

ЧАРЛС ДИЖЕНС

*Дейвид
Контрфайнд*

*Народна младеж
1986*

ЧАРЛЗ ДИКЕНС ДЕЙВИД КОПЪРФИЙЛД

Превод: Нели Доспевска

chitanka.info

С неповторимото си въображение, изумително словесно умение, хумор и дълбок драматизъм великият английски писател Чарлс Дикенс (1812 — 1870) и досега покорява читателите си. От "Посмъртните записки на клуба „Пикуик“ до последният си завършен роман „Нашият общ приятел“ той изминава дълъг път. Първите му произведения са оптимистични, но по-късните му романи — „Мартин Чъзълуит“, „Домби и син“, „Малката Дорит“, „Големите надежди“ — съдържат сериозна социална критика, най-изобличителна, когато авторът осъжда жестоката участ на децата на онеправданите във викторианска Англия. Така и в „Дейвид Копърфийлд“ (1850) Дикенс претворява собственото си горчиво детство и изпълнената си с превратности младост. Веднъж родени от таланта му, множеството самобитни и живописни герои в романа живеят и днес.

В първия предговор на тази книга отбелязах, че обзелите ме от довършването ѝ чувства не ми позволиха да се отдалеча достатъчно, за да мога да говоря за нея със спокойствието, което сякаш се изисква от подобно конвенционално заглавие. Бях така силно и така непосредствено свързан с нея, и съзнанието ми бе така раздвоено между удоволствие и съжаление — удоволствие от завършването на един дълъг труд, съжаление от раздялата с мнозина приятели, — че имаше опасност да отегча читателя с лични изповеди и интимни чувства.

Освен това всичко, което заслужава да се каже за разказа, постарал съм се да изкажа в самия него.

Навярно читателят малко ще се интересува да узнае с какво съжаление се оставя перото след двегодишно усилие на въображението или как авторът има чувството, че сякаш откъсва част от себе си и я праща в света на сенките, когато цял рояк създания на фантазията му си отиват завинаги от него. И все пак нямаше какво друго да кажа; освен, ако трябваше да си призная (което би било дори още по-маловажно), че никой не би могъл да вярва повече в истинността на разказа при четенето му, отколкото вярвах аз при писането му.

И днес тези признания са така верни, че има само още едно нещо, което бих могъл да доверя на читателя: От всичките си книги харесвам най-много тази. Лесно може да се повярва, че съм любещ баща на всяко едно дете на въображението си и че никой никога не би могъл да обича това семейство така, както го обичам аз. Но подобно на мнозина любещи бащи дълбоко в сърцето си предпочитам едно от децата си. И неговото име е ДЕЙВИД КОПЪРФИЙЛД.

I ГЛАВА

МОЕТО РАЖДАНЕ

Тези страници трябва да покажат дали аз ще бъда героят на собствения си живот, или това звание ще бъде спечелено от друго. За да започна живота си от самото начало, трябва да отбележа, че съм роден (както съм осведомен и както вярвам) през един петъчен ден, в дванадесет часа през нощта. Забелязали, че часовникът започнал да бие и аз съм започнал да плача в един и същи миг.

Във връзка с деня и часа на раждането ми дойката и някои мъдри съседки, проявили жив интерес към мене преди съществуването на каквато и да било възможност за личното ни запознаване, заявили, първо, че ми е отредено да бъда нещастен в живота; и, второ, че ще имам преимуществото да виждам духове и привидения. Както вярвали те, и двете тези дарби били неизбежно предопределени за всички нещастни деца от двата пола, родени в петък през малките часове.

Няма защо да говоря по първата точка, тъй като нищо не ще покаже по-добре от разказа ми дали това предсказание ще се сбъдне, или ще се окаже лъжливо. Относно втората половина на въпроса ще кажа само, че освен ако не съм изразходвал тази част от отреденото за мене, докато съм бил бебе, досега още не съм я получил. Но ни най-малко не съжалявам, че съм бил лишен от това богатство; и ако понастоящем някой друг му се наслаждава, най-сърдечно му желая да си го запази.

Роден съм в Блъндърстоун, в графство Съфък, или „там нейде си“, както казват в Шотландия. Аз съм послесмъртно дете. Бащините ми очи се затворили за светлината на този свят шест месеца преди моите да се отворят за нея. Дори и сега ми се струва странно при мисълта, че той не ме е видял. Още по-странно е мъглявото възпоменание за първите ми детски впечатления, свързани с белия му надгробен камък в черковния двор, както и за необяснимото съчувствие, което изпитвах към този камък, лежащ там самотен в тъмната нощ, когато нашата малка гостна биваше затоплена и

осветявана от огъня и пламъка на свещта и вратите на къщата ни биваха — почти жестоко, както понякога ми изглеждаше — зарезени и заключени срещу него.

Една леля на баща ми, и следователно моя пралеля, за която по-нататък ще имам повече да разправам, беше главното светило на семейството ни. Мис Тротууд, мис Бетси, както винаги я наричаше клетата ми майка, когато успяваше достатъчно да надвие уплахата си от тази страшна личност, за да спомене името ѝ (което биваше рядко), била омъжена за по-млад от нея съпруг. Той бил хубав човек, но не в смисъла, изразен в народната поговорка, че „Хубав е този, който върши хубави дела“, тъй като много са го подозирали, че биел мис Бетси и дори че веднъж при някакъв спор от продоволствено естество направил прибързани, но решителни приготовления да я изхвърли от издигнатия над четири стъпала прозорец. Тези указания за несъвместимост на характерите принудили мис Бетси да му заплати известна сума и да получи развод по взаимно съгласие. Той отишъл в Индия с капитала си и там според една семейна легенда веднъж го видели да язди слон заедно с един бабуин. След десет години достигнала от Индия вест за смъртта му. Какво въздействие оказала тя върху леля ми, никой не узнал, тъй като веднага след раздялата тя отново приела моминското си име, купила си къщичка в едно градче далеч на морския бряг, установила се там като сама жена с една прислужница и както разбрали, оттогава нататък заживяла уединено в ненарушимо усамотение.

Струва ми се, че някога баща ми ѝ бил любимец; но тя била смъртно засегната от женитбата му поради това, че считала майка ми за „восъчна кукла“. Никога не била виждала майка ми, обаче знаела, че няма повече от двадесет години. Баща ми и мис Бетси никога след това не се срещнали. Той бил двойно по-възрастен от майка ми и имал нежен организъм.

Умрял една година след това и, както казах, шест месеца преди моето раждане.

Такова било положението на нещата през следобеда на онзи петъчен ден, който за мен е извинително да нарека важен и значителен. Следователно не мога да претендирам, че по онова време съм знаел как стоят нещата; нито пък, че съм имал някакъв спомен, основан на собствените ми сетива, за това, което последвало.

Майка ми била с разклатено здраве. С много понижен дух, седяла тя край огъня, гледала го през сълзите си и с горчиво отчаяние мислела за себе си и за сиротния малък чужденец, за чието посрещане вече били приготвени няколко греси безопасни игли в едно чекмедже горе. Светът обаче съвсем не бил възбуден от вестта за пристигането му. Да, майка ми седяла край огъня през този светъл, ветровит мартенски следобед, много плаха и тъжна, изпълнена със съмнение дали ще преживее очакващото я изпитание. Като вдигнала очи към отсрещния прозорец, за да ги изтрие, тя видяла една непозната дама да се приближава през градината. Като погледнала втори път, майка ми била Обхваната от предчувствие, че това е мис Бетси. Залезващото слънце блестяло върху непознатата дама и върху градинската ограда и тя пристъпвала към вратата с такава строгост във фигурата и спокойствие в израза, които не могли да принадлежат никому другиму.

Когато стигнала до къщата, Бетси отново доказала, че е самата тя. Баща ми често загатвал, че мис Бетси рядко се държи като обикновена християнка. И сега, вместо да позвъни, тя отишла и погледнала през същия този прозорец и така притиснала върха на носа си о стъклото, че майка ми имаше обичай да казва как той в един миг съвсем побелял и се сплескал.

Мис Бетси така изплашила майка ми, та аз винаги съм бил убеден, че именно на нея дължа това, дето съм роден в петъчен ден.

Майка ми станала развълнувана от стола си и отишла зад него в ъгъла. Мис Бетси огледала стаята бавно и изпитателно, като започнала от едната страна и извъртяла очите си, подобно на сарацинска глава в холандски часовник, докато те стигнали до майка ми. Тогава се намръщила и подобно на човек, свикнал да бъде слушан, направила движение към майка ми да отиде и да ѝ отвори вратата. Майка ми отишла.

— Мисис Дейвид Копърфийлд, струва ми се — казала мис Бетси; натъртването се отнасяло може би за жалейните дрехи и състоянието на майка ми.

Гарвановото свърталище

— Да — казала майка ми със слаб глас.

— Мис Тротууд — каза посетителката. — Осмелявам се да заявя, че сигурно сте чували за нея.

Майка ми отговорила, че е имала това удоволствие. И изпитала неприятното усещане, че, види се, не е успяла да даде да се разбере, че удоволствието е било прекомерно голямо.

— Сега вие я виждате — рекла Мис Бетси.

Майка ми свела глава и я поканила да влезе.

Влезли в стаята, от която майка ми била излязла, тъй като огънят в най-хубавата стая от другата страна на коридора не бил запален и изобщо не бил запалван от погребението на баща ми; и когато двете седнали, а мис Бетси все още не казвала нищо, след напразни опити да се удържи майка ми заплакала.

— О, хайде, хайде — възкликнала бързо мис Бетси. — Не правете това. Успокойте се!

Въпреки това майка ми не могла да се сдържи и продължила да плаче, докато се наплакала.

— Свалете си бонето, дете мое — каза мис Бетси, — и ме оставете да ви разгледам.

Майка ми се страхувала твърде много от нея, за да откаже да се съобрази с това чудновато желание. Сторила, каквото било поискано, но пръстите ѝ така треперели, че косата ѝ (която беше дълга и прекрасна) се разплела около лицето ѝ.

— Боже мой — възкликнала мис Бетси. — Вие сте същинско дете!

Майка ми имала необикновено младежки вид, дори и за възрастта си. Тя действително е вдовица с детински вид и че ако доживее това, ще бъде и майка с детински вид. При настъпилото мълчание на майка ми се сторило, че усетила как мис Бетси докосва косата ѝ, и то ласкаво; но като я погледнала с плаха надежда, видяла я да седи с подвита пола, с вплетени на коляното ръце, с крака върху решетката на камината и да гледа смръщено към огъня.

— За бога — неочаквано рекла мис Бетси, — защо „Гарваново свърталище“?

— Искате да кажете за къщата ли, госпожо? — запитала майка ми.

— Защо сте я нарекли „Гарваново свърталище“? — запитала мис Бетси. — Ако имаште по-практично отношение към живота, щяхте да я

наречете иначе...

— Името бе избрано от мистър Копърфийлд — отвърнала майка ми. — Когато купи къщата, той хареса това, че наоколо би могло да има гарвани.

Точно тогава вечерният вятър така разклащал клоните на старите високи брястове в дъното на градината, че нито майка ми, нито мис Бетси могли да понесат да погледнат нататък. Докато брястовете се наклонявали един към друг подобно на исполини, които си шепнат някакви тайни, и след малко затишие започвали да се клатят отново, развявайки косматите си ръце, сякаш изповедите им били толкова страшни, че не могли да ги оставят на спокойствие, няколко стари раздърпани гарванови гнезда, свити по горните им клони, се залюлели като останки от кораб в бурно море.

— Къде са птиците? — запитала мис Бетси.

— Кои? — Майка ми се била замислила за нещо друго.

— Гарваните — какво е станало с тях? — запитала мис Бетси.

— Откакто заживяхме тук, не е имало никакви гарвани — казала майка ми. — Мислехме — мистър Копърфийлд мислеше, — че ще има много гарвани; но гнездата им бяха твърде стари, птиците са ги напуснали много отдавна.

— Дейвид Копърфийлд цял-целеничък! — провикнала се мис Бетси. — Дейвид Копърфийлд от глава до пети! Нарича една къща „Гарваново свърталище“, когато около нея няма нито един гарван, и предполага, че има гарвани само защото вижда гнездата им!

— Мистър Копърфийлд — отвърнала майка ми — е мъртъв и ако посмеете да говорите нелюбезно за него пред мене...

Предполагам, че скъпата ми клета майка изпитала внезапно желание да се нахвърли и обиди леля ми, която лесно би могла да се справи с нея само с една ръка, дори и ако майка ми би била в по-добро състояние от онова, в което се намирала нея вечер. Но всичко се свършило само със ставането ѝ от стола; и тя отново си седнала, смирена и слаба.

Когато дошла на себе си, или по-право, когато мис Бетси я успокоила, тя я видяла да стои до прозореца. Точно тогава здрачът се стопявал в мрак; и колкото и слабо да се различавали една друга, те не могли да сторят това без помощта на огъня.

— Е, добре — казала мис Бетси, като се върнала на мястото си, сякаш само случайно била отишла да хвърли поглед навън; — и кога очаквате...

— Цялата треперя — промълвила със запъване майка ми. — Не знам какво е това! Сигурно ще умра!

— Не, не, не — успокоила я мис Бетси. — Пийнете си малко чай.

— Ох, божичко, мислите ли, че ще ми помогне? — извикала безпомощно майка ми.

— Разбира се, че ще ви помогне — казала мис Бетси. — Всичко това е само въображение. Как наричате момичето си?

— Не знам още дали ще бъде момиче — казала невинно майка ми.

— Божичко, какво дете! — възкликнала нетърпеливо мис Бетси. — Не искам да кажа това. Думата ми е за прислужницата ви.

— Пеготи — казала майка ми.

— Пеготи — повторила мис Бетси с известно възмущение. — Нима, мое дете, искате да кажете, че човешко същество може да влезе в една християнска църква и да получи името Пеготи?

— Това е презимето ѝ — казала майка ми със слаб глас. — Мистър Копърфийлд я наричаше така, тъй като малкото ѝ име е също като моето.

— Хей, Пеготи! — извикала мис Бетси, като отворила вратата на стаята. — Чай! Господарката ти е малко недобре. Не се помайвай.

След като издала тази заповед така властно, сякаш била общопризнатият авторитет на дома от самото му създаване, и след като застанала пред смаяната Пеготи, идваща през коридора със свещ в ръка при звука на непознатия глас, мис Бетси затворила отново вратата и седнала както по-преди, с нозе на решетката, с подвита пола и с вплетени на коляното ръце.

— Казвахте, че щяло да бъде момиче — рекла мис Бетси. — Не се и съмнявам, че ще бъде момиче. Имам предчувствие, че непременно ще е момиче. А сега, мое дете, още от момента на раждането на това момиче...

— А може да е момче — осмелила се да каже майка ми.

— Казвам ви, че имам предчувствие за момиче — отвърнала мис Бетси. — Не ми противоречете. От момента на раждането на това момиче, мое дете, аз възнамерявам да му бъда приятелка.

Възнамерявам да му стана кръстница и ви умолявам да го наречете Бетси Тротууд Копърфийлд. С тази Бетси Тротууд не трябва да стават никакви грешки в живота. С нейните чувства не трябва никой да си играе, клетичката. Тя трябва да бъде добре отгледана и пазена от възможността да подари доверието си там, където то не е заслужено. Това ще е моя грижа. — След всяко едно от тези изречения главата на мис Бетси се накланяла леко, сякаш собствените ѝ стари неправди бушували в нея и тя с мъка се удържала да не заговори за тях. Поне така подозирала майка ми, когато я наблюдавала при слабото проблясване на огъня. Била твърде напласена от мис Бетси, твърде загрижена за себе си и изобщо твърде потисната и смаяна, за да наблюдава ясно каквото и да било или пък да каже нещо.

— А Дейвид беше ли добър към вас, мое дете? — запитала мис Бетси след малко мълчание и след като движенията на главата ѝ постепенно спрели. — Добре ли си живеете?

— Бяхме много щастливи — казала майка ми. — Мистър Копърфийлд беше прекалено добър към мене.

— Е, предполагам, че ви е разглезил, така ли? — отвърнала мис Бетси.

— Боя се, че е така — захълцала майка ми, — сега, когато съм сама и ще трябва да разчитам само на себе си в този суров свят...

— Е, хайде! Не плачете! — казала мис Бетси. — Не сте си схождали много — ако изобщо двама души могат да си схождат напълно — и затова зададох този въпрос. Сираче сте, нали?

— Да.

— И възпитателка?

— Бях възпитателка в едно семейство, у което мистър Копърфийлд идваше на гости. Мистър Копърфийлд беше много любезен към мен, обръщаше ми голямо внимание и най-после ми направи предложение. Аз го приех. Така се оженихме — казала майка ми протичко.

— Ах! Клетичката! — замислено промълвила мис Бетси, като продължавала да гледа смръщено огъня. — Бива ли ви за нещо?

— Моля, госпожо, не ви разбирам — казала със заекване майка ми.

— Умеете ли например да гледате къща? — запитала мис Бетси.

— Боя се, че не много — отвърнала майка ми. — Не толкова, колкото бих желала. Но мистър Копърфийлд ме учеше...

(— Сякаш пък и той е разбирал много от това!) — каза мис Бетси в скоби.

— И при старанието ми да се науча, при неговото търпение да ми помогне надявам се, че бих напреднала, ако не беше това голямо нещастие — смъртта му...

Тук майка ми отново заридала и не могла да продължи.

— Недейте, недейте! — каза мис Бетси.

— Водех си редовно бележки в домашния си тефтер и вечер ги сверяхах с мистър Копърфийлд — извикала в нов порив на отчаяние майка ми, като пак заридала.

— Хайде, хайде! — каза мис Бетси. — Не плачете вече.

— И мога да ви кажа, че никога не сме се препирали по този повод, освен когато мистър Копърфийлд възразяваше, че петорките и тройките ми си приличали, и се възпротивяваше, когато правех опашките на седмиците и на деветиците засукани — подхванала разказа си майка ми с нов изблик и ново ридание.

— Ще се поболееете — каза мис Бетси, — а знаете, че това не е добре нито за вас, нито за малката ми кръщелница. Хайде! Не трябва да се държите така!

Този довод имал известен дял в успокояването на майка ми, макар че може би по-голяма роля в това отношение изиграло увеличаващото ѝ се неразположение. Последвало мълчание, нарушавано от време на време от възклицанията на мис Бетси, която продължавала да седи с нозе върху решетката на камината.

— Знам, че Дейвид си бе вложил парите в пожизнена рента — каза мис Бетси след малко. — А какво е сторил за вас?

— Мистър Копърфийлд — отвърнала с известно усилие майка ми — бе така грижлив и добър да завещае част от нея на мен.

— Колко? — запитала мис Бетси.

— Сто и пет фунта годишно — рекла майка ми.

— Можел е да направи и нещо по-лошо — каза мис Бетси.

Тези думи били съвсем подходящи за момента. На майка ми прилошало така много, че Пеготи, която влизала с подноса с чая и свещите и доловила с един поглед колко зле се чувствала — което по-скоро би могла да стори и мис Бетси, ако е имало достатъчно светлина,

— я завела бързо в стаята ѝ и веднага изпратила Хам Пеготи, племенника си, скрит през последните няколко дни в къщата без знанието на майка ми като специален пратеник в случай на нещастие, да доведе милосърдната сестра и доктора.

Тези двама съюзници били значително удивени, когато, пристигайки наскоро един подир друг, забелязали непознатата дама с величествен вид, седнала пред огъня със завързано за лявата ѝ ръка боне, да натъпква ушите си с памук. Тъй като Пеготи не знаела нищо за нея, а и майка ми не казала ни дума, присъствието ѝ в салона им се сторило съвсем тайнствено; и обстоятелството, че в джоба си има цял склад памук, никак не нарушавало тържествения ѝ вид.

Докторът се качил при майка ми, сетне слязъл отново долу и след като, предполагам, се помирил с мисълта, че може би ще се наложи да седи лице срещу лице с непознатата дама в продължение на няколко часа, постарал се да бъде учтив и любезен. Докторът бил най-смиреният, най-кроткият от всички дребни мъже в света. Когато влизал или излизал от някоя стая, той се свивал, за да заеме по-малко място. Вървял така тихо, както духът в Хамлет, дори още по-тихо. Движел се с наведена настрани глава отчасти от съзнание за собствената си скромност, отчасти от зачитане към другите. Не е достатъчно да се каже, че дори и на едно куче не бил в състояние да подхвърли дума. Не можел да подхвърли дума и на бясно куче. Би могъл да му промълви една дума, или половин дума, или част от дума; тъй като той говорел така бавно, както и вървял; но за нищо на света не би могъл да го нагруби или да забърза.

Мистър Чилип погледнал кротко леля ми с наведена на една страна глава и като ѝ се поклонил леко, казал, намеквайки за памука, като докоснал лявото си ухо:

— Някакво местно раздразнение ли имате, госпожо?

— Какво! — отвърнала леля ми и извадила памука от едното си ухо като запушалка.

Мистър Чилип така се стреснал от резкия ѝ говор — както разправил после на майка ми, — че просто било чудно как не загубил присъствие на духа. Обаче повторил кротко:

— Някакво местно раздразнение ли, госпожо?

— Глупости! — отвърнала леля ми и отново запушила ухото си. След това мистър Чилип не могъл да стори нищо друго, освен да седи

и да я гледа безпомощно, докато тя гледала в огъня. Отново го повикали горе. След четвърт час се завърнал.

— Е? — рекла леля ми, изваждайки памука от това ухо, което било по-близо до него.

— Е, госпожо — отвърнал мистър Чилип, — напредваме... напредваме бавничко, госпожо.

— Ааах! — възкликнала презрително леля ми. И отново запушила ушите си.

Просто — просто — както доверил после на майка ми, мистър Чилип бил почти шокиран. Казано само от професионална гледна точка, бил почти шокиран. Но въпреки това седял и я гледал в продължение на два часа как тя седяла и гледала към огъня, докато отново го извикали горе. След малко се върнал.

— Е? — казала леля ми и извадила памука пак от същото ухо.

— Е, госпожо — отвърнал мистър Чилип, — напредваме... напредваме бавничко, госпожо.

— Ааах! — изръмжала леля ми по такъв начин, че мистър Чилип просто не могъл да го понесе. Като че било сторено само за да се сломи духът му, казал после той. Затова предпочел да излезе вън и да седне в тъмнината и на силното течение, докато отново го извикат.

Хам Пеготи, който посещавал народното училище и бил страшно силен по вероучение и следователно би могъл да се счита за достоверен свидетел, заявил на следния ден, че като надзърнал случайно през вратата на гостната, около един час след това, бил веднага забелязан от мис Бетси, която по това време се разхождала разтревожено напред-назад и се нахвърлила върху него, преди той да има време да избяга. От време на време отгоре се чували гласове и стъпки, които памукът не можел да заглуши, така че той й послужил за жертва, върху която да излее прекомерната си възбуда, когато шумът бивал най-силен. Като го сграбчила за яката, тя непрестанно го тътрела нагоре-надолу, разтърсвала го, чорлела косата му, дърпала дрехите му, запушвала неговите уши, сякаш ги сбърквала със собствените си, и изобщо всякак го измъчвала и тормозела. Това било отчасти потвърдено от леля му, която го видяла към дванадесет и половина часа, наскоро след освобождаването му, и установила, че тогава той бил също така червен, както съм бил и аз.

Кроткият мистър Чилип не бил в състояние по това време, нито когато и да било друг път, да проявява злопаметност. Щом се освободил, той се добрал до гостната и казал на леля ми с най-смирнен глас:

— Е, госпожо, щастлив съм да ви поздравя.

— За какво? — попитала сопната леля ми.

Мистър Чилип отново се развълнувал от резкия тон на леля ми, затова ѝ се поклонил леко и ѝ се усмихнал, за да я умилостиви.

— Божичко, какъв човек, я го гледай какво прави! — извикала нетърпеливо тя. — Не може ли да приказва?

— Успокойте се, скъпа госпожо — казал мистър Чилип по най-кроткия си начин. — Вече няма никакво основание за безпокойство. Успокойте се.

Винаги са считали почти за чудо, че в онзи момент леля ми не го разтърсила, за да извади от устата му думите, които трябвало да изрече. Само поклатила глава насреща му, но по такъв начин, че той се разтреперал.

— Е, госпожо — подхванал мистър Чилип, когато успял да събере малко смелост, — щастлив съм да ви поздравя. Всичко е свършено, госпожо, и добре свършено.

През време на петте минути, които мистър Чилип посветил на тази своя реч, леля ми го наблюдавала втренчено.

— Как е тя? — запитала леля, като скръстила ръце.

— Е, госпожо, надявам се, че скоро ще се почувствува съвсем добре — отвърнал мистър Чилип. — Толкова добре, колкото можем да очакваме от една млада майка при такива тъжни домашни обстоятелства. Понастоящем нищо не пречи да я видите, госпожо. Дори това може да ѝ принесе полза.

— А тя? Как е тя? — запитала остро леля ми.

Мистър Чилип още повече наклонил глава и погледнал леля като беззащитно птиче.

— Бебето — казала леля. — Тя как е?

— Госпожо — отвърнал мистър Чилип, — аз предполагах, че знаете. Детето е момче.

Леля ми не продумала нито дума, само дръпнала бонето си за връвта му, цапнала с него мистър Чилип, сетне го сложила накриво на главата си, излязла и никога вече не се върнала. Изчезнала като

ядосана фея; или като някое от тези свръхестествени създания, които се вярвало, че съм предопределен да виждам. И никога, никога вече не се върнала.

Аз съм лежал в кошчето си, а майка ми в леглото си; но Бетси Тротууд Копърфийлд останала завинаги в царството на сенките и бляновете, в необятната страна, от която току-що съм бил дошъл; и възлизащите през прозореца на стаята ни лунни лъчи осветявали земното жилище на всички подобни на мене пътници, както и могилката пръст над праха на онзи, без когото никога не бих се появил на света.

II ГЛАВА

НАБЛЮДЕНИЯТА МИ

Когато отправям поглед назад, към далечните дни на детството си, виждам първо майка си, с нейната хубава коса и младежки вид и Пеготи, съвсем безформена, с толкова черни очи, че затъмняваха дори лицето ѝ наоколо, и с такива червени и твърди бузи и ръце, че се чудех как птиците не ги кълвяха вместо ябълки.

Спомням си ги и двете застанали на разстояние една от друга, наведени или коленичили на пода, а аз пристъпвам несигурно от едната към другата. Имам усещане, което не мога да различа от действително възпоменание, за докосването на Пеготиния показалец, който тя насочваше към мене. Шиенето го бе така загрубило, че бе заприличал на ренде.

Може да е само въображение, макар да смятам, че спомените на повечето от нас проникват по-далеч, отколкото си мислим; също както и считам, че наблюдателността на твърде малките деца се отличава с голяма точност и яснота. Дори бих казал, че повечето възрастни, забележителни в това отношение, по-скоро са развили тази си способност, отколкото да са я придобили впоследствие; а съм и забелязал, че у такива хора има известна свежест, благодат и способност да се радват, които също така им са наследство от детството.

Боя се, че твърде много се отклоних, но то ме кара да отбележа, че градя заключенията си отчасти върху спомените си за самия мен; и ако от този разказ проличи, че съм бил дете с голяма наблюдателност или че като възрастен мъж имам много ясни спомени за детството си, то бездруго признавам, че притежавам и двете тези качества.

Повтарям, когато отправям поглед назад към далечните дни на детството си, първите обекти, които изпъкват и се отделят от мъглявия сбор на всички други неща, са майка ми и Пеготи. Да видим какво друго си спомням.

Като от облак изскача къщата ни — спомням си я не като нещо ново, а съвсем познато. На приземния етаж е Пеготината кухня, с врата

към задния двор. В средата му има къщичка за гълъби на един дървен стълб, без гълъби в нея; голяма кучешка колиба в един ъгъл, без никакво куче; и множество домашни птици, които ми изглеждат страшно високи, когато се разхождат застрашително насам-нататък. Има един петел, който се качва на едно колче да кукурига и докато го наблюдавам през кухненския прозорец, той ми обръща особено внимание; толкова е свиреп, че ме кара да потрепервам. Нощем сънувам гъските, които се клатушкат подире ми с източени напред шии, когато се случи да мина покрай тях зад страничната порта. По същия начин един възрастен мъж, заобиколен от зверове, може да сънува лъвовете.

Ето дългия коридор — колко е безкраен, — който води от Пеготината кухня до входната врата. От едната му страна е тъмният килер, край който вечер се минава тичешком, тъй като не знам какво може да има между бурканите, гърнетата и старите чаени кутии, когато вътре няма никой със свещ в ръка, да пропуска навън дъхащия на мухъл въздух, в който са смесени миризмите на сапун, туршия, пипер, свещи и кафе. А ето и двете гостни стаи, тази, в която стоим вечер майка ми, аз и Пеготи — тъй като Пеготи е истински наш другар, когато е привършила работата си и сме сами, — както и по-хубавата приемна, в която седим в неделен ден; по-пищно наредена, но не така удобна. За мен тя има печален изглед, понеже Пеготи ми бе разправила — не знам кога, но трябва да е било преди векове — за погребението на баща ми и за това, как гостите седали там с черните си дрехи. Една неделна вечер майка ми чете в нея на Пеготи и на мен как Лазар възкръснал от мъртвите. И аз така се изплашвам, че след това се принуждават да ме вдигнат от леглото и да ми покажат от прозореца на спалнята тихите гробища, в които умрелите си лежат кротко в гробовете под лъчите на тъжната луна.

Не познавам нищо дори и наполовина така зелено като тревата в това гробище, нито и наполовина така сенчесто като дърветата му; нито пък така безмълвно като надгробните му камъни. Когато рано сутрин коленича на малкото си креватче в стаята на майка си и поглеждам към него, виждам овцете да пасат там; виждам и червената светлина, струеща се върху слънчевия часовник, и си мисля дали слънчевият часовник е доволен, че пак ще може да показва времето?

Ето и черковната ни скамейка. Колко е високо облегалото ѝ! До нея има прозорец, от който се вижда къщата ни, и Пеготи често поглежда към нея през време на утринната служба, тъй като обича да проверява дали не я нападат разбойници и дали не се е подпалила. Но макар погледът ѝ да скита насам-нататък, тя се сърди, когато моят върши същото, и смръщено ми сочи с очи, че трябва да гледам свещеника. Но не мога непрестанно да го гледам — познавам го и без това бяло нещо върху му, пък и се страхувам, че може да се зачуди защо го гледам така втренчено и да прекъсне службата, за да ме запита — и какво ще кажа тогава? Ужасно е да се зяпа, но все трябва да се прави нещо. Поглеждам към майка си, но тя се прави, че не ме вижда. Поглеждам към едно момче на пътеката между скамейките, а то ми се криви. Поглеждам към струещата през отворената врата слънчева светлина и виждам една заблудена овца — не искам да кажа грешник, а просто овца, — която се двоуми дали да влезе в черквата. Чувствувам, че ако я гледам малко по-дълго, може би ще се изкуша да кажа нещо на висок глас; а какво ще стане тогава с мене? Поглеждам към възпоменателните плочи на стената и се мъча да мисля за мистър Боджърс, покойник от енорията, и за това, какви трябва да са били чувствата на мисис Боджърс, когато мистър Боджърс е трябвало да понася горчивото изпитание и лекарите са били безсилни. Чудя се дали са повикали мистър Чилип и дали и неговото присъствие е било напразно; и ако е било така, дали той обича да му се напомня това всяка седмица. От мистър Чилип, в неделно облекло, погледът ми се плъзга към амвона; и си мисля колко удобно би било да се играе там и какъв замък би станало от него, ако някое друго момче се качи по стълбата да го напада; и колко хубаво ще е да хвърлям по него кадифената възглавничка с пискюлите. След време очите ми постепенно се затварят. В горещината чувам как свещеникът пее някаква приспивна песен, сетне вече нищо не чувам, докато падам с трясък от мястото си и Пеготи ме извежда навън По-скоро мъртъв, отколкото жив.

А сега виждам външната страна на къщата ни, с решетъчните прозорци на спалнята ни, отворени, за да влиза вътре сладостно ухаещият въздух, както и раздърпаните стари гарванови гнезда, все още люлеещи се по брястовете в дъното на предната градина. Сега съм в задната градина — отвъд двора с празната къщичка за гълъби и празната кучешка колибка, — същинско свърталище на пеперуди, както

си го спомням, с високата ограда, портата и големия катанец. Плодовете там са по-зрели и по-сочни от плодовете в която и да било друга градина. Майка ми бере от тях в една кошница, докато аз стоя отстрани, втурвам се страхливо да си откъсна от френското грозде и се мъча да давам вид, че не съм се помръднал. Задухва силен вятър и лятото си отива сякаш в миг. В зимния полумрак играем и танцуваме в гостната. Когато майка ми си почива задъхана в голямото кресло, аз я наблюдавам как завива светлите си къдри около пръстите си, изправя кръста си и никой по-добре от мен не знае как тя обича да изглежда така добре и как се гордее, че е тъй хубава.

Това е едно от най-ранните ми възпоменания. То, както и усещането, че и двамата малко се страхуваме от Пеготи и се подчиняваме за повечето неща на нейната воля, бяха измежду първите впечатления — ако могат така да се нарекат, — които някога съм извлякъл от видяното наоколо ми.

Една вечер Пеготи и аз седяхме сами край огъня в гостната. Аз й четях нещо за крокодилите. Трябва да не съм чел достатъчно ясно или пък навярно тя, клетата, не бе много внимавала, защото си спомням, че след четенето ми у нея остана мъглявото впечатление, че крокодилите са някакъв вид растение. Бях изморен от четенето и умирах за сън. Но тъй като ми бе позволено, като някакво голямо благоволение, да седя буден, докато майка ми се върнесе от посещението си у едни съседни, по-скоро бих умрял на поста си (разбира се), отколкото да си легна. Бях стигнал до този стадий на сънливост, при който ми се струваше, че Пеготи се надува и става страшно едра. Държах клепачите си отворени с двата палеца и усърдно я наблюдавах, докато тя седеше и работеше нещо. Гледах малкото парче восъчна свещ, която тя пазеше за края си — колко старо ми изглеждаше то, така набръчкано цялото! — гледах малката къщичка със сламен покрив, в която живееше шивашкият метър, работната ѝ кутия с хлъзгащ се капак, върху който беше нарисувана (с розов купол) катедралата „Сейнт Пол“, гледах я самата нея и си мислех, че е прекрасна. Така много ми се спеше, че ако само за миг престанех да гледам някъде, знаех, че с мен ще бъде свършено.

— Пеготи — казах внезапно, — била ли си някога омъжвана?

— Боже мой, мистър Дейви — отвърна Пеготи, — как ви хрумна тая мисъл?

Тя отговори така стреснато, че съвсем се разбудих. Сетне спря да работи и ме погледна, като държеше иглата си изтеглена до цялата дължина на конеца.

— Но била ли си някога омъжвана, Пеготи? — повторих аз. — Ти си такава хубава жена, нали?

Смятах красотата ѝ за различна от тази на майка си, считах я за прекрасен пример на хубавица от друга категория. В по-хубавата гостна имаше червено кадифено столче за крака, върху което майка ми бе нарисувала букет цветя. Платът на това столче и Пеготината кожа ми се струваха, че са от една и съща материя. Столчето беше гладко, а Пеготи беше грапава, но това нямаше никакво значение.

— Дейви, аз хубава? — каза Пеготи. — Боже мой, разбира се, че не, миличък! Но какво ви е накарало да мислите за омъжване?

— Не зная! Човек не може да се омъжи за няколко души едновременно, нали, Пеготи?

— Разбира се, че не — отвърна Пеготи решително.

— Но ако се омъжиш за някого и той умре, тогава можеш да се омъжиш за другиго, нали, Пеготи?

— Би могъл, ако искаш каза Пеготи. — Това е въпрос на мнение.

— Но какво е твоето мнение, Пеготи? — казах аз.

Запитах я и я загледах любопитно, тъй като и тя ме гледаше странно.

— Мнението ми е — каза Пеготи, като отвърна очи от мене след известно колебание и се залови отново за работата си, — че никога не съм била омъжена и че не очаквам никога да се омъжа, мистър Дейви. Това е всичко, което знам по този въпрос.

— Не си сърдита, Пеготи, нали? — казах аз след кратко мълчание.

Всъщност си мислех, че действително ми е сърдита, тъй като ми беше отговорила така рязко, но съм имал грешка: тя си сложи настрана работата (която беше някакъв неин чорап) и като разтвори широко ръце, обгърна с тях къдравата ми глава и я стисна силно. Знаех, че ме е стиснала силно, тъй като беше доста пълна и когато направеше някое по-буйно движение, няколко от копчетата на гърба на дрехата ѝ винаги изхвърчаха. А си спомням, че докато ме прегръщаше, две от тях се изтърколиха на другия край на гостната.

— А сега нека да чуя още нещо за крокиндилите — каза Пеготи, която не беше схванала добре името им, — тъй като не чух достатъчно.

Не можах да разбера добре защо Пеготи бе придобила такъв чудноват изглед и защо с такава готовност се връщаше към крокодилите. Както и да е, аз отново се разбудих и ние се върнахме към тези чудовища, оставяхме яйцата им в пясъка, за да ги измъти слънцето, бягахме от тях, дразняхме ги с непрестанното си въртене, което те не можеха да сторят поради тромавите си тела, влизахме във водата след тях подобно на туземци и пъхахме остри парчета дърво в гърлото им; с една дума, вършихме всичко, което трябва да се върши с крокодили. Най-малкото, аз го върших; но за Пеготи се съмнявам, тъй като, умислена, тя през всичкото време забождаше иглата в различни части на лицето и ръцете си.

Бяхме изчерпали крокодилите и се бяхме заловили с алигаторите, когато чухме градинския звънец. Отидохме на вратата; там беше майка ми, необикновено хубава, както ми се стори, и с нея беше господинът с хубавата черна коса и бакенбарди, който ни беше придружил от черква миналата неделя.

Докато майка ми се навеждаше на прага, за да ме вземе на ръце и да ме целуне, господинът каза, че аз съм по-щастлив и от цар — или нещо подобно.

— Какво значи това? — запитах го през рамото й.

Той ме погали по главата; но някак си не ми се понрави, нито пък дълбокият му глас, и ревнувах, задето, като докосваше мен, ръката му докосваше и майка ми. Доколкото можах, аз я дръпнах настрана.

— О, Дейви! — укори ме майка ми.

— Милото момче! — каза господинът. — Предаността му не ме учудва!

Никога по-рано не бях виждал такъв хубав цвят на лицето на майка ми. Тя ме смъмри кротко за грубостта ми и като ме държеше прилепен до шала си, обърна се да благодари на господина, че се е потрудил да я придружи до дома. Докато говореше, му протегна ръка и когато неговата я докосна, стори ми се, че тя ме погледна.

— Нека да си кажем лека нощ, милото ми момче — каза господинът, когато се бе навел (видях го!) над малката ръкавица на майка ми.

— Лека нощ! — казах аз.

— Хайде! Нека да станем приятели! — каза господинът, смеейки се. — Дай ръка!

Дясната ми ръка беше в майчината ми лява, затова му подадох другата.

— Ха, не тази ръка, Дейви! — каза със смях господинът.

Майка ми издърпа напред дясната ми ръка, но аз бях решил да не му я подавам и наистина не му я подадох. Подадох му другата, той я разтърси сърдечно, каза, че съм юнак, и си тръгна.

И в този миг го виждам как се обърна към нас, когато беше в градината, и ни хвърли последен поглед със зловещите си очи, преди вратата да се затвори.

Пеготи, която не бе промълвила нито дума, нито пък бе мръднала пръст, заключи веднага вратата и всички влязохме в гостната. Майка ми, противно на обичая си, вместо да дойде до креслото край огъня, остана на другия край на стаята, като седна и запя.

— Надявам се, че сте прекарали добре вечерта, госпожо — каза Пеготи, застанала вдървено като бъчва в средата на стаята, със свещ в ръка.

— Благодаря ти, Пеготи, прекарах много приятно — отвърна с весел глас майка ми.

Пеготи продължаваше да стои неподвижно в средата на стаята, майка ми подхвана песента си, а аз заспах, макар и не тъй дълбоко, та да не чувам гласовете им, обаче без да разбирам думите им. Когато се полуразбудих от тази неудобна дрямка, видях майка си и Пеготи, облени в сълзи, да приказват едновременно.

— Мистър Копърфийлд не би харесал такъв като този — каза Пеготи. — Казвам го и се кълна, че би било така!

— Мили боже! — извика майка ми. — Видяло ли се е друга нещастна девойка да бъде така хокана от слугите си! Защо съм така несправедлива към себе си да се наричам девойка? Никога ли не съм се омъжвала, Пеготи?

— Бог е свидетел, че сте се омъжвали, госпожо — каза Пеготи.

— Тогава как се осмеляваш — каза майка ми, — не искам да кажа как се осмеляваш, а как имаш сърце да ме огорчаваш и да ми казваш такива тежки думи, когато знаеш много добре, че вън от това място нямам никакъв приятел, към когото да се обърна!

— Тъкмо затова съм длъжна да кажа, че това няма да е на добро — отвърна Пеготи. — Не! Няма да е на добро! Няма да е на добро на

никаква цена. Не! — Пеготи така размахваше свещта при тези думи, че мислех, че ще я захвърли.

— Как можеш така да преувеличаваш — каза майка ми, като ронеше повече сълзи отпреди — и да бъдеш толкова несправедлива! Как можеш да продължаваш да говориш така, сякаш всичко е установено и наредено, когато аз непрестанно ти повтарям, Пеготи, жестока жена такава, че няма нищо освен обикновени прояви на учтивост! Приказваш ми за възхищение. Какво трябва да направя? Моя грешка ли е, ако хората са така глупави, че да изпитват подобно чувство? Какво трябва да сторя, питам те? Би ли желала да си избърсна главата и да си почерня лицето, или да се обезобразя чрез изгаряне или попаряне, или нещо подобно? Не се съмнявам, че би желала това, Пеготи. Не се съмнявам, че то би ти доставило удоволствие.

Стори ми се, че Пеготи взе тази клевета много присърце.

— И моето скъпо момче — извика майка ми, като пристъпи към креслото, в което лежах, и ме замилва, — милият ми малък Дейви! Да ми намекуват, че ми липсва обич към скъпото ми съкровище, най-сладкото малко човече, което някога се е раждало!

— Никой никога не е намекувал подобно нещо — каза Пеготи.

— Ти намекуна, Пеготи — каза майка ми. — Какво друго заключение можех да извадя от думите ти, жестоко същество, когато ти знаеш така добре, както и аз, че заради него миналия месец не пожелах да си купя нов чадър, макар че онзи, зеленият, е целият изтърган и ресните му са съвсем зацапани. Знаеш, че е така, Пеготи, не можеш да го отречеш. — Сетне, като се обърна галовно към мене, с буза, прилепнала до моята, тя каза: — Лоша майка ли съм, Дейви? Вярно ли е, че съм жестока, себелюбива, отвратителна, лоша майка? Кажи, че съм такава, дете мое; кажи „да“, скъпо момче, и Пеготи ще те обича. А Пеготината любов е много по-силна от моята, Дейви. Аз никак не те обичам, нали?

При тези думи всички се разплакахме. Струва ми се, аз плачех най-силно от цялата компания, но съм сигурен, че всички бяхме искрени в сълзите си. Самият аз бях напълно сломен и се боя, че при първите изблици на наранена обич нарекох Пеготи „звяр“. Спомням си, че това честно създание се огорчи много и по този случай сигурно бе останала съвсем без копчета, тъй като цял залп от тях се пръснаха

наоколо, когато, след като се сдобри с майка ми, тя коленичи до креслото и се сдобри и с мене.

Легнахме си много съкрушени. Риданията ми дълго време не ми позволяваха да заспя; и когато едно много силно хълцане ме изправи на леглото, аз видях майка ми да седи на завивката и да се навежда към мене. След това заспах в ръцете ѝ и спях дълбоко.

Не си спомням дали беше следващата неделя, когато видях отново господина, или пък беше изминало повече време преди повторното му появяване. Не претендирам да съм наясно с датите. Но това се случи на черква и след това той ни придружи до къщи. Влезе и вътре, за да види прочутото ни мушкато в една саксия на прозореца на гостната. Стори ми се, че не му обърна особено внимание, обаче на тръгване помоли майка ми да му даде стръкче от цветовете. Тя му каза да си избере, каквото иска, но той отказа да стори това — не можах да разбера защо, — така че тя го откъсна вместо него и му го подаде. Той каза, че никога, никога няма да се раздели с него; а аз си мислех, че трябва да е голям глупак, ако не се сеща, че след един-два дни цветовете ще се изронят.

Сега вечер Пеготи седеше с нас по-рядко, отколкото по-рано. Майка ми много ѝ отстъпваше — струваше ми се, че повече от обикновено — и тримата си живеехме като чудесни приятели; и все пак бяхме по-различни отпреди и не се чувствавахме съвсем добре. Понякога ми изглеждаше, че Пеготи може би се възпротивява на хубавите рокли, които майка ми обличаше, както и на честите ѝ посещения у онези наши съседи; не можех да разбера добре какво точно ставаше.

Постепенно свикнах да виждам господина с черните бакенбарди. Той не ми се нравеше повече от първия път, а изпитвах и същата ревност. Но ако за това имах друга причина освен инстинктивната детска ненавист, както и мисълта, че Пеготи и аз можем да се грижим за майка ми без ничия помощ, то тази причина не беше същата, която бих открил, ако бях малко по-голям. Нищо подобно не ми хрумваше. Бях способен да наблюдавам откъслечни случки, но все още ми бе невъзможно да правя мрежа от тези случки, камо ли да уловя някого в нея.

Едно есенно утро стоях в предната градина с майка ми, когато мистър Мърдстоун — вече знаех, че така се нарича — мина край нас на кон. Той спря коня си, за да поздрави майка ми, каза, че отива в

Лоустофт да се срещне с едни приятели, които били там с яхта, и предложи весело да ме вземе на седлото пред себе си, ако бих желал да поаядя.

Въздухът беше толкова свеж и приятен, и на самия кон, пърхащ и хапещ юздата си край градинската порта, изглежда, така много се нравеше мисълта за разходка, че почувствувах силно желание да отида. Изпратиха ме при Пеготи да ме приготви. Междувременно мистър Мърдстоун слезе от коня и се заразхожда бавно по отгатышната страна на шипковата ограда, с юзда, метната на ръката му. Майка ми вървеше бавно напред-назад от отсамната страна, да му прави компания. Спомням си как Пеготи и аз надзъртахме през малкото прозорче и ги гледахме. Спомням си, че докато се разхождаха, те се навеждаха близо до оградата, за да разглеждат намиращите се помежду тях храсти. А Пеготи в миг загуби прекрасното си настроение и доби сърдит вид, като четкаше накриво косата ми с ядосани движения.

Мистър Мърдстоун и аз скоро се отдалечихме, карайки тръс по зелената морава отстрани на пътя. Той ме придържаше леко с една ръка и макар обикновено да не бях неспокойно дете, сега някак си не можех да седя пред него, без от време на време да се обръщам и да поглеждам лицето му. Очите му бяха плитки и черни — нуждая се от по-хубава дума, за да опиша този вид око, което не притежава никаква дълбочина, когато надзърнеш в него, и което, когато е разсеяно, изглежда обезобразено от кривогледство. На няколко пъти, когато поглеждах към него, долавях този негов израз с известно страхопочитание и се чудех за какво ли размишлява толкова съсредоточено. Погледнати отблизо, косата и бакенбардите му изглеждаха по-гъсти и по-черни, отколкото ги мислех по-рано. Четвъртитата му челюст, както и точиците, показващи буйната черна брада, която той бръснеше гладко всеки ден, ми напомняха за възчната фигура, която бяха донесли в Блъндърстоун преди около половин година. Всичко това: правилните му вежди, богатите кафяви, бели и черни оттенъци на кожата му — по дяволите и кожата му, и споменът за него! — ме караха да го считам въпреки опасенията си за красив мъж. Не се съмнявам, че и клетата ми майчица го считаше за такъв.

Отидохме в един хотел край морето, където двама господа пушеха пури сами в една стая. Всеки от тях лежеше на най-малко четири стола и беше облечен с голяма груба куртка. В един ъгъл се виждаше куп от

други куртки, морски плащове и едно знаме — всички натрупани на едно място.

Когато влязохме, и двамата се изправиха на крака някак си небрежно и казаха:

— Здравей, Мърдстоун! Мислехме те за умрял!

— Още не — каза мистър Мърдстоун.

— А кой е този младенец? — запита единият господин, като ме при тегли към себе си.

— Това е Дейви — отвърна мистър Мърдстоун.

— Дейви чий? — каза господинът. — Джоунс?

— Копърфийлд — каза мистър Мърдстоун.

— Какво! Товарът на онази очарователна мисис Копърфийлд? Хубавата мъничка вдовица? — провикна се господинът.

— Куиниън, бъди внимателен, моля ти се. Тук има досетливи хора — каза мистър Мърдстоун.

— Кой са те? — запита господинът, смеейки се.

Повдигнах любопитно глава.

— Брукс от Шефилд — поясни мистър Мърдстоун.

Отдъхнах си, когато разбрах, че се е отнасяло само за Брукс от Шефилд, тъй като отначало бях помислил, че съм аз.

Види се, имаше нещо много смешно, свързано с мистър Брукс от Шефилд, тъй като и двамата господа се засмяха буйно, когато се спомена името му, а това забавляваше много и мистър Мърдстоун. След като се посмяха, господинът, наречен Куиниън, каза:

— А какво е мнението на Брукс от Шефилд за проектираната работа?

— Не мисля, че понастоящем Брукс се догажда много за нея, но изобщо не ми изглежда да е настроен доброжелателно — отвърна мистър Мърдстоун.

При тези думи избухна нов смях и мистър Куиниън каза, че ще позвъни за малко шери, за да пият наздравица за Брукс. Той стори това и когато виното пристигна, накара ме да пийна малко с една бисквита, но преди да пия, трябваше да стана прав и да кажа: „Напук на Брукс от Шефилд!“ Този тост бе посрещнат със силни аплодисменти и с такъв буен смях, че и аз започнах да се смея; на това те се смяха още повече. Накъсо казано, много се забавлявахме.

След това се разхождахме по скалата, седяхме на тревата и разглеждахме разни неща с телескоп. Самият аз не можах да различа нищо, когато ми го сложиха до окото, обаче дадох вид, че виждам, подир което се върнахме в хотела, за да вечеряме по-рано. През всичкото време, докато бяхме навън, двамата господа пушеха непрестанно. Ако се съдеше по миризмата на грубите им куртки, трябва да са вършили това още от момента, когато куртките са били донесени от шивача. Да не забравя да спомена, че отидохме и на яхтата. И тримата слязоха долу в кабината и се заеха да преглеждат някакви книжа. Когато погледнах през отворения люк, ги видях да работят много усърдно. През това време ме оставиха при един много приятен човек, с много голяма глава, червена коса и с много малка лъскава шапка върху нея. Беше облечен с риза или жилетка на квадратчета, а на гърдите му бе написано с главни букви „Чучулига“. Мислех си, че това е името му, и понеже, като живее на кораб, няма врата, на която да сложи името си, го е написал на дрехите си. Но когато го нарекох мистър Чучулига, той каза, че това е името на яхтата.

Забелязах, че през целия ден мистър Мърдстоун беше по-сериозен и по-въздържан от другите двама господа. Те бяха много весели и нехайни и свободно се шегуваха един с друг, но рядко с него. Изглежда, че той беше по-умен и по-хладнокръвен от тях и че те изпитваха към него чувства, подобни на моите. Долових, че веднъж или дважд, когато приказваше, мистър Куиниън погледна крадешком мистър Мърдстоун, за да се увери, че не е сърдит. И веднъж когато мистър Песнидж (другият господин) се беше особено развеселил, той го настъпи по крака и тайно му даде знак с очи да погледне към мистър Мърдстоун, който седеше строг и мълчалив. А не си и спомням мистър Мърдстоун да се бе засмял веднъж през целия този ден освен на шегата с мистър Брукс от Шефилд, която между впрочем беше негова.

У мистър Пеготи ме посрещат гостоприемно

Прибрахме се вкъщи рано вечерта. Времето беше много приятно и той отново се разходи с майка ми край шипковите храсти, докато аз влязох вътре да изпия чая си. Когато си отиде, майка ми ме запита как съм прекарал деня и какво са приказвали и вършили. Споменах какво бяха казали за нея и тя се разсмя и каза, че са безочливи хора, които приказват глупости. Но знаех, че ѝ бе харесало. Тогава го знаех така добре, както го знам и сега. Използвах случая да я запитам дали познава мистър Брукс от Шефилд, обаче отговорът беше отрицателен. Тя предположи, че трябва да е някакъв производител на ножове и вилници.

Нима мога да кажа, че лицето ѝ — макар и променено и изчезнало — вече не съществува, когато дори и в този миг го виждам така ясно, както кое да е лице на улицата? Нима мога да кажа, че невинната ѝ девическа красота е повехнала, когато нейният лъх ме докосва и сега, както ме докосваше през онази вечер? Нима мога да кажа, че се е променила, когато споменът ми я съживява само такава?

Описвам я точно такава, каквато беше след този разговор, когато си бях легнал и тя дойде да ми пожелае лека нощ. Тя коленичи игриво

край леглото и като сложи брадичка върху ръцете си, каза, смеейки се:

— Какво казаха, Дейви? Повтори го. Просто не мога да повярвам.

— „Очарователна“ — започнах аз.

Майка ми сложи ръка върху устните ми, за да ме спре.

— Никога не съм била очарователна — каза тя, смеейки се. — Сигурно не са казали очарователна, Дейви. Зная, че не са.

— Да, точно така беше. „Очарователната мисис Копърфийлд“ — повторих натъртено аз. — А също така и „хубава“.

— Не, положително не хубава. В никакъв случай не хубава — прекъсна ме майка ми, като отново сложи ръце върху устните ми.

— Да, точно така. „Хубава мъничка вдовица“.

— Какви глупави, безочливи същества! — извика майка ми, като се смееше и закриваше лице. — Какви смешни хора! Нали, Дейви, миличък?

— Е!

— Не казвай на Пеготи; тя може да ми се разсърди. И самата аз съм им страшно сърдита, но бих предпочела Пеготи да не знае.

Разбира се, обещах ѝ. Целунахме се много пъти и скоро заспах дълбоко.

Сега, след като е изминало толкова време оттогава, струва ми се, че беше на следния ден, когато Пеготи направи онова удивително предложение, за което ще ви спомена след малко; но навярно е било два месеца подир това.

Една вечер седяхме както обикновено (майка ми беше излязла) с чорапа и метъра, с парчето восък, кутията с катедралата „Св. Павел“ на капака и книгата за крокодилите. След като ме погледна няколко пъти и си отвори устата, сякаш да заговори, без обаче да го направи — което аз взех за обикновено зяпане, иначе то би ме разтревожило — Пеготи каза ласкаво:

— Мистър Дейви, би ли ви се понаравило да дойдете с мен и да прекарате две седмици при брат ми в Ярмут? Няма ли да е чудесно?

— Брат ти приятен човек ли е, Пеготи? — запитах уклончиво.

— О, само да знаете колко е приятен! — провикна се Пеготи, вдигайки ръце. — А и морето, и лодките, и корабите, и рибарите, и плажът, и Ам, с когото ще си играете...

Думата ѝ беше за племенника ѝ Хам, за когото споменах в първата глава на разказа си.

Този сбор от удоволствия ме накара да се изчервя от радост. Отговорих ѝ, че действително би било прекрасно, но какво ще каже майка ми?

— Залагам цяла гвинея,^[1] че ще ни позволи да отидем — каза Пеготи, като ме гледаше втренчено. — Ще я попитам веднага, като си дойде, ако желаете. Непременно!

— Но какво ще прави тя, докато нас ни няма? — казах аз и сложих малките си лакти на масата, за да разисквам въпроса. — Не можем да я оставим сама.

Ако Пеготи изведнъж бе започнала да разглежда някаква дупка на пръстите на чорапа, то тя трябва да е била много малка и да не е заслужавала да се закърпи.

— Виж какво, Пеготи! Знаеш, че не можем да я оставим сама!

— Да ви благослови господ! — каза Пеготи, като най-последно ме погледна. — Нима не знаете? Тя ще гостува две седмици на мисис Грейпър, която ще има и други гости.

О, щом работата беше такава, бях напълно готов да тръгна. Зачаках с най-голямо нетърпение майка ми да си дойде от дома на мисис Грейпър (тъй като се отнасяше за тази съседка) и да потвърди, че наистина можем да изпълним това велико намерение. Не толкова учудена, колкото очаквах, майка ми с готовност се съгласи. Уредихме всичко още същата вечер. Щяхме да заплащаме за храната и квартирата ми през време на престоя ни там.

Денят на тръгването ни дойде бързо. Той бе определен толкова наскоро, че дойде бързо дори и за мен. Бях в трескаво очакване и се опасявах да не би някое земетресение, огнена планина или друго някое природно бедствие да попречи на експедицията. Щяхме да пътуваме с колата на един преносвач, която щеше да тръгне сутринта след закуска. Какво ли не бих дал, да ми позволяха да се облека още от вечерта и да спя с шапка и обувки.

Макар че го разправям с леко сърце, и сега ми домъчнява, когато си спомня с какво нетърпение очаквах да напусна щастливия си дом и дори не подозирах какво напусках завинаги.

Доволен съм, като си спомня, че когато колата на преносвача стоеше до портата и майка ми ме целуваше, от любов и признателност към нея и към стария дом, който никога не бях напускал, заплаках.

Доволен съм, че и майка ми се разплака и че усетих как сърцето ѝ биеше до моето.

Доволен съм, като си спомня, че когато колата потегли, майка ми изтича до портата и извика на каруцаря да спре, за да ме целуне още веднъж. С радост си припомням любовта и трепета, с които и тя, и аз вдигнахме лицата си един към друг.

Когато я оставихме застанала на пътя, мистър Мърдстоун се приближи до нея и, види се, я упрекна, че толкова се е разчувствувала. Гледах назад изпод навеса на каруцата и се чудех какво може това да го засяга. Пеготи, която също гледаше от другата страна, бе всичко друго, но не и доволна. Познавах го по лицето ѝ.

Седях и гледах Пеготи с мисъл, заета от следната въображаема възможност: дали, ако тя ме загубеше като момчето в приказката, бих намерил пътя за дома по копчетата, които тя ронеше.

---

[1] Гвинея — английска златна монета = 21 шилинга ↑

III ГЛАВА

ПРОМЯНА

Конят на преносвача беше най-ленивият кон в света. Тътреше се напред с наведена глава, сякаш му се искаше да накара хората, за които бяха предназначени пратките, да го чакат. Дори ми се струваше, че понякога гласно хихикаше при тази мисъл, обаче каруцарят каза, че това е само кашлица.

Преносвачът имаше обичай да държи главата си наведена подобно на коня, и да се клатушка сънливо напред, докато караше, с ръка на коляното си. Казвам „караше“, но си мислех, че колата би стигнала до Ярмут и без него, тъй като всичко това се вършеше от коня. А колкото се отнася до разговор, преносвачът нямаше понятие от подобно нещо; само си подсвиркуваше.

Пеготи държеше в скута си кошница с провизии, които спокойно биха ни стигнали, ако отивахме до Лондон със същото превозно средство. Ядохме твърде много и спяхме твърде много. Пеготи винаги заспиваше с брадичка върху дръжката на кошницата, която никога не изпускаше из ръце. И ако не бях я чул, никога не бих повярвал, че една беззащитна жена може тъй силно да хърка.

Правехме толкова заобиколки из разни пътища, и толкова време ни отне предаването на един креват в един хан, както и спирането на разни други места, че бях много изморен и много доволен, когато видяхме Ярмут. Като плъзнах поглед по обширната мрачна пустош отвъд реката, той ми се стори много влажен и приличен на гъба за изтриване. Чудех се как е възможно, ако земята е така кръгла, както казваше учебникът ми по география, да съществува толкова плоско място. Но ми дойде наум, че може би Ярмут се намира на един от полюсите ѝ. Това би обяснило всичко.

Когато се приближихме малко и видяхме цялата отсрещна местност да се простира като права линия под небето, споделих с Пеготи, че един или два хълма биха направили гледката по-хубава. Казах също така, че ако земята беше по-отделена от морето и градът и

водата не бяха така съединени един с друг, би било по-добре. Но Пеготи отвърна с по-силно натъртване от обикновено, че трябва да приемаме нещата такива, каквито са, и че колкото до нея, тя се гордее да се нарече ярмутска жителка.

Когато навлязохме в улицата, (която за мене беше съвсем чужда) и замириса на риба, на катран, на кълчища и на смола, и видяхме моряците да се разхождат наоколо и каруците да потракват по камъните, почувствувах, че съм бил несправедлив към това кипящо от живот място. Казах това на Пеготи, която слушаше възхищенията ми много самодоволно, и ми каза, че е всеизвестно, че Ярмут е изобщо най-хубавото място на вселената.

— Ето и моя Хам! — изпищя Пеготи. — Толкова е пораснал, че не мога да го позная!

И наистина племенникът ѝ ни чакаше пред кръчмата. Той ме запита като стар познат как се чувствавам. Отначало нямах усещането, че го познавам така добре, както ме познаваше той, тъй като не бе идвал у нас след оная нощ, през която съм се родил, и, естествено, в това отношение той имаше предимство. Но бързо се сближихме, когато той ме взе на гръб, за да ме занесе вкъщи. Сега той беше грамаден, силен младеж, висок шест фута, широкоплещест, със закръглени рамене и ухилено момчешко лице и къдрава коса, които му придаваха доста овчи вид. Облечен беше с кеневирена върхна дреха и толкова твърди панталони, че биха стояли прави и съвсем сами, без никакви крака в тях. Това, което носеше на главата си, не би могло да се нарече шапка, а по-скоро приличаше на насмоления покрив на някоя стара постройка.

Хам ме носеше на гърба си. В ръцете си държеше едно наше малко дървено сандъче, а Пеготи държеше друго малко дървено сандъче. Свивахме из разни улички, осеяни с трески и купчинки пясък, минавахме покрай газови работилници, строителници на кораби, строителници на лодки, работилници за въжета, дюкяни за корабни съоръжения, железарници и цял куп подобни заведения, докато стигнахме до мрачната пуста площ, която бях видял отдалеч. Тогава Хам каза:

— Ето къщата ни, мастър Дейви.

Погледнах по всички посоки, доколкото взорът ми можеше да обхване пустата площ, погледнах надалеч към морето и отвъд, по

реката, но не можах да забележа никаква къща. Имаше един черен шлеп, или някакъв друг престарял плавателен съд, недалеч от нас, на сухата земя, с една черна желязна тръба вместо комин, която пушеше уютно. Нищо друго, прилично на жилище, не открих.

— Не ще да е онова корабоподобно нещо, нали? — запитах аз.

— Точно то е, мастър Дейви — отвърна Хам.

Ако това беше дворецът на Аладин или вълшебното яйце на арабската птица рух, предполагам, че не бих бил толкова очарован при мисълта, че ще живея там. Имаше чудесна вратичка, изрязана в едната ѝ страна, имаше си покрив и мънички прозорци, но най-прекрасното нещо беше, че бе истинска лодка, която несъмнено бе порила водата стотици пъти и не е била предназначена да се живее в нея на сушата. За мене това беше най-голямата ѝ привлекателност. Ако бе построена, за да се живее в нея, сигурно би ми се сторила малка, неудобна или самотна. Но тъй като не е била предопределена за жилище, тя ми изглеждаше чудесен дом.

Вътре царяха идеална чистота и порядък. Имаше маса, холандски часовник, скрин и върху него чаен поднос с нарисувана на него дама с чадър, водеща едно момче с войнствен изглед, което търкаляше обръч. Една библия подпираше подноса да не падне. А ако би паднала, той щеше да строши цял куп чаши, чинийки и един чайник, наредени около книгата. По стените бяха окачени няколко обикновени цветни картини из Светото писание, в рамки и под стъкло. И досега не мога да видя подобна картина при някой амбулантен търговец, без да си спомня за вътрешната наредба на къщата на Пеготиния брат. Авраам в червено, отиващ да принесе в жертва Исаак в синьо, и Данаил в жълто, хвърлен в една яма със зелени лъвове, бяха най-забележителните от тях. Над малката камина имаше една картина, която представляваше ладията на Сара Джейн, построена в Съндърленд, с истинска мъничка дървена мачта, прикрепена към нея. Това беше произведение на изкуството, съчетаващо в себе си художество и резбарство, и на мен ми се струваше, че е едно от най-завидните притежания, които светът може да предложи. Имаше няколко куки в гредите, чиято употреба тогава не можах да отгатна. Виждаха се ракли, сандъци и други подобни предмети. Те служеха за сядане и заместваха столовете.

Забелязах всичко това от пръв поглед още щом пристъпих прага благодарение на детската си наблюдателност (според теорията ми). Сетне Пеготи отвори една врата и ме натика в спалнята ми. Тя беше най-завършената и най-желаната спалня, която някога съм виждал — в задната част на лодката. Имаше си мъничко прозорче, през което е минавало кормилото, мъничко огледало, точно за моя ръст, закачено на стената, с малка рамка от стридени черупки. Виждаше се и мъничко легло, за което тъкмо стигаше мястото, и букет от морски водорасли в едно синьо гърне на масата. Варосаните стени бяха бели като мляко, а ушитият от разноцветни парчета юрган просто ме ослепяваше с пъстротата си. Това, което привлече особено вниманието ми в тази очарователна къща, беше миризмата на риба, която бе толкова остра, че когато си извадих кърпичката да си обърша носа, открих, че и тя така мирише, сякаш в нея е бил увит морски рак. Като споделих тайно с Пеготи това откритие, тя ме осведоми, че брат ѝ се занимава с продажба на октоподи, морски раци и скариди. После видях, че един куп от тези същества, идеално вкопчени едно в друго и непропускащи случай да ошипят всеки, който се приближеше до тях, винаги се намираше в дървената пристройка, в която се пазеха тенджерите и гърнетата.

Посрещна ни една много учтива жена с бяла престилка, която бях видял да прави реверанси още когато бях на гърба на Хам, на около четвърт миля от къщата, както и едно много красиво малко момиче (поне такова ми изглеждаше) с гердан от сини мъниста. Поисках да го целуна, но то не ми позволи, избяга и се скри. След малко седнахме да обядваме. Изобилната храна се състоеше от варена морска риба, топено масло и картофи, както и един котлет специално за мене. След като се наобядвахме, вкъщи дойде един космат човек с много добродушно лице. Той нарече Пеготи „девойко“ и я целуна сърдечно по бузата. Тъй като тя винаги имаше много благопристойно държание, разбрах, че трябва да е брат ѝ. Така и излезе. Представиха ми го под името мистър Пеготи, стопанин на къщата.

— Радвам се, че ви виждам, господине — поздрави ме мистър Пеготи. — Може би ще ни намерите малко грубовати, но с най-голяма готовност ще ви приемем у дома си.

Поблагодарих му и отвърнах, че сигурно ще бъда много щастлив в такова очарователно място.

— А как е майка ви, господине? — запита мистър Пеготи. — Весела ли я оставихте?

Дадох му да разбере, че е толкова весела, колкото бих желал — и че най-сърдечно ги поздравява — което от моя страна беше учтива измислица.

— Много съм й задължен — каза мистър Пеготи. — Е, господине, ако ще можете да изкарате тука без нея в продължение на две седмици — подхвана той, като кимна на сестра си, — с Хам и малката Емилия, всички ще се гордеем с присъствието ви.

Изпълнил по този гостоприемнен начин дълга си на домакин, мистър Пеготи излезе да се измие с една тенджера гореща вода, като спомена, че „студената вода никога не ще премахне неговата мръсотия“.

Той се върна скоро, много спретнат, но толкова червен, щото не можах да не си помисля, че подобно на октоподите и речните raci и неговото лице влиза в горещата вода много черно и излиза от нея много червено.

След чая, когато вратата бе затворена, сред царуващата наоколо уютност (нощите бяха студени и мъгливи вече), този дом ми се стори най-прекрасното убежище, което човешкото въображение може да измисли. Истинско вълшебство беше да чувам как вятърът бушува сред морските вълни, да знам, че мъглата пълзи над пустата равнина навън, да гледам огъня и да си мисля, че наоколо няма никаква друга къща, а самата тази е лодка. Малката Емилия бе преодоляла свенливостта си и седеше до мене на най-мъничкото и най-ниско сандъче, което беше тъкмо за двама ни и точно се вместише в ъгъла край огнището. Мисис Пеготи, с бялата престилка, плетеше от другата страна на огъня. Моята Пеготи, с ръкоделието си, с катедралата „Сейнт Пол“ и парчето восък, така се чувствуваше у дома си, сякаш не познаваше никакъв друг покрив. Хам, който ми даваше първия урок по игра на карти, се мъчеше да си припомни някаква схема за предсказване на бъдещето с помощта на мръсните карти, като оставаше рибени следи с пръстите си върху всяка карта, която обръщаше. Мистър Пеготи пушеше лулата си. Почувствувах, че е настъпило време за задушевен разговор.

— Мистър Пеготи? — казах аз.

— Какво желаете, господине? — отвърна той.

— Нарекли сте сина си Хам, защото живее в нещо като ковчег ли?^[1]

Изглежда, че тази мисъл се стори твърде дълбока на мистър Пеготи, обаче той каза:

— Не, господине, не съм го наричал никак.

— Тогава кой го е нарекъл така? — казах аз, задавайки му втория, подходящ за случая въпрос.

— Е, господине, разбира се, че баща му — каза мистър Пеготи.

— Мислех, че вие сте му баща?

— Негов баща беше брат ми Джо — каза мистър Пеготи.

— А той умрял ли е, мистър Пеготи? — запитах аз след почтително мълчание.

— Удави се — каза мистър Пеготи.

Много се зачудих, че мистър Пеготи не е баща на Хам, и взех да мисля дали нямам грешна представа за връзките му с останалите. Толкова бях любопитен да узная, че реших непременно да си го изясня.

— А малката Емилия — казах аз, като погледнах към нея, — тя ви е дъщеря, нали?

— Не, господине. Неин баща беше зет ми Том.

Не можах да се удържа да не запитам след ново почтително мълчание:

— Умрял ли е той, мистър Пеготи?

— Удави се — каза мистър Пеготи.

Почувствувах, че е трудно да се продължи в същия дух, но тъй като още не бях узнал всичко, което трябваше да узная, запитах:

— Нямате ли никакви деца, мистър Пеготи?

— Не, мистър Дейви — отвърна той, подсмивайки се, — аз съм ерген.

— Ерген! — казах удивен аз. — Тогава коя е тази, мистър Пеготи? — И аз посочих към личността с престилката, която плетеше.

— Това е мисис Гъмидж — каза мистър Пеготи.

— Гъмидж ли, мистър Пеготи?

Но в този момент Пеготи — искам да кажа, моята собствена Пеготи — с такива изразителни движения ми даваше да разбере, че не трябва да задавам повече въпроси, та не ми оставаше нищо друго, освен да си седя и да гледам мълчаливите членове на компанията, докато станеше време за лягане. После, в самотата на малката ми

стаичка, тя ме осведоми, че Хам и Емилия са осиротели негови племенник и племенница, които нашият домакин бил осиновил през различни моменти на детинството им, когато останали сами. А мисис Гъмидж била вдовицата на съдружника му, който умрял много беден. Самият той бил беден човек, каза Пеготи, но имал златно сърце и бил верен като стомана — това бяха лично нейни сравнения. Тя ми каза, че едничкият въпрос, при чието заговаряне изпадал в ярост или проклинал, била неговата щедрост. И ако някой от тях споменят нещо за нея, той силно удрял с ръката си по масата (при един подобен удар я бил сцепил) и войнствено се заклевал, че ще избяга, ако още веднъж му споменат за това.

Бях много трогнат от добрината на хазаина ми. Чувах как жените се приготвяха за спане в друга, подобна на моята стаичка, на отсрещния край на лодката и как мъжете си окачваха хамаците на куките, които бях забелязал по тавана. Бях в прекрасно разположение на духа, което се усилваше от обстоятелството, че ми се спеше. Когато дрямката постепенно ме обхвана, чух как вятърът ревеше по морето и с каква ярост се спущаше из пустата равнина. Обзе ме смъртна боязън да не би през нощта да се появи буря и океанът да залее брега. Но се успокоих с мисълта, че най-после ние се намираме в лодка и че на борда няма да е зле, ако нещо лошо се случи, щом като там има човек като мистър Пеготи.

Обаче не се случи нищо по-лошо от това, че нощта се смени с утро. Почти веднага след като първите слънчеви лъчи заблестяха по рамката от стридени черупки на огледалото ми, аз скочих от леглото и излязох с малката Емилия да събираме камъчета по брега.

— Сигурно си същински моряк — казах ѝ аз.

Не знам дали бях уверен в това, което казвах, но почувствувах, че е проява на учтивост да кажа нещо. А една ладийка край нас така хубаво се отразяваше в умален вид в очите ѝ, че веднага ми хрумна да кажа тъкмо това.

— Не — отвърна малката Емилия, като поклати глава. — Страхувам се от морето.

— Страхуваш ли се? — възкликнах с подходящата за случая смелост и погледнах високомерно могъщия океан. — А пък аз не се страхувам.

— Да, но то е жестоко — каза Емилия. — Видяла съм колко жестоко е било към някои от нашите мъже. Видяла съм го да разрушава на парчета една ладия, голяма колкото къщата ни.

— Надявам се, че това не е било ладията, която...

— С която татко се е удавил? Не, не беше тя. Нея не съм видяла.

— Нито него? — запитах аз.

Малката Емилия поклати глава:

— Не си го спомням!

Ето ти съвпадение! Веднага ѝ обясних, че и аз не съм видял баща си и че майка ми и аз винаги сме си живели най-щастливо и възнамеряваме и занапред да си живеем така. Разправих ѝ също, че бащиният ми гроб е в гробището до нас, засенчен от едно дърво, под чиито клони съм се разхождал и не през едно прекрасно утро съм се вслушвал в сладките птичи песни. Но изглежда, че между нейното сиротство и моето имаше известна разлика. Тя бе изгубила майка си преди баща си и никой не знаеше къде е бащиният ѝ гроб. Знаеха само, че е нейде в морските дълбини.

— Освен това — каза Емилия, докато търсеше камъчета и раковини, — баща ти е бил джентълмен и майка ти е дама, а моят баща е бил рибар и майка ми е рибарска дъщеря, а и вуйчо ми Дан е рибар.

— Дан е мистър Пеготи, нали? — запитах аз.

— Вуйчо Дан — ей там — отвърна Емилия и посочи къщата лодка.

— Да, и аз казвах за него. Струва ми се, че е много добър човек.

— Добър? Ако някога стана дама, ще му подаря небесносин жакет с диамантени копчета, кадифени панталони, червена кадифена жилетка, цилиндър, голям златен часовник, сребърна лула и сандък с пари.

Казах, че несъмнено мистър Пеготи напълно заслужава тези съкровища. Трябва да призная, мъчно можех да си представя, че той би се чувствувал удобно в облеклото, което щеше да му предложи признателната му племенница, и особено се чудех какво ще прави с цилиндъра. Но, разбира се, пазех тези мисли за себе си.

Малката Емилия се бе спряла и загледала към небето, когато изброяваше тези вещи, сякаш бяха вълшебно видение. Продължихме да събираме камъчета и мидени черупки.

— Би ли желала да бъдеш дама? — запитах я аз.

Емилия ме погледна, засмя се и кимна утвърдително.

— Много бих желала. Тогава всички ще бъдем благородници. Аз, вуйчо, Хам и мисис Гъмидж. Тогава няма да се страхуваме от бурята. Искам да кажа, няма да се страхуваме за себе си. Разбира се, ще се боим за клетите рибари и ще им помагаме с пари, когато пострадат.

Това ми изглеждаше много хубава и следователно напълно вероятна картина. Изразих удоволствието си при мисълта за нея и малката Емилия се осмели да запита свенливо:

— А сега пак ли ще кажеш, че не се страхуваш от морето?

Понастоящем то беше съвсем тихо и не можеше да ме изплаши, но не се съмнявам, че ако бях видял някоя средно голяма вълна да се втурва към брега, сигурно бих си плюл на петите, спомняйки си за удавените ѝ роднини. Както и да е, казах „не“ и прибавих:

— Изглежда, че и ти не се боиш, макар да твърдиш обратното.

Казах това, тъй като тя вървеше по самия край на един стар дървен вълнолом и се страхувах да не би да падне.

— Така не се боя — рече малката Емилия. — Но когато вятърът бушува, се събуждам и с трепет си мисля за вуйчо Дан и за Хам и ми се струва, че чувам как викат за помощ. Затова тъй много ми се иска да бъда дама. Но така не се страхувам. Ни най-малко. Погледни!

Тя се втурна и затича по една назъбена гредка, която се издаваше напред от мястото, където бяхме застанали, и се надвесваше над дълбоката вода. Тази случка така се е врязала в паметта ми, че ако бях художник, мисля, че бих я нарисувал и сега така точно, както, ако се бе втурнала към гибелта си (както ми се струваше тогава) с отправен към морето поглед, който никога не ще забравя.

Леката, смела, трепкаща малка фигурка се обърна и се върна при мене и аз се засмях на страховете си и на вика, който се бе изтръгнал от мене и който би бил безполезен, тъй като наоколо нямаше никого. Но имало е моменти, когато като възрастен вече мъж съм си мислил дали внезапната смелост на това дете с вперения в морето поглед, не се бе породила под въздействието на непонятни сили, по волята на умрелия ѝ баща, и дали в милосърдието си той не бе пожелал да я изкуси да се втурне към морските дълбини, за да може животът ѝ да свърши него ден? Имало е моменти, когато съм се чудел дали, ако в един миг бъдещият ѝ живот ми се бе разкрил, и то така, че да го доловя с детския си ум, аз би трябвало да вдигна ръка и да го запазя? Имало е

моменти, макар и кратки, когато съм се запитвал дали нямаше да е по-добре за малката Емилия, ако в онова утро морските води се бяха затворили пред погледа ми над главата ѝ. И съм си отговарял: да, би било по-добре.

Може би избързвам. Може би загатвам за това по-рано, отколкото трябва. Но нека тъй да остане.

Разхождахме се дълго и се натоварихме с различни неща, които ни харесаха. Хвърлихме обратно във водата няколко морски звезди — не познавам добре този вид същества и затова и сега не съм сигурен дали те имаха основание да се чувствуват задължени, че сторихме това, или не — и се отправихме към жилището на мистър Пеготи. Спряхме се на завет край рачешката къщичка, за да разменим една невинна целувка, и влязохме на закуска, пламнали от здраве и удоволствие.

— Като два млади дрозда — каза мистър Пеготи и аз приех това като ласкателство.

Разбира се, бях влюбен в малката Емилия. Уверен съм, че обичах това дете също така нежно и с по-голяма чистота и незаинтересованост, отколкото съществуват и в най-хубавата любов на зрялата възраст, колкото и силна и облагородяваща да е тя. Въображението ми окръжаваше това дребничко синеоко същество с някакво ефирно сияние, което правеше от него ангел. Ако през някое слънчево утро тя бе разперила крилца и бе хвъркнала пред очите ми, не мисля, че бих счел това за нещо необикновено.

Цели часове се скитахме по мрачния, плосък ярмутски бряг подобно на влюбени. Дните пробягваха край нас и сякаш самото време не беше още пораснало, а бе дете, което вечно си играе. Казах на Емилия, че я обожавам и че ако не ми признае, че и тя ме обожаваше, ще бъда принуден да се самоубия със сабя. Тя ми отвърна със същото и не се съмнявам, че бе така.

А колкото се отнася до някакво чувство за неравенство, за това, че бяхме много малки, или за други пречки на пътя ни, то това не ни безпокоеше, тъй като няхаме бъдеще. Не мислехме, че ще пораснем, както и не очаквахме да станем по-малки. Будехме възхищение у мисис Гъмидж и Пеготи, които вечер често си шепнеха, когато ни виждаха да седим влюбено на малкото си сандъче:

— Божичко, колко са милички! — Мистър Пеготи ни се усмихваше иззад лулата си, а Хам по цяла вечер се хилеше и не вършеше нищо друго. Удоволствието, с което ни гледаха, приличаше на удоволствието, с което биха гледали някоя играчка или джобна репродукция на Колизеума.

Скоро открих, че мисис Гъмидж не е винаги толкова приятна, колкото би могла да бъде при обстоятелството, че живее при мистър Пеготи. Мисис Гъмидж имаше припрян нрав, а понякога хленчеше повече, отколкото би могло да бъде приятно за другите членове на едно такова малко общежитие. Ставаше ми много мъчно за нея, но имаше моменти, когато ми се струваше, че би било по-добре, ако си имаше собствен апартамент, където да се уедини, докато духът ѝ се уталож.

Понякога мистър Пеготи отиваше в една кръчма, наречена „Доброжелателят“. Узнах това на втората или третата вечер от пребиваването ни там. Той не си беше дошъл и мисис Гъмидж погледна към холандския часовник между осем и девет часа, като каза, че той е в кръчмата и още от сутринта е знаела, че ще бъде там.

През целия ден мисис Гъмидж беше в потиснато състояние на духа и сутринта бе избухнала в сълзи, когато огънят пушеше.

— Аз съм едно нещастно самотно същество — бяха думите ѝ при тази неприятност — и всичко ми върви наопаки.

— О, скоро ще се оправи — каза Пеготи, — пък освен това на тебе не ти е по-неприятно, отколкото на нас.

— Аз го чувствавам по-силно — каза мисис Гъмидж.

Денят беше много студен и вятърът режеше. Правеше ми впечатление, че ъгълът край камината, в който седеше мисис Гъмидж, беше най-топлият и най-уютният в цялата къща, а и столът ѝ беше най-удобният, но през този ден той никак не ѝ се струваше подходящ. Тя непрестанно се оплакваше от студа и от тръпки по гърба. Най-после зарони сълзи и по този повод и отново каза, че е „нещастно, самотно създание, на което всичко върви наопаки“.

— Действително, че е много студено — каза Пеготи. — Сигурно всички усещат това.

— Аз го чувствавам по-силно от другите хора — каза мисис Гъмидж.

Така беше и на обед. На мисис Гъмидж винаги се поднасяше веднага подир мене, комуто даваха предпочитание като на виден гост.

Рибата беше дребна и костелива, а картофите малко изгорели. Всички признахме, че това е нещо като разочарование, но мисис Гъмидж каза, че го чувства по-силно от нас, и отново зарони сълзи, като с голяма горчивина направи предишната декларация.

Също така, когато мистър Пеготи си дойде вкъщи към девет часа, тази нещастна мисис Гъмидж плетеше в тъгла си в много жалко и потиснато състояние на духа. Пеготи работеше весело. Хам кърпеше един чифт големи рибарски ботуши. А аз, седнал до малката Емилия, им четях. След чая мисис Гъмидж не бе продумала нито една дума, а само бе въздъхнала, без дори да вдигне очи.

— Е, приятели — каза мистър Пеготи, заемайки мястото си, — как сте?

Всички казахме по нещо или го погледнахме мило, за да го приветствуваме, само мисис Гъмидж поклати безмълвно глава над плетката си.

— Какво има? — запита мистър Пеготи, като плесна ръце. — Хайде, майко, развесели се!

Мисис Гъмидж не даваше вид, че е способна да се развесели. Тя извади една стара черна копринена кърпа и си избърса очите. Но вместо да я мушне в джоба си, тя я държеше в ръка, като отново се избърса и после още веднъж, и я пазеше, готова за употреба.

— Какво има? — запита пак мистър Пеготи.

— Нищо — отвърна мисис Гъмидж. — Идваш от „Доброжелателят“, нали, Даниъл?

— Е, да, наминах там тази вечер — каза мистър Пеготи.

— Мъчно ми е, че те прогонвам там.

— Да ме прогонваш ли! Не се нуждая от никакво прогонване. Самичък си ходя там с най-голяма готовност — отвърна мистър Пеготи, като се засмя искрено.

— Да, с голяма готовност — каза мисис Гъмидж, като поклати глава и си изтри очите. — Да, да, с голяма готовност. Много ми е мъчно, че аз те принуждавам да ходиш там с голяма готовност.

— Нищо подобно. Ни най-малко не ме принуждаваш! — каза мистър Пеготи.

— Да, да, така е — извика мисис Гъмидж. — Знам си каква съм. Знам, че съм едно клето, самотно същество и не само че всичко ми върви наопаки, но и с хората никак не се погаждам. Да, да, аз

чувствувам всичко по-дълбоко от другите хора и го показвам повече. Това е нещастieto ми.

Като седях и слушах всичко това, не можах да не си помисля, че това нещастие се простира и върху другите членове на това семейство, а не само върху мисис Гъмидж. Обаче мистър Пеготи не й каза нищо подобно, а само отново я подкани да се поразвесели.

— Не съм това, което самата аз бих желала да бъда — каза мисис Гъмидж. — Съвсем не съм. Знам си го много добре. Тревогите ми ме направиха опака. Чувствувам много силно тревогите си и те ме правят такава. Знам си го много добре. Бих желала да не ги чувствам така силно, но не мога иначе. Бих желала да ме направят по-твърда, но не върви. Безпокоя цялата къща. Това не ме учудва. Цял ден съм тревожила сестра ти, а също и мастър Дейви.

Тук аз изведнъж се трогнах и изкрещях с голямо душевно вълнение:

— Не, мисис Гъмидж, не сте ме тревожили.

— Никак не е справедливо да върша това — каза мисис Гъмидж. — То е голяма неблагодарност от моя страна. По-добре е да се върна у дома и да умра. Аз съм едно клето самотно създание и ще бъде похубаво, ако не се пречкам тук. Ако ще върша всичко наопаки, ако всичко ще ми върви наопаки, най-добре това да става в моя дом, Даниъл, нека да си ида у дома, да умра и да се отървете от мен!

С тези думи мисис Гъмидж се оттегли да спи. Когато си отиде, мистър Пеготи, който не бе проявил и следа от някакво друго чувство освен най-дълбоко състрадание, погледна към нас и като кимна глава със същото това чувство, все още оживяващо лицето му, каза:

— Тя пак си спомни за стария!

Не можах добре да разбера за кой старик си спомня мисис Гъмидж, но когато ми помагаше да си легна, Пеготи ми обясни, че думата била за покойния мистър Гъмидж. При подобни случаи брат й винаги възприемал това за обяснение и то винаги го разчувствало. След като си бе легнал в хамака, самият аз го чух да повтаря на Хам:

— Горкичката! Пак си спомни за стария! — И колкото пъти мисис Гъмидж бе обхващана от това състояние през време на престоя ни там (което се случваше често), той винаги казваше същото нещо, за да обясни положението, и винаги вършеше това с най-нежно съчувствие.

Така се изнизаха двете седмици без никаква промяна освен тази на прилива и отлива, която измени часа на излизане и прибиране на мистър Пеготи, както и заниманията на Хам. Когато не беше зает, той понякога идваше на разходка с нас, за да ни покаже лодките и корабите, и веднъж или два пъти ни разходи с лодка. Не знам защо, някоя група впечатления свързваме по-здраво с дадено място, отколкото друга, макар и това, вярвам, да се случва с повечето хора, особено когато се касае до спомените им от детството. Никога не мога да чуя или да прочета името Ярмут, без да си спомня за едно неделно утро на брега. Камбаните биеха за черква, малката Емилия се облягаше на рамото ми. Хам лениво хвърляше камъчета във водата, а слънцето отвъд морето пронизваше гъстата мъгла и ни разкриваше корабите, подобни на собствените им сенки.

Най-сетне дойде денят за връщане къщи. Все още можех да понеса раздялата с мистър Пеготи и мисис Гъмидж, но мъката ми по малката Емилия беше пронизваща. Хванали се за ръка, ние отидохме до кръчмата, където преносвачът товареше, и там, на пътя, обещах, че ще ѝ пиша. (Изпълних сетне това обещание, с букви, по-големи от онези, с които обикновено се пишат обявите за даване под наем.) При раздялата много се разчувствахме; и ако понякога през живота си съм имал празнота в сърцето си, то тя се появи тогава за първи път.

През всичкото време, докато бях в Ярмут, аз проявих неблагодарност към дома си, като не мислех почти никак за него. Но щом като се отправих към къщи, строгата ми млада съвест сякаш ми сочеше нататък с непоколебимия си пръст. И почувствах, още по-силно поради потиснатостта на духа си, че там е гнездото ми и че майка ми е моята утешителка и приятелка.

Колкото повече наближавахме, толкова повече растеше това чувство. И колкото по-познати ми изглеждаха предметите, край които минавахме, толкова по-силна ставаше възбудата ми при мисълта, че отивам там и че ще изтичам в прегръдките ѝ. Но Пеготи, вместо да споделя тези чувства, опитваше се да ги възпира (макар и много нежно) и изглеждаше смутена и без настроение.

Но блъндърстоунското гарваново свърталище се появи въпреки волята ѝ, когато пожела това конят на преносвача. Как добре си спомням всичко през онзи влажен, студен, сив следобед с мрачно небе, което заплашваше с дъжд!

Вратата се отвори и аз погледнах, полу в смях и полу в сълзи от приятна възбуда, за да зърна майка си. Но не беше тя, а една чужда слугиня.

— А, Пеготи! — извиках изплашен аз. — Не се ли е върнала още?

— Да, да, мастър Дейви, върнала се е — каза Пеготи, — почакайте малко, мастър Дейви, и аз ще... ще ви кажа нещо.

Възбудата ѝ и присъщата ѝ тромавост караха Пеготи да се извива по най-разнообразни начини при слизането от колата, по аз се чувствах твърде смаян и унил, за да ѝ кажа това. Когато слезе, тя ме улови за ръка, поведе ме към кухнята и затвори вратата.

— Пеготи! — казах аз съвсем уплашен. — Какво се е случило?

— Да ви благослови бог, мастър Дейви, нищо не се е случило, миличък! — отвърна тя, като се стараеше да изглежда весела.

— Сигурен съм, че нещо се е случило. Къде е мама?

— Къде е мама ли, мастър Дейви? — повтори Пеготи.

— Да. Защо тя не дойде на портата и защо сме се затворили тук? О, Пеготи! — Очите ми бяха пълни със сълзи и имах усещането, че ще падна.

— Миличкото момченце! — извика Пеготи, хващайки ме. — Какво ви е? Кажете, миличък!

— Не е умряла, Пеготи, нали не е умряла!

— Не! — извика Пеготи със страшно силен глас.

После седна задъхана, като каза, че съм я изплашил.

Аз я прегърнах, за да премахна уплахата, и сетне застанах пред нея, гледайки я с тревожно любопитство.

— Вижте какво, миличък, би трябвало да ви го кажа по-рано, но нямах случай. Просто не ми беше възможно — рече Пеготи.

— Продължавай, Пеготи — казах аз, по-изплашен отпреди. Мастър Дейви — каза Пеготи, като развързваше бонето си с разтреперани пръсти и приказваше задъхано. — Можете ли да си представите? Имате си татко!

Аз трепнах и побледнях. Нещо — не зная какво или по какъв начин, свързано с гроба в черковния двор и с възкресението на мъртвите — ме облъхна като зловреден вятър.

— Нов баща — каза Пеготи.

— Нов ли? — повторих аз.

Пеготи се покашля, сякаш преглъщаше нещо много твърдо, и като ми протегна ръка, каза:

— Елате да го видите.

— Не искам да го видя.

— А също и майка ви — каза Пеготи.

Престанах да се дърпам. Влязохме право в хубавата гостна, където тя ме остави. От едната страна на камината седеше майка ми, а от другата — мистър Мърдстоун. Майка ми сложи настрана ръкоделието си и се изправи бързо, но както ми се стори, свенливо.

— Клара, скъпа моя — каза мистър Мърдстоун, — не забравяй! Овладейвай се, винаги се овладявай! Добър ден, Дейви.

Подадох му ръка. След като се поколебах за миг, отидох и целунах майка си. И тя ме целуна, потупа ме нежно по рамото и отново се залови за ръкоделието си. Не ми бе възможно да я погледна, нито пък него, тъй като знаех, че той наблюдава и двама ни. Обърнах се към прозореца и се загледах към едни храсти, които бяха свели глави от студа.

Щом ми се удаде случай, веднага се промъкнах горе. Милата ми стара спалня беше променена и аз трябваше да спя другаде. Слязох долу, но и там всичко се бе променило. Заскитах из двора. Скоро обаче побягнах оттам, тъй като в празната кучешка колиба имаше едно грамадно куче озъбено, с дълга черна козина като „него“. То много се разгневи, като ме видя, и веднага се нахвърли срещу мене.

---

[1] Прави се намек за Ноевия ковчег. Един от синовете на Ной се е наричал Хам. ↑

IV ГЛАВА

ИЗПАДАМ В НЕМИЛОСТ

Ако стаята, в която бяха преместили леглото ми, бе одушевено същество, което да може да свидетелства, бих могъл да се обърна към нея (интересно, кой ли спи сега там!) и да я помоля да потвърди с какво натежало от мъка сърце се прибрах. Качих се там, като през всичкото време, докато вървах по стълбите, чувах как кучето лае подире ми и поглеждайки я така вяло и тъжно, както ме поглеждаше и тя, седнах със скръстени ръце и се замислих.

Мислех си за най-чудновати неща. За формата на стаята, за пукнатините в тавана, за тапетите по стените, за неравностите по стъклата на прозореца, които шареха пейзажа вън с колелца и точки, за разклатения на трите си крака умивалник и за недоволния му изглед, който ми напомняше за мисис Гъмидж, обсебена от мисълта за стария. През всичкото време плачех, но освен дето усещах студ и самота, положителен съм, че не знаех за какво плача. Най-после, изпълнен с отчаяние, започнах да си мисля, че съм страшно влюбен в малката Емилия и че съм се откъснал от нея, за да дойда тук, където, изглежда, никой не ме иска и никой не ме обича така, както ме обичаше тя. Това ми се струваше толкова печално, че се търкулнах в един ъгъл на юргана и плаках, докато заспах.

Събудих се, когато някой каза: „Ето го!“ — и разви горещата ми глава. Майка ми и Пеготи бяха дошли да ме търсят и едната от тях бе сторила това.

— Дейви — каза майка ми, — какво има?

Стори ми се много чудно, че ми задава този въпрос, и й отговорих: „Нищо.“ Спомням си, че се обърнах по лице, за да скрия треперещите си устни, които й отговаряха по-вярно.

— Дейви — каза майка ми. — Дейви, дете мое!

Мога да кажа, че никои други думи, които би могла да промълви тогава, не биха ме разчувствали така, както да ме нарече свое дете.

Скрих лицето си в завивките и я отстраних с ръка, когато тя искаше да ме вдигне.

— Това е твое дело, Пеготи, жестоко същество! — каза майка ми. — Няма никакво съмнение. Чудя се как съвестта ти позволява да настройваш собственото ми дете против мен! Какво искаш да постигнеш с това, Пеготи?

Клетата Пеготи вдигна ръце и очи и отвърна само с нещо, прилично на кратко повторение на молитвата, която обикновено казвах следобед:

— Нека бог ви прости, госпожо Копърфийлд, за думите, които изрекохте в този миг, и нека никога да не изпитате истинско разкаяние!

— Това е достатъчно, да ме разтревожи — каза майка ми, — и то още в медения ми месец, когато и най-суровият ми неприятел би се смилил и не би развалял и малкото ми спокойствие и щастие. Дейви, ти си непослушно момче! А ти, Пеготи, си жестока и зла! О, божичко! — извика майка ми по нейния си капризен детински начин, като се обръщаше ту към единия, ту към другия от нас. — Какво неприятно нещо е този свят, когато човек най-много има право да очаква от него да бъде колкото може по-приятен!

Усетих докосването на една ръка, която знаех, че не е нито нейната, нито Пеготината, и се изправих на крака до кревата. Беше ръката на мистър Мърдстоун, която той държеше върху моята, докато казваше:

— Какво е това? Клара, любов моя, нима си забравила? Твърдост, мила моя!

— Много съжалявам, Едуард — каза майка ми. — Така желях да съм добра, но ми е много мъчно.

— Така ли? — отвърна той. — Още отсега ли трябва да чувам подобно нещо, Клара?

— Казвам, че е много жестоко да ме тревожат сега — отвърна майка ми, като нацупи устни. — Наистина е жестоко, нали?

Той я привлече към себе си, пошепна нещо на ухото ѝ и я целуна. И когато видях как майка ми склони глава на рамото му и ръката ѝ докосна врата му, разбрах, че той може да оформя гъвкавия ѝ характер, както си желае. А тогава знаех също тъй, както знам и сега, че той действително го вършеше.

— Слез долу, любов моя — каза мистър Мърдстоун. — Дейвид и аз ще слезем заедно.

— Мила моя — обърна се той към Пеготи с мрачно лице, след като майка ми си бе излязла (беше я отпратил с кимване и усмивка), — знаете ли името на господарката си?

— Тя ми е господарка от дълго време и би трябвало да го знам, господине — отвърна Пеготи.

— Вярно е — каза той, — но когато се изкачвах, стори ми се, че чух да я назовават с име, което вече не е нейно. Знаете, че сега тя е взела моето име. Ще запомните това, нали?

След като ме погледна смутено няколко пъти, Пеготи си излезе с поклон, без да каже каквото и да било. Навярно тя разбра, че от нея се очаква да напусне стаята. Когато двамата останахме сами, той затвори вратата, седна на един стол, като ме държеше изправен пред себе си, и ме погледна втренчено. Усетих, че погледът му привлича моя и го гледам също така втренчено. Като си спомня как бяхме застанали лице срещу лице, като че ли чувам сърцето си да бие бързо-бързо.

— Дейвид — каза той, изтънявайки устните си, като ги притискаше една до друга, — какво мислиш бих направил, ако трябваше да се справя с някой упорит кон или куче?

— Не зная.

— Бих го набил.

Отговорих му с шепот и почувствах как дъхът ми спира.

— Бих го накарал да се свива и гърчи от болки. Бих си казал: Ще побежда това същество дори и ако това ще му струва всичката му кръв. Какво е това по лицето ти?

— Кал — казах аз.

Той знаеше така добре, както и аз, че са следи от сълзи. Но и двадесет пъти да ми бе задал този въпрос и всеки път с двадесет удара, мисля, че детското ми сърце по-скоро би се пръснало, отколкото да му призна това.

— Доста си умен за възрастта си — каза той със свойствената си тържествена усмивка — и виждам, че добре ме разбра. Измий си лицето, господине, и слез долу с мен.

Той посочи към умивалника, който бях оприличил на мисис Гъмидж, и с едно движение на главата си ми даде да разбера, че трябва незабавно да го послушам. Малко се съмнявах тогава, а днес още по-

малко, че би ме съборил с удари без никакво угризение, ако се бях поколебал.

— Клара, мила моя — каза той, след като бях изпълнил нарежданията му и се бяхме прибрали в гостната, с неговата ръка все още върху моята, — надявам се, че вече няма да бъдеш обезпокоявана. Скоро ще се отървем от детинските си капризи.

Бог ми е свидетел, че в този момент една ласкава дума би ме поправила за цял живот и може би бих станал съвсем друго същество. Една насърчителна дума, една дума на обяснение, на жал към детинското ми невежество, на приветствие и на уверение, че това е действително моят дом, би ме накарала да го уважавам искрено и би спечелила доверието ми, вместо да го слушам лицемерно и да го мразя. Струваше ми се, че на майка ми ѝ е жал да ме гледа как стоя в стаята плах и чужд. И когато отидох крадешком до един стол, тя ме проследи с още по-тъжен поглед — може би долавяше плахостта на детските ми стъпки, — обаче думата не бе произнесена и времето ѝ бе отминало.

Вечеряхме сами тримата. Изглежда, че той много обичаше майка ми — боя се, че това не ме караше да го мразя по-малко, — а и тя го обичаше. Разбрах от думите им, че една по-възрастна негова сестра ще дойде да живее при тях и че я очакват същата вечер. Не съм сигурен дали беше тогава, или по-късно, когато ми стана ясно, че без да взема дейно участие в каквато и да било работа, той имаше някакъв дял или участваше в годишните печалби на една винарска къща в Лондон, с която семейството му имало връзки още от времето на праядо му и от която и сестра му получавала доходите си.

След вечеря, когато седяхме край огъня и обмислях как да избягам при Пеготи, без обаче да имам смелостта да се измъкна, за да не би това да обиди главата на семейството, един файтон спря до градинската порта и той излезе да посрещне гостенката. Майка ми го последва. Свенливо тръгнах подире ѝ и когато стигна до вратата на гостната, тя се извърна в здрача, взе ме в прегръдките си, както правеше преди, и ми поръча шепнешком да обичам новия си баща и да го слушам. Стори това нежно, обаче набързо и скритом, сякаш беше нещо осъдително. И като протегна назад ръката си, хвана моята, но щом стигнахме до мястото в градината, където беше застанал той, тя ме пусна и го хвана подръка.

Новодошлата беше мис Мърдстоун, дама наистина с мрачен изглед; беше мургава като брат си, на когото много приличаше по лице и по глас. Имаше много гъсти вежди, които почти се сключваха над големия ѝ нос, сякаш, лишена от възможността да има мустаци поради особеностите на пола си, ги бе видоизменила по този начин. Донесе със себе си два твърди черни сандъка със строг вид и с инициалите ѝ от медни гвоздейчета на капаците им. Когато плащаше на кочияша, тя извади парите си от една корава стоманена кесия, която държеше в прилична на затвор чанта, окачена на ръката ѝ с тежка верижка. Кесията се затваряше с шум подобен на тракането на зъби. Никога дотогава не бях виждал дама с такъв металически изглед като мис Мърдстоун.

Доведоха я в гостната с много приветствия и там тя благоволи да поздрави майка ми като нова близка роднина. Сетне тя погледна към мене и каза:

— Това момчето ви ли е, снахо?

Майка ми отговори утвърдително.

— Изобщо не обичам момчетата — каза мис Мърдстоун. — Момче, как си?

Отвърнах ѝ при тези насърчителни обстоятелства, че съм много добре, и изразих надеждата, че и тя е добре. Сторих това с такъв равнодушен глас, че мис Мърдстоун веднага ме охарактеризира само с две думи:

— Липсва му държание!

Като произнесе това много отчетливо, тя ни помоли да благоволим да ѝ покажем стаята, която оттогава нататък стана за мене място на ужас и страхопочитание. Там стояха двата черни сандъка, които никой никога не видя отворени или отключени. Над огледалото висяха в застрашителна редица (веднъж или дважд надзърнах в стаята, когато нея я нямаше) множество малки металически дрънкалки и верижки, с които мис Мърдстоун се разкрасяваше, когато се обличаше официално.

Доколкото можах да разбера, бе дошла тук завинаги и нямаше никакво намерение да си върви. На следната сутрин тя се залови да „помага“ на майка ми, като цял ден влизаше и излизаше от килера и подреждаше — а всъщност хвърляше в безпорядък — всичко наоколо. Почти първото забележително нещо, което ми направи впечатление у

мис Мърдстоун, беше вечното ѝ подозрение, че слугите крият някакъв мъж въщи. Под влиянието на тази заблуда тя се втурваше в килера за въглища в най-неподходящи моменти и никога не отваряше вратата на някой тъмен долап, без да потропа първо на нея с надеждата, че го е пипнала.

Макар че у мис Мърдстоун нямаше нищо ефирно, относно ставането сутрин тя беше същинска чучулига. Надигаше се (както и до днес вярвам, за да търси скрития мъж), преди още някой в къщата да бе помръднал. Пеготи беше на мнение, че тя дори спи с едното си око отворено, но аз не споделях тази мисъл, тъй като веднъж се опитах да сторя същото, след като бях чул Пеготи да изказва това предположение, и открих, че подобно нещо не е възможно.

Първата сутрин след пристигането си тя бе станала и звънеше за прислугата още при първи петли. Когато майка ми слезе за закуска и се зае да приготви чая, мис Мърдстоун я клъвна по бузата, което за нея бе най-близкото до целувка, и каза:

— Клара, скъпа моя, знаете, че съм дошла тук, за да ви облекча от всички безпокойства, както мога. Вие сте твърде хубава и нехайна — майка ми се изчерви, но се засмя, тъй като тази характеристика, изглежда, ѝ хареса, — за да не ви възлагат длъжности, с които мога да се натоваря и аз. Ако бъдете така добра, моя мила, и ми дадете ключовете, за в бъдеще аз ще се грижа за всички подобни неща.

Оттогава нататък мис Мърдстоун държеше ключовете в собствената си малка тъмница цял ден, а вечер ги слагаше под възглавницата си и майка ми ги виждаше толкова, колкото и аз.

Майка ми не предаде юздите на управлението, без да прояви сянка на съпротива. Една вечер, когато мис Мърдстоун развиваше известни домакински планове пред брат си, а той даваше съгласието си, майка ми се разплака и каза, че биха могли да се посъветват и с нея.

— Клара! Клара! Просто ти се чудя! — каза мистър Мърдстоун строго.

— О, много е лесно да кажеш, че се чудиш, Едуард — извика майка ми, — и много е лесно да приказваш за твърдост, но самият ти не би приел подобно нещо.

Трябва да отбележа, че твърдостта беше качество, на което мистър и мис Мърдстоун особено държаха. Както и да бях изразил идеята си за това понятие по онова време, ако ме бяха попитали за

мнението ми, аз бездруго схващах, по свой начин, че това е само друго име на „тирания“, както и на известно мрачно, арогантно, дяволско предразположение на духа, характерно и за двамата. Сега бих развил принципите им по следния начин: мистър Мърдстоун е твърд; никой в неговия свят не трябва да е толкова твърд, колкото е той; никой друг в неговия свят не трябва да проявява неговата твърдост, тъй като всеки трябва да бъде напълно подчинен на неговата твърдост. Мис Мърдстоун прави изключение. Тя може да бъде твърда, но само в по-низша степен и като негово допълнение. Майка ми е също така изключение. Тя би могла да бъде твърда и трябва да бъде такава. Но само в понасянето на тяхната твърдост и в непоклатимата увереност, че на земята не съществува никаква друга твърдост.

— Много е тежко, че трябва в моя собствен дом... — започна майка ми.

— В моя собствен дом? — повтори мистър Мърдстоун. — Клара!

— Искам да кажа, нашият собствен дом — рече, заеквайки, майка ми, явно изплашена. — Надявам се, че знаеш какво искам да кажа, Едуард много е тежко, че в *твоя* собствен дом не мога да кажа и думица във връзка с домакинството. Преди да се омъжа, гледах къщата много добре. Това може да бъде потвърдено — каза майка ми, хълцайки. — Попитай Пеготи дали не направлявах добре домакинството, преди да имаше кой да ми се бърка.

— Едуард, нека да сложим край на това. Утре си отивам — каза мис Мърдстоун.

— Джейн Мърдстоун — каза брат й, — ти мълчи! Как се осмеляваш да загатваш с тези свои думи, че не познаваш добре нрава ми?

— Съвсем не съм искала да си отива който и да било — продължи в сълзи майка ми, като се намери в неудобно положение. — Ще се чувствам много нещастна и отчаяна, ако някой си отиде. Не искам много. Не съм неразумна. Само желая понякога да се взема и моето мнение. Чувствам се твърде много задължена на всеки, който ми помага, и искам да се допитват понякога и до мен само за форма. Порано си мислех, Едуард, че на теб ти харесва моята неопитност и детинщина — спомням си, че казваше това, — но сега си толкова строг и изглежда, че тези мои качества те карат да ме мразиш.

— Едуард, на това трябва да се сложи край — каза отново мис Мърдстоун. — Утре си отивам.

— Джейн Мърдстоун — изгърмя мистър Мърдстоун, — няма ли да млъкнеш? Как дръзваш?

Мис Мърдстоун извади от затвора си кърпичката и я държеше пред очите си.

— Клара — продължи той, като гледаше към майка ми, — ти ме учудваш! Просто ме учудваш! Да, бях доволен при мисълта, че се женя за неопитна и наивна жена, че ще оформя характера ѝ и ще влея в него онази твърдост и решителност, които, изглежда, ѝ липсват. Но когато Джейн Мърдстоун е така добра да ми дойде на помощ в тези усилия и заради мен да заеме положението на нещо като икономка, и когато ѝ се отвърща с такава неблагодарност...

— О, Едуард, моля ти се, моля ти се — проплака майка ми — не ме обвинявай в непризнателност. Уверена съм, че не съм непризнателна. Никой никога не е твърдял това. Имам много недостатъци, но не и този. О, мили, недей!

— И казвам, когато Джейн Мърдстоун бива посрещната с такава неблагодарност — продължи той, след като почака майка ми да свърши, — това мое чувство охлажда и се променя.

— Не казвай това, любов моя! — замоли го със съвсем печален глас майка ми. — Недей, Едуард! Не мога да понеса тези думи. Каквито и други недостатъци да имам, аз съм преди всичко чувствителна. Знам, че съм чувствителна. Не бих го казала, ако не бях уверена, че съм такава. Попитай Пеготи. Сигурна съм, ще ти каже, че съм чувствителна и нежна.

— Клара, никаква слабост не може да има цена в моите очи — отвърна мистър Мърдстоун, — а ти просто се задъхваш от вълнение.

— Моля ти се, нека да бъдем приятели — каза майка ми. — Не мога да живея, ако се отнасят към мене хладно и неприязнено. Много ми е мъчно. Знам, че имам много недостатъци, и от твоя страна е мило, Едуард, да се мъчиш да ги поправяш. Джейн, не се противопоставям на нищо. Сърцето ми съвсем ще се сломи, ако решиш да си заминеш...

Майка ми бе твърде развълнувана, за да продължи.

— Джейн Мърдстоун — каза мистър Мърдстоун на сестра си, — надявам се, че между нас не може да има остри думи. Не е моя грешката, ако тази вечер се случи нещо толкова необикновено. Друг ме

принуди да сторя това. А то не стана и по твоя вина. И ти бе принудена от другото. Нека и двамата да се помъчим да го забравим. И тъй като това — прибави той след тези великодушни думи — не е подходяща за момчета сцена — Дейвид, върви да спиш!

Едва можах да намеря вратата поради сълзите, премрежили очите ми. Много ми беше мъчно за отчаянието, в което беше изпаднала майка ми, обаче се измъкнах от стаята и се добрах до спалнята си в тъмното, без дори да имам сърце да кажа лека нощ на Пеготи или да ѝ поискам свещ. Когато след около един час тя дойде да ме види, аз се разбудих и тя ми каза, че майка ми си легнала много разстроена, а мистър и мис Мърдстоун останали сами в гостната.

Когато на следната сутрин слязох долу по-рано от обикновено, спрях се до вратата на гостната, като чух гласа на майка си. С много жар и с голямо смирение тя молеше мис Мърдстоун за прошка. Мис Мърдстоун благоволи да ѝ прости, след което последва пълно помирение. Никога след това не чух майка си да изказва каквото и да било мнение, без преди това да се обърне към мис Мърдстоун или преди да се увери по някакъв сигурен начин какво мисли тя по същия въпрос. И винаги, когато мис Мърдстоун биваше раздразнена (в това отношение не проявяваше твърдост), тя посягаше с ръка към чантата си, уж за да предаде ключовете в знак на отстъпление, а майка ми страшно се изплашваше.

Мрачността, която се таеше в природата на Мърдстоунови, почерняше и религията им, която беше жестока и строга. Мислил съм си оттогава насам, че този неин характер бе необходима последица от твърдостта на мистър Мърдстоун, която не му позволяваше да пропусне да наложи най-тежките наказания, за които можеше да си намери извинение. Много добре си спомням с какви унили лица отивахме на черква и как цялата атмосфера на това място се бе променила. И сега в паметта ми нахлува споменът на неделните дни, от които така се страхувах; и сега отивам пръв до старата черковна скамейка, подобно на ограден от пазачи затворник, когото са довели на определеното за наказание място. И сега по петите ми върви мис Мърдстоун с черната си кадифена рокля, която прилича на някаква плащаница. Сетне идва майка ми, а след нея съпругът ѝ. Няма никаква Пеготи, както в миналото. И сега чувам мис Мърдстоун да шепне молитвите си и със свирепо въодушевление да произнася страшните

думи. И сега виждам как мрачните ѝ очи обхождат цялата черква, когато казва „окаяни грешници“, като че ругае всички енориаши. И сега хвърлям бегли крадливи погледи към майка си, която свенливо движи устни, застанала между двамата, и всеки един от тях прогърмява на ухото ѝ като глуха гръмотевица. И сега си мисля с внезапна уплаха дали е възможно нашият стар добър свещеник да се лъже, а мистър и мис Мърдстоун да са прави. И сега се чудя дали небесните ангели не са ангели на разрушението. И сега, ако си подвижа някой пръст или отпусна някой мускул на лицето, мис Мърдстоун ме мушва с молитвеника си така, че засегнатото място ме заболява.

Да, и забелязвам как на връщане някои съседни гледат майка ми и мен и си шепнат. И сега проследявам тези погледи, докато тримата вървят подръка напред, а аз се помайвам зад тях и си мисля, че майчината ми стъпка не е тъй лека, както по-рано, а свежата ѝ хубост е някак си почти повехнала. И сега се чудя дали някои от съседите си припомнят, както и аз си припомням, как едно време тя и аз се връщахме от черква. И през целия мрачен ден след това тези глупави съмнения ме измъчват.

Понякога се отваряше дума за отиването ми в пансион. Това предложение дойде от страна на мистър и мис Мърдстоун и, разбира се, майка ми се бе съгласила с тях. Но все още нищо не бе решено по този въпрос. Междувременно ме занимаваха въщи.

Дали някога ще забравя тези уроци! На думи те се ръководеха от майка ми, а в действителност от мистър Мърдстоун и сестра му, които винаги присъстваха и се възползуваха от удобния случай, за да поучават майка ми в тази погрешно наречена от тях „твърдост“, която беше проклетие и за нейния, и за моя живот. Уверен съм, че ме държаха въщи само за тази цел. Когато майка ми и аз си живеехме самички, имах голяма наклонност и желание да уча. Едва си спомням как учех азбуката на коленете ѝ. И днес, когато погледна тлъстите черни букви на буквара, озадачаващата новост на формите им и добродушния вид на „о“, „к“ и „с“, ми се явяват такива, каквито ги виждах тогава. Но с тях нямам свързано никакво чувство на омраза или боязън. Напротив, докато стигнах до книгата за крокодилите, пътят ми бе постлан с цветя, а ласкавият майчин глас и държание ме ободряваха през всичкото време. Но си спомням, че тържествените

уроци, които последваха първите, бяха смъртоносен удар за спокойствието ми. За мене те бяха всекидневно тежко робство и нещастие. Струваха ми се безбройни, много дълги, много мъчни, някои от тях напълно неразбираеми, и съм уверен, че майка ми се измъчваше от тях също, както се измъчвах и аз.

Нека си припомня какво беше тогава и да възкреса някоя от тогавашните сутрини.

След закуска влизам в по-малката гостна с книгите си, с тетрадка и една плоча. Майка ми е готова и ме чака до писалището си, но не толкова готова, колкото е мистър Мърдстоун в креслото си край прозореца (макар и да дава вид, че чете книга) или колкото мис Мърдстоун, седнала до майка ми и нанизваща стоманени мъниста. Самият вид на тях двамата има такова въздействие върху ми, че усърдно учените думи ми се изплъзват и отиват просто не знам къде. Всъщност къде ли *наистина* отиват?

Давам първата книга на майка ми. Тя е може би граматика, а може би история или география. Хвърлям последен поглед на страницата, докато ѝ я подавам, и започвам на висок глас, като че ли се надбягвам, докато ми е още прясно в паметта. Препъвам се на една дума. Мистър Мърдстоун повдига глава от книгата си. Препъвам се на още една дума. Мис Мърдстоун вдига очи. Аз се изчервявам, сбърквам около половин дузина думи и спирам. Струва ми се, че майка ми би ми показала страницата, ако смееше, но не се осмелява, а само казва тихичко:

— О, Дейви, Дейви!

— Не така, Клара — казва мистър Мърдстоун, — бъди твърда с момчето. Не казвай „О, Дейви, Дейви!“, това е детинско. Той или знае урока си, или не го знае.

— Не го знае — прекъсва заплашително мис Мърдстоун. — Просто трябва да му дадеш книгата и да го принудиш да го научи.

— Да, разбира се — отвръща майка ми. — Това е, което възнамерявам да сторя, мила ми Джейн. А сега, Дейви, опитай се още веднъж и не бъди глупав.

Изпълнявам първата част на това нареждане, като се постарavam още веднъж, но относно втората нямам толкова успех, тъй като съм много глупав. Препъвам се, преди да стигна до старото място, и там, където по-рано не бях сбъркал, и спирам, за да помисля. Но не мога да

мисля за урока си. Мисля си за метрите тюл на бонето на мис Мърдстоун или за цената на мистър Мърдстоуновия халат, или за друго подобно глупаво нещо, което съвсем не ми влиза в работата и което не желая да ми влиза в работата. Мистър Мърдстоун прави едно нетърпеливо движение, което отдавна очаквам. Мис Мърдстоун прави същото. Майка ми ги поглежда покорно, затваря книгата и я оставя настрана като нещо изостанало, което трябва да се довърши, когато приключа с другите си задължения.

Много скоро цял куп подобни недовършени работи се събират и заприличват на търкаляща се снежна топка. Колкото повече тя се увеличава, толкова повече аз оглупявам. Случаят е толкова безнадежден и чувствам, че съм се омотал в такава мрежа от глупости, че губя всякаква надежда да се измъкна от нея и се предавам на съдбата си. Отчаяният поглед, с който майка ми и аз се поглеждаме, докато карам, препъвайки се, напред, е наистина печален. Но най-трагичният момент на тези злополучни уроци настъпва, когато майка ми се мъчи да ми подсказе (мислейки, че никой не я наблюдава), като мърда устните си. В този миг мис Мърдстоун, която през всичкото време дебне тъкмо такъв случай, казва с дълбок предупредителен глас: — Клара!

Майка ми се сепва, изчервява се и се усмихва смутено. Мистър Мърдстоун става от стола си, взема книгата, хвърля я по мене или ме цапва с нея по ушите, хваща ме за раменете и ме изтласква от стаята.

Но след като са се свършили уроците, идва най-страшното във формата на една ужасно мъчна задача. Мистър Мърдстоун я съчинява специално за мене и ми я диктува. Тя започва така: ако отида в магазина и купя пет хиляди парчета двойно глостърско сирене по четири и половина пенса парчето, кажи колко ще трябва да платя... Виждам как при тези думи мис Мърдстоун тайно се радва. Мъча се върху тези парчета сирене до обед без никакъв резултат или просветление. И тогава, след като съм се направил на мулат и мръсотията на плочата е влязла в порите на кожата ми, получавам парче хляб, за да ми помогне за сиренето, и изпадам в немилост чак до вечерта.

Като си спомням за това след толкова време, струва ми се, че злополучното му учение вървеше обикновено така. Бих могъл да уча много добре, ако ги нямаше Мърдстоунови. Те ми действаха така,

както погледът на две змии би действал на някое нещастно птиче. Дори и когато ми се удаваше да мина през сутрешните изпитания сравнително благополучно, пак не бях оставян на спокойствие, тъй като мис Мърдстоун не понасяше да ме гледа необременен със задължения. И ако понякога дадох безразсъдно вид, че не съм зает, тя привличаше братовото си внимание върху мен, като казваше:

— Клара, скъпа моя, няма нищо така благотворно като работата — дай на момчето си някакво упражнение.

И това ставаше причина веднага да ми се даде някое ново занимание. А колкото до игра с деца на моя възраст, много малка възможност имах за подобно нещо. Мрачната Мърдстоунова теология считаше всички деца за сноп усойници (макар че между апостолите бе имало веднъж едно дете) и поддържаше, че се развъртават едно друго.

Естественият резултат на това отношение към мен, което продължи шест месеца или повече, беше този, че станах мрачен, унил и упорит. А това се усилваше още повече от усещането, че всекидневно съм все по-отдалечаван и отчуждаван от майка си. Предполагам, че ако не бе едно обстоятелство, бих се превърнал в идиот. То беше следното:

Баща ми беше оставил малка сбирка от книги в една стаичка на горния етаж, до която имах достъп (тъй като беше в съседство с моята) и в която никой друг от домашните не влизаше. От тази благословена малка стая излизаха в пищна редица Родерик Рандъм, Перигрин Пикъл, Хъмфри Клинкър, Том Джоунс, Уейкфилдският викарий, Дон Кихот, Жил Блас и Робинзон Крузо и ми правеха компания. Те събуждаха въображението ми и надеждата за съществуването на нещо отвъд онова място и време — те, както и Приказките за хиляда и една нощ и разказите за духовете — и не ми причиняваха никаква вреда, защото, каквото и зло да имаше в някои от тях, на мен то не можеше да повлияе, понеже не го познавах. И сега се чудя как съм намирал време за всички тези книги сред зубренето и заниманията си с по-сериозни предмети. Чудя се как съм успявал да се утеша за дребните си неприятности (които за мене бяха много едри), като ги въплъщавах в любимите си герои и като си въобразявах, че мистър и мис Мърдстоун са някои от най-лошите от тях. В продължение на цяла седмица се поставях на мястото на Том Джоунс (един детински и безвреден Том Джоунс). Цял месец играх ролята на Родерик Рандъм, така както я

разбирах. Имах голяма слабост към няколко тома разкази за пътешествия, чиито заглавия съм забравил. Спомням си, че по цели дни обикалях из онази част на къщата, в която можех свободно да се движа, въоръжен с една пръчка, като истински капитан някой си от английския кралски флот, застрашен да бъде нападнат от диваци и готов да продаде живота си на висока цена. Този капитан никога не бе унижаван с удари по главата с латинската граматика, обаче аз бях. Но капитанът пак си оставаше капитан и герой въпреки всички граматики на всички езици в света, живи или мъртви.

Това беше едничката ми и постоянна утеха. Когато си мисля за нея, във въображението ми винаги изниква споменът за една лятна вечер: момчетата играят в черковния двор, а аз чета в стаята си, сякаш от това зависи животът ми. Всеки хамбар в околността, всеки камък в черквата и всяка педя земя в гробището бяха свързани във въображението ми с някоя от тези книги и представляваха някое място, описано в тях. Виждах как Том Пайпс се качва по черковния свод, наблюдавах как Страп с раница на гърба се спира да си почине край портата на плета. И знам, че Комодор Тръниън е размахвал тояжка пред мистър Пикъл в кръчмата на малкия ни селски хан.

Читателят сега разбира така добре, както и аз, какво съм представлявал в онзи момент от разказа ми, към който отново се връщам.

Една сутрин, когато влязох в гостната с книгите си, видях, че майка ми изглежда загрижена, мис Мърдстоун — твърда, а мистър Мърдстоун завързва нещо около долния край на един бастун — един гъвкав и еластичен бастун, който той престана да омотава, когато влязох, а го вдигна и размаха във въздуха.

— Казвам ти, Клара, и самият аз често съм бил набиван — каза мистър Мърдстоун.

— Да, разбира се — каза мис Мърдстоун.

— Е, да, действително, мила ми Джейн — със заекване каза майка ми. — Но — но уверена ли си, че това е помогнало на Едуард?

— Мислиш ли, че ми е навредило, Клара? — запита мрачно мистър Мърдстоун.

— Там е въпросът — каза сестра му.

На това майка ми отвърна:

— Права си, мила ми Джейн — и не каза нищо повече.

Побоях се, че този диалог лично ме засяга, и проследих погледа на мистър Мърдстоун, който се спря върху ми.

— А сега, Дейвид — каза той и пак долових злокобния му поглед — днес трябва да бъдеш много по-внимателен от обикновено. — И отново вдигна и размаха бастуна. Като свърши с тези приготовления, сложи го до себе си с внушителен поглед и взе книгата си.

Като начало това беше добър опреснител за паметта ми. Чувствах как думите на уроците ми се изплъзват не една по една, нито ред по ред, а цяла страница. Опитвах се да ги задържа, но ми се струваше, че — ако мога така да се изразя — те си бяха сложили кънки и ми се изплъзваха с такава лекота, че просто не можех да ги хвана.

Започнахме зле и продължихме още по-зле. Бях влязъл с намерението да се отлича, като си въобразявах, че съм много добре подготвен, но излезе, че всичко това е голяма заблуда. Една след друга книгите се трупаха там, където се слагаха учебниците с ненаучените ми уроци. Мис Мърдстоун ни наблюдаваше зорко през всичкото време. И когато най-после стигнахме до петте хиляди парчета сирене (спомням си, че този ден той ги беше направил бастуни), майка ми избухна в плач.

— Клара! — каза мис Мърдстоун с глас, в който звучеше предупреждение.

— Струва ми се, че не се чувствам много добре, мила ми Джейн — каза майка ми.

Видях го как кимва тържествено на сестра си, докато ставаше, и каза, вземайки бастуна си:

— Джейн, не можем да оставим Клара да понася с превъзходна твърдост мъките и страданията, които ѝ причини днес Дейвид. Това би било стоицизъм. Клара е станала много по-твърда и много по-силна, но не можем да очакваме от нея да понесе и това. Дейвид, ти и аз ще се качим заедно горе.

Докато ме водеше към вратата, майка ми изтича към нас. Мис Мърдстоун каза:

— Клара, толкова ли си глупава? — и я спря.

Видях, че майка ми си запушва ушите и я чух да плаче.

Той ме заведе до стаята ми бавно и тържествено. Убеден съм, че изпитваше удоволствие при това церемониално въздаване на

справедливост. Когато стигнахме там, той изведнъж изкриви главата ми и я мушна под мишницата си.

— Мистър Мърдстоун! Сър! — извиках му аз. — Недейте! Моля ви се, не ме бийте! Старая се да уча, но не мога, докато вие и мис Мърдстоун сте край мене. Не мога, наистина!

— Наистина ли не можеш, Дейвид? — каза той. — Тогава ще опитаме това. — Той държеше главата ми като в клещи, но по някакъв начин аз успях да се извия, като го спрях за един миг и го замолих да не ме бие. Бях го спрял само за един миг, тъй като той ме удари силно веднага след това, но аз хванах ръката, с която държеше устата ми, и я захапах между зъбите си. И сега настръхвам, като си помисля за това.

Сетне той ме би така, сякаш искаше да ме умъртви. Въпреки големия шум, който вдигахме, чух как майка ми и Пеготи тичат нагоре по стълбата и викат. Сетне той си отиде и заключи вратата отвън. А аз лежах на пода трескав, изпотен, изранен, с разкъсани дрехи и разгневен от безсилието си.

Как добре си спомням, когато се поуспокоих, какво неестествено мълчание цареше в цялата къща. Как добре си спомням, когато гневът и яростта ми се бяха поуталожили, колко зъл станах!

Дълго време седях и се ослушвах, но никакъв звук не се чуваше. Надигнах се пълзешком от пода и видях лицето си в огледалото толкова подуто, зачервено и грозно, че почти се изплаших. Изранените места по тялото така ме боляха, че отново заплаквах, когато направех някакво движение. Но те не бяха нищо в сравнение с чувството за вина, което изпитвах. Мога да кажа, че то притискаше гърдите ми по-силно, отколкото ако бях дори и най-ужасният престъпник.

Почти през всичкото време, докато се стъмни, лежах с глава на перваза на прозореца, като ту плачех, ту задрямвах, ту гледах разсеяно навън. Когато затворих прозореца, чух, че ключът се обръща в ключалката и мис Мърдстоун влезе в стаята с малко хляб, месо и мляко. Без да каже нито една дума, тя ги сложи на масата, като през всичкото време ме гледаше с достойна за подражание твърдост. Сетне си излезе, като заключи вратата след себе си.

Продължавах да седя така, дълго след като се бе стъмнило, и се чудех дали няма някой друг да дойде. Когато стана явно, че тази вечер това нямаше да се случи, аз се съблякох и си легнах. С боязън си мислех какво ще ми сторят. Дали това, което бях извършил, бе

престъпление? Ще ме изпатят ли в затвор? Има ли някаква опасност да бъда обесен?

Някога не ще забравя събуждането си на следната сутрин. Колко свеж и весел се почувствах в първия миг и как ме сломи сетне мрачният и потискащ спомен за случилото се! Преди още да стана, мис Мърдстоун се появи отново и ми каза с много думи, че съм свободен да се разхождам в градината в продължение на половин час и не повече, като след това си излезе и остави вратата отворена, за да се възползвам от тази възможност.

Аз направих това и го правех през всичките сутрини от затворничеството си, което трая пет дни. Ако бих видял майка си насаме, бих паднал на колене пред нея и бях я помолил за прошка. Но освен мис Мърдстоун не виждах никого другиго. Виждах останалите само през време на вечерната молитва в гостната, където бивах отвеждан от мис Мърдстоун, след като всички други бяха заели местата си. Слагаха ме там като някакъв престъпник, съвсем самичък до вратата, и след това тъмничарката ми тържествено ме извеждаше навън, преди някой още да бе нарушил молитвеното мълчание. Забелязах само, че майка ми стои колкото може по-далеч от мен и държи лицето си обърнато настрани, така че нито веднъж не го видях. Ръката на мистър Мърдстоун беше обвита в голяма ленена превръзка.

Никой не може да си представи колко дълги ми се видяха тези пет дни. В спомените ми те заемат място на цели години. Ослушвах се във всички шумове, които идеха от къщата и можеха да достигнат до мене — звъненето на звънци, отварянето и затварянето на врати, шепота на гласове, стъпките по стълбата, както и всяко подсвиркване и пеене, всеки смях, който се чуваше отвън. И сред срама и самотата всичко ми се струваше вяло и тъжно. Колко бавно се излизваха часовете, особено нощем, когато се събуждах и мислех, че е утро, а чувах, че другите още не са си легнали, и пред мене се простираше цялата дълга нощ с подтискащите сънища и кошмари. Как трудно идваше утрото, обедът, следобедът, вечерта, когато момчетата играеха в черковния двор, а аз ги наблюдавах, скрит вътре в стаята, срамувайки се да се покажа на прозореца, за да не би да разберат, че съм затворник.

Изпитвах някакво страшно усещане от това, че не чувах гласа си. Когато ядях и пиех, ме обхващаше нещо прилично на радост, но то си

отиваше бързо заедно с яденето и пиенето. Една вечер заваля и в стаята нахлу свеж полъх. Усилващият се дъжд падаше между мен и черквата и той заедно с припълзяващата нощ ме потопиха в тъга, страх и угризения. Всичко това се точеше едно след друго в продължение сякаш на години, а не на дни — толкова живо и ясно се е запечатало в паметта ми.

През последната нощ на затворничеството си се събудих, защото някой произнесе шепнешком името ми. Скочих от леглото си и като прострах ръце, казах:

— Ти ли си, Пеготи?

Нямаше никакъв отговор, но след малко отново чух името си, произнесено така злокобно и тайнствено, че просто бих припаднал, ако не ми хрумна, че звукът идва през ключалката.

Добрах се пипнешком до вратата и като си сложих устните до ключалката, прошепнах:

— Ти ли си, мила Пеготи?

— Да, скъпият ми Дейви — отвърна тя. — Бъди тих като мишка, иначе котката ще ни чуе.

Разбрах, че това се отнася за мис Мърдстоун, и съзнах, че трябва да бъда много внимателен, тъй като стаята ѝ беше близо до моята.

— Как е мама, скъпа Пеготи? Много ли ми е сърдита?

Чух как Пеготи плаче тихичко откъм нейната страна на ключалката, също както и аз плачех откъм моята. Сетне тя каза:

— Не, не много.

— Какво ще стане с мене, мила Пеготи? Знаеш ли?

— Училище. Близо до Лондон — беше Пеготиният отговор.

Трябваше да я накарам да ми го повтори, тъй като бе произнесла първата дума в самото ми гърло, понеже бях забравил да махна устата си от ключалката и да сложа там ухото си. И макар че думите ѝ ме развълнуваха, твърде много, не можах да ги доловя.

— Кога, Пеготи?

— Утре.

— Затова ли мис Мърдстоун извади дрехите ми от чекмеджетата? — Тя бе сторила това, но аз забравих да го спомена.

— Да — каза Пеготи. — Сандък.

— Няма ли да видя мама?

— Да — каза Пеготи, — сутринта.

После Пеготи си долепи устните до ключалката и произнесе следните думи с такава жар и топлина, с каквито едва ли някога се е говорило през ключалка:

— Дейви, миличък, ако напоследък не бях така близка с теб, както преди, то не бе, защото не те обичам, миличкият ми, а защото смятах, че така е по-добре за тебе. И за друг някой. Дейви, скъпият ми, слушаш ли ме? Можеш ли да ме чуеш? — Думите ѝ проникваха в стаята като малки залпове.

— Д-д-д-да, Пеготи! — простенах аз.

— Миличкият ми! — каза Пеготи състрадателно. — Виж какво ще ти кажа. Не трябва никога да ме забравяш. Защото и аз никога няма да те забравя. И пак *ще* се грижа за майка ти, Дейви. Както съм се грижила за тебе. Толкова, дори и повече. И няма да я напусна. Може да дойде ден, когато тя пак ще е щастлива да сложи глава на рамото на глупавата стара, сърдита Пеготи. И ще ти пиша, милото ми. Макар че не съм учена. И ще, ще... — Тук Пеготи захвана да целува ключалката, тъй като не можеше да целуне мене.

— Благодаря ти, мила Пеготи! — казах аз. — Благодаря ти! Благодаря ти! Ще ми обещаеш ли нещо, Пеготи? Нали ще пишеш на мистър Пеготи, на малката Емилия, на мисис Гъмидж и на Хам, че не съм толкова зле, колкото може би предполагат, и че ги поздравявам най-сърдечно, особено малката Емилия? Нали ще направиш това, Пеготи? Моля ти се.

Милата добра душица обеща и сетне двамата целунахме ключалката с най-голяма любов. Спомням си, че я погалих с ръка, сякаш тя беше честното ѝ лице, и се разделихме. От тази нощ в сърцето ми се породило такова чувство към Пеготи, което не мога добре да определя. Тя не замести майка ми. Никой не би могъл да стори това, но тя запълни една празнина в сърцето ми и аз почувствах към нея нещо, което не съм изпитвал към никое друго човешко същество. В това чувство имаше и известен комизъм и все пак, ако тя бе умряла, просто не знам какво бих направил и как бих понесъл тази трагедия.

На сутринта мис Мърдстоун ми съобщи да слеза долу в гостната да закуся. Тя се появи както обикновено и ми каза, че ще бъда изпратен на училище, нещо, което за мен не бе толкова ново, колкото тя предполагаше. Там намерих майка ми, много бледа и със зачервени

очи. Втурнах се в обятията ѝ и я замолих за прошка от дъното на страдалческата си душа.

— О, Дейви, как можа да нараниш човек, когото обичам! Постарай се да станеш по-добър! Постарай се! Прощавам ти, Дейви, но съм опечалена, че в сърцето ти никнат такива лоши страсти!

Бяха я убедили, че съм лошо дете, и това я нажеляваше много повече, отколкото заминаването ми. Това ми причиняваше болка. Опитах се да изям прощалната си закуска, но сълзите ми капеха върху хляба и маслото и падаха в чая ми. Видях как от време на време майка ми хвърля поглед към мен, сетне поглежда бдителната мис Мърдстоун, след което свежда очи надолу или поглежда настрани.

— Сандъкът на мистър Копърфийлд е там! — каза мис Мърдстоун, когато звукът на колела се чу откъм портата.

Огледах се за Пеготи, но не я видях. Не се появи нито тя, нито мистър Мърдстоун. На вратата стоеше предишният ми познайник, преносвачът. Изнесоха навън сандъка ми и го сложиха в колата му.

— Клара! — каза мис Мърдстоун с нотка на предупреждение в гласа си.

— Готова съм, мила ми Джейн — отвърна майка ми. — Сбогом, Дейви. Заминаваш за свое собствено добро. Сбогом, детето ми. Ще си дойдеш през ваканцията и ще станеш по-добро момче.

— Клара! — повтори мис Мърдстоун.

— Разбира се, мила ми Джейн — отвърна майка ми, като ме притискаше към себе си. — Прощавам ти, скъпото ми дете. Бог да те благослови!

— Клара! — повтори мис Мърдстоун.

Мис Мърдстоун бе така любезна да ме изпроводи до колата и да каже пътем, че се надява да се разкая, преди да свърша зле. После се качих на колата и ленивият кон потегли.

V ГЛАВА

ОТПРАЩАТ МЕ ОТ ДОМА

Трябва да бяхме изминали около половин миля и носната ми кърпичка беше съвсем измокрена, когато преносвачът изведнъж спря колата.

Като погледнах навън, за да разбера причината за това, за голямо мое учудване видях, че Пеготи изскача иззад един храст и се качва в каруцата. Тя ме взе в двете си ръце и така ме притисна до корсета си, че натискът върху носа ми ми причини много силна болка, макар че забелязах това едва после, когато усетих, че мястото там бе станало много чувствително. Пеготи не пророни нито една дума. Като освободи едната си ръка, тя я мушна в джоба си до лакътя и извади няколко книжни кесии със сладкиши, които натъпка в джобовете ми, както и една кесийка за пари, която сложи в ръката ми, но не каза нито дума. След едно последно притискане с двете си ръце тя слезе от каруцата и избяга, както вярвам, без нито едно-единствено копче на роклята си. Взех си едно от няколкото, които се търкаляха наоколо, и дълго време си го пазех за спомен.

Преносвачът ме погледна, сякаш искаше да запита дали тя пак ще се върне, но аз поклатих глава, като казах, че не ми се вярва.

— Тогава тръгвай — каза той на коня си, който наистина тръгна.

До това време се бях наплакал, доколкото можех, и започнах да си мисля, че няма смисъл да плача, още повече че, доколкото си спомнях, нито Родерик Рандъм, нито онзи капитан от английския кралски флот бяха плакали при тежки обстоятелства. Като разбра това мое решение, преносвачът предложи да проснем носната ми кърпичка върху гърба на коня, за да се изсуши. Поблагодарих му и се съгласих. Простряна там, тя изглеждаше съвсем малка.

Сега имах време да разгледам кесията. Беше от твърда кожа със закопчалка и съдържаше три лъскави шилинга, които Пеготи навярно бе лъснала за най-голямо мое удоволствие. Но най-ценното от съдържанието ѝ бяха две половин крони, сгънати в парче хартия, на

което бе написано с майчиния ми почерк: „За Дейви. С много любов.“ Това така ме трогна, че помолих каруцаря да бъде тъй добър и ми подаде отново носната ми кърпичка. Но той ми отвърна, че ще е по-добре, ако мина без нея, аз се съгласих, изтрих очите си с ръкав и престанах да плача.

Този път действително престанах, макар от време на време да ме обземаха бурни хълцания, последица на предишните ми чувства. След като се тътрихме така известно време, аз запитах каруцаря дали ще ме вози по целия път.

— По целия път закъде? — запита той.

— Там — казах аз.

— Къде „там“? — запита каруцарят.

— Близо до Лондон — отвърнах аз.

— Ами — каза каруцарят, дръпвайки юздата, — този кон ще се търкулне като умряла свиня, преди да стигне и на половината път дотам.

— В такъв случай само до Ярмут ли ще ме карате? — запитах аз.

— Да — отвърна той. — Там ще ви заведе до дилижанса, а дилижансът ще ви закара до мястото, за което сте се запътили.

Както отбелязах в една от предишните глави, преносвачът (чието име беше мистър Баркис) беше с флегматичен нрав и не обичаше много да разговаря, така че да произнесе тези думи беше твърде много за него, поради което в знак на внимание аз му подадох един сладкиш и той го изяде наведнъж, както би сторил някой слон, и също както на слон, и мускул не трепна по едрото лице.

— Тя ли ги е правила? — запита мистър Баркис, лениво приведен над стъпалото на каруцата, с ръце на коленете.

— За Пеготи ли говорите, господине?

— Да, за нея — каза мистър Баркис.

— Да. Тя прави всичките ни сладкиши и приготвя всичките ни яденета.

— Наистина ли? — каза мистър Баркис.

Той нагоди устни, сякаш да подсвирне, обаче не стори това. Само гледаше към ушите на коня, като че виждаше нещо ново там, и продължи да седи така доста дълго време. След това рече:

— Няма ли си някого?

— Питате дали няма сладкиши ли, мистър Баркис? — Помислих си, че му се иска да си хапне нещо и затова прави този намек.

— Не. Питам дали не ходи с някого.

— Пеготи ли?

— Да — каза той. — Тя.

— О, не. С никого не е ходила.

— Наистина ли? — каза мистър Баркис.

И той отново нагоди устни за подсвиркване, но не подсвирна, а само продължи да седи, загледан в ушите на коня.

— Значи тя прави всички ябълкови сладкиши и приготвя всички яденета, така ли? — запита той след дълъг размисъл.

Осведомих го, че е така.

— Добре. Ето какво ще ви кажа — рече мистър Баркис. — Може би възнамерявате да ѝ пишете?

— Разбира се, че ще ѝ пиша — отвърнах.

— А! — каза той, като обърна поглед към мене. — Добре, ако ѝ пишете, може би ще се сетите да ѝ кажете, че Баркис е съгласен, нали?

— Че Баркис е съгласен — повторих невинно аз. — Само това ли?

— Д-д-да — каза, размишлявайки, той. — Д-д-да. Баркис е съгласен.

— Но, мистър Баркис, утре вие ще бъдете пак в Блъндърстоун — казах, потрепервайки при мисълта, че тогава аз ще бъда далеч — и ще ви е по-удобно самичък да ѝ го кажете.

Но тъй като той отхвърли предложението ми с едно тръсване на главата си и още веднъж изказа най-тържествено предишното си желание с думите „Баркис е съгласен“, аз с готовност приех да го съобщя.

Докато чаках дилижанса в ярмутския хотел същия следобед, поисках да ми дадат лист хартия и мастило и написах следната бележка на Пеготи: „Мила Пеготи. Пристигнах тук благополучно. Баркис е съгласен. Много здраве на мама. Искрен твой.

П.П. Той иска специално да ти кажа — Баркис е съгласен.“

След като разбра, че ще изпълня поръчката му, мистър Баркис потъна в ненарушимо мълчание, а аз, изтощен от всичко, което се бе случило напоследък, легнах върху един чувал в каруцата и заспах. Спах дълбоко, докато стигнахме в Ярмут. Когато влязохме в двора на

хана, градът ми се видя толкова нов и чужд, че веднага изоставих скритата си надежда да срещна там някой от роднините на мистър Пеготи, може би дори и самата Емилия.

Дилижансът беше вече в двора, целият излъскан, но още без никакви коне, и в това състояние той изглеждаше така, сякаш нямаше никаква вероятност да пристигне някога в Лондон. Мислех си за това и се чудех какво ще стане най-после със сандъка ми, който мистър Баркис бе оставил на дворните плочи до фенера (а самият той бе отишъл по-навътре в двора да обърне колата), както и какво ще стане с мен, когато една жена погледна от един сводест прозорец, на който бяха окачени няколко птици и бутове месо, и каза:

— Този ли е малкият господин от Блъндърстоун?

— Да, госпожо — казах аз.

— Как ви е името? — запита ме тя.

— Копърфийлд, госпожо — отвърнах.

— Тогава не сте вие — каза жената. — Не е предплащано за обета на човек е такава име.

— Да не е Мърдстоун, госпожо? — казах аз.

— Ако вие сте мистър Мърдстоун, защо тогава най-напред ми казахте друго име?

Обясних на жената каква беше работата и тя позвъни на един звънец и извика:

— Уилям, заведи го в столовата!

При тези думи един келнер се завтече от кухнята, която беше на другия край на двора, и придоби много учуден вид, когато разбра, че ще трябва да покаже трапезарията само на мен.

Стаята беше дълга и голяма и имаше няколко големи стенни карти. Съмнявам се дали бих се почувствал по-чужд, ако бях истински непознати държави и бях захвърлен някъде сред тях. Испитах чувството, че върша нахалство, когато седнах на крайчеца на най-близкия до вратата стол, и когато келнерът постла масата специално за мен, усетих как целият се изчервявам от скромност.

Дружелюбният келнер и аз

Той ми донесе няколко котлети и зеленчуци и отхлупи капациите с такива резки движения, та си помислих, че сигурно нещо съм го

обидил. Но той много ме облекчи, когато постави един стол за мен пред масата и каза много любезно:

— Хайде, господин великан! Заповядайте!

Поблагодарих му и заех мястото до масата, но ми беше много трудно да се справя с ножа и вилицата и да внимавам да не се заляя със соса, докато той стоеше отсреща, вперил в мен очи, като ме караше да се изчервявам по най-ужасен начин всеки път, когато улавях погледа му. След като видях, че се залавям за втория котлет, той каза:

— За вас има и чаша бира. Сега ли я искате? Поблагодарих му и казах „да“. При тези думи той наля бирата от една кана в голяма чаша и я вдигна към светлината, като по този начин я направи да изглежда много хубава.

— Божичко, колко е много, нали? — каза той.

— Действително, че е много — отвърнах с усмивка аз.

Много ми беше приятно, че е толкова мил. Той имаше блестящи очи, пъпчиво лице, а косата му стърчеше нагоре по цялата му глава. Застанал с едната си ръка на кръста, вдигнал с другата чашата към светлината, той изглеждаше напълно дружелюбен.

— Имаше тук един господин вчера — каза той, — на име Топсойер — може би го познавате?

— Не — казах аз, — не мисля, че...

— С бричове и гетри, широкопола шапка, сив жакет и шалче на точки — каза келнерът.

— Не — казах аз, — нямам удоволствието да...

— Той дойде тук — каза келнерът и погледна към светлината през чашата, — поръча чаша от тази бира — настояваше да му дам, при все че му казах да не взима от нея — изпи я и падна мъртъв. Тя бе твърде стара за него. Не бива да я точим, така си е.

Много се опечалих, като чух тази тъжна случка, и казах, че, струва ми се, ще бъде по-добре, ако ми даде малко вода.

— Знаете — каза келнерът, като продължаваше да гледа към светлината през чашата с едното си око затворено, — нашите хора не обичат да поръчват неща, а след това да ги оставят. Това ги обижда. Но ако обичате, аз мога да я изпия. Свикнал съм й, а навикът е всичко. Не мисля, че ще ми навреди, ако отметна назад глава и я изпия бързо. Да го направя ли?

Отвърнах му, че ще му бъда много задължен да я изпие, ако смята, че няма да му навреди, но в никакъв случай не иначе. И когато той действително отметна назад глава и я изпи бързо, признавам си, че изпитах ужасен страх да не би да сподели съдбата на покойния мистър Топсойер и да падне мъртъв на килима. Но бирата не му навреди. Тъкмо обратното. Видя ми се, че сега изглежда по-бодър.

— Какво имаме тук? — каза той, мушвайки една вилица в чинията ми. — Не котлети, нали?

— Котлети — казах аз.

— Мили боже! — възкликна той. — Съвсем не знаех, че са котлети. Един котлет е тъкмо нещото, което може да премахне лошото действие на тази бира! Какъв късмет!

И той хвана един котлет за кокала с едната си ръка и един картоф с другата и ги изяде с най-голяма охота за мое най-голямо удоволствие. После взе още един котлет и още един картоф. Когато свърши, донесе порция пудинг и като го сложи пред мен, замисли се няколко минути и придоби разсеян вид.

— Как ви харесва баницата? — запита той.

— Пудинг е — отвърнах аз.

— Пудинг! — възкликна той. — Ах, господи, наистина, че е така!

Какво! — И той дойде по-близо. — Да не би да искате да кажете, че това е оризов пудинг?

— Точно това е.

— Я виж ти — каза той, вземайки една супена лъжица, — оризовият пудинг е любимият ми десерт! Какъв късмет! Хайде, малкият, ми, нека видим кой ще изяде повече.

Разбира се, че келнерът изяде повече. Той ме покани неведнъж да взема участие и да спечеля облога, но какво значеше моята чаена лъжица пред неговата супена лъжица, неговата бързина пред моята, и неговият апетит пред моя? Така че още при първата хапка останах много по-назад и съвсем загубих възможност да го настигна. Никога не бях виждал някому да се услажда пудинг така много и когато се свърши, келнерът се разсмя, сякаш удоволствието му от него още продължаваше.

Като го видях така дружелюбен и сърдечен, помолих го да ми донесе хартия и мастило и написах онова писмо до Пеготи, за което

вече споменах. Той не само че веднага ми ги донесе, но и беше така любезен да наднича и да гледа какво пиша. Когато свърших, ме запита в кое училище ще да ходя.

— Близко до Лондон — отвърнах, тъй като това беше всичко, което знаех.

— О, боже мили! — възкликна той с твърде печален вид. — Много съжалявам за това.

— Защо? — запитах го аз.

— Ох, божичко! — каза той и поклати глава. — Това е училището, в което счупиха реброто на едно момче — две ребра на едно малко момче. Трябва да беше на — я да видим, — на колко години сте?

Казах му, че съм между осем и девет години.

— Точно на неговата възраст — каза той. — Когато му счупиха едното ребро, той беше на осем години и шест месеца, а когато му счупиха второто ребро, беше на осем години и осем месеца. След това момчето умря.

Не можех да скрия нито от себе си, нито от келнера, че това е доста неприятно съвпадение, и го запитах как бе станало. Отговорът му никак не ме насърчи, тъй като се състоеше от две мрачни думи: „Чрез бой“.

Рогът на дилижанса прозвуча тъкмо навреме. Той ме накара да стана и да запитам колебливо, горд при мисълта, че имам кесия (която извадих от джоба си), дали трябва да заплатя нещо.

— Един лист хартия — отвърна той. — Купихте ли лист хартия?

— Не си спомням подобно нещо.

— Скъпа е — каза той, — поради митото. Три пенса. Ето как ни облагат в тази страна. Няма нищо друго освен келнера. Мастилото няма значение. От него аз губя.

— Какво бихте... какво трябва да... колко е нужно да... колко би трябвало да платя на келнера, моля? — запитах със заекване, като се изчервих.

— Ако нямах деца и ако те не бяха болни от шарка, нямаше да взема и шест пенса — каза келнерът. — Ако не поддържах старата си майка и прекрасната си сестра — тук келнерът съвсем се развълнува, — не бих взел и едно петаче. Ако имах добра служба и ако се отнасях добре с мен, сам бих дал нещо, вместо да моля, но тук се храня с

остатъци и спя върху въглища... — При тези думи келнерът се заля в сълзи.

Неговата несрета много ме трогна и си помислих, че ако дам по-малко от девет пенса, ще проявя голяма суровост и коравосърдечие. Така че му дадох един от своите лъскави шилинги, който той прие с голямо смирение и почит и веднага след това го завъртя на палеца си, за да провери да не е фалшив.

Когато ми помагаха да се кача отзад на дилижанса, малко се смутих, като разбрах, че предполагат, че съм изял целия си обяд без ничия помощ. Открих това, когато чух жената от сводестия прозорец да казва на кочияша:

— Внимавай с това дете, Джордж, защото може да се пръсне!

Слугините, които се навъртаха наоколо, излязоха да ме видят и се захилиха насреща ми като на някое малко чудо. Несчастният ми приятел, келнерът, който беше поправил настроението си, изглежда, никак не се обезпокои от това и се присъедини към общия смях, без ни най-малко да се сконфузи. Ако имах някакво съмнение относно искреността му, предполагам, че то би се събудило от това негово държание, но съм наклонен да вярвам, че детинската ми доверчивост и вяра във възрастните хора не ми позволиха да се усъмня в нея дори и тогава.

Трябва да си призная, че много ми домъчня, когато, без да заслужавам, станах за присмех на кочияша и кондуктора, които ми се подиграваха, казвайки, че колата е натежала от мен и че било по-добре, ако пътувам във фургон. Разказът за предполагаемия ми апетит се разпространи между пътниците, които също така взеха да се смеят и ме запитваха дали в пансиона ще плащат за мене като за двама или при трима братя и дали щях да бъда поставен при общите условия, или при специални. Задавах ми и други шеговити въпроси. Но най-лошото беше, че знаех колко ще ме е срам да хапна нещо, когато ми се удаде случай за това и че след твърде лекия си обед ще гладувам цялата нощ, тъй като в бързината бях забравил сладкишите си в хотела. Страховете ми се сбъднаха. Когато спряхме за вечеря, аз не можех да събера достатъчно смелост да си поръчам нещо и казах, че не ми се яде, макар и да бях доста гладен. Но това съвсем не ме спаси от шегите, тъй като един човек с прегракнал глас и с грубо лице, който почти през целия ден бе ял от една кутия със сандвичи и спираше само когато пиеше

нещо от една бутилка, каза, че приличам на змия, която на едно ядене изяде много, за да ѝ трае за дълго. След тези думи той си извади едно парче варено месо.

Бяхме тръгнали от Ярмут в три часа следобед и трябваше да пристигнем в Лондон към осем часа на другата сутрин. Беше чудесна лятна вечер и времето бе много приятно. Когато минахме през едно село, си представях какви са къщите вътре и какво правят жителите му, а когато момчетата тичаха подир нас и се качваха отзад на дилижанса, се чудех дали бащите им са живи и дали си живеят щастливо у дома. Следователно имаше доста неща, за които да се мисли. Освен туй, въображението ми непрестанно се въртеше около мястото, където мислите отивах — а това съвсем не беше весело. Спомням си, че понякога мислите ми се връщаха към дома и Пеготи. Объркано и слепешком се мъчех да си припомня какво момче бях, преди да ухапая ръката на мистър Мърдстоун. Но не ми се удаваше, тъй като ми се струваше, че съм го ухапал преди цяла вечност.

Нощта не бе така приятна както вечерта, понеже стана доста хладно. За да не падна от дилижанса, ме бяха сложили между двама господа (единият от тях беше човекът с грубото лице) и като заспах, те почти ме задушиха и напълно ме затулиха. Понякога така силно ме притискаха, че не можех да се удържа да не кажа: „О, моля ви се!“. Това никак не им се нравеше, тъй като ги събуждаше. Отсреща ми имаше една дама с голямо кожено палто, която беше толкова навлечена, че в тъмното приличаше по-скоро на купа сено, отколкото на жена. Тази дама носеше със себе си една кошница и дълго време не знаеше какво да направи с нея, докато най-после откри, че понеже краката ми бяха къси, може да я сложи под мене. Кошницата много ме убиваше и ми причиняваше голямо неудобство. Но когато направех и най-малкото движение, едно шише в нея веднага започваше да се удря в нещо друго и жената ме ритваше най-жестоко с крака си, като казваше „Я не мърдай! Сигурна съм, че костите ти са достатъчно млади!“

Най-после слънцето изгря и тогава, изглежда, спътниците ми захванаха да спят по-леко. Мъчнотиите, които ги бяха тормозили цяла нощ и които се бяха изразили в гръмко хъркане и сумтене, просто не могат да се опишат. Докато слънцето се издигаше, сънят им ставаше по-лек и постепенно един по един те се събуждаха. Спомням си, че

много се учудих как всеки един от тях се преструваше, че не е заспивал, и как всеки с възмущение отхвърляше обвинението, че е спал. Това и до днес ме учудва, тъй като неизменно откривам, че слабостта, която сме най-малко склонни да си признаем (не мога да си представя защо), е слабостта, че сме спали в дилижанс.

Няма защо да ви казвам какво чудновато място ми се видя Лондон, когато го забелязах в далечината; как вярвах, че всичките приключения на всичките ми любими герои непрестанно се случват там и как смътно си представях, че е изпълнен с по-големи чудеса и лошотия, отколкото всички други градове.

Приблжихме го постепенно и в определеното време пристигнахме в хана на квартала Уайтчапел, закъдето се бяхме запътили. Забравил съм дали се наричаше Синия бик или Синия глиган, само знам, че беше Синия нещо си и че образът му бе изрисуван на задната страна на дилижанса.

Когато слизаше, кондукторът ме забеляза и извика на вратата на канцеларията:

— Чака ли някой един младеж на име Мърдстоун, от Блъндърстоун, Съфък, но отговарящ на името Копърфийлд, който трябва да бъде оставен до поискване? Хайде! Има ли някой да го чака?

— Попитайте за Копърфийлд, ако обичате, господине — казах и погледнах безпомощно надолу.

— Чака ли някой един младеж на име Мърдстоун, от Блъндърстоун, Съфък, но отговарящ на името Копърфийлд, който трябва да бъде оставен до поискване? Хайде! Има ли някой да го чака?

Не. Нямаше никой. Огледах се загрижено, но този въпрос не направи впечатление на никого от стоящите там освен на един човек с гетри и с едно око, който предложи да ми сложат метална яка около врата и да ме завържат в конюшнията. Донесоха една стълба и аз слязох след дамата, която приличаше на купа сено, без да смея да се помръдна, преди да махнат кошницата ѝ. До това време всички пътници бяха напуснали дилижанса, багажът бе свален, а конете бяха разпрегнати още преди това и сега самият дилижанс бе откаран настрани и подпрян до стената от неколцина прислужници. Все още никой не се явяваше да потърси прашния младеж от Блъндърстоун, Съфък.

По-самотен от Робинзон Крузо, чиято самота никой не бе наблюдавал, аз влязох в канцеларията и подканен от дежурния чиновник, минах зад тезгяха и седнах върху кантара, на който мереха багажа. И тук, докато седях и гледах пакетите, денковете и книгите и вдъхвах миризмата на конюшня (която винаги оттогава свързвам с това утро), цяла процесия от най-страшни мисли започна да минава през съзнанието ми. Ако никой не дойде да ме вземе, колко дълго ще се съгласят да ме държат тук? Дали ще ме оставят, докато ми стигнат седемте шилинга? Дали нощем ще спя в килера при другия багаж и дали сутрин ще се мия на помпата на двора, или пък ще трябва всяка нощ да напускам хана и да се връщам сутрин, когато отворят канцеларията, за да седя и чакам, докато някой дойде и ме поиска? Ами ако мистър Мърдстоун бе наредил всичко това само да се отърве от мене? Какво ще правя в такъв случай? Ако ме оставят да стоя тук, докато изразходвам седемте си шилинга, не бих могъл да очаквам да ме държат и когато започна да гладувам. Очевидно това ще е неудобно и неприятно за клиентите, а освен туй Синият еди-какво си ще трябва да рискува да се натовари с погребалните ми разноски. А ако веднага тръгна и се помъча да се върна вкъщи, как ще мога да намеря пътя, как ще стигна толкова далеч, а дори и да се върна, дали ще ме погледне някой друг освен Пеготи? А ако намеря съответните власти и се предложи за войник или моряк, толкова съм малък, че навярно няма да ме приемат. От стотици подобни мисли пламтах и ми прилошаваше от смайване и боязън. Бях в разгара на треската си, когато един човек влезе и пришепна нещо на чиновника, а последният ме изтика от кантара и ме бутна към него, сякаш бях претеглен, купен, предаден и заплатен.

Докато излизах от канцеларията, хванал за ръка новия си познайник, аз го погледнах крадешком.

Той беше слаб, посърнал млад човек, с хлътнали бузи и брада, черна почти като тази на мистър Мърдстоун. Но тук приликата свършваше, тъй като бакенбардите му бяха избръснати и косата му вместо да е лъскава, беше твърда и суха. Беше облечен с износени черни дрехи, окъсели на ръцете и краката, а бялата му кърпа около врата не беше прекалено чиста. Не предполагах, пък и сега не предполагам, че тази кърпа беше едничката долна дреха, която носеше,

но бе едничката, която се показваше и за чието съществуване се загатваше.

— Ти ли си новото момче? — запита той.

— Да, господине — отвърнах.

Не знаех, но предполагах, че е така.

— Аз съм един от учителите в Салем Хаус — каза той.

Поклоних му се и изпитах голямо страхопочитание. Толкова ме беше срам да спомена на един учен и преподавател в Салем Хаус за нещо тъй обикновено като сандъка ми, че бяхме изминали известно разстояние, преди да събера достатъчно смелост да му заговоря за него. Върнахме се, когато му намекнах свенливо, че по-нататък сандъкът може да ми се окаже полезен. Той каза на чиновника, че преносвачът има нареждания да дойде и го вземе по обед.

— Моля ви се, господине, можете ли да ми кажете дали е далече? — запитах аз, когато бяхме изминали горе-долу същото разстояние като по-рано.

— Близко до Блекхийт — каза той.

— А то далеч ли е? — запитах смирено аз.

— Доста — отвърна той. — Ще пътуваме с пощенската кола. Намира се на около шест мили.

Бях толкова изморен и изтощен, че мисълта да вървя още шест мили ми дойде твърде много. Осмелих се да му кажа, че не съм хапнал нищо цялата вечер и че ако ми позволи да си купя нещо за ядене, ще му бъда много задължен. Това, изглежда, го зачуди — и сега го виждам как се спря и ме изгледа — и след като поразмисли малко, каза, че иска да посети една стара жена, която живее недалеч оттук, и че най-добре ще е да си купя малко хляб или нещо друго за ядене и да закуся при нея, където ще намерим и мляко. Погледнахме във витрината на една пекарница и след като направих цяла серия предложения да купя всичко, което можеше да ми причини стомашна болка, и той ги отхвърли едно подир друго, най-после избрахме една хубава малка франзела чер хляб, който ми струваше три пенса. Сетне отидохме в една бакалница, откъдето купихме едно яйце и една филия бекон на ивици. Остана ми нещо от втория шилинг, така че Лондон ми се стори твърде евтино място. Натоварени с тези провизии, ние продължихме да вървим през уличния шум и грохот, които страшно замаяха изморената ми глава. Минахме по един мост, който трябва да бе Лондонският мост

(той сякаш ми каза това, но аз бях полузаспал), и стигнахме до къщичката на старата жена, която живееше в дом за бедняци. Познах това по вида на къщичките, както и по един надпис на един камък над портата, според който този дом приютяваше двадесет и пет бедни жени.

Виждаха се няколко еднакви малки черни врати и всяка една от тях имаше по едно кръгло прозорче отгоре и по едно такова отстрани. Учителят от Салем Хаус вдигна мандалото на една от тези врати. Бедната жена, която беше вътре, раздухваше огъня, за да свари нещо в малката тенджерка. Като видя учителя, старата жена сложи меховете на скута си и продума нещо, което звучеше като „моят Чарли“, но като видя и мен, тя стана, като си триеше сконфузено ръцете и се опитваше да направи нещо като реверанс.

— Бихте ли могли да сготвите закуската на този малък господин, моля? — каза учителят от Салем Хаус.

— Дали мога? — каза старата жена. — Разбира се, че мога!

— Как е мисис Фибитсън днес? — запита учителят, като погледна към друга една стара жена, седнала на голям стол край огъня. Тя представляваше такъв куп дрехи, че и до ден днешен се чувствам благодарен, че не седнах по погрешка върху ѝ.

— О, не я бива — каза първата стара жена. — Днес е един от лошите ѝ дни. Ако случайно огънят изгасне, сигурна съм, че и тя ще изгасне и вече няма да се съживи.

Тъй като те я погледнаха, погледнах я и аз. При все че денят бе топъл, тя, изглежда, не мислеше за нищо друго освен за огъня. Направи ми впечатление, че завижда дори на тенджерката отгоре му. Имам основание да кажа, че се отнесе враждебно и към приготовленията за закуската ми. Със собствените си очи изненадан видях, че ми посочва юмрук, когато сложиха яйцето и бекона ми да се пържат и когато Никой не я гледаше. Слънчевата светлина струеше през малкото прозорче, но тя бе обърнала гърба си и гърба на стола към него, като затуляше огъня, сякаш ревностно топлеше него, вместо той нея да топли, и го наблюдаваше с най-голямо недоверие. Когато закуската ми беше готова и огънят се освободи, тя така се зарадва, че се изсмя на висок глас. Трябва да кажа, че смехът ѝ никак не беше мелодичен.

Седнах пред черната си фразела, яйцето, парчето бекон, както и едно канче мляко, което ми дадох, и закусих чудесно. Докато още се наслаждавах на хубавото ядене, старата жена каза на учителя:

— Флейтата ти у тебе ли е?

— Да — отвърна той.

— Посвири малко — каза старата жена ласкаво. — Хайде!

При тези думи учителят мушна ръце под полите на жакета си и извади флейтата си на три отделни парчета, които завинти едно за друго и веднага започна да свири. Впечатлението ми е, дори след толкова години, че никой не би могъл да свири по-зле от него. Той издаваше най-печалните звуци, които някога съм чувал, произвеждани било естествено или изкуствено. Не знам каква беше мелодията — ако изобщо съществуваше подобно нещо (в което твърде много се съмнявам), — но въздействието на това напрежение върху ми беше такова, че, първо, така се размислих за всичките си кахъри, че едва сдържах сълзите си; второ, изгубих охота за ядене; и, трето, така ми се приспа, че очите ми се затваряха. И сега, като си спомня за това, те започват да се затварят и аз започвам да клюмам. И сега малката стая с отворения долап в ъгъла, със столовете с четвъртити облегалки, с ъгловата малка стълбичка, водеща за стаичката на горния етаж, и трите паунови пера на камината изчезват от погледа ми и аз клюмвам и заспивам. Звукът на флейтата изчезва, вместо него се чуват колелата на дилижанса и отново пътувам. Дилижансът спира, събуждам се стреснат, флейтата пак се чува и учителят от Салем Хаус седи с кръстосани крака, свири тъжно, а старата стопанка на къщата се изпълва с възторг. На свой ред тя изчезва, изчезва и той, няма вече никаква флейта, никакъв учител, никаква Салем Хаус, никакъв Дейвид Копърфийлд — нищо, само дълбок сън.

Сънувах, че веднъж, като свирел на тъжната си флейта, старата жена се приближила до него, изпълнена с възхищение, навела се над облегалката на стола и го прегърнала през врата, което го накарало да спре свиренето си за момент. Намирах се в състояние на полусън и когато той подхвана свиренето си — тъй като действително бе спрял за миг, — видях и чух как старата жена пита мисис Фибитсън дали не е прекрасно (искаше да каже за флейтата), на което мисис Фибитсън отвърна: „Да, да!“ — и кимна към огъня. Убеден съм, че цялата заслуга на представлението тя отдаваше на него.

Трябва да съм дремал доста дълго време, след което учителят от Салем Хаус развинти флейтата си, прибра парчетата както по-рано и ме изведе. Намерихме пощенската кола много наблизо и се качихме на покрива ѝ. Но на мене така много ми се спеше, че когато спряхме на пътя, за да вземем друг един човек, сложиха ме вътре, където нямаше пътници, и там спях дълбоко, докато усетих, че колата се изкачва бавно между зелените дървета на един хълм. Скоро спря, тъй като бе пристигнала на предназначението си.

След като повървахме малко, учителят и аз дойдохме до сградата на Салем Хаус, която беше оградена с висока тухлена стена и изглеждаше много мрачна. Над вратата на тази стена имаше една дъска с надпис „Салем Хаус“. Когато дръпнахме звънеца, през решетката на вратата ни изгледа едно намусено лице, което открих, когато вратата се отвори, че принадлежи на един пълен човек с волски врат, дървен крак, изпъкнали скули и ниско подстригана коса.

— Новото момче — каза учителят.

Човекът с дървения крак ме изгледа от глава до пети — това не му отне много време, тъй като бях твърде малък, — подир което заключи вратата зад нас и взе ключа. Вървахме към къщата, между няколко големи тъмни дървета, когато той се провикна към водача ми:

— Хей!

Извърнахме се и го видяхме да стои пред вратата на една дървена къщичка, в която живееше, а в ръцете си държеше един чифт обувки.

— Ето! — каза той. — Обущарят дойде, след като вие бяхте излезли, мистър Мел, и каза, че не може повече да ги поправя. Каза, че от самите обуща нищо не е останало и че се чуди как можете да очаквате от него да ги закърпи.

При тези думи той хвърли обущата към мистър Мел, който се върна няколко крачки, за да ги вземе, и ги погледна (твърде отчаяно, както ми се стори), след което продължихме пътя си.

Тогава за първи път забелязах, че обувките, които носеше, бяха много овехтели и на едно място чорапът му се бе пукнал като пъпка.

Салем Хаус беше квадратно здание с пристройки и видът му беше гол и неприветлив. Наоколо беше много тихо и аз изказах на мистър Мел предположението, че момчетата трябва да се излезли. На това той отвърна, че е ваканция, като се зачуди на незнанието ми.

Момчетата били по домовете си, а директорът, мистър Крийкъл, бил на море с мисис и мис Крийкъл. Бил съм изпратен тук през ваканцията като наказание за постъпките ми. Той ми обясни всичко това, докато вървахме.

Погледнах училищната стая, в която той ме заведе, и тя ми се стори най-пустото и мрачно място, което някога съм виждал. Виждам я и сега: дълга стая с три редици чинове и шест редици скамейки, и с множество куки по стените за закачване на шапки и плочи. По мръсния под бяха разпилени листове от стари тетрадки. По чиновете се виждаха колибки за копринени буби, направени от същия материал. Две нещастни малки бели мишки, изоставени от собственика си, тичаха насам натагък в един плесенясал кафез, направен от картон и тел, и оглеждаха всички ъгли с червените си очи, за да намерят нещо за ядене. Една птичка в клетка, малко по-голяма от нея, издаваше някакви тъжни звуци и подскачаше на високото два инча клонче, но нито пееше, нито чуруликаше. Цялата стая издаваше нездравата миризма на изгнили ябълки и плесенясали книги. В стаята не би могло да има повече мастилени петна, ако още от самото ѝ построяване не бе имала покрив и през всичките сезони на годината в нея бе валяло мастило вместо дъжд и сняг.

Мистър Мел ме бе оставил, за да занесе горе незакърпваемите си обувки, и аз отидох до другия край на стаята, забелязвайки всичко това, докато пристъпах бавно напред. Изведнъж погледът ми се спря върху един картонен плакат, който лежеше на един чин и на който много красиво беше написано: „Пазете се. Той хапе.“

Веднага се качих на чина, като се опасявах най-малкото от някое куче под него. Но макар и да се оглеждах навсякъде с разтревожен поглед, никъде не можах да го забележа. Още бях зает да се озъртам наоколо, когато мистър Мел се завърна и ме запита какво правя там горе.

— Извинете, господине — казах му аз, — търся кучето.

— Кучето ли? — каза той. — Кое куче?

— Не е ли куче, господине?

— Кое да е куче?

— Онова, от което трябва да се пазим, господине, което хапело.

— Не, Копърфийлд — каза той със сериозен глас, — не е куче, а момче. Дадено ми е нареждане, Копърфийлд, да поставя този надпис

на гърба ти. Съжалявам, че трябва да сложа такова начало, но съм длъжен да го сторя.

При тези думи той ме свали долу и завърза плаката на гърба ми като раница. Беше пригоден специално за тази цел. Където и да отидех след това, носех го за утеха на гърба си. Никой не можеше да си представи какво страдание ми причиняваше този надпис. Винаги си въобразявах, че някой го чете, независимо от това, дали имаше възможност хората да го видят или не. Никакво облекчение не чувствах, когато се обърнех и не виждах никого зад себе си. На която и страна да бе гърбът ми, все си представях, че някой го гледа. Онзи човек с дървения крак увеличаваше страданията ми. Той ми беше началство и винаги, когато ме видеше да се облягам на някое дърво, стена или къщата, изреваваше гръмогласно от вратата на къщичката си: „Хей, вие, господине! Вие, Копърфийлд! Покажете надписа си да се вижда, иначе ще ви обадя!“ Игрището беше един изравнен пуст двор, открит към задната страна на къщата и канцелариите. Знаех, че слугите го четат, и касапинът го чете, и хлебарят го чете. Накъсо казано, всички, които сутрин влизаха и излизаха от зданието, когато ми бе заповядано да се разхождам из игрището, прочитаха, че трябва да се пазят от мене, тъй като хапя. Спомням си, че бях започнал да се страхувам от себе си като от някое бясно момче, което наистина хапе. Край това игрище имаше една стара врата, на която момчетата имаха обичай да си изрязват имената. Тя беше цялата покрита с такива надписи. В страха си пред края на ваканцията и тяхното завръщане не можех да прочета някое име, без да си представя с какъв глас и с каква интонация той ще прочете: „Пазете се, той хапе“. Имаше едно момче, някой си Дж. Стиърфорд, което изрязваше името си много дълбоко и много пъти. Представях си, че той ще прочете надписа с много висок глас, а сетне ще ми дръпне косата. Имаше друго едно момче, някакъв Томи Тредълс, за когото се боях, че ще ми се подиграва и ще се преструва, че много го е страх от мене. Имаше трето едно, Джордж Демпъл, за което си мислех, че ще го пее. Ето ме мене, малка, плаха фигурка, застанала там до вратата, свила се при мисълта как притежателите на всички тези имена — мистър Мел ми бе казал, че в училището има всичко четиридесет и пет момчета — идват и по общо съгласие ме пращат в затвора на Ковънтри, като викат всеки по своему: „Пазете се. Той хапе!“

Същото беше с местата по чиновете и скамейките. Същото беше с нишите на празните легла, към които надзъртах, когато минавах, за да отида до собствения си креват. Спомням си как нощ след нощ сънувах, че съм с майка си, както по-рано, че отивам на гости у мистър Пеготи, че пътувам отгоре на пощенската кола или че отново обядвам с нещастния си приятел, келнер, и как при всички тези случаи карам хората да изпищяват и да ме гледат втренчено, когато направя страшното откритие, че съм само по нощница и с този плакат.

Еднообразието на живота ми и постоянният страх от започването на училищните занятия ми причиняваха непоносими страдания. Всеки ден имах дълги учебни занимания с мистър Мел, но тъй като мистър и мис Мърдстоун сега не бяха край мене, работата ми вървеше добре и аз не се посрамвах. Преди и след заниманията се разхождах — надзираван, както вече споменах, от човека с дървения крак. Как добре си спомням влагата из къщата, зелените напукани плочи в двора, на които се закачваше знамето, старото пробито буре за дъждовната вода и безцветните стволоче на няколко мрачни дървета, които, изглежда, дъждът бе повече мокрил и слънцето бе по-малко гряло, отколкото дърветата другаде. В един часа мистър Мел и аз обядвахме на горния край на една дълга гола трапезария, изпълнена с дъсчени маси и дъхаща на мазнина. После пак се занимавахме до чая, който мистър Мел пиеше от една синя чаена чаша, а аз от едно тенекиено канче. През целия ден и до след седем или осем часа вечерта мистър Мел работеше усърдно с писалка, мастило, книги, хартия и една линия и изготвяше (както после открих) сведенията за миналото полугодие. Когато прибереше нещата си за през нощта, той изваждаше флейтата си и започваше да я надува, докато най-после ми се струваше, че и самият той постепенно ще влезе в нея през голямата дупка на върха и ще се измъкне през другия край при клавишите.

И сега виждам малката си фигурка в слабо осветените стаи, седнала там с глава, опряна на ръцете си, заслушана в тъжните мелодии на мистър Мел и заета с приготвянето на утрешните си уроци. Виждам се и след това, затворил вече книгите, но все още заслушан в печалните звуци, обладан от спомени за дома, какъвто беше той по рано, и долавящ песента на ярмутския вятър из равната пуста площ. Чувствувам се много тъжен и самотен. После отивам да си легна, като минавам през празните стаи, сядам на леглото си и плача за

една утешителна дума от Пеготи. Сутринта слизам по стълбите и като поглеждам през дългото, сякаш изсечено в стената прозорче, виждам училищния звънец окачен на върха на една пристройка, с ветропоказател отгоре му, и се изпълвам с боязън за времето, когато той ще призове Дж. Стиърфорд и другите към работа. Но още по-страшни са мрачните ми предчувствия за мига, в който човекът с дървения крак ще отвори ръждясалата порта и ще посрещне страшния мистър Крийкъл. Не мога да кажа, че при всички тези случаи представлявах някаква опасна фигура, но въпреки това през цялото време носех все същото страшно предупреждение на гърба си.

Мистър Мел никога не приказваше много с мен, но и никога не беше груб с мен. Без да приказваме, ние си правехме компания. Забравих да спомена, че понякога той си говореше сам на себе си, хилеше се, стискаше юмрук, скърцаше със зъби и, необяснимо защо, дърпаше косата си. Тези негови особености отначало ме плашеха, но скоро свикнах с тях.

VI ГЛАВА

УВЕЛИЧАВАМ КРЪГА НА ПОЗНАТИТЕ СИ

Бях водил този живот в продължение на един месец, когато човекът с дървения крак започна да се разхожда с парцал и с ведро с вода, от което разбрах, че се правят приготовления за посрещането на мистър Крийкъл и момчетата. Не бях сбъркал, тъй като не след дълго парцалът пристигна в учебната стая и изпъди мистър Мел и мен, така че в продължение на няколко дни трябваше да седим където намерим за добре и да караме както можем и през всичкото това време се пречкахме на пътя на две или три млади жени, които нарядко се бяха появили по-рано, и така бивахме засипвани от прах, че аз непрестанно кихах, сякаш Салем Хаус беше нещо като огромна кутия с енфие.

Един ден мистър Мел ме осведоми, че мистър Крийкъл ще пристигне същата вечер. Надвечер, след чая, чух, че бил дошъл. Преди да си легна, човекът с дървения крак ме извика да се явя при него. Тази част на къщата, в която живееше мистър Крийкъл, беше доста по-удобна от нашата и отпред имаше мъничка градинка, твърде приятна на вид в сравнение с прашното игрище, което беше такава пустиня в миниатюр, че само една камила би се чувствувала добре там. Струваше ми се, че е дръзко да забележа, докато отивах, треперейки, към жилището на мистър Крийкъл, че коридорът му има доста приятен изглед. Когато ме въведоха при него, така много се смутих, че едва можах да забележа мисис Крийкъл и мис Крийкъл (които също бяха в гостната) или друго нещо освен мистър Крийкъл — един едър господин с цял сноп верижки за часовник и печати, седнал в едно кресло, с чаша и бутилка до него.

— Значи така! — каза мистър Крийкъл. — Това е младият господин, чиито зъби трябва да се поизпилят! Обърни го.

Човекът с дървения крак ме обърна, за да покаже плаката, и след като ми даде достатъчно време да ме разгледа, отново ме извърна с лице към мистър Крийкъл, като застана до него. Лицето на мистър Крийкъл беше огненочервено, очите му бяха малки и хлътнали, имаше

дебели вени над челото си, малък нос и голяма брада. Темето му беше плешиво, а над слепите му очи се издигаха два редки кичура влажна коса, започнала вече да се прошарва, и се срещаха над челото му. Но най-голямо впечатление ми направи обстоятелството, че той няма глас, а говори шепнешком. Напрежението, което това му струваше, или съзнанието, че говори така ниско, правеше гневното му лице още по-гневно, и вените му ставаха толкова дебели, че сега, като си припомням всичко това, никак не се учудвам защо именно тази негова особеност ме порази най-много.

— Какво ще ми докладваш за това момче? — запита мистър Крийкъл.

— Досега няма нищо против него — каза човекът с дървения крак. — Не е имало случай да се прояви.

Стори ми се, че мистър Крийкъл се разочарова. Обаче ми направи впечатление, че мисис и мис Крийкъл (към които сега погледнах за първи път и които ми изглеждаха слабички и мълчаливи) не се разочароваха.

— Ела тук, господинчо — каза мистър Крийкъл, като ми кимна.

— Ела тук! — каза човекът с дървения крак, повтаряйки същия жест.

— Имам щастието да се познавам с втория ти баща — прошепна мистър Крийкъл, като ме улови за ухото — и заявявам, че той е ценен човек и мъж с характер. Той ме познава, и аз го познавам. Ами ти познаваш ли ме, а? — запита мистър Крийкъл и оципа ухото ми с жестока игривост.

— Не още, господине — казах, като трепнах от болка.

— Не още? Така ли — повтори мистър Крийкъл. — Скоро ще ме опознаеш.

— Скоро ще го опознаеш — повтори човекът с дървения крак.

После открих, че със силния си глас той играеше роля на тълкувател на мистър Крийкъл прел момчетата.

Бях страшно много изплашен и казах, че се надявам, ако му е угодно, скоро да го опозная. През всичкото това време ухото ми пламтеше от болка.

— Ще ти кажа какъв съм — прошепна мистър Крийкъл, като най-после пусна ухото ми, след като го оципа за прощаване така силно, че очите ми се насълзиха. — Аз съм татарин.

— Татарин — каза човекът с дървения крак.

— Когато кажа, че ще направя нещо, го правя — каза мистър Крийкъл — и когато кажа, че нещо трябва да бъде направено, то бива направено.

— ... да бъде направено, то бива направено — потвърди човекът с дървения крак.

— Аз съм човек с решителен характер — каза мистър Крийкъл. — Това е, което съм. Изпълнявам дълга си. Това е, което правя. И когато собствената ми плът и кръв — тук той погледна към мисис и мис Крийкъл — се надигне против мене, тогава тя не е моя плът и кръв. Аз я изоставям. Онзи човек идвал ли е тук отново? — обърна се той към човека с дървения крак.

— Не — беше отговорът.

— Не — каза мистър Крийкъл. — И добре е направил. Той ме познава. Нека да стои настрана. Казвам, нека да стои настрана — повтори мистър Крийкъл, като удари с юмрук по масата и погледна към мисис Крийкъл, — тъй добре ме познава. А сега и ти започна да ме опознаваш, млади приятелю, и може да си отиваш. Изведи го.

Много бях доволен, че ще ме изведат, тъй като мисис и мис Крийкъл бяха започнали да си изтриват очите и се чувствах така неудобно за тях, както и за себе си. Но в ума ми се въртеше една молба, която тъй много ме засягаше, че не можех да не кажа, макар че се чудех на смелостта си:

— Моля ви се, господине...

Мистър Крийкъл прошепна:

— Ха, какво е това? — и отправи поглед към мене, сякаш очите му искаха да ме изгорят.

— Моля ви се, господине — започнах, заеквайки, аз, — ще ми позволите ли (наистина, много съжалявам за това, което направих) да махна този плакат, преди да са си дошли момчетата...

Не знам дали мистър Крийкъл направи това сериозно, или искаше само да ме сплаши, но той така яростно скочи от стола си, че веднага побягнах, без да чакам човекът с дървения крак да ме придружи, като спрях чак когато стигнах в собствената си спалня, и виждайки, че не ме преследват, легнах, понеже вече беше време, и лежах и треперех в продължение на няколко часа.

На следната сутрин се завърна мистър Шарп. Мистър Шарп беше главният учител, началство на мистър Мел. Мистър Мел се хранеше с момчетата, а мистър Шарп седнаше на масата на мистър Крийкъл. Той беше слабичък човек с болнав вид, с доста голям нос и имаше обичай да държи главата си сведена на една страна, сякаш му тежеше.

Косата му беше мека и вълниста, но най-първото момче, което дойде, ме осведоми, че това е перука (при това второкачествена, каза момчето) и че всяка събота мистър Шарп отивал да му я къдрят.

Това сведение ми бе дадено не от друг, а от Томи Тредълс, първото момче, което се завърна. Представи ми се, като ми съобщи, че ще намеря името му изрязано в десния ъгъл на вратата, точно над горното мандало. Тогава аз казах: „Тредълс ли?“ — На което той отвърна: „Същият“, и поиска да му дам пълни сведения за себе си и за семейството си.

Имах голям късмет, че първото момче, което се върна, беше Тредълс. Моят плакат така много го забавляваше, че той ме спаси от всякакво стеснение или старание да го крия, като веднага след пристигането на всяко едно момче ме представяше с думите: „Погледни! Чудесна игра!“ За мое щастие по-голямата част от момчетата си дойдоха с понижено настроение и съвсем не бяха толкова буйни за моя сметка, колкото очаквах. Някои от тях действително танцуваха около мене като диви индианци и по-голямата част не можеха да устоят на изкушението да дават вид, че ме мислят за куче, като ме галеха и милваха, за да не хапя, и казваха: „Легнете, господине!“ Естествено, ми беше стеснително сред толкова непознати и ми причини доста сълзи, но всичко мина много по-добре, отколкото бях очаквал.

Обаче те не счетоха, че съм официално приет в училището, докато не се завърна Дж. Стиърфорд. Това момче имаше славата на голям учен, беше много хубаво и поне шест години по-голямо от мене. Заведоха ме пред него като при някой магистрат. Застанал под един навес на игрището, той поиска да му дам пълни подробности във връзка с наказанието ми и с удоволствие изказа мнението, че това е „безобразие“, с което завинаги спечели благодарността ми.

— Колко пари имаш, Копърфийлд? — запита ме той, след като даде преценката си за наказанието ми и тръгна с мен.

Осведомих го, че имам седем шилинга.

— Най-добре ще бъде да ми ги дадеш да ти ги пазя — каза той.
— Най-малкото би могъл да сториш това, ако желаеш. Но няма нужда да го правиш, ако не искаш.

Побързах да се съобразя с това приятелско предложение и като разтворих Пеготината кесия, изсипах съдържанието ѝ в ръката му.

— Желаете ли да похарчиш нещо сега? — запита ме той.

— Не, благодаря — отвърнах аз.

— Би могъл, ако искаш — каза Стиърфорд. — Достатъчно е да кажеш само една дума.

— Не, благодаря ви, господине — повторих аз.

— Но може би по-нататък ще поискаш да изразходваш един-два шилинга за бутилка вино от френско грозде, което може да се изпие в спалнята — каза Стиърфорд. — Както разбирам, ти си в моята спалня.

Не се бях сетил за това по-рано, но отговорих, че, разбира се, то ще ми направи удоволствие.

— Много добре — каза Стиърфорд. — Предполагам, че ще бъдеш доволен да изхарчиш още около един шилинг за бадемови сладкиши, нали?

Отвърнах му, че и това ще ми направи удоволствие.

— И още един шилинг за бисквити, и друг за плодове, а? — каза Стиърфорд. — Нали, малкият ми Копърфийлд, ще го направиш!

Усмихнах се, защото и той се усмихна, но вътрешно бях малко обезпокоен.

— Е, добре — каза Стиърфорд, — важното е да разпределим парите ти така, че да стигнат за повече продукти. Ще направя за теб всичко, което е по силите ми. Мога да излизам, когато си искам, и ще съумея да пренеса тайно нещата. — С тези думи той мушна парите в джоба си и любезно ме посъветва да не се безпокоя, понеже щял да се погрижи всичко да бъде наред.

Той удържа думата си, но всъщност нещата съвсем не бяха наред, защото разбрах, че всичките пари, които ми бе изпратила майка ми, щяха да се прахосат, макар и да бях запазил хартийката, в която бяха обвити: тя бе ценна за мен.

Когато се качихме горе да спим, той донесе купеното за всичките ми седем шилинга, сложи го върху леглото ми на лунната светлина, като каза:

— Ето, малки ми Копърфийлд, какво царско угощение ще имаш.

На тези си години не можех дори да си помисля да пирувам сам, щом като той беше до мене. Само при мисълта за това ръката ми се разтрепера. Помолих го да ми направи честта да заеме челното място. Молбата ми бе подхваната и от другите момчета, които бяха в същата спалня, така че той я удовлетвори, седна на възглавницата ми и започна да раздава сладкишите — по най-справедлив начин, трябва да призная, — като наливаше виното от френско грозде в една чаша без подставка, лично негова собственост. А колкото до мен, аз седях вляво от него, докато останалите се бяха наредили край нас по най-близките легла и по пода.

Много добре си спомням как бяхме насядали там и приказвахме шепнешком. Или по-право трябва да кажа, че другите приказваха, а аз ги слушах с уважение. Лунната светлина проникваше в стаята през прозореца, като бе изрисувала един блед прозорец на пода. По-голямата част от нас бяха в сянка, освен когато Стиърфорд пхваше клечка в една фосфорна кутия, за да потърси нещо, като веднага след това синият пламък на клечката угасваше. И сега ме обхваща някакво тайнствено чувство, породено от тъмнината, от скритом устроения пир и водените шепнешком разговори. И сега се вслушвам във всичко, което ми казват, с някакво смътно чувство на страхопочитание и тържественост, което ме изпълва с радост, че те са толкова близо до мене, и с боязън (макар и да се преструвам, че се смея), когато Тредълс дава вид, че съзира призрак в ъгъла.

Научих най-различни неща за училището и за всички, които бяха свързани с него. Научих, че ненапразно мистър Крийкъл се кичил с прозвището си на татарин, тъй като бил най-строгият и най-свирепият от всички преподаватели. Всеки ден се нахвърлял безмилостно срещу момчетата като войник в атака и удрял наляво и надясно, където му попадне. Самият той не бил способен за нищо друго освен за бой, тъй като бил по-невеж (според думите на Стиърфорд) и от най-тъпото момче в училището. Едно време се занимавал с търговия на хмел, но след като фалирал, отворил училище с парите на мисис Крийкъл. Чух и много други работи и ми беше чудно откъде са ги научили.

Чух, че човекът с дървения крак, чието име беше Тънгей, бил упорит варварин, който по-рано му помагал в търговията с хмел, но след това влязъл в просветната кариера с мистър Крийкъл, тъй като

според предположенията на момчетата бил си счупил крака, докато бил на служба при мистър Крийкъл, а освен това бил замесен в тъмните му сделки и знаел тайните му. Научих, че с изключение на мистър Крийкъл мистър Тънгей считал всички в училището — учители и ученици — за свои естествени неприятели и че едничкото удоволствие в живота му било да се сърди и кара. Научих, че мистър Крийкъл имал син, който не бил приятелски настроен спрямо Тънгей. Той помагал в училищната работа и веднъж се противопоставил на баща си, когато при един случай последният проявил необикновена строгост. Освен това той протестираше пред баща си за жестокостта, с която се отнасял към майка му. Научих, че поради тази причина той го изпъдил и оттогава мисис и мис Крийкъл били винаги тъжни.

Но най-чудноватото нещо, което научих за мистър Крийкъл, беше, че в училището имало едно момче, което мистър Крийкъл не смеел е пръст да докосне, и това момче било Дж. Стиърфорд. Самият Стиърфорд потвърди това, като каза, че би желал да види как мистър Крийкъл ще се осмели да го пипне. Когато едно кротко момче (не аз) го запита какво би направил, ако мистър Крийкъл действително реши да го удари, той мушна една клечка във фосфорната кутия, за да освети отговора си, и каза, че в такъв случай ще го събори с един удар по челото с мастилницата, която винаги стои върху камината. При тези думи всички притаихме дъх в тъмното.

Научих, че според предположенията мистър Шарп и мистър Мел получават мизерни заплати. А когато за обед имало топло и студено месо на масата на мистър Крийкъл, от мистър Шарп винаги се очаквало да каже, че предпочита студено месо. Това пак беше удостоверено от Дж. Стиърфорд, едничкият от учениците, който седял на директорската маса. Чух, че перуката на мистър Шарп никак не му прилягала и че нямало защо да се надува толкова с нея, тъй като собствената му червена коса ясно се виждала под нея.

Научих, че едно момче, син на търговец на въглища, не плащало такса в замяна на въглищата, които доставяли за училището, поради което го наричали „Разменна търговия“ — заглавие, избрано от учебника по политическа икономия, изразяващо тъкмо този принцип. Научих, че бирата, която поднасяли в трапезарията, била просто грабеж за родителите, а пудингът — същински данък. Научих, че всички в училището считали мис Крийкъл за влюбена в Стиърфорд.

Като седях там в тъмното, аз си мислех за звучния му глас, за хубавото му лице, за плавните му маниери и за къдравата му коса и реших, че това е твърде вероятно. Научих, че мистър Мел не бил лош човек, но нямал пукната пара и че мисис Мел, майка му, била бедна като праведния Йов. Тогава си спомних за закуската си и за онова, което бе прозвучало като „Моят Чарли“, но и досега се радвам, че не пророних нито дума по този въпрос.

Всички тези разговори и още много други се проточиха доста след свършване на банкета. По-голямата част от гостите си легнаха почти веднага, след като яденето и пиенето се свършиха, а ние, които бяхме останали да шепнем и да слушаме полуразсъблечени, най-последно си легнахме.

— Лека нощ, малки ми Копърфийлд — каза Стиърфорд. — Аз ще се грижа за теб.

— Много сте любезен — отвърнах му с признателност. — Много съм ви задължен.

— Нямаш сестра, нали? — запита ме Стиърфорд, като се прозина.

— Не — отвърнах аз.

— Жалко — каза Стиърфорд. — Ако бе имал сестра, тя сигурно би била някакво хубавичко, свенливо, мъничко, светлооко момиченце. Би ми направило удоволствие да се запозная с нея. Лека нощ, малки Копърфийлд.

— Лека нощ, господине — отвърнах аз.

След като си легнах, дълго мислих за него. Спомням си, че се надигнах да го видя, легнал под лунната светлина, с хубавото си лице, извърнато нагоре, и с глава, удобно опряна на ръката му. В моите очи той беше човек с голяма власт и затова мислите ми постоянно се въртяха около него. Осветената от лунните лъчи пътека на бъдещето му не бе затъмнявана от никакви сенки.

VII ГЛАВА

„ПЪРВОТО МИ ПОЛУГОДИЕ“ В САЛЕМ ХАУС

На другия ден в училището закипя шумен живот. Спомням си какво дълбоко впечатление ми направи мъртвата тишина, която изведнъж удави врявата в класната стая, когато след закуска мистър Крийкъл застана на вратата, подобно на гигант от приказките, който надзирава пленниците си.

Тънгей бе застанал до лакътя на мистър Крийкъл. Съвсем не бе необходимо да извика така яростно: „Тишина!“ — тъй като и без това момчетата бяха съвсем занемели и никой не се помръдваше.

Видяхме мистър Крийкъл да приказва и чухме как Тънгей повтаря думите му.

— Момчета, започваме новото полугодие. Внимавайте как ще се държите. Съветвам ви да пристъпите към уроците с нови сили, тъй като и аз ще пристъпя с нови сили към наказанията. Окоето ми няма да трепне. Няма смисъл да се почесвате тук-там, тъй като това няма да изтрие забележките, които ще ви напиша. А сега всички на работа!

Когато тази страшна встъпителна реч свърши и Тънгей си излезе, накуцвайки, от стаята, мистър Крийкъл се приближи до мене и ми каза, че ако съм известен с хапането си, и той е известен със същото. Сетне ми показва бастуна си и ме запитва какво ще кажа за този зъб? Остър зъб ли е, а? Двоен зъб ли е, а? Ами дълъг ли е, а? И дали хапе, а? Дали хапе? При всеки въпрос той ме удряше с него и аз се извивах от болка. Така че много скоро получих посвещението си в Салем Хаус (както се изрази Стиърфорд) и много скоро се облях в сълзи.

Не искам да кажа, че това бяха специални белези на отличие, които само аз получих. Тъкмо обратното, когато мистър Крийкъл правеше обиколката си из стаята, мнозинството от момчетата (особено по-малките) бяха също удостоени с подобни знаци на внимание. Преди да бе започнала дневната работа, половината от учениците се извиваха

и плачеха от болки. И за да не би да излезе, че преувеличавам, страхувам се да кажа, че преди да свърши денят, и другата половина имаха възможност да се превиват и стенат от болки.

Струва ми се, че нямаше друг човек, който така много да обича професията си, както мистър Крийкъл. Той биеше момчетата с такава наслада, сякаш за него това беше удовлетворяване на някакъв инстинкт. Уверен съм, че не можеше да устои на изкушението да бие, особено когато погледът му попаднеше на някое по-пълничко момче. Този тип момчета имаха за него странна притегателна сила и той просто не можеше да се успокои, докато не ги набиеше. Самият аз бях закръгленичък, така че изпитах това много добре върху себе си. Когато си спомням сега за този човек, кръвта ми кипва срещу него от справедливо негодувание, дори и ако никога не съм бил под властта му, а само да бях чувал за него. Ненавиждам го, защото зная, че е невеж звяр, който нямаше повече право да изпълнява тази длъжност, отколкото да бъде адмирал или главнокомандуващ — но и в двата случая би извършил много по-малко зло, отколкото като директор.

Жалки малки изкупители на жестокостта на един безмилостен идол, колко много му се унижавахме! Обръщам поглед назад и виждам как зле съм започнал живота си, като е трябвало да бъде така подло раболепен към един толкова низък и самонадеян човек.

И ето, седя на чина и смирено го наблюдавам как чертае в тетрадката на друга една жертва, чиито ръце преди малко са били ударени със същата линия. И той се мъчи да изтрие следата от побоя с носната си кърпичка. Имам доста работа. Наблюдавам ги не от бездействие, а защото някаква мрачна сила ме влече към него и изпълнен с боязън, искам да узная дали сега е мой ред да страдам или на някого друго. Цяла редица други малки момчета зад мен го наблюдават със същия напрегнат поглед. Струва ми се, че той долавя всичко това, макар и да дава вид, че не го забелязва. Прави ужасни гримаси, докато чертае в тетрадката, а след това хвърля кос поглед към нашата редица и ние всички свеждаме очи върху книгите си и се разтреперваме. Миг след това отново почваме да го наблюдаваме. Една нещастна жертва, обвинена в нехайство, го приближава по заповед. Заеквайки, нещастникът дава някакви обяснения и обещава, че на другия ден ще бъде по-старателен. Мистър Крийкъл пуца една шега,

преди да го набие, и ние всички се смеем на нея — клети кученца, смеем се с бледи като платно лица и умираме от страх.

Сънлив летен следобед. Седя на чина си, а около мен се чува някакво жужене и бръмчене, сякаш момчетата са рой сини мухи. Целият съм проникнат от някакво тежко, неприятно усещане (обядвали сме преди един-два часа), породено от полусмръзнатата мазнина от месото, а главата ми тежи като олово. И света бих дал да мога да си поспя. Седя с поглед вперен в мистър Крийкъл и мигам насреща му като някое бухалче. Когато за миг сънят ме надвива, той все още стои надвесен над мене и чертае в тетрадките, докато най-после идва полекичка зад мене, удря ме с червената линия по гърба, като по този начин ми дава възможност да го усетя наяве.

Ето ме и на игрището, с очи все още привлечени от него, макар че не мога да го видя. Вместо в него вперил съм поглед в един прозорец, край който знам, че обядва. Ако лицето му се покаже, моето изведнъж придобива смирен и умолителен израз. А ако погледне през стъклото, и най-смелото момче (с изключение на Стиърфорд) спира по средата на някое провикване и изведнъж се замисля. Един ден Тредълс (най-нещастното момче на света) счупи случайно този прозорец с една топка. И сега потрепервам, като си спомня какъв ужас изпитах, когато видях това нещо и си представих как топката удря священата глава на самия мистър Крийкъл.

Клетият Тредълс! С тесния си небесносин костюм, който правеше ръцете и краката му да приличат на немски суджуци, той беше най-веселото и най-злочестото момче в света. Непрестанно го налагаха с бастуна — струва ми се, че го налагаха всеки ден през това полугодие освен един понеделник, когато само го удариха с линията през ръцете и той все се канеше да пише за това на вуйчо си, но никога не го стори. След като слагаше за малко глава върху чина, той се съвземаше, започваше отново да се смее и се залавяше да рисува скелети по цялата си плоча, преди още очите му да бяха напълно изсъхнали. Отначало се чудех каква утеха можеше да намира Тредълс в рисуването на скелети. Дълго време гледах на него като на някакъв млад монах, който чрез тези символи на човешката тленност си напомня, че дори и биенето с ботуш не може да трае вечно. Но навярно той ги рисуваше само затова, че бяха лесни и не се нуждаеха от никакви черти.

Този Тредълс беше наистина благородно момче и считаше верността към другарите си за свой дълг. Няколко пъти си изпати поради това и особено веднъж, когато Стиърфорд се изсмя в черква, а клисарят помисли, че е Тредълс, и го извади навън. И сега виждам как го закараха в карцера под презрителните погледи на всички. Но той не издаде виновника, макар и на следния ден да яде бой заради него, и стоя затворен толкова дълги часове, че когато излезе, латинският му речник гъмжеше от цяло гробище скелети. Но той получи наградата си. Стиърфорд каза, че у Тредълс няма никаква подлост, и ние всички почувствувахме, че това е най-голямата похвала, която можеше да му бъде дадена. Колкото до мене, аз бих изтърпял всичко (макар че съвсем не притежавах смелостта на Тредълс, нито пък бях толкова голям), стига само да мога да спечеля такава отплата.

Най-величествената гледка в живота ми беше да наблюдавам как Стиърфорд отива на черква, хванал подръка мис Крийкъл, начело на редицата. Не мислех, че мис Крийкъл може да се сравни с малката Емилия по хубост, и не бях влюбен в нея (не се осмелявах за това), но я считах за много привлекателна млада дама и ненадмината в благородното си държание. Когато Стиърфорд, облечен в бели панталони, носеше чадъра ѝ, чувствувах се толкова горд, че го познавам. Мислех си, че тя няма друг избор, освен да го обожава. В моите очи мистър Шарп и мистър Мел бяха забележителни личности, но в сравнение с тях Стиърфорд беше това, което е слънцето пред две звезди.

Стиърфорд продължаваше да ми бъде защитник. Това се оказа много ценно за мен, тъй като никой не се осмеляваше да закача този, който имаше честта да бъде покровителстван от него. Той не можеше да ме защитава от мистър Крийкъл, който беше много строг с мен, но когато си изпащах повече от обикновено, винаги ми казваше, че се нуждая от неговата смелост и че ако той е на мое място, не би търпял това. Считах тези думи за насърчение и смятах, че е много мило от негова страна да ми ги каже. В строгостта на мистър Крийкъл имаше само едно-едничко преимущество. Когато идваше да ме бие и се приближаваше от едната или от другата страна на редицата, на която седях, той намираше, че плакатът ми му пречи, поради което ми бе заповядано да го махна и никога вече не го видях.

Едно случайно обстоятелство затвърди още повече близостта между Стиърфорд и мене и ме изпълни с голяма гордост и доволство, макар че понякога ми причиняваше известни неудобства. Това стана при един случай, когато той ми бе направил честта да разговаря с мен на игрището и аз забелязах, че някой си или нещо си — забравих вече какво — ми напомня на някой си или нещо си от Перигрин Пикъл. Тогава той не каза нищо, но когато вечерта си лягах да спя, той ме запита дали имам тази книга.

Отговорих му, че я нямам, и му обясних как съм се добрал до нея и до другите книги, които бях чел.

— Спомняш ли си ги всичките? — запита ме Стиърфорд.

— О, да, имам добра памет и ми се струва, че всичките си ги спомням много добре.

— Тогава виж какво ще ти кажа, малки ми Копърфийлд — каза Стиърфорд, — ще ми ги разправяш. Вечер не мога да заспивам рано и обикновено сутрин се събуждам рано. Ще ги караме една по една. Ще стане също като в „Хиляда и една нощ“.

Почувствувах се крайно поласкан от този план и започнахме да го привеждаме в действие още същата вечер. Не съм в състояние да кажа, нито пък ми се иска да си спомням какви опустошения правех в произведенията на любимите си автори през времето, когато му ги разправях, само знам, че се гордеех с тях и че ги разправях просто и живо, а тези качества много допринасяха за успеха им.

Неудобството беше това, че вечер често ми се спеше и понякога се чувствувах с понижен дух и без настроение да ги подхвамя отново и тогава разказването ми се струваше някакво задължение, което непременно трябва да бъде изпълнено, тъй като да разочаровам Стиърфорд или да му причиня неудоволствие беше, разбира се, немислимо. Също така и сутрин, когато бивах изморен и с удоволствие бих си поспал още един час, ми беше доста тежко да ме разбудят като Шехерезада и да ме принуждават да започна някой дълъг разказ, преди да е ударил звънецът за ставане. Но Стиърфорд постоянно беше и тъй като в замяна ми правеше домашните и упражненията, и изобщо ми помагаше във всичко, което беше твърде мъчно за мен, не мога да кажа, че губех от тази сделка. Трябва обаче да бъда справедлив към себе си. Бях ръководен не от някакъв користен или себичен порив, нито пък се страхувах от него. Възхищавах се от него и го обичах, и неговото

одобрение ми бе достатъчна награда. За мен тя бе толкова ценна, че и сега гледам на тези дреболии с изпълнено с любов сърце.

Стиърфорд беше много внимателен към мен и особено при един случай изрази това свое внимание по такъв решителен начин, че горкият Тредълс и останалите доста се поизмъчиха. Обещаното от Пеготи писмо — каква утеха бе то за мен! — пристигна през първите седмици на полугодието и заедно с него една торта, сложена в гнездо от портокали, както и две бутилки плодово вино. Почувствувах се длъжен да сложа тези съкровища пред краката на Стиърфорд и да го помоля да се разпорежи с тях, както намери за добре.

— Виж какво ще ти кажа, малки ми Копърфийлд — започна той, — ще запазим виното, за да можем да си квасим устата, когато ми разказваш.

При тези думи аз се изчервих и изпълнен със смирение, го помолих дори да не мисли за това. Но той ми отвърна, че е забелязал как понякога гласът ми е доста прегракнал и затова всяка капка от виното ще бъде употребена така, както е решил той. Така че виното бе заключено в сандъка му и аз получавах по една глътка от него винаги когато се окажеше, че имам нужда от нещо за подкрепяне. Понякога той дори благоволяваше да изстиска в чашката малко портокалов сок, да сложи малко джинджифил или да разтвори в нея едно ментово хапче. Не мога да твърдя с увереност, че тези химически опити подобряваха вкуса на питието или че по този начин то ставаше такова, каквото човек би си избрал за усиляне, но въпреки това всяка вечер и всяка сутрин пиех от него с благодарност, като достойно оценявах това внимание.

Доколкото си спомням, посветихме дълги месеци за Перигрин Пикъл и не по-малко за другите романи. Мога да кажа, че никога не се наложи да спрем поради липса на материал за разправяне, а и виното не стигна докрай. Клетият Тредълс — никога не мога да си спомня за това момче, без да изпитам странно желание да се смея и да роня сълзи — играеше ролята на хор, като се превиваше от смях при смешните пасажии и трепереше от страх, когато в разказа се случваше нещо страшно. Това доста често ме смущаваше. Спомням си, една от любимите му шеги беше да дава вид, че не може да удържи зъбите си да не тракат, когато ставаше дума за Алгазил във връзка с приключенията на Жил Блаз, и си спомням, че когато Жил Блаз срещна главатаря на разбойниците в Мадрид, този нещастен шегаджия така

бурно изрази ужаса си, че го чу дори мистър Крийкъл, който по това време дебнел из коридорите, и чудесно го наложи за непристойно държане в спалнята.

Това разказване в тъмната спалня усили романтичността и мечтателността, така присъщи на характера ми, и в това отношение може би не ми беше много полезно. Но обстоятелството, че в спалнята гледат на мен като на някаква играчка, и съзнанието, че за тази моя способност се мълви между момчетата и привлича тяхното внимание към мен, макар и да бях най-малкият там, ме поощряваше да напругам силите си. В едно училище, управлявано само от жестокост, независимо от това, дали начело стои някакъв тъпак, или не, няма голяма възможност да се научи много. Предполагам, че изобщо нашите момчета бяха толкова невежи, колкото коя и да е група ученици, тъй като биваха твърде много тормозени и бити, за да могат да научат каквото и да било. Те не можеха да сторят това успешно, защото човек не може да постигне никакъв успех, ако животът му е изпълнен с непрестанни злощастия, мъка и безпокойство. Но детската ми суета и Стиърфордската помощ някак си ме поощряваха, без да ме спасят от наказанията. За времето, което прекарах там, те ми помогнаха да бъда изключение от другите и да събера някоя и друга троха знание.

В това отношение много ми помагаше мистър Мел, за когото с благодарност си спомням. Той имаше известна слабост към мене. Винаги ми причиняваше болка, когато виждах, че Стиърфорд се отнася към него с известно презрение, като рядко пропуска случай да засегне честолюбието му или да подтикне другите да сторят същото. Още повече ме безпокоеше мисълта, че веднъж бях разправил на Стиърфорд за двете стари жени, при които ме беше завел мистър Мел. Не бих могъл да запазя от него тази тайна по същия начин, по който не бих могъл да не му дам някой сладкиш или друго мое веществено притежание. Винаги се страхувах, че Стиърфорд ще издаде това обстоятелство и ще му се подиграе.

На никой от нас не мина през ума, когато през онази първа сутрин аз ядох там закуската си под сянката на пауновите пера и при звуците на флейтата, че влизането на незначителната ми личност в бедняшкия дом ще има такива последици. Но това посещение даде своя непредвиден резултат, който при това беше доста сериозен.

Един ден мистър Крийкъл пазеше стаята поради неразположение и, естествено, това събуди голяма радост в цялото училище. През цялата сутрин сградата ечеше от шум и врява. Голямото облекчение и доволство на момчетата ги правеше мъчни за обуздаване. И макар че страшният Тънгей довлече дървения си крак два или три пъти и взе имената на главните немирници, това не направи голямо впечатление, тъй като всички знаеха, че каквото и да правят днес, утре непременно ще си изпатят, така че решиха поне да се налудуват хубавичко.

Понеже беше събота, денят се считаше за полупразник. Но тъй като шумът от игрището би безпокоил мистър Крийкъл, а и времето бе лошо, ни бе заповядано да останем в класната стая, като специално за случая ни дадоха по-леки занимания. Точно в този ден мистър Шарп отиваше да му накъдрят перуката, така че мистър Мел, който винаги изпълняваше тежката работа, каквато и да бе тя, трябваше да ни надзирава самичък.

Ако можех да свържа представата за бик или мечка с една толкова кротка личност като мистър Мел, то през този следобед, когато врявата беше най-силна, той приличаше на едно от тези животни, нападнато от хиляда кучета. Спомням си го как опираше болната си глава на костеливата си ръка, наведен над някаква книга на катедрата си, като с отчаяние се мъчеше да продължава работата си всред врявата, която би замаяла и говорителя на Камарата на общините. Имаше момчета, които излизаха от чиновете си и играеха на котка и мишка, други пееха, други се смееха, други приказваха, танцуваха, виеха, тропаха с крака, а имаше и такива, които го бяха заобиколили, като се хилеха, правеха гримаси и го имитираха зад гърба и пред очите му, подигравайки се на бедността му, на скъсаните му обувки, на дрехите му, на майка му, на всичко, което му принадлежеше и към което трябваше да се отнасят с уважение.

Стиърфорд и мистър Мел

— Тишина! — извика мистър Мел, като се изправи внезапно и удари с книгата си по катедрата. — Какво значи всичко това? Невъзможно е да се понася повече. Човек би полудял. Как можете да се държите така с мен, момчета?

Книгата, с която удари по катедрата, беше моята. Застанал до него, проследих погледа му, когато той се плъзгаше по стаята, и видях как всички момчета спряха, някои внезапно учудени, някои полуизплашени, а други може би засрамени.

Мястото на Стиърфорд беше на другия край на дългата стая. Той се бе облегнал на стената, с ръце в джобовете, и гледаше към мистър Мел, с уста нагодена за свирене, когато мистър Мел го погледна.

— Тишина, мистър Стиърфорд! — каза мистър Мел.

— Вие пазете тишина — каза мистър Стиърфорд, като се изчерви. — На кого приказвате?

— Седнете си! — каза мистър Мел.

— Вие си седнете — каза Стиърфорд — и си гледайте собствената работа.

Чу се кикотене и някой изръкопляска, но мистър Мел беше толкова бледен, че веднага се възцари тишина. А едно момче, което се

бе стрелнало зад гърба му, за да имитира майка му, промени намерението си и се престори, че иска да си поправи писалката.

— Ако вие, Стиърфорд, мислите, че не ми е познато влиянието, което можете да окажете върху всеки един тук — каза мистър Мел, като, без да съзнава (както предположих), сложи ръка върху главата ми — или ако считате, че през последните няколко минути не забелязах как насърчавахте по-малките от вас да вършат какви ли не безчинства спрямо мене, много грешите.

— Изобщо не си давам труд да мисля за вас — каза хладнокръвно Стиърфорд, — така че ни най-малко не греша.

— И когато се възползвате от привилегированото си положение тук — продължи мистър Мел със силно разтреперани устни, — за да обиждате един джентълмен...

— Едип какъв? Къде е той? — каза Стиърфорд.

Тук някой извика:

— Засрамете се, мистър Стиърфорд! Какво е това!

Беше Тредълс, когото мистър Мел веднага обезсили, като му каза да си държи езика.

— ... Да обиждате един човек, господине, който не е щастлив в живота и който нищо лошо не ви е направил, а сте достатъчно възрастен, за да разберете защо не бива да го обиждате — продължи мистър Мел, като устните му трепереха все по-силно и по-силно, — това е подло и ниско. Можете да стоите прав или да седнете, както ви е угодно, господине. Копърфийлд, продължете.

— Малки ми Копърфийлд — каза Стиърфорд, като се приближи, — чакай малко. Ще ви кажа нещо веднъж завинаги, мистър Мел. Когато си позволявате да ме наричате подъл или низък, или нещо подобно, вие сте един нахален просяк. Вие сте просяк и без това, но когато се държите така, вие сте нахален просяк.

Не ми беше ясно дали той щеше да удари мистър Мел, или мистър Мел щеше да го удари и дали изобщо някой някого щеше да удари. Видях, че всички се заковаха по местата си, сякаш нещо ги беше вкаменило, и открих, че мистър Крийкъл е сред нас с Тънгей, изправен до него, и мисис и мис Крийкъл, надничачи изплашени от вратата. С лакти на катедрата и с лице в ръцете си, мистър Мел поседя така неподвижен в продължение на няколко минути.

— Мистър Мел — каза мистър Крийкъл, като разтърси ръката му, и шепотът му беше толкова ясен, че Тънгей не счете за нужно да повтори думите му, — надявам се, че не сте се забравили.

— Не, господине, не — отвърна учителят, като откри лицето си, заклати глава и започна да трие разтревожено ръце. — Не, господине, не. Не съм се забравил, мистър Крийкъл, не съм се забравил. Бих-бих-бих желал и вие да се бяхте сетили за мен по-скоро, мистър Крийкъл. То-то би било по-любезно и по-справедливо, господине, и би ми спестило толкова много...

Мистър Крийкъл впери поглед в мистър Мел, сложи ръка на рамото на Тънгей, подпря крак на най-близкия чин и седна върху катедрата. Продължавайки да гледа напрегнато мистър Мел от трона си, докато последният все още тресеше глава и триеше разтревожено ръце, мистър Крийкъл се обърна към Стиърфорд и каза:

— Тъй като той не благоволява да ме осветли, кажете ми вие, господине, какво е всичко това?

За миг Стиърфорд отбягна да отговори на този въпрос, а само мълчаливо гледаше противника си с изпълнен с гняв и презрение поглед. Спомням си, че дори и в този момент не можах да не забележа колко благороден изглеждаше той и колко грозноват и обикновен беше мистър Мел пред него.

— Приказваше за хора с привилегировано положение — каза най-после Стиърфорд.

— Хора с привилегировано положение? — повтори мистър Крийкъл, а вените му се издуха още повече. — Кой приказва за хора с привилегировано положение?

— Той — отвърна Стиърфорд.

— А какво искате да кажете с това, господине? — запита мистър Крийкъл, като се обърна към помощника си.

— Искам да кажа мистър Крийкъл — отвърна той със слаб глас, — че никой ученик няма право да се възползува от привилегированото си положение и да ме унижава.

— Да унижава вас? — каза мистър Крийкъл. — Всемогъщи боже! Но позволете ми да ви запitam, мистър Еди-кой си — и тук мистър Крийкъл скръсти ръце на гърдите си и веждите му така се надвесиха, че малките му очи едва се забелязваха под тях, — не намирате ли, че когато приказвате за ученици с привилегировано положение, вие не

засвидетелствувате нужната почит спрямо мен? Спрямо мен, господине — каза мистър Крийкъл, като изведнъж стрелна глава към него и пак се обърна към нас, — директорът на това заведение е ваш работодател.

— Признавам, че не беше тактично, господине — каза мистър Мел. — Не бих го казал, ако не бях възбуден.

Тук Стиърфорд се обади:

— Сетне каза, че съм низък и подъл, а аз го нарекох просяк. Ако не бях възбуден, може би нямаше да го нарека просяк, обаче го сторих и сега съм готов да си тегля последиците.

Без да размисля дали изобщо ще има някакви последици, просто потръпнах при тези благородни думи. Те направиха впечатление и на другите момчета, които се размърдаха, без обаче никой да проговори.

— Аз се учудвам, Стиърфорд, макар и откровеността ви да ви прави чест — каза мистър Крийкъл, — наистина се учудвам, че бихте могли да окачите такъв епитет на едно лице, което е на работа и което получава заплата от Салем Хаус, господине.

Стиърфорд се изсмя.

— Това не е отговор, господине — каза мистър Крийкъл. — От вас очаквам нещо повече, Стиърфорд.

Ако пред хубавото момче мистър Мел изглеждаше грозен, не мога да кажа колко по-грозен изглеждаше мистър Крийкъл.

— Нека да го отрече — каза Стиърфорд.

— Да отрече, че е просяк ли, Стиърфорд? — извика мистър Крийкъл. — Къде ходи да проси?

— Ако самият той не е просяк, то най-близкият му човек е такъв — каза Стиърфорд. — Това е все едно.

Той ме погледна, а ръката на мистър Мел лекичко ме потупа по рамото. Погледнах го с изчервено лице и с разкаяние в сърцето си, обаче очите на мистър Мел бяха вперени в Стиърфорд. Той продължаваше да ме потупва мило по рамото но погледът му бе отправен към него.

— Тъй като, мистър Крийкъл, вие очаквате от мен да се оправдая и да обясня какво съм искал да кажа, трябва да ви съобщя, че майка му живее по милост в един дом за бедняци.

Мистър Мел все още го гледаше и все още ме потупваше мило по рамото, като каза шепнешком:

— Да, така си и мислех.

Мистър Крийкъл се обърна към помощника си със сърдита гримаса и изкуствена учтивост.

— Вие чухте, мистър Мел, какво каза господинът. Имайте добрината, моля, да го опровергавате пред цялото училище.

— Той е прав, господине, и няма защо да опровергавам думите му — отвърна мистър Мел всред мъртвата тишина. — Това, което каза, е вярно.

— Тогава бъдете така добър да заявите публично — каза мистър Крийкъл, като сведе глава на една страна и погледът му измери всички ученици — дали до този момент аз съм знаел това.

— Не вярвам да сте го знаели.

— Много добре ви е известно, че от никого не съм могъл да го узная, нали така, човече?

— Предполагам, че никога не сте смятали състоянието ми за особено блестящо. Винаги сте знаели какво е било положението ми тук.

— Ако трябва да говорим за това — каза мистър Крийкъл, а вените му все повече се издуваха, — необходимо е да кажа, че положението ви тук винаги е било объркано и че вие сте смятали това учреждение за благотворителен дом. Мистър Мел, ако нямате нищо против, ще трябва да се разделим. Колкото по-скоро, толкова по-добре.

— Сега е най-подходящият момент за това — каза мистър Мел, като стана.

— Нашите почитания към вас, господине — каза мистър Крийкъл.

— Взимам си сбогом с вас, мистър Крийкъл, и с всички ви — каза той, като огледа стаята и отново ме потупа ласкаво по рамото. — Джеймс Стиърфорд, най-доброто пожелание, което мога да ви отправя, е да дойде ден, когато ще съжалявате за това, което сторихте днес. А засега бих предпочел да не ми бъдете приятел, нито пък на друг близък мой човек.

Той сложи още веднъж ръка на рамото ми и като си прибра флейтата и няколко книги от катедрата, оставяйки ключа ѝ за заместника си, напусна училището, с притежанията си под мишница. Тогава мистър Крийкъл ни държа реч посредством Тънгей, в която поблагодари на Стиърфорд, че е защитил (макар и прекалено усърдно) независимостта и почтеността на Салем Хаус. Завърши, като се ръкува със Стиърфорд, а ние извикахме три пъти „ура“ — не ми беше известно

точно за какво, но предполагам за Стиърфорд — и по този начин се присъединихме към тържеството, макар че аз се чувствах много нещастен. Сетне мистър Крийкъл наби с бастуна си Томи Тредълс, когото бяха видели да плаче поради напущането на мистър Мел, вместо да вика „ура“. После се върна пак да пази стаята, кушетката, кревата или изобщо това, което бе пазил.

Спомням си, че след това останахме сами, като се гледахме смутено един друг. Лично аз чувствах такова угризение на съвестта и така се обвинявах за случилото се, че нищо не бе в състояние да ми попречи да се разплача освен страха, че Стиърфорд, който често поглеждаше към мен, може да сметне това за проява на не добро чувство към него. Или по-скоро би трябвало да кажа, имайки предвид разликата във възрастта ни и отношението ми към него, той можеше да ме помисли за непослушен, ако покажех чувствата, които ме бяха обладали. Той беше много ядосан на Тредълс и каза, че е доволен, задето е излял пердаха.

Клетият Тредълс. Той бе преминал стадия на лежането с глава върху чина и сега се утешаваше, както обикновено, като рисуаше цял рояк скелети. Каза, че не го е грижа, и заяви, че с мистър Мел са се отнесли жестоко.

— Кой се е отнесъл жестоко към него, момиче такова? — каза Стиърфорд.

— Ти, разбира се — отговори Тредълс.

— Какво съм направил? — каза Стиърфорд.

— Какво си направил ли? — отвърна Тредълс. — Обиди го и го лиши от службата му.

— Обидил съм го? — повтори Стиърфорд презрително. — Уверен съм, че в най-скоро време той ще забрави това. Не е толкова чувствителен, колкото сте вие, мис Тредълс. А колкото се отнася до службата му — която беше чудесна, нали? — мислиш ли, че няма да пиша вкъщи и да се погрижа да получи известна сума пари?

Всички счетохме намерението на Стиърфорд за много благородно. Майка му бе богата вдовица и се говореше, че е готова да стори всичко, което той пожелае. Бяхме крайно доволни, че Тредълс е опроверган, и превъзнесохме Стиърфорд до небесата, особено когато благоволи да ни каже, че е сторил това изключително за нас и за наше

добро и че посредством това безкористно деяние е принесъл голяма полза на всички ни.

Но все пак трябва да кажа, че когато същата нощ му разказвах в тъмното, старата флейта на мистър Мел прозвуча на няколко пъти в ушите ми и когато най-после Стиърфорд се измори и аз си легнах, представях си как тъжните ѝ звуци се леят печално някъде и ме обхвана голяма мъка.

Но скоро забравих за злощастния мистър Мел — дотогава бях увлечен да наблюдавам как Стиърфорд с лекотата на любител и без каквато и да било книга (струваше ми се, че той знае всичко наизуст) се зае да ни преподава някои предмети, докато намереха нов учител. Новият учител дойде от едно първоначално училище и преди да поеме длъжността си, един ден го поканиха на обед в трапезарията на директора, за да се запознае със Стиърфорд. Стиърфорд се отзова много ласкаво за него, като каза, че учителят е „симпатяга“. Искрено казано, не разбрах много добре каква учена степен се крие под това име, но все пак това негово качество ме караше много да го уважавам. Аз никак не се съмнявах в големите му знания, макар и той никога да не ми отдаваше онова внимание (нали бях едно съвсем незначително момче), което ми отдаваше мистър Мел.

Измежду всекидневните случки на училищния живот през това първо полугодие имаше още само една, която остана в паметта ми. А е останала поради няколко причини.

Един следобед, когато всички бяхме в много потиснато състояние на духа и мистър Крийкъл пердашеше наляво и надясно, Тънгей влезе и извика с обичайния си гръмовит глас:

— Гости за Копърфийлд!

Размениха се няколко думи между него и мистър Крийкъл относно това, кои са гостите и в коя стая трябва да бъдат поканени. А аз, който според училищния обичай веднага станах, когато чух съобщението, бях изпълнен с трепет и изненада. Казаха ми да мина по задните стълби, да си сложа нова престилка и след това да се явя в трапезарията. Изпълних тези заповеди в такъв смут и вълнение, каквито никога дотогава не бях изпитвал. Когато стигнах до вратата на приемната, хрумна ми, че може да е майка ми — дотогава бях мислил само за мистър и мис Мърдстоун, — поради което дръпнах ръка от дръжката и преди да вляза, спрях се, за да си поплача.

Отначало вътре не видях никого, но тъй като при влизането си почувствувах някакъв натиск върху вратата, аз се огледах и за най-голямо мое учудване видях мистър Пеготи и Хам, които ми махаха с шапки и се притискаха един друг до стената. Не можах да се удържа да не се изсмея, но това беше по-скоро от радост, че съм ги видял, отколкото поради гледката, която представляваха. Ръкувахме се много сърдечно. Толкова се смях, че най-после стана нужда да си извадя носната кърпичка и да си избърша очите.

Мистър Пеготи (спомням си, че при това посещение той нито за миг не затвори уста) показва голяма загриженост, като ме видя да правя това, и смушка Хам да каже нещо.

— Развеселете се, мастър Дейви! — каза Хам, като се захили. — Боже мой, колко сте порасъл!

— Наистина ли съм порасъл? — казах аз, като си бършех очите. Нямаше причина да плача, но очите ми се насълзяваха, като гледах старите си приятели.

— Разбира се, че сте порасли, мастър Дейви! — каза Хам.

— Наистина, че е порасъл! — каза мистър Пеготи.

Те отново се засмяха един на друг и ме накараха и аз да се засмея, така че и тримата се смяхме, докато се появи опасност отново да се разплача.

— Знаете ли как е мама, мистър Пеготи? — запитах аз. — А също така и скъпата ми стара Пеготи?

— Както обикновено — каза мистър Пеготи.

— А малката Емилия и мисис Гъмидж?

— Както обикновено — каза пак мистър Пеготи.

Последва мълчание. За да го прекъсне, мистър Пеготи извади от джобовете си два огромни омара, един също така фантастичен рак и голяма кеневирена торба с дребни морски рачета и ги набута в ръцете на Хам.

— Виждате ли — каза мистър Пеготи, — осмелихме се да ви донесем тези неща, тъй като си спомнихме, че когато бяхте при нас, много ги обичахте. Пригответи ги бабичката. Мисис Гъмидж ги свари. Да — продължи мистър Пеготи бавно, като ми направи впечатление, че се придържа към тази тема поради липса на друга, — уверявам ви, че мисис Гъмидж ги свари.

Аз му поблагодарих. Хам гледаше раците, хилеше се глуповато и не помагаше на вуйчо си в разговора. След като го изгледа, мистър Пеготи каза:

— Видите ли, ние се възползувахме от благоприятния вятър и от прилива и тръгнахме с една от ярмутските ни гемии за Грейвсънд. А сестра ми беше съобщила къде се намирате и ми беше писала, че ако ми се случи да отида в Грейвсънд, непременно да дойда тук да ви видя, да ви поздравя от нея и да ви кажа, че всички у дома ви са добре. А когато се върнем, ще кажа на малката Емилия да ѝ пише и да ѝ събщи, че и вие сте добре както винаги и че всички си живеем весело.

Благодарих му най-сърдечно и като почувствувах, че се изчервявам, изказах предположението, че и малката Емилия се е изменила и вече не е такава, каквато беше, когато се разхождахме по брега и събирахме миди и камъчета.

— Станала е вече същинска девойка — каза мистър Пеготи, — попитайте него.

Той посочи към Хам, който просия от удоволствие над торбата с раците.

— А пък каква е хубава! — възкликна мистър Пеготи.

— И колко е учена! — прибави Хам.

— И как пише! — допълни мистър Пеготи. — Буквите ѝ са черни като смола и са толкова големи, че и отдалеч могат да се видят.

Просто удоволствие беше да се наблюдава възторгът, с който мистър Пеготи приказваше за малката си любимка. И сега го виждам, застанал пред мене, а грубото му косматото лице грее от любов и гордост, които не мога да опиша. Честните му очи светват, сякаш в дълбините им лумва някакъв огън. Широката му гръд радостно се повдига. Възбуден, той свива силните си ръце и за да подчертае това, което казва, размахва дясната си ръка, която ми заприличва на огромен чук.

Хам беше в същото възторжено настроение като чичо си. Навярно още дълго щяха да ми разправят за нея, ако не беше внезапното появяване на Стиърфорд. Като ме видя, че приказвам в ъгъла с двама непознати, той спря да пее мелодията, която беше подхванал, и каза:

— Не знаех, че си тук, малки ми Копърфийлд! — (столовата не беше мястото, където обикновено се приемаха гости), след което си тръгна.

Не съм сигурен дали му извиках да не си отива заради това, че се гордеех с приятелството на такъв човек като Стиърфорд, или пък защото исках да му обясня откъде познавам мистър Пеготи. Както и да е, казах му смирено (боже мой, как добре си спомням всичко това!):

— Моля ви се, Стиърфорд, не си отивайте. Тези двама ярмутски лодкари — много мили и добри хора — са роднини на бавачката ми и са дошли от Грейвсънд да ме видят.

— О, така ли? — каза Стиърфорд, като се върна. — Приятно ми е да се запозная и с двамата. Как сте, моля?

В движението му имаше такава лекота, такава непринуденост и веселост и такава липса на надменност, които — и досега вярвам — създадоха истинско очарование. Това се дължеше на приятните му обноски, на веселостта му, на сладкия му глас, на хубавото му лице и фигура и може би на някаква вродена привлекателност, която малцина притежават. Много малко хора можеха да устоят на обаянието му. Не можех да не забележа как и двамата ми приятели се зарадваха, като го видяха, и как в един миг той завладя сърцата им.

— Мистър Пеготи — казах аз, — когато пишете вкъщи, трябва да им кажете, че мистър Стиърфорд е много мил към мен и че просто не знам какво бих правил тук без него.

— Глупости! — каза Стиърфорд, като се засмя. — Нищо подобно, не трябва да им разправяте.

— И ако мистър Стиърфорд дойде някога в Норфък или Съфък, мистър Пеготи, докато аз съм там, можете да разчитате, че ще го доведе в Ярмут, ако той ми позволи, за да разгледа къщата ви. Никога не сте виждали такава къща, Стиърфорд. Направена е от една ладия.

— Направена от ладия ли? — каза Стиърфорд. — Та това е тъкмо къща за един истински моряк като него.

— Така е, сър. Точно така е — каза Хам, като се хилеше. — Напълно сте прав, млади господине. Мастър Дейви, господинът е прав. Истински моряк. Той е точно такъв.

Мистър Пеготи се зарадва също така, както и Хам, при все че скромността не му позволи да изрази тъй шумно доволството си от това ласкателство.

— Е, господине — каза той, като се поклати и напъха в пазвата си краищата на вързаната около врата му кърпа, — благодаря ви,

благодаря ви, господине. Старая се, старая се, доколкото мога, в работата си.

— И най-добрият човек не може да постигне нещо повече от това, мистър Пеготи. — Той беше вече научил името му.

— Уверен съм, че и вие правите същото, господине — каза мистър Пеготи, като поклащаше глава. — Навярно и вие вършите всичко както трябва. Благодаря ви, господине. Много съм ви задължен за любезното ви държане. Аз съм грубоват човек, господине, но съм искрен — най-малкото, надявам се, че съм искрен, господине. Къщата ми не е нещо особено, господине, но ще бъде на ваше разположение, ако дойдете някога с мастор Дейви да я видите. Малко съм си бавничък — продължи мистър Пеготи, — но вече е време да си вървим. Желая всичко най-хубаво и на двама ви! Бъдете щастливи.

Подобно на ехо, Хам повтори същите пожелания и ние се разделихме с тях най-сърдечно. Същата вечер почти се изкуших да разправам на Стиърфорд за малката Емилия, но не го сторих, тъй като твърде много се срамувах да спомена името ѝ и твърде много се боях да не би той да ми се подиграе. Спомням си, че дълго си мислех с безпокойство за нея поради това, че както ми бе казал мистър Пеготи, тя взела да става вече истинска девойка. Най-сетне обаче реших, че всичко това са само глупости.

Незабелязано пренесохме раците в спалнята си и си устройхме чудесен пир. Но Тредълс пак си изпати. Толкова нямаше късмет, че дори и една гощавка не можеше да изкара като другите. Поради изядените раци през нощта му стана много лошо и той сериозно се разболя. Заставиха го да изгълта такива количества черно лекарство и сини хапчета, че те „биха разтърсили стомаха и на един кон“, каза Демпъл, чийто баща бе лекар. След това го набиха и го накараха да научи наизуст шест глави от Библията на старогръцки, задето отказал да признае от какво се бе разболял.

Спомените ми за останалата част от това полугодие представляват сбор от откъслечни картини и случаи: всекидневните ни борби и мъки, отлитащите летни дни и промяната на годишните времена, мразовитите утрини, когато ни изтикваха от леглата, и студеният лъх на тъмните нощи, когато звънецът ни приканяше към сън, полуосветената и почти неотоплена учебна стая вечер, прилична на ледник сутрин. В съзнанието ми се мярка споменът за варено говеждо и печено говеждо,

варено агнешко и печено агнешко; парчета хляб с масло, учебници с подвити страници, пукнати плочи, изцапани с мастилени петна тетрадки, побоища, удряне с линия, стригане на коси, дъждовни неделни дни, лоен пудинг и нечистата миризма на мастило, проникваща навсякъде.

Много добре си спомням обаче как далечната мисъл за ваканцията, отначало прилична на точица, с течение на времето започна да се увеличава и да се приближава все повече и повече към нас. Отначало брояхме месеците, после седмиците, а сетне дните. Най-напред се боях, че нямаше да пратят никого да ме вземе, но когато научих от Стиърфорд, че наистина ще ме вземат, започнаха да ме обладават мрачни предчувствия, че преди да си отида вкъщи, ще си счупя крака. До края оставаха две недели, една, три дни, два, един... И най-после дойде моментът, когато отново седях в ярмутската пощенска кола на път за дома.

Докато бях в колата, сънят ми бе смущаван на няколко пъти от разни кошмари, в които ми се мяркаха всички тези неща. Но когато от време на време се събуждах, просналата се пред прозореца на колата площ не беше игрището на Салем Хаус, нито пък долитащите до ушите ми звуци бяха звуците от ударите на бастуна на мистър Крийкъл по гърба на Томи Тредълс, а само звукът от камшика на коларя, който леко шибаше конете.

VIII ГЛАВА

ВАКАНЦИЯТА МИ. ОСОБЕНО ЕДИН ЩАСТЛИВ СЛЕДОБЕД

Преди да изтече денят, стигнахме до един хан, където спираше пощенската кола, но не беше ханът, в който живееше приятелят ми келнерът. Въведоха ме в една хубава малка спалня, на чиито врата бе написано „Делфин“. Спомням си, че ми беше много студено въпреки горещия чай, който ми бяха дали пред един голям огън долу. Затова бях много доволен, когато легнах в делфийското легло, завих се през глава с делфийските одеяла и заспах.

Мистър Баркис, преносвачът, трябваше да дойде и да ме вземе в девет часа на другата сутрин. Станах в осем, малко замаян от недостатъчния сън, и се приготвих преди уречения час. Той ме посрещна по такъв начин, сякаш от последната ни среща не бяха изминали повече от пет минути и аз бях влязъл в хана само за да разменя един шилинг или нещо подобно.

Щом като се качих в колата със сандъка си и коларят зае мястото си, ленивият кон тръгна с обичайния си бавен вървеж.

— Изглеждате много добре, мистър Баркис — казах аз, като предполагах, че ще му доставя удоволствие.

Мистър Баркис потърка бузата си с ръкава и след това го погледна, сякаш предполагаше, че там ще види някакво доказателство за хубавия си вид, обаче не каза нищо.

— Изпълних, каквото ми бяхте заръчали, мистър Баркис — казах аз. — Писах на Пеготи.

— Аха! — каза мистър Баркис.

Той ми изглеждаше груб и отговаряше сухо.

— Не е ли трябвало да сторя това, мистър Баркис? — запитах след малко колебание.

— Не — отвърна мистър Баркис.

— Не трябваше ли да изпълня заръчаното от вас?

— Може би сте го изпълнили добре — каза мистър Баркис, — обаче нищо не излезе.

Като не разбрах какво иска да каже с тези думи, аз повторих въпросително:

— Нищо ли не излезе, мистър Баркис?

— Нищо не излезе. Не получих никакъв отговор — обясни ми той, като ме погледна косо.

— Значи очаквахте някакъв отговор, така ли, мистър Баркис? — казах аз, като си отворих широко очите. Виждах въпроса в нова светлина.

— Когато един мъж каже, че е съгласен, това значи, че очаква отговор — каза мистър Баркис, като обърна бавно очи към мен.

— Тогава, мистър Баркис?

— Тогава — каза мистър Баркис, като отново загледа ушите на коня — това значи, че този човек чака за отговор още оттогава.

— Казахте ли й го, мистър Баркис?

— Н-не — изръмжа мистър Баркис, размишлявайки. — Защо пък трябва да й го казвам? През целия си живот не съм й казал нито дори пет думи. Не, нищо няма да й кажа.

— Бихте ли искали аз да го сторя? — запитах колебливо.

— Бихте могли, ако желаете — каза мистър Баркис, като отново ми отправи бавен поглед. — Бихте могли да й кажете, че Баркис чака отговор! Я ми кажете, как й е името?

— Нейното ли име?

— Аха — каза мистър Баркис, като кимна с глава.

— Пеготи.

— Това кръщелното й име ли е, или фамилното? — каза мистър Баркис.

— Не, не е кръщелното. Кръщелното й име е Клара.

— Така ли? — каза мистър Баркис.

Изглежда, че това му даде повод за дълги размишления. Той седя дълго така, като се бе съсредоточил в себе си и вътрешно си подсвиркуваше.

— Така! — подхвана той най-после. — Значи ще й кажете: Пеготи! Баркис чака отговор. Може би тя ще каже: Какъв отговор? А вие ще кажете: На това, което ти казах. Тогава тя ще каже: А какво беше то? И вие ще й отговорите: Баркис е съгласен.

Мистър Баркис придружи това крайно изкусно обмислено наставление с едно мушване с лакътя си, което ми причини доста силна болка. След това се наведе над коня си, както му бе обичай, като не направи никакъв друг намек по въпроса. Обаче след около половин час извади от джоба си парче тебешир и написа от вътрешната страна на колата: „Клара Пеготи“ — очевидно, за да не го забрави.

Какво странно чувство изпитва човек, когато се връща у дома си и знае, че той вече не е негов дом, и когато всеки предмет там му напомня за щастливите изминали дни, подобни на някакъв сън, който никога вече не ще сънува! Споменът за дните, когато майка ми, Пеготи и аз бяхме всичко един за друг и никой не се бе вмъкнал помежду ни, нахлу в паметта ми. Изпитах едва ли не радост, че вече не съм там, почувствувах едва ли не съжаление, че не съм си останал в училището, където бях забравил мъката си в присъствието на Стиърфорд. Но вече нямаше връщане. Ето и къщата ни, където голите стари брястове бяха извивали множеството си ръце в мразовития зимен въздух и вятърът бе разнасял сламки от старите гарванови гнезда.

Преносвачът свали сандъка ми пред градинската порта и ме остави. Аз тръгнах по пътеката към къщи, като поглеждах към прозорците, и при всяка стъпка изпитвах страх, че може би ще видя мистър или мисис Мърдстоун да се надвесват от някой от тях. Обаче никакво лице не се появи. Бях стигнал вече до къщата и тъй като бе още денем, отворих си вратата по тайния ни начин, без да чукам, и влязох вътре с тихи и плахи стъпки.

Когато пристъпих в преддверието и чух майчиния си глас от старата гостна, само господ знае какъв далечен спомен от детството ми се събуди в паметта ми. Тя пееше някаква песенчица с нисък глас. Струваше ми се, че лежа в ръцете ѝ като малко бебе и я чувам как ми пее. Мелодията бе нова за мен и едновременно с това толкова стара, че някакво умиление преизпълни сърцето ми. Приличаше ми на някой стар приятел, завърнал се след дълго отсъствие.

Гласът ѝ звучеше така замислено и самотно, та си помислих, че е сама. Влязох полекичка в стаята. Тя седеше до огъня и кърмеше едно детенце, чиято малка ръчица бе допряла до врата си. Очите ѝ бяха сведени над лицето му и тя му пееше. Прав бях, при нея нямаше никой друг.

Заговорих ѝ, а тя се стресна и извика. Но като видя, че съм аз, промълви:

— Скъпият ми Дейви, милото ми момче! — и като се приближи до мене, коленичи на земята, целуна ме, сложи главата ми на гърдите си до тази на малкото същество, а ръката му до устните ми.

Бих желал да бях умрял. Бих желал да бях умрял тогава, с онова чувство на сърцето си! Тогава бих бил по-достоеен за рая, отколкото в който и да било момент след това.

— Това е братчето ти — каза майка ми, милвайки ме. — Дейви, хубавото ми момченце! Клетото ми дете! — Сетне тя започна да ме целува все по-бурно и по-бурно и обви ръце около шията ми. Точно тогава Пеготи се втурна в стаята и като се тръшна на пода до нас, в продължение на четвърт час беше като полудяла.

Както изглежда, не ме бяха очаквали тъй скоро — преносвачът бе пристигнал доста преди определеното време. Мистър и мис Мърдстоун били на гости у някакви съседи и щели да се върнат чак вечерта. Никога не бях се надявал на подобно нещо. Струваше ми се невъзможно, че ще дойде ден, когато тримата пак ще се съберем, необезпокоявани от никого. В този миг сякаш миналите дни се бяха върнали.

Обядвахме заедно край огъня. Пеготи искаше да ни прислужва, но майка ми не ѝ позволи и я накара да седне при нас. Дадоха ми моята стара чиния с нарисувания в кафяво боен кораб с опънати платна, която в отсъствието ми Пеготи бе скрила някъде, тъй като, каза тя, за нищо на света не би оставила някой да я счупи. Дадоха ми старата ми чаша, на която беше написано „Дейвид“, както и собствените ми виличка и нож, който не можеше да реже.

Докато бяхме на масата, реших, че е време да кажа на Пеготи за мистър Баркис. Преди да свърша, тя започна да се смее, като закри лице с престилката си.

— Пеготи — каза майка ми. — Какво се е случило?

Пеготи само се разсмя още по-силно и още по-силно притискаше престилката до главата си, когато майка ми се опита да я издърпа.

— Какво правиш, глупаво същество такова? — каза майка ми, смеейки се.

— Ох, този човек! — извика Пеготи. — Искан да се омъжи за него.

— Той е много добра партия за теб, нали? — каза майка ми.

— Ей богу, не знам — каза Пеготи. — Не ме питайте. И от злато да беше направен, пак не бих го взела. Нито пък който и да е друг.

— Защо тогава не му го кажеш, чудачка такава? — каза майка ми.

— Да му го кажа — отвърна Пеготи, поглеждайки иззад престилката си — Но той не ми е споменал и дума по този въпрос. Знае си много добре, че ако ми каже нещо такова, ще го цапна по лицето.

Нейното собствено лице бе станало съвсем червено и тя пак го закри с престилката си, като се заля в буен смях. След две-три подобни избухвания продължи обема си.

Забелязах, че макар и да се усмихваше, когато Пеготи я поглеждаше, майка ми се бе замислила и бе станала по-сериозна. Още от самото начало бях схванал, че се бе променила. Лицето ѝ все още беше много хубаво, обаче сега изглеждаше измъчено от грижи и прекалено деликатно. Беше едва ли не прозрачно. Но не само това. И държането ѝ издаваше загриженост и безпокойство. Най-сетне, като протегна ръка и я сложи с любов върху тази на старата си слугиня, тя каза:

— Мила Пеготи, нали няма да се омъжваш?

— Аз ли, госпожо? — отвърна Пеготи с вперен поглед. — Да ви благослови бог, не.

— Нали не още — каза майка ми нежно.

— Никога! — извика Пеготи.

Майка ми взе ръката ѝ и каза:

— Не ме оставяй, Пеготи. Стой при мене. Може би няма да е за дълго. Какво бих правила без теб!

— Да ви оставя вас, миличката ми! — извика Пеготи. — За нищо на света. Кой ви е турил тази мисъл в глупавата главица? — Понякога Пеготи имаше обичай да говори на майка ми като на някое дете.

Майка ми не отвърна нищо, само ѝ поблагодари, и Пеготи продължи да приказва по своему:

— Аз ли да ви оставя? Бих желала да видя това. Пеготи ли да ви напусне? Как можа да ви дойде това наум? Не, не, не — каза Пеготи, като поклати глава и скръсти ръце. — Пеготи никога не ще ви остави, миличка. Не че тук няма някои личности, които биха се зараждали, ако

тя си отиде, обаче това удоволствие няма да им бъде доставено. Напук на тях ще стоя тук, докато стана сърдита сбърчена бабичка. И когато съвсем оглушея и ослепея, и остана без зъби, та да не ме бива за нищо, дори и за кавга, тогава ще отида при моя Дейви и ще го помоля да ме прибере.

— И тогава, Пеготи — казах аз, — ще те приема с удоволствие и ще те посрещна като царица.

— Да ви благослови бог, мъничкият ми! — извика Пеготи. Знам, че ще сторите това. — И тя предварително ме целуна, разчувствувана от гостоприемството ми. След това отново си закри главата с престилката и пак се смя на мистър Баркис. После тя взе бебето от мъничката му люлка и започна да го гали, подир което излезе и се върна с друго боне, с работната си кутия, със сантиметъра, с парчето восък всичко както преди.

Седяхме край огъня и разговаряхме с наслада. Разправих им какъв жесток директор е мистър Крийкъл и те много ме съжалиха. Разправих им какъв прекрасен човек е Стиърфорд и как се грижи за мен, и Пеготи каза, че ще извърви двадесет мили, за да го види. Когато бебето се събуди, аз го взех в ръце и с любов го галих и милвах. Когато то отново заспа, тихичко се приближих до майка си и според стария си обичай, нарушен от дълго време насам, обвих с ръце кръста ѝ и долепих розовата си буза до рамото ѝ. Още веднъж почувствувах хубавата и коса да ме докосва. Спомням си, че я оприличавах на ангелско крило — и се почувствувах много щастлив.

Седях така и гледах огъня, като ми се струваше, че червените въглени рисуват някакви картини, и почти вярвах, че никога не съм напускал дома си. Мислех си, че мистър и мис Мърдстоун са също такива картини и че когато огънят изгасне, те ще изчезнат. Нищо друго не беше действително освен майка ми, Пеготи и аз.

Пеготи кърпеше един чорап, докато можеше да вижда, след което го надяна на лявата си ръка като ръкавица, а в дясната държеше иглата, готова да направи още един бод, когато в огъня лумнеше някое пламъче. Не мога да си представя чии бяха чорапите, които Пеготи непрестанно кърпеше, нито пък откъде идваше този неизчерпаем запас от чорапи, които винаги се нуждаеха от кърпене. От ранното ми детство тя, изглежда, бе заета само с този вид ръкоделие.

— Чудя се — каза Пеготи, която понякога имаше обичай да се чуди за най-неочаквани неща, — какво ли е станало с пралелята на Дейви?

— Божичко, Пеготи! — каза майка ми, като се стресна от унесеността си. — Какви безсмислици приказваш!

— Но аз действително се чудя, госпожо — каза Пеготи.

— Какво те накара да се сетиш за нея? — запита майка ми. — Нямах ли друго, за когото да мислиш?

— Не знам как стана всичко това — каза Пеготи. — Трябва да е поради туй, че съм глупава. Главата ми никога не може да си избере хората, за които да мисли. Те просто сами влизат в нея. Влизат и си излизат, когато поискат. Чудно, какво ли е станало с нея?

— Колко си особена. Пеготи! — отвърна майка ми. — Човек би предположил, че искаш пак да ни посети.

— Пази боже! — извика Пеготи.

— Тогава, миличка, не приказвай за такива работи — каза майка ми. — Навярно мис Бетси се е затворила в къщичката си край морето и съвсем не възнамерява да се маха оттам. Както и да е, няма никаква вероятност да ни безпокои отново.

— Така е промълви замислено Пеготи. — Това едва ли ще се случи. Чудно, ако умре, дали ще остави нещо на Дейви?

— Божичко, Пеготи, каква глупава жена си ти — отвърна майка ми. — Как можеш да говориш така, като знаеш, че тя просто се обиди от обстоятелството, че това клето дете изобщо се е родило.

— Струва ми се, че няма да е наклонна да му прости това сега — загатна Пеготи.

— Защо пък да е наклонна да му го прости? — запита майка ми остро.

— Искам да кажа, щом като си има братче...

Майка ми веднага се разплака, като се питаше как Пеготи се осмелява да говори чака.

— Като че ли това клето невинно детенце ти е сторило нещо, ревниво същество такова! Много по-добре ще е да се омъжиш за мистър Баркис. Защо не го направиш, а?

— Защото в такъв случай ще ощастливя мис Мърдстоун — каза Пеготи.

— Какъв лош нрав имаш, Пеготи! Просто ще се пръснеш от завист към мис Мърдстоун. Навярно искаш ти да държиш ключовете и да разпределяш продуктите, така ли? Това не би ме учудило. А знаеш много добре, че тя върши това само от любезност и с най-добри намерения! Знаеш, че е така, Пеготи. Знаеш го отлично.

Пеготи промърмори нещо като „По дяволите добрите й намерения“ и спомена, че с тези добри намерения малко се прекалява.

— Много добре знам какво искаш да кажеш, бърбровка такава — каза майка ми. — Отлично те разбирам, Пеготи. Знаеш това много добре. Просто се чудя как не се изчервяваш от срам. Но нека да караме едно по едно. Сега е ред на мис Мърдстоун и ти няма да ми избегнеш. Не си ли я чула да повтаря много пъти, че ме счита за твърде нехайна и... и... и...

— Хубава — подсказа Пеготи.

— Е, и така да е — каза майка ми, като се усмихна. — Като е толкова глупава, че да приказва подобни неща, аз ли съм виновна?

— Никой не казва, че сте!

— Надявам се, че не! — отвърна майка ми. — Не си ли я чула да казва, че тъкмо поради това иска да ми спести всички неприятности, за които знае, че не съм подготвена. И не става ли сутрин рано? Не шъта ли непрестанно нагоре-надолу? Не снове ли из разни килери и мазета, където едва ли е много приятно да се влиза? Кажи, не върши ли всичко това? И как можеш да намекваш, че това не е проява на преданост?

— Абсолютно нищо не намеквам — каза Пеготи.

— Да, Пеготи, намекваш. Не правиш нищо друго. Правиш какви ли не намеци. Това ти доставя безкрайно удоволствие. А когато приказваш за добрите намерения на мистър Мърдстоун...

— За тях никога не съм приказвала — каза Пеготи.

— Не си приказвала, обаче си намекувала. Нали тъкмо това ти разправям. Ето най-лошото ти качество — обичаш да правиш намеци. Казах ти, че те разбирам много добре, и виждаш, че съм права. Когато приказваш за добрите намерения на мистър Мърдстоун и даваш вид, че не ги зачиташ (защото знам, че в дъното на сърцето си вярваш в тях), ти си така убедена в тяхната искреност, както и аз, и знаеш, че тъкмо те ръководят действията му. Ако е изглеждало, че той е бил по-строг към някои хора — сигурна съм, че и ти, и Дейви разбирате, че не се отнася за никой от присъстващите, — това е било само за тяхно

добро. Естествено, той обича тези хора заради мен и действа само в тяхна полза. Той може да съди за това по-добре, отколкото аз, тъй като знам много добре, че съм едно слабо и лекомислено създание, докато той е силен, сериозен и умен човек. Той полага такива усилия за мен — продължи майка ми, а сълзите, които така лесно се появяваха в очите ѝ, се стичаха по бузите ѝ. — И трябва да съм му много благодарна и да му се подчинявам дори и в мислите си. И когато не правя това, Пеготи, аз се тревожа и се осъждам, съмнявам се в собствените си чувства и просто не зная какво да правя.

Пеготи седеше с брадичка, опряна на стъпалото на чорапа, и гледаше мълчаливо огъня.

— Хайде, Пеготи — каза майка ми, — нека да не се караме, тъй като не мога да понасям подобно нещо. Знам, че ако имам някаква вярна приятелка на този свят, това си ти. Когато те наричам чудачка или бърбрица, или друго подобно нещо, искам само да кажа, че си моя истинска приятелка и винаги си ми била такава, още от първата вечер, когато мистър Копърфийлд ме доведе тук и ти ме посрещна на портата.

Пеготи не се забави да отговори и да потвърди мирния договор, като ме прегърна най-сърдечно. Струва ми се, че тогава не можах да доловя истинския характер на този разговор. Но сега съм уверен, че това добро същество го бе започнало и бе взело участие в него само за да може майка ми да се утеши със собствените си противоречиви думи. Планът ѝ бе успял, тъй като си спомням, че през останалата част от вечерта майка ми бе по-спокойна, а Пеготи правеше по-малко забележки.

След като изпихме чая си и запалихме свещите, прочетох на Пеготи една глава от книгата за крокодилите, за да си припомним старите времена. Тя я извади от джоба си — не знам дали през всичкото време я бе държала там. След това пак заговорихме за Салем Хаус, което отново ме върна към най-важната за мен тема — Стиърфорд. Бяхме много щастливи. Тази вечер бе последната от подобните ней и тъй като бе отредена да приключи тази част от живота ми, тя е останала завинаги в паметта ми.

Беше почти десет часът, когато чухме звук от колела и всички станахме. Майка ми каза бързешком, че тъй като е късно, а мистър и мис Мърдстоун препоръчват на младите хора да си лягат рано, най-добре ще бъде да отида да спя. Целунах я и веднага се качих със

свещта си горе, преди те да бяха влезли. Докато се качвах към спалнята, в която бях изживял затворническите си дни, детското ми въображение оприличаваше мистър и мис Мърдстоун на мразовит вятър в къщата, който отвява като перце предишното приятно чувство на топлота и доволство.

На сутринта ми беше неудобно да сляза на закуската, тъй като не бях виждал мистър Мърдстоун от деня, когато бях извършил паметната постъпка. Но нямаше какво друго да правя и след като на няколко пъти се връщах на пръсти в стаята си, най-после се осмелих и се представих в гостната.

Той стоеше с гръб към огъня, а мис Мърдстоун приготвяваше чая. Когато влязох, той гледаше право към мен, обаче не даваше вид че ме познава.

След като постоях смутен един миг, отидох при него и казах:

— Моля ви за извинение, господине. Много съжалявам за това, което направих, но се надявам, че ще ми простите.

— Радвам се да чуя, че съжаляваш, Дейвид — отвърна той.

Ръката, която ми подаде, беше същата, която бях ухапал. Не можах да се удържа да не погледна за миг към едно червено петно, което забелязах на нея. Но то не беше толкова червено, колкото бях аз, когато видях мрачното изражение на лицето му.

— Добро утро, госпожо — обърнах се аз към мис Мърдстоун.

— Ох, божичко — въздъхна мис Мърдстоун, като ми подаде чаената лъжичка вместо ръката си. — Колко е дълга ваканцията?

— Един месец, госпожо.

— Считано откога?

— От днес, госпожо.

— О, значи един ден вече е минал — каза мис Мърдстоун.

По този начин тя държеше сметка за изминаването на ваканцията и всяка сутрин задраскваше по един ден. Вършеше това мрачно, докато стигна до десет, но щом като броят на дните стана двуцифрен, тя започна да става дори весела.

През този пръв ден имах нещастieto да й причиня голямо безпокойство, макар тя да не бе лесно податлива към подобни неща. Влязох в стаята, в която седяха тя и майка ми. И тъй като бебето (което беше само на няколко седмици) лежеше на майчиния ми скут, аз го

взех внимателно на ръце. Изведнъж мис Мърдстоун нададе такъв писък, че едва не го изпуснах.

— Мила ми Джейн! — извика майка ми.

— Боже мой, Клара, не виждате ли? — възкликна мис Мърдстоун.

— Какво да видя, драга Джейн? — каза майка ми. — Къде?

— Той го е взел! Момчето е взело бебето! — извика мис Мърдстоун.

Тя просто се бе схванала от ужас, но се овладя и се завтече към мен, за да го вземе от ръцете ми. Тогава обаче припадна и ѝ стана толкова зле, че се принудиха да ѝ дадат малко вишновка. Когато дойде на себе си, най-тържествено ми забрани да се докосвам до братчето си. А клетата ми майка, която ясно виждах, че съвсем не желае това, смирено потвърди тази забрана, като каза:

— Безсъмнено вие сте права, скъпа ми Джейн.

При друг случай, когато пак седяхме тримата заедно, това мило бебе — то наистина ми беше мило заради майка ми — пак стана неволна причина мис Мърдстоун да изпадне в ярост. Майка ми, която гледаше очите му, докато то лежеше на скута ѝ, каза:

— Дейви! Ела тук! — и погледна моите.

Видях как мис Мърдстоун остави настрана мънистата си.

— Намирам — каза майка ми тихичко, — че те са съвсем еднакви. Предполагам, че приличат на моите. Имат съвсем същия цвят.

— Клара, за какво си приказвате? — каза мис Мърдстоун.

— Скъпа ми Джейн — заеквайки, започна майка ми, смутена от грубия тон, с който бе зададен този въпрос, — прави ми впечатление, че очите на бебето и на Дейви са съвсем еднакви.

— Клара! — каза мис Мърдстоун, като стана яростно от мястото си. — Понякога, сте същинска глупачка.

— Скъпа ми Джейн! — запротестира майка ми.

— Същинска глупачка — повтори мис Мърдстоун. — Кой друг би сравнил бебето на брат ми с твоето момче? Те съвсем не си приличат. Тъкмо обратното, напълно се различават. Напълно се различават във всяко отношение. И надявам се, че винаги ще бъде така. Не мога да седя тук и да слушам подобни сравнения. — С тези думи тя стана и затръшна вратата.

Накъсо казано, не бях любимец на мис Мърдстоун. Накъсо казано, изобщо не бях любимец на никого там, дори на самия себе си. Тъй като тези, които ме обичаха, не се осмеляваха да го покажат, а тези, които не ме обичаха, го показваха така явно, че и сам чувствах как под влиянието на тази недружелюбност винаги бивах стеснен, сърдит и напласен.

Усещах, че и аз ги стеснявах, тъй както те ме стесняваха. Ако влезех в стаята, в която седяха и приказваха, и майка ми беше весела, от момента на влизането ми някакъв мрачен облак сякаш се надвесваше над нея. Ако мистър Мърдстоун биваше в добро настроение, моето присъствие веднага му повлияваше зле. Ако пък мис Мърдстоун биваше в лошо разположение на духа, аз я карах да се чувства още по-зле. Бях достатъчно прозорлив, за да забележа, че винаги жертвата биваше майка ми. Тя се страхуваше да ми приказва и да бъде мила към мен, за да не би с това да ги обиди и след това да ѝ четат някакво назидателно слово. Не само че се боеше да не прегреша с нещо, но се боеше да не би и аз да сторя същото и неспокойно следеше погледите им, когато направех и най-малкото движение. Следователно реших да се държа колкото може по-далеч от тях. През много мразовити часове слушах как черковният часовник удря, докато седях в мрачната си спалня, свит в малкото си зимно палто, погълнат в някоя книга.

Понякога вечер седях при Пеготи в кухнята. Там се чувствах добре и не се боях да бъда такъв, какъвто съм. Но тези, които седяха в гостната, не одобряваха тези мои действия. Господстващата в нрава им жестокост се проявяваше и тук. Все още ме считаха необходим за майчината ми дресировка и бях длъжен да бъда неотлъчно при нея и да ѝ служа за полезно изпитание.

Един ден след вечеря, когато пак се готвех да напусна стаята както обикновено, мистър Мърдстоун ми каза:

— Със съжаление забелязвам, Дейвид, че постоянно си сърдит и кисел.

— Сърдит като мечка — каза мис Мърдстоун.

Стоях безмълвен със сведена глава.

— Виж какво, Дейвид — каза мистър Мърдстоун, — сърдитият и упорит нрав е най-лошото нещо.

— А това момче има най-упорития и най-тежък характер, който някога съм срещала — прибави сестра му. — Струва ми се, скъпа ми Клара, че дори и вие забелязвате това.

— Извинете, драга Джейн — каза майка ми, — но сигурна ли сте — простете ми за тези думи, — напълно ли сте сигурна, че — че разбирате Дейви?

— Бих се срамувала от себе си, Клара — отвърна мис Мърдстоун, — ако не бих могла да разбера това момче или изобщо което и да е друго. Нямам претенции да съм много проникателна, обаче съм уверена... че имам здрав разсъдък.

— Без съмнение драга ми Джейн, вие сте много умна.

— О, не, не! Не казвайте подобно нещо — прекъсна я ядосано мис Мърдстоун.

— Но съм уверена, че е така — подхвана пак майка ми — и всички го знаят. Самата аз така често се възползвам от мъдрите ви съвети, че не мога да не бъда убедена в остротата на вашия ум. Следователно можете да бъдете сигурна, че ви говоря с най-голямо смирение.

— Нека да се съгласим, че не разбирам момчето, Клара — отвърна мис Мърдстоун, като увиваше верижките около китката си. — Нека с ваше позволение да приемем, че ни най-малко не го разбирам. Той е твърде дълбок за мене. Но може би брат ми със своята наблюдателност ще прозре характера му И както ми се стори — когато не много учтиво го прекъснахме, — брат ми говореше точно на тези тема.

— Мисля, че тук има по-безпристрастни и по-добри съдници по този въпрос, отколкото си ти, Клара — каза мистър Мърдстоун с нисък и тържествен глас.

— Едуард — отвърна майка ми свенливо, — ти си много по-добър съдия по всички въпроси. Както ти, така и Джейн. Само казвам, че...

— Само каза нещо необмислено и безсъдържателно — отвърна той. — Постарай се да не повтаряш това, скъпа ми Клара, и се владей.

Майчините ми устни се раздвижиха, сякаш тя каза. „Да, скъпи Едуард“ — обаче не се чу никакъв звук.

Мистър Мърдстоун обърна строго очи към мене и продължи:

— Казах ти, Дейвид, че със съжаление наблюдавам сърдития ти нрав. Не мога да понеса да гледам как пред очите ми се развива такъв един характер, без да се опитам да го поправам. Трябва да се постарая да го промениш. Трябва да се постарая да го променим.

— Простете, господине — със заекване казах аз. — Откакто съм тук, никога не съм искал да бъда сърдит.

— Не се оправдавай с лъжи! — отвърна той така яростно, че майка ми неволно простря треперещата си ръка помежду ни. — Ти се оттегляш сърдит в стаята си, седиш там, когато би трябвало да си тук. Веднъж завинаги трябва да разбереш, че настоявам да седиш тук, а не там. Също така изисквам от тебе да бъдеш послушен. Ти ме познаваш, Дейвид. Всичко трябва да става така, както желая аз.

Мис Мърдстоун се изкиска дрезгаво.

— Държа да се отнасяш с мен с уважение и да бъдеш готов да ме слушаш — продължи той. — А трябва да се отнасяш така и към Джейн Мърдстоун и към майка си. Не мога да позволя на едно дете да бяга от тази стая, сякаш е заразна. Седни!

Той ми заповядваше като на куче и аз го слушах като такова.

— И още нещо — каза той. — Забелязвам, че имаш склонност към долно и просташко общество. Не ти позволявам да дружиш със слугите. Кухнята няма да ти помогне да станеш по-добър. А колкото се отнася до жената, която те подстрекава — за нея не казвам нищо, тъй като ти, Клара — обърна се той към майка ми с нисък глас, — поради своите стари фантазии питаеш някаква слабост към нея, която още не си превъзмогнала.

— И това е съвсем необяснимо заслепление! — извика мис Мърдстоун.

— Казвам само — обърна се той пак към мен, — че не одобрявам другаруването ти с мис Пеготи и ти забранявам да ходиш при нея. А сега, Дейвид, трябва да се подчиниш, тъй като много добре знаеш какво ще последва, ако не се придържаш буквално към заповедите ми.

Знаех това много добре — може би по-добре, отколкото той си мислеше, поне колкото до последиците, които би търпяла майка ми — и наистина изпълних заповедта му буквално. Вече не търсех убежище в стаята си, нито пък при Пеготи. Ден след ден седях унило в гостната, като с нетърпение чаках да стане време за лягане.

Каква досада бях принуден да търпя, когато седях неподвижен все в едно и също положение в продължение на дълги часове, като се боях да помръдна с крак или с ръка, за да не би мис Мърдстоун да се оплаче (както тя често вършеше това) от немирството ми. Боях се дори и поглед да хвърля от страх да не срещна неприязнения взор на старата мома, която би счела това за нов повод за забележки! Колко непоносимо скучно беше да седя и да слушам тиктакането на часовника, да наблюдавам как мис Мърдстоун нанизва стоманените си мъниста и да размишлявам дали някога тя ще се омъжи и кой ли нещастник ще бъде съпругът ѝ. Броях гипсовите извивки на камината и отправях поглед към вратата, по тапетите на стените и тавана.

Как се разхождах самичък по калните ливади през студените зимни дни, като навсякъде носех в мисълта си и гостната, и мистър и мис Мърдстоун. Страшен товар, който бях длъжен да търпя на раменете си, кошмар, който не можах да отбягна, тежест, която затыпяваше разсъдъка ми, сковаваше сетивата ми!

Колко тягостно беше да седя мълчешком в столовата на обед, боейки се, че и приборът ми на масата е излишен, и апетитът ми е излишен, и столът ми е излишен, и самият аз съм излишен!

Колко мрачни бяха вечерите, когато запалваха светците и очакваха да се заловя за някакво занимание, но като не смеех да взема някоя приятна книга, се зачитах в скучни и студени трактати по аритметика. Уви, всички таблици за тежини и мерки се смесваха в нещастната ми глава с разни мелодии и ми бе невъзможно да ги науча, тъй като те влизаха през едното ми ухо и излизаха през другото, като конец през иглени уши.

Как се прозявах и задрямвах въпреки усилията си да се удържа. Как се стряхах от скритата си дрямка. Как никога не получавах отговор на плахите забележки, които рядко правех. Как приличах на празно пространство, на което никой не обръща внимание, и как въпреки това на всекиго пречех. Какво тежко облекчение чувствах, когато мис Мърдстоун ми заповядваше да си легна, щом като часовникът започваше да бие девет.

Не съжалявах, когато дойде време да си тръгна. Бях изпаднал в някаква тъпота, но с удоволствие чаках времето, когато щях отново да видя Стиърфорд, макар и зад него да се изправяше мрачната фигура на

мистър Крийкъл. Мистър Баркис отново се появи на портата и мис Мърдстоун отново каза с глас, в който звучеше предупреждение:

— Клара! — когато майка ми се надвеси над мен да ми каже сбогом.

Целунах нея и малкото си братче и тогава ми стана много мъчно, но не съжалявах, че си отивам, тъй като пропастта помежду ни бе зинала и раздялата ни бе започнала от дълги дни насам. И не е толкова прегръдката ѝ, която все още е жива в паметта ми, макар и тя да бе така жарка както винаги, а по-скоро онова, което я последва.

Бях вече в колата на преносвача, когато я чух да ме вика. Погледнах навън и я видях да стои сама до градинската порта, вдигнала в ръце бебето да го видя. Времето бе все още студено и докато стоеше неподвижна с детето в ръце, нито един косъм от косата ѝ, нито една гънка на дрехата ѝ не помръдваше.

Така я видях за последен път. Така я виждах и след това, в сънищата си в училище. Мълчаливо стоеше тя край постелята ми, като ме гледаше със същия напрегнат поглед, взела в ръце бебето си.

IX ГЛАВА

ЕДИН ПАМЕТЕН РОЖДЕН ДЕН

Прескачам всичко, което се случи в училище до рождения ми ден, който беше през месец март. Не си спомням нищо друго, освен че се възхищавах от Стиърфорд повече отвсякога. Той щеше да напуска в края на полугодieto, ако не и преди това и се държеше по-самостоятелно и по-смело дори от по-рано, поради което ми се струваше още по-привлекателен. Освен това обаче не си спомням нищо друго. Едничкият спомен, свързан с онова време, изглежда, бе погълнал всички по-дребни възпоменания и съществуваше сам по себе си.

Дори ми е трудно да повярвам, че между връщането ми в Салем Хаус и този бележит рожден ден имаше цели два месеца. Разбирам, че е било така само защото зная, че трябва да е било така. Иначе щях да бъда убеден, че не е съществувал никакъв промеждутък от време и че двете събития са следвали непосредствено едно след друго.

Как добре си спомням този ден! И досега усещам дъха на мъглата, която бе надвиснала над всичко. Виждам през нея мразовития скреж и усещам слепналите си коси върху бузата си. Пред погледа ми се изправят неясните очертания на класната стая със запалените тук-там свещи, осветяващи утринния полумрак. Виждам как от устата на момчетата излиза нара, когато духат измръзналите си пръсти, свиват се от студ и потропват с крака по пода.

Бяхме свършили закуската и ни бяха прибрали от игрището, когато мистър Шарп влезе и каза:

— Дейвид Копърфийлд да отиде в приемната.

Очаквах колет от Пеготи и засиях, като чух тази заповед. Станах бързо от мястото си, а някои от момчетата ми напомниха да не ги забравя при разпределението на лакомствата.

— Не бързай, Дейвид! — каза мистър Шарп. — Имаш достатъчно време, момчето ми, не бързай.

Ако бях обърнал нужното внимание, може би щях да се изненадам от съчувствието, което звучеше в думите му, обаче се сетих

за това едва после. Забързах към приемната, където заварих мистър Крийкъл, седнал да закусва, с бастуна и вестника пред него, както и мисис Крийкъл с разтворено писмо в ръка. Нямаше обаче никакъв колет.

— Дейвид Копърфийлд — каза мисис Крийкъл, като ме поведе към една софа и седна до мене. — Искам да поговоря с тебе за нещо твърде важно. Трябва да ти съобща нещо, детето ми.

Мистър Крийкъл, към когото, разбира се, отправих поглед, поклати глава, без да ме погледне, и спря една въздишка с едно голямо парче препечен хляб с масло.

— Твърде си малък, за да разбереш как светът се променя всеки ден — каза мисис Крийкъл — и как хората в него си отиват. Но ние всички трябва да разберем това, Дейвид. Някои от нас на младини, някои на старини, а някои — през целия си живот.

Аз я погледнах съсредоточено.

— Когато си дойде от къщи в края на ваканцията — каза мисис Крийкъл след малко мълчание, — бяха ли всички добре? — И след ново мълчание прибави: — Майка ти беше ли добре?

Аз затреперах, без да съзнавам ясно защо, като продължавах да я гледам съсредоточено, и дори не се опитвах да отговоря.

— Защото каза тя — тази сутрин научих с дълбоко съжаление, че майка ти е много болна.

Някаква мъгла се издигна между мисис Крийкъл и мен и за миг ми се стори, че фигурата ѝ се завърта в нея. Сетне усетих горещи сълзи да се стичат по бузите ми, след което мисис Крийкъл застана пак неподвижна.

— Тя с много опасно болна — прибави тя.

Сега знаех всичко.

— Умряла е.

Нямаше нужда да ми казва това. Заплаках горчиво и се почувствувах самотно сираче в широкия свят.

Тя се показва много мила към мен. Държа ме там през целия ден, като понякога ме оставяше самичък. Плаках толкова, че се изморих и заспах, и след като се събудих, пак плаках. Когато вече не можех да плача, започнах да мисля. Непоносима тежест налегна гърдите ми. Разкъсваше ме остра болка, от която не можех да намеря спасение.

И въпреки това мислите ми се рееха безцелно. Не се съсредоточавах върху нещастieto, което бе притиснало сърцето ми, а се въртях несвързано около него. Мислех си за затворената ни и смълчана къща. Мислех си за малкото детенце, за което мисис Крийкъл каза, че залиняло и навярно щяло също да умре. Мислех си за бащиния си гроб в черковния двор край дома и за това, как и майка ми ще лежи там под дървото, което ми бе така добре познато. Когато ме оставиха самичък, качих се на един стол и се погледнах в огледалото. Очите ми бяха червени, а лицето ми бе тъжно. След няколко часа вече не ми бяха останали сълзи. Чудех се за какво трябва да мисля, когато наближа към къщи — тъй като щях да си отида за погребението. Спомням си, че бях обкръжен от някаква тържественост, и нещастieto ми ми бе придало важност в очите на другите момчета.

Мисис Гъмидж ни опечалява на тръгване

Ако някога дете е било поразявано от истинска скръб, това дете бях аз. Но си спомням, че усещането за значимост бе като някакво облекчение. Изпитах го, когато се разхождах следобеда на игрището, докато другите бяха в клас. Когато ги видях да ме гледат от прозорците, качвайки се по стълбите, почувствувах, че съм станал някак си

забележителен, придобих още по-тъжен вид и завървях по-бавно. Когато учебните занимания се свършиха и те дойдоха при мен и ме заговориха, бях доволен от себе си, че не се държах гордо, а се отнасях към тях по същия начин, както преди.

Трябваше да тръгна за дома на следващия ден. Щях да пътувам не с пощенската кола, а с големия нощен дилижанс, наречен „Фермера“. Той служеше най-вече на селяните, пътуващи на близки разстояния. Вечерта не разправях романи и Тредълс настояваше да ми заеме възглавницата си. Не знаех за какво би ми послужила тя, тъй като си имах собствена, но това бе едничкото нещо, което той можеше да ми заеме. Както и един лист хартия за писма, изпълнени със скелети. Даде ми го на тръгване, за да ми послужи за утеха на мъките и да допринесе за успокоението ми.

Напуснах Салем Хаус на другия ден следобед. Далеч беше тогава от мен мисълта, че никога вече няма да се върна там. Пътувахме много бавно цяла нощ и стигнахме в Ярмут към девет или десет часа сутринта. Огледах се за мистър Баркис, обаче го нямаше. Вместо него видях един пълен, запъхтян, весел, дребничък стар човек в черно, с малки панделки на колената на бричовите си, с черни чорапи и широкопола шапка. Той се приближи задъхано до прозореца на дилижанса и каза:

— Мистър Копърфийлд?

— Да, господине.

— Ако обичате, елате с мен, малки господине — каза той, като отвори вратата, — и ще имам удоволствието да ви заведа до къщи.

Сложих ръката си в неговата, като се чудех кой можеше да бъде той, и се отправихме към един магазин на тясна уличка, на който имаше надпис: „Оумър, шивач, търговец на платове, доставчик на траурни дрехи и пр.“ Магазинът беше малък и задушен, изпълнен с най-различни видове дрехи, ушити и неушити. Имаше и една витрина с боброви шапки и бонета. Влязохме в малка стаичка зад магазина, където видяхме три млади жени, заети с работа. Пред тях на масата лежаха цели купища черни платове, а парчета и изрезки от тях бяха разпилени по пода. В стаята гореше хубав огън и се носеше дъх на затоплен чер креп. Тогава не знаех каква беше тази миризма, обаче сега знам.

Трите млади жени ми изглеждаха много работливи и доволни. Те вдигнаха глава да ме погледнат, след което продължиха работата си. Бод, бод, бод. Едновременно с това в стаята нахлуваше звукът от ударите в една работилница на отсрещната страна на малкия двор: чук, чук, чук... безкрайна мелодия с еднообразен ритъм.

— Е каза водачът ми на едната от трите жени, — как върви работата, Мини?

— Ще бъдем готови за пробата, татко, не се безпокой — отвърна весело тя, без да вдигне глава.

Мистър Оумър свали широкополата си шапка и седна задъхан. Той беше толкова пълен, че преди да заговори, трябваше да се задъха още няколко пъти.

— Добре — каза най-сетне той.

— Татко — каза закачливо Мини, — приличаш на същински тюлен.

— Не зная, моя мила — отвърна той, като се позамисли, — не зная от какво съм толкова пълен.

— Това е, защото си спокоен, татко — каза Мини. — Взимаш всичко така леко.

— Няма смисъл да го взимам другояче, моя мила — каза мистър Оумър.

— Разбира се отвърна дъщеря му. — Слава богу, тук всички сме много весели! Нали, татко?

— Надявам се, че е така, моя мила — отвърна мистър Оумър. — И тъй като сега мога да дишам, смятам, че мога да взема мярка на този млад учен. Ще влезете ли в магазина, мастър Копърфийлд?

Мистър Оумър ме покани да вляза преди него. След като ми показа един топ плат, за който спомена, че е екстра качество и подходящ само за траур за родители, той ми взе мярка, като си записа нужните данни в една тетрадка. Докато вършеше всичко това, ми обръщаше внимание върху стоките си и ми посочваше някои образци, за които казваше, че са излезли от мода, както и други, които пък току-що били на мода.

— И поради тези неща често пъти губим по някоя и друга сума пари — каза мистър Оумър. — Модите са като хората. Появяват се, без някой да знае кога, защо и как, и си отиват, също без някой да знае кога,

защо и как. Моето мнение е, че всичко прилича на самия живот, ако го погледнеш от тази гледна точка.

Бях твърде опечален, за да разисквам този въпрос, което във всеки случай би било по силите ми. Мистър Оумър ме заведе отново в работилницата, като се задъхваше, докато вървеше.

После отвори една врата, зад която се показва една много тясна и стръмна стълба, и извика:

— Донесете чая и хляба с маслото!

Той пристигна след малко, през което време аз седях, оглеждайки се наоколо, размишлявах и слушах шума от шиенето в стаята и от чукането през двора. Оказа се, че чаят бил за мене.

— Аз ви познавам — каза мистър Оумър, след като ме гледаше в продължение на няколко минути, през което време не обърнах голямо внимание на закуската, тъй като видът на черните платове разваляше апетита ми.

— Познавам ви от дълго време, млади приятелю.

— Наистина ли, господине?

— Още от самото ви раждане — каза мистър Оумър. — Даже бих могъл да кажа, че и от преди това, тъй като познавах и баща ви. Той беше пет фута и девет и половина инча и лежи в гроб, който е дълъг пет фута и двадесет инча.

— Чук-чук-чук чук-чук-чук — чуваше се през двора.

— Да, лежи в едно пространство от пет фута и двадесет инча — каза мистър Оумър с приятен глас. — Това беше или по негово желание, или по нейно нареждане, забравих кое.

— Знаете ли как е малкото ми братче, господине? — запитах аз. Мистър Оумър поклати глава.

— Чук-чук-чук — чук — чук-чук.

— То е в майчините си прегръдки — отвърна той.

— О, горкичкото, умряло ли е?

— Не се тревожете повече, отколкото трябва — каза мистър Оумър. — Да, бебето е умряло.

При тази вест раните ми отново се отвориха. Оставих закуската, която едва бях докоснал, и си турих главата на друга маса в ъгъла на малката стаичка, която Мини набързо разчисти, за да не би да изцапам сложените върху нея траурни дрехи със сълзите си. Тя беше хубавичко добросърдечно момиче и с мило движение отстрани косата ми от

мокрите ми очи. Но беше много весела поради това, че бе свършила всичко навреме, и тъй много се различаваше от мене!

След това чуването престана и един хубав млад човек прекоси двора и влезе в работилницата. В ръката си държеше чук, а устата му бе пълна с дребни гвоздейчета, които той бе принуден да извади, преди да заговори.

— Е, Джорам — каза мистър Оумър, — а твоята работа как върви?

— Както трябва — каза Джорам. — Готово е.

Мини се поизчерви, а другите две момичета се усмигнаха едно на друго.

— Какво! Значи снощи, когато бях в клуба, ти си работил на свещ, така ли? — каза мистър Оумър, като си затвори едното око.

— Да — отвърна Джорам. — Направих това, тъй като вие казахте, че ако свърша всичко навреме, ще отидем на разходка — Мини, аз и вие.

— О, аз пък си мислех, че бихте предпочели да си остана вкъщи — каза мистър Оумър, като се разсмя толкова, че най-последно се закашля.

— Щом като бяхте така добър да кажете това — каза младият човек, аз напрегнах всичките си сили. — А сега ще дойдете ли да дадете мнението си, господине?

— Да — каза мистър Оумър като стана. Момчето ми — обърна се той към мен, спирайки се, — бихте ли желали да видите...

— Не, татко — прекъсна го Мини.

— Мислех си, че може да му е приятно, мила — каза мистър Оумър, — но си права.

Не мога да ви кажа как разбрах, че отиват да видят ковчега на милата ми майчица. Никога не бях чувал да се правят ковчези, никога не бях виждал подобно нещо, но докато се вслушвах в шума, реших, че правят именно маминия ковчег, а когато младият човек влезе, бях сигурен с какво се е занимавал дотогава.

Двете млади момичета, чиито имена не знаех, бяха свършили работата си и сега си изчеткваха роклите от конците и парцалчетата. Сетне отидоха в магазина да го разтребят и да чакат клиенти. Мини остана в работилницата да сгъне ушитото и да го нареди в две кошници. Тя вършеше това на коленете си, като през всичкото време си тананикаше някаква весела песенчица. Джорам, който бях сигурен, че е

влюбен в нея, влезе и си открадна една целувка, докато тя се занимаваше с работата си. Той не ми обърна никакво внимание и каза, че баща ѝ бил отишъл за файтона и че самият той трябвало да побърза и да се приготви. Сетне си излезе, а тя сложи напръстника и ножиците в джоба си и забодде една игла с вдянат в нея черен конен на гърдите си. После си облече кокетно връхната дреха пред малкото огледало зад вратата, в което видях отражението на довольното ѝ лице.

Наблюдавах всичко това, докато седях пред малката масичка в ъгъла, сложил глава на ръцете си, а мислите ми се лутаха в съвсем друга посока. Файтонът скоро спря пред магазина. Най-напред сложиха кошниците, след това мен, а най-после те тримата се качиха. Спомням си, че това беше нещо средно между файтон и кола за пренасяне на пиана, боядисана в черно и карана от един черен кон с дълга опашка. Имаше достатъчно място за всички ни.

Не знам дали някога в живота си съм изпитвал чувство, подобно на това, което ме обхвана, когато ги гледах така весели, въпреки занаята им и целта, за която се бяха отправили. Не им се сърдех, а по-скоро се страхувах от тях като от същества, с които нямам нищо общо. Те бяха много весели. Старият човек седеше отпред и караше, а двамата млади бяха заели места зад него. Когато се обърнех да им каже нещо, те се доближаваха от двете страни на пълното му лице. Биха се разговаряли и с мене, но аз се държах настрана, забил нос в един ъгъл. Ласките и веселостта им, макар и не шумна, ме плашеше и едва ли не се чудех как не ги сполетява нещо лошо като наказание за коравосърдечието им.

Така че, когато спряха, за да нахранят коня и себе си, и ядоха, и пиха с най-голямо удоволствие, аз не се докоснах до нищо, а стоях гладен. Когато стигнахме до дома, изскочих бързо и безшумно от задната страна на файтона, за да не се явя с тях пред тъжните закрити прозорци, обърнати към мен като затворени очи, които някога са били весели. Обилни сълзи се стекоха по бузите ми, когато видях прозореца на майчината си стая и до него този, който в добрите минали дни бе мой.

Преди да стигна до вратата, бях вече в Пеготините прегръдки и тя ме заведе вътре. Мъката ѝ избухна още когато ме видя, обаче тя скоро се овладя, като говореше шепнешком и вървеше тихо, сякаш можеше да смути умрелите. Разбрах, че от дълго време не е спала. Тя остана да бди

и тази нощ. Докато скъпата ѝ господарка е все още над земята, каза тя, няма нито за миг да я остави.

Когато влязох в гостната, мистър Мърдстоун не ме забеляза, само седеше край огъня, като плачеше тихичко, обронил глава над страничната облегалка на стола си. Мис Мърдстоун бе заета с нещо на писалищната си маса, отрупана с писма и хартии. Тя ми подаде студените си нокти и ме запита със стоманен шепот дали са ми взели мярка за траурните дрехи.

— Да — отговорих ѝ аз.

— А ризите ти — запита мис Мърдстоун, — донесе ли си ги?

— Да, госпожо. Донесох си всичките дрехи.

Това бяха едничките утешителни думи, които твърдостта ѝ позволи да ми каже. Не се съмнявам, че изпитваше удоволствие, като по този начин имаше възможност да покаже това, което тя наричаше самообладание, твърдост, спокойствие на духа, здрав разсъдък и цялата онази дяволска поредица от противни качества. Много се гордееше със способностите си на делова жена и ги проявяваше, като свеждаше всичко до писане с перо и мастило, без да се трогва от нищо. През останалата част на деня, както и от сутринта до вечерта на другия ден, тя седя на писалището си, като скърцаше спокойно с твърдото си перо и с всички разговаряше с неизменния си хладнокръвен шепот. Нито един мускул на лицето ѝ не трепваше, нито една мека нотка не прозвучаваше в гласа ѝ и нито една гънка не се появяваше по роклята ѝ.

Понякога брат ѝ вземаше някоя книга, но не го виждах да я чете. Той я разтваряше и сякаш четеше, но стоеше така в продължение на цял час, без да обърне страницата, след което я оставяше и се разхождаше напред-назад из стаята. Аз седях със скръстени ръце и го наблюдавах, като по цели часове броях крачките му. Той много рядко заговаряше със сестра си, а на мен не каза нито дума. В смълчаната къща се чуваше само тиктакането на часовниците и стъпките на мистър Мърдстоун.

През тези дни преди погребението виждах Пеготи много нарядко. Когато минавах нагоре-надолу по стълбите, винаги я намирах някъде около стаята, в която лежах майка ми и детето. Тя идваше при мен само вечер и седеше до главата ми, докато заспах. Един или два дни преди погребението — през онова време всички дни се бяха слели в едно, тъй като нямаше какво да ги отдели един от друг — тя ме заведе в стаята. Едничкото нещо, което си спомням, бе, че под снежнобялата

покривка на кревата лежеше самото възплъщение на тържествената тишина и покой, които владееха в цялата къща. Когато тя понечи да отбие полекичка покривката, аз извиках: — О, не, не! — и ѝ хванах ръката.

Ако погребението би било вчера, нямаше да си го спомням по-добре. Всичко ми е така свежо в паметта — самият въздух в хубавата приемна, когато надзърнах през вратата, пламтящият огън, бляскащото вино в каните, шарките по чашите и чиниите, лекият сладък дъх на торта, миризмата на мис Мърдстоуновата рокля и на черните ни дрехи. В стаята е мистър Чилип и той идва да ми каже нещо.

— А как е мастър Дейви? — пита ласкаво той.

Не мога да му кажа, че съм много добре. Само му подавам ръката си, която той държи в своята.

— Божичко! — каза мистър Чилип, като се усмихва свенливо, а нещо проблясва в очите му. — Малките ни приятели така бързо израстват, че просто не можем да ги познаем, нали, госпожо?

Той отправя тези думи към мис Мърдстоун, която не му отговаря.

— И колко много сме се изменили, нали, госпожо? — продължава мистър Чилип.

Мис Мърдстоун отговаря само като се намусва и кимва със студена учтивост. Сконфузен, мистър Чилип отива в един ъгъл, като продължава да ме държи за ръка, но вече не отваря уста.

Забелязвам това, защото изобщо забелязвам всичко, което става наоколо ми, макар че откакто съм си дошъл къщи, нищо не ме интересува. Разнася се някакъв звън и мистър Оумър заедно с друг един човек идват да ни подготвят. Както Пеготи ми бе разправила много отдавна, тези, които придружили баща ми до същия гроб, били събрани в същата стая.

Тук сме мистър Мърдстоун, съседът ни мистър Грейпър, мистър Чилип и аз. Когато отиваме до вратата, носачите и техният товар са вече в градината. Те пристъпват пред нас по пътеката, край брястовете, през портата и влизат в черковния двор, където тъй често съм слушал птичите песни през летните сутрини.

Застанали сме около гроба. Денят ми изглежда по-различен от другите дни, а и светлината е по-друга — по-тъжна. Наоколо цари тържествена тишина, която сякаш сме донесли от къщи заедно с тези, които щяха да легнат в отворената могила. Всички сме гологлави.

Чувам гласа на свещеника, далечен в открития въздух, и все пак ясен и разбираем. Той мълви: „Аз съм възкресението и животът, каза бог!“ Сетне чувам ридания и като се оглеждам наоколо, виждам настрана от тълпата добрата и вярна слугиня, която сега обичам най-много от всички хора на света. Детското ми сърце е уверено, че един ден бог ще ѝ каже: „Добре си сторила!“

В малката група хора има много познати лица. Лица, които съм виждал в черква, когато погледът ми е блуждаел наоколо, лица, които за първи път са зърнали майка ми, когато е дошла в селото им, сияйна в красотата си. Но не мисля за тях, не мисля за нищо освен за скръбта си и въпреки това ги виждам и ги познавам. Дори забелязвам в далечината Мини, която хвърля поглед към любимия си, застанал близо до мен.

Всичко е свършено. Гробът е засипан и ние се връщаме към дома. Пред нас се изправя къщата ни, така хубава и непроменена. Тя навява такива спомени за всичко онова, което вече си е отишло завинаги, че досегашната ми скръб е нищо в сравнение с тази, която тя събужда. Отвеждат ме. Мистър Чилип ми говори. Когато се прибираме вкъщи, той намокря устата ми с малко вода, а когато го помолвам да се кача в стаята си, той пуца ръката ми с нежността на жена.

Всичко това като че ли е станало вчера. По-сетнешни случки отдавна са отлетели към онзи бряг, където всички забравени неща отново се появяват, но тази стои като висока скала всред океана.

Знаех, че Пеготи ще дойде при мен в стаята ми. Празничната тишина на къщата (денят така приличаше на неделя!) беше благотворна и за двамата ни. Тя седна край мен на малкото ми легло. После взе ръката ми, като от време на време я погалваше и целуваше, също както би утешила малкото ми братче, и ми разправи по своему всичко онова, което имаше да ми казва за случилото се.

— От дълго време тя не беше добре — каза Пеготи. — Тревожеше се и не беше щастлива. Когато бебето се роди, отначало си помислих, че ще се поправи, но тя отслабна още повече и всеки ден силите ѝ отпадаха. Преди да дойде бебето, обичаше да си седи самичка и да плаче. Но след това все му пееше — така нежно, че веднъж, когато я чух, помислих, че това е някакъв глас от въздуха който отлита нагоре. Струваше ми се, че напоследък бе станала още по-плаха и чувствителна и всяка по-рязка дума бе като удар за нея. Но към мен си беше все

същата. Милото ми момиче никога не се промени към своята глупава Пеготи.

Тук Пеготи млъкна и нежно погали ръката ми.

— Последния път, когато я видях да прилича на себе си, беше през онзи ден, когато вие си дойдохте за ваканция, миличкият ми. В деня, когато си заминахте, тя ми каза: „Никога вече няма да видя скъпото си момченце. Казва ми го един вътрешен глас и знам, че е така.“ След това тя се мъчеше да се държи и когато ѝ кажеха, че е лекомислена и безразсъдна, тя даваше вид, че наистина е такава, но от лекомислието и безразсъдността ѝ не бе останало нищо. Тя никога не каза на съпруга си това, което бе казала на мен — страхуваше се да го каже на когото и да било. Обаче една вечер, около една седмица преди смъртта си, му рекла: „Мили, струва ми се, че скоро ще умра.“ — „Тогава ми стана по-леко на душата, Пеготи — каза ми тя същата вечер, когато ѝ помагах да си легне. — Клетичкият, той ще свиква постепенно с тази мисъл и най-после всичко ще свърши. Много съм изморена. Ако това е сън, стой до мен, докато заспивам. Не ме оставяй. Бог да благослови и двете ми деца! Да защити и да запази момченцето ми, кръглото сираче!“ След това вече не напуснах постелята ѝ — каза Пеготи. — Тя често говореше с онези двамата долу — тъй като ги обичаше. Не можеше да не обича хората, които биваха около нея — но когато си излизаха от стаята ѝ, винаги търсеше своята Пеготи и не можеше да заспи, ако аз не бях при нея. Последната вечер тя ме целуна и каза: „Ако бебето ми умре, Пеготи, моля ти се, нека да го сложат в обятията ми и да ни погребат заедно. (И наистина, така бе сторено, тъй като клетото детенце живяло само един ден след нея.) Нека скъпото ми момче ме придружи до мястото на последната ни почивка и му кажи, че докато е лежала тук, майка му го е благословила не веднъж, а хиляди пъти.“

Последва ново мълчание и Пеготи пак ме погали нежно по ръката.

— Беше вече късна нощ, когато майка ти ме помоли за малко вода — продължи Пеготи. — След като ѝ дадох, тя ми се усмихна така мило, клетичката! Толкова беше хубава! Зората се бе пукнала и слънцето бе изгряло, а тя ми разправяше колко мил и внимателен е бил винаги с нея мистър Копърфийлд. Бил много търпелив и когато тя започвала да се съмнява в себе си, той винаги ѝ казвал, че любещото сърце струва

много повече от мъдростта и че е много щастлив с нея. „Мила Пеготи — каза тогава тя, — приближи ме до себе си. (Беше толкова слаба, че не можеше сама да се движи.) Сложи добрата си ръка под врата ми — каза тя — и ме обърни към себе си, защото лицето ти се отдалечава от мен, а аз искам да го виждам.“ Сторих това, което искаше. И, Дейви, дошло бе времето да се изпълнят думите, които ти бях казала при тръгването — тя беше щастлива да сложи глава върху ръката на своята глупава намусена Пеготи. Така умря като дете, което заспива.

Тъй свърши разказът на Пеготи. От момента, когато научих за смъртта на мама, образът ѝ от последните месеци престана да съществува. Оттогава нататък за мен тя бе само младата майка от ранното ми детство, която имаше обичай да навива къдрите си на пръста си и да танцува с мен във вечерния здрач на гостната. Това, което Пеготи ми разправи за последните ѝ дни, само затвърди още повече в паметта ми по-раншния ѝ образ. Може би изглежда странно, но така беше. Чрез смъртта си тя се върна пак към спокойната си младост и заличи всичко останало.

Майката, която лежеше в гроба, бе майката на моето детинство. Малкото същество в ръцете ѝ бях аз, такъв, какъвто бях по-рано, притихнал завинаги в обятията ѝ.

X ГЛАВА

ИЗОСТАВЯТ МЕ И ПОСЛЕ ПАК СЕ ПОГРИЖВАТ ЗА МЕН

Първото нещо, което мис Мърдстоун направи на другия ден, след като едва бяхме успели да разтворим прозорците и да пуснем светлината отново вкъщи, беше да предупреди Пеготи, че след един месец трябва да си отиде. Колкото и да бе ненавиждала тази служба, вярвам, че би я задържала заради мен и би я предпочела пред най-хубавата служба на света. Тя ми каза, че трябва да се разделим и ми обясни защо. И на двама ни стана много мъчно.

А колкото до мен и до бъдещето ми, не предприеха нито една стъпка и не казаха нито дума. Сигурен съм, че биха били много щастливи, ако можеха и от мен да се отърват, като ми дадат едномесечно предупреждение. Веднъж събрах достатъчно смелост и попитах мис Мърдстоун кога ще се върна в училището. Тя ми отвърна сухо, че доколкото знае, едва ли ще се връщам там. Не ми казаха нищо повече. И двамата с Пеготи бяхме много загрижени за бъдещето ми, но нито тя, нито аз можехме да получим някакви сведения по въпроса.

Имаше само една промяна в положението ми — освободиха ме от всички по-раншни задължения и напълно ме изоставиха. Това свали голямо бреме от плещите ми, но ако се бях замислил по-дълбоко, това обстоятелство щеше да ме накара да се загрижа повече за бъдещето си. Не само че вече не ме принуждаваха да скучая в гостната, но дори когато веднъж отидох там, мис Мърдстоун намръщено ми даде да разбера, че трябва да си изляза. Вече не ми забраняваха да отивам при Пеготи и дотолкова, доколкото не се пречках на пътя на мистър Мърдстоун, никой не се интересуваше къде ходя и какво правя. Отначало живеях под страха, че или той, или мис Мърдстоун ще се заловят отново с образованието ми. Скоро обаче се убедих, че всички подобни опасения са неоснователни и че едничкото нещо, което можех да очаквам, беше пълно пренебрежение.

Това откритие не ми причини голяма болка. Все още бях замаян от удара, причинен от майчината ми смърт, и вцепенението, в което бях изпаднал, не ми позволяваше да мисля за по-маловажни неща. Дори си спомням, че понякога си мислех за възможността изобщо да не продължавам образованието си. Това никак не ме тревожеше. Постепенно станах едно раздърпано, намусено същество, което се скиташе безцелно из селото. И за да се отърва от това положение, си мечтаех да избягам и да си търся щастието другаде, като някой от любимите ми герои. Но това бяха само блянове, пробягващи видения, нарисувани по стените на стаята ми, и когато се стопяваха, те оставяха стените отново голи.

— Пеготи — прошепнах една вечер замислено, когато си греех ръцете на кухненския огън, — мистър Мърдстоун ме ненавижда повече отпреди. Никога не ме е обичал особено, но напоследък предпочита да не ме вижда, ако е възможно.

— Може би поради скръбта си — каза Пеготи, като галеше косата ми.

— Но, Пеготи, и на мен ми е мъчно. Ако знаех, че е поради скръбта му, нямаше да се чувствавам засегнат. Но не е от това, съвсем не.

— Откъде знаеш, че не е? — каза Пеготи след малко.

— Скръбта му е нещо съвсем друго. В този момент, когато седи долу със сестра си, той изпитва скръб, но ако аз вляза вътре, Пеготи, той ще изпита и още нещо.

— А какво ще бъде то? — запита Пеготи.

— Гняв — отвърнах, като неволно направих гримаса, наподобяваща неговото мусене. — Ако това, което изпитва, е само скръб, той не би ме поглеждал така. Онова, което аз изпитвам, е само скръб и тя ме прави по-добър.

За известно време Пеготи не продума нищо и аз продължих да си грее ръцете също така мълчаливо.

— Дейви — каза тя най-после.

— Да, Пеготи?

— Опитах се, миличък, по всички възможни и невъзможни начини да си намеря подходяща служба тук, в Блъндърстоун, но не можах да открия подобно нещо, любов моя.

— А какво възнамеряваш да правиш, Пеготи? — попитах разтревожено аз. — Другаде ли ще отидеш да си търсиш щастието?

— Предполагам, че ще се принудя да отида в Ярмут и да живея там — отвърна Пеготи.

— Би могла да отидеш и по-далеч — казах аз, малко разведрен — и тогава щеше да е все едно, че съм те загубил. А ако си там, мила Пеготи, ще мога да те виждам от време на време. Най-после Ярмут не е на края на света, нали?

— Тъкмо обратното, слава богу! — извика Пеготи възбудено. — Докато си тук, миличкият ми, ще идвам да те виждам всяка седмица. Да, всяка седмица, докато съм жива.

Това обещание смъкна цял товар от плещите ми. Но не беше само то, тъй като Пеготи продължи:

— Виж какво, Дейви, най-напред ще отида на гости на брат си за около две седмици — да се поуспокоя и да дойда на себе си. И си мислех, че тъй като понастоящем не държат много на теб тука, може би ще те пуснат да дойдеш с мен.

В този миг нищо друго не би могло да ми достави по-голямо удоволствие. Мисълта, че отново ще бъда заобиколен от тези честни хора със светнали от гостоприемство лица, мисълта, че ще се върне покойт на онова неделно утро, когато камбаните биеха, камъчетата падаха в морето, а приличните на сенки кораби изплуваха из мъглата, внесе ведрина в душата ми. Представях си как ще скитам с малката Емилия, ще ѝ разправам за бедите си и ще търся утеха в мидите и камъчетата по брега. Вярно е, че следния миг се стреснах от опасението, че може би мис Мърдстоун няма да даде съгласието си, но скоро се успокоих, тъй като тя дойде да направи вечерното претърсване на долапите, докато още разговаряхме, и Пеготи веднага постави въпроса със смелост, която ме учуди.

— Момчето там ще лентяйства — каза мис Мърдстоун, като гледаше в едно гърне с туршия, — а лентяйството води до всички пороци. Но според мен той, разбира се, би лентяйствал и тук, и където и да било.

Видях, че Пеготи си има готов отговор, но заради мен го преглътна и продължи да мълчи.

— Хм! — каза мис Мърдстоун, като продължаваше да гледа туршията. — По-важно от всичко, най-важно от всичко е брат ми да не

бъде обезпокояван и да не се тревожи. Смятам, че най-добре ще е да отговоря утвърдително.

Поблагодарих ѝ, без да показвам радостта си, за да не би да оттегли съгласието си. Разбрах, че бях постъпил разумно, тъй като ме погледна така кисело, сякаш черните ѝ очи бяха погълнали цялото съдържание на гърнето. Както и да е, тя даде съгласието си и не го оттегли. Когато месецът изтече, Пеготи и аз бяхме готови за тръгване.

Мистър Баркис дойде вкъщи за багажа на Пеготи. Никога по-рано не го бях виждал да минава през градинската порта, но сега дори влезе вътре. Когато на излизане вдигаше най-тежкия сандък, той ми хвърли многозначителен поглед, ако изобщо би могло да се каже, че лицето на мистър Баркис може да изразява нещо.

Естествено, Пеготи беше в потиснато състояние на духа, тъй като напускаше мястото, което ѝ бе дом в продължение на няколко години и където бяха живели съществата, към които се беше най-много привързала. Още от рано сутринта отиде на гробищата и седна в колата с носната си кърпичка до очите. Докато тя беше в това състояние, мистър Баркис не проявяваше никакви признаци на живот. Той седеше на обичайното си място и в обичайната си поза, подобно на някаква голяма препарирана фигура. Но когато тя започна да се оглежда наоколо и да ми приказва, той кимна с глава и се ухили на няколко пъти. Нямам понятие на кого или на какво се бе ухилил.

— Какъв хубав ден, мистър Баркис! — казах аз учтиво.

— Не е лош — отвърна мистър Баркис, който винаги биваше съдържан в изразите си и рядко си позволяваше да каже нещо по-смело.

— Сега Пеготи се чувства доста добре, мистър Баркис — заявих аз, за да му доставя удоволствие.

— Наистина ли? — каза мистър Баркис.

След като поразмисли върху това с мъдър вид, мистър Баркис я погледна и каза:

— По-добре ли сте сега?

Пеготи се засмя и отговори утвърдително.

— Но наистина, питам ви, добре ли сте? — изджавка мистър Баркис, като се приближи малко към нея и я мушна с лакът. — Наистина ли сега сте по-добре? Наистина ли, а? — При всеки от тези въпроси той се приближаваше по малко до нея и я мушваше в лакътя,

така че най-накрая всички се събрахме в левия ъгъл и бях така притиснат, че едва можех да седя.

Пеготи привлече вниманието на мистър Баркис към страданията ми и той веднага ми освободи повече място и малко по малко се отдръпна. Не можах обаче да не забележа, че е изнамерил чудесен начин да проявява вниманието си леко, приятно и остроумно, без да създава неудобството да търси теми за разговор. Явно ликуваше. От време на време се обръщаше към Пеготи и като повтаряше: „Наистина ли сега сте по-добре?“ — връхлетяваше върху ни, докато най-сетне ми стана невъзможно да дишам. Накрая, когато го виждах готов да направи това, аз скачах, заставах на стъпалото на колата и давах вид, че се възхищавам от гледката. Това се оказа много удобно.

Той беше така учтив, че спря в един хан специално заради нас и ни почерпи с печено агнешко и бира. Когато Пеготи бе вдигнала чаша и пиеше, стремежът да се приближи към нас пак го обхвана и той едва не я задави. Но колкото повече наближавахме края на пътуването, толкова по-зает ставаше той и толкова по-малко време имаше да проявява галантност. И когато спряхме в Ярмут, всички бяхме тъй разтърсени и разклатени, че нямаше сили за нищо.

Мистър Пеготи и Хам ни чакаха на старото място. Посрещнаха ни много сърдечно и се ръкуваха с мистър Баркис, който с килната назад шапка и със срамежлива усмивка на лице имаше твърде смутен вид. Всеки взе по един от Пеготините сандъци и тогава мистър Баркис тържествено ми направи знак с пръста си да го последвам под един навес.

— Вижте какво — изръмжа той, — всичко беше наред.

Аз го погледнах право в лицето и отвърнах дълбокомислено:

— Аха!

— Работата, изглежда, не е спряла дотам — каза мистър Баркис, като ми кимна доверително. — Всичко е наред.

Отново казах:

— Аха!

— Спомняте си кой беше съгласен, нали? — каза моят приятел.
— Баркис и само Баркис.

Кимнах в знак на съгласие.

— Всичко е наред — каза мистър Баркис, като се ръкува. — Аз съм ваш приятел. В началото вие постъпихте добре. Всичко е наред.

В желанието си да се изрази особено ясно мистър Баркис бе толкова тайнствен, че ако Пеготи не ме беше извикала, можех цял час да стоя и да гледам лицето му и сигурно щях да науча толкова, колкото от лицето на някой спрял часовник. Докато вървахме, тя ме запита какво ми е казал мистър Баркис.

— Каза ми, че всичко е наред — отвърнах ѝ аз.

— Какво нахалство! — провикна се тя. — Но няма значение! Дейви, миличък, какво би казал, ако реша да се омъжа?

— Надявам се, Пеготи, че и тогава ще ме обичаш също тъй, както и сега, нали? — отвърнах аз след кратък размисъл.

За голямо учудване на минувачите, както и на роднините ѝ пред нас добрата женица се спря на пътя и ме прегърна, уверявайки ме в неизменната си любов към мен.

— Какво би казал за това, миличък? — запита ме тя, когато престана да ме целува и отново завървахме.

— Какво бих казал, ако се омъжиш за мистър Баркис ли, Пеготи?

— Да — отвърна тя.

— Предполагам, че би било чудесно. Знаеш, Пеготи, тогава ти винаги ще имаш на разположение колата и коня, да те довеждат при мен, и ще можеш да идваш без пари винаги, когато си поискаш.

— Колко ми е умничък! — провикна се Пеготи. — Същото си мислех и аз в продължение на цял месец! Да, миличкият ми, и освен това така ще бъда по-независима. Пък и ще ми бъде по-добре да слугувам в собствената си къща, отколкото в чужда. Сега не знам дали ще съм способна да работя при чужди хора. А и винаги ще съм близо до гроба на милата ми кукличка — продължи Пеготи замислено — и ще мога да го наглеждам, когато си искам. А когато заспя завинаги, може би ще ме положат недалеч от обичното ми момиче!

За известно време и двамата не казахме нищо.

— Но не бих помислила за това — каза Пеготи весело, — ако моят Дейви би бил против — дори и сто пъти да ми бяха пели в черква и пръстенът да бе в джоба ми.

— Погледни ме, Пеготи — отвърнах аз, — и кажи дали не се радвам и дали не съм доволен! — И наистина, аз от цялото си сърце желях Пеготи да се омъжи за мистър Баркис.

— Добре, миличкият ми — каза Пеготи, като пак ме прегърна, — обмислях това и денем и нощем, и се надявам, че съм на прав път. Но

пак ще си помисля, ще поговоря и с брат си, а дотогава няма да го казваме на никого, нали, Дейви? Баркис е искрен и добър човек и ако се държа добре с него, моя ще бъде грешката, ако, ако няма да се чувствавам добре — каза Пеготи и се засмя сърдечно.

Този цитат от мистър Баркис бе толкова на място и така много ни развесели, че и двамата дълго се смяхме, и когато наближихме къщичката на мистър Пеготи, бяхме в много добро настроение.

Тя изглеждаше съвсем същата, само като че ли сега ми се виждаше малко смалена. Мисис Гъмидж пак ни чакаше на вратата, сякаш оттогава насам не бе мръднала оттам. Вътре всичко беше както преди и дори букетът от водорасли пак бе в синьото гърне в спалнята ми. Отидох в пристройката да я разгледам. И съвсем същите речни и морски раци, обладани от същото желание да щипят всичко наоколо, вкопчени един в друг, по същия начин се бяха струпали в съвсем същия ъгъл.

Но малката Емилия не се виждаше никъде, поради което запитах мистър Пеготи за нея.

— Тя е на училище — отвърна мистър Пеготи, като избърсваше от челото си потта, причинена от тежестта на Пеготиния сандък. И като погледна холандския часовник, продължи: — Но ще се върне след около двадесет минути или половин час. Миличката, всички така много чувстваваме отсъствието ѝ!

Мисис Гъмидж простена.

— Развесели се, майко! — провикна се мистър Пеготи.

— Аз го чувствавам по-дълбоко от всеки друг — каза мисис Гъмидж. — Аз съм такова едно самотно същество и само с нея не ми вървеше наопаки.

Като хленчеше и клатеше глава, мисис Гъмидж се зае да раздухва огъня. Докато вършеше това, мистър Пеготи ни изгледа и каза с нисък глас, като полузакри устата си с ръка:

— От всичко това правилно заключих, че след заминаването ми състоянието на мисис Гъмидж не се е променило.

Цялата къща беше, или би трябвало да бъде, тъй приятна, както и по-рано; и все пак този път не ми достави такова голямо удоволствие, както в миналото. Чувствах се някак си разочарован. Може би това се дължеше на обстоятелството, че малката Емилия не си беше у дома.

Знаех пътя, по който щеше да си дойде, и след малко тръгнах да се разходя и да я посрещна.

Не след дълго се появи някаква фигура и познах, че е Емилия, която все още беше дребна на вид, макар и вече пораснала. Но когато се приближи и видях сините ѝ очи още по-сини, лицето ѝ по-свежо и самата тя още по-хубава и по-весела, някакво странно чувство ме обхвана и ме накара да се престоря, че не я познавам, и да отмина, загледан някъде далеч. И по-късно през живота си съм вършил същото.

Но това не направи никакво впечатление на малката Емилия. Тя ме видя много добре, но вместо да се обърне и да ме извика, изтича напред, като се смееше. Това ме принуди да се завтека подир нея, но тя бягаше така бързо, че я настигнах едва когато се приближихме до къщата.

— О, значи това си бил ти! — каза малката Емилия.

— Емилия, нима не знаеше, че съм аз?

— А нима и ти не знаеше, че съм аз? — каза Емилия.

Поисках да я целуна, обаче тя закри с ръце черешовите си устни и избяга вътре, като каза, че вече не е дете.

Изглежда, че ѝ правеше удоволствие да ме дразни. Тази промяна в нея много ме озадачи. Чаят беше сложен, приготвиха и малкото ни сандъче, но тя отиде и седна до мърморещата мисис Гъмидж. И когато мистър Пеготи я запита защо го е направила, тя скри лице в разчорлената си коса и само се смееше.

— Котенце такова! — каза мистър Пеготи, като я потупа с огромната си ръка.

— Такова е! Такова е! — провикна се Хам. — Такава си е тя, мистър Дейви! — И той я гледаше и се хилеше, изпълнен с възхищение и удоволствие, с огненочервено лице.

Всички я бяха разглезили и най-много самият мистър Пеготи. От него тя можеше да получи всичко, стига само да сложише буза върху грубите му бакенбарди. Поне такова беше мнението ми, когато я видях да го прави. Виждах, че мистър Пеготи беше напълно прав. Но тя беше толкова мила и привлекателна и така съумяваше да бъде едновременно хитра и свенлива, че сега ме омая дори повече отпреди.

А беше и добросърдечна. Когато след чая седяхме край огъня и мистър Пеготи направи намек за претърпяната от мене загуба, очите ѝ

се напълниха със сълзи и тя ме погледна така нежно през масата, че сърцето ми се изпълни с благодарност към нея.

— Ах! — каза мистър Пеготи, като галеше къдриците й. — Тук има още едно сираче, господине. А ето и още едно — продължи мистър Пеготи, като цапна Хам по гърдите с опакото на ръката си, — макар и много да не дава вид на такова.

— Ако вие ми бяхте настойник, мистър Пеготи, и аз нямаше да се чувствам като сирак — казах, поклащайки глава.

— А как е вашият приятел? — запита ме мистър Пеготи.

— Стиърфорд ли? — казах аз.

— Да, това беше името! — провикна се мистър Пеготи, като се обърна към Хам. — Знаех си, че е нещо от нашия занаят.

— Ти казваше, че е Ръдърфорд^[1] — обади се Хам, смеейки се.

— Е, човек направлява кораба с кормилото, нали? — каза мистър Пеготи. — Разликата не е голяма. Как е той?

— Когато напусках училището, той беше много добре, мистър Пеготи.

— Това се казва приятел! — провикна се мистър Пеготи, като тръсна глава. — Това се казва приятел! Кълна се в бога, просто удоволствие ти прави да го гледаш!

— Много е красив, нали? — казах аз, готов да сипя похвали.

— Красив? — извика мистър Пеготи. — Не само красив. Той е като... като, просто не знам като какво. Толкова е смел!

— Да, точно такъв е — казах аз. — Той е смел като лъв и просто не можете да си представите, мистър Пеготи, колко е откровен.

— И предполагам, че със знанията си може да смае всекиго — каза мистър Пеготи, поглеждайки ме през дима на лулата си.

— Да — отвърнах, изпълнен с доволство. — Знае всичко и е удивително способен.

— Това се казва приятел! — повтори мистър Пеготи и отново тръсна глава.

— Всичко му върви толкова лесно — казах аз. — Само като погледне урока си, и го научава. И е най-добрият играч на крикет, който сте виждали. Дава ти преднина в играта и след това пак лесно те побеждава.

Мистър Пеготи отново тръсна глава, сякаш искаше да каже: „Сигурно“.

— И е толкова красноречив, че може всекиго да убеди в това, което желае. А не знам какво бихте казали, ако го чуехте да пее, мистър Пеготи.

Мистър Пеготи пак тръсна глава, сякаш искаше да каже: „Не се съмнявам.“

— А пък е толкова щедър и благороден — продължих аз, съвсем увлечен в любимата си тема, — че е просто невъзможно да го нахвали човек, колкото заслужава. Никога не бих могъл да му се отплатя за великодушието, с което ме е защитава — мен, толкова по-малък и нискостоящ в училището от него.

Приказвах бързо в този дух, когато очите ми се спряха върху лицето на малката Емилия. Беше се наклонила към масата, като слушаше най-внимателно и със затаен дъх. Очите ѝ бляскаха като скъпоценни камъни, а бузите ѝ се бяха зачервили. Изглеждаше толкова възбудена и хубава, че се спрях смаян. В този миг всички я гледаха и когато млъкнах, те избухнаха в смях.

— Подобно на мен и Емилия би желала да го види — каза Пеготи.

Погледите ни смутиха Емилия. Тя сведе очи и се изчерви. Когато след малко повдигна глава и ни погледна през къдриците си, тя стана и избяга, тъй като видя, че все още я наблюдаваме (за себе си поне съм сигурен, че можех с часове да я гледам).

Легнах си пак в старото легло в задната част на гемията и вятърът отново застана откъм пустата площ, също както преди. Но сега не можех да не си представя, че той стене за тези, които навеки си бяха отишли. И вместо да се страхувам, че морето може да се надигне и да залее ладията, си мислех за онова море, което бе удавило щастливия ми дом. Спомням си, че когато шумът на водата и на вятъра притихна, прибавих в молитвата си и желанието да се ожения за малката Емилия, когато порасна. След това сладко заспах.

Дните минаваха също тъй, както и по-рано — с едно много голямо изключение — сега малката Емилия и аз рядко се разхождахме по брега. Тя имаше да учи уроци и да шие ръкоделия и през по-голямата част от деня биваше вън от къщи. Но аз знаех, че и да не бе това, не бихме скитали както по-рано. Емилия беше необузdana и изпълнена с детски капризи и повече приличаше на малка женичка, отколкото можех да предположа. За малко повече от една година тя бе

отишла доста по-далеч от мене. Обичаше ме, обаче ми се подиграваше и ме измъчваше. Когато отивах да я посрещна, тя заобикаляше и се прибираше вкъщи по друг път, а когато пристигах разочарован у дома, виждах я да стои до вратата и да ми се смее. Най-приятно беше, когато тя седеше кротко на прага и шиеше, а аз, седнал на стъпалата при краката ѝ, четях. Сега ми се струва, че никога не съм виждал такава слънчева светлина, както през онези априлски следобеди, че никога не съм съзирал такава слънчева фигурка като онази, която седеше на прага на старата гемия, че погледът ми никога не е обхващал такава небе, такава вода, такива величествени кораби, порещи морето през златистия въздух.

Първата вечер след пристигането ни мистър Баркис се появи с крайно смутен вид и с вързоп портокали, свързани в една кърпа. Тъй като не спомена нищо за това свое притежание, предположихме, че на тръгване той случайно го бе забравил у нас. Но когато Хам изтича след него да му го даде, гои му казал, че вързопът е предназначен за Пеготи. След тази случка той се появяваше всяка вечер, в един и същи час, и винаги носеше някакъв вързоп, за който не споменавахе нищо и който редовно оставяше зад вратата. Тези негови прояви на внимание биваха най-чудновати. Между тях си спомням, че имаше свински крачка, един огромен игленик, около половин бушел ябълки, чифт коралови обици, връзка испански лук, една кутия домино, канарче в кафез, както и един пушен свински бут.

Както си спомням, ухажването на мистър Баркис имаше твърде особен характер. Той много рядко продумваше нещо, само седеше край огъня в същото положение, в което седеше в каруцата си, и гледаше вторачено Пеготи, която седеше срещу него. Една вечер, вдъхновен от любовта си, както предполагам, той грабна парчето восък, което тя пазеше за конца си, сложи го в джоба на жилетката си и го отнесе със себе си. След тази случка най-голямото му удоволствие беше да го изважда, когато Пеготи се нуждаеше от него, и да го прибира отново, като го залепяше за хастара на джоба си и то седеше там в полуразтопено състояние. Изглежда, че посещенията му доставяха голямо удоволствие и той съвсем не се чувствуваше длъжен да приказва. Предполагам, че е мълчал дори и когато водеше Пеготи на разходка по дюните и вероятно само се е задоволявал от време на време да я пита дали се чувства добре. Спомням си, че понякога,

след като той си отидеше, Пеготи завираше лице в престилката си и се смееше в продължение на половин час. Изобщо повече или по-малко всички се забавлявахме с това освен нещастната мисис Гъмидж, която, изглежда, са ухажвали по подобен начин, тъй като всичко това непрестанно ѝ напомняше за стария.

Най-после, когато срокът на посещението ми бе почти изтекъл, заговори се, че Пеготи и мистър Баркис ще отидат някъде на разходка за цял ден, а Емилия и аз ще ги придружим. Нощта преди този ден не можах да спя от радост при мисълта, че ще прекарам един цял ден с малката Емилия. На сутринта станахме рано и докато още закусвахме, в далечината се появи мистър Баркис. Той караше един файтон към мястото, където беше обектът на любовта му.

Както винаги, и този път Пеготи бе облечена в спретнатите си жалейни дрехи, обаче мистър Баркис блестеше с новия си син сюртук, за чието ушиване шивачът никак не се беше поскъпил, тъй като ръкавите му бяха толкова дълги, че през студените дни можеха да му служат за ръкавици, а яката му беше толкова висока, че непрестанно буташе косата му нагоре. Лъскавите му копчета също така бяха поразително големи. Облеклото му се допълваше от кадифена жилетка и панталони с жълтокафяв цвят. В този си вид мистър Баркис ми изглеждаше като образец на благопристойност.

Когато всички се суეთяхме около файтона, видях, че мистър Пеготи държи една стара обувка, която щяха да хвърлят подир нас за късмет. За тази цел той я подаде на мисис Гъмидж.

— Не. Даниъл. По-добре ще бъде някой друг да стори това — каза мисис Гъмидж. — Аз съм едно самотно и клето създание и всичко, което ми напомня, че има хора, които не са нещастни и самотни, ме кара да ставам опака.

— Хайде, старо! — провикна се мистър Пеготи. — Вземи обувката и я захвърли.

— Не, Даниъл — отвърна мисис Гъмидж, като хленчеше и поклащаше глава. — Ако чувствавах по-малко, бих вършила повече работа. Ти не чувствуваш нещата така силно като мен, Даниъл. На тебе не ти върви наопак; по-добре ще е ти да го направиш.

Но Пеготи, която дотогава тичаше от човек до човек, като целуваше забързано всичко подред, седна в колата (а малката Емилия и аз седяхме на две малки столчета един до друг) и извика, че само

мисис Гъмидж трябва да стори това. Мисис Гъмидж го направи, но трябва със съжаление да кажа, че тя придаде печален характер на това тържество, тъй като изведнъж избухна в плач и падайки нажалена в ръцете на Хам, заяви, че е бreme за всички и най-добре ще бъде веднага да я заведат в дома за бедняци. Реших, че това е твърде разумна мисъл, от която Хам би трябвало да се възползва.

Така тръгнахме за едnodневната си разходка. Първото нещо, което направихме, беше да спрем пред една черква. Мистър Баркис завърза коня за една ограда и двамата с Пеготи влязохме вътре, като ни оставиха сами с Емилия във файтона. Аз се възползвах от случая да обгърна с ръка кръста ѝ, като заявих, че тъй като скоро ще се разделим, сега трябва да бъдем много мили един към друг и да прекараме деня щастливи и доволни. Тя се съгласи и ми позволи да я целуна, а аз се почувствувах много отчаян. Спомням си как ѝ казах, че никога не бих могъл да обичам друга и — че съм готов да пролея кръвта на всеки, който би дръзнал да покори чувствата ѝ.

Емилия така много се смя на всичко това! С какво явно чувство на превъзходство тази хубава малка женичка каза, че съм „глупаво момче“, а сетне се смя така очарователно, че от удоволствието да я гледам забравих болката, причинена от думите ѝ. Мистър Баркис и Пеготи доста се забавиха в черквата, но най-после излязоха оттам и ние пак продължихме пътя си. По едно време мистър Баркис се обърна към мене и ми каза, намигайки ми (преди това едва ли бих могъл да предположа, че той е способен да намига):

— Кое име написах по-рано в колата?

— Клара Пеготи — отвърнах аз.

— А какво име бих написал сега?

— Сигурно пак Клара Пеготи.

— Клара Пеготи Баркис! — отвърна той и избухна в такъв силен смях, че файтонът се разклати.

С една дума, те се бяха венчали и бяха отишли в черквата именно за тази цел. Пеготи решила всичко да мине съвсем тихо и без всякакви хора. Тя се посмути, когато мистър Баркис съобщи за женитбата им но този неочакван начин, и не можа достатъчно да ме напрегръща в знак на неизменните си към мен чувства. Но скоро се успокои, като каза колко е доволна, че всичко е свършило.

Спряхме до едно ханче на един страничен път, където ни очакваха и където ни поднесоха чудесен обед. Прекарахме деня много приятно. Пеготи се държеше така естествено, сякаш в продължение на последните десет години се бе венчавала всеки ден. Беше си все същата както винаги и в поведението ѝ нямаше никаква промяна. Преди чая тя дойде на разходка с малката Емилия и мен, докато мистър Баркис остана в ханчето да пуши философски лулата си и радостно да размишлява върху щастието си. Ако действително бе вършил това, то сигурно бе изострило охотата му за ядене, тъй като много добре си спомням, че макар и на обед да бе изял значително количество свинско месо със зеленчуци и бе завършил с едно-две пилета, с чая той си поръча варен бекон, като най-хладнокръвно изяде няколко големи парчета.

Често пъти оттогава съм си мислил за тази невинна и съвсем особена сватба! Скоро след като се стъмни, отново се качихме във файтона и потеглихме назад, като гледахме звездите и разговаряхме за тях. Аз им бях главният тълкувател и твърде много просветлих мистър Баркис на тази тема. Разправих му всичко, което знаех за звездите, но съм уверен, че той би ми повярвал каквото и да му бях казал, тъй като дълбоко вярваше в способностите ми. Пред мен той заяви на жена си, че съм същинско дете-чудо. Когато изчерпахме въпроса за звездите, или по-право, когато аз изчерпах способността на мистър Баркис да възприема, малката Емилия и аз се загърнахме с едно старо одеяло и седяхме така до края на разходката. Божичко, колко я обичах! Какво щастие би било, мислех си, да се оженим, да живеем нейде между дърветата и из полята, никога да не порастваме, да не поумняваме, завинаги да си останем деца, да скитаем ръка за ръка из цветните ливади денем, а вечер да слагаме глава на зеления мъх, потънали в покоя и невинността на съня, а когато умрем, да ни погребат птиците! През целия път пред очите ми пробягваха подобни картини, отделени от истинския свят, осветявани от невинността ни, и далечни като звездите над нас. Радвам се, като си помисля, че на сватбата на Пеготи имаше две такива чисти сърца — на Емилия и моето. Радвам се, като си помисля, че духовете на любовта и щастието бяха приели тази форма и следваха младоженците в тяхната първа разходка.

Късно вечерта стигнахме до старата ладия. Там мистър и мисис Баркис ни пожелаха лека нощ и се запътиха с файтона към собствения

си дом. Тогава за първи път се почувствувах, че съм изгубил Пеготи. И ако не бях под един покрив с малката Емилия, щях да си легна с наболяло сърце.

Мистър Пеготи и Хам знаеха много добре какви мисли са ме обхванали, така че вечерята и благите им лица бяха готови да ги изпъдят. Малката Емилия дойде и седна на сандъчето до мен за първи път през този мой престой там. Така чудесно завърши този чудесен ден.

Бе времето на нощния прилив и скоро след като си легнахме, мистър Пеготи и Хам отидоха да ловят риба. Чувствувах се много смел при мисълта, че едничък аз бях останал в самотната къща, да бдя над Емилия и мисис Гъмидж. Така много желях някой лъв, змия или друг звяр да бе ни нападнал, за да мога да го убия и да се покрия със слава. Но понеже се случи така, че нищо подобно не скиташе из пустия ярмутски бряг тази нощ, аз се задоволих само да сънувам до съмване дракони и чудовища.

Заедно с утрото дойде и Пеготи. Тя бе застанала под прозореца и ме извика както обикновено, сякаш и самият преносвач, мистър Баркис, не бе нищо друго освен сън. След закуска ме заведе в чудесния си мъничък дом. От всички мебели там най-голямо впечатление ми направи едно старо писалище от тъмно дърво, поставено в гостната (покритата с плочки кухня служеше за всекидневна), с подвижен капак, който се вдигаше и сваляше, като разкриваше едно разкошно издание на „Книгата на мъчениците“ от Фокс. Веднага се нахвърлих върху това ценно произведение, от което не си спомням нито една дума. Винаги когато посещавах след това Пеготи, аз коленичех на един стол, отварях чекмеджето, в което се пазеше това съкровище, разпервах ръце върху писалището и наново се залавях да поглъщам книгата. Боя се, че най-голямо внимание обръщах на безбройните картини, които представляваха най-ужасни страхотии. Обаче „Мъчениците“ и Пеготината къща и досега са неразривно свързани в ума ми.

Същия ден си; взех сбогом с мистър Пеготи, с Хам, с мисис Гъмидж и с малката Емилия. Прекарах нощта у Пеготи, в една мъничка стая на покрива (с книгата за крокодилите на мъничка поличка в нея), която, каза Пеготи, ще бъде винаги моя и винаги ще бъде пазена за мен непроменена.

— Дейви, миличък, млад или стар, винаги ще можеш да идваш тук, докато съм жива и докато имам този покрив над главата си — каза Пеготи. — Тази стаичка винаги ще е готова да те приюти. Всеки ден ще я редя и чистя, също както редях и чистех старата ти стаичка, миличък. Дори в Китай да отидеш, пак можеш да бъдеш сигурен, че ще я пазя за теб.

Почувствувах добротата и постоянството на милата ми стара дойка с цялото си сърце и ѝ поблагодарих, доколкото можах. Не успях да сторя това както трябва, тъй като тя ми приказваше с ръце около врата ми, а скоро след това тръгнах за вкъщи с колата на мистър Баркис. Пеготи ни придружаваше. Оставиха ме на портата с мъка в сърцата. Толкова ми беше тежко да видя, че колата си заминава, отвежда Пеготи и ме оставя самичък под старите брястове, отправил поглед към къщата, в която вече нямаше кой да ме погледне с любов и съчувствие!

Така ме занемариха и пренебрегнаха, че и сега не мога да си спомня за тези дни, без да се изпълня със съжаление към самия себе си. Бях напълно самотен, далеч от всякаква блага дума, далеч от приятелството на момчета на моята възраст, далеч от каквото и да било другарство, освен от собствените ми безрадостни мисли. Мъката, с която бях изпълнен тогава, хвърля и сега черната си сянка върху разказа, който пиша.

Какво не бих дал да ме бяха изпратили и в най-строгото училище! Да можех да уча нещо, каквото и да било, където и да било! Но не можех дори и да се надявам за подобно нещо. Ненавиждаха ме и умишлено, сърдито, жестоко ме пренебрегваха. Струва ми се, че по това време средствата на мистър Мърдстоун бяха малко ограничени, но това нямаше значение. Той не можеше да ме понася. И като ме отблъскваше от себе си, той се мъчеше — и успяваше — да превъзмогне мисълта, че имам някакви изисквания спрямо него.

Не мога да кажа, че ме мъчеха физически. Не ме биеха, нито ме оставяха да гладувам, но пренебрежението им ми тежеше непрестанно и те го проявяваха умишлено и хладнокръвно. Ден след ден, седмица след седмица, месец след месец минаваха, без някой да прояви някаква грижа към мене. Когато си помисля за това, чудя се какво биха направили с мен, ако се бях разболял. Дали щях да лежа и да крея в студената си самотна стая, или пък някой щеше да се погрижи за мен?

Когато мистър и мис Мърдстоун биваха вкъщи, аз се хранех с тях; в тяхно отсъствие обядвах и вечерях самичък. Когато ми се искаше, можех да се въртя из къщи или да скитам наоколо, без някой да ме надзирава. Едничкото нещо, което ми забраняваха, беше да се сприятелявам с чужди хора, като може би се бояха, че бих се оплаквал от тях. Поради тази причина рядко се радвах на щастието да прекарам по някой и друг следобед в мъничкия кабинет на д-р Чилип, макар той често да ме канеше. Сега беше вдовец, тъй като преди няколко години бе изгубил малката си светлокоса женица, която ми напомняше на бледа целулоидна котка. С каква наслада четях там някоя нова за мен книга или, кротко напътван от него, счуквах нещо в порцелановото му хаван че, а до носа ми стигаше миризмата на лекарства.

Поради същата причина, както и поради старата им ненавист към Пеготи, рядко ми позволяваха да я посещавам. Вярна на обещанието си, тя или идваше да ме вижда, или ме чакаше някъде веднъж седмично, като никога не идваше с празни ръце. Но колко много и колко горчиви разочарования трябваше да преживея, когато ми отказаха да ме пуснат да ѝ отида на гости. На няколко пъти обаче, макар и твърде рядко, успях да получа позволение да я посетя. Тогава открих, че мистър Баркис беше малко нещо скъперник или, както Пеготи се изразяваше, „малко стиснат“. Той пазеше цял куп пари, скрити в един сандък под леглото си, за който разправяше, че уж бил пълен със стари дрехи. Така зорко бдеше над богатството си в този сандък, че и най-малката сума биваше изтръгвана след дълги увещания. За да се сдобие с пари за съботните си разноски, Пеготи трябваше да устройва сложни и изкусни заговори.

През всичкото това време съзнавах, че не развивам ума си. Това, както и усещането за пълната ми изоставеност биха ме направили истински нещастник, ако не бяха старите ми книги. Те ми бяха едничката утеха. Бях им тъй верен, както и те на мене, и ги препрочетох не знам колко пъти.

Сега приближавам към един период от живота ми, който, докато съм жив, няма да забравя. Без да желая това, споменът за него често ми се е вестявал като призрак и е помрачавал щастливите ми мигове.

Един ден бях излязъл от къщи и се скитах безцелно, както често правех, когато, свивайки по една пътека наблизо до къщи, видях

мистър Мърдстоун с един господин. Аз се смутих и се готвех да ги отмина, обаче господинът се провикна:

— Какво! Та това е Брукс!

— Не, господине, Дейвид Копърфийлд — казах аз.

— На мене няма какво да разправяш! Ти си Брукс. Брукс от Шефилд. Това е името ти — каза господинът.

При тези думи се вгледах по-внимателно в господина. Както ми напомни и смехът му, сетих се, че той беше мистър Куиниън, когото бях видял с мистър Мърдстоун в Лоустофт веднъж — не искам да си спомня кога.

— Как си сега и къде учиш, Брукс? — запита ме мистър Куиниън. Сложил бе ръка на рамото ми и ме бе извърнал с лице към тях.

Не знаех какво да му отговоря и се обърнах въпросително към мистър Мърдстоун.

— Засега той стои вкъщи — каза последният. — Никъде не учи. Не знам какво да правя с него. Той е трудна задача.

Обичайният му страшен поглед се спря за миг върху ми, след което се извърна настрана.

— Хм! — каза мистър Куиниън, като ми се стори, че погледна и двама ни. — Чудесно време.

Последва мълчание и тъкмо се чудех как да освободя рамото си и да се измъкна, когато той каза:

— Надявам се, че и сега си такова проникателно и схватливо момче, а, Брукс?

— Да! Доста е проникателен! — каза мистър Мърдстоун нетърпеливо. — По-добре ще е да го оставиш на мира. Той няма да ти е много благодарен, че се занимаваш с него.

При тези думи мистър Куиниън пусна рамото ми и аз бързо се запътих за вкъщи. Като влязох в градината, обърнах се назад и видях мистър Мърдстоун да се обляга на оградата на черковния двор, а мистър Куиниън му приказваше нещо. И двамата гледаха подире ми и чувствавах, че приказват за мен.

Нея нощ мистър Куиниън пренощува у нас. На следната сутрин, след закуска аз бях отместил назад стола си и се готвех да напусна стаята, когато мистър Мърдстоун ме извика да се върна. Сетне се запъти тържествено към друга една маса, докато сестра му седеше до

писалището си. Мистър Куиниън, с ръце в джобовете си, бе застанал до прозореца и гледаше навън. А аз гледах и тримата.

— Дейвид — каза мистър Мърдстоун, — за младите хора този свят е поле на дейност, а не място за скитане и лентяйствуване.

— Какъвто е той за теб — прибави сестра му.

— Джейн Мърдстоун, остави това на мен, моля ти се. Казвам ти, Дейвид, за младите хора този свят е поле за дейност, а не място за скитане и лентяйствуване. Това е особено вярно за едно момче като тебе, което така много се нуждае да бъде превъзпитано и за което най-голямата услуга би била да бъде насила накарано да възприеме изискванията на трудеция се свят. Само по този начин ще бъдеш опитомен и вкаран в пътя.

— Там упорството не минава — каза сестра му. — То трябва да бъде смазано. И ще бъде смазано!

Той й хвърли един поглед, полууспокоителен-полуодобрителен, и продължи:

— Предполагам, ти знаеш, Дейвид, че не съм богат човек. Най-малкото сега трябва да го узнаеш. Досега си получил значително образование. А образованието струва скъпо. Но дори и да не бе така, дори и да можех да те поддържам в училище, аз съм на мнение, че за теб то няма да е никак полезно. Това, от което се нуждаеш, е да се бориш с живота. И колкото по-скоро започнеш тази борба, толкова по-добре.

Спомням си, че тогава си помислих: та нима вече не съм я започнал?

— Чувал си да говорим за търговската къща, нали?

— За търговската къща ли, господине? — повторих.

— Да, за винарската търговска къща на Мърдстоун и Гринби — поясни той.

Предполагам, че погледът ми е издавал известно недоумение, тъй като продължи бързо:

— Чул си да приказваме за склада или за търговската къща, или за кантората, или изобщо да нещо подобно, нали?

— Да, струва ми се, че съм чувал, господине — отвърнах, като си спомних онова, което смътно знаех за работата му и за източника на средствата му. — Чувал съм, но не си спомням кога.

— Няма значение — отвърна той. — Тази търговска къща се ръководи от мистър Куиниън.

Погледнах раболепно към прозореца, където беше застанал мистър Куиниън.

— Мистър Куиниън твърди, че тъй като там работят и други момчета, няма причина защо и ти да не работиш при тях.

— Понеже няма други възможности, Мърдстоун — каза мистър Куиниън, като се полуизвърна към него.

Мистър Мърдстоун направи нетърпеливо и дори ядосано движение и продължи, като не обърна внимание на думите му:

— Условиата, които ти се предлагат, са, че ще изкарваш достатъчно пари за прехраната си и за дребни разноски. Квартирата ти, за която вече съм наредил, ще заплащам аз. Също така и прането ти.

— Кое то ще минава на моя сметка — прибави сестра му.

— Ще се грижат и за дрехите ти — продължи мистър Мърдстоун, — тъй като още не можеш да вършиш това самичък. Така че, Дейвид, сега ще отидеш в Лондон с мистър Куиниън и ще започнеш самостоятелен живот.

— Накъсо казано, сторили сме необходимото за теб, а ти трябва да изпълниш дълга си — прибави сестра му.

Макар и да бях уверен, че правят всичко това само за да се отърват от мене, не си спомням добре дали предложението им ме зарадва, или ме изплаши. Бях толкова развълнуван, че в душата ми се бореха и радост, и страх, без да изпитвам ясно нито едното, нито другото. Нямах дори време да размисля, тъй като мистър Куиниън щеше да тръгне на другия ден.

И сега тогавашният ми образ се изправя пред очите ми. Виждам се с малката износена бяла шапка, със завит около нея черен креп, в знак на траур за майка ми, с черен жакет и твърди кадифени панталони, които мис Мърдстоун считаше за най-добрия щит в битката с живота, която започвах. Виждах се така облечен, с всичките ми притежания в един малък сандък пред мен, седнал в пощенската кола, която щеше да закара мистър Куиниън до лондонския дилижанс в Ярмут! Бях едно наистина самотно, клето дете, както би се изразила мисис Гъмидж.

---

[1] „Стиър“ значи „направлявам кораб“, а „ръдър“ — „кормило“.
Авторът прави игра на думи. Бел.пр. ↑

XI ГЛАВА

ЗАПОЧВАМ САМОСТОЯТЕЛЕН ЖИВОТ И ТОЙ НЕ МИ СЕ НРАВИ

Сега познавам света достатъчно добре, така че съм почти изгубил способността да се учудвам на каквото и да било, но дори и в настоящия момент се удивлявам на лекотата, с която ме изоставиха още толкова малък. Бях дете с големи способности, много наблюдателно, схватливо, усърдно, деликатно, лесно уязвимо от телесни и душевни неслоди, и все пак никой не помисли за мен. Това и досега ми е чудно. Но така беше. И на десетгодишна възраст станах един от малолетните работници на фирмата Мърдстоун и Гринби.

Складовете на Мърдстоун и Гринби бяха край реката, в квартала Блекфрайърз. Сега модерни конструкции са променили това място, но тогава те се помещаваха в последната постройка в дъното на тясна уличка, слизаща стръмно към реката, и завършваше с няколко стълбички, откъдето хората се качваха на корабите. Къщата беше стара и своеобразна, със свой собствен кей. При прилив водата я заливаше, при отлив се изпълваше с кал, а плъховете сновяха навсякъде из нея. И сега виждам обкованите ѝ с дърво стаи, обезцветени от мръсотията и пушека на стотици години, както и прогнилите подове и стълбища. И сега чувам шумоленето, топуркането на старите сиви плъхове из складовете долу, а нечистотата и разрухата на цялото помещение ми са така ясни в съзнанието, сякаш още живея сред тях. Всичко това е все още пред очите ми, също както беше и в онзи лош час, когато отидох там за първи път, хванал с разтрепераната си ръка мистър Куиниън.

Гринби и Мърдстоун търгуваха с най-разнообразни хора, обаче най-главната им работа беше да снабдяват с вино и други напитки няколко кораби за далечно плаване. Сега вече съм забравил закъде отиваха тези кораби, но струва ми се, че между тях имаше някои, които стигаха до Индия и Антилските острови. Знаех, че една от особеностите на тази търговия бяха голямо количество празни бутилки

и че неколцина мъже и момчета бяха наети да ги оглеждат срещу светлината, да изхвърлят негодните, да ги чистят и мият. Когато празните бутилки се свършваха, трябваше да се лепят етикети на пълните, да им се слагат тапи, да се удрят печати на тапите, а готовите вече бутилки да се нареждат в сандъци. Всичко това бе моя работа и аз бях едно от наетите за тази цел момчета.

Освен мен имаше три или четири други такива момчета. Работното ми място беше в един ъгъл на склада, където мистър Куиниън можеше да ме вижда, когато стъпеше на долната пречка на стола си в кантората и погледнеше през прозореца над писалището. Сутринта на първия ден на така благоприятно започналия мой самостоятелен живот извикаха едно от по-възрастните момчета, което трябваше да ми покаже какво да правя. Името му бе Мик Уокър и носеше скъсана престилка и хартиена шапка. Той ми събщи, че баща му бил лодкар и всяка година вземал участие в процесията на лорд-мера,^[1] с кадифена шапка на глава. Осведоми ме също така, че главният ни другар по работа ще бъде друго едно момче с чудноватото за мене име Разварени картофи. Научих обаче, че това не бе кръщелното име на този младеж, а че го е получил в склада поради бледия цвят на лицето си. Бащата на Разварени картофи бил водоносец, а имал и отличието да бъде огняр в един от големите театри, където някаква роднина на Разварени картофи, струва ми се малката му сестра, играела ролята на дяволче в пантомимите.

Никакви думи не могат да опишат тайната мъка на душата ми, когато попаднах в това общество. Мислено сравнявах тези нови свои другари, с които трябваше да работя всеки ден, с другарите си от щастливото детство. Няма защо да споменавам за Стиърфорд, Тредълс и другите момчета — като си спомнях за тях и за надеждите ми да стана учен и бележит, просто изпадах в отчаяние. Не мога да опиша мъката, която ме обладаваше, като съзнавах цялата безнадеждност на положението си; всичкия срам и страдания на младата си душа. Сърцето ми се свиваше, когато си помислех, че всичко онова, което бях научил, за което бях размишлявал и което бе ме радвало и възвисявало, щеше да изчезне малко по малко и нямаше никога да се върне.

Спомням си, че през първото утро всеки път, когато Мик Уокър излезеше, сълзите ми се смесваха с водата, в която миех бутилките, и ридаех така, сякаш гърдите ми щяха да се пръснат.

Часовникът в кантората показваше дванадесет и половина и всички се готвеха за обед, когато мистър Куиниън почука на прозорчето и ми кимна да отида при него. Влязох и там намерих един възпълничък човек на средна възраст, с кафяв сюртук и черни панталони. Върху главата му, която беше голяма и лъскава, нямаше повече коса, отколкото върху яйце. Той извърна широкото си лице към мене. Дрехите му бяха вехти, обаче белоснежният му нагръдник имаше внушителен вид. Носеше тръстиков бастун, от чиято дръжка висяха два жълтеникави пискюла, а на външната страна на жакета му бе окачен монокъл. После разбрах, че му служи само за украшение, тъй като много рядко го употребяваше, а и когато вършеше това, не можеше да види нищо през него.

— Това е той — каза мистър Куиниън, като посочи към мене.

— Значи това е мистър Копърфийлд — каза непознатият снизходително. В гласа и в начина му на говорене имаше нещо, което не можеше добре да се опише, но което му придаваше твърде учтив вид и ми направи голямо впечатление. — Надявам се, че сте добре, малки господине.

Отвърнах му, че съм добре и че се надявам и той да е добре. Бог ми е свидетел, че точно тогава се чувствах всъщност твърде зле, обаче по това време няхах обичай да се оплаквам.

— Благодаря на бога, добре съм — отвърна непознатият. — Получих писмо от мистър Мърдстоун, в което той споменава, че желае да настани младия новак в апартамента ми, в задната част на жилището, което понастоящем е празно и което, накъсо казано, се дава под наем, и да дам една спалня на господина, с когото, накъсо казано, имам удоволствието да се запозная — каза той, като ми махна приятелски с ръка и подпря брадичка на яката си.

— Това е мистър Микобър — каза ми мистър Куиниън.

— Хм — каза непознатият. — Това е името ми.

— Мистър Микобър — продължи мистър Куиниън — е познат на мистър Мърдстоун. Той с наш комисионер и изпълнява поръчки за фирмата. Мистър Мърдстоун му е писал за квартира за теб и той ще те приеме като наемател.

— Адресът ми е Уинзър Терас, Сити Роуд. И аз, с една дума, живея там — каза мистър Микобър със същата учтивост и със същия доверителен тон.

Аз му се поклоних.

— Тъй като съм под впечатлението — подхвана мистър Микобър, — че още не познавате добре този метрополис и че може би ще ви е трудно да проникнете в тайните на модерния Вавилон към Сити Роуд, накъсо казано — каза мистър Микобър доверително, — тъй като може би ще се загубите, ще бъда щастлив да дойда тази вечер и ви осведомя за посоката, която трябва да вземете.

Поблагодарих му най-сърдечно за приятелската грижа, която полагаше за мен, и за готовността да ми помогне.

— В колко часа ще трябва да... — каза мистър Микобър.

— В осем — каза мистър Куиниън.

— В осем — повтори мистър Микобър. — Довиждане, мистър Куиниън, няма да ви безпокоя повече.

Сетне той си сложи шапката и си излезе с бастуна под мишница. Вървеше съвсем изправен, а когато напусна помещението на кантората, затананика някаква мелодия.

След това мистър Куиниън ми съобщи, че вече съм официално приет на служба във фирмата Мърдстоун и Гринби, където ще трябва да работя усърдно и ще получавам заплата от шест шилинга седмично. Не си спомням добре дали бяха шест или седем шилинга. Струва ми се, че отначало бяха шест, после станаха седем. Той ми заплати веднага за една седмица (предполагам, че от собствения си джоб) и даде също шест пенса на Разварени картофи, да ми занесе вечерта сандъка до Уинзър Терас, тъй като, макар и да бе малък, багажът ми щеше да бъде тежък за мен. Платих още шест пенса за обедна си, който се състоеше от парче баница с месо и глътка вода от една близка чешма, и прекарах определения за обедна почивка час, като се разхождах из улицата.

Вечерта в уреченото време мистър Микобър се появи отново. Аз си измих лицето и ръцете, за да направя по-голяма чест на буржоазното му благородство, и тогава двамата се запътихме към нашата къща, както трябва вече да я наричам. Докато вървахме, мистър Микобър ми обръщаше внимание върху имената на улиците и върху вида на ъгловите къщи, за да мога по-лесно да запомня пътя, когато тръгна за работа на другата сутрин.

Пристигнахме в къщата му на Уинзър Терас. Направи ми впечатление, че подобно на него и тя беше вехта и бедна, обаче се мъчеше да си даде благороден изглед. Той ме представи на мисис

Микобър, слаба и повехнала жена, съвсем не млада, седнала в гостната с едно бебе на скута. На първия етаж нямаше абсолютно никакви мебели и за да скрие това от съседите, всички транспаранти бяха спуснати. Бебето, което тя държеше, беше едното от двете близначета. Тук трябва да отбележа, че през целия ми престой у тях не си спомням и един момент, когато двете близначета да бяха по едно и също време отделени от мисис Микобър. Едното от тях винаги получаваше подкрепа от майчините си гърди!

Имаше и други две деца: мастър Микобър на около четири години, и мис Микобър на три. Семейният кръг се допълваше от една мургава девойка, прислужница, която имаше обичай да подсмърча и която ме осведоми преди още да бе изтекъл половин час от запознанството ни, че е сираче и че идва от бедняшкия дом „Св. Лука“. Стаята ми се помещаваше на най-горния етаж, в дъното. Тя беше малка и доста оскъдно мебелирана. По стените ѝ имаше някакви украшения, които аз със своето детско въображение оприличавах на сини кифлички.

Мисис Микобър дойде с едното от близначетата да ми покаже стаята и като седна на стол, да си поеме дъх, каза:

— Преди да се омъжа, когато живеях с татко и мама, никога не съм мислила, че ще бъда принудена да държа квартиранти. Но тъй като мистър Микобър има финансови затруднения, всички лични чувства и настроения трябва да се пренебрегнат.

— Да, госпожо — казах.

— Точно сега мистър Микобър има непреодолими мъчнотии и не знам дали ще бъде възможно да ги превъзмогне — продължи мисис Микобър. — Когато си живеях у дома при татко и мама, едва ли можех да разбера какво значи това, но опитът учи човек, както казваше татко.

Не съм сигурен дали тя ми каза, че мистър Микобър е бил някога на служба в морината, или само си бях въобразил това. Едничкото нещо, което мога да кажа, е, че знам как някога си мистър Микобър действително е бил там. Понастоящем той беше комисионер на няколко предприятия, обаче се боя, че от тази служба изкарваше много малко или съвсем нищо.

— Ако кредиторите на мистър Микобър не са съгласни да му дадат известна отсрочка, то трябва да се теглят последиците — подхвана пак мисис Микобър. — И колкото по-скоро се дойде до

разрешаване на въпроса, толкова по-добре. Както камъкът не може да пусне кръв, така и мистър Микобър не може да отдели каквато и да било сума, да не говорим за съдебните разноси.

Не можах да разбера дали ранната ми независимост накара мисис Микобър да ме вземе за по-възрастен, отколкото бях, или пък бе толкова загрижена за работите на мъжа си, че дори и на близнаците си би заговорила на тази тема, ако нямаше с кого друго да споделя, обаче тя така се увличаше, че почти винаги приказваше само за това.

Клетата мисис Микобър бе ми казала, че и самата тя се опитва да помогне колкото може на мъжа си, и не се съмнявам, че бе така. По средата на пътната врата бе закована медна плочка, на която пишеше: „Пансион за млади девойки на мисис Микобър“. Но аз не чух нито за една млада девойка да е дошла тук, нито пък видях някоя да дойде. А и не се правеха никакви приготовления за приемането на пансионерки. Едничките посетители, които виждах или за които слушах, бяха кредиторите. Те идваха по всяко време и някои от тях биваха доста свирепи. Един човек с изцапано лице който, струва ми се, беше общар, нахълтваше в коридора още от седем часа сутринта, като се провикваше нагоре по стълбата към мистър Микобър:

— Хайде! Още не си излязъл. Няма ли да ми платиш? Не се крий! Това е подло. Ако бях на твое място, нямаше да бъда така подъл. Няма ли да ми платиш? Хайде, плащай!

Като не получаваше отговор на тези свои покани, той се разяряваше още повече и от устата му излизаха думите „мошеници“, „разбойници“. А когато и това се окажеше недостатъчно, понякога стигаше дотам, че прекосяваше улицата и закрепяваше срещу един от прозорците на втория етаж, където знаеше, че се намира длъжникът му, с такава скръб и огорчение, че веднъж той дори отишъл толкова далеч, та насочил бръснача към себе си (което разбрах от един писък на жена му). Но около половин час след подобна сцена той лъсваше грижливо обувките си и излизаше, тананикайки си, по-аристократичен отвсякога. И мисис Микобър имаше подобен еластичен нрав. Виждал съм я да припада в три часа заради появата на бирника, а в четири вече закусваше с агнешки котлети и бира, които заплащаше с две чаени лъжички, дадени в заложната къща. Веднъж когато се върнах вкъщи необичайно рано, към около шест, заварих да правят опис на вещите, а мисис Микобър с разчорлена коса лежеше припаднала до камината

(разбира се, с едното от близначетата в ръце) и никога не я бях виждал в по-весело настроение, отколкото същата вечер, седнала край кухненския огън, с една телешка пържола пред себе си, да ми разказва оживено за татко си и за майка си и за хората, с които дружили.

Прекарвах свободното си време в тази къща и при тези хора. Самичък се грижех за закуската си, състояща се от малко хляб и мляко. А на една поличка в един шкаф държах друго парче хляб и бучка сирене, които ми служеха за вечеря, когато се приберях след работа. Цял ден прекарвах в склада и цяла седмица трябваше да се издържам с шест или седем шилинга, част от които отиваше за вечерите и закуските ми. От понеделник до събота вечер бях оставен сам на себе си, без да има кой да ми дава съвети, да ми помага, да ме утешава, да ме окуражава и да поддържа духа ми.

Бях толкова малък и безпомощен, тъй неспособен (а и как бих могъл да бъда друг?) да се грижа за съществуването си, че често, когато отивах на работа в предприятието Мърдстоун и Гринби, не можех да устоя на изкушението да си купя някои от твърдите сладкиши, продавани на половин цена и изложени на витрините на сладкарските дюкяни, като по този начин изразходвах парите, които би трябвало да пазя за обеди си. Тогава минавах без обед или пък си купувах кифла или парче пудинг. Спомням си за два дюкяна, в които се продаваше пудинг, като посещавах ту единия, ту другия в зависимост от средствата си. Единият беше в един двор на гърба на черквата „Св. Мартин“, но сега вече го няма. Там правеха пудинга със стафиди и изобщо той бе от по-особено качество, обаче беше скъп и за два пенса давах толкова, колкото другаде за един. Другият дюкян беше на Странд, в тази негова част, която сега е построена наново. Там пудингът биваше нарязан на големи тежки парчета, а плоските стафиди стояха на доста голямо разстояние една от друга. Носеха го топъл точно когато излизах от работа, и често пъти обядвах с него. Когато се хранех добре и редовно, обедът ми се състоеше от хляб и варен суджук или чиния червено говеждо месо, което си поръчвах в една гостилница или пък посещавах една мизерна кръчма, където ми давах една порция хляб и сирене и чаша бира. Тази кръчма се намирал срещу склада и се наричаше „Лъв“ или лъвът и нещо друго, което вече съм забравил. Спомням си как един ден отидох в една модна гостилница на Друри Лейн, където се поднасяше говеждо месо, и взел

подмишница собственото си парче хляб, увито в хартия, поръчах една „малка чиния“ от специалистета им. Не знам какво си помисли келнерът, като видя дребната ми чудновата фигурка, застанала пред него съвсем самичка, но и сега го виждам как ме гледаше вторачено, докато ядях, като повика и другия келнер да ме види. Дадох му половин пени бакшиш и бих желал той да не бе го взел.

Давах ни около половин час за чая. Когато имах достатъчно пари, си поръчвах някъде чаша кафе и филия хляб с масло. А когато нямах, зяпах по витрините на колбасниците на Флийт Стрийт или отивах чак до Ковънт Гардън Маркет, където впервах поглед в ананасите. Обичах да бродя из Аделфи, тъй като мрачните сводове му придаваха някаква тайнственост. Спомням си, че една вечер се промъкнах под един от тези сводове, където имаше една кръчмичка до самата река. Пред нея имаше едно открито място и там се веселяха неколцина въглищари. Седнах на една скамейка да ги погледам. Какво ли са си помислили за мен!

Бях толкова дребен и с такъв детински вид, че често пъти, когато влизах в някоя кръчма да си поръчам чаша бира, за да разквася сухия си обяд, келнерът се боеше да ми я даде. Спомням си, че в една топла вечер влязох в една кръчма, отпратих се към тезгяха и казах на съдържателя:

— Колко струва най-хубавото ви пиво? Искam една чаша от най-хубавото ви пиво. — Беше някакъв специален случай, в чест на който исках да се почерпя. Не си спомням точно какъв, но струва ми се, че беше рожденият ми ден.

— Два пенса и половина е цената на „най-прекрасното пиво“ — каза съдържателят.

— Тогава налейте ми, моля, една чаша от „най-прекрасното пиво“ и нека да има доста пяна отгоре — казах аз, като извадих парите си.

Съдържателят ме изгледа иззад тезгяха от глава до пети, като се усмихваше особено, и вместо да ми наточи от бирата, надзърна през паравана и каза нещо на жена си. Тя подаде глава, приближи се с ръкоделие в ръка и двамата заедно ме заоглеждаха. И сега виждам как бяхме застанали и тримата. Съдържателят по жилетка, облегнал се на тезгяха, а жена му наднича през малката вратичка. Докато аз, малко смутен, гледам от другата страна на тезгяха. Те ми зададоха доста

въпроси относно името ми, възрастта ми, къде живея, какво работя и как съм попаднал тук. За да не въвличам никого в разказа си, измислих подходящи отговори на всичките им въпроси. Поднесоха ми чашата бира, макар и, както ми се стори, тя да не беше от „най-прекрасното пиво“, след което жената на съдържателя отвори вратичката на тезгяха, наведе се, върна ми парите, като ме целуна полувъзторжено-полусъжалително, обаче топло и майчински.

Дори и несъзнателно, не преувеличавам оскъдността на средствата си, нито пък мъчнотиите, всред които бях принуден да живея по онова време. Всеки шилинг, който получавах от мистър Куиниън, харчех за обед или закуска. Бях опърпано дете и работех от сутрин до вечер всред прости мъже и момчета. Скитах се из улиците недохранен и ако не бе божията милост, липсата на всякакви грижи и надзор можеше да ме направи истински малък разбойник и уличник.

И все пак положението, което заемах във фирмата „Мърдстоун и Гринби“, бе малко по-особено от това на другите служещи. Мистър Куиниън, нехаен и твърде зает човек, вършеше всичко, което беше по силите му, за да се отнася с мен малко по-иначе, отколкото с другите, въпреки ненормалните условия, всред които живеях. От друга страна, и самият аз не казах на никого от момчетата или мъжете как съм попаднал между тях, нито пък изразих някакво съжаление, че се намирам там. Никой освен самият аз не знаеше колко остри бяха скритите ми страдания. Нямам думи да изразя мъката си. Обаче аз се свивах и себе си и вършех работата си. Разбрах още от самото начало, че ако не работя така добре, както другите, нямаше да мога да се спася от презрението и хулите им. Скоро станах толкова сръчен и бърз, колкото и другите момчета. Макар и да бях близък с тях, обноските ми бяха достатъчно различни от техните, за да има помежду ни известно разстояние. Те, както и по-възрастните работници, ме наричаха „малкият благородник“ и „младежът от Съфък“. Един от мъжете, наречен Грегори, надзирател на опаковачите, както и друг един, на име Тип, се обръщаха към мен със собственото ми име, но това се случваше най-вече когато правех усилие да ги забавлявам през време на работа, като им разправях нещо из книгите, които бях чел и които бързо изчезваха от паметта ми. Веднъж Разварени картофи се възбунтува, че минавам за по-издигнат от другите, обаче Мик Уокър незабавно му даде да разбере.

Считах за съвсем безнадеждно да се отърва от това съществуване и напълно изоставих тази мисъл. Нито за миг не се примирих с нея и бях крайно нещастен, но понасях всичко с търпение и дори на Пеготи не се оплаквах (макар и често да разменяхме писма), отчасти от любов към нея, отчасти от срам.

Мъчнотиите на мистър Микобър още повече потискаха духа ми. Поради това, че бях самотен и изоставен, аз се привързах твърде много към това семейство. Когато се разхождах, мислите ми се въртяха около дълговете на мистър Микобър и около начините и средствата, чрез които мисис Микобър си мечтаеше да се отърват от затрудненото положение. Най-приятният ми ден беше събота, едно, защото се чувствах много горд с шестте или седемте си шилинга в джоба, когато минавах край магазините и размишлявах какво може да се купи с тях, и друго, защото се прибирах вкъщи по-рано. Тогава мисис Микобър ми разправяше най-сърцераздирателни неща за мъчнотиите на мистър Микобър. Приятно ми беше и в неделя сутрин, когато си варях в едно канче дажбата кафе или чай, която си носех от вечерта, и сядах да закузвам по-късно от друг път. Никак не беше необикновено за мистър Микобър да ридае бурно в началото на някой от тези съботно-вечерни разговори и да пее весело в края му. Спомням си го да се прибира вечер вкъщи облян в сълзи и да заявява, че не му остава нищо друго, освен да го пратят в затвора, а преди лягане да изчислява колко ще му струва, ако направи сводести прозорци на къщата, „в случай, че нещо изскочи“, както обичаше да се изразява той. Мисис Микобър беше съвсем същата.

Помежду ни се породило особено приятелство, при което аз се чувствах наравно с тях въпреки огромната разлика във възрастта ни. Предполагам, това се дължеше на положението, в което се намирахме и тримата. Никога не приемах да ям или пия от техните продукти, тъй като знаех какви са отношенията им с хлебаря и касапина, поради което често пъти и за тях нямаше достатъчно. Една вечер мисис Микобър ми се довери напълно.

— Мистър Копърфийлд — каза тя, — вие не сте ми чужд и няма да скрия от вас, че затрудненията на мистър Микобър сега са особено големи.

Стана ми много мъчно, когато чух това, и погледнах зачервените й очи с най-голямо съчувствие.

— Освен едно парче холандско сирене, което не е много подходяща храна за малки деца, в килера няма абсолютно нищо — каза мисис Микобър. — Когато живеех с татко и мама, аз употребявах думата „килер“, затова и сега несъзнателно си служа с нея, обаче това, което искам да кажа, е, че в тази къща няма нищо за ядене.

— Боже мой! — казах аз много загрижен.

Имах два или три шилинга от седмичната си заплата, което ме кара да мисля, че трябва да е било сряда вечер. Извадих ги бързо и разчувствувано помолих мисис Микобър да ги приеме назаем. Тя обаче ме целуна, накара ме да ги сложа обратно в джоба си, като каза, че не може и дума да става за това.

— Не, скъпи ми мистър Копърфийлд — каза тя. — Далеч съм от тази мисъл! Но вие сте твърде умен за годините си и ако желаете, можете да ми направите друга услуга, която с удоволствие ще приема.

Помолих я да ми каже за какво се отнася.

— Ето какво, мистър Копърфийлд — подхвана мисис Микобър. — Самата аз на няколко пъти съм изнасяла от къщи част от сервиза си. Със собствените си ръце съм заложила шест чаени лъжички, две за сол и едни захарни щипци. Но близнаците така ми свързват ръцете, пък и като си спомня за татко и мама, тези сделки ми причиняват истинска болка. Все още има няколко дреболии, с които можем да се разделим. Честолюбието на мистър Микобър никога няма да му позволи той да се заеме с тази работа, а пък Кликет — това беше момичето от сиропиталището, — бидейки проста, ще си позволи да дрънка пред този и онзи, ако човек ѝ се довери. Мистър Копърфийлд, бих ви помолила...

Разбрах какво иска да каже мисис Микобър и ѝ казах, че ще бъда на услугите ѝ. Още същата вечер занесох в заложната къща някои от по-непотребните вещи. Върших това почти всяка сутрин, преди да отида в предприятието на Мърдстоун и Гринби.

Мистър Микобър имаше няколко книги на една етажерка, която той наричаше библиотеката. Те отидоха първи. Една след друга ги занасях на един продавач на стари книги на Сити Роуд — тази част на улицата, която минаваше край нас, беше изпълнена с подобни дюкяни, както и с магазини за птици — и ги продавах за сумата, която можеха да донесат. Съдържателят на този дюкян, който живееше в една малка къщичка зад него, имаше обичай всяка вечер да се напива, поради

което всяка сутрин жена му бурно му се караше. Когато отивах при него рано сутрин, неведнъж го сварвах в неоправеното още легло с драскотина на челото и с подуто око, свидетелстващи за нощните му буйства (боя се, че в пияно състояние той биваше свадлив). С разтреперана ръка той се мъчеше да намери необходимите монети в някой от джобовете на дрехите си, които лежаха на пода, докато в това време жена му, с дете на ръце и с подпетени обувки, непрестанно му се караше. Понякога той откриваше, че е загубил парите си, и ме помолваше да отида на другата сутрин, обаче жена му винаги имаше пари — сигурно взимаше неговите, когато той биваше пиян — и тайно довършваше сделката на стълбите, докато слизахме заедно надолу.

Познавах ме много добре и в заложената къща. Човекът, който стоеше зад тезгяха, много обичаше да се занимава с мене. Спомням си, че често ме караше да му склоня някое латинско съществително или да му спрегна някой латински глагол, докато той се занимаваше с работата, за която бях отишъл. След сключването на всички подобни сделки мисис Микобър устройваше малки угощения, на които присъствувах и аз и за които съм запазил особен спомен.

Най-после затрудненията на мистър Микобър дойдоха до своя връх. Рано една сутрин го арестуваха и го откараха в затвора „Кралската скамейка“.^[2] Когато си излизаше от къщи, той ми каза, че над него вече тегне господнята десница. Сърцето му бе сломено, а също и моето, обаче чух след това, че още преди обед той весело играл на кегли с другарите си по нещастие.

Първия неделен ден, след като го отведоха, отидох да го посетя и да обядвам с него. За да намеря затвора, трябваше да питам за друго едно място, а недалеч от него имаше някакъв двор, който прекосих, и точно срещу този двор беше къщичката на ключаря на затвора. Когато най-после застанах пред нея (Божичко, какво малко човече бях тогава!), си спомних, че и Родерик Рандъм е бил в затвор за длъжници, в който имало един човек, покрит само със стар парцал. Къщичката на ключаря се завъртя пред замъглените ми очи и сърцето ми заби бързо.

Мистър Микобър ме чакаше от вътрешната страна на портата. Качихме се заедно в стаята му, която беше на предпоследния етаж, и горко плакахме. Спомням си как той най-тържествено ме закле да вземам пример от неговата съдба и да не забравям, че ако човек има доход от двадесет фунта годишно и изразходва деветнадесет фунта,

деветнадесет шилинга и шест пенса, той ще бъде щастлив, но ако изразходва двадесет и един фунта, ще бъде нещастен. След това зае от мене един шилинг за черна бира, даде ми разписка за парите, която трябваше да представя на мисис Микобър, скри носната си кърпичка и се развесели. Седяхме пред малък огън, а от вътрешната страна на ръждясалата решетка на камината бяха сложени две тухли, отстрани на огъня, за да не се горят много въглища. След малко при нас дойде друг един длъжник, който разделяше стаята с мистър Микобър. Той донесе от фурната парче печено агнешко, с което трябваше и тримата да обядваме. Сетне ме изпратиха при „капитан Хопкинс“ в стаята над нас, да го поздравя от мистър Микобър, да кажа, че съм негов приятел и да го помоля да ми заеме един нож и вилица.

Капитан Хопкинс ми даде ножа и вилицата и на свой ред поздрави мистър Микобър. В стаята му имаше една много мръсна жена и две бледи момичета с чорлави глави, негови дъщери. Реших, че е по-добре човек да заеме ножа и вилицата от капитан Хопкинс, отколкото гребена му. Самият той беше на най-последната граница на одърпаността, имаше големи бакенбарди и много стара кафява връхна дреха, без никакво сако под нея. Дюшекът и юрганът му стояха навити в един ъгъл, а съдовете му, доколкото имаше такива, бяха сложени на една поличка. Бог знае откъде можах да доловя, че макар и двете чорлави момичета да бяха дъщери на капитан Хопкинс, мръсната жена не беше женена за него. Смутената ми фигура не бе стояла на прага му повече от две минути, обаче всичко това така сигурно влезе в съзнанието ми, както ножът и вилицата в ръцете ми.

В обeda ни имаше нещо циганско и приятно. Веднага след това занесох обратно ножа и вилицата на капитан Хопкинс и се отправих към къщи, за да успокоя мисис Микобър, като ѝ разправа как съм прекарал в затвора. Тя припадна, когато ме видя да се връщам, а след това направи в една паничка крем от разбити яйца и захар, за да се утешим, докато разговаряхме за посещението ми.

Не знам по какъв начин и кой продаде домашните мебели за доброто на семейството. Едничкото нещо, което знам по този въпрос, е, че не бях аз този, който стори това. Продадоха ги и ги изнесоха в една голяма кола. Изнесоха всичко освен леглото, няколко стола и кухненската маса. С тези вещи останахме да лагеруваме в две от стаите на изпразненото жилище на Уинзър Терас — мисис Микобър,

децата, сирачето и аз. Живеехме в тези стаи денем и нощем. Не знам колко време продължи това, но струва ми се, че дълго. Най-после мисис Микобър реши да се премести в затвора, където мистър Микобър бе успял да се снабди със самостоятелна стая. Занесох ключа от къщата на хазаина, който много се зарадва на това. Изпратиха легла в затвора, а моето пренесоха в една малка стаичка, наета за най-голяма моя радост в една къща недалеч от стените на това учреждение. Общите страдания ме бяха сближили със семейство Микобър и ние не искахме да се разделяме. Настаниха и сирачето в една евтина квартира наблизо. Жилището ми се помещаваше в задната страна на един таван с наклонен покрив и с изглед към един дърводелски двор. Когато влязох там с мисълта, че най-после трудностите на мистър Микобър са стигнали до крайния си предел, почувствувах се като в рай.

През всичкото това време продължавах да работя във фирмата на Мърдстоун и Гринби, като изпълнявах същата долна работа, между същите долни хора и със старото чувство за незаслужено падение. Безсъмнено за мое щастие не се сдружих с нито едно от момчетата, които всеки ден виждах, когато отивах в склада, затова излизах или скитах из улиците през време на обедната почивка. Водех все същия скрито нещастен живот, но го водех все така самотно, като разчитах само на себе си. Едничките промени, за които си спомням, бяха, че облеклото ми бе станало по-опърпано и че бях освободен от тежестта, свързана с грижите на мистър и мисис Микобър. Някакви техни роднини или приятели се бяха заели да им помагат в настоящата беда, така че в затвора те живееха по-добре, отколкото бяха живели напоследък вън от него. Обикновено сутрин закусвах при тях, не си спомням вече при какви условия. Не помня също така по кое време се отваряха сутрин вратите на затвора и кога ме пускаха там. Много добре знам обаче, че бивах на крак още в шест часа и промеждутъка от време обичах да прекарвам на Лондонския мост. Обикновено сядах на една от каменните вдлъбнатини, наблюдавах минувачите или поглеждах над балюстрадите и виждах как слънцето осветяваше водата и запалваше златен пламък на върха на паметника. Понякога там се срещах със сирачето и му разправях какви ли не небивалици за кейовете на Тауър. Едничкото нещо, което мога да кажа за тях, е че сам ги вярвах. Вечер се връщах в затвора, разхождах се в двора с мистър Микобър или играех домино с мисис Микобър, като слушах спомените

й за татко и мама. Не ми е известно дали мистър Мърдстоун знаеше къде прекарвам голяма част от времето си. В Мърдстоун и Гринби никога не разправях за тези посещения.

Макар и работите на мистър Микобър да бяха минали точката на най-голямо напрежение, те пак бяха твърде сложни поради някакъв си документ, за който се говореше твърде много и който сега мисля, че е изразявал известна по-раншна уговорка с кредиторите му. Най-после стана така, че по някакъв начин този документ престана да играе важна роля и мистър Микобър се освободи от заплахата му. Мисис Микобър ме осведоми, че „семейството й“ препоръчало на мистър Микобър да подаде молба за освобождаване по силата на Закона за несъстоятелните длъжници. Тя се надяваше, че мистър Микобър ще бъде пуснат на свобода след около шест седмици.

— И тогава — каза мистър Микобър, който присъствуваше на разговора — се надявам, че с божията помощ ще обърна нова страница и ще започна нов живот — ако, накъсо казано, изскочи нещо ново.

Спомням си, че по това време мистър Микобър съчини една молба до Камарата на общините, в която молеше за изменение на Закона за длъжниците. Споменавам за това мое възпоменание, тъй като то ми помага да покажа по какъв начин свързвах промените в живота си с четенето преди това в книгите и как си измислях какви ли не неща за хората, всред които се движех, и случките по улиците. Така се развиваха постепенно някои от особеностите на характера, който несъзнателно разгъвам, като описвам живота си.

В затвора имаше един клуб, в който мистър Микобър в качеството си на джентълмен заемаше видно място. Той бе споменал там за намерението си да отправи молба и клубът шумно бе изразил одобрението си. Мистър Микобър, човек с много добро сърце и винаги готов да се занимава с всичко друго освен със собствените си работи, се чувствуваше най-щастлив, когато вършеше нещо, от което не би могъл да има никаква полза. Той се зае да състави молба, съчини я, написа я на един огромен лист хартия, разстла я на една маса и назначи час, когато всички членове на клуба, както и всички други съзатворници можеха да дойдат и да я подпишат.

Когато научих за приближаването на тази церемония, аз изпитах такова горещо желание да ги видя как влизат един по един, макар и да се познавах с по-голямата част от тях, че си поисках един час отпуска

от Мърдстоун и Гринби и се настаних в един ъгъл на стаята. Влязоха толкова от по-видните членове на клуба, колкото можеха да се поберат, без да изпълнят цялото пространство. Те се наредиха край мистър Микобър, който бе застанал пред молбата, докато моят стар приятел капитан Хопкинс (който, за да направи чест на тържествения случай, се бе измил) се настани съвсем близо до нея, за да я прочете на всеки, който не бе запознат със съдържанието ѝ. Тогава разтвориха вратата и пуснаха вътре останалото население на затвора, наредено в дълга редица: неколцина чакаха вън, докато един влизаше, слагаше подписа си и излизаше. На всеки един поотделно капитан Хопкинс казваше:

— Чели ли сте я?

— Не.

— Бихте ли желали да я чуете? — Ако покажеха и най-слабата наклонност да узнаят съдържанието ѝ, капитан Хопкинс я прочиташе докрай с висок и звучен глас. Той би я прочел и двадесет хиляди пъти, стига двадесет хиляди души да бяха пожелали това. Спомням си с каква сочност той произнасяше изрази като „събраните в парламента представители на народа“, „вашите молители смирено ви обръщат вниманието“, „нещастните поданици на негово величество“. Сякаш тези думи бяха нещо материално в устата му и притежаваха много сладък вкус. А в това време мистър Микобър го слушаше, обладан от суетата на авторството, като наблюдаваше гвоздеите на отсрещната страна.

Тези мои посещения в затвора ми помогнаха да опозная много и различни хора с различни съдби. И когато сега си спомням за дългите страдания на младостта си, струва ми се, че историите, които по-късно писах за такива хора, витаят като фантастична мъгла над фактите, които тогава се бяха вдълбали в паметта ми! И сега виждам пред себе си невинното романтично момче, определено да изгради от странностите и низините на своя опит един поетичен свят.

---

[1] Лорд-мер е титлата, давана на лондонския кмет, избран ежегодно. Бел.пр. ↑

[2] По онова време в Англия са съществували специални затвори за длъжници. Б.пр. ↑

XII ГЛАВА

НЕ ХАРЕСВАМ САМОСТОЯТЕЛНИЯ СИ ЖИВОТ И ВЗЕМАМ ВАЖНО РЕШЕНИЕ

Молбата на мистър Микобър бе разгледана своевременно. За най-голяма моя радост той бе освободен от затвора по силата на Закона за несъстоятелните длъжници. Кредиторите му не бяха неумолими. Мисис Микобър ми разправи, че дори и отмъстителният общар заявил пред съда, че не питае никаква ненавист към него, но че само държи да си получава дължимите му суми, което смятал само за проява на човещина.

След приключването на съдебния процес мистър Микобър се върна в затвора, тъй като, преди да бъде окончателно освободен, трябваше да заплати известни такси и да изпълни някои формалности. Членовете на клуба го посрещнали с голям възторг и същата вечер устроили специално събрание в негова чест. А в това време мисис Микобър и аз вечеряхме самички, заобиколени от заспалия деца.

— А сега, мистър Копърфийлд — каза мисис Микобър, — нека да пийнем по една глътка в памет на татко и мама.

— Те умрели ли са, госпожо? — запитах аз, след като вдигнах чаша за тях.

— Майка ми напусна този свят, преди да започнат затрудненията на мистър Микобър или поне те да станат непреодолими. Татко живя по-дълго и на няколко пъти поръчителства на мистър Микобър, а след това издъхна, оплакван от многото членове на нашия кръг.

Мисис Микобър поклати глава и пророни една благочестива сълза върху близачето, което в него момент беше в ръцете й.

Тъй като не можех да се надявам за по-благоприятен случай да задам един въпрос, който много ме интересуваше, аз й казах:

— Мога ли да ви запitam, госпожо, какво възнамерявате да правите сега, когато мистър Микобър се избави от трудностите си и е на свобода? Обмислили ли сте вече това?

— Семейството ми — подхвана мисис Микобър, която винаги произнасяше тези две думи с особено натъртване, макар и никога да не можах да разбера кой попадеше под това наименование, — семейството ми е на мнение, че мистър Микобър трябва да напусне Лондон и да прояви талантите си в провинцията. Мистър Микобър е много талантлив човек, мистър Копърфийлд.

Казах ѝ, че съм уверен в това.

— Много е талантлив — повтори мисис Микобър. — Моето семейство е на мнение, че ако се прояви известен интерес, в митницата ще може да се направи нещо за човек с неговите способности. Тъй като семейството ми има местно влияние, тяхното желание е мистър Микобър да се установи в Плимут. Те считат, че той трябва да бъде на самото място.

— За да бъде готов ли? — загатнах аз.

— Точно така — отвърна мисис Микобър. — За да бъде готов, в случай че нещо изскочи.

— А и вие ли ще отидете с него, госпожо?

Случките през деня, прибавени към близначетата, ако не и към виното, бяха направили мисис Микобър истерична и тя отвърна, като зарони сълзи:

— Никога не ще изоставя мистър Микобър. Може би в началото той е скривал от мене трудностите си, може би самоуверено е мислил, че ще ги превъзмогне. Перлената огърлица и гривните, които наследих от мама, бяха продадени за по-малко от половината от истинската им стойност, а кораловата гарнитура, която получих като сватбен подарък от татко, едва ли не бе хвърлена за нищо. Обаче аз никога не ще изоставя мистър Микобър. Не! — извика мисис Микобър, по-възбудена отвсякога. — Никога няма да го направя! Няма защо да ме питате!

Почувствувах се доста неудобно — като че ли мисис Микобър предполагаше, че бих могъл да искам от нея да стори подобно нещо, — и я загледах разтревожено.

— Мистър Микобър си има своите недостатъци. Не отказвам, че е непредвидлив. Не отказвам, че е скривал от мен доходите и задълженията си — продължи тя, като гледаше към стената, — но никога не ще го изоставя!

Тъй като думите на мисис Микобър се бяха превърнали в неистово пищене, така се изплаших, че отърчах в клубната стая и

обезпокоих мистър Микобър тъкмо когато бе застанал начело на хора и пееше една весела песен. Съобщих му, че мисис Микобър се чувства много зле. Той веднага избухна в плач и тръгна с мен, а по жилетката му бяха полепнали главите и опашките на скаридите, с които се бяха черпили.

— Ема, ангел мой! — провикна се мистър Микобър, като се завтече в стаята. — Какво има?

— Никога не ще те изоставя, Микобър! — възкликна тя.

— Живот мой! — каза мистър Микобър, като я взе в прегръдките си. — Напълно съм уверен в това.

— Той е бащата на децата ми! Той е бащата на близнаците ми! Той е обичаният ми съпруг — извика мисис Микобър, като се мъчеше да се освободи от ръцете му. — И никога не ще напусна моя Микобър!

Мистър Микобър така много се трогна от тази проява на преданост, че отново я прегърна страстно, като ѝ се молеше да вдигне очи и да се успокои. А що се отнася до мен, бях облян в сълзи. Но колкото по-усърдно я молеше да вдигне очи, толкова по-упорито тя гледаше надолу и колкото по-ревностно я караше да се успокои, толкова по-неспокойна ставаше тя. Като последица на всичко това мистър Микобър така много се разчувствува, че смеси собствените си сълзи с нейните и моите и най-последно ме помоли да бъда така добър и да си изнеса един стол на стълбите, докато той я настани в леглото. Исках да си взема сбогом и да си отида, но той в никакъв случай не желаше да ме пусне, преди да бе ударил звънецът за посетителите.

Седнах край прозореца на стълбите, а след малко и той дойде, като седна на друг стол до мене.

— Как е сега мисис Микобър, господине? — запитах го аз.

— Много е потисната — каза Мистър Микобър, клатейки глава. — Сега настъпва реакцията. Божичко, какъв ужасен ден! Останали сме съвсем самички!

Мистър Микобър стисна ръката ми, изстена и зарони сълзи. Бях много трогнат, но и разочарован, тъй като бях си представял, че при този така дългоочакван случай всички ще бъдем весели и доволни. Но, струва ми се, че мистър и мисис Микобър бяха така свикнали със старите си трудности, че когато най-последно се освободиха от тях, се чувствуваха като същински корабокрушенци. Цялата им гъвкавост бе изчезнала и никога не ги бях виждал и наполовина тъй нещастни,

както през тази вечер. Когато звънецът издрънка и мистър Микобър ме придружи до пазача, като на раздяла ме благослови, той бе толкова отчаян, че просто се страхувах да го оставя сам.

Но през всичката тази бъркотия и потиснатост на духа, в които неочаквано за мен бяхме изпаднали, ясно съзнавах, че Микобърови напускат Лондон и че ни предстои раздяла. Смътната мисъл, която посетне се оформи в твърдо решение, се породиха в ума ми, докато се прибирах вкъщи, както и през безсънните часове, които прекарах тази нощ.

Бях така свикнал с Микобърови и така се бях сближил с тях в нещастията им, че при мисълта да ги изгубя се чувствах съвсем сам и без приятели. Като си помислех само, че трябва да си търся друго жилище и отново да отивам сред непознати хора, изпитвах голямо отчаяние. Ранният ми опит ме беше научил как щеше да ми се отрази всичко това. Знаех, че гордостта ми ще бъде наранявана, предчувствах какъв срам ще гори гърдите ми и дойдох до заключение, че животът е непоносим.

Съзнавах ясно, че мога да се спася от настоящия си живот само ако самичък избягам от него. Много рядко се получаваше нещо от мис Мърдстоун и никога нищо от мистър Мърдстоун. Бяха дошли обаче два или три колета със закърпени дрехи, адресирани до мистър Куиниън. Всеки от тях съдържаше по една бележка, в която се казваше: „Дж.М. се надява, че Д.К. е старателен в работата си и ревностно изпълнява дълга си“. Това ми подсказваше съвсем ясно, че за Мърдстоунови продължавах да бъда само един товар.

Съзнанието ми бе все още заето с тези мисли, когато на другата сутрин разбрах, че мисис Микобър не е говорила за напускане на Лондон голословно. Те наеха за една седмица стая в къщата, в която живеях, а след това щяха да заминат за Плимут. В деня на тръгването си мистър Микобър сам дойде в кантората, за да съобщи на мистър Куиниън, че ме предоставя на него. Каза му също така, че може да ми даде само най-добри препоръки, които безсъмнено заслужавах. Мистър Куиниън извика каруцаря Тип, женен човек, който даваше стая под наем, и му каза, че ще се настаня да живея у тях. Не отвърнах нищо и той сигурно сметна, че съм съгласен, но вече бях взел решението си.

Последните вечери, през които бяхме под един покрив с Микобърови, прекарах заедно с тях. Тези дни ни сблизиха още повече. Последния неделен ден те ме поканиха на обяд. Ядохме свински бут с ябълков сок и пудинг. Още предишната вечер бях купил един пъстър сив кон за подарък за Уилкинс Микобър — това беше името на момчето — и една кукла за малката Ема. Подарих и един шилинг на сирачето, което също щеше да напуска.

Денят мина много приятно, въпреки че всички бяхме много развълнувани поради приближаващата раздяла.

— Мистър Копърфийлд — каза мисис Микобър, — никога не ще си спомням за дните, когато мистър Микобър имаше трудности, без да се сетя за вас. Вие винаги бивахте толкова мил и услужлив към нас. Не бяхте квартирант, а истински приятел.

— Мила моя — подхвана мистър Микобър — Копърфийлд (напоследък той така ме наричаше) има сърце, с което съчувствува на страданията на ближните си, когато някой мрачен облак ги засенчи, има глава, с която разсъждава, както и ръка, с която — накъсо казано, има способност да залага и разпродава онези вещи, без които може да се мине.

Поблагодарих им за тези ласкави думи и им казах колко много ми е мъчно, че ще се разделим.

— Млади ми приятелю — каза мистър Микобър, — аз съм повъзрастен от вас. Имам опит в живота и, накъсо казано, опит в страданията изобщо. Понастоящем, докато нещо изскочи (което мога да кажа, че очаквам всекичасно), не мога да ви подаря нищо друго освен един съвет. Все пак моите съвети са толкова ценни, че, накъсо казано, самият аз не се възползвам никога от тях и съм... — тук мистър Микобър, който досега се усмихваше, изведнъж се спря и се намръщи, като продължи: — и съм такъв клетник, какъвто ме виждате в настоящия момент.

— Скъпи ми Микобър — простена жена му.

— Да — продължи мистър Микобър, като се забрави и отново се усмихна, — истински клетник. Моят съвет е да не оставяте днешната работа за утре. Отлагането е крадец на времето. Дръжте го здраво!

— Принципът на клетия ми татко — забеляза мисис Микобър.

— Мила моя — каза мистър Микобър, — баща ти беше чудесен и бог ми е свидетел, че съвсем нямам намерение да го подценявам. Той

беше такъв човек, че, накъсо казано, едва ли ще срещнем друг на неговите години, който така да умее да носи бричове и тъй лесно да чете без очила. Но той приложи този принцип и към сватбата ни, мила, и тя стана, така преждевременно, че още не съм се справил с разноските.

Мистър Микобър погледна косо към мисис Микобър и прибави:

— Не че съжалявам за това. Тъкмо обратното, любов моя. — След тези думи за момент той стана сериозен.

— А не забравяйте и другия ми съвет, Копърфийлд. Годишен доход двадесет фунта, годишен разход деветнадесет фунта, деветнадесет шилинга и шест пенса, резултат — щастие. Годишен доход двадесет фунта, годишен разход двадесет фунта и шест пенса, резултат — нещастие. Цветът повяхва, зеленият лист изсъхва, господнята десница се стоварва върху клетника и, накъсо казано, човек изпада в беда като мен!

За да направи примера си по-внушителен, мистър Микобър изпи чаша пунш с най-голяма наслада и задоволство и си засвири една колежанска песен.

Не пропуснах да го уверя, че ще запазя в паметта си тези съвети, макар и да нямаше нужда да върша това, тъй като те ме засягаха съвсем очебийно. На другата сутрин се видях с цялото семейство пред агенцията на дилижанса и със свито сърце наблюдавах как заемат местата си отзад.

— Мистър Копърфийлд — каза мисис Микобър, — бог да ви благослови. Никога не ще ви забравя и никога не бих желала да ви забравя, дори и да можех.

— Копърфийлд — каза мистър Микобър, — сбогом! Желая ви щастие и благоденствие. Ако с течение на годините се убедя, че жестоката ми съдба ви е послужила за предупреждение, няма да чувствавам, че съм живял напразно на този свят. В случай, че нещо изскочи (в което съм уверен), ще бъда много щастлив, ако подобря положението ви, стига да е по силите ми.

Стори ми се, че докато мисис Микобър седаше отзад в дилижанса заедно с децата, а аз стоях на пътя и гледах жално към тях, някаква мъгла се вдигна пред погледа ѝ и тя видя какво малко същество бях всъщност. Стори ми се тъй, защото тя ми махна с ръка да се кача, със съвсем ново и напълно майчинско изражение на лицето и

като обви ръце около лицето ми, целуна ме по такъв начин, сякаш целуваше собственото си дете. Едва имах време да сляза преди тръгването на дилижанса и едва можех да виждам Микобърови от кърпичките, които размахваха. След минута дилижансът изчезна от погледа ми. Сирачето и аз стояхме на средата на пътя и се гледахме разсеяно един друг, сетне се ръкувахме и си взехме сбогом. Предполагам, че тя се връщаше в сиропиталището „Св. Лука“, също както и аз се връщах в Мърдстоун и Гринби, за да захвана отново досадната си работа.

Но не възнамерявах да прекарам много дни там. Съвсем не. Бях решил да избягам, да намеря начин да отида при едничката роднина, която имах на този свят, леля ми мис Бетси, и да ѝ разправам историята си. Вече загатнах, че и сам не разбрах как тази отчаяна идея се бе породила в съзнанието ми. Но веднъж попаднала там, тя се затвърди и се превърна в цел, която реших да преследвам непоколебимо. Не мога да кажа, че вярвах в успешното ѝ постигане, обаче бях взел решение и на всяка цена трябваше да го изпълня.

След онази нощ, когато за първи път тази мисъл влезе в главата ми, си припомних не веднъж, а хиляди пъти онази стара история, която клетата ми майка ми бе разправила във връзка с раждането ми и която с удоволствие слушах и знаех наизуст. Виждах леля си да се появява и да изчезва, а строгата ѝ и заплашителна фигура се изправяше пред мен. Но имаше нещо в поведението ѝ, върху което обичах да размишлявам и което ми навяваше някаква сянка на надежда. Не можех да забравя как на майка ми се бе сторило, че леля Бетси докоснала ласкаво хубавата ѝ коса. И макар това да е било може би само въображение от страна на майка ми, без да се е основавало на действителността, си рисувах една хубава картина, в която виждах как страшната ми леля отстъпва пред девическата красота, която така добре си спомнях и така много обичах. Тази дребна случка придаваше нежност на целия разказ за посещението на леля Бетси. Твърде е възможно тя да бе стояла през всичкото време в съзнанието ми и да ме бе подтикнала да взема решението си.

Тъй като дори не знаех къде живее леля ми, написах дълго писмо на Пеготи, в което уж случайно я запитах дали си спомня къде се намира тя. Споменах, че съм чул за някаква си жена с нейното име, която живеела в един град, чието име определих наслуки и за което

исках да узная дали е същото. Казах ѝ още, че много се нуждая от половин гвинея и че ако ми заеме тази сума, ще ѝ бъда особено благодарен, като след това ще ѝ разправа за какво ми е била нужна.

Пеготиният отговор пристигна наскоро и както обикновено в писмото ѝ се четеше любов и преданост. В него тя изпращаше и половин гвинея (боя се, че е имала много трудности, докато успее да я измъкне от сандъка на мистър Баркис) и ми съобщаваше, че мис Бетси живее някъде около Дувър, но не знае дали в самия Дувър в Хайт, в Сандгейт, или във Фокстън. Запитах един от нашите работници за тези места и той ми каза, че се намират съвсем близо едно до друго. Сметнах, че това е достатъчно за целта ми, и реших да тръгна към края на седмицата.

Тъй като бях едно честно малко същество и не исках да разваля мнението, което имаха за мен в Мърдстоун и Гринби, счетох за необходимо да остана до събота вечер и понеже първата си седмична заплата бях получил предварително, реших да не се явя в кантората, когато плащат за изтеклата седмица. Точно заради това бях помолил Пеготи за половин гвинея — за да не остана без пари за пътни разноски. Така че когато събота вечер дойде и всички чакахме в склада да ни дадат надниците, каруцарят Тип, който винаги биваше пръв при тези случаи, отиде да си получи парите, а аз дръпнах Мик Уокър за ръкава и го помолих, когато дойде моят ред, да каже на мистър Куиниън, че съм отишъл да пренеса багажа си в жилището на Тип. След това за последен път пожелах лека нощ на Разварени картофи и избягах.

Сандъкът ми беше в старата ми квартира край реката, а на гърба на един от етикетите, които залепяхме на бутилките, бях написал: „Мистър Дейвид, да стои до поискване в агенцията на дилижанса за Дувър“. Този етикет стоеше готов в джоба ми, като възнамерявах да го залепя на сандъка, когато го измъкна от жилището. И докато се прибирах вкъщи, аз се оглеждах наоколо, за да зърна някой, който би могъл да ми помогне да занесем сандъка до агенцията.

Близо до обелиска на Блекфрайърс Роуд стоеше един дългокрак младеж, а до него имаше една много малка празна магарешка каручка. Зърнах го, когато минавах край него, а той ми се закани, че ще ми даде да разбере. Навярно се бе обидил от това, че го бях загледал. Спрях се

и му обясних, че съм направил това не от липса на добри обноси, а защото съм помислил, че може би ще мога да му дам някаква работа.

— Каква работа? — запита дългокракият младеж.

— Да пренесете един сандък — отвърнах аз.

— Какъв сандък? — запита дългокракият младеж.

Казах му, че думата е за моя сандък, който се намира недалеч на същата улица. Искam да ми го пренесе за шест пенса до агенцията на дилижанса за Дувър.

— Идвам — каза дългокракият младеж, като веднага се качи на каручката, която не беше нищо друго освен един голям дървен поднос на колела, и изтопурка напред така бързо, че едва можех да тичам в крак с магарето.

Имаше нещо предизвикателно в този младеж, особено в начина, по който дъвчеше една сламка, докато ми приказваше, което никак не ми се понрави. Но тъй като вече бяхме направили пазарлъка, аз го заведох горе в стаята, която напусках, свалихме сандъка и го поставихме в каручката. Не желяех още там да залепя етикета, за да не би някой от семейството на хазаина ми да разбере какво съм намислил и да ме задържи. Поради това помолих младежа да спре за малко, когато стигне до стената на затвора „Кралската скамейка“, и да ме почака. Едва бях изрекъл това, когато той така бързо подкара колата, сякаш сандъкът ми, каручката, магарето и самият той бяха еднакво пощурели. Когато стигнах на определеното място, едва можех да си поема дъх от тичане и викане подир него.

Тъй като бях много възбуден и запъхтян, аз изтърколих половината си гвинея, когато извадих етикета от джоба си. Сложих я за по-безопасно в устата си и макар че ръцете ми силно трепереха, за най-голяма моя радост успях чудесно да прикрепя етикета. Но точно тогава младежът така силно ме цапна под брадичката, че половината гвинея веднага изхвъркна от устата ми и падна в ръката му.

— Какво! — извика младежът, като ме дръпна за яката и се ухили по най-противен начин. — Значи трябва да те предам на полицията, така ли? Искаш да офейкаш, нали? Хайде в полицията, нехранимайко такъв, хайде!

— Върнете ми парите, моля — казах аз твърде изплашен, — и ме оставете на мира.

— Ела в полицията и там ще докажеш, че са твои — каза младежът.

— Дайте ми парите и сандъка — провикнах се аз, като избухнах в плач.

Младежът продължаваше да вика „хайде в полицията“ и да ме дърпа буйно към магарето, сякаш между животното и полицейския началник имаше нещо общо. Но в последния миг той промени намерението си, скочи в колата; седна върху сандъка ми и като извика, че отива право в полицията, изтопурка напред по-бързо и отпреди.

Аз се завтекох след него, но бях така задъхан, че не можех да викам за помощ, но дори и да можех да сторя това, нямаше да смея да го направя. В разстояние на една миля едва-що не ме прегазиха двадесет пъти. Ту го изгубвах от поглед, ту пак го зървах отдалеч, ту ме удряха с някой файтонджийски камшик, ту ми подвикваха, ту падах в калта, ту се блъсках в нечии ръце, ту се препъвах в някой стълб. Най-после, запъхтян и изплашен, оставих младежа да върви където иска със сандъка и парите ми. Задъхвах се и плачех, обаче не спирах нито за миг, а бързах по пътя към Гринич, за който знаех, че е по посока към Дувър. Запътил се бях да търся убежище при леля си Бетси, като носех в себе си малко повече от това, което имах в онзи час, когато се бях появил на този свят и й бях причинил толкова тревога.

XIII ГЛАВА

ПОСЛЕДИЦИТЕ ОТ РЕШЕНИЕТО МИ

Когато се отказах да преследвам младежа с магарешката каручка, едва ли не възнамерявах да тичам по целия път за Дувър. Скоро обаче съзнах какво правя и спрях на едно място на пътя за Кент. Намирах се на някаква площадка, отпреде ми имаше малко езерце и в средата му се издигаше някаква глупава фигура, надуваща суха раковина. Седнах на един праг, съвсем изморен и изтощен от досегашните усилия, като едва можех да си поема дъх, за да плача за изгубения си сандък и половината гвинея.

До това време вече се бе стъмнило. Докато седях и почивах, часовниците удариха десет. Но за щастие нощта бе лятна и времето бе чудесно. Когато вече бях в състояние да дишам свободно и се бях освободил от задушавашото усещане в гърлото си, станах и отново поех по пътя. Нямах никакво желание да се върна назад. Предполагам, че бих вървял напред дори и ако се бе извила снежна буря.

Цялото ми състояние не надминаваше сумата от едно пени и половина (чудно ми беше как можех да имам и толкова пари в събота вечер!), но това не ми попречи да продължа пътя си. Повлиян от вестникарските хроники, започнах да си представям как след един-два дни ще ме намерят мъртъв под някой плет. Продължавах да се тътря опечален, като напругах сили да вървя колкото може по-бързо. Минах край един дюкян, на който бе написано, че се купуват дамски и мъжки дрехи и че се дава отлична цена за парцали, кости и кухненски остатъци. Собственикът на този дюкян седеше по риза на прага и пушеше. И тъй като от ниския таван висяха много връхни дрехи и панталони, като се поклащаха насам-натам, а вътре горяха само две малки свещи, си представих, че търговецът е някакъв много отмъстителен човек, който е избесил всичките си врагове и сега седи и се радва. Неотдавнашният ми опит с мистър и мисис Микобър ми подсказа, че тук мога да намеря начин да задържа за малко вълка пред

вратата си. Отидох в най-близката странична уличка, свалих си жилетката, сложих я под мишница и се върнах пред дюкяна.

— Моля ви се, господине — казах аз, — бих желал да продам това и да получа справедлива цена.

Мистър Долоби — това поне беше името, което бе написано на фирмата — взе жилетката, постави лулата си на едно колче пред вратата, влезе в дюкяна, последван от мене, разпростря жилетката на тезгяха, заоглежда я, вдигна я срещу светлината и най-сетне каза:

— Кое наричате справедлива цена за тази мъничка жилетка?

— О, вие знаете това най-добре, господине — отвърнах скромно аз.

— Не мога да бъда едновременно купувач и продавач — каза мистър Долоби. — Вие посочете цената.

— Бихте ли ми дали осемнадесет пенса за нея? — загатнах аз след малко колебание.

Мистър Долоби я сгъна и ми я подаде:

— Бих ограбил семейството си — каза той, — ако ви дам дори девет пенса за нея.

Това беше твърде неудобно представяне на въпроса, тъй като по този начин излизаше, че аз, един съвсем чужд човек, исках от мистър Долоби да ограби семейството си заради мене, но тъй като бях твърде притеснен парично, казах, че ако той няма нищо против, ще се съглася да взема девет пенса. Мистър Долоби ми даде сумата не без известно мърморене. Пожелах му лека нощ и си излязох от магазина без жилетка, обаче с девет пенса в джоба. Когато си закопчах жакета, видях, че няма много да почувствувам липсата на жилетката. Дори нещо повече, предрекох си съвсем ясно, че след жилетката щеше да отиде и жакетът ми и че ще трябва да се помъча да стигна в Дувър по риза и панталони, като даже беше съмнително дали и в този си вид щях да отида дотам. Тази мисъл обаче ме занимаваше по-малко, отколкото можеше да се предположи. Освен общото впечатление, че пред мен се простира дълъг път и че младежът с магарешката кола се бе отнесъл жестоко към мен, нямах ясна представа за мъчнотиите, които можеха да ме връхлетят, след като отново поех пътя си с деветте пенса в джоба.

Намислил си бях как да прекарам нощта и се готвех да изпълня плана си. Реших, че ще легна зад стената на старото ми училище, в

един ъгъл, където обикновено стоеше купа сено. Представих си, че няма да се чувствам съвсем самотен, ако близо до мен са момчетата, както и спалнята, в която разправях романи, макар и момчетата да не знаят, че съм там, а спалнята не можеше да ми бъде убежище.

Бях преживял труден ден и бях доста изтощен, когато най-после се изкачих до Блекхийт. Доста се измъчих, докато намеря Салем Хаус, обаче най-после го видях, видях и купата сено в ъгъла. Обиколих край стената, погледнах нагоре към прозорците, видях, че навред е тъмно и тихо, а след това легнах до купата. Никога няма да забравя колко самотен се почувствувах, когато за първи път трябваше да легна на открито, без покрив над главата си!

Сънят ме обхвана също така, както обхващаше и много други скитници, срещу които вратите се заключваха, а кучетата лаеха. Сънувах, че съм в старото си легло в общата спалня и разправям разкази на момчетата. Стреснах се и се намерих седнал, с името на Стиърфорд на устните ми, загледан безпомощно в звездите, които светеха и трепкаха над мен. Когато разбрах къде съм в този среднощен час, обхвана ме някакво чувство, което ме накара да стана и да повървя наоколо, изплашен и аз не зная от какво. Но по-слабото блещукане на звездите и бледата светлина на небето, откъдето се появяваше утрото, ме успокоиха. Очите ми се затвориха и отново си легнах и заспах — макар в съня си да усещах, че ми е студено, — докато топлите слънчеви лъчи и звънецът за ставане в Салем Хаус ме събудиха. Ако можех да се надявам, че Стиърфорд е там и ще излезе, щях да дебна, докато го видя, обаче знаех, че навярно отдавна е напуснал училището. Може би Тредълс беше останал, но и това бе съмнително. Освен това не вярвах много в благоразумието му, нито пък в късмета му, колкото и да разчитах на добродушието му. Така че не можех да му се доверя и да споделя с него грижата си. Пълзешком се отдалечих от стената, докато момчетата на мистър Крийкъл ставаха, и поех дългия пращен път, който знаех, че води за Дувър. Когато бях между тях, едва ли си представях, че ще дойде време, когато ще се тътря по него като скитник, какъвто бях сега.

Колко различно бе това неделно утро от неделните утрини в Ярмут. Докато крачех напред, чух черковните камбани и срещнах хора, които отиваха на черква. Минах и край една-две черкви, изпълнени вече с енорияшите. В летния въздух се носеха звуците на химни, а

клисарят седеше в сянката на терасата или стоеше изправен под тисовото дърво, с ръка на чело, като ме гледаше учудено. Мир и покой витаеха над всичко освен над мен в онова неделно утро. Това беше разликата. Бях изцапан, изпрашен, с разчорлена коса и това ме караше да се чувствам много зле. Ако не бе хубавата картина, която си бях нарисувал във въображението и която изобразяваше как леля ми отстъпва пред свежестта и красотата на майка ми, едва ли щях да имам сили да продължа пътя си повече от един ден. Но този образ винаги вървеше пред мен и аз го следвах.

През този неделен ден извървах тридесет и три километра по гладкото шосе, макар да не ми бе много лесно, тъй като не бях свикнал на подобни усилия. И сега се виждам как на свечеряване минавах по моста край Рочестър, изморен и с изранени крака, като ядях хляба, който си бях купил за вечеря. Бях зърнал една или две къщички с надпис „Стаи за пътници“ и ме бяха изкусили, обаче се страхувах да изхарча малкото пари, които имах, а още повече се боях от заплашителния вид на скитниците, които настигах или срещах из пътя. За покрив щеше да ми служи само небето. Наближих Чатъм. Във вечерната дрезгавина той приличаше на някакъв блян от тебеширени скали с подвижни мостове и безмачтови кораби в една размътена река, с покриви, прилични на Ноевия ковчег. Най-после стигнах до обрасла с трева батарея над тясна уличка, където един часовей се разхождаше напред-назад. Легнах до едно оръдие и се почувствувах щастлив при звука на стъпките на часовоя, макар и той да не знаеше, че се намирам над него, също както и момчетата от Салем Хаус не знаеха, че лежа край оградата им. Спах дълбоко до сутринта.

Събудих се вкочанен и с подути крака, а главата ми бе замаяна от биенето на барабани и маршируването на войници. Те ме заобиколиха от всички страни, докато слизах надолу към дългата тясна улица. Усещах, че ако искам да запазя силите си докрай, този ден трябваше да извървя по-малко път. Реших, че най-важното е да продам жакета си. Съблякох го, за да свикна без него, и като го сложих под мишница, тръгнах да оглеждам различните магазини.

Градчето беше удобно за подобен вид сделки, тъй като и в него имаше безброй дюкяни за употребявани дрехи и собствениците им, седнали на праговете, се оглеждаха за клиенти. В повечето дюкяни между другите дрехи се виждаха и по един-два офицерски мундира с

еполети и галони и това ме караше да се свеня да предложа собствената си скромна дреха. Дълго време вървах, без да покажа никому жакета си.

От скромност се заглеждах по-скоро в моряшките дюкяни, както и в магазините, подобни на този на мистър Долоби, отколкото в по-свестните. Най-после на ъгъла на една мръсна уличка видях един дюкян, който ми изглеждаше обещаващ. Уличката завършваше с оградено място, обрасло с коприва, а върху колчетата на оградата висяха няколко ката вехти моряшки дрехи, за които нямаше място в дюкянчето. Те се развяваха между детски колички, ръждясали пушки, мушамени шапки и табли, изпълнени с множество стари ръждясали ключове с най-различна големина, които сякаш можеха да отключат всички врати в света.

Влязох в дюкяна, който беше малък и нисък, а прозорчето, затулено от окачените по него дрехи, по-скоро затъмняваше, отколкото осветяваше помещението. За да се отиде там, трябваше да се слезе по няколко стъпала. Минах по тях с разтуптяно сърце и съвсем не се успокоих, когато един грозен стар човек, чиято долна част на лицето бе покрита със сива брада, изскочи от една мръсна дупка зад дюкянчето и ме сграбчи за косата. Имаше ужасен вид, беше облечен с мръсна фланелена жилетка и миришеше грозно на ракия. Леглото му, покрито с нечист и изпокъсан юрган, беше в дупката, от която бе излязъл. Там имаше друго малко прозорче, от което се виждаше още коприва, както и едно куцо магаре.

— О, какво искаш? — запита ме старият човек, като се ухили свирепо. — О, очите ми и краката ми, какво искаш? О, дробовете ми и жлъчката ми, какво искаш? Гр-рр, гр-рр!

Бях така смаян от тези думи и особено от последното възклицание, което приличаше на някакво грозно щракане в гърлото му, че ми бе невъзможно да отговоря. Старият човек продължаваше да ме държи за косата и отново повтори:

— О, какво искаш? О, очите ми и краката ми, какво искаш? О, дробовете ми и жлъчката ми, какво искаш? Гр-рр!

Той издаде последния звук с такава сила, че очите му просто щяха да изхвъркнат.

— Искан да попитам — казах разтреперан, — дали бихте желали да купите един жакет?

— О, нека да видим жакета! — провикна се старият човек. — О, болното ми сърце, покажи ми жакета! О, очите ми и краката ми, извади жакета!

При тези думи той дръпна от косата ми приличните си на птичи нокти ръце и си сложи очила, които никак не разкрасяваха възпалените му очи.

— О, колко искаш за жакета? — извика старият човек, след като го разгледа. — О, гр-рр! Колко искаш за жакета?

— Четвърт гвинея — отвърнах аз, като се съвзех.

— О, дробовете ми и жлъчката ми — извика старият човек. — Не! О, очите ми, не! О, краката ми, не! Осемнадесет пенса. Гр-рр!

Всеки път, когато издаваше това възклицание, имаше опасност очите му да изскочат, а всяко изречение той изпяваше все по един и същ начин, който напомняше свирене на вятър, отначало ниско, после високо и най-сетне отново ниско. Не знам дали бих могъл да направя друго по-сполучливо сравнение.

— Добре — казах аз доволен, че сделката се бе свършила, — ще взема осемнадесет пенса.

— О, жлъчката ми — извика старият човек, като хвърли жакета на една поличка. — Излез от дюкяна! О, дробовете ми, излез от дюкяна! О, очите ми и краката ми — гр-рр! — не искам пари, да направим размяна.

Никога през живота си не съм бил така изплашен. Нито преди, нито след това. Но въпреки туй отвърнах му смирено, че искам пари и че нищо друго не ми трябва. Казах му, че ще седна вън и ще го почакам, без да го карам да бърза. И наистина излязох вън и седнах на сянка в един ъгъл. Седях там толкова дълго, че сянката се измести, слънцето ме огря, отново пропълзя сянка, а аз все седях и чаках да ми даде парите.

Надявам се, че в тази търговия не е имало друг подобен луд пияница. Съседските момчета непрестанно се втурваха в дюкяна, крещяха, че се е продал на дявола, и с викове го подканяха да извади златото си. „Чарли, ти не си беден. Само се преструваш, че си такъв. Дай си златото. Дай малко от онова злато, за което си се продал на дявола. Хайде! То е скрито в дюшека ти, Чарли. Разпори го и дай малко и на нас!“ Те не само го подканяха да им даде златото си, но даже му предлагаха и нож, за да разпори дюшека. Това така много го

ядосваше, че през целия ден той непрестанно гонеше момчетата, които се разбягваха на всички страни. Обхванат от ярост, се запътваше към мен, като мислеше, че съм един от тях, и правеше такива гримаси, сякаш искаше да ме разкъса на парчета. Сетне тъкмо навреме се сещаше кой бях, вмъкваше се в дюкяна и лягаше на леглото си. Разбрах това от начина, по който пееше „Смъртта на Нелсон“, като издаваше бесни крясъци, изпъшкваше по едно „ох“ пред всеки ред и най-често възкликваше любимото си гр-рр. Като че ли това не ми бе достатъчно, та трябваше да понасям и непрестанните закачки и грубости на момчетата. Като виждаха търпението и постоянството, с което седях полуоблечен пред дюкяна, те навярно смятаха, че имам нещо общо със стария човек.

Той направи много опити да ме накара да се съглася на размяна, като веднъж донесе въдица, друг път цигулка, след това цилиндър, а най-после една флейта. Но аз не се поддавах на увещанията му и продължавах да седя отчаян на мястото си, като всеки път със сълзи на очи го молах да ми даде или пари, или жакета. Най-после той започна да се пазари, като всеки път увеличаваше цената с половин пени. Трябваше да минат два часа, за да стигнем до един шилинг.

— О, очите ми и краката ми! — извика той, като надникна от дюкяна след доста дълго мълчание. — Ще си отидеш ли, ако ти дам още два пенса?

— Не мога — казах аз, — ще гладувам.

— О, дробовете ми и жлъчката ми, какво ще кажеш за още три пенса?

— Ако можех, нямаше да взема нищо — казах, — обаче тези пари ми са много необходими.

— О, гр-рр! (Просто е невъзможно да се опише по какъв начин измъкваше от гърлото си това възклицание, като надничаше иззад вратата към мен и показваше само лукавата си стара глава.) Ще се съгласиш ли за още четири пенса?

Бях толкова изтощен и отпаднал, че приех предложението му. Взех с разтреперана ръка парите и си отидох по-гладен и по-жаден отвсякога. Беше малко преди залез. Подкрепих се напълно за три пенса и тъй като вече се чувствах по-бодър, изминах още единадесет километра.

Вечерта легнах под друга купа сено, където си починах добре, след като си измих краката в едно поточе и ги обвих, доколкото можах, с няколко свежи листа. Когато на другата сутрин отново поех пътя си, видях, че той минава през хмелови разсадници и овощни градини. Беше късно лято и по дърветата се червенееха ябълки, а на някои места берачите на хмел вече бяха започнали работата си. Всичко ми изглеждаше много красиво и реших да спя през нощта между хмела. За другари щяха да ми служат дългите редици колчета, около които се виеха крехки листенца.

Този ден скитниците бяха по-лоши отвсякога. Вдъхваха ми уплаха, която и досега не мога да забравя. Някои от тях, грубияни със заплашителен вид, ме поглеждаха с вперен поглед, спираха се, подвикваха ми да се върна и да тръгна с тях, а когато хуквах напред, замеряха ме с камъни. Спомням си един млад мъж, който трябва да бе медникар. (Разбрах това от котлето в ръката му.) С него вървеше и една жена. Той ме погледна свирепо и с такъв силен глас ми извика да се върна, че веднага спрях и се огледах.

— Когато те викам, идвай, иначе ще ти разпоря малкото тяло — каза медникарят.

Реших, че ще е най-добре да се върна. Докато се приближавах към тях и се мъчех да умилювам медникаря с външния си вид, забелязах, че едното око на жената беше подуто.

— Къде отиваш? — каза медникарят, като ме сграбчи за ризата с очернената си ръка.

— Отивам в Дувър — казах аз.

— А откъде идваш? — запитва той, като още по-здравосно сграбчи ризата ми.

— Идвам от Лондон.

— Ами какъв си? — запитва медникарят. — Да не си крадец?

— Н-не — отвърнах аз.

— Не си ли, дявол да те вземе? Ако ми се хвалиш с честността си, ще ти пръсна черепа.

Със свободната си ръка той се престори, че ще ме удари, а след това ме изгледа от глава до пети.

— Имаш ли в себе си пари колкото за чаша бира? — запитва ме медникарят. — Ако имаш, веднага ги извади, преди да съм ги взел аз.

Естествено, веднага щях да ги извадя, обаче в същия миг срещнах погледа на жената и видях как тя съвсем леко поклати отрицателно глава и само с устните си ми каза „не“.

— Много съм беден — казах аз, като се опитах да се усмихна — и нямам никакви пари.

— Какво искаш да кажеш? — изкрещя медникарят, като ме изгледа така свирепо, та едва ли не помислих, че вижда парите в джоба ми.

— Сър! — със заекване казах аз.

— А защо си взел копринената кърпа от брат ми? Дай ми я! — И в един миг той сграбчи кърпата, която бях обвил около врата си, и я подхвърли на жената.

Тя избухна в смях, сякаш считаше това за някаква шега, и после подхвърли кърпата към мене. Както по-рано, тя пак помръдна устни и без да издаде звук, каза: „Върви“. Но преди да имам време да я послушам, медникарят дръпна кърпата от ръката ми така грубо, че просто ме отхвърли настрана, и като я завърза хлабаво около врата си, нахвърли се с ругатни върху жената и я събори. Никога няма да забравя как падна заднишком върху неравния път и остана да лежи там с отхвъркнало настрана боне и с разрошена и побеляла от праха коса. Когато се отдалечих достатъчно, отново се обърнах и видях, че тя седи отстрани на пътя и изтрива кръвта от лицето си с крайчеца на шала си, а той продължаваше да върви напред.

Това приключение така ме изплаши, че после, когато видех някой скитник, аз се връщах да търся скривалище и оставах там, докато хората отминеха. Това се случваше толкова често, че изгубих твърде много време. Едничкото нещо, което ме поддържаше всред всички тези мъчнотии, беше красивият образ на майка ми, която виждах такава, каквато е била, преди да се родя. Този образ бе непосредствено до мен и ме водеше напред. Виждах го между листата на хмела, когато лягах да спя, виждах го и сутринта, когато се събудех. Той вървеше с мен през целия ден. Оттогава насам винаги го свързвам със слънчевата улица на Кентърбъри, задрямала сякаш в горещината. Свързвам го със старите къщи и порти, с величествената сива катедрала и реещите се около кулите ѝ гарвани. Когато най-после стигнах до обширните голи хълмове край Дувър, той ми вдъхна надежда всред мрачната гледка пред мен и ме напусна едва когато постигнах първата голяма цел на

пътуването си и стъпих в града на шестия ден от бягството си. Но странно, щом стигнах пращен, обгорял от слънцето, полугол в желаното място, този образ изчезна като сън и ме остави безпомощен и потиснат.

Запитах за леля си най-напред някои лодкари, които ми дадоха най-различни отговори. Един каза, че живее в южния фар и там си е изпърлила мустаците. Друг спомена, че е завързана за голямата шамандура зад пристанището и може да бъде посещавана само при отлив. Трети ми съобщи, че била затворена в Мейдстоунската тъмница за крадене на деца, а четвърти, че я видели да яхва една метла и да се отправя за Кале. Обърнах се след това към файтонджииите, но и те се държаха закачливо и непочтително. А продавачите, като не харесваха вида ми, без да чуят какво ще ги попитам, отговаряха, че нямат нищо за мен. Чувствувах се по-нещастен и по-самотен откогато и да било. Нямах никакви пари, а и не притежавах вече нищо, от което да мога да се лиша. Бях гладен, жаден и изморен. Чувствувах, че съм така далеч от целта си, както ако си бях стоял в Лондон.

Сутринта мина в тези разпитвания. Бях седнал на прага на един празен дюкян на един ъгъл близо до пазара и се чудех дали да тръгна към съседните градчета, когато един файтонджия, минавайки с файтона си, изпусна, без да забележи, един конски чул. Подадох му го и тъй като съзрях в лицето му нещо добродушно, осмелих се да го запитам дали не знае къде живее мис Тротууд. Толкова често бях задавал този въпрос, че този път той замря на устните ми.

— Тротууд ли? — запита ме той. — Чакай да видя. Името ми е познато. Стара жена?

— Да — отвърнах аз, — възстаричка.

— Стои с вцепенен гръб? — каза той, като се поизправи.

— Да — казах аз. — Твърде е възможно.

— Носи и чанта? Има доста голяма чанта, сопнато държание и изведнъж напада човека, така ли?

Сърцето ми се преобърна в гърдите, като чувах колко вярно я описваше.

— Тогава ето какво ще ви кажа — продължи той. — Ако тръгнете там нагоре — и той показва към високата част на града — и вървите, докато стигнете до къщите с лице към морето, мисля, че ще

ви кажат къде можете да я намерите. Но тъй като не вярвам да ви даде нещо, вземете това пени.

Приех подаръка с благодарност и си купих с него един хляб. Изядох го по пътя и поех посоката, в която ме беше изпратил моят приятел, като повървах доста, докато стигнах до къщите, за които ми беше споменал. Най-после ги видях пред себе си и като ги приближих, влязох в един малък дюкян. Там запитах дали ще имат добрината да ми кажат къде живее мис Тротууд.

Обърнах се към един човек зад тезгяха, който мереше ориз за една млада жена, последната обаче помисли, че въпросът е отправен към нея, и бързо се извърна.

— Господарката ми ли? — каза тя. — Какво искаш от нея, момчето ми?

— Бих желал да поговоря с нея, моля — отвърнах аз.

— Искаш да кажеш, ще ѝ поискаш милостиня — отвърна девойката.

— Не, съвсем не — казах аз. — Но като се сетих, че в действителност я търсех тъкмо за тази цел, аз млъкнах, внезапно смутен, и лицето ми се обля в червенина.

Лелината ми прислужница (разбрах, че е такава по думите ѝ) сложи ориза в малка кошница и си излезе от дюкяна, като ми каза, че ако искам да узная къде живее мис Тротууд, мога да я последвам. Не се нуждаех от втора покана, макар в този миг да бях така възбуден и разтревожен, че краката ми се подкосяваха. Последвах девойката и скоро стигнахме до една много спретната къщица с весели извити прозорци. Пред нея имаше малка квадратна градинка, пълна с цветя, грижливо обработена и издаваща прекрасен аромат.

— Това е къщата на мис Тротууд — каза девойката. — Сега вече знаеш това и то е всичко, което мога да ти кажа! — С тези думи тя избърза в къщата, като сякаш искаше да махне от себе си отговорността за появяването ми, и ме остави до градинската порта, загледан безутешно над нея към прозореца на приемната, където дръпнатата малко настрана муселинова завеска в средата разкриваше пред погледа ми едно голямо зелено ветрило или параван, закрепен за перваза на прозореца, малка масичка и голямо кресло. Това ми навя мисълта, че може би в този миг леля ми седи в лошо настроение тъкмо в това кресло.

Обувките ми бяха в плачевно състояние. Подметките ми се бяха отпразли парче по парче, а горната им част се беше така накъсала, че вече бяха изгубили вида на обувки. Шапката ми (която ми бе служила и за нощно боне) бе така смачкана и износена, че и най-старата и почерняла тенджера можеше без никакъв срам да се сравни с нея. Ризата и панталоните ми, изцапани от потта, росата, тревата и кентската пръст, върху която бях спал — а освен това и скъсани, — биха могли да изпъдят птиците от лелината ми градина, докато стоях край портата. Косата ми не бе видяла гребен или четка, откакто бях напуснал Лондон. Лицето, вратът и ръцете ми, несвикнали да бъдат излагани толкова много на въздух и слънце, бяха изгорели и малиненочервени. Бях посипан с прах от глава до пети и имах вид на човек, излязъл от варница. В това окаяно състояние, с пълно съзнание за впечатлението, което щях да направя, аз чаках да се представя на страшната си леля.

След като постоях така известно време, тишината на гостната ме накара да предположа, че тя не е там. Вдигнах очи към прозореца горе, където видях един приятен господин със свежо лице, който си затвори гротескно едното око, кимна ми с глава няколко пъти, поклати я, засмя се и се скри.

Доста пъти и преди бях смайван, но неговото неочаквано държане ме смая по-силно откогато и да било, и едва ли не реших да се измъкна, за да обмисля как да действам по-нататък. Точно тогава от къщата излезе една дама с вързана върху бонето кърпа и с градинарски ръкавици. Беше препасана с престилка с големи джобове, а в ръката си държеше дълъг нож. Веднага познах, че това е мис Бетси. Тя излезе от къщата, като пристъпваше важно по същия начин, по който клетата ми майка толкова пъти ми бе описвала, че прави това в градината ни в Блъндърстоун.

— Махай се! — каза мис Бетси, като поклати глава и замахна с ножа във въздуха. — Махай се! Тук не се допускат момчета!

С примряло сърце я проследих с очи до един ъгъл в градината, където се наведе да изрови някакво коренче. Сетне без капка смелост, но с голямо отчаяние пристъпих тихичко и заставах до нея, като я докоснах с пръст.

— Моля, госпожо — започнах аз.

Тя се сепна и ме погледна.

— Моля, лельо.

— Какво? — възкликна мис Бетси с такова учудване, каквото не бях виждал никога по-рано.

— Моля, лельо, аз съм вашият племенник.

— Боже мой! — каза леля ми. И седна смаяна на градинската пътека.

— Аз съм Дейвид Копърфийлд, от Блъндърстоун в Съфък — където сте идвали вечерта, когато съм се родил, и сте видели скъпата ми майка. Много съм нещастен, откакто тя умря. Не ме прашаха да уча, унижаваха ме, изоставиха ме и ме дадоха на неподходяща за мен работа. Това ме принуди да избягам при вас. Още когато тръгнах, ме ограбиха, така че трябваше да измина целия път пеш. През цялото си пътуване не съм спал нито веднъж на легло. — Тук самообладанието ми изведнъж ме напусна. Направих едно движение с ръце, за да покажа колко съм изпокъсан и да засвидетелствувам как съм страдал, и избухнах в плач, който, предполагам, бях таил в себе си от една седмица насам.

Представям се на леля

През всичкото време, докато разказвах, леля ми продължаваше да седи на пясъка, а по лицето ѝ не се четеше нищо друго освен

учудване. Когато се разплаках, тя стана бързо, хвана ме за яката и ме заведе в приемната. Първата ѝ работа там беше да отвори един висок шкаф, да извади от него няколко бутилки и да излее част от тяхното съдържание в устата ми. Мисля, че ги бе извадила наслуки, тъй като съм положителен, че усетих вкуса на сарделен сос, на анасонова ракия и на подправка за салата. След като ме подкрепи с тези течности, тя ме сложи на дивана, понеже не се бях успокоил и продължавах да плача, неспособен да овладее хълцанията си. Сетне пхна един шал под главата ми и една кърпа под краката ми, за да не изцапам покривката. Подир това тя седна зад зеления параван, за който вече споменах, така че не можех да виждам лицето ѝ. От време на време тя възкликваше: „Боже мой, боже мой!“ Тези възклицания излизаха от устата ѝ като малки залпове.

След малко тя позвъни за прислужницата.

— Джанет — каза ѝ леля ми, когато тя влезе, — качи се горе, предай почитанията ми на мистър Дик и му кажи, че желая да приказвам с него.

Джанет ме погледна малко учудено, като видя, че лежа неподвижно на дивана (не смеех да мръдна, за да не би това да е неприятно на леля ми), обаче отиде да изпълни поръчаното. Леля ми се заразхожда напред-назад по стаята с ръце зад гърба си, докато при нас смеешком влезе господинът, който ми бе намигнал от горния прозорец.

— Мистър Дик, не ставайте глупав, тъй като когато решите, никой не може да бъде по-дискретен от вас. На всички ни е известно това, така че каквото и друго да сте, не ставайте глупав.

Господинът изведнъж доби сериозен вид и ми се стори, че ме погледна по такъв начин, сякаш искаше да ме помоли да не казвам нищо за станалото на прозореца.

— Мистър Дик — подхвана леля ми, — чували сте ме да споменавам за Дейвид Копърфийлд, нали? Не се преструвайте, че нямате памет, тъй като и двамата знаем много добре, че имате.

— Дейвид Копърфийлд? — каза мистър Дик, който, изглежда, не си спомняше това име. — Дейвид Копърфийлд ли? О, да, разбира се. Дейвид, разбира се.

— Да. Това е синът му — каза леля ми. — Той би приличал напълно на баща си, ако не приличаше толкова много и на майка си.

— Неговият син? — каза мистър Дик. — Синът на Дейвид? Така ли?

— Да — продължи леля ми, — и хубава работа е свършил той. Избягал. Ах, неговата сестра, Бетси Тротууд, никога не би избягала. — Леля ми поклати решително глава, уверена относно характера и поведението на момичето, което не се бе родило.

— О, вие сте сигурна, тя не би избягала, така ли? — каза мистър Дик.

— Божичко, какъв човек! — възкликна леля ми остро. — Виж го как приказва! Аз ли няма да знам, че не би избягала! Тя би живяла при кръстницата си и ние бихме били така привързани една към друга! В такъв случай откъде, за бога, би избягала сестра му Бетси Тротууд, а и къде би отишла?

— Никъде — отвърна мистър Дик.

— Добре, как можете тогава да се преструвате на заваян, когато всъщност умът ви е остър като скалпел? — отвърна леля ми, смекчена от този отговор. — Сега вие виждате пред себе си младия Дейвид Копърфийлд и аз ви питам, какво би трябвало да направя с него?

— Какво трябва да направите с него? — каза мистър Дик със слаб глас, като се почеса по главата. — Какво трябва да направите с него?

— Да отвърна леля ми тържествено, като вдигна нагоре показалеца си. Хайде! Искam разумен съвет.

— Ако бях на ваше място — каза мистър Дик, като размишляваше и ме гледаше разсеяно, — бих... — Изглежда, че видът ми му внуши внезапно някаква идея, и той прибави енергично: — Бих го изкъпал!

— Джанет — каза леля ми, като се обърна с тих възторг, изписан на лицето ѝ, който тогава не можах да разбера, — мистър Дик се справи с положението. Запали банята!

Макар че този разговор много ме интересуваше, не можах да се съдържа, докато той траеше, да не наблюдавам мистър Дик, леля ми и Джанет и да не довърша започнатия оглед на стаята.

Леля ми беше висока жена с остри черти, но съвсем не грозна. В лицето ѝ, в гласа ѝ, в походката ѝ и в държането ѝ имаше известна строгост, напълно достатъчна за онова въздействие, което бе оказала на едно такова деликатно създание като майка ми. Макар строги и

неподвижни, чертите ѝ бяха по-скоро хубави, отколкото обратното. Забелязах особено живите ѝ светещи очи. Сивата ѝ коса бе сресана на път в средата и бе покрита с боне, завързано под брадичката. Роклята ѝ имаше сиволилав цвят и беше много спретната, обаче беше направена от възможно най-малко плат, сякаш за да не ѝ пречи. Спомням си, че по-скоро ми приличаше на рокля за езда, без всякакви излишни добавки, отколкото на обикновена женска дреха. Отстрани носеше златен часовник, който по вида и направата си изглеждаше, че бе мъжки, и бе закачен на подходяща за него верижка с печати. Около врата си имаше нещо подобно на яка на мъжка риза, а на ръкавите ѝ при китките се виждаха маншети от същия плат.

Както вече казах, мистър Дик беше с прошарена коса и свежо лице. С това бих изчерпал описанието на външния му вид, ако не бе особеният начин, по който бе сведена главата му — не обаче от възрастта му. Тя ми напомняше главата на някое от момчетата на мистър Крийкъл след бой. Сивите му очи, големи и изпъкнали, с някакъв воднист блясък, както и разсеяното му държане, смиренieto, с което се обръщаше към леля ми, и детинското му удоволствие от похвалите ѝ ме караха да подозирам, че е малко луд. Но мисълта какво правеше той тук, ако наистина бе луд, ме озадачаваше твърде много. Беше облечен като всеки обикновен джентълмен: в широк сив сутрешен жакет и жилетка, както и бели панталони. Имаше часовник с верижка и пари в джобовете, които постоянно подрънкваше, сякаш много се гордееше с тях.

Джанет беше хубава цъфтяща девойка на около деветнадесет или двадесет години и представляваше истинско олицетворение на спретнатостта. При все че в момента не забелязах у нея нищо друго, тук мога да спомена това, което открих по-нататък, а именно, че тя беше една от цялата серия протежета, които леля ми бе вземала на служба с цел да им внуши омраза към мъжете, по които обаче обикновено извършваха тъкмо обратното — омъжваха се за фурнаджията.

Стаята бе така спретната, както Джанет и леля ми. Когато преди един миг оставих писалката, за да си я припомня по-добре, морският въздух отново нахлу при мен, смесен със сладостния дъх на цветята. Отново видях старомодните мебели, внимателно избърсвани и излъсквани, лелиния стол, на който никой друг нямаше право да сяда,

масата ѝ до кръглия зелен параван край извития прозорец, покрития с дрогет килим, котката, чайната масичка, двете канарчета, стария порцелан, съда за пунш, пълен със сухи розови листа, високия шкаф, в който се пазеха най-различни бутилчици и гърнета, и моята прашна личност на дивана, напълно неподходяща за цялата обстановка.

Джанет бе отишла да приготви банята, когато леля ми изведнъж се вцепени от възмущение, с което много ме разтревожи, и едва можа да извика:

— Джанет! Магарета!

При тези думи Джанет изтича по стълбата така бързо, сякаш къщата се бе запалила, втурна се към малката моравка отпред и изпъди възседнатите от две дами магарета, които се бяха осмелили да сложат копита върху тревата. В същия миг леля ми изскочи от къщата, сграбчи юздата на трето магаре, яхнато от едно дете, изви го настрани, изведе го от свещеното парче земя и издърпа ушите на нещастния хлапак, който водеше магаретата и бе дръзнал да извърши светотатство спрямо това недостъпно място.

И до този момент не знам дали леля ми имаше някакво законно право върху тази моравка, но в себе си бе решила, че го има, и за нея това беше достатъчно. Да стъпи там магаре, беше престъпление, което трябваше незабавно да се накаже. С каквото и да бе заета, колкото и интересен да бе разговорът, който водеше, минаването на магаре беше събитие, което изведнъж даваше нова насока на мисълта ѝ, и тя незабавно се нахвърляше върху него. Съдове с вода и поливалки се държах на тайни места, готови да бъдат изпразнени върху нарушителите на строгото правило. Пръчки стояха в засада зад вратата, нападения се предприемаха по всяко време и войната непрестанно бушуваше. Може би това създаваше приятна възбуда на момчетата, които пасяха магаретата, или пък може би по-мъдрите магарета разбираха как стои работата и изпитваха удоволствие упорито да минават там, където не трябваше. Знам само, че преди да бъде готова банята, се дадох три тревоги и че при последната и най-отчаяна битка леля ми саморъчно се нахвърли върху един петнадесетгодишен младеж с жълтеникава коса и блъсна главата му в портата, преди той да бе разбрал какво ставаше. Тези прекъсвания бяха още по-смешни за мен, защото леля Бетси ми даваше с една лъжичка супа (тъй като бе убедена, че понеже съм гладувал, необходимо е

отначало да получавам храна в много малки количества), и докато устата ми биваше отворена да приеме лъжичката, тя я слагаше отново в чинията и извикваше: „Джанет! Магарета!“, и се втурваше в атака.

Банята беше същинско облекчение, тъй като бях започнал да усещам остри болки в ръцете и краката от лежането по полето и бях толкова изморен и изтощен, че едва държах очите си отворени. След като се изкъпах, леля ми и Джанет ме облякоха в една риза и панталони, принадлежащи на мистър Дик, и ме обвиха в два или три големи шала. Не знам на какъв вързоп съм приличал, но ми беше много горещо. Тъй като едновременно с това чувствах голяма отмалялост и нужда от сън, легнах на дивана и заспах.

Може да е било сън, предизвикан от случката, която така дълго бе занимавала въображението ми, но се събудих с чувство, че леля ми дойде и се надвеси над мене и като отмести падналия на челото ми кичур коса, настани по-удобно главата ми и застана до мене, като ме загледа. В ушите ми звучаха думите „хубаво момче“ или „клето момче“. Но когато се събудих, нямаше нищо, което да ме накара да повярвам, че са били произнесени от леля ми, седнала край прозореца, загледана към морето иззад зеленото параванче, прикрепено върху някаква подвижна подставка, посредством която можеше да се обръща на всички страни.

Седнахме да се храним скоро след като се събудих. За обед имаше печена кокошка и пудинг. Самият аз доста приличах на препарирана птица и движех ръцете си с доста голяма мъка. Но тъй като леля ми ме беше повила, не се оплаквах, че ми е неудобно. През всичкото време бях много загрижен да разбера какво възнамерява да прави с мене. Тя обаче се хранеше в пълно мълчание, като само от време на време вперваше поглед в мене и казваше: „Бог да ни е на помощ!“ — което ни най-малко не намаляваше тревогата ми.

След като вдигнаха покривката на масата и сложиха бутилка шери, от което дадоха и на мен, леля ми отново изпрати да повикат мистър Дик. Той се присъедини към нас и си даде възможно най-мъдър вид, докато слушаше разказа ми, който леля ми изкопчи малко по малко от устата ми. Докато говорех, тя държеше погледа си върху мистър Дик, който ми се струваше, че би заспал, ако не бе сторила това, и който, щом се отпуснаше да се усмихне, веднага биваше възпиран от намръщения взор на леля ми.

— Просто не мога да разбера какво е прихванало клетото нещастно дете, та е трябвало пак да се омъжи — каза леля ми, когато свърших.

— Може би се е влюбила във втория си съпруг — забеляза мистър Дик.

— Влюбила се е? — повтори леля ми. — Какво искате да кажете с това? За какво ѝ е трябвало да се влюбва?

— Може би — продължи мистър Дик, след като поразмисли — го е направила за удоволствие.

— Ами, удоволствие! — отвърна леля ми. — Какво ли пък удоволствие е било то за клетото дете, да се довери простодушно на някакъв си кучи син, който непременно е щял да я измъчва по един или друг начин. Какво ли е смятала, че е щяло да излезе от тази работа? Веднъж вече е била омъжвана. Погребала е Дейвид Копърфийлд, който още от люлката тичаше подир восъчните кукли. Имаше си и дете — а не беше ли и самата тя дете, когато това се роди през онази петъчна нощ? И какво още е искала?

Мистър Дик тайно ми кимна с глава, сякаш искаше да ми каже, че няма какво да отговори.

— Тя не можеше дори едно дете да роди както трябва — продължи леля ми. — Къде остана сестричката на това момче, Бетси Тротууд? Изобщо не се появи на бял свят. Ох, не ми говорете за това!

Мистър Дик изглеждаше съвсем изплашен.

— Онзи мъничък човечец, докторът, с клюмналата на една страна глава! Джелипс ли му беше името? Каква му беше работата? Едничкото нещо, което можа да направи, беше да ми изцърка като някакво проскубано врабче: „Детето е момче“. Момче! Ах, какви идиоти са всички мъже!

Буйното ѝ възклицание съвсем изплаши мистър Дик. А също и мен, ако трябва да кажа истината.

— И като че ли не ѝ е било достатъчно, че не е могла да роди сестрата на това момче — продължи леля ми, — та се втурнала да се омъжва за някакъв си убиец,^[1] или човек с такова име, и напълно отровила живота на момчето тук. И едничката последица на това е — нещо, което всеки освен едно дете би разбрал, — че това момче ще скита и бяга. Същински Каин, още преди да е пораснал.

Мистър Дик ме погледна вторачено, сякаш искаше да види дали мога да бъда оприличен на Каин.

— А и онази жена с чудноватото име — продължи леля ми, — онази Пеготи, и тя взима, че се омъжва, сякаш не вижда какво става, когато човек се омъжи, та и тя свършва тази работа, както ни разправя момчето. Дано съпругът ѝ да е от онези мъже, за които четем във вестниците, че бият жените си с машата — каза леля ми, като поклати глава.

Не можех да понеса да се нахвърлят срещу старата ми бавачка и да ѝ желаят подобни неща. Казах на леля ми, че много греши, Пеготи, продължих аз, е най-добрата, най-преданата, най-вярната и най-самопожертвателната приятелка и слугиня в света. Тя винаги е обичала най-нежно и мен, и майка ми, подкрепяла я е в предсмъртните ѝ моменти и на нейното лице майка ми е положила последната си благодарствена целувка. Задушаван от спомена и за двете, аз се задавих от ридания тъкмо когато казах, че нейният дом е мой дом, че всичко нейно е и мое и че ако самата тя не беше бедна и ако не се страхувах да не ѝ причиня безпокойство, бих потърсил убежище при нея. Избухнах в плач и с ръце върху лицето си склоних глава на масата.

— Е, да, детето има пълно право да защитава тези, които са го подкрепяли — каза леля ми. — Джанет! Магарета!

Убеден съм, че ако не бяха тези нещастни магарета, бихме се разбрали отлично, тъй като леля ми бе сложила ръка на рамото ми, и аз, окуражен от това, бях подтикван от порива да я прегърна и да потърся защитата ѝ. Но прекъсването и тревогата, в която битката във я хвърли, сложиха засега край на всички мили намерения. Докато стана време за чая, леля ми с възмущение говореше на мистър Дик, като изказваше намерението си да се обърне за подкрепа към законите и да заведе иск за незаконно влизане в чужд имот срещу всички собственици на магарета в Дувър.

След чая всички седнахме край прозореца на стража. Разбрах това от вперения взор на леля ми. Това продължи, докато се спусна здрач и Джанет запали свещите, сложи една дъска за табла на масата и свали транспарантите.

— А сега, мистър Дик — каза леля ми с тържествен израз на лицето и с изправен нагоре показалец, както по-рано, — възнамерявам да ви задам друг въпрос. Погледнете това дете.

— Сина на Дейвид ли? — запита мистър Дик с внимателен, но озадачен поглед.

— Точно така — отвърна леля ми. — Какво бяхте сторили сега с него?

— Какво бих сторил със сина на Дейвид ли?

— Да, с него — повтори леля ми.

— О, да. Какво бих сторил с... Бих го сложил да си легне — каза мистър Дик.

— Джанет! — извика леля ми със същия спокоен възторг, който бях забелязал и преди. — Мистър Дик пак ни дава най-разумния съвет. Ако леглото е готово, ще го заведем там.

Джанет каза, че креватът е приготвен, така че ме качиха горе. Сториха това любезно, но се чувствах малко като затворник, понеже леля ми вървеше пред мен а Джанет зад гърба ми. По едно време леля ми се спря на стълбата, като забеляза, че усеща миризма на пушек, и Джанет ѝ отвърна, че е хвърлила в огъня старата ми риза. Това беше едничкото обстоятелство, което ми вдъхна някаква надеждица. В стаята ми нямаше никакви други дрехи освен стария куп парцали, с които бях пристигнал. Оставиха ме вътре с една малка, восъчна свещ, която, предупреди ме леля ми, щяла да гори точно пет минути. Сетне чух как заключиха вратата отвън. Като размишлявах върху всички тези неща, дойдох до заключението, че понеже не ме познава добре, леля ми може би предполага, че имам обичай да бягам, ѝ затова взима всички тези предпазни мерки.

Стаята, която се намираше на горния етаж на къщата, беше много приятна и гледаше към обляното от лунна светлина море. Спомням си, че след като бях казал молитвата си и свещта бе догоряла, продължавах да седя и да се вирам в лунната светлина над водата, сякаш щях да видя майка си с малкото ми братче да идва от рая, тръгнала по светлата пътека, и да ме поглежда тъй, както ме бе погледнала, когато за последен път видях хубавото ѝ лице. Спомням си с каква благодарност и с какъв покой се изпълни душата ми, когато най-после отвърнах глава от прозореца и зърнах леглото си с неговите бели завески, и как тази признателност се усили още повече, когато легнах като в гнездо на меката постеля и се завих с белите покривки. Спомням си как си мислех за всички самотни кътчета под нощното небе, в които бях спал, и как се молах никога вече да не оставам

бездомен и никога да не забравям бездомните. Спомням ся как след малко ми се стори, че се нося надолу по светлата лунна пътека към царството на сънищата.

---

[1] На английски убиец е „мърдърър“, прилично на името Мърдстоун. ↑

XIV ГЛАВА

ЛЕЛЯ МИ ВЗЕМА РЕШЕНИЕ ОТНОСНО МЕН

Когато на следното утро слязох долу, аз видях леля си така унесена в мисли над масата за закуска, че водата от чайника се изливаше и обилно мокреше цялата покривка. Появяването ми прекъсна мислите ѝ. Бях уверен, че аз съм причината за унесеността ѝ, и повече от всякога почувствувах необходимост да узная какви намерения има тя спрямо мене. При все това обаче не смеех да издам тревогата си, за да не би да я обидя.

Но тъй като не можех да сдържам очите си така добре, както езика си, през време на закуската често отправях поглед към леля си. Не я заглеждах продължително, но видях, че и тя ме гледа — някак си странно и замислено, сякаш бях някъде далеч от нея, а не на другия край на малката кръгла маса. Когато свърши със закуската си, тя се облегна назад в стола си, сбърчи вежди, скръсти ръце и ме загледа с такъв втренчен поглед и така съсредоточено, че съвсем се смутих. Не бях свършил още закуската си и за да скрия смущението си, помъчих се да продължа да се храня, обаче ножът ми падаше върху вилицата, вилицата се спъваше в ножа, парчета бекон летяха във въздуха, когато се опитвах да ги нарежа, задавах се с чая, който упорито отиваше накриво, докато най-последно се отказах да ям, целият почервениял под вперения поглед на леля ми.

— Хей! — извика тя след дълго време.

Вдигнах почтително очи и срещнах острия ѝ взор.

— Аз му писах — каза леля ми.

— Кому?

— На втория ти баща — отвърна леля ми. — Пратих му едно писмо, на което е длъжен да обърне внимание, и ако не го стори, може да бъде сигурен, че ще се разправа с мене.

— Лельо, знае ли той къде съм сега? — попитах разтревожено аз.

— Съобщих му — отвърна леля ми, като кимна.

— Ще-ще ме дадете ли отново на него? — заеквайки, попитах аз.

— Не знам — отвърна тя. — Ще видим.

— Не, не мога да си представя какво ще правя, ако трябва да се върна при него — възкликнах аз.

— Не мога да кажа нищо по този въпрос — отвърна леля ми, като поклати глава. — Ще видим.

При тези думи сърцето ми трепна и ме обзе униние. Леля ми не ми обръщаше никакво внимание. Тя извади от шкафа една груба престилка, завърза си я, изми със собствените си ръце чайните чаши и когато всичко бе избърсано и наредено на таблата, а покривката бе сгъната и сложена върху приборите, тя позвъни за Джанет и ѝ поръча да ги изнесе. След това сложи ръкавици, взе от шкафа една мъничка метличка и измете трохите, така че на килима не остана нито една прашинка; сетне нареди стаята и избърса праха, макар че и без това всичко бе в отличен порядък. Най-после, когато стаята бе придобила желанието от нея вид, леля ми си свали ръкавиците и престилката, сгъна ги, сложи ги точно в това ъгълче на шкафа, от което ги бе извадила, занесе работната си кутия до собствената си масичка край отворения прозорец и седна да работи, със зеленото параванче между нея и светлината.

Когато вдяваше иглата, тя ми каза:

— Моля ти се, качи се горе, предай почитанията си на мистър Дик и му кажи, че бих желала да знам как напредва с мемоарите си.

Веднага станах и с готовност тръгнах да изпълня тази мисия.

— Сигурно ти се струва, че „мистър Дик“ е твърде късо име — каза тя, като ме погледна така вперено, както бе погледнала иглата, когато я вдяваше.

— Да, вчера то действително ми се стори много късо — признах аз.

— Не мисли, че той няма и дълго име, с което би могъл да си служи, ако пожелае — каза с достойнство леля ми. — Той се нарича Бабли — мистър Ричард Бабли е истинското му име.

Подтикван от детската си свенливост, аз тъкмо се готвех да кажа, че може би е редно да го наричам с дългото му име, когато леля ми

добави:

— В никакъв случай обаче не трябва да се обръщаш към него с това име. Той не може да го понася. Това е негова особеност. Но тя съвсем не ми се струва странна, като знам колко е бил обиждан от хора с това име, та никак не е чудно защо толкова го мрази. У нас името му е само мистър Дик, така че, мое дете, внимавай и не го наричай другояче освен мистър Дик.

Обещах, че ще я послушам, и се качих горе, да изпълня поръчката. Когато го видях през отворената врата, си помислих, че ако винаги пише така усърдно мемоарите си, той сигурно много скоро ще ги свърши. Застанах зад гърба му и забелязах колко грижливо скърцаше с голямата си писалка по хартията, а главата му почти лежеше върху масата. Той беше така замислен в работата си, че аз имах достатъчно време да обхвана с поглед голямото книжно хвърчило в ъгъла, разхвърляните ръкописни свитъци, множеството писалки и най-вече — количеството мастило (изглежда, че той имаше дузини големи шишета), преди той да бе усетил присъствието ми.

— А, Феб! — извика мистър Дик, като остави настрана писалката си. — Какво става из белия свят? Виж какво ще ти кажа — прибави той с по-тих глас, — не бих желал да разгласяваш това, но... — (той ми кимна и като доближи устни до ухото ми, продължи: — този свят е луд, момчето ми — каза мистър Дик, като смръкна енфие от една кръгла кутийка на масата и се засмя сърдечно.

Като не се осмелявах да изкажа мнението си по такъв дълбокомислен въпрос, аз му съобщих това, което ми бе поръчала леля ми.

— И аз й изказвам почитанията си — отвърна в отговор мистър Дик — и вярвам — вярвам, че добре съм започнал — каза той, като прекара ръка през сивата си коса и хвърли един съвсем неуверен поглед към мемоарите си. — Ходил ли си на училище?

— Да, господине — отвърнах аз, — за кратко време.

— Спомняш ли си датата, на която са отрязали главата на крал Чарлс Първи? — запита ме загрижено мистър Дик, като взе перото, за да запише отговора.

Казах му, че това трябва да е станало в хиляда шестстотин четиридесет и девета година.

— Да — отвърна мистър Дик, като се почеса по ухото с писалката си и ме погледна в недоумение. — Същото казват и книгите, но не виждам как може да бъде така. Защото, ако се е случило толкова отдавна, как е било възможно хората около него да направят тази грешка и да вземат безпокойствата от неговата глава, след като е била отсечена, и да ги сложат в моята?

Този въпрос много ме смая, обаче нямаше какво да му отговоря.

— Чудно е как никога не мога да си обясня тази работа — каза мистър Дик, като погледна отчаяно ръкописа си и отново прекара ръка през косата си. — Никога не мога да я разбера. Но няма значение, няма значение! — продължи той весело. — Имам достатъчно време. Предай почитанията ми на мис Тротууд и ѝ съобщи, че напредвам добре.

Бях тръгнал да си излизам, когато той привлече вниманието ми към хвърчилото.

— Как ти харесва това хвърчило? — запита ме той.

Отвърнах му, че го намирам много красиво. То трябва да беше около седем фунта високо.

— Аз съм го направил. Ще отидем някога двамата да го пуснем. Виждаш ли това?

И той ми посочи как то цялото беше внимателно изписано, но така ясно, че като хвърлих поглед върху редовете, на едно или две места забелязах как отново ставаше дума за главата на крал Чарлс Първи.

— Има си достатъчно канап — каза мистър Дик — и когато хвърчи, то носи надалеко написаното от мен. Това е начинът, по който разпространявам идеите си. Не знам къде могат да кацнат те. Това зависи от обстоятелствата, от вятъра, от много неща. Но аз го предоставям на случая.

Когато ми приказваше така, свежото му и бодро лице беше толкова мило, излъчваше такава доброта и внушаваше толкова уважение, че сметнах думите му за добродушна шега. Затова се засмях, а и той се засмя и се разделихме като най-добри приятели.

— Е, детето ми, как е тази сутрин мистър Дик? — запита ме леля ми, когато влязох.

Съобщих ѝ, че ѝ праща почитанията си и че работата му върви много добре.

— Как ти се струва той? — попита ме тя.

Хрумна ми да отклоня този въпрос, като отговоря, че го смятам за твърде приятен господин, обаче леля ми не можеше да бъде заблудена така лесно. Тя сложи ръкоделието на скута си и като скръсти върху него ръце, каза:

— Виж какво! Сестра ти Бетси Тротууд веднага би изказала мнението си без всякакви заобикалки. Постарай се да приличаш на нея и кажи искрено какво мислиш.

— Вярно ли е, че той — вярно ли е, че мистър Дик — питам ви, леля, защото не знам... вярно ли, че той е малко не с ума си? — заеквайки, попитах аз, тъй като се почувствувах на несигурна почва.

— Нищо подобно! — каза леля ми.

— О, значи така! — забелязах тихичко аз.

— Последното нещо, което може да се каже за мистър Дик, е, че е луд — заяви решително тя.

Нямах какво друго да кажа освен едно свенливо:

— Аха.

— Вярно е, че са го считали за луд — продължи леля ми. — Изпитвам егоистично доволство, като казвам, че са го считали за луд, тъй като иначе не щях да се радвам на съветите и на присъствието му в продължение на последните десетина години — в действителност от времето, когато сестра ти Бетси Тротууд ме разочарова.

— От толкова дълго ли? — казах аз.

— Имаха нахалството да го считат за луд — продължи тя. — Мистър Дик е някакъв мой далечен роднина; не е важно какъв. Няма защо да се впускам в този въпрос. Ако не бях аз, собственият му брат щеше да го затвори като луд през целия му живот. Това е всичко.

Боя се, че не бях искрен, обаче като видях колко много се засяга леля ми от тази работа, дадох вид, че и аз се възмущавам.

— Високомерен глупак! — възкликна леля ми. — Защото брат му бил малко ексцентричен, и то не повече от мнозина други, той не искаше да го държи в къщата си и го изпрати в някакъв си частен санаториум, макар че баща им, който го считаше за малко особен, изрично го беше предоставил на неговите грижи. Пък и той колко ли е бил умен, та да мисли така! Сигурно самият той е бил луд.

Тъй като леля ми беше напълно убедена в това, което казваше, аз и този път дадох вид, че съм на същото мнение.

— Така че аз се намесих — продължи тя — и му направих едно предложение. Казах му: „Брат ви е напълно с ума си — най-малкото — много повече, отколкото сте вие. Оставете го да получава малкия си доход и нека да дойде да живее при мене. Аз не се боя от него, не съм високомерна, готова съм да се грижа за него и няма да го измъчвам така, както са вършили това някои други хора (освен онези в санаториума).“ И след дълги разпавии — продължи леля ми — го взех при себе си. Той е най-дружелюбното и най-разбраното същество на света. А колкото пък до съветите му! Но никой не познава ума на този човек така добре, както го познавам аз.

Леля ми поглади роклята си и поклати глава, сякаш искаше да покаже, че по този въпрос би могла да се опълчи срещу целия свят.

— Той имаше една обична сестра — продължи леля ми, — едно добро създание, което много го обичаше. Но тя направи това, което всички правят — взе си съпруг. А и той направи това, което всички правят — направи я нещастна. Това, както и причиненото от брат му огорчение, оказаха такова въздействие върху мистър Дик (надявам се, че поне то не е лудост), че той се разболя. Тези неща му се бяха случили, преди да дойде при мене, но споменът за тях и досега го потиска. Каза ли ти той нещо за крал Чарлс Първи, дете мое?

— Да, лельо.

— Ах — възкликна леля ми, като почеса носа си, явно озадачена. — Това е алегоричният начин, по който той се изразява. Той свързва болестта си с някакви големи безпокойства и тревоги и това е сравнението или метафората, или въобще както го наричат, което той употребява в случая. Пък и защо да не го употребява, щом го счита за подходящото?

— Разбира се, лельо — отвърнах аз.

— Много добре съзнавам, че това не е нито обикновен, нито делови начин на изразяване, и затова настоявам да не спомене нито дума за него в мемоарите си.

— Мемоарите му за собствения му живот ли се отнасят, лельо?

— Да, мое дете — отвърна леля ми, като пак се почеса по носа. — Засега той пише, за да увековечи живота на лорд-канцлера или на друг някакъв си лорд, един от онези хора, които плащат, за да бъдат увековечавани, обаче в последствие ще опише и собствения си живот.

Досега не му се е удало да не спомене за крал Чарлс, но и то ще стане. Така поне си запълва времето.

После открих, че мистър Дик в продължение на десет години се мъчи да не вмъква крал Чарлс Първи в мемоарите си, безуспешно, разбира се.

— Повтарям — каза леля ми, — никой не познава ума на този човек така добре, както го познавам аз; и той е най-доброто и най-разбраното същество на света. Какво от това, ако понякога му се поиска да си поиграе с хвърчилото! И Франклин е пуцал хвърчила. Доколкото знам, той е бил квакер или нещо подобно. А за един квакер е много по-смешно да пуца хвърчила, отколкото за когото и да било друго.

Ако можех да предположа, че леля ми бе разказала тези подробности специално за мен и в знак на особено доверие, би трябвало много да се полаская от доброто й мнение. Но не можех да не забележа, че се бе впуснала в тях, защото въпросът интересуваше лично нея и нямаше нищо общо с мен, макар че се бе обърнала към мен поради липсата на друг слушател.

Едновременно с това не мога да не кажа, че благородното й застъпничество спрямо клетия безвреден мистър Дик не само вля в гърдите ми известна егоистична надежда за собствената ми съдба, но и събуди голяма топлина към самата нея. Започнах да долавям, че въпреки многото й чудатости и особени хрумвания у леля ми има нещо, заслужаващо почит и доверие. Макар че този ден тя бе така остра, както и предишния, и също така често се втурваше срещу магаретата, а и се изпълни с огромно възмущение, когато един млад човек от улицата хвърли поглед на Джанет през прозореца (което беше едно от най-големите нарушения спрямо лелиното достойнство), тя събуди в мене уважение, ако не и по-малко страх.

Голямо беше безпокойството, което преживях в промеждутъка от време, който трябваше да изтече, преди да се получи отговор на писмото й до мистър Мърдстоун. Постарах се да го потискам и да бъда колкото се можеше по-безшумно приятен на нея и на мистър Дик. Той и аз бяхме излезли да пуснем голямото хвърчило, само че аз все още нямах друго облекло освен чудноватите дрехи, с които ме бяха декорирали първия ден и които ме принудиха да седя вътре освен в продължение на около един час след мръкване, когато по хигиенични

съображения леля ми ме заведе на разходка по скалите, преди да си легна. Най-после отговорът на мистър Мърдстоун дойде и за безкраен мой ужас леля ми ми съобщи, че самият той ще пристигне на другия ден, за да разговарят. На следния ден, все още облечен в чудноватите си дрехи, аз броях минутите, разкъсван от борбата между отслабващата надежда и усилващия се страх. Всеки миг чаках да се стресна от вида на мрачното лице, чието забавяне ме караше непрекъснато да потрепвам.

Леля ми бе придобила малко по-властен и по-строг вид от обикновено, но вън от това не забелязах в нея нищо друго, което да говори за готовността ѝ да приеме човека, чието идване ме изпълваше с такава уплаха. До късно следобед тя седя с ръкоделието си край прозореца, а и аз седях до нея, докато мислите ми се въртяха около всички възможни и невъзможни резултати на мистър Мърдстоуновото посещение. Отложихме обед за неопределено време, но вече бе станало толкова късно, че леля ми нареди да го приготвят, когато внезапно тя даде тревога за появяването на магарета и за най-голямо мое учудване и ужас зърнах мис Мърдстоун на едно странично седло да кара право през свещената моравка и да спира, оглеждайки се, пред къщата.

— Махайте се оттам! — извика леля ми, като им се заканваше с глава и юмрук от прозореца. — Нямате никаква работа там. Как смееете да навлизате в чужд имот! Махайте се! Божичко, какво нахалство!

Леля ми така много се ядоса от хладнокръвието, с което мис Мърдстоун се оглеждаше наоколо, че просто се бе вдървила и не можеше да се втурне навън както обикновено. Аз се възползувах от случая да ѝ съобщя коя е вредителката и че господинът, който се приближаваше до нея (пътят беше много стръмен и той беше изостанал назад), е самият мистър Мърдстоун.

— Не ме интересува кой е! — извика леля ми, като продължаваше да клати глава и с буйни движения да изразява всичко друго, но не и приветствие за добре дошли. — Няма да позволя да нарушат правилата ми! В никакъв случай няма да позволя това! Махайте се! Джанет, обърни го! Изведи го! — И зад гърба на леля си станах свидетел на една бързо проведена битка, в която магарето се съпротивляваше срещу всички и стоеше като заковано с четирите си крака в различни посоки, докато Джанет се мъчеше да го издърпа с

юздата, мистър Мърдстоун се стараеше да го поведе напред, мис Мърдстоун удряше Джанет с чадъра си, а няколко момчета, които бяха дошли, за да наблюдават зрелището, крещяха буйно. Но когато леля ми изведнъж забеляза между тях младия злосторник, който служеше за водач на магаретата и който беше един от най-честите нарушители на наложения от нея закон, тя изтича на бойното поле, нахвърли се отгоре му, сграбчи го, довлече го в градината и като извика на Джанет да доведе пристави и съдии, за да го хванат, разследват и екзекутират на самото място, го държеше здраво да не избяга. Тази част от битката не трая дълго, тъй като младият негодяй знаеше най-различни хватки и номера, от които леля ми нямаше никакво понятие. Той скоро се откъсна от ръцете ѝ и избяга, като остави дълбоки следи от подкованите си обувки върху цветните лехи и победоносно отведе магарето си.

През втората част от борбата мис Мърдстоун бе слязла от седлото и сега чакаше брат си пред долното стъпало, докато хазайката на къщата се приготвяше да ги посрещне. Леля ми, малко раздърпана от битката, мина край тях и влезе вътре с голямо достойнство, като не обърна никакво внимание на присъствието им, докато Джанет не съобщи за тях.

— Да си изляза ли, лельо? — запитах разтреперан аз.

— Не! Разбира се, че не, — отвърна ми тя, като ме бутна в един ъгъл до себе си и ме ограда с един стол, сякаш това беше затвор или определеното за обвиняемия място в съдебната зала. Аз стоях там през целия разговор и оттам видях мистър и мис Мърдстоун да влизат в стаята.

— О — каза леля ми, — отначало не схванах с кого имам удоволствието да вляза в стълкновение. Но аз не позволявам никому да минава през моравката. Не правя никакви изключения.

— Наредбата ви е малко неудобна за хора, които не са тукашни — каза мис Мърдстоун.

— Така ли мислите? — запита я леля ми.

Мистър Мърдстоун се побоя да не би стълкновението да започне наново, затова се намуси и каза:

— Мис Тротууд!

— Моля, прощавайте — каза леля ми, като го погледна остро. — Вие сте мистър Мърдстоун, който се е оженил за вдовицата на

покойния ми племенник Дейвид Копърфийлд от Блъндърстоунското Гарваново свърталище, нали? Макар че не мога да разбера защо го наричат именно Гарваново свърталище.

— Да, аз съм — каза мистър Мърдстоун.

— Ще ми позволите да забележа, господине — каза леля ми, — че е щяло да бъде много по-добре и много по-разумно, ако бяхте оставили на мира клетото дете.

— Дотук съм напълно съгласна с мнението на мис Тротууд — забеляза мис Мърдстоун. — И аз смятам, че бедничката Клара в повечето отношения беше същинско дете.

— За мен и за вас е утешително, че сега, когато годините ни са доста напреднали, никой не би казал същото нещо и за нас — забеляза леля ми. — Слава богу, нямаме изгледи да бъдем направени нещастни поради прелестите си.

— Без съмнение! — отвърна мис Мърдстоун, макар и не с голяма готовност и доволство. — Бездруго брат ми щеше да е много по-щастлив и спокоен, ако не беше сключвал този брак. Винаги съм поддържала това мнение.

— Не се съмнявам, че сте го поддържали — каза леля ми. Сетне позвъни на Джанет и ѝ каза: — Предай почитанията ми на мистър Дик и му кажи, че го моля да дойде.

Докато той дойде, леля ми седеше съвсем изправена и вцепенена, като гледаше намръщена стената. Когато той влезе, тя го представи на гостите:

— Мистър Дик. Мой стар и верен приятел, на чието мнение аз напълно разчитам — каза леля ми натъртено като предупреждение към мистър Дик, който хапеше пръста си и изглеждаше малко нещо глуповат.

При този намек мистър Дик извади пръста си от устата и се приближи към групата с тържествен и съсредоточен вид. Леля ми наклони глава към мистър Мърдстоун, който продължи:

— Мис Тротууд, когато получих писмото ви, реших, че за да бъда по-справедлив към себе си и може би по-почтителен към вас...

— Благодаря ви — каза леля ми, като продължаваше да го гледа остро, — за мен няма защо да мислите.

— Сметнах, че трябва да ви отговоря лично, колкото и неудобно да е пътуването — продължи мистър Мърдстоун. — Това нещастно

момче, което е избягало от приятелите и от службата си...

— И чийто вид — прекъсна го сестра му, като привлече общото внимание към мен — е просто скандален и ужасен.

— Джейн Мърдстоун — каза брат й, — имай добрината да не ме прекъсваш. Това нещастно момче, мис Тротууд, е било причина за много семейни неприятности и разправии, както докато скъпата ми покойна жена беше жива, така и след това. То има упорит и необуздан нрав; много е неразбрано и е с неприятен характер. И двамата със сестра ми сме се старали да поправяме пороците му, но напразно. И двамата сме на мнение — аз винаги съм се доверявал на сестра си, — че е справедливо да научите от нас тези важни и съществени обстоятелства.

— Едва ли е необходимо да подкрепям казаното от брат ми — каза мис Мърдстоун, — но бих ви помолила да отбележите, че от всички момчета на света това е най-лошото.

— Силно казано! — обади се леля ми.

— Но съвсем не толкова силно, колкото фактите — отвърна мис Мърдстоун.

— Ха! — възкликна леля ми. — Е, господине, и после?

— Имам собствени възгледи относно начините, по които той трябва да бъде възпитаван — започна мистър Мърдстоун, чието лице ставаше толкова по-мрачно, колкото по-зорко се гледаха един друг с леля ми. — И те се основават отчасти на това, което знам за него, и отчасти на средствата и възможностите ми. Отговарям за тези свои възгледи само пред себе си, действувам съобразно с тях и нямам намерение да ги разисквам нашироко. Достатъчно е, че давам това момче под надзора на мой приятел и го настанявам на почтена работа. Това не го задоволява. Той избягва. Става един обикновен скитник и идва парцалив тук да търси вашата подкрепа, мис Тротууд. Искам по най-почтен начин да ви изложа последиците, които биха произтекли, ако го подстрекавате.

— Нека най-напред да се спрем на въпроса за почтената му работа — каза леля ми. — Предполагам, че ако то беше ваше собствено момче, вие щяхте да го дадете на същото място, нали?

— Ако то беше братово ми момче — намеси се мис Мърдстоун, — надявам се, че характерът му би бил съвсем друг.

— Или ако клетата му майка бе жива, той щеше пак да се залови за тази почтена работа, нали? — продължи леля ми.

— Вярвам — подхвана отново мистър Мърдстоун, като наклони глава, — че Клара не би се противопоставила на нищо, което аз и сестра ми Джейн Мърдстоун бихме счели за най-подходящо.

Мис Мърдстоун потвърди това с някакво мърморене.

— Хм! — възкликна леля ми. — Клетичката Клара!

Мистър Дик, който през всичкото време подрънкваше парите си, сега вършеше това така шумно, че леля ми счете за необходимо да го спре с поглед, преди да каже:

— Пожизнената рента на клетото момиче се прекрати със смъртта му, нали?

— Точно така — отвърна мистър Мърдстоун.

— А малкият имот — къщата и градината — как му беше името — да, Гарвановото свърталище без никакви гарвани, беше ли завещан на момчето й?

— Първият й съпруг й го бе оставил, без каквито и да било условия — започна мистър Мърдстоун, обаче леля ми го прекъсна, като възкликна ядосано:

— Боже мой, човече, няма защо да споменавате това. Оставил й го бе, без каквито и да било условия! Та нима това можеше да влезе в ума на Дейвид Копърфийлд, макар и то да е било съвсем ясно! Но когато тя се омъжи повторно — когато предприе тази така неблагоприятна стъпка и ви взе за съпруг, накъсо казано, и да сме наясно — никой ли не се сети да спомене нещо за това момче?

— Покойната ми жена обичаше съпруга си и му се доверяваше напълно, госпожо — каза мистър Мърдстоун.

— Покойната ви жена, господине — започна леля ми, като заклати глава, — беше едно съвсем нещастно и неопитно дете. Точно такава беше. А сега какво друго имате да казвате?

— Само това, че съм дошъл да прибера Дейвид, мис Тротууд — отвърна той. — Дошъл съм да го взема без никакви условия, да правя с него това, което считам за редно, и да се държа така, както смятам за справедливо. Не ще давам никакви обещания, нито пък ще се обвързвам с уговорки пред когото и да било. Може би вие, мис Тротууд, възнамерявате да вземете страната му и да дадете ухо на оплакванията му? Неблагодарното ви държане ме кара да мисля, че

съм прав. Трябва да ви предупредя, че ако сега го вземете под покровителството си, вие вършите това веднъж завинаги. Ако в този момент се намесите между него и мене, значи, че връщане назад няма. Никому няма да позволя да си играе с мен. Идвам тук да го взема за пръв и последен път. Готов ли е той да дойде? Ако не е готов, или ако независимо по какви причини вие му внушите, че не е готов, в такъв случай моята врата се затваря завинаги за него, а се отваря вашата.

Леля ми слушаше тази реч най-внимателно, като седеше съвсем изправена, с кръстосани на коляното ръце, и го наблюдаваше мрачно. Когато той свърши, тя хвърли поглед към мис Мърдстоун, за да я подкани и тя да каже нещо, без обаче да променя позата или изрази си, и каза:

— А вие, госпожо, ще прибавите ли нещо?

— Мис Тротууд, всичко, което бих могла да кажа, бе така добре изложено от брат ми, че нямам какво да добавя, освен да благодаря за учтивостта ви. За вашата изключителна учтивост — каза мис Мърдстоун с ирония, която засегна леля ми толкова, колкото би засегнала оръдието, край което бях спал в Чатам.

— А момчето какво ще каже? — запита леля ми. — Дейвид, готов ли си да тръгнеш с тях?

Отговорих отрицателно и я помолих в никакъв случай да не ме пуска. Казах, че нито мис Мърдстоун, нито мистър Мърдстоун ме обичат и че никога не са били добри към мен. Че във връзка с мен са причинявали големи мъки на майка ми, която винаги така нежно ме е обичала, че Пеготи е знаела това, а и аз съм го знаел. Казах още, че при тях съм бил много нещастен, толкова нещастен, колкото едва ли е възможно за едно дете. Най-горещо молих леля си — не помня вече с какви изрази — да ме защити и подкрепи заради паметта на баща ми.

— Мистър Дик — каза леля ми, — какво смятате, че трябва да направя с това дете?

Мистър Дик се замисли, подвоуми се, усмихна се и каза:

— Веднага да му вземете мярка за дрехи.

— Мистър Дик — каза леля ми възторжено, — дайте да ви стисна ръката. Вашите смислени съвети са просто безценни. — И като се ръкува с него най-сърдечно, тя ме привлече към себе си и каза на мистър Мърдстоун:

— Можете да си вървите, когато обичате. Поемам риск за момчето. Ако то е такова, каквото ми го описвате, най-малкото ще направя за него това, което сте направили и вие. Но аз не вярвам на ни една от вашите думи.

— Мис Тротууд — подхвана мистър Мърдстоун, като стана, — ако бяхте джентълмен...

— Ами! Глупости! — възкликна леля ми. — Я не ми приказвайте!

— Каква удивителна учтивост! — обади се мис Мърдстоун. — Наистина удивителна!

— Мислите ли, че не знам какъв живот сте създали за онази клета, нещастна, неопитна девойка? — обърна се леля ми към мистър Мърдстоун, заканвайки му се с глава и без да обръща внимание на сестра му. — Мислите ли, че не знам колко тежък е бил денят, когато за първи път сте се появили на пътя на горкото мекушаво момиче — как сте подсмърчали и сте й правили мили очи подобно на човек, който и на муха не би сторил зло!

— Никога не съм чувала по-изискана реч! — обади се мис Мърдстоун.

— Мислите ли, че сега, след като ви видях, аз не мога да схвана какъв сте били към нея? Да, и смятате ли, че присъствието ви ми прави удоволствие? О, в началото сте били мил и внимателен. Клетото, невинно, неопитно момиче е помислило, че няма друг като вас. Били сте самата благост. Обожавали сте я. Говорили сте й мило за момчето й. Обещавали сте й, че ще се грижите за него като истински баща и че ще си живеете като в рая. Ух! Махайте се! Махайте се!

— Никога през живота си не съм срещала подобна личност! — възкликна мис Мърдстоун.

— И когато сте си осигурили тази малка глупачка — да ми прости бог, че я наричам така, — вие сте започнали да я превъзпитавате, да сломявате волята й, да я опитомявате като нещастна птичка в кафез и да изцеждате живота й в старанието си да я принуждавате да пее на вашия глас!

— Тази жена е или луда, или пияна — каза мис Мърдстоун, истински отчаяна, че не може да обърне потока на лелиното внимание към себе си. — Подозирам, че е пияна.

Без да даде ухо на това вмешателство, мис Бетси продължаваше да се обръща към мистър Мърдстоун, сякаш никой нищо не бе казал.

— Мистър Мърдстоун — каза му тя, като клатеше пръст, — вие сте били истински тиранин за горкото момиче и сте сломили сърцето ѝ. Тя беше същинско дете, готово всички да обича — знам това; знаех го години преди да я срещнете — и поради най-хубавото от слабостта ѝ вие сте ѝ нанесли раните, от които е умряла. Ето истината (за ваша утеха), колкото и тя да ви е противна. Можете да извлечете възможно най-голяма полза от това — както вие, така и тези, които ви служат за оръдие.

— Позволете ми да запитам — намеси се мис Мърдстоун, — кого благоволявате да наричате негово оръдие с тези толкова изискани думи?

Мис Бетси, глуха и напълно равнодушна към този глас, продължи речта си:

— През всичкото време до вашето появяване беше свършено ясно, че рано или късно клетото мекушаво момиче ще се омъжи за някого, но се надявах, че няма да ѝ се случи нещо толкова лошо. Просто не мога да разбера защо провидението трябваше така да нареди, че тъкмо вас да срещне! Да, когато се роди момчето, което виждате тук, аз се надявах, че тя ще има по-завидна съдба, мистър Мърдстоун. Вие сте я измъчвали поради това нещастно момче и този неприятен спомен ви вдъхва ненавист, когато го погледнете. Да, да, няма защо да примигвате! Много добре знам, че е така!

През всичкото това време той стоеше до вратата усмихнат, като я наблюдаваше със силно сбърчени вежди. Сега обаче забелязах, че макар и да продължаваше да се усмихва, в един миг той пребледня и се задъха, сякаш бе тичал.

— Сбогом, господине — каза леля ми. — Сбогом! Сбогом и на вас, госпожо — обърна се тя към мис Мърдстоун. — Нека да ви видя още веднъж да яздите магаре през моята моравка и както е вярно, че имате на плещите си глава, така положително е, че ще ви смъкна бонето и ще го стъпча в праха.

Нужен е художник, при това не обикновен художник, да нарисува лицето на леля ми, когато изричаше това мило предупреждение, както и лицето на мис Мърдстоун, когато го чу. В думите на леля ми имаше толкова гняв, че без да каже дума, мис Мърдстоун хвана брат си

подръка и високомерно напусна къщата. Леля ми застана на прозореца, готова моментално да изпълни заплахата си, ако някое магаре действително се появише.

Но тъй като нищо подобно не се случи, лицето ѝ постепенно се отпусна и стана толкова мило, че аз се осмелих да я целуна и да ѝ благодаря. Сторих това с голяма сърдечност, като я прегърнах с двете си ръце за врата. Сетне се ръкувах с мистър Дик, който разтърси ръката ми много пъти и ознаменува този щастлив край, като на няколко пъти избухна в смях.

— Заедно с мен ще бъдете настойник на това момче, мистър Дик — каза леля ми.

— С удоволствие ще му стана настойник — отвърна мистър Дик.

— Отлично — каза леля ми. — Това поне е наредено. Знаете, мистър Дик, аз си мисля, че бих могла да го нарека Тротууд.

— Разбира се, разбира се. Наречете го Тротууд. Синът на Дейвид не може да не се нарича Тротууд.

— Искате да кажете, Тротууд Копърфийлд — каза леля ми.

— Да, да, разбира се. Да. Тротууд Копърфийлд.

Тази мисъл така бе завладяла леля ми, че още същия следобед тя ми купи дрехи и преди да ги облека, със собствените си ръце написа на тях името „Тротууд Копърфийлд“ с неизличимо мастило. Взе се решение, че всички поръчани за мен дрехи ще бъдат надписани по същия начин.

Така започнах новия си живот, с ново име и в съвсем нова за мене обстановка. Сега, когато всички съмнения бяха изчезнали, в продължение на много дни се чувствувах като в сън. Не смятах, че в лицето на мис Тротууд и на мистър Дик имам малко особени настойници. Не мислех ясно за нищо друго освен за себе си. Единичките две неща, които чувствувах, бяха, че старият ми живот в Блъндърстоун е започнал да се отдалечава, забулен от мъглата на времето, и че някаква завеса е паднала върху живота ми в „Мърдстоун и Гринби“. Никой по-нататък не вдигна тази завеса. Дори и в този разказ аз я вдигнах неохотно за миг и с радост я спуснах. Споменът за живота ми там е наситен с толкова болка, с толкова нравствена мъка и безнадеждност, че никога не съм се осмелил да сметна колко време съм бил обречен да го водя. Не знам дали той бе траял една година повече,

или по-малко. Едничкото нещо, което знам, бе, че бях водил този живот и се бях отървал от него.

XV ГЛАВА

СЛАГАМ НОВО НАЧАЛО

Мистър Дик и аз скоро станавме най-добри приятели и много често, когато той свършваше дневната си работа, отивахме заедно да пуцаме грамадното хвърчило. Той посвещаваше голяма част от всеки ден от живота си на своите записки, които обаче никога не напредваха, тъй като крал Чарлс Първи винаги се вмъкваше в тях рано или късно, така че съответната глава се изоставяше и се започваше нова. Търпението и надеждата, с които той понасяше тези вечни разочарования, смътната догадка, че има нещо сбъркано във връзка с крал Чарлс Първи, неохотните му усилия да не го допуска в ръкописа си и положителността, с която въпреки това той се вмъкваше там и объркваше всичко, ми правеха силно впечатление. Предполагам, че мистър Дик не знаеше повече от който и да било друг какво ще стане с труда му, ако го довърши, нито пък какъв ще бъде резултатът му. А и не беше необходимо да се безпокои с тези въпроси, тъй като, ако искаше нещо сигурно на този свят, то беше, че записките никога нямаше да имат край.

Особено трогателно впечатление ми правеше, когато гледах как мистър Дик пуца нависоко хвърчилото. Може би разказът му относно това, как хвърчилото, съставено от бракуваните листове на записките му, разпространява написаното в тях, да бе само въображение, но то се превръщаше за него в действителност, когато той гледаше, към хвърчилото във висините и канапът дърпаше нагоре ръката му. Никога не изглеждаше толкова блажен, колкото тогава. Когато надвечер седях край него на зеления хълм и той отправяше поглед към литналото в спокойния въздух хвърчило, аз си представях, че то вдига със себе си объркаността на разума му и я занася на небето. И когато той започваше да навива канапа и то се спущаше надолу в прекрасната светлина, докато най-после с трепкане кацваше на земята и лягаше там като нещо умряло, той сякаш постепенно се събуждаше от съня си. Спомням си как често пъти го взимаше в ръка и се оглеждаше унесено

наоколо, като че ли и той, и хвърчилото бяха слезли долу заедно. Всичко това изпълваше сърцето ми с жал.

Но докато приятелството и близостта ми с мистър Дик напредваха, и благоволението на жарката му защитница не отслабваше. Тя така се привърза към мене, че в продължение на няколко седмици скъси новопокръстеното ми име от Тротууд на Трот. И дори ми вдъхна надеждата, че ако продължавам тъй, както бях започнал, ще мога да заема в сърцето ѝ място наред със сестра си Бетси Тротууд.

— Трот — каза една вечер леля ми, когато дъската за табла бе сложена, както обикновено, пред нея и пред мистър Дик, — не трябва да забравяме образованието ти.

Това беше едничкият тревожен за мен въпрос, така че изпитах голяма радост, когато тя го засегна.

— Би ли желал да ходиш на училище в Кентърбъри? — запита ме тя.

Отвърнах ѝ, че с удоволствие бих сторил това, тъй като градът бе съвсем близо до дома.

— Добре, а искаш ли да отидеш там утре?

Вече познавах добре бързината, с която леля ми вземаше решенията си, затова не се учудих от внезапното предложение и отговорих:

— Да.

— Добре — каза отново леля ми. — Джанет, поръчай сивото пони и кабриолета за утре сутринта в десет часа, а тази вечер опаковай дрехите на мистър Тротууд.

Нарежданията ѝ много ме зарадваха, но сърцето ми се сви при тази проява на самолюбие, когато видях какво въздействие оказаха думите ми върху мистър Дик. Той така се натъжи при мисълта за раздяла с мен и вследствие на това игра така лошо, че леля ми, след като го чукна няколко пъти по пръстите с кутията за зарове, заключи дъската и отказа да играе повече с него. Но когато научи от нея, че понякога ще си идвам в неделен ден и че той ще може да ме посещава всяка сряда, мистър Дик се пооживи, като се закле, че специално за тези случаи ще направи ново хвърчило, много по-голямо от старото. На сутринта отново бе потиснат и за утеха би ми дал всичките си пари,

ако не бе леля ми, която ограничи подаръка на пет шилинга, увеличени след дълги молби от негова страна на десет.

Разделихме се най-сърдечно на градинската порта и мистър Дик не си влезе, преди леля ми да ме скри от погледа му.

Мис Бетси, напълно равнодушна към общественото мнение, караше господарски сивото пони през Дувър, като седеше изправена и вцепенена подобно на професионален кочияш и зорко наблюдаваше животното, грижейки се да не го оставя да направи нещо по своя воля. Когато обаче излязохме на шосето, тя му позволи да си почине малко и като ме погледна, запита ме дали съм щастлив.

— Благодаря, лельо, много съм щастлив — отвърнах ѝ аз.

Това я зарадва и тъй като и двете ѝ ръце бяха заети, помилва ме с камшика.

— Училището голямо ли е, лельо?

— Още не знам — отговори тя, — най-напред ще отидем при мистър Уикфийлд.

— Той ли е директорът?

— Не, Трот — отвърна леля ми. — Той е адвокат.

Не поисках повече подробности относно мистър Уикфийлд, а и тя не ми ги даде и докато стигнахме в Кентърбъри, разговаряхме на други теми. Там беше пазарен ден, така че леля ми имаше прекрасна възможност да се покаже като добър кочияш и изкусно извиваше понито между каруци, кошници, купища зарзават и стоки на амбулантни търговци. Майсторските ни извивки и заобиколки предизвикаха доста коментари от страна на минувачите, от които не всички бяха ласкави. Леля ми обаче караше съвсем невъзмутимо и смея да кажа, че по същия хладнокръвен начин би преминала и през неприятелска земя.

Най-сетне спряхме пред една много стара къща, издадена над пътя. Тя имаше дълги, ниски, решетъчни прозорци, издадени още по-напред, и греди с изрязани на върховете им глави, също така издадени напред, така че цялата къща ми правеше впечатление как се навежда и наднича, за да види кой минава по тясната уличка долу. Къщата беше безукорно чиста. Старомодното пиринчено чукче, окачено на ниската сводеста врата, украсена с гирлянди от изрязани дървени цветя и плодове, блестеше като звезда. Двете каменни стъпала пред вратата бяха толкова бели, сякаш бяха покрити с най-блестящ лен. И всички

ъгълчета, дървена резба, чудновати стъкла и още по-чудновати старомодни малки прозорчета, макар и стари като хълмове, блестяха като снега, който падаше по същите тези хълмове.

Когато кабриолетът спря пред вратата и очите ми се взряха в къщата, забелязах едно мъртвешко лице да се мярка на един от малките прозорци на приземния етаж (в една кръгла малка кула, образуваща едната страна на къщата) и бързо да изчезва. Сетне ниската сводеста врата се отвори и се показа лицето. То имаше същия мъртвешки вид, макар и по кожата му да се забелязваше червеникавият оттенък, който понякога се вижда у червенокосите хора. Това лице принадлежеше на един червенокос човек — младеж на около петнадесет години, но с много по-възрастен изглед — със съвсем ниско остригана коса. Веждите му едва се забелязваха. Червеникавокафявите му очи, лишени от ресници и напълно незащитени, ме караха да се чудя как може той да спи. Беше кокалест и с високи рамене. Спретнатата му черна дреха с бяло шалче около врата се закопчаваше до шията. Ръката му беше дълга и мършава като на скелет. Тя особено привлече вниманието ми, докато той стоеше до главата на понито, почесваше се по брадичката и гледаше нагоре към нас.

— Мистър Уикфийлд у дома ли е, Юрая Хийп?

— Да, госпожо, мистър Уикфийлд си е вкъщи. Моля, заповядайте — каза Юрая Хийп, като показва с дългата си ръка към една от стаите.

Слязохме от кабриолета и като го оставихме да държи понито, влязохме в дълга ниска приемна с изглед към улицата, от чийто прозорец забелязах, докато влизах, как Юрая Хийп духна в ноздрите на коня и после веднага ги закри с ръка, сякаш му правеше някаква магия. Срещу високата стара камина се виждаха два портрета: единият на мъж с посивяла коса (макар че съвсем не стар) и черни вежди, с поглед, сведен върху някакви книжа, завързани с червен шнур; а другият на жена с много спокоен и мил израз на лицето, което гледаше право към мен.

Спомням си, че се огледах, за да зърна и портрета на Юрая Хийп, когато вратата в дъното на стаята се отвори и се показва един господин, чийто вид ме накара отново да се обърна към портрета, за да се уверя, че не е излязъл от рамката си. Той обаче стоеше неподвижен. И когато господинът се приближи, видях че е с няколко години по-възрастен от образа си на портрета.

— Мис Бетси Тротууд, влезте, моля — каза господинът. — Аз бях малко зает, но ще ме извините, нали? Вие знаете моята цел. Тя е единствената в живота ми.

Леля ми му поблагодари и влязохме в стаята му, която беше наредена като кантора, с книги, книжа, шкафчета и други канцеларски принадлежности. Тя гледаше към градината и имаше една желязна каса, иззидана в стената. Тя беше над самата камина и докато седях и я гледах, се чудех как коминочистачът я заобикаля, когато дойде да чисти камината.

— Е, мис Тротууд — каза господинът, — какъв вятър ви носи тук? Надявам се, че благоприятен. — Скоро разбрах, че мистър Уикфийлд е адвокат и управлява имотите на местен богаташ.

— Не идвам по съдебна работа — отвърна му леля ми.

— Чудесно, госпожо. Много по-добре е да не идвате по такава работа — каза мистър Уикфийлд.

Косата му беше съвсем побеляла, макар че веждите му бяха все още черни. Лицето му беше хубаво и много приятно. То имаше този вид руменина, която по внушение на Пеготи бях свикнал да свързвам с употребата на портвайн. С това си обясних и малко дрезгавия му глас, както и лекото затлъстяване на тялото му. Беше облечен много чисто, в син жакет, жилетка на ивици и кадифени панталони. Тънката му риза с къдрички, както и широката му памучна вратовръзка изглеждаха необикновено бели и меки и ми напомняха бялата перушина на гърдите на лебед.

— Това е моят племенник — каза леля ми.

— Не знаех, че имате такъв, мис Тротууд — каза мистър Уикфийлд.

— Впрочем аз съм му пралеля — допълни мис Бетси.

— И това не знаех, вярвайте.

— Аз го осинових — каза леля ми, като махна с ръка, за да покаже, че ѝ е все едно дали той е знаел тези подробности, или не. — Доведох го тук, за да го настаня в някое училище, където ще го възпитават добре и ще се отнасят мило с него. Кажете ми сега, къде има такава училище и какво е то?

— Преди да ви посъветвам разумно, трябва да знам какъв е мотивът ви за всичко това — все старият въпрос, знаете — прибави мистър Уикфийлд.

— Божичко, какъв човек! — възкликна леля ми. — Все търси мотиви, когато те са съвсем очевидни! Правя го, за да бъде детето щастливо и полезно.

— Тогава сигурно подбудата ви е смесена — каза мистър Уикфийлд, като поклати глава и се усмихна недоверчиво.

— Смесени глупости — отвърна леля ми. — Вие винаги претендирате, че имате една-единствена подбуда на всичките си действия. Надявам се, че не считате себе си за едничкия праволинеен човек в света, нали?

— Но аз действително имам само една-едничка подбуда в живота си, мис Тротууд — каза той, като се усмихна. — Другите хора имат десетки, стотици. Аз имам само една. Това е разликата, Не е там въпросът. Кое е най-доброто училище? Каквато и да е подбудата ви, вие търсите най-доброто, нали?

Леля ми кимна утвърдително.

— Племенникът ви не би могъл сега да се настани на пансион в най-доброто училище, което имаме — каза мистър Уикфийлд, като поразмисли малко.

— Но предполагам, че би могъл да живее другаде, нали? — загатна леля ми.

Мистър Уикфийлд се съгласи с това. След като поразискваха малко, той предложи на леля ми да я заведе в училището, за да може и тя да го прецени, както и да ѝ покаже една-две къщи, в които смяташе, че бих могъл да живея като пансионер. Леля ми прие предложението му и тримата излязохме заедно. Тогава той се спря и каза:

— Може би нашият малък приятел има някаква подбуда да се противопостави на решението ни. Не ще ли е по-добре да го оставим вкъщи?

Леля ми бе наклонна да възрази на това, но за да улесня нещата, аз казах, че ако им е угодно, с удоволствие ще остана в къщата. Върнах се в кабинета на мистър Уикфийлд и седнах на предишното си място да чакам, докато се приберат.

Столът ми беше обърнат с лице към един тесен коридор, който завършваше в малката кръгла стая, от чийто прозорец бях видял да наднича бледото лице на Юрая Хийп. След като бе завел понито в една съседна конюшня, Юрая работеше нещо, надвесен над писалището си. Макар и с лице към мен, отначало си помислих, че той не може да ме

види, тъй като пред него имаше цял куп книжа. Но като погледнах по-внимателно нататък, с неудоволствие забелязах, че от време на време безсънните му очи се насочват към мене подобно на червени слънца и крадливо се взират в продължение на цяла минута, докато перото му даваше вид, че продължава да пише така усърдно, както и по-рано.

На няколко пъти правих опити да се отърва от вперения му взор, качих се на един стол, за да разгледам една географска карта на другия край на света, обръщах страниците на един кентски вестник, обаче двете червени слънца непрестанно ме привличаха и когато хвърлях поглед към тях, неизменно ги виждах устремени към мен.

Най-сетне за голямо мое облекчение леля ми и мистър Уикфийлд се върнаха, след като се бяха позабавили доста дълго време. Мисията им не бе завършила така успешно, както би ми се искало. Макар и преимуществата на училището да били неоспорими, леля ми не харесала нито един от домашните пансиони, които биха могли да ме приемат.

— Много е неприятно, Трот — каза ми тя. — Просто не знам какво да правя.

— Вярно, че е неприятно, мис Тротууд, но ще ви кажа какво би могло да стане — обади се мистър Уикфийлд.

— Какво? — запита го леля ми.

— Засега оставете племенника си тук. Той е кротко момче и няма никак да ме безпокои. Къщата е чудесна за учение. Тиха е като манастир и е почти толкова обширна. Оставете го тук.

Очевидно леля ми хареса това предложение, но ѝ беше неудобно да го приеме. Същото изпитвах и аз.

— Хайде, мис Тротууд — подхвана мистър Уикфийлд. — Това е изходът от трудното положение. И само временно. Ако работата не тръгне добре или ако се създадат някакви неудобства и за двете страни, той лесно ще може да се премести другаде. Ще имаме време да му намерим по-подходящо място. А засега най-добре ще бъде да остане тук.

— Много съм ви задължена — отвърна леля ми. — А виждам, че и той чувствава същото, обаче...

— Хайде, хайде! Разбирам какво искате да кажете — извика мистър Уикфийлд. — Услугата ми няма да ви тежи, мис Тротууд. Бихте могли, ако искате, да плащате.

— При тези условия с удоволствие бих го оставила, макар това да не намалява задължението ми — каза леля ми.

— Тогава елате да се видите с малката ми домакиня — каза мистър Уикфийлд.

Качихме се горе по една чудесна старинна стълба. Перилата й бяха толкова широки, че лесно бихме могли да минем и по тях. Влязохме в една сенчеста стара приемна, осветена от три или четири от най-чудноватите прозорци, които бях забелязал от улицата. Под тях имаше стари дъбови седалища, направени сякаш от същите дървета, които бяха влезли в състава на блестящия дъбов под и големите греди на тавана. Стаята бе хубаво наредена, с пиано и няколко светли кресла в червено и зелено. Имаше и вази с цветя. Цялото помещение се състоеше сякаш само от ниши и ъгълчета, във всяко едно от които се виждаше някаква чудновата масичка, бюфет, шкаф за книги, диван или нещо друго, което ме караше да мисля, че в стаята няма по-хубаво кътче. Но когато зървах следващото, то ми се струваше еднакво с първото, ако не и по-красиво. От всичко лъхаше някаква уединеност и чистота, свойствени и за външния вид на къщата.

Мистър Уикфийлд почука на една врата в ъгъла на облицованата в дърво стена и едно момиче на около моя възраст излезе бързо и го целуна. Върху лицето й веднага забелязах спокойния и сладостен израз на дамата, чийто портрет ме бе погледнал долу. Въобразих си, че образът на портрета бе пораснал и добил женствен вид, докато оригиналът бе останал дете. Макар че лицето й беше живо и весело, от него, както и от цялото й същество, се излъчваше някакво особено спокойствие и кротост, които никога не бих могъл да забравя.

Мистър Уикфийлд ни каза, че това е неговата малка домакиня, дъщеря му Агнеса. Когато го чух как произнасяше тези думи и видях как държеше ръката й, открих единствения стимул в живота му.

На колана й беше закачена мъничка кошничка играчка с ключове в нея и изобщо тя имаше вид на достойна домоуправителка на това старинно жилище. Когато баща й й разправяше за мене, тя го слушаше мило и когато свърши, предложи на леля ми да се качим горе и да разгледаме стаята ми. Тя мина пред нас и ни заведе. Стаята беше чудесна, с дъбови греди и кръгли прозорчета. Стълбата с широките перила стигаше право до нея.

Не мога да си припомня къде и кога в детинството си бях видял за пръв път черковен прозорец със стъклопис. Нито пък си спомням каква е била рисунката му. Но много добре знам, че когато я видях да се извърща към нас, застанала на старата стълба под бледата светлина и да ни чака там горе, аз си спомних за този прозорец. И винаги оттогава в мисълта си свързвах кроткия му блясък с Агнеса Уикфийлд.

Както леля ми, така и аз бяхме много щастливи от уговореното за мене и се върнахме долу в приемната, доволни и благодарни. Тъй като тя не щеше и да чуе да остане за обед, за да не би да закъснее да пристигне вкъщи, преди да се мръкне, и тъй като схванах, че мистър Уикфийлд я познаваше твърде добре, за да не се препира, приготвиха ѝ студена закуска и Агнеса се върна при възпитателката си, а мистър Уикфийлд в кабинета си. По този начин бяхме оставени да се сбогуваме насаме.

Тя ми съобщи, че мистър Уикфийлд ще уреди всичко необходимо във връзка с мене и че нищо не ще ми липсва. Сетне ми каза няколко много мили думи и ми даде най-грижливи съвети.

— Трот — прибави тя в заключение, — дръж се така, че с поведението си да правиш чест на себе си, на мене и на мистър Дик и нека бог да е с тебе!

Толкова се разчувствувах, че едва можах да ѝ благодаря и да пратя много здраве на мистър Дик.

— Никога не бъди подъл — завърши съветите си леля ми. — Не бъди лицемер и не бъди жесток. Избягвай тези три порока, Трот, и ще бъда спокойна за теб.

Горещо ѝ обещах, че няма да забравя добротата ѝ и ще слушам съветите ѝ.

С тези думи тя ме прегърна бързешком и излезе от стаята, като затвори вратата след себе си. Отначало това внезапно тръгване ме стресна и едва ли не се побоях, че съм я разсърдил; но когато погледнах на улицата и видях колко унило се качи на кабриолета и потегли, без да погледне нагоре, разбрах, че съм бил несправедлив към нея и безпричинно съм я обвинил.

Към пет часа, когато мистър Уикфийлд имаше обичай да обядва, аз вече бях успял да се съвзема и бях готов с ножа и вилицата си. Масата бе сложена само за нас двамата, но Агнеса, която седеше в

приемната преди обед, слезе долу с баща си и седна срещу него на масата. Съмнявам се дали той би могъл да обядва без нея.

Следобед не останахме там, а отново се качихме в приемната. Седнахме в едно уютно ъгълче, където Агнеса сложи за баща си чаша и бутилка с портвайн. Той сигурно не би усетил вкуса му, ако някой друг му го бе поднесъл.

Мистър Уикфийлд седя там и пи в продължение на два часа, докато Агнеса свиреше на пианото, бродираше или разговаряше с двама ни. С нас той се държеше живо и весело, но понякога погледът му се спираше върху нея и той изведнъж се смълчаваше и се замисляше. Тя забелязваше това и веднага се постараваше да го разнесе с някакъв въпрос или милувка. Тогава той се стряскаше от унесеността си и си наливаше още вино.

Агнеса приготви чая и го поднесе. Времето след него мина тъй, както и след обед. Преди тя да отиде да спи, баща ѝ я прегърна и целуна, след което заповяда да му донесат свещи в кабинета. Тогава и аз се оттеглих да спя.

Преди това, когато се свечеряваше, излязох малко на улицата, за да хвърля отново поглед към старинните къщи и сивата катедрала и да възкреса в паметта си как след бягството си от Лондон преминах по улиците на този град, без да знам, че домът ми ще бъде в него. Когато се прибрах, Юрая Хийп затваряше кантората и тъй като се чувствах приятелски настроен към всички, отидох да се поразговоря с него, като на тръгване му подадох ръка. Но, божичко, колко влажна и лепкава беше тя! Приличаше на ръката на мъртвец и при докосване, и при гледане. Потърках след това моята да я стопля и да премахна усещането от допира с неговата.

Ръката му бе толкова неприятна, че когато се прибрах в стаята си, нейният хлад и влага все още изпълваха съзнанието ми. Като се надвесих от прозореца и видях изрязаните на върховете на гредите грифони да ме поглеждат отстрани, си представих, че това е Юрая Хийп, качил се там горе, и веднага го изгоних от въображението си.

XVI ГЛАВА

СТАВАМ НОВО МОМЧЕ В ПОВЕЧЕ ОТ ЕДНА НАСОКА

На следното утро, след закуска, отново навлязох в училищния живот. Придружен от мистър Уикфийлд, отидох там, където щях да продължа образованието си. То беше внушително здание, заобиколено с двор и с академически изглед, който много подхождаше на заблудените гарвани и чавки, прилитнали от кулите на катедралата, за да се разходят с вид на учени по зелената морава. Запознах ме с новия ми директор, доктор Стронг.

Той ми изглеждаше почти толкова ръждясал, колкото и високите железни парапети и порти отвън; и почти така вцепенен и тромав, както големите каменни урни, поставени отгоре на червената тухлена ограда на еднакви разстояния около двора, подобни на топки, служещи за игра на времето. Доктор Стронг беше в библиотеката си. Дрехите му не бяха особено добре изчеткани, нито пък косата му бе грижливо вчесана. Дългите му черни гамаши бяха разкопчани, а обувките му бяха зейнали като две пещери на килимчето под камината. Като се обърна към мен с лишените си от блясък очи, които ми напомниха за един отдавна забравен сляп стар кон, спрял се да попасе тревата в Блъндърстоунското гробище, той ми каза, че се радва да ме види, и ми подаде ръка, с която не знаех какво да правя, тъй като и тя нищо не направи.

Заета с някаква работа и недалеч от доктор Стронг, седеше една много хубава млада жена, която той наричаше Ани и която предположих, че е негова дъщеря. Тя ме извади от трудното положение, като коленичи, нахлу обувките на доктор Стронг на краката му и закопча гамашите му, вършейки това бързо и весело. Когато тя свърши и ние се запътихме към учебната стая, много се изненадах да чуя как на сбогуване мистър Уикфийлд я назова „мисис

Стронг“. Тъкмо се чудех дали тя е жена на сина на доктор Стронг, или пък негова собствена, самият доктор Стронг неволно ме осведоми.

— Между другото, Уикфийлд — каза той, като се спря в коридора с ръка върху рамото ми, — не намерихте ли подходящо разрешение за братовчеда на жена ми?

— Не — отвърна му Уикфийлд, — не, не още.

— Бих желал това да стане колкото може по-скоро, Уикфийлд, тъй като Джек Молдън се намира в нужда и бездействие; а от тези две беди понякога произтичат още по-лоши последици. Нали и доктор Уотс казва — прибави той, като ме гледаше и клатеше глава в такт с цитата: — „Сатаната скоро дава работа на бездейните ръце“.

— Знаете ли, докторе, че ако познаваше човечеството по-добре, Уотс би могъл да каже с не по-малко основание и: „Сатаната скоро дава работа на заетите ръце“. Можете да бъдете положителен, че и работните хора най-усърдно изпълняват дяволските повели. Та нима през последните един-два века заетите с печелене на пари и слава хора вършат нещо друго? Нима това не е дяволска работа?

— Предполагам, че Джек Молдън никога не ще се заеме да печели нито пари, нито слава — каза доктор Стронг, като се почеса замислено по брадичката.

— Може би сте прав и това ме кара отново да ви помоля да ме извините; че не съм успял да свърша работата — каза мистър Уикфийлд. — Струва ми се, че прозирам подбудата ви — продължи колебливо той — това прави всичко още по-трудно.

— Подбудата ми е да помогна на един братовчед и другар от детинство на Ани — отвърна доктор Стронг.

— Да, знам, трябва да му се намери работа тук или в чужбина.

— Точно тъй — отвърна докторът, очевидно зачуден защо така натъртено бяха произнесени последните думи. — Тук или в чужбина.

— Това е собственият ви израз, докторе — каза мистър Уикфийлд. — „Или чужбина.“

— Да, да. Едното или другото.

— Едното или другото? — повтори мистър Уикфийлд. — Нямате ли предпочитание към едно от двете?

— Не.

— Не? — учудено запита мистър Уикфийлд.

— Не, никакво.

— Нямате ли някоя подбуда да предпочитате по-скоро в чужбина, отколкото тук?

— Не — отвърна пак докторът.

— Длъжен съм да ви вярвам и, разбира се, че ви вярвам — каза мистър Уикфийлд. — Това би могло много да улесни работата ми, ако го знаех по-рано. Но признавам, че бях останал с друго впечатление.

Доктор Стронг го погледна озадачено и учудено, но почти веднага след това този израз се стопи в усмивка, която ми вдъхна голяма надежда. Тя бе така дружелюбна и ласкава и от нея, както и от цялото му държане, под тънката кора на хладност и важност на учен прозираше такава задушевна простота, която не можеше да не подежда ободряващо на един млад ученик като мен. Като повтаряше „не“ и „ни най-малко“, както и други изрази със същото съдържание, доктор Стронг се тътреше пред нас с чудновати, неравни стъпки. Мистър Уикфийлд го следваше замислен, като поклащаше глава, без да подозира, че го наблюдавам. Училищната стая беше доста голяма зала в най-тихата част на къщата. От прозорците ѝ се виждаха няколко от величествените каменни урни, както и част от старата уединена градина, принадлежаща на доктора, в която прасковите зрееха край слънчевата южна стена. На моравката пред прозореца се виждаха две големи алоев дървета в огромни саксии, чиито широки твърди листа, направени сякаш от боядисан метал, оттогава нататък винаги са ми служили за символ на покой и уединение. Когато влязохме, заварихме около двадесет и пет момчета, усърдно заети с книгите си. Те веднага станаха на крака да поздравят доктор Стронг и като видяха мистър Уикфийлд и мен, продължиха да стоят прави.

— Млади господа, ето едно ново момче — каза докторът. — Тротууд Копърфийлд.

Най-старшото от тях, наречено Адамс, излезе напред и ме поздрави с добре дошъл. С бялата си вратовръзка той приличаше на млад свещеник и беше много любезен и приветлив. Показа ми определеното за мен място и така мило и изискано ме представи на преподавателите, че душевното ми вълнение би трябвало веднага да стихне, ако изобщо това можеше да стане.

Толкова време бе изтекло, откакто бях имал възможност да бъда сред такива момчета и изобщо сред другарчета на моя възраст освен Мик Уокър и Разварени картофи, че сега се чувствах съвсем чужд и

плах. Така ясно съзнавах, че съм преживял неща, за които те не можеха да имат понятие, и че съм придобил опит, чужд за възрастта, вида и положението ми на един от тях, та считах едва ли не за дързост да се явявам тук като обикновен техен съученик и другар. През времето, прекарано в „Мърдстоун и Гринби“, колкото и кратко да бе то, бях така отвикнал от момчешки игри и забавления, че усещах колко тромав и неопитен бях се показал в тях. Всичко, което бях научил по-рано, бе така заличено от суровите грижи на тежкия ми живот, че когато ме изпитваха, за да проверят знанията ми, не можах да отговоря нищо, така че ме сложиха в най-долния клас. Но колкото и да ме тревожеше липсата ми на момчешка изкусност и на знания, аз се чувствах още по-неудобно от усещането, че това, което знаех, ме отделя от другарите ми много повече, отколкото онова, което ми липсваше.

Какво ли биха си помислили, ако знаеха за близостта ми със затворниците от „Кралската скамейка“? Имаше ли нещо у мен, което да разкрие преживяното във връзка с Микобърови — всички залагания, продажби и вечери? Ами ако някое от момчетата ме бе видяло да минавам през Кентърбъри изморен и парцалив и сега ме познаеше? А какво биха казали те, които така леко гледаха на парите, ако знаеха с каква мъка бях събирал петачета, за да си купя всекидневното късче суджук и чаша бира или парче пудинг? И какво впечатление би им направило на тях, които имаха толкова малка представа за лондонските улици, ако откриеха как добре познавах за голям мой срам някои от най-долните прояви на лондонския живот?

Това бяха мислите, които непрестанно се рояха в главата ми през този първи ден от живота ми в училището на доктор Стронг. Боях се от всеки свой поглед, от всяко свое движение и всеки път, когато някое от момчетата се приближеше към мене, аз се свивах плахо в себе си. Щом занятията свършиха, мигновено избягах, като се боях да не се компрометирам с някой неловък отговор или погрешна постъпка.

Но старинната къща на мистър Уикфийлд оказваше толкова благотворно влияние, че когато почуках на вратата с новите си книги под мишница, мъчителното ми чувство изведнъж се разсея. Когато се качвах към обширната си стая по широката стълба, съмненията и страховете ми изчезнаха в полумрака и миналото се обви в мъгла.

Училищните занятия бяха свършили в три часа и до вечеря седях усърдно над книгите си. Слязох долу, проникнат от надеждата, че може

би все още има възможност да излезе нещо от мен.

Агнеса беше във всекидневната и чакаше баща си, който бе задържан от някого в канцеларията си. Тя ме посрещна с приятната си усмивка и ме запита дали училището ми е харесало. Отвърнах ѝ, че се надявам то да ми се поправи, но че отначало го чувствавам малко чуждо.

— Вие никога не сте ходили на училище, нали?

— О, да! Всеки ден.

— Искате да кажете, че учите тук, въкъщи?

— Татко не може без мен — каза тя, като се усмихна и поклати глава. — Домоуправителката му не трябва да мърда от къщи.

— Уверен съм, че той е много привързан към вас — казах аз.

Тя кимна утвърдително и отиде до вратата да чуе дали баща ѝ не идва, та да го посрещне на стълбите. Но тъй като го нямаше, отново се върна.

— Майка ми е умряла при раждането ми — каза тя с присъщото си спокойствие. — Познавам я само от портрета ѝ долу. Видях, че вчера го гледахте. Разбрахте ли чий портрет е той?

Отвърнах ѝ, че съм се догадил поради голямата прилика с нея.

— Да, и татко казва същото — промълви с доволство тя. — Ето го! Чувам стъпките му.

Веселото ѝ спокойно лице светна от радост, когато отиде да го посрещне, и се върна, хванала баща си под ръка. Той ме поздрави сърдечно и ми каза, че навярно ще се почувствувам много добре при доктор Стронг, един от най-благите хора на света.

— Не знам, може би има някои, които злоупотребяват с добрината му — каза мистър Уикфийлд. — Никога не бъди от тях, Тротууд. Той е най-доверчивият човек, когото познавам. И независимо от това, дали туй качество е преимущество, или недостатък, то трябва винаги да се взима предвид от всеки, който има някаква работа с него, била тя съществена или маловажна.

Той говореше по такъв начин, сякаш бе отегчен или недоволен от нещо. Аз обаче не се занимах повече с този въпрос, тъй като съобщиха, че вечерята е готова, и всички слязохме долу, като заехме предишните си места.

Едва бяхме сторили това, когато Юрая Хийп подаде червеникавата си глава и като сложи мършавата си ръка на вратата,

каза:

— Мистър Молдън моли да го приемете за минутка, сър.

— Току-що се разделих с мистър Молдън — каза мистър Уикфийлд.

— Да, господине, но той се върна да ви каже още една дума.

Докато с едната си ръка държеше вратата отворена, Юрая хвърли поглед върху мен, върху Агнеса, върху чиниите и върху всички предмети в стаята, без обаче да изглежда, че е погледнал където и да било, тъй като даваше вид, че през всичкото време червените му очи стоят смирено приковани върху господаря му.

— Извинете ме, господине — раздаде се един глас иззад гърба на Юрая и главата на последния се скри, а се подаде тази на човека зад него. — Простете ми за безпокойството, но исках само да ви кажа, че тъй като, изглежда, аз нямам избор в тази работа, бих предпочел да отида в чужбина колкото може по-скоро. Когато приказвахме за това, братовчедката ми Ани каза, че предпочита да вижда приятелите си край себе си, отколкото да знае, че са прогонени далече, а и старият доктор...

— Искате да кажете доктор Стронг, нали? — прекъсна го с достойнство мистър Уикфийлд.

— Да, доктор Стронг, разбира се — отвърна другият. — Аз го наричам старият доктор. Все едно е, нали?

— Не ми се струва — каза мистър Уикфийлд.

— Добре, доктор Стронг — поправи се другият. — Имах впечатлението, че и доктор Стронг е на същото мнение. Но от вашите думи разбирам, че трябва да го е променил. И тъй като няма какво повече да се говори по този въпрос, колкото по-скоро отида в чужбина, толкова по-добре. Върнах се да кажа точно това. Когато човек трябва да се хвърля във водата, няма защо да се помайва на брега.

— Във вашия случай няма да има никакво помайване, мистър Молдън, можете да бъдете уверен в това — каза мистър Уикфийлд.

— Благодаря — отвърна другият. — Много съм ви задължен. Не бих желал да гледам подарения кон в устата. Това би било съвсем нелюбезно, но смея да кажа, че в противен случай моята братовчедка Ани би могла да нареди работата по свое желание. Достатъчно е само тя да каже на стария доктор...

— Искате да кажете, че е достатъчно госпожа Стронг само да спомене нещо на съпруга си, и той ще го изпълни, така ли? — запита мистър Уикфийлд.

— Точно така — отвърна другият. — Достатъчно е само да изкаже някакво желание, и то веднага ще бъде изпълнено като нещо напълно естествено.

— А защо именно като нещо напълно естествено, мистър Молдън? — запита мистър Уикфийлд, като продължаваше да се храни.

— Защото Ани е едно прекрасно младо момиче, а старият доктор — искам да кажа доктор Стронг — съвсем не е прекрасно младо момче — каза мистър Джек Молдън, като се засмя. — С това не обиждам никого, мистър Уикфийлд. Искам само да кажа, че при този вид женитба необходимо е да има някаква справедлива компенсация.

— Компенсация за жената ли, господине? — запита със сериозен тон мистър Уикфийлд.

— Да, за жената, сър — отвърна мистър Джек Молдън, смеейки се. Но като забеляза, че мистър Уикфийлд продължава да се храни все така спокойно и безучастно и че няма надежда да отпусне мускулите си в усмивка, прибави:

— Казах това, за което бях дошъл, и като още веднъж ви моля да ме извините, че прекъснах вечерята ви, смятам, че мога да си отида. Разбира се ще съблюдавам нарежданията ви относно това, че работата е само между вас и мен, и няма да загатвам за нея у семейство Стронг.

— Вечеряли ли сте? — запита го мистър Уикфийлд, като посочи към масата.

— Благодаря ви — отвърна мистър Молдън, — сега ще отида да вечерям с моята братовчедка Ани. Довиждане.

Без да става, мистър Уикфийлд погледна замислено младия човек, докато последният излизаше от стаята. Той ми направи впечатление на красив младеж, самоуверен, дързък, находчив в разговора и лекомислен. Това беше първата ми среща с мистър Джек Молдън, когото не очаквах да видя така скоро, след като чух сутринта за него от доктор Стронг.

След вечеря отново се качихме горе, където всичко мина така, както и предишния ден. Агнеса постави чашите и бутилките в същото кътче и мистър Уикфийлд седна да пие, като пи доста много. Агнеса му посвири на пианото, седеше до него, бродираше и разговаряше, а

след това игра с мен домино. Сетне поднесе чая, а после, когато донесох книгите си, тя ги прегледа, посочи ми онова, което бе прочела (и което съвсем не беше малко, макар и тя да не мислеше така), като ми показва как най-добре мога да ги разбера и да черпя от тях знания. Сега, когато пиша тези думи, я виждам, с нейното скромно и спокойно държане, и чувам приятния ѝ тих глас. Още оттогава започнах да чувствавам онова благотворно влияние, което тя ми оказа по-нататък. Чувствавах, че обичам малката Емилия, а не Агнеса — не, не по същия начин, — но усещах едновременно с това, че там, където е Агнеса, има истина, доброта и покой, и меката светлина на цветния черковен прозорец, видян толкова отдавна, струи винаги върху нея, върху мен, когато съм край нея, и върху всички наоколо.

След като тя ни напусна и се оттегли за през нощта, аз подадох ръка на мистър Уикфийлд, готов да отида да спя. Той обаче ме спря и каза:

— Би ли желал да останеш при нас, Тротууд, или ще отидеш другаде?

— Бих желал да остана тук — отвърнах бързо аз.

— Уверен ли си в това?

— Ако вие желаете. Ако ви е удобно.

— Боя се, че животът, който водим тук е твърде скучен, момчето ми — каза той.

— Не по-скучен за мен, отколкото за Агнеса, сър. Съвсем не е скучен.

— Отколкото за Агнеса? — повтори той, като отиде бавно до голямата камина и се облегна на нея. — Отколкото за Агнеса!

— Стори ми се, че нея вечер той пи, докато очите му се наляха с кръв.

— Чудя се дали не досаждам на моята Агнеса — промълви той след малко. — На мен тя никога не би досадила. Но това е друго, съвсем друго.

Не говореше на мен, само си размишляваше гласно, и затова не продумах нищо.

— Домът ни е стар и скучен, а животът ни е еднообразен, но тя трябва винаги да е край мен. Да, трябва винаги да е край мен. Ако мисълта, че мога да умра и да напусна любимата си дъщеря, или пък

че тя може да умре и да ме напусне, се вестява като привидение, за да трови най-щастливите ми часове, и може да бъде удавяна само в...

Той не изрече думата, но като отиде бавно до мястото си, направи едно механично движение, сякаш наливаше вино от празното стъкло, и отново се върна до камината.

— Ако е трудно да понасям всичко това, когато тя е тук, какво би било, ако я нямаше? Не, не, не. Не бих могъл да опитам това.

Той се облегна на камината и тъй дълго стоя там замислен, че не можах да реша дали да рискувам да го обезпокоя, като си отида, или да остана тихичко на мястото си, докато той се сепнеше от унеса си. Най-сетне той като че ли се събуди и обиколи с поглед стаята, докато очите му се спряха върху мен.

— Ще останеш при нас, Тротууд, така ли? — каза той с обичайния си глас, сякаш отговаряше на нещо, което току-що го бях запитал. — Това ме радва. Ще бъдеш дружина и за двама ни. Присъствието ти тук ще е полезно за мен, за Агнеса и може би за всички ни.

— Уверен съм, сър, че за мен то ще е много полезно — казах аз. — Тъй съм доволен, че живея при вас.

— Ти си чудесно момче! — каза мистър Уикфийлд. — Ще останеш тук, докато желаеш. — С тези думи той ми подаде ръка и ме потупа по гърба. Сетне ми каза, че вечер, когато Агнеса се прибере и нямам какво да правя или ако искам да си почета нещо за собствено удоволствие, бих могъл да слизам в стаята му, ако той е там, за да не седя самичък. Поблагодарих му за това внимание и тъй като скоро след това той се прибра в стаята си и аз не бях още уморен, слязох при него да се възползувам от даденото ми позволение.

Но като видях, че в кръглата стаичка свети, аз инстинктивно почувствувах притегателната сила, която Юрая Хийп упражняваше върху ми, и вместо в кабинета влязох при него. Заварих го да чете една дебела книга със съсредоточено внимание. Мършавият му пръст проследяваше всеки ред и ми се стори, че оставя по страниците следи като охлюв.

— Тази вечер работите до късно, Юрая — казах му аз.

— Да, мистър Копърфийлд — отвърна ми той.

Докато седях на отсрещния стол, за да разговарям по-удобно, забелязах, че той не можеше да се усмихва и че вместо това само

разтваряше широко устата си, от двете страни на която веднага се появяваха две дълбоки отвесни бръчки.

— В момента не се занимавам с канцеларска работа, мистър Копърфийлд — каза той.

— Ас какво се занимавате? — запитах го аз.

— Попълвам правните си знания, мистър Копърфийлд. Чета съдопроизводството на Тид. О, мистър Копърфийлд, само ако знаете какъв автор е мистър Тид!

Столтът ми беше истинска наблюдателна кула и като го следях как продължи четенето си след това възторжено възклицание, можах да забележа, че ноздрите му, които бяха тънки и изострени, имат особения и много неприятен обичай да се разширяват и свиват, като сякаш трепкаха вместо очите му, които никога не потрепваха.

— Сигурно сте превъзходен юрист — казах аз, след като го бях наблюдавал известно време.

— Аз ли, мистър Копърфийлд? — каза Юрая. — О, не. Аз съм един съвсем смирен човек.

Видях, че това, което бях забелязал във връзка с ръцете му, не е било само въображение. Той често триеше дланите си една о друга, сякаш за да ги изсуши и стопли, а освен това от време на време крадешком ги избърсваше с носната си кърпа.

— Много добре съзнавам, че съм най-нищият човек, който мога да си представя — каза Юрая Хийп скромно. — И майка ми е такава. Живеем си в едно много скромно жилище, мистър Копърфийлд, но и за това трябва да благодарим на бога. Предишната длъжност на баща ми беше също така скромна. Той беше гробар.

— А какъв е сега? — запитах аз.

— Сега той вкусва от небесната благодат, мистър Копърфийлд. — Но трябва да бъдем благодарни. Наистина, трябва да бъдем много благодарни, че съм на служба при такъв човек като мистър Уикфийлд!

Запитах го дали отдавна е при него.

— От четири години, мистър Копърфийлд — отвърна Юрая, като внимателно отбеляза страницата, до която бе стигнал, и затвори книгата. — Постъпих при него една година след смъртта на баща си. И колко трябва да съм благодарен! Колко много трябва да бъда благодарен на мистър Уикфийлд за това, че ми дава възможност да

мина при него безплатно курса на юридическите науки! Иначе това би било немислимо при скромните ни средства.

— И когато преминете стажа си, ще станете редовен адвокат, нали? — запитах го аз.

— Ако даде господ, мистър Копърфийлд — отвърна Юрая.

— Сигурно скоро ще станете съдружник на мистър Уикфийлд — казах аз, стараяйки се да му бъде приятен. — И тогава фирмата ще се нарича „Уикфийлд и Хийп“ или „Хийп, бивша Уикфийлд“.

— О, не, мистър Копърфийлд — отвърна Юрая, — аз съм твърде нищ за подобно нещо.

Той действително много приличаше на изрязаното на гредата до прозореца ми лице, застанал там в смиренното си, поглеждаше ме косо, докато устата му се разширяваше, а надолу по бузата му се появяваха две дълбоки бръчки.

— Мистър Уикфийлд е прекрасен човек, мистър Копърфийлд — каза Юрая. — Ако го познавате отдавна, знаете това много по-добре от мен.

Отвърнах му, че сигурно е прав, макар и да не го познавам от дълго време, при все че е приятел на леля ми.

— О, така значи, мистър Копърфийлд — каза Юрая, — леля ви е много мила жена, мистър Копърфийлд.

Когато искаше да изрази възторг, Юрая имаше обичай да се гърчи по много грозен начин, който отклони вниманието ми от изказания за леля ми комплимент и насочи погледа ми към змийските извивки и огъвания на врата и тялото му.

— Наистина много мила жена, мистър Копърфийлд! — каза той. — Предполагам, че тя много се възхищава от мис Агнеса, нали?

Казах смело „да“, макар че, да ми прости бог, не знаех дали беше така.

Вярвам, че и вие се възхищавате от нея, мистър Копърфийлд. Уверен съм в това.

— Всеки се възхищава от нея — отвърнах аз.

— О, мистър Копърфийлд, благодаря ви за тази забележка! Тя е толкова вярна. Колкото и нищ да съм, аз знам, че е съвсем вярна. О, благодаря ви, мистър Копърфийлд, благодаря ви!

Във възбудата си той така се извиваше и огъваше, че излезе от стола си и тъй като бе излязъл, започна да се готви да напуска.

— Майка ми ще ме чака — поясни той, като извади часовника си — и ще се безпокои, тъй като, макар и да сме много нищи, ние сме силно привързани един към друг. Ако дойдете някой ден в бедното ни жилище и изпиете е нас чашка чай, майка ми ще се гордее с посещението ви също, както и аз.

Казах, че с удоволствие бих отишъл.

— Благодаря ви, мистър Копърфийлд — каза Юрая, като слагаше книгата си на една поличка. — Предполагам, че ще постоите тук, нали, мистър Копърфийлд?

Отвърнах му, че сигурно ще остана, докато завърша учението си.

— О, така ли! — възкликна Юрая. — Тогава сигурно вие ще наследите фирмата на мистър Уикфийлд!

Уверих го, че съвсем нямам такива намерения и че доколкото ми е известно, никой не прави подобни планове във връзка с мен. Но на всичките ми уверения Юрая се противопоставяше най-упорито с думите:

— О, да, мистър Копърфийлд, сигурен съм, че ще я наследите!

Когато най-сетне беше готов да напусне кантората за през нощта, той ме запита дали ще ми е удобно да изгаси светлината и като му отговорих утвърдително, веднага духна свещите. След като се ръкува с мене — в тъмното усетих ръката му като някаква риба, — той откряхна уличната врата, изплъзна се навън и я затвори, като ме остави да се кача пипнешком горе. На няколко пъти се спънах и паднах върху стола му. Предполагам, това беше причината, поради която, както ми се стори, половината нощ сънувах все него. Между другото сънувах, че тръгва на някаква пиратска експедиция с къщата на мистър Пеготи, на чиято главна мачта е сложил черен флаг с надпис: „Съдопроизводство на Тид“; и под този демоничен знак отвежда мен и малката Емилия, да ни удави в морето край Испания.

Когато на следния ден отидох на училище, неловкостта ми се поразсея. Всеки ден тя намаляваше все повече и повече, така че за по-малко от две седмици се почувствувах там съвсем като у дома си, щастлив между новите си другарчета. Вярно, че бях тромав в игрите им и назад в уроците, но навикът щеше да ми помогне при първите, а усърдният труд при вторите. За да постигна това, се заех усилено за работа и пожънах големи похвали. Скоро животът ми в „Мърдстоун и Гринби“ ми стана толкова далечен, сякаш никога не бе съществувал,

докато с настоящия свикнах така много, че ми се струваше, сякаш го вода много отдавна.

Училището на доктор Стронг беше превъзходно. Толкова се различаваше от това на мистър Крийкъл, колкото доброто от злото. В него цареше порядък и всичко вървеше сериозно и благопристойно. В основата стоеше здравият принцип на доверие в добросъвестността и почтеността на учениците и това вършеше просто чудеса. Всички имахме усещането, че взимаме участие в управлението на училището и в поддържането на доброто му име. Вследствие на това горещо се привързвахме към него, като се трудехме на драго сърце, изпълнени с желание да поддържаме славата му. През междучасията се ползувахме с пълна свобода и играехме на различни игри. Но си спомням, че дори и тогава се стараехме да не опетняваме името на училището на доктор Стронг.

Няколко от по-възрастните ученици бяха пълни пансионери и от тях научих някои подробности из живота на директора ни. Така например разправиха ми, че нямало още година от женитбата му с красивата млада дама, която бях видял в кабинета му и за която се бил оженил по любов. Тя не притежавала нито петаче, а имала цял кош бедни роднини, готови просто да изтикат доктор Стронг от дома му. Научих, че вечната замисленост на доктора се дължела на страстта му да търси гръцки корени, което в своята наивност и невежество считах за някаква негова ботаническа мания, особено защото той винаги гледаше в земята, когато се разхождаше. Най-сетне обаче разбрах, че се касае за корени на думи във връзка с някакъв нов речник, който възнамерявал да състави. Адамс, най-големият в класа, който имаше склонност към математика, беше изчислил за колко време ще се привърши речникът, като се има предвид планът на доктора и бързината, с която работи. Според пресмятанията му това би могло да се постигне в продължение на шестстотин четиридесет и девет години, броени от последния, тоест шестдесет и втория рожден ден на доктора.

Но самият доктор беше идолът на цялото училище. И наистина, не би могло да бъде иначе, тъй като той беше най-добрият човек на света. Неговата благодетелност и доверчивост биха могли да трогнат дори и каменните сърца на урните върху оградата. Когато той се разхождаше нагоре-надолу по двора край къщата, а гарваните го поглеждаха лукаво, сякаш знаеха колко по-добре познават живота от него, и някой

скитник, чул стъпките му, се приближеше и привлече вниманието му с някакъв измислен разказ за нещастната си участ, нашият добър и доверчив директор вземаше присърце съдбата на този скитник, като веднага правеше всичко, за да му помогне. Това бе така добре известно на всички в училището, че както преподавателите, така и по-големите момчета се мъчеха всячески да разгонват всички скитници и да не им дават възможност да се заприказват с доктора. Често пъти това ставаше, когато те биваха едва на няколко крачки от него, без той да разбере какво става под самия му нос, като продължаваше замислено разходката си. Вън от собствената си област на действие и лишен от защитата ни, доктор Стронг беше същинска овца, която всеки можеше да остриже. Дори и гетрите си би свалил и би дал другиму. В училището беше разпространена една забавна историйка, дошла не знам от какъв източник, но напълно достоверна в моите очи. Според нея през един зимен ден той действително дал гетрите си на една просякиня, която произвела цял скандал, като ходела да проси от врата на врата, понесла в ръце детето си, обвито в гетрите на директора ни. Всички съседни познали тези части от облеклото му, тъй като те били така известни, както Кентърбърийската катедрала. Легендата прибавяше, че едничкият човек, който не могъл да ги разпознае, бил самият директор. И когато наскоро след това били изложени в един второразреден дюкян с немного добра слава, където стоката се давала в замяна на ракия, той на няколко пъти се спирал да ги оглежда одобрително, сякаш се възхищавал от направата им и ги считал за по-хубави от собствените си.

Много беше приятно да се наблюдава докторът, когато той беше със своята хубава млада жена. Той се отнасяше към нея бащински и така мило изразяваше обичта си към нея, че самото това обстоятелство сочеше благородната му природа. Често ги зървах да се разхождат в градината край прасковите и понякога имах възможност да ги виждам по-отблизо в кабинета или приемната. Изглеждаше, че тя много се грижи за доктора и му е много предана, макар че не питаеше особено голям интерес към речника. Той винаги носеше откъслеци от него в джобовете си и в хастара на шапката си и често ѝ четеше от тях, докато се разхождаха из градината.

Често имах възможност да виждам мисис Стронг. Понравил ѝ се бях още първата сутрин, когато ме запознаха с доктора, и оттогава тя

винаги биваше добра и внимателна към мен, а освен това имаше голяма слабост към Агнеса и често идваше у дома. Струваше ми се, че между нея и мистър Уикфийлд съществува някаква особена натегнатост и че тя се бои от него. Когато биваше вечер у дома, тя избягваше да приеме поканата му да я придружи до вкъщи, като предпочиташе да си отиде с мен. И понякога, когато тичахме весело през катедралния двор, без да очакваме да срещнем когото и да било, ние често се натъквахме на мистър Джек Молдън, който винаги се учудваше, когато ни видеше.

Майката на мисис Стронг беше жена, която ме караше да изпадам в почуда. Името ѝ беше мисис Марклъхъм, обаче момчетата я наричаха Стария войн — за умението, с което тя предвождаше цели пълчища от роднини срещу доктора. Беше дребна женица с остър поглед и когато биваше облечена официално, винаги носеше боне, украсено с няколко изкуствени цветя и две пеперуди, даващи вид, че летят над цветята. Между нас се носеше легендата, че тази шапка е дошла от Франция и че само френската изобретателност би могла да сътвори подобно нещо. С положителност знаех обаче, че знаменитата шапка фигурираше на всички вечерни празненства, на които се появяваше и самата мисис Марклъхъм, че биваше носена в една индуска кошница и че пеперудите имаха свойството непрестанно да потрепват подобно на пчели, усърдно заети със събиране на мед.

Имах възможност да видя Стария войн в действие една вечер, останала в паметта ми поради нещо друго, което също ще разправам.

Това се случи на малкото празненство, устроено в дома на доктора по случай заминаването на мистър Джек Молдън за Индия, където той отиваше като кадет или нещо подобно. Отиването му там бе уредено най-после от мистър Уикфийлд. Струваше ми се, че точно тогава бе и рожденият ден на доктора. Сутринта всички ученици му бяхме устроили тържество, поднесохме му подаръци, все същият Адамс му държа реч от наше име, правихме му овации, докато най-сетне пресипнахме, а той зарони сълзи. А вечерта мистър Уикфийлд, Агнеса и аз като лични негови приятели отидохме у тях на чашка чай.

Мистър Джек Молдън беше отишъл там преди нас. Когато влязохме, мисис Стронг свиреше на пианото, облечена в бяла рокля, украсена с панделки в черешов цвят, мистър Молдън се беше надвесил над нея и, обръщаше нотите. Когато тя се извърна, забелязах, че

страните ѝ не са така розови както обикновено и лицето не е така цъфтящо както друг път. Но въпреки това изглеждаше прекрасна.

Когато седнахме, майката на мисис Стронг се обърна към зет си и му каза:

— Представете си, драги докторе, забравих да ви поздравя. Приемете сега най-искрените ми честитки по случай рождения ви ден, както и горещите ми пожелания да го празнувате още дълги, дълги години.

— Благодаря ви, госпожо — отвърна докторът.

— Да, желая ви да го посрещате много, много щастливи години — повтори тя. — Не само заради вас, но и заради Ани, заради Джек Молдън и заради още много други хора. Ах, Джек, струва ми се, че бе едва вчера, когато ти беше едно такова мъничко същество, цяла глава по-ниско от мистър Копърфийлд, но вече се обясняваше в любов на Ани зад малиновите храсти в задната градина.

— Скъпа мамо, няма защо сега да се впускаш в тези възпоминания — каза мисис Стронг.

— Ани, не бъди смешна — отвърна майка ѝ. — Как можеш да се засрамваш от такива неща сега, когато си вече възрастна омъжена жена?

— Възрастна? — възкликна мистър Джек Молдън. — Ани? Чуваш ли?

— Да, Джек — отвърна Стария войн, — възрастна, не по години, разбира се — мога ли да кажа, че една двадесетгодишна жена е възрастна! Но възрастна по своето положение като жена на доктора! И за тебе, Джек, е истинско щастие, че братовчедка ти е съпруга на доктора. В негово лице ти намери добър и влиятелен приятел, който, мога да ти предскажа, ще бъде още по-добър към теб, стига да заслужиш това. У мен няма празна гордост и винаги съм казвала най-искрено и без колебание, че и някои други членове на семейството ни се нуждаят от подкрепа и покровителство. Самият ти, Джек, беше един от тях, преди братовчедка ти да ти помогне да си извоюваш помощта, която ти беше необходима.

С присъщата си доброта докторът махна с ръка, като искаше да каже, че за това няма защо да се говори, и желаше да избави мистър Молдън от спомените за оказаните му благодеяния. Но мисис

Марклъхъм седна до доктора и като сложи ветрилото си на ръката му, каза:

— Не, не, драги докторе, простете ми, че така настоятелно говоря по този въпрос, но това е, защото чувствавам нещата дълбоко. За мен то е като някаква натрапчива идея. Вие сте истинска благословия за нас. Да, просто като че ли господ ви е изпратил.

— Ами, ами, нищо подобно — каза докторът.

— Не отричайте, драги докторе — настояваше Стария войн. — Тук сме все свои хора. Мистър Уикфийлд е добър и верен наш приятел. Не ме заставяйте да мълча. Ако продължавате така, ще се възползувам от правата си на тъща и ще ви смърдя. Аз съм съвсем искрена и пряма. Казвам ви това, което ви казах и когато направихте предложение на Ани. Спомняте ли си колко се смаяхте тогава? Разбира се, в самото обстоятелство, че правехте предложение, нямаше нищо необикновено — би било смешно да твърдя обратното! — но като имах предвид, че бяхте приятел на клетия й баща и я познавахте още от времето, когато тя беше шестмесечно бебе, никога не бях гледала на вас в тази светлина и изобщо не можех да си представя, че сте кандидат за женитба. Само това, нищо друго!

— Да, да — отвърна добродушно докторът, — няма защо да приказваме за това.

— Аз обаче желая да приказваме — настояваше Стария войн, като сложи ветрилото си на устните му. — Припомням всичко това, за да ме опровергавате, ако не съм права. Е, добре, после отидох при Ани и й казах какво се е случило. Казах й: „Доктор Стронг дойде и ти направи едно много мило предложение“. Смятате, че съм се опитала да й влияя ли? Не, ни най-малко. Само я запитах: „Каж ми, Ани, чистосърдечно, сърцето ти свободно ли е?“ „Мамичко — отвърна ми, плачейки, тя, — аз съм още толкова млада, че дори не знам дали имам сърце, или не“. „Тогава, скъпа моя — казах й аз, — можеш да бъдеш сигурна, че то е свободно. Най-малкото докторът е развълнуван и трябва веднага да му дадем отговор, миличка. Не трябва да го държим в такова напрежение.“ „Мамичко — каза Ани, като продължаваше да плаче, — ще бъде ли той нещастен без мен? Ако действително ще се чувства нещастен, аз толкова го ценя и уважавам, че смятам да приема предложението му.“ Така се уреди работата. И чак тогава казах на Ани: „Ани, доктор Стронг ще ти бъде не само съпруг, но и ще

замества покойния ти татко. Той ще стане глава на цялото ни семейство. Ще ни създаде положение, ще ръководи живота ни с мъдростта си, с една дума — ще бъде истинска благодат божия за нас.“ Употребих тогава тази дума, употребявам я и днес. Ако притежавам някакво положително качество, то е последователността ми.

През време на тази реч дъщерята седеше безмълвна, с очи, приковани към земята. Застанал до нея, братовчед ѝ също гледаше надолу. Сега тя промълви разтреперано:

— Мамичко, надявам се, че свърши.

— Не, миличка Ани — отвърна Стария войн, — не съм свършила напълно. Тъй като ме питаш, ще ти отговоря, че не съм свършила. Трябва да се оплача, че не си много добра към собственото си семейство, и понеже няма смисъл да се оплаквам за това на теб, ще се оплача на съпруга ти. Драги докторе, погледнете глупавата си съпруга.

Докато докторът обръщаше към нея благото си лице, усмихнат мило и доверчиво, тя още по-ниско сведе глава. Забелязах, че мистър Уикфийлд я гледа зорко.

— Когато онзи ден казах на това непослушно хлапе — продължи майка ѝ, като игриво поклащаше към нея главата и ветрилото си, — че има известен семеен проблем, за който тя би могла да ви спомене, дори бих казала, че е длъжна да спомене, тя ми отвърна, че това би означавало да ви иска услуга. И тъй като поради преголямата ви щедрост молбите ѝ винаги били удовлетворявани, тя в никакъв случай не искала да злоупотребява с добрината ви.

— Ани, скъпа моя — каза докторът, — не си сторила добре. По този начин си ме лишила от едно удоволствие.

— Почти същото нещо ѝ казах аз! — възкликна майка ѝ. — Друг път, когато има подобен случай и тя се поколебае да ви изкаже молбата си, ще го направя аз вместо нея.

— И това ще ми бъде много приятно — отвърна докторът.

— Наистина ли?

— Разбира се.

— Добре, тогава ще го направя! — каза Стария войн. — Значи сключваме договор. — И като постигна това, което желаше, тя потупа няколко пъти доктора с ветрилото (което преди това целуна) и се върна триумфално на мястото си.

Влязоха други хора, между които двамата преподаватели и Адамс, така че разговорът стана общ. Естествено беше да заговорим за мистър Джек Молдън, за пътешествието му, за страната, в която отиваше, както и за планове и възможности му. Той щеше да тръгне с пощенската кола за Грейвсенд още същия ден след вечеря. Оттам щеше да се качи на парахода за Индия и щеше да отсъства в продължение на няколко години, освен ако не си вземе отпуск по здравословни причини или за почивка. Спомням си как всички решиха, че Индия съвсем не е лоша страна и че в нея няма нищо неприятно освен някакви си тигри и че понякога през деня е много горещо. Аз от своя страна гледах на мистър Джек Молдън като на съвременен Синдбад, като си го представях как ще се сприятели с всички раджи на Изтока, ще седи под балдахини и ще пуши навити златни наргилета, които като се развият, стават дълги цяла миля.

Често бях чувал мисис Стронг да си пее насаме и знаех, че има много приятен глас. Но не знам дали се страхуваше да пее пред хора, или пък точно тогава гласът ѝ не бе в ред, но тая вечер тя никак не можа да се прояви. Опита се да запее един дует с братовчед си, но можа само да захване. След това се опита самичка, но макар че започна добре, гласът ѝ изведнъж секна и тя оброни тъжно глава върху клавишите. Добрият доктор каза, че нервите ѝ са малко разстроени, и за да я облекчи, предложи да играем карти, нещо, в което той беше толкова изкусен, колкото и в свиренето на тромбон. Но аз забелязах, че Старият войн веднага го взе под свое покровителство като свой партньор и за начало го накара да ѝ даде цялото количество сребро, което имаше в джобовите си.

Играта беше много весела и ставаше още по-весела от безбройните грешки на доктора въпреки настойчивостта на пеперудите и за тяхно най-голямо смущение. Мисис Стронг отказа да играе под предлог, че не се чувства добре, а и братовчед ѝ Молдън се бе извинил, тъй като трябваше да приготви багажа си. Когато обаче привърши тази работа, той се върна и двамата се унесоха в разговор на дивана. От време на време тя идваше и се надвесваше над рамото на доктора, като му показваше как да играе. Беше много бледа и ми се струваше, че пръстите ѝ трепереха, когато докосваше картите, но вниманието ѝ правеше доктора много щастлив и той съвсем не забеляза това.

На вечеря не бяхме толкова весели. Всеки чувствуваше, че подобна раздяла не е много приятно нещо и че колкото по наближаваше тя, толкова повече неприятното усещане се увеличаваше. Мистър Джек Молдън се опитваше да бъде приказлив, но се чувствуваше неловко и това влошаваше положението. А то съвсем не се подобряваше от Стария войн, който непрестанно разказваше разни случки от юношеските години на мистър Джек Молдън.

Обаче докторът, който, уверен съм, смяташе, че прави всички щастливи, изглеждаше много доволен и беше сигурен, че всички сме на върха на веселието.

— Ани, скъпа моя — каза той, като погледна часовника си и си напълни чашата, — време е вече вашият братовчед да тръгва и ние не бива да го задържаме, тъй като нито времето, нито приливът ще го чакат. Мистър Молдън, пред себе си имате дълго пътуване и непозната страна, но това се случва с мнозина. Ветровете, които ще ви отнесат, са завели хиляди до щастieto им и хиляди са върнали благополучно назад.

— Но както и да гледате на това, човек не може да не се разчувствува, когато вижда как един млад човек, когото познава от люлката, отива чак на другия край на света, като оставя всичко зад себе си, без да знае какво го чака — подхвана мисис Марклъхъм. — Един млад човек, който прави подобна жертва, действително заслужава постоянна подкрепа и застъпничество — продължи тя, като загледа доктора.

— Времето ще отлети бързо за вас, мистър Молдън — продължи докторът. — Като се има предвид естественият ход на нещата, може би някои от нас няма да имат възможност да ви поздравят, когато се върнете. Едничкото нещо, което можем да направим в случая, е да се надяваме да ни заварите. Говоря това за себе си. Няма да ви отегчавам със съвети. В лицето на вашата братовчедка Ани вие имате най-добрия пример. Подражайте на нейните добродетели, доколкото това ви е възможно.

Мисис Марклъхъм си повя с ветрилото и поклати глава.

— Довиждане, мистър Джек — каза докторът, като стана и всички го последвахме. — Пожелаваме ви добър път, блестяща кариера отвъд океана и щастливо завръщане в родината!

Всички вдигнахме чаши и се ръкувахме с мистър Джек Молдън. Сетне той набързо си взе сбогом с присъстващите дами и отиде да се качи в дилижанса, шумно посрещнат от веселите викове на учениците, събрали се пред външната врата да му пожелаят добър път. Като изтичах между тях да попълня редицата, заставах много близо до потеглящия дилижанс. Между шума и праха най-живо впечатление ми направи самият мистър Молдън, който се качи с развълнувано лице и с нещо черешовочервено в ръце.

След нови викове „ура“ за доктора и за съпругата му момчетата се разпръснаха и аз се върнах в къщата, където заварих гостите, събрани около доктора, да разискват как мистър Молдън бе тръгнал и с каква смелост бе понесъл раздялата с близките си. Посред всички тези забележки мисис Марклъхъм извика:

— Къде е Ани?

Не се виждаше никаква Ани; и когато я повикаха, пак никаква Ани не се обади. Всички вкупом се втурнахме в коридора, за да разберем какво е станало, и я намерихме просната на пода. Отначало се вдигна голяма олелия, докато открихме, че младата жена е припаднала и че припадъкът ѝ е на минаване. Тогава докторът, който бе вдигнал главата ѝ върху коляното си, отметна с ръка къдриците ѝ и каза, като се огледа наоколо:

— Клетичката Ани! Тя има такова вярно и нежно сърце! Раздялата с приятеля ѝ от детинство и любим братовчед е причинила това. Горкичката! Колко ми е мъчно!

Когато отвори очи и видя къде се намира, тя се изправи, подпомогната от събралите се край нея хора, и като извърна глава, потърси да я сложи на рамото на доктора — да се облекне или да се скрие — не знам кое от двете. Всички влязохме в приемната и я оставихме с доктора и майка ѝ. Но тя каза, че сега се чувства по добре и предпочита да бъде сред нас. Доведоха я вътре и тя седна на един диван изморена и пребледняла.

— Ани, скъпа моя — каза майка ѝ, като оправяше нещо на роклята ѝ. — Виж тука! Изгубила си една от панделките си. Ще бъде ли някой така любезен да потърси една панделка, една панделка с черешов цвят?

Това беше панделката, която тя бе носила на гърдите си. Всички се огледаха наоколо; спомням си, че и аз търсих най-внимателно, но

никъде не я намерихме.

— Спомняш ли си кога я видя на себе си за последен път, Ани?
— запита я майка ѝ.

Младата жена отвърна, че преди малко панделката е била на роклята, но че не заслужава да я търсят повече. Като каза това, тя така порумения, че просто се почудих как бе възможно преди малко да ми се е сторила толкова бледа.

Въпреки това продължихме да търсим панделката, но и този път не я намерихме. Най-после Ани се почувствува съвсем добре и всички си тръгнахме.

Мистър Уикфийлд, Агнеса и аз се отправихме съвсем бавно за къщи. Агнеса и аз се възхищавахме на луната, а мистър Уикфийлд едва вдигаше очи от земята. Когато най-после стигнахме до дома, Агнеса откри, че си е забравила чантичката. Зарадван, че мога да ѝ услужа, аз се завтекох обратно да ѝ я донеса.

Отидох в столовата, където я бе оставила. Тя беше пуста и тъмна. Вратата, която я свързваше с докторския кабинет, беше отворена и оттам струеше светлина. Влязох, за да поискам свещ и да кажа за какво съм дошъл.

Докторът седеше в креслото си край камината, а младата му жена беше на едно малко столче до краката му. С благодушна усмивка той четеше на глас някакви извадки от нескончаемия си речник, докато тя го гледеше с такъв израз, какъвто никога по-рано не бях забелязал у нея. Лицето ѝ бе така красиво, толкова пепелявобледо, така унесено и изпълнено с такъв непонятен ужас, че аз никога не ще го забравя. Очите ѝ бяха широко отворени, а кестенявата ѝ коса падаше на богати къдри по раменете и по бялата ѝ рокля. Колкото ясно си спомням този неин поглед, толкова неразбираем ми се струва той дори и днес, когато мога да преценявам нещата много по-точно. В него имаше разкаяние и смирение, и срам, и гордост, и любов, и доверчивост. И заедно с всичко това се четеше и онзи ужас, чиято причина ми беше напълно непонятна.

Влизането ми и думите ми я сепнаха от унеса ѝ. Те бяха стреснали и доктора, защото когато се върнах да оставя свещта, той я галеше бащински по главата, като казваше, че е безмилостен бухал, който се е оставил да го изкуси да чете тъй дълго.

Но когато я пращаше да си легне, тя бързо и настоятелно го помоли да я остави още малко, за да ѝ даде възможност да почувствува още веднъж доверието си в нея. Като ми хвърли бегъл поглед, докато си излизах от стаята, мисис Стронг отново се обърна към мъжа си, скръсти ръце на коляното му и пак го погледна със същия израз на лицето, докато той отново подхвана четенето си.

Тази случка ми направи силно впечатление и си я припомних дълго след това, при друг случай, който ще разправя, когато му дойде времето.

XVII ГЛАВА

НЯКОЙ СЕ ПОЯВЯВА

От бягството си насам не съм споменал за Пеготи, но, разбира се, ѝ писах почти веднага след като се настаних в Дувър, а когато леля ми ме осинови официално, пратих ѝ едно по-дълго писмо, съдържащо всички подробности. При постъпването си у доктор Стронг ѝ писах отново, като ѝ разправих колко съм щастлив и какви изгледи се откриват пред мене. Дадените ми от мистър Дик пари не можах да ми доставят по-голямо удоволствие от това, което изпитах, когато от тях изпратих на Пеготи дължимата ѝ половин гвинея. В същото писмо, не по-рано, споменах за случката с младежа и магарешката каручка. На всички тези писма Пеготи ми отговори така обстоятелно, макар и не така сбито, както би сторил това един търговски чиновник. Тя не беше много силна в епистоларното изкуство, обаче бе направила всичко възможно, за да изрази чувствата, които бе изпитала, когато научила подробностите на бягството ми. Четири страници, изпълнени с несвързани, недовършени, осеяни с възклицания и мастилени петна изречения, не бяха смогли да я облекчат. Но за мене зацапаните места бяха по-изразителни от най-изисканите изречения, тъй като те ми сочеха, че Пеготи бе плакала през всичкото време, докато бе писала. Какво повече бих могъл да желая?

Схванах без особена трудност, че Пеготи не можеше още да погледне благосклонно на леля ми. Така дълго бе гледала на нея с предубеждение, че сега не можеше из един път да промени отношението си. „Колко е трудно да се разберат хората — пишеше ми тя. — Изглежда, че мис Бетси е съвсем различна от това, за което сме я смятали.“ Очевидно тя все още се боеше от мис Бетси, ако се съдеше по плахите поздрави, които ѝ изпращаше. Но, изглежда, се боеше и заради мене и хранеше съмнението, че някой ден пак ще избягам, тъй като на няколко пъти ми намекуваше, че стига да поискам, тя веднага ще ми изпрати пари за билет до Ярмут.

Тя ми съобщи нещо, което много ме развълнува, а именно, че покъщнината на стария ни дом е продадена, че мистър и мис Мърдстоун са излезли оттам и че къщата ще се продаде или даде под наем. Вярно, че докато те бяха в нея, за мене нямаше място там, но ме заболя, когато си представих, че скъпият ми стар дом е напълно изоставен. С тъга си мислех как бурените ще изпълнят цялата градина и влажните паднали листа ще се натрупат по пътеките. Представях си как зимният вятър ще стене, как студените дъждовни капки ще чукат по стъклата и как лунният блясък ще рисува призраци по стените на празните стаи и цяла нощ ще бди над самотата им. Отново си спомних за гроба под дървото в черковния двор и сякаш цялата къща бе също умряла и всичко, свързано с баща ми и майка ми, бе вече изчезнало.

В Пеготините писма нямаше други новини. Мистър Баркис, казваше тя, бил превъзходен съпруг, макар и малко стиснат, но всички си имаме недостатъци, а и тя имала доста (при все че аз лично не ги знаех какви са). Мистър Баркис ме поздравявал, а малката ми стаичка била винаги готова за мен. Мистър Пеготи и Хам били добре, ала мисис Гъмидж била както винаги зле. Малката Емилия не ми изпращала поздравите си, но казала, че ако желае, Пеготи може да ми ги изпрати вместо нея.

Счетох за свой дълг да съобщя всички тези неща на леля си. Не споменах само за малката Емилия, която, инстинктивно почувствувах, не би се полюбила много на мис Бетси. Докато бях още нов в училището на доктор Стронг, тя направи няколко посещения в Кентърбъри, като винаги пристигаше най-неочаквано. Предполагам, че вършеше това, за да ме свари неподготвен. Но тъй като винаги ме намираще зает с работа и като чуваше от всички страни колко напредвам и какво добро поведение имам, тя скоро преустанови тези посещения. Виждах я съботен ден, всяка трета или четвърта седмица, когато си отивах в Дувър за малко развлечение. А мистър Дик виждах през сряда, когато идваше по обед с дилижанса и оставаше до следната сутрин.

При тези случаи той никога не пътуваше без кожената си папка, съдържаща листове за писане и части от записките, тъй като бе на мнение, че вече много е закъснял с ръкописа си и трябва час по-скоро да го завърши.

Мистър Дик имаше голяма слабост към сладкиши с джинджифил. За да направи посещенията му по-приятни, леля ми бе поръчала да му отвори кредит в един сладкарски дюкян, при условие, че няма да му дават сладкиши за повече от един шилинг дневно. Това, както и обстоятелството, че самата мис Бетси му плащаше дребните сметки в ханчето, където отсядаше, ме караше да мисля, че мистър Дик имаше позволение само да подрънква парите си, но не и да разполага с тях. По-нататък се убедих, че наистина беше така, или най-малкото, че между него и леля ми има споразумение, според което той е длъжен да ѝ дава сметка и за най-малките си разходи. И тъй като дори не помисляше да я мами и винаги желаше да ѝ достави удоволствие, мистър Дик никога не пражосваше парите си. По отношение на тези разпореждания, както и във всички други случаи, той считаше леля ми за най-мъдрата и най-способната жена в света. Той често ми доверяваше това свое убеждение под най-голяма тайна и винаги шепнешком.

— Тротууд — обърна се той към мен със загадъчен тон, след като една сряда ми бе доверил тази своя тайна, — кой е човекът, който се крие близо до къщата ни и я плаши?

— Да плаши леля ми ли, сър?

Мистър Дик кимна.

— Мислех си, че нищо не е в състояние да я изплаши — продължи той, — тъй като — тук той сниши глас и прошепна — няма защо да го казваш никому, но тя е най-мъдрата и най-способната жена в света. — Като каза това, той се отдръпна, за да види какво впечатление ми бяха направили думите му.

— Първият път, когато той дойде — каза мистър Дик, — беше — чакай да видя — годишнината от смъртта на крал Чарлс Първи, беше хиляда шестстотин четиридесет и девета година, нали?

— Да, сър.

— Не знам как може да е така — каза мистър Дик озадачено, като поклащаше глава. — Не ми се струва да съм толкова стар.

— През тази ли година се появи онзи човек, сър? — запитах го аз.

— Не знам как би могло да бъде през нея година, Тротууд — продължи мистър Дик. — В някоя историческа книга ли си видял тази дата?

— Да, сър.

— Историята никога не лъже, нали? — запита той и в очите му проблесна надежда.

— Боже мой, сър, не! — отвърнах решително аз. Бях млад и не можех да мисля иначе.

— Просто не мога да разбера — каза мистър Дик, като клатеше глава. — Някъде има нещо сбъркано. Както и да е, този човек се появи за първи път наскоро след като бяха направили тази грешка, да сложат част от безпокойствата на крал Чарлс Първи в моята глава. Аз се разхождах след чая с мис Тротууд точно по здрач и той се появи близо до дома.

— Разхождаше ли се той? — запитах го аз.

— Дали се разхождаше? — повтори мистър Дик. — Чакай да си спомня. Трябва да помисля малко. Н-н-не, не. Не се разхождаше.

— Тогава какво правеше?

— Не се виждаше никакъв, но се появи изведнъж зад нея и ѝ зашепна нещо. Тогава тя се обърна и припадна, а аз стоях неподвижно, като гледах право към него, и той си отиде. Но най-чудното обаче е къде може да се е крил оттогава насам!

— Уверен ли сте, че се е крил?

— Напълно — отвърна мистър Дик, като кимна важно с глава. — Не се беше появил до снощи! Миналата вечер се разхождахме и той пак изскочи зад нея. Веднага го познах.

— Леля ми изплаши ли се?

— Цяла затрепера — каза мистър Дик, като нагледно илюстрира думите си и затрака със зъби. — Хвана се за перилата на оградата. Запищя. Но, Тротууд, ела тука. — И като се приближих, той продължи шепнешком: — Защо ли му даде тя пари?

— Може би защото е просяк.

Мистър Дик заклати буйно глава, отричайки напълно това мое предположение, като на няколко пъти повтори:

— Никакъв просяк, никакъв просяк, никакъв просяк! — След това ми разправи, че по-късно през нощта отново видял този човек от прозореца си. Леля ми била застанала край оградата, огряна от лунната светлина, и му давала пари, а човекът веднага се скрил в самата земя, както се сторило на мистър Дик. Леля ми се върнала скритом вкъщи и

на следната сутрин още не била дошла напълно на себе си. Това много тревожело мистър Дик.

Отначало този разказ ми се стори напълно неправдоподобен. Реших, че той е само някаква халюцинация на мистър Дик, подобно на натрапчивата му идея за злополучния крал, който му причиняваше толкова безпокойства. Обаче след като поразмислих, мина ми през ума, че може би това е било опит или заплахата за опит да се изтръгне мистър Дик от покровителството на леля ми. Може би по този начин я изнудват и тя се принуждава да заплаща за спокойствието му с пари. Това не ми беше чудно, като знаех от самата нея какви чувства питае тя към клетия мистър Дик. И тъй като и аз се бях много привързал към него и изпитвах загриженост за съдбата му, страховете ми подсилваха това предположение. Дълго време с трепет чаках деня на обичайното му посещение, като се боях да не би да не го видя вече в дилижанса. Той обаче винаги се появяваше там, щастлив и усмихнат, и никога след това не ми заговори за човека, който беше в състояние да изплаши леля ми.

Дните, когато идваше при мен, бяха най-щастливите в живота на мистър Дик. Не по-малко щастливи бяха те и за мен. Скоро всички момчета в училището го познаваха. И при все че никога не вземаше дейно участие в някоя друга игра освен пущане на хвърчило, той се интересуваеше от игрите ни не по-малко от нас. Колко често съм го виждал да наблюдава унесено някаква игра на топчета или въртележки с изписан по лицето му дълбок интерес, едва дишащ при критичните моменти! Колко пъти съм го зървал, качен на една могила, да размахва шапка над посивялата си глава и да въодушевява с виковете си играещите на кучета и хрътка момчета, напълно забравил за главата на мъченика крал Чарлс и всичко, свързано с нея! Колко блажени бяха за него летните часове, прекарани на игрището за крикет! През колко зимни дни съм го виждал да стои с посинял нос на снега, да го духа източният вятър, а той да наблюдава момчетата на дългата пързалка и да ръкопляска възторжено с вълнените си ръкавици!

Той беше любимец на всички, изобретателността му в дребните неща беше просто неописуема. Можеше да нареже един портокал на парчета в такива форми, каквито никой от нас не бе в състояние дори да си представи. Беше способен да издяла лодки едва ли не от всичко, дори и от чепове. Правеше шахматни фигури от кости, римски

колесници от стари карти за игра, колела със спици от макари и птичи кафези от стари парчета тел. Но беше най-изкусен, когато изработваше предмети от слама и канап. Всички в училището бяхме убедени, че от тези материали той е способен да направи всичко, което може да сътвори човешка ръка.

Славата на мистър Дик не се ограничи само между нас. След няколко такива посещения самият доктор Стронг ме запита за него и аз му разправих всичко, каквото бях чул от леля си. Докторът прояви такъв жив интерес към него, че пожела да му го представя при следващото му идване. Извърших тази церемония и докторът покани мистър Дик да го посещава винаги когато не успее да го посрещна на агенцията на дилижанса, и да си почива в училището до привършване на занятията. Мистър Дик скоро възприе този навик и често пъти, когато при посещенията му закъснявахме да излезем от клас, той ме чакаше, като се разхождаше из двора. Така се запозна с красивата млада съпруга на доктора, сега по-бледна от преди и не така весела, но все така хубава. Тъй лека-полека той стана близък с всички и свикна да ме чака в училището. Винаги сядаше в едно определено кътче, на един определен стол, който поради това нарекохме „Дик“. Той седеше там със сведена напред посивяла глава, внимателно заслушан във всичко наоколо, изпълнен с дълбоко уважение към знанията, които никога не бе имал възможност да придобие. Това благоговение той разпростираше и върху доктора, когото считаше за най-дълбокия и най-завършен философ от всички епохи. Много време трябваше да мине, преди мистър Дик да се реши да му заговори с шапка на глава. И дори когато вече се бяха сприятелили и по цели часове се разхождаха в тази част на градината, която ние наричахме алеята на доктора, мистър Дик от време на време сваляше шапката си, за да покаже почитта си към мъдростта и науката. Как е станало, че докторът започна да му чете от знаменития си речник през време на тези разходки, никога не можах да узная. Може би отначало той е смятал, че чете сам на себе си. Както и да е, и това им стана навик. Като го слушаше с лице светнало от гордост и удоволствие, мистър Дик вярваше чистосърдечно, че речникът е най-увлекателната книга в света.

И сега те се мяркат пред очите ми: докторът, вдаден в четене с благодушната си усмивка, размахващ от време на време ръкописа си, и мистър Дик, цял превърнат в слух, докато нещастният му ум блуждае

бог знае де, омаян от непознатите за него значения на думите. Това бе една от най-приятните и спокойни гледки, които някога съм виждал, и си представям, че те биха могли да се разхождат така вечно. Тогава може би светът щеше да бъде някак си по-добър.

Много скоро Агнеса се причисли към приятелите на мистър Дик, а тъй като идваше често къщи, той се запозна и с Юрая. Приятелството помежду ни ставаше все по-тясно, като бе приело доста чудноват характер: от една страна, мистър Дик идваше да ме наглежда като мой настойник, а от друга — винаги се съветваше с мене, когато биваше изправен пред някакво съмнение, и неотклонно следваше напътствията ми не само защото дълбоко вярваше в природната ми мъдрост, а и защото смяташе, че съм я наследил и от леля си.

Връщам се при доктора след гостите

Една сутрин, когато придружавах мистър Дик от хотела до агенцията на дилижанса, преди да отида на училище, аз срещнах Юрая на улицата и той ми напомни за обещанието ми да отида у дома му на чаша чай, като прибави, кълчейки се:

— Ние сме толкова бедни, че не очаквах да го изпълните, мистър Копърфийлд.

Още не бях успял да реша в себе си дали харесвам Юрая, или го ненавиждам и докато стоях така на улицата и го гледах, продължавах да се чувствавам обхванат от съмнение. Но тъй като никак не исках да ме считат за горделив, отвърнах му, че само чакам покана, за да изпълня обещанието си.

— О, ако е само това, мистър Копърфийлд — каза Юрая — и ако нищетата ни не ви възпрепятствува, бихте ли дошли днес? Но не се колебайте да кажете, ако нищетата ни ви спира, тъй като ние много добре съзнаваме положението си.

Казах, че ще спомена това на мистър Уикфийлд и ако той одобрява, в което не се съмнявам, с удоволствие ще отида. Така че същата вечер в шест часа (в този ден на седмицата Юрая си излизаше по-рано) тръгнах заедно с него.

— Майка ми действително ще се гордее с посещението ви, мистър Копърфийлд — каза той, когато потеглихме, — или по-право би се гордяла, ако това не беше грешно, мистър Копърфийлд.

— И въпреки това днес ти не се поколеба да предположиш, че аз бих могъл да се възгордея — отвърнах му.

— О, божичко, мистър Копърфийлд, разбира се, че не! Не, вярвайте ми! Подобна мисъл не е минавала през ума ми! Никога не бих си помислил, че е проява на горделивост, ако считате, че сме твърде бедни за вас. Защото ние наистина сме много бедни.

— Занимавал ли си се напоследък много с юридическите науки? — запитах го аз, за да променя разговора.

— О, мистър Копърфийлд — каза той скромно, — четенето ми на правните книги едва ли би могло да се нарече сериозно занимание. Понякога вечер прекарвам един-два часа с мистър Тид.

— Труден автор ли е той? — запитах го аз.

— Понякога за мен е труден — отвърна Юрая. — Не знам обаче как би се сторил на един способен човек.

Докато вървеше, той избарабани с двата си костеливи пръста по брадичката си и изтананика някаква мелодия, след което прибави:

— Знаете, мистър Копърфийлд, в книгата на мистър Тид има разни термини и латински изрази, които са доста трудни за един такъв невеж читател като мене.

— Би ли искал да научиш латински? — попитах го аз. — Бих могъл с удоволствие да ти преподавам това, което уча.

— О, благодаря ви, мистър Копърфийлд — отговори той, като клатеше глава. — Много е мило от ваша страна да ми правите това предложение, но аз съм твърде нищ, за да го приема.

— Що за глупости, Юрая!

— О, мистър Копърфийлд, простете ми! Много съм ви признателен и бих желал това повече от всичко друго, уверявам ви, обаче съм твърде нищ за подобно нещо. Има достатъчно хора, които и без това ме тъпчат в моята нищета, та няма защо да оскърбявам чувствата им, като придобивам знания. Учението не е за мен. Човек като мене не трябва да има никакви въжделения. Ако иска да напредва в живота, той трябва да върши това съвсем смирено, мистър Копърфийлд.

Никога не бях виждал устата му така широко отворена, нито пък двете бръчки така дълбоко врязани в бузите му, както когато ми разкриваше тези свои съкровени мисли. И през всичкото време не преставаше да се кълчи и огъва от скромност.

— Смятам, че не си прав, Юрая — казах му аз. — Допускам, че има известни неща, които бих съумял да те науча, стига само да пожелаеш това.

— О, не се съмнявам, мистър Копърфийлд — отвърна той. — Но тъй като самият вие не сте нищ, може би не сте в състояние да влезете в положението на тези, които са. Няма да дразня по-горните от мен със знанията си, благодаря ви. Твърде съм нищ, за да го сторя. А ето и скромното ни жилище, мистър Копърфийлд.

Влязохме в една ниска старомодна стая, в която се отиваше направо от улицата, и намерихме там мисис Хийп, която беше същински Юрая, само че по-ниска. Тя ме посрещна с най-голямо смирение и се извини за това, че бе целунала сина си, като каза, че колкото и нищи да са, те не са лишени от човешките си чувства, които се надява, че никого не обиждат. Стаята беше напълно прилична,

полукухня и полуприемна, но съвсем не беше уютна. Чайните прибори бяха сложени на масата, а чайникът вреше на печката. Виждаше се един скрин, чиято горна част бе приспособена за писалище, където вероятно Юрая се занимаваше вечер. Там лежеше синята му чанта, натъпкана с книга, както и книгите му начело с мистър Тид. В един от ъглите се виждаше шкаф, както и други обикновени мебели. Спомням си, че нито една отделна вещ нямаше жалък вид и въпреки това цялата стая произвеждаше жалко впечатление.

Може би смирението на мисис Хийп я караше все още да носи жалейни дрехи, при все че мистър Хийп се бе поминал твърде отдавна. Струваше ми се, че по отношение на бонето си беше направила някакъв компромис, но иначе видът ѝ бе така жалеен, какъвто е бил той по времето на овдовяването ѝ.

— Този ден ще остане паметен, мой Юрая — каза мисис Хийп, като приготвяваше чая.

— Аз ти казах, че ще бъде така, майко — отвърна Юрая.

— Ако има нещо, поради което желая татко ти да не бе умрял, то е, за да се порадва и той на обществото на мистър Копърфийлд днес.

Почувствувах се стеснен от тези ласкателства, обаче ми правеше впечатление, че действително ме посрещат като някакъв височайши гостенин, и мисис Хийп ми се стори приятна жена.

— Моят Юрая отдавна ви чака с най-голямо нетърпение — каза тя. — Той се боеше, че може би нищетата ни би ви попречила да дойдете, а и аз споделях страховете му. Нищи сме, нищи сме били и нищи ще си останем винаги — каза мисис Хийп.

— Уверен съм, че нямате основание да се чувствувате такива, госпожо — казах аз, — освен ако това ви прави удоволствие.

— Благодаря ви, сър — отвърна мисис Хийп. — Много добре знаем положението си и сме благодарни за него.

Постепенно мисис Хийп се приближи до мене, а Юрая се нагласи срещу ми и двамата се състезаваха да ме отрупват с най-хубавото, което имаше на масата. Не че там имаше нещо особено вкусно, обаче самото им старание да ми доставят удоволствие ме караше да се чувствам обкръжен от особено внимание. Сетне те заговориха за разни лели и аз им разправих за моята. Мисис Хийп заприказва за доведени бащи и аз започнах да говоря за моя, но се спрях, тъй като леля ми бе поръчала да мълча по този въпрос. Обаче в

ръцете на Юрая и майка му аз бях като някаква крехка тапа пред тирбушон, като млечен зъб пред клещи на опитен зъболекар и като чуплива играчка в ръцете на дете. Полека-лека те измъкнаха от устата ми неща, които няха никакво желание да разкажа. И сега се изчервявам, особено като си спомня, че в детското си простосърдечие дори се чувствавах горд, че им доверявам толкова неща и даже гледах малко покровителствено на двамата си почитени домакини.

Ясно беше, че са много привързани един към друг. Това не можеше да не ми направи впечатление като нещо напълно естествено, обаче ловкостта, с която съумяваха да изтръгнат от човека всичко, което пожелаеха, беше същинско изкуство, срещу което ми бе невъзможно да устоя. Когато нямаше какво повече да изкопчат за самия мен (не споменах ни дума за живота си в „Мърдстоун и Гринби“, нито пък за бягството си), те захванаха да ме разпитват за мистър Уикфийлд и Агнеса. Юрая подхвърляше топката на разговора, а мисис Хийп я хващаше и връщаше на Юрая, Юрая я задържаше за малко в ръцете си, сетне пак я изпращаше на майка си и така те си я подхвърляха, докато аз загубих представа къде се намира тя и съвсем се слиях. А и самата топка непрестанно се променяше. Веднъж тя беше мистър Уикфийлд, после Агнеса, после превъзходните качества на мистър Уикфийлд, после възторженото ми чувство към Агнеса, след това работата и доходите на мистър Уикфийлд, какво правим след вечеря, виното на мистър Уикфийлд, причината, поради която пие и колко жалко, че пие: ту едно, ту друго, ту всичко изведнъж. И през всичкото време, без да вземам голямо участие в разговора, постоянно нащрек да не би да ги накарам да почувствуват колко са нищи и каква голяма чест им правя с присъствието си, непрестанно се улавях, че изпускам по някоя и друга дума, която няха никакво право да изпускам. Виждах какво въздействие оказваше тя само от трепкането на извитите ноздри на Юрая.

Бях започнал да се чувствавам малко неудобно и желях да прекратя вече посещението си, когато една фигура се появи на улицата и мина край вратата — последната стоеше отворена, за да се проветрява стаята, тъй като времето бе доста топло, — върна се, надникна и влезе, като възкликна високо:

— Копърфийлд, възможно ли е?

Беше мистър Микобър! Да, мистър Микобър, с монокъла си, с бастуна си, с нагръдника си, с благородния си изглед и с предвзетото си произношение — всичко вкупом.

— Драги ми Копърфийлд — каза мистър Микобър, като ми подаде ръка, — тази среща кара човека да се чувства обхванат от съзнанието за несигурността и нетрайността на всички човешки... накъсо казано, това е удивителна случайност. Вървя си по улицата и си размишлявам върху възможностите нещо да изскочи (което засега ми се струва доста вероятно) и изведнъж виждам пред себе си един млад, но ценен приятел, свързан с най-значителния период от живота ми — мога да кажа с кулминационната точка на съществуването ми. Копърфийлд, скъпи ми приятелю, здравейте!

Не мога да кажа — наистина не мога да кажа — че изпитах особено удоволствие да се срещна с мистър Микобър тъкмо в този дом, но изобщо много се зарадвах да го видя след толкова дълго време. Ръкувах се сърдечно с него и запитах за мисис Микобър.

— Благодаря — каза мистър Микобър, като махна с ръка по обичая си и завря брадичка в яката си, — тя върви към поправяне. Близначетата вече не черпят физическата си поддръжка от определения за тях природен източник — с една дума — продължи мистър Микобър доверително, — вече са отбити и понастоящем мисис Микобър е моя другарка в пътуването. Тя много ще се зарадва, Копърфийлд, отново да се види с оногова, който така красноречиво е доказвал, че е жрец в светия храм на приятелството.

Казах му, че и аз с удоволствие бих се видял с нея.

— Това е много любезно от ваша страна — каза мистър Микобър. После се усмихна, отново мушна брадичката си в яката и се огледа наоколо.

— Намерих моя приятел Копърфийлд — каза с достойнство той, без да се обръща специално към когото и да било, — намерих го не в самота, а в обществото на една благородна вдовица и на този, който е очевидно неин потомък, накъсо казано — повтори с обичайния си доверителен тон мистър Микобър, — неин син. За мен е чест да им бъда представен.

При това положение не можех да сторя друго, освен да запозная мистър Микобър с Юрая и майка му. След като те му се поклониха, мистър Микобър седна и размаха ръка най-тържествено.

— Всеки приятел на Копърфийлд има право на моята дружба — каза мистър Микобър.

— Синът ми и аз сме твърде нищи, за да бъдем приятели на мистър Копърфийлд, господине — каза мисис Хийп. — Той беше така учтив да пие с нас чая си и ние сме му много благодарни за това, а също и на вас, господине, за вниманието ви.

— Госпожо — каза мистър Микобър, като се поклони, — вие сте много любезна! С какво се занимавате сега, Копърфийлд? Все още ли сте във винарския бранш?

Изпитвах силно желание да махна мистър Микобър от дома на Юрая и взел в ръка шапката си, отвърнах му, че понастоящем съм ученик на доктор Стронг.

— Ученик — каза мистър Микобър, като вдигна вежди. — Особено съм щастлив да чуя това. Макар че един ум като този на моя приятел Копърфийлд — обърна се той към Юрая и мисис Хийп — не се нуждае от по-нататъшно развитие, но все пак той е богата почва за плодородна жътва, накъсо казано — прибави доверително той, — интелектът му, обогатен с житейския му опит, е в състояние да погълне всички класици.

Юрая заизвива ръка и се загърчи ужасно от кръста нагоре, за да изрази пълното си единомислие по този въпрос.

— Няма ли да отидем да видим мисис Микобър, сър? — казах аз, за да го накарам да си тръгне.

— С удоволствие, ако й окажете тази чест, Копърфийлд — отвърна мистър Микобър, като стана. — Не се срамувам да призная пред нашите приятели тук, че съм човек, който през известен период на живота си се е борил с финансови мъчности. — (Много добре си знаех, че той непременно ще каже нещо подобно; винаги му правеше удоволствие да се хвали с паричните си затруднения.) — Понякога се издигах над неприятностите си, понякога те ме заробваха. Имало е моменти, когато съм съумявал да ги надмогна, обаче е имало и такива, когато съм се огъвал под тяхната тежест и съм казвал на мисис Микобър думите на Катон: „Платоне, ти си прав. Всичко е свършено. Не мога повече да се сражавам.“ Но в тези тежки минути нищо не ме облекчаваше повече от възможността да изливам мъката си пред моя приятел Копърфийлд.

Мистър Микобър завърши хвалебствената си тирада с думите:

— Мистър Хийп! Лека вечер. Мисис Хийп, ваш покорен слуга.
— След тези думи той ме поведе на улицата с величествен жест, като тракаше по плочника с обувките си и си тананикаше някаква песен.

Микобърови се бяха настанили в малко ханче, където заемаха една стаичка до самата обща зала, цялата изпълнена с тютюнев дим. Предполагам, че тя се намираше точно над кухнята, тъй като през цепнатините на пода се промъкваше лъх на готвено, а по стените имаше влажни петна. Разбрах, че е близо до тезгяха с напитки по миризмата на алкохол, както и по дрънкането на чаши. В стаята видях мисис Микобър, легнала на един малък диван, с глава до камината, а над нея висеше една картина, изобразяваща кон за надбягване. Мистър Микобър влезе пръв и й каза:

— Мила моя, позволи ми да ти представя един възпитаник на доктор Стронг.

По-нататък забелязах, че макар, както винаги, мистър Микобър да не бе в състояние да съди правилно за възрастта и положението ми, той бе силно поразен от обстоятелството, че съм ученик на доктор Стронг.

Мисис Микобър се смая, като ме видя, обаче появяването ми й достави голямо удоволствие. И аз също се зарадвах да я видя и след като си разменихме най-сърдечни приветствия, седнах на малкия диван до нея.

— Мила моя — каза мистър Микобър, — разправи на Копърфийлд за настоящото ни положение, което сигурно много го интересува, а през това време аз ще отида да прегледам вестника, за да видя дали нещо няма да изскочи от обявленията.

— Мислех, че сте в Плимут, госпожо — обърнах се аз към мисис Микобър, когато съпругът й си излезе.

— Скъпи ми мистър Копърфийлд — отвърна ми тя, — ние действително отидохме в Плимут.

— За да бъдете на самото място — допълних аз.

— Точно така — каза мисис Микобър. — За да бъдем на самото място. Но истината е, че в митницата не се нуждаят от даровити хора. Местното влияние на семейството ми не беше в състояние да помогне на мистър Микобър да си намери работа в това учреждение. Там предпочитат да нямат човек с неговите способности. Той само би изтъкнал по-ясно неспособността на другите чиновници. Вън от това,

мистър Копърфийлд, няма да скрия от вас обстоятелството, че когато онзи клон от семейството ми, който живее в Плимут, разбра, че мистър Микобър ще се придружава от мене, от малкия Уилкинс и от сестра му, както и от близначетата, той не го посрещна с онази сърдечност, която можехме да очакваме след скорошното ни избавление от затвора. Фактически — продължи мисис Микобър, като сниши гласа си, — между нас да си остане, посрещнаха ни хладно.

— Боже мой! — възкликнах аз.

— Да — каза мисис Микобър. — Болно ми е, че трябва да виждам хората в такава светлина, обаче посрещането ни наистина беше хладно. В това няма никакво съмнение. Дори мога да кажа, че членовете на този клон от семейството ми, който живее в Плимут, започнаха да нанасят обиди на мистър Микобър, преди още да бе изтекла една седмица от пристигането ни там.

— Как не ги е било срам! — възмутено казах аз.

— При това положение какво можеше да направи човек с мистър Микобъровия нрав? За него имаше само едно-единствено разрешение — да заеме пари от този клон на семейството ми и да се върне в Лондон, каквито и жертви да изискваше това.

— Тогава всички се върнахте, госпожо, така ли?

— Да, всички се върнахме — отвърна тя. — Оттогава насам аз постоянно се съветвам с другите членове на семейството ми относно пътя, който мистър Микобър трябва да поеме — тъй като, мистър Копърфийлд, аз съм на мнение, че той наистина трябва да поеме някакъв път — завърши речта си тя. — Ясно е, че едно семейство от шест души, без да се включи прислугата, не може да живее от въздуха.

— Точно така, госпожо — казах аз.

— Мнението на другите членове на семейството ми е, че мистър Микобър трябва веднага да обърне погледа си към въглищата.

— Към какво, госпожо?

— Към въглищата. Към търговията с въглища. Като направи необходимата справка, мистър Микобър узна, че в една компания за производство и продажба на въглища в Медудей по всяка вероятност може да се открие поприще за такъв талантлив човек като него. Тогава, както се изрази и самият мистър Микобър, следната стъпка, която трябваше да предприеме, беше да отиде в Медудей и да види всичко със собствените си очи. И ние наистина сторихме това. Казвам „ние“,

мистър Копърфийлд, тъй като аз никога, никога не ще изоставя моя Микобър — каза развълнувана мисис Микобър.

Измърморих нещо в знак на възхищение и одобрение.

— Ние отидохме — повтори мисис Микобър — и видяхме какво е положението. Моето мнение е, че търговията с въглища може би се нуждае от талантиливи хора, мистър Копърфийлд, но тя се нуждае и от капитал. Мистър Микобър има талант, обаче му липсва капитал. И тъй като бяхме така близо до този град, мистър Микобър реши, че няма да е зле да дойдем тук, за да разгледаме катедралата. Първо, заради това, че тя заслужава да се види, и второ, че в един град с катедрала все може да изскочи нещо. Тук сме от три дни, но още нищо не е изскочило. И може би няма да се учудите, мистър Копърфийлд, когато ви кажа, че в този момент чакаме от Лондон една сума пари, с която да си платим сметката в хотела. И до пристигането на тази сума — продължи разчувствувано мисис Микобър — ще бъда откъсната от дома си (говоря ви за жилището си в квартала Пентонвил), от сина си и дъщеря си, и от моите близначета.

Почувствувах голямо съжаление към клетите си приятели и казах това на мистър Микобър, който вече се бе завърнал, като поясних колко ми е мъчно, че нямам достатъчно пари, за да им помогна. Мистър Микобъровият отговор ми подсказа в какво угнетено състояние на духа се намира той. Като се ръкува с мене, той промълви:

— Копърфийлд, вие сте истински приятел. Ще ви кажа само едно: когато човек се намира на края на възможностите си, за него все още остава утехата, която може да му даде бръсначът.

При този страшен намек мисис Микобър се хвърли на врата му, като го умоляваше да се успокои. Той се разплака, обаче почти веднага дойде на себе си дотолкова, че позвъни за прислужника, като му поръча на другия ден за закуска да им донесе топли пържени бъбреци и една чиния речни рачета.

Когато си вземах сбогом, те така настоятелно ме поканиха да обядвам с тях, преди да си заминат, че не можах да им откажа.

Но понеже знаех, че не мога да отида на следния ден, защото вечерта щях да бъда зает с приготвяване на уроците си, мистър Микобър изказа желанието си да дойде сутринта в училището на доктор Стронг (като предчувствувахе, че паричната сума ще пристигне със сутрешната поща) и да се осведоми дали ще ми е удобно

за другия ден. И наистина в уреченото време ме извикаха от клас и когато отидох в приемната, видях мистър Микобър, дошъл да ми извести, че обедът ще се състои в определения ден. Когато обаче го запитах дали очакваната сума бе дошла, той само ми стисна ръката и си отиде.

Когато същата вечер погледнах през прозореца, видях с изненада и неудоволствие мистър Микобър и Юрая Хийп, хванати подръка, да минават край къщи. Юрая — смирено изпълнен със съзнанието за оказаната му чест, а мистър Микобър — обладан от радост, че е разпрострял покровителството си върху Юрая. Още по-изненадан останах обаче, когато на следния ден отидох в хотела на Микобърови в определения за обела час и разбрах от самия мистър Микобър, че той отишъл с Юрая у дома му и пил там чашка уиски със сода.

— И знаете ли какво ще ви кажа, драги ми Копърфийлд — продължи мистър Микобър, — вашият приятел Хийп е младеж, който може да се издигне до положението на главен прокурор. Ако познавах този човек по времето, когато трудностите ми бяха намерили, сигурно към кредиторите ми щяха да се отнесат по съвсем друг начин.

Не ми беше ясно как можеше да стане това, когато мистър Микобър не им бе заплатил и стотинка от дълговете си, но не ми се искаше да му задам този въпрос. Нито пък исках да го запитам дали са говорили много за мене и дали мистър Микобър не е бил прекалено откровен с Юрая. Не желяех да му задам тези въпроси, тъй като се страхувах да не го обидя и особено се боях да не засегна чувствителната мисис Микобър. През всичкото време обаче безпокойството ми не ме напусна и след това мислех по този въпрос.

Обедът беше чудесен. Имаше много хубава риба, печено телешко, пържени суджуци, яребици и пудинг. Пихме вино и силна бира, а след ядене мисис Микобър собственоръчно ни приготви пунш.

Мистър Микобър беше необикновено весел. Никога не го бях виждал в такова добро настроение. Той така ревностно се черпеше с пунш, че лицето му лъсна като лакирано. Изпаднал в сантиментално настроение, вдигна тост за града, като каза, че мисис Микобър и той са се чувствували много уютно и приятно тук и че никога не ще забравят хубавите часове, прекарани в Кентърбъри. След това пи и за мое здраве. Тримата си припомнихме разни случки из общия ни живот в

миналото, като повечето от тях бяха свързани с разни продажби на имуществото им. Сетне аз вдигнах чаша и казах скромно:

— Ако ми позволите, госпожо, ще се осмеля да пия с удоволствие наздравица за вас.

След тези мои думи мистър Микобър произнесе хвалебствено слово за съпругата си. Каза, че тя винаги е била негово наставница, мъдра утешителка и приятелка, и ми пожела, когато стана за женене, да си избира такава съпруга, ако изобщо съществува друга подобна жена.

Когато пуншът се свърши, мистър Микобър стана още по-дружелюбен и весел. Мисис Микобър също изпадна във възторг и тримата запяхме песента „Към приятелите“. Когато стигнахме до думите „Подай ръка, приятелю скъпи“, ние се хванахме за ръце около масата, а изразът „Ще поемем този път“ съвсем ни затрогна.

С една дума, никога през живота си не бях виждал толкова развеселен човек като мистър Микобър тази вечер. Това негово настроение продължи до самия миг, когато си взех сърдечно сбогом с него и с приятната му съпруга. Така че съвсем не бях подготвен да получа на другата сутрин в седем часа следното писмо, писано в девет и половина същата вечер, значи само четвърт час, след като ги бях оставил:

„Скъпи ми млади приятелю,

Жребият е хвърлен — всичко е свършено. Скрил терзанията си под маската на болезнено веселие, аз не ви съобщих тази вечер, че няма никаква надежда да получа очакваната сума! При тези обстоятелства, унижителни за изживяване, унижителни за спомняне и унижителни за разправяне, бях принуден за погасяването на дълга си в този хотел да подпиша полица, платима в срок от четиринадесет дни, в местожителството ми в Пентонвил, Лондон. Когато срокът изтече, полицата не ще може да бъде платена. И като резултат — пълно разорение. Брадвата е вдигната и дървото ще бъде отсечено.

Нека този клетник, който се обръща сега към вас, драги ми Копърфийлд да ви служи като предупредителен

сигнал по пътя на живота. Той ви пише с това намерение и с тази надежда. И ако знае, че примерът му ще ви бъде полезен, то може би слаб лъч светлина ще проникне в затворническия мрак на съществуването му — макар и засега дълголетието му (да кажем най-малкото) да е крайно проблематично.

Това е последното послание, драги ми Копърфийлд, което получавате от

Жалкия несретник,
Уилкинс Микобър.“

Бях така поразен от съдържанието на това сърцераздирателно писмо, че веднага изтичах към малкия хотел с намерение да пооблекча мистър Микобър с някоя утешителна дума. Но на половина път дотам видях дилижанса за Лондон, отзад на който бяха седнали мисис и мистър Микобър. Мистър Микобър представляваше самото олицетворение на спокойна радост, усмихнато се разговаряше с мисис Микобър, като ядеше орехи от една книжна кесия, а от джоба му се подаваше някаква бутилка. Те не ме видяха и след като поразмислих, реших, че ще е по-добре да не им се обаждам. Успокоен и с олекнало сърце, свих в една странична уличка и се отправих към училището на доктор Стронг. Почувствувах се облекчен, че ги видях да си отиват, макар да бях истински привързан към тях.

XVIII ГЛАВА

ВЪЗПОМИНАНИЯ

Мои училищни дни! Мирно и незабелязано протекохте вие и сам не разбрах кога от момче се превърнах в юноша! Поглеждам назад към потока на изминалите дни, сега вече пресъхнало речно корито, покрито с листа, и се мъча да видя дали не са останали някои белези, по които да си припомня как е протекъл той.

За миг се връщам в катедралата, където ни водят всяка неделя сутрин. Дъхът на пръст, безслънчевият въздух, чувството, че си откъснат от света, звуците на органа, отекващи през черните и бели сводове и галерии — всички те са крила, които ме понасят назад към миналото, полубуден и полуунесен в някакъв сън.

Не съм последният по успех в училището. За няколко месеца успявам да изпреваря не един от другарите си. Но първият ученик Адамс все още ми се струва като някакво могъщо същество, надмогнало се някъде нагоре, на недостигаема височина. Агнеса напразно клати отрицателно глава, когато ѝ разправам каква бездна от мъдрост е преодоляло това чудно същество, и ме уверява, че и аз, клетият невежа, ще успея да го настигна. Той не ми е такъв съкровен приятел и смел защитник, какъвто ми бе Стиърфорд, но изпитвам към него дълбоко уважение. Особено много съм любопитен да узная какво где прави той, когато завърши училището, и дали в живота ще се намери достойно място за него.

Но кой друг образ ми се мярка? Да, това е мис Шепърд, в която съм влюбен.

Мис Шепърд е пансионерка в училището на госпожици Нетингалс. Аз обожавам мис Шепърд. Тя е малко момиче с бродирана рокличка, с кръгло лице и с къдрава руса коса. Младите момичета от пансиона на Нетингалс също идват в катедралата. Не гледам в молитвеника си, тъй като очите ми са отправени към мис Шепърд. Когато хорът пее, аз чувам нейния глас. Когато през време на богослужението се споменава кралското семейство, мислено изричам и

нейното име наред с това на височайшите особи. А понякога вкъщи, в стаята си, промълвям в любовен порив: О, мис Шепърд!

Отначало не съм сигурен в чувствата на мис Шепърд към мене, обаче благосклонната съдба ни събира в танцувалното училище. Моя партньорка е мис Шепърд. Аз докосвам ръкавицата ѝ и сладък трепет минава през дясната ми ръка, пропълзява чак до косата ми. Не ѝ промълвям никакви нежни думи, обаче се разбираме. Мис Шепърд и аз живеем един за друг.

Чудно, защо тайно подарих на мис Шепърд дванадесет бразилски ореха? Те не са годни да изразят любовта ми, не могат да се увият в изящен пакет, трудни са за чупене, дори и когато се сложат между вратата и стената, и най-после, когато се счупят, са твърде мазни. И все пак смятам, че са напълно подходящ подарък за мис Шепърд. Също така подарявам ѝ меки анасонови бисквити и безброй портокали. Веднъж целувам мис Шепърд в гардеробната. Какъв екстаз!

Мис Шепърд е едничката мечта на живота ми, но как става, че скъсвам с нея? Сам не знам това. Да, някакъв хлад започва да вее между мене и мис Шепърд. Носят се слухове, според които мис Шепърд е казала, че би желала да не я зяпам така и че е изявила предпочитание към мистър Джонс — ха, Джонс! Момче без никакви особени качества! Пропастта между мис Шепърд и мен се увеличава. Най-сетне един ден аз срещам пансионерките на госпожици Нетингалс, които отиват на разходка. Като минава покрай мене, мис Шепърд прави презрителна гримаса и със смях заговаря приятелката си. Всичко е свършено. Любовта, която ми се струваше, че ще продължи цял живот, достига до своя край. Тя вече не ми пречи да внимавам в богослужението и името ѝ не е произнасяно наред с кралското семейство.

В училище жъна успехи и нищо не нарушава покоя ми. Сега вече не съм вежлив към пансионерките на госпожици Нетингалс и не бих обърнал внимание на нито една от тях, дори и да са два пъти повече по брой и двадесет пъти по-красиви. Смятам, че да се ходи на танцувално училище е досадна работа, и се чудя защо момичетата не си танцуват сами и ни оставят на мира. Увличам се в латинските стихове и ставам небрежен към връзките на обувките си. Доктор Стронг публично

заявява, че съм обещаващ млад учен. Мистър Дик изпада в безумна радост, а леля ми ми изпраща една гвинея със следващата поща.

Сянката на един млад касапски чирак се появява подобно на привидението с шлема на Макбет. Кой е този млад касапин? Той е ужасът на юношите в Кентърбъри. Носи се мъква, че говеждата лой, с която маже косата си, му дава свръхестествена сила, благодарение на която може да излезе насреща на всеки възрастен мъж. Той е широколик младеж с волски врат, с груби червени бузи, дързък и със зловен език. Най-главното му занимание е да хули младите господа на доктор Стронг. Тоя заявява публично, че ако го предизвикат, ще се справи с тях. Споменава някои имена (между които е и моето), като казва, че ще срази всички едновременно с едната си ръка, вързана назад. Напада из засада малките момчета и ги удря по незащитените глави и на улицата открито ме предизвиква. Всичко това е достатъчно да ме накара да се бия с него.

Лятна вечер. Назначил съм си среща с касапския чирак в една зелена падинка, край ъгъла на една стена. Моите секунданти са една отбрана група ученици от нашето училище, а тези на касапина — двама други касапи, един млад кръчмар и един коминочистач. Секундантите ни уговарят условията на борбата и противникът ми и аз заставаме един срещу друг. В миг той ме хласва под лявото око, сякаш запалва там десет хиляди свещи. Следния миг вече не знам ни къде е стената, ни къде съм аз, нито пък къде са другите. Така сме се вплели един в друг, че едва мога да различа кое тяло е моето и кое неговото. От време на време виждам лицето му, разкъравено, но самоуверено; има и моменти, когато не виждам нищо, и сядам задъхан на коляното на секунданта си. Втурвам се бясно върху противника си и разбивам в лицето му кокалчетата на пръстите си, без обаче това да го смути ни най-малко. Най-после се събуждам със странно чувство в главата като от някакъв замаян сън и виждам чиракът да се отдалечава, а двамата други касапи, кръчмарят и коминочистачът го поздравяват, докато той си облича дрехата, и си тръгва. От това заключавам, че победата е на негова страна.

Занасят ме вкъщи в окаяно състояние. Разтриват ме с оцет и бренди, а очите ми налагат със сурово месо. Горната ми устна е страшно подута. Представявам невъзможна гледка и в продължение на три-четири дни не излизам от дома. Агнеса разпръсва скуката ми и

се грижи за мен като същинска сестра. Тя ми чете, утешава ме и с нея часовете минават леко и весело. Агнеса винаги се ползува с пълното ми доверие. Разправям ѝ всичко за касапина и за обидите, които ми е нанесъл. Тя потрепва, като ѝ разказвам за боя си с него, обаче е на мнение, че не съм могъл да постъпя иначе.

Времето е отлетяло незабелязано и Адамс вече съвсем не е първият ученик в класа. Той отдавна е напуснал училището; толкова отдавна, че когато един ден идва да посети доктор Стронг, вижда, че от познатите му съм останал само аз. Много наскоро той ще влезе в адвокатската колегия и ще носи перука. С изненада откривам, че сега е по-смирен, отколкото го мислех, и по-малко внушителен на вид. Нито пък още е успял да смае света, тъй като, доколкото мога да схвана, той си върви точно така, както би вървял и ако Адамс не бе навлязъл в арената на живота.

И какво става? Сега аз съм първият ученик. От висотата на положението си гледам със снизходително любопитство към понискостоящите от мене ученици и те ми напомнят времето, когато за пръв път дойдох тук. И като че ли малкото момче, което бях тогава, няма нищо общо с мене. Спомням си го като нещо останало назад по пътя на живота — по-скоро като нещо, край което съм минал, а не което съм бил; и сякаш само съм срещал някъде това малко момче.

А къде е малкото момиче, което видях през онзи първи ден от живота си у мистър Уикфийлд? И то също си е отишло. Вместо него вкъщи се движи самата двойница на портрета, а не детинският му образ. Агнеса, милата ми сестрица, както я наричам в мислите си, моята съветничка и приятелка, добрият ангел на всеки, който дойде в допир с нейната доброта, спокойствие и себеотрицание, е вече същинска млада жена.

Какви други промени са станали с мене освен тези във възрастта, външния вид и знанията, придобити през всички тия години? Нося златен часовник на верижка, пръстен на малкия си пръст и жакет с дълги поли. Също така употребявам доста помада за косите си — което заедно с пръстена не е много за похвала. Отново ли съм влюбен? Да. Обожавам най-голямата мис Ларкинс.

Най-голямата мис Ларкинс не е малко момиченце. Тя е висока, мургава, черноока млада жена с чудесна фигура. Най-голямата мис Ларкинс не е съвсем младичка, тъй като дори и най-малката мис

Ларкинс не е такава, а най-голямата трябва да е три или четири години по-възрастна от нея. Най-голямата мис Ларкинс трябва да е на около тридесет години. Любовта ми към нея е безгранична.

Най-голямата мис Ларкинс се познава с офицери. Това е ужасно. Виждам я да разговаря с тях. Забелязвам как пресичат улицата, за да я спрат, когато бонето ѝ (тя обича яркоцветните бонета) се задава отсреща, придружено от бонето на сестра ѝ. Тя се смее, приказва и изглежда, че това ѝ харесва. Прекарвам голяма част от свободното си време в разходки с надеждата, че ще я срещна. Когато успея да ѝ се поклоня поне веднъж дневно, се чувствавам щастлив. От време на време заслужавам поздрава ѝ. Бушуващата мъка, която изпитвам в навечерието на военния бал, когато знам, че тя ще танцува с офицери, заслужава да бъде възнаградена, ако изобщо справедливостта не е изчезнала от лицето на земята.

Страстта ми отнема апетита и ме кара непрестанно да нося най-новата си копринена кърпа за врат. Единственото ми облекчение е да си слагам най-хубавите дрехи и непрестанно да лъскам обувките си. Тогава се чувствам по-достоеен за най-голямата мис Ларкинс. Всичко, което ѝ принадлежи или е свързано с нея, ми е ценно. Мистър Ларкинс — един намусен стар господин с двойна брадичка и с едно неподвижно око — ме изпълва с любопитство. Когато не мога да срещна дъщеря му, отивам там, където има възможност да видя него и да му кажа: „Здравейте, мистър Ларкинс“. Думите „Добре ли са младите дами и всички у вас?“ ми се струват твърде издайнически и аз поруменявам.

Непрестанно мисля за възрастта си. Вярно, че съм седемнадесетгодишен и че тази възраст е твърде ниска за най-голямата мис Ларкинс, но какво от това? Пък най-после, не след дълго ще встъпя в двадесет и първата си година. Редовно се разхождам вечер край къщата на мистър Ларкинс, макар че сърцето ми се къса, когато виждам офицерите да влизат или пък ги чувам горе в приемната, където най-голямата мис Ларкинс свири на арфа. Дори един-два пъти дълго обикалям със страдален вид къщата, когато цялото семейство е вече легнало, като се чудя коя е стаята на мис Ларкинс и сигурно се вирам в тъмнината в стаята на баща ѝ. Обикалям край дома ѝ и си мечтая да избухне пожар, събраната тълпа да гледа смаяно, а аз да грабна някаква стълба, да я опра до прозореца ѝ, да я спася със

собствените си ръце, а после да вляза вътре за нещо, което тя е забравила, и да загина в пламъците. Любовта ми е напълно безкористна. За мен е достатъчно само да се проявя като герой в очите на най-голямата мис Ларкинс и да издъхна. Обикновено е така, но не винаги. Понякога по-светли видения се явяват пред мене. Когато се обличам (работа, която трае два часа) за един голям бал у семейство Ларкинс (събитие, очаквано с нетърпение от три седмици), въображението ми рисува по-примамливи картини. Представям си как събирам смелост и се обяснявам в любов на мис Ларкинс. Тя свежда глава на рамото ми и промълвя: „О, мистър Копърфийлд, да вярвам ли на ушите си?“ Представям си как на следното утро мистър Ларкинс идва при мене и казва: „Мистър Копърфийлд, дъщеря ми ми призна всичко. Вашата младост не е пречка. Бъдете щастливи!“ Леля ми също дава съгласието си и ни благославя, а мистър Дик и доктор Стронг присъствуват на венчавката ни. Сега, като си спомням всичко това, аз вярвам, че съм бил разумен младеж, вярвам го и въпреки това всичко наистина бе така, както го описвам.

Отивам в омагьосания замък, където има светлини, глъч, музика, цветя, офицери (за най-голямо мое съжаление), и най-голямата мис Ларкинс — самата красота. Облечена е в синьо, със сини цветя в косата си — незабравки. Като че ли трябва да носи незабравки! Това е първото увеселение за възрастни, на което съм поканен, и се чувствам малко неловко. Никой не знае какво да ми каже освен мистър Ларкинс, който ме пита за съучениците ми — нещо, което не би трябвало да прави, тъй като не съм дошъл тук, за да ме обиждат.

Но след като съм постоял известно време на прага и очите ми са се наслаждавали на богинята на сърцето ми, тя се приближава до мене — тя, най-голямата мис Ларкинс! — и ме запитва дали танцувам.

Покланям се и казвам със заекване:

— С вас, мис Ларкинс.

— С никой ли друг? — запитва ме тя.

— С никой друг танцът не би ми доставил удоволствие.

Мис Ларкинс се смее и поруменява (или поне на мене ми се струва, че поруменява), като казва:

— След един танц с удоволствие ще бъда ваша дама.

Моментът идва.

— Струва ми се, че е валс — забелязва мис Ларкинс, когато ѝ се представям. — Вие валсирате ли? Ако не, капитан Бейли...

Но работата е там, че аз играя валс (при това твърде добре) и повеждам мис Ларкинс напред. Отстранявам я навъсено от капитан Бейли. Не се съмнявам, че той се чувства твърде нещастен, но за мене това няма никакво значение. И аз съм бивал нещастен. Танцувам валс с най-голямата мис Ларкинс! Не знам къде съм, сред кои хора, нито пък колко дълго трае това. Знам само, че се нося някъде в пространството с един син ангел, в блажен унес, докато най-после се озовавам самичък с нея в малка стая, седнал на един диван. Тя се възхищава от едно цвете (розова японска камелия, цена четвърт гвинея), която съм сложил на ревера си. Аз ѝ го давам и казвам:

— Искам за него огромна цена, мис Ларкинс.

— Наистина ли! И каква е тя?

— Едно от вашите цветя, за да си го пазя тъй, както скъперникът пази златото си.

— Вие сте смело момче — казва мис Ларкинс. — Ето.

Тя ми дава цветето не без удоволствие. Аз го докосвам с устни и го прибирам до гърдите си. Мис Ларкинс се смее, хваща ме подръка и казва:

— А сега ме върнете при капитан Бейли.

Мислите ми се въртят унесено около този сладък разговор и валса, когато тя отново идва при мен, с един твърде обикновен възрастничък господин подръка, който цяла вечер бе играл вист, и казва:

— О, ето моя смел приятел! Мистър Чесъл иска да се запознае с вас, мистър Копърфийлд.

Веднага разбирам, че той е приятел на семейството, и се чувствам поласкан.

— Възхищавам се от вкуса ви, сър — казва мистър Чесъл. — Той ви прави чест. Предполагам, че не се интересувате много от хмел. Аз обаче се занимавам с отглеждане на доста големи количества. И ако някога ви се случи да минете край Ашфорд, ще ни направите голямо удоволствие, ако останете у нас, колкото време пожелаете.

Благодаря му сърдечно и му стискам ръката. Чувствам се като в някакъв сън. Още веднъж танцувам валс с най-голямата мис Ларкинс. Тя се възхищава от танцуването ми. Прибирам се вкъщи,

опиянен от блаженство, и цяла нощ мислено танцувам със скъпото си божество, прихванал грациозната ѝ снага. Минават няколко дни на упоителни мечти. Но не я виждам никъде — ни на улицата, ни у тях. Слаба утеха ми носи само свещеният залог, увяхналото цвете.

— Тротууд — казва ми един следобед Агнеса. — Кой, мислиш, ще се венчава утре? Личност, от която се възхищаваш.

— Предполагам, че не ти, Агнеса?

— Не аз! Чувате ли го, татко, какво казва? — изчуруликва тя, като вдига светналото си лице от нотите, които преписва. — Най-голямата мис Ларкинс.

— За-за капитан Бейли ли? — едва имам сили да промълвя аз.

— Не. За никакъв капитан. За мистър Чесъл, производител на хмел.

В продължение на една-две седмици съм много отчаян. Свалям си пръстена, нося най-старите си дрехи, не употребявам вече помада за коса и често ридая над увяхналото цвете на мис Ларкинс. Но този живот ми омръзва и тъй като касапинът ме предизвиква отново, аз хвърлям цветето, сражавам се с него и славно го побеждавам.

Отново започвам да нося пръстена си и да употребявам помада (обаче по-умерено) и това са последните белези за навлизането ми в седемнадесетата година.

ХІХ ГЛАВА

ОГЛЕЖДАМ СЕ НАОКОЛО И ПРАВЯ ЕДНО ОТКРИТИЕ

Съмнявам се дали в дъното на сърцето си се радвах, или съжалявах, когато учението ми се свърши и дойде време да напусна училището на доктор Стронг. Бях прекарал там щастливи дни, бях се привързал към доктора и бях заемал видно място в този малък свят. Поради това съжалявах, че напускам, но имаше и причини, макар маловажни, които ме караха да се радвам. Мъглявото усещане, че съм свободен млад човек, когото чакат чудни преживявания и дела, както и мисълта за неотразимото впечатление, което щях да направя на всички, ме теглеха към широкия свят. Тези въображаеми доводи бяха така дълбоко проникнали в момчешкия ми ум, че сега, като разсъждавам, виждам, че съм напуснал училище без особена мъка. Раздялата с него не ми се отрази повече, отколкото коя да е раздяла. Напразно се старая да си припомня подробностите, както и изпитваните от мен чувства. Изглежда, че не са оставили дълбоки следи в съзнанието ми. Сигурно съм бил слисан от разкритите пред мен нови хоризонти. Животът тогава ми се струваше като фантастичен разказ, който скоро щях да започна да чета.

Леля ми и аз надълго и сериозно разисквахме относно попрището, на което трябваше да се отдам. В продължение на повече от една година се мъчих да дам задоволителен отговор на често повтаряния от нея въпрос: „Какъв смяташ да станеш?“ Аз обаче няха никаква ясно определена наклонност. Ако бях запознат с тайните на мореплаването, щях да бъда напълно доволен да поема командването на някаква експедиция и триумфално да завърша околосветското си пътешествие с велико откритие. Но тъй като не бях в състояние да осъществя този фантастичен план, бях подтикван от едничкото желание да си намеря някакво поприще, което да не й тежи

много парично, и добросъвестно да изпълнявам задълженията си, каквито и да бъдат те.

Мистър Дик редовно присъствуваше на нашите съвещания, като си даваше замислен и мъдър вид. Само веднъж направи едно предложение. Не знам защо, каза да стана майстор медникар. Леля го посрещна така неодобрително, че той вече не посмя да направи второ, като само се ограничи да се вслушва внимателно в мненията ѝ и да подрънква с парите си.

— Трот, виж какво, миличък — каза ми един ден, по Коледа, леля ми, след като бях напуснал училището. — Тъй като още не сме разрешили този трънлив въпрос, а трябва, доколкото можем, да не го разрешим погрешно, най-добре би било да го изоставим за известно време. Междувременно ти ще се опиташ да гледаш на него по-иначе, а не като ученик.

— Ще сторя това, лельо.

— Смятам, че една малка промяна, както и поглед на живота вън оттук ще ти помогнат да разбереш по-добре собствените си стремежи и да вземеш по-благоприятно решение. Най-добре ще бъде да попътуваш малко, например да отидеш към родния си край и да погостуваш на онази жена с най-чудноватото име — завърши речта си леля ми, която, види се, още не можеше да прости на Пеготи, че се нарича така.

— Това би ми допаднало най-много от всичко на света, лельо!

— Прекрасно — продължи леля ми, — тъй като то допада и на мене. Но, разбира се, естествено и разумно е да желаеш да отидеш там. И аз се надявам, Трот, че всичко, което вършиш, ще бъде едновременно естествено и разумно.

— И аз се надявам, лельо.

— Сестричката ти Бетси Тротууд щеше да бъде най-естественото и най-разумното момиче в света — каза леля ми. — Ти трябва да си достоен за нея.

— Надявам се, че ще бъда достоен за теб, лельо. За мен това ще е достатъчно.

— Истинска милост божия е, че онова клето дете, майка ти, не е сега жива — каза леля ми, като ме погледна с възхищение, — тъй като щеше така да се възгордее с момчето си, че малката ѝ главица щеше да се завърти напълно, ако изобщо това би било още възможно.

Леля ми винаги имаше обичай да изразява слабостта си към мен, като я приписваше на клетата ми майка.

— Да те благослови господ, Тротууд, колко ми напомняш на нея.

— И надявам се, че това ти е приятно, лельо.

— Дик, той така много прилича на нея — каза натъртено леля ми. — Струва ми се, че го виждам точно такъв, каквато беше тя онзи следобед, преди да почнат мъките й. Божичко, колко много й прилича!

— Наистина ли? — запита мистър Дик.

— А също така прилича и на баща си — каза решително тя. — Да, много прилича на баща си! — повтори мистър Дик.

— Но, Трот, искам да бъдеш здрав не само физически, а и нравствено — продължи леля ми, като си поклати бонето и стисна юмрук. — Искам да имаш силна воля и твърд характер, Трот. Да се влияеш само от доброто. Такъв искам да бъдеш. Такива трябваше да бъдат и родителите ти и тогава животът им щеше да бъде по-друг. Изказах надежда, че ще бъде такъв, какъвто желае тя.

— Трябва от дребните неща да започнеш да разчиташ само на себе си и да действуваш самостоятелно — продължи леля ми. — Ще те изпратя да пътуваш самичък. По едно време ми хрумна да помоля мистър Дик да те придружи, но после реших, че ще го оставя тук да се грижи за мен.

Мистър Дик доби малко разочарован изглед, но после съзнанието за честта да се грижи за най-прекрасната жена на света отново освети лицето му.

— Освен това — продължи леля ми — да не забравяме и мемоарите му.

— О, да — каза забързано мистър Дик. — Знаете, Тротууд, възнамерявам да ги свърша в най-скоро време. Да, в най-скоро време. Онзи крал обаче все влиза вътре, все се вмъква — каза мистър Дик и след като позамълча, прибави: — И тогава хубава каша се забърква!

Скоро след това леля ми ме снабди с една хубава сумичка пари и с един куфар и сърдечно ме изпрати. На раздяла ми даде множество съвети и ме целуна няколко пъти. Спомена също така, че тъй като целта й е да поразгледам божия свят, не би било зле да се отбия за няколко дни в Лондон било на отиване за Съфък, било на връщане оттам. С една дума, в продължение на три седмици или един месец бях свободен да върша каквото си искам. Едничките условия, които

ограничаваха свободата ми, бяха съветът да видя широкия свят, както и задължението да пиша три пъти седмично.

Най-напред отидох в Кентърбъри, за да се сбогувам с мистър Уикфийлд и Агнеса (не бях освободил още хубавата си стая в дома им), както и с добрия доктор Стронг. Агнеса много се зарадва, когато ме видя, и каза, че къщата съвсем се е изменила, откакто съм я напуснал.

— И аз не съм същият, когато не съм тук — казах ѝ аз. — Сякаш дясната ми ръка ми липсва, когато не съм при теб. Но с тези думи съвсем не казвам нещо много, тъй като в ръката ми няма нито сърце, нито разум. А ти ръководиш и даваш мъдрост на всички, които са край теб, Агнеса.

— Всеки, който е край мен, ме разглезва — каза усмихнато тя.

— Не. Това е, защото си съвсем различна от другите момичета. Ти си така добра, така кротка, с такъв благ характер, а и винаги имаш право.

— Говориш ми — каза, смеейки се, Агнеса, която седеше и работеше нещо, — сякаш съм бившата мис Ларкинс.

— Хайде! Не е честно да злоупотребяваш с искреността ми — отвърнах, като се изчервих при спомена за бледосинята си покорителка. — Но аз винаги ще ти се доверявам, Агнеса. Никога няма да отвикна от това. Когато изпадна в беда или когато се влюбя, винаги ще споделям всичко с теб, ако ми позволиш — дори и когато се влюбя истински.

— Ха, та ти винаги си се влюбвал истински! — каза Агнеса, като пак избухна в смях.

— О, не, досега съм се влюбвал само хлапашки или ученически — отвърнах аз, като се засмях, на свой ред позасрамен. — Времената се менят и сигурно ще дойде ден, когато ще се влюбя до уши. Чудно ми е, как ти не си се влюбила истински досега?

Агнеса отново се засмя и поклати глава.

— О, много добре знам, че не си! Иначе сигурно би ми се доверила или пък навярно би ме оставила да отгатна — казах аз, след като забелязах, че тя порумения леко. — Но не познавам никой, достоен за любовта ти, Агнеса. Бих позволил да те обича само някой много по-благороден и по-ценен от всички хора, които съм срещал досега. За в

бъдеще ще бдя зорко и ще държа сметка за всичките ти обожатели, и уверявам те, ще бъда много придирчив към щастливия избраник.

Продължихме да си приказваме така полушеговито, полусериозно, както си имаме обичай още от детинство. Но внезапно Агнеса вдигна очи и заговори със съвсем друг тон:

— Тротууд, трябва да те запитам нещо, за което едва ли скоро ще ми се удаде случай. Ще ти задам един въпрос, който, струва ми се, не бих задала другиму. Не си ли забелязал напоследък някаква промяна в баща ми?

Бях забелязал и често се бях чудил дали и тя я е забелязала. Изглежда, че видът ми ѝ бе подсказал това, тъй като за миг очите ѝ се сведоха и видях в тях сълзи.

— Кажи ми, какво си забелязал? — запита ме тя с нисък глас.

— Струва ми се, че... Агнеса, трябва ли да бъда искрен? Ти знаеш колко, го обичам.

— Да — отвърна тя.

— Струва ми се, че той не си помага, като се увлича в тази своя привичка, която видях в него още щом дойдох тук. Много често нервничи, или поне така си въобразявам.

— Не, не е въображение — каза Агнеса, като поклати глава.

— Ръката му трепери, говорят му е неясен, а погледът му блуждае. Забелязал съм, че точно тогава и когато е най-малко на себе си, го викат по някаква работа.

— Юрая — каза Агнеса.

— Да; и усещането, че не е годен за работата или че не я е разбрал добре, или че е издал състоянието си въпреки усилията си, го тревожи толкова много, че на следния ден той е по-зле, на другия още по-зле и тогава изпада в пълно униние. Не искам да те плаша, Агнеса, но трябва да ти кажа, че миналата вечер го видях в такова разположение на духа да обронва глава на ръцете си и да рони сълзи като дете.

Още не се бях доизказал, когато тя сложи лекичко ръка на устата ми и след миг вече я видях да увисва на рамото на баща си до вратата. Когато и двамата погледнаха към мен, изражението на лицето ѝ беше просто трогателно. В него имаше такава дълбока привързаност, такава признателност за всичката му любов и грижи, че никакви нейни думи не биха ми направили по-силно впечатление. Нищо не можеше да ме

разчувствува повече от този поглед, в който се четеше гореща молба към мен да бъда винаги снизходителен към слабостите му, дори и в най-съкровенията си мисли, и никому да не позволявам да го огорчава. Тя се гордееше с него и му беше предана, но едновременно с това му съчувствуваше и го съжаляваше, като разчиташе и на мен да проявявам същите чувства.

Щяхме да пием чай при доктора. Отидохме там в обичайния час и около камината в кабинета заварихме доктора, младата му съпруга и майка ѝ. Докторът, който гледаше на пътуването ми като на заминаване за Китай, ме посрещна като виден гост и поиска да сложат в огъня още едно-две дървета, за да види по-добре лицето на бившия си ученик.

— Няма да видя много други лица, които да заменят това на Тротууд — каза той, като грееше ръцете си. — Започнал съм да ставам ленив и се нуждая от спокойствие. След шест месеца ще се откажа от всичките си ученици и ще започна да водя по-тих живот.

— На няколко пъти сте заявявали това през последните десет години, докторе — каза мистър Уикфийлд.

— Но сега действително възнамерявам да го сторя — отвърна докторът. — Старшият преподавател ще заеме мястото ми — този път вече говоря сериозно, — така че в скоро бъдеще ще трябва да съставите договора ни и да ни обвържете като двама мошеници.

— И ще е необходимо — добави мистър Уикфийлд — да се погрижа да не накърнят интересите ви, а? Нещо, което непременно би станало с всеки договор, който бихте сключили сами. Е, добре, аз съм готов. В професията ми има и по-тежки задължения.

— Тогава няма да мисля за нищо друго освен за речника си — каза докторът усмихнат — и за тази, с която съм свързан с друг договор — Ани.

Ани седеше край масата до Агнеса и ми се стори, че когато мистър Уикфийлд я погледна, тя отбягна погледа му така плахо и свенливо, че сякаш събуди в него някакво подозрение.

— Виждам, че е дошла поща от Индия — каза той след малко мълчание.

— Да, писмо от мистър Джек Молдън — каза докторът.

— Наистина ли!

— Горкичкият Джек! — възкликна мисис Марклъхъм, като поклати глава. — В този ужасен климат! Казват, че там се живеело като

върху куп пясък под нагорещено стъкло! Той изглеждаше издръжлив, обаче не е. Очевидно, драги ми докторе, че преди да се реши на това рисковано предприятие, е разчитал по-скоро на душевната си издръжливост, отколкото на физическите си сили. Ани, мила моя, сигурно си спомняш, че братовчед ти никога не се е радвал на много добро здраве, не много добро — повтори натъртено мисис Марклъхъм, като огледа всички ни. — Винаги е имал крехко здраве, още от времето, когато дъщеря ми и той бяха деца и по цял ден се разхождаха, хванати за ръка.

Ани не отговори нищо.

— Правилно ли заключавам от думите ви, госпожо, че мистър Молдън е болен? — запита мистър Уикфийлд.

— Болен? — повтори Стария войн. — Драги ми господине, та от какво ли не страда той!

— Искате да кажете, че е всичко друго освен здрав, така ли? — каза мистър Уикфийлд.

— Точно така — потвърди мисис Марклъхъм. — Сигурно е получил страшни слънчеви удари, заболял е от тропична треска и какво ли не друго. А колкото до черния си дроб, той го отписа още когато тръгна за там!

— Той ли каза всичко това? — запита мистър Уикфийлд.

— Да го казва ли? Драги ми господине — отвърна мисис Марклъхъм, като заклати главата и ветрилото си, — малко познавате моя Джек Молдън, когато задавате този въпрос. Да каже? Никога не би направил подобно нещо. Дори и ако го разпънете между четири бесни коня.

— Мамо! — каза мисис Стронг.

— Ани, мила моя — отвърна майка ѝ, — веднъж винаги трябва да те помоля да не ме прекъсваш, освен когато искаш да потвърдиш думите ми. Ти знаеш така добре, както и аз, че братовчед ти Молдън би предпочел да го разпънат на колкото искаш коня — защо пък да ограничавам числото им на четири! — осем, шестнадесет, тридесет и два, отколкото да каже нещо, което би било против плановете на доктора.

— Плановете на Уикфийлд — каза докторът, като поглади лице и погледна с разкаяние съветника си. — Или по-скоро общите ни планове. Самият аз казах: тук или в чужбина.

— А аз казах — прибави изтежко мистър Уикфийлд — в чужбина. Аз бях този, който го изпрати там. Отговорността е лично моя.

— О, отговорност! — каза Стария войн. — Направили сте всичко само за добро, драги ми Уикфийлд. Знаем отлично, че всичко е било сторено само за добро. Но ако горкичкият Джек не може да живее там, той по-скоро ще умре, отколкото да развали плановите на доктора. Познавам го много добре — каза Стария войн, като си вееше с печалното спокойствие на пророчица — и съм дълбоко убедена, че той действително ще предпочете да умре, отколкото да развали плановите му.

— Но, госпожо — каза весело докторът, — аз не държа така фанатично на плановите си и мога да ги променя. Мога да предложа други. Ако мистър-Джек Молдън се върне тук поради разстроеното си здраве, няма да му позволим да отива пак в Индия, и ще трябва да изнамерим нещо по-благоприятно за него в родината му.

Мисис Марклъхъм толкова се разчувствува от тези великодушни думи (о, тя съвсем не ги бе предизвикала!), че едничкото нещо, което можа да направи, беше да каже на доктора, че само той е в състояние да бъде толкова благороден, като на няколко пъти целуна ветрилото си и след това го потупа с него. Сетне нежно смъмра дъщеря си, че не изказва гласно благодарността си за показаната към приятеля ѝ от детинство щедрост. Стария войн не пропусна да ни занимае с подробности, засягащи други ценни членове на семейството ѝ, които също заслужават да бъдат подпомогнати.

През всичкото това време дъщеря ѝ не пророни ни дума, нито пък вдигна очи, а мистър Уикфийлд не сваляше поглед от нея. Той, изглежда, не схващаше, че може би някой го наблюдава, и беше напълно погълнат от мислите си. Но когато мисис Марклъхъм завърши речта си, той запита какво точно е писал мистър Молдън за себе си и на кого е писал.

— Ха, ето тук — каза мисис Марклъхъм, като взе едно писмо от камината точно над докторовата глава. — Милият човек пише на самия доктор, да, ето: „Със съжаление ви съобщавам, че здравето ми е доста подкопано и се боя, че ще бъда принуден да се върна за известно време в отечеството си с надеждата да го поправа“. Съвсем ясно, горкичкият!

С надежда да го поправи! Но писмото до Ани е още по-ясно. Ани, покажи ми пак онова писмо.

— Не сега, мамичко — каза умолително дъщеря ѝ.

— Мила моя, в някои отношения ти си най-чудноватият човек на света — отвърна майка ѝ. — Какво равнодушие показваш към нещастията на собственото си семейство! Предполагам, че никога нямаше да чуем за това писмо, ако сама аз не ти го бях поискала. Наричаш ли това, миличка, доверие спрямо доктор Стронг? Просто ме изненадваш. Би трябвало да постъпваш съвсем иначе.

Ани даде неохотно писмото и когато го подавах на старата дама, забелязах, че ръката, от която го бях поел, трепери.

— Я да видим къде е този пасаж — каза мисис Марклъхъм, като си сложи лорнета. — „Възпоминанията от едно време, скъпа ми Ани“ — и тъй нататък, — не, не е тук. „Обичливият стар проктор“ — кой е той? Божичко, Ани, колко нечетливо пише твоят братовчед, а аз колко съм глупава! „Доктор“, разбира се. Е, да, обичлив, то се знае. — Тук тя отново целуна ветрилото си и докосна с него доктора, който гледаше добродушно към нас. — Да, намерих го. „Сигурно, Ани, няма да се учудиш, като ти кажа колко много трябва да съм преживял в това далечно място, за да се реша да го напусна въпреки всички рискове. Ако успея, ще си взема отпуск по болест, а ако не — ще си дойда завинаги. Това, което съм понесъл и което продължавам да понасям, е действително неописуемо.“ И ако не е това благородно същество — добави мисис Марклъхъм, като отново докосна доктора с ветрилото си, — мъките на клетия Джек биха били непоносими и за мен.

Мистър Уикфийлд не пророни нито една дума, макар мисис Марклъхъм на няколко пъти да го подканяше с поглед да я подкрепи. Той седеше строг и мълчалив, с втренчени в пода очи, като продължаваше да седи така дълго след като този разговор бе изоставен и бяхме заприказвали за друго. Мистър Уикфийлд рядко вдигаше очи, и то само за да ги отправи за миг към доктора, към жена му или към двамата едновременно.

Докторът много обичаше музика. Агнеса пееше много приятно и изразително, а същото можеше да се каже и за мисис Стронг. И тази вечер те пяха — заедно и поотделно, свириха на четири ръце и изобщо дадоха ни истински малък концерт. Но две неща ми направиха впечатление: първо, макар и Ани да бе възвърнала спокойствието си и

да се държеше напълно естествено, между нея и мистър Уикфийлд имаше някаква натегнатост, която напълно ги отделяше един от друг. И второ, изглежда, че на мистър Уикфийлд не се нравеше много приятелството между Ани и Агнеса и той гледаше на него с неодобрение. И трябва да си призная, че тогава си спомних за онова, което бях видял вечерта на заминаването на мистър Молдън. За мен то придоби значение, каквото не бе имало дотогава, и доста ме обезпокои. Невинната красота на лицето ѝ сега не ми изглеждаше така невинна, както по-рано; не вярвах вече на природната грация и очарование на държането ѝ и като наблюдавах Агнеса до нея и си мислех колко добра и вярна е тя, и аз от своя страна започнах да виждам, че дружбата им е много неподходяща.

Приятелството обаче им носеше такава радост и доволство, че благодарение на него вечерта измина тъй бързо, сякаш бе траяла само един час. Тя привърши с една случка, която си спомням много добре. Те си вземаха сбогом и Агнеса се готвеше да прегърне и целуне приятелката си, когато мистър Уикфийлд застана помежду им уж случайно и бързо дръпна Агнеса настрана. И тогава сякаш изминалите дни се стопиха и видях на лицето на мисис Стронг същото онова изражение, което бях забелязал вечерта, когато мистър Молдън замина.

Не мога да кажа какво впечатление ми направи това, нито пък ми бе възможно вече да забравя този израз, който завинаги заличи в спомените ми невинната ѝ красота. Тези мисли ме преследваха и когато се прибрах вкъщи. Сякаш някакъв черен облак се бе надвесил над дома на доктор Стронг. Почитта, която изпитвах към посивялата му коса, се смесваше със съчувствие за злоупотребата, която вършеха спрямо доверчивостта му, както и с ненавист към оскърбителите му. Надвисналата сянка на някаква голяма беда и позор, още без определена форма, падаше като черно петно върху тихото кътче, където бях учил и играл като момче, и сякаш се готвеше да му нанесе жестока обида. Вече не ми правеше удоволствие да си мисля за сериозните, стари, широколистни алоеви дървета, които криеха в себе си вековно мълчание, за спретнатата зелена морава, за каменните урни, за докторската алея и за дружелюбния звън на извисената наблизко катедрала. Сякаш изпълненият с покой олтар на юношеството ми бе ограбен пред очите ми и мирът и честта му бяха захвърлени на ветровете.

Но утрото донесе със себе си раздялата със старинната къща, която Агнеса бе изпълвала с благотворното си влияние; и мисълта за тази раздяла ме обхвана напълно. Несъмнено аз скоро пак щях да дойда тук и може би често щях да спя в старата си стая, но дните на живота ми в този дом бяха отлетели безвъзвратно и миналото нямаше никога да се върне. Когато прибрах останалите там дрехи и книги, изпитвах голяма мъка, макар да не я издавах пред застаналия до мен Юрая Хийп, който така любезно пожела да ми помогне, че в мен неволно се промъкна мисълта: „Колко е доволен, че си отивам“.

Простих се с Агнеса и баща ѝ, като си дадох равнодушен и твърд вид, подобаващ на мъж, и заех мястото си в дилижанса за Лондон, до кочияша. Като минавахме през града, бях така размекнат и изпълнен с всеопрощение, че бях склонен да кимна на стария си неприятел, касапина, и да му подхвърля пет шилинга да се почерпи. Но когато го видях в дюкяна да остъргва големия тезгях, изгледът му бе така свиреп, пък и външният му вид бе така пострадал от липсата на предния зъб, изкъртен от мен, че благоразумно реших да не правя никаква стъпка към помирение.

Спомням си, че когато бяхме вече на шосето, главната ми цел беше да изглеждам колкото се може по-възрастен пред кочияша и да приказвам със съвсем дебел глас. Успях да постигна последното, макар и това да ми причиняваше твърде големи неудобства, но аз упорствах, тъй като го считах за проява на мъжественост.

— В Лондон ли отивате, сър? — запита ме кочияшът.

— Да, Уилям — отвърнах снизходително аз (познавах го от порано). — После ще отида в Съфък.

— На лов ли, сър? — запита той.

Той знаеше така добре, както и аз, че по това време на годината в Съфък може да се ходи на лов толкова, колкото и да се хващат китове. Но въпреки това се почувствувах поласкан.

— Още не съм решил — небрежно отвърнах.

— Казват, че птиците там са в изобилие — каза Уилям.

— И аз чувам същото.

— От Съфък ли сте, сър? — запита ме Уилям.

— Да — отвърнах важно аз. — Там е родното ми място.

— Чувал съм, че правят необикновено вкусен ябълков щрудел.

Това обстоятелство не ми беше известно, но се почувствувах длъжен да поддържам славата на родния си край, затова поклатих глава, все едно че казвам: „О, и как още!“

— Пък и конете — каза Уилям. — Ех, това се казва животното! Един съфъкски кон, когато е, както трябва, струва цяла торба злато. Вие занимавали ли сте се с отглеждане на съфъкски коне, сър?

— Не, не — отвърнах аз, — не съм имал този случай.

— Зад мен седи един господин, който, бас държа, е отглеждал цели стада коне — заяви Уилям.

Господинът, за когото ставаше дума, беше кривоглед с едното си око, имаше издадена напред брадичка, носеше висока бяла шапка с тясна плоска периферия, а тесните му кафяви панталони се закопчаваха на външната страна от обувките му до бедрата. Брадичката му стърчеше над рамото на кочияша и бе така близо до мен, че дъхът му просто гъделичкаше темето ми. Когато обърнах глава към него, той погледна към конете с онова око, което не беше кривогледо, и с вид на истински познавач.

— Прав ли съм? — запита Уилям.

— Относно какво? — запита господинът отзад.

— Не сте ли отглеждали цели стада съфъкски коне?

— Ха, как да не съм отглеждал — каза господинът. — Няма порода кон или куче, която да не съм отглеждал. За някои хора конете и кучетата са любимо занимание, а за мен те са храна и питие, дом, жена и деца — четене, писане и смятане, енфие, тютюн и почивка.

— Такъв човек не трябва да бъде оставен да седи зад капрата, нали? — прошепна на ухото ми Уилям, докато подръпваше юздите.

Отгатнах, че тази забележка беше всъщност покана да му отстъпя мястото си. Изчервих се до уши и му отвърнах, че съм готов да се сменя с него.

— Ако нямате нищо против, сър — каза Уилям, — смятам, че така е редно.

Винаги съм считал тази случка за първото си поражение в живота. Когато ангажирвах билета си в агенцията, срещу името ми написаха „място на капрата“, за което дадох на чиновника половин гвинея. Носех подходяща за случая връхна дреха и шал, специално предназначени да правят чест на това място, радвах му се твърде много и смятах, че дилижансът трябва да се гордее с присъствието ми. А

сега, още в самото начало, бях изместен от един одърпан кривоглед човек, който нямаше никаква друга заслуга, освен че миришеше на конюшня и можеше да мине край мене с леснината на муха, макар и конете да припкаха доста бързо.

Липсата на самоувереност, която често съм изпитвал при разни дребни случаи, когато е било по-добре да я няма, ме обхвана и сега. Напразно се стараех да говоря с дебел глас. Макар и да приказвах от дъното на стомаха си, до края на пътуването се чувствах много унижен и страшно млад.

И при все това интересно и забавно беше да седя там горе, зад четирите коня — добре облечен, добре образован и с достатъчно пари в джоба, да търся с поглед местата, където бях спал, когато вървах изморен към Дувър. Всяко кътче на пътя събуждаше цял рояк мисли в главата ми. Когато хвърлях поглед към скитниците, край които минавахме и виждах добре познатия тип лица да се извържат към нас, сякаш усещах начернената ръка на медникаря отново да ме хваща отпред за ризата. Когато изтопуркахме през тесните улички на Чатъм и зърнах мястото, където живееше старото чудовище, което бе купило жакета ми, протегнах любопитно врат, да видя кътчето, където бях седял ту на сянка, ту на слънце, да чакам да си получа парите. Когато най-после наближихме Лондон и минахме край самия Салем Хаус, където мистър Крийкъл нанасяше побоища с тежката си ръка, бих дал всичко, каквото притежавам, да имам законно право да сляза и да го напердаша, а след това да пусна момчетата на свобода като врабци от кафез.

Отседнахме в „Златният кръст“, Чеъринг крос, който тогава беше мухлясало заведение сред гъсто населена околност. Един келнер ме въведе в столовата, а една камериерка ми показва малката ми стаичка, която миришеше на яхър и беше прихлупена като семейна гробница. Все още болезнено чувствах колко съм млад, тъй като никой не изпитваше страхопочитание към мен; камериерката се отнасяше с пълно безразличие към мненията ми относно всеки въпрос, а келнерът се държеше свойски и ме съветваше поради неопитността ми.

— Е — каза доверително той, — какво ще обичате за вечеря? Обикновено младите хора си поръчват птици. Да ви дам ли пиле?

Отвърнах, колкото може по-величествено, че не съм в настроение да ям пиле.

— Не сте ли? — каза той. — Говеждото и агнешкото омръзва на младите господа; да ви дам ли телешки котлет?

Съгласих се с това предложение, тъй като не можех да се сетя за нищо друго.

— А желаете ли гъби? — запита келнерът с лукава усмивка, като изкриви глава на една страна. — Обикновено младите господа са преситени от гъби.

Поръчах му с най-дебелия си глас да ми донесе телешки котлет с картофи и всички подобаващи гарнитюри и да запита дали няма писма за мистър Тротууд Копърфийлд — макар и да знаех, че няма и не би могло да има, но реших, че ще е по-мъжествено да задам този въпрос.

Той скоро се върна и каза, че няма никакви писма (на което много се зачудих), и почна да слага масата за вечеря в една ниша край камината. Докато вършеше това, ме запита какво бих желал да пия. Поръчах си половин литър шери, но се боя, че за него това беше удобен случай да събере исканото количество от дъната на няколко малки шишета. Добих това впечатление, тъй като, докато четях вестника, го наблюдавах как смесва съдържанията на няколко бутилки зад една ниска дървена преградка подобно на аптекар, който изпълнява рецепта. Когато виното пристигна, то ми се стори доста слабо, а и във вкуса му се долавяха повече английски жилки, отколкото можеше да се очаква от едно непримесено чуждестранно вино. Но аз бях достатъчно свенлив да го пия, без да направя каквато и да било забележка.

Испаднах в добро настроение (от което разбрах, че тази отрова — алкохолът — не е винаги неприятна) и реших да отида на някакво представление. Избрах си театъра Ковънт Гардън и там, от дъното на една централна ложа, се наслаждавах на драмата Юлий Цезар и новата пантомима. Да видя как всички тези благородни римляни оживяват пред мене и ми служат за забавление, вместо да ме мъчат с речите си, както биваше в училище, бе за мен нова и приятна наслада. Внушителността и тайнствеността на цялото представление, поетичният език, светлините, музиката, публиката, постоянно сменящите се блестящи и величествени декори — всичко това ме замайваше и опияняваше, и когато в дванадесет часа през нощта излязох на улицата под дъжда, сякаш се бях спуснал от облаците, където в продължение на дълги векове бях водил изпълнен с романтика живот, и сега попадах в един жалък, мръсен, слабо осветен

свят, където чадърите се удрят един в друг, файтоните пръскат кал и хората вървят безучастно.

Бях излязъл от друга врата и се спрях за малко на улицата, сякаш наистина бях чужденец на тази земя. Но безцеремонното блъскане и бутане на хората скоро ме накара да дойда на себе си и ме отправи към хотела. Докато вървах, пред очите ми все още се възправяше лъчезарното видение, което не изчезна дори и когато, хапнал малко стриди и порто, седях в столовата на хотела с поглед, вперен в огъня, а часът минаваше един.

Бях така погълнат от драмата и от миналото си — тъй като през нея сякаш съзирах предишния си живот, — че не помня кога усетих присъствието на един добре сложен младеж, облечен с изящната небрежност, която така добре си спомнях. Усетих присъствието му, без да разбере кога е влязъл, като продължавах да стоя унесен на огъня в столовата.

Най-после станах и се запътих да спя за най-голямо облекчение на келнера, който непрестанно местеше краката си и ги извиваше по най-различни начини, седнал в мъничкото си килерче зад дървената преградка. Като отивах към вратата, минах покрай господина, който бе влязъл, и сега го видях съвсем ясно. Обърнах се, върнах се малко назад и отново го погледнах. Той не ме позна, но аз веднага разбрах кой е.

В друг момент може би щеше да ми липсва смелостта да го заговоря и може би щях да отложя това за следния ден и да го изгубя. Но в настроението, което ме бе обзело тогава, все още под влиянието на пиесата, аз почувствувах такава благодарност за покровителството, което ми бе оказвал, и любовта ми към него бе така преизпълнила наново сърцето ми, че веднага отидох при него и казах:

— Стиърфорд! Не ме ли познаваш?

Той ме погледна — както си имаше обичай да поглежда понякога, — но разбрах, че не ме позна.

— Боя се, че не се сещаш кой съм — казах аз.

— Боже мой! — възкликна изведнъж той. — Та това е малкият Копърфийлд.

Сграбчих и двете му ръце и просто не можех да го пусна. Ако не се срамувах и ако не се боях да му причиня неудобство, щях да го прегърна през врата и да се разплача.

— Никога, никога, никога не съм бил толкова доволен! Драги ми Стиърфорд, колко се радвам, че те виждам!

— И аз се радвам! — възкликна той, като ми стисна сърдечно ръката. — Не се вълнувай толкова, стари ми приятелю! — Виждах обаче, че радостта, която изпитвах от срещата ни, му прави удоволствие.

Избърсах сълзите, които и най-твърдото ми желание да не заплача не бе успяло да спре, и се изсмях неловко сам на себе си, когато седнахме един до друг.

— По какъв случай си тука? — запита ме Стиърфорд, като ме тупна по рамото.

— Пристигнах днес с дилижанса от Кентърбъри. Една моя леля, която живее в онзи край, ме осинови и сега току-що завърших образованието си там. Ами ти защо си тук, Стиърфорд?

— Аз съм това, което хората наричат Оксфордски човек — с една дума, редовно се отегчавам до смърт там и понастоящем съм на път за дома. Изглеждаш прекрасно, Копърфийлд. Точно такъв, какъвто беше и по-рано! Никак не си се изменил.

— Аз веднага те познах, но теб човек може по-лесно да запомни.

Той се засмя, прокара ръка през къдравата си коса и каза весело:

— Знаеш ли, Дейви, аз сега изпълнявам синовния си дълг. Майка ми живее вън от града и тъй като пътищата са в ужасно състояние, а и у дома е страшно скучно, тази вечер останах тук, вместо да продължа по-нататък. Прекарах в града не повече от шест часа, като по-голямата част от времето ми отиде в прозявки и досада в театъра.

— И аз бях на театър — казах аз. — В Ковънт Гардън. Какво величествено и прекрасно представление, Стиърфорд!

Стиърфорд се разсмя сърдечно.

— Драги ми малък Дейви — каза той, като отново ме потупа по рамото, — ти си същинско цвете. Полската маргаритка при изгрев слънце не е по-свежа и по-невинна от тебе. И аз бях в Ковънт Гардън и никога през живота си не съм присъствувал на по-скучно представление. Хей, господине!

Тези думи той отправи към келнера, който най-внимателно ни наблюдаваше отдалеч, а сега се приближи раболепно.

— Къде сте сложили приятеля ми, мистър Копърфийлд? — каза Стиърфорд.

— Моля, господине?

— Къде сте го сложили да спи? В кой номер? Много добре разбираш какво искам да кажа.

— Знаете, господине — започна келнерът и в гласа му звучеше извинение, — понастоящем мистър Копърфийлд е в номер четиридесет и четири.

— И защо, по дяволите, сте сложили мистър Копърфийлд в някаква си таванска стаичка над яхъра? — сепна се Стиърфорд.

— Вижте, мистър Копърфийлд не беше никак взискателен — продължи с все същия тон келнерът. — Ако е за предпочитане, ще му дадем номер седемдесет и втори, сър, до вас.

— Разбира се, че е за предпочитане — отвърна Стиърфорд. — И побързай!

Келнерът веднага излезе да премести багажа ми. Стиърфорд отново се разсмя, като, види се, много се забавляваше от обстоятелството, че са ми дали номер четиридесет и четвърти. Той отново ме тупна по рамото и ме покани да закусвам на другия ден с него в десет часа — покана, която приех с гордост и удоволствие. Тъй като вече бе станало доста късно, ние си взехме свещите, качихме се горе и се разделихме с приятелска сърдечност пред вратата му. Новата ми стая беше много по-хубава от първата и имаше огромно легло. Там, между възглавниците, достатъчни за шестима, скоро заспах блажено и сънувах древния Рим и Стиърфорд, докато ранните каруци затрещяха през каменния свод отдолу и ме накараха да сънувам богове и гръмотевици.

XX ГЛАВА

ДОМЪТ НА СТИЪРФОРД

Когато на другата сутрин в осем часа камериерката почука на вратата и съобщи, че ми носи вода за бръснене, ужасно се засрамах, тъй като за съжаление няхах нужда от такава, и дори почувствувах как се изчервявам в леглото си. Подозрението, че и тя се бе изсмяла, когато ме питаше, глождеше мисълта ми през всичкото време, докато се обличах, и ме накара да мина виновно и крадешком покрай нея, когато слизах долу за закуска. Съзнанието, че съм по-млад, отколкото бих желал, ми причиняваше такава болка, че дълго се двоумях дали изобщо да изляза на коридора, където я чувах да мете. Застанал до прозореца, аз наблюдавах статуята на крал Чарлс, възседнал един кон, заобиколен от цял куп кабриолети, със съвсем не царствен вид под ръмвящия дъждец и тъмнокафявата мъгла. Принудих се да напусна стаята си едва когато келнерът ми напомни, че приятелят ми ме чака долу.

Заварих Стиърфорд да ме очаква не в залата, а в един уютен частен апартамент с червени завеси и турски килими, където огънят гореше весело, а чудесната гореща закуска бе вече сложена на масата. В малкото кръгло огледало над бюфета весело се отразяваше миниатюрният образ на стаята с огъня, закуската. Със своето самообладание и елегантност Стиърфорд ме превъзхождаше във всяко отношение (включително и възрастта), но непринуденото му покровителствено държане скоро ме накара да се съвзема напълно и да се почувствувам като у дома си. Не можех да се начудя как с неговото пристигане тук целият „Златен кръст“ се бе напълно променил за мен. Вчера бях самотен и изоставен, а днес се радвах на удобства и приятна компания. А колкото до свойското държане на келнера, то бе изчезнало напълно — като че ли никога не бе съществувало. Той ни прислужваше със смиренното на каещ се грешник, облечен сякаш във власеница и с посипана с пепел глава.

— А сега, Копърфийлд — каза Стиърфорд, когато останахме сами, — искам да чуя с какво се занимаваш, къде отиваш и изобщо какво става с теб. Чувствувам те просто като своя собственост.

Светнал от радост, че той все още се интересува от мен, аз му разправих как леля ми бе предложила това малко пътешествие и къде възнамерявам да отида...

— Щом като не бързаш — каза ми тогава Стиърфорд, — ела у дома в Хайгит и остани при нас един-два дена. Майка ми ще ти бъде приятна — тя е малко суетна по отношение на мен, но човек може да ѝ прости това — пък и самата тя много ще ти се зарадва.

— Бих желал да е така, както казваш — отвърнах усмихнато аз.

— О, несъмнено. Всеки, който ме обича, веднага спечелва сърцето ѝ.

— Тогава значи и аз ще ѝ стана любимец — казах аз.

— Не ти остава нищо друго, освен да опиташ. Сега нека да отидем да разгледаме лъвовете. Струва си да ги покаже човек на такъв младенец като теб, Копърфийлд, а след това ще потеглим за Хайгит с дилижанса.

Просто ми се струваше, че сънувам и ще се събудя отново в стая номер четиридесет и четвърти, ще обядвам самичък в нишата до огъня, а келнерът ще се държи свойски. След като писах на леля си за щастливата ми среща с любимия съученик и приятел и ѝ казах, че съм приел поканата му да им погостувам, Стиърфорд и аз наехме един открит файтон, за да разглеждаме някои от забележителностите на столицата. Отидохме и в музея и не можех да не забележа колко много знаеше Стиърфорд по всеки въпрос и как небрежно се отнасяше към тези свои знания.

— Сигурно ще завършиш университета с отличие, Стиърфорд — казах аз, — или може би вече си го завършил; и тогава всички ще имат пълно основание да се гордеят с тебе.

— Аз ли да завърша университета! — провикна се Стиърфорд. — Нищо подобно! Драги ми Дейзи^[1] — имаш ли нещо против да те наричам така?

— Ни най-малко! — отвърнах аз.

— Чудесно! Драги ми Дейзи — продължи Стиърфорд, като се засмя, — нямам никакво желание да се отлича в тази насока. Смятам,

че вече съм получил толкова знания, колкото ми са необходими. Дори и сега собственото ми общество ми е понякога скучно.

— Но славата... — започнах аз.

— Дейзи, колко си романтичен! — каза Стиърфорд, като се разсмя още по-сърдечно. — Нима за мен има значение, ако някаква си сган тъпаци ме гледат със зяпнали уста и вдигат ръце до небесата! Нека вършат това спрямо другиго. Аз не ламтя за слава.

Смутих се, че съм направил такава голяма грешка, и се зарадвах, когато променихме разговора. За щастие това не бе мъчно, тъй като със свойствената си лекота и непринуденост Стиърфорд можеше много бързо да минава от една тема на друга.

Първата ми житейска несполука

След като поразгледахме някои забележителности, отидохме да хапнем и късият зимен ден премина така бързо, че когато дилижансът ни свали пред стара тухлена къща на върха на една височина в Хайгит, бе вече почнало да се смрачава. Когато слязохме, на вратата ни чакаше една не много възрастна жена с горда осанка и хубаво лице. Тя нарече Стиърфорд „моят скъп Джеймс“ и го прегърна горещо. Той ме представи на майка си и тя ме поздрави величествено.

Тихата им старомодна къща имаше благороден изглед и в нея цареше образцов ред. От прозореца на стаята си виждах целия Лондон, разстлан в далечината като огромно валмо мъгла, през която тук-там проблясваха светлинки. Докато се обличах, хвърлих поглед към солидните мебели и окачените по стените пастелни картини, представляващи дами с корсажи и напудрени коси. Те се появяваха и изчезваха от стените, осветявани от трепкащия огън в камината. Разгледах стаята си съвсем набързо, тъй като веднага ме повикаха за вечеря.

В столовата имаше още една дама — дребна на ръст, мургава и не много приятна за гледане, макар и с правилни черти. Тя привлече вниманието ми може би защото не бях очаквал да я видя или защото стоях точно срещу нея, или пък най-после защото във вида ѝ имаше нещо наистина забележително. Косите и очите ѝ бяха черни, а погледът ѝ жив и проникателен. Беше слабичка и върху горната ѝ устна имаше някакъв белег. Беше стар и приличаше по-скоро на ръб — безцветен и зараснал твърде отдавна. Минаваше през устата ѝ и отиваше надолу към брадичката, като едва се виждаше. Забелязваше се по-ясно само върху горната устна, чиято форма бе поизменил. Заклучих мислено, че трябва да е около тридесетгодишна и че желае да се омъжи. Понаприличваше на запустяла къща, която отдавна чака наематели. И все пак, както споменах, имаше хубави черти. Като че ли слабееше от някакъв вътрешен огън, който светеше в мрачните ѝ очи.

Представиха ми я под името мис Дартъл и както Стиърфорд, така и майка му я наричаха Роза. Разбрах, че живее у тях отдавна и от дълги години е компаньонка на мисис Стиърфорд. Направи ми впечатление, че никога не казва направо това, което иска да каже, а само го загатва, като по този начин представя нещата много по-преувеличено, отколкото са всъщност. Така например, когато мисис Стиърфорд

забеляза по-скоро на шега, отколкото сериозно, че се бои да не би синът ѝ да води доста буен живот в университета, мис Дартъл каза:

— О, така ли? Вие знаете колко съм невежа и питам само за сведение, но не е ли винаги така? Не е ли известно, че студентският живот...

— Искате да кажете, Роза, че студентският живот е подготовка за сериозна дейност, така ли? — каза хладно мисис Стиърфорд.

— Да, да, това е вярно — отвърна мис Дартъл. — Но все пак искам да ми обясните, ако не съм правилно осветлена, наистина ли в студентския живот...?

— Наистина ли какво? — каза мисис Стиърфорд.

— О, да, разбирам — не е истина. Радвам се, че не е истина! Сега вече знам какво да правя! Това е преимущество да задава човек въпроси. Сега вече никога не ще позволя да говорят пред мен, че студентите водят разпуснат и непристоен живот.

— И бихте имали право — каза мисис Стиърфорд. — Наставникът на сина ми е много съвестен джентълмен и ако нямах пълно доверие в сина си, би трябвало да имам в него.

— Така ли? — каза мис Дартъл. — Значи имате доверие в него. И наистина ли е съвестен?

— Да, напълно съм убедена в това — отвърна мисис Стиърфорд.

— Това е чудесно! — възкликна мис Дартъл. Каква утеха! И наистина смятате, че е съвестен, така ли? Значи той не е... Е да, не би могъл и да бъде, ако е наистина съвестен. Отсега нататък ще имам великолепно мнение за него. Не можете да си представите колко много ми се издига той в очите, като казвате, че е действително съвестен!

По същия начин мис Дартъл правеше намеци във връзка с всеки въпрос, за който заговаряхме, и, трябва да си призная, ловко успяваше да върши това дори и когато влизаше в спор със Стиърфорд. Преди да свърши вечерята, удаде ми се още един случай да се убедя в тази нейна способност. Мисис Стиърфорд заговори за намерението ми да отида в Съфък и тогава ми хрумна да кажа, че ще се зарадвам много, ако и Стиърфорд дойде с мен. Обясних му, че отивам да навестя старата си бавачка, както и семейството на мистър Пеготи — лодкаря, с когото го бях запознал веднъж в училище.

— Спомням си го, онзи едър човек — каза Стиърфорд. — С него беше и синът му, нали?

— Не, той му е племенник — отвърнах аз. — Но го е отгледал като собствен син. Има и една много хубава племенница, която също е осиновил. С една дума, къщата му (или по-право лодката му, тъй като той живее в една лодка на суха земя) е пълна с хора, които той отрупва с щедростта и добротата си. Уверен съм, Стиърфорд, че ще изпаднеш във възторг от това семейство.

— О, така ли? Надявам се. Сигурно си заслужава да отиде човек там, особено пък като ще имам удоволствието да пътувам с теб, Дейзи. Трябва да е забавно да видя този вид хора и поне за малко да стана един от тях.

Сърцето ми подскочи от радост при мисълта за това ново удоволствие. Но когато мис Дартъл, която не ни изпускаше от святкащите си очи, чу Стиърфорд да говори за „този вид хора“, веднага се намеси:

— О, така ли? Наистина ли са такива? Хайде, разправете ми.

— Какви „такива“? И изобщо за кого питате? — обърна се към нея Стиърфорд.

— Думата ми е за този вид хора. Наистина ли са животни и грубияни и съвсем различни от нас? Така бих желала да знам това!

— Без съмнение между нас и тях има известна разлика — каза равнодушно Стиърфорд. Предполага се, че те не са така чувствителни като нас. Не се засягат и обиждат така лесно, а освен това са и много добродетелни. Най-малкото така казват някои и предполагам, че са прави. Обаче не са много изтънчени и трябва да бъдат благодарни, че чувствата им се нараняват също така мъчно, както и грубата им дебела кожа.

— О, така ли! — възкликна мис Дартъл. — Едва ли нещо ми е правило по-голямо удоволствие от тези ваши думи. Толкова е утешително да знае човек, че тези хора не чувствуват много дълбоко страданията си! Понякога съм бивала така загрижена за тях! Отсега нататък обаче няма да ме занимават. Човек се учи, докато е жив. Признавам си, че имах известни съмнения, но сега вече се разпръснаха. По-рано не знаех, обаче сега знам, и това доказва колко е полезно да се пита.

Помислих си, че Стиърфорд бе говорил на шега или само за да подразни мис Дартъл и че, когато тя си излезе, той ще потвърди това.

Но когато двамата останахме сами край огъня, той само ме запитва какво впечатление ми е направила тя.

— Доста е умна, нали?

— Умна! Устата ѝ прилича на точиларско колело и всичко, което попадне там, тя наостря, също както е изострила и собственото си лице и снага през тези няколко години. Просто се е изтънила от изостряне. Като острие е.

— И какъв особен белег има на устната си! — забелязах аз.

Стиърфорд смръщи лице и помълча малко.

— Всъщност аз направих това — каза той.

— Някаква нещастна случайност ли?

— Не. Тогава бях малко момче и тя така ме ядоса, че хвърлих върху ѝ една тесличка. Многообещаващо ангелче трябва да съм бил тогава!

Страшно съжалих, че съм засегнал такъв деликатен въпрос, но сега вече беше безполезно.

— Както виждаш, тя носи този белег оттогава — каза Стиърфорд — и ще продължава да го носи, докато се успокои в гроба си, ако изобщо има място, където би се успокоила — нещо, в което се съмнявам. Тя е сираче, дъщеря на братовчед на баща ми. Когато и той умря, майка ми, която вече бе овдовяла, я взе у нас, за да не е самичка. Тя си има около две хиляди лири собствени пари и всяка година спестява лихвите, за да увеличи капитала си. Ето ти историята на мис Роза Дартъл.

— И не се съмнявам, че те обича като брат? — казах аз.

— Хм — възкликна Стиърфорд, като се загледа в огъня. — Някои сестри не обичат много братята си, а някои... Но както и да е, Копърфийлд! Хайде да прием наздравица за полските маргаритки в твоя чест и за момините сълзи, които ни сеят, ни жънат — в моя. Срам за мен! — Горчивата усмивка, засенчила лицето му, изчезна при тези весело изречени думи и той отново стана сърдечен и очарователен както винаги.

Когато пиехме чай, не можех да се удържа да не гледам белега с някакво болезнено любопитство. Скоро забелязах, че той беше най-чувствителната част на лицето ѝ и че, когато тя побледняваше, белегът пръв се променяше и заприличваше на тънка оловна ивица, показваща се с цялата си дължина подобно на следа от симпатично мастило,

доближена до огън. Тя се спречка малко със Стиърфорд при игра на табла и когато ми се стори за миг, че бе изпаднала в ярост, белегът изскочи като някакво старинно писание на стена.

Никак не се учудих, като виждах колко предана бе мисис Стиърфорд към сина си. Тя сякаш не беше в състояние да мисли или говори за друго нещо. Първо ми показва портрета му като малко дете в едно медальонче заедно с къдрици от косата му, сетне ми го показва като ученик, какъвто го бях видял за първи път, а освен това постоянно носеше в себе си портрета му, какъвто беше той сега. Всичките писма които ѝ бе писал, тя пазеше в едно писалище до стола си край камината и дори искаше да ми ги прочете, а и аз с удоволствие бих ги чул, ако синът ѝ не бе я помолил да не върши това.

— Синът ми каза, че сте се запознали в училището на мистър Крийкъл каза ми мисис Стиърфорд, когато седяхме заедно край масата, а другите двама играеха табла настрани от нас. — Сега си спомням, че още тогава той ми разправяше за един по-малък от него ученик, към когото се бил доста привързал, но, разбира се, бях забравила името му.

— По онова време той беше много великодушен и благороден към мен, госпожо, уверявам ви — казах ѝ аз, — и тогава страшно много се нуждаех от приятел. Не знам какво бих правил без него.

— Той е винаги великодушен и благороден — каза мисис Стиърфорд гордо.

Бях напълно съгласен с нея, пък и тя го знаеше, тъй като вече се отнасяше много мило и ласкаво към мен, и само когато говореше за сина си, добиваше отново високомерен вид.

— Общо взето, училището на мистър Крийкъл никак не беше подходящо за моя син — каза тя. — Но тогава съществуваха известни обстоятелства, които бяха по-важни дори от въпроса за характера на училището, където го пращах. Неговият независим дух изискваше, щото той да бъде настанен при такъв директор, който би чувствувал надмощието му и би бил в състояние да се преклони пред него. В лицето на мистър Крийкъл намерихме точно такъв човек.

Познавах много добре мистър Крийкъл и тези нейни думи никак не ме учудиха. Не само че не го презирах още повече, но дори реших, че преклонението му пред такава неотразима личност като Стиърфорд го прави по-малко отвратителен.

— При своя самостоятелен характер — продължи мисис Стиърфорд — Джеймс не би могъл да се подчини на никаква дисциплина, а в това училище, почувствувал се като истински властелин, той реши да се покаже достоен за високото положение, което заемаше. Това беше напълно в неговия дух. Там моят син без всякакво принуждение се увлече в науката и стана пръв ученик, какъвто би бил винаги, когато пожелае това. Той ми разправи, мистър Копърфийлд, колко много сте привързан към него и как вчера, когато сте се срещнали, сте се зарадвали до сълзи. Няма да се преструвам и ще ви кажа най-искрено: никак не се учудвам, че Джеймс събужда такива чудесни чувства, но и едновременно с това и не мога да бъда равнодушна към този, който умее да цени сина ми, и много се радвам, че ви виждам тук. Бъдете уверен, че синът ми ви обича много и винаги можете да разчитате на покровителството му.

Мис Дартъл играеше табла така усърдно, както вършеше всичко друго. И ако, когато дойдох, я бях видял най-напред над таблата, сигурно щях да си помисля, че е отслабнала и очите ѝ са станали по-големи само благодарение на трескавостта, с която играеше. Но бих сбъркал твърде много, ако предположех, че е пропуснала и дума от разговора ми с мисис Стиърфорд. Тя не бе пропуснала и изпълнените ми с възторг погледи, когато, поласкан от доверието ѝ, с наслаждение слушах думите ѝ и се чувствах по-възрастен, отколкото когато напуснах Кентърбъри.

По-късно вечерта, когато донесоха подноса с виното и чашите, двамата със Стиърфорд седнахме край камината и той обеща, че ще си помисли сериозно за отиването ни в Съфък. Беше на мнение, че няма защо да бързаме; бихме могли да поостанем у тях още една седмица. Майка му гостоприемно каза същото. Докато говорехме, той на няколко пъти ме нарече „Дейзи“. Това отново събуди любопитството на мис Дартъл.

— Мистър Копърфийлд, това ваш прякор ли е? — запита ме тя. — И защо ви нарича така? Дали защото ви счита за млад и невинен? Толкова съм глупава в тези работи!

Поруменях, когато ѝ отвърнах, че сигурно е така.

— О, радвам се, че го разбрах — каза мис Дартъл. — Питам само за сведение и ми е драго, че узнах каква е работата. Значи той ви счита

за млад и невинен и затова се е сприятелил с вас. Колко прелестно е всичко това!

Скоро след тази забележка тя отиде да спи, а и мисис Стиърфорд се оттегли в стаята си. Стиърфорд и аз останахме още малко край огъня, като разговаряхме за Тредълс и другите приятели от Салем Хаус, а сетне заедно се качихме горе. Неговата стая беше до моята и отидох да я разгледам. Тя беше самото възплъщение на удобство и уютност — изпълнена с кресла, възглавнички и табуретки, изработени от майчината му ръка и предназначени да му създадат най-приятна обстановка. На стената беше окачен един неин портрет, откъдето хубавото ѝ лице гледаше с топлота своя любимец, сякаш тя искаше образът ѝ да бди над него дори и когато спи.

В стаята ми гореше огън, а завесите на прозорците и край леглото бяха спуснати и това придаваше голяма уютност на цялата обстановка. Седнах в едно кресло край камината, за да се отдам още по-пълно на щастието си. Бях се унесъл в радостните си мисли, когато видях образът на мис Дартъл да ме гледа с жадни очи от един портрет над камината.

Сходството с оригинала беше удивително, поради това погледът ѝ беше действително пронизващ. Художникът не бе нарисувал белега, обаче аз го виждах. Той ту се мяркаше само върху горната устна, където го бях забелязал през време на обета, ту се показваше с цялата си дължина, както бе оставила следите си тесличката и какъвто бивате, когато мис Дартъл се разядосаше.

С досада си мислех защо не я бяха сложили другаде, а трябваше да я настанят тъкмо при мене. За да се отърва от нея, се съблякох бързо, изгасих светлината и се мушнах в леглото. Но докато заспивах, си представях, че погледът ѝ казва: „Наистина ли е така? Тъй бих искала да знам.“ И когато през нощта се събудих, открих, че в сънищата си питам най-различни хора дали наистина е така, без самичък да знам какво точно искам да разбера.

---

[1] Дейзи на английски значи „маргаритка“. Бел.пр. ↑

XXI ГЛАВА

МАЛКАТА ЕМИЛИЯ

В този дом имаше един слуга, който, както разбрах, беше постъпил на служба при Стиърфорд, когато влязъл в университета. Слугата представляваше самата благопристойност. Просто ми се струваше, че едва ли е съществувал друг човек на тази длъжност с по-благопристоен вид. Беше много спокоен, мълчалив, почтителен, движеше се безшумно, винаги се явяваше, когато трябва и никога, когато нямаше нужда от него. Най-главното му достойнство обаче беше внушителният му вид. Имаше неподвижно лице, вратът му беше някак си вцепенен, главата гладка, а косата ниско остригана, освен отстрани, където образуваше бакенбарди. Приказваше много меко и притежаваше особения навик да произнася буквата „с“ така ясно, че изглеждаше да я употребява по-често от другите хора. Ако носът му бе обърнат наопаки, той пак би съумял да изглежда внушителен и благопристоен. Беше си създал атмосфера от благопристойност, в която се движеше с непоколебима увереност. Толкова бе благопристоен, че беше невъзможно да бъде обвинен в нещо нередно. Имаше толкова внушителен вид, че никому не би хрумнало да го облече в ливрея. Да му се възложи някаква унижителна работа, значеше да се нанесе незаслужена обида на един наистина благопристоен човек. Забелязах, че прислужничките в този дом прекрасно съзнаваха това негово качество и винаги сами вършеха черната работа, докато той четеше вестника край кухненския огън. Никога не бях виждал по-държан човек. Но с това свое качество, както и с всички останали, той само изглеждаше още по-благопристоен. Дори и обстоятелството, че никой не знаеше кръщелното му име, беше част от благопристойността му. Никой не можеше да има нещо против фамилното му име, което беше Лимитър. Питър можеше да бъде обесен, а Том изпратен на заточение, обаче Лимитър си оставаше безукорно благопристоен.

Може би това се дължеше на самото естество на благопристойността като абстрактно качество, обаче в присъствието на

този човек се чувствах особено млад. Колко възрастен беше самият той, не можах да отгатна. И това пак беше резултат на същото негово качество. На преизпълненото му с чувство за собствено достойнство лице можеха спокойно да се дадат както тридесет, така и петдесет години.

На сутринта Литимър се появи в стаята ми още докато бях в постелята. Беше дошъл да ми донесе ужасната за мен вода за бръснене, както и да ми разопакова нещата. Когато отдръпнах завесите и го погледнах, видях, че той изглежда благопристоен както винаги, без да бъде повлиян от източния януарски вятър, като дори при дишането му не се образуваше пара. Застанал в първата танцова позиция, той държеше отляво и отдясно обувките ми и издихваше невидими пращинки от жакета ми, който бе положил върху стола като бебе.

Поздравих го с добро утро и го попитах колко е часът. Той извади от джоба си най-благопристойния часовник, който някога съм виждал, попречи с палеца си на пружината да се отвори докрай, погледна циферблата по такъв начин, сякаш часовникът бе някаква стрида-оракул, и каза, че ако ми е угодно, часът е осем и половина.

— Мистър Стиърфорд ще бъде доволен да узнае как сте си отпочинали, сър.

— Благодаря, много добре — отвърнах аз. — Как е мистър Стиърфорд?

— Благодаря, сър, мистър Стиърфорд е доста добре. — Това беше друга негова особеност — не употребяваше превъзходните степени на прилагателните. Винаги се придържаше към златната среда.

— Желаете ли нещо друго, което бих имал честта да сторя за вас, сър? Звънецът бие в девет часа. Семейството се събира за закуска в девет и половина.

— Не се нуждая от нищо, благодаря ви.

— Аз ви благодаря, сър, ако ви е угодно. — С тези думи и като кимна лекичко с глава, когато минаваше край леглото ми, като че ли за да се извини, че ме поправа по въпроса относно това, кой кому трябва да благодари, той си излезе и затвори така тихо вратата, сякаш се бях унесъл в сладка дрямка, от която зависеше животът ми.

Всяка сутрин водехме съвсем същия разговор: никога не си казвахме нещо повече и никога по-малко. И въпреки това, колкото и предишната вечер да бях се чувствувал по-близо до зряла възраст благодарение на приятелството на Стиърфорд, на оказването ми от мисис Стиърфорд доверие или на разговорите с мис Дартъл, в присъствието на този най-благопристоен от всички мъже ставах според думите на един от по-маловажните ни поети „отново момче“.

Литимър ни намери коне и Стиърфорд, който знаеше всичко, ме научи да яздя. Намери ни саби и Стиърфорд ми даде уроци по фехтовка; достави ни отнякъде ръкавици и аз се заех да се усъвършенствувам в боксирането. Не се тревожех, че Стиърфорд може да ме намери неопитен в тези изкуства, обаче мисълта какво ще каже на това благопристойният Литимър страшно ме смущаваше. Нямах основание да предполагам, че Литимър владееше тези науки; нито даже с едно помръдване на достопочтените си клепки не ми беше дал да разбере, че ги владее, и все пак, когато той биваше край нас по време на упражненията ни, се чувствавах най-зеленият и най-неопитен от всички смъртни.

Занимавам се така обстойно с този човек, защото по онова време той ми направи силно впечатление, както и поради това, което се случи по-нататък.

Седмицата измина най-приятно. Лесно е да се предположи, че за такъв възторжен младеж като мен дните просто хвърчаха. И все пак те ми дадоха възможност да опозная Стиърфорд още по-добре; хиляди дребни неща ме караха да му се удивлявам още повече, така че, когато седмицата изтече, имах усещането, че съм бил дълго време с него. Възхитителният начин, по който се държеше към мен като с играчка, ми беше по-приятен, отколкото всяко друго отношение, което би възприел. То ни напомняше за по-раншната ни дружба, проявяваше се като нейна естествена последица, показваше ми, че не се е променил и отърсваше от мен всякаква неловкост, която бих почувствувал, ако сравнявах моите достойнства с неговите. Особено ме радваше, че с никого друго не се държеше така свойски, ласкаво и непринудено. Също както в училище се отнасяше към мен по-различно, отколкото към другите, така и сега с радост си мислех, че на мен той гледа по-иначе, отколкото на останалите си приятели. Искрено вярвах, че съм

му по-близък от тях и това караше сърцето ми да се изпълва с още по-голяма обич.

Той реши да ме придружи до Съфък и денят на тръгването ни скоро дойде. Отначало се двоумеше дали да вземе със себе си и Литимър, обаче счете за по-добре да го остави вкъщи. Това благопристойно създание, доволно от съдбата си, каквато и да беше тя, нареди куфарите ни в малкия файтон, който щеше да ни отведе в Лондон, по такъв начин, сякаш ни предстоеше да пътуваме цели векове, а пое скромно предложената му от мен почерпка с превъзходно спокойствие.

Взехме си сбогом с мис Дартъл и мисис Стиърфорд. Поблагодарих ѝ горещо за гостоприемството и тя се раздели с нас най-сърдечно. Последното нещо, което видях, беше изпълненият с достойнство поглед на Литимър, който, както ми се стори, изразяваше мълчаливото му убеждение, че наистина съм твърде млад.

Дори няма да се опитвам да опиша какво чувствах, когато отново се връщах щастлив към родното си място. Потеглихме за там с пощенската кола. Спомням си, така много се тревожех за впечатлението, което Ярмут ще произведе на Стиърфорд, че когато колата ни носеше през тъмните улици към хана и той каза, че доколкото може да схване, градчето му изглежда някаква приятна, тиха, своего рода дупка, аз се почувствувах много доволен. Легнахме си веднага, щом като пристигнахме, и на другата сутрин закусихме доста късно. Стиърфорд, в много добро настроение, бе излязъл да се поразходи край брега, преди аз още да бях станал. Когато се върна, ми каза, че вече е успял да се сприятели с половината лодкари от градчето. Освен това в далечината видял онова, което сигурно трябва да е било къщата на мистър Пеготи, чийто комин спокойно пушел. При това, прибави той, съблазнил се от мисълта да отиде там, да им се представи вместо мене, като каже, че годините са го променили и затова не могат да го познаят.

— Кога ще ме запознаеш с тези хора, Дейзи? — запита ме той. — Аз съм на твое разположение. Нареди всичко, както ти е удобно.

— Знаеш ли, Стиърфорд, мисля си, че най-подходящият момент ще е тази вечер, когато всички са се прибрали край огъня. Тогава къщичката им е толкова уютна!

— Така да бъде — отвърна ми той. — Ще отидем още тази вечер.

— Няма да ги предупрежда, че сме пристигнали — казах аз, светнал от радост. — Трябва да ги изненадаме.

— О, разбира се. Няма да е никак забавно, ако не сторим това — съгласи се той. — Трябва да заварим туземците в обичайната за тях обстановка.

— Вярно, нали са „особен вид хора“, както ги нарече веднъж.

— Ха! Та ти значи не си забравил пререканията ми с Роза? — възкликна той, като ми хвърли бърз поглед. — Дявол да я вземе тази жена, почти се страхувам от нея. Прилича ми на някакъв призрак. Но да не мислим за нея. А сега какво ще правиш? Сигурно възнамеряваш да отидеш да се видиш с бавачката си, нали?

— О, да — отвърнах аз. — Най-напред трябва да отида при Пеготи.

— Добре — съгласи се Стиърфорд, като погледна часовника си. — Ще бъде ли достатъчно, ако ти оставя два часа да плачат върху теб от радост?

Отвърнах му смееешком, че това време тъкмо ще ни стигне, но че ще трябва и той да дойде, тъй като славата му го е изпреварила и ще види как там го считат почти за толкова велик, колкото съм и аз.

— Ще дойда навсякъде, където ми кажеш, и ще върша всичко, каквото искаш — отвърна той. — Обясни ми къде да те намеря и след два часа ще ти се представя в каквото настроение пожелаеш — комично или сантиментално.

Описах му най-подробно как да намери дома на мистър Баркис, преносвач до Блъндърстоун и другаде, и тръгнах нататък самичък. Духаше остър, освежителен ветрец, земята беше суха, а морето прозрачно и ясно. Слънцето разливаше обилно светлина, макар и немного топлина, и от всичко лъхаше жизненост и бодрост. Радостта, че съм тук, така ободряваше и мен, че просто ми идеше да спирам хората из улиците и да се ръкувам с тях.

Разбира се, уличките ми изглеждаха тесни. Местата, които сме виждали като деца, винаги ни се струват такива, когато ги посетим като възрастни. Но не бях забравил нищо по тях и нищо не се беше изменило освен дюкяна на мистър Оумър. Където по-рано пишеше „Оумър“, сега се четеше „Оумър и Джорам“.

След като прочетох фирмата, стъпките ми неусетно се отправиха към дюкяна, пресяхох улицата и влязох вътре. В дъното на дюкяна се

виждаше една хубава жена, която друсаше бебе, докато друго едно детенце се държеше за престилката ѝ. Не ми беше трудно да разпозная Мини и децата ѝ. Стъклената врата на задната стаичка не беше отворена, обаче от работилницата в двора долиташе добре познатият ми звук, който сякаш не бе преставал от времето, когато го бях чул за първи път.

— Мистър Оумър вкъщи ли си е? — запитах аз, като влязох. — Бих желал да го видя за малко, ако си е у дома.

— О, да, господине, вкъщи си е — каза Мини. — Това време не влияе добре на астмата му. Джо, извикай дядо си!

Малкото човече, което я държеше за престилката, извика така силно, че се засрами от гласа си и завря лице в полите ѝ за неин най-голям възторг. Чу се някакво тежко дишане и задъхване, което се приближаваше към нас, и скоро мистър Оумър застана пред мен, позадъхан, отколкото в миналото, обаче не много по-стар на вид.

— На ваше разположение, сър — каза той. — Какво мога да направя за вас, сър?

— Да се ръкувате с мене, ако обичате, мистър Оумър — казах, като му подадох ръка. — Едно време вие се показвахте много добър към мен, но се боя, че тогава не ви дадох да разберете, че оценявам това.

— Така ли? — отвърна старият човек. — Радвам се да чуя подобно нещо, но не си спомням кога е било това. Сигурен ли сте, че съм бил аз?

— Напълно.

— Изглежда, че паметта ми е станала толкова къса, колкото и дъхът ми — каза мистър Оумър, като ме погледна и заклати глава, — тъй като не мога да си спомня кой сте.

— Не си ли спомняте как един ден дойдохте на дилижанса да ме посрещнете, след това пих тук чай, а сетне всички отидохме с файтон в Блъндърстоун: вие, аз, мисис Джорам и мистър Джорам, който тогава още не ѝ беше съпруг.

— Мили боже! — възкликна мистър Оумър, след като от изненада се закашля. — Наистина ли! Мини, мила, спомняш ли си? Божичко, да. Покойникът беше дама, нали?

— Майка ми — прибавих аз.

— Да, разбира се — каза мистър Оумър, като докосна с пръст жилетката ми, — имаше и едно детенце. Положихме го до майката. Да,

да, в Блъндърстоун. Я виж ти! И как сте оттогава?

— Много добре, благодаря. Надявам се, че и вие сте добре.

— О, няма от какво да се оплаквам — каза мистър Оумър. — Дишането ми става все по-трудно, но така е, когато човек остарява. Приемам нещата такива, каквито са и се старая да се примирявам. Това е най-разумното, нали?

Мистър Оумър отново се засмя, вследствие на което се закашля, а дъщеря му се помъчи да му помогне. Тя беше застанала до нас и друсаше бебето си над тезгяха.

— Да, да, разбира се. Покойниците бяха двама! — продължи да възклищава мистър Оумър. — И вярвате ли, сър, денят на сватбата на Мини и Джорам беше определен точно когато отивахме всички в Блъндърстоун. „Хайде, кажете кога да направим сватбата, сър“ — казваше Джорам. „Да, татко, хайде“ — подканваше ме и Мини. И ето сега вече сме съдружници. А погледнете тук! Това е най-мъничкото.

Мини се засмя и си оправи превързаната на челото с панделка коса, а баща ѝ пхна един от дебеличките си пръсти в ръчичката на детето, което тя люлееше над тезгяха.

— Да, разбира се, покойниците бяха двама — повтори още един път мистър Оумър, като поклати възпоменателно глава. — Точно така! А Джорам тъкмо сега прави едно сиво ковчеже със сребърни гвоздеи, около два инча по-малко от това — и посочи бебето. — Ще вземете ли нещо за закуска?

Аз му поблагодарих, но отказах.

— Чакай да си спомня — подхвана мистър Оумър, — жената на преносвача Баркис, която е сестра на лодкаря Пеготи, има нещо общо със семейството ви, нали? Сякаш беше на служба при вас, а?

Отговорих му утвърдително и това му достави удоволствие.

— Паметта ми взе да се поправя, та дано да стане същото и с дишането ми — каза мистър Оумър. — Знаете, господине, при нас работи една нейна млада роднина, която има такъв вкус в шиенето, че и една графиня не може да се сравни с нея.

— Да не би да е малката Емилия? — изпуснах се неволно аз.

— Името ѝ е Емилия — каза мистър Оумър, — и наистина е малка. Но, вярвайте ми, има такова личице, че половината жени тук си умират от завист.

— Глупости, татко! — извика Мини.

— Мила моя — обърна се към нея баща ѝ, като ми намигна, — не казвам, че и с теб е така, но вярно е, че половината жени в Ярмут и на пет мили оттук се пръскат от завист.

— Тогава, татко — обади се Мини, — тя не би трябвало да излиза от средата си и да им дава повод да приказват против нея. Ако си седеше, където ѝ е мястото, нямаше да ѝ завиждат.

— Ами, ами, нямаше! — отвърна мистър Оумър. — Ти, миличка, не познаваш хората. Има ли нещо, което една жена не би направила, стига да може, особено пък ако то е свързано с хубостта на друга жена?

Като изрече тези хули срещу жените изобщо, помислих си, че с мистър Оумър всичко е свършено. Той така буйно се закашля и така се мъчеше да си поеме дъх, че просто очаквах главата му да падне на тезгяха, а обутите му в черни бричове крака, привързани с панделки на колената, да потрепнат в предсмъртни мъки. Най-после обаче той се посъвзе, макар че все още дишаше тежко и беше толкова изтощен, че се принуди да седне на стола до писалището.

— Вижте — продължи той, като изтриваше главата си и се задъхваше, — тя не се е сближила с никого тук. Няма приятелки, а и никому не позволява да я ухажва. И вследствие на това хората пущат слухове, че Емилия искала да минава за дама. Ако питате мен, смятам, че тази мълва води началото си от времето, когато веднъж казала в училище, че ако стане дама, ще направи еди-какво си за вуйчо си и ще му купи не знам какви работи.

— Уверявам ви, мистър Оумър, че когато и двамата бяхме деца, тя разправяше същото и на мен — казах с жар аз.

Мистър Оумър кимна с глава и си почеса главата.

— Така е. И после тя умее да се облича много хубаво с малко средства, докато мнозина не могат да сторят същото и с много, та и това прави работата още по-неприятна. Пък си е и малко особена. Разглезеничка е и често пъти сама не знае какво иска. Това е всичко. Нищо друго не са казвали против нея, нали?

— Не, татко — отвърна мисис Джорам. — По-лошо от това не са казвали.

— Когато си намери работа като компаньонка на една стара дама, двете не можаха да се разберат добре и Емилия я напусна. Тогава дойде тук и се услови за три години. Почти две са вече минали и ние

сме много доволни от нея. Струва колкото шест други момичета! Кажи, Мини, не съм ли прав?

— Да, татко. Не можеш да кажеш за мен, че я подценявам.

— Точно така. И тъй, млади господине — обърна се той към мене, като се почеса няколко пъти по брадата, — за да не кажете, че езикът ми е толкова дълъг, колкото дъхът ми е къс, вече няма да приказвам.

Докато разговаряхме за Емилия, те приказваха с нисък глас и затова помислих, че тя е някъде наблизо. Запитах мистър Оумър дали наистина е така и той кимна, като посочи с глава към вратата на задната стаичка. Попитах го бързо дали мога да надзърна и той ми позволи. Погледнах през стъклото и я видях, че седи и шие. Беше станала същинска красавица. Беше дребничка, със същите безоблачно сини очи, които бяха пронизали детското ми сърце. Беше се обърнала усмихнато към едно от децата на Мини, което си играеше край нея. Вярно е, че във веселото ѝ лице се четеше своеволие; от него лъхаше и старата ѝ капризна игривост, обаче цялата ѝ красива външност излъчваше доброта. И съм сигурен, че тя можеше да донесе само щастие.

А през всичкото време от двора долиташе мелодията, която — уви! — никога не бе преставала.

— Не бихте ли желали да влезете и да си поприказвате с нея, сър? — подкани ме мистър Оумър. — Хайде, влезте и си поговорете! Чувствайте се като у дома си.

Но бях твърде стеснителен, за да се реша на това. Боях се да не я смутя, а и самият аз се чувствах обладан от смущение и затова запитах мистър Оумър за часа, когато тя напуска работилницата, за да се видим в по-удобно време. Сетне си взех сбогом с мистър Оумър, с хубавата му дъщеря и с децата ѝ, и се запътих към дома на милата ми стара Пеготи.

Тя си беше в покритата с плочки кухня и готвеше обета. Щом почуках на вратата, ми отвори и ме запита какво обичам. Аз я погледнах усмихнато, но тя не ми отвърна със същото. Не бях преставал да ѝ пиша, но трябва да бяха изминали около седем години, откакто се бяхме видели за последен път.

— Мистър Баркис вкъщи ли си е, госпожо? — запитах я с престорено груб глас.

— Вкъщи си е, господине, но е на легло — много страда от ревматизъм.

— Не ходи ли сега в Блъндърстоун? — запитах аз.

— Когато е добре, ходи — отвърна ми тя.

— Ами вие отивате ли там, мисис Баркис?

Тя ме погледна по-внимателно и забелязах, че направи едно движение с ръце, сякаш искаше да плесне.

— Бих искал да ви запитам за една къща там — как я наричаха?

— да, Гарваново свърталище — казах аз.

Тя направи една стъпка назад и вдигна уплашено ръце, сякаш за да се запази от мен.

— Пеготи! — извиках ѝ аз.

— Милото ми момченце! — извика тя и двамата избухнахме в плач и се прегърнахме.

Не съм в състояние да опиша какво правеше в своя възторг Пеготи — как се смееше и плачеше, как не можеше да ми се нарадва, как се гордееше с мене и едновременно с това се чувствуваше съкрушена, че не е в състояние, когато поиска, да притисне до майчинските си гърди този, който бе гордостта и радостта на живота ѝ. Не се срамувах, че отговарям на вълнението ѝ по същия начин. Мога да кажа, че никога през живота си не бях плакал и не се бях смял така волно, както тази сутрин.

— Баркис толкова ще се зарадва — каза Пеготи, като изтриваше очи с престилката си, — че това ще му принесе повече полза, отколкото цели шишета лекарство за разтриване. Да отида да му кажа, че си дошъл? Ще се качиш ли горе да го видиш, миличък?

Съгласих се с най-голямо удоволствие. Обаче Пеготи просто не беше в състояние да излезе от стаята. Щом като отидеше до вратата и се извъръщаше да ме погледне още един път, тя се втурваше отново, да си поплаче и посмее още малко на рамото ми. Най-после, за да я улесня, се качих горе с нея. Почаках, докато тя подготвяше мистър Баркис, и след това му се представих.

Той ме посрещна най-възторжено. Ревматизмът му така го бе сковал, че му бе невъзможно да се ръкува, затова ме помоли, вместо ръката му, да хвана пискюла на нощната му шапчица. Направих го най-охотно. Седнах край леглото му и мистър Баркис ми каза, че му прави такава удоволствие да си представя сякаш отново ме кара с каруцата си

към Блъндърстоун. Като лежеше така по гърба си, с обърнато нагоре лице и покрит до шия, той ми изглеждаше като някакво странно същество, прилично на херувим.

— Кое име бях написал на каруцата, сър? — запита ме той с ревматичната си усмивка.

— Ах, мистър Баркис, спомняте ли си какви важни разговори водехме по този повод?

— А аз дълго време бях съгласен, а? — каза мистър Баркис.

— Доста дълго — потвърдих аз.

— И никак не съжалявам за това. Не си ли спомняте как ми разправяхте за прекрасните сладкиши, които тя прави, и за чудесните й гозби?

— Да, спомням си много добре — отвърнах му аз.

— Да, сър, и имахте право. Това е тъй вярно, както е вярно, че две и две правят четири — каза мистър Баркис, като поклати пискюла на шапчицата си — единствения начин, по който можеше да подсили думите си. — Да, сър; тъй вярно, както това, че се налагат данъци, а няма нещо по-реално от данъците.

Мистър Баркис обърна очи към мен, сякаш искаше да потвърдя мисълта му, и аз наистина сторих това.

— Да, няма нищо по-реално от тях — повтори мистър Баркис. — Един беден човек като мен бездруго идва до това заключение, когато размишлява в постелята си. Аз съм един твърде беден човек, сър!

— Това е наистина жалко, мистър Баркис.

— Да, твърде беден — повтори той.

При тези думи дясната му ръка се измъкна разтреперано от завивките и се добра пипнешком до един бастун, завързан хлабаво за леглото. Той зашари с този инструмент под леглото с разтревожено лице, но когато докосна скритото под кревата сандъче, погледът му светна успокоен.

— Стари дрехи — каза мистър Баркис.

— О, така ли? — отвърнах аз.

— Бих желал да бяха пари, сър — каза мистър Баркис.

— И аз бих желал същото — съгласих се аз.

— Обаче не са пари — каза мистър Баркис, като отвори и двете си очи колкото можеше по-широко.

Изразих съжалението си и той се обърна мило към жена си:

— К.П. Баркис е най-добрата и най-полезната от всички съпруги в света. Никаква похвала не е достатъчно голяма за нея. Мила, ще сготвиш нещо много хубаво за гостенина ни, нали?

Исках да възразя срещу тези ненужни грижи в моя чест, но като погледнах към Пеготи от другата страна на леглото, видях, че тя никак не желае да сторя това.

— Някъде около себе си имам мъничко пари, мила — каза мистър Баркис, — но се поизморих. Ако обичате, оставете ме за малко самичък и след като подремна, ще се опитам да ги намеря.

Вслушахме се в молбата му и излязохме от стаята. Когато затвори вратата, Пеготи ми каза, че напоследък мистър Баркис бил станал малко по-стиснат от по-рано и винаги, когато искал да извади и най-дребната монета от запаса си, прибягвал до този способ. За да отключи това нещастно сандъче, бил готов да понесе неописуеми мъки, докато се измъкне без ничия помощ от леглото. И наистина ние го чухме как се силеше да задуши жалните стенания, причинени от страшните болки в ставите му, при тъй трудните за него движения. Очите на Пеготи се изпълниха със съчувствие към него, но тя изказа увереността си, че великодушният му порив ще пооблекчи мъките му, така че по-добре ще е да не го възпираме. Той продължи да пъшка и да страда като мъченик, а след това ни извика, преструвайки се, че току-що се е събудил от освежителна дрямка. Сетне ни даде една гвинея, която измъкна изпод възглавницата си, светнал от радост, че е успял да ни заблуди. Удоволствието, което изпитваше, беше достатъчно да го възнагради за изтърпените страдания.

Предупредих Пеготи за идването на Стиърфорд и не след дълго пристигна и самият той. Тя го посрещна с такава почит и преданост, сякаш беше личен неин благодетел, а не мой приятел. Обаче неговата чистосърдечна закачливост, любезните му обноски, красивата му външност, лекотата, с която се приспособяваше към всеки, с когото пожелаеше, както и умението му да привлича хората, я накараха да изпадне във възторг от него.

Не мога да опиша с каква готовност и с каква радост той остана да обядва с нас. Сетне влезе в стаята на мистър Баркис и внесе там такава бодрост и светлина, сякаш беше самата пролет. В държането му нямаше никаква принуденост, никаква натегнатост. От него лъхаше естественост и лекота и така приятно и грациозно вършеше всичко, че

и сега, когато пиша тези редове, изпадам под властта на очарованието му.

Шегувахме се оживено в малката гостна, където отново намерих „Животоописанието на мъчениците“, непобутнато още от мое време. Отново прелистих изпълнените със страшни картини страници, спомняйки си чувствата, които едно време събуждаха в мене, но които сега ми бяха така чужди. Пеготи заговори за определената за мен стая, която стояла винаги готова и ме чакала. Стиърфорд веднага схвана положението и преди да кажа нещо, веднага се обади:

— Разбира се, че докато сме в Ярмут, ти ще спиш тук, а аз ще се настаня в хотела.

— Но никак не е приятелско от моя страна да те доведе чак тук, а после да се отделя от тебе, Стиърфорд — казах му аз.

— За бога, Дейви, та това са съвсем излишни приказки. Мястото ти е тук, много естествено — настоя решително Стиърфорд и с това работата се уреди.

Той продължи да е все така весел и забавен, докато най-после към осем часа двамата се отправихме към лодката на мистър Пеготи. Дори мога да кажа, че с всеки изминат час той ставаше все по-очарователен. Струваше ми се, че пожънатият успех и желанието да се хареса го правеха още по-ловък. И не мога да опиша какво възмущение бих изпитал, ако тогава някой ми бе загатнал, че за него това е само една приятна игра, в която се впуска заради моментната възбуда, само проява на жизнеността му, събудена от порива за надмощие, и той би я изоставил в мига, когато му омръзне.

Подобна нагла клевета би могла само да усили (ако изобщо това би било възможно) романтично-възторженото чувство, което изпитвах към Стиърфорд, когато в тази хладна зимна привечер вървах редом с него по пясъчните дюни към старата ладия. Сега вятърът стенеше край нас дори по-печално, отколкото вечерта, когато за първи път се доближих до вратата на мистър Пеготи.

— Местността е твърде пуста, нали, Стиърфорд?

— Да, тъмнината я прави много пуста — отвърна ми той. — И морето така реве, сякаш иска да ни погълне. Онази светлина, която виждам там, ладията ли е?

— Да — потвърдих аз.

— И тя е същата, която видях тази сутрин — забеляза той. — Стигнах право до нея, предполагам, по инстинкт.

Не продумахме нищо друго, само се приближихме полекичка до вратата, сложих ръка на бравата и като прошепнах на Стиърфорд да стои близо до мене, влязох.

Докато стояхме вън, отвътре се чуваха някакви гласове, а в момента на влизането ни се разнесоха ръкопляскания, които за най-голямо мое учудване идваха от страна на обикновено тъжната мисис Гъмидж. Но не само мисис Гъмидж изглеждаше необичайно възбудена. Мистър Пеготи, със светнало от необикновена радост лице, се смееше с все глас и бе разперил грубите си ръце, като че ли за да прихване с тях малката Емилия. По лицето на Хам се четеше възхищение, възбуда и някаква грубовата свенливост, което много му приличаше. Той държеше за ръка малката Емилия, сякаш я представяше на мистър Пеготи. А самата Емилия беше поруменяла от смущение и във веселите ѝ очи се четеше доволство от радостта на вуйчо ѝ. Тя ни видя първа и се спря тъкмо когато се готвеше да отиде от Хам в обятията на мистър Пеготи. Тази картина ни се представи пред очите, когато от хлада и тъмнината вън влязохме в светлата затоплена стая. А на фона ѝ стоеше мисис Гъмидж и пляскаше с ръце като полудяла.

При появяването ни обаче тази гледка просто се разнесе в миг и човек би помислил, че изобщо не бе съществувала. Стоях по средата на смаяното семейство, лице срещу лице с мистър Пеготи, протегнал към него ръка, когато Хам се развика:

— Мастър Дейви! Това е мастър Дейви!

Изведнъж всички започнахме да се ръкуваме един с друг, питахме се как сме, казвахме си колко се радваме, че пак се виждаме и всички говорехме в един глас. Мистър Пеготи беше преизпълнен от гордост и радост и не знаеше какво да прави. Той само непрестанно се ръкуваше ту с мен, ту със Стиърфорд и разрошваше четинестата си коса. Смехът му беше толкова радостен, че беше цяло удоволствие да го слуша човек.

— Да ви кажа право — започна мистър Пеготи, — вижда ми се просто невероятно, че тези двама джентълмени, при това толкова пораснали, трябваше да дойдат при нас тъкмо тази вечер! Емилия, мила моя, ела тук! Ела, малка моя чаровнице! Това е приятелят на

мастър Дейви, миличка. Ти си чувала за него. Той е дошъл с мастър Дейви да ни навести в най-хубавата вечер през живота на вуйчо ти. Ура! Ура! И още веднъж ура!

След като произнесе тази реч на един дъх и с голяма възбуда и радост, мистър Пеготи хвана с големите си ръце лицето на племенницата си и като я целуна много пъти, опря я с нежна гордост и любов на широките си гърди. Сетне я пусна и тя изтича в малката стаичка, която в миналото даваха на мене, а той ни обиколи с поглед, сгорещен и задъхан от голямата си радост.

— Ако вие, двама господа — вече пораснали, и при това такива господа... — започна мистър Пеготи, обаче Хам го прекъсна.

— Точно така, точно така! — провикна се той. — Добре казано! Мастър Дейви е вече голям господин! Точно така!

— Ако вие, двама големи господа — започна отново мистър Пеготи, — не ме извините за състоянието, в което се намирам, когато разберете как стои работата, ще трябва да ви помоля да ми простите. Емилия, миличка! Тя знае, че ще ви разправа за какво става дума, и затова избяга. Майчице, бъди така добра и я доведи за минутка — обърна се той към мисис Гъмидж.

Последната кимна и изчезна.

— Ако това не е най-щастливата вечер в живота ми — започна мистър Пеготи, като седна между нас край огъня, — аз съм варен рак и нищо повече. Тази девойка тук — обърна се той с нисък глас към Стиърфорд, — която виждате да се изчервява, е малката Емилия, сър.

Стиърфорд само кимна, но го направи с израз на такава заинтересованост и участие в радостта на мистър Пеготи, че той продължи да му приказва, сякаш младият човек му бе отговорил.

— Да, господине, това е точно тя, благодаря ви.

Хам ми кимна няколко пъти в знак на потвърждение.

— Тази наша малка Емилия — продължи мистър Пеготи — винаги е била слънцето на нашия дом. Тя не е мое дете — аз никога не съм имал такова. Но дори да ми беше и рождена дъщеря, нямаше да я обичам повече. Нали разбирате? Нямаше да я обичам повече!

— Напълно ви разбирам — каза Стиърфорд.

— Знам, че ме разбирате, господине — отвърна мистър Пеготи, — и отново ви благодаря. Мастър Дейви си спомня много добре какво момиченце беше тя, а и вие сам можете да съдите — каква е станала

оттогава, обаче никой от вас не може напълно да си представи какво е била тя, какво ще бъде винаги за мене и колко много я обичам. Аз, господине, съм груб човек, груб като морски таралеж, но никой освен, предполагам, една жена, не може да разбере какво е за мене нашата малка Емилия. И между нас казано — прошепна той съвсем ниско, — името на тази жена не е мисис Гъмидж, макар че и тя си има безброй достойнства.

Мистър Пеготи отново разчорли косата си с двете си ръце, сякаш се приготвяше за следващите си думи и продължи с ръце върху коленете си:

— Има един човек, който познава нашата Емилия още от времето, когато баща ѝ се удави. Той е бил край нея непрестанно — когато тя беше малко дете, когато отрасна и сега, когато вече стана млада жена. Той не се отличава с хубава външност — продължи мистър Пеготи, — понаприличва на мен — грубоват, подобен на морски вълк — но е много честен и сърцето му е там, където трябва.

Струва ми се, че никога не бях виждал Хам да се хили с такава широка усмивка, както в настоящия момент.

— И знаете ли какво прави този морски вълк? — каза мистър Пеготи със светнало от възторг лице — просто си загубва ума по нашата Емилия. Ходи по петите ѝ, става неин слуга и загубва охотата си към скаридите. В края на краищата той ми разкрива каква била работата. Самият аз винаги съм желал Емилия да се омъжи добре. Искане ми се да се събере с някой честен човек, който да има право да я защитава. Не знам колко още ще живея или кога ще ми дойде часът да умра, но знам, че ако някоя нощ вятърът обърне лодката ми и не съм в състояние да се справя с вълните, а от върха на гребена им видя за последен път светлинките на градчето, ще си отида напълно спокоен и ще си кажа: На брега оставям един човек, верен като стомана. Той ще пази малката ми Емилия, да я благослови бог, и докато е жив, никакво зло не ще я сполети.

Обладан от простодушната си искреност, мистър Пеготи замахна с дясната си ръка, сякаш наистина се прощаваше за последен път със светлинките на градчето, и като кимна на Хам, чийто поглед бе уловил, продължи:

— Е, добре! Посъветвах го да се обясни с Емилия. Той е достатъчно голям, но е свенлив като малко момче и се стесняваше да ѝ

заговори. Тогава аз ѝ разправам всичко. „Какво! За него ли! — отвърща ми Емилия. — За него ли, когото познавам още от люлката и към когото съм така привързана? О, вуйчо! Никога не бих могла да се омъжа за него. Той е такъв добър момък!“ Аз я целувам и не ѝ казвам нищо друго освен: „Миличка, ти имаш пълно право самичка да избираш, свободна си като птичка“. Сетне отивам при него и му думам: „Иска ми се да стане работата, но нещо не върви. Останете си един към друг такива, каквито сте били досега — думам му, — но ако ме питаш, бъди истински мъж!“ А той ми стиска ръка и отговаря: „Ще бъда!“ И наистина в продължение на две години се държа славно и всички си живеехме както по-рано.

Докато говореше, лицето на мистър Пеготи придобиваше най-различно изражение в зависимост от това, което разправяше. Сега то отново засия от радост и той сложи едната си ръка на моето рамо, а другата на Стиърфордското и продължи:

— Изведнъж, точно тази вечер, малката Емилия се връща от работа и той с нея! Та в това няма нищо особено, ще кажете вие. Вярно, няма — той се грижи за нея като брат и не я оставя да върви сама в тъмното. Но този наш морски вълк я хваща за ръка и се провиква, целият засиял от радост: „Я погледни! Тази девойка ще бъде моята малка женица!“ И тя казва, полусмело, полусвенливо, полу в смях, полу в сълзи: „Да, вуйчо! Ако ти е угодно!“ Ха, ако ми е угодно — провикна се мистър Пеготи, като клатеше глава от възторг. — Божичко, та като че ли има нещо, което да ми е по-угодно от това! „Знаеш, вуйчо — дума ми тя, — размислих и сега съм съгласна. Ще му бъда вярна и добра съпруга, защото той е такъв мил и добър момък, че напълно заслужава това.“ Тогава мисис Гъмидж изпляска с ръце като в театър и вие влязохте. Ето това беше цялата работа! Вие влязохте и всичко ставаше точно тогава. Погледнете го, този момък ще се ожени за нея веднага, щом като тя привърши учението си в шивачницата.

Хам политна от силния удар, който мистър Пеготи му нанесе в безпределния порив на радостта си и в знак на доверие и приятелство. Но почувствува, че трябва да ни каже няколко думи, и се обърна към нас със заекване:

— Тя не беше по-висока от вас, мастър Дейви, когато дойдохте за първи път тук, но аз и тогава си знаех каква ще стане, когато порасне. И наистина, господа, виждах как тя израства пред очите ми като цвете.

Бих си дал и живота за нея, мастър Дейви, да! Бих го сторил с най-голяма радост! За мене тя е нещо повече, господа, отколкото... Тя е повече, отколкото всичко друго — и повече, отколкото мога да кажа. Аз — аз я обичам много. Няма друг мъж по цялата земя — и по всички морета, — който да обича дамата на сърцето си повече, отколкото аз я обичам, макар че има много обикновени хорица, които... които могат да изкажат чувствата си по-добре от мене.

Трогателно беше да се види такъв груб човек като Хам просто разтреперан от силата на чувствата, които изпитваше към хубавото малко същество, спечелило вярното му сърце. Трогателна беше и простодушната искреност, която проявиха към нас както Хам, така и мистър Пеготи. Цялата тази история истински ме развълнува. Не знам до каква степен бях повлиян от детските си спомени. Не знам също така дали бях дошъл с някаква смътна надежда, че пак ще мога да обичам малката Емилия. Знам само, че всичко това ме изпълни с някаква неописуема радост, която още малко и можеше да се превърне в болка.

Ако трябваше аз да отговоря на мистър Пеготи и на Хам, не се съмнявам, че силното ми вълнение щеше да ме накара съвсем да се объркам. За щастие с това се нае Стиърфорд и благодарение на него в продължение на няколко минути всички се почувствувахме толкова непринудени и щастливи, колкото можахме.

— Мистър Пеготи — започна той, — вие наистина сте добър човек и напълно заслужавате щастието, което изпитвате тази вечер. Позволете ми да ви стисна ръката! Хам, мое момче, желая ти само радост! Дай и твоята ръка! Дейзи, разбутай огъня и го стъкми да пламне силно! Мистър Пеготи, ако не успеете да накарате любезната си племенница да дойде и седне на мястото, което ще ѝ отстъпя, аз ще си изляза. И за богатствата на цяла Индия не бих понесъл да видя тази вечер тъкмо нейното място празно!

Мистър Пеготи отиде в старата ми стая да доведе малката Емилия. Отначало тя не искаше да дойде, така че трябваше да отиде и Хам. Доведоха я до камината сконфузена и смутена. Смуцението ѝ обаче малко по малко изчезна — когато тя видя как мило и почтително разговаря с нея Стиърфорд и как изкусно отбягваше да приказва за неща, които биха я накарали да се засрами. Той разговаряше с мистър Пеготи за лодки, за параходи, за приливи и отливи и за риби и ми

припомняше деня, когато добрият лодкар бе дошъл да ме посети в Салем Хаус. Ладията и всичко в нея му правеше голямо удоволствие. Той приказваше с такава лекота и непринуденост, че в скоро време въвлече и нас в разговора и всички заговорихме весело и сърдечно.

Вярно, че през цялата вечер Емилия не продума почти нищо, обаче лицето ѝ светеше от възбуда и тя изглеждаше прелестна. Подбуден от разговора си с мистър Пеготи, Стиърфорд ни разправи за едно страшно корабокрушение така увлекателно, сякаш печалната картина беше пред очите му. Емилия беше приковала в него очи, също като че ли и тя я виждаше. Сетне, за да разсее тягостното впечатление, той се впусна в едно весело свое приключение и ни го представи така живо, че и ние го преживяхме заедно с него. И тогава малката Емилия се разсмя така звънко, че ладията прокънтя от мелодичния ѝ глас, накара и нас да се смеем. После той измоли от мистър Пеготи да ни изпее, или по-право да ни изреве песента „Когато бурните ветрове духат, духат, духат“, а самият той изпя една моряшка песен така хубаво и прочувствено, че просто ми се стори как дори вятърът, който стенеше жално край къщата, се спря да послуша.

А колкото до мисис Гъмидж — той пожъна пред тази жертва на отчаянието такъв успех, какъвто никой не бе успял да спечели след смъртта на стария, както ми довери мистър Пеготи. Даде ѝ толкова малко възможност да се чувства нещастна, та на другия ден тя изказа опасението, че сигурно я е омагьосал. Но той не обсеби всичкото внимание, нито пък целия разговор.

Когато малката Емилия се покуражи и ми заговори (макар и все още свенливо) за едновременните ни разходки по брега, за това, как събирахме мидички и охлюви, за предаността ми към нея, и после когато и двамата се разсмяхме и се изчервихме, обладани от скъпите спомени за изминалите дни, така далечни сега, той мълчеше и ни слушаше внимателно, отправил към нас замислен поглед. През цялата вечер тя седеше на мъничкото сандъче в своя си тъгъл край огъня, а Хам бе заел моето предишно място. Не знам дали от желание да го подразни, или пък от девическа свенливост, но тя през всичкото време седеше долепена до стената и доста настрани от него.

Доколкото си спомням, когато си взехме сбогом, беше почти полунощ. За вечеря сложиха сухари и сушена риба. Стиърфорд извади от джоба си пълна бутилка с холандска ракия и ние, мъжете (сега мога

да кажа „ние, мъжете“, без никакъв свян), я изпихме до дъно. Разделихме се най-сърдечно. Всички се бяха събрали край пътната врата, за да ни осветят пътя, доколкото могат. Видях как малката Емилия надничаше към нас иззад гърба на Хам и чух как ни предупреждаваше със сладкия си глас да внимаваме къде стъпваме.

— Какво прекрасно малко същество! — каза Стиърфорд, като ме улови подръка. — Мястото е чудновато, и хората са чудновати. Интересно е да пообщува човек с тях.

— И какъв късмет имахме да бъдем свидетели на радостта им от предстоящата женитба — прибавих аз. — Никога не бях виждал толкова щастливи хора. Колко е приятно да срещне човек такова нещо и да сподели чистосърдечната им радост!

— Този момък е малко грубоват за нея, не намираш ли? — каза Стиърфорд.

Той се бе държал така сърдечно с Хам и с всички останали, че тази неочаквана хладна забележка истински ме смая. Но когато се извърнах бързо към него и видях засмените му очи, му отвърнах облекчен:

— Ех, Стиърфорд, ти можеш да се надсмиваш колкото си искаш над бедните хорица, можеш да дразниш мис Дартъл колкото ти е угодно, или да се мъчиш да скриваш от мен истинските си чувства, но аз те познавам по-добре, отколкото си мислиш. Като виждам как прекрасно разбираш тези бедняци, как споделяш щастието на този простодушен рибар, как снизходително гледаш на беззаветната любов на старата ми дейка, знам, че не могат да ти бъдат безразлични нито радостите, нито скърбите на тези хора. И заради всичко това, драги ми Стиърфорд, аз те обичам и ти се възхищавам двойно повече!

Той се спря, погледна ме право в лицето и каза:

— Дейви, вярвам, че говориш сериозно. Ти си толкова добър! Бих желал всички да сме като теб!

Сетне запя весело песента на мистър Пеготи и под нейните звуци се отправихме към градчето.

XXII ГЛАВА

СТАРИ ГЛЕДКИ И НОВИ ХОРА

Стиърфорд и аз останахме в Ярмут много повече от две седмици. Няма защо да казвам, че почти през всичкото време бяхме заедно, обаче понякога се отделяхме един от друг за по няколко часа наведнъж. Стиърфорд беше добър моряк, докато аз се отнасях с известно безразличие към морето, така че когато той отиваше да кара лодка с мистър Пеготи, което беше едно от любимите му забавления, обикновено оставах на брега. Обстоятелството, че спях в дома на Пеготи, ми създаваше известно ограничение, от каквото той беше освободен. Като знаех как усърдно се грижи тя по цял ден за мистър Баркис, никак не желях да я карам вечер да ме чака. Докато Стиърфорд, настанен в хотела, можеше да си върши това, което му е угодно. Чувах, че често черпел моряците в любимата кръчма на мистър Пеготи — „Доброжелателят“ — и докато аз вече бях в леглото, правел лунни разходки с лодка, облечен в рибарски дрехи, и се връщал на брега чак със сутрешния прилив. Познавах неспокойната му природа и смелия му дух и знаех с какво удоволствие той изразходваше енергията си в някоя трудна работа, в борба с природните стихии, както и във всичко, което можеше да му създаде някаква възбуда, така че тези негови прояви никак не ме учудваха.

Имаше и друга причина, поради която понякога се разделяхме. Нещо постоянно ме теглеше към Блъндърстоун, място, с което бяха свързани всичките ми спомени от детството. Стиърфорд дойде там само веднъж, след което бе твърде естествено, че нямаше особено желание да повтори. Така че през три или четири дни от престоя ни там всеки един от нас отиваше на различни страни и се срещахме само на ранната закуска и на късната вечеря. Нямах понятие как прекарваше той свободното си време. Знаех само, че беше станал много популярен в градчето и че там, където друг не би си намерил ни една възможност за забавление, той си намираше двадесет.

А колкото до мен, едничкото занимание през време на самотните ми разходки беше да извиквам в паметта си всеки един ярд от стария път, по който бях вървял като дете, и неуморно да търся местата, с които бяха свързани спомените ми. Навестях ги също както въображението ми ги бе навествявало по-рано и се помайвах из тях също както мислите ми се помайваха нататък, когато бях далеч. По цели часове се разхождах край гроба под дървото, където лежах и двамата ми родители. Припомних си с какво състрадателно любопитство го бях гледал като малко дете, когато там бе лежал само баща ми. Спомних си и за отчаянието, което изпитвах, когато той отново се бе разтворил, за да погълне хубавата ми майчица и малкото дете — същият този гроб, за който вярната Пеготи така мило се грижеше, като го бе направила да заприлича на малка градинка. Той лежеше настрани от пътеката, в едно тихо кътче. И докато се разхождах напред-назад, аз четях имената върху надгробния камък, стряскан от звука на черковната камбана, долитащ към мен като глас от миналото. Стъпките ми отекваха в съзвучие с него, сякаш бях дошъл тук да строя въздушните си кули край живата си майка.

Със стария ми дом бяха станали големи промени. Раздърпаните гнезда, отдавна напуснати от гарваните, бяха изчезнали. Дърветата бяха така окастрени, че ми се струаха неузнаваеми. Градината бе запустяла и половината прозорци бяха затворени с капаци. Тя даваше подслон само на един нещастен, побъркан джентълмен и на хората, които се грижеха за него. Той винаги седеше край малкото ми прозорче и непрестанно гледаше към гробищата. Чудех се дали понякога разпръснатите му мисли не следват пътищата на детското ми въображение, когато през розовите сутрини надзъртах още по нощница от същото това прозорче и гледах как овците си пасат кротичко, облени от светлината на изгряващото слънце.

Старите ни съседни мистър и мисис Грейпър бяха заминали за Южна Америка, а дъждът бе проникнал в празната им къща и бе направил петна по външните стени. Мистър Чилип се бе оженил повторно за една висока кокалеста жена. Имаха си сбръчкано, сухо дребничко бебе, което не можеше да държи голямата си глава изправена, а слабите му втреничени очи сякаш питаха защо изобщо се е родило.

Разхождах се из родното си място с някаква чудна смесица от мъка и радост, докато червеното слънце ме предупреждаваше, че е станало време да се връщам. Но когато оставях зад себе си това скъпо за мен кътче и особено когато Стиърфорд и аз вечеряхме щастливи край лумналия огън, сърцето ми се изпълваше със сладост при мисълта, че съм бил там. Същото чувство, макар и не толкова силно, изпитвах и когато се прибирах вечер в спретнатата си стаичка. Като прелиствах страниците на книгата за крокодилите (тя винаги стоеше там на една малка масичка), с благодарност си мислех колко съм щастлив, че имам такива приятели като Стиърфорд и Пеготи и че благородната ми и великодушна леля така прекрасно бе заменила скъпата ми майка.

Обикновено се връщах от тези дълги разходки с един сал. Той ме оставяше на пустия пясъчен бряг между морето и града, като по този начин съкращавах пътя си и избягвах дългото шосе. Къщичката на мистър Пеготи отстоеше само на около стотина ярда от това място и винаги се отбивах, преди да се прибера. Почти винаги Стиърфорд отиваше там преди мен и ме чакаше. Връщахме се заедно в мразовития въздух и припадащата мъгла, а светлинките на градчето потрепваха срещу нас.

Една тъмна привечер отидох по-късно от обикновено, тъй като поради предстоящото ни заминаване бях посетил Блъндърстоун за последен път. Намерих Стиърфорд самичък в къщата на мистър Пеготи, седнал замислено пред огъня. Той беше така вдаден в мислите си, че не усети кога влязох. Застанах край него и го загледах, а той продължаваше да седи унесено с дълбока бръчка на челото.

Когато сложих ръка на рамото му, той така се стресна, че и аз подскочих.

— Идваш при мен като някакъв укоряващ призрак! — каза ми почти ядосано той.

— Почувствувах, че по някакъв начин трябва да ти покажа, че съм дошъл — отвърнах му аз. — От звездите ли те свалих?

— Не — каза той, — не.

— Тогава откъде? — запитах го, като седнах до него.

— Гледах картините, които рисуваше огънят — отговори той.

— Но сега ги разваляш и аз не мога да ги видя — казах аз, когато той го разбута бързо с една разпалена главня, от която лумнаха цял

рояк червени искри и литнаха навън през комина.

— Ти не би ги видял — отвърна той. — Как ненавиждам този глупав здрач! Нито ден, нито нощ. Колко закъсня! Къде си бил досега?

— Взех си сбогом с родния кът — казах аз.

— А аз седя тук — каза Стиърфорд, като се поогледа из стаята — и си представям, че всички тези хора, които бяха толкова щастливи вечерта когато пристигнахме, сега — ако се съди по пустотата на къщата — са изчезнали, умрели или пък ги е сполетяла кой знае каква беда. Дейви, бих желал, за бога, през последните двадесет години да бях имал един разумен баща!

— Драги ми Стиърфорд, какво има?

— Бих желал от цялото си сърце да ме бяха ръководили по-добре! — възкликна той. — Бих желал да можех самичък да се ръководя по-добре!

От цялото му държане се излъчваше някакво отчаяние, което просто ме смая. Никога не можех да си представя, че той ще е в състояние да приказва така.

— Колко по-добре би било да е човек на мястото на този беден Пеготи или на онзи недодялан негов племенник — каза той, като стана и се опря намръщен на камината, с лице към огъня. — Много по-добре, отколкото такъв като мен, двадесет пъти по-богат и двадесет пъти по-умен. Ако знаеш само как съм се терзал през този половин час в тази дяволска ладия!

Бях така объркан от промяната в него, че отначало не можах да кажа нищо и само го наблюдавах, изправен до камината, с опряна на ръката си глава, и гледаше замислен огъня. Най-после го замолих загрижено да ми разкаже какво се е случило, та да изпадне в такова мрачно настроение. Ако не можех да го посъветвам, можех поне да му съчувствувам. Преди още да се бях изказал, той започна да се смее — отначало нервно, а после весело.

— Няма нищо, Дейзи, абсолютно нищо! — отвърна ми той. — Нали ти казах в онзи хотел в Лондон, че понякога дотеждавам сам на себе си. Преди малко се чувствах в кошмар. Понякога, когато човек е с разстроени нерви, в паметта му изплуват разни страшни приказки, слушани през детството, и му се представят като нещо реално. Както изглежда, преди малко се мислех за онова лошо момче, което било

нехайно към всичко и послужило за храна на лъвовете. Бяха ме обзели тръпки на ужас и просто се изплаших от самия себе си.

— Струва ми се, че от нищо друго не се плашиш.

— Може би си прав, макар че има доста неща, от които би трябвало да се страхувам — отвърна той. — Кошмарът се разсея и аз няма да се оставя вече да бъда овладян от него, Дейвид. Но, драги ми приятелю, пак ти повтарям, за мен (както и за някои други хора) би било много по-добре, ако имах един разсъдлив и с твърд характер баща.

Докато приказваше така, с поглед, отправен към огъня, лицето му бе придобило такова сериозно и загрижено изражение, каквото никога по-рано не бях забелязвал.

— Стига толкова! — каза той и сякаш подхвърли нещо леко във въздуха. — Нали си спомняш какво казва Макбет, когато се освобождава от измъчващото го привидение: „Изчезна то и аз отново ставам мъж“. А сега да отидем да вечеряме.

— Но чудно, къде са другите — казах аз.

— Господ знае — отвърна Стиърфорд. — Разходих се край брега да видя дали си идваш, а сетне наминах тук и намерих къщата празна. Това ме накара да се замисля и ти ме завари обзет от мрачното ми настроение.

Мисис Гъмидж си дойде с кошница в ръка и обясни как се е случило да няма никой вкъщи. Тя излязла набързо да купи нещо и оставила вратата отключена за Хам и Емилия, които тази вечер щели да се приберат по-рано от обикновено. Стиърфорд развесели меланхоличната мисис Гъмидж с няколко шеги, хвана ме подръка и бързо ме поведе навън.

Но той бе поправил не само настроението на мисис Гъмидж, а и своето собствено. Сега се държеше както обикновено и разговаряше весело.

— Значи утре слагаме край на този скитнически живот, така ли?

— Нали така решихме — отвърнах аз. — Пък и вече сме ангажирали местата си в дилижанса.

— Значи няма какво друго да правим, освен да тръгнем — каза Стиърфорд. — Просто бях забравил, че в света има нещо друго освен разходки по море. И бих желал да беше така.

— Ще ти бъде интересно, докато не си се наситил — казах му аз, като се смеех.

— Възможно — отвърна той. — Но признавам, не очаквах такива саркастични думи от една невинна маргаритка като тебе. Е, да! Аз съм капризен човек, Дейвид, знам това, обаче умея да кова желязото, докато е горещо. Струва ми се, че мога вече да издържа боцмански изпит.

— Мистър Пеготи казва, че си същинско чудо — отвърнах аз.

— Същинско морско чудо, а? — засмя се той.

— Да, той настина се възхищава от тебе и с пълно право. Ти успяваш във всичко, за което се заловиш. И знаеш ли, Стиърфорд, винаги съм се чудил как можеш да пръскаш така силите и способностите си.

— Така ли? — отвърна весело той. — Нищо на този свят не ме задоволява, Дейзи освен твоята невинност. А колкото до лекомислените ми увлечения, вярно е, че не мога да се привържа към едно-единствено нещо. Знаеш ли, че си купих ладия?

— Какъв особен човек си ти, Стиърфорд! — възкликнах, като се спрях, тъй като за пръв път чувах това. — Купуваши ладия, а едва ли ще дойдеш отново тук!

— Не бъди толкова сигурен. Мястото ми харесва. Но както и да е — продължи той, като ускори крачките си, — лодката, която купих, е бързоходна и мистър Пеготи ще бъде неин господар, когато ме няма.

— О, сега те разбирам много хубаво, Стиърфорд! — възкликнах възторжено аз. — Купил си лодката уж за себе си, а всъщност, за да направиш добро на него. Така добре те познавам, че трябваше веднага да се сетя. Драги ми Стиърфорд, нямам думи, с които да изразя колко се възхищавам от щедростта ти.

— Хайде, хайде — каза той, като се изчерви. — Колкото по-малко приказваме за това, толкова по-добре.

— Е, не ти ли казах и по-рано, че няма радост или мъка, или каквото и да било чувство, изпитано от тези бедни хорица, което да те остави равнодушен?

— Добре, добре — отвърна той, — казал си ми го и стига толкова. Да приказваме за нещо друго!

Като се боях да не го обидя, ако продължавам да говоря по този въпрос, аз се задоволих само да си мисля за него. Завървахме още по-

бързо.

— Ладията ми трябва да бъде наново стъкмена и приготвена за употреба — каза след малко Стиърфорд — и ще оставя Литимър да се погрижи за това. Казах ли ти, че е тук?

— Не.

— Пристигна тази сутрин с писмо от майка ми.

Погледите ни се срещнаха и забелязах, че беше пребледнял, и дори устните му бяха бели. Помислих си, че може би някакво пререкание между него и майка му го бе докарало в онова мрачно настроение, в което го намерих край самотната камина. Загатнах му го, а той ми отвърна, като заклати глава и се позасмя:

— О, не! Нищо подобно! Литимър дойде просто така.

— Как е той? Както винаги ли?

— Да, както винаги. Далечен и спокоен като Северния полюс. Ще се погрижа да сложат ново име на ладията. Сега тя се нарича „Буревестник“. Но на мистър Пеготи не му трябва никакъв „Буревестник“. Ще ѝ дам друго име.

— Какво?

— „Малката Емилия“.

Той продължаваше да ме гледа втренчено и си помислих, че по този начин иска да ме предупреди да не го хваля. Лицето ми не можеше да скрие радостта ми, обаче не казах нищо и той се усмихна, както си имаше обичай, с израз на облекчение.

— Но я виж тук — каза той, като погледна напред, — ето и истинската Емилия! И онзи момък е с нея. Бога ми, той е истински рицар. Не я оставя сама нито за минутка!

Сега Хам се занимаваше със строене на лодки. Той така беше усъвършенствувал природната си способност в това изкуство, че беше станал истински майстор. Беше облечен в работните си дрехи и изглеждаше доста грубоват, но имаше мъжествен вид и много подходеше да бъде защитник на цъфтящото малко създание до него. Откритото и честно лице излъчваше такава любов и преданост, че за мен то струваше повече от всяка красота. Докато ги гледах да идват към нас, си казах, че наистина много си подходжат.

Когато се спряхме и ги заговорихме, тя отдръпна свенливо ръката си от неговата и поруменя, когато я подаде на Стиърфорд и на мен. Казахме си няколко думи и ги отминахме, а тя продължаваше да

се свени да му подаде ръка, като тръгна малко настрана от него. Това ми се стори твърде мило и забавно, когато се извърнахме и ги погледнахме, докато те се отдалечаваха, а изглежда, че то бе направило същото впечатление и на Стиърфорд.

Изведнъж пред очите ни се появи една млада жена, която очевидно искаше да настигне двамата годеници. Отначало не я забелязахме, но като мина покрай нас, видях лицето ѝ и то ми се стори познато. Имаше дързък и суров вид. Беше облечена нагло и дрехите ѝ бяха тънки за това време на годината. Правеше впечатление на бедна жена. Очевидно цялата бе обладана от желанието да ги настигне час по-скоро. Тъмната равнина сякаш бе погълнала фигурите им и не се виждаше нищо освен морето и облаците. След малко и тя изчезна по същия начин, без да успее да се приближи до тях.

— Каква е тази черна сянка, която върви подир Емилия? — запита Стиърфорд, като се спря.

Той говореше ниско с глас, който ми беше почти чужд.

— Сигурно ще им иска милостиня — отвърнах.

— В просията няма нищо чудно, но удивително е, че просякинята трябваше да приеме такъв облик тъкмо тази вечер.

— Защо? — запитах го аз.

— Защото точно сега си мислех за нещо подобно — каза той след малко мълчание. — Откъде, по дяволите, се появи тя?

— Мисля, че от сянката на тази стена — казах аз, когато излязохме на пътя и пред погледа ни се изпречи някакъв зид.

— Отиде си! — каза той. — И дано всички злини да изчезнат заедно с нея. А сега да бързаме за вечеря!

Но още няколко пъти погледна назад към морския бряг, като изразяваше удивлението си с откъслечни фрази. Изглежда, че забрави за случката едва когато влязохме в странноприемницата и седнахме весело да вечеряме под трепкащите пламъци на свещта и на огъня.

Заварихме там Литимър, който ми оказа обичайното си въздействие. Когато изразих надеждата, че мисис Стиърфорд и мис Дартъл са добре, той отвърна почтително (и, разбира се, благопристойно):

— Благодаря, и двете са сравнително добре и ви поздравяват.

Това бяха всичките му думи, но ми се струваше, че заедно с тях ми казва: „Вие, господине, сте много млад, наистина много млад.“

Той застана в един ъгъл и през всичкото време не сваляше поглед от нас, или по-право, от мен. Бяхме свършили почти вечерята си, когато той направи една-две стъпки към масата ни и се обърна към господаря си.

— Извинете, господине, мис Маучър е долу.

— Кой? — извика изненадан Стиърфорд.

— Мис Маучър, сър.

— Какво ли пък прави тя тук, чудна работа? — възкликна Стиърфорд.

— Изглежда, че това е родното ѝ място, сър. Съобщи ми, че всяка година идва тук на професионално посещение, сър. Срегнах я на улицата днес следобед и тя ме запита дали ще има честта да бъде на услугите ви след вечеря, сър.

— Познаваш ли въпросната великанка, Дейзи? — запита ме Стиърфорд.

Длъжен бях да призная — чувствувах се засрамен, че и в това отношение трябваше да се изложи пред Литимър, — че нямам понятие коя е мис Маучър.

— Тогава непременно ще те запозная — каза Стиърфорд, — тъй като тя е едно от седемте чудеса на света. Когато мис Маучър дойде, покани я тук — обърна се той към Литимър.

Бях много любопитен да видя тази дама, особено след като Стиърфорд избухна в смях, когато го запитах за нея, и упорито отказваше да отговори на въпросите ми. Бях принуден цял половин час да се топя от нетърпение. Бяха вдигнали покривката на масата и ние седяхме с бутилка портвайн край огъня, когато вратата се отвори и Литимър заяви с обичайното си спокойствие:

— Мис Маучър!

Погледнах към вратата и не видях нищо. Все още гледах нататък, като си мислех, че мис Маучър твърде много забавя появянето си, когато за най-голямо мое учудване видях край дивана да се клатушка едно пълничко джудже на около четиридесет или четиридесет и пет години, с много голяма глава и с игриви сиви очи. Ръцете ѝ бяха толкова къси, че когато искаше да докосне с пръст вирнатото си носле, тя трябваше да се наведе и да сложи носа си върху показалеца си. Имаше двойна брадичка, която напълно бе погълнала панделките на шапката ѝ заедно с джуфката им. Нямахше нито шия, нито кръст, а

нозете ѝ бяха толкова малки, че просто не си заслужаваше да ги споменава човек. Макар и да беше нормално голяма дотам, докъдето би трябвало да бъде кръстът ѝ и при все че подобно на всички човешки същества тялото ѝ да завършваше с крака, тя беше толкова ниска, че поставеният до дивана стол ѝ послужи за маса и тя сложи чантата си върху седалката му.

И ето тази особа, облечена ексцентрично и някак си небрежно, опряла нос о показалеца си и с наклонена настрани глава, притвори многозначително едното си око, огледа Стиърфорд в продължение на няколко минути и изля цял поток от думи.

— Какво! Цветенце мое! — започна любезно тя, като заклати голямата си глава. — Значи сте тука, а? Ах, непослушно момче такова, не ви ли е срам да скитате толкова далеч от къщи? Сигурно сте дошли за някаква лудория. Ловък младеж сте вие, Стиърфорд, пък и аз съм си такава, нали? Ха, ха, ха! Бихте се обзаложили за сто фунта, че няма да ме срещнете тук, нали? Да ви благослови бог, момко, та мен човек може да ме види навред. Аз съм тук, там, навсякъде — също като златната монета в кърпичката, която изкусният фокусник взима от някоя дама. А като е думата за кърпички и дами, каква сте ми вие утеха за майка ви, нали, милото ми момче?

Като приказваше така, мис Маучър развърза панделките на шапката си, отметна ги назад и седна задъхана на едно столче за крака пред огъня, а махагоновата маса образуваше нещо като беседка над главата ѝ.

— Ох, божичко — възкликна тя, като плясна с две ръце върху всяко едно от колената си и ме загледа лукаво. — Дебеличка съм и това си е, Стиърфорд. Тази стълба така ме измъчи, сякаш съм вадила сто ведра с вода. Ако ме видите да се подавам от някой висок прозорец, ще кажете, че съм доста хубавичка, нали?

— Ще кажа това, където и да ви видя — отвърна Стиърфорд.

— Ах, какъв сте ми ласкател! — провикна се малкото същество, като го цапна с носната кърпичка, с която изтриваше лицето си. — Но кълна ви се, има и други хора, които ме ласкаят. Миналата седмица бях у лейди Мидърз — ето една жена на място! Само как умее да се облича! — и самият Мидърз дойде в стаята, където я чаках — ех, и той е мъж както трябва — от десет години носи перука, но как я носи! — та казвам, той така се увлече да ми прави комплименти, че си

помислих: май ще трябва да викам за помощ. Ха, ха, ха! Бива си го него, макар че му липсват принципи.

— Какво сте правили у лейди Мидърз? — запита я Стиърфорд.

— Нямам намерение да клюкарствувам, милото ми детенце — отвърна тя, като отново потупа с пръст по носа си, изкриви лице и запримигва с очи подобно на някакво хитро дяволче. — Не е ваша работа какво съм правила там! Искате да знаете дали мажа с нещо косата й да не пада, дали я боядисвам, дали й правя масажи или пък дали не й оправям веждите, така ли? Да, миличък, и това ще узнаете. Ами известно ли ви е името на прадыдо ми?

— Не — каза Стиърфорд.

— Наричал се е господин Ходатай и произхожда от цял род ходатаи, та и аз съм получила по наследство всичките им хватки и номера.

Не бях виждал друг човек така умело да намига като мис Маучър. Ловкостта в намигането й можеше да се сравни само със самочувствието й. Тя имаше и друга една способност — когато чакаше да й отговорят на някой въпрос, накланяше лукаво глава на една страна и извърташе едното си око като сврака. Изобщо тази жена така бе събудила любопитството ми, че се боя, напълно бях забравил всички повеления на учтивостта.

Между това мис Маучър бе дръпнала до себе си стола и пъргаво изваждаше от чантата си (като втикваше ръката си чак до рамото) разни шишенца, гъби, гребени, четки, фланелени парцалчета, маши за къдрене, както и други инструменти, които натрупа закуп върху стола. Изведнъж тя спря това свое занимание и много ме смути, като запита Стиърфорд:

— Кой е приятелят ви?

— Мистър Копърфийлд — отвърна Стиърфорд. — Той иска да се запознае с вас.

— Добре, добре, ще се запознае. Видът му наистина издава, че желае това! — отвърна мис Маучър, като се заклатушка към мен с чанта в ръка. — Лице като праскова! — възкликна тя и се повдигна на пръсти да ме щипне по бузата. — Колко съблазнително! Много обичам прасковите. Приятно ми е да се запозная с вас, мистър Копърфийлд.

Отвърнах й, че и аз се радвам, задето имам честта да й бъда представен.

— Всемогъщи боже, колко сме учтиви! — възкликна мис Маучър, като правеше отчаяни опити да покрие голямото си лице с нищожната си ръчичка. — Колко фалш и притворство има в този свят!

— Какво искате да кажете с това, мис Маучър? — запита я Стиърфорд.

— Ха! Ха! Ха! Каква мила сбирщина от шарлатани представляваме всички, пиленцето ми — провикна се чудноватото дребосъче, като пак мушна ръка в чантата си, наклони глава на една страна и вирна око нагоре. — Я вижте! — показва ни нещо тя. — Това са ноктите на един руски княз. Наричам го княз Азбука, тъй като името му съдържа всички букви на азбуката.

— Значи руският княз ви е клиент, така ли? — каза Стиърфорд.

— Точно така, гълъбче. Два пъти в седмицата режа ноктите на ръцете и краката му.

— Надявам се, че плаща добре — каза Стиърфорд.

— Плаща така, както и приказва, детето ми — през носа си — отвърна мис Маучър. — Не държи никак на бръсненето. За да се уверите, достатъчно е да видите мустаците му — червени по природа и черни благодарение на изкуството.

— Благодарение на вашето изкуство, разбира се — обади се Стиърфорд.

Мис Маучър намигна в знак на потвърждение.

— Принуден е да търси услугите ми. Не може иначе. Тукашният климат не понася на неговата боя. В Русия може да е била хубава, но тук не. Никога през живота си не сте виждали такъв ръждив княз. Прилича на старо желязо.

— Затова ли ей сега го нарекохте шарлатанин? — запита Стиърфорд.

— Не извъртайте думите ми, гълъбче — отвърна мис Маучър, като затресе буйно глава. — Казах какви прекрасни шарлатани сме всички въобще и ви показах ноктите на княза, за да потвърдя думите си. Те ми проправят път в хайлайфните семейства много по-сигурно, отколкото всичките ми таланти, взети заедно. Винаги ги нося със себе си. Те са моята най-добра препоръка. Ако мис Маучър реже ноктите на княза, положително трябва да е жена на място. Раздавам ги на младите девойки. Те сигурно си ги слагат в албуми. Ха! Ха! Ха! Бога ми, „цялата социална система“ (както я наричат мъжете, когато държат

речи в парламента) не е нищо друго освен една система от княжески нокти! — завърши речта си дребосъчето, като се мъчеше да скръсти късите си ръце и кимаше с голямата си глава.

Стиърфорд се разсмя сърдечно, а и аз сторих същото. Мис Маучър продължаваше да клати главата си (наклонена твърде много на една страна), поглеждаше нагоре с едното си око и намигаше с другото.

— Но стига! — каза тя, като цапна малките си колена. — Да се заловим за работа. Хайде, Стиърфорд, нека да се заемем с изследването на полярните области и да свършим, каквото имаме.

Сетне тя взе два-три от малките инструменти, както и едно шишенце и запита (за най-голямо мое учудване) дали масата ще я удържи. Стиърфорд отговори утвърдително. Тя бутна стола до нея, помоли ме да ѝ подам ръка и се качи сръчно отгоре ѝ, също като че ли масата беше сцена.

— Ако някой от вас успя да види глезените ми, кажете ми да си отида вкъщи и да се самоубия — каза тя, когато беше вече горе.

— Аз не ги видях — каза Стиърфорд.

— Нито пък аз — добавих и аз.

— Добре тогава — извика мис Маучър. — В такъв случай съгласна съм да поживея още малко.

Тогава тя извика Стиърфорд и му каза да седне с гръб към масата. И той наистина стори това, като обърна засмяното си лице към мен и подложи на преглед главата си очевидно само за забавление. Просто удивително беше да се наблюдава как мис Маучър се беше надвесила над него и разглеждаше с увеличително стъкло буйната му кестенява коса.

— Несъмнено вие сте красив младеж — обърна се тя към него, — но ако не съм аз, за една година косата ви ще окапе като на кюре. Потърпете само половин минутка, приятелю, и аз ще ви направя такъв масаж, че ще можете да запазите къдриците си още десет години!

С тези думи тя капна малко от съдържанието на шишенцето върху вълнените парцалчета, както и върху една малка четчица, и започна пъргаво да разтрива и четка темето му, като едновременно с това не преставаше да приказва.

— Знаете ли — каза тя, — откакто съм дошла тук, не съм видяла нито една хубава девойка.

— Така ли? — каза Стиърфорд.

— Нито дори сянка на подобно нещо — отвърна мис Маучър.

— Ние бихме могли да ѝ покажем не сянка, а жива красавица, нали, Дейвид? — каза той, като отправи поглед към мен.

— О, да, разбира се — отвърнах аз.

— Аха? — възкликна малкото същество, като хвърли остър поглед към мен, а след това към Стиърфорд. — Е?

Първото възклицание прозвуча като въпрос, отправен към двамата ни, а второто — само към Стиърфорд. Но тъй като не получи отговор на нито един от тях, тя продължи да търка темето му с отметната на една страна глава и с обърнато нагоре око, сякаш очакваше, че отговорът всеки миг ще падне някъде от въздуха.

— Сигурно думата ви е за някоя ваша сестра, мистър Копърфийлд, така ли? — извика тя след малко.

— Не — каза Стиърфорд, преди аз да мога да отговоря. — Нищо подобно. Тъкмо обратното — ако не се лъжа, едно време мистър Копърфийлд се е възхищавал твърде много от нея.

— Ами сега не се ли възхищава? Толкова ли е непостоянен? Срамота! Да не би той да е пчела, която каца на всяко по-хубаво цвете? Как ѝ е името?

Бързината, с която сипеше въпросите си, както и острият ѝ поглед съвсем ме смаяха.

— Името ѝ е Емилия, мис Маучър — отвърнах аз.

— Аха? — извика тя точно като по-рано. — Е? Мистър Копърфийлд, голяма бърбрица съм аз, нали?

Тонът и погледът ѝ намекваха за нещо, което не ми беше приятно, така че ѝ отговорих сериозно и съвсем не шеговито, както бяхме разговаряли досега:

— Тя е толкова добродетелна, колкото и красива. Сгодена е за един достоен и благороден момък от нейната среда. Ценя я за благородния ѝ нрав, също както се възхищавам и от хубостта ѝ.

— Добре казано! — провикна се Стиърфорд. — Браво! Браво! Браво! А сега, драги ми Дейзи, трябва да задоволя любопитството на нашата малка приятелка, за да не я карам да си въобразява разни работи. Понастоящем, мис Маучър, тази девойка е на работа в ателието на „Оумър и Джорам“, шивачи, манифактуристи и тъй нататък. Запомнихте ли? „Оумър и Джорам“. Годеникът, за когото

спомена приятелят ми, е нейният братовчед — кръщелно име — Хам; презиме — Пеготи; занятие — строител на лодки; също от този град. Тя живее при един свой роднина; кръщелно име — неизвестно; презиме — Пеготи; занятие — лодкар и рибар; също от този град. Тя е най-хубавата и най-милата фея на този свят. Подобно на приятеля ми и аз се възхищавам от нея безрезервно, и ако нямаше да го разсърдя, бих прибавил, че грубоватичкият й годеник е твърде малко за такава прелестна девойка. Убеден съм, че тя би могла да се омъжи много по-добре и съм сигурен, че е родена да бъде истинска дама.

Стиърфорд произнасяше тези думи съвсем бавно и отчетливо, а мис Маучър го слушаше с изкривена на една страна глава и с едното око вдигнато нагоре, сякаш все още чакаше отговора на въпроса си. Когато той свърши, тя в миг придоби отново свойствената си пъргавост и бърливост.

— О, и това е всичко, така ли? — възкликна тя, като подстригваше бакенбардите му с едни малки ножички, които се движеха по всички посоки. — Добре, много добре. Доста дълга история. Би трябвало да свърши с думите: „И те заживяха щастливи и честити“, нали? Спомняте ли си думите на онази песенчица — „Обичам любимата си, защото е прекрасна, мразя я, защото е сгодена. Когато трябваше да се венчае, грабнах я и тя избяга с мене. Името й е Емилия и живее надалеч.“ Ха! Ха! Ха! Мистър Копърфийлд, не съм ли бърбица?

Тя ме погледна лукаво, без да очаква никакъв отговор, и продължи, без дори да си поеме дъх:

— Готово! Главата на никой мошеник не е била докарвана до такова съвършенство като вашата, Стиърфорд. И ако има някоя главичка, чието съдържание да познавам издъно, това е вашата. Чувате ли какво ви казвам, миличък. Прекрасно знам какво има в главата ви — повтори тя, като го погледна право в лицето. — А сега, ако мистър Копърфийлд желае, мога да се погрижа и за него.

— Какво ще кажеш на това, Дейзи? — запита ме смееешком Стиърфорд, като зае предишното си място. — Искаш ли да те разкрасят?

— Благодаря, мис Маучър, друг път.

— Не ми отказвайте — отвърна тя, като ме изгледа с погледа на познавач. — Да понадебеля ли малко веждите ви?

— Благодаря, мис Маучър — отвърнах, — не сега.

— Тогава може би желаете да ви направя прическа? Също не?... Ами какво бихте казали, ако се позанимая малко с бакенбардите ви? Хайде.

Тук аз не можех да не се изчервя, тъй като ме засегнаха на слабото място. Мис Маучър обаче помисли, че в настоящия момент не съм разположен да се подложам на изкуството ѝ и че дори малкото шишенце не е в състояние да ме съблазни, въпреки че за да бъде по-убедителна, го бе бутнала под самия ми нос. — Е, в такъв случай с вашето разкрасяване ще се заемем друг път — каза тя и ме помоли да ѝ помогна да слезе от масата. Изпълних желанието ѝ, тя скочи ловко и започна да завързва двойната си брадичка с панделките на шапката си.

— Какво ви дължа? — запита я Стиърфорд.

— Вземам ви ужасно евтино, пиленцето ми — отвърна му тя, — само пет шилинга. Не съм ли бърлива, мистър Копърфийлд?

— О, съвсем не — отвърнах учтиво, при все че мислех тъкмо обратното. Подобно на изкусен жонгльор, тя подхвърли монетите във въздуха, хвана ги, пусна ги в джоба си и силно го потупа.

— Там ми е касата! — забеляза мис Маучър, като отново застана до стола и се залови да слага в чантата си всички дреболии, които бе извадила от нея. — Прибрах ли си всички неща? Да, така изглежда. А сега знам, че ще сломя сърцата ви, но съм принудена да ви напусна. Ще трябва да съберете всичката си смелост и да се постараете да го понесете. Довиждане, мистър Копърфийлд! А вие, Стиърфорд, внимавайте какво правите! Божичко, колко съм бърлива! Но грешката е ваша. Прощавам ви! Лека нощ, гълъбчета!

С провесена на ръка чанта тя стигна, клатушкайки се, до вратата, като през всичкото време не преставаше да приказва. Сетне се спря и ни запита дали не желаем къдрица от косата ѝ.

— Божичко, колко съм бърлива — повтори тя и като опря пръст на носа си, най-после си излезе.

Стиърфорд се смя така много, че зарази и мен, макар че, сигурен съм, ако той не беше започнал, сам не бих се разсмял. След като се насмяхме (подир доста дълго време), той ми разправи, че мис Маучър имала много широки връзки и принасяла полза на най-различни хора по най-различни начини. Някои я смятали за чудачка, но всъщност тя била много умна и проникателна. Твърдението ѝ, че човек можел да я

види тук, там и навсякъде, било напълно вярно, тъй като посещавала и някои провинциални градове и, изглежда, намирала клиенти навред. Запитах го по-подробно за характера ѝ, като намекнах, че доколкото ми се е сторило, преценките ѝ не винаги съвпадат с общоприетите, но макар и да направих няколко опита да му привлека вниманието в тази насока, той не ми отговори. Вместо това чух твърде много за изкуството и доходите ѝ. Изобщо цялата вечер тя беше главната ни тема за разговор.

Запознавам се с мис Маучър

Когато дойдох до дома на мистър Баркис, с учудване видях Хам да се разхожда нагоре-надолу пред къщата. Той ми каза, че малката Емилия е вътре — нещо, което още повече ме учуди. Естествено беше да го запитам защо и той не е при тях, а се разхожда самичък навън.

— Знаете, мастър Дейви — започна колебливо той — Емилия приказва там с някого.

— Бих казал, че тъкмо заради това и ти би трябвало да си при нея, Хам — казах му усмихнато аз.

— Да, вярно, мастър Дейви, общо взето, така би трябвало да бъде, но вижте какво — сниши гласа си той и доби много сериозен вид. — Емилия влезе вътре, за да поговори с една млада жена, една жена, с която се е познавала по-рано, но с която сега не иска да има нищо общо.

Като чух това, изведнъж се сетих за непознатата, която бяхме видели на пътя да ги следва.

— Тя е една клетница, мастър Дейви, която целият град тъпче под краката си. От нея се боят повече, отколкото от привидение.

— Дали не я видяхме на брега, след като се разделихме с вас, Хам?

— Смятате, че е вървяла подир нас ли, мастър Дейви? Твърде е възможно, макар че ние не я забелязахме. Така трябва да е било. Когато Емилия си влезе в стаичката, тя видяла светлината, застанала под прозореца и прошепнала: „Емилия, Емилия, смил се над мен, за бога. И аз едно време бях като теб!“ Човек не може да остане равнодушен към такива думи, мастър Дейви.

— Това е вярно, Хам. И какво направи Емилия?

— Тогава тя каза: „Марта, ти ли си? Марта, нима това си ти?“ Знаете, мастър Дейви, те бяха работили дълго време при Оумър.

— Да, сега се сещам коя е! — извиках аз, спомняйки си за едната от двете девойки, които бях видял там. — Сещам се много добре.

— Марта Ендел — каза Хам. — Две или три години по-възрастна от Емилия, но са били заедно в училище. Всичко, което може да се каже за нея, се съдържа в думите: „Емилия, Емилия, смил се над мене, за бога. И аз едно време бях като тебе.“ Тя искаше да поговори с Емилия. Емилия обаче не можеше да разговаря с нея вкъщи, тъй като

вуйчо ѝ щеше скоро да се върне. А той, мастър Дейви, колкото и добър и милостив да е, не би се съгласил да ги види една до друга, дори и да му дадат всички съкровища, които морето е погълнало.

Знаех, също както и Хам, че наистина е така.

— Тогава Емилия написа нещо на едно парче хартия, подаде ѝ го през прозореца и каза: „Дай това на леля ми мисис Баркис и от любов към мен тя ще те пусне да се постоплиш до огъня, докато вуйчо излезе и аз мога да дойда“. Сетне, мастър Дейви, Емилия ми разправи всичко и ме помоли да я доведа тук. Можех ли да направя нещо друго? Тя не би трябвало да се събира с такива жени, но нима можех да ѝ откажа, когато ме молеше със сълзи на очи?

Той пхна ръка в пазвата на грубоватата си куртка и внимателно извади оттам една хубава мъничка чанта.

— И ако можех да ѝ откажа, когато ме молеше със сълзи на очи, мастър Дейви — каза Хам, като сложи нежно чантичката върху грубата си длан, — как бих могъл да ѝ откажа, когато ми даде да ѝ нося тази мила играчка — още повече пък, като знам за какво ѝ трябва! — каза замислено Хам, като гледаше чантата. — Милата ми Емилия, толкова малко пари има и въпреки това е готова да ги даде другиму.

Когато той прибра чантата, аз му стиснах горещо ръката. Този мой жест изразяваше чувствата ми по-добре от всякакви думи. В продължение на една-две минути двамата се разхождахме нагоре-надолу в мълчание. После вратата се отвори и се появи Пеготи. Тя кимна на Хам да влезе. Аз смятах да се отдръпна встрани, но тя дойде подир мене, като ме замоли и аз да вляза. Дори и тогава бих предпочел да не влизам в стаята, където всички се бяха събрали, обаче вратата се отваряше направо в спретнатата, постлана с плочки кухня, която вече съм описвал, така че преди да се усетя, се намерих вече вътре.

Девојката, същата, която бях видял на брега — седеше на земята, близо до огъня и бе положила глава на един стол. От начина, по който се бе облегнала, се досетих, че Емилия сигурно току-що бе станала от този стол и навярно главата на девојката бе лежала на скута ѝ. Виждаше се много малко от лицето ѝ, тъй като върху него се бе разпиляла косата ѝ, която, изглежда, тя бе дърпала с ръце. Успях обаче да забележа, че бе млада и имаше бяло лице. Пеготи и Емилия бяха плакали. Когато влязохме, никой не говореше. Тиктакането на

холандския часовник върху скрина се чуваше сякаш двойно по-силно от обикновено. Първа заговори Емилия.

— Марта иска да отиде в Лондон — обърна се тя към Хам.

— А защо тъкмо там? — запита я той.

Той бе застанал между двете девойки, като гледаше към седналата на пода Марта. Никога няма да забравя този негов поглед. В него се четеше едновременно и състрадание, и неудоволствие от това, че е близка с годеницата му. И двамата говореха по такъв начин, сякаш девойката е болна — с нисък, задушевен глас, който се чуваше ясно при все че шепнеха.

— По-добре там, отколкото тук — каза високо един друг глас — Мартиният, макар и самата тя да не се бе помръднала. — Там никой не ме познава, а тук всички ме знаят.

— Какво ще прави тя там? — запита Хам.

Тя вдигна глава и го погледна мрачно за минутка. Сетне отново я сведе и се хвана за шията, като че ли бе в треска или я пронизваше някаква болка.

— Ще се постарее да започне нов живот — каза малката Емилия. — Вие не знаете какво ни разказа тя, нали, леличко?

Пеготи заклати глава съчувствено.

— Ще се опитам да захвана живота си наново, ако ми помогнете да се махна оттук. Едва ли бих могла да бъда по-зле, отколкото съм тук. Ох! — промълви тя, като потрепна конвулсивно. — Махнете ме от тези улици, където целият град ме познава от дете!

Емилия протегна ръка към Хам и видях, че той ѝ даде една кеневирена кесия. Тя е пое, като помисли, че е нейната чантичка, и направи една-две стъпки напред. Но като разбра грешката си, тя се върна към него и му я показа.

— Всичко, каквото има там, е твое, Емилия — чух го да ѝ казва. — Това, което е мое, е и твое, миличка. То не би ме радвало, ако не беше ти!

Сълзи отново се появиха на очите ѝ, обаче тя се извърна и се доближи до Марта. Не разбрах какво ѝ даде. Видях само как се наведе над нея и сложи пари в пазвата ѝ. После прошепна нещо и запита дали е достатъчно.

— Повече от достатъчно — отвърна другата, като взе ръката ѝ и я целуна.

Тогава Марта се изправи, загърна се в шала си и като хлипаше с глас, отиде бавно до вратата. Спря се за малко, преди да излезе, сякаш искаше да промълви нещо или да се извърне, обаче никаква дума не се отрони от устните ѝ. После отново се чу повлеченото ѝ жално ридание и тя си излезе от кухнята.

Когато вратата се затвори, Емилия хвърли бърз поглед към трима ни, зарови лице в ръцете си и се разхълца.

— Недей, Емилия! — каза Хам, като я потупа нежно по рамото. — Недей, миличката ми! Не бива да плачеш така!

— О, Хам! — възкликна тя, като продължаваше да плаче жално. — Аз съвсем не съм толкова добра, колкото би трябвало да бъда! Знам, че понякога съм същинска неблагодарница!

— Напротив, много си добра — утешаваше я Хам.

— Не! Не! Не! — извика малката Емилия, като хълцаше и клатеше глава. — Не съм толкова добра, колкото би трябвало да бъда. Никак не съм!

И продължаваше да плаче, сякаш сърцето ѝ щеше да се пръсне от мъка.

— Твърде много злоупотребявам с любовта ти. Знам това! — хълцаше тя. — Често пъти ти се сърдя и капризнича, когато знам, че трябва да бъда съвсем друга. А ти никога не си лош към мене. И защо ли се държа така, когато много добре съзнавам, че трябва само да съм ти благодарна и да те правя щастлив!

— Та ти винаги ме правиш щастлив, миличка! — каза Хам. — Достатъчно ми е само да те погледна, за да бъда щастлив. Дори когато по цял ден мисля за теб, пак съм щастлив.

— О, но това не е достатъчно! — извика тя. — Това е, защото ти си добър, а не аз. Миличкият ми, може би за теб щеше да бъде похубаво, ако беше обикнал друга девойка — по-постоянна и много по-ценна, а не такова лекомислено и променчиво създание като мен.

— Милото, нежно сърчице — каза Хам с нисък глас. — Марта съвсем я е разстроила.

— Моля ти се, леличко изхълца Емилия, — ела тук и нека да облегна глава на гърдите ти. Толкова съм нещастна тази вечер! Съвсем не съм такава, каквато би трябвало да бъда, леличко. Знам това много добре!

Пеготи отиде бързо до стола край огъня, а Емилия коленичи до нея, прегърна я и я загледа.

— Моля ти се, леличко, опитай се да ми помогнеш! Хам, мили мой, помогни ми и ти. Мистър Дейвид, помогнете ми и вие заради спомените ни от миналото! Искам да бъда по-добра, отколкото съм сега. Искам да бъда сто пъти по-признателна. Искам по-дълбоко да почувствувам какво прекрасно нещо е да бъда съпруга на един добър човек и да водя спокоен живот. О, боже мой, боже мой, сърцето ми се къса!

Тя склони глава на гърдите на старата ми бавачка и заплака, докато Пеготи я галеше като дете. Малко по малко Емилия се успокои и ние всички взехме да я утешаваме. Ту ѝ приказвахме ободрително, ту се шегувахме с нея, докато най-после тя вдигна глава и ни заговори. Продължихме в същия дух, докато най-после можа да се усмихне, сетне се разсмя, а най-после седна, полузасрамена. Пеготи среса разбърканите ѝ къдри, избърса очите ѝ и я оправи, за да не би вуйчо ѝ да се чуди защо е плакала.

След малко я видях да прави нещо, което никога дотогава не правила. Тя се приближи до грубата фигура на годеника си, сгуши се до него, сякаш той беше едничката ѝ закрила, и го целуна невинно по бузата. Когато при слабата светлина на новия месец те си тръгнаха за къщи, аз ги загледах, докато се отдалечаваха, и не можех да не си помисля каква голяма разлика имаше между тяхното заминаване и Мартиното. Емилия се бе хванала за годеника си с двете си ръце и не се отделяше от него.

XXIII ГЛАВА

ИЗБИРАМ СИ ПРОФЕСИЯ

Когато на сутринта се събудих, дълго мислих за вълнението на малката Емилия, след като Марта си бе отишла. Почувствувах, че бях станал неволен свидетел на интимните ѝ преживявания, за които не би трябвало да разправам никому, дори и на Стиърфорд. Към никого не бях чувствувал никаква нежност, както към това прекрасно същество, което, дълбоко съм убеден, предано обичах още от времето, когато си играехме като деца. Да разправа дори и на Стиърфорд онова, което тя не може да потисне, когато разкри случайно сърцето си пред мене, ми се струваше странна подлост, недостойна за самия мен, недостойна за чистото ни детство, чието обаяние винаги обкръжаваше като ореол главата ѝ. Твърдо реших, че ще пазя тази случка в тайна и струваше ми се, че в моите очи това придаваше нова прелест на малката Емилия.

Докато закусвахме, донесоха ми едно писмо от леля ми. В него бе засегнат един въпрос, относно който знаех, че Стиърфорд може да ми даде полезен съвет и върху който с удоволствие бих разисквал през време на пътуването ни за вкъщи. Засега и двамата бяхме твърде заети да си вземаме сбогом с приятелите си. Мистър Баркис много съжаляваше, че напускаме градчето, и съм сигурен, че с удоволствие би отворил сандъчето и би пожертвал още една гвинея, ако това би било в състояние да ни задържи поне още два дена. Пеготи и всичките ѝ роднини бяха също много огорчени от заминаването ни. Цялото заведение на Оумър и Джорам излезе да ни пожелае добър път. Толкова много рибари бяха дошли да изпроводят Стиърфорд, че когато куфарите ни трябваше да се занесат до дилижанса, имяхме такъв брой доброволни преносвачи, които биха ни стигнали дори ако бяхме взели със себе си багажа на цял полк. С една дума, когато напускахме Ярмут, ние оставяхме зад себе си чудесни спомени и общо съжаление.

— Дълго ли ще останете тук, Литимър? — запитах го аз, когато го видях да ни чака при дилижанса.

— Не, сър — отвърна ми той, — навярно не много дълго, сър.

— Това едва ли може да се каже още отсега — забеляза натъртено Стиърфорд. — Той много добре знае какво трябва да прави и ще го направи.

— Уверен съм в това — казах аз.

Литимър докосна шапката си в знак на благодарност за доброто ми мнение за него и се почувствувах горе-долу осемгодишен. После той я докосна още веднъж, като по този начин ни пожела добър път. Оставихме го застанал на плочника, благопристоен и загадъчен като египетска пирамида.

В продължение на няколко минути не приказвахме нищо. Стиърфорд бе необичайно мълчалив, а аз бях обхванат от мисли за родното си място, като се чудех дали ще го видя скоро и какви ли промени ще станат междувременно с мен и него. Най-после Стиърфорд изведнъж се оживи и развесели — той можеше да прави това винаги, когато пожелаеше — и ме дръпна за ръката.

— Продумай нещо, Дейвид. Какво ще кажеш за онова писмо, за което ми спомена на закуска?

— О — казах аз, като го извадих от джоба си, — то е от леля ми.

— И какво ти пише тя?

— Знаеш ли, Стиърфорд, леля ми ми напомни, че съм предприел това пътуване, за да видя какво има из света и да реша каква професия да си избира.

— И ти, разбира се, направи това, нали?

— Не мога да кажа, че съм се занимавал особено с този въпрос. Боя се, че изобщо не съм мислил върху него.

— Е, добре! Поогледай се сега и поправи грешката си — каза Стиърфорд. — Погледни надясно и ще видиш блатиста равнина, погледни наляво и ще видиш същото. Хвърли поглед напред и няма да забележиш никаква разлика. Обърни се назад и пак тя ще ти се изпречи пред очите.

Аз се разсмях и отвърнах, че поради еднообразието на гледката пред себе си не виждам никакви изгледи за подходяща професия.

— А какво казва нашата леля по въпроса? — попита Стиърфорд, като хвърли поглед към писмото в ръката ми. — Тя предлага ли ти нещо?

— Да — отвърнах аз. — Пита ме дали бих желал да стана проктор.^[1] Какво ще кажеш за това?

— Не знам — отвърна равнодушно Стиърфорд. — Струва ми се, че можеш да станеш проктор, както и каквото и да е друго.

Не можех да не се засмея, като виждах с какво безразличие се отнася към всички професии изобщо.

— А какво всъщност представлява прокторът, Стиърфорд?

— Той е нещо като адвокат в духовните съдилища — отвърна ми Стиърфорд. — Там играе същата роля, която в гражданските съдилища се заема от обикновения адвокат. Моето мнение е, че прокторската професия е трябвало да изчезне още преди двеста години. Най-добре ще ти обясня какво точно е прокторът, като ти опиша допотопните съдебни учреждения, в които той е на служба. Те са един вид съдилища близо до катедралата „Сейнт Пол“ и минават под общото име „Църковен съд“. То е една чудновата институция, в която се прилага така нареченото „църковно правораздаване“. Там правят какви ли не трикове с разни, отдавна отживели времето си закони, за които три четвърти от хората нищо не знаят, а една четвърт предполага, че са били изкопани като археологически находки още от времето на Едуардовците. От минали времена тези съдилища имат монопол върху дела из областта на семейното и наследственото право, както и относно спорове от мореплавателно естество.

— Глупости, Стиърфорд! — възкликнах аз. — Да не би да искаш да кажеш, че има нещо общо между църковното и морското право?

— Не казвам нищо подобно, драги ми приятелю. Казвам само, че всички тези дела се решават от едни и същи хора в Църковния съд. Един ден ще отидем там и ще чуеш как тези проктори употребяват какви ли не морски термини във връзка с някакво дело, в което трябва да се отсъди, да речем, как корабът „Нанси“ е потопил „Сара Джейн“ или пък ще видиш как мистър Пеготи и ярмутските рибари предявяват претенции срещу Източноиндийската компания заради това, че през време на една буря са се отправили с котви и въжета да спасяват кораба „Нелсон“, принадлежащ на компанията. Друг път пък ще ги чуеш да разискват доказателствата и контрадоказателствата по обвинението на някакъв свещеник в неприлично за сана му държане. И тогава ще видиш съдията по морско право да действа като адвокат на свещеника или обратното. Приличат на актьори: даден проктор веднъж е съдия, друг път не е, сетне е нещо друго и тъй нататък. Но, така или

иначе, там непрестанно се разиграват театрални представления пред най-отбрана публика и всичко това им носи добри доходи.

— Но адвокатът и прокторът не са едно и също нещо, нали?

— Не — отвърна ми той, — адвокатите са юристи из областта на гражданското право, следвали са юридически науки и са придобили съответната докторска титла, докато пък прокторите се ползват от услугите на адвокатите. Тези две категории хора образуват една сплотена, всесилна компанийка, която си докарва хубави пари. Така че бих ти препоръчал да се отнесеш към този въпрос с подobaващото внимание. Ако това би ти послужило като атракция, мога да ти кажа, че прокторите много се гордеят с благородния си произход. Като знаех с каква лекота и насмешка говори Стиърфорд почти за всичко, не повярвах много на думите му. Атмосферата на древност и величие, която свързвах с Църковния съд, ме накара да погледна благосклонно към предложението на леля ми. Тя ме оставяше свободно да реша дали да го приема, като не криеше, че газии мисъл й хрумнала, когато веднъж напоследък отишла там, за да оформи изготвеното в моя полза завещание.

Споменах тази работа на Стиърфорд и той каза:

— Това е страшно мило от нейна страна, Дейзи, и моят съвет е да се отнесеш с интерес към въпроса.

Вече бях решил да направя това. Казах на Стиърфорд, че леля ми е в града и ме очаква (което разбрах от писмото й) и че е наела за една седмица апартамент в някакъв си частен хотел в Линкън Ин Фийлдз, където имало каменна стълба и удобна вратичка към покрива. Леля ми бе дълбоко убедена, че всяка нощ всяка лондонска къща е застрашена от пожар.

Остатъкът от пътуването мина много приятно. Често се връщахме на въпроса за Духовния съд и си представяхме как някой ден и аз ще служа там като проктор. Стиърфорд ме изобразяваше в такъв комичен и забавен вид, че през всичкото време не преставахме да се кикотим. Когато пристигнахме, той си отиде вкъщи, като ми обеща, че ще ме потърси след един ден. Взех файтон за Линкън Ин Фийлдз, където заварих да ме чакат леля ми и една превъзходна вечеря.

Ако след като се бяхме разделили, бих отишъл на околосветско пътешествие, леля ми и аз нямаше да се зарадваме повече един на друг.

Тя ме прегърна и се разплака, като каза, преструвайки се, че се смее, че ако клетата ми майка била жива, непременно щяла да зарони сълзи, като ме види.

— Значи, леля, ти си оставила мистър Дик самичък, така ли? — казах аз. — Жалко. О, Джанет, здравей.

Джанет ми направи реверанс и изказа надеждата, че съм добре. Видях, че по лицето на леля ми сякаш мина някаква сянка.

— И аз съжалявам — каза тя, като се почеса по носа. — Не съм имала нито минутка спокойствие, Трот, откакто съм тук.

Преди да я запитам за причината, тя сама ми я разкри.

— Убедена съм — каза леля ми, като сложи тъжно ръка на масата, — че със своя мек характер мистър Дик не ще бъде в състояние да се справя с магаретата. Би трябвало да оставя Джанет вкъщи и тогава щях да бъда по-спокойна. Сигурна съм, че днес към четири часа едно магаре е минало през моравката ми. Студени тръпки ме побиха и съм положителна, че някакво магаре я е погазило.

Опитах се да я успокоя, обаче не успях.

— Сигурна съм, че е било магаре — настояваше леля ми, — при това същото онуй магаре с късата опашка, на което се бе качила онази сестра на убиеца. (Това бе едничкото име, с което леля назоваваше мис Мърдстоун.) Това магаре е най-нахалното от всички четирикраки в Дувър! — каза тя, като удари с юмрук по масата.

Джанет се осмели да загатне, че мис Бетси се тревожи напразно, тъй като магарето сигурно понастоящем е заето с пренасяне на чакъл и пясък и няма възможност да накърнява чуждата собственост. Леля ми обаче не искаше и да я чуе.

Лелините стаи бяха на най-горния етаж на хотела. Не знам дали ги бе наела, за да има повече каменни стъпала за парите, които дава, или за да бъде по-близо до вратичката към покрива. Както и да е обаче, въпреки височината поднесената ни вечеря беше съвсем топла. Тя се състоеше от печена птица, ростбиф и зеленчуци. Аз си взех обилно от всичко и останах много доволен. Но леля ми си имаше специално мнение за лондонските продукти и яде много малко.

— Предполагам, че тази нещастна птица е била родена и отгледана в зимник — каза тя — и никога не е видяла чист въздух, освен когато са я пренасяли с каруцата. Надявам се, ростбифът да е

телешки, но не ми се вярва. Моето мнение е, че тук нищо не е истинско освен мръсотията.

— Не мислиш ли, че тази птица може да е дошла от провинцията, лельо? — смирено запитах аз.

— Разбира се, че не — отвърна ми тя. — Никакво удоволствие не би доставило на един лондонски търговец да продава истински продукти.

Не се осмелих да ѝ възразя, но добре си хапнах — нещо, което истински я зарадва. Когато разчистиха масата, Джанет ѝ помогна да си нагласи косата, да си сложи нощната шапчица, която беше по-хубава от обикновените ѝ. (В случай, че има пожар, каза леля ми), както и да загъне роклята си над колената, за да ги стопли пред огъня, преди да си легне. Сетне според едно отдавна установено правило, от което не бе възможно да се направи и най-малкото отклонение, ѝ приготвих чаша горещо бяло вино и парче препечен хляб, нарязан на ивици. Когато всичко това бе свършено, Джанет си излезе и ни остави да прекараме остатъка от вечерта самички. Леля ми седна срещу мен, потапяше една по една ивиците препечен хляб в чашата с вино, преди да ги сложи в устата си, и ме поглеждаше благосклонно изпод къдричките на нощната си шапка.

— Е, Трот — започна тя, — какво мислиш за прокторската професия? Или може би още не си мислил за нея?

— Мислих твърде много, леличко, и надълго разговарях по този въпрос със Стиърфорд. Идеята ми харесва страшно много.

— Добре, добре, това е насърчително — каза тя.

— Виждам само една трудност, лельо.

— И каква е тя, Трот?

— Доколкото разбирам, човек трудно влиза в прокторското съсловие и затова бих искал да запитам дали подготвянето ми за тази професия няма да е много скъпо.

— За да влезеш там, ще са необходими точно хиляда лири стерлинги — заяви леля ми.

— Виж какво, скъпа лельо — казах аз, като приближих стола си към нея, — това много ме тревожи. Сумата е доста голяма. Изразходвала си вече значителни средства за образованието ми, а и винаги си била много щедра към мен. Ти си самото великодушие. Сигурно има и други възможности да започна живота си без харчене

на толкова пари, а с надеждата, че с труд и усърдие пак бих напреднал. Не мислиш ли, че би било по-добре да постъпим именно така? Сигурна ли си, че можеш да пожалиш толкова много пари, и смяташ ли, че е справедливо да ги даваш? Ти си ми втора майка и аз ти казвам всичко това, защото искам да поразмислиш. Сигурна ли си, че заслужавам тези жертви?

Леля ми свърши парчето препечен хляб, което бе започнала, като през всичкото време ме гледаше право в лицето. Сетне постави чашата си върху камината, кръстоса ръце върху вдигнатите си поли и ми отговори по следния начин:

— Мое дете, ако имам някаква цел в живота, то е да ти помогна да станеш добър, разумен и честит човек. И двамата с Дик горещо желаем това. Бих искала някои от познатите ми да чуят как Дик говори по този въпрос. Той е поразително умен. Никой обаче не познава дълбочината на ума му така добре, както аз.

Тя се поспря малко, за да вземе ръката ми между своите, и продължи:

— Няма смисъл, Трот, да си припомним миналото, ако то не оказва своето влияние върху настоящето. Може би бих могла да бъда по-добра приятелка на баща ти. Може би бих могла да бъде по-добра приятелка и на онова клето дете, майка ти, дори и след като сестричката ти Бетси Тротууд ме разочарова. Когато ти дойде при мен като малък бежанец, целият изпращен и изпокъсан, аз наистина си помислих това. Оттогава насам, Трот, винаги си бил моята гордост и радост. Парите не ми трябват за нищо друго, най-малкото... — за мое учудване тук тя се поспря и се смути. — Не, те не ми трябват за нищо друго и ти си моето осиновено дете. Само че трябва да ме обичаш, когато остарее, и да бъдеш снизходителен към хрумванията и чудатостите ми. По този начин ще направиш повече за една стара жена — чиято младост не е била така щастлива и спокойна, както би трябвало да бъде, — отколкото същата тази стара жена е направила за теб.

За първи път чувах леля си да спомене нещо за миналото си. В начина, по който го направи, имаше толкова достойнство, че ако това изобщо би било възможно, любовта и уважението ми към нея се усилиха още повече.

— Значи, Трот, напълно сме се разбрали — каза тя — и няма какво повече да приказваме. Сега ме целуни, а утре сутринта след закуска ще отидем в съда.

Преди да си легнем, дълго време разговаряхме край камината. Спях в една стая на същия етаж с лелината ми и през нощта на няколко пъти бях събуден от изплашеното ѝ почукване. Щом като чуеше далечно боботене и скърцане на коли или кабриолети, тя идваше да ме пита „дали не съм чул пожарникарските коли“. Когато обаче наближи сутринта, тя заспа по-спокойно, като позволи и на мен да сторя същото.

Към обед се запътихме за бюрото на господата Спенлоу и Джоркинс. Леля ми, която беше сигурна, че всеки срещнат човек в Лондон е джебчия, ми даде чантичката си, в която имаше десет гвинеи и други по-дребни пари. Тъкмо пресичахме към Лъдгейт Хил, когато тя изведнъж ускори стъпките си и придоби изплашен вид. В същия миг забелязах един приведен, зле облечен човек, който преди малко се бе спрял и ни бе загледал, а сега вървеше така близо зад нас, че просто се удряше в нея.

— Трот! Миличкият ми Трот! — прошепна изплашено леля ми, като ме хвана за ръка. — Просто не знам какво да правя.

— Не се плаши, лельо — казах ѝ аз. — Няма от какво да се страхуваш. Влез в някакъв магазин и аз скоро ще те отърва от този човек.

— Не, дете, не! — отвърна тя. — В никакъв случай не трябва да го заговаряш. Моля те, заповядавам ти!

— Боже мой, лельо! Та той не е нищо друго освен някакъв си нахален просяк.

— Ти нямаш понятие кой е и какъв е! Просто не знаеш какво приказваш!

Бяхме се спрели в едно преддверие, а и той беше сторил същото.

— Не го гледай — каза леля ми, когато извърнах възмутено глава, — а ми намери файтон, миличък, и ме чакай в двора на катедралата „Сейнт Пол“.

— Да те чакам ли? — повторих аз.

— Да — отвърна тя. — Трябва да бъда сама. Трябва да отида с него.

— С него ли, лельо? С този човек ли?

— Напълно съм с ума си и ти казвам, че непременно трябва да сторя това. Намери ми файтон.

Колкото и учен да бях, схващах много добре, че нямам право да не се съобразя с тази недопущаща възражения заповед.

Повървах няколко крачки и извиках един файтон, който минаваше празен. Още дори преди да сваля стълбичката, леля ми скочи вътре не знам по какъв начин и човекът я последва. Тя така настоятелно ми махна с ръка да се отдалеча, че макар и разтревожен, не можах да не я послушам. Чух я, че каза на файтонджията:

— Карай където и да е! Карай напред!

И файтонът отмина, като тръгна по височината.

Тогавя се сетих за думите на мистър Дик и за това, което бях сметнал за проява на болното му въображение. Вече не се съмнявах, че това беше същият човек, за когото той така тайнствено ми бе споменал, макар и да не можех да си представя какви изисквания може да има той по отношение на леля ми. След като поседях в двора на катедралата около половин час, файтонът се върна. Кочияшът спря конете до мен и леля ми беше вътре сама.

Тя все още не се беше успокоила достатъчно, за да бъде готова за посещението, което щяхме да направим. Повика ме да се кача при нея и ме помоли да кажа на файтонджията да ни поразходи малко нагоре-надолу. Едничките й думи бяха:

— Мило дете, никога не ме разпитвай за тази случка, нито пък споменавай отсега нататък за нея.

Сетне малко по малко се успокои и ми каза, че вече е добре и може да продължим. Когато ми даде чантата, за да платя на кочияша, открих, че десетте гвинеи бяха изчезнали, а вътре бяха останали само дребни пари.

За да се влезе в Църковния съд, трябваше да се мине през един свод. Бяхме направили само две-три крачки, когато уличният шум просто изчезна като по магия и се чуваше само далечно боботене. Преминахме през няколко мрачни дворове и тесни улички, които ни отведоха в осветените през тавана бюра на господата Спенлоу и Джоркинс. В преддверието, където посетителите влизаха, без да чукат, се виждаха няколко писари. Един от тях, дребен сух човечец с твърда кафява перука, стана да посрещне леля ми и да ни въведе в стаята на мистър Спенлоу.

— Мистър Спенлоу е в съда, госпожо — каза сухият човек. — Той е на заседание, обаче мястото е тук наблизо и веднага ще изпратя да го повикат.

Останахме да почакаме мистър Спенлоу и в това време се възползувах от случая да поразгледам наоколо. Мебелите на стаята бяха старомодни и прашни, а зеленото сукно върху писалището беше съвсем обезцветено, раздърпано и извехтяло като някакъв стар просяк. Там имаше множество снопове документи със залепени върху тях етикети. На някои от тях пишеше „доказателства“, а на други (за моя изненада) — „клевети“.^[2] Някои бяха предназначени за Адмиралтейския съд, други за Църковния, трети за Наследствения и тъй нататък. Започнах да се чудя колко видове съдилища има тук и за колко време ще изуча всичките. Доказателствата по всяко едно дело се съдържаха в отделни папки, които бяха толкова големи, сякаш всичките представляваха неколкотомни истории. Не можех да не си помисля, че като се занимава с оправянето на такива заплетени и сложни работи, един проктор бездруго трябва да е твърде почтено и доходно звание. Разглеждах всичко е най-голямо любопитство, когато отвън се чуха бързи стъпки и в стаята влезе мистър Спенлоу. Беше облечен в черна тога, поръбена с бели кожички. Влезе забързано и свали шапка.

Мистър Спенлоу беше дребен човек с възрядка руса коса, с изящни, обувки и с най-коравите бяла яка и нагръдник, които някога бях виждал. Беше облечен много изискано и спретнато и сигурно бе положил големи грижи за накъдрените си бакенбарди. Златната му верижка на часовник беше толкова масивна, че си представих как и ръката му трябва да е направена от същия материал, за да има сили да изважда с нея верижката. Беше нагласен толкова грижливо и бе така стегнат, че едва можеше да се навежда. Така че, когато трябваше да прегледа едни книжа на писалището си, необходимо беше да наклони целия си гръб като марионетка.

Преди това леля ми ме бе представила и той си отнесе много любезно към мен. Сега той каза:

— Значи, мистър Копърфийлд, вие възнамерявате да влезете в нашата професия, така ли? Когато онзи ден имах удоволствието да разговарям с вашата леля по друг един въпрос, споменах случайно, че понастоящем тук има едно свободно място (при тези думи той пак се

наклони като марионетка). Мис Тротууд бе така любезна да каже, че има племенник, за когото е загрижена да намери някоя благородна професия. Надявам се, че сега имам честта да видя пред себе си тъкмо този племенник. (Последва нов поклон.)

Поклоних се и аз и казах, че леля ми е говорила за тази възможност и че навярно длъжността много ще ми хареса. Казах също така, че както се надявам, преди да се заема окончателно с тази работа, ще имам случай най-напред да опитам дали наистина ще е по вкуса ми.

— О, да, то се знае — каза мистър Спенлоу. — Тук ние винаги даваме един пробен месец. Ако зависеше от мен, бих предложил два месеца, три, дори повече, но си имам и съдружник, мистър Джоркинс, който е на друго мнение.

— И таксата, господине, ще е хиляда лири, нали?

— Да, таксата, включително гербът, е хиляда лири. Както споменах и на мис Тротууд, аз не се ръководя от материални съображения. Едва ли има някой друг, който да ги зачита по-малко от мен. Обаче мистър Джоркинс има своите възгледи по въпроса и аз трябва да ги уважавам. Мистър Джоркинс дори счита, че хиляда лири са твърде малко.

— Предполагам, господине — казах аз, като исках да спестя излишни разноси на леля си, — че може би, ако човек покаже голямо старание и способности (тук не можах да не се изчервя, тъй като с тези думи изглеждаше, че се възхвалявам твърде много). — И ако се прояви повече в професията си, то по-нататък навярно бихте му дали...

С голямо усилие мистър Спенлоу успя да надигне главата си от нагръдника, само колкото да я поклати, и отвърна, като предчувствуваше, че ще спомена думата „заплата“.

— Не. Не мога да ви кажа какво мнение бих имал аз по въпроса, ако бях свободен, обаче мистър Джоркинс е непоклатим.

Мисълта за този страшен Джоркинс вече истински ме тревожеше. По-нататък обаче открих, че той е кротък човечец с флегматичен нрав, чиято главна длъжност се състоеше в това, да се държи в сянка и да минава за най-упорития и най-безмилостен от всички хора. Ако някой от чиновниците искаше увеличение на заплатата, отговаряха му, че мистър Джоркинс не ще и да чуе за

подобно нещо. Ако някой клиент бавеше да заплати дължимия от него хонорар, пак мистър Джоркинс беше този, който искаше неотложно уреждане на сметката. И колкото и болезнени да биваха тези неща за мистър Спенлоу, мистър Джоркинс винаги изискваше своя килограм плът.^[3] Когато поотраснах и разширих житейския си опит, срещнах много други предприятия, които също се ръководеха от принципа на Спенлоу и Джоркинс.

Установи се, че ще започна пробния месец веднага щом като ми е угодно и че леля ми няма защо да остава в Лондон, нито пък да идва тук, когато той изтече, тъй като ще ѝ изпратят необходимите за подпис книжа в Дувър. След като решихме всичко това, мистър Спенлоу ме покани да ме разведе из съда, за да го разгледам подробно. Тъй като и аз имах това желание, оставихме леля ми и излязохме. Тя считаше всички съдилища за барутни складове, които всеки миг могат да избухнат, и каза, че никога не би се решила да влезе в такова място.

Мистър Спенлоу ме поведе по един постлан от плочи двор, край който се издигаха внушителни тухлени къщи. Разбрах по имената върху вратите им, че са официални резиденции на учените адвокати, за които Стиърфорд ми бе разправил. Влязохме в една голяма мрачна зала вляво, прилична на черква. Горната ѝ част беше преградена с дървена решетка и там, от двете страни на един издигнат подиум във формата на подкова, седнали на старомодни кресла, се виждаха гореспоменатите доктори, облечени в червени тоги и сиви перуки. В центъра на подковата, зад една тясна катедра, прилична на амвон, беше застанал стар господин, който постоянно примигваше. Ако го бях видял в зоологическата градина, положително бих го помислил за бухал. Разбрах обаче, че е председателят на настоящото съдебно заседание. Също в обсега на подковата, но на по-ниско място, край дълга зелена маса, седяха други господа със същата длъжност като мистър Спенлоу, облечени подобно на него в черни тоги, обшити с бели кожички. Нагръдниците им бяха корави, а изгледът надменен. Но относно последното им качество трябва да се бях излъгал, тъй като, когато двама или трима от тях станаха, за да отговарят на въпросите на председателстващия магистрат, лицата им придобиха такова овчедушно изражение, каквото рядко бях виждал. Публиката, състояща се от едно момче с вълнен шал и един господин с овехтял благороден вид, който скритом ядеше трохи от джобовите си, се топлеше край

печката в средата на съдебната зала. Царящият в цялото помещение покой се нарушаваше само от прашенето на огъня и от гласа на един от докторите, който бавно си проправяше път между цели тонове доказателства, като се поспираше само от време на време, за да изложи и собствените си доводи. С една дума, никога не бях виждал такава уютно разположена, сънлива, старомодна, отживяла века си семейна компания. И почувствувах, че да се числиш към нея, освен като ищец, би било все едно да взимаш упоителни средства.

Напълно доволен от сънливата атмосфера на това убежище, уведомих мистър Спенлоу, че засега съм видял достатъчно от това, което ме интересува. Отидохме при леля ми и двамата с нея си тръгнахме. Когато излизахме от бюрото на Спенлоу и Джоркинс, видях чиновниците да се побутват един друг с писалките си и да ме оглеждат и това ме накара да се почувствувам страшно млад.

Пристигнахме в Линкън Ик Фийлдс без нови приключения, освен дето се сблъскахме с едно впрегнато в каручка магаре, което събуди болезнени асоциации у леля ми. Когато се прибрахме благополучно в хотела, отново заговорихме надълго и нашироко за плановете ми. Знаех, че леля ми желае час по-скоро да си отиде вкъщи и че страхът от джебчий, от пожар и от развалена храна не ѝ дава нито половин час спокойствие. Така че, като не исках да ѝ създавам безпокойства, я помолих да гледа себе си и да ме остави сам да се погрижа за всичко необходимо.

— Утре ще стане една седмица, откакто съм дошла, та имах време да помисля за всичко, миличък — отвърна ми тя. — В квартала Аделфи има едно жилище, което ще бъде напълно подходящо за теб.

С това късо предисловие тя извади от джоба си обявление, внимателно изрязано от вестник. Там се съобщаваше, че на Бъкингам Стрийт се намира чудесно жилище, с изглед към реката, много подходящо за благороден младеж на служба в някое от съдилищата или другаде. Настаняване веднага. Умерен наем. По желание може да се наеме само за един месец.

— Та това е точно каквото ми трябва, лельо! — казах аз, почервенял от радост при мисълта, че ще си имам собствено жилище.

— Тогава ела — каза тя, като веднага сложи бонето си, което само една минутка преди това бе свалила. — Ще отидем да го разгледаме.

Обявлението ни отправяше да се отнесем до мисис Круп, живееща в същата къща. Дръпнахме звънеца няколко пъти, преди да се появи самата мисис Круп, пълна жена, от чийто бархетен халат се подаваше воланът на фланелена фуста.

— Ако обичате, госпожо, нека да разгледаме стаите, които давате под наем — обърна се към нея леля ми.

— За този ли господин? — запита мисис Круп, като затършува из джобовете си за ключовете.

— Да, за племенника ми — потвърди леля ми.

— Те са тъкмо за него! — каза хазайката.

Качихме се горе. Стаите бяха на най-горния етаж (голямо преимущество в очите на леля ми, тъй като се намираха близо до противопожарната стълбичка) и се състояха от едно малко полусляпо преддверие, където едва можеше да се види нещо, от една напълно сляпа кухничка-килер, в която не можеше да се види абсолютно нищо, от всекидневна и спалня. Мебелите бяха поизтъркани, но инак доста добри за мен, пък и реката действително се виждаше от прозорците.

Стаите много ми харесаха, така че леля ми и мисис Круп се уединиха в кухнята, за да разискват условията, докато аз седях на дивана във всекидневната и просто не се осмелявах да си представя, че ми е отредено да живея в такова благородно жилище. Не след дълго те се върнаха и по лицето на мисис Круп, както и по усмивката на леля ми, познах, че договорът е сключен.

— Това мебелите на последния наемател ли са? — запита леля ми.

— Да, госпожо — потвърди мисис Круп.

— А какво е станало с него? — заинтересува се леля ми.

Изведнъж мисис Круп бе обхваната от бурна кашлица, така че едва можа да изрече:

— Той се разболя, госпожо, и — ких! ких! ких! Божичко! — и после умря!

— Ха! И от какво умря?

— Знаете ли, госпожо, помина се от пианство — каза мисис Круп поверително. — От пианство и от пушене.

— От какво пушене? Да не би да искате да кажете, че комините са нещо повредени? — запита леля ми.

— Не, госпожо, от пушене на лула и пури.

— Поне това, Трот, не е заразително — забеляза леля ми, като се обърна към мене.

— Разбира се, че не — съгласих се аз.

С една дума, като видя колко съм очарован от жилището, леля ми го нае за един месец, като обаче договорът щеше да се продължи за срок от една година, ако жилището се окаже удобно. Мисис Круп трябваше да се погрижи да ми достави завивки и да ми готви. Тя намекна също така, че ще ме гледа като собствен син. Условихме се, че ще се установя там след един ден. На прощаване мисис Круп забеляза, че слава богу, най-после е намерила човек, за когото да се грижи!

На връщане леля ми изказа надеждата, че животът, който ще започна, ще ме направи самостоятелен и решителен, едничките качества, от които се нуждая. На другия ден повтори това още няколко пъти. Наредихме да изпратят дрехите и книгите ми от дома на мистър Уикфийлд в новото ми жилище. Писах на Агнеса дълго писмо във връзка с тази работа, както и за да ѝ разправа за приятното си пътуване. Без да се впускам в по-големи подробности, трябва да прибавя, че леля ми даде достатъчно пари за всичките ми възможни нужди през пробния месец. За мое и нейно най-голямо разочарование Стиърфорд не дойде преди заминаването ѝ. Изпратих я до дилижанса за Дувър, където тя се настани, изпълнена от въодушевление за предстоящите битки с магаретата. Джанет седна до нея и когато дилижансът замина, аз се отправих към Аделфи, като си мислех за миналото, когато скитах из подземията му, и за щастливите промени, които ме бяха извели на повърхността.

---

[1] Проктор — вид пълномощник, адвокат. Бел.пр. ↑

[2] На английски език понятията „клевета“ и „иск“ се означават с един и същ термин. Бел.пр. ↑

[3] Прави се намек за килограма плът, който евреинът Шейлок иска като лихва от длъжника си Антонио в Шекспировата драма „Венецианският търговец“. Бел.пр. ↑

XXIV ГЛАВА

ПЪРВАТА МИ ПРОЯВА НА РАЗГУЛЕН ЖИВОТ

Чудесно беше да си имам собствено жилище и да се чувствавам, когато заключвах външната врата, също като Робинзон, когато влиза в пещерата си и издърпва след себе си стълбичката. Чудесно беше да се разхождам из града с ключа на къщата си в джоба и да знам, че мога да си поканя всеки, когото пожелае. Чудесно беше да си влизам и излизам, когато ми е угодно, без да давам никому сметка, да карам мисис Круп да тича задъхана нагоре, когато ми потрябва за нещо и когато е склонна да дойде. Казвам, всичко това беше чудесно, но трябва да добавя, че понякога се чувствавах страшно самотен.

Сутрин беше добре, особено при хубаво време. Денем, когато слънцето грееше весело, животът ми изглеждаше волен и много приятен, но с настъпването на вечерта настъпваше и униятието ми. Не знам как ставаше така, но при светлината на свещта всичко ми изглеждаше мрачно. Тогава ми се искаше да разговарям с някого. Липсваше ми Агнеса, милата ми приятелка и доверителка. Струваше ми се в тези моменти, че мисис Круп е някъде много далеч. Мислех си за предшественика си, който се бе поминал от пианство и пушене. Бих желал той да бе благоволил да остане жив, та сега мисълта за смъртта му да не ме мъчеше.

След два дни и две нощи вече ми се струваше, че съм живял там в продължение на цяла година. Но уви, това не ме беше направило по-възрастен и продължавах да страдам от младостта си както и по-рано.

Стиърфорд не се появи никакъв и предположих, че трябва да е болен. Рано на третия ден излязох от съда и се запътих към Хайгит. Мисис Стиърфорд много се зарадва, когато ме видя. Тя ми каза, че синът ѝ отишъл с един приятел от Оксфорд да посети друг един, който живеел близо до Сент Олбънс, но че го очаквала да се върне на следния ден. Толкова го обичах, че го ревнувах от оксфордските му

приятели. Тя настоя да остана за вечеря и можете да бъдете сигурни, че цял ден приказвахме само за него. Разправих ѝ как всички в Ярмут са го обикнали и какъв приятен спътник е той. Мис Дартъл задаваше какви ли не въпроси и правеше какви ли не намеци. Беше страшно любопитна и искаше да узнае всичко за пътуването ни до Ярмут, като непрестанно повтаряше: „Наистина ли беше така? Вярно ли?“ По този начин измъкна от мен всичко, каквото искаше. Външният ѝ вид беше точно такъв, какъвто го описах и по-рано, но обществото на двете дами ми беше толкова приятно, че сега малко се поувляхох по нея. Докато седях там и особено когато вървах към Бъкингам Стрийт, не можех да не си мисля колко приятно би ми било присъствието ѝ в самотната ми квартира.

На другата сутрин, преди да тръгна за съда, аз тъкмо закусвах с кафе и кифла, когато за най-голяма моя радост при мен влезе самият Стиърфорд.

— Скъпи ми Стиърфорд! Бях започнал да мисля, че вече никога няма да те видя!

— Отвлякоха ме насила — каза Стиърфорд — още щом като се прибрах в къщи. Я гледай, Дейзи, та ти си се наредил тук като истински ерген!

Разведох го не без гордост из жилището си, като не пропуснах и кухнята. Той много го похвали.

— Знаеш ли какво, момчето ми, виждам как ще използвам квартирата ти, когато съм в града.

Това просто ме очарова.

— А сега ще ти поръчам закуска — казах с ръка на въжето на звънеца. — Мисис Круп ще ти свари кафе, а аз ще ти изпържа малко бекон на ергенската си печка.

— Не, не, няма защо да звъниш! Обещал съм да закусвам с един от оксфордските си приятели в Пиаца Хотел, в Ковънт Гардън.

— Но ще се върнеш за обед, нали? — казах аз.

— Невъзможно ми е. Нищо не бих желал повече от това, обаче просто съм длъжен да бъда с онези двама приятели. Утре сутринта и тримата заминаваме.

— Тогава доведи ги тук за вечеря — отвърнах аз. — Смяташ ли, че биха дошли?

— О, да, ще дойдат с най-голямо удоволствие, но ще ти създадем безпокойства. Най-добре ще е ти да дойдеш да вечеряш някъде с нас.

В никакъв случай не исках да се съглася на това. Чувствах, че трябва по някакъв начин да съживя жилището си и съвсем нямах намерение да пропусна тази чудесна възможност. След като Стиърфорд бе похвалил стаите ми, те ме бяха изпълнили с още по-голяма гордост и сега горях от желание да проявя домакинските си способности. Накарах го да ми обещае от името на приятелите си, че непременно ще дойдат, и определихме вечерята за шест часа.

Когато той си отиде, позвъних на мисис Круп и я уведомих за намеренията си. Тя ми отвърна, че разбира се, от нея не може да се очаква да ни прислужва, но че знае един сръчен момък, когото би могла да убеди да стори това за пет шилинга и каквато почерпка пожелае. Заръчах ѝ непременно да го ангажира. Сетне заяви, че естествено, тя не може да бъде едновременно на две места (което ми се стори твърде разумна забележка) и че поради това ще е необходимо да повикаме някоя „млада прислужничка“, която да не мърда от кухнята и през всичкото време да се занимава с миенето на чиниите. Запитах я колко ще струва това и отговорът ѝ беше, че според нея осемнадесет пенса нито ще ме разорят, нито ще ме обогатят. Съгласих се, така че уредихме и това. Тогава мисис Круп поиска да узнае какво смятам да поднесем на вечерята.

Просто безобразно беше от страна на тенекеджията на мисис Круп, обаче печката ѝ не бе в състояние да сготви нищо друго освен котлети и пюре. А колкото до съда за риба, достатъчно било само да го погледна, за да се уверя колко негоден бил той. Тъй като знаех, че и да го погледна, нямаше да разбера много, отвърнах, че в такъв случай няма защо да мислим за риба. Оказа се обаче, че там могат да се приготвят стриди, така че и това се възприе. Тогава мисис Круп ми изложи собствения си план: две горещи печени птици — от деликатесния магазин; телешко със зеленчуци — от деликатесния магазин; пирожки с месо и една чиния бъбреци — от деликатесния магазин; торта и ако желая, желе — пак от деликатесния магазин. Това, каза мисис Круп, ще я остави да съсредоточи свободно вниманието си върху картофите, както и върху поднасянето на сиренето и кереvizа както подобава.

Възприех съветите на мисис Круп и самичък дадох нужните разпореждания в деликатесния магазин. Като се връщах оттам, видях на витрината на една колбасница някакво си твърдо петнисто вещество, прилично на мрамор, над което стоеше надписът: „Телешка глава“. Съблазнен от вида му, влязох вътре и накарах да ми отрежат едно голямо парче, което по-късно разбрах, би могло да стигне на петнадесет души. След доста дълга препирня мисис Круп се съгласи да го свари и тогава то толкова се сви, че според думите на Стиърфорд в това състояние едва можеше да задоволи апетита на четирима.

Благополучно завършил тези приготовления, купих сладкиши от пазара на Ковънт Гардън и дадох една доста голяма поръчка в един винарски магазин в същия квартал. Когато следобед се прибрах вкъщи и видях бутилките, наредени на кухненския под, те ми изглеждаха толкова много (макар и за най-голямо смущение на мисис Круп две да липсваха), че просто се изплаших от тях.

Единият от приятелите на Стиърфорд се наричаше Грейнджър, а другият Маркъм. И двамата бяха много живи и весели младежи. Грейнджър изглеждаше малко по-възрастен от Стиърфорд, а Маркъм имаше младежки вид, сякаш нямаше повече от двадесет години.

Забелязах, че той винаги говори за себе си неопределено, като се нарича „човек“ и рядко приказва в първо лице единствено число.

— Човек би живял тук твърде добре, мистър Копърфийлд — каза той, като имаше предвид себе си.

— Вярно, жилището ми не е лошо и стаите са доста удобни.

— Надявам се, че и двамата имате добър апетит — каза Стиърфорд.

— Честна дума — отвърна Маркъм, — този град просто изостря апетита. Човек е гладен цял ден. Просто не престава да яде.

Когато известиха, че вечерята е готова, се почувствувах твърде млад да председателствувам на масата и ми беше доста стеснително, затова помолих Стиърфорд да заеме челното място, а аз седнах срещу него. Яденето беше много вкусно. Виното се лееше като река, а приятелят ми така усърдно се стараеше всичко да мине добре, че пиршеството наистина излизаше много сполучливо. По време на вечерята не бях особено занимателен събеседник, тъй като столът ми беше точно срещу вратата и вниманието ми почти през всичкото време беше приковано към сръчния момък, който ни прислужваше. Той често

излизаше от стаята и всеки път на отсрещната стена се отразяваше сянката му с бутилка на уста. „Младата прислужничка“ също ми създаваше известни безпокойства, не защото миеше бавно чиниите, а защото ги чупеше. Бидейки любопитна по природа, тя не се задоволяваше да седи само в кухнята (както ѝ беше заповядано), непрестанно надничаше към мас и си въобразяваше, че я хващам на местопрестъплението, поради което на няколко пъти нагазваше върху чиниите, с които грижливо бе постлала пода, като по този начин нанесе доста големи поражения.

Това обаче бяха дребни неприятности, които веднага забравих, щом като разчистиха масата и поднесоха десерта. До това време сръчният момък не беше в състояние да продума ни една дума. Тихичко го посъветвах да потърси обществото на мисис Круп и да заведе и „младата прислужничка“ там, а самият аз се отдадох на веселие.

Чувствувах се особено весел и безгрижен. Разправях какви ли не полузабравени случки и преживявания и езикът ми се развърза както никога дотогава. Гръмко се смеех на собствените си шеги, както и на остротите на гостите си. Подканвах Стиърфорд да не забравя да налива чашите; обещавах им най-сърдечно, че ще им отида на гости в Оксфорд; заявих, че възнамерявам да устройвам подобни гуляи веднъж седмично; и безразсъдно заграбих толкова енфие от кутийката на Грейнджър, че бях принуден да се оттегля в кухнята, където скритом кихах в продължение на цели десет минути.

Наливах чашите все по-често и по-често и непрестанно отварях нови бутилки, много преди да имаше нужда от тях. Пих наздравица за Стиърфорд. Казах, че е най-скъпият ми приятел, покровител на детството ми и другар в младостта ми. Заявих, че с радост пия за негово здраве и никога не ще смогна да се отплатя за добрините, които ми е правил, никога не ще съумея да изразя колко се възхищавам от него. Завърших с думите: „Да пием за здравето на Стиърфорд! Да го благослови бог! Ура!“ В негова чест изпихме наведнъж по три чаши. После още по две. Сетне тръгнах към него, като без да искам, счупих чашата си, стиснах му ръката и му казах (само в две думи): „Стиърфорд, ти си пътеводната ми звезда“.

Внезапно открих, че някой бе захванал някаква песен. Певецът беше Маркъм, а песента „Когато човек изпадне в тъга“. След като

свърши, той заяви, че предлага да пием за „жените“. Възпротивих се на това, като настоях, че не съм съгласен с подобно нещо. Казах, че с тази наздравица не се показва нужното уважение към нежния пол и че в моята къща може да се вдигне тост само за „дамите“. Обърнах се към него много строго, главно защото забелязах, че Стиърфорд и Грейнджър се смеят подигравателно. Той каза, че човек няма да се остави да му се заповядва. Аз казах, че ще се остави. Тогава той отвърна, че човек не трябва да бъде обиждан. Аз казах, че тук той има право. Под моя покрив правилата на гостоприемството се зачитат над всичко. Той каза, че човек не би се унизил, ако признае, че съм дяволски приятен младеж. Аз веднага вдигнах тост в негова чест.

Някой пушеше. Всички пушихме. Самият аз пуших и се мъчех да скрия надигащото се неприятно усещане. Стиърфорд произнесе реч в моя чест, през време на която се развълнувах до сълзи. Поблагодарих му и изказах желание тримата да се срещаме всеки ден в жилището ми, за да имаме по-голяма възможност да се радваме на дружбата си. Почувствувах се длъжен да пия още една наздравица — за мис Бетси Тротууд, най-благородната жена в света!

Някой се бе надвесил от прозореца на спалнята ми и разхлаждаше челото си на студения каменен перваз, а вятърът подухваше в лицето му. Този някой бях аз. Обърнах се към самия себе си с името „Копърфийлд“ и си казах: „Защо се опита да пушиш? Много добре знаеш, че не те бива за подобно нещо.“ Сега пък някой разглеждаше образа си в огледалото. Този някой бях пак аз. Бях много бледен, погледът ми блуждаеше, а косата ми — само косата ми и нищо друго — изглеждаше пияна.

Някой ми каза: „Нека да отидем на театър, Копърфийлд“. Пред мен вече се виждаше не спалнята, а клатушкащата се маса с чашите отгоре ѝ. Грейнджър беше от дясната ми страна, Маркъм от лявата, а Стиърфорд — пред мен. Всички седяха като в някаква мъгла и изглеждаха много далеч. На театър ли? Разбира се. Прекрасно. Хайде! Но трябва да ме извинят: ще изляза последен и ще се погрижа да загася лампата, за да не стане пожар.

Поради тъмнината вратата изчезна нанякъде. Опипвам за нея по средата на завесите, когато Стиърфорд идва смеейки се при мен, хваща ме за ръка и ме повежда навън. Слизаме по стълбата един подир друг. Малко преди да достигнем външната врата, някой пада и се търкулва.

Някой друг казва, че това е Копърфийлд. Възмущавам се от тази лъжа, но когато се озовавам пред входа, легнал по гръб, си казвам че може би в това твърдение има нещо вярно.

Нощта беше много мъглива и около уличните фенери бяха образувани светли кръгове. Спомена се, че било влажно, обаче ми се стори, че е мразовито. Стиърфорд ме изтупа под един фенер и ми нагласи шапката, която някой измъкна отнякъде. Това много ме учуди, тъй като преди малко тя не беше на главата ми. Тогава Стиърфорд ме запита: „Копърфийлд, ти си добре, нали?“ А аз му отговорих: „Никога не съм бил по-добре“ — всичко в една дума. Някакъв човек седеше зад едно прозорче, целият забулен в мъгла и взе пари от някого, като запита дали купеният билет е за мен. Спомням си, че той ми хвърли твърде неуверен поглед, като се двоумеше дали да вземе от мен пари, или не. Скоро след това се озовахме в един много горещ театрален салон и се качихме много нависоко. Надвесвахме се над един много голям партер, от който като че ли излизаше пушек. Хората, които седяха там, изглеждаха много неясни. Сцената също така беше много голяма и ми се виждаше много равна и чиста в сравнение с улиците. По нея се движеха някакви хора и приказваха нещо неразбрано. Имаше изобилна светлина, чуваше се музика, долу в ложите се виждаха дами и не знам какво друго. Струваше ми се, че цялата сграда се учи да плува. Опитвах се да я спра, но нищо не помагаше.

Някой предложи да слезем долу в ложите, където имаше дами. Погледнах в едно голямо огледало и видях един господин да лежи на един диван с бинокъл в ръка, както и собствената си фигура. Въведоха ме в една от ложите и когато седнах, чух да се казва нещо, а хората наоколо предупреждаваха някого да пази тишина. Дамите ми хвърляха възмутени погледи. И, боже мой!

Не! Не се лъжа! Агнеса седеше на стола пред мен, в същата ложа, а с нея бяха един господин и една дама, които не познавах. Сега виждам лицето ѝ по-добре оттогава, виждам неизразимото изумление и жал, изписани по него, когато обърна очи към мен.

— Агнеса! — промълвих дрезгаво аз. — Ббо-же ммой! Агнеса!

— Шт! Моля ти се! — отвърна ми тя, без да разбирам защо. — Пречиш на хората. Обърни се към сцената!

Опитах се да съсредоточа погледа си там, където тя ме съветваше, и да чуя нещо от това, което се говореше на сцената, но

напразно. След малко пак я погледнах, тя се свиваше в ъгъла и слагаше на челото си облечената си в ръкавица ръка.

— Агнеса! — казах аз. — Ббоя се, чче не си ддобре.

— Да, да, не ми обръщай внимание, Тротууд. Виж какво, няма ли да си отиваш скоро?

— Дда си отттивам ли? — повторих аз.

— Да.

Хрумна ми глупавата мисъл да ѝ отговоря, че ще я чакам, за да я изпровода до екипажа ѝ. Трябва да съм изразил това по някакъв начин, защото тя ме погледна внимателно, разбра сякаш какво искам да ѝ кажа и ми каза с нисък глас:

— Знам, че ще ме послушаш, ако те помоля. Върви си, Тротууд, направи това заради мен и накарай приятелите ти да те заведат у дома ти.

Думите ѝ ме бяха малко поотрезвили. Макар и да ме беше яд на нея, почувствувах се засрамен и с едно късо „Лека нож“ (което трябваше да мине за „лека нощ“) станах и си излязох. Другарите ми ме последваха и от вратата на ложата изведнъж се намерих в спалнята си. Само Стиърфорд беше с мен и ми помагаше да се разсъблека. Аз ту му казвах, че Агнеса е милата ми сестричка, ту го увещавах да донесе тирбушона, за да отворим нова бутилка вино.

Цяла нощ се мятах като в треска и непрестанно повтарях казаното и стореното през вечерта, а леглото ми се люлееше като някакво бурно море. Имах усещането, че съм някой друг човек. Малко по малко този друг човек прие отново моя образ. Струваше ми се, че кожата ми се е превърнала на дъска, че езикът ми е дъното на някоя стара тенджера, сложена празна върху нажежена печка, а дланите на ръцете ми — метални пластинки, които никакъв лед не е в състояние да разхлади.

Но какъв срам и разкаяние изпитвах на следното утро! Каква мъка ме терзаеше! Имах чувството, че съм извършил хиляди срамни неща, които сега не можех да си припомня и които с нищо не бих могъл да залича. Спомних си и погледа, който Агнеса ми бе хвърлила. Боже мой, какъв глупак бях, че не я запитах защо е дошла в Лондон и къде е отседнала! Поне да знаех как мога да вляза във връзка с нея! Какво отвращение ми вдъхваше стаята, в която бях устроил пиршеството! Какви болки пронизваха главата ми, особено като гледах

празните чаши и усещах миризмата на застоял цигарен дим! Невъзможно ми бе да стана, нито дори да се помръдна! Божичко, какъв ден!...

А каква ужасна вечер преживях, когато седях край огъня с паничка агнешки бульон в ръце и си мислех, че ми е отредено да наследя не само жилището на предшественика си, а и жалката му съдба. Какво желание изпитвах да избягам в Дувър и всичко да разправя! Когато мисис Круп дойде да прибере паничката и да ми донесе един бърбек (едничкият остатък от вчерашния пир по нейните думи), едва не се хвърлих на бархетните ѝ гърди с думите: „Мисис Круп, мисис Круп, не обръщайте внимание на счупените чинии! Толкова съм нещастен!“ Спря ме само мисълта, че може би мисис Круп не е жената на която мога да се доверя!

XXV ГЛАВА

ДОБРИЯТ АНГЕЛ И ЗЛИЯТ ГЕНИЙ

След този печален ден на главоболие, отпадналост и разкаяние излязох от квартирата си, а в главата ми бе настъпила такава бърканица относно датата на знаменития ми гуляй, сякаш някакви великани бяха взели грамаден лост и го бяха отместили месеци назад. Още бях до вратата на жилището си, когато видях един разсилен да се изкачва нагоре с писмо в ръка. Той пристъпваше съвсем бавно, но когато ме видя да го наблюдавам над перилата, веднага ускори стъпките си и стигна при мен едва ли не на един скок и с такова задъхване, сякаш се бе изтощил от тичане.

— Т. Копърфийлд, ескуайър^[1] — каза той, като докосна шапката си с малкия си бастун.

Така бях разтревожен, че писмото сигурно идва от Агнеса, та едва можах да отвърна, че това лице действително съм аз. Както и да е, казах му, че съм Т. Копърфийлд, ескуайър, и той го повярва. Даде ми писмото, като добави, че се очаква отговор. Оставих го да ме чака на площадката на стълбите и влязох отново вътре. Бях толкова възбуден, че трябваше да сложа писмото на масата и да го поразгледам отвън, преди да се реша да го разтворя.

Когато сторих това, видях, че е една мила бележчица, в която не се правеше никакъв намек за ужасното ми състояние в театъра. Едничките думи бяха: „Драги ми Тротууд, гостувам в дома на татковия агент, мистър Уотърбрук, в Или плейс, Хобърн. Ела днес да ме видиш, като определиш час, в който ще ти е удобно да сториш това. Най-сърдечни привети, Агнеса.“

Толкова време ми отне да напиша задоволителен според мен отговор, че просто не знам какво си е помислил човекът отвън. Сигурно е дошъл до заключението, че сега се уча да пиша. Написах поне половин дузина писма. Едно от тях почваше с думите: „Дори не мога да се надявам, скъпа ми Агнеса, да изтрия от паметта ти отвратителното впечатление...“ Тук обаче не го харесах и го скъсах. Започнах друго:

„Шекспир е казал, скъпа ми Агнеса, че най-големият враг на човека е собственият му език“. Това ми напомняше за Маркъм, така че го унищожих. Опитах се даже да съчинявам поезия, но и от нея нищо не излезе. След много безплодни опити най-после написах следните думи: „Скъпа Агнеса, писмото ти е като самата тебе. Бих ли могъл да кажа нещо друго, за да го похваля повече? Ще дойда в четири часа. С обич и разкажание, Т. К.“ С това послание в ръка разсилният най-после си отиде.

Ако някой друг от служителите на Църковния съд бе прекарал такъв тежък ден като мен, искрено вярвам, че би му послужило като изкупление за поддържането на това гнило, отживявало времето си учреждение. При все че напуснах бюрото в три и половина и се озовах на уреченото място само няколко минути след това, според часовника на черквата „Сейнт Андрю“ беше изминал цял четвърт час, преди да се осмеля да дръпна дръжката на частния звънец на жилището на мистър Уотърбрук.

Бюрото на мистър Уотърбрук се помещаваше в долния етаж, а квартирата му в горната част на сградата. Въведоха ме в една хубава, но малко претрупана гостна и там Агнеса седеше и бродираше някаква чантичка.

Тя изглеждаше така кротка и мила и така много ми напомняше за безгрижното юношество в Кентърбъри, както и за дебелашкото ми и глупаво държане предишната вечер, че постъпих като истинско разкайващо се дете. Не отричам, че се разплаках. И досега не мога да реша дали то беше най-разумното, или най-глупавото нещо, което можах да направя в този момент.

— Ако ме беше видял някой друг, Агнеса, а не ти — казах, като извърнах глава, — нямаше сега да ме е толкова срам. Но само като си помисля, че тъкмо ти видя позора ми! Едва ли не желая да бях умрял преди това.

За миг тя сложи ръката си върху моята (никой друг не би сторил това като нея) и почувствувах такова облекчение от прошката ѝ, че не можах да се удържа да не доближа ръката ѝ до устата си и да я целуна с благодарност.

— Седни — ми каза Агнеса весело. — Не се измъчвай, Тротууд. Ако на мен не можеш да се довериш, на кого другиго би могъл?

— О, Агнеса — отвърнах ѝ аз. — Ти си моят добър ангел!

Тя се усмихна малко тъжно, както ми се стори, и поклати глава.

— Да, Агнеса, ти наистина си моят добър ангел! Винаги си била това за мен!

— Ако наистина е така, Тротууд, има едно нещо, което би ми се искало...

Погледнах я въпросително, макар че вече предугаждах какво ще ми каже.

— Искам да те предпазя — продължи тя, като ме гледаше втренчено — от твоя зъл гений.

— Скъпа ми Агнеса — започнах аз, — ако думата ти е за Стиърфорд...

— Именно за него, Тротууд.

— О, Агнеса, много си несправедлива към него. Та нима той може да бъде зъл гений? Нима може да ми бъде нещо друго освен покровител и приятел? Скъпа ми Агнеса! Никак не ти подхожда и съвсем не е справедливо да съдиш за него от моето поведение онази вечер. — Съвсем не съдя за него от това — отвърна тя кротко.

— Тогава от какво?

— От много неща — сами по себе си може би дреболии, но твърде съществени, когато човек ги вземе вкупом. Съдя за него, Тротууд, отчасти от това, което си ми разправял, и отчасти от влиянието му върху теб.

В кроткия ѝ глас винаги бе имало нещо, което караше да зазвучат в душата ми струни, които само тя бе в състояние да докосне. Гласът ѝ винаги ми влияеше, а когато ми говореше с такъв жар като сега, просто не можех да му устоя. Тя сведе очи над ръкоделието си, а аз продължавах да я гледам. Думите ѝ не преставаха да звучат в ушите ми и образът на Стиърфорд, въпреки предаността ми към него, се обви в мрак.

— Много е дръзко от моя страна — продължи тя, като вдигна очи — да ти давам съвети или да изразявам така рязко мнението си. Винаги съм живяла уединено и така малко познавам света, но Тротууд, източникът на смелостта ми се крие в детската ни дружба и в искрения интерес, който винаги съм имала към всичко, свързано с теб. Убедена съм, че това, което ти казвам, е вярно. Не се съмнявам ни най-малко. Струва ми се, че не аз, а някой друг ти казва: „Този твой приятел е опасен“.

Отново я погледнах, отново думите ѝ продължаваха да звучат в ушите ми, след като бе спряла да говори, и отново Стиърфордвият образ, макар и все още закотвен в сърцето ми, се обви в мрак.

— Не съм толкова безразсъдна — продължи тя след малко с обичайния си глас, — та да предположа, че ще си в състояние изведнъж да промениш едно чувство, което така дълбоко е заседнало в тебе, особено пък като познавам доверчивия ти нрав. Не би трябвало да правиш това прибързано. Едничкото нещо, което искам от тебе, Тротууд, е, ако мислиш за мене, искам да кажа... — тук тя се поусмихна, тъй като много добре разбра, че щях да я прекъсна, — когато мислиш за мене, да се сещаш и за думите ми. Прощаваш ли ми за всичко това?

— Ще ти простя, Агнеса — отвърнах ѝ аз, — когато станеш по-справедлива към Стиърфорд и когато го заобичаш така, както го обичам и аз.

— Само тогава ли? — каза Агнеса.

Сянка мина през лицето ѝ, когато чу тези мои думи, обаче тя отвърна на усмивката ми и отново заговорихме с обичайната си непринуденост и откровеност.

— А кога, Агнеса, ще ми простиш за онази вечер?

— Всеки път, когато се сетя за нея — отвърна тя.

С тези думи тя искаше да покаже, че счита въпроса за изчерпан, но мисълта за преживения срам така здраво ме държеше, че настоях да ѝ разправам най-подробно как бях стигнал до това унижително състояние и при какво стечение на обстоятелствата бяхме отишли в театъра. За мене беше голямо облекчение да сторя това и особено да подчертая колко бях задължен на Стиърфорд за грижите, които бе положил за мен, когато самичък не бях в състояние да се грижа за себе си.

— Не трябва да забравяш — каза Агнеса, като спокойно промени разговора, — че винаги трябва да ми се доверяваш, не само когато изпадаш в беда, но и когато се влюбиш. Кой заема сега мястото на мис Ларкинс, Тротууд?

— Никой, Агнеса.

— О, не, има някой — каза тя, като се изсмя и заклати укорително с пръст.

— Честна дума, Агнеса, никой няма! Вярно, че в дома на мисис Стиърфорд живее една госпожица — мис Дартъл, — която е много

умна и с която ми е много приятно да разговарям, но съвсем не съм влюбен в нея.

Агнеса отново се засмя на собствената си проникателност и ми каза, че ако ѝ се доверявам добросъвестно, тя ще държи списък на всичките ми бурни увлечения, като отбелязва началото, продължителността и края на всяко едно от тях подобно на царуването на кралете и кралиците в английската история. Сетне ме запита дали съм виждал Юрая.

— Юрая Хийп ли? — казах аз. — Не съм го виждал. Той в Лондон ли е?

— Всеки ден идва долу, в кантората — отвърна Агнеса. — Той дойде в Лондон една седмица преди мене. Боя се, че ни готви нещо неприятно, Тротууд.

— Виждам, че това те тревожи, Агнеса. Какво може да е то?

Агнеса остави настрана ръкоделието си и отвърна, като сложи ръцете си една върху друга и ме погледна замислено с прекрасните си кротки очи:

— Боя се, че ще влезе в съдружие с татко.

— Какво? Юрая? Нима това подло, раболепно създание е успяло да пропълзи толкова нависоко? — извиках възмутен аз. — Нима, Агнеса, ти не се възпротиви на това? Помисли си само за последиците! В никакъв случай не трябва да мълчиш. Не трябва да оставиш баща си да предприема подобна стъпка. Необходимо е да предотвратиш тази работа, докато не е станало късно.

Агнеса не преставаше да ме гледа, като клатеше глава и се усмихваше леко на разпалеността ми.

— Спомняш си за последния ни разговор относно татко, нали? Наскоро след това — може би подир два или три дена той ми загатна за първи път, че нещо подобно може да стане. Трогателно беше да го гледаш как се мъчи да ми представи, че в случая се касае за доброволен избор от негова страна, а не за принуда. Така мъчно ми стана за него.

— Принуда ли, Агнеса! Та откъде идва тази принуда?

Тя помълча малко и каза:

— Юрая е успял да се направи необходим за татко. Той е хитър и наблюдателен. Успял е да улови татковите слабости, да ги поощрява и да се възползува ловко от тях, докато... докато най-после татко е започнал да се бои от него.

Ясно виждах, че в цялата работа имаше нещо повече от това, което тя ми казваше, повече от това, което знаеше или можеше да предположи. Не исках да ѝ причиня болка, като я запитам по-подробно. Виждах, че щадеше баща си и не искаше да го излага повече. Очевидно това бе продължавало от дълго време насам, обаче аз се въздържах да говоря.

— Влиянието му върху татко е много голямо — продължи Агнеса. — Той дава вид, че е смирен и много благодарен на баща ми — и може би това е вярно. Обаче истината е, че има власт върху татко и се боя, че добре използва тази своя власт.

— Той е същинско куче? — възкликнах аз и това малко ме пооблекчи.

— Когато татко ми заговори за това — продължи Агнеса, — той му казал, че възнамерява да напуска. Много му било мъчно и никак не искал, но другаде му се откривали по-добри възможности. Точно тогава татко беше много унил и по-загрижен, откогато и да било. Изгледите за съдружие с Юрая му се сториха добре дошли, макар и от друга страна, това да го караше да се срамува и да се чувства унижен.

— А ти как го прие, Агнеса?

— Сторих това, Тротууд, което, надявам се, бе право. Убедена бях, че заради татковото спокойствие жертвата трябва да се направи, и затова настоях пред него да не се колебае. Казах му, че това ще облекчи товара му — и дано наистина да бъде така! Споменах също, че по този начин ще имаме по-голяма възможност да бъдем заедно. О, Тротууд! — извика Агнеса, като покри лице с ръцете си, когато на очите ѝ се показаха сълзи. — Едва ли не ми се струва, че съм по-скоро таткова неприятелка, отколкото негова предана дъщеря. Знам много добре как се е променил той с любовта си към мен; знам как поради желанието си да се посвети всецяло на мен е ограничавал кръга на приятелите и интересите си. Знам колко много неща е жертвал заради мен, как грижите му по мен винаги са засенчвали живота му и са отслабвали силата и енергията му, като са го насочвали само към една-единствена цел. О, ако някога бих могла да променя всичко това! Ако бих могла да поправа злините, за които, без да искам, съм станала причина.

Никога по-рано не бях виждал Агнеса да плаче. Бях съзирал в очите ѝ сълзи, когато носех вкъщи похвали и награди от училище и когато последния път говорехме за баща ѝ, а също така бях забелязал

как извързва глава, когато си вземахме сбогом; но никога не я бях виждал толкова нажалена. Всичко това ме изпълни с такова състрадание, че не можах да направя нищо друго, освен да продумам безпомощно и глупаво:

— Моля ти се, Агнеса, недей! Недей, скъпа ми сестрице!

Но нейният характер бе толкова по-силен от моя, тя така бързо можеше да се овладява, че не бе нужно да я успокоявам дълго. Прелестното ѝ спокойствие, което така много я отличаваше от другите, скоро се възвърна и лицето ѝ отново светна подобно на лъчезарно небе, по което е минал облак.

— Изглежда, че няма да имаме възможност да останем дълго сами — каза Агнеса, — но докато още имаме време, трябва да те помоля да се държиш дружелюбно към Юрая. Не го отблъсквай. Може би той не заслужава да го мразим толкова, тъй като не сме уверени дали наистина върши нещо лошо. Но както и да е, мисли първо за татко и за мен!

Агнеса нямаше време да каже нещо повече, тъй като в това време вратата се отвори и в стаята влезе мисис Уотърбрук. Тя или беше едра жена, или носеше много широка рокля — не мога да кажа кое от двете, понеже не можех да разбера кое беше рокля и кое самата тя. Имах някаква смътна представа, че я бях видял в театъра, но тя, изглежда, си спомняше отлично за мене и очевидно подозираше, че все още съм пиян.

Малко по малко обаче откри, че съм трезвен, както и (надявам се), че съм скромен млад момък, което я накара да омекне в държанието си спрямо мене и да ме запита, първо, дали се разхождам в парка и, второ, дали се движа в обществото. Отвърнах ѝ отрицателно и на двата въпроса и ми се стори, че това отново я накара да развали мнението си за мен. Тя обаче учтиво скри това и ме покани на вечеря на другия ден. Приех поканата и си взех сбогом. На излизане отидох долу в кантората да посетя Юрая, но тъй като го нямаше, оставих му визитната си картичка.

Когато на другия ден отидох на вечерята и ме облъхна дъхът на печено агнешко, открих, че аз не съм единственият гостенин. Долу на стълбата видях разсилния, който ми бе донесъл писмото, облечен в ливрея. Сега той помагаше на семейния слуга и чакаше да му дам името си, за да извести горе за пристигането ми. Когато ме запита

доверително как се казвам, той си даде вид, че ме вижда за първи път, но и двамата знаехме много добре, че едва преди един ден се бяхме срещали. Гузната ни съвест ни караше да се държим като страхливци.

Оказа се, че мистър Уотърбрук е господин на средна възраст, с къс врат и с много широк нагръдник. Липсваше му само черен нос, за да заприлича напълно на мопс. Той ми изказа гордостта си от запознанството ни и след като изразих почитанията си на мисис Уотърбрук, ме представи церемониално на една крайно внушителна дама, облечена в черна кадифена рокля и широка черна кадифена шапка. Спомням си, че тя страшно много приличаше на някоя роднина на Хамлет, да речем, на леля му.

Името ѝ беше мисис Хенри Спайкър. Там беше и съпругът ѝ; той имаше такъв студен вид, че косата му, вместо да изглежда сива, правеше впечатление на поръсена със скреж. На семейство Спайкър се оказваше огромно внимание. Агнеса ми довери, че това се дължи на обстоятелството, че мистър Хенри Спайкър е адвокат на някой си или нещо си, свързано по някакъв начин с Министерството на финансите.

Между гостите беше и Юрая Хийп — облечен в черно и в състояние на крайно смирение. Когато се ръкувах с него, той ми каза, че е горд, задето съм благоволил да го забележа, и се чувства наистина признателен за снизхождението ми към него. Бих желал той да не се чувствуваше толкова благодарен, тъй като това негово чувство го караше през цялата вечер да се навърта край мен. Когато се случеше да кажа някоя дума на Агнеса, иззад нас веднага се появяваше бледото му мъртвешко лице, а лишените му от ресници очи се устремяваха настойчиво към двама ни.

Имаше и други гости и всички ми изглеждаха изстудени за случая също като виното. Един от тях привлече вниманието ми още преди да се бе появил. Чух да съобщават името му — мистър Тредълс! Мислите ми веднага литнаха назад към Салем Хаус. Нима това беше същият онзи Томи, който рисуваше скелети!

Чаках да го видя с много голямо любопитство. Той беше сдържан млад момък със скромно държане, с доста смешна коса и с широко отворени очи. Така бързо се оттегли в едно невзрачно ъгълче, че ми трябваше доста време, докато го намеря. Най-после успях добре да го разгледам и се уверих, че ако очите ми не ме лъжат, това действительно беше нещастният Том.

Проправих си път до мистър Уотърбрук и му казах, че между гостите виждам с радост един от своите съученици.

— Наистина ли! — възкликна учуден той. — Вие сте твърде млад, за да сте били на училище по едно и също време с мистър Хенри Спайкър.

— Думата ми не е за него! — отвърнах аз. — Говоря ви за мистър Тредълс.

— А, да, разбирам! — каза домакинят с доста понижен интерес. — Твърде е възможно.

— Ако наистина е същият, за когото мисля — казах, като погледнах към него, — двамата сме били в едно и също училище, наречено Салем Хаус. Той беше чудесно момче.

— О, да. Тредълс е добър момък — отвърна домакинят, като кимна снизходително с глава. — Тредълс е твърде добър момък.

— Какво любопитно съвпадение — казах аз.

— Действително, че е съвпадение — отвърна домакинят. — Тредълс бе поканен едва тази сутрин на мястото на брата на мисис Хенри Спайкър, който съобщи, че поради неразположение не ще може да дойде. А братът на мисис Хенри Спайкър е истински джентълмен, мистър Копърфийлд.

Измърморих нещо в знак на съгласие и възхищение, макар че за първи път чувах за споменатия господин. Сетне запитах за професията на мистър Тредълс.

— Тредълс — отвърна мистър Спайкър — е младеж, който се готви да става адвокат. Да. Той е доста добър момък. Вреди само на себе си.

— Наистина ли вреди на себе си? — казах аз, опечален да чуя това.

— Виждате ли — отвърна мистър Уотърбрук, като нацупи устни и заигра самодоволно и с вид на охолоен човек с верижката на часовника си. — Тредълс е от онези хора, които не могат да преуспеят много в живота. Така например струва ми се, че никога не ще бъде в състояние да печели петстотин фунта годишно. Той ми бе препоръчан от един колега. О, да. Да. Вярно, че има способността да изучава делата и да ги излага добре писмено. И аз ще му дам възможност да напредне тази година. Доста ще му помогна. О, да. Да.

Голямо впечатление ми направи благодушно-самодоволният начин, по който мистър Уотърбрук промълвяше своето „да, да“. То беше особено изразително. Много ясно даваше да се разбере, че мистър Уотърбрук бе роден, ако не със сребърна лъжица в уста, то поне със стълба в ръка, по която се бе изкачвал стъпало по стъпало, докато най-сетне бе успял да стигне върха на крепостта, откъдето сега гледаше философски и покровителствено към хората в окопите.

Все още бях зает с тези мисли, когато известиха, че вечерята е сервирана. Мистър Уотърбрук придружи Хамлетовата леля. Мистър Хенри Спайкър кавалерствуваше на мисис Уотърбрук. Самият аз бих искал да взема за своя дама Агнеса, но неин кавалер беше един младеж с глуповата усмивка и възслабички крака. Юрая, Тредълс и аз като най-млади слязохме долу последни и се настанихме, както можахме. Обстоятелството, че бях далеч от Агнеса, ми даде възможност да се обадя на Тредълс, който ме поздрави много топло и възторжено. В същото време Юрая изразяваше радостта и смирението си с такива ужасни кълчения, че с удоволствие бих го хвърлил през перилата. На масата Тредълс и аз бяхме разделени, тъй като ни сложиха на противоположните краища: той попадна под блясъка на червената кадифена рокля на една от дамите, докато над мен надвисна мрачното сияние на лелята на Хамлет. Вечерята се проточи доста дълго и разговорът се въртеше изключително около аристокрацията и благородния произход. Мисис Уотърбрук на няколко пъти ми каза, че ако има нещо, от което се възхищава, това е благородното потекло.

Неведнъж ми мина през ум, че би било много по-приятно, ако не се държехме толкова изискано. Всички бяхме дотам изискани, че говорехме все за едни и същи неща. Сред поканените бяха и някои си мистър и мисис Гълпидж, които имаха нещо общо с юридическата дейност на банката, така че, като приказвахме било за банката, било за Министерството на финансите, представлявахме наистина отбрана група, нещо подобно на Касационния съд. При това лелята на Хамлет притежаваше фамилната слабост към монолозите и се впускаше в несвързани монолози върху всяка тема, която се подхващаше. Вярно, че те бяха твърде ограничени, но тъй като непрестанно се заговаряше за значението на произхода, тя имаше възможност да се отдаде на абстрактни умозрения като своя племенник.

В разговора ни имаше толкова много кръв, че с право можеха да ни вземат за канибали.

— Признавам, че напълно споделям мнението на мисис Уотърбрук — каза мистър Уотърбрук, като вдигна чашата си с вино до окото. — Има и други хубави неща на този свят, но дайте ми благородно потекло!

— О, нищо друго не може да достави на човек такова удовлетворение! — отбеляза лелята на Хамлет. — Чистотата на кръвта е благороден идеал. Някои прости умове (те не са много, но все пак съществуват) се прекланят пред това, което бих нарекла някакви си идоли. Наистина идоли! Прекланят се пред способности, интелект и така нататък. Но това са все неосезаеми неща. Докато с потеклото не е така. Мигом разпознаваме аристократичния произход в един нос или брадичка и си казваме: „Ето, това е аристократическа кръв!“ Кръвта е нещо, което веднага проличава и не подлежи на съмнение.

Младежът с глупавата усмивка, който кавалерствуваше на Агнеса, според мен постави въпроса още по-решително.

— Дявол да го вземе — каза той, като изгледа всички ни с идиотската си усмивка, — произходът не може да се пренебрегне. Необходим ни е, знаете ли. Има млади хора, знаете ли, които може да нямат нужното образование или държане и могат да докарат немалко беди на себе си и на другите, знаете ли, но, дявол да го вземе, човек трябва да им прости всичко, ако в жилите им тече благородна кръв! Самият аз бих предпочел да бъда повален от някой аристократ, отколкото да бъда вдигнат от земята от някой обикновен човечец!

Тази реч така прекрасно даваше израз на общото мнение по въпроса, че всички много я харесаха и младежът спечели вниманието на цялата маса чак докато дамите се оттеглиха.

Останали сами в трапезарията, мъжете се впуснаха да разговарят за какви ли не лордове и благородници, като вършеха това с истинско страхопочитание. Всичко това ми беше крайно скучно, а мистър Уотърбрук просто сияеше от удоволствие, че в неговия дом се споменават имената на такива знаменити личности.

Можете да си представите колко се зарадвах, когато най-сетне имах възможност да се кача горе при Агнеса, да поговоря с нея в един ъгъл и да ѝ представя Тредълс. Той беше стеснителен, но много мил и все така добродушен както в миналото. Трябваше да си тръгне по-рано,

тъй като на другия ден щеше да заминава в едномесечен отпуск. Поради това не можахме да разговаряме така дълго, както бих желал, но си разменихме адресите и си обещахме непременно да се срещнем, когато се върне в града. Той много се интересува, когато му казах, че съм близък със Стиърфорд, и заговори за него с такъв жар, че го накарах да каже на Агнеса какво е мнението му за него. Но тя само ме гледаше и леко клатеше глава, когато Тредълс не можеше да я забележи.

Тъй като тя сега се движеше сред хора, които не ѝ бяха особено подходящи, много се зарадвах, когато разбрах, че ще си отива след няколко дни, и не съжалявах, че така скоро ще се разделим. Това ме накара да остана, след като всички други си бяха отишли. Да разговарям с нея и да я слушам как пее бе такова удоволствие за мен и така много ми напомняше за щастливия ми живот в тихата старинна къща, че бих стоял там половината нощ. Но понеже нямах извинение да остана, след като светилата на мистър Уотърбрук си отидоха едно по едно, взех си сбогом пряко волята си. Никога не бях съзнавал по-ясно, че Агнеса действително е моят добър ангел.

Казах, че всички гости се бяха разотишли, но не включвах в тяхното число Юрая, който не бе престанал да се навърта около нас. Когато слязох долу, той се бе промъкнал зад гърба ми и вървеше до самия мен, като нахлузваше на мъртвешките си пръсти огромните си ръкавици.

Не бях настроен за обществото на Юрая, но като си спомних какво ме бе помолила Агнеса, го поканих да дойде в квартирата ми да изпием чаша кафе.

— О, наистина ли, мастър Копърфийлд — каза той, — простете, исках да кажа мистър Копърфийлд, но другото ми идва така естествено. Не бих желал да си правите труд да каните такъв нищ човек като мен.

— Не става дума за никакъв труд — отвърнах аз. — Ще дойдеш ли?

— С най-голямо удоволствие — отвърна той, като се закълчи.

— Тогава хайде, идвай! — казах аз.

Не можех да се удържа да не се отнасям рязко с него, но той, види се, не обръщаше внимание на това. Минахме по най-късия път, без да разговаряме много. Той беше толкова нищ по отношение на смешните си ръкавици, че докато стигнем до вкъщи, още не бе успял да ги сложи на ръцете си.

Поведох го нагоре по тъмната стълба, за да не би да чукне в нещо главата си, и влажната му студена ръка така много ми приличаше на жаба, че се изкушавах да я пусна и да избягам. Мисълта за Агнеса и чувството ми за гостоприемство надделяха и го поканих вътре. Запалих свещите и той изпадна във възторг от стаята ми. Когато приготвих кафето в едно простичко тенекиено канче (което служеше за топлене на вода за бръснене), той така се разчувствува, че с удоволствие бих го полял с горещата вода.

— Наистина, мастър Копърфийлд, искам да кажа, мистър Копърфийлд, никога не бих предположил, че ще дойде ден, когато самият вие ще ми приготвяте кафе! Но пък, от друга страна, напоследък ми се случват толкова много неща, които в нищетата и смирението си никога не съм очаквал, че всичко това ми се струва като някаква благословия. Може би сте чули нещичко, мастър Копърфийлд, искам да кажа, мистър Копърфийлд, за благоприятната промяна в положението ми.

Той седеше на дивана ми, подгънал дългите си крака така, че чашата с кафе беше на коленете му. Оставил бе шапката и ръкавиците си на пода и полекичка разбъркваше кафето с лъжичката, а лишените му от ресници очи бяха обърнати към мен, без да ме гледат. Като наблюдавах как неприятно мърда ноздрите си и какви змийски тръпки минават по цялото му тяло, реших в себе си, че ужасно го ненавиждам. Крайно неприятно ми беше да се държа с него като със свой гост — тогава бях още много млад и ми бе невъзможно да прикривам чувствата си.

— Предполагам, мистър Копърфийлд, че сте чули нещичко за благоприятната промяна в положението ми — повтори Юрая.

— Да, чух нещо — потвърдих аз.

— А-а! Така си и мислех, че това навярно е известно на мис Агнеса! — спокойно отвърна той. — Така се радвам, че мис Агнеса го знае. О, благодаря ви, мистър Копърфийлд! Благодаря ви! — Толкова се ядосах, че бе успял да ме подведе да кажа нещо за Агнеса, колкото и нищожно да бе то, че просто ми идеше да хвърля по него чехъла си (който стоеше готов до камината). Но не направих нищо и продължих да пия кафето си.

— Какъв пророк излязохте, мистър Копърфийлд — продължи Юрая. — Божичко, какъв пророк наистина! Не ми ли споменахте

веднъж, че може би някой ден ще стана съдружник на мистър Уикфийлд и фирмата ще се нарича „Уикфийлд и Хийп“? Вие може би не си спомняте това, мистър Копърфийлд, но когато човек е нищ, той не може да забрави подобни думи!

— Спомням си, че съм казвал такова нещо, макар тогава да не мислех, че то наистина ще стане.

— Та кой ли би могъл да си го помисли, мистър Копърфийлд! — отвърна Юрая възбудено. — Дори през ум не ми бе минавало. Спомням си как казах със собствената си уста, че съм твърде нищ за такава чест. И това беше искреното ми мнение.

Той продължаваше да гледа огъня с отвратителната си застинала усмивка и аз не го изпусках от очи.

— Но и най-нищият човек, мистър Копърфийлд — подхвана той, — може да служи за оръдие на доброто. Така се радвам, като си помисля, че по отношение на мистър Уикфийлд наистина съм бил оръдие на доброто и за в бъдеше мога да му помогна още повече. О, какъв ценен човек е той, мистър Копърфийлд, и колко неразумен е бивал понякога.

— Много съм огорчен да чуя това — казах аз, като не се стърпах да прибавя: — Във всяко отношение.

— Точно така, мистър Копърфийлд, във всяко отношение — каза Юрая. — Преди всичко по отношение на мис Агнеса. Може би вие не си спомняте собствените си красноречиви изрази, мистър Копърфийлд, но аз много добре помня, че един ден казахте, че всеки трябва да се възхищава от нея, и аз ви благодаря! Забравили сте, нали, мистър Копърфийлд?

— Не съм го забравил — отговорих сухо аз.

— О, колко съм доволен! — възкликна Юрая. — Само като си помисля, тъкмо вие бяхте човекът, който за пръв път запали в смирените ми гърди искриците на амбицията! О, бихте ли ме извинили, ако ви помоля за още една чаша кафе?

В начина, по който той наблегна за запалването на искриците, както и в погледа, който ми отправи, имаше нещо, което ме накара да се сепна, сякаш го бях видял осветен от някакъв огън. Подтикнат от молбата му, изказана със съвсем друг тон, се заех да изпълня дълга си на домакин, но сторих това с несигурна ръка, обхванат от чувството, че

не съм в състояние да се боря с този човек. Обзе ме неприятно предчувствие за следващите му думи и усетих, че това не му убягна.

Той не каза абсолютно нищо. Само продължаваше да разбърква кафето си и да го пие глътка по глътка. Сетне попипа брадичката си с мъртвешката си ръка, погледна огъня, огледа стаята, поусмихна ми се, закълчи се и се заогъва раболепно, отново разбърка и отпи от кафето си, но предостави разговора на мен.

— Значи мистър Уикфийлд, който струва петстотин пъти повече от теб или от мен (невъзможно ми беше да не разделя по този начин изречението си), е бивал неразумен, така ли, мистър Хийп?

— Наистина твърде неразумен, мистър Копърфийлд — каза Юрая, като въздъхна скромно. — Много, много неразумен! Но бих желал, ако обичате, да ме наричате само Юрая. Както едно време.

— Добре, Юрая! — измънках с известна мъка.

— Благодаря ви — отвърна той с жар. — Благодаря ви, мистър Копърфийлд! Когато ме наричате Юрая, сякаш чувам звъна на родните камбани или усещам полъха на пролетен вятрец. Простете, че се отклоних. Казвах ли нещо?

— Говореше за мистър Уикфийлд — подсетих го аз.

— О, да, вярно. Голяма е неговата небрежност, мистър Копърфийлд. Не бях загатнал никому другиму за това освен на вас. Дори и на вас мога само да загатна за нея. Ако в продължение на няколко години някой друг беше на моето място, до това време той би съумял да сложи мистър Уикфийлд (о, какъв ценен човек е той, мистър Копърфийлд) под палеца си. Под па-ле-ца си — каза Юрая много бавно, като простря жестоката си ръка над масата ми и я натисна с другия си палец, докато тя затрепера и сякаш цялата стая затрепера с нея.

Ако го бях видял да натиска главата на мистър Уикфийлд с плоското си стъпало, нямаше да го мразя повече от този миг.

— О, божичко, мистър Копърфийлд — продължи той със съвсем мек глас, странно контрастиращ с движението на палеца му, който ни най-малко не бе отслабил натиска си върху масата. — В това няма никакво съмнение. Щеше да се стигне до разорение, до позор, до какво ли не. Мистър Уикфийлд знае това. Аз съм само едно скромно оръдие, което му служи, въпреки цялото си нищожество. И той ме издигна до положение, за каквото едва ли бих могъл някога да се надявам. Колко благодарен трябва да му бъда! — Той замълча с обърнато към мен лице,

без обаче да ме гледа, и като най-сетне махна палеца си от масата, бавно го прокара по брадичката си, сякаш се бръснеше.

Спомням си с какво възмущение заби сърцето ми, когато видях лукавото му лице, огряно от червеникавите пламъци, които така добре му подхождаха, сякаш се готвеше да каже нещо.

— Мистър Копърфийлд — поде той — но... да не би да ви задържам?

— Не ме задържаш. Обикновено си лягам късно.

— Благодаря ви, мистър Копърфийлд! Вярно, че съм се издигнал в сравнение със скромното положение, в което се намирах, когато ме видяхте за пръв път, но все още съм си нищ. Надявам се, че никога няма да бъда нещо друго освен нищожество. Вярвам, че няма да ме сметнете за нескромен, ако ви доверя една мъничка тайна, нали, мистър Копърфийлд?

— О, не — казах с усилие аз.

— Благодаря ви! — той извади носната си кърпа и започна да трие с нея дланите си. — Мис Агнеса, мистър Копърфийлд...

— Е, Юрая?

— О, колко е приятно, че ме наричате Юрая така спонтанно! — той се заизвива като уловена риба. — И вие намерихте, че тя изглеждаше много добре тази вечер, нали?

— Намирам, че изглеждаше такава, каквато е била винаги: посъвършена във всяко отношение от всички наоколо й.

— О, благодаря ви! Толкова е вярно! О, много ви благодаря за тези думи!

— Съвсем няма за какво да ми благодариш — казах отвисоко аз.

— Знаете ли, мистър Копърфийлд, точно това е тайната, която ще си позволя свободата да ви доверя. Колкото и нищ да съм — той заизтрива още по-усърдно ръцете си и погледна последователно тях и огъня, — колкото и нища да е майка ми и колкото и скромен да е нашият беден, но честен дом, образът на мис Агнеса (не се срамувам да споделя с вас тайната си, мистър Копърфийлд: почувствувах симпатия към вас още когато ви видях в кабриолета с леля ви)... образът на мис Агнеса от години е заседнал в сърцето ми. О, мистър Копърфийлд, само ако знаехте каква чиста любов питая дори към земята, върху която стъпва моята Агнеса!

Хрумна ми безумната мисъл да грабна нажежените маши и да го пронижа с тях. Цял бях обзет от това желание, но ме спря Агнесиният образ, поруган дори само от помислите на това червенокосо животно. Той се кълчеше насреща ми, сякаш низката му душа бе сграбчила тялото му и го извиваше на всички страни. Струваше ми се, че се раздува и разраства пред очите ми, и сякаш цялата стая се изпълва с ехото на думите му. И бях обхванат от онова непонятно чувство, което ни кара да мислим, че всичко това се е случвало някога в миналото и че знаем какво ще последва.

По лицето му бе изписано съзнание за силата му и това повече от всичко друго ме накара да се опомня и да не пренебрегна молбата на Агнеса. С по-голямо спокойствие, отколкото бих мислил преди малко, че ми е свойствено, го запитах дали е открил чувствата си на Агнеса.

— О, не, мастър Копърфийлд! — отвърна той. — О, господи, разбира се, че не! На никого не съм открил това освен на вас. Виждате ли, едва съм започнал да се издигам. Надявам се, че тя ще забележи колко съм полезен на баща ѝ (наистина смятам да му бъда полезен, мастър Копърфийлд) и ще погледне по-благосклонно към мен.

Сега прозрях истинските замисли на този мерзавец и ми стана ясно защо ми ги разкрива.

— Ако бъдете така добър, мистър Копърфийлд, да запазите тайната ми и изобщо да не действувате срещу мен, ще считам това като особена услуга от ваша страна. Вие не бихте желали да възникват неприятности. Познавам доброто ви сърце, но тъй като ме знаете само в нищетата ми (аз все още съм си нищ), може би неволно ще ми навредите пред моята Агнеса. Виждате ли, мастър Копърфийлд, аз я наричам моя. Има една песенчица, която казва: „И царска корона бих отказал, да мога своя да я нарека“. И се надявам да сторя това някой ден.

Скъпа Агнеса! Така любяща и добра, за която просто не виждах достоен жених — нима такъв подлец щеше да я вземе!

— Засега няма защо да се бърза, мастър Копърфийлд — лигаво продължи Юрая, докато аз седях срещу него и го гледах, а горната мисъл се въртеше в главата ми. — Моята Агнеса е все още много млада, а майка ми и аз ще трябва да си пробиваме път нагоре в обществото и да направим доста преустройства, преди да можем да я приемем. Така че постепенно ще ѝ разкрия надеждите си, когато ми се удаде случай.

О, така съм ви задължен за тази моя тайна! Такова облекчение е да знам, че разбирате положението ми и не възнамерявате да се обърнете срещу мен — тъй като, не се съмнявам, вие не искате да създавате неприятности!

Той взе ръката ми, която не смеех да отдръпна, и като я стисна, погледна часовника си.

— Господи, минава един! — възкликна той. — Как лети времето, мастър Копърфийлд, когато човек се впусне във възпоменания за миналото.

— О, пък аз мислех, че е по-късно — отвърнах, защото нямах вече сили да водя разговор.

— Ах! — възкликна той и се замисли. — Частният хотел, в който съм отседнал, мастър Копърфийлд, ще да е затворен по това време.

— Много съжалявам — казах аз, — че тук няма друго легло и не бих могъл...

— О, няма защо да се безпокоите за легло, мастър Копърфийлд — прекъсна ме той, като присви единия си крак. — Ще имате ли нещо против, ако легна до огъня?

— Ако става въпрос за това — казах аз, — легни, моля ти се, на моето легло, а аз ще легна до огъня.

Той отхвърли предложението ми така пламенно и с такъв висок глас, че думите му сигурно достигнаха до мисис Круп, която спеше някъде под морското равнище в една съвсем отдалечена стая. Тъй като никакъв мой довод не беше в състояние до повлияе на скромността и смирението му, принудих се да наглася, каквото мога, за да легне на пода. Дюшекът на дивана, който беше твърде къс за мършавите му крака, възглавниците, едно одеяло, две чисти покривки за маса, както и една връхна дреха, съставляваха постелята му, за която беше повече от благодарен. Дадох му и една нощна шапчица, която той веднага сложи на главата си и с която изглеждаше толкова отвратителен, че вече никога не я използвах. Пожелав му лека нощ и си отидох в спалнята.

Юрая се навърта край нас

Никога няма да забравя тази нощ. Никога няма да забравя как се въртах и обръщах в леглото, как непрестанно мислех за Агнеса и за това същество и се чудех какво мога да направя. Не стигнах до никакво заключение освен това, че за собственото й спокойствие най-добре ще бъде засега да не предприемам нищо и да не казвам никому това, което току-що бях чул. Когато за минутка затварях очи, пред погледа ми се изправяше образът на Агнеса с кротките й очи, както и образът на баща й, загледан любящо в нея, както често го бях виждал, и това ме изпълваше със смътна тревога. Когато се събуждах, мисълта, че Юрая спи в съседната стая, ме задушаваше. Обземаше ме такава подтиснатост, сякаш бях приютил някакъв дявол в жилището си.

Освен това и машините се вмъкваха в неспокойния ми сън и просто не се махаха от въображението ми. Мислех си в полусънно състояние, че са все още нажежени, че съм ги грабнал и съм пронизал Юрая. Тази мисъл така настойчиво ме преследваше, макар да знаех, че е напълно невярна, че не можах да се стърпя и станах да го погледна. Той спеше в съседната стая с прострени не знам докъде крака и с широко разтворена уста. От гърлото и носа му излизаха какви ли не шумове. В

действителност беше толкова по-отвратителен, отколкото в разстроеното ми въображение, че самата ми неприязън към него ме привличаше, така че всеки половин час ставах, за да го погледна още веднъж. Нощта беше тежка, безкрайна и мрачното небе не даваше никаква надежда за зазоряване.

Когато рано сутринта той заслиза надолу по стълбите (слава богу, не искаше да остане за закуска!), стори ми се, че самата нощ си отива с него. Преди да отида в съда, помолих мисис Круп да проветри много добре стаята, в която беше спал, за да се отърся от присъствието му.

---

[1] Ескуайър — благородническа титла. Б.пр. ↑

XXVI ГЛАВА

ПОПАДАМ В ПЛЕН

Не видях повече Юрая до деня, когато Агнеса напусна Лондон. Бях отишъл да я изпратя и да се сбогуваме, и Юрая също беше там. Връщаше се в Кентърбъри със съшия дилижанс. Твърде малко удоволствие ми достави да зърна мършавата му фигура с високи рамене, облечена с дреха в черничев цвят, кацнала на задната седалка на покрива на дилижанса под подобен на палатка чадър, докато Агнеса, разбира се, седеше вътре. И все пак заради усилията си да се държа дружелюбно с него заслужавах да зная тайната му. Край прозореца на дилижанса, както и на вечерята у мистър Уотърбрук, той се навърташе непрестанно около нас подобно на грамадна граблива птица и поглъщаше всяка дума, която казвах на Агнеса или тя на мен.

В тревогата си, предизвикана от тайната му, дълго размишлявах върху думите, които Агнеса ми бе казала във връзка с влизането му като съдружник на баща ѝ: „Сторих това, което, надявам се, бе правилно. Убедена съм, че заради спокойствието на татко жертвата трябваше да се направи и затова настоях пред него да не се колебае.“ Измъчваше ме страшно предчувствие, че от любов към баща си Агнеса може би ще се реши да направи и друга, много по-голяма жертва. Знаех колко много го обича. Познавах всеотдайната ѝ природа. От собствените ѝ устни бях чул, че счита себе си за неволна причина за грешките му и пламенно желае да заплати големия дълг, който има спрямо него. Никак не ме утешаваше огромната разлика, която съществуваше между нея и мерзавеца с черничевата връхна дреха, защото съзнавах, че най-голямата опасност се криеше именно в различието помежду им, в себеотрицанието на благородната ѝ душа и в неговата подлост. Без съмнение той знаеше много добре това и с присъщата си хитрост разчиташе тъкмо на него.

В същото време виждах ясно, че подобна жертва в далечното бъдеще би донесла само нещастие на Агнеса, а и разбирах от държането ѝ, че все още тя не вижда сянката на грозящата я опасност.

Така че ако заговорех за това, по-скоро щях да ѝ навредя, отколкото да предотвратя нещастieto. Разделихме се, без да ѝ кажа каквото и да било. Тя ми махаше с ръка и ми се усмихваше за сбогом от прозореца на дилижанса, а злият ѝ гений се кълчеше от покрива, сякаш вече я бе сграбчил и тържествуваше.

Дълго време не можах да се освободя от тягостното впечатление, което ми направи заминаването им. Когато Агнеса ми писа, че е пристигнала благополучно, се почувствувах толкова разстроен, както при заминаването ѝ. Изпаднех ли в лошо настроение, тревогата веднага ме обземаше и мъката ми се удвояваше. Едва ли минаваше нощ, без да сънувам нещо във връзка с нея. Станала бе част от живота ми и не се отделяше от него, както главата ми от тялото.

Имах твърде много свободно време да се отдавам на мъката си. Стиърфорд ми пишеше, че е в Оксфорд, така че, когато не бях в съда, се чувствувах крайно самотен. В сърцето ми се бе загнездило някакво смътно подозрение спрямо Стиърфорд. Отговарях най-сърдечно на писмата му, но, струва ми се, бях доволен, че точно тогава той не беше в Лондон. Отсъствието му спомагаше да изпитвам върху себе си Агнесиното влияние, което бе толкова по-силно, колкото по-присърце взимаше тя съдбата и интересите ми.

Междувременно дните и седмиците отлитаха. Бях постъпил на стаж при Спенлоу и Джоркинс. Получавах от леля деветдесет лири стерлинги годишно (извън наема и другите разходи в домакинството). Жилището ми бе ангажирано за една година и макар да ми се струваше мрачно вечер, а самите вечери безкрайни, как да е привикнах да подтилкам меланхоличното си настроение и да се утешавам с кафе. Като обръщам поглед към миналото си, изглежда, че досега съм погълнал цели литри кафе. По същото време направих три открития: първо, че мисис Круп беше жертва на твърде особена болест, която тя наричаше „спазмите ми“. Обикновено се придружаваше от възпаление на носа и трябваше да се лекува с мента; второ, че поради особената температура в килера ми бутилките с бренди експлодираха, и трето, че бях много самотен и пишех стихове за това свое състояние.

За да ознаменувам деня, в който бях приет на служба в кантората, поръчах сандвичи и шери за чиновниците, а вечерта отидох сам на театър. Избрах драмата „Чужденецът“ като най-близка по дух на Църковния и адмиралтейския съд и тя така ме съкруши, че едва можах

да се позная в огледалото, когато стигнах вкъщи. Когато привършихме работа същия ден, мистър Спенлоу бе споменал, че би желал да ме покани у дома си в Норууд, за да отпразнуваме началото на съвместната ни дейност, но засега било невъзможно, защото всичко у тях било объркано поради това, че очаквали дъщеря му да се върне от Париж, където довършвала образованието си. Но загатна, че когато тя пристигне, се надява да има удоволствието да ме види като свой гост. Знаех, че е вдовец с една дъщеря, и му поблагодарих за поканата.

Мистър Спенлоу устоя на думата си. След една-две седмици той отново намекна за желанието си да им направя посещение, като каза, че ако бъда така любезен да отида у тях идната събота и прекарам там до понеделник, той ще се почувствува особено щастлив. Разбира се, отвърнах му, че действително ще бъда така любезен да сторя това, и той веднага добави, че сам ще ме заведе и върне с файтона си.

Когато съботата дойде, писарите, за които къщата в Норууд беше някакво тайнствено светилище, обсипаха с почтително внимание дори куфара ми. Един от тях ме осведоми, че както е чувал, мистър Спенлоу си служел само със съдове от най-фин порцелан; друг пък добави, че в дома му шампанското се разливало като най-обикновена бира. Старият чиновник с перуката, чието име беше мистър Тифи, бил ходил там по работа на няколко пъти и при всеки случай прониквал до салона за закуска. Според думите му обстановката била много разкошна, а индийският чай, с който го угощавали, бил толкова силен, че просто го карал да мига с очи.

Него ден в Духовния съд разглеждахме делото на един фурнаджия, който трябваше да се отлъчи от черквата затова, че веднъж, когато бил в църковната канцелария, се обявил против някакъв налог за поправка на улиците. И тъй като според изчисленията ни всички доказателства, възражения и документи по това дело бяха по обем двойно по-големи от „Робинзон Крузо“, то съдебното заседание продължи доста. Както и да е, отлъчихме го за шест седмици и му наложихме цял куп съдебни такси. Сетне прокторът на фурнаджията, съдията и адвокатите на двете страни (които всички бяха в родство помежду си) излязоха заедно, а мистър Спенлоу и аз потеглихме с файтона.

Последният беше много хубав, а конете така извиваха вратове и тъй високо вдигаха крака, сякаш знаеха, че принадлежат на човек от

Духовния съд. Изобщо членовете на нашата колегия се мъчеха да си съперничат един друг с изяществото, което проявяваха във всяка насока, включително и екипажите. Обаче винаги съм считал и ще считам, че в мое време обект на истинско състезание беше нишестето: прокторите употребяваха толкова нишесте за колосване на яките и нагръдниците си, колкото изобщо е по силите на един човек.

Пътуването ни беше много приятно и мистър Спенлоу ме осветли всестранно във връзка с професията ми. Той каза, че тя е най-благородната професия в света и че в никакъв случай не трябва да бъде смесвана с тази на един обикновен адвокат, тъй като е съвсем различна от нея, свършено особена, не така механична, а и по-доходна. В Духовния и адмиралтейския съд всичко се върши с много по-голяма лекота, отколкото другаде и това поставя прокторите в отделна, привилегирована класа. Той прибави, че е невъзможно да се скрие неприятното обстоятелство, че адвокатите ни възлагат по-голямата част от работата, която вършим; но ми даде да разбере, че въпреки това те стоят по-долу от нас, и всички проктори, които имат що-годе съзнание за собственото си значение, гледат на тях със снизхождение.

Запитах мистър Спенлоу кои дела по негово мнение са най-хубавите в нашата професия. Той отвърна, че един процес, в който се оспорва завещание за сума от около тридесет или четиридесет хиляди лири, е може би най-хубав от всички. При такова дело се получават доходи от всеки стадий на съдопроизводството — тъй като са нужни какви ли не справки, показания и протоколи, особено когато делото се прати първо в апелацията, а после в касацията. А тъй като спорещите страни са живо заинтересувани от изхода на делото, те не жаят пари за разноси. След това мистър Спенлоу се впусна да превъзнася Духовния съд.

— Най-достоеен за възхищение — с жар започна той — е парещият там дух на сплотеност, благодарение на който той се явява като най-добре организираното учреждение в света. Няма нищо по-удобно. Така например нека да си представим, че в консисторията — една от съдебните инстанции, е внесено бракоразводно дело или пък дело за възстановяване на някакви права. Отлично. Там делото ви се гледа, така да се каже, в семейна обстановка, без излишно бързане. Да предположим, че не сте доволен от произнесената присъда. Какво правите тогава? Просто отивате в по-висшата инстанция. А коя е тя?

Предишната, в старото помещение и при стария състав, само че този, който в първата инстанция е бил съдия, сега се явява в качеството си на ваш защитник, а досегашният защитник заема ролята на съдия. И се повтаря същата игра. Но вие пак не сте доволен. Много добре. И къде отивате тогава? Просто искате да се свика третата инстанция — съдът на църковните делегати. А кои са те? Тези именно проктори, които не са вземали участие в делото ви, но са присъствували на разглеждането му още от самото начало и са следили развитието му. Тогава в качеството си на съдии те произнасят присъда, която задоволява всички. Разни недоволни хора разправят, че в Духовния съд имало злоупотреби, работата вървяла бавно, а в съдопроизводството ни се чувствувала крещяща нужда от реформи, обаче аз мога да сложа ръка на сърцето си и открито да заявя: „Докоснете само Духовния и адмиралтейския съд и цялата държава ще рухне!“

Слушах всичко това с внимание и макар, нека си призная, малко да се поусъмних дали наистина държавата трябва да се чувства толкова задължена за съществуването си на Духовния и адмиралтейския съд, все пак смирено се съгласих с мнението му. Но не бива да се отклонявам от разказа си с излишни разсъждения, още повече не съм аз човекът, който трябва да докосне това съдилище и по този начин да разклати устоите на държавата. С мълчанието си изразих съгласие с мнението на превъзхождащия ме по години и опит мистър Спенлоу, а след това заговорихме за „Чужденецът“, за драмата изобщо, за конете и за други работи, докато най-после стигнахме до жилището му.

Къщата беше заобиколена с прекрасна градина и макар че сезонът не беше най-подходящият за разглеждането ѝ, тя бе така добре поддържана, че бях наистина смаян. Имаше чудесна моравка, величествена група дървета, както и няколко алеи, отстрани на които се виждаха дървени решетки за изкачване на лози и други пълзящи растения. „Божичко! Тук мис Спенлоу се разхожда самичка“ — помислих си аз.

Влязохме в къщата, която беше приятно осветена, и се намерихме в голямо преддверие, изпълнено с най-различни шапки, палта, наметки, ръкавици, камшици и бастуни.

— Къде е мис Дора? — обърна се мистър Спенлоу към слугата.

„Дора — помислих си аз, — какво хубаво име!“

Влязохме в най-близката стая (струва ми се, че беше същата, която бе станала забележителна с индийския чай) и чух един глас да казва:

— Мистър Копърфийлд, дъщеря ми Дора и нейната доверена приятелка!

Без съмнение това беше гласът на мистър Спенлоу, но аз не го разпознах, нито пък се интересувах чий е той. Само в един миг всичко бе свършено. Съдбата ми бе решена. Бях станал пленник и роб. Влюбих се в Дора Спенлоу безумно.

За мен тя беше нещо повече от човек. Виждах я като фея, като магьосница, не знам точно като какво — нещо, което никой досега не бе виждал и което всеки би пожелал за себе си. В един миг само бях обхванат от безмерна любов. Нито за минутка не се спрях на края на пропастта, не се огледах, нито пък отправих поглед назад. Втурнах се с главата надолу, преди още да се осмеля да й кажа и една дума.

— Познавам мистър Копърфийлд от по-рано — продума един добре познат глас, след като се бях поклонил и промълвил нещо.

Това бе казано не от Дора. Не, а от доверената приятелка, мис Мърдстоун!

Не мисля, че това ме учуди много. Доколкото можех да съдя, всичката ми способност да се учудвам бе вече изчерпана. Освен Дора Спенлоу в света вече нямаше нищо, което да заслужава учудване.

— Добър ден, мис Мърдстоун — казах аз. — Надявам се, че сте добре.

— Много добре — отвърна тя.

— Как е мистър Мърдстоун? — запитах аз.

— Брат ми е в отлично състояние, благодаря — беше отговорът й.

Предполагам, мистър Спенлоу се изненада, като разбра, че се познаваме.

— Радвам се, Копърфийлд — каза той, — че познавате мис Мърдстоун.

— Мистър Копърфийлд и аз сме далечни роднини — каза мис Мърдстоун със сурово спокойствие. — Едно време се познавахме бегло. Това беше през детинството му. Сетне обстоятелствата ни разделиха. Ако не бях чула името му, нямаше да го позная.

Отвърнах, че аз бих я познал, където и да я видя, и това беше напълно вярно.

— Мис Мърдстоун бе така любезна да заеме длъжността — ако мога така да се изразя — на доверена приятелка на дъщеря ми Дора. За нещастие дъщеря ми Дора няма майка и мис Мърдстоун прие да стане нейна приятелка и покровителка.

Мина ми през ум, че мис Мърдстоун по-скоро би играла роля на нападателка, отколкото на защитничка. Но тъй като не бях способен да мисля дълго за нищо друго освен за Дора, аз ѝ хвърлих бърз поглед, който ми помогна да доловя, че тя едва ли е много склонна да се доверява напълно на покровителката си. Удари един звънец и мистър Спенлоу каза, че това е предупредителният звънец за вечеря, след което ме отведе да се облека.

Самата идея да се обличам или да предприема каквото ѝ да било действие в това състояние на безкрайна любов беше просто смешна. Едничкото нещо, което можех да направя, беше да седя пред огъня в стаята си, да гриза ключа от куфара си и да си мисля за очарователната, нежна, светлоока, прелестна Дора. Каква фигура имаше тя, какво лице, какви грациозни и мили движения!

Звънецът отново прозвуча така скоро, че вместо да се облека грижливо и внимателно, както би трябвало при тези обстоятелства, просто нахлузих дрехите си и слязох долу. Бяха дошли и други гости. Дора разговаряше с един възрастен господин с посивяла коса. Макар и побелял и вече дядо, както подчерта това и самият той, просто изгарях от ревност, като го гледах.

Божичко, в какво състояние се намирах! Ревнувах Дора от всички присъстващи. Не можех да понасям мисълта, че някой друг може да познава мистър Спенлоу по-добре от мен. Беше цяло мъчение да слушам как разговарят за неща и случки, в които не съм имал никакво участие. Когато един много обичлив човек със съвсем плешива лъскава глава ме запита през масата дали идвам тук за пръв път, искаше ми се просто да го ударя от гняв и раздражение.

Не си спомням кой друг беше там освен Дора. Нямах никаква представа какво имахме за вечеря, освен Дора. Останал съм с впечатлението, че не ядох нищо друго, освен Дора, и върнах около половин дузина непобутнати блюда. Седях до самата нея. Приказвах ѝ. Тя имаше най-приятния глас, най-веселия смях и най-очарователните

маниери, които някога са заробвали някой нещастен младеж. Всичко в нея беше някак миниатюрно и в моите очи я правеше още по-привлекателна.

Когато тя напусна столовата, придружена от мис Мърдстоун (между гостите нямаше други дами), аз потънах в блажени мечти, смущавани само от ужасното опасение, че може би мис Мърдстоун ще пожелае да ме очерни в нейните очи. Обичливото същество с лъскавата глава ми разправи дълга история, която ми се стори, че имаше нещо общо с някакви градини. Като че ли на няколко пъти го чух да споменава за градинаря си. Давах вид, че го слушам с най-голямо внимание, обаче през всичкото време се разхождах в собствената си райска градина с Дора.

Когато се оттеглихме в салона, страховете ми, че съм очернен пред обекта на беззаветната ми любов, се съживиха отново от суровия изглед на мис Мърдстоун. Бях облекчен от тях по най-неочакван начин.

— Дейвид Копърфийлд — каза мис Мърдстоун, като ми кимна да я последвам до един от прозорците — една дума.

Явих се храбро пред суровия и поглед.

— Дейвид Копърфийлд — каза мис Мърдстоун, — няма нужда да се впускам в семейни подробности. Те съвсем не са приятна тема за разговор.

— Далеч не са приятна тема, госпожо — отвърнах аз.

— Далеч не са приятна тема — съгласи се мис Мърдстоун. — Не искам да събуждам спомени за минали недоразумения и минали обиди. Понесла съм обиди от едно лице — от една жена, принудена съм да призная за срам на собствения ми пол, — чието име не мога да спомена без отвращение и укор; следователно бих предпочела да не говоря за нея.

Обхвана ме силен яд, като чух да приказва така за леля ми. Обаче ѝ отвърнах, че наистина би било по-добре, ако не споменава името ѝ.

Прибавих, че не бих могъл да понеса да слушам да се говори неуважително за нея, без решително да изразя собственото си мнение.

Мис Мърдстоун затвори очи и презрително наклони главата си на една страна. Сетне, като отвори бавно очи, продължи:

— Дейвид Копърфийлд, няма да се опитвам да скриям обстоятелството, че през време на детството ви си бях съставила неблагоприятно мнение за вас. Може би е било неоснователно, а може

би сте се изменили оттогава. Това не е въпрос, който трябва сега да разрешаваме. Произхождам от семейство, което е известно със своята твърдост; не съм човек, който променя мнението си. Мога да имам мнение за вас, както и вие за мен.

На свой ред кимнах с глава.

— Но съвсем не е необходимо — подхвана отново мис Мърдстоун, — щото тези мнения да се сблъскват в тази къща. При съществуващите обстоятелства най-добре би било това в никакъв случай да не става. Тъй като случаят отново ни е срещнал, а за в бъдеще може още по-често да ни среща, моето желание е да се виждаме като далечни познати. Семейните ни обстоятелства са достатъчна причина да общуваме само като такива и напълно излишно е да подхвърляме забележки по адрес един на друг. Съгласен ли сте с това?

— Мис Мърдстоун — отвърнах ѝ аз, — поддържам, че вие и мистър Мърдстоун бяхте много жестоки към мен и че се отнасяхте с голяма суровост както с майка ми, така и с мен. Ще мисля така до края на живота си. Обаче напълно съм съгласен с предложението ви.

Мис Мърдстоун отново затвори очи и наклони глава. Сетне, като докосна ръката ми с върховете на студените си вдървени пръсти, тя се отдалечи, подреждайки верижките около врата и китките си. Те сякаш бяха съвсем същите и в съвсем същото състояние, в което ги бях виждал, когато срещнах мис Мърдстоун за първи път. Те не можеха да не събудят в мен впечатлението за вериги, окачени върху някоя врата на затвор. Всеки, който ги зърнеше, знаеше какво може да се крие вътре.

Всичко, което си спомням за остатъка от вечерта, е, че чух господарката на сърцето си да пее очарователни балади на френски език, като си акомпанираше на някакъв божествен инструмент, напомнящ китара. Мотивът на всички тези балади беше един и същ: каквито и грижи да имаме, трябва винаги да танцуваме, та-ра-ла, та-ра-ла! Бях потопен в блаженство, отказах се от всички напитки и душата ми особено странеше от пунша. Когато мис Мърдстоун я взе под покровителството си и я поведе да спи, тя ми се усмихна и ми подаде прелестната си ръчичка. Зърнах лицето си в едно огледало и видях, че имам напълно идиотско изражение. Легнах си да спя в крайно разнежено настроение и на сутринта се събудих в състояние на лека побърканост.

Беше прекрасно ранно утро и реших да се поразходя из някоя от сводестите алеи, където спокойно ще мога да мечтая за нея. Когато минавах през преддверието, натъкнах се на малкото ѝ куче, наречено Джип, умалено от Джипси. Приблжих се мило към него, тъй като любовта ми се простираше дори и върху кучето на любимата ми, но то ми се озъби, скри се под един стол с явното намерение да ръмжи и просто не даваше да се издума за никакво сприятеляване.

Градината беше хладна и самотна. Разхождах се нагоре-надолу, като си представих колко щастлив бих бил, ако можех да се сгодя за това чудно създание. А колкото до самата женитба, до зестра и други подобни неща, мога чистосърдечно да кажа, че те съвсем не ме занимаваха, също както по време на любовта ми към малката Емилия. Да ми бъде позволено да я наричам „Дора“, да ѝ пиша, да я обожавам и боготворя, да имам основание да мисля, че дори когато е с други хора, тя не ме забравя — това ми се струваше върхът на човешкото щастие, поне на моето щастие... Безсъмнено тогава бях глупав, сантиментален младеж, но чувствата ми бяха така чисти и искрени, че ми е невъзможно да си спомням за тях с презрение, колкото и смешни да ми се виждат сега.

Не бях вървял дълго, когато свих по друга алея и я видях. И в този момент, когато си спомням това, трепет обхваща цялото ми тяло и перодръжката ми се тресе в ръката.

— Много... много... рано сте станали... да се разхождате... мис Спенлоу — казах аз.

— В къщи е толкова глупаво — отвърна ми тя, — а мис Мърдстоун е такава чудачка! Говори такива глупости — казва, че денят трябва да се проветри, преди да изляза да се разхождам. Да се проветри (при тези думи тя се засмя сладко) — в неделя сутрин, когато не се упражнявам, все трябва да правя нещо, нали? Затова снощи казах на татко, че просто е наложително да се поразходя. Освен това сега денят е най-свеж, не намирате ли?

Реших се на нещо много смело и казах (не без заекване), че в настоящия момент действително ми е много светло, при все че само преди малко ми е било мрачно.

— Това ласкателство ли е? — каза Дора. — Или времето действително се е променило?

Заекнах още по-ужасно и отвърнах, че ни най-малко не я лаская, а казвам самата истина. При все че промяната не се дължи на слънцето, а на собствените ми чувства — прибавих свенливо аз, за да дам най-изчерпателно обяснение.

Никога не бях виждал такива къдри — а и как ли бих могъл да ги видя, когато такива къдри никога по-рано не са съществували! И как прекрасно затрептяха те, когато тя ме погледна поруменяла. А сламената шапка със сините панделки върху къдриците! Какво ценно притежание би била тя, ако можех да я окача в стаята си на Бъкингам Стрийт!

— Току-що сте се завърнали от Париж, нали? — запитах я аз.

— Да — каза тя. — Били ли сте някога там?

— Не.

— О! Надявам се, че скоро ще отидете! Там така много ще ви хареса!

Следи от най-остра мъка сигурно се бяха появили на лицето ми. Как може да се надява тя, че ще отида в Париж! Как може да й мине през ума, че ще бъда в състояние да мисля за подобно нещо! Не ми трябваше никакъв Париж; не ми трябваше никаква Франция! Заявих й, че при съществуващите обстоятелства не бих напуснал Англия на никаква цена. Нищо не би било в състояние да ме принуди да сторя това. Накъсо казано, тя отново затресе къдрите си, а малкото куче се втурна тичешком по алеята за наше най-голямо облекчение.

То много ме ревнуваше и упорито лаеше насреща ми. Тя го взе на ръце — о, небеса! — и го погали, но то продължаваше да лае. Когато се опитах да го погала, то се дърпаше, а сетне тя го наби. Страданията ми се усилиха, когато видях как го удря по основата на тъпото му носле, докато то мигаше с очи, лижеше ръката й и ръмжеше като някакъв бас. Най-сетне кучето се успокои — а и как би могло да не стори това, когато милата брадичка с трапчинката бе опряна на главата му! — и тримата отидохме да разгледаме градинската къщичка.

— Не сте много близък с мис Мърдстоун, нали? — каза Дора. — Миличкият ми.

(Последните две думи бяха отправени към кучето. О, ако бе ги казала на мен!)

— Не — отвърнах аз. — Ни най-малко.

— Тя е досадно създание — каза Дора, като се нацупи. — Просто не мога да разбера какво е мислил татко, като е избрал такава неприятна особа за моя защитничка. Та аз не се нуждаю от защитничка! Джип може да ме защитава много по-добре от мис Мърдстоун, нали Джип, миличък?

Той само намигна лениво, когато тя целуна топкоподобната му глава.

— Татко я нарича моя доверена приятелка, но тя не е нищо подобно, нали, Джип? Джип и аз съвсем нямаме намерение да се доверяваме на такива начумерени хора. Ние сами си знаем кому да се доверяваме и кого да избираме за наш приятел, така че няма нужда друг да върши това вместо нас, нали, Джип?

В отговор Джип заскимтя подобно на чайник, който пее, преди да заври. А колкото до мен, всяка дума беше ново звено във веригата, която ме приковаваше към Дора.

— Ужасно е това, дето си нямаме майчица и вместо нея по петите ни винаги трябва да ходи една такава мрачна и сърдита личност като мис Мърдстоун, нали, Джип? Но това няма значение, Джип. Ние няма да ѝ се доверяваме, ще си живеем щастливо въпреки нея, ще я дразним и няма да я слушаме, нали, Джип?

Ако това бе продължавало още, сигурно бих паднал на колене върху чакъла с вероятността да ги нараня и да ме изхвърлят от къщата. Но за щастие градинската къщичка не беше далеч и тези думи ни доведоха до нея.

В нея имаше цял куп прекрасно мушкато. Помайвахме се около него и Дора често се спираше да се възхищава от един или друг цвят, като и аз се спирах да се възхищавам, а сетне Дора вдигаше по детски кучето и смеешком го караше да ги помирише. И ако тримата не бяхме в царството на феите, то поне аз бях там. Ароматът на мушкато и до ден днешен ме кара да виждам една сламена шапка със сини панделки, разпръснати къдрици и едно малко черно кученце, обхванато от две нежни ръчици, на фона на светли листа и цветове.

Мис Мърдстоун ни намери в градинската къщичка, след като ни бе търсила навсякъде. Тя подаде на Дора непривлекателната си буза да я целуне, сетне я хвана подръка и ни поведе на закуска, сякаш отивахме на войнишко погребение.

Не си спомням колко чаши чай изпих, тъй като беше приготвен от Дорините ръце. Едно само си спомням, че количеството чай, което погълнах, би могло съвсем да разстрои нервната ми система, ако тогава изобщо имах такава. След това отидохме на черква. На скамейката мис Мърдстоун седеше между Дора и мен; аз обаче я чух да пее и всички хора от черквата изчезнаха. Свещеникът произнесе слово — за Дора, разбира се — и боя се, че това бе всичко, което запомних от службата.

Денят мина тихо. Други гости нямаше. Разходихме се, след това обядвахме, а вечерта разглеждахме книги и картини. Мис Мърдстоун държеше пред себе си една книга с духовни беседи и не ни изпускаше от очи. Когато него ден следобед мистър Спенлоу седеше срещу мен с носната си кърпичка върху лицето, той едва ли си представяше как горещо го прегръщах във въображението си като негов зет. Едва ли си представяше, когато му пожелавах лека нощ, че току-що ми е дал съгласието си да се сгодя за Дора и аз го отрупвах с благословии!

Потеглихме рано сутринта, тъй като в Адмиралтейското съдилище щеше да се гледа едно заплетено морско дело, което изискваше доста точни знания из областта на мореплаването. И тъй като от прокторите не можеше да се очаква да го владеят в подробности, съдията беше повикал на помощ двама стари специалисти. Дора пак приготви чая за закуска и аз изпитах тъжното удоволствие да ѝ махна с шапка от файтона, докато тя стоеше на прага с Джип в ръце.

Няма да правя безплодни опити да описвам как гледах него ден на Адмиралтейското съдилище, какви глупости минаваха в ума ми по повод на делото, докато слушах как го разглеждаха, как ми се виждаше, че върху сребърното весло, което бяха сложили на съдийската маса и което служеше за емблема на тази висока юрисдикция, беше гравирано името „Дора“ и как, когато мистър Спенлоу си отиде в къщи без мен (имах безумната надежда, че пак ще ме вземе със себе си), самият аз се почувствувах като изоставен моряк, а корабът, към който се бях числил, бе отплувал и ме бе забравил на някакъв пуст остров. Ако този сънлив съд можеше да се събуди и представи във видима форма мечтите, които си изплитах, докато слушах разглеждането на делата, той сигурно би разказал много неща.

Не говоря само за мечтите си през този ден, а също за всички онези блянове, с които живях в продължение на много дни и месеци.

Отивах там не за да слушам какво става, а за да мисля за Дора. Ако някога обръщах внимание на делата, когато се точеха бавно пред мен, то беше само за да се чудя, във връзка с бракоразводните дела (като имах предвид Дора), как е възможно женени хора да не са щастливи. А ако делото биваше из областта на наследственото право, все си правех сметка какво бих направил с парите, във връзка с Дора, в случай, че те бяха оставени на мен. През първата седмица от влюбването си купих четири разкошни жилетки — не за себе си: ако не бе Дора, те не биха ми доставили никакво удоволствие. Също така само заради нея придобих навика да нося светли кожени ръкавици, а и положих основата на всички мазоли, от които някога съм страдал. Ако обувките, които носех тогава, можеха да се сравнят с естествената големина на краката ми, те щяха най-красноречиво да покажат в какво състояние съм се намирал.

И макар по този начин да бях станал едва ли не хром поради любовта си към Дора, изминавах цели мили с надеждата, че мога да я срещна. Не само че по пътя за Норууд станах така добре познат както пощаджията, но едновременно с това обикалях и цял Лондон. Разхождах се из улиците, където се намираха най-хубавите магазини за дамска мода, блуждаех из базара като привидение, кръстосвах парка надлъж и нашир, дълго след като бях капнал от умора. Понякога, при редки случаи и след дълги интервали от време, я срещах. Зървах ръкавицата ѝ да ми маха от прозореца на някой екипаж, а понякога я срещах с мис Мърдстоун, повървявах с тях и разговарях с нея. В последния случай винаги след това се измъчвах при мисълта, че не съм ѝ споменал нищо за чувствата си или че тя няма понятие какво изпитвам към нея, или пък най-после, че тя никак не се интересува от мен. Непрестанно дебнех дали няма да получа покана да отида у дома на мистър Спенлоу и винаги бивах разочарован, тъй като покана не идваше.

Мисис Круп трябва да е била твърде прозорлива жена, защото откри чувствата ми още когато не се бе изминало повече от няколко седмици от влюбването ми и когато още не се бях осмелил да разправам никому за тях, освен дето в едно писмо до Агнеса споменах, че съм бил на гости в дома на мистър Спенлоу, „чието семейство, прибавих,

се състои от една дъщеря“. Повтарям, мисис Круп трябва да бе страшно прозорлива жена, тъй като откри всичко още в началния стадий. Една вечер, когато се чувствах особено печален, тя дойде при мен и ме помоли да ѝ услужа, ако мога, с малко настойка от кардамон и ревен, което било най-доброто лекарство против вечното ѝ страдание, или пък, ако нямам подобно нещо, с малко бренди, което би могло да замести споменатата настойка. То не ѝ било така вкусно както първото, но щяла да се задоволи и с него. Тъй като дори не бях чувал за първото, а от второто винаги имах известно количество в килера си, дадох ѝ една чашка, която тя глътна пред мен, сигурно за да не я обвиня, че го употребява за нещо друго.

— Развеселете се, господине — каза мисис Круп. — Сърцето ме боли, като ви гледам така. Самата аз съм майка.

Не можах да разбера каква връзка има това с мен, но въпреки това ѝ се усмихнах, доколкото ми бе възможно.

— Извинете ме, господине — каза мисис Круп, — но знам каква е работата. Тук е замесена някаква дама.

— Мисис Круп? — отвърнах аз, като се изчервих.

— Да ви благослови бог, господине, не падайте духом! — каза мисис Круп, като ми кимна съчувствено. — Не се обезкуражавайте! Ако тя не ви се усмихва, има много други, които ще го направят. Вие сте младеж, комуто всяка девойка би се усмихнала, мистър Копърфийлд, и трябва да съзнавате цената си.

— Какво ви кара да предполагате, че в случая е замесена някоя девойка, мисис Круп? — запитах аз.

— Мистър Копърфийлд — каза мисис Круп твърде прочувствено, — самата аз съм майка.

В продължение на няколко минути след това мисис Круп не бе в състояние да направи нищо друго, освен да сложи ръка на бархетните си гърди и да предотврати пристъпите на страданието си с няколко глътки от лекарството, което ѝ бях дал. Най-после заговори отново.

— Мистър Копърфийлд, когато скъпата ви леля нае тези стаи за вас, аз ѝ казах: „Най-сетне намерих човек, за когото да се грижа“. Да, мистър Копърфийлд, тогава употребих точно този израз. И трябва да отбележа, че вие нито ядете, нито пиете достатъчно.

— Върху това ли изградихте заключението си, мисис Круп? — запитах я аз.

— Сър — каза мисис Круп с тон, в който прозвучаваха нотки на укор, — аз съм се грижила и за други господа освен за вас. Дали един млад човек е прекалено грижлив за външността си или прекалено нехаен, дали прекалено често реши косата си или пък прекалено рядко, дали носи обувки, които са твърде големи за краката му или твърде малки — това зависи от характера му. Но когато един младеж отива до някаква крайност, това непременно означава, че в случая е замесена девойка.

Мисис Круп заклати глава така решително, че почвата съвсем се изплъзна изпод краката ми.

— Така например господинът, който живя и се помина тук преди вас, се влюби в една келнерка и веднага започна да си сменя жилетките, макар че те биваха напоени с вино.

— Мисис Круп, бих ви помолил да не свързвате дамата, за която става дума, с някаква си келнерка или нещо подобно.

— Мистър Копърфийлд — отвърна мисис Круп, — самата аз съм майка и съвсем нямам такива намерения. Моля ви за извинение, ако смятате, че се меса в работите ви. Никога не бих желала да се бъркам там, където не е желано. Но вие сте млад човек, мистър Копърфийлд, и моят съвет е да се развеселите, да не се отчайвате и да осъзнаете собствената си цена. Не би било зле, господине, да се позанимаете с нещо, което би ви развлякло. Така например бихте могли да се заловите да играете на кегли. Това много ще ви помогне.

При тези думи мисис Круп ми поблагодари за брендите с величествен реверанс и се оттегли. Когато фигурата ѝ изчезна в мрака на преддверието, съветът ѝ действително ми се стори като известна проява на вмешателство от нейна страна, но едновременно с това му бях благодарен като на предупреждение, че за в бъдеще трябва да пазя тайните си по-добре.

XXVII ГЛАВА

ТОМИ ТРЕДЪЛС

Не знам дали под влияние на съветите на мисис Круп или пък по друга причина, но на другия ден се отправих да търся приятеля си Томи Тредълс. Той живееше на една малка уличка близо до Ветеринарния факултет в Кемдън Таун, която, както научих от един от нашите чиновници, била обитавана главно от студенти, които си купували живи маймуни и правили с тях опити в жилищата си. Като се осведомих от този чиновник за мястото, където се намира това просветно учреждение, още същия следобед се запътих да диря стария си съученик.

Направи ми впечатление, че уличката не бе от тези, на които бих желал да се намира жилището на приятеля ми. Изглежда, че обитателите на къщите й имаха навик да хвърлят по нея всички дребни предмети, които не са им много потребни. Това я правеше не само миризлива и хлъзгава, но и доста нечиста. Боклукът по нея беше не само от растително естество. Със собствените си очи видях една обувка, един пробит тиган, едно черно боне и един чадър, всички в различни стадии на разтление.

Цялата атмосфера силно ми напомняше дните, когато живеях у мистър и мисис Микобър. Всички къщи имаха горе-долу един и същ вид и приличаха на постройки, правени от вар и кирпич и излезли от ръцете на някое неопитно дете, което сега се учи да гради. Намерих къщата, която търсех, и от нея се излъчваше нещо неописуемо, правещо впечатление на западнало благородство, което още повече ми напомни за мистър и мисис Микобър. Случи се така, че пристигнах точно когато бяха отворили вратата на млекаря, който правеше следобедната си обиколка. Това пък съвсем събуди старите ми възпоменания.

— Е, даде ли сметчицата ми? — обърна се млекарят към една твърде млада слугиня.

— Господарят каза, че ще се погрижи веднага за нея — беше отговорът.

— Защото — продължи млекарят по такъв начин, сякаш не бе получил никакъв отговор — аз съм представил тази сметчица толкова отдавна, че както ми изглежда, съвсем са я забравили. — От тона му ми стана ясно, че приказва по-скоро на някого вътре в къщата, отколкото на слугинчето. Това мое впечатление се усили още повече, когато го видях да хвърля заплашителни погледи по посока на коридора. — Не мога да понасям повече това — продължи той, като все още гледаше свирепо към коридора.

Гласът на слугинчето съвсем стихна, но от движението на устните му долових как пак обещавахе, че ще се погрижат за сметката.

— Виж какво ще ти кажа — каза млекарят, като я погледна за първи път и я хвана за брадичката, — обичаш ли мляко?

— Да, обичам го — беше отговорът.

— Отлично — каза млекарят. — Тогава утре няма да получиш нито капчица. Чуваш ли? Нито капчица.

Както ми се стори, тя се почувствува облекчена, че поне днес ще получи всекидневното количество. След като поклати няколко пъти мрачно глава, млекарят я пусна и с ядосано движение отвори гюма и сипа мляко в семейната кана. После измърмори нещо и потропа отмъстително на съседната врата.

— Тук ли живее мистър Тредълс? — запитах аз.

Един тайнствен глас от вътрешността на къщата каза „да“. След което и слугинчето повтори:

— Да.

— В къщи ли е?

Отново тайнственият глас отговори утвърдително и отново слугинчето повтори думите му като ехо. Тогава влязох и се качих горе по указанието на момичето, като почувствувах, когато минах край вратата на задната стая, че съм проследен от едно тайнствено око, принадлежащо навярно на тайнствения глас.

Когато се качих горе (къщата имаше само два етажа), Тредълс беше излязъл на площадката да ме посрещне. Той много ми се зарадва и сърдечно ме въведе в малката си стая. Тя се намираше в предната част на къщата и беше крайно спретната и чиста, макар оскъдно наредена. Забелязах, че беше едничката му стая, тъй като видях един

диван, който служеше за легло, а четките му за обувките се мъдреха между книгите му — на най-горната поличка на етажерката, зад един речник. Масата му бе отрупана с книжа и той работеше усърдно, облечен във вехто сако. Начинът, по който се бе опитал ловко да прикрие скрина, обувките и принадлежностите си за бръснене, както и други някои предмети, веднага ми напомни за онзи Тредълс, който имаше обичай да прави книжни кесийки, в които да слага мухи, както и да се утешава след бой, като рисува онези знаменити произведения на изкуството, които толкова пъти съм описвал.

В един ъгъл стоеше нещо, което бе внимателно покрито с бяла покривка и което не можех да отгатна какво е.

— Тредълс — казах аз и отново се ръкувах с него, след като бях седнал, — много се радвам да те видя.

— И аз се радвам, Копърфийлд — отвърна ми той. — Много се радвам. И тъкмо защото така много ти се зарадвах, когато се срещнахме в Или Плейс, аз ти дадох настоящия си адрес, а не този на кантората ми.

— О, ти значи имаш кантора! — възкликнах аз.

— Да, имам четвъртинка от една стая и коридор и четвъртинка от един писар — отвърна Тредълс. — Трима други господа и аз имаме обща кантора — за да си даваме по-делови вид, — а също така си разделяме и писаря. Той ми струва половин крона седмично.

В усмивката, с която той придружи това обяснение, се четеше старото му добродушие и благ нрав, както и указание за старата му несрета.

— Копърфийлд, ти разбираш, нали, че не от гордост обикновено не давам тукашния си адрес — каза Тредълс, — а защото може би на мнозина тук няма да хареса. А колкото до самия мен, аз си пробивам път в живота всред много мъчности и би било смешно да давам вид, че не е така.

— Мистър Уотърбрук ми каза, че се готвиш да влезеш в адвокатската колегия, така ли? — запитах го аз.

— Така е — каза Тредълс, като триеше бавно ръцете си една о друга. — След доста голямо бавене най-после постъпих на стаж, но какъв зор видях с плащането на стоте лири, ех, какъв зор!

— Знаеш ли, Тредълс, какво си мисля, като седя сега тук и те гледам? — запитах го аз.

— Не — отвърна ми той.

— За онзи небесносин костюм, който носеше.

— Да, да — засмя се той. — Спомняш ли си колко беше тесен в ръкавите и крачолите? Ех, да, щастливи времена бяха тогава, нали?

— Струва ми се, че директорът можеше да ни ги направи още по-щастливи, без да ни причинява толкова мъка — казах аз.

— Може би си прав — каза Тредълс. — Но там наистина беше весело. Спомняш ли си как си прекарвахме вечер в спалните? Какви пиршества си устройвахме! Ами когато ти ни разправяше романи? Ха, ха, ха! Ами спомняш ли си как ме напердашиха, когато плаках за мистър Мел? Ах, този стар Крийкъл! Бих желал пак да го видя!

— Той се държеше към теб като звяр, Тредълс — казах аз с възмущение, тъй като благият му нрав ме караше да си представям, че едва вчера е ял бой.

— Така ли мислиш? — запита ме той. — Наистина ли? Вярно, че беше така. Но всичко това е вече отдавна минало. Старият Крийкъл!

— Тогава за теб се грижеше вуйчо ти, нали?

— О, да. Той беше човекът, на когото все се канех да се оплача. И никога не го правех! Ха, ха, ха! Да, тогава имах вуйчо. Но той умря скоро след като напуснах училището.

— О, така ли?

— Да. Той беше бивш търговец на сукна и ме бе определил за свой наследник. Но когато пораснах, не му се понравих.

— Наистина ли? — казах аз, като не вярвах, че може така спокойно да говори за това.

— Да, драги ми Копърфийлд, това е самата истина. За голямо мое нещастие никак не му се понравих. Той каза, че съвсем не съм бил това, което е очаквал, и се ожени за икономката си.

— А ти какво направи?

— Нищо особено — отвърна Тредълс. — Останах да живея при тях в очакване, че вуйчо ми ще ме нареди някак си, но за жалост подагратата засегна и жлъчката му — така че той умря, тя се омъжи за един млад човек и за мен нямаше кой да се погрижи.

— И в края на краищата нищо ли не получи?

— О, да — отвърна Тредълс. — Получих петдесет лири. Не бях се подготвил за никаква професия и отначало просто не знаех с какво да се заема. Както и да е, намерих си работа с помощта на един стар

приятел от Салем Хаус, син на един адвокат, наричаше се Йолър и имаше изкривен нос, спомняш ли си?

— Не, когато бях там, него го нямаше. По мое време всички носове бяха прави.

— Е, добре, няма значение — продължи Тредълс. — Започнах да помагам на баща му, като преписвах разни съдебни книжа и документи, но това не ми докарваше почти нищо. После обаче се залових да изготвям преписки, протоколи и други подобни. Знаеш, Копърфийлд, аз съм прилежен момък и работата ми идеше отръки. Е, добре! Това пхна в главата ми мисълта да започна да уча право, заради което трябваше да изразходвам остатъка от петдесетте лири. Йолър ме препоръча в една-две други кантори, между които и в тази на мистър Уотърбрук, и по този начин си намерих доста работа. Имах късмет, че се запознах с един издател, който съставяше някаква енциклопедия, та и той ми даде да му помагам. Ето, сега се занимавам с неговата работа — каза Тредълс, като погледна към книжата на масата. — Аз не съм лош компилатор, Копърфийлд — продължи той със същия си весело-доверителен тон, — но не ме бива никак за оригинална дейност. Едва ли има друг младеж, който да е по-малко способен за това от мен. Както и да е, малко по малко успях най-после да събера необходимите сто лири, като, разбира се, живеех съвсем скромно и, слава богу, платих си таксата, при все че зорът ми беше страшно голям — повтори той, като така изкриви лицето си, сякаш му вадеха някой много болезнен зъб. — Все още се надявам, че скоро ще вляза във връзка с някоя вестникарска редакция, което ще бъде истинско богатство за мен. А сега, Копърфийлд, ти си такъв мил и приятен както едно време и ми е така радостно, че отново се видяхме, та от тебе няма нищо да скрия. Следователно трябва да ти призная, че съм сгоден.

— Сгоден? (О, защо и аз не съм сгоден за Дора, помислих си.)

— Годеницата ми, една от десетте дъщери на един свещеник в Девъншир. Да, точно така, това е черквата — каза той, като ме видя, че поглеждам към рисунката на една черква, опряна на мастилницата му. — Минаваш тук, наляво, от тази порта, и къщата е точно там, където е сега перото ми.

Едва после схванах удоволствието, с което той ми разправяше всички тези подробности, тъй като в него момент мислено си правех

план на разположението на къщата и градината на мистър Спенлоу.

— Тя е много мило момиче! — каза Тредълс. — Малко е по-възрастничка от мене, но е най-милото момиче в света! Нали ти бях казал, че за известно време ще бъда вън от Лондон? Точно там отивах. Вървах пеш и на отиване, и на връщане и прекарах просто чудесно! Боя се, че годежът ни ще бъде дългичък, но нашето мото е „Чакай и се надявай“! Винаги си го повтаряме — чакай и се надявай; да, Копърфийлд, и тя ще ме чака дори ако стане шестдесетгодишна, а дори и повече.

Тредълс стана от стола си и като се усмихна триумфално, сложи ръка върху бялата покривка, за която споменах.

— Не че не сме започнали да се грижим за наредбата си. Започнали сме и как още. Вървим малко бавничко, но все пак сме започнали. Ето — и той отдръпна бялата покривка с голяма гордост и старание, — тук има две парчета мобилировка, с които сме сложили началото. Тази поставка и саксия за цветя — тя ги купи. Слагаш ги на прозореца на приемната — каза Тредълс, като се отдръпна малко и ги загледа с още по-голямо възхищение — посаждаш вътре някакво цвете и — чудесно, нали? А тази кръгла масичка с мраморната плоча (има обиколка два фута и десет инча) е купена от мен. Искаш да си сложиш там някаква книга или пък някой ви идва на гости и трябва да му поднесете чашка чай и масичката веднага влиза в работа! Изработката ѝ е чудесна! Здрава е като скала!

Изразих възторга си и Тредълс ги покри също така внимателно, както ги бе развил.

— Това не е нещо много, но все пак сложили сме началото. Знаеш ли, Копърфийлд, най-много ме тревожи бельото — чаршафи, калъфи за възглавници, покривки за маса и така нататък. Също и съдовете — скари, кутии за свещи и други такива... Но „чакай и се надявай“. И аз те уверявам, че тя е най-милото момиче в света!

— Не се съмнявам в това — съгласих се аз.

— Междувременно — каза Тредълс, като се върна на стола си — вече няма да те занимавам със себе си, работата ми върви добре. Не изкарвам кой знае колко, но и не харча много. Храня се долу у хазаите си, които са действително много приятни хора. Мистър и мисис Микобър са се блъскали много в живота и сме си чудесна дружина.

— Драги ми Тредълс! — възкликнах бързо аз. — Какво ми разправяш?

Тредълс ме погледна по такъв начин, сякаш самият се чудеше какво аз му разправях.

— Мистър и мисис Микобър! — повторих. — Та аз ги познавам много добре!

Едно навременно двойно почукване по вратата, което познавах от живота си на Уинзър Терас и което можеше да дойде само от ръката на мистър Микобър, разпръсна всички мои съмнения. Помолих Тредълс да покани хазаина си да влезе вътре. Тредълс стори това и мистър Микобър — ни най-малко неизменен — бричовите му, бастунът му, нагръдникът му и монокълът — също както едно време — влезе по своя си благороден, младежки маниер.

— Извинете, мистър Тредълс — каза мистър Микобър, като произнасяше предвзето думите, след като бе спрял да си тананика нещо, — не ми беше известно, че във вашия храм на науката има лице, което не се числи към този дом.

Мистър Микобър ми кимна леко и си подръпна нагоре яката.

— Как сте, мистър Микобър? — запитах го аз.

— Сър — отвърна ми той, — вие сте крайно любезен. Аз съм *in statu quo*.

— А мисис Микобър? — продължих аз.

— Сър — отвърна мистър Микобър, — слава богу, и тя е *in statu quo*.

— Ами децата, мистър Микобър?

— Сър, щастлив съм да кажа, че и те се радват на отлично здраве.

През всичкото това време мистър Микобър не ме беше познал, при все че стоеше с лице към мен. Но сега, като ме видя да се усмихвам, той ме разгледа по-внимателно, отдръпна се назад и извика:

— Възможно ли е! Нима отново имам щастието да зърна Копърфийлд!

След което пламенно разтърси ръката ми.

— Велики боже, мистър Тредълс! — възкликна мистър Микобър. — Можел ли съм да си помисля, че ще излезете познат с приятеля на младостта ми, с другаря на миналите ми дни! Скъпа моя! — провикна се той над парапета към мисис Микобър, докато Тредълс слушаше

учудено (с пълно основание) епитетите, които ми бяха прикачени. — В апартамента на мистър Тредълс има един господин, с когото той иска да те запознае!

След тези думи мистър Микобър се появи отново и отново се ръкува с мен.

— А как е нашият добър приятел, докторът, Копърфийлд? — запита ме той. — Както и другите познати от Кентърбъри?

— За тях имам само добри новини.

— Радвам се да чуя това — каза мистър Микобър — Последния път се видяхме в Кентърбъри. Под сянката, ако мога да се изразя фигуративно, на онази света сграда, обезсмъртена от Чосър, която едно време е била прицелна точка на поклонници от най-далечните кътища на... — накъсо казано, в близко съседство с катедралата.

Кимнах удивително, докато мистър Микобър продължи да приказва със старата си охота, но не без да показва с израза на лицето си известна загриженост за това, че чува звуковете от съседната стая, които показваха, че мисис Микобър мие ръцете си и забързано отваря разни чекмеджета, които скърцаха и не се поддаваха лесно.

— Копърфийлд, понастоящем вие ни намирате — започна мистър Микобър, като хвърли поглед към Тредълс — в обстановка, която може да се нарече скромна и непретенциозна. Но вие знаете, че е трябвало да се сблъскам с много мъчности и да сразявам много неприятности. Не ви е чуждо обстоятелството, че в живота ми е имало моменти, когато е било необходимо да спра дейността си, докато изскочат известни очаквани от мен обстоятелства. И настоящият момент е такъв — спрял съм се, преди да скоча, като се надявам, че скокът ще бъде висок.

Точно тогава влезе мисис Микобър. Тя беше малко поразмъкната от по-рано или поне така ми се стори, като обаче личеше, че е положила грижи да се облече за гости и си беше сложила чифт кафяви ръкавици.

— Мила моя — обърна се към нея мистър Микобър и я поведе насреща ми, — ето един джентълмен на име Копърфийлд, който желае да поднови познанството си с теб.

Щеше да бъде по-добре, ако я беше подготвил малко за това съобщение, тъй като тя, бидейки с деликатно здраве, така много се разчувствува, че ѝ стана много зле, та мистър Микобър се принуди да

изтича разтревожено долу в задния двор и да наточи един леген вода, с която да намокри челото ѝ. Междувременно обаче тя дойде на себе си и много се зарадва, когато ме видя. Разговаряхме в продължение на половин час; запитах я за близнаците, които според думите ѝ били станали вече „големи хора“, както и за мастър и мис Микобър, които тя ми описа като „същински гиганти“.

Мистър Микобър много искаше да остана за вечеря. Самият аз не бих имал нищо против, но добих впечатлението, че в очите на мисис Микобър се четеше опасение, че може би студеното месо няма да стигне за всички. Поради това се извиних, като казах, че имам друга покана и веднага забелязах как очите на мисис Микобър светнаха от облекчение.

Поканих Тредълс и мисис и мистър Микобър да си изберат ден да дойдат на вечеря при мен. Службата на Тредълс не му позволяваше това да стане много скоро, обаче все пак определихме деня и аз си взех сбогом.

Под претекст да ми покаже по-близък път от този, по който бях дошъл, мистър Микобър ме придружи до ъгъла, за да ми довери, както самият той се изрази, някои обстоятелства.

— Драги ми Копърфийлд — каза мистър Микобър, — едва ли има нужда да ви казвам, че при съществуващото положение да имаме под покрива си един такъв блестящ ум като този, който свети — ако мога така да се изразя, — който свети в лицето на вашия приятел Тредълс, е неописуема утеха. Като имате предвид, че до нас живее една перачка, която излага на прозореца си разни кравайчета за продан, и че от другата страна на жилището ни обитава един полицейски надзирател, ще можете много добре да разберете какъв източник на облекчение представлява неговото общество както за мен, така и за мисис Микобър. Понастоящем, драги ми Копърфийлд, се занимавам с комисионерство за търговия със зърнени храни. Това не е доходна професия, в резултат на което са се появили известни временни неприятности от финансово естество. Обаче мога с радост да ви съобщя, че съществуват сигурни изгледи да изскочи нещо по-доходно, в какъвто случай ще имам възможност да подобря положението както на семейството си, така и на вашия приятел Тредълс, към когото питая голяма слабост. Може би няма да се изненадате, ако ви съобщя, че мисис Микобър е в такова състояние, което създава твърде голяма

вероятност за още по-голямо заякчаване на семейните връзки, с други думи — за увеличаване на поколението. Семейството на мисис Микобър има добрината да изрази неудоволствието си от това обстоятелство. Аз обаче мога само да забележа, че това съвсем не е тяхна работа и че решително отхвърлям всяка тяхна намеса в личния ни живот.

Сетне мистър Микобър се ръкува отново с мен и си отиде.

XXVIII ГЛАВА

МИСТЪР МИКОБЪР ХВЪРЛЯ РЪКАВИЦАТА СИ

До деня, в който щях да гоЩавам намерените си отново стари приятели, поддържах живота си главно с Дора и с кафе. Състоянието ми на безумно влюбен намаляваше охотата ми за ядене и това ме караше да бъда много доволен, тъй като смятах, че ще извърша предателство спрямо Дора, ако изяждам с радост обeда си. Физическите упражнения, които правех, като скитах по цял ден из улиците, не биваха последвани от необходимия в такива случаи апетит, защото разочарованието, че не съм срещнал Дора, противодействуваше на свежия въздух. Също така придобитият през този период на живота ми опит ми показва нагледно, че човек не може да има апетит, когато непрестанно страда от тесни обувки. За да работи добре стомахът, трябва и крайниците да се чувствуват удобно.

По отношение на вечерята ги нямаше предишните пиЩни приготовления. Просто купих две риби, едно агнешко бутче и една чиния пирожки с месо. Мисис Круп избухна, когато й загатнах свенливо за приготвянето на месото и рибата, и каза с благородно негодувание:

— Не, господине! Не! Не трябва да искате от мен подобно нещо, тъй като ме познавате много добре и отлично знаете, че никога не се заемам с работи, които не съм в състояние да изпълня с онова съвършенство, което желая! — В крайна сметка обаче постигнахме компромис и мисис Круп се съгласи да извърши този подвиг при условие, че две седмици след това ще се храня вън от къщи.

Тук му е мястото да спомена, че тиранията, която мисис Круп упражняваше върху ми, беше ужасна. От никой друг не съм се страхувал така много, както от нея. За всяко нещо трябваше да правим компромиси. Ако се поколебавах, тя изведнъж биваше обхваЩана от онова чудновато болезнено състояние, което винаги лежеше в засада в

организма ѝ и беше готово всеки миг да я нападне. Ако след няколко свенливи дърпания на звънеца започнех да звъня нетърпеливо, и тя се появяваше най-после — макар че не можех винаги да разчитам на това, — видът ѝ биваше укротителен и тя сядаше задъхана на най-близкия стол, слагаше ръка върху бархетните си гърди и така ѝ призляваше, че бях доволен да пожертвам каквото и да е количество бренди, само и само да се отърва от нея. Ако се противопоставях, когато леглото ми биваше оправяно чак в пет часа следобед — нещо, което и досега считам за твърде нередно, — само едно движение от нейна страна към същата бархетна област на наранена чувствителност беше достатъчно, за да ме накара да измънкам някакво извинение. С една дума, бих сторил всичко само да не обидя мисис Круп, която беше ужасът на живота ми.

За тази вечеря наех един второразряден келнер, вместо отново да потърся услугите на сръчния момък, към когото не бях особено добре разположен, тъй като веднъж го срещнах на Странд с една жилетка, която удивително приличаше на моята, изчезнала след първото ми угощение. Повиках младата прислужничка от миналия гуляй, при условие обаче веднага след като внесе блюдата, да се оттегли на площадката при стълбите, откъдето гостите ми нямаше да доловят подсмърчането ѝ, станало ѝ навик, и откъдето би ѝ било физически невъзможно да стъпва върху чиниите.

За да довърша приготовленията, доставих необходимите продукти за пунш, който щеше да приготви мистър Микобър, а за да помогна на мисис Микобър да нагласи тоалета си, сложих на масичката за обличане едно шишенце лавандулова вода, две восъчни свещи, една кесийка разнообразни карфици, както и един игленик. Освен това наредих да запалят огъня в спалнята ми, пак за удобство на мисис Микобър, сетне собственооръчно сложих покривката върху масата и зачаках спокойно.

В определения час тримата ми гости дойдоха заедно. Мистър Микобър имаше по-голям нагръдник от обикновено, а панделката на монокъла му беше съвсем нова. Мисис Микобър беше завила шапката си в белезникавокафява книжна кесия, носена от Тредълс, който освен това беше хванал мисис Микобър подръка. Всички много харесаха квартирата ми. Когато заведох мисис Микобър до тоалетната масичка и тя видя как се бях погрижил за нея, възторгът ѝ нямаше край, поради което повика мистър Микобър да се възхити и той.

— Драги ми Копърфийлд, това е същински разкош — каза мистър Микобър. — Този начин на живот ми напомня дните, когато и самият аз бях ерген, а мисис Микобър още не бе призована да се принесе в жертва на брачния олтар.

— Той иска да каже, мистър Копърфийлд, че не съм била призована от него — каза мисис Микобър лукаво. — Той обаче не може да отговаря за други.

— Мила моя — отвърна с внезапна сериозност мистър Микобър, — нямам никакво желание да отговарям за други. Съзнавам много добре, че когато по неведомите пътища на съдбата ти си била предопределена за мен, твърде е възможно да си била определена за някой друг, който подобно на мен би могъл след дълги борби да стане жертва на финансови трудности от твърде сложно естество. Разбирам намека ти, любов моя. Много ми е мъчно, но ще се опитам да го понеса.

— Микобър! — възкликна мисис Микобър, обляна в сълзи. — Нима съм заслужила всичко това! Аз, която никога не съм те изоставяла и никога не ще те изоставя, мой Микобър!

— Любов моя — каза мистър Микобър твърде много разчувствуван, — надявам се, че ще простиш, също както и нашият стар и изпитан приятел Копърфийлд трябва да прости моментното ми раздразнение, причинено от неотдавнашното ми стълкновение с един от любимците на властта, накъсо казано — с агента на кварталния водопровод, — простете ми и ме пожелете.

Сетне мистър Микобър прегърна мисис Микобър и ми стисна ръката, като ме остави да се догадя от този бегъл намек, че следобеда са прекръснали водата в жилището им поради неплатена такса.

За да отвлека мислите му от този печален въпрос, му казах, че разчитам на него за приготвянето на пунша и го поведох към лимоните. От отчаянието му не остана нито следа. Никога не бях виждал друг човек така много да се радва на аромата на лимонена кора и захар, на уханието на врящия ром и на парата на кипящата вода. Просто трогателно беше да се наблюдава светналото му лице, забулено от тънките пари на пунша, докато той смесваше течностите, разбъркваше ги и ги опитваше по такъв начин, сякаш не правеше пунш, а печелеше богатство за всичките си наследници. А колкото до мисис Микобър, не знам дали под въздействието на шапката или на лавандуловата вода, или на топлийките, или на огъня, или пък на

свещите, но тя излезе от спалнята ми едва ли не прекрасна. А и колко весела беше — същинска чучулига!

Предполагам — не посмях да запитам, обаче предполагам, че след като бе изпържила рибите, мисис Круп бе получила атака от болестта си, тъй като стигнахме само до тази точка. Агнешкото бутче дойде много червено отвътре и твърде бледо отвън и освен това по повърхността му бе поръсено някакво песъчливо вещество, сякаш бе паднало между пепелта на знаменитото ѝ огнище. Ние обаче не бяхме в състояние да съдим за това от соса, тъй като младата прислужничка го беше разсипала по стълбите — където между впрочем той остана като дълга проточена следа, докато постепенно се изтри. Пирожките не бяха лоши, само че бяха изпълнени с подутини и буци, без никакво особено съдържание отвътре. С една дума, угощението бе такъв неуспех, че бих бил много нещастен — искам да кажа относно угощението, тъй като бях постоянно нещастен поради Дора, — ако не ме бе облекчило доброто настроение на гостите ми, както и едно предложение, дошло от страна на мистър Микобър.

— Драги приятелю Копърфийлд — обърна се той към мен, — подобни дребни нещастия стават и в най-добрите семейства, особено пък там, където няма възможност да се чувства облагородяващото влияние на жената в качеството на съпруга. Трябва да се понасят философски. Ако ми позволите, ще забележа, че ако прокараме принципите на разделението на труда и ако онази млада особа — прислужничката, бъде така добра да ни донесе една скара, вярвам, че тази дребна неприятност ще може лесно да се поправи.

В килера ми действително се намираше една скара, на която обикновено се печеше сутрешната ми порция бекон. В един миг я донесохме в стаята и веднага се заехме да приложим плана на мистър Микобър. Разпределението на труда, за което той намекна, се осъществи както следва: Тредълс нарязва агнешкото на филии; мистър Микобър (който можеше да върши подобни неща безупречно) го посипваше със сол и пипер и го намазваше с горчица; аз ги слагах върху скарата, обръщах ги с вилицата и след това ги махах по указание на мистър Микобър; а мисис Микобър сгорещи и непрестанно бъркаше някакъв сос от гъби в едно малко тиганче. Когато приготвихме достатъчно котлети, с които да започнем, ние се нахвърлихме върху тях със запретнати ръкави, докато другите парчета цвъртяха на огъня, а

вниманието ни бе разделено между месото в чиниите ни и това върху скарата.

Този начин на готвене бе нов за нас, а и котлетите ставаха просто прекрасни, затова непрестанно бърбяхме, смеехме се, забавлявахме се, сгорещени от огъня, нахвърляхме се върху крехките, вдигащи пара пържоли и вдигахме толкова шум, че просто не забелязахме кога от агнешкото е останал само кокалът. Собственият ми апетит се върна просто като по чудо. Срам ме е да призная, но, както изглежда, бях забравил Дора за малко. Много ми бе драго, като виждах, че мистър и мисис Микобър не биха се радвали на угощението повече, ако трябваше да продадат цяло легло, за да си го устроят. А Тредълс почти през всичкото време се смееше така сърдечно, както ядеше и работеше. Изобщо и тримата се смеехме, работехме и ядахме в едно и също време и смея да кажа, че никога не е имало такова сполучливо угощение.

Всички бяхме на върха на веселието, като работехме усърдно в отделните си области на действие, за да докараме до съвършенство последната партида котлети и да достигнем най-високата точка на пируването, когато изведнъж усетих, че в стаята има чужд човек, и очите ми срещнаха погледа на невъзмутимия Литимър, застанал с шапка в ръка пред мен.

— Какво се е случило? — запитах неволно аз.

— Извинете, господине, отправиха ме да вляза тук. Моят господар не е ли тук, господине?

— Не.

— Не сте ли го виждали, господине?

— Не. Не те ли праща той?

— Точно сега не, господине.

— Той ли ти каза, че може би ще го намериш тук?

— Не ми е казал точно така, господине. Струва ми се обаче, че навярно той ще бъде тук утре, тъй като сега не го виждам.

— От Оксфорд ли пристига той?

— Позволете ми — отвърна ми почтително той — да свърша това вместо вас. — С тези думи той ми отне вилицата и се наведе над скарата, като съсредоточи цялото си внимание изключително върху нея.

Смея да кажа, че ако бе влязъл самият Стиърфорд, нямаше да се смутим много, но появата на благопристойния му слуга в миг ни направи най-смирнените от всички смирени хора в света. Мистър

Микобър си тананикаше някаква мелодийка, за да покаже, че се чувства като у дома си, и се намести на стола си, а дръжката на бързо скритата от него вилица се подаваше по такъв начин от вътрешния му джоб, сякаш се беше пробол с нея. Мисис Микобър си сложи кафявите ръкавици, като симулираше благородна отпуснатост. Тредълс прокара мазните си ръце през косата, която вследствие на това щръкна нагоре, и впери сконфузен поглед в покривката на масата. А пък що се отнася до мен, мога да кажа, че се бях навел над челното място на собствената си маса като някое дете и едва се осмелявах да погледна към достопочтения феномен, появил се бог знае откъде, за да сложи в ред домакинството ми.

Междувременно той взе котлетите от скарата и тържествено ги поднесе на всеки поотделно. Всички си взехме по едно парченце, обаче не бяхме в състояние да му се насладим и само си давахме вид, че ядем. Когато бутнахме настрана чиниите, той ги махна безшумно и сложи сиренето. Когато свършихме и с него, той го прибра, разчисти масата, натрупа всичко в ръцете на онемелия келнер, поднесе ни винените чаши и по собствен почин избута келнера в килера. Всичко това той стори безупречно, като дори погледа си не вдигаше от това, което вършеше. И при все това даже самите му лакти, когато обърнеше гръб към мен, сякаш искаха да изразят мнението му, че съм много, много млад.

— Има ли нещо друго, с което да ви услужа, господине?

Поблагодарих му и отговорих отрицателно, като обаче го запитах дали не би взел нещо за похапване.

— Не, господине, много ви благодаря.

— Мистър Стиърфорд от Оксфорд ли пристига?

— Моля, господине?

— Мистър Стиърфорд от Оксфорд ли пристига?

— Сигурно утре ще бъде тук, господине. Смятах, че може би днес ще е дошъл, но, както изглежда, имам грешка.

— Ако го видиш пръв... — запитах аз.

— Извинете, господине, струва ми се, че няма да го видя пръв.

— Добре, в случай че го видиш, кажи му, моля, че съжалявам, дето не е бил днес тук, тъй като щеше да се види с един наш стар съученик.

— О, така ли, господине! — и той раздели един поклон между мен и Тредълс, като хвърли поглед към последния.

Той се оттегляше безшумно към вратата, когато с напразна надежда да му проговоря естествено — нещо, което никога не можех да сторя по отношение на този човек — казах:

— О, Литимър!

— Господине!

— Дълго ли остана в Ярмут?

— Не особено дълго, господине.

— Докато ти беше там, завършиха ли монтажа на ладията?

— Да, господине. Останах там именно за да се погрижа за това.

— Знам! — Той вдигна почитателно очите си към моите. — Мистър Стиърфорд още ли не я е видял?

— Не съм положителен, господине. Струва ми се, че я е видял, обаче не съм положителен. Желая ви лека нощ, господине.

Той обхвана всички присъстващи в почтителния си поклон, с който последва тези думи, и изчезна. Гостите ми задишаха по-спокойно, когато той си излезе; обаче моето облекчение беше още по-голямо и от тяхното, тъй като освен стеснението, произтичащо от чувството на малоценност, което винаги изпитвах в присъствието на този човек, съвестта ме гризеше, че бях почувствувал недоверие към господаря му и не можех да потисна смътното опасение, че той можеше да открие това. Просто не мога да разбера как ставаше така, че макар и всъщност да не криех почти нищо, винаги имах чувството, че този човек ме улавя да скриям нещо.

Мистър Микобър ме стресна от това размишление, към което се прибавяше и изпълнено с угризения предчувствие, че ще видя и самия Стиърфорд. Той обсипа с похвали отишлия си Литимър и заяви, че е удивително благопристоен човек и възхитителен слуга. Тук му е мястото да отбележа, че мистър Микобър бе взел пълен дял от предназначения за всички поклон и го бе приел с крайно снизхождение.

— Обаче пуншът, драги ми Копърфийлд, подобно на времето и отлива, не чака никого. Точно сега той има най-прекрасен вкус и аромат. Любов моя, ще ми дадеш ли мнението си? — запита той жена си, като ѝ подаде да го опита.

Мисис Микобър го обяви за превъзходен.

— Тогава, ако моят приятел Копърфийлд ми позволи — каза мистър Микобър, — ще пия наздравица за дните, когато и двамата бяхме по-млади и се сражавахме с негодите на живота рамо до рамо.

Тук мистър Микобър пийна от пунша си и ние всички го последвахме. По всичко личеше, че Тредълс се чуди през кои далечни дни мистър Микобър и аз сме могли заедно да участвуваме в битката на живота.

— Хм! — възкликна мистър Микобър, сгорещен от пунша и от огъня. — Мила моя, още една чашка.

Мисис Микобър се съгласи само на съвсем мъничко, но ние казахме, че не можем да допуснем подобно нещо, така че съпругът ѝ наля цяла чашка.

— Тъй като тук сме все свои хора — каза мисис Микобър, като отпиваше по малко от пунша си, — пък и мистър Тредълс е от нашето домакинство, бих желала, мистър Копърфийлд, да чуя мнението ви за намеренията на мистър Микобър. Зърнените храни — продължи тя, — както постоянно повтарям на мистър Микобър, може би са благороден продукт, обаче никак не са доходни. Някаква си комисионна от два шилинга и девет пенса за две седмици никак не е доходна, колкото и непретенциозни да сме.

Всички се съгласихме с това.

— Тогава — продължи мисис Микобър, която се гордееше със способността си да гледа ясно на нещата и да вкарва мистър Микобър в правия път посредством женската си мъдрост, когато, иначе той би могъл малко да кривне, — тогава аз си задавам следния въпрос: Ако не може да се разчита на зърнените храни, тогава на какво? На въглищата ли? Ни най-малко. По внушение на семейството ми ние отново направихме този опит, обаче излезе безуспешен.

Мистър Микобър се беше облегнал назад на стола си, с ръце в джобовете, хвърляше ни коси погледи и кимаше леко, сякаш искаше да каже, че въпросът е поставен много ясно.

— Както зърнените храни, така и въглищата — подхвана още по-авторитетно мисис Микобър — са вече вън от разискванията ни, мистър Копърфийлд, поради което аз се оглеждам наоколо и казвам: в кой бранш мистър Микобъровият талант има най-много шанс да сполучи? Изключвам всякакъв вид комисионерство, тъй като то не е сигурна

професия. Убедена съм, че на мистър Микобъровия темперамент най-много би прилягала някоя съвсем сигурна професия.

Тредълс и аз измънкахме нещо, с което искахме да кажем, че това велико откритие е безспорно правилно по отношение на мистър Микобър и че е само за негова похвала.

— Няма да скривам от вас, драги ми мистър Копърфийлд, че според едно мое отдавнашно мнение пивоварството е особено пригодно към способностите и характера на мистър Микобър. Погледнете Баркли и Пъркинс! Погледнете Труман, Ханбъри и Бъктън! Дълбоко съм уверена, че в това поле на дейност мистър Микобър просто би блестял. А и чувам, че печалбите били действително гра-мад-ни! Но ако мистър Микобър не може да влезе в тези фирми — които отказват да отговарят на писмата му, когато той предлага услугите си дори и за дребните служби там, — какъв е смисълът да разискваме тази моя идея? Никакъв. Убедена съм, че благодарение на благородните си маниери мистър Микобър...

— Хм, миличка, виж какво — прекъсна я мистър Микобър.

— Мълчи, любов моя — каза тя, като сложи кафявата си ръкавица върху ръката му. — Убедена съм, мистър Копърфийлд, че благодарение на благородните си маниери мистър Микобър е особено подходящ за банковото дело. Казвам си: Ако имам текуща сметка в някоя банка, на която мистър Микобър е, да речем, директор, то неговите маниери действително биха ми внушили доверие в солидността на тази банка и биха ме поощрили да разширя операциите си там. Прекрасно! Но ако всички тези банкерски къщи отказват да се възползват от способностите на мистър Микобър и даже оскърбително отговарят на предложенията му, то има ли някакъв смисъл да разискваме тази тема? Никакъв. Пак повтарям, че не сме направили нито стъпка напред.

Поклатих глава и казах:

— Ни най-малко.

Тредълс също поклати глава и каза:

— Ни най-малко.

— Какво мога да заключа? — продължи мисис Микобър с тона на човек, който говори ясно и аргументирано. — Вярвам, ще се съгласите с мен, мистър Копърфийлд, че все пак трябва да се издържаме с нещо.

Тук и двамата с Тредълс заявихме в един глас, че тя безспорно е напълно права, а аз прибавих дълбокомислено:

— Човек или трябва да живее, или да умре.

— Точно така — отвърна мисис Микобър. — И фактът е, драги ми мистър Копърфийлд, че ние действително не ще можем да живеем, ако в най-скоро време не изскочи нещо, което да промени напълно настоящото ни положение. Дълбоко съм убедена и напоследък непрестанно повтарям това на мистър Микобър, че нищо не може да изскочи, ако нещата се оставят сами на себе си. За да стане нещо, трябва ние самите да си помогнем. Може и да греша, но това е моето дълбоко убеждение.

И двамата с Тредълс се съгласихме горещо с нея.

— Отлично — продължи мисис Микобър. — И какво препоръчвам в такъв случай? Пред нас е мистър Микобър, човек с най-различни способности, с големи дарби...

— О, любов моя — прекъсна я мистър Микобър.

— Моля ти се, миличък, остави ме да довърша. Пред нас е мистър Микобър, човек с най-различни способности, с големи дарби, дори бих казала с гениалност, но може би това да е пристрастното мнение на една съпруга...

И двамата с Тредълс измърморихме:

— Не, не.

— И ето, същият този мистър Микобър няма никаква подходяща служба, никаква работа. Върху кого тежи тази отговорност? Много ясно — върху обществото. И този срамен факт трябва да стане достояние на това общество. То трябва да се предизвика да изправи несправедливостта си. Струва ми се, мистър Копърфийлд — с още по-енергичен тон заяви мисис Микобър, — че мистър Микобър трябва да хвърли ръкавицата си на обществото и да му каже: „Кой от вас ще се осмели да я вдигне? Ако има такъв, нека да излезе напред!“

Осмелих се да запитам мисис Микобър как смята, че това би могло да се осъществи.

— Посредством обявления в печата — заяви мисис Микобър, — във всички вестници. Струва ми се, че това, което мистър Микобър трябва да направи — заради себе си, за семейството си, и дори бих се осмелила да кажа, заради самото общество, което толкова много го е пренебрегвало досега, — това, което той трябва да направи, е да даде обявления във всички вестници, да опише качествата си и способностите си и да завърши така: „Дайте ми служба с подходящо

възнаграждение и адресирайте писмото до пощенския клон в Кемдън Таун, Лондон, за У. М.“

— Тази идея на мисис Микобър, драги ми Копърфийлд — каза мистър Микобър, като подръпна нагоре яката си и ме погледна отстрани, — е скокът, за който ви загатнах, когато имах удоволствието да ви видя последния път.

— Даването на обявления е доста скъпичко — нерешително се обадох аз.

— Точно така! — каза мисис Микобър с предишния си тон на логичен човек. — Напълно сте прав, мистър Копърфийлд! Същото нещо казвам и аз. Тъкмо поради това ми се струва, че както повтарям непрестанно на мистър Микобър, заради него, заради семейството му, както и заради обществото, необходимо е той да събере пари посредством един заем.

Мистър Микобър се облягаше назад в стола си, играеше си с монокъла и хвърляше погледи към тавана, но ми се стори, че едновременно с това наблюдава и Тредълс, който се беше загледал в огъня.

— Ако никой член от моето семейство — продължи мисис Микобър — не притежава достатъчно роднинско чувство, за да участва в покриването на този заем, тогава моето мнение е, че мистър Микобър трябва да отиде в Сити, да се яви на борсата и там да се погрижи за покритието на споменатия заем при благоприятни за него условия. Ако хората, които играят на борсата, направят тази жертва и подкрепят мистър Микобър, това ще бъде само проява на тяхната съвест. Сторят ли това, впоследствие ще бъдат многократно възнаградени, тъй като по този начин ще вложат капитала си в нещо, което действително ще им донесе печалба. Аз съветвам мистър Микобър да гледа на този въпрос точно по същия начин — като на сигурно влагане на капитал, за което трябва да е готов на всяка жертва.

Почувствувах, макар и да не разбирах точно защо, че от страна на мисис Микобър това беше проява на истинска самопожертвователност, и измънках нещо, за да изразя това свое мнение. Тредълс влезе в тон с мен и стори същото, като продължаваше да гледа в огъня.

— Няма да ви занимавам повече с работите на мистър Микобър — каза мисис Микобър, като доизпи пунша си и прибра шала около раменете си, готвейки се да се оттегли в спалнята ми, — нито пък ще

разисквам по-надълго финансовите му проблеми. Пред вашето огнище, драги ми мистър Копърфийлд, и в присъствието на мистър Тредълс, който, макар и не такъв стар приятел, е също наш човек, не можах да се сдържа да не ви изложа пътя, който съветвам мистър Микобър да поеме. Чувствувам, че е дошло време, когато мистър Микобър трябва да направи усилия да се наложи. Смятам, че може да стори това единствено по горния начин. Съзнавам, че съм само една жена и че обикновено за такива въпроси мъжкият ум се счита за по-компетентен. Все пак обаче не мога да забравя, че когато живеех у дома, при татко и мама, татко често повтаряше: „Ема може да има деликатен организъм, но притежава способност да схваща нещата както никой друг“. Много добре знам, че татко е бил прекалено пристрастен, но нито разумът ми, нито синовният ми дълг ми позволяват да се съмнявам, че той познаваше хората.

С тези думи и като отклони поканата ни да изпие още една чаша пунш с нас, мисис Микобър се оттегли в спалнята ми. И аз действително почувствувах, че тя е благородна жена — този тип жена, която би могла да бъде римска матрона, готова на героични подвизи във времена на обществен смут.

Под въздействието на това впечатление аз поздравих мистър Микобър за съкровището, което той притежаваше. Същото стори и Тредълс. Мистър Микобър стана и се ръкува последователно и с двамата ни, след което покри лицето си с носната си кърпичка, по която имаше повече енфие, отколкото той предполагаше. Сетне, в необикновено весело настроение, пак се върна при пунша.

Красноречието му беше удивително. Той ни разкри, че ние живеем отново в децата си и че при наличността на парични затруднения необходимостта да увеличим числото им е двойно пожелана. Каза, че напоследък мисис Микобър се поусъмнила в това, обаче той успял да я убеди в правотата на твърдението си. А колкото до семейството ѝ, то било свършено недостойно за нея и тяхното мнение му било свършено безразлично. Да се изразя със собствените му думи — те можели да отидат по дяволите.

Тогава мистър Микобър произнесе реч в чест на Тредълс. Заяви, че Тредълс е личност, чиито добродетели самият той не може да претендира, че притежава, но от които, слава богу, е напълно в състояние да се възхищава. Намекна трогателно за непознатата девойка,

която Тредълс бе почел със своите чувства и която благородно ги бе споделила. След това мистър Микобър пи за нейно здраве. Същото сторих и аз. Тредълс поблагодари и на двамата ни, като каза простичко и откровено:

— Вие наистина ме трогвате и ви уверявам, че тя действително е най-милата девойка в света!

Мистър Микобър използва случая да загатне, твърде деликатно и церемониално, за собствените ми чувства. Нищо освен едно енергично отричане от страна на приятеля му Копърфийлд, заяви той, не е в състояние да го лиши от впечатлението, че приятелят му Копърфийлд обича и е обичан.

След като в продължение на няколко минути се чувствах твърде сгорещен и неловко и след голямо изчервяване, заекване и отричане, казах с чаша в ръка:

— Пия за здравето на Д.! — Това така зарадва и въодушеви Микобър, че той изтича с чашата пунш в спалнята ми, за да може и мисис Микобър да пие за здравето на Д., която стори това много възторжено, като викаше отвътре с пресипнал глас:

— Браво, браво! Драги ми мистър Копърфийлд, страшно много се радвам!

И пляскаше по стената.

Разговорът ни сетне премина върху по-прозаични житейски теми. Мистър Микобър ни каза, че намира Кемдън Таун за твърде неудобно място и че първото нещо, което възнамерява да направи, когато обявлението му донесе някакъв резултат, е да премести жилището си другаде. Той спомена за някаква къща на западния край на Оксфорд Стрийт, срещу Хайд Парк, върху която отдавна бил хвърлил око, но където едва ли щял скоро да се установи, тъй като за подобно нещо би трябвало да разполага с доста пари. Обясни ни, че за известно време сигурно ще трябва да се задоволи с горния етаж на едно жилище в някой почтен търговски център — например Пикадили, — където би било приятно за мисис Микобър и където с прибавка на някое еркерче на някой етаж или с друга малка поправка ще могат да си живеят удобно и почтено в продължение на няколко години. Каквото обаче и да му се случи, увери ни той, и където и да се намира жилището му, трябва да знаем, че в дома му винаги ще има стая за Тредълс и нож и вилица за мен. Ние поблагодарихме за любезността му, а той ни помоли да му

простим, че се е увлякъл в такива прозаични теми на разговор, които обаче са извинителни за човек, който се готви да започне съвсем нов живот.

Мисис Микобър почука отново по стената, за да разбере дали чаят е готов, и пресече тази фаза на приятелския ни разговор. Тя ни приготви чая и когато се приближавах към нея, било за да ѝ подам чашата, било да ѝ предложи хляб с масло, тя ме запитваше шепнешком дали Д. е руса или черноока, дали е ниска или висока, или пък друго подобно нещо, което, искрено казано, ми доставяше голямо удоволствие. След чая всички се разположихме около камината и мисис Микобър бе така добра да ни изпее (макар и със слабичък глас) любимите си песни: „Храбрият бял сержант“ и „Малкият Тафлин“. Когато си живеела у дома, при татко и мама, мисис Микобър била известна с тези две песни. Мистър Микобър ни каза, че когато я чул да пее първата песен при първата им среща под бащиния ѝ покрив, тя привлякла вниманието му в твърде голяма степен; но когато стигнала до „Малкият Тафлин“, той решил да спечели тази жена или да загине в борбата.

Обезпокояват ни, докато готвим

Беше между десет и единадесет часът, когато мисис Микобър стана, за да сложи официалната си шапка в белезникавокафявата кесия и да тури на глава всекидневното си боне. Мистър Микобър се възползува от момента, когато Тредълс си обличаше палтото, да мушне в ръката ми едно писмо и да ме помоли шепнешком да го прочета, когато имам време. Аз също се възползувах от случая, когато им държах свещта над парапета, да спра за миг Тредълс на площадката.

— Тредълс — казах аз, — клетият мистър Микобър не е човек с лоши намерения, но ако аз съм на твое място, не бих му заел нищо.

— Драги ми Копърфийлд — отвърна Тредълс, като се усмихна, — аз нямам нищо за заемане.

— Но все пак имаш поне име — поясних му аз.

— О, значи смяташ, че и то може да се даде назаем, така ли? — отвърна Тредълс, като ме погледна замислено.

— Естествено.

— О, да. Разбира се! Много съм ти задължен, Копърфийлд; обаче боя се, че него вече съм дал назаем.

— За полицата, която ще бъде сигурно влагане на капитал ли? — запитах го аз.

— Не, не. Тази вечер за първи път чух за нея. Предполагам, нея ще ми предложи да подпиша по пътя към дома. Моята е друга.

— Дано не излезе нещо лошо — промълвих аз.

— И аз се надявам на същото — каза Тредълс. — Сигурно няма, защото той едва вчера ме уверяваше, че тази полица е осигурена. Точно този беше изразът му: „Пolicата е осигурена.“

Тъкмо в този момент мистър Микобър погледна нагоре към площадката и едва имах време да повторя пред Тредълс предупреждението си, за което той ми поблагодари и слезе надолу. Но като наблюдавах добродушния начин, по който слизаше, носейки шапката на мисис Микобър, и сетне я взе подръка, се побоях, че той ще потъне до шия на борсата.

Върнах се до камината си, като си мислех полусериозно, полу със смях за характера на мистър Микобър и за старото ни приятелство, когато чух някой да се изкачва бързо по стълбите. Отначало помислих, че трябва да е Тредълс, който идва да вземе нещо забравено от мисис Микобър; но когато стъпките приближиха, ги познах, сърцето ми заби бързо и кръвта се изкачи в главата ми. Знаех, че това е Стиърфорд.

Никога не забравях Агнеса и тя никога не напущаше този олтар на мислите ми — ако мога така да го нарека, — където я бях сложил още от самото начало. Но когато той влезе и застана пред мен с простряна напред ръка, мракът, който го бе забулил, се превърна в светлина и се почувствувах смутен и засрамен, че се бях съмнявал в приятеля си, когото така много обичах. Обичах и Агнеса не по-малко. За мен тя си оставаше същият благ ангел хранител на живота ми и обвинявах себе си, не нея, че съм бил несправедлив. Ако знаех как да изкупя вината си пред него, бих го сторил веднага.

— Драги ми Дейзи, да не би да си онемял? — засмя се Стиърфорд, като ми стисна сърдечно ръка и я пусна весело. — Всред друго пиршество ли те пипвам, гуляйджия такъв! Изглежда, че вие, прокторите, сте най-веселите хора в света и напълно задминавате нас, сериозните оксфордски обитатели! — Светлият му поглед обиколи

живо стаята и той седна на дивана срещу мен, като стъкна огъня да пламне.

— Отначало така се изненадах — казах аз, като го поздравих с всичката сърдечност, която изпитвах, — че просто дъх не ми остана.

— Е, видът ми е благотворен за болни очи, както казват шотландците, а такъв е и твойт, Дейзи. Цъфтиш като същинско цвете. Как си, почитателю на Бакхус?

— Много съм добре — отвърнах му аз — и тази вечер съвсем не съм настроен вакханално, за разлика от един случай в миналото, когато гулях с други трима души.

— Които срещнах на улицата и чух как те възхваляват. Кой беше онзи приятел с модните панталони, когото срещнах долу?

Доколкото можах, обрисовах му с няколко думи мистър Микобър. Той се смя сърдечно на описанието ми, което според мен беше твърде слабо, и каза, че този човек заслужава да се опознае.

— Но кой, мислиш, беше другият приятел? — запитах аз на свой ред.

— Нямам представа — отвърна Стиърфорд. — Надявам се, че не някоя скучна персона. Малко ми изглеждаше такъв.

— Тредълс! — отвърнах възторжено аз.

— Кой е той? — запита Стиърфорд по своя нехаен начин.

— Не си ли спомняш за Тредълс? Тредълс от нашата спалня в Салем Хаус.

— О, той ли! — каза Стиърфорд, като удари с машите една бучка въглища в камината. — Такъв ли си е мекушав като по-рано? И къде, за бога, го изнамери?

Разправих му подробно за срещата си с него, като обсипах Тредълс с похвали, тъй като ми се стори, че Стиърфорд го подценява. Стиърфорд кимна леко с глава, усмихна се, каза, че и той би желал да го види, тъй като винаги го е намирал за малко нещо чудак, и смени темата, като ме запита дали мога да му дам нещо за похапване. През по-голямата част от този кратък диалог, когато не приказваше със собствената си живост, той удряше лениво бучката въглища с машите. Забелязах, че вършеше същото и когато слагах в една чиния това, което беше останало от пирожките и другите неща.

— Я гледай, Дейзи, та това е царска вечеря! — възкликна изведнъж той, след като известно време бе мълчал, и зае място до

масата. — Ще ѝ отдам дължимата почит, тъй като пристигам от Ярмут.

— Аз пък мислех, че идваш от Оксфорд.

— О, не — занимавах се с нещо по-хубаво от учение — бях се отдал на корабоплаване.

— Литимър беше тук да пита за теб и разбрах от него, че си в Оксфорд, макар той да не каза това изрично.

— Литимър е значи по-голям глупак, отколкото съм го мислил — да идва да ме търси — каза Стиърфорд, като си наля весело чаша вино и я вдигна за мое здраве. — А ако изобщо някога успееш да разбереш този човек, то значи, че си по-умен от всички ни, Дейзи.

— Прав си. — Аз притеглих стола си към масата. — Значи ти си бил в Ярмут, така ли? — попитах, любопитен да узная всичко. — Дълго ли стоя там?

— Не, само около една седмица — каза той.

— И как са всички там? Навярно малката Емилия още не се е омъжила.

— Не още. Но ще стори това след няколко седмици или месеца. Между другото не се виждах много с тях. — Той остави ножа и вилцата, с които си бе служил доста усърдно, и бръкна в единия си джоб. — Имам писмо за теб.

— От кого?

— От старата ти бавачка — каза той, като извади някакви книжа от вътрешния си джоб. „Дж. Стиърфорд, длъжник на «Доброжелателя»“. Не, не е това. Търпение и ще го намерим. Старият, как му беше името, никак не е добре и навярно тя ти пише за него.

— За Баркис ли говориш?

— Да — отвърна той, като продължаваше да тършува из джоба си. — Боя се, че със стария Баркис всичко е свършено. Видях там онзи дребничък доктор, който е довел твоя милост на света. Той ми разправи за болестта му с цял куп научни изрази, твърде неразбираеми за мен, обаче същността беше, че преносвачът прави последното си пътуване твърде бързо. Виж във вътрешния джоб на връхната ми дреха, ей там на онзи стол, и вярвам, че ще намериш писмото — каза той.

— Да, ето го — отвърнах аз.

Писмото беше от Пеготи. То беше късичко и по-малко четливо от обикновено. В него тя ми съобщаваше за безнадеждното състояние на съпруга си и загатваше, че сега бил „малко по-стиснатичък от по-рано“,

поради което ставало още по-мъчно да се грижи за него така, както би трябвало. Не споменавахе нищо за усърдните си бдения и умората си, а само сипеше похвали върху съпруга си. Писмото бе проникнато с онази простичка и безизкусна любов, която ми бе така добре позната, и завършваше с думите: „Сърдечни привети на моето мило момче.“

Докато се занимавах с разгадаване на писмото, Стиърфорд продължаваше да яде и пие.

— Действително, че е печално — каза той, когато свърших, — но слънцето залязва всеки ден и хора умират всеки миг, и не трябва да се боим от предопределената за всички ни участ. Ако винаги падаме духом, когато чуем неизбежната гостенка да тропа на вратата на съседа ни, какво би станало с нас? Но не! Карай напред! С тежка стъпка, ако е необходимо, или с лека, ако е възможно, обаче карай! Карай въпреки всички пречки и спечели борбата!

— Коя борба?

— Тази, която всеки е захванал, когато е станал човек. Карай все напред!

Тук той спря и ме погледна, отхвърлил малко назад красивата си глава и вдигнал в ръка чашата с вино. Спомням си как ми се стори, че макар и морският вятър да бе освежил лицето му, то бе придобило онова изображение, което винаги се появяваше, когато той биваше обхванат от някакво бурно увлечение, каквото и да било то. Хрумна ми да го укоря за това негово отчаяно усърдие, с което се отдава на всеки каприз, който го обхваща — като например настоящото му желание да се впуска в мореплаване и в борба с водната стихия, обаче вниманието ми отново се насочи към непосредствената ни тема на разговор.

— Чуй какво, Стиърфорд, ако изобщо възбуденото ти състояние ти позволява да слушаш.

— Аз винаги съм господар на настроението си и съм готов да те слушам, Дейзи — каза той, като стана от масата и отново седна край камината.

— Тогава ето какво, Стиърфорд. Смятам да отида в Ярмут при старата си бавачка. Не че ще мога да ѝ помогна в нещо, но тя е така привързана към мен, че посещенията ми ще ѝ се сторят като милости божия. Ще ѝ донесе истинска утеха и подкрепа. Тя винаги ми е била такава добра приятелка, че това е най-малкото, което мога да сторя сега

за нея. Ако ти беше на мое място, нямаше ли да постъпиш по същия начин?

Лицето му бе замислено и той позамълча малко, преди да ми отговори с нисък глас:

— Хубаво! Върви. Няма да принесеш никаква вреда.

— Ти току-що си се завърнал и напразно бих те канил да ме придружиш, нали?

— Точно така — отвърна той. — Тази вече се отправям за Хайгит. Тъй отдавна не съм виждал майка си, че съвестта наистина започва да ме мъчи. Пък и начинът, по който тя обича своя блуден син, е просто трогателен... Ами! Глупости!... Утре ли възнамеряваш да потеглиш? — запита той, като сложи ръка на рамото ми.

— Да, така мисля.

— Е добре, не можеш ли да отложиш до други ден? Така ми се искаше да ни погостуваш няколко дни. Дойдох тук нарочно, за да те поканя, пък ти веднага хвъркваш към Ярмут.

— Хубава работа, Стиърфорд, да ми говориш за хвърчене тъкмо ти, който винаги има къде да прехвъркваш бързо и тайнствено!

Той ме погледна за миг, без да продума, и сетне каза, като ме разтърси за рамото:

— Ето какво! Тръгни за Ярмут вдругиден, а утре прекарай с мен. Кой знае кога пак ще се срещнем! Хайде! Решавай! Искam да застанеш между Роза Дартъл и мен и да ни пазиш един от друг.

— Бихте ли се обичали прекалено много без мен?

— Да. Или по-скоро бихме се мразили — засмя се Стиърфорд. — Няма значение кое от двете. Хайде! Ще дойдеш, нали?

Обещах му, а той облече връхната си дреха, запали пура и се отправи пешком за вкъщи. И аз сложих палтото си и тръгнах да го поизпратя до шосето, което по онова време нощем беше съвсем пусто.

По целия път той беше много възбуден. Когато се разделихме и погледнах как бодро и весело вървеше към дома си, си спомних думите му: „Върви напред въпреки всички пречки и спечели борбата!“ За първи път пожелах, щото той да водеше някоя наистина благородна борба.

Събличах се в спалнята си, когато писмото на мистър Микобър изпадна на пода. Това ми напомни за него и го разпечатах. На датата бе отбелязано, че го е писал един час и половина преди вечерята. Не съм

сигурен дали съм споменал, че когато мистър Микобър се намираше в криза, той винаги си служеше със своего рода юридическа терминология, която считаше подходяща за момента. Ето и самото писмо:

„Сър — тъй като не се осмелявам да ви назова драги ми Копърфийлд,

Крайно необходимо е да ви осведомя, че долуподписаният е сломен. Може би днес вие забелязахте слабите усилия, които той полагаше да не ви даде предварително възможност да узнаете нещастното му положение. Надеждата обаче потъна зад хоризонта и долуподписаният е сломен. Настоящото послание се пише в присъствието (не мога да го нарека общество) на една личност, намираща се на границата на опиването. Тази личност е изпратена от притежателя на неплатената ми полица и има законно право върху всички движими вещи в жилището ми поради невъзможността да си заплатя наема. В описа, изготвен от споменатата личност, се намират не само вещите, принадлежащи на долуподписания, но също така и притежанията на мистър Томъс Тредълс, квартирант, член на почитаемата Адвокатска колегия.

Ако има една капка, която да е прибавена към препълнената вече чаша на страданията, поднесена до устните на долуподписания (както се е изразил един безсмъртен поет), тя се намира в обстоятелството, че споменатият мистър Тредълс е гарант на полицата, възлизаща на двадесет и три лири, четири шилинга и девет и половина пенса, чийто срок е вече минал и чието покритие НЕ Е осигурено. Също така тази последна капка се изразява и във факта, че към тегнещите над долуподписания отговорности ще се присъедини нова, спрямо едно същество, което ще се появи на този злочест свят след един период от шест лунни месеца, броени от настоящата дата.

След като ви осведомявам върху горните обстоятелства, излишно е да ви казвам, че прах и пепел

навеки ще покриват главата на

Уилкинс Микобър.“

Клетият Тредълс! Познавах мистър Микобър достатъчно добре, за да знам, че той отново ще се възстанови след настоящия удар. Обаче нощната ми почивка бе жестоко смущавана от мисли за Тредълс и за едната от десетте дъщери на свещеника, която била такова мило момиче и която би чакала Тредълс докато стане шестдесетгодишна, а дори и повече!

XXIX ГЛАВА

ОТНОВО ПОСЕЩАВАМ СТИЪРФОРД В ДОМА МУ

На сутринта споменах на мистър Спенлоу, че ще искам отпускат за известно време и тъй като не получавах заплата и следователно не бях подвластен на неумолимия Джоркинс, за това нямаше никакви мъчнотии. Използувах случая да изразя с пресъхнало гърло надеждата, че мис Спенлоу е добре. С равнодушие, сякаш говореше за някой най-обикновен смъртен, мистър Спенлоу ми поблагодари и каза, че мис Спенлоу действително е добре.

Ние, стажантите, като кандидати в патрицианския орден на прокторите, бяхме подложени на такова внимание, че почти през всичкото време аз си бях едничкият господар. Тъй като не държах да отида в Хайгит преди два часа, и понеже в съда имахме друго едно дело за отлъчване от църквата, прекарах сутринта там много приятно заедно с мистър Спенлоу. Делото, което разглеждаха, беше много забавно и се състоеше в следното: двама клисари се скарали и единият от тях блъснал другия в една помпа, чиято дръжка се намирала в училището, построено под стряхата на църквата, поради което простъпката трябваше да се подведе под църковната юрисдикция.

Мисис Стиърфорд и Роза Дартъл много ми се зарадваха. Останах приятно изненадан, когато открих, че Литимър го няма и вместо него ни прислужваше една дребничка, скромна жена със сини панделки на бонето. Много по-приятно беше да срещне човек нейния поглед, отколкото този на достопочтения Литимър. Но това, което ме порази най-вече, преди още да бе изминал и половин час от пристигането ми, беше напрегнатото внимание, с което мис Дартъл ме следеше, както и зоркостта, с която поглеждаше ту мен, ту Стиърфорд, сякаш очакваше, че помежду ни ще се случи нещо. И не само че не се смущаваше, че улавям любопитния ѝ поглед, но тогава дори още по-свирепо приковаваше очи в мен. Макар да знаех, че съм напълно невинен във

всяко отношение, потрепервах при всеки неин поглед, неспособен да понасям жадния ѝ взор.

През целия ден тя не ни остави на мира нито за миг. Ако разговарях със Стиърфорд в стаята му, чувах как роклята ѝ шумоли на площадката вън. Когато отидохме на моравката зад къщата и се заловихме със старите си спортни игри, лицето ѝ се появяваше от прозорец на прозорец и подобно на блуждаеща светлина се приковаваше в нас. Когато следобед четиримата излязохме на разходка, тя стисна ръката ми като в пружина и ме задържа назад, докато Стиърфорд вървеше напред с майка си. Когато думите ни не можеха да стигнат до ушите им, тя ми заговори.

— Отдавна не сте ни идвали на гости — каза мис Дартъл. — Наистина ли професията ви е толкова интересна, че поглъща всичкото ви внимание? Питам, защото искам да бъда осведомена, когато нещо не ми е известно. Наистина ли е така?

Отговорих, че действително работата ми е занимателна, но че не ме поглъща напълно.

— О, радвам се да чуя това, тъй като никак не обичам да се заблуждавам — каза Роза Дартъл. — Може би искате да кажете, че материята ви е малко суха, така ли?

— Е, да — измънках аз, — понякога действително е сухичка.

— О, и затова понякога се нуждаете от малко промяна и възбуда, така ли? Вие сте напълно прав! Но все пак човек и в това трябва да има мярка, не намирате ли? Думата ми е не за вас, а за него...

Тя хвърли бърз поглед към мястото, където Стиърфорд се разхождаше подръка с майка си, като по този начин ми даде да разбере за кого говори. Вън от туй обаче не разбирах нищо. А вярвам, че и видът ми показваше това.

— И развлеченията не го ли поглъщат повече, отколкото... Не искам да кажа, че непременно е така, а само питам. И не е ли поради това, че той напоследък по-рядко посещава своята сляпо обичаща го майка? — При тези думи тя отново хвърли към тях бърз поглед и загледа и мен по такъв начин, сякаш проникваше в съкровенията ми мисли.

— Мис Дартъл, не мислете, моля, че...

— Не — отвърна ми тя, — не мисля нищо, тъй като никак не съм подозрителна! Просто задавам въпрос. Не изразявам никакво мнение.

Искам да си съставя представа въз основа на това, което вие ми кажете. Е добре, не е ли така? Много бих била доволна да узная.

— Ни най-малко не съм аз причина, ако Стиърфорд не е идвал напоследък често у дома си. А дали това е наистина така, не знам. Чувам го за първи път от вас. И самият аз не го бях виждал дълго време.

— Не?

— Наистина, мис Дартъл, не.

И докато ме гледаше право в очите, забелязах как лицето ѝ се изостри и побледня, а белегът от удара се издължи, докато пресече обезформената устна, и се спусна надолу по лицето. В моите очи това я правеше наистина странна, а не по-малко странен беше и блясъкът в очите ѝ, когато тя каза:

— С какво се занимава той?

Много учуден, аз повторих тези думи по-скоро за себе си, отколкото за нея.

— Наистина, с какво се занимава? — отново запита тя така напрегнато, сякаш цяла бе обхваната от някакъв огън. — В какво му помага онзи човек, чийто поглед към мен винаги крие някаква лъжа? Не бих желала да бъдете неверен към приятеля си и да го издавате. Само искам да ми кажете дали това, което го подтиква, е яд или омраза, или любов, и изобщо какво е?

— Мис Дартъл — казах аз, — как бих могъл да ви накарам да ми повярвате, че съвсем не намирам Стиърфорд различен от това, което беше, когато дойдох тук първия път? Напълно съм убеден, че няма нищо. Дори не мога да разбера за какво намекувате.

Тя продължаваше да ме гледа вперено, а жестокият белег потрепваше сякаш от болка и ъгълчето на устната ѝ се повдигаше презрително или може би съжалително спрямо самата нея. Тя сложи отгоре му своята съвсем тънка, прилична на порцелан ръка и каза бързо и някак свирепо:

— Заклевам ви да не казвате нито дума за това.

Мисис Стиърфорд се чувствуваше необикновено щастлива в присъствието на сина си, а и самият той се държеше с необикновено внимание и уважение спрямо нея. За мен беше крайно интересно да ги наблюдавам, когато биваха заедно, не само поради любовта, която изпитваха един към друг, но и поради голямата прилика и начина, по

който неговата буйност и високомерие се бяха превърнали в нея в грациозно благородство благодарение на възрастта и женствеността ѝ. И си мислех колко беше добре, че помежду им никога не се е случвало нещо сериозно, което да ги противопостави един срещу друг, тъй като два такива темперамента или по-право две такива отсенки на един и същ темперамент много по-мъчно могат да се примирят, отколкото хора с противоположни характери. Трябва обаче да призная, че тази моя мисъл се породила по внушение на думите на Роза Дартъл. На обед тя зададе следния въпрос:

— Нека някой от вас да ми каже, тъй като цял ден съм мислила по това и искам да знам.

— Какво искате да знаете, Роза? — запита я мисис Стиърфорд.
— За бога, не бъдете тайнствена.

— Тайнствена! — извика тя. — Наистина ли? Нима ме считате за тайнствена?

— Не ви ли умолявам винаги да говорите просто и естествено?
— запита я мисис Стиърфорд.

— О, значи не приказвам естествено, така ли? Вие наистина трябва да бъдете търпелива с мен, понеже питам само за знание. Ние никога не познаваме сами себе си.

— Това ви е станало втора природа — каза мисис Стиърфорд без каквото и да било раздразнение. — Спомням си, а навярно и самата вие си спомняте, че по-рано бяхте съвсем друга, Роза. Тогава не се изразявахте така предпазливо и бяхте много по-доверлива.

— Не се съмнявам, че сте права — отвърна тя. — Ето как човек става жертва на лошите си привички! Значи намирате, че по-рано съм била не така предпазлива и много по-доверлива, така ли? Просто не мога да разбера как тъй несъзнателно съм се променила! Чудно наистина! Трябва да се постарая отново да стана такава.

— И аз бих желала същото — каза с усмивка мисис Стиърфорд.

— Имате право — отвърна тя. — Ще се науча на откровеност от... от Джеймс. — Макар и да говореше напълно почтително, в думите ѝ винаги се четеше сарказъм.

— Никой друг не би ви научил на откровеност по-добре от него
— отвърна ѝ мисис Стиърфорд бързо.

— В това съм абсолютно сигурна — каза Роза Дартъл пламенно.
— Едва ли има нещо друго, в което да съм така сигурна.

Стори ми се, че мисис Стиърфорд съжали за малко резкия си тон, тъй като сега каза по-меко:

— Е, мила ми Роза, още не сме чули за какво искате да бъдете осведомена.

— За какво исках да бъда осведомена ли? — запита тя с дразнеща студенина. — О, само исках да знам дали хора, които си приличат по характер — дали се изразявам добре?

— Не се безпокойте, изразявате се много добре — каза Стиърфорд.

— Благодаря. Та искам да знам дали хора, които си приличат по характер, могат да се помирят един с друг много по-трудно, ако възникнат между тях някакви по-сериозни стълкновения, отколкото хора, между които няма такава прилика.

— На това бих отговорил утвърдително — каза Стиърфорд.

— Наистина ли? — отвърна тя. — Я гледай! Да предположим тогава — човек може да предположи и най-невероятните неща, — да предположим, че вие и майка ви се спречкате сериозно за нещо.

— Драга ми Роза — прекъсна я мисис Стиърфорд, като се засмя добродушно, — предположете нещо друго! Слава богу, Джеймс и аз знаем много добре дълга си един към друг!

— О! — възкликна мис Дартъл, като кимна замислено с глава. — Точно така. Това би предотвратило всякакво стълкновение, нали? Да, разбира се. Много съм доволна, че зададох този глупав въпрос, тъй като наистина съм щастлива да узная, че вие знаете дълга си един към друг и че това би предотвратило всякакво стълкновение! Много ви благодаря.

Не трябва да забравя и друго едно обстоятелство, свързано с мис Дартъл. Имах основание да си го спомня след това, когато непоправимото се беше вече случило. През целия този ден и особено след споменатия разговор Стиърфорд употреби всичкото си изкуство, за да накара това особено същество да се държи като истински приятна и доволна събеседничка. Никак не се удивих, че успя. А също така не се учудих, че тя се бореше с всички сили срещу очарователното му въздействие, което, мислех си тогава, е спонтанен израз на природата му. Не се учудих, тъй като вече познавах злъчния ѝ и донейде извратен характер. Лицето и държането ѝ постепенно се измениха; тя го поглеждаше с растящо възхищение, сякаш се проклинаше за тази си

слабост, но в края на краищата не можа да противостои на привлекателността му; и най-после острият ѝ поглед се смекчи, а усмивката ѝ стана наистина мила. Престанах да се страхувам от нея, както през целия този ден, и всички седнахме около огъня, като си приказвахме и се смеехме така непринудено, сякаш бяхме деца.

Не знам дали защото бяхме седели така доста дълго, или пък защото Стиърфорд искаше да се възползува от победата, която беше спечелил, но ние не останахме в трапезарията повече от пет минути след нейното излизане.

— Свири на арфата си — каза Стиърфорд ниско, като се приближи до вратата на всекидневната — и никой освен майка ми не я е чувал да върши това през последните три години.

Изрече тези думи с особена усмивка, която изчезна в миг. Сетне влязохме в стаята и я заварихме сама.

Мила Роза, недейте става — каза Стиърфорд (тъй като тя се готвеше да си излезе). — Бъдете любезна поне веднъж и ни изпейте някоя ирландска песен.

— Ха, много ви е потрябвала ирландската песен! — отвърна тя.

— Много! — каза той. — Много повече, отколкото каквато и да била друга песен. Ето на, и Дейзи обича музиката повече от всичко на света. Хайде, Роза, изпейте ни нещичко, а аз ще послушам както едно време.

И той седна до вратата, а тя застана за малко край него, докато дясната ѝ ръка си играеше със струните, без обаче да издаде някакъв звук. Най-после седна, дръпна арфата до себе си с едно внезапно движение, след което запя и засвири.

Не знам какво имаше в движенията и в гласа ѝ, което правеше песента ѝ да звучи напълно свръхестествено. В нея имаше нещо дори страшно. Сякаш мелодията ѝ никога не е била съчинявана, а като че ли извираше от самата страст, таяща се в гърдите ѝ и намерила отзвук в ниските тонове на гласа ѝ. Когато тя отново застана край арфата и заигра със струните ѝ, без да издава звук, бях като онемял.

Миг след това се стреснах от унесеността си. Стиърфорд бе станал от мястото си и бе отишъл до нея. Той сложи смеешком ръката си около кръста ѝ и каза:

— Роза, нека за в бъдеще да се обичаме.

Тя обаче го удари, отблъсна ръката му със свирепостта на дива котка и изскочи от стаята.

— Какво става с Роза? — запита мисис Стиърфорд, която тъкмо влизаше в стаята.

— За малко се държа като ангел, майко, а след това, за компенсация, отиде до другата крайност — отговори Стиърфорд.

— Трябва да внимаваш да не я дразниш, Джеймс, не забравяй, че е озлобена и не бива да я ядосваш.

Роза не се завърна и вече не стана дума за нея, докато не отидох в стаята на Стиърфорд да му пожелая лека нощ. Тогава той се засмя и ме запита дали съм виждал такова свирепо неразгадаемо същество.

Изразих учудването си и го запитах дали знае какво я е накарало така изведнъж да се разяри.

— Господ знае — отвърна Стиърфорд. — Всичко... или нищо! Не ти ли казах, че слага всичко, включително и себе си, на едно точило и го изостря. Тя е същинско оръжие с острие и човек трябва да я пипа съвсем внимателно. Винаги е опасна. Лека нощ!

— Лека нощ, драги ми Стиърфорд — казах аз. — Утре сутринта ще съм си отишъл, преди да станеш. Лека нощ!

Разбрах, че не му се иска да ме пусне. Беше застанал пред мен и ме държеше с двете си ръце за рамената, както бе направил и в моята стая.

— Дейзи — каза той, като се усмихна, — макар това да не е името, което са ти дали кръстниците ти, то е името, с което най-обичам да те наричам и така желая, така много желая да можеш и мен да наричаш по същия начин!

— Защо не, бих могъл, ако искам — казах аз.

— Дейзи, мое момче, ако някога се случи нещо, което да ни раздели, ти трябва да ме запомниш само с хубавото, което съществува в мен. Хайде, нека да се уговорим: каквото и да стане, ти ще останеш с добри чувства към мен!

— За мен всичко е хубаво в теб, Стиърфорд — казах аз. — И те обичам такъв, какъвто си.

Почувствувах такова остро угризение за моментите, когато бях изпитвал недоверие към него, че едва се сдържах да не му призная. И ако не беше мисълта да не издам Агнеса, както и неспособността ми да заговоря за това, бих му разкрил всичко, преди той да бе казал:

— Бог да те благослови, Дейзи, и лека нощ!

След това си стиснахме ръцете и се разделихме.

Станах още призори и след като се облякох съвсем тихичко, надникнах в стаята му. Той спеше дълбоко. Беше легнал удобно, с глава върху ръката си, както често го бях виждал да спи в училище.

Твърде скоро щеше да дойде моментът, когато щях да се чудя, че нищо не нарушаваше спокойствието на съня му. Но той спеше — нека още малко да го погледам така в паметта си — спеше, тъй както често го бях виждал в Салем Хаус. И в този му вид аз го напуснах в тихия утринен час.

— Нека бог ти даде опрощение, Стиърфорд, аз вече никога, никога не ще докосна с любов ръката ти. Никога, никога вече!...

XXX ГЛАВА

ЕДНА ЗАГУБА

Пристигнах в Ярмут вечерта и отседнах в хана. Знаех, че малката стаичка на Пеготи, предназначена за мен, ще да е навярно заета, ако голямата гостенка, пред която всички живи трябва да отстъпват, не бе още дошла в къщата. Така че отидох в гостилницата, вечерях там и си ангажирах стая.

Когато излязох, часът беше осем. Много от дюкяните бяха затворени и градът беше притихнал. Когато наближих магазина на Оумър и Джорам, видях, че кепенците са спуснати, обаче вратата зееше отворена. Влязох вътре, тъй като зърнах силуета на мистър Оумър, и го запитах как е.

— Я виж ти, млади момко! — възкликна той. — Какво ви носи насам? Заповядайте, седнете. Надявам се, че пушенето ми не ви е неприятно.

— Ни най-малко — казах аз. — То ми е приятно — в чужда лула.

— Как? А във вашата не, така ли? — отвърна смеешком мистър Оумър. — Тъй е още по-добре, господине. Пушенето е лоша привычка за младите хора. Седнете, моля. Аз пуша заради астмата си.

Мистър Оумър ми направи място и ми поднесе стол. Сетне седна, съвсем задъхан, като смучеше лулата си така усърдно, сякаш тя съдържаше необходимия му въздух.

— Много ми е мъчно за това, което чувам за мистър Баркис — казах аз.

Мистър Оумър ме погледна втренчено и поклати глава.

— Знаете ли как е той тази вечер?

— Точно този въпрос щях да ви задам и аз, господине — отвърна ми мистър Оумър. — Само че е деликатно. Това е един от недостатъците на професията ни. Когато някой наш бъдещ клиент е болен, ние не можем да запитаме как е.

Не ми беше дошло наум за това, макар че когато чух стария, добре познат шум от чукане, бях обзет от лоши предчувствия.

— Така си е — продължи мистър Оумър, като кимаше с глава. — Никак не ни е удобно да се интересуваме от хорското здраве. Просто би било истинско неприличие, ако кажем на някой тежко болен: „Оумър и Джорам пращат сърдечните си поздрави и питат как сте днес със здравето“.

Мистър Оумър и аз си кимнахме взаимно и той отново смукна лулата си, за да си помогне в дишането.

— Професията ни прави истински неучтив хора. Ето, вземете за пример моя случай. Познавам Баркис от четиридесет години, а дори не мога да отида и да го попитам как е.

Почувствувах, че това е действително тежко за мистър Оумър, и му изразих съчувствието си.

— Не мога да кажа, че съм по-егоистичен от другите хора — подхвана отново мистър Оумър. — Сам виждате колко съм зле с дишането и мога всеки миг да свърша, а смятам, че при такива обстоятелства човек не може да бъде егоистичен. Да, повтарям ви, когато един човек знае, че може всеки миг да се пръсне като мех, прорязан с нож, той не може да бъде много предаден на интересите си, особено пък, ако плюс това е и дядо на няколко внучета.

Отново кимнах в знак на съгласие.

— Не че се оплаквам от професията си — каза мистър Оумър. — Ни най-малко. Всяка професия си има както преимущества, така и недостатъци. Това, което желаем, е хората да са по-умни и да не се засягат така лесно.

Лицето на мистър Оумър бе придобило съвсем добродушен изглед и той смукна няколко пъти лулата мълчаливо, след което се върна на първата си тема. — Ето защо, за да разберем как върви болестта на Баркис, принудени сме да се задоволяваме само с това, което можем да чуем от Емилия. Тя знае какви са истинските ни чувства и нито за миг не би се усъмнила в искреността ни. Мини и Джорам току-що отидоха там (след работа Емилия отива при леля си, да ѝ помага), за да се осведомят от нея за състоянието на Баркис. Ако ви е удобно да почакате, докато се завърнат, от тях ще научите всички подробности.

Поблагодарих му за поканата и реших да остана, за да почакам дъщеря му и зет му, след което попитах за малката Емилия.

— Знаете ли, господине — каза мистър Оумър, като извади лулата си, за да почеше с нея брадата си, — най-откровено ви казвам, че ще бъда много доволен, когато тя се омъжи.

— Защо така?

— Намирам я някак си не както преди — каза мистър Оумър. — Не че сега не е хубава — тъкмо обратното, — уверявам ви, че е станала дори по-хубава. Също така не искам да кажа, че не е усърдна в работата си. В миналото тя струваше за шест момичета, а и сега струва за толкова. Но като че ли сърцето ѝ не е в работата ѝ. Липсва ѝ живот, плам...

Движенията и мимиките на мистър Оумър, с които придружаваше думите си, бяха така изразителни, че много добре разбрах какво иска да каже. Кимнах му и той продължи, доволен от схватливостта ми.

— Смятам, че това се дължи само на неустановеното ѝ положение. Доста съм говорил за това с вуйчо ѝ, а също и с годеника ѝ след работа и смятам, че причината е именно неустановеното ѝ положение. Винаги трябва да имате предвид — каза мистър Оумър, като заклати добродушно глава, — че Емилия е нежно, любящо същество. Поговорката казва: „Не можеш да направиш от нищо нещо“. Но не съм много сигурен в това. По-скоро ми се струва, че ако почнеш отрано, можеш да го направиш. От онази стара лодка тя е направила такъв дом, господине, какъвто не може и от мрамор да се построи.

— Наистина е така — потвърдих аз.

— Просто трогателно е да видите колко е привързана към вуйчо си, как все по-здраво и по-здраво се улавя за него. Явно е, че в нея това поражда истинска вътрешна борба, която не би трябвало да продължава повече.

Слушах внимателно думите на добрия стар човечец и от цялото си сърце се съгласях с него.

— Следователно ето какво им казах — продължи мистър Оумър добродушно — няма защо да смятате, че Емилия е свързана с работилницата ми за определен срок. Можете да я държите при мен толкова, колкото смятате за добре. Работата ѝ ми е била по-полезна, отколкото съм предполагал; също така тя изучи занаята по-бързо, отколкото се очакваше; Оумър и Джорам могат да зачеркнат договора за остатъка от определения срок. Ако тя пожелае след това да поработи

малко за нас у дома си, много добре. Ако пък не желае, това си е нейна работа. И в този случай фирмата ни няма да загуби. Нали разбирате — каза мистър Оумър, като ме докосна с лулата си, — един човек, който така много страда от задуха, при това дядо на няколко внучета, не би трябвало да пречи на щастието на такова нежно, синеоко цветенце като нея.

— Имате пълно право — казах аз.

— Така си е, прав съм. Нейният братовчед, господине — нали знаете, че тя ще се омъжва за свой братовчед?

— Да, да — отвърнах аз, — познавам го много добре.

— Та ви казвам, господине, както изглежда, братовчед й има хубава работа и печели добре. Той ни поблагодари сърдечно (държането му наистина го издигна в очите ми) и й купи такава хубава къщичка, каквато и вие дори бихте харесали. И сега тази къщичка е вече готова и наредена като същинско салонче за кукли. И ако болестта на клетия Баркис не бе взела такава печална насока, до това време те положително вече биха били съпруг и съпруга. За съжаление трябва да поотложат сватбата си.

— А Емилия, мистър Оумър? Не се ли поуспокои?

— Знаете, господине — каза той, като отново почеса двойната си брадичка, — човек не може да очаква такова нещо. От една страна, й е тежко за предстоящата раздяла с вуйчо й, а, от друга — сватбата пак се отлага. Смъртта на Баркис може да не е голяма пречка, обаче това забавяне на края действително ни обърка. Както и да е, цялото положение е много неустановено.

— Прав сте.

— Поради всичко това — продължи мистър Оумър — Емилия продължава да е неспокойна и потисната. Дори бих казал, че това се засилва. Като че ли всеки ден тя се привързва все повече и повече към вуйчо си и просто не й се иска да се отдели от всички нас. Една любезна дума от мен е в състояние да я накара да зарони сълзи, а ако я видите с малкото момиченце на дъщеря ми, никога няма да я забравите. Боже всемогъщи! — възкликна мистър Оумър, като се замисли. — Как обича тя това дете!

Не исках да изпусна удобния случай да запитам мистър Оумър, преди да се бяха върнали дъщеря му и зет му, дали знае нещо за Марта.

— Ах — въздъхна той, като заклати глава и придоби твърде тъжен вид, — лоша работа. Твърда печална история, господине, както и да погледнете на нея. Никога не съм смятал това момиче за лошо. Не бих искал да кажа това пред дъщеря си, тъй като тя веднага ще ми се сопне, но така си е. Никой от нас не я е смятал за лоша.

Като чу стъпките на дъщеря си преди мен, мистър Оумър ме докосна с лулата си и затвори едното си око в знак на предупреждение. Веднага след това Мини и съпругът ѝ влязоха.

Те съобщиха, че мистър Баркис е „така зле, както би могло да се очаква“. Бил в пълно безсъзнание и мистър Чилип, който се отбил в кухнята, преди да си отиде, казал, че дори всички лекари и аптекари да се съберат, пак не ще му помогнат. Според мистър Чилип лекарите били вече безсилни, а аптекарите можели само да го отровят.

Като чух това и като научих, че и мистър Пеготи бил там, веднага реших да отида в дома на Пеготи. Пожелах лека нощ на мистър Оумър и на мистър и мисис Джорам и насочих нататък стъпките си, изпълнен с особено тържествено чувство, което правеше мистър Баркис едно ново и съвсем различно същество.

На тихото ми почукване отговори мистър Пеготи. Като ме видя, той не се изненада толкова, колкото очаквах. Забелязах същото и по отношение на старата ми бавачка, когато тя слезе долу. Оттогава насам и друг път съм забелязвал подобно нещо. Когато се очаква смъртта, всички други промени и изненади се стопяват.

Ръкувах се с мистър Пеготи и минах в кухнята, докато той затвори полекичка вратата. Малката Емилия седеше край огъня с ръце на лицето си. Хам бе застанал край нея.

Всички приказвахме шепнешком, като непрестанно се заслушвахме за някакъв шум отгоре. Когато бях там последния път, не бях почувствувал това, но сега липсата на мистър Баркис от кухнята се усещаше остро.

— Това е много мило от ваша страна, мастър Дейви — каза мистър Пеготи.

— Наистина, много е любезно — каза и Хам.

— Емилия, миличка — извика мистър Пеготи. — Я погледни! Дошъл е мастър Дейви! Хайде, миличка, успокой се! Няма ли да кажеш една думичка на мастър Дейви?

Цялото ѝ тяло се разтърси от тръпки, които виждам дори и сега. И сега усещам студенината на ръката ѝ, която почувствувах, когато я докоснах, едничката ѝ проява на живот беше да се отдръпне от допира с моята. След това тя се измъкна от стола си, отиде полекичка от другата страна на вуйчо си и се сгуши на гърдите му, все така безмълвна и разтреперана.

— Тя има такова любящо сърчице — каза мистър Пеготи, като гладеше буйната ѝ коса с грубата си, твърда ръка, — че просто не може да издържи на никаква мъка. Но това, мастър Дейви, е твърде естествено у млади хора, несвикнали на подобни изпитания и нежни като мъничката ми птичка, естествено е...

Тя се прилепи още по-плътнo до него, но нито вдигна глава, нито проговори.

— Вече е късно, миличката ми — каза мистър Пеготи, — и Хам е дошъл, да те заведе вкъщи. Хайде! Върви си с другото любящо сърчице. Хайде, миличката ми, хайде.

Гласът ѝ не достигна до ушите ми, но той си наведе главата, сякаш за да чуе думите ѝ, след което каза:

— Да останеш при вуйчо си? Миличка, та това ли искаш от мен! Да останеш с вуйчо си ли, пиленце? Когато бъдещият ти съпруг е дошъл да те заведе вкъщи? Та какво ще кажат хората, като те видят с такъв дръвник като мен — каза мистър Пеготи, като изгледа и двамата ни с безкрайна гордост. — Милата ми, в душата ѝ има толкова любов към вуйчо ѝ, колкото сол в морето — глупавичка малка Емилия!

— Тук Емилия е права, мастър Дейви! — каза Хам. — Тъй като тя желае това, пък е и разтревожена, аз ще я оставя до сутринта. Нека и аз да остана!

— Не, не — каза мистър Пеготи. — Един човек, който е почти женен, не трябва да прахосва нито един работен ден. А не може едновременно да бдиш над болни и да работиш. Най-добре е да си отидеш вкъщи. Знам, че не се боиш за Емилия — знаеш, че добре ще се грижим за нея.

Хам отстъпи пред тези настоявания и взе шапката си да си ходи. Но даже когато я целуваше — винаги когато го виждах да се приближава към нея, се уверявах, че бог му бе дал душа на истински джентълмен, — тя се притискаше още по-силно до вуйчо си, като дори отбягваше да позволи на годеника си да я целуне. Затворих вратата

след него и когато се обърнах, видях, че мистър Пеготи продължава да ѝ приказва.

— Сега ще се кача горе да кажа на леля ти, че мастър Дейви е дошъл, а това ще я поуспокои — каза той. — Дотогава ти си седи край огъня, миличка, и си грей тези студени ръчички. Няма защо да си така боязлива и да взимаш всичко толкова присърце. Какво? Да дойдеш с мен ли? Добре, ела с мен, ела! Ако изпъдеха вуйчо ѝ от къщи и го хвърлеха в някой трап, мастър Дейви — каза мистър Пеготи със същата гордост както преди, — положителен съм, че и тя би го последвала! Но скоро ще дойде ред на другиго, Емилия, на другиго!

След това, когато се качих горе и минах край вратата на малката ми стаичка, бях обладан от смътното чувство, че тя е вътре, проснала се на пода. Но дали беше наистина тя, или това бе само някаква игра на сенките, не съм сигурен.

Седях пред огъня и имах време да размишлявам за Емилиния страх от смъртта — който, прибавен към казаното ми от мистър Оумър, считах за причина на потиснатото ѝ състояние, — а имах и време, преди Пеготи да бе слязла долу, да погледна снизходително на чудноватото ѝ държане. Мислите се рееха в главата ми, а часовникът отброяваше ударите си и сякаш сгъстяваше тържествената тишина наоколо. Пеготи ме взе в прегръдките си, благославяше ме и непрекъснато ми благодареше за това, че ѝ бях утеха (това бяха думите ѝ) в мъката. Сетне настоя да се кача горе, като казваше, хълцайки, че мистър Баркис винаги ме е обичал и се е възхищавал от мен. Той често приказвал за мен, преди да изпадне в безсъзнание, и тя беше дълбоко убедена, че ако дойдел на себе си и ме видел до леглото си, просто щял да светне от радост, ако изобщо нещо земно би било в състояние да го зарадва.

Когато го видях, разбрах, че за него такава възможност вече едва ли съществува. Той лежеше с глава и рамене вън от леглото, наполовина прострян върху сандъчето, което му бе причинявало толкова мъки и безпокойства. Научих, че когато вече не можел да се изплъзва от леглото, за да го отваря, и когато не бил в състояние да се уверява в присъствието му посредством бастуна, той поискал да сложат сандъчето на един стол до леглото му, след което през всичкото време стоял с ръце над него, денем и нощем. Ръката му лежеше там и сега. Времето и светът се изплъзваха от него, обаче сандъчето си беше

там; и последните думи, които изрекъл (за обяснение) били: „Стари дрехи!“

— Баркис, миличък! — каза Пеготи почти весело, като се наведе над него, докато брат ѝ и аз стояхме при нозете му. — Тук е моето скъпо момченце, моят скъп Дейви, който ни събра с теб, Баркис! По когото ти ми пращаше съобщения! Няма ли да кажеш нещо на мастър Дейви?

Той лежеше ням и бездушен като самото сандъче.

— Отива си с отлива — промълви мистър Пеготи, като затуляше устата си с ръка.

Както моите очи, така и очите на мистър Пеготи бяха замъглени и аз повторих шепнешком:

— С отлива?

— Хората, които живеят по брега — каза мистър Пеготи, — умират само когато има отлив. А се раждат само в момент на прилив. Сега той си отива с отлива. Ако преживее този отлив, ще си заmine със следващия.

Стояхме там и бдяхме над него дълго време — в продължение на часове. Не искам да кажа, че присъствието ми имаше някакво тайнствено влияние върху му, но по едно време той заговори нещо във връзка с пътуването ми до училището.

— Идва на себе си — каза Пеготи.

Мистър Пеготи ме докосна с ръка и прошепна благоговейно:

— Отливът настъпва и той си отива с него.

— Баркис, миличък! — каза Пеготи.

— Клара Пеготи-Баркис — извика със слаб глас той. — Никъде няма по-добра жена от теб!

— Погледни! Тук е мастър Дейви! — каза Пеготи, тъй като сега той си бе отворил очите.

Тъкмо щях да го запитам дали ме е познал, когато той се опита да си протегне ръката и ми каза съвсем ясно, като се усмихваше приятно:

— Баркис е съгласен!

Отливът бе настъпил и той си отиде с него.

XXXI ГЛАВА

ОЩЕ ПО-ГОЛЯМА ЗАГУБА

Не ми беше трудно да се съглася с молбата на Пеготи да остана при нея, докато останките на клетия преносвач направят последното си пътуване до Блъндърстоун. Твърде отдавна тя беше купила със спестяванията си едно малко парче земя в стария ни черковен двор, близо до гроба на „милото й момиче“, както винаги наричаше майка ми. Там беше мястото, където щеше да почива мистър Баркис. И досега съм благодарен, като си помисля, че като се навъртах край Пеготи и като вършех, каквото можех, за нея, все пак ѝ оказвах известна помощ, макар и не кой знае колко голяма. Обаче най-върховното ми удоволствие имаше личен и професионален характер и произтичаше от това, че самият аз се погрижих за завещанието на мистър Баркис и за неговото тълкуване.

Моя беше заслугата, че се сетих да потърсим завещанието в сандъка му. И наистина намерихме го там, на дъното на една конска торба за зоб, където (освен малко сено) открихме и един стар златен часовник с верижка и печати, който мистър Баркис бе носил в деня на сватбата си и който не се бе мяркал нито преди, нито след това; една сребърна чистачка за лула във форма на крак; една кутийка, представляваща лимон и съдържаща мънички чашки и чинийки, която навярно мистър Баркис бе купил някога за мен, когато съм бил малък, а след това му е досвидяло да ми я даде; осемдесет и седем гвиней и половина; двеста и десет фунта стерлинги в съвсем нови банкноти; няколко ценни книжа; една стара подкова, един повреден шилинг, парче камфор и една стара мидена черупка. Последната беше твърде много излъскана, а отвътре цветовете ѝ проблясваха във форма на призма, от което обстоятелство заключавам, че мистър Баркис трябва да е имал някакво понятие от образуването на бисери, макар и това да не се бе изразило в нещо по-определено.

В продължение на дълги години мистър Баркис бе носил това сандъче всеки ден, през всичките си пътувания. За да не бие на очи, бе

измислил, че то принадлежи на някой си мистър Блекбой, който „го оставил на Баркис до поискване“, легенда, която бе грижливо написал на капака му и чиито думи едва се четяха.

Скоро ми стана ясно, че мистър Баркис не напразно бе пестил и трупал през целия си живот. Изчислено в пари, имуществото му възлизаше на близо три хиляди фунта стерлинги. От тях той завещавахе лихвата на хиляда фунта на мистър Пеготи за до живот; при смъртта му целият капитал трябваше да се раздели поравно между Пеготи, малката Емилия и мен или между тези от нас, които са живи по това време. Всички останали свои вещи, движими и недвижими, той завещавахе на Пеготи, която назначавахе и за едничка изпълнителка на последната му воля.

Почувствувах се като истински проктор, когато прочетох този документ на висок глас и с подobaващата церемониалност, като на няколко пъти повторих отделните разпореждания, за да бъдат чути от всеки, когото засягаха. Това ме накара да си мисля, че съдилището бе по-важно учреждение, отколкото го бях считал дотогава. Прегледах завещанието с най-голямо внимание, обявих го за безупречно по форма, направих няколко забележки с молив в полето и просто не можех да се начудя на познанията си.

Седмицата преди погребението прекарах в изучаване на завещанието, в съставяне опис на Пеготиното имущество, в привеждане в ред работите ѝ — с една дума, за общо наше удоволствие бях постоянният ѝ съветник и помощник. През това време не можах да се видя с Емилия, но ми казаха, че след две седмици ще отпразнуват тихо сватбата ѝ.

По време на погребението не играх главна роля, ако мога така да се изразя. Искам да кажа, не бях обвит в черен плащ и развяващ се креп за плашене на птиците, а само отидох рано сутринта в Блъндърстоун и зачаках в черковния двор, докато пристигна колата, придружена само от Пеготи и брат ѝ. Умопобърканият господин гледаше от малкото ми прозорче; бебето на мистър Чилип клатеше голямата си глава и въртеше кръглите си очи срещу свещеника, над рамото на бавачката си; мистър Оумър пъхтеше по-назад. Не присъствуваше никой друг. Всичко мина съвсем тихо. След като церемонията свърши, поразходихме се из гробищата в продължение на

един час и си откъснахме по няколко млади листа от дървото над майчиния ми гроб.

Но сега идва момент, когато изведнъж ме обзема уплаха. Облак надвисна над градчето, към което отправям самотните си стъпки. Страхувам се да ги приближа. Не мога да понеса мисълта за онова, което се случи през онази паметна вечер, за онова, което отново ще се случи, ако разкажа за него.

Заради това, че пиша за него, то не става по-лошо; нито пък ще стане по-добро, ако спра неохотната си ръка. То вече се е случило. Нищо не е в състояние да го върне. Нищо не е в състояние да го направи различно от това, което беше.

На следния ден баващата ми и аз трябваше да отидем в Лондон по работа във връзка със завещанието. Него ден Емилия щеше да прекара у мистър Оумър. Вечерта всички възнамерявахме да се срещнем в старата лодка-къща. Хам щеше да доведе Емилия по обичайното време. Аз щях да се върна, когато ми бъде угодно. Братът и сестрата щяха да ни чакат надвечер край огнището.

Разделих се с тях пред изплетената от пръти портичка, където едно време въображението ми рисуваше как Страпс си почива с раницата на Родерик Рандъм. Вместо обаче да продължа направо, аз свърнах настрани по пътя за Лоустофт. Сетне завих и се отправих към Ярмут. Останах да похапна в прилична кръчмичка на около една-две мили от мястото, където спираха саловете, за което съм споменава и друг път. Така се източи денят и когато стигнах в градчето, вече се беше свечерило. Валеше силен дъжд и спусналата се нощ беше бурна, обаче луната надничаше зад облаците, така че не беше тъмно.

Скоро зърнах къщичката на мистър Пеготи и светлината, която блещукаше през прозорчето. Оставах ми още няколко стъпки по влажния пясък, след което приближих вратата и влязох.

Вътре беше много уютно. Мистър Пеготи бе изпусил вечерната си лула и вече приготвяха по-късната вечеря. Огънят светеше, изгорелите въглени бяха сметени на една страна, а малкото сандъче стоеше на старото си място, готово за Емилия. И Пеготи седеше отново на старото си място, а ако не бяха жалейните й дрехи, човек би помислил, че тя изобщо никога не го е напущала. Тя пак бе прибрала край себе си работната кутия с катедралата „Сейнт Пол“ на капака, метъра в къщичката и парченцето восък и те изглеждаха така, сякаш

никога не ги бяха слагали другаде. Мисис Гъмидж се вайкаше нещо в ъгъла си, така че и тя си беше същата, както едно време.

— Пристигате пръв, мастър Дейви! — каза мистър Пеготи със светнало лице. — Свалете дрехата си, сър, ако се е измокрила.

— Благодаря ви, мистър Пеготи — казах аз, като му подадох връхната си дреха да я закачи. — Съвсем съм сух.

— Прав сте — каза мистър Пеготи, като опипа рамената ми. — А сега седнете, господине. Няма защо да ви казвам добре дошъл, тъй като сам знаете колко много ви се радваме, когато дойдете тук.

— Благодаря ви, мистър Пеготи, уверен съм в това. Е, Пеготи — обърнах се аз към бавачката си, — как си?

— Ха, ха! — разсмя се мистър Пеготи, като седна помежду ни и взе да трие една о друга ръцете си, облекчен след вече преминалото нещастие и обхванат от свойствената си доброта. — Както ѝ казвам, господине, в света няма друга жена, която да има повече право да се чувства спокойна. Тя изпълни дълга си спрямо починалия, а и починалият разбра това. Той стори за нея онова, което бе справедливо, също както и тя се отнесе справедливо с него. Така че — така че сега тя трябва да е напълно спокойна. — Мисис Гъмидж простена.

— Хайде, майчице, развесели се! — каза мистър Пеготи. (Обаче той поклати скрито глава към нас, сякаш искаше да каже, че последните събития не можеха да не ѝ припомнят за стария.) — Не се опечалявай! Опитай се да се поразвеселиш мъничко и ще видиш как после това ще става естествено.

— О, не, Даниъл, с мен подобно нещо не може да се случи. Едничкото естествено нещо за мен е да бъда печална и самотна.

— О, не говори така — каза мистър Пеготи, опитвайки се да облекчи мъката ѝ.

— Така си е, Даниъл, така си е! — каза мисис Гъмидж. — Аз не съм човек, който може да живее с хора, които са получили наследство. Ставам съвсем опака. Най-добре би било да се махна.

— Хайде де, та как бих могъл да харча парите, които получих, без теб? — каза мистър Пеготи укорително. — Какви ми ги приказваш? Нима присъствието ти тук сега не ми е по-необходимо отвсякога?

— Знам, че никога по-рано не съм била необходима тук! — извика мисис Гъмидж, като простена жално. — А сега даже ми го

казваш! Пък и как мога да очаквам да ви бъда приятна, когато съм така печална и самотна, и такава опака.

Мистър Пеготи изглеждаше много възмутен от себе си, задето е могъл да каже неща, които да причинят такава горчивина, обаче Пеготи му попречи да отговори, като го дръпна за ръкава и поклати с глава. След като в продължение на няколко минути гледаше мисис Гъмидж твърде разтревожено, той хвърли поглед към холандския часовник, стана и сложи свещта на прозореца.

— Ето! — каза мистър Пеготи весело. — Ето, всичко е наред, мисис Гъмидж! — Последната простена лекичко. — И свещта запалихме, както ни е обичаят! Вие, господине, сигурно се чудите за какво е цялата тази работа! Знаете, то е за нашата малка Емилия. След като се стъмни, пътят не е нито весел, нито светъл, и ако съм тук по времето, когато тя се завръща вкъщи, винаги слагам свещта на прозорчето. Видите ли — каза мистър Пеготи, като се наведе над мен с лице, светнало от радост, — с това се постигат две неща. „Ето, това е домът“ — казва си Емилия. А след това пак си казва: „И вуйчо си е вкъщи, тъй като, когато го няма, свещта не се вижда на прозореца.“

— Какво си дете! — каза му Пеготи, изпълнена с любов към него тъкмо поради това негово качество.

— Е, не знам — каза мистър Пеготи, застанал прав с разкратени крака, като ги триеше доволно с ръце, загледан ту в нас, ту в огъня. — Не знам, може и да съм дете, обаче не и на вид.

— Не съвсем — забеляза Пеготи.

— Не — разсмя се мистър Пеготи, — по вид не, но по ум. Мен обаче не ме е грижа за това, ей богу. И знаете ли, когато отида да погледам онази къщичка, приготвена за нашата Емилия, просто ми се струва, че всяко мъничко нещо там е самата тя. Вземам бонетата ѝ и другите ѝ нещица и така внимателно ги пипам, сякаш в ръцете си държа не тях, а нея. Просто не мога да си представя някой да се докосне до тях грубо. Ето на, такава съм си дете, с образ на морски таралеж! — каза мистър Пеготи, избухвайки в смях.

И двамата с Пеготи се разсмахме, обаче не така високо.

— Знаете ли — продължи той със светнало лице, като пак поглади няколко пъти бедрата си, — мисля си, че детинщината ми е останала от времето, когато играех с нашето малко момиченце. Боже мой! Та на какво ли не сме играли с нея! И на турци, и на французи, и

на акули, и на какви ли не други чужденци! И на китове, и на лъвовете, и не помня вече на какво. А тогава тя беше такава една мъничка, просто едва стигаше до коленете ми. Ето на, и тази свещ! — каза мистър Пеготи, като протегна весело ръка към нея. — Много добре знам, че дори и когато се омъжи и си отиде оттук, аз пак ще я слагам на прозорчето, също като сега. И знам също така, че когато вечер съм тук (пък и къде ли другаде бих могъл да живея, каквото и наследство да получа!), ще седя пред огъня и ще си давам вид, че чакам да се завърне, както правя това сега. На, такава съм си дете — повтори мистър Пеготи с ново избухване, — с вид на морски таралеж! Ето, като виждам как свещта блещука, аз си казвам: „Емилия я вижда! Емилия си идва!“ Такова съм си дете, във вид на морски таралеж! И виждате ли, че съм прав, ето я и нея! — каза той, като спря да се смее и плесна с ръце.

И действително вратата се отвори, но в стаята влезе само Хам. Изглежда, че след моето идване дъждът се бе усилил, тъй като той бе нахлупил голяма широкопола шапка, която скриваше цялото му лице.

— Къде е Емилия? — запита мистър Пеготи.

Хам направи едно движение с глава, като че ли искаше да каже, че Емилия беше навън. Мистър Пеготи взе свещта от прозореца, подряза фитила ѝ, сложи я на масата и усърдно разбутваше огъня, когато Хам, който не се бе помръднал, каза:

— Мастър Дейви, елате за малко навън да видите какво ще ви покажем с Емилия.

Излязохме. Когато минах покрай него на вратата, забелязах за най-голямо свое учудване и уплаха, че е смъртно бледен. Той ме бутна бързо на открито и веднага затвори вратата. Вън бяхме само ние двамата.

— Хам, какво се е случило?

— Мастър Дейви!... — Боже мой, как бе сломено сърцето му и как плачеше!

Бях смазан при вида на неговата скръб. Не знам какво си мислех и от какво се опасявах. Не можех да сторя нищо друго, освен да го гледам.

— Хам! Клетни добри човече! Кажете ми, за бога, какво се е случило!

— Моята любима, мастър Дейви — гордостта и богатството на сърцето ми, — тази, за която бих умрял дори и в този миг, — е избягала!

— Избягала!

— Да, Емилия е избягала. И как е избягала — вие можете да съдите по това, мастър Дейви, че аз, който я обичам най-много от всичко на света, сега моля бога по-скоро да я умъртви, отколкото да я остави да се опозори!

Извърнатото му към бурното небе лице, потрепването на стиснатите му ръце, мъкната, пронизваща цялото му тяло — всичко това и до ден днешен свързвам със самотната пустош наоколо. Там винаги е нощ и той е едничкият видим предмет.

— Вие сте учен човек — каза той забързано — и знаете кое е най-правото и най-доброто. Какво трябва да им кажа вътре? Как изобщо да им съобща тази новина, мастър Дейви?

Видях как вратата се поклати и инстинктивно се опитах да хвана дръжката, за да спечеля поне миг време. Напразно. Мистър Пеготи си подаде лицето и дори петстотин години да живея, пак няма да забравя как се промени то, когато ни видя сами.

Спомням си ужасни ридания, сълзи... Всички сме в стаята... жените се суятят около мистър Пеготи... Аз държа в ръка парчето хартия, което ми е дал преди това Хам... Мистър Пеготи, с разкъсана жилетка, с разбърканата коса, с лице и устни, съвсем побелели, и кръв, капеща по гърдите му (мисля, че бликнала от устата му), вперен в мен...

— Прочетете го, сър — каза ми той с нисък и разтреперан глас. — Само че по-бавно, моля ви. Не знам дали ще мога да го разбера.

Ето какво прочетох сред мъртвешка тишина:

„Когато ти, който ме обичаш повече, отколкото заслужавам, прочетеш това писмо, аз ще съм далеч.“

— Аз ще съм далеч — повтори той бавно. — Чакайте! Значи Емилия сега е далеч! После?

„Оставям моя скъп дом — моя скъп дом, за да не се върна никога вече, освен ако той не ме доведе като своя съпруга. Когато вечерта намериш писмото вместо мен, аз ще съм си отишла много часове преди това. О, ако знаеш само как се къса сърцето ми! Ти, към когото се отнесох така несправедливо, който нивга не ще ми простиш, ако знаеш само как страдам! Толкова съм лоша, че няма да пиша за себе си. Дано да се утешиш малко с мисълта, че съм толкова лоша. В името на бога, кажи на вуйчо, че никога не съм го обичала и наполовина тъй силно, както го обичам сега. О, забрави колко мили и добри бяхте всички към мен — забрави, че щяхме да се венчаваме — и се помъчи да си представиш, че съм умряла още когато съм била малка и сега лежа някъде заровена. Благодари на бога, че съм си отишла, и бъди състрадателен към вуйчо! Кажи му, че никога не съм го обичала така много, както сега. Бъди негова утеха. Обикни някое добро момиче, което ще ти бъде това, което някога и аз бях за вуйчо, което ще ти бъде вярно и няма да те опозори тъй, както те опозорих аз. Нека бог да благослови всички ви! Често ще се моля на колене за всички вас. Ако той не ме върне като своя съпруга и ако не бъда достойна да се моля за себе си, ще се моля за вас. Предай на любимия ми вуйчо моето последно прости. Към него отправям последните си сълзи и последната си благодарност!...“

Това бе всичко.

Той продължаваше да стои така, дълго след като бях свършил да чета писмото, и не сваляше поглед от мен. Най-после се осмелих да хвана ръката му и да го помоля, доколкото ми бе възможно, да се опита да събере силите си.

— Благодаря ви, господине, благодаря ви — отвърна ми той, без да се помръдне.

Заговори му и Хам. Мистър Пеготи почувствува и неговата скръб и му стисна ръката; обаче продължаваше да стои в същото положение и никой не дръзваше да го обезпокои.

Най-после той измести бавно погледа си от лицето ми, сякаш се събуждаше от някакъв унес, и зашари с очи из стаята. Сетне каза с нисък глас:

— Кой е мъжът? Искам да знам името му.

Хам ме погледна и аз изведнъж изпитах шок, който ме замая.

— Подозирате някого — каза мистър Пеготи. — Кой е той?

— Мастър Дейви — замоли ме Хам, — излезте за малко вън и нека да му кажа каквото трябва.

Отново ме обзе силен смут. Отпуснах се в един стол и се помъчих да отговоря нещо, обаче езикът ми бе скован и очите ми не виждаха нищо.

— Искам да знам името му — чух аз отново.

— Напоследък, по никое време, тук се навърташе един слуга — започна със заекване Хам. — После се появи и господарят му.

Мистър Пеготи стоеше неподвижен както преди, но сега погледът му беше насочен към Хам.

— Снощи — продължи Хам — са видели слугата с нашето клето момиче. През последната седмица или десетина дни той се е криел тук. Смятахме, че си е отишъл, обаче се е криел. Излезте, мастър Дейви, моля ви, излезте!

Почувствувах Пеготината ръка около врата си, но не бях в състояние да се помръдна, дори и ако къщата да се беше съборила върху ми.

— Тази сутрин, още при зазоряване, вън от града, на шосето за Норич спрял един непознат екипаж — продължи Хам. — Слугата на няколко пъти отивал до него и се връщал, и последния път Емилия била с него. Другият бил вътре. Той е мъжът.

— В името на бога — каза мистър Пеготи, като се олюля назад и вдигна ръка, сякаш искаше да се предпази от това, от което се страхуваше. — Не ми казвайте, че името му е Стиърфорд!

— Мастър Дейви — възкликна Хам с прегракнал глас, — вие съвсем не сте виновен за това — и аз ни най-малко не ви обвинявам, — обаче неговото име наистина е Стиърфорд и той е проклет негодник!

Мистър Пеготи не извика и не пророни нито една сълза, само постоя известно време неподвижен, докато пак се стресна изведнъж дръпна грубата си върхна дреха от гвоздеа в ъгъла.

— Помогнете ми да се облека! Вцепенил съм се като дърво и не мога нищо да пипна — извика нетърпеливо той. — Готов съм — каза той, след като някой му бе помогнал да се облече. — А сега ми дайте и шапката!

Хам го запитва къде отива.

— Отивам да търся племенницата си. Отивам да търся моята Емилия. Но най-напред ще потопя онази лодка там, дето, кълна се, бих потопил самия него, ако бих знаел злите му помисли, и това щеше да бъде напълно справедливо. Да, отивам да търся племенницата си.

— Къде? — извика Хам, като застана между него и вратата.

— Където и да е! Ще търся племенницата си из целия свят. Ще намеря клетата девойка в позора ѝ и ще си я доведа. Никой да не ме спира! Казвам ви, отивам да търся племенницата си!

— Не, не — развика се мисис Гъмидж, като застана, плачейки, между двамата. — Не, Даниъл, ти не можеш да тръгнеш в това състояние. Ще отидеш да я търсиш и си длъжен да го сториш, клети ми Даниъл, но не както си сега. Поседни малко и ми прости, че така много съм те тревожила. Та какво ли са моите беди и мъки в сравнение с твоето нещастие! Нека да си спомним за едно време, когато тя беше малко сираче, когато и Хам осиротя и когато и аз останах нещастна вдовица и ти ме прибра. Това ще смекчи сърцето ти, Даниъл — каза тя, като сложи глава върху рамото му, — и така ще понесеш по-леко скръбта си. Нали знаеш какво е казано в писанието, Даниъл, „това, което правите на най-малкия от тях, все едно че го правите на самия мен“. Това е вярно и за нашия покрив, под който живеем от толкова години!

Сега той се беше напълно смирил. И когато го чух да плаче, поривът, който ме бе обхванал да падна на колене, да им поискам прошка за нещастията, които бях причинил, и да прокълна Стиърфорд, отстъпи място на по-добро чувство. Изпълненото ми с горест сърце намери същото облекчение и аз заплаках.

XXXII ГЛАВА

НАЧАЛОТО НА ЕДНО ДЪЛГО ПЪТЕШЕСТВИЕ

Предполагам, че това, което е свойствено за мен, е свойствено и за много други хора, поради което не се боя да призная, че никога не съм обичал Стиърфорд повече, отколкото в момента, когато онова, което ни свързваше, се беше вече скъсало. Дълбоко потресен от проявата на неговата низост, още повече оценявах блестящите му способности, както и онези качества, които можеха да направят от него един благороден и бележит човек. Сега разбирах всичко това по-добре, отколкото по времето, когато най-много се възхищавах от него. Колкото и дълбоко да съзнавах, че макар съвсем неволно, и аз имам дял в подлата постъпка против това честно семейство, но все пак знаех, че ако се бяхме явили лице срещу лице, нямаше да съм в състояние да промълвя нито една дума на укор. Макар и той вече да не ме привличаше, щях да продължавам да го обичам и споменът за чувствата ми към него щеше да ми е така скъп, че сигурно щях да бъда слаб като безпомощно дете във всичко, освен в непреклонното си решение никога вече да не се срещна с него. В никакъв случай не можех да допусна това. Чувствувах, както и той бе почувствувал, че помежду ни всичко е свършено. Никога не узнах какъв спомен съм оставил в него — може би съвсем бегъл и мимолетен, — обаче моят спомен за него беше като за скъп, умрял приятел.

Да, Стиърфорд, ти вече излизаш от страниците на този жалък разказ! Мъката ми може би несъзнателно ще свидетелства против теб Пред трона на вечния съдия, обаче в сърцето ми няма нито укор, нито гняв!

Новината за това, което се бе случило, скоро се разнесе из цялото градче и станалото така бе заинтригувало всички, че на сутринта, когато минавах по улиците, дочувах как хората го разискват пред портите си. Повечето осъждаха нея, други — него, обаче спрямо втория

й баща и годеника й всички изпитваха едно и също нещо. Всички без изключение таяха в сърцата си дълбоко, почтително съчувствие, което проявяваха с много топлота и деликатност. Рибарите се отдръпнаха настрана, когато на сутринта двамата се отправиха с бавни стъпки към брега, събираха се на групички и загрижено разговаряха помежду си.

Намерих ги на брега, до самото море. Дори и ако Пеготи не ми бе казала, че двамата не са спали цяла нощ, а са седели вцепенени, както ги бях оставил, сам щях да разбера това по вида им. Изглеждаха изтощени, а и стори ми се, че за една нощ главата на мистър Пеготи се бе свела повече, отколкото в продължение на всички тези години. Бяха унили и замислени като самото море — проснало се под мрачното небе, спокойно отгоре, но развълнувано отвътре, сякаш задъхано в покоя си, докоснато на хоризонта от сребърната ивица светлина, идваща от невидимото слънце.

— Надълго си поговорихме с него, сър — каза ми мистър Пеготи, след като повървахме малко в мълчание, — за това, което трябва и което не трябва да сторим. Сега обаче знаем какво трябва да предприемем.

Случи се така, че точно в този миг погледнах Хам, който бе отправил взор към морето, и една ужасна мисъл мина през ума ми. Лицето му не показваше яд, не; в израза му се четеше непоколебимо решение — ако срещне някога Стиърфорд, да го убие.

— Моят дълг тук е свършен, сър — каза мистър Пеготи. — Сега отивам да търся моята... — тук той спря и продължи с по-твърд глас: — Отивам да я търся. Това ще е дългът ми отсега нататък.

Той поклати глава, когато го запитах къде ще я търси, и поиска да знае дали на следния ден възнамерявам да отида в Лондон. Отвърнах му, че не съм тръгнал днес, за да му бъда в помощ, но че съм готов да отида, когато пожелае.

— С ваше позволение, сър, и аз бих дошъл с вас утре — промълви той.

Продължихме да се разхождаме в мълчание.

— Хам — подхвана той — ще продължи да върши досегашната си работа и ще отиде да живее при сестра ми. А пък старата ладия хей там...

— Ще напуснете ли старата ладия, мистър Пеготи? — плахо се намесих аз.

— Моят живот в нея е вече свършен, сър, и все едно, че е потънала. Но не, сър, с това съвсем не искам да кажа, че ще я изоставим. Далеч съм от подобна мисъл.

Отново повървахме малко, след което той подзе:

— Моето желание е, сър, ден и нощ, лете и зиме, ладията да си стои такава, каквато е била винаги, каквато беше, когато тя я видя за първи път. Нали разбирате, ако някога тя се върне, не бих желал старият ѝ дом да я отблъсне, а да я привлече отново, да я изкуси да се приближи, да надзърне може би като някакво привидение, изскочило от дъжда и бурята, и да съзре старото си място край огнището. Тогава може би, мастър Дейви, когато види само мисис Гъмидж вътре, ще ѝ се прииска да влезе разтреперана, да си легне на старото легло и да подслони морната си глава там, където някога е била тъй щастлива. Не бях в състояние да му отвърна нищо, макар и да исках. — Всяка вечер — продължи мистър Пеготи, — щом се мръкне, свещта трябва да си стои на прозорчето така че, ако някога тя я види, пламъкът да ѝ каже: „Върни се, дете мое, върни се!“ И, Хам, ако някой ден след стъмване някой почука на лелината ти врата и особено ако почукването е плахо, ти не отивай да отвориш. Нека тя — а не ти — види първа клетото ми пропаднало дете!

Той ускори стъпките си и известно време повървя пред нас. Тогава отново хвърлих поглед към Хам и като забелязах все същия израз на лицето му и погледа му, все тъй зареян към далечната светлина, докоснах ръката му.

Два пъти го извиках по име с глас, с който бих се опитал да събудя някой спящ, и едва тогава той ме чу. Когато най-сетне го запитах какви мисли са го обзели, той ми отвърна:

— За това, което ми предстои, мастър Дейви, и ей там.

— Искаш да кажеш, за живота, който те чака ли? — Той бе посочил неопределено към морето.

— Да, мастър Дейви. Не зная как точно да ви обясня, но струва ми се, че сякаш оттам ще дойде краят. — И ме погледна като човек, който се събужда от сън, но все със същото твърдо решение, изписано на лицето му.

— Какъв край? — запитах го аз, обхванат от предишните си страхове.

— Не знам — отвърна той замислено, — но видите ли, в главата ми е заседнала мисълта, че тъй като всичко дойде оттам, оттам ще дойде и краят... — Но, мастър Дейви — продължи той, — това ми минава през главата само защото сега не съм на себе си. Не се страхувайте за мен.

Мистър Пеготи спря да ни почака, ние тръгнахме с него и не казахме повече ни дума. Обаче споменът за това, свързан с предишната ми мисъл, често ме преследваше, чак докато неизбежният край наистина дойде в определения си час.

Несъзнателно се приближихме до старата ладия и влязохме вътре. Мисис Гъмидж вече не се вайкаше в ъгъла си, а беше заета с приготвяне на закуската. Взе шапката на мистър Пеготи, подаде му стола и приказваше така кротко и мило, че просто не можех да я позная.

— Даниъл, добри ми човече — каза тя, — трябва да се храниш добре и да си пазиш силите, тъй като иначе нищо няма да можеш да направиш. Хайде, гълъбче, хапни! И ако те безпокоя с бърборенето си, предупреди ме и аз ще престана.

След като даде на всички ни да се нахраним, тя се оттегли до прозореца, където най-усърдно се залови да кърпи няколко ризи и други дрехи, принадлежащи на мистър Пеготи, след което ги сгъна внимателно и ги сложи в стара кожен торба, подобна на тези, които носят моряците. Междувременно тя продължаваше да приказва по същия кротък начин:

— Можеш да бъдеш уверен, Даниъл, че ден и нощ, зиме и лете ще бъда винаги тука и ще върша всичко точно според желанията ти. Не съм много грамотна, обаче от време на време ще ти пиша, когато си далеч, и ще пращам писмата на мастър Дейви. А пък, Даниъл, можеш и ти понякога да ми пишеш, за да знам как се чувствуваш през дългите си самотни пътувания.

— Боя се, че тук ще си много самотна! — каза ѝ мистър Пеготи.

— О не, Даниъл — отвърна му тя, — няма да съм самотна. За мен няма какво да се грижиш. Ще бъда достатъчно заета да поддържам дома ти, докато или самият ти, или друг някой се завърне. Когато времето е хубаво, ще си седя отвън пред вратата, както правех по-рано. И ако някой се приближи насам, още отдалеч ще види, че старата вдовица седи и чака, вярна на всички.

Колко много се бе променила мисис Гъмидж в това кратко време! Сега бе съвсем друга жена. Беше така предана, така внимателна! Отлично знаеше какво трябва да каже и какво да премълчи. Напълно бе забравила себе си, погълната от всеобщата скръб. Сега наистина спечели уважението ми. Само колко работа свърши тя този ден! На брега имаше много вещи, които трябваше да се приберат в служещата за склад къщичка вън: весла, мрежи, платна, въжета, мачти, гърнета за раци, торби с баласт и други такива. И макар че на брега нямаше човек, който да не би помогнал с готовност на мистър Пеготи, за което би бил добре заплатен, мисис Гъмидж въпреки това най-настойчиво сновеше цял ден от брега до ладията, превела се под тежестта на непосилния си товар, заета с изпълняване на цял куп излишни работи. Не само че не оплакваше тежката си участ, но сякаш изобщо бе забравила, че някога е имала такава. Тя истински съчувствуваше на близките си и се стараеше да бъде бодра и весела, което бе част от удивителната промяна, настъпила в характера ѝ. За мърморене вече и дума не можеше да става. През целия ден, до мръкване, не забелязах гласът ѝ нито веднъж да трепне и нито една сълза не се отрони от очите ѝ. Но когато мистър Пеготи, тя и аз останахме сами и той бе заспал, изтощен от преживяното, тя избухна в полупотиснати ридания и като ме дръпна до вратата, каза:

— Да ви благослови бог, мастър Дейви, винаги бъдете добър приятел на този клетник! — Сетне изскочи бързо вън и изми лицето си, за да се върне и седне кротко при него, така че, когато той се събуди, да я види там, заета с работата си. С една дума, когато си отидох вечерта, оставих нея за опора и утеха на клетия мистър Пеготи в нещастieto му.

Беше между осем и девет часа, когато, разхождайки се тъжно из градеца, спрях пред вратата на мистър Оумър. Той взел всичко така присърце, съобщи ми дъщеря му, че през целия ден се чувствувал много зле и даже си легнал, без да изпуши обичайната си лула.

— Лъжлива, безсърдечна девойка — каза мисис Джорам. — Никога не съм очаквала нещо добро от нея!

— Не говорете така — отвърнах аз. — Знам, че не мислите така.

— Да, точно така мисля! — сърдито извика мисис Джорам.

— Не, не — казах аз.

Мисис Джорам отметна глава, като се стараеше да изглежда сурова и строга, но очевидно в нея заговори състраданието и тя се

разплака. Безспорно тогава бях много млад, обаче нейното съчувствие много ме трогна и ме накара да гледам на нея като на една наистина добродетелна майка и съпруга.

— Какво ли ще прави тя сега — зариде Мини, — къде ли ще отиде? Какво ли ще стане с нея? Божичко, как можа да бъде така жестока и към себе си, и към него!

Спомних си за времето, когато Мини бе младо и хубаво момиче, и бях доволен, че и тя си е спомнила същото.

— Моята малка Мини едва сега отиде да си легне — каза мисис Джорам. — Дори и в съня си тя плаче за Емилия. Цял ден днес е плакала и непрестанно ме пита дали Емилия е лоша. А как мога да ѝ кажа това, когато едва миналата вечер тя отвърза една панделка от шията си и я даде на Мини, а след това сложи глава до нейната на възглавничката и я държа така, докато детето заспа! Панделката и сега стои вързана около шията на детето. Може би не трябва да бъде там, но какво мога да направя? Емилия е много лоша, но двете така много се обичаха. Пък и детето не знае нищо!

Мисис Джорам така се бе разчувствувала, че съпругът ѝ трябваше да дойде да я успокои. Като ги оставих сами, отидох у дома при Пеготи. Сега ми бе по-тъжно от преди.

Това добро същество — думата ми е за Пеготи, — неотпочинало си още от скорошните си грижи и безсънни нощи, беше у брат си, където възнамеряваше да остане до сутринта. Една стара жена, която бе прислужвала в къщата през миналите няколко седмици, докато на Пеготи бе невъзможно да върши това, бе едничкият човек там освен мен. Тъй като няхах нужда от услугите ѝ, изпратих я да си легне — нещо, на което тя съвсем не се възпротиви. После поседнах малко пред кухненския огън, за да поразмисля върху случилото се.

Мислите ми отскачаха от последното нещастие към смъртния одър на мистър Баркис и сякаш заедно с отлива се носеха към далечината, към която Хам така странно бе приковал погледа си сутринта, когато някакво почукване ме сепна от мислените ми скитания. На външната страна на вратата имаше прикрепено чукче, обаче звукът идеше не от него, а от нечия ръка, която потропваше на долната част на вратата, сякаш дошлият беше дете.

Сепнах се и станах да отворя. Погледнах надолу и за мое най-голямо удивление видях само един голям чадър, който сякаш вървеше

от само себе си. Веднага обаче след това открих, че под чадъра беше застанала мис Маучър. Може би нямаше да посрещна много радушно това дребно същество, ако на лицето ѝ бях забелязал онова нейно „лекомислено“ изражение, което така неприятно ме бе поразило при първата ни и последна среща. Сега обаче обърнатото ѝ към мен лице беше тъй съсредоточено и когато я освободих от чадъра (който би бил неудобен дори и за гигант), тя така отчаяно закърши ръце, че несъзнателно почувствувах към нея истинска симпатия.

— Мис Маучър! — извиках аз, след като огледах в двете посоки празната улица, без самичък да знам какво очаквах да видя освен нея. — По какъв случай идвате тук? Какво има?

Тя ми посочи с късичката си дясна ръка да затворя чадъра и като мина бързо покрай мен, влезе в кухнята. След като затворих вратата и я последвах с чадъра в ръка, намерих я да седи в ъгъла до огнището, седнала на ниската желязна решетка, люлееща се напред-назад, обхванала с ръце колената си, като човек, измъчван от болка.

Твърде смутен от появата ѝ в този необичаен час и едничък свидетел на чудноватото ѝ държане, отново възкликнах:

— Моля ви, мис Маучър, кажете ми какво се е случило! Да не би да сте болна?

— Милото ми момченце — отвърна мис Маучър, като сви и двете си ръце върху сърцето си, — боли ме тук, много ме боли. Само като си помисля, че се случи това, когато бих могла да го предвидя и да го предотвратя, ако не бях такава глупачка!

Голямото ѝ боне (съвсем несъответстващо на фигурата ѝ) се заклати напред-назад заедно с малкото ѝ тяло, а огромната му сянка също се клатеше върху стената.

— Много съм изненадан, като ви виждам така отчаяна и така сериозна — започнах аз, когато тя ме прекъсна.

— Да, винаги е така! — каза тя. — Те винаги се учудват, нехайните млади хора, имали щастието да израстат нормално, когато видят едно естествено чувство в такова мъничко същество като мен! Правят от мен играчка, служат си с мен за забавление, изоставят ме, когато им омръзне, а после се чудят, когато видят, че съм почувствителна от някой дървен кон или тенекиено войниче! Да, да, винаги е така. Винаги!

— Може би по отношение на другите да сте права — отвърнах ѝ аз, — но уверявам ви, с мен не е така. Може би не би трябвало да се учудвам, като ви гледам така, но тъй малко ви познавам. Вярвайте ми, думите ми бяха без всякакъв умисъл.

— Пък и какво ли мога да правя? — отвърна дребната женица, като застана права и се посочи с двете си ръце. — Погледнете ме: каквато съм аз, такъв беше и баща ми, такава е и сестра ми, такъв е и брат ми. Да, мистър Копърфийлд, годините си минават. Аз трябва да живея. Не вредя никому. Ако има хора, които да са толкова безразсъдни или жестоки, че да ми се подиграват, какво друго ми остава, освен и аз самата да се подигравам на себе си, на тях и на всичко?

— Ако съм принудена да върша това, кажете ми искрено, чия е вината? Моя ли?

Не. Вината съвсем не беше на мис Маучър.

— Ако се бях показала пред приятеля ви, че съм някое чувствително джудже — продължи дребната жена, като клатеше с укор глава, — нима мислите, че щях да получа помощта и благоволението му? Смятате ли, че ако малката Маучър (която съвсем не е виновна за участта си) би се обърнала към него или към подобните му за съчувствие, гласът ѝ щеше да стигне до тях? Ако малката Маучър беше най-озлобеният и най-тъп пигмей в света, тя пак би имала право да живее — обаче никой няма да се погрижи за нея. Не. Тя може да се моли за своето парченце хляб и масло, но ако остане единствено на това, ще си умре само с въздух.

Мис Маучър седна отново на решетката, извади кърпата си и си избърса очите.

— И ако сте тъй добър, както ми изглеждате, вие трябва да се радвате за мен, че макар да съзнавам много добре какво представлявам, въпреки това съм весела и понасям всичко. Във всеки случай поне съм доволна, че мога да пробия тясната си пътечка през света, без да дължа нещо на когото и да било, и че в замяна мога и аз да си върна с насмешка за всичко онова, което от суета или от глупост ми подхвърлят. Ако съм ваша играчка, великани, поне се отнасяйте по-внимателно с мен!

Мис Маучър сложи отново кърпичката си в джоба, като през всичкото време не ме изпускаше от втренчения си взор, след което продължи:

— Видях ви преди малко на улицата. Може би предполагате, че с късите си крака не съм в състояние да вървя така бързо като вас и наистина нямаше да мога да ви настигна, обаче отгатнах къде сте влезли и ви последвах. Идвах тук и по-рано днес, обаче добрата женица не си беше вкъщи.

— Познавате ли я? — попитах аз.

— Чувала съм за нея — отвърна тя, — от Оумър и Джорам. Бях тук в седем часа сутринта. Спомняте ли си какво ми каза Стиърфорд за онова клето момиче, когато ви видях онзи път и двамата в гостилницата?

Голямото боне на главата на мис Маучър и по-голямото на стената започнаха да се клатушкат напред-назад, когато тя зададе този въпрос.

Казах й, че много добре знам за какво загатва, тъй като самият аз на няколко пъти си бях спомнил за същото.

— Проклет да бъде той! — възкликна дребната жена, като вдигна показалеца си между мен и бляскащите си очи. — И десет пъти по-проклет да е онзи негов лакей! Мислех си обаче, че вие изпитвате младежка страст към нея!

— Аз?

— Дете, дете! Защо ви трябваше така да я възхвалявате, да се изчервявате и да се смуцавате? — извика мис Маучър, като кършеше нетърпеливо ръце и се клатушкаше напред-назад на решетката.

Не можех да скрия от себе си, че наистина бях сторил всичко това, макар поради съвсем друга причина.

— Питате се откъде съм разбрала ли? — каза мис Маучър, като отново извади кърпичката си и почукваше едновременно и с двата си крака, колкото пъти я доближеше с двете си ръце до очите. — Видях, че той ту ви дразни, ту ви ласкае, и вие бяхте просто като восък в ръцете му. Едва бях излязла от стаята, когато онзи негодник, слугата, ми каза, че „невинният младенец“ (така ви наричаше той, също както и вие трябва да го наричате „подлият дъртак“) бил влюбен в нея, а и тя, лекомислената, била увлечена по вас, но че господарят му бил решил, по-скоро заради вас, отколкото за нея, да предотврати всякакво нещастие, което би могло да произлезе от любовта ви, и че те стояли тук именно с тази цел. Как можех да не повярвам на тези негови думи? Видях как се успокоихте и зарадвахте, когато Стиърфорд я похвали! Вие бяхте първият, който спомена името й, и си признахте, че по-рано

сте се възхищавали от нея. И когато ви заговарях за нея, ставахте ту червен, ту бледен. Можех ли тогава да предполагам нещо друго, освен че сте разпуснат, макар я не много опитен младеж, и че сте попаднали в ръцете на по-опитни от вас, които са наистина в състояние да ви направляват за ваше собствено добро? Божичко, божичко! Те и двамата са се страхували да не открият истинските им намерения — възкликна мис Маучър, като стана от решетката и запристъпва чевръсто напред-назад, вдигнала отчаяно двете си късички ръце, — тъй като знаят, че се догаждам за всичко — пък и трябва да е така, ако искам да ми върви на този свят, — и затова ме измамиха. Оставиха ми едно писмо, което трябваше да предам на клетата девойка и което, уверена съм, сложи начало на разговорите й с Литимър. А той беше останал тук само с тази цел!

Стоях занемял, поразен от това вероломство, и гледах как мис Маучър се разхожда напред-назад из кухнята, докато най-после се задъхна и седна отново на решетката, избърса лицето си с носната кърпичка, поклати няколко пъти глава, без иначе да се движи и без да нарушава мълчанието.

— Обикалях из провинцията, мистър Копърфийлд — каза тя най-после, — и предишната вечер попаднах в Норич. Там научих как те скритом идвали тук без вас — и това изглеждаше твърде странно, — поради което в мен се породих съмнение, че се крои някаква тъмна работа, така че снощи взех лондонския дилижанс, който минава през Норич, и пристигнах тук тази сутрин. Но — уви! — твърде късно.

Клетата малка Маучър почувствува такъв студ след всичкия този плач и вайкане, че се извърна към огнището, пхна нещастните си влажни нозе между пепелта да ги стопли, като седеше загледана в огъня подобно на голяма кукла. Аз бях седнал на един стол от другата страна на огнището, унесен в тревожни мисли, вперил поглед в огъня, а от време на време и в нея.

— Трябва да си вървя — каза тя най-после, като стана. — Късно е. Надявам се, че ми вярвате, нали?

Като ми задаваше този въпрос, тя ми отправи такъв остър поглед, че не можех да не й отговоря най-чистосърдечно, че наистина й вярвам.

— Хайде, признайте — каза ми тя, поглеждайки ме изпитателно, когато й подадох ръка, за да й помогна да стане от решетката, — сам

съзнавате, че ако бях не джудже, а жена с нормален ръст, бездруго щяхте да ми вярвате!

В дълбочината на душата си се съгласих, че тук тя е напълно права, и се почувствувах засрамен.

— Вие сте още млад — каза ми тя, като кимна с глава. — Вслушайте се в един съвет, макар и той да ви се дава от едно три фута високо нищожество. Старайте се да не свързвате телесните недостатъци с нравствените, добри ми приятелю, освен когато имате сериозно основание.

Сега тя вече бе станала от решетката и аз се бях отървал от съмнението си. Изказах й увереността си, че сега вече я разбирам и че и двамата сме били нещастни оръдия в подли ръце. Тя ми поблагодари и каза, че съм добро момче.

— Имайте предвид — добави тя, като се извърна и ме изгледа проникателно, вдигнала отново показалеца си, — имам причина да подозирам от това, което дочух — а съм длъжна, винаги да държа ушите си отворени, — че са отишли някъде в чужбина. Ако се върнат или дори ако единият от тях се върне, най-вероятно е, че поради честите си скитания тук и там аз ще узная това най-напред, стига да съм жива. И каквото науча, ще ви го съобщя. И бог ми е свидетел, ако мога да помогна с нещо на клетото измамено момиче, ще сторя това с най-голяма радост! А за Литимър ще е по-добре да има хрътка по петите си, отколкото дребната Маучър.

Когато забелязах погледа, с който тези последни думи бяха придружени, бях уверен, че не са казани напразно.

— Вярвайте ми не повече, но не и по-малко, отколкото бихте вярвали на някоя нормално висока жена — каза малкото създание, като ме докосна трогателно с пръст по китката. — Ако някога ме видите не такава, каквато съм сега, а каквато бях, когато се срещнахме първия път, обърнете внимание между какви хора се намирам. Спомнете си, че съм безпомощно и беззащитно малко същество. Опитайте се да си представите каква съм у дома си след работа, с брат и сестра като мен. Може би тогава ще бъдете по-снизходителен и няма да се учудвате, ако ме видите сериозна и разтревожена. Лека нощ!

Подадох ръка на мис Маучър, сега вече със съвсем друго мнение за нея, съвсем различно от това, което си бях съставил по-рано, отворих й вратата и я изпроводих навън. Не беше лесно да отворя грамадния

чадър и да ѝ помогна да го задържи здраво в ръка, обаче най-после успях да постигна това и го видях да се клатушка надолу по улицата в дъжда, сякаш под него нямаше никой. И само когато веднъж струята от един препълнен водосток се изля отгоре му и го прекатури настрана, видях как мис Маучър се мъчи да го хване. Спуснах се да ѝ помогна, обаче бе безполезно, тъй като чадърът отново подскочи, подобно на голяма птица, преди да го стигна. Върнах се, легнах и спях до сутринта.

Рано на следното утро дойдоха мистър Пеготи и старата ми бавачка, и тримата се отправихме към агенцията на дилижанса, където мисис Гъмидж и Хам чакаха да ни изпратят.

— Мастър Дейви — прошепна ми Хам, като ме дръпна настрана, докато мистър Пеготи слагаше чантата си между другия багаж, — животът му е напълно разбит. Сам не знае къде отива, нито пък какво го очаква. Тръгнал е на пътешествие, което, помнете ми думата, ще трае до последните му дни, освен ако намери това, което търси. Знам, мастър Дейви, че ще му бъдете добър приятел, нали?

— Бъди уверен в това — казах му аз, като му стиснах сърдечно ръка.

— Благодаря ви, господине, благодаря ви, много сте любезен. Има само още едно нещо. Знаете, че печеля добре, мастър Дейви, и нямам къде да харча всичко, което получавам. Пари вече не са ми нужни, освен колкото да преживявам. Ще ви давам по някой и друг лев^[1] за него и тогава ще работя с по-леко сърце. Впрочем, колкото до това — добави той с кротък и спокоен глас, — можете да бъдете уверен, че винаги ще работя като мъж и ще напъвам всичките си сили.

Отвърнах му, че съм убеден в това, и му загатнах, че се надявам, че ще дойде ден, когато той ще престане да води самотния живот, за какъвто се готви отсега нататък.

— Не, господине — отвърна той, като поклати глава, — всичко това е вече свършено за мен. Никой не може да запълни празното място. Но, господине, няма да забравите, че за него винаги ще има готови пари, нали? — Обещах му каквото искаше, като едновременно с това му напомних, че сега мистър Пеготи има постоянен, макар и скромнен доход от завещаното от покойния му зет. След това си взех сбогом. И до днес дори ме заболява сърцето, като си спомня колко скромнен и мъжествен беше той в тежката си скръб.

А що се отнася до мисис Гъмидж, много мъчно бих могъл да опиша как се завтече надолу по улицата край потеглилия вече дилижанс, макар да не виждаше нищо друго през сълзите си освен мистър Пеготи, седнал на покрива на колата. Хората, които вървяха насреща и ѝ препречваха пътя, я блъскаха, обаче тя продължаваше да тича. Оставих я задъхана, седнала на прага на една пекарница, със съвсем обезформено боне и с едната ѝ обувка на тротоара, на доста голямо разстояние от нея.

Когато пристигнахме, първата ни работа беше да потърсим някое малко жилище за Пеготи, където би могло да има легло за брат ѝ. Имахме щастието да намерим една чистичка и евтина квартира, над дюкян за свещи, само на две крачки от дома. След като я наехме, взех парче студено месо от една гостилница и заведох спътниците си вкъщи да пийнем чай. Трябва със съжаление да призная, че това не бе посрещнато с удоволствие от страна на мисис Круп. Необходимо е обаче да отбележа, като обяснение за настроението на тази дама, че тя много се обиди, когато видя как Пеготи запретна вдовишката си пола и се зае да бърше праха в спалнята ми, преди да бяха изминали десет минути от пристигането ѝ там. Мисис Круп счете това за вмешателство, а вмешателството, каза тя, е нещо, което в никакъв случай не може да позволи.

По пътя за Лондон мистър Пеготи ми бе съобщил нещо, за което не бях неподготвен. То се състоеше в това, че той възнамерява да се срещне най-напред с мисис Стиърфорд. Тъй като се почувствувах длъжен да го подпомогна, както и да посреднича между тях, за да пощадя, доколкото ми бе възможно, майчините чувства, ѝ писах още същата вечер. Съобщих ѝ, колкото можех по-меко, какво зло бе сторил синът ѝ и какъв дял имах и аз в това нещастие. Казах, че мистър Пеготи е простичък човек, обаче много добър и почтен, и изразих също така надеждата, че тя няма да откаже да се види с него в нещастията му. Споменах, че ще отидем у тях към два часа подир обед и на заранта сам изпратих писмото още с първата поща.

В определеното време застанахме пред вратата — вратата на този дом, в който едва преди няколко дни бях така щастлив, където така щедро бях излял своите най-добри чувства и младежкото си доверие, и който отсега нататък бе затворен за мен и ми изглеждаше някаква пустош и развалина.

Не се появи никакъв Литимър. Камериерката с приятното лице, която го бе заместила при последното ми посещение там, дойде да ни отвори и влезе да съобщи за нас във всекидневната. Там беше седнала мисис Стиърфорд. Роза Дартъл се промъкна от противоположния край на стаята и застана зад стола ѝ.

Познах по лицето на майката на Стиърфорд, че е научила от самия него какво е направил. То бе много бледо и по него се четяха следи, по-дълбоки от тези, които би могло да остави моето писмо, чиито твърдения навярно бяха обезсилени от майчината ѝ любов. Сега, по-ясно от всеки друг път съзнах колко голяма бе приликата помежду им и по-скоро почувствувах, отколкото видях, че тази прилика не е убягнала и от вниманието на другаря ми.

Тя седеше в креслото си съвсем изправена, горда, неподвижна и безстрастна. Струваше ми се, че нищо на света не би могло да я развълнува. Тя погледна много съсредоточено към мистър Пеготи, когато той застана пред нея и също така ѝ отправи съсредоточен поглед. Острият взор на Роза Дартъл обхващаше всички ни. В продължение на няколко минути никой не каза дума. Тя направи знак на мистър Пеготи да седне. Той обаче отвърна с нисък глас:

— Струва ми се, че не би било естествено, госпожо, да седна в тази къща. Бих предпочел да стоя прав.

Това бе последвано от ново мълчание, което тя наруши със следните думи:

— Знам и дълбоко съжалявам за това, което ви е довело тук. Какво искате от мен? Какво желаете да сторя?

Той сложи шапката си под мишница и като попипа в пазвата си за писмото на Емилия, извади го, разгъна го и ѝ го подаде.

— Моля ви, госпожо, прочетете това. Писала го е племенницата ми!

Тя го прочете със същия горд и безстрастен вид, не се развълнува от съдържанието му, доколкото можах да разбера, и му го подаде.

— „Освен ако той не ме доведе като своя съпруга“ — каза мистър Пеготи, като проследи с пръста си тази част на писмото. — Дошъл съм, за да узная, госпожо, дали той ще удържи думата си.

— Не — отвърна тя.

— И защо не? — запита мистър Пеготи.

— Това е невъзможно. То би го опозорило! Вие не можете да не съзнавате, че тя стои много по-долу от него.

— По този начин ще се издигне!

— Тя е необразована и невежа.

— Може да сте права, госпожо, макар и аз да не мисля така — каза мистър Пеготи. — Но пък сигурно аз не мога да съдя за тези работи. Е, добре тогава, образовайте я!

— Щом като ме принуждавате да говоря искрено — нещо, което никога не бих желала, — трябва да ви кажа, че долният ѝ произход, ако не другите обстоятелства, прави този брак невъзможен.

— Послушайте ме, госпожо — отвърна той бавно и спокойно. — Вие знаете много добре какво значи да обичате чедото си. И аз го знам. Ако ще и сто пъти да беше тя мое дете, нямаше да я обичам повече. Вие не знаете какво значи да изгубиш рожбата си. Аз обаче знам. Дори и всичките богатства на света да бяха мои, пак нямаше да ми стигнат да си я купя обратно. Ако я спасите от този позор, ние няма да я посраим. Нито един от нас, между които е израснала и които са я считали за своя, не ще погледне вече хубавото ѝ лице. Ще сме доволни да не я виждаме, стига да знаем, че е щастлива. Да, ще бъдем доволни, макар и да знаем, че е далеч, под друго небе, под друго слънце. Ще бъдем доволни да я оставим на съпруга ѝ — и на дечицата ѝ може би — и ще чакаме времето, когато всички ще бъдем равни пред божие лице!

Грубоватото красноречие, с което той говореше, не остана без въздействие. Тя не бе изменила гордото си държане, но когато му отговори, в гласа ѝ прозвуча мека нотка.

— Аз никого не оправдавам и никого не виня, обаче трябва със съжаление да повторя, че това е невъзможно. Подобен брак би погубил неминуемо кариерата му и би разрушил всичките му изгледи за бъдещето. Не, не, това в никакъв случай не може да стане и никога няма да стане. Ако е възможно да се даде някакво друго удовлетворение...

— Пред себе си виждам приликата на онова лице — прекъсна я мистър Пеготи с бляскащи вперени очи, — което ме е гледало у дома ми, край огнището ми, в ладията ми, къде ли не — едно такова засмяно и приветливо лице, което всъщност е било толкова вероломно, че едва ли не полудявам, като си спомня за него. И ако подобното нему лице не изгаря от срам при мисълта, че ми предлага пари за позора и гибелта на

моето дете, това е също така страшно, както вероломството на първото. Тогава значи това лице не принадлежи на една дама.

При тези негови думи мисис Стиърфорд мигновено се промени. Лицето ѝ почервения от гняв и като се хвана здраво с двете си ръце за страничните облегалки на стола, тя каза с надменен глас:

— А какво удовлетворение ще дадете на мен за пропастта, която се отваря между мен и сина ми? Какво е вашата любов пред моята? Какво е вашата раздяла пред нашата?

Мис Дартъл я докосна леко, наведе глава и ѝ прошепна нещо, но тя не искаше да слуша.

— Не, Роза, нито една думичка! Нека този човек чуе какво ще му кажа! Моят син, който е едничката цел на живота ми, около когото се въртят всичките ми мисли, чиито желания съм удовлетворявала още от люлката, от когото не съм имала отделно съществуване от самия миг на раждането му — той, той да ме остави заради някакво си нищожно момиче! Да се отплати за доверието ми с постоянни измами и да ме напусне заради нея! Да жертва заради този отвратителен свой каприз синовната си любов, дълг, уважение, признателност — всичко онова, което всеки ден и всеки час трябва все по-здравом да го привързва към мен! Нима това не е обида?

Отново Роза Дартъл се опита да я успокои, но и този път напразно.

— Мълчете, Роза, казвам ви! Ако той поставя всичко на карта заради някакъв си нищожен каприз, то и аз съм готова на всичко заради една много по-съществена цел. Нека да върви където си иска със средствата, с които разполага благодарение на любовта ми към него! Нима мисли, че дългото му отсъствие ще ме сломи? Много малко ме познава той, ако разчита на това! Ако се откаже от каприза си, ще го приема с отворени обятия. Но ако не се откаже от нея още сега, няма да му позволя никога да се приближи до мен, ако ще и да умирам, стига да имам сила да направя знак с ръка, че не го искам. Ще го приема само ако се отрече от нея завинаги и ако дойде да моли смирено за прошка. Това е мое право. Това е отплатата, която аз ще търся. Ето кое ни разделя един от друг! И нима това не е обида? — прибави тя, като погледна посетителя си със своя горд, непримирим взор.

Докато слушах и гледах как майката изричаше тези думи, струваше ми се, че сякаш слушам и гледам как синът ѝ се

противопоставя. Добре познатото ми негово упорство и неумолимост виждах сега проявени и от майка му. Стана ми съвсем ясно, че цялата своя зле направлявана енергия той е наследил от нея и всичко това ги правеше досущ еднакви.

Сетне тя се обърна към мен и с предишния си висок и надменен тон заяви, че е вече безполезно да се приказва повече, затова би ни помолила да сложим край на посещението си. Стана величествено, готова да напусне стаята, когато мистър Пеготи ѝ направи знак, че не е нужно.

— Не се страхувайте, че ще ви безпокоя повече, госпожо — каза той, като тръгна към вратата. — Нямам какво друго да казвам. Дойдох тук без всякаква надежда и си отивам без надежда. Сторих това, което смятах, че би било редно, но никога не съм считал, че ще излезе нещо от идването ми тук. На мен и на близките ми този дом донесе такава злина, че нямам никакво право да очаквам от него нещо добро.

С тези думи си излязохме, като я оставихме изправена до креслото си, с горда осанка и красиво лице.

Мистър Пеготи и Мисис Стиърфорд

На излизане трябваше да прекосим една стъклена галерия, над която се увиваше лоза. Листата и филизите ѝ бяха зелени и тъй като денят бе слънчев, стъклените врати, водещи към градината, бяха широко разтворени. Когато вече бяхме до самия изход, Роза Дартъл, която идеше насреща ни, се спря и се обърна към мен:

— Няма що, добре направихте, че доведохте този човек тук!

Не можех да си представя, че дори и в нея може да се наслоят толкова гняв и презрение, затъмняващи лицето ѝ и проблясващи в катраненочерните ѝ очи. Причиненият от тесличката белег личеше много ясно, както винаги, когато тя биваше възбудена. Когато той потрепна тъй, както го бях виждал и друг път, тя вдигна ръка и го докосна.

— Този човек трябваше да поощрявате и да водите тук, нали? Верен приятел сте, няма що!

— Мис Дартъл — отвърнах ѝ аз, — нима сте толкова несправедлива, че обвинявате мен?

— Защо разделяте тези две луди същества? — каза ми тя. — Не знаете ли, че тяхната гордост и упоритост ги е побъркала?

— Та това мое дело ли е?

— Дали е ваше дело! Защо водите този човек тук?

— Той е един жестоко обиден човек, мис Дартъл. Може би вие не съзнавате това.

— Съзнавам, че Джеймс Стиърфорд има невярно и порочно сърце и че е предател, но какво ни влиза в работа този човек и неговата проста племенница?

— Мис Дартъл — казах аз, — вие правите обидата още по-тежка. И без това тя е достатъчно дълбока. Едничкото нещо, което ще ви кажа на разделяне, е, че сте много несправедлива към него.

— Несправедлива към него ли? — отвърна тя. — Всички те са негодници и развратници. А колкото до племенницата му, бих я пребила!

Мистър Пеготи отмина, без да каже дума, и излезе от вратата.

— Срамота, мис Дартъл! Срамота! — извиках аз с възмущение. — Как можете да го тъпчете така в незаслуженото му нещастие!

— Ох, как бих ги стъпкала всичките! — отвърна тя. — Бих съборила къщата му. Бих дамгосала лицето ѝ, бих я облякла в парцали и бих я изхвърлила на улицата да гладува. И ако зависеше от мен,

бездруго бих направила всичко това. О, как бих го направила! Как я ненавиждам! И ако знаех къде бих могла да я намеря, бих отишла да ѝ изкажа възмущението си от позора ѝ. Ако можех да я блъсна в гроба ѝ и това бих сторила. Ако бих могла да кажа някоя дума, която да я утеши в предсмъртния ѝ час, по-скоро бих умряла, отколкото да я произнеса.

Чувствувах, че жестокостта на думите ѝ не можеше да изрази всичката злоба, която я бе обзела и която се излъчваше от цялата ѝ фигура, макар че гласът ѝ вместо по-висок сега да бе по-нисък от преди. Никакво описание не може да бъде достатъчно силно, за да я представи такава, каквато си я спомням в онзи миг, нито пък може да предаде силата на яростта ѝ. Виждал съм гняв у много хора, но никога в такава форма, в каквато той се прояви у нея.

Когато го настигнах, мистър Пеготи вървеше бавно и замислено надолу по хълма. Щом като го приближих, той ми каза, че тъй като вече е изпълнил това, което е считал за свой дълг в Лондон, още същата вечер възнамерява „да поеме пътя“. Запитах го къде смята да отиде. Едничкото нещо, което ми отговори, беше:

— Отивам да търся племенницата си, сър.

Прибрахме се в малката квартира над свещарския дюкян и там намерих сгоден случай да съобщя на Пеготи за намеренията му. Тя ми отвърна, че същото бил казал и на нея сутринта. И тя не знаеше повече от мен къде мисли той да отива, обаче беше уверена, че си има някакъв план.

Не ми се искаше да го оставя сам при тези обстоятелства и затова и тримата хапнахме млин с говеждо месо — ядене, с което Пеготи беше известна и което в този специален случай дъхаше на чай, кафе, масло, бекон, сирене, пресен хляб, дърва, свещи и орехи, чиито миризми излизаха от дюкяна долу. След вечеря поседяхме около един час край прозореца, без да приказваме много, след което мистър Пеготи стана, внесе кожената си чанта и дебелия си бастун и ги сложи върху масата.

Той прие от сестра си малка сума пари за сметка на част от наследството, оставено от зет му. Тя едва щеше да му стигне за един месец, помислих си аз. Той обеща да ми пише, когато нещо му се случи, сетне преметна чантата, взе си шапката и бастуна и каза сбогом и на двама ни.

— Желая ти всичко добро, мила ми приятелко — рече той, като прегърна Пеготи, — а също така и на вас, мастър Дейви! — прибави

той и ми разтърси ръката. — Отивам да я търся по широкия свят. Ако ли тя си дойде, докато съм далеч — но уви, това едва ли ще стане, — или пък ако я доведе със себе си, моето намерение е тя и аз да живеем там, където никой не би я укорил. Ако ли се случи нещо с мен, помнете, че последните ми думи към нея са били: „Все така продължавам да обичам любимото си дете и от сърце му прощавам!“

Той каза това тържествено и с гола глава; сетне си сложи шапката, слезе долу и пое по пътя. Придружихме го до вратата. Вечерта бе топла и прашна. Залязващото слънце заливаше с червено сияние дългата улица, по която отекваха стъпките му. Той вървеше самичък и когато сви зад ъгъла на нашата уличка, фигурата му се озари от светлината и изчезна.

Често пъти след това, когато се свечеряваше или пък когато нощем се събудех и погледнех луната, или звездите, или когато наблюдавах дъжда и се ослушвах във вятъра, си мислех за самотната фигура на клетия скитник, и си спомнях думите му:

„Отивам да я търся по широкия свят. Ако ли се случи нещо с мен, помнете, че последните ми думи към нея са: «Все така продължавам да обичам любимото си дете и от сърце му прощавам!...»“

---

[1] Явно преводачът се е затруднил в превода на оригиналната фраза „If you can lay it out for him“ (Lay (sth) out — да сложиш, да разположиш нещо готово за употреба, или лесно за виждане.). Това може да се дължи и на специфичния и оригинален език, за който се казва, че е измислен от самия Дикенс и е характерен за творбите му. Бел.Alegria ↑

XXXIII ГЛАВА

БЛАЖЕНСТВО

През всичкото това време продължавах да обичам Дора все по-силно и по-силно. Мисълта за нея ми беше убежище в мъката и разочарованието, като дори ми помагаше да понеса загубата на приятелството си със Стиърфорд. Колкото повече жалех себе си или другите, толкова по-упорито търсех утеха в Дориния образ. Колкото повече светът ми се струваше преизпълнен с измама и болка, толкова по-чисто и по-лъчезарно светеше Дорината звезда над света. Нямах точна представа откъде водеше Дора своето съществуване, нито пък с какви висши създания бе сродена, обаче съм сигурен, че с възмущение и презрение бих отхвърлил мисълта, че е човешко същество, подобно на всички други девойки.

Ако мога така да се изразя, бях просто пропит от Дора. Не само че бях влюбен в нея до уши, но и цялото ми същество бе проникнато от тази любов. Метафорично казано, от мен можеше да се изстиска толкова любов, че в нея би могъл да се удави човек и въпреки това би ми останало достатъчно, за да залее целия ми живот.

Първото нещо, което сторих за себе си, когато се върнах, беше да направя една вечерна разходка до Норууд и да си помечтая за Дора. Все ми се струва, че причината за тази моя побърканост беше луната. Но каквато и да беше тя, аз обикалях около къщата и градината в продължение на цели два часа подобно на лунатик, назъртах през пролуките на оградата, ръждясалите гвоздеи на върха ѝ издраскваха брадата ми, прасках въздушни целувки на светлините в прозорците и от време на време романтично умолявах нощта да пази моята Дора — и сам аз не знам от какво, навярно от пожар. А може би и от мишки, към които тя хранеше страшно отвращение.

Любовта ми така здраво бе заседнала в мислите ми и за мен бе така естествено да се доверя на Пеготи, че една вечер, когато я заварих седнала край огнището, заобиколена с шивашките си принадлежности, заета с изкърпване на дрехите ми, ѝ открих тайната си по твърде

заобиколен начин. Пеготи много се интересува, обаче никак не ми бе възможно да я накарам да види нещата от моята гледна точка. Тъй като имаше много високо мнение за мен, тя просто не можеше да разбере защо падам духом и защо съм така отчаян.

— Тази девойка трябва да се счита истински щастлива да има за обожател прекрасен младеж като теб. А пък що се отнася до баща ѝ — добави тя, — какво друго, за бога, може да очаква той!

Забелязах обаче, че прокторската тога и колосаният нагръдник на мистър Спенлоу смаяха малко Пеготи и ѝ вдъхнаха по-голяма почит към човека, който в моите очи всеки ден ставаше все по-различен и по-различен от обикновените хора и когато седеше изправен в съдебната зала сред книжата си, струваше ми се, че сякаш някакво сияние се излъчва наоколо му и той ми заприличваше на фар сред море от книжа.

Заех се с уреждането на Пеготиното състояние с немалка гордост. Извърших всички подробности около утвърждаването на завещанието, сетне я заведох в банката и в скоро време всичко се уреди. И за да поразнообразим малко тази своя дейност, отидохме да разгледаме изложбата на восъчни фигури на Флийт Стрийт (надявам се, че в продължение на тези двадесет години те са били степени), обиколихме изложбата на вземо на мис Линууд, разгледахме Лондонската кула и посетихме катедралата „Сейнт Пол“. Всички тези чудеса доставиха толкова радост на Пеготи, колкото бе способна да изпита при съществуващите обстоятелства.

Когато уредихме Пеготините работи (които не бяха особено сложни, но в замяна на това доста доходни за съдилището), я заведох една сутрин в кабинета на мистър Спенлоу, за да заплати необходимите такси. Старият Тифи ни съобщи, че мистър Спенлоу бил отишъл за малко в съда с някакъв клиент, който трябвало да положи клетва за позволително за венчавка. Тъй като знаех, че няма много да се забави, помолих Пеготи да почака малко.

В съда имахме обичай да се държим с клиентите съобразно с делата, по които те се явяваха при нас. Когато трябваше да се утвърждава завещанието на някой наскоро починал, то длъжностните лица добиваха печален и тържествен вид и заприличаха на погребални разпоредители. Ако ли пък се касаеше за венчални свидетелства, същото чувство на деликатност ни задължаваше да се отнасяме със съответните клиенти весело и празнично. Затова загатнах

на Пеготи, че сега тя ще намери мистър Спенлоу много по-весел, напълно съвзел се след удара, който му бе причинила смъртта на мистър Баркис. И действително, той влезе с вид на жених.

Обаче на нас с Пеготи никак не ни беше до мистър Спенлоу, тъй като видяхме, че заедно с него бе влязъл мистър Мърдстоун. Той не се беше изменил почти никак. Косата му изглеждаше също тъй гъста и положително беше също тъй черна както преди, а погледът му внушаваше също така малко доверие, както и в миналото.

— А, Копърфийлд, вие тук ли сте? — каза ми мистър Спенлоу. — Струва ми се, че се познавате с този господин, така ли?

Аз се поклоних хладно на споменатия господин, а Пеготи даде вид, че едва го познава. Отначало той се посмути, когато ни видя там и двамата, обаче веднага реши как трябва да постъпи и се приближи към мен.

— Надявам се — каза ми той, — че сте добре.

— Това едва ли ви интересува — отвърнах, — но ако желаете да знаете, действително съм добре.

Изглеждахме се един друг и после той се обърна към Пеготи.

— А вие как сте? Със съжаление забелязвам, че сте загубили съпруга си.

— Това не е първата загуба, която понасям в живота си, мистър Мърдстоун — отвърна Пеготи, като се разтрепера от глава до пети. — Радвам се обаче, че поне за нея няма никой виновен.

— Ха! — възкликна той. — Това е утешителна мисъл. Вие значи считате, че сте изпълнили дълга си, така ли?

— Спокойна съм, като си помисля, че не съм отнела ничий живот — каза Пеготи. — Така си е мистър Мърдстоун, аз не съм изпратила никое мило създание в ранния му гроб!

Той я погледна мрачно — стори ми се, че в него бе заговорила съвестта — и като обърна главата си към мен, но с поглед, отправен към нозете ми вместо към лицето, каза:

— Ние едва ли ще се срещнем скоро — нещо, което безсъмнено би било добро и за двама ни, тъй като подобни срещи никога не могат да бъдат приятни. Не очаквам, че вие, който винаги сте се бунтували срещу правото ми да ви направлявам и ръководя, упражнявано само във ваша полза и за ваше добро, бихте изпитвали някаква благодарност и добри чувства към мен. Между нас съществува ненавист...

— И при това твърде стара — прекъснах го аз.

Той се усмихна и ми хвърли най-злия поглед, който можеха да ми отправят черните му очи.

— Да, тази омраза се роди в гърдите ви, докато бяхте още съвсем малко дете. Тя огорчи живота на клетата ви майка. Прав сте, омразата ни е твърде стара. Надявам се, че за в бъдеще ще станете по-добър и ще се поправите.

Тук той прекъсна разговора, който се водеше с нисък глас в един ъгъл на външната канцелария, след което влезе в стаята на мистър Спенлоу и каза високо, със съвсем приятен глас:

— Хората от вашата професия, мистър Спенлоу, са свикнали да слушат семейни разправи и знаят колко сложни и мъчителни са те!

При тези думи той заплати таксата за венчалното си свидетелство, пое внимателно сгънатия документ от ръката на мистър Спенлоу, както и сърдечните му благопожелания за щастлив семеен живот, и напусна канцеларията.

Навярно би ми било по-мъчно да се сдържа да не отвърна нищо на думите му, ако не трябваше да полагам неимоверни усилия да внуша на Пеготи (добрата женица се бе ядосала само заради мен), че тук не е място за разплащане на стари вражди. Тя бе така развълнувана, че много се зарадвах, когато, трогната от спомена за миналите ни страдания, се хвърли на шията ми в присъствието на мистър Спенлоу и чиновниците му.

Както изглежда, мистър Спенлоу не знаеше какво е родството между мистър Мърдстоун и мен, и бях доволен от това, тъй като не можех да понеса да му разправам за страданията на нещастната ми майка. Моят патрон, види се, смяташе, че в нашето семейство начело на господстващата партия стои леля ми, а начело на бунтуващата се някой друг. Така поне заключих от това, което каза, докато чакахме мистър Тифи да направи сметката на Пеготи.

— Мис Тротууд — каза той — е безсъмнено жена със силен характер и едва ли би отстъпила, когато ѝ се противопоставят. Аз се възхищавам от нрава ѝ и мога да ви поздравя, Копърфийлд, че защитавате справедливата кауза. Трябва само да се съжaliaва, когато възникнат семейни разправи, обаче те са неизбежни и важното е човек да застане на страната на справедливостта, с други думи там,

където е паричният интерес. Изглежда, че мистър Мърдстоун сключва сполучлив брак.

Обясних му, че не знам нищо по този въпрос.

— Трябва да е така — подхвана отново той. — От това, което подразбрах от думите на мистър Мърдстоун — в такива случаи човек обича да приказва, — и от това, което спомена мис Мърдстоун, заключавам, че бракът трябва да е наистина сполучлив.

— Искате да кажете, че младоженката има пари ли, сър? — запитах го аз.

— Да — отвърна мистър Спенлоу. — Разбирам, че има пари, а се научавам, че била и красива.

— О, така ли! Дали е млада?

— Току-що навършила пълнолетие — каза мистър Спенлоу. — Дори е трябвало да чакат.

— Господ да ѝ е на помощ! — възкликна Пеготи. Тя каза това така буйно и така неочаквано, че и тримата се смутихме.

Старият Тифи скоро се появи и даде сметката най-напред на мистър Спенлоу да я прегледа. Той скри брадичка в яката си, почеса я леко и провери всяко перо поотделно, при което лицето му се помрачи (очевидно огорчен от користолюбието на мистър Джоркинс), и отново я върна на Тифи, като въздъхна отегчено.

— Да — каза той. — Така е. Точно така. Бих бил крайно щастлив. Копърфийлд, ако можех да намаля до минимум тези разходи, но досадното в професията ми е това, че не съм в състояние да се вслушвам само в собствените си желания. Имам съдружник — мистър Джоркинс.

Като заключих по меланхоличния му тон, че ако зависеше от него, не би взел никакъв хонорар, аз му поблагодарих от името на Пеготи и заплатих сумата на Тифи. Тогава Пеготи се запъти към квартирата си, а мистър Спенлоу и аз отидохме в съда, където щеше да се гледа едно бракоразводно дело, подсъдно на един чудноват закон, който сега, вярвам, е отменен, но по силата на който съм видял да се разтрогват няколко бракове. Случаят беше следният: съпругът, чието име беше Томъс Бенджамин, извадил венчалното си свидетелство само под името Томъс, без да прибави и „Бенджамин“, което навярно сторил в случай, че бракът не излезе по угодата му. И тъй като действително не излязъл по угодата му или пък може би съпругата омръзнала на

клетия човечец, сега той се яви в съда с един приятел и заяви, че името му е Томъс Бенджамин и следователно не е женен. За негово най-голямо задоволство съдът потвърди това.

Трябва да спомена, че доста се усъмних в справедливостта на решението, обаче мистър Спенлоу ми възрази, като каза:

— Това е светът, в него има и добро, и зло. Погледнете черковните закони, и в тях дори има и добро, и зло. Просто системата е такава и няма какво друго да се прави!

Нямах смелостта да загатна на Дориния баща, че ако всеки от нас се запретне, може би ще поправим малко несъобразностите на света, обаче все пак дръзнах да му заявя, че бихме могли да подобрим поне Църковния и Адмиралтейския съд. Мистър Спенлоу ми отвърна, че особено би желал да премахна тази мисъл от главата си, тъй като тя не е достойна за джентълменския ми характер, но че той би се зарадвал да чуе от мен какви промени считам за належащи в това съдилище.

Хвърлих поглед към тази част на учреждението, която беше най-близо до нас — по това време клиентът ни бе вече освободен от веригите на брака си и минавахме край прерогативната инстанция, — и посочих, че тъкмо тази инстанция ми се струва твърде странно уредена.

— В какво отношение? — запита ме мистър Спенлоу.

Отговорих му, като отдадох нужната почит на опитността му (която почит, струва ми се, беше толкова по-голяма, защото бе Дориният баща), че ми се струва твърде неразумно, дето регистратурата на тази съдебна инстанция, съдържаща завещанията на всички жители на грамадния Кентърбърийски окръг от цели три века насам, трябва да се помещава в едно случайно здание, строено съвсем не за тази цел, взето под наем от регистраторите за тяхна собствена печалба, несигурно и дори незащитено против пожар. То е претъпкано от зимника до тавана с намиращите се в него важни документи и служи за спекулативни цели на регистраторите, които събират високи такси от тези, чиито завещания забутват нехайно, където им попадне, само за да се отърват от тях. Споменах по-нататък, че може би е също така малко неразумно, дето тези регистратори получават доходи от около осем или девет хиляди лири стерлинги годишно, а не се чувствуват длъжни да изразходват част от парите, за да намерят някое

по-подходящо здание за важните документи, които хора от всички класи са принудени да им дават на съхранение, независимо дали желаят или не. Дадох му да разбере, че ми се вижда несправедливо, дето всичките големи служби на това голямо учреждение трябва да служат за чудесни синекури, докато нещастните трудещи се чиновници в студената тъмна стая горе са най-зле платените и най-малко зачитаните хора в Лондон, макар че вършат такава важна работа. Изказах възмущението си и от ред други несъобразности, на които мистър Спенлоу все намираше какво да възрази, така че още доста време се разхождахме напред-назад, увлечени в разговора си, докато най-после преминахме на по-общи теми и мистър Спенлоу ми съобщи, че след една седмица е рожденият ден на Дора. По този случай щели да устроят малък излет, на който щяло да му бъде много приятно, ако присъствам и аз. Това ме накара незабавно да се побъркам, особено пък когато на следния ден получих изящна записчица, съдържаща думите: „Напомням ви с татково разрешение“. Останалите дни до празника прекарах само в мечти.

Струва ми се, че когато се приготвях за това свещено събитие, извърших всички възможни глупости. Просто се изчервявам, като си спомня каква връзка си купих. Обувките ми можеха да се наредят в която и да било колекция на уреди за измъчване. Вечерта преди празника изпратих с норуудския дилижанс чудесна кошница с лакомства, която ми се струваше, че би могла да се вземе едва ли не за любовно признание. В нея имаше бисквити, завити в хартийки с най-нежните надписи, които можеха да се купят в сладкарницата. В шест часа сутринта се намерих на пазара на Ковънт Гардън, откъдето купих букет за Дора. В десет бях вече на кон (бях наел за случая един прекрасен сив кон), с букета, сложен в шапката ми, за да се запази свеж, и препусках към Норууд.

Когато видях Дора в градината и се престорих, че не я виждам, а минах край къщата уж, че я търся, направих две глупости, които и други млади господа в моето положение сигурно биха направили — тъй като станаха напълно естествено. Но когато наистина намерих къщата и когато наистина слязох пред градинската порта, и доवлякох безсърдечните си обувки през моравката до скамейката под люляка, където беше седнала Дора, колко прекрасна изглеждаше тя на фона на

свежото утро, между пеперудите, с бяла сламена шапка и божествена синя рокля!

При нея имаше една девойка на доста солидна възраст — почти на двадесет години, както ми се стори. Името ѝ беше мис Милс и Дора я наричаше Джулия. Тя беше най-близката Дорина приятелка. Щастлива мис Милс!

Там беше и Джип, който и този път ме залая. Когато поднесох букета си, той скърцаше със зъби от ревност. Да, и трябваше да ме ревнува, ако знаеше как обожавам господарката му!

— О, благодаря ви, мистър Копърфийлд! Какви прелестни цветя! — каза Дора.

Бях дошъл с намерението да кажа (и през целия път бях избирал най-красивия за случая израз), че и аз съм ги намирал за красиви, преди да съм ги видял до нея, но ми бе невъзможно да изрека думите. Тя просто ме смайваше. Когато видях как сложи букета до брадичката си с трапчинката, в миг загубих и ума, и дума и изпаднах в някакъв екстаз. Чудя се как се сдържах да не кажа: „Мис Милс, ако имате сърце, убийте ме. Нека тук да умра!“

Сетне Дора поднесе цветята ми на Джип да ги помирише. Той заръмжа и не искаше да слуша. Дора се засмя и ги приближи още по-близо до него. Джип повъртя едно парченце от мушката между зъбите си и така раздърпа букета, сякаш гонеше в него котки. Тогава Дора го наби, нацупи се и каза:

— Горките ми хубави цветенца!

В думите ѝ се четеше такова страдание, сякаш Джип бе разкъсал не букета, а мен, помислих си аз. Как бих желал да бе така!

— Сигурно много ще се зарадвате, мистър Копърфийлд, когато научите, че намусената мис Мърдстоун засега не е тук. Отиде си за сватбата на брат си и ще отсъства поне три седмици. Не е ли прекрасно?

Отвърнах ѝ, че за нея сигурно е така, а което е прекрасно за нея, е прекрасно и за мен. Мис Милс ни се усмихна снизходително, с вид на много по-мъдра от нас.

— Тя е най-неприятното същество, което съм срещала — каза Дора. — Не можеш да си представиш, Джулия, колко е злонравна и ужасна.

— О, да, миличка, прекрасно си представям! — каза Джулия.

— Впрочем да, миличка, сигурно можеш, прости ми, че се усъмних в това — отвърна Дора върху рамото на мис Милс.

От това ми стана ясно, че мис Милс е преживяла много изпитания и че може би на тях се дължат мъдростта и снизхождението, които се излъчваха от държането ѝ и които току-що бях забелязал. Още същия ден успях да науча, че случаят с нея бил следният: мис Милс преживяла една нещастна любов, след което решила, че подир този горчив опит в живота за нея всичко е свършено. Все пак продължавала да проявява известен интерес към още неразбитите надежди и любов на младостта.

Мистър Спенлоу излезе от къщата и Дора отиде към него, като каза:

— Погледни, татко, какви красиви цветя!

А мис Милс се усмихна замислено, като човек, който иска да каже: „О вие, майски бръмбари, радвайте се на краткотрайното си съществуване в светлото утро на живота си!“ След това всички се запътихме към екипажа, който беше почти готов за тръгване.

За мен никога не ще има друга подобна разходка. Никога след това не съм преживявал такава. Във файтона бяха само те тримата, тяхната кошница, моята кошница и калъфът на китарата. И, разбира се, файтонът беше открит. Аз яздех зад него, а Дора седеше с гръб към конете и обърната към мен. Тя държеше букета близо до себе си на седалището, като не позволяваше на Джип да седи от тази ѝ страна, за да не би да го смачка. Тя често го вземаше в ръка и вдъхваше аромата му. При тези моменти очите ни често се срещаха. Много се учудвам как не се прекатурих през главата на коня във файтона.

Предполагам, че трябва да е било прашно. Предполагам, че трябва да е било твърде прашно. Останало ми е бегло впечатление, че сякаш мистър Спенлоу ме съветваше да не яздя сред прахта, обаче аз не я усещах. Едничкото нещо, което усещах, беше мъглата от любов и красота, която се носеше около Дора. Понякога баща ѝ се изправяше и ме запитваше какво мисля за изгледа. Отвърщах му, че е прекрасен и сигурно бе такъв, обаче за мен той беше само Дора. Слънцето светеше Дора и птиците пееха Дора. Южният вятър подухваше Дора и дивите цветя между храстите бяха сякаш Дора. Утехата ми бе, че мис Милс ме разбира. Едничка мис Милс можеше да схване напълно чувствата ми.

Не знам колко пътувахме, а и до ден днешен не знам къде отидохме. Може би е било близо до Гилдфорд. Може би някой магьосник от „Хиляда и една нощ“ бе създал това място само за нас, а после го бе изличил от лицето на земята завинаги. То беше един зелен хълм, покрит с мека трева. Наоколо имаше сенчести дървета и изтравничета, а додето поглед стигаше, пейзажът беше много живописен.

Досадното беше, че заварихме и други хора, които ни чакаха. Ревността ми, дори и спрямо дамите, не знаеше граници. А колкото до лицата от моя собствен пол — особено един нахалник, три или четири години по-възрастен от мен, с червени бакенбарди, с които просто непоносимо се надуваше — те бяха мои смъртни врагове.

Всички разопаковахме кошниците и се заехме да приготвим обета. Червените бакенбарди даваше вид, че уж може да направи салата (в което аз никак не вярвах), и се държеше така, че да привлече вниманието на всички. Някои от девойките измиха марулите и ги нарязаха съобразно нарежданията му. И Дора беше една от тях. Почувствувах, че съдбата ни е противопоставила един на друг и единият от нас трябва да загине.

Червените бакенбарди пригответи салатата си (чудно ми беше как можеха да я ядат, абсолютно нищо не можеше да ме накара да сторя и аз същото!), сам се назначи за виночерпец. Бидейки изобретателен, дявол да го вземе, той пригоди хралупата на едно дърво за винен склад, а след малко с голямо парче омар в чинията си обядваше в Дорините нозе.

Имам само смътна представа за това, което се случи с мен, след като погледът ми бе обхванал тази възмутителна сцена. Знаем, че се държах весело, обаче това бе куха веселост. Присламчих се към едно младо същество в розова рокля и с малки очи и флиртувах отчаяно. Тя приемаше благосклонно вниманието ми, но не знам дали вършеше това заради самия мен или пък защото кроеше някакви планове относно Червените бакенбарди. Пи се наздравица за Дора. Когато вдигнах чаша за нея, престорих се, че с недоволствие прекъсвам разговора си, след което веднага го продължих. Улових Дориния поглед, когато ѝ се покланях, и прочетох в него молба. Този поглед обаче тя изпрати над главата на Червените бакенбарди и аз бях твърд като диамант.

Майката на младото създание в розово бе облечена в зелено. Както ми направи впечатление, тя ни раздели поради някакви си свои съображения. След като се нахранихме, всички станахме да разчистим и да приберем остатъците в кошниците. Използвах общото суетене и навлязох самичък в гората, изпълнен с гняв и угризения. Тъкмо се чудех дали да се престоря, че не ми е добре, и да избягам с коня си — сам не знаех къде, — когато Дора и мис Милс се появиха насреща ми.

— Мистър Копърфийлд — каза мис Милс, — изглежда, че ви е скучно.

— Моля, моля, ни най-малко.

— Дора — продължи мис Милс, — и на теб ти е скучно.

— О, не. Никак.

— Мистър Копърфийлд и ти, Дора — каза мис Милс с тон едва ли не на престаряла жена, — стига толкова. Не оставяйте някакво си нищожно недоразумение да накара пролетните цветове да увехнат. Веднъж поразени, те не могат отново да цъфнат. Аз говоря — каза мис Милс, — поучена от опита на миналото — далечното и невъзвратимо минало. Буйните струи, проблясващи на слънчевата светлина, не трябва да бъдат възпирани поради някакъв каприз и оазисът всред Сахара не бива да се изкоренява безразсъдно.

Целият бях така пламнал, че просто не знаех какво върша. Взех малката Дорина ръчица и я целунах. Тя ми позволи да сторя това! Целунах и ръката на мис Милс, подир което ми се стори, че и тримата литнахме право на седмото небе.

След това вече не слязохме на земята. Останахме там през цялата вечер. Отначало се разхождахме из гората. Дора бе мушнала свенливо ръката си през моята и може би беше лудост, но ми се струваше, че би било истинско щастие, ако изведнъж бяхме станали безсмъртни и бяхме останали завинаги всред дърветата, обладани от тези наши наивни чувства!

Но, уви, твърде скоро чухме другите да се смеят, да приказват и да се питат къде е Дора. Върнахме се и всички подканиха Дора да пее. Червените бакенбарди пожела да вземе китарата от файтона, обаче тя му каза, че никой освен мен не знае къде е. Червените бакенбарди бе сразен само с един удар, така че аз взех калъфа, аз го отворих, аз извадих китарата, аз седнах до нея, аз държах кърпичката и ръкавиците ѝ и аз пиех всяка нотка на прелестния ѝ глас. Тя пееше

само за мен, влюбения, и другите можеха да ѝ ръкопляска колкото си искат. Обаче песента съвсем не беше предназначена за тях!

Бях опиянен от щастие. Боях се, че всичко това е твърде прекрасно, за да е действително, и ми се струваше, че ще се събудя на Бъкингам Стрийт и ще чуя как мисис Круп грака с чаените чаши и чинийки, приготвяйки закуската. Дора обаче продължи да пее, и другите пяха, и мис Милс пъ — за дремещото ехо в пещерите на спомена, сякаш самата тя беше на сто години. Свечери се, пихме чай от весело клокочещия чайник и аз продължавах да бъда щастлив.

Още по-щастлив бях, когато компанията се разпръсна и всички други заедно със сломения Червени бакенбарди тръгнаха в различни посоки, и ние поехме нашия път в тихата вечер и гаснещата светлина, облъхнати от сладкия аромат наоколо. Мистър Спенлоу бе малко замаян от шампанското (благословена да е земята, която бе родила гроздето, и гроздето, от което бяха направили виното, и слънцето, което го бе гряло, и търговецът, който го е примесвал с вода) и тъй като бе дълбоко заспал в един ъгъл на файтона, аз яздех отстрани и разговарях с Дора. Тя се възхищаваше от коня ми и го галеше. Колко хубава изглеждаше тази ръчица върху коня! А шалът ѝ все падаше от раменете ѝ, така че от време на време я завивах с него и дори ми се стори, че Джип започна да подразбира каква е работата и реши, че трябва да прави опити да се сприятелим.

А проникателната мис Милс, тази мила, наказана от живота отшелница, тази старица на почти двадесет години, която се бе оттеглила от света и не искаше да събужда заглъхналото ехо в пещерите на спомена, колко добра беше тя към мен!

— Мистър Копърфийлд — каза мис Милс, — елате за малко от тази страна на файтона, ако можете да ми отделите една минутка. Искам да ви кажи нещо.

И ето, вижте ме на красивия ми кон, наведен над мис Милс, с ръка на вратичката на файтона!

— Дора ще дойде да ми погостува. Ще пристигне у дома вдругиден. Ако бихте пожелали да ни направите посещение, сигурна съм, че татко много ще се зарадва.

Какво друго можех да направя, освен мълчаливо да благословя мис Милс и да закътам адреса ѝ в най-сигурното ъгълче на паметта си! Какво друго можех да направя, освен да кажа на мис Милс с

благодарствени погледи и жарки думи, че дълбоко ценя добротата ѝ и колко скъпо е за мен приятелството ѝ!

Тогава мис Милс великодушно ме отпрати, като каза: „Върнете се при Дора!“ И аз се върнах. Дора се наведе от файтона, за да разговаряме, и така си приказвахме по целия път. И аз яздох хубавия си сив кон така близо до колелото, че кожата на единия му преден крак се пообели, за което трябваше да платя на собственика му три лири стерлинги и седем шилинга. Дадох му ги, без да кажа думица, като дори си мислех, че сумата е твърде малка за толкова много щастие. И докато разговарях с Дора, мис Милс гледаше към луната и нашепваше стихове, като, предполагах, си спомняше за отдавна миналите дни, когато и тя е имала нещо общо със света.

Норууд бе прекалено близко и ние стигнахме там прекалено скоро. Мистър Спенлоу се събуди малко преди това и каза:

— Копърфийлд, трябва да влезете за малко и да си починете!

Приех поканата му; поднесоха ни сандвичи и вино, разрежено с вода.

Дора бе поруменяла и при светлината на лампата изглеждаше толкова прекрасна, че аз просто не можех да се откъсна оттам, а продължавах да седя и да гледам вперено, като в сън, докато хъркането на мистър Спенлоу най-последно ме убеди в необходимостта да си тръгна. Разделихме се и по целия път до Лондон усещах, докато яздох, лекото докосване на Дорината ръка върху моята и по десет хиляди пъти прекарвах през ума си всяка случка и всяка дума. Най-последно легнах в леглото си. Не знам дали любовта е правила другото така глупав като мен...

Когато се събудих на следното утро, вече бях решил, че трябва да открия чувствата си на Дора и да узная участието си. Щастие или мъка, трябваше да разбера кое от тях ми бе отредено. Нищо друго не ме интересуваше в този свят и само Дора можеше да разреши този въпрос. Три дни се наслаждавах на мъката си, като си тълкувах обезкуражително и най-дребната случка, станала между Дора и мен. Най-подир, след като похарчих не малко пари за тоалета си, се запътих за дома на мис Милс, твърдо решен да призная любовта си.

Не знам колко пъти минах напред-назад по улицата и край площада, където живееше мис Милс, преди да се осмеля да се изкача по стъпалата и да почукам. И даже когато най-последно потропах и чаках

да ми отворят, едва ли не ми мина през ума да попитам дали там не живее мистър Блекбой (подобно на мистър Баркис), да помоля за извинение и да се върна. Обаче победих малодушието си и устоях.

Мистър Милс не беше у дома си. Изобщо не очаквах и да го заваря. Той съвсем не ме интересуваеше. В замяна на това мис Милс си беше вкъщи. Добре, мис Милс ми стигаше.

Поканиха ме в една стая горе, където заварих мис Милс и Дора. Джип също беше там. Мис Милс преписваше едни ноти (спомням си, че беше една нова песен, наречена „Химн на погребаната любов“), а Дора рисуваеше цветя. Какви бяха чувствата ми, когато познах, че са моите цветя! Да, същите, които бях купил от пазара Ковънт Гардън. Не мога да кажа, че нарисуваните приличаха много на моите, нито пък че изобщо приличаха на каквито и да било цветя, които някога съм виждал, обаче познах какво представляваше картината по хартията около тях, изрисувана много грижливо.

Мис Милс много се зарадва, когато ме видя, макар и да съжаляваше, че баща ѝ не си е вкъщи. Впрочем и тримата понесохме смело отсъствието му. Мис Милс поразговаря малко с мен, след което остави писалката си върху химна на погребалната любов и напусна стаята.

Взех да мисля да отложам признанието за утре.

— Надявам се, че конят ви не е бил много уморен, когато се прибрахте снощи — каза Дора, като вдигна прелестните си очи. — Пътят беше доста дълъг за него.

Не, реших да го направя днес.

— Да, за него пътят беше дълъг, тъй като нямаше какво да го поддържа.

— О, клетичкият, не беше ли нахранен?

Взех да мисля да го отложам за утре.

— Н-не — казах аз, — бедата беше не в това, че не е бил нахранен, а че не е могъл да изпита моето неизразимо щастие да бъде край вас.

Дора наведе глава върху рисунката си и каза след малко, докато през това време аз стоях обхванат от треска и с вдървени крака:

— По едно време, изглежда, че и вие не съзнавахте добре това свое щастие.

Разбрах, че вече връщане няма. Сега или никога!

— Види се, вие никак не държахте на това щастие — каза Дора, като вдигна леко вежди и поклати глава, — когато седяхте до мис Кити.

Трябва да отбележа, че Кити беше името на създанието в розова рокля с малките очи.

— Впрочем не виждам за какво трябва да държите на него — каза Дора, — нито пък защо трябва да го считате за щастие. Но, разбира се, вие само се шегувате. Освен това никой не се съмнява, че сте напълно свободен да вършите каквото си искате. Джип, немирник такъв, ела тук!

Не знам как го направих. Всичко стана само в един миг. Скочих преди Джип. Взах Дора в обятията си. Преливах от красноречие. Не търсех никакви думи. Казах ѝ колко я обичам. Казах ѝ, че без нея бих умрял. Казах и, че тя е идолът ми и че я обожавам. Джип лаеше лудо през всичкото време.

Когато Дора оброни глава и заплака, и затрепера, красноречието ми се удвои. Ако тя би пожелала да умра за нея, достатъчно бе само да го каже, и аз бях готов. Животът без Дорината любов би бил за мен невъзможен. Не бих могъл да го понеса и нямаше да го понеса. Обичах я още от мига, когато я бях видял за първи път. И в този миг я обичах до полуда, И винаги, всеки миг ще я обичам до полуда. И други са обичали по-рано, и други ще обичат занапред, но никой никога не е могъл, не е обичал и няма да обича тъй, както я обичам аз. Колкото побуйно произнасях думите си, толкова по-усилено лаеше Джип. Всеки от нас по свой начин подлудяваше все повече и повече.

Е добре! Малко по малко Дора и аз се намерихме седнали на дивана, вече успокоени, а Джип лежеше на скута ѝ, като примигваше миролюбиво насреща ми. Бях свалил товара от плещите си. Бях потънал в безкрайно блаженство. Дора и аз бяхме сгодени.

Предполагам, и двамата имаме някаква смътна представа, че всичко това ще свърши с женитба. Изглежда, че трябва да е било така, защото Дора каза, че в никакъв случай не бива да се венчаем без бащиното ѝ съгласие. Обаче всъщност, обхванати от младежка жар, ние не поглеждахме нито напред, нито назад, нито пък желяхме нещо друго освен настоящето. Решихме, че засега трябва да пазим в тайна любовта си и да не я доверяваме на мистър Спенлоу. Но аз съм

положителен — тогава и през ум не ми минаваше, че в това има нещо нечестно.

Мис Милс беше по-замислена отвсякога, когато Дора отиде да я повика и я доведе. Предполагам, това беше, защото случилото се между нас не можеше да не събуди заглъхналото ехо в пещерите на спомена. Тя обаче ни даде благословията си, увери ни в трайността на приятелството си и изобщо говореше ни така, както подобава на човек, отказал се завинаги от света.

Какви волни, приказни, щастливи, глупави мигове бяха те! Премерих Дориния пръст за пръстен, който щеше да бъде направен от незабравки, и златарят, комуто занесох мярката, разбра каква е работата и ми се смя, а след това ми определи каквата цена си искаше за хубавата мъничка дрънкулка с нейните сини камъчета. Всичко това е така свързано в паметта ми с Дорината ръка, че когато вчера зърнах случайно подобно пръстенче на пръста на собствената си дъщеря, за миг сърцето ми се сви от болка!

Когато с високо вдигната глава се разхождах из лондонските улици и с възторг носех в сърцето си своята тайна, чувствувах се горд, че съм влюбен и че самият аз съм любим, и дори да можех да хвърча във въздуха, пак нямаше да се чувствам така извисен над нещастните същества, които пълзяха по земята!

А срещите ни с Дора в градината на площада, когато седяхме в прашната беседка! И до ден днешен обичам лондонските врабци само заради тогавашното си щастие и в опушените им пера виждам всичките отблясъци на тропиците!

Ами първото ни голямо скарване (една седмица след годежа ни), когато Дора ми върна пръстена заедно с една бележка, в която бе употребила страшния израз, че „любовта ни е започнала в глупост и е свършила в лудост“! О, ужасни думи, заради които си скубех косата и крещях, че всичко е свършено!

Ами когато под закрилата на нощта долетях до мис Милс и се видях с нея крадешком в задната кухня с пресата за пране! Как я молих да ни посредничи и да предотврати лудостта, към която бяхме тръгнали! С каква жар се зае тя да свърши това дело и се върна с Дора, след което от дълбините на собствения си горчив опит ни закле да се сдобрим, за да избегнем пустите пясъци на Сахара.

А как плакахме и се сдобрихме, как отново се чувствувахме така блажени, че задната кухничка, с пресата и всичко, се превърна в любовен храм, в който си съставихме план да си пишем чрез мис Милс поне веднъж на ден.

Да, какви волни, приказни, щастливи, глупави мигове! В целия ми живот няма други моменти, за които да си спомням с такава усмивка на лицето и с такава нежност в душата!

XXXIV ГЛАВА

ЛЕЛЯ МЕ СМАЙВА

Писах на Агнеса веднага след като Дора и аз се сгодихме. Изпратих ѝ дълго писмо, в което се опитвах да обясня каква благословия се е изсипала над главата ми и каква прекрасна девойка е Дора. Умолявах я да не счита това за лекомислена страст, способна да отстъпи място на друга, нито пък да смята, че има и най-малка прилика с момчешките ми капризи, на които така много се бяхме смели заедно. Уверих я, че дълбочината на настоящата ми любов е неизмерима, и изразих мнението, че никой никога не е изпитвал такова нещо.

Когато пишех на Агнеса в една прекрасна вечер, седнал край отворения прозорец, споменът за ясните кротки очи и спокойното ѝ лице ме обляхна нежно и покоят, който винаги се излъчваше от нея, стопи напрегнатостта и трескавостта, всред които живеех напоследък и от които до голяма степен щастieto ми смучеше соковете си. В душата ми бе настъпило такова успокоение, че заплаках. Спомням си, че седях, подпрял с ръка главата си, писмото лежеше пред мен наполовина написано, а мислите ми летяха към Агнеса като към своя истински дом. Чувствувах, че в покоя на старинната къща, станала едва ли не свещена поради присъствието ѝ там, Дора и аз бихме били по-щастливи, отколкото където и да било другаде. Усещах, че ако в любов, радост, мъка, надежда или разочарование сърцето ми се обърне нататък, единствено там ще намери своя най-добър приятел и най-сигурен подслон.

Не ѝ споменах нищо за Стиърфорд. Казах само, че приятелите ми от Ярмут преживяват страшна скръб поради бягството на Емилия и че за мен всичко това е двойно по-мъчително поради придружаващите го обстоятелства. Знаех колко бърже долавя тя истината и бях сигурен, че няма да е тя първата, която ще спомене името му.

Получих отговор на това свое писмо още с първата обратна поща. Когато го четях, сякаш чувах Агнеса да ми говори. То звучеше в

ушите ми като топлия ѝ сърдечен глас. Какво повече бих могъл да кажа!

Напоследък, докато отсъствувах от къщи, Тредълс идвал два или три пъти да ме търси. Той все сварвал Пеготи у дома и бързо-бързо се сприятелил с нея, като дори оставал да си поприказват. Това ми разправяше Пеготи, обаче се боя, че приказването е било само от нейна страна, тъй като, да я благослови бог, тя просто не можеше да се спре, когато захващаше да говори за мен.

Това ми напомня не само че очаквах Тредълс един ден, който сам той ми бе определил и който вече бе дошъл, но и обстоятелството, че мисис Круп се бе отказала от всичките си задължения спрямо мен (не обаче и от правото си да получава наем), докато Пеготи продължаваше да ме посещава. След като на няколко пъти я чувах да разговаря по стълбите за Пеготи с някакъв невидим събеседник (тъй като, искрено казано, изобщо ми изглеждаше доста самотна по онова време), тя ми изпрати едно писмо, в което бе изразила мнението си по този въпрос. Като започваше с твърдението, което прилагаше при всяка случка и обстоятелство, свързани с живота ѝ, а именно, че самата тя е майка, мисис Круп по-нататък ме осведомяваше, че по-рано е живяла съвсем иначе, но че винаги е имала основна неприязън спрямо шпиони, осведомители и хора, които се бъркат в чужди работи. Казваше, че не желае да споменава имена — нека тези, за които се отнася това, сами се сетят — обаче шпионите, осведомителите и хората, бъркащи се в чужди работи — особено когато са облечени във вдовишки дрехи (тя бе подчертала последния израз), — винаги са се ползвали с презрението ѝ. Ако един джентълмен се остави да бъде жертва на шпиони, осведомители и хора, които се бъркат в чужди работи (като пак казваше, че не желае да споменава имена), то това си е лично негова работа. Той е свободен да върши каквото му е угодно. Едничкото, което тя, мисис Круп, желае, е да не ѝ се дава възможност „да влиза в контакт“ с подобни личности. Следователно моли да бъде освободена от длъжността да се занимава с горния етаж дотогава, докато нещата се върнат в старото положение. По-долу съобщаваше, че сметката ще бъде оставяна на масата за закуска всяка събота сутрин и тя трябва да бъде редовно уреждана, за да се спестят по-нататъшни неудобства и за двете страни.

След това мисис Круп се задоволи само да слага разни капани по стъпалата, обикновено под формата на кани и гърнета, и по този начин правеше опит да изкуси Пеготи да си счупи краката. Беше доста угнетително да се живее в това положение на обсада, но така много се боях от мисис Круп, че просто не виждах какво може да се направи.

— Драги ми Копърфийлд — провикна се Тредълс, като се появи на вратата ми точно в определения час въпреки всички препятствия, — как си?

— Драги ми Тредълс, много се радвам, че те виждам най-после, и съжалявам, че по-рано не си ме сварвал вкъщи, обаче така много съм зает...

— Да, да, знам — отвърна Тредълс, — разбира се. Твоята живее в Лондон, нали?

— Какво каза?

— Тя, извинявай, мис Д., знаеш, живее в Лондон, нали? — каза Тредълс, като поруменя от смущение.

— О, да. Близко до Лондон.

— Може би си спомняш, че моята живее в Девъншиър — една от десет сестри — каза Тредълс със сериозен вид. — Така че не съм толкова зает^[1] като тебе — искам да кажа, в този смисъл.

— Чудя се как издържаш да я виждаш толкова рядко — отвърнах аз.

— Ха! — възкликна замислено Тредълс. — Вярно, че е истинско чудо. Но, Копърфийлд, какво мога да сторя?

— Прав си — отвърнах с усмивка и не без да се изчервя. — Но ти си толкова търпелив и постоянен, Тредълс.

— Я виж ти, Копърфийлд! — възкликна Тредълс изненадано. — Нима такова впечатление ти правя? Да ти кажа право, съвсем не смятам, че съм наистина такъв. Самата тя обаче е такова изключително мило момиче, че сигурно е предала част от собствените си добродетели и на мен. Вярно, и това е възможно. Уверявам те, тя никога не се грижи за себе си, а мисли само за останалите девет.

— Тя най-голямата ли е? — запитах го аз.

— О, съвсем не — отвърна Тредълс. — Най-голямата е същинска красавица.

Той разбра, предполагам, че не можах да не се усмихна на наивността на думите му, и прибави като сам се усмихна:

— Не искам да кажа, че и моята София — хубаво име, Копърфийлд, нали?

— Много хубаво! — признах аз.

— Не искам да кажа, че и моята Софи не е красива в моите очи, и всеки би я намерил за най-милото момиче, положителен съм. Но когато разправам, че най-голямата е красавица, искам да кажа, че е... — и той записва кръгове с ръцете си, — искам да кажа, че е просто великолепна — завърши енергично мисълта си Тредълс.

— Чудесно! Чудесно! — възкликнах аз.

— Уверявам те, тя е нещо наистина необикновено! Но знаеш ли, създадена е да живее сред общество и да ѝ се възхищават, а пък поради ограничените средства няма много възможност за подобни неща и, естествено, това понякога я дразни и я прави взискателна. Софи все гледа да я успокоява:

— Софи най-младата ли е? — попитах аз.

— О, не, не! — каза Тредълс, като поклати брадичката си. — Двете най-малките са само по на девет и десет години. Софи ги учи и възпитава.

— Да не би тя да е втората?

— Не — каза Тредълс. — Сара е втората. Тя има някаква болест в гръбнака, клетото момиче. Лекарите казват, че малко по малко ще се излекува, но междувременно ще трябва да прекара на легло в продължение на цяла година. Софи я гледа. Софи е четвъртата.

— Майката жива ли е?

— О, да, жива е — отвърна Тредълс. — Тя е превъзходна жена, обаче влажният климат там никак не ѝ понася и дори, дори е изгубила способността да движи членовете си.

— Колко жалко! — възкликнах аз.

— Да, много жалко — отвърна Тредълс. — Домакинството обаче не страда от това толкова, колкото може да се очаква, тъй като Софи я замества. Тя е същинска майка не само на собствената си майка, но и на останалите девет.

Възхитих се истински от добродетелите на годеницата му и с най-искреното намерение да направя всичко, което е по силите ми, за да не се злоупотребява с добротата му, го запитах за мистър Микобър.

— Той е много добре, Копърфийлд, благодаря — каза Тредълс. — Понастоящем не живея у него.

— Не?

— Не. Истината е — каза шепнешком Тредълс, — че поради временните си неприятности той е променил името си на Мортимър и не излиза от къщи, преди да се стъмни, като дори си слага очила. В предишната ни квартира правиха опис за наема. Мисис Микобър беше в такова ужасно състояние, че просто не можах да не стана поръчител и на втората полица, за която говореха тук. Сам можеш да си представиш, Копърфийлд, каква радост изпитах, когато работата се уреди и мисис Микобър поправи настроението си.

— Хм! — казах аз.

— Вярно, че щастието й не трая дълго — продължи Тредълс — тъй като за нещастие в течение на следващата седмица направиха друг опис. Това ни принуди да се разделим. Оттогава живея в мебелирана квартира, а Мортимърови съвсем са се уединили. Предполагам, няма да ме сметнеш за егоист, ако ти кажа, че съответният чиновник отнесе и кръглата ми масичка с мраморната плоча, както и саксията на Софи заедно с подставката.

— Колко жестоко! — възкликнах възмутено аз.

— Да, да, доста тежичко ми беше — каза Тредълс с обичайната си гримаса, с която винаги придружаваше тези думи. — Говоря това не за да упреквам някого, а защото съм намислил нещо. Работата е там, Копърфийлд, че ми бе невъзможно да ги откупя по време на описа. Преди всичко продавачът подразбра, че много ми се иска да си ги получа обратно и затова вдигна цената им неимоверно високо, а освен това — освен това тогава няхах и пари. Оттогава насам не изпускам из око дюкяна, където занасят всички подобни вещи — каза Тредълс с някакво горчиво удоволствие. — Той се намира на Тотенъм Роуд и най-после днес видях, че са изложени за продан. Погледнах ги само през улицата, тъй като ако собственикът ме бе забелязал, щеше да ми поиска кой знае каква цена! И понеже сега имам пари, наумил съм си да помоля твоята добра бавачка — вярвам, че няма да имаш нищо против — да дойде с мен до дюкяна — ще мога да й го покажа от ъгъла на отсрещната улица — и да ги откупи за най-добрата цена, за която успее; все едно, че ги взема за себе си.

Радостта, с която Тредълс ми откри своя план, както и усещането, което той имаше за неговата необикновена изкусност, и досега стоят свежи в паметта ми.

Казах му, че старата ми бавачка с радост ще му помогне и че и тримата ще се хвърлим в борбата, но само при едно условие: трябва да ми обещае най-тържествено, че отсега нататък няма да услужва на мистър Микобър нито с подписа си, нито с каквото и да било друго.

— Драги ми Копърфийлд — каза Тредълс, — и сам аз съм на това мнение, тъй като вече започвам да мисля, че досега не само съм проявявал нехайство спрямо Софи, но и че съм бил просто несправедлив към нея. Дал съм си дума, че няма да повтарям тази грешка, и това е достатъчно, но сега с най-голяма готовност обещавам същото и пред теб. Първото злощастно задължение вече съм изплатил. Не се съмнявам, че мистър Микобър сам би сторил това, ако би могъл, но то положително не беше по силите му. Има едно нещо у мистър Микобър, Копърфийлд, което много ме възхищава. То се отнася до второто задължение, чийто срок за изплащане още не е дошъл. За неговото погасяване той не казва, че е осигурено, а че ще бъде осигурено. И това е наистина честно и почтено от негова страна, нали?

Не исках да разклатя вярата на добрия си приятел и затова се съгласих с него. След като поприказвахме още малко, отидохме до свещарския дюкян, за да разправим всичко и на Пеготи. Тредълс отказа да прекара вечерта с мен, едно защото предчувствуваше, че някой друг може би ще купи собствените му вещи преди него, и второ, понеже тази вечер от седмицата той винаги посвещаваше в писане на най-милото момиче в света.

Никога няма да го забравя как надзърташе иззад ъгъла на уличката срещу Тотенъм Роуд, докато Пеготи се пазареше за скъпоценните вещи. Колко развълнуван беше той, когато тя се върна при нас, след като напразно бе предложила една цена, неприета от неумолимия продавач! Тя обаче отново отиде в дюкяна и в края на краищата купи нещата на сравнително ниска цена. Тредълс просто се замая от радост.

— Крайно много съм ви задължен — каза й той, когато разбра, че вещите ще бъдат изпратени в квартирата му още същата вечер. — Ако ти поискам още една услуга, Копърфийлд, надявам се, че няма да сметнеш молбата ми за смешна, нали?

Предварително му обещах това.

— Ще ви благодаря много — обърна се той към Пеготи, — ако бъдете така добра да вземете още сега саксията (тъй като тя,

Копърфийлд, принадлежи на Софи), така че да мога самичък да си я отнеса.

Пеготи с радост изпълни желанието му и той я обсипа с благодарности, след което тръгна по Тотенъм Роуд, взел нежно в ръце саксията, с изписано по лицето му такова доволство, каквото не бях виждал дотогава.

Сетне се върнахме в квартирата ми. Не познавам друг човек, за когото витрините да представляват такова привлекателно зрелище, както за Пеготи. Вървах безцелно край нея, като се забавлявах да я гледам как вперва очи в дюкяните, и от време на време я изчаквах да ме настигне. Така че доста време мина, преди да стигнем до Аделфи.

Докато се изкачвахме по стълбите, забелязах, че капаните на мисис Круп са изчезнали, а освен това се виждаха и нечийи следи от стъпки. И двамата се зачудихме много, когато видяхме външната ми врата отворена (спомням си, че на излизане я бях затворил) и чухме отвътре гласове.

Изглеждахме се един друг, без да разбираме какво става, и влязохме във всекидневната. Каква беше изненадата ми, когато там заварихме не друг, а леля ми и мистър Дик! Леля седеше върху цял куп сандъчета и вързопи, с двете си птички пред нея и с котката на коляно, подобна на някакъв женски Робинзон Крузо, заета да пие чай. Мистър Дик се облягаше замислено на едно грамадно хвърчило, прилично на онова, което така често бяхме пуцали заедно, а зад гърба му бе натрупан още багаж.

— Скъпа ми лельо! — провикнах се аз. — Виж ти, каква неочаквана радост!

Прегърнахме се сърдечно. Мистър Дик и аз си стиснахме приятелски ръце. А мисис Круп, която беше заета с приготвянето на чая и не можеше да забележи кой е в стаята и кой не е, най-любезно каза, че е знаела много добре колко много ще се зарадва мистър Копърфийлд, когато види скъпите си роднини.

— Хей, вие! — извика леля ми на Пеготи, която потрепваше пред погледа на страшната за нея жена. — Как сте?

— Спомняш си леля, нали, Пеготи? — казах аз.

— За бога, дете — възкликна леля, — не наричай жената с това име на човек от някой остров на Южните морета!^[2] Щом веднъж се е омъжила и се е отървала от него — и това е било най-хубавото нещо,

което е могла да стори, — защо не я оставиш да се възползува от тази промяна? Сега как се наричате, П.? — запита леля бавачката ми, произнасяйки само първата ѝ буква като компромис за ненавистното ѝ име.

— Баркис, госпожо — каза Пеготи, като ѝ направи реверанс.

— Ето, това е човешко име — каза леля ми. — То поне не създава впечатлението, че имате нужда от мисионер. Как сте, Баркис? Надявам се, добре.

Окуражена от тези любезни думи, както и от протегнатата ръка на леля ми, Баркис пристъпи напред, пое ръката ѝ и в отговор отново направи реверанс.

— Виждам, че и двете сме по-стари, отколкото бяхме, когато се видяхме първия път — каза леля. — Знаете, по-рано сме се виждали само веднъж. И добре се наредихме тогава! Трот, миличък, още една чашка.

Поднесох смирено чашата на леля, която седеше с обичайната си вдървеност, и се осмелих да ѝ направя забележка, задето бе седнала на един сандък.

— Нека да дръпна насам дивана или пък креслото, лельо — казах аз. — Защо трябва да се измъчваш така?

— Благодаря, Трот — отвърна тя, — предпочитам да седя върху собствените си вещи. — Тук леля хвърли остър поглед към мисис Круп и забеляза: — Няма защо да ви безпокоим повече, госпожо.

— Да сложа ли още малко чай в чайника, преди да си изляза, госпожо? — попита мисис Круп.

— Не, госпожо, благодаря ви — отвърна леля.

— Ами да ви донеса ли още малко масло, госпожо? — попита мисис Круп. — Или може би ще ви убедя да опитате едно току-що снесено яйце? Или малко варен бекон? Не бих ли могла да сторя още нещо за скъпата ви леля, мистър Копърфийлд?

— Нищо, госпожо — отвърна леля ми. — Уверявам ви, че това ми е достатъчно.

Мисис Круп, която непрестанно се усмихваше, за да покаже благия си нрав, непрекъснато държеше главата си сведена на една страна, за да покаже деликатното си здраве, и непрестанно потриваше ръце, за да покаже готовността си да бъде в услуга на всички,

постепенно се измъкна от стаята, като продължаваше да се усмихва, да накланя на една страна главата си и да потрива ръце.

— Дик — каза леля, — ти си спомняш какво съм ти говорила за хората, които се прекланят пред влиятелността и богатството, нали?

Мистър Дик я погледна боязливо, сякаш бе забравил това, за което го питаха, и отговори утвърдително.

— Мисис Круп е една от тях — продължи леля. — Баркис, бъдете така добра да се погрижите за чая и ми налейте, моля, още една чашка, тъй като сервирането на тази жена никак не ми се нрави.

Познавах леля си достатъчно добре, за да бъда уверен, че е дошла с много важна цел и че в пристигането ѝ има нещо повече, отколкото би предположил някой чужд човек. Забелязах как погледът ѝ се спираше върху мен, когато смяташе, че вниманието ми е отправено другаде, и какво колебание я обхващаше, докато се стараеше да запази външната си вцепененост и спокойствие. Започнах да се чудя дали пък не бях направил нещо да я обидя и съвестта ми нашепна, че още не съм ѝ разправил за Дора. Дали всичко не беше за това, мислех си аз.

Тъй като знаех, че тя ще проговори само когато сама реши, седнах край нея, поприказвах на птичките, поиграх си с котката и се държа толкова непринудено, колкото можех. Всъщност обаче съвсем не бях спокоен. Бих бил неспокоен дори и ако мистър Дик, облегал се на хвърчилото зад леля, не се възползваше от всеки удобен случай да поклати мрачно с глава и да я посочи с пръст.

— Трот — обърна се най-после към мен тя, след като бе свършила чая си, бе огладила с ръце грижливо роклята си и бе избърсала устните си, — вие, Баркис, няма защо да си отивате! Трот, можеш ли да бъдеш твърд и устойчив?

— Надявам се, леличко.

— Сигурен ли си в това? — запита мис Бетси.

— Да, лельо.

— Тогава, моето момче, защо смяташ, че тази вечер предпочитам да седя върху собствените си вещи? — запита ме тя, като ме погледна остро.

Поклатих отрицателно глава, неспособен да отгатна причината на това нейно държане.

— Защото — каза леля — това е всичко, което притежавам. Защото, момчето ми, аз съм разорена!

Ако къщата и всеки един от нас се бе сгромолясал в реката, нямаше да се смая повече.

— Дик знае това — каза леля, като сложи кротко ръка върху рамото ми. — Разорена съм, скъпи ми Трот! Всичко, каквото притежавам на този свят освен къщичката, се намира в тази стая. Пък и нея съм оставила на Джанет, да я даде под наем. Баркис, тази вечер трябва да намерим една стая за този джентълмен. За да спестим излишни разноски, може би ще можете да нагласите нещо за мен тук. Ще се задоволя с каквото и да било. Касае се само за тази вечер. Утре ще говорим повече.

Тогава тя се хвърли на врата ми и извика, че се тревожи само за мен. Това ме стресна от смайването ми и от загрижеността, която и аз от своя страна изпитвах само заради нея. В миг тя овладя вълнението си и каза с повече възторг, отколкото униние:

— Трябва смело да посрещаме несполуките и не бива да ги оставяме да ни плашат, миличкият ми. Трябва да се научим да изиграваме играта докрай. Трябва да свикнем да се борим с нещастията, Трот!

---

[1] Тук има игра на думи: на английски понятието „зает“ и „сгоден“, engaged, се изразява с една и съща дума. Бел.пр. ↑

[2] С присъщата си чудатост мис Бетси смята името „Пеготи“ за езическо, тъй като на английски думата „пейгън“ означава „езичник“. Бел.пр. ↑

XXXV ГЛАВА

УНИНИЕ

Веднага щом като дойдох на себе си след първия удар, който ми бе причинила донесената от леля ми вест, предложих на мистър Дик — да отидем заедно до свещарския дюкян, за да може той да вземе леглото, което мистър Пеготи бе освободил. Хънгърфорд Маркет, където се намираше споменатият дюкян, тогава беше доста по-различен от това, което представлява сега. Пред вратата имаше ниска дървена колонада, която страшно много се хареса на мистър Дик. Удоволствието да живее над такава постройка би му компенсирала всички неудобства, но тъй като всъщност такива нямаше освен букета от миризми, за който вече споменах, както и може би липсата на достатъчно пространство, той просто остана очарован от новото си местожителство. Мисис Круп с възмущение го бе осведомила, че там няма място дори една котка да завъртиш,^[1] но той правилно забеляза, когато двамата бяхме седнали до леглото и той поглаждаше коляното си:

— Знаеш ли, Тротууд, аз съвсем не искам да въртя котка. Изобщо никога не съм се занимавал с въртене на котки. Така че за мен това няма никакво значение!

Опитах се да разбера дали мистър Дик съзнава естеството на причините, които бяха внесли тази внезапна промяна в работите на леля ми. Както и предполагах, той нямаше никакво понятие от тях. Едничкото обяснение, което можа да ми даде, беше, че онзи ден леля ми му казала: „Дик, ти наистина ли си толкова мъдър, колкото те смятам?“ „Да, надявам се“ — отвърнал ѝ той. Тогава тя продължила: „Дик, аз съм разорена“. А той ѝ отвърнал: „О, така ли?“ Тогава тя много го похвалила, от което той останал страшно доволен. След това тръгнали за Лондон, а по пътя хапнали сандвичи с малко леко вино.

Мистър Дик имаше такъв доволен вид, докато седеше в подножието на леглото, гладеше коляното си и ми разправяше всичко това с широко усмихнати и учудени очи, че трябва със съжаление да забележа как това ме раздразни и ме накара да му обясня, че

разорението означава отчаяние, липса и глад. Скоро обаче горчиво се разкаях за тази си груба постъпка, тъй като лицето му изведнъж побледня, сълзи се застинаха по удължените му бузи и той ми хвърли такъв неизказано жален поглед, който би смекчил много по-твърдо сърце от моето. Положих толкова големи усилия да го успокоя, колкото по-рано — да го разтревожа. Скоро ми стана ясно (за което трябваше още веднага да се сетя), че спокойствието му се е дължало само на дълбоката му вяра в най-чудесната жена на света, както и в моите умствени способности. Последните той считаше достатъчно големи, за да се справят с всякакъв вид беди и неприятности.

— Какво бихме могли да направим, Тротууд? — каза мистър Дик. — Може би мемоарите ми...

— Да, ние в никакъв случай не трябва да ги забравяме — отвърнах му аз, — но едничкото нещо, мистър Дик, което можем да сторим в този момент, е да си даваме весел вид и да не оставим леля да забележи, че се тревожим за всичко това.

Той се съгласи с мен най-енергично, като ме помоли, ако го забележа да се отклонява макар и с един инч от този мъдър начин на действие, веднага да му напомня какво трябва да прави посредством моите така изкусни методи. Със съжаление трябва да отбележа обаче, че уплахата, която бях събудил у него, бе пряко силите му и той просто не можеше да скрие тревогата си. През цялата вечер очите му не напущаха лелиното лице и изразът им говореше за най-голямо отчаяние сякаш тя вече бе започнала видимо да слабее. Той съзнаваше това се мъчеше да се сдържа, но обстоятелството, че държеше главата си вцепенена и движеше очите си като някаква машина, никак не оправяше работата. Така поглеждаше франзелата хляб за вечеря (която по една случайност беше малка), сякаш вече нищо не ни делеше от глада, и когато леля настоя да се храни, аз го залових да пъха в джоба си парчета хляб и сирене. Не се съмнявам, че правеше тези запаси, за да ни спасява после, когато вече ще сме на умирање от изтощение.

Леля ми, от друга страна, се държеше с истинско спокойствие, което можеше да послужи за урок на всички ни — особено на мен. Тя беше крайно любезна с Пеготи, освен когато веднъж непредпазливо я назовах с това име, и макар, както си знаех, да се чувствуваше чужда в Лондон, тя се държеше като у дома си.

Тя щеше да спи на моето легло, а аз възнамерявах да легна във всекидневната, за да бдя над нея. Непременно държеше да е по-близо до реката в случай на пожар и предполагам, че това обстоятелство наистина ѝ достави задоволство.

— Трот, миличък — обърна се тя към мен, когато ме видя да ѝ приготвям обичайната порция топло вино с препечен хляб. — Не!

— Нищо ли не искаш, лельо?

— Не вино, миличък. Бира.

— Но тук имам вино. И ти винаги вземаш вечер вино.

— Запази го в случай на заболяване. Не бива да го разхищаваме, Трот. Предпочитам бира.

Помислих си, че мистър Дик ще припадне. Но тъй като леля беше твърда с решението си, самичък излязох да ѝ купя бира. Понеже вече беше късно, Пеготи и мистър Дик се възползуваха от случая да тръгнат заедно с мен към свещарския дюкян. Разделих се с клетия човечец на ъгъла на улицата. Той бе сложил на гръб грамадното хвърчило и представляваше самата статуя на човешкото отчаяние.

Когато се върнах, заварих леля да се разхожда напред-назад из стаята и да мачка с пръсти краищата на нощната си шапка. Постопах бирата и ѝ приготвих препечения хляб според неизменните принципи. Когато всичко беше готово за нея, и тя беше готова за него със сложена вече нощна шапчица и с подвита над коленете пола.

— Драги мой — обърна се към мен леля, след като глътна една лъжичка, — това е много по-добро от вино. Действа по-добре на храносмилането.

Трябва да съм имал доста недоверчив вид, тъй като тя прибави:

— Виж какво, дете мое, би било чудесно, ако най-лошото нещо, което трябва да понесем, е да сменим виното с бира.

— Права си, лельо, и аз би трябвало да мисля същото — казах аз.

— Е, добре, защо тогава не го мислиш?

— Защото двамата сме съвсем различни, лельо.

— Глупости и безсмислици, Трот! — отвърна леля.

И продължи с истинско удоволствие, без ни най-малко да се преструва, да пие с лъжичка топлата бира и да топи в нея парчетата препечен хляб.

— Трот — каза тя, — обикновено чуждите лица не ми се нравят много-много, обаче тази твоя Баркис ми харесва.

— Тези думи струват за мен повече от сто лири стерлинги! — отвърнах аз.

— Чудни неща стават на този свят! — забеляза леля, като се почеса по носа. — Просто не мога да си представя как тази жена е могла да кара досега с това име. Много по-лесно би било да се роди човек с името Джексън или нещо подобно.

— Може би и тя споделя мнението ти, леля. Грешката не е нейна.

— Е, да, сигурно е така — отвърна тя, сякаш не ѝ се искаше да допусне тази възможност. — Но все пак е доста досадно. Както и да е, сега името ѝ е Баркис. Това е вече едно утешение. Баркис ти е много предана, Трот.

— Няма нещо, което не би сторила за мен — отвърнах аз.

— Не се и съмнявам в това — продължи леля. — Как ли не ме моли, клетата глупачка, да ми даде част от парите си, тъй като на нея ѝ били прекалено много. Що за лудост!

Сълзите на умиление, стичащи се от лелините очи, падаха право в топлата бира.

— Тя е най-смешното създание, което се е раждало на този свят — каза леля. — Още щом като я зърнах при онова клето дете, майка ти, веднага разбрах, че е най-смешното същество в света. Баркис обаче има своите добри качества!

Като даваше вид, че се смее, тя използва случая да сложи ръце върху очите си. Сетне отново се залови за препечения хляб и за разговора.

— Ох! Господ да е на помощ! — въздъхна леля. — Знам цялата работа, Трот. Баркис и аз доста си поприказвахме, докато ти беше излязъл с Дик. Всичко ми е известно. Просто не мога да си представя какво мислят да правят тези нещастни момичета. Чудя се защо не си разбиват главите в камъните — завърши тя мисълта си, която навярно ѝ бе хрумнала, понеже бе отправила поглед към собствената ми камина.

— Клетата Емилия! — възкликнах аз.

— О, не я наричай клета — отвърна леля. — Тя трябваше добре да си помисли, преди да причини мъка на толкова хора! Целуни ме, Трот. Мъчно ми е, че животът ти е поднесъл такъв горчив опит.

Когато се наведох, тя сложи чашата си върху коляното ми, за да ме задържи, и каза:

— О, Трот, Трот! Значи ти си въобразяваш, че си влюбен, така ли?

— Да си въобразявам ли, лельо! — възкликнах аз, цял поруменял.
— Обожавам я с цялата си душа!

— Обожаваш Дора и навярно считаш това момиченце за някакво крайно привлекателно същество, нали?

— Мила ми лельо — отвърнах аз, — никой не може да си представи какво е тя всъщност!

— Тъй ли? И не е ли глупавичка?

— Глупавичка ли, лельо!

Уверен съм, че и през ум не ми бе минавало да си помисля дали наистина е такава, или не. Разбира се, веднага отхвърлих това предположение, но все пак то влезе в главата ми като нещо съвсем ново.

— И не е ли лекомислена? — запита леля.

— Лекомислена ли, лельо? — Можех само да повторя това безоснователно предположение със същото негодувание, с каквото се бях отнесъл и към първото.

— Добре, добре! — възкликна тя. — Аз само питам. Ни най-малко не я подценявам. Клетата ми влюбена двойчица! И значи си представяте, че сте създадени един за друг, и си въобразявате, че животът ви ще бъде нещо като приятно пиршество, в което вие ще играете роля на сладкиши, така ли?

Тя ми зададе този въпрос така мило и с такава кротост, полушеговита и полунажалена, че наистина се трогнах.

— Знам, лельо, че сме млади и без житейска опитност и сигурно много от мислите и думите ни са глупави, обаче действително се обичаме дълбоко. Ако само си помисля, че Дора може да обича някого друго или да престане да ме обича, или пък че аз мога да обичам друга или да престана да я обичам — просто не знам какво бих направил — навярно бих се побъркал!

— А, Трот! — възкликна леля, като поклати глава и се усмихна тъжно: — Ти си сляп, сляп, сляп!

— Познавам едного, Трот — подхвана след малко мълчание леля, — с много мек характер, който по пламенността на чувствата си много ми напомня на клетата си майка. Но този човек, Трот, се нуждае от някого с по-голяма твърдост от неговата, за да го поддържа и подкрепя. Да, Трот, той се нуждае от твърдост и крепкост!

— О, лельо, само ако знаеш Дорината твърдост каква е! — провикнах се аз.

— Трот, Трот! — повтори отново тя. — Ти си сляп, сляп! — И без да знам защо, почувствувах смътно загубата на нещо скъпо да се надвисва върху мен като тъмен облак.

— Както и да е — продължи леля, — не искам да наострям две млади същества едно срещу друго, нито пък да ги правя нещастни; така че, макар и в случая да се касае за младежко увлечение, а твърде често младежките увлечения — не искам да кажа, че това става винаги, — твърде често младежките увлечения се изпаряват бързо. Но това съображение не ще ни попречи да погледнем сериозно на работата и да се надяваме на щастлив край. Има достатъчно време нещата да се развият по предназначения си път!

Общо взето, това не беше много утешително за един пламенно влюбен младеж, но бях доволен, че съм се доверил на леля. Тъй като забелязах, че тя е изморена, благодарих ѝ горещо за тази проява на любовта ѝ към мен и след като си пожелахме мило лека нощ, тя си взе нощната шапчица и се прибра в спалнята ми.

Колко нещастен се почувствувах, когато си легнах! Как горчиво си мислех, сега мистър Спенлоу ще гледа на мен като на бедняк. Да, сега вече не бях това, което си мислех, че съм, когато предложих любовта си на Дора. Съзнавах, че най-благородното нещо, което трябваше да направя, беше да ѝ разправа в какво положение се намирам и да я освободя от дадената дума, ако тя сметне за необходимо. Размишлявах си също така как ще трябва да преживявам, докато съм още на стаж и не печеля нищо; мислех си върху необходимостта да направя нещо, за да помогна на леля, макар и да не виждах никакво разрешение; за това, че ще дойде момент, когато няма да имам дребни пари за харчене, ще нося оръфани дрехи, няма да мога да ѝ правя малки подаръци, няма да яздя елегантни сиви коне, няма да мога да се показвам в благоприятна светлина! Знаех, че тези мои мисли са подли и егоистични и се измъчвах, задето се тревожа така много за собствените си беди, но любовта ми бе толкова дълбока, че ми бе невъзможно да постъпвам иначе. Знаех, че е низост да мисля по-малко за леля и повече за себе си, но при това положение не можех да мисля за Дора, без да бъда егоист, а не можех да сложа Дора на второ място след който и да било смъртен. Колко нещастен бях през тази нощ!

През цялото време сънувах бедността във всичките ѝ форми, обаче, изглежда, че съм сънувал, без всъщност да съм спал. Ту се

виждах като някакъв дрипльо, който продава на Дора кибрит — шест снопчета клечки за половин пени; ту се появявах в съда с обувки, но по нощница и мистър Спенлоу ме смъмряше, че клиентите ме виждат в такъв въздушен костюм; ту събирах жадно трохите, които падаха от всекидневния бисквит на мистър Тифи, който той редовно изяждаше, когато часовникът на катедралата „Сейнт Пол“ удряше един; ту пък напразно се мъчех да си извадя позволително, за да се венчая за Дора, като нямах пари за необходимата такса, вместо която предлагах едната от ръкавиците на Юрая Хийп, която обаче бе отхвърлена от всички в съдилището. И през всичкото това време не губех усещането, че се намирам в собствената си стая, като се мятах подобно на заседнал кораб в море от завивки.

Леля също така беше неспокойна, тъй като често я чувах да се разхожда напред-назад из спалнята. Два или три пъти през нощта се появи в стаята ми, обгърната в дългия си фланелен халат, с който изглеждаше най-малко седем фута висока, и подобна на разтревожено привидение сядаше на единия край на дивана, на който бях легнал. Когато влезе първия път, аз се стреснах уплашен. Тя ми съобщи как от някаква особена светлина на небето предполагала, че Уестминстърското абатство е в пламъци, и уплашено ме запитва дали смятам, че ако вятърът промени посоката си, огънят няма да обхване и Бъкингъм Стрийт. След като полежах малко, открих, че е седнала край мен, шепнейки: „Клетото момче!“ Почувствувах се двадесет пъти по-нещастен, като видях как предано мислеше тя само за мен и колко егоистично аз гледах само себе си.

Просто невероятно ми беше, че една такава дълга за мен нощ може да бъде кратка за другите. Това ме унесе в нови мисли и си представях как някъде са се събрали много хора, които прекарват дълги часове в танци, докато най-после и това се превърна в сън, заслушах се в някаква еднообразна мелодия и виждах Дора да танцува все един и същ танц, без да ми обръща никакво внимание. Човекът, който през цялата нощ бе свирил на флейта, напразно се мъчеше да нахлузи на инструментите си една обикновена нощна шапка. Точно в този миг се събудих, или по-право престанах да се мъча да заспя, и най-после видях слънцето да грее през прозореца.

През онези дни в дъното на една от малките улички на квартала ни имаше стара римска баня, която може би стои там и досега и в която

често отивах да се полея със студена вода. Облякох се колкото можех по-тихо и като оставих Пеготи да се грижи за леля, се хвърлих с главата напред в студения басейн, след което отидох да се поразходя до Хамстед. Надявах се, че това ще поосвежи разсъдъка ми и изглежда, че наистина сполучих, тъй като скоро дойдох до заключение, че първата стъпка, която трябва да предприема, е да видя дали не мога да напусна стажа си и да си взема обратно внесената такса. Закусих в една сладкарничка и се упътих към съдилището през току-що полетите улици и край приятно ухаещите летни цветя по градините и кошниците, които цветарите носеха върху главите си.

Предприел тази първа стъпка, с която исках да посрещна промяната в положението ни, пристигнах в канцеларията толкова рано, че имах на разположение цял половин час, преди старият Тифи, който винаги се явяваше пръв, да пристигне с ключа си. После седнах в сенчестото си ъгълче, гледах слънчевата светлина върху отсрещните комини и си мислех за Дора, докато дойде мистър Спенлоу, цял колосан и накъдрен.

— Как сте, Копърфийлд? — запита ме той. — Чудесна сутрин.

— Наистина прекрасна сутрин, сър — отвърнах аз. — Мога ли да ви кажа една дума, преди да отидете в съда?

— Разбира се — отговори ми той. — Елате в стаята ми.

Последвах го в частния му кабинет и той се залови да облича тогата си и да се нагласява пред малко огледало, окачено от вътрешната страна на вратата на владения в стената гардероб.

— Със съжаление трябва да ви съобщя, че имам доста обезпокоителни новини от леля.

— Боже мой! Надявам се, че не е парализирана, нали?

— Работата няма нищо общо със здравето ѝ, сър — отвърнах. — Трябвало е да понесе много голяма парична загуба. Фактически останало ѝ е съвсем малко.

— Вие ме слисвате, Копърфийлд! — провикна се мистър Спенлоу.

Аз поклатих глава.

— Наистина, господине, работите ѝ сега са така променени, че бих желал да ви попитам дали ще бъде възможно, като пожертваме, разбира се, част от внесената такса — прибавих в миг аз, след като

видях изражението на лицето му, — да развалим нашия договор относно моя стаж.

Никой не може да си представи какво ми струваше да направя това предложение. Все едно, че исках като услуга да ме отделят от Дора.

— Да развалим договора ли, Копърфийлд? Да го развалим? Обясних му със сравнителна твърдост, че просто не знам откъде ще мога да си набавям средства за преживяване, ако самичък не се заломя да работя нещо. За бъдещето си не се страхувам — обясних му аз, като особено наблегнах на последното обстоятелство, за да му дам да разбере, че все още мога да бъда считан годен за бъдещ зет, когато тези дни официално поискам дъщеря му, — обаче — допълних аз — понастоящем трябва да разчитам само на това, което сам успея да спечеля.

— Страшно много съжалявам, като чувам всичко това, Копърфийлд — каза мистър Спенлоу. — Страшно много съжалявам. Не е никак обичайно да се развалят договори поради подобни причини. Това съвсем не е професионален начин на действие. И не би трябвало да се създава подобен прецедент. Ни най-малко. Обаче едновременно с това...

— Вие сте много добър, сър — промълвих аз, като предчувствах някаква отстъпка.

— Не, не, не казвайте това — отвърна мистър Спенлоу. — Едновременно с това исках да кажа, че ако съдбата не ми бе вързала ръцете — ако няхах съдружник — мистър Джоркинс...

В миг надеждите ми се сринаха, но направих нов опит.

— Мислите ли, сър — подхванах отново аз, — че ако спомена пред мистър Джоркинс...

Мистър Спенлоу поклати обезкуражително глава.

— Пази боже, Копърфийлд — отвърна той, — да проявя несправедливост към когото и да било, още по-малко пък спрямо мистър Джоркинс. Обаче аз познавам своя съдружник, Копърфийлд. Мистър Джоркинс не е човек, който би погледнал благосклонно на предложение от подобен характер. Мистър Джоркинс много трудно отстъпва от утъпкания път. Вие го знаете какъв е!

Положително не знаех нищо за него освен това, че отначало е работил самичък, а сега живее в някаква къща близо до Монтегю

Скуеър, която страшно много се нуждае от пребоядисване; че идва много късно на работа и си отива много рано; че, както изглеждаше, не го питаха за нищо и че на горния етаж си имаше някаква тъмна дупка за стая, където не се вършеше никаква работа и където имаше един стар бележник от жълтеникава хартия на писалището му, неопетнен от мастило, и за който се носеше слух, че съществува от двадесет години.

— Имате ли нещо против, ако му спомена за тази работа, сър? — запитах го аз.

— Ни най-малко — отвърна мистър Спенлоу. — Обаче имам известна опитност с мистър Джоркинс, Копърфийлд. Бих желал да беше иначе, тъй като много щях да бъда доволен да се споразумея с вас. Нямам абсолютно нищо против, ако поговорите с мистър Джоркинс, щом смятате, че това би имало някакъв смисъл.

Като се възползувах от позволението му, дадено ми с горещо ръкостискане, аз се върнах и седнах на мястото си. Докато чаках мистър Джоркинс, си мечтаех за Дора и поглеждах към слънчевата светлина, която се прокрадваше надолу от комините по стената на отсрещната къща. Когато той се появи, веднага се качих в стаята му и, види се, той страшно много се зачуди, когато ме видя пред себе си.

— Влезте, мистър Копърфийлд — каза мистър Джоркинс. — Влезте!

Влязох и седнах, след което му обясних работата по същия начин, както я бях обяснил и на мистър Спенлоу. Мистър Джоркинс съвсем не беше такова страшно създание, за каквото можеше да си го помисли човек. Беше едър, кротък човек, на около шестдесет години, с гладко лице и смъркаше толкова енфие, че в съдилището се говореше как се поддържал само с това възбудително средство, тъй като в организма му нямало място за никаква друга храна.

— Предполагам, че сте говорили за това и на мистър Спенлоу, нали? — каза мистър Джоркинс, когато ме изслуша доста търпеливо докрай.

Отговорих утвърдително и казах, че той споменал и неговото име.

— Той каза, че аз ще се противопоставя, така ли? — запита мистър Джоркинс.

Бях длъжен да призная, че мистър Спенлоу бе допуснал тази възможност.

— Трябва със съжаление да ви кажа, мистър Копърфийлд, че не мога да сторя нищо за вас в това отношение — каза мистър Джоркинс развълнувано. — Работата е там, че... но сега имам среща в банката, ако бъдете така добър да ме извините.

С тези думи той стана забързано и тъкмо излизаше от стаята, когато се осмелих да го запitam дали не намира друг начин да се справим с тази работа.

— Не! — възкликна той, като се спря на вратата, за да поклати глава. — О, не. Вие знаете, че се възпротивявам на подобни начини на действие — каза мистър Джоркинс бързо, като излизаше. — Вие трябва да знаете — прибави той, като отново погледна нервно през вратата, — вие знаете, че ако мистър Спенлоу се възпротивява...

— Той лично няма нищо против, сър — казах аз.

— О! Лично! — повтори мистър Джоркинс нетърпеливо. — Уверявам ви, мистър Копърфийлд, че това е невъзможно. Работата е безнадеждна! Това, което искате, не може да стане. Аз — аз наистина имам среща в банката. — С тези думи той просто избяга и доколкото разбрах, трябваше да минат три дни, преди да се появи отново в съда.

Твърдо решен да не пропусна никаква възможност, почаках, докато мистър Спенлоу се върна, и му разправих случилото се, като му дадох да разбере, че имам надежда той да склони неумолимия Джоркинс, стига само да реши да стори това.

— Копърфийлд — подхвана мистър Спенлоу с любезна усмивка, — вие не познавате моя съдружник така добре, както го познавам аз. Далеч съм от мисълта да го обвиня в неискреност, но мистър Джоркинс има обичай да отказва по начин, който често може да заблуди хората. Наистина, мистър Копърфийлд! — възкликна той, като поклати глава. — Невъзможно е да се склони мистър Джоркинс, вярвайте!

Просто не можех да разбера кой от двамата съдружници се противопоставяше на сполучливия изход на работата ми, обаче виждах съвсем ясно, че в тази кантора цари дух на упорство, поради което ми бе невъзможно да си възвърна хилядата фунта стерлинги. Изпълнен с горчиво отчаяние, за което си спомням с всичко друго, но не и с удоволствие, тъй като тази несполука много ме засягаше (макар и във връзка с Дора), напуснах кантората и се отправих за вкъщи.

Мъчех се да се подготвя и за най-лошото и да размисля върху начините, чрез които трябваше да се справим с бедите, които ни носеше

бъдещето, когато един закрит файтон изтопурка иззад гърба ми, спря се до самите ми нозе и ме накара да погледна нагоре. Една хубава ръка се бе протегнала към мен през прозорчето и видях усмивката на онова лице, което още от момента, когато се бе извърнало към мен от старата дъбова стълба с широката балюстрада, ме бе изпълнило с покой и сладост; същото онова лице, което винаги свързвах с кротката красота на стъклописния черковен прозорец.

— Агнеса! — възкликнах весело аз. — Скъпа ми Агнеса, какво щастие е да видя тъкмо теб!

— Наистина ли? — запита ме тя със сърдечния си глас.

— Тъй много ми се иска да си поговорим — казах аз. — За мен е такава утеха само да те гледам! Ако бих имал магическа пръчка, няма никой друг, който да бих пожелал да се яви пред мен, освен ти!

— Какво? — отвърна Агнеса.

— Е, да, може би най-напред бих пожелал да видя Дора — признах поруменял аз.

— Надявам се, че първо нея, разбира се — каза смеешком Агнеса.

— Да, но след нея теб! — казах аз. — Къде отиваш?

Тя бе тръгнала към квартирата ми, за да се види с леля. И тъй като денят бе прекрасен, с радост слезе от файтона, който миришеше на конюшня (бях държал главата си вътре през време на целия ни разговор). Отпратих файтонджията, тя ме взе подръка и тръгнахме заедно. За мен тя беше самото възплъщение на надеждата. Колко различно се чувствавах сега, когато Агнеса беше до мен!

Леля ми й пратила една от обичайните си къси записки, със съдържание малко по-голямо от това на една банкнота, с които винаги се изчерпваше епистоларното й изкуство. В нея й съобщила, че я сполетяла беда и затова напускала Дувър завинаги, но се била примирила и се чувствувала така добре, че нямало защо да се безпокоят за нея. Агнеса веднага се упътила за Лондон, за да се срещне с леля; между двете съществуваше дружба, която бе започнат още от времето, когато аз отидох да живея в дома на мистър Уикфийлд. Агнеса ми съобщи, че не била сама. С нея дошъл баща ѝ, както и Юрая Хийп.

— И сега те са съдружници — казах аз. — Дявол да го вземе!

— Да — каза Агнеса. — Те дойдоха тук по някаква работа и аз се възползувах от идването им, за да ги придружа. Няма защо да мислиш, че пристигането ми в Лондон се дължи само на алтруистични мотиви,

Тротууд, тъй като — не знам, може и да се лъжа — обаче никак не ми се иска да оставям татко сам с него.

— Той все още ли упражнява същото влияние върху мистър Уикфийлд?

Агнеса поклати утвърдително глава.

— У дома има такава промяна — каза тя, — че ти едва ли би познал милата ни стара къща. Сега те живеят у нас.

— Кой „те“? — запитах аз.

— Мистър Хийп и майка му. — Той спи в твоята стая — каза Агнеса, като ме погледна право в лицето.

— Бих желал да имам власт над сънищата му — казах аз. — Тогава едва ли би спал дълго в нея.

— За себе си съм задържала малката си стая, в която подготвях уроците си. Как лети времето! Спомняш ли си я? Малката, облицована с дърво стаичка, която се отваря към всекидневната.

— Дали си я спомням ли? Та не те ли видях за първи път, когато излизаше точно от нейната врата, с чудноватата си малка кошничка с ключове на кръста си?

— Да, тя си е останала съвсем същата — каза Агнеса усмихнато. — Радвам се, че с такова умиление си спомняш за нея. Тогава бяхме много щастливи.

— Наистина, че бяхме щастливи — казах аз.

— Все още пазя тази стаичка за себе си, но не мога винаги да оставям мисис Хийп самичка и се чувствавам длъжна да ѝ правя компания, когато често бих предпочела да съм сама — каза кротко Агнеса. — Обаче нямам друго основание да се оплаквам от нея. Ако понякога ме уморява с хвалби за сина си, не трябва да забравям, че за една майка това е напълно естествено. Той се държи към нея като истински добър син.

Погледнах Агнеса, когато произнасяше тези думи, без да схвана в израза ѝ каквото и да било подозрение за неговите кроежи. Кротките ѝ, но будни очи срещнаха моите с обичайната си прямота и в спокойното ѝ лице не се долавяше никаква промяна.

— Едничкото зло, което тяхното присъствие носи вкъщи, е, че сега не мога да бъда близо до татко така, както бих желала — тъй като Юрая е непрестанно помежду ни, — не мога да бдя над него така усърдно, както ми се иска, ако изобщо не е много смело от моя страна

да казвам това. Но ако някакво лукавство или измама се упражняват срещу него, надявам се, че в края на краищата искрената любов и истината ще се окажат по-силни. Вярвам, че безкористната любов и истината винаги излизат по-силни от злото и подлостта в света.

Светлата ѝ усмивка, която не можех да видя на никое друго лице, замря тъкмо когато си мислех колко благотворно действа тя и колко позната ми беше едно време. Като измени бързо израза си, Агнеса ме запита дали знам какво е докарало лелиното разорение (вече бяхме дошли много близо до квартирата ми). Отговорих ѝ отрицателно и ѝ казах, че леля още не ми е разкрила работите си. Това накара Агнеса да се замисли и ми се стори, че почувствувах как ръката ѝ потрепна в моята.

Намерихме леля сама, в доста възбудено състояние. Между нея и мисис Круп възникнало различие в мненията относно един твърде абстрактен въпрос: дали е прилично за една дама да живее в квартира, обитавана от ерген; и тъй като се показала съвсем равнодушна към обичайните спазми на мисис Круп, леля прекъснала спора, като ѝ казала направо, че мирише на моето бренди, и я помолила да напусне стаята. Мисис Круп счела, че и двата тези израза могат да ѝ дадат правото да я даде под съд и изказала мнението, че наистина ще се възползува от това свое право.

Леля обаче успя скоро да се успокои и ни съобщи, че Пеготи била навън с мистър Дик, за да му покаже гвардейските упражнения. Много се зарадва на Агнеса и ни посрещна с истинско добро настроение, като по-скоро се гордееше със сполучливия край на стълкновението си с мисис Круп. Когато Агнеса си сложи шапката на масата и седна край нея, не можех да не си помисля, като гледах кротките ѝ очи и лъчезарното ѝ чело, колко естествено беше да я виждам тук. Нищо чудно, че макар и да беше толкова млада и неопитна в житейските работи, леля ѝ се доверяваше с такова спокойствие. Наистина колко силна беше тя в искрената си любов и вяност.

Заприказвахме за лелината загуба и им разправих какво се бях опитал да сторя тази сутрин.

— Постъпил си твърде необмислено, Трот — каза леля, — но доброто ти намерение е похвално. Ти си великодушно момче — младеж, би трябвало да кажа — и аз се гордея с теб, миличък. А сега,

Трот и Агнеса, нека да погледнем случая „Бетси Тротууд“ право в лицето и да видим как стои работата.

Забелязах как Агнеса пребледня, когато обърна сериозно поглед към леля, която от своя страна също така погледна внимателно Агнеса, докато галеше котката си.

— Бетси Тротууд — започна леля — никога досега не е разправяла никому за финансовото си положение — говоря за себе си, Тротууд, а не за сестричката ти. Тя имаше известно имущество — не е важно какво, но то беше достатъчно, за да може да преживява. Даже ѝ оставаше — тя си бе спестила една сума и по този начин го бе увеличила. Отначало държеше този свой капитал вложен в държавни ценни книжа, а после по съвета на своя адвокат го употреби за финансови операции от частно естество, което ѝ беше твърде изгодно, тъй като ѝ носеше добри лихви. Така вървя до деня, когато ѝ изплатиха всичко. И тогава Бетси реши да го вложи другаде. Сега си мислеше, че е по-опитна от адвоката си, който по това време вече не беше такъв способен делови човек, както преди — думата ми е за баща ти, Агнеса. Затова тя реши сама да си свърши работата. Така че, както казват хората, „занесе свинете си на чуждестранен пазар“ — продължи разказа си леля. — Той обаче се оказа твърде лош пазар. Най-напред тя изгуби в областта на минното дело, а сетне в някакво си глупаво предприятие за откриване на потънали в морето съкровища — обясни тя, като си почеса носа. — После отново загуби в разни минни компании и най-после, уж за да поправи работите, претърпя загуба и като вложи парите си в банкови операции. За известно време не знаех на какво точно възлизаше участието ми в тази банка, която беше чак на другия край на света, но в края на краищата тя фалира и никога вече няма да е в състояние да изплати ни едно петаче от дълговете си. Бетсините петачета обаче бяха вложени всички там и сега тя е фалирала подобно на банката. Но колкото по-малко приказки, толкова по-добре — завърши философски леля, като хвърли тържествуващ поглед към Агнеса, чието лице малко по малко бе придобило предишния си румен цвят.

— Скъпа мис Тротууд, това ли е цялата история? — запита тя.

— Надявам се, дете мое, че и това е достатъчно — каза леля. — Предполагам, че ако имах повече пари за губене, работата нямаше да свърши дотук. Не се съмнявам, че Бетси би съумяла и тях да загуби по

същия начин. Но тъй като нямам повече пари, нямам и какво повече да ви разправам.

Агнеса я слушаше със затаен дъх. Тя ту поруменяваше, ту побледняваше, но накрая взе да диша по-спокойно. Знаех си защо беше всичко това. Навярно се страхуваше, че клетият ѝ баща може би е виновен по някакъв начин за случилото се. Леля взе ръката ѝ в своята и се засмя.

— Дали това е всичко? — повтори леля. — Да, разбира се, всичко, само липсва обикновеният завършек: „И оттогава нататък тя заживя щастлива“. Може би пък скоро ще дойде ден, когато и това ще мога да кажа за Бетси. А сега, Агнеса, ти имаш мъдра главица. Както и ти, Трот, в известни отношения, макар и да не мога винаги да ти направя този комплимент. — При тези думи леля поклати насреща ми глава с присъщата си енергичност. — Какво трябва да се предприеме? Къщичката би могла да донесе, да речем, седемдесет фунта стерлинги годишно. Смятам, че спокойно можем да приемем тази сума. Е, добре! И това е всичко, което имаме — заяви леля, която подобно на много коне имаше обичай изведнъж да спре тъкмо когато дава вид, че ще продължи още доста. — После — подхвана тя след малко — да не забравяме и Дик. Той си има около сто лири годишно, обаче тази сума трябва, разбира се, да се изразходва само за него. По-скоро бих се решила да го отпратя от себе си, макар и да знам, че съм едничкият човек, който го цени, отколкото да го държа и да не харча собствените му пари само за него. Как бихме могли Трот и аз да караме с тези средства? Какво ще кажеш ти, Агнеса?

— Това, което аз казвам, лельо — намесих се, — е, че трябва да предприемем нещо.

— Да не би да искаш да отидеш във войската — запита разтревожено леля ми — или пък да станеш моряк? Не желая и да чуя подобно нещо. Ти трябва да станеш само проктор. Нямам намерение да те оставя да си счупиш главата, господинчо, в това можеш да бъдеш сигурен.

Тъкмо се готвех да ѝ обясня, че нямам предвид подобно нещо, когато Агнеса запита дали квартирата ми е наета за дълъг срок.

— Ти, мила моя, засягаш тъкмо най-важния засега въпрос — каза леля. — Длъжни сме да задържим квартирата му поне още шест месеца, освен ако намерим някого да я пренаеме, което обаче не ми се

струва възможно. Последният наемател е умрял тук. То се знае, петима души от всеки шест положително биха умрели — при тази жена с бархетната роба и фланелената фуста. Имам малко готови пари и съм напълно съгласна с теб, че най-доброто, което можем да сторим сега, е да останем тук, докато изтече срокът, и да намерим наблизко някоя стая за Дик.

Сметнах, че е мой дълг да загатна на леля, че ще ѝ бъде доста неудобно да живее в състояние на постоянна партизанска война с мисис Круп, обаче тя отхвърли това възражение, като заяви, че при първия опит за враждебни действия е готова да смае мисис Круп до края на живота ѝ.

— Мисля си, Тротууд — каза Агнеса смирено, — че ако би имал време...

— Аз имам твърде много време, Агнеса. Винаги съм свободен след четири или пет часа, а също така имам време и рано сутрин. Общо взето — прибавих аз, като почувствувах как се изчервявам при мисълта колко дълги часове губех да се разхождам из града и нагоре-надолу по пътя за Норууд, — имам на разположение доста време.

— Предполагам, че не би имал нищо против някаква секретарска работа — каза Агнеса, като се приближи до мен и заговори с нисък глас, така изпълнен с надежда и сладостна загриженост, че и до ден днешен си го спомням.

— Да имам нещо против ли, скъпа Агнеса?

— Защото — продължи тя — доктор Стронг удържа думата си да се оттегли от работата си, дойде да живее в Лондон и попита татко дали не може да му препоръча някой секретар. Не мислиш ли, че той би предпочел да има край себе си своя стар любим възпитаник, отколкото който и да било друг?

— Скъпа Агнеса! — възкликнах аз. — Какво бих правил без теб! Ти винаги си била моят ангел хранител. Не съм ли ти казвал това и по-рано? Винаги си мисля за теб като за моя истински ангел хранител.

Агнеса ми отвърна, като се засмя мило, че един ангел хранител (тя имаше предвид Дора) ми е достатъчен. Сетне ми напомни, че докторът има обичай да се занимава в кабинета си рано сутрин и вечер — и че навярно свободното ми време ще му бъде напълно удобно. Бях изпълнен с възторг — както от мисълта, че сам ще мога да си изкарвам хляба, така също и от надеждата, че ще работя при стария си учител.

Накъсо казано, като се възползувах от Агнесиния съвет, изпратих писмо до доктора, като му изложих желанието си и му изказах намерението си да го посетя на другата сутрин в десет часа. Адресирах писмото до Хайгит, тъй като той живееше в това незабравимо за мен място, и самичък отидох да го пусна на пощата, без да губя нито минутка.

Където и да се появеше, Агнеса винаги оставяше някаква приятна следа, която неизменно караше да се чувства безшумното ѝ присъствие. Когато се прибрах, заварих кафезите на лелините птички да висят на прозореца така, както винаги бяха висели от прозореца на всекидневната ѝ в Дувър. А креслото ми, по подобие на много по-удобното лелино кресло, бе заело място край отворения прозорец. И дори кръглото зелено параванче, което леля бе донесла със себе си, беше завинтено на перваза на прозореца. Поради обстоятелството, че всичко това изглеждаше да се е направило самичко, аз знаех кой всъщност го е направил, и, разбира се, веднага познах кой бе наредил разхвърляните ми книги точно така, както биваха нареждани, когато ходех на училище. Бих познал това дори и ако предполагах, че Агнеса е далеч оттук. Представях си я как се занимава с тях и как се усмихва на безредието, в което бяха изпаднали.

Леля се отнесе твърде благосклонно спрямо Темза, която наистина изглеждаше много добре с разляната по нея слънчева светлина, макар и да не можеше да се сравни с изгледа на морето пред къщичката в Дувър. Но се показва просто непримирима срещу лондонския дим, който според думите ѝ посипвал всичко като с пипер. Пеготи веднага се зае да се сражава с този „пипер“ във всяко кътче на квартирата ми, но като я гледах, си мислех с колко много суетене дори такава добра домакиня като нея постига това, което Агнеса постигаше без никакво суетене изобщо.

Точно в този миг на вратата се почука.

— Струва ми се — каза Агнеса, като пребледня, — че това е татко. Той ми обеща, че ще дойде.

Отворих вратата и в стаята влезе не само мистър Уикфийлд, но и Юрая Хийп. Доста време не бях виждал мистър Уикфийлд. След това, което чух от Агнеса за него, бях готов да го видя много променен, обаче видът му наистина ме смая.

Порази ме не това, че изглеждаше по-стар, макар и все още да бе облечен чисто и спретнато; нито пък че лицето му имаше неестествено

червен цвят; нито дори кръвясалите му очи и нервното потрепване на ръката му, причината за което ми бе много добре известна и чието действие бях наблюдавал в продължение на няколко години. Не мога да кажа също така, че бе изгубил хубавия си вид и благородното си държане, тъй като тях все още бе запазил. Но това, което ми направи най-силно впечатление, беше, че макар и да бе запазил следите на естественото си надмощие, той се бе подчинил на това пълзящо олицетворение на подлостта — Юрая Хийп. Обстоятелството, че нещата си бяха разменили местата и сега Юрая беше силният, а мистър Уикфийлд слабият, ми причиняваше много по-голяма горчивина, отколкото мога да опиша. Ако бях видял някоя маймуна да подчинява човек, едва ли бих го сметнал за по-унизителна гледка.

Явно беше, че самият той чувствава това много ясно. Когато влезе, застана неподвижен и с наведена глава, сякаш много добре съзнаваше положението си. Но това беше само за миг, тъй като Агнеса му каза тихичко:

— Татко! Ето тук мис Бетси и Тротууд, когото ти толкова отдавна не си виждал!

Тогава той се приближи и сковано подаде ръка на леля, след което се здрависа по-сърдечно с мен.

Докато мистър Уикфийлд стоеше смутен, преди да се ръкува, видях как по лицето на Юрая Хийп се появи една отвратителна ехидно-злобна усмивка. Види се, и Агнеса я забеляза, тъй като се отдръпна от него. Невъзможно ми беше да отгатна какво видя леля и какво не видя, тъй като лицето ѝ остана съвършено неподвижно, както винаги, когато не искаше да покаже какво чувствава. Едва ли съществуваше друг човек, който да се държи така невъзмутимо като нея, когато пожелаеше това. Лицето ѝ беше просто като каменно. След това тя наруши мълчанието със свойствената си рязкост.

— Знаете ли, Уикфийлд — каза тя и той я погледна за първи път, — току-що разправях на дъщеря ви за отличния начин, по който уредих финансовите си работи, тъй като бях решила, че вие вече не сте в състояние да се грижите за тях. Посъветвах се с нея и като се има предвид какво ми е положението, изглежда, че намереният от нас изход няма да е съвсем лош. Според мен Агнеса струва колкото цялата ви фирма.

— Ако ми позволите смирено да отбележа — намеси се Юрая Хийп, като изви цялото си тяло, — аз съм напълно съгласен с мис Бетси Тротууд и бих бил истински щастлив, ако мис Агнеса действително влезе в съдружието ни.

— Тъй като самият вие сте вече там, това е напълно достатъчно, предполагам — отвърна леля. — Как се чувствувате?

В отговор на този въпрос, отправен му с удивителна рязкост, мистър Хийп стисна тромаво синята чанта, която носеше, и отвърна, че е много добре, като изрази надеждата и за нейното добро здраве.

— Ами вие, мастър — би трябвало да кажа, мистър Копърфийлд — продължи Юрая, — надявам се, че също така сте добре! Радвам се да ви видя така дори и при тези обстоятелства. — Повярвах му, тъй като, изглежда, той наистина се радваше на „тези обстоятелства“. — Те не са това, което приятелите ви биха ви пожелали, мистър Копърфийлд, обаче не са парите, които правят човека. Със скромните си изразни възможности не мога точно да кажа кое дава цена на личността, но положително не е богатството — довърши мисълта си Юрая с ново извиване на тялото си.

При тези думи той ми стисна ръката — не по обикновения начин, а като застана на доста голямо разстояние от мен и размаха ръката ми нагоре-надолу подобно на дръжката на помпа, от която малко се страхува.

— А какво ще кажете за нас, мастър Копърфийлд? — мистър, би трябвало да кажа — запита ме, умилквайки се, Юрая. — Не намирате ли, че мистър Уикфийлд просто цъфти, сър! Годиците не влияят много на нашата фирма, мастър Копърфийлд, освен дето помагат на смирените да се издигнат — говоря за майка си и за мен, както и на красивите да станат още по-красиви — думата ми е за мис Агнеса.

След този комплимент той се заизвива по такъв отвратителен начин, че леля, която седеше насреща му и го наблюдаваше, изгуби всякакво търпение.

— Дявол да го вземе този човек! — възкликна тя строго. — Какво става с него? Престанете да се гърчите, господине!

— Простете ми, мис Тротууд — отвърна Юрая. — Известно ми е, че сте нервна жена.

— Я ме оставете на мира! — още по-ядосано се провикна леля. — Как смееете да ми говорите такива работи? Нервите ми са в отлично

състояние. А ако вие, господине, сте змиорка, то дръжте се като такава. Ако обаче сте човек, владейте си крайниците! Боже мой — продължи крайно възмутена тя, — да не би да искате да ме влудите с извиванията и сгъванията си!

Мистър Хийп се смути от този взрив, както биха се смутили повечето хора, и смущението му се засили още повече, когато видя как тя отвратено се раздвижи на стола си и затресе глава, сякаш по този начин искаше да изрази цялото си презрение към него. Той обаче се обърна настрана към мен и ми каза със смирен глас:

— Много добре съзнавам, мастър Копърфийлд, че мис Тротууд, макар и да е превъзходна дама, има доста избухлив нрав (мога да кажа, че имах удоволствието да я познавам преди вас, още по времето, когато бях скромнен стажант) и много естествено е, че при настоящото положение нервите ѝ са станали още по-чувствителни. Чудното е дори, че тя не е и в по-лошо състояние! Дойдох тук само за да ви кажа, че ако има нещо, което да можем да направим при настоящото положение, било майка ми или аз, било фирмата „Уикфийлд и Хийп“, ще бъдем щастливи да ви помогнем. Така е, нали? — обърна се той с отвратителна усмивка към мистър Уикфийлд.

— Юрая Хийп действително е полезен за работата ми, Тротууд — промълви мистър Уикфийлд с глух и монотонен глас. — Аз съм напълно съгласен с това, което той току-що каза. Знаете, че винаги съм се интересувал за вас. Но независимо от това напълно споделям казаното от Юрая!

— О, каква награда е за мен — каза Юрая, като сви единия си крак с риск да предизвика ново избухване от страна на леля — да ми се оказва такова доверие! Обаче се надявам, че мога да направя нещичко, за да го пооблекча от досадните подробности на работата ни, мастър Копърфийлд!

— Юрая Хийп действително ми помага много — каза мистър Уикфийлд със същия глух глас. — Да имам такъв сътрудник, Тротууд, това значи да сваля истински товар от раменете си.

Знаех си, че червената лисица нарочно бе довела разговора дотук, та да мога да го видя в светлината, в която ми се бе представил през онази нощ, когато бе дошъл да отрови почивката ми. Злобната му усмивка отново се появи на лицето му и го видях как ме наблюдаваше.

— Татко, ти не си отиваш още, нали? — запита го загрижено Агнеса. — Не искаш ли да се върнеш с Тротууд и мен?

Предполагам, че преди да отговори, той щеше да погледне към Юрая, ако този негодник не го бе изпреварил.

— Аз съм зает с една работа — обади се Юрая. — Иначе с удоволствие бих останал при приятелите си. Оставям обаче съдружника ми да представлява фирмата ни. Мис Агнеса, винаги ваш! Желая ви всичко най-хубаво, мастър Копърфийлд, а на мис Бетси Тротууд изказвам най-смирено почитанията си!

При тези думи той се оттегли, като ни изпрати целувка с огромната си ръка и ни се захили като някаква маска.

Заприказвахме за хубавите отлетели дни в Кентърбъри и останахме така в продължение на един, два часа. Присъствието на Агнеса скоро накара мистър Уикфийлд да заприлича на това, което беше преди, макар и постоянната му потиснатост да не го бе напуснала. Въпреки нея сега той изглеждаше по-бодър. Явно беше, че изпитваше истинско удоволствие да ни слуша как си разправяме разни стари случки, много от които и той си спомняше. И какво желание го бе обхванало този живот да не се бе променил! Положителен съм, че в спокойното Агнесино лице, както и в лекото докосване на ръката ѝ имаше нещо, което му действаше чудотворно.

Мистър Уикфийлд и съдружникът му посещават леля

Леля, която по това време беше заета нещо с Пеготи в другата стая, не възнамеряваше да ни придружи до мястото, където бяха отседнали, обаче настоя аз да отида там с тях. Така и стана. Обядвахме заедно, след което Агнеса седна до него, както едно време, и му наля вино. Той взе само толкова, колкото тя му даде — като същинско дете — и тримата седнахме край прозореца, докато най-последно вечерта се спусна. Когато стана почти тъмно, той си полегна на един диван. Агнеса подложи възглавницата под главата му и постоя малко наведена над него, след което се върна до прозореца. Не беше още толкова тъмно, за да не забележа сълзите, които блестяха в очите ѝ.

Моля се на небесата никога да не забравя любовта и верността на това скъпо момиче през този период от живота ми. Защото ако сторя това, значи, че вече наближавам края си, а тогава бих желал да си я спомням най-ясно! Тя ме изпълни с такива добри намерения, така подсили волята ми чрез собствения си пример, че дори и малкото добро, което някога съм сторил, вярвам, че се дължи на нейното влияние.

А как само ми говореше за Дора, седнала в тъмното край прозореца! Как ме слушаше да я възхвалявам и прибавяше и собствените си похвали за нея! И около фигурката на малката вълшебница тя отрони няколко лъчи от собствената си кристална светлина, която ми я направи още по-скъпа и по-невинна! О, Агнеса, скъпа сестрице, ако знаех тогава това, което едва после научих!...

Когато си тръгнах, на улицата видях някакъв просяк. Обърнах поглед към прозореца, мислейки си за спокойните ѝ ангелски очи, когато той ме стресна, като промърмори сякаш подобно на ехо от снощните думи на леля:

— Сляп! Сляп! Сляп!

---

[1] На английски този израз, *to swing a cat there*, често се употребява, за да се означава, че дадено пространство е много тясно. Бел.пр. ↑

XXXVI ГЛАВА

ВЪОДУШЕВЛЕНИЕ

И следващия ден започнах с плуване в римската баня, след което се отправих за Хайгит. Сега обаче не бях обезсърчен. Не се боях от вехти дрехи и не въздишах по елегантните сиви коне. Цялото ми отношение към последните ни беди бе свършено променено. Това, което трябваше да направя, бе да докажа на леля, че добротата, която беше проявила към мен в миналото, не е прахосана напразно за някакъв бездушен неблагодарник. Това, което трябваше да направя, бе да взема брадвичката си в ръце и самичък да си проправя пътя през гората на мъчнотиите, като изкоренявам дърветата, докато стигна до Дора. Крачех така бързо, сякаш всичко можеше да се свърши само с вървене.

Когато се озовах на познатия ми хайгитски път, отправен към сериозна цел, а не за удоволствие, както в миналото, с което той беше свързан в паметта ми, почувствувах, че сякаш в живота ми е настъпила пълна промяна. Това не ме обезсърчи. С новия ми живот идваше и новата му цел, новият му смисъл. Усилията щяха да бъдат огромни, а наградата безценна. Тази награда беше Дора и трябваше да бъде спечелена.

Така много се бях унесъл в тези свои мисли, та дори малко съжалявах, че дрехите ми още отсега не изглеждат износени. Горещо желях да изкоренявам дърветата в гората на мъчнотиите при обстоятелства, които трябваше да докажат силата ми. Дори ми хрумна да помоля един стар човек с очила с телена рамка да ми заеме за малко тесличката си, с която ломеше камъни по пътя, за да мога да пробия пътя си към Дора през гранитни скали. Така много се бях въодушевил от собствените си чувства и така се бях задъхал, сякаш вече бях спечелил кой знае колко пари. В това състояние се приближих до една малка къщичка, която се даваше под наем, и я огледах отблизо — тъй като чувствувах нужда да бъда практичен. Тя би била отлична за мен и Дора. Имаше си дори малка предна градинка, в която Джим да тича и лае по търговците през летвите на оградата, както и чудесна стая на

горния етаж за леля. Отново излязох на пътя, по-сгорещен и по-задъхан от по-рано, и се втурнах към Хайгит с такава бързина, че пристигнах там цял час преди определеното от мен време, поради което, за да бъде готов за посещението си, трябваше да се поразходя и поразхладя.

Първата ми грижа след това беше да намеря къщата на стария доктор. Тя не беше в тази част на малкото градче, където се намираше домът на мисис Стиърфорд, а тъкмо в противоположна посока. Когато открих това, се върнах, обхванат от непобедимо желание, и свих по една пътечка срещу къщата на мисис Стиърфорд. Надникнах над извивката на градската стена. Прозорците на стаята му бяха затворени с капаци. Вратите на стъклената галерия стояха разтворени и Роза Дартъл, гологлава, се разхождаше с бързи крачки нагоре-надолу по постланата с чакъл пътечка покрай моравката. Тя ми приличаше на свирепо същество, което влачи веригата си напред-назад по една утъпкана пътека, а някакъв нестихващ огън непрестанно изгаря сърцето ѝ. Тихичко се отдалечих от наблюдателния си пост, изпълнен със съжаление, че съм дошъл до това място, като продължих да се разхождам до десет часа. Черквата с деликатната си заострена камбанария тогава не се издигаше на хълма, така че не можеше да ми посочи колко е часът. На сегашното ѝ място се намираше училищна сграда от червени тухли и ми направи впечатление, че трябва да е твърде приятно да се учи в нея.

Наближих вилата на доктора. Беше хубава стара постройка, за която, ако се съди по току-що довършените поправки и украса, той трябва да бе изразходвал доста средства. Видях и него да се разхожда в градината, с гамашите си и всичко, както го знаех в миналото, сякаш не бе престанал да се разхожда още от времето, когато му бях ученик. Край него се виждаха също така и старите му приятели — наблизо имаше доста височки дървета и два или три гарвана пристъпяха по тревата и гледаха подире му, сякаш кентърбърийските им братя им бяха писали за него, и сега те не го изпущаха от погледа си.

Знаех си, че е съвсем безнадеждно да се опитвам да му привлека вниманието от такова разстояние, и затова се осмелих да отворя портата и да тръгна подир него, за да можем да се срещнем, когато той се върне. Като стори това и се приближи към мен, той ме загледа замислено в продължение на една-две минути, очевидно без да мисли за мен; сетне

на добродушното му лице се изписа необикновено удоволствие и той ме хвана сърдечно с двете си ръце.

— Я виж ти, драги ми Копърфийлд — каза докторът, — та вие сте станали същински мъж! Как сте? Много се радвам, че ви виждам. Да, драги ми Копърфийлд, колко много сте се променили! Та вие сте истински — да — я виж ти!

Изказах увереност, че както той, така и мисис Стронг са добре.

— О, да! — каза докторът. — Ани е добре и много ще се зарадва, когато ви види. Вие винаги сте ѝ били любимец. Самата тя каза това снощи, когато ѝ показах писмото ви. И — да, разбира се — вие си спомняте за мистър Джек Молдън, нали?

— Много добре си го спомням, господине.

— То се знае — каза докторът. — Разбира се. И той също така е много добре.

— Той върна ли се вече, господине? — запитах аз.

— От Индия ли? — каза докторът. — Да. Мистър Джек Молдън не можа да понесе тамошния климат. Мисис Марклъхъм — вие не сте забравили мисис Марклъхъм, нали?

Нима можех да забравя Стария воин! При това за толкова късо време!

— Мисис Марклъхъм — продължи докторът — много се тревожеше за него, горкичката, така че отново трябваше да го приберем тук; намерихме му и работа, която му допада много повече.

Достатъчно добре познавах мистър Джек Молдън, за да отгатна, че службата му навярно не изисква много работа и е добре заплатена. Като се разхождаше напред-назад с ръка върху рамото ми, обърнал насърчително благото си лице към мен, докторът продължи:

— А сега, драги ми Копърфийлд, да си поговорим за вашето предложение. За мен то е много приятно и ще ми бъде от голяма полза, обаче не мислите ли, че бихте могли да сполучите по-добре? Вие така много се проявявахте, когато бяхте при мен! При вашите способности и знания пред вас се открива широко поле на дейност. Поставили сте си основа, върху която можете да издигнете чудесна постройка, и не е ли жалко, ако трябва да посветите пролетта на живота си на работата, която аз мога да ви предложа?

Отново се разгорещих твърде много и се заех жарко да го увещавам (боя се, че сторих това с прекалено цветист език) да ме вземе

за свой секретар, като му напомних, че вече си имам професия.

— Добре, добре — каза докторът. — Всичко това е много хубаво. Обстоятелството, че сте стажант проктор не е без значение, но, добри ми млади приятелю, какво са седемдесет лири стерлинги годишно?

— Те биха удвоили прихода ни, доктор Стронг — казах аз.

— Я гледай! Така ли? Кой би могъл да си помисли подобно нещо! Впрочем заплатата няма да бъде определена само до седемдесет лири годишно, тъй като винаги съм си мислил, че ще давам и някаква добавка на младежа, който се заеме да ми стане секретар. Да, да, винаги съм имал предвид и годишния подарък — повтори докторът, като продължаваше да се разхожда напред-назад с ръка върху рамото ми.

— Драги ми учителю — казах жарко аз, — вече ви дължа повече, отколкото мога да кажа, и...

— Не, не — прекъсна ме докторът, — нищо подобно!

— Ако решите да се възползвате от свободното ми време, което е рано сутрин и вечер, и за това ми плащате седемдесет лири годишно, вие ще ми окажете истинска услуга.

— Я виж ти! — възкликна наивно докторът. — Само като си помисли човек, че такава малка сума може толкова да помогне! Я виж ти! Но вие ми обещавате, нали, че ако си намерите някоя по-изгодна работа... Давайте ми честна дума, че ще я вземете, нали? — каза докторът, който винаги имаше обичай да се обръща към чувството ни за чест, когато бяхме ученици.

— Добре, сър, давам ви честна дума! — отвърнах по стария ученически маниер.

— Тогава така да бъде! — каза той, като ме тупна по рамото и задържа ръката си там, докато продължавахме да се разхождаме.

— И ще бъда двойно по-щастлив, сър, — казах аз (дано ми се прости това малко ласкателство) — ако работата ми бъде във връзка с гръцкия речник.

Докторът се спря, отново ме тупна приятелски по рамото и възкликна с такъв възторг, сякаш бях достигнал до дълбините на човешката мъдрост:

— Скъпи ми млади приятелю, отгатнахте! Касае се именно за речника!

Та и как ли би могло да бъде иначе! Джобовите му бяха изпълнени с него, както и главата му. Ако мога така да се изразя, той просто

стърчеше от цялата му личност. Докторът ми каза, че след като е напуснал учителската си професия, работата му върху речника напредвала удивително и че нищо нямало да му бъде по-удобно отколкото предложението ми да се занимаваме с него сутрин и вечер, тъй като обичаят му бил през деня да се разхожда и размишлява на свобода. Материалите за речника му били малко в безпорядък, тъй като мистър Джек Молдън, за когото тази работа била още непозната, напоследък си предложил услугите да му помага от време на време. Той обаче изказа надеждата, че в скоро време ще сложим всичко в пълен ред. По-нататък, когато вече се бяхме заловили за работа, се убедих, че мистър Джек Молдън бе объркал нещата повече, отколкото бих желал: бе изпъстрил ръкописа на доктора с толкова изображения на войници и на дамски глави, че трябваше да блуждая из страниците като из тъмен лабиринт.

Доктор Стронг беше много щастлив при мисълта, че заедно ще се заемем със знаменитата му творба, и се уговорихме, че ще започнем още на другата сутрин в седем часа. Възнамерявахме да работим всяка сутрин по два часа, както и по два-три часа вечер освен в съботен ден, когато ми бе определено да почивам. Неделен ден също така щях да бъда свободен. Тези условия ми се сториха много благоприятни.

И двамата останахме доволни от уговореното и докторът ме поведе у тях, за да ме представи на мисис Стронг, която заварихме в кабинета му да бърше праха от книгите — свобода, която той не позволяваше никому другиму.

Бяха отложили закуската си заради мен, така че седнахме заедно на масата. Не се бе минало много време, когато, преди още да бях чул някакъв звук, по лицето на мисис Стронг разбрах кой пристига. И наистина един господин на кон спря до градинската порта и като поведе животното към страничното дворче, с юзда в ръка, сякаш си беше у дома, завърза го за една халка на стената на празната постройка за екипажа и влезе в столовата с камшик в ръка. Новодошлият беше мистър Джек Молдън и както ми се стори, не бе спечелил нищо от пребиваването си в Индия. Може би това мое впечатление се обясняваше с обстоятелството, че тогава гледах с благородно негодувание на всеки млад човек, който не си пробива път с брадва в ръка през гората на мъчнотиите.

— Мистър Джек — обърна се към него докторът, — позволете да ви представя Копърфийлд!

Мистър Джек Молдън се ръкува с мен, но както ми се видя, не особено сърдечно и с равнодушно покровителствен вид, който в дъното на душата си почувствувах като доста обиден. Изобщо равнодушието и отпуснатостта, с които той се държеше, бяха просто удивителни, освен когато се обръщаше към братовчедката си Ани.

— Закусвали ли сте тази сутрин, мистър Джек? — запита го докторът.

— Аз почти никога не закувам, сър — отвърна той с глава, отметната назад в креслото. — Това ме отегчава.

— Има ли днес някакви новини? — попита докторът.

— Никакви, сър — отговори той. — Има съобщение за гладни и недоволни хора надолу на север, обаче винаги се намират хора, които да са гладни и недоволни.

Докторът стана сериозен и каза явно за да промени разговора:

— Значи няма никакви новини, а както казват, липсата на новини е добра новина.

— Във вестниците има дълго описание на някакво си убийство, сър — забеляза мистър Молдън. — Обаче винаги има хора, които биват убивани, така че не го прочетох.

По онова време тази проява на равнодушие към човешките дела и страсти съвсем не беше така широко разпространена, както забелязах това по-късно. Дойде време, когато то беше наистина на мода. Виждах съм да го проявяват с такъв успех, че е имало доста господа и дами, които са ми изглеждали не като хора, а като гъсеници. Може би тогава ми направи такова впечатление, защото беше ново за мен, обаче то нито поправи мнението ми, нито засили доверието ми спрямо мистър Джек Молдън.

— Дойдох да разбера дали Ани би желала да отиде тази вечер на опера — каза мистър Молдън, като се обърна към братовчедката си. — Този сезон това ще е последното хубаво представление: има една певица, която тя непременно трябва да чуе. Просто възхитителна е, а освен това е и чудно грозна — довърши речта си той с ненадминато равнодушие.

Докторът, винаги доволен от това, което можеше да задоволи младата му съпруга, се обърна към нея и каза:

— Ти трябва да отидеш, Ани. Положително трябва да отидеш.

— Бих предпочела да не отивам — отвърна му тя. — Много повече ми се иска да си остана вкъщи.

И без да погледне към братовчедата си, се обърна към мен, като ме запита за Агнеса и дали има някаква вероятност тя да дойде днес да я навести. Видът ѝ бе толкова смутен, че се учудих как дори докторът, който в този момент си мажеше препечена филийка с масло, оставаше сляп за очевидното.

Той обаче не виждаше нищо и ѝ каза добродушно, че е млада и че трябва да се забавлява, а не да се оставя да бъде отегчавана от един досаден старец. Освен това, каза той, много му се искало да я чуе да пее ариите на новата певица. А как би могла да стори това, ако не отиде на операта? И така докторът сам покани мистър Молдън да дойде да похапне с тях, преди да я заведе. След като всичко се уреди по този начин, той яхна коня си и отиде вероятно на работа, обаче видът му беше твърде ленив и нехаен.

На следната сутрин бях много любопитен да узная дали е отишла с него. Узнах, че изпратила да съобщят на братовчед ѝ, че няма да може да го придружи. След обедата посетила Агнеса, като настояла и докторът да отиде с нея. Върнали се през поляните, каза ми докторът, тъй като вечерта била много хубава. Помислих си дали не би отишла с братовчед си, ако Агнеса не беше в града. Нищо чудно, ако тя бе разпростряла благотворното си влияние и върху мисис Стронг!

Ани не изглеждаше много щастлива, но все пак видът ѝ не беше лош, ако изобщо това не беше преструвка. Честичко поглеждах към нея, тъй като по време на работата ни тя седеше край прозореца срещу нас, а сетне ни приготви закуската, която ние, увлечени в заниманието си, изгълтахме на части. Когато в девет часа ги напуснах, тя бе коленичила пред нозете на доктора, като му слагаше обувките и гамашите. Върху лицето ѝ имаше мека сянка, хвърлена от надвисналите над прозореца зелени листа. И по целия път до съдилището си мислех за онази вечер, когато я бях видял да го гледа, докато той ѝ четеше.

Сега дните ми бяха изпълнени с работа. Ставах в пет часа сутринта и се прибирах вкъщи към девет или десет. Но бях много доволен от това и никога не вървах бавно, като чувствавах с възторг, че колкото повече се изморявам, толкова по-достоеен ставам за Дора. Още не ѝ бях открил промяната, която бе настъпила с мен, тъй като след

няколко дни тя пак щеше да дойде да се види с мис Милс и бях решил да отложат съобщението си за тогава. Задоволих се само да ѝ намеквам в писмата си (пишехме си тайно чрез мис Милс), че имам да ѝ разправам много работи. Междувременно намалих значително количеството на употребяваната от мен помада за коса, напълно се отказах от одеколona и парфюмирания сапун и направих голямата жертва да продам три от жилетките си, тъй като те бяха твърде изящни за строгия живот, който бях започнал да водя.

Недоволен от всичко това и горящ от желание да направя още нещо в тази насока, отидох да се видя с Тредълс, който понастоящем живееше в една къща в Касъл Стрийт, Хобърн. Взех със себе си и мистър Дик, който вече два пъти ме бе придружавал до Хайгит и бе подновил приятелството си с доктор Стронг.

Повиках мистър Дик да ме придружи, защото, много разтревожен от лелините загуби и искрено убеден, че никой каторжник или роб не работи колкото мен, той бе започнал да се безпокои и притеснява, че самият той не върши нищо полезно. Бе загубил и настроението, и апетита си. В това състояние се чувствуваше по-неспособен отвсякога да се занимава с мемоарите си. И колкото по-усърдно се впускаше в тях, толкова по-често злощастната глава на крал Чарлс Първи се вмъкваше вътре. Сериозно изплашен да не би болестта му да се влоши, ако не успеем да го измамим, че върши нещо полезно, или още по-добре — ако наистина не му намерим нещо, което да може да върши, реших да видя дали Тредълс не би могъл да ни помогне. Преди да отидем, описах на приятеля си подробно всичко, което се бе случило, и той ми отговори с много сърдечно писмо, в което изразяваше съчувствието и предаността си.

Заварихме го усърдно зает с писалката си и с някакви книжа, освежаван от присъствието на стойката за саксия, както и от малката кръгла маса в ъгъла на малката му стаичка. Посрещна ни сърдечно и веднага се сприятели с мистър Дик. Той изрази непоколебимата увереност, че го е виждал и друг път, и двамата отвърнахме, че това е твърде вероятно.

Първият въпрос, който исках да задам на Тредълс, беше следният: Бях чул, че много хора, отличили се в най-различни поприща, са започнали кариерата си чрез публикуване във вестниците на записваните от тях речи и разисквания, произнасяни в парламента. И

тъй като веднъж Тредълс ми бе споменал, че една от надеждите му е вестникарската работа, аз му казах в писмото си, че искам да знам как бих могъл да се подготвя за това поприще. Сега той ме уведоми, след като предварително бе разпитал, че за да се заема с тази работа, необходимо е да знам стенография, която, по негово мнение, е толкова трудна, колкото изучаването на шест чужди езика, и че може да бъде овладяна с много прилежание в продължение на няколко години. Предполагаше съвършено основателно, че това ще ме накара да се откажа, обаче аз, като счетох, че то означава само повалянето на още няколко доста височки дървета от гората на мъчнотиите, веднага реших да си проправя пътя до Дора, като премина това препятствие.

— Много съм ти задължен, Тредълс — казах му аз. — Ще започна още утре.

Той ме погледна удивен, което беше твърде естествено от негова страна, тъй като още не знаеше в какво възторжено състояние се намирах.

— Ще си купя някое добро ръководство по това изкуство — казах аз — и ще се занимавам с него, когато съм в съда, където въобще нямам много работа. За да се упражнявам, ще стенографирам речите в съда. Тредълс, скъпи ми приятелю, ще видиш, че ще се справя!

— Господи! — възкликна Тредълс, като опули очи. — Съвсем не знаех, че имаш такъв решителен характер, Копърфийлд!

И сам не знаех как би могъл да разбере това, тъй като то беше ново и за мен. Оставих този въпрос и сложих на разискване мистър Дик.

— Знаете ли, мистър Тредълс — започна мистър Дик свенливо, — ако бих могъл да се заема с някаква подходяща работа — например да бия барабан — или пък да надувам свирка — каквато и да е!

Клетият човечец! Не се съмнявам, че би предпочел точно този вид работа пред каквато и да било друга. Тредълс, който за нищо на света не би се засмял, му отвърна сериозно:

— Но вие умеете да пишете, сър. Нали, Копърфийлд, ти ми каза това?

— Да, той е отличен в това отношение! — казах аз.

И наистина беше така. Той имаше чудесен почерк.

— Не мислите ли, сър — запита го Тредълс, — че бихте могли да преписвате някои неща, които ще ви доставям?

Мистър Дик ме погледна несигурно.

— Какво ще кажете за това, Копърфийлд?

Поклатих глава. Мистър Дик също поклати своята и въздъхна.

— Разправете му за мемоарите ми — каза той.

Обясних на Тредълс, че за него е твърде мъчно да не намесва в тях крал Чарлс Първи. Междувременно мистър Дик гледаше към Тредълс много смирено и сериозно, като си смучеше палеца.

— Но тези писания, за които ви говоря, ще бъдат изготвени и свършени и той ще трябва само да ги преписва — каза Тредълс, след като поразмисли малко. — Това няма да е без значение за мистър Дик, нали, Копърфийлд? Най-малкото би могъл да опита.

Това ни вдъхна нови надежди. Тредълс и аз се отделихме за малко настрана, за да поговорим върху начина, по който щяхме да извършим на другия ден опита си (който излезе много сполучлив), докато мистър Дик ни гледаше загрижено от мястото си.

Записвам речите на парламентарния оратор Тредълс

На една маса край прозореца на Бъкингам Стрийт сложихме работата, която Тредълс му бе приготвил, и той трябваше да направи не помня колко копия от някакъв документ из областта на частното право.

На друга маса турихме последната страница от прочутия недовършен мемоар. Обърнахме му внимание, че трябва да препише точно това, което бяхме сложили пред него, без никак да се отклонява от оригинала, и когато почувствува и най-малка нужда да вмъкне крал Чарлс Първи, веднага да отиде при мемоарите си. Настояхме да бъде грижлив и оставихме леля да го наблюдава. Тя ни доложи след това, че отначало той непрестанно хвърчал от едната маса до другата, но като разбрал, че това повече го обърква и уморява и че е много по-лесно да гледа оригинала пред себе си, скоро се заел сериозно за работа, като отложил мемоарите за по-благоприятен момент. С една дума, макар и да внимавахме да не се претрупва с работа и макар че започна истински едва след една седмица, до следната събота той спечели десет шилинга и девет пенса. Никога, докато съм жив, не ще забравя как той обиколи всички дюкяни наоколо, за да преобърне парите си в монети от шест пенса, и как ги поднесе на леля, наредени във форма на сърце върху една табла, с очи изпълнени със сълзи на радост и гордост. От момента, когато му бе възложена тази полезна работа, той беше като омагьосан и ако през онази съботна вечер имаше някой щастлив човек, той беше благодарното същество, което считаше леля за най-чудната жена в света, а мен за най-мъдрия младеж.

— Сега няма вече гладуване, Тротууд — каза мистър Дик, като се ръкува с мен в един ъгъл. — Аз ще се грижа за нея! — и замаха с десетте си шилинга в ръка, сякаш те бяха десет банки.

Не мога да кажа кой беше по-доволен, Тредълс или аз.

— Това просто ме накара да забравя мистър Микобър! — каза внезапно той, като извади едно писмо.

Последното (мистър Микобър никога не пропускаше случая да ми пише) бе адресирано до мен чрез „мистър Томъс Тредълс, член на адвокатската колегия“. То имаше следното съдържание:

Драги ми Копърфийлд,

Може би не ще се учудите много, като ви съобщя, че вече наистина нещо изскочи за мен, понеже, ако си спомняте, при последната ни среща ви казах, че очаквам подобно събитие.

Предстоящо е установяването ми в един от провинциалните градове на нашия благословен остров

(където обществото представлява щастлива смесица от клерикални и земеделски елементи). Лично аз ще бъда в непосредствена връзка с една от учените професии. Мисис Микобър и потомството ми ще ме последват. И за в бъдеще навярно пепелта ни ще се смеси в гробището, което се намира под сянката на онази постройка, благодарение на която и самият град е станал известен от Китай до Перу.

Като си взимаме сбогом с модерния Вавилон, където преживяхме много изпитания, мисис Микобър и аз ясно съзнаваме, че се разделяме може би за много години, а може би и завинаги с една личност, с която нашият семеен олтар е навеки свързан. Ако в навечерието на такава раздяла дойдете в настоящето ни жилище заедно с общия ни приятел мистър Томъс Тредълс и споделите с нас подходящите за случая чувства, вие ще облагодетелствувате Този, който Ви е навеки предан:

Уилкинс Микобър.

Радвах се, че мистър Микобър се е отървал от пепелта и въглените, с които постоянно посипваше главата си, и че най-последно наистина „е изскочило“ за него. Като научих от Тредълс, че поканата му се отнася още за същата вечер, изразих готовност да я приемам. Заедно се упътихме за дома на мистър Микобър, който той обитаваше под името мистър Мортимър и който се намираше на върха на Грейс Ин Роуд.

Това жилище имаше толкова малки размери, че заварихме близначетата, които бяха на около осем-девет години, да седят в едно легло във всекидневната, където мистър Микобър бе приготвил в една кана за умивалник своето знаменито питие. При този случай имах възможност да възобновя познанството си с мистър Микобър младши — обещаващ момък на около тринадесет години, твърде склонен към онази подвижност на ръцете и краката, която е твърде обикновено явление за младежите на неговата възраст. Също така отново бях представен и на сестра му, мис Микобър, в която, както се изрази баща ѝ, „мисис Микобър възобновява младостта си подобно на птицата феникс“.

— Драги ми Копърфийлд — каза мистър Микобър, — вие и Тредълс ни намирате на прага на емигрирането, поради което трябва да ни извините за неудобствата, които неминуемо се създават при това положение.

Отговорих му, както е подходящо в такива случаи, и като се огледах наоколо, забелязах, че семейното имущество бе вече опаковано и че количеството на багажа далеч не беше голямо. Поздравих мисис Микобър за предстоящата промяна.

— Драги мистър Копърфийлд — каза мисис Микобър, — уверена съм в приятелския интерес, който питаете към семейството ми. Моите роднини могат да считат това за заточение, ако им е угодно, обаче аз съм съпруга и майка и никога не ще изоставя мистър Микобър.

Жадна за съчувствие, тя хвърли поглед към Тредълс, който горещо одобри решението ѝ.

— Драги ми мистър Копърфийлд и Тредълс — продължи тя, — такова е поне мнението ми за задължението, което поех, когато промълвих пред олтара: „Аз, Ема, взимам тебе, Уилкинс“. Снощи препрочетох под светлината на свещта венчалната служба и дойдох до заключение, че никога не трябва да изоставям моя Микобър. И може би да греша във възгледите си относно тази служба, обаче аз никога не ще го изоставя — повтори мисълта си мисис Микобър.

— Скъпа моя — каза мистър Микобър малко нетърпеливо, — никога не съм дори помислял, че можеш да направиш подобно нещо.

— Ясно съзнавам, мистър Копърфийлд — продължи мисис Микобър, — че отсега нататък съдбата ме хвърля сред чужди хора и също така не съм забравила, че различните членове на семейството ми, на които мистър Микобър съобщи за това, като им писа по твърде благороден начин, не благоволиха да отговорят нищо. Не знам, може би съм суеверна, но, струва ми се, мистър Микобър е орисан никога да не получава отговори на повечето писма, които изпраща. От мълчанието на членовете на семейството ми предугаждам, че се възпротивяват на взетото от мен решение, но аз никога не ще се оставя да бъде отклонена от пътя на дълга, мистър Копърфийлд, дори и от татко и мама, ако бяха живи.

Извазах ѝ увереността си, че е поела най-правия път.

— Може би човек прави жертва, когато се заравя в едно малко катедрално градче — подхвана отново тя, — но, мистър Копърфийлд,

ако за мен това е жертва, колко по-голяма е тя за човек със способностите на мистър Микобър.

— О, значи отивате в някое катедрално градче, така ли? — запитах аз.

Мистър Микобър, който беше зает да ни налива от съдържанието на каната, отвърна:

— Отиваме в Кентърбъри. Фактически, драги ми Копърфийлд, поел съм известен ангажимент, по силата на който постъпвам на служба при нашия приятел Хийп, на когото ще помагам и ще му служа в качеството си на — и ще бъда — негов доверен чиновник.

Гледах изумен мистър Микобър, комуто учудването ми доставяше голямо удоволствие.

— Длъжен съм да ви поясня — каза той твърде важно, — че деловите навици и разумните внушения на мисис Микобър доведоха до този резултат. Ръкавицата, която мисис Микобър поиска да хвърли на обществото под формата на вестникарско обявление, бе поета от моя приятел Хийп и това ни доведе до споменатото споразумение. За приятеля си Хийп — каза мистър Микобър, — който е човек с необикновено остър ум, мога да говоря само с най-голямо уважение. Моят приятел Хийп не ми е определил много голямо възнаграждение, но все пак направи нещичко в това отношение, като ме измъкна от налегналите ме финансови затруднения, разчитайки на бъдещите ми услуги, върху които и аз основавам вярата си. Всичкия ум и цялата ловкост, с които ме е наградила природата (мистър Микобър произнасяше тези думи със скромна гордост и със свойствения си благороднически глас), ще посветя в служба на приятеля си Хийп. В качеството си на ответник в едно гражданско дело аз съм се запознал донякъде със закона и възнамерявам неотложно да се занимавам с изучаването на коментара на едни от най-видните и най-забележителните наши юристи. Вярвам, излишно е да отбелязвам, че думата ми е за мистър Блекстоун.

Тези негови думи, както и голяма част от разговора ни онази вечер, бяха прекъснати от мисис Микобър, която забелязваше, че Микобър младши е седнал върху обувките си или че придържа главата си с две ръце, сякаш я чувства хлабава, или че без да иска, рита Тредълс под масата, или че мърда нозете си, или че ги изкривява по начин, напълно несвойствен на природата въобще, или пък че се е

облегнал с глава върху масата и е заврял косата си между винените чаши — и изобщо, че непрестанното му мърдане и шаване е в пълен разрез с изискванията за добро държане в обществото. Микобър младши отвърщаше на тези забележки доста неприязнено. През всичкото това време седях и се чудех на казаното от мистър Микобър, като просто не можех да разбера какво иска да каже той с всичко това, докато най-после мисис Микобър подхвана отново нишката на разговора и прикова вниманието ми.

— Това, което особено настоятелно изисквам от мистър Микобър — каза тя, — е да внимава неговата второстепенна длъжност да не му затвори пътя за постепенно изкачване до най-горния клон на дървото. Убедена съм, че ако мистър Микобър се отдаде с всичките си сили на една професия, към която природните му способности и красноречието му го правят така податлив, той не може да не се отличи. Кажете ми, мистър Тредълс — запита мисис Микобър с твърде мъдър вид, — новата му служба би ли му попречила да стане например съдия или пък канцлер?

— Скъпа моя — забеляза мистър Микобър, като обаче и той погледна въпросително Тредълс, — имаме достатъчно време да размислим върху тези въпроси.

— Не, Микобър — отвърна му тя. — Грешката ти в живота е, че не поглеждаш достатъчно напред в бъдещето. Ако не заради себе си, поне заради семейството си ти си длъжен да погледнеш към най-далечната точка на хоризонта, до която могат да те доведат способностите ти.

Мистър Микобър се поизкашля и изпи пунша си с крайно доволен вид, като продължаваше да поглежда към Тредълс, сякаш искаше да чуе мнението му.

— Доколкото ви разбирам, мисис Микобър, вие желаете да узнаете от мен чистата истина — започна Тредълс с нерешителен тон, като очевидно се чудеше как да смекчи тази истина.

— Точно така, мистър Тредълс — отвърна му тя. — Искам да узная самата неподправена и прозаична истина по този тъй важен въпрос.

— Принуден съм да ви кажа — продължи Тредълс, — че дори и ако работи в адвокатска кантора, мистър Микобър не би могъл да бъде назначен впоследствие на такава служба, за каквато споменавате. За да

успее в това, той трябва предварително да е следвал юридическите науки в продължение на пет години и да е адвокат.

— Правилно ли ви разбирам, мистър Тредълс — подхвана мисис Микобър с най-любезния си делови тон, — вярно ли схващам, че след изтичането на този петгодишен период в Юридическия факултет мистър Микобър би имал право да заеме длъжността съдия или канцлер?

— Да, той би имал това право, обаче...

— Благодаря ви — прекъсна го мисис Микобър. — Това ми е достатъчно. Сега ми е ясно, че мистър Микобър няма да има никаква възможност за напредък, ако постъпи на тази служба. Може би разсъждавам по женски, но винаги съм била на мнение, че мистър Микобър притежава това, което баща ми често обичаше да нарича „юридически ум“, и се надявам, че сега той се отдава на едно поприще, което ще му помогне да развие още повече този свой ум.

Уверен съм, че със самочувствието си на юрист мистър Микобър вече се виждаше като лорд-канцлер. Той прокара благо ръка по голото си теме и заяви с показно смирение:

— Скъпа моя, не бива да предприемаме повеленията на съдбата. Ако ми е писано да нося перука, мога да кажа, че поне външно съм подготвен за това отличие (тук той правеше намек за плешивостта си). Не съжалявам за липсата си на коса и твърде е възможно лишаването ми от нея да има специална цел. Пътищата на съдбата са неведоми. Моето намерение, драги ми Копърфийлд, е да подготвя сина си за черковно поприще. Не отричам, че ще се чувствам щастлив, ако се издигна по този именно начин.

— Черковно поприще ли? — повторих аз, като едновременно с това не преставах да си мисля за Юрая Хийп.

— Да — потвърди мистър Микобър. — Той има забележителен глас и ще започне като певец в хора. Обстоятелството, че ще живеем в Кентърбъри, както и местните ни връзки безсъмнено ще му дадат предимство при откриването на някоя свободна длъжност в катедралния клир.

Погледнах отново Микобър младши и ако можеше да се съди по изражението на лицето му, гласът му навярно се намираше някъде зад веждите. И наистина той доказва това, когато ни изпя (за да забави лягането си) „Чукането на кълвача“. След като му изказахме

възхищението си, заговорихме на общи теми. Така бях изпълнен с мисълта за новото си положение, че ми бе невъзможно да не го споделя с мистър и мисис Микобър. Не мога да опиша какво голямо удоволствие им достави вестта за лелиното разорение и каква утеха и успокоение им донесе тя.

Преди да свършим пунша, аз се обърнах към Тредълс и му напомних, че не трябва да се разделим с приятелите си, без да им пожелаем здраве, щастие и успех в новата длъжност. Помолих мистър Микобър да ни налее по още една чаша и пих наздравица в подходяща форма, като се ръкувах с него през масата и целунах мисис Микобър, за да се ознаменува този забележителен случай. Тредълс ме последва, като също се ръкува с мистър Микобър, но реши, че не е достатъчно интимен приятел със семейството, за да целуне и той мисис Микобър.

— Скъпи ми Копърфийлд — каза мистър Микобър, като се изправи с двата си палеца в джобовете на жилетката, — приятелю на моята младост, ако ми позволите да ви нарека така, и вие, уважаеми друже Тредълс, позволете ми от името на жена ми, от свое име и от това на поколението ми да ви поблагодаря най-жарко и най-сърдечно за добрите ви пожелания. Може би в навечерието на нашето преселение, което ще ни накара да започнем съвършено ново съществуване (мистър Микобър говореше така, сякаш щяха да отпътуват на петстотин хиляди километра), от мене се очаква да произнесе някаква прощална реч пред двама такива скъпи приятели. Обаче всичко, каквото бих могъл да кажа по този случай, аз съм го вече казал. Мога само да прибавя, че мисис Микобър без съмнение ще украси, а аз ще се постарая да не уроня престижа на онова обществено положение, което ще достигна благодарение на скромната ми работа всред ученото адвокатско съсловие. Под временния натиск на финансови затруднения, с оглед на тяхното скорошно уреждане, обаче все още останали неуредени поради нещастното стечение на ред обстоятелства, се видях принуден да изменя своя външен вид (думата ми е за прибягването ми към очилата), както и да възприема друго име, върху което не притежавам никакво законно право. Всичко, което имам да кажа по този въпрос, е, че тъмният облак вече премина и богът на деня отново се усмихва над планинските върхове. В понеделник, в четири часа подир обед, когато дилижансът спре и ме остави в Кентърбъри, името ми отново ще е Микобър!

Като завърши речта си с тези думи, мистър Микобър зае отново мястото си и тържествено изпи последователно две чаши пунш. След това продължи с още по-сериозен тон:

— Остава ми да направя още едно нещо, преди раздялата ни да е окончателна, и това е — да изпълня своя дълг на чест и справедливост. Моят приятел Тредълс на два пъти „сложи името си“, ако мога да се изразя по този често употребяван начин, като поръчител на мои полици. В първия случай мистър Томъс Тредълс изтърпя доста голяма неприятност. Падежът на втората полица още не е настъпил. Първото задължение възлизаше на (тук мистър Микобър внимателно погледна бележника си) двадесет и три фунта, четири шилинга и девет и половина пенса, а второто — на осемнадесет фунта стерлинги, шест шилинга и два пенса. Събрани, тези две суми правят, ако сметката ми не е погрешна, четиридесет и един фунта стерлинги, десет шилинга и единадесет и половина пенса. Може би приятелят ми Копърфийлд ще бъде така добър да провери този сбор.

Сторих това и го намерих верен.

— Да напусна столицата и приятеля си мистър Томъс Тредълс, без да съм се освободил от финансовата част на това задължение, това значи да обременя твърде много съвестта си. Така че съм приготвил за своя приятел Томъс Тредълс, и сега го държа в ръка, един документ, който ще послужи за погасяване на дълга ми. Умолявам своя приятел Томъс Тредълс да приеме тази полица на сума четиридесет и един фунта стерлинги, десет шилинга и единадесет и половина пенса, като по този начин се чувствавам щастлив да възвърна нравственото си достойнство и отново да тръгна с гордо чело сред ближните си!

С тези встъпителни думи (които много го развълнуваха) мистър Микобър сложи полицата си в ръката на Тредълс, като му пожела всичко най-хубаво в живота. Напълно съм убеден, че не само за мистър Микобър това означаваше, че изплаща дълга си в пари, но че и самият Тредълс едва ли можеше да види разликата, преди да има време да поразмисли.

И наистина благодарение на това великодушно свое дело сега мистър Микобър вървеше така гордо сред ближните си, че когато слезе долу да ни изпрати, гърдите му изглеждаха двойно по-широки. Разделихме се най-сърдечно и от двете страни. Когато придружих Тредълс до вратата на собственото му жилище и си тръгнах самичък за

вкъщи, аз си размишлявах върху различните житейски странности и противоречия и между другото търсих да намеря някакво обяснение защо мистър Микобър, при неговото лекомислено отношение към чуждите пари, никога не бе ми поискал някакъв заем. Дойдох до заключение, че това се дължи навярно на спомените му за злочестото ми детство. Както аз, така и той знаеше много добре (и това му прави чест), че никога не бих имал смелостта да му откажа.

XXXVII ГЛАВА

ЛЕКО РАЗОЧАРОВАНИЕ

Новият ми живот траеше вече десетина дни и решението ми да се боря срещу негодите, породени от лелиното разорение, продължаваше да ме крепи. Не преставах да вървя много бързо и да имам усещането, че по този начин скоро ще постигна целта си. Поставих си за правило — всичко, което върша, да бъде с максимално напрежение.

Просто се измъчвах и дори ми мина през ума да стана вегетарианец, като си въобразявах, че ако се превърна в тревопасно животно, ще се принеса в жертва пред олтара на своята богиня — Дора.

А моята малка Дора не знаеше почти нищо за отчаяните ми усилия — само това, което бегло загатвах в писмата си. Дойде обаче още една събота и през тази съботна вечер тя трябваше да пристигне в дома на мис Милс. И когато мистър Милс щеше да отиде в клуба си да играе вист (обстоятелство, което трябваше да ни бъде телеграфирано на улицата посредством един птичи кафез, окачен на прозореца на всекидневната им), аз щях да отида на чай.

По това време се бяхме установили напълно на Бъкингъм Стрийт, където мистър Дик продължаваше преписването си в състояние на неизказано щастие. Леля бе удържала блестяща победа над мисис Круп: тя бе изхвърлила от прозореца първата кана с вода, която хазайката бе сложила на стъпалата, и всекидневно лично надзираше стълбата, придружена от една прислужница, наета отвън. Тези енергични мерки събудиха такъв ужас в душата на мисис Круп, че тя се уедини в собствената си кухня, напълно уверена, че леля трябва да е побъркана. Леля, съвсем равнодушна към мнението ѝ, както изобщо към мнението на всички хора в света, не само не се постара да разсее това впечатление, но дори с гордост го поддържаше. И мисис Круп, доскоро важна и дръзка, само за няколко дни така се смири, че щом чуеше лелините стъпки по стълбата, веднага се

скриваше зад някоя врата, като обаче винаги оставяше да се вижда доста голяма ивица от фланелената ѝ фуста, или пък бързо се вмъкваше в някой тъмен ъгъл. Това достави на леля такова неописуемо удоволствие, че тя с радост се разхождаше нагоре-надолу по стълбата, с боне, сложено накриво на върха на главата ѝ, и то точно когато имаше най-голяма вероятност да срещне мисис Круп на пътя си.

Леля, която беше много прибрана и изобретателна жена, направи толкова промени в квартирата ни, че сега сякаш бях по-богат, а не победен от по-рано. Наред с другото бе превърнала килера в моя тоалетна стаичка и ми постави едно наскоро купено и украсено от нея легло, което денем приличаше дотолкова на шкаф за книги, доколкото това е възможно за един креват. Непрекъснато се грижеше за удобствата ми и уверен съм, дори и собствената ми майка не би ме обичала повече, нито пък би се старала по-усърдно от нея да ме прави щастлив.

Пеготи се чувствуваше истински привилегирована, когато ѝ се даде възможност да участвува в тези грижи; и макар все още да бе запазила нещо от стария си страх от леля, сега бе получила толкова доказателства за добрите ѝ чувства и доверието ѝ, че двете бяха станали истински приятелки. Обаче дошъл беше моментът (говоря за съботата, когато щях да отивам на чай у мис Милс), когато тя трябваше да се завърне у дома си, за да се грижи за Хам, както бяха решили.

— Довиждане, Баркис — каза ѝ леля, — и добре се пази! Никога не съм предполагала, че ще ми бъде така мъчно, когато си отидеш!

Заведох Пеготи до дилижанса и я изпратих. На тръгване тя се разплака и повери брат си на приятелството ми, както бе сторил това и Хам. От слънчевата надвечер, когато бе тръгнал, не бяхме чули нищо за него.

— А сега, мой единствен скъп Дейви — каза Пеготи, — ако, докато си на стаж, почувствуващ нужда от пари или пък ако след завършването му ти трябват средства, да се настаниш на работа, миличкият ми, трябва да ги поискаш от мен. Кой друг освен глупавата стара прислужница на скъпото ми умряло момиче би имал повече право да ти се притече на помощ?

Не бях толкова независим, та да ѝ откажа, затова заявих, че ако някога заема от някого пари, то ще е непременно от нея. Това така много я ощастливи, сякаш ѝ бях казал, че веднага искам да ми даде една голяма сума.

— И, скъпото ми момче — прошепна ми тя — кажи на онова хубаво ангелче, че много би ми се искало да я видя, макар и само за минутка! И й кажи също така, че преди да се омъжи за теб, любов моя, ще дойда да ви наредя къщата, както мога най-хубаво, стига да ми позволиш.

Заявих, че никой друг не ще я пипне, и това достави на Пеготи такова удоволствие, че си отиде истински развеселена.

В съда си изнамерих сума начини да се изморя колкото можеше повече в продължение на целия ден и в уреченото време тръгнах към улицата на мистър Милс. Мистър Милс, който имаше ужасния навик да си поспива следобед, още не беше излязъл и на средния прозорец не се беше появил никакъв кафез.

Той така дълго ме остави да чакам, че горещо желях да го глобят от клуба заради закъснението му. Най-после излезе и аз видях самата моя Дора да окачва кафеза, да оглежда улицата и да изтичва бързо вътре, когато видя, че съм там, докато Джип остана на балкона да лае срещу едно касапско куче на улицата, което би могло да го глътне като хапче.

Дора излезе на вратата на всекидневната да ме посрещне, последвана от Джип, който припикаше и лаеше така ожесточено, сякаш бях бандит. И тримата влязохме вътре, обхванати от неописуемо щастие и любов. Скоро обаче развалих доброто ни настроение — макар не нарочно, а само защото този въпрос всецяло ме бе погълнал, — като, без да подготвя Дора, направо я запитах дали би могла да обича един просяк.

Хубавата ми, малка, изплашена Дора! Едничката представа, с която свързваше тази дума, беше жълтеникаво лице с нощна шапка или чифт патерици, или дървен крак, или пък куче с канче за милостиня в уста, или изобщо нещо подобно, поради което сега тя ме загледа с най-прелестно удивление, изписано на лицето й.

— Как можеш да ми задаваш такива глупави въпроси? — нацупи се тя. — Да обичам просяк!

— Дора, любов моя! — възкликнах аз. — Самият аз съм просяк!

— Как можеш да бъдеш такова глупаче — отвърна тя, като ме шляпаше по ръката — и да ми разправяш подобни безсмислици? Ще накарам Джип да те ухапе!

Намирах детинското ѝ държане страшно сладко, но за да ѝ поясня работата, повторих тържествено:

— Дора, живот мой, аз съм твойт разорен Дейви!

— Заявявам, че ще накарам Джип да те ухапе — каза Дора, като раздруса къдриците си, — ако продължаваш да си така чудноват.

Видът ми обаче беше толкова сериозен, че тя спря да тресе буклите си, сложи треперещата си ръчица на рамото ми, като отначало ме погледна изплашено и разтревожено, а след това се разплака. Това беше ужасно. Паднах на колене пред дивана, галех я и я умолявах да не разкъсва сърцето ми. В продължение на няколко минути клетата малка Дора само възкликваше:

— О, божичко! О, божичко! О, толкова съм изплашена! И къде е Джулия Милс? Заведи ме при Джулия Милс и си върви, моля ти се!

Всичко това просто ме побърка.

Най-сетне след дълги молби и увещания накарах Дора да ме погледне. По лицето ѝ бе изписан ужас, но постепенно успях да я успокоя, така че ужасът отстъпи място на любов и нежната ѝ хубава бузичка се допря до моята. Тогава я прегърнах и ѝ разправих колко много я обичам, как се считам задължен да я освободя от думата ѝ, тъй като сега съм беден, как никога не ще се примиря, ако я изгубя, как бедността не би ме плашила, ако тя не се страхува, защото волята и сърцето ми ще черпят сили от любовта ѝ, как вече съм се заловил да работя с такъв жар, каквото само влюбените познават, как съм станал практичен и обръщам поглед към бъдещето, как с труд спечелената коричка е по-сладка от подарена гощавка, и какво ли не още. Макар и да бях обмислял тази своя реч денем и нощем, сам се учудвах на страстното си красноречие.

— Сърцето ти все още ли е мое, скъпа ми Дора? — запитах я в унес аз, тъй като прегръдката ѝ ми казваше, че наистина е така.

— О, да! — проплака Дора. — О, да, то е цялото твое. О, не бъди ужасен!

Аз ужасен спрямо Дора!

— Не ми говори за бедност и за непрестанен труд! — замоли ме тя, като се сгуши по-близо до мен. — Недей! Недей! Недей!

— Любов моя — напомних ѝ аз, — с труд спечелената коричка...

— Добре, добре, обаче аз не искам да слушам за никакви корички! И Джип трябва всеки ден в дванадесет часа да изяжда по

един агнешки котлет, иначе ще умре!

Детинщината ѝ ме очарова. Обясних ѝ мило, че Джип наистина ще получава своя котлет с обичайната за него точност. Обрисовах ѝ живота ни в скромния ни дом, освободен от всякаква зависимост чрез моя труд — като ѝ описах малката къщичка, която бях виждал в Хайгит, с лелината стаичка на горния етаж.

— Сега вече не съм страшен, нали, Дора? — запитах я нежно аз.

— О, не си, не си! — извика тя. — Надявам се обаче, че леля ти ще си стои повече в собствената стаичка! И нали тя не е някоя стара кавгаджийка?

Положителен съм, че в този момент обичах Дора повече отвсякога, ако изобщо бе възможно. Но чувствувах, че беше малко непрактична. Това охлаждаше въодушевлението ми, особено пък като виждах, че бе така мъчно да събудя възторг и в нейните гърди. Направих нов опит. Когато вече се беше успокоила и въртеше с пръсти ушите на Джип, легнал в полата ѝ, отново станах сериозен и ѝ казах:

— Скъпа моя! Да спомена ли още нещо?

— О, моля ти се, не ставай практичен! Това така много ме плаши! — умолително ми каза тя.

— Любов моя! — отвърнах ѝ аз. — Това, което ще ти кажа, не е никак страшно. Бих искал да мислиш за него съвсем иначе. Искам то да те ободри и да те въодушеви.

— О, но това е ужасно! — извика Дора.

— Не, мила. Постоянството и силната воля ще ни помогнат да понесем много по-тежки неща.

— Но аз нямам никакви сили — каза Дора, като затресе къдрите си. — Нали така, Джип? О, хайде, целуни Джип и бъди миличък!

Невъзможно беше да не целуна Джип, когато тя го вдигна към мен с тази цел, свивайки собствената си розова устица за целувка, докато ми нареждаше какво да правя и настояваше да го целуна точно в средата на носа. Сторих това, което тя ме помоли — като след това се възнаградих за послушанието си, — и тя успя да ме накара да забравя, не знам в продължение на колко време, всичките си сериозни мисли и планове.

— Но, Дора, любов моя — казах аз, отново възприел сериозния си вид, — щях да ти говоря за още нещо.

Дори и председателят на съда на най-висшата инстанция на Църковния съд навярно би се влюбил в нея, ако я видеше как свива ръчиците си за молитва, умолявайки ме от все сърце да не бъда вече ужасен.

— Разбира се, че няма да ставам ужасен, миличка — отвърнах ѝ аз. — Но, любов моя, ако понякога поразмислиш — не с отчаяние — далеч съм от тази мисъл, — но ако някога поразмислиш — само за да си вдъхнеш смелост, — че си сгодена за един беден момък...

— Недей! Моля ти се! — извика Дора. — Това е така ужасно!

— Мила моя, съвсем не е ужасно! — казах весело аз. — Ако понякога си мислиш за това и се помъчиш да разбереш как поддържат у вас домакинството, за да добиеш и ти малко опитност — например относително воденето на сметки.

Клетата малка Дора прие това внушение с нещо, което беше полувъздишка-полуписък.

— То ще ни бъде така полезно впоследствие — продължих аз. — И ако ми обещаеш да попрелистваш понякога — само понякога — онази готварска книга, която ти изпратих, би било чудесно после и за двама ни. Тъй като пътят ни в живота, мила Дора — продължих аз, въодушевен от любимата си тема, — отсега нататък ще бъде каменист и труден и ние сами трябва да си го изгладим. Сами ще трябва да се борим с негодите. И за това ни трябва смелост. На пътя ни ще се появят пречки и ние трябва да ги посрещнем и да ги смажем!

Продължавах в тази насока със стисната в юмрук ръка и с възторжен вид, но беше безсмислено да продължавам. Бях сторил достатъчно, за да объркам отново работата.

— О, колко ми е страшно! О, къде е Джулия Милс? О, заведи ме при Джулия Милс и си върви!

Така ме разтревожи, че взех да се мятам из гостната като луд.

Помислих си, че този път вече я бях убил. Поръсих лицето ѝ с вода. Паднах на колене. Заскубах си косата. Нарекох се безсърдечен и безсъвестен звяр. Молих я да ми прости и да ме погледне. Претършувах работната кутия на мис Милс, за да намеря там някое стъкълце с одеколон, и в объркаността си доближих до лицето ѝ вместо одеколон една кутийка за игли от слонова кост, като разсипах цялото ѝ съдържание върху Дора. Заканвах се с юмруци на Джип, който беше полудял като мен. Изобщо държах се по най-невъзможен

начин и когато мис Милс влезе най-после при нас, бях вече напълно обезумял.

— Кой направи това? Какво е станало? — разписка се тя, като отиде на помощ на приятелката си.

Отвърнах ѝ:

— Аз, мис Милс! Аз го направих! Аз съм убиецът!

Не знам още какво ѝ казах, след това скрих лице във възглавницата на дивана.

Отначало мис Милс смяташе, че сме се скарали и че ни грозят пустите пясъци на Сахара. Скоро обаче откри каква е работата, тъй като скъпата ни малка Дора я прегърна, като започна да ѝ обяснява, че аз вече съм станал „нещастен работник“, след което се разплака от жал за мен, прегърна ме и ме запита дали ще ѝ позволя да ми даде всичките си пари на съхранение, а после се хвърли на врата на мис Милс и се разрида така, сякаш нежното ѝ сърчице щеше да се пръсне.

Мис Милс сигурно бе родена, за да бъде истинска благословия и за двама ни. Обясних ѝ с няколко думи каква беше работата, тя утеши Дора, обясни ѝ малко по малко, че съвсем не съм „нещастен работник“ — от моите думи Дора кой знае какво бе разбрала, — и така отново ни сдобри. Когато и двамата се успокоихме и Дора отиде горе, за да намокри с малко розова вода очите си, мис Милс позвъни за чая. Междувременно аз ѝ заявих, че тя завинаги ще си остане моя най-добра приятелка и че ще забравя съчувствието ѝ едва когато сърцето ми престане да бие.

След това ѝ разправих всичко онова, което напразно се бях мъчил да разправа и обясня на Дора, тя ми отвърна, че, общо взето, колибката на доволството струва много повече от двореца на хладния блясък и че богатството е там, където е любовта.

Казах на мис Милс, че е напълно права. И кой по-добре от мен би знаел това? Не обичах ли Дора с любов, каквато още никой смъртен не бе изпитал?... А когато мис Милс забеляза, че за някои сърца би било отлично, ако наистина е така, обясних ѝ, че говоря само за смъртни от мъжки род.

След това я запитах дали намира, че би имало някаква практическа полза от предложението, което така ревностно се мъчех да направя относно домашното сметководство, домакинските задължения и готварската книга.

Като поразмисли малко, тя ми отвърна със следното:

— Мистър Копърфийлд, ще бъда искрена с вас. У някои хора душевните мъки заместват опита на годините, така че ще ви говоря съвсем искрено. Не. Това внушение не е никак подходящо за нашата Дора. Нашата скъпа Дора е галено дете на природата. Тя е същество, сътворено от светлина и радост. Не мога да не призная, че ако можехме да направим това, което предлагате, всичко би било много добре, обаче... — и мис Милс поклати глава.

Окуражен от последните й думи, я запитах дали, ако й се окаже случай да привлече Дориното внимание върху подготовката за един сериозен живот в бъдещето, ще се възползува от него заради самата Дора. Мис Милс ми отговори в положителен смисъл с такава готовност, че веднага я запитах дали ще се погрижи за готварската книга, като я помолих да се опита, без да я плаши, да увещае Дора да я прелисти. Мис Милс обеща, обаче схванах, че не разчита много на успех.

Дора се завърна и изглеждаше толкова прелестна, че сам взех да си мисля дали би трябвало да я безпокоим с такива прозаични неща. Беше толкова ласкава към мен и толкова привлекателна, особено когато караше Джип да застане на задните си крака и после даваше вид, че приближава нослето му до горещия чайник, тъй като той не я слуша, че взех да гледам на себе си като на звяр, изплашил една фея.

След чая свирихме на китара и Дора ни изпя познатите ни френски песни, във всички от които се казваше, че в никакъв случай и при никакви обстоятелства не трябва да преставаме да танцуваме тра-ла-ла, тра-ла-ла, докато най-накрая се почувствувах още по-голямо чудовище.

Едно нещо само смути веселието ни и то стана малко преди да си взема сбогом, когато мис Милс заговори случайно за следната сутрин и аз за нещастие се изпуснах и казах как понастоящем съм много зает и трябва да ставам в пет часа. Дали това накара Дора да си въобрази, че съм частен уличен пазач, не ми е известно, обаче то й направи голямо впечатление и след това тя нито запя, нито засвири.

То все още я безпокоеше, когато си вземах сбогом, и тя ми каза с най-умолителен глас, сякаш бях някоя кукла:

— Недей става в пет часа, непослушно момче такова! Съвсем безсмислено е!

— Любов моя — отвърнах ѝ аз, — но аз трябва да работя.

— Ха, че защо? Просто няма да работиш и толкова.

Като гледах милото ѝ учудено личице, не можах да ѝ отговоря иначе освен шеговито, като ѝ кажа, че за да живеем, трябва да работим.

— О, колко чудно! — възкликна тя.

— А тогава как ще живеем? — запитах я аз.

— Как ли? Както и да е!

Тя, изглежда, помисли, че бе разрешила въпроса и ме целуна така възторжено, от дъното на чистото си сърчице, че дори за цяло богатство не бих се решил да я опровергая.

Да, аз си я обичах такава, каквато беше, и продължавах да я обичам все така жарко и всеотдайно. Но понякога вечер, когато седях в малката ни квартира срещу леля и налягах в работа всичките си сили, за да кова желязото, докато беше горещо, си мислех за уплахата, която бях причинил на Дора, и се чудех как ще мога да си проправам в бъдещето път през гората на мъчнотиите, с китарата ѝ в ръка... И тези мисли така ме измъчваха, че просто ми се струваше как косите ми започват да побеляват.

XXXVIII ГЛАВА

РАЗВАЛЯНЕТО НА ЕДНО СЪДРУЖИЕ

Веднага се заех да осъществя намерението си относно бъдещата ми репортерска дейност в парламента. То беше едно от железата, които нагорещявах и чуках с постоянство, заслужаващо истинско възхищение. Купих си един добре известен учебник върху благородното и мистериозно стенографско изкуство (който ми струваше десет шилинга и шест пенса) и стръвно се хвърлих в море от загадъчност, което за няколко седмици ме доведе до границите на побъркването. Всички тези кръгчета, полукръгове, чертички, най-различни белези, прилични на крачка на мухи, чието значение напълно се изменяше в зависимост от положението им, ме преследваха не само наяве, но не ми даваха покой и насън. Когато си пробих слепешком път през тези мъчнотии и успях да овладее азбуката, която сама по себе си представляваше цяла система от египетски йероглифи, се натъкнах на нови ужаси, наречени произволни знаци — най-тираничните знаци, които някога съм срещал, — които настояваха, че нещо си, прилично на началото на паяжина, означава „очакване“, и че някаква подобна на ракета драскулка определя понятието „неизгоден“. Когато наблъсках тези чудесии в паметта си, забелязах с ужас, че са изгонили всичко друго от нея. Захванах пак и видях, че съм ги забравил, и докато си ги припомнях, отново забравих другите елементи на азбуката. С една дума, беше едва ли не убийствено.

И наистина би било убийствено, ако не беше Дора, която беше котвата и опората на блъсканата ми от вълните ладия. Всяка една чертичка от стенографската азбука представляваше нов вековен дъб от гората на мъчнотиите и продължавах да ги повалям един след друг с такава ревност, че след три-четири месеца бях вече в състояние да опитам знанията си с един от най-бойките ни говорители в съда. Мога ли да забравя как този жарък говорител свърши речта си, преди още да бях започнал, и как остави глупавия ми молив да се лута върху хартията, сякаш беше получил припадък?

Ясно беше, че така не може да продължава. Бях хвъркнал твърде нависоко и трябваше отново да стъпя на земята. Обърнах се за съвет към Тредълс. Той предложи сам да ми държи речи, но да говори с бързина, подходяща за степента на сегашните ми знания. Твърде благодарен за тази приятелска помощ, приех предложението му. Вечер подир вечер, след връщането ми от доктор Стронг, почти всеки ден в продължение на дълъг период от време квартирата ни на Бъкингъм Стрийт представляваше нещо като частен парламент.

Бих искал да знам дали другаде би могъл да се намери подобен парламент! Леля и мистър Дик представляваха понякога правителството, а понякога опозицията, докато Тредълс, подпомогнат от един сборник с парламентарни речи, ги обсипваше със съкрушителни обвинения. Застанал до масата, с пръст между страниците, за да пази мястото, до което е стигнал, издигнал нагоре дясната си ръка и влязъл напълно в ролята на мистър Пит, на мистър Фокс, на мистър Шеридън, на мистър Бърк, лорд Касълрей, виконт Сидмът или на мистър Каниш. Тредълс изпадаше в истинско ораторско опиянение и най-ожесточено укоряваше леля и мистър Дик за тяхната разпуснатост и корупция. А аз, седнал малко встрани, с тетрадка на колене, кретах след него с цялото си усърдие и старание. Непоследователността и дързостта на Тредълс не можеха да бъдат надминати от никой истински политик. В една и съща седмица той не се свенеше да развива най-противоречиви принципи и да става изразител на най-противоположни теории. Леля със своята величествена невъзмутимост и скованост прекрасно изобразяваше министъра на финансите и когато текстът изискваше това, често го прекъсваше с възклицания като „Браво!“ или пък „Не е вярно!“. Това винаги беше знак за мистър Дик (истински провинциален благородник) да я последва ревностно със същото възклицание. Но през своята парламентарна кариера той бе обвиняван в такива фатални действия, че понякога започваше да се безпокои. Уверен съм, че действително взе да се бои, че е извършил нещо, чрез което е съдействувал за нарушаването на британската конституция и за пропадането на империята.

Често, много често продължавахме тези дебати, докато часовникът удряше полунощ и свещите започваха да гаснат.

Резултатът на толкова много упражняване беше, че малко по малко започнах да вървя в крак с Тредълс, и навярно бих се чувствувал много щастлив, ако можех само да разбера за какво се разправя в бележките ми. Можех да ги дешифрирам толкова, колкото ако бяха китайски писма или надписите върху зелените и червените шишета в аптеките!

Едничкото нещо, което следваше да направя, бе да започна още веднъж от самото начало. Това беше мъчително, обаче аз наистина се върнах, макар с натежало сърце, и започнах усърдно и методично да чопля същата досадна материя с бързината на охлюв, като се спирах да разгледам подробно и най-нищожната точица от всички страни и полагах най-отчаяни усилия да науча наизуст тези изплъзващи се от паметта знаци. Винаги отивах точно навреме в кантората; също и при доктор Стронг, и мога да кажа, че работех като вол.

Един ден, когато отидох както обикновено в съда, заварих мистър Спенлоу в преддверието. Той имаше много сериозен вид и приказваше сам на себе си. Тъй като често имаше обичай да се оплаква от главоболие — вратът му по природа беше доста къс, а съм уверен, че освен това и прекаляваше с колосването на нагръдника си, — се изплаших, че нещо в тази област не беше както трябва, обаче той скоро разсея тревогата ми.

Вместо да отвърне на поздрава ми с обичайната си учтивост, той ме изгледа отвисоко и важно и хладно ме помоли да го последвам до едно кафене, което по онова време имаше врата, отваряща се към съда, точно под арката на катедралата „Сейнт Пол“. Изпълних молбата му твърде разтревожен, целият облян в пот при мисълта, че може би тайната ми е разкрита. Когато го оставих да мине пред мен поради тесните размери на пътеката, забелязах, че той държи главата си с надменност, която не обещавахе нищо добро. Прониза ме подозрението, че е открил любовта ми с моята скъпа Дора.

Ако не бях отгатнал това по пътя към кафенето, щях бездруго да го откроя, когато го последвах в една стая на горния етаж, където заварих мис Мърдстоун облежната на един бюфет, със сложени на него стъкленици с лимони, както и две от тези чудновати кутии, които служат да се набучват в тях ножове и вилици, и които за щастие на човечеството днес са истинска рядкост.

Мис Мърдстоун ми подаде студените си нокти и седна вцепенена и изправена. Мистър Спенлоу затвори вратата, посочи ми един стол и застана на килимчето пред камината.

— Мис Мърдстоун — каза той, — бъдете така добра да покажете на мистър Копърфийлд какво имате в чантата си.

Положителен съм, че това беше същата чанта с металическата закопчалка, която познавах още от детинството си и която се затваряше с шум, приличен на тракането на зъби. Като присви устни подобно на закопчалката, мис Мърдстоун я отвори — като едновременно с това отвори малко и устата си — и извади последното ми писмо до Дора, изпълнено с уверения в дълбоките ми чувства.

— Предполагам, че това е вашият почерк, мистър Копърфийлд, нали? — каза мистър Спенлоу.

Целият бях пламнал и с глас, който съвсем не беше моят, отвърнах:

— Да, сър!

— Ако нямам грешка — продължи мистър Спенлоу, когато мис Мърдстоун извади от чантата си цял сноп писма, завързани с прелестна синя панделка, — тези писма също така са излезли изпод вашето перо, мистър Копърфийлд.

Поех ги от ръцете ѝ със свито сърце и като зърнах някои изрази като например „Моя единствена и най-скъпа Дора“, „Любими мой ангел“ и други подобни, поруменях силно и сведох глава.

— Не, благодаря! — каза мистър Спенлоу хладно, когато механично понечих да му ги дам. — Няма да ви лиша от тях. Мис Мърдстоун, бъдете така добра да продължите.

Това мило създание погледна замислено за миг към килима и заговори с хладен и сух тон:

— Трябва да призная, че от известно време насам хранех подозрения относно мис Спенлоу и Дейвид Копърфийлд. Наблюдавах мис Спенлоу и Дейвид Копърфийлд, когато се срещнаха за първи път, и впечатлението, което добих, не беше никак благоприятно. Порочността на човешкото сърце е такава...

— Ще ви бъда особено задължен, ако се придържате само към фактите — прекъсна я мистър Спенлоу.

Мис Мърдстоун сведе надолу очи, поклати глава, сякаш за да протестира срещу това пресичане, и с вид на оскърбено достойнство

продължи:

— Понеже трябва да се придържам само към фактите, ще ги изложа колкото е възможно по-сухо. Навярно това ще се приеме за подобаващ начин на действие. Вече споменах, господине, че от известно време насам хранех подозрения относно мис Спенлоу и Дейвид Копърфийлд. На няколко пъти се мъчих да намеря потвърждение на подозренията си, обаче напразно. Поради това се въздържах да ги споделя с мистър Спенлоу — каза тя, като го погледна свирепо, — тъй като знам, че в такива случаи се проявява много малко готовност да се стори необходимото.

Мистър Спенлоу изглеждаше доста сплашен от джентълменската строгост на мис Мърдстоун и се опита да смекчи суровостта ѝ с леко помирително движение.

— Като се завърнах в Норууд след причиненото от братовата ми женитба отсъствие — продължи мис Мърдстоун презрително, — когато мис Спенлоу се прибра от посещението си у мис Милс, държането на мис Спенлоу беше такова, че подозренията ми се усилиха, поради което взех да я наблюдавам още по-зорко.

Милата ми нежна Дора, така далеч в мислите си от погледа на този дракон!

— До снощи обаче все още не бях намерила доказателство. Правеше ми впечатление, че мис Спенлоу получава твърде много писма от приятелката си мис Милс. Но тъй като приятелството ѝ с мис Милс се ползува с благоволенieto на баща ѝ — тук тя стрелна мистър Спенлоу с нов поглед, — нямам право да се намесвам. Ако не ми се позволява да правя намеци относно порочността на човешкото сърце, най-малкото може — трябва — да ми бъде позволено да спомена за неуместно доверие.

Мистър Спенлоу промълви нещо в знак на извинение.

— Вчера след чая — продължи мис Мърдстоун — забелязах малкото куче да се търкаля и да ръмжи из всекидневната, ухапало нещо в уста. Запитах мис Спенлоу: „Дора, какво е това в устата на кучето? Изглежда, че е някаква хартия.“ Мис Спенлоу веднага опипа роклята си, изписка и изтича към кучето. Аз я спрях и казах: „Дора, скъпа моя, позволи“.

О, Джип, проклето спаниелче,^[1] значи ти си свършило тази работа!

— Мис Спенлоу се опита да ме подкупи с целувки, несесери, разни дребни украшения — продължи мис Мърдстоун, — обаче аз, разбира се, прескачам това. Кучето се върна под дивана, когато се приближих до него, и с голяма мъка бе издърпано навън посредством машините. Дори и когато бе издърпано, то продължаваше да стиска хартията в устата си и когато се опитах да я измъкна от него с риск да бъда ухапана, то така упорито продължаваше да я стиска между зъбите си, че дори се остави да бъде вдигнато във въздуха посредством споменатия документ. Най-сетне успях да му го отнема. След като го прегледах, заявих на мис Спенлоу, че тя навярно има и други подобни писма и в края на краищата тя ми даде пакета, който е сега в ръцете на Дейвид Копърфийлд.

Тук тя се спря, като отново затвори чантата си заедно с устата си, и доби такъв вид, сякаш човек можеше да я счупи, но не и да я превие.

— Чухте това, което мис Мърдстоун разправи — обърна се мистър Спенлоу към мен. — Бих ви помолил, мистър Копърфийлд, вие да си кажете думата.

Като си представих скъпото съкровище на сърцето ми — как плаче и ридае цяла нощ, как е съвсем сама, изплашена и нещастна, как се е молила на онова коравосърдечно същество да ѝ прости — как напразно ѝ е предлагала целувки, кутии и дрънкулки — и как страда само заради мен, — почувствувах и малкото ми смелост да ме напуща. Боя се, че в продължение на около една минута бях целият разтреперан, макар да се мъчех да скрия това.

— Няма какво да ви казвам, сър — отвърнах аз, — освен да призная, че вината е само моя. Дора...

— Мис Спенлоу, ако обичате — прекъсна ме величествено баща ѝ.

— ... аз я накарах да се съгласи да държим всичко в тайна, за което сега горчиво се разкайвам — казах аз плахо.

— Вие сте много виновен, господине — каза мистър Спенлоу, като се разхождаше напред-назад по килимчето пред камината и подчертаваше думите си с поклащане на цялото си тяло, тъй като гърбът и шията му бяха съвсем стегнати. Вие сте действували потайно и нередно, мистър Копърфийлд. Когато каня един джентълмен в къщата си, бил той на деветнадесет години, на двадесет и девет или на деветдесет, това значи, че му давам всичкото си доверие. И ако

злоупотреби с моето доверие, той извършва безчестно дело, мистър Копърфийлд.

— Чувствувам вината си, сър, уверявам ви — отвърнах аз. — Но казвам ви съвсем искрено, по-рано съвсем не ми идваше наум. Най-откровено, най-чистосърдечно ви признавам, мистър Спенлоу, че преди тази мисъл никак не ми е хрумвала. Така много обичам мис Спенлоу, че...

— Ами! Глупости! — възкликна мистър Спенлоу, като се изчерви. — Моля ви, мистър Копърфийлд, не казвайте пред самото ми лице, че обичате дъщеря ми!

— Бих ли могъл да защитавам поведението си, ако не беше така, сър? — отвърнах му аз с истинско смирение.

— Бихте ли могли да го защитавате, ако я обичахте, господине? — каза той, като спря да се разхожда. — Размислили ли сте върху собствената си възраст и тази на дъщеря ми, мистър Копърфийлд? Минавало ли ви е през ума какво значи да се подрони доверието, съществуващо между мен и дъщеря ми? Мислили ли сте за положението на дъщеря ми в живота, за планове, които може би имам за нейното преуспяване, за разпорежданията, които възнамерявам да направя за нея в завещанието си? Мислили ли сте за всички тези неща, мистър Копърфийлд?

— Боя се, че не, сър — отвърнах аз с всичкото съжаление и уважение, което изпитвах, — но ви моля да ми повярвате, че действително много съм размишлявал върху собственото си обществено положение. Когато ви говорих веднъж за него, ние вече бяхме сгодени и...

— Моля ви да не ми говорите за никакви годежи, мистър Копърфийлд — прекъсна ме мистър Спенлоу, като се наклони напред подобно на дървена кукла и удари едната си ръка в другата. (Дори и в отчаянието си не можех да не забележа това.)

Неподвижно застаналата мис Мърдстоун сега се засмя презрително.

— Когато ви съобщих за промените в своето положение, сър — започнах отново аз, като заместих ненавистния му израз с друг, — тайната, в която за съжаление бях въвлякъл мис Спенлоу, вече съществуваше. И откакто се намирам в това променено положение, напрегам всеки свой нерв, както и цялата си енергия да сторя това.

Бихте ли ми дали известен срок — колкото вие пожелаете? Ние и двамата сме толкова млади, сър...

— Прав сте — прекъсна ме мистър Спенлоу, като няколко пъти кимна последователно с глава и силно се намръщи, — и двамата сте много млади. Всичко това са само глупости. И нека да им сложим край. Нека да сложим край на тези глупости. Хвърлете тези писма в огъня и ми дайте писмата на мис Спенлоу, за да сторя и аз същото с тях. И макар за в бъдеще да сме принудени да ограничим отношенията си само до съда, нека да се уговорим да не споменаваме повече за миналото. Хайде, мистър Копърфийлд, вие не сте глупав младеж и не можете да не се съгласите, че това е единственият разумен изход от създаденото положение.

Не. Не ми беше възможно да се съглася с него. Много съжалявах, обаче за мен съществуваше по-висше съображение от разума. Любовта стои над всичко, а моята любов към Дора отиваше до обожание.

Подобна бе и нейната любов. Не казах точно това; смекчих го, доколкото можах, обаче горе-долу това беше мисълта ми. Бях непреклонен. Струва ми се, не изглеждах много смешен, обаче се държах непреклонно.

— Много добре, мистър Копърфийлд — каза мистър Спенлоу. — В такъв случай ще трябва да опитам влиянието си пред дъщеря ми.

Като издаде един звук, който не беше нито въздишка, нито стон, макар да напомняше и на двете, мис Мърдстоун изрази мнението, че мистър Спенлоу би трябвало да стори това най-напред.

— Трябва да опитам да се наложа на дъщеря си — повтори мистър Спенлоу, подкрепен от думите на мис Мърдстоун. — Отказвате ли да вземете тези писма, мистър Копърфийлд? — запита ме той, тъй като аз ги бях оставил на масата.

Да. Изразих надеждата, че той няма да сметне постъпката ми за нередна, ако откажа да ги взема от мис Мърдстоун.

— И от мен ли няма да ги вземете? — запита ме той.

Отговорих му най-почтително, че дори и от него не бих ги приел.

— Много добре! — каза мистър Спенлоу.

Последва мълчание и не знаех дали да си вървя, или да остана. Най-после тъкмо се бях запътил тихичко към вратата с намерение да кажа, че навярно бих показал най-голямо уважение към чувствата му, ако се оттегля, когато той ме спря, като заяви с ръце в джобовете,

където едвам можеше да ги сложи, и с израз, който бих определил като решително тържествен:

— Може би ви е известно, мистър Копърфийлд, че аз не съм съвсем лишен от земни притежания и че дъщеря ми е най-близката ми и най-скъпа родственица.

Забързано изразих надеждата, че погрешната стъпка, която бях предприел, воден от голямата си любов, не го кара да ме смята за користолюбив.

— Не правя никакъв подобен намек, мистър Копърфийлд — каза мистър Спенлоу. — Може би би било по-добре и за вас, и за нас, ако действително бяхте користолюбив, мистър Копърфийлд — искам да кажа, ако бяхте по-дискретен и не така повлиян от всички тези младежки безсмислици. Не. Казвам това със съвсем друго намерение. Вие навярно знаете, че имам известно имущество, което ще завеща на дъщеря си.

Кимнах утвърдително.

— И вие не можете да не сте уверен, като имате опит от това, което всеки ден виждаме в съда относно различните нередности и пропуски, които хората извършват във връзка със завещанията си, и които най-ясно показват непоследователността на човешката природа, че моето завещание трябва да е вече изготвено, нали?

Отново кимнах утвърдително.

— Никога няма да позволя — продължи мистър Спенлоу с още по-тържествено-решителен тон — плановете ми относно моята дъщеря да се изменят поради такива глупости като едно младежко увлечение. Да, то е наистина глупост. Лудост и нищо повече. Не след дълго то ще тежи колкото едно перце. Обаче аз бих могъл — бих могъл, ако не изоставите навреме тази глупост, да бъда принуден да предприема известни действия с цел да я предпазя от последиците на една необмислена и прибързана женитба. Вярвам, мистър Копърфийлд, че няма да ме накарате да отворя дори и за четвърт час тази затворена страница в книгата на живота и да изменя едно вече завършено дело.

Яснотата и спокойствието, с които бяха изречени тези думи, не можеха да не ми оказат въздействие. В израза на лицето на мистър Спенлоу имаше нещо, което напомняше покой на залез слънце. Сякаш бе привел в порядък земните си дела и сега всяка минута беше готов

спокойно да се раздели с живота. Всичко това така го беше развълнувало, че в очите му като че ли се появиха сълзи.

Но какво можех да сторя? Не можех да се откажа от Дора и да сломя сърцето си. Когато той ми каза, че най-добре би било да поразмисля върху думите му в продължение на една седмица, какво друго можех да отвърна, освен това, че никакви седмици не ще ме накарат да задуша любовта си?

— През това време се посъветвайте с мис Тротууд или с някой друг опитен човек — каза мистър Спенлоу, като си оправи връзката с двете ръце. — Да, мистър Копърфийлд, помислете си една седмица.

Казах на мистър Спенлоу, че се подчинявам на думите му, и си излязох от стаята, като изразих с лицето си, доколкото можех, дълбоката скръб и отчаяната твърдост, които ме бяха обхванали. Гъстите вежди на мис Мърдстоун ме проследиха до вратата — казвам веждите ѝ по-скоро, отколкото очите, тъй като в лицето ѝ те бяха много по-важни — и в този момент тя изглеждаше точно така, както изглеждаше в същия час сутрин в гостната ни в Блъндърстоун. Това тъй много ме порази, че просто си представих как отново съм се проявил в незнание на уроците си и че тъпата тежест, която усещах в главата си, е причинена от ужасната стара граматика с овални картинки, които детското ми въображение тогава виждаше като стъкла на очила.

Когато се прибрах в кантората, седнах в собственото си ъгълче, закрих с ръце очите си, за да не виждам стария Тифи и останалите, обхванат от мисли за удара, който така неочаквано бе се стоварил отгоре ми. С огорчено сърце проклинах Джип и така много се безпокоях за Дора, че просто ми е чудно как не си взех шапката и не се запътих за Норууд. Мисълта как са я измъчвали и как сега тя плаче, без да мога да я успокоя, така ме терзаеше, че без много да му мисля, написах едно писмо на мистър Спенлоу, в което го умолявах да не я кара да страда поради това, за което само аз бях виновен. Заклинах го да се смили над деликатната ѝ природа — да не смазва едно нежно цвете — и въобще, доколкото си спомням, говорих му тъй, сякаш той беше не баща ѝ, а някакъв дракон или людоед. Запечатах писмото и го сложих на писалището му, преди той да се бе завърнал; а когато влезе, видях през полуотворената врата на стаята му как той го взе и го прочете.

Сутринта не спомена нищо за него, но следобед, преди да си отида, ме повика при себе си и ми каза, че не трябва да се тревожа за щастието на дъщеря му. Убедил я, каза ми той, че всичката работа е само една глупост, и това било едничкото нещо, което имал да ѝ казва по този повод. Каза ми също така, че както сам вярва (и което беше наистина вярно), той е снизходителен и нежен баща, поради което аз ни най-малко не трябва да се безпокоя за нея.

— Ако се проявите като глупав или упорит, мистър Копърфийлд — забеляза той, — може би ще ме принудите пак да я изпратя за известно време в чужбина, обаче аз имам по-добро мнение за вас. Надявам се, че след няколко дни ще се покажете по-умен, отколкото сте сега. А що се отнася до мис Мърдстоун — тъй като бях намекнал нещо за нея в писмото, — аз уважавам нейната бдителност и съм ѝ много задължен, обаче тя има строги нареждания да отбягва този въпрос. Едничкото нещо, което желая във връзка с него, мистър Копърфийлд, е той да се забрави. И едничкото нещо, което вие трябва да направите, мистър Копърфийлд, е да забравите мис Спенлоу.

Едничкото! В писъмцето, което изпратих на мис Милс, с горчивина цитирах тази фраза. Едничкото нещо, което трябваше да направя, писах с мрачен сарказъм, е да забравя Дора. Да, само това и нищо повече! Помолих я най-отчаяно да ме приеме още същата вечер. Ако това не би могло да стане с одобрението на мистър Милс, то молбата ми беше да се видим тайно в задната кухничка с пресата за пране. Заявих, че разумът ми е на път да ме напусне, и само тя, мис Милс, е в състояние да предотврати това. Завърших писмото с думите: „Ваш безумен Копърфийлд“. И когато препрочетох това съчинение, преди да го пратя по един човек, не можех да не си помисля, че беше малко нещо в стила на мистър Микобър.

Въпреки това го изпратих. Надвечер се отправих към улицата на мис Милс, разхождах се напред-назад пред къщата, докато прислужницата ѝ крадешком ме въведе в задната кухничка. Когато след това се сещах за това посещение, аз виждах ясно, че тогава нямаше нищо, което да ми попречи да позвъня спокойно на главния вход и да бъда поканен в гостната, освен любовта на мис Милс към романтичното и тайнственото.

В задната кухничка се разбеснях така, както подхождаше на състоянието ми. Предполагам, че отидох там само за да се покажа в

качеството си на глупак, и съм положителен, че напълно успях да го сторя. Мис Милс бе получила набързо надраскана бележка от Дора, която ѝ казваше, че всичко е разкрито и я умоляваше: „О, Джулия, много ти се моля, ела!“ Но тъй като мис Милс не смяташе, че присъствието ѝ там би било погледнато с благоволение от страна на висшите власти, още не бе отишла, така че и тримата бяхме застрашени от пустите пясъци на Сахара.

Мис Милс бе удивително красноречива и обичаше да проявява това свое качество. Не можех да не доловя, макар и тя да смесваше своите сълзи с моите, че нещастieto ни я кара да изпитва някакво горестно наслаждение. Ако мога така да се изразя, тя галеше мъките ни и ги правеше още по-големи. Дълбока пропаст, казва тя, се е отворила между Дора и мен и само любовта би могла да хвърли отгоре ѝ моста на светлата си дъга. На любовта е отредено да страда в този свят. Така всякога е било, така всякога и ще бъде. Но това няма значение, забеляза мис Мило Обвитите в паяжина сърца най-после ще бъдат сломени и любовта ще възтържествува.

Това беше слаба утеха, обаче мис Милс не желаше да ме храни с празни надежди. Тя ме накара да се почувствувам още по-нещастен от по-рано и в душата си реших (и ѝ го казах с най-дълбока признателност), че е истинска приятелка. Решихме, че на другата сутрин тя непременно ще отиде при Дора и било с думи, било с погледи ще ѝ предаде колко съм нещастен и как я обичам. Разделихме се потопени в скръб и, уверен съм, това доставяше на мис Милс неимоверно удоволствие.

Когато се прибрах у дома, доверих всичко на леля и въпреки утешителните ѝ думи отидох да си легна отчаян. На сутринта станах отчаян и излязох отчаян. Беше събота сутрин и затова отидох право в съда.

Много се учудих, когато наближих нашата кантора и видях разсилните да стоят пред вратата и да приказват нещо, както и неколцина безделници, които зяпах в затворените прозорци. Ускорих стъпките си и като минах покрай тях, зачуден от погледите им, бързо влязох вътре.

Писарите бяха там, обаче никой нищо не вършеше. Старият Тифи, за първи път в живота си предполагам, бе седнал на чужд стол и не беше окачил шапката си.

— Това е ужасно нещастие, мистър Копърфийлд — каза ми той, когато влязох.

— Какво? — възкликнах аз. — Какво се е случило?

— Нима не знаете? — провикна се Тифи и всички се струпаха около нас.

— Не! — казах аз, взирайки се във всяко лице поотделно.

— Мистър Спенлоу — каза Тифи.

— Какво се е случило с него?

— Мъртъв е!

Когато един от чиновниците ме прихвана, помислих, че кантората се люлее, а не аз. Поставиха ме на един стол, разхлабиха вратовръзката ми и ми донесоха малко вода. Нямах никаква представа колко време трая това.

— Мъртъв ли? — запитах аз.

— Вчера той обядвал в града — захвана разказа си мистър Тифи, — като сам карал файтона и изпратил кочияша си вкъщи с дилижанса — нещо, което и друг път е правил, знаете...

— И после?

— Файтонът се прибрал без него. Конете спрели пред вратата на конюшната. Кочияшът слязъл с един фенер. Във файтона нямало никой.

— Значи конете избягали, така ли?

— Не били изморени — каза Тифи, като си сложи очилата, — доколкото разбирам, не са били по-изморени, отколкото биха били, ако са вървели обикновен тръс. Юздите били скъсани и се влачели по земята. Веднага събудили всички в къщата и трима души тръгнали по шосето. Намерили го на около една миля от дома му.

— Повече от една миля, мистър Тифи — прекъсна го един от по-младите писари.

— Така ли беше? Сигурно сте прав — каза Тифи, — повече от една миля — недалеч от черквата — проснат по лице на пътя отстрани. Никой не знае дали е паднал от файтона, когато е получил удара, дали е слязъл, като се е почувствувал зле, преди да се е появил припадъкът — нито пък дали е бил умрял, когато са го намерили. Може и да е дишал, обаче не е могъл да проговори ни дума. Щом го пренесли вкъщи, веднага повикали лекар, обаче напразно.

Не мога да опиша състоянието, в което изпаднах, когато научих тази новина. Внезапното нещастие, случило се с човек, с когото бях имал известно пререкание; ужасната празнота на стаята, която бе заемал едва вчера и където столът и масата му сякаш го очакваха; страниците, написани миналия ден от ръката му, прилични днес на привидение; странното усещане, че той все още принадлежи на това място и че когато вратата се отвори, той може да влезе; острото любопитство, с което чиновниците говореха за случката, ленивото затишие и покой, царуващи в кантората; външните хора, които цял ден се точеха, жадни да погълнат подробностите — това са неща, чието въздействие всеки би почувствувал. Това, което не мога да опиша, е как в потайните кътчета на сърцето си изпитвах ревност дори и спрямо смъртта. Боях се, че тя може би ще ме прогони от Дорините мисли. Невъзможно ми бе да изразя свидливото чувство, което изпитвах към скръбта ѝ. Неспокойствие ме обземаше дори когато си помислех, че тя навярно плаче при други, и други я утешават. Ревниво желях да я отделя от всички и само аз да ѝ остана в тези горестни за нея минути.

Под влиянието на това душевно състояние — което, вярвам, бе известно на всички — отидох в Норууд още същата вечер. Узнал от един лакей на вратата, че мис Милс е там, помолих леля да ѝ изпрати писмо, което самичък написах. В него изразих съжалението си за преждевременната смърт на мистър Спенлоу най-искрено и когато го пишех, очите ми ронеха сълзи. Умолявах я да каже на Дора, ако изобщо Дора е в състояние да чуе подобно нещо, че той се е отнесъл с мен крайно внимателно и любезно и че за нея е говорил само с нежност и любов. Знам, че сторих това от самолюбие, за да споменат името ми пред нея, обаче се мъчех да се убедя, че го върша, за да окажа нужната справедливост към паметта на баща ѝ.

На следния ден леля получи в отговор няколко реда, адресирани до нея, отправени до мен. Дора била потопена в скръб и когато приятелката ѝ я попитала дали да ме поздрави от нея, тя само продължила да плаче: „О, клетият татко! О, скъпият ми татко!“, обаче не казала „не“ и това ми беше достатъчно.

Мистър Джоркинс, който отиде в Норууд веднага подир нещастиято, се върна в кантората след няколко дни. Той се затвори с Тифи в продължение на няколко минути, а сетне Тифи надникна от вратата и ми кимна да вляза при тях.

— Ах! — каза мистър Джоркинс. — Мистър Тифи и аз, мистър Копърфийлд, възнамеряваме да прегледаме писалищата, чекмеджетата и другите хранилища на починалия, за да запечатаме частните му книжа и да потърсим завещанието му. От него не се виждат никакви следи. Не би било зле да ни помогнете, ако обичате.

От момента на смъртта на мистър Спенлоу жадувах да узная в какво положение се намираше понастоящем моята Дора, кой щеше да ѝ бъде настойник и тъй нататък, и тази покана беше стъпка напред в това отношение. Започнахме претърсването веднага. Мистър Джоркинс отключваше писалищата и чекмеджетата и тримата изваждахме книжата. На една страна слагахме служебните документи, а на друга — частните книжа, които не бяха много. Бяхме много сериозни; и когато докосвахме някой случаен печат, кутия за моливи или пък друга дреболия, тясно свързана с личността му, заговаряхме с нисък глас.

Бяхме запечатали няколко пакета ѝ продължавахме да ровим, прашни и мълчаливи, когато мистър Джоркинс се обърна към нас и се изрази за починалия си съдружник със същите думи, които самият той бе употребил веднъж за него:

— Много беше трудно за мистър Спенлоу да се отдели от утъпкания път. Вие много добре знаете какъв беше той! Наклонен съм да предполагам, че не е оставил никакво завещание.

— О, знам, че е оставил! — казах аз.

И двамата се спряха и ме погледнаха.

— Когато го видях последния път — казах аз, — самият той ми заяви, че е направил завещанието си и че е уредил отдавна всичките си работи.

Мистър Джоркинс и старият Тифи едновременно поклатиха глава.

— Това не обещава много — каза Тифи.

— Ни най-малко — каза мистър Джоркинс.

— Надявам се, вие не се съмнявате в... — започнах аз.

— Добри ми мистър Копърфийлд! — възкликна Тифи, като сложи ръка на рамото ми, затвори и двете си очи и поклати глава: — Ако сте прекарвали в Църковния и Адмиралтейския съд толкова време, колкото съм прекарал аз, ще разберете, че няма друг въпрос, относно

който хората да са по-непоследователни и по-малко склонни да го уредят навреме.

— Я виж, та самият той каза точно същите думи! — настойчиво отвърнах аз.

— Работата е ясна — забеляза Тифи. — Почти съм положителен, че няма завещание.

Това ми се стори удивително, обаче излезе, че завещание наистина нямаше. Доколкото можеше да се съди от документите му, дори и през ум не му бе минавало да направи такова. Никъде нямаше каквото и да било указание за последната му воля. И това, което ми бе не по-малко чудно, беше обстоятелството, че работите му бяха в най-объркано състояние. От това, което чух, ми стана ясно, че съвсем не може да се разбере какви са дълговете му, какво е изплатил и на какво възлиза имуществото му в момента на смъртта му. Виждаше се, че от няколко години насам и самият той не е имал ясна представа относно тези въпроси. Малко по малко се установи, че в желанието си да не остане назад от другите си колеги в проявите на охолство и показност, така характерни за Църковния съд, той бе харчил години наред повече, отколкото са могли да позволят професионалните му доходи, които всъщност никога не са били кой знае колко големи. Поради това той е трябвало да прибегва и към частните си средства, които, дори да са били някога значителни (което изглеждаше крайно съмнително), сега се намираха в доста окаяно положение. Всичко това наложи да се прибегне към публична продажба на мебелите в Норууд, а жилището да се даде под наем. Тифи ми каза, без да подозира колко много ме интересуваха думите му, че като се изплатят всички дългове на починалия и след приспадане на това, което дължи на фирмата, едва ли ще останат повече от хиляда лири стерлинги. Той ми съобщи това месец и половина след смъртта на мистър Спенлоу. През всичкото време преживях истинска агония и дори бях насочил мисълта си към самоубийство, когато мис Милс ми съобщи, че щом заговаряли на опечалената ми Дора за мен, тя все повтаряла: „О, клетият татко! О, милият татко!“ Научих също така, че нямала други роднини освен две лели, неомъжени сестри на мистър Спенлоу, които живеели в Пътни и които в продължение на много години общували с брат си много нарядко. Не че са се карали някога (осведоми ме мис Милс), обаче на Дориното кръщение били поканени само на чай, докато самите те

считали, че е редно да бъдат поканени на обед, поради което писмено изразили мнението си, „че за щастието на всички засегнати“ ще е по-добре, ако си стоят настрана. Оттогава нататък те тръгнали по своя път, както и брат им по неговия.

Сега тези две дами излезли от уединението си и предложили да вземат Дора при тях в Пътни. Дора прегърнала и двете и като заплакала, възкликнала: „О, лелички, да. Вземете ме заедно с Джулия Милс и Джип и ме заведете в Пътни!“ Отишли там наскоро след погребението.

Просто не знам как намирах време да бродя из Пътни, обаче действително успях по някакъв начин да се прокрадвам дотам доста често. За да изпълнява по-добре дълга си на истинска приятелка, мис Милс си водеше дневник. Понякога идваше при мен в съда и ми го четеше, а понякога, когато нямаше време, оставяше ми го да го чета самичък. Колко скъпи ми бяха всички думи на този дневник! Привеждам и няколко извадки от него:

Понеделник. Милата ми Д. все още опечалена. Главоболие. Обръщам й внимание върху лъскавата козина на Дж. Д. погалва Дж. Пробудените така спомени отново отварят портите на скръбта. Нов поток от сълзи. (А нима сълзите не са росните капки на сърцето? Дж.М.)

Вторник. Д. слаба и изнервена. Красива в бледността си. (Не забелязваме ли това и при луната? Дж. М.) Д., Дж.М. и Дж. се разхождат с файтон. Дж. гледа от прозореца и лае свирепо срещу уличния метач. Това събужда усмивка на лицето на Д. (От такива дребни брънки е съставена веригата на живота! Дж.М.)

Сряда. Д. сравнително весела. Изпявам й песента „Вечерни камбани“ като най-подходяща. Въздействието неуспокояващо, а тъкмо обратното. Дора неизразимо разчувствувана. След това намерена ридаеща в стаята й.

Издекламирам ѝ стихове за нея и младата газела.
Безрезултатно. Споменавам ѝ за статуята на търпението.

Четвъртък. Д. несъмнено по-добре. Спала спокойно.
Лека руменина по бузите ѝ. Решавам да спомена името на Д.К. Правя предпазливо това по време на разходката. Д. изведнъж се развълнува. „О, мила ми Джулия! О, каква непослушна и лоша дъщеря бях!“ Помилвам я и я успокоявам. Описвам ѝ Д.К. на прага на гроба. Дора отново развълнувана. „О, какво ще правя? Какво ще правя? О, заведи ме някъде.“ Много се разтревожвам. Дора припада. Донасям чаша вода от едно ханче.

Петък. Ден на произшествия. В кухнята се явява човек със синя торба. Дошъл „за обувките на дамата. Трябва да им се сложат токове“. Готвачката отвръща: „Никой не е поръчал подобно нещо“. Човекът се препира. Готвачката влиза вътре да пита, като оставя човека сам с Дж. Връща се и продължава да се препира с човека, който обаче скоро си отива. Дж. изчезнал. Д. разтревожена. Пращаме съобщение на полицията. Описваме човека — с широк нос и крака, прилични на греди за подпиране на мост. Бива търсен навред. Никакъв Дж. Д. плаче горчиво и е неутешима. Отново намерявам за малката газела. Подходящо, обаче безполезно. Надвечер идва едно чуждо момче. Широк нос, но краката му не приличат на греди. Съобщава, че ще каже нещо за кучето, ако получи един фунт. Отказва по-нататъшни обяснения въпреки принудата. Дора му дава исканата монета. Той завежда готвачката в една малка къщичка, където се намира Дж. самичък, вързан за крака на една маса. Д. възвръщана танцува около Дж., който яде вечерята си. Окуражена от щастливата промяна, споменавам името на Д.К. Дора отново се разплаква горчиво и възкликва: „Недей, недей, недей! Грешно е да мисля за друго освен за клетия татко!“

Прегръща Дж. и продължава да плаче, докато заспи. (Не трябва ли Д.К. да остави всичко на целебното действие на времето? Дж.М.)

Мис Милс и нейният дневник ми бяха едничката утеха през това време. Да видя нея, която току-що бе видяла Дора, да проследявам инициала на Дориното име през пълните със съчувствие страници на дневника ѝ; да се чувствам още по-нещастен — това беше единственото ми успокоение. Усещах, че досега съм живял в някаква картонена къща, която изведнъж се бе съборила, като бе оставила само Джулия Милс и мен под развалините. Имах чувството, че зъл магьосник е описал някакъв кръг около невинната богиня на сърцето ми и че само крилата на времето биха могли да ме заведат отново при нея.

---

[1] В оригинала — Spaniel, (кокер-шпаньол.) Бел.Alegria ↑

XXXIX ГЛАВА

„УИКФИЙЛД И ХИЙП“

Както изглежда, леля сериозно се тревожеше от продължителното униние, в което бях изпаднал. Тя се престори на загрижена за къщичката си в Дувър, поради което ме изпрати да видя какво става и да продължа договора с наемателя, който тогава я обитаваше. Джанет бе на служба при мисис Стронг, където я виждах всеки ден. Когато напусна Дувър, тя все още не бе решила дали да довърши процеса на отричане от света, проповядвано ѝ от леля, като се омъжи за един моряк, обаче в края на краищата се отказа от това свое намерение. Стори го, предполагам, не от привързаност към внушените ѝ принципи, а просто защото не го харесваше достатъчно.

При все че ми беше трудно да оставя мис Милс, възприех с готовност лелиния план, който щеше да ми даде възможност да прекарам няколко спокойни часове с Агнеса. Попитах добрия доктор Стронг дали ще ми позволи да отсъствам три дни и понеже той искаше да си почина, настоя да замина за по-дълго. Но при моята кипяща енергия това беше невъзможно.

А колкото до Духовния и Адмиралтейския съд, отсъствието ми оттам не ме безпокоеше особено много. Да си призная, след смъртта на мистър Спенлоу кантората ни бе взела много да запада. По времето, когато неин шеф е бил само мистър Джоркинс преди идването на Дориния баща, работата вървяла ни добре, ни зле. И макар че вкарването на нова кръв, както и блестящите маниери на мистър Спенлоу да я бяха посъживили, все пак той не бе смогнал да я постави на такава висота, та да може тя да продължи успешно работата си и след смъртта на действителния си ръководител. Мистър Джоркинс, противно на репутацията, с която се ползваше във фирмата, беше човек безводен, некадърен и без никакъв авторитет вън от службата. След смъртта на съдружника му аз работех при него и като виждах как дейността му се изчерпваше само в смъркане на енфие, съжалих за лелините хиляда лири стерлинги повече отвсякога.

Но това не беше най-лошото. Около съдилището се навъртаха неколцина пройдохи — комисионери, които, без самите да бъдат проктори, се занимаваха изобщо с адвокатска дейност, която всъщност се извършваше от истински проктори, а те само участваха в печалбите. Подобни особи имаше твърде много. И тъй като сега кантората ни се нуждаеше от работа на всяка цена, ние влязохме във връзка с тази благородна банда, като се стараехме да ги привлечем да ни дават да вършим това, с което те се ангажираха пред клиентите. Най-вече се интересувахме от разрешителни за венчавки и от утвърждаване на завещания. Последните ни носеха най-големи печалби, заради което за тях се водеше най-много борба. Разни агенти и ходатаи биваха поставяни пред всички входи и кулоари на съдилището, като им се нареждаше да се стараят да спират всички посетители в жалейни дрехи, както и всички господа със свенлив изглед, и да ги увещават да прибегнат до услугите на съответните проктори, които ги бяха изпратили. Тези нареждания биваха изпълнявани с такова усърдие, че дори самият аз, преди да стана познат на хората в Духовния и Адмиралтейския съд, на два пъти бивах вкарван в кантората на най-големия ни конкурент. Дейността на тези господа комисионери беше от такова естество, че често влизаха в различни разпри един с друг. И дори веднъж в съда бяха истински скандализирани, когато видяха главния ни агент (който едно време бил на работа във винарския бранш, след което станал заклет комисионер) да се разхожда с подутото око. Всеки един от тези комисионери можеше спокойно да помогне на някоя стара дама в черно да слезе от файтона си, да убие проктора, за когото тя запитваше, да представи собствения си работодател за законния наследник и заместник на съответния проктор и да заведе старата дама (понякога твърде развълнувана) в кантората, от която му се даваха нареждания. По този начин и при мен довеждаха мнозина подобни пленници. А що се отнася до позволителни за венчавки, конкуренцията беше толкова остра, че всеки свенлив господин, нуждаещ се от такова позволение, не можеше да стори нищо друго, освен да се остави на първия комисионер, който го пипне, или пък да сложи съдбата си в ръцете на този, който излезе победител във водената за него борба. Един от нашите комисионери имаше обичай да стои с шапка на глава, за да му бъде по-лесно изведнъж да скочи и да заведе съответната жертва да положи

необходимата клетва. Предполагам, че тази система на комисионерство продължава и до ден днешен. Последния път, когато бях в съдилището, една личност с бяла престилка изведнъж скочи върху мен и като прошепна в ухото ми думата „позволително за женитба“, без малко щеше насила да ме вдигне на ръце и да ме отнесе в нечия кантора.

Нека обаче не се отклонявам повече, а да продължа за Дувър.

Намерих, че всичко в лелината къща е наред, и имах възможност да ѝ доставя истинска радост, като ѝ съобщих, че наемателят ѝ е наследил правото ѝ на собственост върху моравката пред портата и води неспирна война срещу магаретата. Като уредих работата, за която бях дошъл, и след като прекарах там една нощ, запътих се за Кентърбъри рано на другата сутрин. Зимата бе настъпила и свежият студен ветровит ден, както и добре познатите ми гледки вляха в душата ми нова бодрост и надежди.

Когато влязох в Кентърбъри, поскитах из старите му улици с истинско удоволствие, което успокои духа ми и облекчи сърцето ми. Пред мен бяха старите надписи, старите фирми над дюкяните и старите хора, които продаваха в тях. Струваше ми се, че времето, когато бях тук ученик, бе отдавна минало, и просто се чудех как толкова малко се е променило, когато изведнъж съзнах, че и самият аз съм се променил твърде малко. Може да е странно, но онова кротко въздействие, което така неразделно свързвах с Агнеса, сякаш се излъчваше и от града, в който тя живееше. Кулите на известната катедрала; старите чавки и гарвани, които им придаваха повече усамотеност, отколкото би сторило това мълчанието; остарелите сводове, едно време украсени със статуи, отдавна превърнати в прах, подобно на смирените поклонници, които ги бяха разглеждали; тихите кътчета, където прораслият от векове бръшлян пълзеше върху разрушените готически стени; древните къщи, пасищата, градините — всичко там влияеше умиротворяващо, от всичко лъхаше все същият покой и ведрина.

Пристигнах в дома на мистър Уикфийлд и в малката стаичка на приземния етаж, където едно време седеше Юрая Хийп. Сега заварих мистър Микобър, усърдно зает с перото си. Беше облечен в черен костюм, който му придаваше адвокатски вид, и изглеждаше доста едър и застрашителен в мъничката стая.

Той много се зарадва, когато ме видя, но едновременно с това се и посмути. Веднага поиска да ме заведе при Юрая, обаче аз отказах.

— Вие си спомняте, че познавам от по-рано къщата и сам ще се кача горе — казах аз. — Как намирате юриспруденцията, мистър Микобър?

— Драги ми Копърфийлд — отвърна той, — за човек, надарен с мощно въображение, юридическите науки имат този недостатък, че са претрупани с подробности. Дори и в професионалната ни кореспонденция — каза мистър Микобър, като хвърли поглед към писмата, които пишеше, — човек не е свободен да употреби някой по-възвишен израз. Все пак обаче юридическото поприще е велико нещо!

Сетне ми разправи, че сега бил наел старата къщичка на Юрая Хийп и че мисис Микобър с най-голяма радост би ме приела отново под собствен покрив.

— Той е твърде нищ — каза мистър Микобър — както обича да се изразява моят приятел Хийп, но може би ще бъде стъпало за по-голямо семейно процъфтяване.

Запитах го дали досега е имал основание да бъде доволен от държането на приятеля му Хийп към него. Преди да ми отговори, той стана да види дали вратата е добре затворена и каза с нисък глас:

— Драги ми Копърфийлд, всеки човек, върху когото тежат парични затруднения, се намира в неизгодно положение в отношенията си с повечето хора. И това положение става още по-неизгодно, когато поради тези именно затруднения той е принуден да иска възнаграждение за услуги, които още не е смогнал да извърши. Едничкото нещо, което мога да кажа е, че приятелят ми Хийп отговори на известни мои молби по начин, който прави чест както на ума, така и на сърцето му.

— Никога не съм могъл да си представя, че би бил щедър и с парите си — казах аз.

— Простете — каза мистър Микобър с известна принуденост, — говоря за приятеля си Хийп само от собствения си опит.

— Радвам се, че опитът ви позволява да си създадете такова благоприятно мнение за него — казах аз.

— Благодаря ви, драги ми Копърфийлд — каза мистър Микобър и си затананика някаква мелодийка.

— Виждате ли често мистър Уикфийлд? — запитах го аз, за да променя разговора.

— Не особено често — отвърна снизходително той. — Смея да кажа, че мистър Уикфийлд е човек с отлични намерения, обаче, накратко казано, доста е странен.

— Боя се, че съдружникът му способства за това — забелязах аз.

— Драги ми Копърфийлд — отвърна мистър Микобър, след като се повъртя неспокойно на стола си, — позволете ми да направя една забележка. Моето положение тук е на доверен чиновник. Разискването на известни въпроси дори и с мисис Микобър (другарка в бедите ми и жена с удивително остър ум) не е съвместимо с тази моя длъжност. Следователно ще си позволя свободата да предложа да прекъснем този разговор, което, вярвам, не ще помрачи нашата дружба. Нека сложим гранична линия. От едната ѝ страна — продължи мисълта си той, като тегли една черта на сложения пред него лист — ще поставим всичко онова, което е достъпно за човешките разсъждения и обсъждания, а от другата — едно-едничко изключение, върху което не трябва никога да разискваме — именно работите на кантората „Уикфийлд и Хийп“. Надявам се, че като представям това пред трезвия ум на приятеля на младостта си, няма да го обидя.

Макар да бях доловил известна промяна у мистър Микобър, която го караше да схваща, че новата длъжност му създава известни неудобства, почувствувах, че нямам право да се обиждам от неговото предложение. Когато му го казах, той видимо се успокои и ми стисна ръката.

— Трябва да ви кажа, Копърфийлд, че съм просто възхитен от мис Уикфийлд. Тя е една възвишена млада дама, с изключителна привлекателност и много добродетели. Да, Копърфийлд — продължи той, като изпрати целувка неопределено къде и се поклонил по най-светския си начин, — аз се прекланям пред мис Уикфийлд! Хм, хм!

— Радвам се — казах аз.

Ако през онзи приятен следобед не ни бяхте уверили, драги ми Копърфийлд, че любимата ви буква е Д., бездруго бих предположил, че тя трябва да е А.

На всички ни се е случвало да изпитваме някакво внезапно усещане, че това, което вършим и казваме в дадения момент, сме го вършили и казвали някога в далечно минало — сякаш преди много,

много мъгляви векове сме били заобиколени от същите лица, предмети и обстоятелства и че в този момент много добре знаем какво ще чуем, като че ли внезапно сме си спомнили нещо отдавна случило се! Никога през живота си не бях усещал това така ясно, както в момента, преди той да каже тези думи.

Взех си сбогом с мистър Микобър, като го натоварих да предаде поздравите ми на всички у тях. Когато си тръгнах, той отново седна на стола и се залови с писането си, като изкара брадичката си от яката, за да му е по-удобно. Нещо във вида му ясно ми подсказа, че със стъпването му в новата длъжност някаква стена се бе изпречила между двама ни и не ни позволяваше да бъдем един към друг това, което бяхме досега, като твърде много изменяше характера на отношенията ни.

Нямаше никой в чудноватата старинна гостна, макар тя да издаваше близкото присъствие на мисис Хийп. Погледнах в стаята, която все още принадлежеше на Агнеса, и я видях седнала край огъня, до хубавото си старомодно писалище, заета с писане.

Когато влязох, затъмних светлината и това я накара да вдигне глава. Каква радост бе да видя, че бях станал причина за светлия ѝ поглед и за удоволствието, което засия по лицето ѝ!

— Агнеса — казах ѝ, когато седнахме един до друг, — напоследък така много ми липсваше!

— Наистина ли? — отвърна тя. — Отново! И тъй скоро!

Кимнах с глава.

— Просто не знам как стана това, Агнеса. Изглежда, че ми липсва известна умствена способност, която ми е необходима. Така бях свикнал да мислиш заради мен в щастливите изминали дни тук и така естествено ми беше да идвам при теб за съвет и подкрепа, че, струва ми се, това ми е попречило да си изработя необходимото качество!

— И кое е това качество? — запита ме весело тя.

— Не знам как да го нарека — отвърнах ѝ аз. — Ти как мислиш, Агнеса, аз съм сериозен и упорит, нали?

— Разбира се — отговори Агнеса.

— А нали съм и търпелив? — запитах я с известно колебание.

— О, да — отвърна Агнеса, като се засмя, — доста.

— И при все това — продължих аз, — толкова се отчайвам и тревожа, и така съм неспособен да си вдъхна сили, че сигурно това,

което ми липсва, е — как да се изразя — известна опора навярно.

— Наречи го, както искаш — каза Агнеса.

— Е, добре, ти можеш сама да съдиш: пристигах в Лондон, аз се оставям в ръцете ти и изведнъж ми става ясно каква е целта ми и как ще мога да я постигна. Събитията ме отбиват от предназначения ми път, идвам тук и в миг се чувствавам съвсем друг. Самите обстоятелства, които ме тревожат, не са се изменили след влизането ми в тая стая, но в миг нещо ми повлиява и изведнъж се ободрявам! Отде идва това? Каква е тайната ти, Агнеса?

Тя бе наклонила глава и гледаше към огъня.

— Историята се повтаря — казах аз. — Не се смей, когато ти кажа, че това е така както при малките, така и при по-значителните неща. Старите ми тревоги бяха просто глупости, докато сегашните са сериозни, но когато съм бивал далеч от милата си сестрица...

Агнеса ме погледна — божичко, с какво ангелско лице! — и ми подаде ръката си, която целунах.

— Когато не си била при мен, Агнеса, да ме посъветваш и подкрепиш, винаги съм се забърквал в какви ли не мъчнотии. Когато най-после съм се връщал при теб (което неизменно се случва), присъствието ти ми е носило мир и успокоение. И сега си идвам като в собствен дом подобно на морен пътник и изведнъж ме обладава истинско спокойствие.

Така дълбоко чувствах това, което казвах, и така бях завладян от искреността си, че гласът ми пресекна, покрих с ръце лицето и избухнах в плач. Пиша самата истина. Не знам какви противоречия и непоследователност се таят у мен, както у повечето от нас, не знам какво бях пропуснал в живота си, което би го направило съвсем друг и различен от настоящия, не знам как така се бях отклонил от гласа на собственото си сърце. Знам само, че блаженият покой, който изпитвах в присъствието на Агнеса, бе за мен най-действителното нещо.

Спокойно и сестрински, с лъчезарни очи и нежен глас, с онази сладост, която в миналото бе направила този дом едва ли не свят за мен, тя ме изтръгна от слабостта ми и ме накара да й разправам какво се бе случило след последната ни среща.

— Няма нищо друго, освен — казах, след като свърших разказа си — че сега едничката ми опора си ти, Агнеса.

— Не аз трябва да бъда това за теб, Тротууд — отвърна тя с мила усмивка. — Друг има, когото трябва да чувствуваш като своя подкрепа.

— Дора ли? — попитах аз.

— Естествено.

— Но знаеш ли, Агнеса, не съм ти споменал — обясних аз малко смутен, — на Дора не може много да се — не искам да кажа, че не мога да се осланям на нея, тъй като тя представлява самата чистота и невинност, — но мъчно е да, да — просто не знам как да се изразя. Тя е толкова плахо същество и така лесно се разтревожва и плаши! Преди известно време, когато баща ѝ още не беше умрял, счетох за необходимо да ѝ спомена — но ако не ти е омръзнало, ще ти разправа подробно какво се случи.

И наистина, разказах на Агнеса как съобщих на Дора, че съм вече беден, обясних ѝ за готварската книга, за домашното сметководство, за всичко...

— О, Тротууд — укори ме тя с усмивка. — Все същата необмисленост! Спокойно би могъл да се отдадеш на усилията си да напреднеш, без да се нахвърляш така изведнъж на едно плахо, нежно и неопитно момиче. Клетата Дора!

Никой човешки глас не би могъл да звучи с такава доброта и кротост, с каквито бяха пропити думите ѝ. Сякаш я виждах, да прегръща нежно Дора и с тази своя благост мълчаливо да ме укорява за привързаността ми спрямо крехкото създание. Като че ли виждах Дора, прелестна в безизкуствеността си, да милва Агнеса, да ѝ благодари, галювно да ѝ се оплаква от мен и нежно да ме обгръща с любещия си поглед.

Колко бяха благодарен на Агнеса! Как ѝ се възхищавах! Виждах ги и двете, сближени в искрено приятелство, изпълнени с обич една към друга!

— Тогава какво трябва да направя, Агнеса? — запитах я аз, след като погледнах малко огъня. — Кое е най-разумното нещо, което трябва да сторя?

— Смятам, че най-почтено би било да пишеш на двете дами, лелите ѝ. Не намираш ли, че всяко потайно действие би било непочтено?

— Да. Ако ти намираш, че е така.

— Не мога да съдя за чужди работи — отвърна скромно Агнеса, — но, струва ми се, мисля, че скритото и потайно действие не ти приляга.

— Боя се, че ме надценяваш, Агнеса — казах аз.

— О, да, Тротууд, това не би отговаряло на свойствената ти искреност и откровеност, така че на твоє място веднага бих писала на тези лели. Бих им разправила колкото може по-прямо и открито за всичко случило се и бих ги помолила да ми позволят да посещавам понякога дома им. Като се има предвид, че си млад и се бориш да си извоюваш място в живота, считам, че с готовност ще приемеш условията, които биха ти наложили. Бих ги помолила да не отхвърлят молбата ти, без да поговорят предварително с Дора, като сторят това тогава, когато сметнат, че ще е най-подходящо. На твоє място не бих проявила нетърпение — каза Агнеса благо, — нито пък бих прекалила в обещанията си. По моему трябва да разчиташ само на верността си, на постоянството си и... на Дора.

— Но. Агнеса, представи си, че отново изплашат Дора, когато ѝ заговорят за мен? Ами ако тя се разплаче и не пожелае да отговори?

— Има ли вероятност да постъпи така? — запитва Агнеса със същата сладостна загриженост, изписана на лицето ѝ.

— Да я благослови бог, та тя е плашлива като птичка — казах аз. — Нищо чудно, ако направи това. Ами ако не е подходящо да се обърна с тази молба към лелите ѝ — понякога възрастните жени са доста особени?

— Не мисля, Тротууд — отвърна Агнеса, като вдигна към мен благите си очи, — че трябва да се влияеш от подобни съображения. Смятам, че едничкото нещо, което трябва да те ръководи, е дали е редно и право да постъпиш по този начин и ако е така, да действуваш.

Вече няха никакви съмнения по този въпрос. С олекнало сърце, макар и с пълно съзнание за значението на важната крачка, която ми предстоеше, прекарах целия следобед в съчиняване на писмото, което трябваше да изпратя. За постигането на тази велика цел Агнеса ми отстъпи писалището си. Най-напред обаче слязох долу, за да се видя с мистър Уикфийлд и с Юрая Хийп.

Заварих Юрая в една нова, миришеца на мазилка работна стая, обърната към градината. Между множеството книжа и документи той изглеждаше наистина отвратителен. Прие ме с обичайното си

умилкване и даде вид, че не е чул за пристигането ми от мистър Микобър — нещо, в което си позволих да се усъмня. Той ме придружи до работната стая на мистър Уикфийлд, която сега бе заприличала на сянката на това, което беше в миналото, тъй като от нея липсваха доста мебели и принадлежности, отишли да създадат удобство на съдружника му. Застанал бе край огъня и грееше гърба си, като почесваше с костеливата си ръка брадичката си, сякаш я бръснеше, докато мистър Уикфийлд и аз се ръкувахме.

— Ще останете у нас, докато сте в Кентърбъри, нали, Тротууд? — запита ме той, като хвърли поглед към Юрая, за да получи съгласието му.

— Има ли място за мен?

— О, мистър Копърфийлд, разбира се — каза Юрая, — с удоволствие бих се махнал от вашата предишна стая, ако така ще ви бъде по-приятно.

— Не, не — каза мистър Уикфийлд, — няма защо да си създавате неудобства. Има друга стая.

— О, та това би ми доставило голямо удоволствие — каза Юрая, като се захили.

За да съкратя приказките, казах, че ще взема или стаята, за която бе споменал мистър Уикфийлд, или никоя друга, и като се сбогувах с двамата до обед, качих се отново горе.

Бях се надявал само на Агнесиното присъствие, обаче мисис Хийп бе поискала позволение да дойде в същата стая с плетката си и да седне край огъня под предлог, че точно по това време там било най-удобно за ревматизма ѝ, тъй като в другите стаи се чувствувало течение. Макар че по-скоро бих я оставил на милостта на вятъра на върха на катедралната кула без никакво угризение, обстоятелствата ме принудиха да я поздравя най-любезно.

— Най-смирено ви благодаря, сър — каза мисис Хийп, след като я бях запитал за здравето ѝ, — обаче не съм много добре. Няма с какво особено да се похваля. Не бих искала нищо повече от това, да видя своя Юрая добре настанен в живота. Как ви се струва сега моят Юрая, сър?

Той ми се бе сторил отвратителен като преди, но казах, че не виждам никаква промяна у него.

— О, нима не го намирате променен? — каза мисис Хийп. — В такъв случай трябва смирено да отбележа, че моето мнение се различава от вашето. Не го ли намирате поотслабнал?

— Не повече от обикновено — отвърнах аз.

— Наистина ли? — запита мисис Хийп. — Вие обаче не го гледате с майчини очи.

Майчините очи, отправени към моите, ми изглеждаха зли, колкото и обич да имаше в тях за него. След това погледът ѝ се спря на Агнеса.

— Ами вие, мис Уикфийлд, не забелязвате ли у него известна слабост и изтощение? — запита мисис Хийп.

— Не — отговори Агнеса, кротко заета с работата си. — Вие сте прекалено грижлива. Всъщност той е много добре.

Мисис Хийп въздъхна издълбоко и отново се залови за плетката си. Нито за миг не престана да плете, нито пък се отдели от нас. Бях пристигнал рано през деня и до вечеря имаше още цели три или четири часа; обаче тя стоя при нас през всичкото време, като потропваше с куките си така монотонно, както един пясъчен часовник би изливал своите зрънца пясък. Седеше от едната страна на камината, аз бях до писалището срещу нея, а малко зад мен, от другата страна, седеше Агнеса. Когато, замислен върху писмото си, вдигнех поглед и срещам спокойните Агнесини очи, които ме окуражаваха с ясения си ангелски блясък, изведнъж долавях бързия поглед на злите очи, отправени първо към мен, а после към Агнеса, след което се свеждаха крадешком над плетката. Не мога да кажа какво представляваше тази плетка, тъй като не съм опитен в това изкуство, обаче ми изглеждаше като някаква мрежа. И като премятеше приличните си на китайски пръчици куки, в светлината на огъня тя наподобяваше зла магьосница, преструваща се на добра фея, готова да хвърли мрежата си върху избраната жертва.

На вечеря тя не отслаби зора си, като продължаваше да ни наблюдава с вперените си очи. След вечеря дойде ред на сина ѝ и когато мистър Уикфийлд, той и аз останахме сами, Юрая така ми се хилеше и така кълчеше тялото си, че просто едва го понасях. В гостната майката отново се залови да плете и да ни следи с поглед. През всичкото време, докато Агнеса свири и пя, тя не се отдели ни за миг от пианото. Веднъж я помоли да изпее една балада, която нейният

Юри (който широко се прозяваше в едно кресло) много обичал. От време на време го поглеждаше и заявяваше на Агнеса, че той е просто унесен в музиката. Тя не си отваряше устата да каже нещо, без да спомене за сина си. Съвсем ясно ми беше, че тази длъжност ѝ бе наложена.

Това продължи, докато стана време за лягане. Майката и синът ми приличаха на два огромни прилепа, надвиснали над цялата къща, затъмняващи я с грозните си форми. Беше ми толкова неприятно, че предпочитях да остана долу, при плетката и всичко останало, отколкото да се кача горе и да легна. Не спях почти никак. На следното утро плетенето и следенето отново започнаха и продължиха през целия ден.

Нямах възможност да разговарям с Агнеса дори и десет минути. Едва можах да ѝ покажа писмото си. Предложих ѝ да се поразходим, обаче мисис Хийп на няколко пъти повтори, че не се чувства добре, така че Агнеса си остана вкъщи да ѝ прави компания. Надвечер излязох самичък, като си размишлявах какво би трябвало да направя и дали имам право да крия от Агнеса онова, което Юрая Хийп ми бе разправил в Лондон. Неговите думи бяха започнали отново да ме измъчват.

Не бях изминал много път, когато чух, че някой зад мен ме извика през праха. Невъзможно беше да не се познае тътрещата се фигура и широката връхна дреха. Спрях се и Юрая Хийп ме настигна.

— Е? — казах аз.

— Колко бързо вървите! — каза той. — Краката ми са твърде дългички и въпреки това доста ги поизморихте.

— Къде отиваш? — запитах го аз.

— Идвам с вас, мастър Копърфийлд, ако ми позволите удоволствието да се разходя с един стар познат. — Като каза това с едно извиване на тялото си, което можеше да изразява или презрение, или умилкване, той тръгна с мен.

— Юрая! — казах аз, колкото можех по-вежливо.

— Мастър Копърфийлд!

— Искрено казано, излязох да се разходя самичък, тъй като се наситих на компания.

Той ме изгледа отстрани и каза с най-непроницаемата си усмивка:

— За майка ми ли говорите?

— Да, естествено — отвърнах аз.

— Ооо! Но вие знаете колко сме смирени — отвърна ми той. —

И като съзнаваме своето смирение и нищожност, трябва да се грижим да не бъдем притискани до стената от тези, които не са смирени и нищожни. В любовта, както и във войната, всичко е позволено.

Като вдигна огромните си лапи, докато те стигнаха до брадичката му, той ги потри леко и се ухили. Стори ми се, че прилича толкова на орангутан, колкото изобщо е възможно за човешко същество.

— Видите ли — продължи Юрая, като не преставаше да потрива отвратително ръце и да клати глава, — вие сте твърде опасен съперник, мастър Копърфийлд. Винаги сте били такъв.

— Значи заради мен непрестанно следите мис Уикфийлд и отравяте живота ѝ в собствения ѝ дом, така ли? — запитах го аз.

— О, мастър Копърфийлд, това са жестоки думи.

— Можеш да ги считаш каквито си искаш — казах аз. — Много добре знаеш какво искам да кажа.

— О, не! Вие сам трябва да ми го поясните. Аз не ви разбирам.

— Предполагаш ли — казах аз, като се стараех заради Агнеса да му говоря колкото може по-спокойно и въздържано, — че гледам на мис Уикфийлд иначе, а не като на своя скъпа сестра?

— Е, мастър Копърфийлд, вие съзнавате, че не бих могъл да ви отговоря на този въпрос. Може да е така, обаче може и да не е!

Никога не бях виждал нещо по-отвратително от лукавото му лице и от останалите му без ресници очи.

— Хайде! — казах аз. — Заради мис Уикфийлд...

— Моята Агнеса! — възкликна той, като се закълчи ужасно. — Ще бъдете ли така добър, мастър Копърфийлд, да я наричате само Агнеса?

— Заради Агнеса Уикфийлд — да я благослови бог!

— Благодаря ви за тази благословия, мастър Копърфийлд! — прекъсна ме той.

— Ще ти кажа нещо, което при всякакви други обстоятелства бих предпочел да кажа по-скоро на черния!

— На кого, сър? — запита Юрая, като протегна врат и сложи ръка на ухото си.

— На дявола! — отвърнах аз. — Сгоден съм за друга девойка. Вярвам, че това ще те удовлетвори.

— Давате ли ми честната си дума?

С възмущение щях да сторя това, когато той взе ръката ми и я стисна.

— О, мастър Копърфийлд — каза Юрая. — Ако само бяхте така снизходителен да отвърнете на признанията ми със същото, когато ви излях сърцето си през онази нощ и така много ви обезпокоих, като спях във всекидневната ви, никога не бих се усъмнил във вас. Но щом като е тъй, веднага ще махна майка ми и ще бъда много щастлив да го сторя. Вярвам, че ще простите на предизвиканата от любовта ми предпазливост! Колко жалко, мастър Копърфийлд, че не благоволихте да ми разкриете сърцето си! Дадох ви такава възможност! Но вие никога не сте били толкова снизходителен към мен, колкото съм желал! Знам, че никога не сте ме обичали тъй, както аз съм ви обичал!

През всичкото това време той продължаваше да стиска ръката ми с влажните си пръсти, докато аз правех всички възможни усилия да я освободя, без да успея. Той я дръпна навътре в ръкава на лилавата си върхна дреха, и продължи да върви, насила хванал ръката ми в своята.

— Да се връщаме ли? — каза Юрая, като малко по малко ме бе извърнал с лице към града, върху който луната изпращаше светлината си и посребряваше далечните прозорци.

— Преди да прекратим този разговор, трябва да разбереш — казах аз, като наруших доста дългото мълчание, — че според мен Агнеса Уикфийлд стои много по-високо от теб във всяко отношение и че е толкова далеч от настоящите ти домогвания, колкото и самата луна.

— Колко е кротка! Нали! Хайде, мастър Копърфийлд, признайте си, че никога не сте ме обичали така, както съм ви обичал аз! Винаги сте ме считали за прекалено нищожен, нали?

— Никак не обичам непрестанните уверения в собствено нищожество, нито пък каквито и да било уверения — отвърнах аз.

— Значи така! — каза Юрая с лице, което на лунната светлина изглеждаше като оловно. — Знаех си го! Но никога не сте се попитали, мастър Копърфийлд, защо съм смирен. Както баща ми, така и аз сме били отгледани в благотворително училище, а също така и майка ми е израсла в дом за бедняци. От сутрин до вечер там ни учеха само на

смирение, на нищо друго, доколкото мога да си спомня. Трябваше да се държим смирено към този и към онзи; трябваше да сваляме шапка тук и там, да се кланяме насам и нататък. Винаги бяхме длъжни да си знаем мястото и да се принизяваме пред по-горните от нас. А имаше толкова хора, които бяха по-горни от нас! Татко е получил медал за смирението си. Също и аз. Поради смирението си е бил направен гробар. Той така се държеше с по-издигнатите хора, че просто им беше невъзможно да не се позамислят за него. „Бъди смирен, Юрая — казваше ми татко, — и тогава не може да не сполучиш.“ А това непрестанно ми се втълпяваше и в училище. И право си беше. „Бъди смирен — казваше татко, — и ще преуспееш.“ И наистина имаше право!

За първи път ми хрумна, че това лицемерно възпяване на смирението бе пуснало корените си отнякъде извън семейството Хийп. Бях видял жертвата, без да си помисля за семето.

— Когато бях още съвсем малко момче — продължи Юрая, — разбрах какво може да се постигне със смирение и затова го възприех. Принизявах се с радост. Смирението ми не ми позволи да се образувам и си казах: „Стига ти толкова!“ Когато ми предложихте да ме учите латински, си спомних бащините думи: „Хората обичат да стоят над теб и затова дръж главата си наведена!“ Аз и досега съм си смирен, мастър Копърфийлд, обаче все пак имам малко власт!

Той ми каза всичко това — познах по огряното му от луната лице — за да разбере, че е твърдо решен да се възнагради за униженията си, като си послужи с властта, която притежава. Никога не се бях съмнявал в подлостта му, в присъщата му хитрост и притворство, но сега за първи път разбрах най-ясно каква низост, жестокосърдечие и отмъстителност могат да се развият у човек, възпитан само да се унижава.

Разказът му завърши е благоприятен за мен резултат, тъй като той отдръпна ръката си, с която беше вклекчил моята, за да си почеше отново брадичката. Веднъж отделен от него, реших да не му давам възможност отново да ме улови. На връщане вървахме един до друг, без да говорим много.

Не знам дали настроението му се беше подобрило поради това, което му бях открил, или пък от неговия собствен разказ, но действително беше с повишен дух. На вечеря разговаряше повече,

отколкото му беше обичайно, запита майка си (която в момента на влизането ни вкъщи напусна наблюдателния си пост) дали не е вече стар ерген и веднъж така погледна Агнеса, че бих дал всичко, да можех да го ударя.

Когато тримата мъже останахме сами след вечеря, той се разпусна още повече. Беше пил съвсем малко и предполагам, че възбудата му се дължеше на радостта му от постигнатите успехи и че моето присъствие го изкушаваше да покаже надмощието си.

Още миналия ден бях забелязал, че се опитва да увлече мистър Уикфийлд в пиене. Като долових погледа, който Агнеса ми хвърли на излизане от стаята, аз се ограничих да изпия само една чаша, след което ги подканих да отидем при нея в гостната. Щях да сторя същото и сега, обаче Юрая ме изпревари.

— Така рядко се виждаме със сегашния си гостенин, сър — обърна се той към мистър Уикфийлд, — че с удоволствие бих предложил да пийнем по една-две чашки в негова чест, ако нямате нищо против. Мистър Копърфийлд, за ваше здраве и щастие!

Трябваше да се престоря, че хващам сърдечно ръката, която ми бе протегнал, след което, със съвсем други чувства, поех ръката и на съсипания му съдружник.

— Хайде, колега — каза Юрая, — позволявам си свободата да ви помоля да вдигнете и вие чаша и да кажете няколко подходящи думи за Копърфийлд.

Няма да описвам как мистър Уикфийлд пи наздравица за леля, за мистър Дик, за процъфтяването на Духовния и Адмиралтейския съд, за Юрая и как за всичко това си наля по два пъти. Няма да описвам как той съзнаваше собствената си слабост, как напразно се мъчеше тя да не го завладее, как се срамуваше от свойското държание на Юрая и се бореше с желанието си да му угажда. Няма да разправам как Юрая тържествуваше над жертвата си, как се извиваше и кълчеше и как искаше да ми го покаже в тази именно светлина. Сърцето ме заболява и ръката ми се отказва да пише всичко това.

— А сега, колега, предлагам да пием наздравица, след като обаче напълним догоре чашите си, за най-прелестната девойка в света.

Баща ѝ държеше в ръка празната си чаша. Видях го как я остави на масата, погледна портрета, на който тя така много приличаше, сложи ръка на челото си и се отпусна в креслото си.

— Аз съм твърде нищ, за да пия за нейно здраве — продължи Юрая, — и все пак така много се възхищавам от нея — така я обожавам!

Струваше ми се, че никаква физическа болка не можеше да бъде толкова ужасна за стария човек, колкото душевната мъка, която го накара да обхване с две ръце посивялата си глава.

— Агнеса — каза Юрая, като или не го виждаше, или не разбираше какво става в душата му — Агнеса Уикфийлд, мога спокойно да кажа, е най-божествената от всички жени. Мога ли да говоря като пред приятели? Да си неин баща е гордост, но да си неин съпруг...

О, дано вече никога не чуя такъв вик, какъвто се изтръгна от гърдите на баща ѝ, когато се изправи от стола си!

— Какво има? — запита Юрая с вид на мъртвец. — Надявам се, мистър Уикфийлд, че не сте полудял, нали? Ако казвам, че имам желание да направя вашата Агнеса моя Агнеса, аз имам право на това колкото всеки друг. Дори моето право е по-голямо, отколкото на когото и да било!

Обгърнал с ръце мистър Уикфийлд, аз го умолявах в името на любовта му към Агнеса да се поуспокои. В този момент той беше наистина луд. Като скубеше косата си и удряше глава, той се мъчеше да се освободи от мен, неспособен да каже нито дума, неспособен да вижда никого, сякаш борещ се да направи нещо, без сам да знае какво. Ужасно беше да го гледа човек — раздърпан и с широко разтворени очи.

Умолявах го с несвързани думи, но с най-голяма нежност да не се оставя на чувствата си, а да ме послуша. Заклевах го да мисли за Агнеса, напомнях му, че и аз не съм му чужд, молах го да си спомни, че двамата с Агнеса сме пораснали заедно, разправях му как я обичам и почитам и каква гордост и радост е тя за него. Мъчех се на всяка цена да извикам образа ѝ пред очите му, дори го укорих, че не е достатъчно твърд да ѝ спести подобна сцена като настоящата. Може би успях да му повлияя малко или пък буйството му се поукроти, така че малко по малко той престана да се бори и ме загледа — отначало с празен поглед, без да ме познава. Най-после каза:

— Знам, Тротууд! Скъпото ми дете и вие... Знам. Но погледнете тогава!

Посочи към Юрая. Той стоеше в ъгъла блед и с вперен поглед, видимо учуден и разбрал, че зле си е правил сметките.

— Погледнете моя мъчител! — каза мистър Уикфийлд. — Малко по малко той ми отне доброто име, репутацията, спокойствието, дома.

— Кажете по-добре, че съм запазил името, репутацията, спокойствието и дома ви — каза Юрая ядосано, забързано и очевидно с желание да поправи работата. — Не бъдете глупав, мистър Уикфийлд. Ако съм казал малко повече от това, което сте очаквали, бих могъл да си взема думите си назад. В това няма никаква беда.

— Знам, че всеки има своята цел в живота — каза мистър Уикфийлд — и предполагах, че това, което го свързваше с мене, бяха материалните му интереси. Но виждате ли какво е искал той — виждате ли?

— Най-добре ще направите да го спрете, Копърфийлд, ако можете — извика Юрая, насочил дългия си мършав пръст към мен. — Внимавайте, той ще каже сега нещо, за което после ще съжалява, а и вие ще съжалявате, че сте го чули!

— Ще кажа това, което желая! — извика отчаяно мистър Уикфийлд. — Ако съм във ваша власт, защо пък да не съм свободен да върша, каквото си искам?

— Внимавайте! Казвам ви! — продължи да ме предупреждава Юрая. — Ако не го спрете, не сте му приятел! Защо да не правите това, което желаете ли, мистър Уикфийлд? Защото имате дъщеря. Има неща, които и двамата си знаем, нали? Най-добре ще е да си държим устата затворени. Аз поне не искам да говоря излишни работи. Не виждате ли, че съм толкова смирен, колкото мога? Казвам ви, ако съм отишъл по-далеч, отколкото трябва, съжалявам. Какво друго желаете?

— О, Тротууд, Тротууд! — възкликна мистър Уикфийлд, като чупеше ръце. — Виждате ли на какво съм се превърнал, след като дойдохте тук за първи път! Аз и тогава бях вече тръгнал по нанадолнището, но през какви по-големи унижения трябваше да премина оттогава! Слабостта ми ме погуби. Трябваше да се мъча да удавя спомените си. Скръбта по смъртта на жена ми се превърна за мен в някаква болест, а същото стана и с любовта към детето ми. Зарязвам всичко, до което се докосвам. Нося нещастие на тази, която най-много обичам. Вие виждате това — знам! Считах, че е възможно да се обича само едно същество и никого друго. Считах, че е

възможно да скърбя само за едно същество, напуснало този свят, и да не споделям чуждите горести. И ето как обърках живота си. Терзаех своето слабо, страховито сърце, а и то ме терзаше. Низък в скръбта си, низък в любовта си, низък в жалкото си желание да избягам от тежестта и на двете, аз се превърнах в развалина... Презирайте ме! Бягайте от мен!

Той се отпусна в един стол и зариде безсилно. Напрежението, в което беше изпаднал, го напущаше. Юрая излезе от ъгъла си.

— Сам не знам какво съм правил в минути на помрачение — проговори мистър Уикфийлд, протягайки към мен ръка, сякаш с молба да не го осъждам. — Той знае това най-добре — прибави нещастният старец, имайки предвид Юрая, — тъй като непрестанно се навърта край мен и ми шепне. Вие виждате, че е като воденичен камък около шията ми. Влязъл е в къщата ми, влязъл е в кантората ми. Чухте го самичък какво каза преди малко. Има ли нужда да говоря повече?

— Не е необходимо да казвате нито толкова, нито повече, нито каквото и да било — забеляза Юрая полузаплашително-полуумоляващо. — Ако не беше виното, нямаше да кажете всичко това. Утре ще мислите съвсем иначе за цялата работа, сър. Ако съм казал нещо повече от онова, което възнамерявах, какво от това? Нима вече съм го сторил?

Вратата се отвори и Агнеса влезе тихичко, без капчица цвят на лицето си, обви с ръка шията на баща си и каза спокойно:

— Татко, ти не си добре. Ела с мен!

Той сложи глава на рамото ѝ, сякаш приведен под тежестта на срама си, и излезе с нея. Очите ѝ се спряха върху моите само за миг, но за мен това беше достатъчно да схвана колко много бе доловила от станалото.

— Не очаквах, че той така ще избухне, мастър Копърфийлд — каза Юрая. — Но това няма значение. Утре отново ще бъдем приятели. И то ще е за негово добро. Смирено съм загрижен за него.

Не му отвърнах нищо и се качих горе в тихата стая, където Агнеса така често бе седяла край мен. Беше доста късно. Взех една книга и се опитах да чета. Чух часовника да бие дванадесет и продължавах да чета, без да знам какво се разказваше в книгата, когато Агнеса ме докосна.

— Ще си отиваш утре рано, Тротууд! Нека сега да си вземем сбогом.

Беше плакала, обаче лицето ѝ изглеждаше така спокойно и красиво!

— Бог да те пази! — каза тя, като ми подаде ръка.

— Скъпа ми Агнеса! — отвърнах ѝ аз. — Виждам, че не желаш да говорим за случилото се тази вечер, но не би ли могло да се направи нещо?

— Можем само да се надяваме на бога! — отвърна тя.

— Не мога ли да сторя нещо; аз, който идвам при теб с жалките си болки?

— И по този начин облекчаваш моите — каза тя. — Не, драги Тротууд, няма нищо, което да можеш да направиш.

— Скъпа ми Агнеса — казах аз. — Би било дръзко за мен, комуто липсва онова, с което ти си така богато надарена — доброта, сила и всички благородни качества — да те съветвам и направлявам; но знаеш колко много те обичам и колко много ти дължа. Нали прекомерното ти чувство за дълг никога няма да те накара да се пожертваш, Агнеса?

По-развълнувана за миг, отколкото някога съм я виждал, тя си оттегли ръката от моята и направи една стъпка назад.

— Кажи, че нямаш такова намерение, скъпа ми Агнеса! О, ти си ми повече от сестра. Помисли за безценния дар, който можеш да направиш, когато дадеш сърцето си! Помисли за любовта си!

Дълго, дълго след това си спомнях вдигнатото към мен лице, с неговото мигновено изражение не на учудване, нито на укор, нито на съжаление. Дълго, дълго след това си спомнях как този израз се стопи в прелестна усмивка, с която тя ми каза, че не се страхува за себе си и че и аз не трябва да се боя за нея. А сетне си взе сбогом, като ме назова братко, и изчезна.

Когато на утрото отидох в хана, където тръгваше дилижансът, още бе тъмно. Зазоряваше се и ние се готвехме да потеглим. Седях и си мислех за нея, когато отстрани на дилижанса, всред утринния здрач, се появи главата на Юрая.

— Копърфийлд — каза той с приличния си на грачене сипкав глас, хванал се за желязното перило, — смятам, че ще се зарадвате да чуете, преди да сте заминали, че моят съдружник и аз отново сме в

най-добри отношения. Отидох рано-рано в стаята му и се помирихме. Знаете, макар и нищ, аз все пак съм му полезен; и когато не е под влиянието на виното, той знае къде му е интересът! Какъв приятен човек е той въпреки всичко, мастър Копърфийлд!

Принудих се да му отвърна, че се радвам, задето се е извинил.

— О, то се знае! — каза Юрая. — Когато човек е нищ, вие знаете, че едно извинение не представлява нищо, мастър Копърфийлд! Предполагам, че и вие някога сте посягали да откъснете една круша, преди още да е узряла, нали, мастър Копърфийлд?

— Твърде е възможно — отвърнах му аз.

— Точно това сторих и аз снощи — продължи Юрая. — Но крушата ще узрее! Тя само изисква грижи. Аз мога да чакам!

И като си взе сбогом с прекалена любезност, той слезе от дилижанса, когато кочияшът се качи. Не знам дали студеният утринен въздух го караше да дъвче нещо, обаче ми се стори, че прави с устата си такива движения, сякаш крушата е вече узряла и той с наслада я отхапва.

XL ГЛАВА

СКИТНИКЪТ

Нея вечер на Бъкингам Стрийт имахме много сериозен разговор относно семейните работи, за които вече разказах в предидущата глава. Леля ми беше много любопитна да узнае всичко и се разхождаше нагоре-надолу из стаята със скръстени ръце в продължение на повече от два часа. Винаги когато биваше възбудена, тя имаше обичай да предприема подобни физически упражнения, като за степента на възбудата ѝ можеше да се съди от продължителността на разходката ѝ. Сега безпокойството ѝ беше толкова силно, че тя се принуди да отвори вратата на спалнята и по този начин да продължи пистата си, като се разхождаше по цялата дължина на стаята от единия край до другия. И докато мистър Дик и аз седяхме кротичко край огъня, тя не преставаше да ходи напред-назад по определената си пътека с точността на часовниково махало.

Когато мистър Дик отиде да си легне и ние с леля останахме сами, аз седнах да препиша писмото си до двете възрастни дами. По това време тя се беше вече изморила от разхождането и седна край огъня, с подгънатата над коляното пола както обикновено. Но вместо да седне, както си имаше обичай, с чаша върху коляното, забрави я върху камината и като опря левия си лакът на дясната ръка, а брадичката си на лявата китка, ме погледна замислено. Колкото пъти вдигнех очи от работата си, срещнах и нейните, отправени към мен. „Много те обичам — сякаш искаше да ми каже тя, като кимаше с глава, — обаче съм разтревожена и обезпокоена!“

Бях твърде зает с писмото си, така че едва когато тя си отиде да спи, забелязах, че е забравила „вечерната си смес“, както обичаше да я нарича, върху камината. Когато почуках на вратата ѝ, за да я подсетя да изпие обичайната чаша вино, тя беше по-ласкава отвсякога, обаче каза само:

— Мили ми Трот, тази вечер нищо не ми се пие.

С тези думи поклати глава и си влезе.

Сутринта ѝ дадох да прочете писмото до двете дами и тя го одобри. Пуснах го в пощата, след което нямаше какво друго да правя, освен да чакам търпеливо за отговор. Прекарах в това състояние на очакване в продължение на цяла седмица, когато през една снежна надвечер се разделих с доктора и се отправих към дома.

Изминатият ден беше мразовит и острият североизточен вятър режеше. След като той спря при настъпването на вечерта, заваля сняг. Спомням си, че валеше на гъсти, едри снежинки, като настилаше дебела покривка. Шумът от колелата и хорските стъпки отекваше глухо, сякаш улиците бяха покрити с перушина.

Най-късият път до вкъщи — естествено, през такава вечер минавах по най-късия път — водеше през Сейнт Мартинс Лейн. Черквата, която даваше името си на тази улица, по онова време не беше заобиколена с празно място като сега. Като минавах до стъпалата на преддверието, край отсрещния ъгъл ми се мярна едно женско лице. То хвърли поглед към мен, прекоси тясната уличка и изчезна. Беше ми познато. Бях го виждал някъде, но не си спомнях къде. Нещо, което докосваше самото ми сърце, бе свързано мъгляво с него, но когато то ми се мярна, мислите ми летяха другаде и бях съвсем объркан.

На черковните стъпала се виждаше приведената фигура на един човек, който бе свалил товара си върху гладкия сняг, за да го оправи. Щом го забелязах, видях и лицето му. Не мисля, че се спрях в почуда, но когато продължих, той стана, извърна се и тръгна към мен. Стоях лице срещу лице с мистър Пеготи!

Тогава си спомних коя беше жената. Беше Марта, на която Емилия бе дала пари онази вечер в Пеготината кухня. Марта Ендел, до която той не би позволил да види племенницата си, както ми бе казал Хам, дори за всички потънали в морето съкровища.

Здрависахме се сърдечно. Отначало никой от нас не можеше нищичко да продума.

— Мастър Дейви — каза той, като ме притискаше здраво — така ми олеква на сърцето, като ви виждам. Каква щастлива среща, каква щастлива среща!

— Добре дошъл, добри ми стари приятелю! — възкликнах аз.

— Бях си помислил още тази вечер да ви потърся, сър, но тъй като разбрах, че леля ви живее при вас — наминах край Ярмут и там

научих това, — побоях се, че може би е вече късно. Реших да дойда рано сутринта, сър, преди да тръгна отново на път.

— Отново? — повторих.

— Да, господине — отвърна той, като поклати търпеливо с глава, — тръгвам още утре.

— Закъде се бяхте запътили сега? — запитах го аз.

— Да си потърся място за пренощуване — каза той, като отърси снега от дългата си коса.

По онова време съществуваше един страничен вход към конюшната на хана „Златният кръст“, неразривно свързан в паметта ми с нещастieto му, почти срещу мястото, където бяхме застанали. Посочих му портата, хванах го подръка и пресякохме улицата. Две или три от общите стаи се отваряха към двора на конюшните; надзърнах в една от тях и като я намерих празна и отоплена от хубав огън, заведох го в нея.

Когато го видях на светлината, забелязах не само че косата му е дълга и разчорлена, но и че лицето му е обгоряло от слънцето. Беше още по-посивял, бръчките по челото му бяха станали още по-дълбоки и целият му вид показваше, че при скитанията си се бе излагал на дъжд, бури и слънце. Но изглеждаше изпълнен със сили, подобно на човек, подкрепян от мисълта за изправената пред него цел и когото нищо не е в състояние да сломи. Той отърси снега от шапката и дрехите си и избърса лицето си, докато аз мислено си отбелязвах всичко това. Като седна на една маса срещу мен, с гръб към вратата, през която бяхме влезли, той отново протегна грубата си ръка и горещо стисна моята.

— Мастър Дейви — каза той, — ще ви разкажа къде съм бил и какво съм научил. Ходих надалеч и научих малко, обаче всичко ще ви разправа!

Позвъних да ни донесат нещо горещо за пиене. Той не искаше нищо по-силно от бира и докато ни я донесат, се грееше на огъня и седеше замислен. На лицето му бе изписана строга тържественост, която не дръзнах да обезпокоя.

— Когато тя беше дете — каза той, вдигайки лице скоро след като останахме сами, — много обичаше да ми приказва за морето и за онези брегове отвъд, блеснали зад тъмносините води. Мислех си понякога, че това занимава ума ѝ, защото баща ѝ се бе удавил. Не знам,

но може би ѝ се струваше — или пък се надяваше, — че тялото му е било отвлечено натам, където винаги цъфтят цветя и слънцето весело грее.

— Но да, това е детинска фантазия — казах аз.

— Когато тя се загуби — продължи той, — нещо ми подсказа, че той ще я заведе в онези страни. Знаех си, че ще ѝ разказва чудни неща за тях и че там тя ще стане истинска дама и това ще я накара да го послуша. Когато се видяхме с майка му, бях уверен, че съм прав. Препреминах канала и се озовах във Франция, сякаш паднах там от небето.

В този миг забелязах, че вратата се откряна леко и снегът навлезе вътре. Видях как една ръка се провря полекичка, да я задържи полуотворена.

— Там намерих един английски джентълмен, който заемаше някаква важна длъжност — продължи мистър Пеготи, — и му казах, че съм дошъл да търся племенницата си. Тогава той ми достави документите, необходими, за да продължа пътя си — не знам как точно се наричат — и беше готов да ми даде и пари, но, слава богу, няхах нужда от тях. Поблагодарих му най-сърдечно за всичко, което направи за мен. Тогава той ми каза: „Ще изпратя съобщение навред, така че и когато бъдете далеч оттук, ще срещнете много хора, които ще знаят за вас.“ Изразих му дълбоката си признателност, доколкото ми бе възможно, и продължих пътя си през Франция.

— Самичък и пешком ли? — запитах го аз.

— Най-вече пешком — отвърна той, — понякога в някоя каруца, с която хората отиваха на пазар, а понякога в празни екипажи. Много мили изминавах на крак и често пъти дружина ми беше някой беден войник, запътил се да види близките си. Нито аз можех да му говоря — продължи мистър Пеготи, — нито той на мен, но въпреки това си правехме компания, докато вървахме по прашните пътища. Когато влизах в някой град, аз се запътвах към хала и се навъртах из двора, докато дойдеше някой, който говори английски (все се намираха такива хора), и му разказвах как съм тръгнал да търся племенницата си.

Тогава ми казваха какви хора са отседнали в хана и аз чаках да видя дали някой като нея няма да излезе или влезе вътре. Когато виждах, че я няма, продължавах пътя си. След време се случваше така,

че когато влизах в някое село, между бедни хорица, разбирах, че те вече знаят за мен. Тогава ме викаха от вратите на къщичките си и ми даваха разни неща за похапване и пиене, а сетне ми посочваха къде да спя. И знаете ли, мастър Дейви, много жени, които някога са имали дъщери, горе-долу колкото Емилия, ме чакаха при кръста на Спасителя, вън от селото, и ми оказваха подобни услуги. На някои дъщерите бяха умрели и само бог знае колко добри бяха техните майки към мен!

Марта се беше изправила до вратата. Видях я ясно, с посърнало лице, заслушана в думите му. Ужасно се боях да не би той да се извърне и да я види.

— Те често слагаха децата си — особено момиченцата — на коленете ми и често пъти бихте могли да ме видите как седя пред портите им, сякаш взел моето момиченце на скута! О, милата ми!

Обхванат от внезапна скръб, той зариди високо. Сложих разтрепераната си ръка върху неговата, с която той бе захлупил лицето си.

— Благодаря ви, господине — каза той, — не ми обръщайте внимание.

След малко махна ръка от лицето си и я сложи на гърдите си, подир което продължи да разказва.

— Често повървяваха с мен — една-две мили по шосето, и когато на разделяне им казвах: „Много съм ви благодарен! Да ви благослови бог!“ — сякаш винаги ме разбираха и ми отговаряха с някакви мили думи. Най-после стигнах до морето. Можете да си представите, че за моряк като мен не беше трудно да стигна до Италия. Когато се намерих там, заскитах, както и по-рано. И там хората бяха също така добри към мен и навярно бих я пребродил цялата от град в град, ако не се бях научил, че я видели някъде из Швейцарските планини отвъд. Слугата на едного ги видял там и тримата и ми разправи как са пътували и къде са отишли. Вървах към тези планини, мастър Дейви, денем и нощем. Колкото повече вървах, толкова и те сякаш се отдалечаваха от мен. Най-после обаче ги стигнах и ги прекосих. Когато дойдох до мястото, където ми казаха, че са я видели, взех да си мисля: „Ами какво ще правя, като я видя?“

Заслушаното лице, забравило немилостивата нощ, все още продължаваше да подслушва, а ръцете ѝ ме умоляваха да не я пъдя.

— Никога не съм се съмнявал — продължи мистър Пеготи, — нито даже за миг, че стига само да види лицето ми и да чуе гласа ми — само да ме забележи, застанал безмълвно пред нея, и веднага ще си спомни за дома, от който избяга, за детинството си, и тогава, дори и придворна дама да е станала, тя би паднала в нозете ми! Знам това добре! Много пъти в съня си съм я чувал да вика: „Вуйчо!“, и съм я виждал да пада като мъртва пред мен. Много пъти в съня си съм ѝ шепнел: „Емилия, скъпа моя, дошъл съм да ти донеса прошка и да те заведа вкъщи!“

Тук той се поспря, поклати глава и продължи с въздишка:

— За него вече не мислех. Емилия ми беше всичко. Купих ѝ една селска роклица да си я облече; и бях сигурен, че щом я намеря, тя ще тръгне с мен из каменистите пътеки, ще върви, където вървя и аз, и никога, никога не ще ме изостави. Да ѝ дам тази рокля и да хвърля дрехите, които е носила дотогава — да я уловя отново за ръка и да тръгнем за дома — да спираме понякога на пътя и да облекчавам изранените ѝ нозе и още по-нараненото ѝ сърце — това бе всичко, което мислех тогава. Знам, че дори един поглед не бих хвърлил към него. Но, мастър Дейви, това не бе писано да стане — поне не тогава! Пристигнах твърде късно и те бяха вече заминали. Къде — не можах да узная. Едни казваха тук, други — там. Бродих насам, бродих нататък, но не намерих никаква Емилия. И тогава се упътих за дома.

— Кога стигнахте там? — запитах го аз.

— Преди няколко дни. Зърнах старата ладия, след като се беше стъмнило, и светлината на прозореца. Когато се приближих и погледнах през стъклото, видях онова вярно създание, мисис Гъмидж, да седи самичка край огъня, както се бяхме уговорили. Извиках ѝ: „Не се бой! Това съм аз, Даниъл!“ И влязох. Никога не можех да си представя, че старата лодка ще ми изглежда така чужда!

От един джоб на гърдите си той извади много внимателно малък книжен вързоп, съдържащ две-три писма и нещо друго, обвито в хартия, и го сложи върху масата.

— Първото дошло — каза той, като отдели едно от писмата, — преди да измине една седмица от тръгването ми. Една банкнота от петдесет лири, обвита в хартия и адресирана до мен, пхнатата нощем под вратата. Опитала се е да скрие от мен почерка си, но аз веднага го познах!

Той сгъна отново банкнотата, много внимателно и търпеливо, в същата форма, в каквата си беше, и я сложи настрана.

— А това дошло до мисис Гъмидж — продължи той, като отвори друго писмо — преди около два-три месеца. — След като го погледна няколко минути, той ми го подаде, като прибави с нисък глас: — Бъдете така добър да го прочетете, сър.

Ето какво пишеше в него:

„О, какво ли би почувствувала, когато видиш това писмо и разбереш, че го е писала моята лоша ръка! Но се опитай — и не заради мен, а заради вуйчовата добрина, опитай се да смекчиш към мен сърцето си, макар и само за малко! Моля ти се, помъчи се да бъдеш снизходителна към една клета девойка и да напишеш на едно листче дали той е добре и какви са били последните му думи за мен, преди да престанете да споменавате името ми. Пиши ми дали понякога вечер, в часа, когато се прибирах вкъщи, той си мисли за тази, която едно време така много обичаше. Сърцето ми се къса, като си мисля за това! Коленича пред тебе и те умолявам с цялата си душа да не бъдеш така безмилостна към мен, както заслужавам — о, да, много добре знам, че заслужавам това, — а да се смилиш и да ми пишеш нещичко за него. Няма защо да ме наричаш «малка», няма защо да ме наричаш с името, което опозорих. Вслушай се в мъката ми и се смили, напиши ми поне една думичка за вуйчо, когото очите ми никога, никога не ще видят вече на този свят!

Мила, ако сърцето ти е непреклонно към мен — което знам, че би било напълно справедливо, — тогава се обърни към тогова, към когото се показах най-жестока, към този, комуто бях обещала да му стана невеста — и нека той ти каже дали да отхвърлиш клетата ми молба! Ако бъде така състрадателен, че да ти позволи да ми напишеш нещичко — о, аз знам, че той ще стори това, ако само го попиташ, тъй като винаги е бил толкова смел и великодушен, — кажи му тогава, че когато чуя нощем

вятъра, струва ми се, сякаш той задухва ядосано към мен, след като е минал край него и край вуйчо, и отправя проклятие към небето срещу мен. Кажи му, че ако ми е писано да умра още утре (о, ако бих била достойна за това, как бих желала да умра!), с последните си думи бих благословила него и вуйчо и с последния си дъх бих се молила за щастието му.“

И в това писмо бяха сложени пари. Пет лири. Не бяха докоснати, както и първите, и той бе сгънал банкнотата по същия начин. Бяха прибавени подробни указания относно адреса, на който трябваше да се изпрати отговорът, и макар да се налагаше той да се препрати през няколко ръце и да не даваше възможност да се разбере ясно къде се е укрила, все пак поне не беше недопустимо да се помисли, че се намира там, където бяха казали, че са я видели.

— Какъв отговор са изпратили? — запитах го аз.

— Понеже мисис Гъмидж не я бива много в писането — отвърна мистър Пеготи, — написал го Хам, а тя го преписала. Съобщили й, че съм отишъл да я търся и й казали какви са били последните ми думи.

— Това в ръката ви друго писмо ли е? — казах аз.

— Пари са, сър — отвърна той, като поразви една хартийка. — Десет лири стерлинги. И вътре беше написано както в първото писмо „От един добър приятел“. Първото бе намерено под вратата, а това дошло по пощата преди два дни. Ще я търся там, където посочва пощенската марка.

Показа ми я. На нея беше означен един град по горния Рейн. Той открил в Ярмут някакви търговци — чужденци, които познавали страната и му нарисували грубо картата й, която той лесно можеше да разчете. Разстла я на масата и като опря глава на едната си ръка, проследи с другата пътя, който се готвеше да поеме.

Запитах го как е Хам. Той поклати глава.

— Работи здравата, като истински мъж — каза той. — И се ползува с много добро име из цялата околност. Всеки е готов да му помогне, а и той е готов всекиму да подаде ръка. Никога не са го чули да се оплаква. Но между нас казано, сестра ми е уверена, че нещастieto му го е поразило много.

— Клетият човек, вярвам, че е така.

— Знаете ли, мастър Дейви — каза мистър Пеготи с печален шепот, — той не дава и пет пари за живота си. Когато трябва да се извърши някоя трудна работа в бурно време, пръв се наема с нея. Където има опасност, явява се преди всичките си другари. И въпреки това кротък е като дете. Няма нито едно дете в Ярмут, което да не го познава.

Мистър Пеготи събра замислено писмата си, като ги оглаждаше с ръка, свърза ги в снопче и отново ги сложи нежно в пазвата си. Лицето от вратата беше изчезнало. Снегът все още навяваше отвън, обаче нищо друго не се виждаше.

— Е, мастър Дейви — проговори старият рибар, като хвърли поглед към торбата си, — щом успях тази вечер да се видя с вас — и това ми достави голяма радост, — то утре сутринта ще тръгна на път. Вие видяхте какво имам тук — и той попипа пазвата си, където беше сложил малкия пакет — и все се измъчвам от мисълта да не би да се случи нещо с мен и да умра, преди да съм успял да върна тези пари. Ако умра, и парите са загубят или някой ги открадне, или пък нещо друго стане с тях, и ако тогава „той“ си помисли, че съм ги приел, струва ми се, че няма да мога да се стърпя на оня свят и няма да се задържа в гроба си!

И двамата станахме. Преди да излезем, ръкувахме се сърдечно. — Ще измина и десет хиляди мили — каза той, — ще вървя, докато умра на пътя, само да мога да му дам обратно тези пари. Ако го сторя и ако намеря Емилия, това ми стига. А ако ли пък не я намеря, може би тя някога ще научи, че любещият я неин вуйчо е престанал да я търси само когато е престанал да живее; и ако я познавам добре, уверен съм, че дори само това ще я накара да се върне най-после вкъщи!

Когато той изчезна в мразовитата нощ, аз видях как самотната фигура побягна пред нас. Веднага измислих някакъв предлог и го задържах още малко, докато най-после тя се скри.

Той спомена за някаква странноприемница на Дувърския път, където знаел, че ще намери удобно и чисто легло за през нощта. Придружих го до Уестминстърския мост, където го оставих. Струваше ми се, че когато той отново пое самотния си път през снега, сякаш цялата природа притихна благоговейно.

Върнах се до хана и обхванат от мисълта за лицето, което бях видял, се огледах наоколо за него. Нямаше го. Снегът беше покрил старите ни стъпки. Виждаха се само тези, които току-що бях оставил, а дори и те бяха започнали да се заличават от бързо падащия сняг.

XLI ГЛАВА

ДОРИНИТЕ ЛЕЛИ

Най-после дойде отговор от двете възрастни дами. Те изпращаха поздравите си на мистър Дейвид Копърфийлд и го уведомяваха, че са отдали нужното внимание на писмото му „с оглед на щастието и на двете страни“ — който израз твърде много ме обезпокои не само защото знаех, че са го употребили във връзка със семейното недоразумение, споменато по-горе; но най-вече, защото винаги съм се убеждавал, че конвенционалните изрази са нещо като ракети, които лесно се пущат и приемат най-различни форми и цветове, за които не може да се съди от първоначалната им форма. Госпожици Спенлоу прибавяха, че се въздържат да се обясняват „посредством писма“ по повод на засегнатия от мистър Копърфийлд въпрос; но че, ако мистър Копърфийлд бъде така добър да ги посети на една определена дата (придружен, ако счита това за редно, от някой доверен приятел), те ще бъдат щастливи да поговорят с него по интересувания го въпрос.

На това писмо мистър Копърфийлд незабавно отговори, като едновременно изпрати и почитанията си, че на определената дата ще има честта да посети госпожици Спенлоу, придружен, с тяхно позволение, от своя приятел мистър Томъс Тредълс, член на адвокатската колегия. Като изпрати това послание, мистър Дейвид Копърфийлд изпадна в твърде нервно състояние, в което остана до деня на уговореното посещение.

Нервното ми състояние се усилваше и от това, че бях лишен в този тъй важен момент от ценното сътрудничество на мис Милс. Обаче мистър Милс, който винаги съумяваше да извърши нещо, което да ме разтревожи — или поне ми се струваше така, което е едно и също, — сега бе достигнал до върха на безобразието, като си бе наумил да замине за Индия. И защо беше решил да отиде там, ако не за да ми обърка работите? Той бе в търговски връзки с тази страна и сега се бе запътил затам заедно с дъщеря си, която понастоящем беше отишла в провинцията да се сбогува с разни роднини, а къщата им бе облепена с

разни обяви, които гласяха, че се продава или дава под наем и че мебелите (преса за гладене и всичко) ще се продават на търг. Така че за мен това беше още един удар!

Много се измъчвах от въпроса, как да се облека в този знаменателен за мен ден. От една страна, желаех да се представя в най-блестяща светлина, а от друга — боях се да не би да сложа нещо, което да урони в очите на двете лели престижа ми на сериозен млад човек. Следователно постарах се да намеря средния път между двете крайности. Леля одобри външния ми вид, а когато слизахме с Тредълс по стълбата, мистър Дик хвърли подире ни една обувка за късмет.

Тредълс беше прекрасен момък и бях много привързан към него, но не можех да не желая в този важен за мен случай той да нямаше навика да вчесва косата си така право нагоре. Това му придаваше учуден израз, а да не споменавам, че главата му приличаше на метличка за камина, което, както ми нашепваха предчувствията, можеше да се окаже фатално за мисията ни.

Докато вървахме към Пътни, аз си позволих да му спомена за това, като му казах, че ако би пригладил малко косата си надолу, може би...

— Драги ми Копърфийлд — каза Тредълс, като си махна шапката и разчорли косите си по всички направления, — нищо не би ми доставило по-голямо удоволствие. Обаче е невъзможно.

— Не може да се приглади ли? — запитах аз.

— Не — отвърна той. — Нищо не е в състояние да стори това. Дори и петдесеткилограмова тежест да бих държал върху нея по целия път до Пътни, като стигнем там, тя отново ще щръкне веднага щом премахна тежестта. Ти просто нямаш представа колко е упоритата моята коса, Копърфийлд. Истински таралеж съм.

Трябва да призная, че това ме поразочарова, но пък и не можех да не остана възхитен от добротата му. Казах му колко много ценя благия му нрав и изразих предположението, че навярно косата му е изсмукала всичкото вироглавство на характера му, тъй като самият той не притежаваше нито капчица такъв недостатък.

— Ох — отвърна Тредълс, смеешком, — уверявам те, нещастната ми коса е нещо наистина знаменито. Вуйчовата жена просто не можеше да я понася. Винаги се оплакваше, че я дразни. Пък и много ми пречеше, когато се влюбих в Софи. Много!

— Защо? Тя имаше ли нещо против?

— О, тя не — отвърна Тредълс. — Обаче по-възрастната ѝ сестра — красавицата — непрестанно ми се подиграваше заради нея. Пък и не само тя — всичките сестри се подиграваха.

— Няма какво да се каже, твърде приятно нещо! — казах аз.

— Да — отвърна той с истинска наивност. — Това е вечната ни шега. Те все разправят, че Софи държи един кичур от нея в сандъчето си и е принудена да го пази в затворена книга, та да не дава възможност на космите да щръкват нагоре. Това често ни разсмява.

— Знаеш ли, Тредълс, твоята опитност може би ще ми помогне. Когато се сгоди за девойката, за която току-що ми разказваше, направи ли официално предложение на родителите ѝ? В твоя случай имаше ли нещо — нещо като това, което сега ни предстои? — прибавих неспокойно аз.

— Виж какво, Копърфийлд — отговори Тредълс, върху чието лице се промъкна сянката на загриженост, — в моя случай това се оказа твърде болезнена работа. Тъй като Софи е много необходима за цялото семейство, нито един от тях не можеше да се помири с мисълта, че някой ден би могла да се омъжи. Дори били решили помежду си, че това никога не ще се случи, и я наричали старата мома. Така че, когато с голяма предпазливост споменах на мисис Крулър...

— Тя майката ли е? — запитах аз.

— Майката — отвърна той. — Когато съвсем предпазливо споменах за намерението си пред мисис Крулър, въздействието на думите ми беше такова, че тя нададе писък и падна безчувствена. В продължение на месеци след това не смеех дори да спомена за женитба.

— Обаче най-после го стори, така ли?

— Да, стори го всъщност преподобният Хорас Крулър — каза Тредълс. — Той е превъзходен човек, примерен във всяко отношение. Обясни ѝ, че като християнка тя е длъжна да се примири с такава жертва (която при това е твърде несигурна) и да не се отнася неприязнено към мен. А колкото до самия мен, Копърфийлд, искрено казано, чувствавах се като същинска граблива птица по отношение на семейството.

— Надявам се, че сестрите взеха твоята страна, нали, Тредълс?

— Не мога да кажа това — отвърна той. — Когато бяхме успели до известна степен да примирим мисис Крулър с тази мисъл, трябваше да го кажем и на Сара. Нали си спомняш, бях ти казал, че Сара е онази с болестта в гръбначния стълб?

— Да, да, спомням си много добре.

— Тя стисна и двете си ръце — каза Тредълс, — като ме гледаше смаяно, затвори си очите, лицето ѝ посивя като олово, цялата се вцепени и в продължение на два дни не поемаше нищо друго освен препечен хляб с вода, който ѝ даваха с чайна лъжичка.

— Какво противно момиче! — забелязах аз.

— О, не, Копърфийлд! Прощавай, но тя е чудесна девойка, обаче е прекалено чувствителна. Всъщност всички са такива. Софи ми каза след това, че угризенията, които изпитала, докато се грижела тогава за Сара, били просто неописуеми. Разбрах, че трябва наистина да ѝ е било много тежко, по собствените си чувства, Копърфийлд: имах усещането, че съм престъпник. След като Сара дойде на себе си, трябваше да го съобщим на останалите осем. Върху всички то по действа по най-различен начин, но и те го приеха крайно мъчително. Двете, малките, които Софи възпитава, едва напоследък престанаха да ме ненавиждат.

— Надявам се, че вече всички са се примирили — казах аз.

— Да, общо взето, примирили са се — каза Тредълс неуверено. — Най-малкото отбягваме да говорим по този въпрос, а неустановеното ми положение и недостатъчните ми средства им са голяма утеха. Представям си каква плачевна сцена ще се разиграе, когато се оженим. Ще прилича по-скоро на погребение, отколкото на сватба. И така ще ме мразят, че им я отнемам!

Когато ме погледна с полусериозно-полукомично поклащане на глава, честното му лице истински ме порази, макар и самият аз да бях така развълнуван и разтреперан при мисълта за това, което ми предстоеше, че просто ми бе невъзможно да съсредоточа вниманието си върху каквото и да било. Когато приближихме къщата на госпожици Спенлоу, бях така неуверен във външния си вид и присъствието на духа си, че Тредълс ми предложи да се подкрепя с чаша бира. Като сторихме това в близкото заведение, той ме заведе със залитащи стъпки до вратата на госпожици Спенлоу.

Когато прислужничката ни отвори, все още нямах чувството, че действително сме пристигнали. Смътно си спомням как прекосихме едно преддверие, в което беше окачен барометър, и влязохме в тиха малка гостна на приземния етаж, откъдето се откриваше изглед към уютна градинка. Знам, че седнах на един диван и видях как косата на Тредълс щръкна, когато той си махна шапката, подобно на онези фигурки, които изведнъж изскачат нагоре, когато се отвори капакът на кутията им. Чувах как един старомоден часовник тиктакаше върху камината и се мъчех да накарам сърцето си да бие в такт с него, обаче не успях. Огледах се из стаята да видя някаква следа от Дора, но напразно. По едно време ми се стори, че чувам Джип да лае някъде в далечината, след което някой изведнъж задуши джавкането му. Понататък открих, че бутам Тредълс в камината и се покланям много сконфузено на две сухи, дребнички, възстари дами, облечени в черно. Всяка от тях беше истинско подобие на покойния мистър Спенлоу.

— Моля, седнете — каза едната от двете дами.

След като се спънах в Тредълс и седнах върху нещо, което не беше котка — върху нея бях седнал преди това, — успях дотолкова да възстановя зрението си, та ми стана ясно, че мистър Спенлоу трябва да е бил най-младият в семейството, че между двете сестри трябва да имаше разлика от около шест или седем години и че, както изглеждаше, председател на настоящата конференция беше по-младата, тъй като тя държеше в ръка писмото ми. Колко познато и все пак колко чуждо ми изглеждаше то! Тя го поглеждаше от време на време през лорнета си. Двете бяха облечени еднакво, обаче тази именно сестра носеше роклята си някак по-младежки и сякаш имаше едно воланче или гривна, или брошка в повече и това я правеше да изглежда по-жива. И двете се държаха изправени, бяха церемониални, прецизни, спокойни и въздържани. Тази от тях, която не държеше писмото ми, бе скръстила ръце на гърдите си и приличаше на идол.

— Мистър Копърфийлд, надявам се — каза сестрата с писмото ми в ръка, като се обърна към Тредълс.

Това начало беше застрашително. Тредълс трябваше да обясни, че аз съм мистър Копърфийлд — нещо, което потвърдих, а те трябваше да се отърват от предварително възприетото мнение, че Тредълс е мистър Копърфийлд, и изобщо бяхме попаднали в хубава бъркотия. И

за да се усили тя, и тримата чухме как Джип ясно излая още два пъти, след като някой отново задуши гласа му.

— Мистър Копърфийлд! — каза сестрата с писмото.

Знам, че направих нещо — навярно се поклоних — и целият се превърнах във внимание, когато се намеси и другата сестра.

— Сестра ми Лавиния — каза тя, — бидейки компетентна по тези въпроси, ще ви изложи какво считаме най-подходящо за благото на двете страни.

По-късно открих, че мис Лавиния е сведуща по въпросите от сърдечно естество поради това, че едно време съществувал някой си мистър Пиджър, който играел вист и за когото се предполагало, че бил увлечен по нея. Моето лично мнение е, че това е било само тяхно предположение и че Пиджър никога не е хранил подобни чувства — на които, доколкото можах да разбера, никога не е дал никаква гласност. Както мис Лавиния, така и мис Клариса обаче се бяха вживели в предразсъдъка, че той бездруго би открил чувствата си, ако младостта му (през шестдесетгодишната му възраст) не е била прекъсната от преливане, чиито резултати той се опитал да заглади чрез поглъщане на огромно количество минерална вода. У тях дори се таеше подозрението, че е починал вследствие на тайната си любов. Трябва обаче да отбележа, че окаченият му в къщата портрет, където беше показан с нос, напомнящ дамска роза, никак не сочеше наличиостта на такава тайна страст.

— Няма да засягаме миналото на вашата история — каза мис Лавиния. — Смъртта на клетия ни брат Франсис заглади всичко това.

— Ние нямахме обичай да бъдем в чести връзки с брат ни Франсис — каза мис Клариса, — макар и да не съществуваше открито скъсване на отношенията ни. Франсис пое своя път, а ние — нашия. Решихме, че така е най-добре за благото и на двете страни. И така си беше.

Когато говореше, всяка една от сестрите се навеждаше малко напред и след като изричаше думите си, наново се изправяше вдървено на стола си. Мис Клариса нито за миг не помести ръцете си. От време на време тя барабанеше върху тях с пръсти — навярно това бяха някакви менуети и маршове, — обаче не ги помръдваше.

— Положението, или по-право, предполагаемото положение на племенницата ни твърде много се е променило след смъртта на брат ни

— каза мис Лавиния — и следователно смятаме, че и мненията му относно нейното положение вече са невалидни. Нямаме основание да се съмняваме, мистър Копърфийлд, че вие сте младеж с благородни качества и честен характер, както и че сте искрен в чувствата, които храните — или които си въобразявате, че храните — към нашата племенница.

Отговорих, както винаги, когато имах случай за това, че никой никога не е обичал така, както аз обичам Дора. Тредълс ми дойде на помощ, като промърмори нещо в същия дух.

Мис Лавиния се готвеше да каже нещо, когато мис Клариса, която изглеждаше изпълнена от желание да прави намеци за брат си Франсис, отново се намеси:

— Ако Дорината майка — каза тя, — веднага, когато се омъжи за брат ни, бе казала, че за нас няма място на обедната им маса, това би било по-добре за благото и на двете страни.

— Сестро Клариса — каза мис Лавиния — няма защо сега да засягаме този въпрос.

Сестро Лавиния — каза мис Клариса, — той е свързан с настоящия ни разговор. В своята страна на работата, относно която само ти си компетентна, аз и не мисля да се бъркам. Обаче относно тази мога да изкажа мнението си. Би било по-добре за благото и на двете страни, ако Дорината майка, когато се омъжи за брат ни Франсис, бе заявила откровенно какви са намеренията ѝ. Тогава ние бихме знаели какво да очакваме. Бихме казали: „Моля, никога не ни канете“ — и тогава всички възможни недоразумения биха били избягнати.

След като мис Клариса поклати глава, мис Лавиния подхвана отново, като пак хвърли поглед към писмото ми през лорнета си. Между другото трябва да отбележа, че и двете сестри притежаваха малки, кръгли, бляскащи очи, прилични на очите на птички. Пък и самите те имаха вид на такива. Имаха внезапни, припрени движения и начинът, по който се оправяха и държаха, ги правеше прилични на канарчета.

Както споменах, мис Лавиния отново заговори.

— Вие искате позволение, мистър Копърфийлд, от сестра ми и мен да ни правите посещения като годеник на нашата племенница.

— Ако нашият брат Франсис — намеси се пак мис Клариса (ако изобщо нещо толкова кротко бих могъл да нарека намесване) — желаете да се загради само с атмосферата на съда, какво право имаме ние да се бъркаме? Положително никакво. Ние винаги сме били далеч от всякаво желание да се бъркаме комуто и да било. Но защо той не каза това изрично? Тогава щеше да ни бъде съвсем ясно, че брат ни Франсис и съпругата му ще си имат тяхното общество, а сестра ми Лавиния и аз — нашето. Надявам се, ние сами можем да си намерим такова.

Тъй като тези думи, изглежда, бяха отправени към Тредълс и мен, както той, така и аз казахме нещо в отговор. Неговите думи не можах да се чуят. Доколкото си спомням, моята забележка гласеше, че така би било по-добре за всички засегнати. Сам не знаех какво исках да кажа с това.

— Сестро Лавиния — обади се мис Клариса облекчена, — можеш да продължиш, мила.

Мис Лавиния продължи:

— Мистър Копърфийлд, сестра ми Клариса и аз обсъдихме много внимателно вашето писмо, като не сторихме това, без да се отнесем до племенницата ни и без да го разискваме заедно с нея. Не се съмняваме, че вие си мислите, че много я обичате.

— Мисля ли си, госпожо? — възторжено започнах аз. — О!...

Но тъй като мис Клариса ми хвърли остър поглед (също като някое канарче), с който ме умоляваше да не прекъсвам оракула, помолих за извинение.

— Любовта — каза мис Лавиния, като погледна за одобрение сестра си, което тя даде под формата на леко кимване след всяка нейна дума, — зрялата любов, изпълнена с благоговение и преданост, не може да се изрази лесно с думи: нейният глас е тих. Такава любов е кротка и скромна, тя се таи и чака като плод зрелостта си. Понякога един цял живот изминава, а тя все продължава да зрее на сянка.

Естествено, тогава не можах да разбера, че това беше намек за предполагаемата любов на нещастния Пиджър, обаче от тържествеността, с която мис Клариса поклащаше глава, ми стана ясно, че тези думи имаха особена тежест.

— Леките чувства на много младите хора — наричаме ги такива в противовес на зрялата любов — продължи мис Лавиния — са като

прах, сравнен с твърда скала. Поради трудността да се разбере дали такова едно увлечение би се затвърдило в истинска любов, сестра ми Клариса и аз се колебаехме твърде много как трябва да действваме, мистър Копърфийлд и мистър...

— Тредълс — каза приятелят ми, като видя, че се обръщат към него.

— Да, да, прощавайте. От адвокатската колегия, нали? — каза мис Клариса, като отново погледна писмото ми.

— Точно така — каза Тредълс и целият се изчерви.

Макар досега да не бях чул нищо особено обнадеждаващо, стори ми се, че долавам у двете сестри, особено у мис Лавиния, истински възторг от новосъздадените семейни обстоятелства, както и желанието да се извлече от тях всичко, което е възможно. За мен това беше истински лъч на надежда. Стори ми се, че мис Лавиния с най-голямо удоволствие би покровителствувала двама такива млади влюбени като Дора и мен и че мис Клариса с не по-малко удоволствие би гледала как сестра ѝ ни надзирава, като не би изпускала случая да дава мнение по онези въпроси, за които се счита компетентна. Това ми вдъхна смелост да заявя буйно, че обичам Дора повече, отколкото мога да го изразя или отколкото някой би могъл да повярва, че всичките ми приятели знаят колко много я обичам; че леля ми, Агнеса, Тредълс и всички, които ме познават, виждат колко е силна любовта ми и колко работлив и сериозен ме е направила тя. Обърнах се към Тредълс да потвърди това и като се разгорещи така, сякаш се впускаше в парламентарен дебат, той най-благородно взе страната ми, уверявайки ги в истинността на думите ми както с красноречието си, така и с разумните си и смислени доводи, които явно произведоха благоприятно впечатление.

— Ако смея така да се изразя, аз говоря като човек, който има известен малък опит в тези неща — каза Тредълс, — понеже и самият аз съм сгоден за една девойка — една от десет сестри, долу в Девъншиър — и понастоящем не съзирам възможност да приключа годежа си с женитба.

— Тогава вие сигурно можете да потвърдите моята мисъл за любовта, която се таи и чака — забеляза мис Лавиния, явно обхваната от нов интерес към него.

— Напълно, госпожо — каза Тредълс.

Мис Клариса погледна мис Лавиния и тържествено поклати глава. Мис Лавиния погледна многозначително мис Клариса и въздъхна лекичко.

— Сестро Лавиния — каза мис Клариса, — вземи шишенцето ми ароматични соли.

Мис Лавиния вдъхна на няколко пъти от подаденото ѝ шишенце, докато Тредълс и аз я гледахме с най-голямо съчувствие, след което тя продължи развълнувано:

— Сестра ми и аз, мистър Тредълс, се двоумихме твърде много какво поведение трябва да възприемем спрямо съществуващите или въображаемите чувства на двамата млади хора като вашия приятел Мистър Копърфийлд и нашата племенница.

— Ние бихме познавали сега детето на брат ни Франсис по-добре — забеляза мис Клариса, — ако братовата ни съпруга през време на живота си бе счела за уместно да ни кани на трапезата си, макар и да е имала неоторимото право да постъпва както сама намери за добре. Сестро Лавиния, можеш да продължиш.

Мис Лавиния отново хвърли поглед към писмото ми, което държеше в ръка, и прочете през лорнета си забележките, които внимателно бе направила отстрани на следващите му пасажи.

— Ние считаме за разумно, мистър Тредълс — продължи тя, — сами да проверим техните чувства. Засега не ни са известни, поради което не сме в състояние да съдим за тяхната сила и дълбочина. Така че сме склонни да приемем предложението на мистър Копърфийлд да му позволим да ни прави посещения.

— Никога не ще забравя добрината ви! — възкликнах аз, освободен от товара на лошите си предчувствия.

— Обаче — заяви мис Лавиния — предпочитаме, мистър Тредълс, засега да считаме, че той прави тези посещения на нас. Трябва да бъдем предпазливи и да не смятаме, че между мистър Копърфийлд и нашата племенница съществува официален годеж дотогава, докато ни се удаде случай да...

— Докато на теб се удаде случай, сестро Лавиния — прекъсна я мис Клариса.

— Така да бъде — съгласи се мис Лавиния с въздишка, — докато ми се удаде случай да се уверя в дълбочината и сериозността на чувствата им.

— Копърфийлд — каза Тредълс, като се обърна към мен, — вярвам, сам виждаш, че нищо не би било по-разумно и по-подходящо от това.

— Напълно съм съгласен с теб! — провикнах се аз.

— При това положение на нещата — продължи мис Лавиния, отново хвърляйки поглед към бележките си, — като гледаме на посещенията на мистър Копърфийлд само в тази светлина, той трябва да ни увери под честна дума, че няма да се вижда с племенницата ни, нито пък ще ѝ пише, без това да ни бъде известно, и че не ще предприема нищо във връзка с нея, преди предварително да се посъветва с нас...

— С теб, сестро Лавиния — отново я прекъсна мис Клариса.

— Така да бъде, Клариса — съгласи се мис Лавиния. — Това условие е много важно и не трябва да се нарушава в никакъв случай. Пожелавме днес мистър Копърфийлд да се придружава от някой доверен приятел — каза тя, като кимна към Тредълс, който се поклони, — за да няма никакво съмнение относно този въпрос. Ако мистър Копърфийлд или ако вие, мистър Тредълс, имате и най-малкото колебание при даване на съгласието си, бих помолила да отложите отговора си, за да поразмислите.

В състояние на неописуем възторг възкликнах, че не ми е нужно никакво размишляване. Дадох им исканото обещание най-ревностно, като призовах Тредълс за свидетел, и се обявих за най-подлия мошеник, ако някога го наруша.

— Почакайте — каза мис Лавиния, като вдигна ръка. — Преди да бяхме имали удоволствието да се срещнем с вас, господа, решихме да ви оставим сами в продължение на четвърт час, за да размислите върху тази точка. Позволете ни да се оттеглим.

Напразно ги уверявах, че нямаме какво да размишляваме. Те настояха да се оттеглят за определеното от тях време. Съгласно с решението си излязоха от стаята по най-благороден начин, подобно на две малки птички, като ме оставиха да приемам поздравленията на Тредълс и да изпитвам неописуемо щастие. Точно при изтичането на означения четвърт час те се появиха със същото благородство, с което бяха излезли, като прошумяваха с дрехите си и на отиване, и на връщане по такъв начин, сякаш те бяха направени от есенни листа.

Тогава отново потвърдих, че приемам условията им.

— Сестро Клариса — каза мис Лавиния, — сега е твой ред.

Мис Клариса за пръв път протегна държаните си досега скръстени ръце, взе бележките и писмото ми и ги погледна.

— Ще бъдем щастливи — заяви мис Клариса — да приемаме мистър Копърфийлд на обед всяка неделя, ако това му е удобно. У нас той се поднася в два часа.

Аз се поклоних.

— А през седмицата с удоволствие бихме го приели на чай. У нас той се поднася в пет и половина.

Отново се поклоних.

— Два пъти седмично — каза мис — Клариса, — но не по-често. Отново се поклоних.

— Мис Тротууд споменава в писмото на мистър Копърфийлд — продължи мис Клариса, — че може би ще ни направи посещение. Когато това би се оказало добре дошло за доброто и на двете страни, ние с удоволствие бихме приемали и връщали посещения. Но когато стане ясно, че за доброто на двете страни посещенията трябва да се прекратят (каквото беше случаят с брат ни Франсис и неговата съпруга), тогава въпросът е съвсем друг.

Казах, че леля ми ще бъде горда и щастлива да се запознае с тях, макар и, трябва да забележа, да не бях много сигурен дали щяха да се погаждат. Приел условията им, изказах горещите си благодарности и като взех най-напред ръката на мис Клариса, а после и на мис Лавиния, приближих всяка една от тях до устните си.

Тогава мис Лавиния стана и като помоли Тредълс да ни извини за малко, покани ме да я последвам. Цял разтреперан, аз я послушах и тя ме заведе в друга стая. Там заварих моята любима, запушила с ръце ушите си, зад вратата, а милото ѝ малко лице беше обърнато към стената. Джип, с глава обвита в пешкир, беше сложен в грейката за чинии.

О, колко прекрасна беше тя в черната си рокля и как отначало се разплака и зариде, като не искаше да излезе иззад вратата! Колко мили бяхме един към друг, когато най-после тя се реши да излезе и какво блаженство ме обхвана, когато извадихме Джип от грейката и му дадохме възможност отново да види светлината. Как кихаше той и колко щастливи бяхме и тримата, че отново сме се събрали!

— Скъпа моя Дора! Сега ти наистина си моя завинаги!

— О, не говори така! — замоли се тя. — Моля ти се!

— Дора, не си ли моя завинаги?

— О, да, разбира се, че съм — извика тя, — но така съм изплашена!

— Изплашена ли, миличка?

— Да, да. Той никак не ми харесва. Защо не си отиде?

— Кой, душице моя?

— Твоят приятел — каза Дора. — Това съвсем не е негова работа. Какъв ли е глупак!

— Любов моя! (Нищо не можеше да бъде така мило като детинското й държане.) Та той е най-доброто същество на света!

— О, на нас никак не ни трябват разни добри същества! — намуси се Дора.

— Скъпа моя, когато го опознаеш по-добре, непременно ще го обикнеш. А ето че и леля ми ще дойде тук скоро и тогава ти и нея ще обикнеш.

— Не, моля ти се, не я довеждай! — каза Дора, като ме целуна изплашено и си скръсти ръцете. — Недей. Знам, че е свадлива и досадна старица! Не я довеждай тука, Доди! (Така бе опорочила Дора името ми.)

Увещанията ми бяха излишни, затова се засмях, радвах й се и се чувствах съвсем влюбен и щастлив. Сетне тя ми показа новия трик на Джип — да стои на задните си крака в ъгъла, — нещо, което той успя да стори за миг, веднага след което падна на четирите си крака. Не знам колко дълго щях да седя там, забравил за Тредълс, ако мис Лавиния не бе дошла да ме вземе. Тя много обичаше Дора (каза ми, че Дора много приличала на нея, когато самата тя била на Дорина възраст. Изглежда, че доста трябва да се е изменила оттогава) и се отнасяше с нея също като с играчка. Искях да убедя Дора да дойде с мен и да се види с Тредълс, но като й предложих това, тя избяга в стаята си и се заключи отвътре; така че отидох при Тредълс без нея. Когато си тръгнахме, просто хвърчах от радост.

— Нищо не може да бъде по-задоволително от това — каза Тредълс. — Лелите са наистина приятни дами. Никак няма да се учудя. Копърфийлд, ако ти се ожениш години преди мен.

— Твоята Софи свири ли на някакъв инструмент, Тредълс? — запитах го аз със сърце, изпълнено с гордост.

— Свири достатъчно добре на пиано, за да може да учи помалките си сестрички — отговори ми той.

— Ами пее ли?

— О, да. Понякога пее балади, за да развеселява другите, когато не са в добро настроение. Но само любителски.

— А не си ли акомпанира с китара?

— О, не!

— А рисува ли?

— Никак не умее — каза Тредълс.

Обещах на Тредълс, че ще му дам възможност да чуе как Дора пее и да я види как рисува цветя. Той ми отвърна, че това ще му достави голямо удоволствие, и ние продължихме към дома, хванати подръка, в отлично душевно разположение. Отново поведох разговор за Софи и той говореше за нея с такава нежна любов, че наистина се възхитих. Сравнявах я в ума си с Дора, като с голямо вътрешно удоволствие си отбелязвах Дорините преимущества, обаче откровено си признавах, че тя действително изглежда прекрасна девойка за Тредълс.

Тредълс и аз разговаряме с госпожици Спенлоу

Разбира се, веднага разказах на леля за сполучливия изход на посещението си, както и за всичко, което бяхме приказвали. Тя много се радваше, като ме виждаше толкова щастлив, и обеща да посети Дорините лели в най-скоро време. Но нея вечер така дълго се разхождаше из стаите, докато аз пишех на Агнеса, че взех да се чудя дали не възнамерява да се разхожда така до сутринта.

Писмото ми до Агнеса беше изпълнено с горещи благодарности. В него ѝ разправих всичко, което бях постигнал благодарение на съветите ѝ. Тя ми отговори още със следващата поща. Писмото ѝ беше весело и обнадеждаващо. Оттогава нататък я виждах все весела.

Сега бях по-зает отвсякога. Всеки ден отивах в Хайгит. Пътни беше доста далеч, а аз, естествено, исках да ходя там колкото можеше по-често. Тъй като ми беше съвсем неудобно да отивам там и на чай, както ми бяха предложили, склоних мис Лавиния да ми позволи да ги посещавам всяка събота следобед, без това да ми бъде пречка за неделните визити. Така крайт на седмицата за мен беше блажено време и през останалите дни живеях само с мисълта за събота и неделя.

Открих с истинско облекчение, че, общо взето, леля ми и Дорините лели се погаждат много по-добре, отколкото можех да очаквам. Леля направи обещаното посещение няколко дни след моя разговор с тях и след още няколко дни и Дорините лели ѝ върнаха визитата с необходимата висота, с необходимата за случая церемониалност. Подобни, още по-приятелски, посещения се правеха и след това, обикновено в промеждутък от три или четири седмици. Знам, че леля твърде много смайваше Дорините лели, като напълно пренебрегваше благородната употреба на превозните средства и отиваше пешком в Пътни по всяко време — както веднага след закуската, така и точно преди чая. Много ги смущаваше начинът, по който носеше бонето си, както ѝ биваше удобно, без ни най-малко да се съобразява със светските предразсъдъци по този въпрос. Двете дами скоро решиха, че леля е чудачка и малко нещо мъжкарана, обаче необикновено умна. И макар от време на време да ги шокираше твърде много, като изразяваше еретически мнения относно общоприетите условности, тя ме обичаше твърде много, за да пожертва някои от дребните си чудатости за постигането на всеобщо разбирателство.

Едничкият член на нашето малко общество, който категорично отказа да се приспособи към обстоятелствата, беше Джип. Веднага щом зърнеше леля, той показваше всичките си зъби, свиваше се под някой стол и непрестанно ръмжеше, като от време на време завиваше жално, сякаш присъствието ѝ му беше непоносимо. Какво ли не опитвахме с него — увещавахме го, мъмрехме го, биехме го, заведохме го в квартирата ни на Бъкингам Стрийт (където за най-голям ужас на всички присъстващи той веднага се нахвърли върху двете котки), обаче въпреки всичко това никога не успя да привикне към лелиното общество. Понякога му се струваше, че е надвил неприязънта си и в продължение на няколко минути се държеше дружелюбно, но веднага след това вирваше чипия си нос и така започваше да вие, че не ни оставаше нищо друго, освен да го омотаем в нещо и да го поставим в грейката за чинии. Най-после винаги, когато леля ми се появяваше на пътната порта, Дора го увиваше и редовно го слагаше там.

Имаше едно нещо, което ме смущаваше, и то беше обстоятелството, че сякаш по общо съгласие с Дора се отнасяха като с някаква хубава играчка. Леля, с която тя постепенно се сближи, винаги я наричаше Малкото цветенце; а най-голямото удоволствие на мис Лавиния беше да ѝ услужва, да ѝ къдри косата, да ѝ прави разни украшения и изобщо да се отнася с нея като с галено дете. Това, което вършеше мис Лавиния, биваше, естествено, следвано от мис Клариса. Всичко туй ми се струваше твърде чудновато, обаче изглежда, че всички гледаха на Дора така, както тя гледаше на Джип.

Реших, че трябва да поговоря с Дора по този въпрос, и веднъж когато бяхме излезли на разходка (след като бе минало известно време, мис Лавиния ни бе позволила да се разхождаме сами), ѝ казах, че бих желал да ги накара да се държат по-иначе към нея.

— Защото, скъпа моя, ти не си дете — напомних ѝ аз.

— Ето! — възкликна Дора. — Сега ще се разсърдиш!

— Да се разсърдя ли, любов моя?

— Но те са много мили към мен и аз съм наистина щастлива — каза Дора.

— Добре, но, скъпа моя, ти можеш да бъдеш щастлива и пак да се отнасят разумно с теб! — казах аз.

Дора ме погледна укоризнено — колко мил беше погледът ѝ! — и се разхълца, като каза, че ако не я харесвам, много ѝ е чудно защо

толкова много съм искал да се сгодя за нея.

Какво друго можех да сторя, освен да изсуша с целувки сълзите ѝ и да ѝ кажа, че я обожавам!

— Аз съм много чувствителна и ти не трябва да бъдеш жесток с мен, Доди! — каза тя.

— Жесток ли, миличката ми! Като че ли човек би могъл да бъде жесток с теб!

— Тогава не ми намирай грешки и аз ще бъда добра — каза Дора, като сви устата си във форма на розова пъпка.

Просто се очаровах, когато самичка пожела да ѝ дам готварската книга, за която веднъж ѝ бях говорил, и да ѝ покажа как се водят сметки, за което също ѝ бях обещал. При следващото си посещение ѝ донесох книгата (като предварително я дадох да я подвържат красиво, за да ѝ се види по-привлекателна и по-малко досадна) и докато се разхождахме, ѝ показах един стар лелин сметководен тефтер и ѝ дадох тетрадка за водене на сметки, както и една гиздава кутийка с моливи, за да се упражнява в домашно счетоводство.

Обаче готварската книга причиняваше на Дора главоболие, а цифрите я разплакваха. Тя казваше, че те не искат да се съберат, и затова ги изтриваше и вместо тях изпълваше цялата тетрадка с малки букетчета, както и с моя образ и този на Джип.

След това на игра се опитах да ѝ предавам уроци по домакинство, когато съботен ден следобед се разхождахме. Така например, когато понякога минавахме покрай някоя месарница, ѝ казвах:

— Представи си, миличка, че сме женени и че ти трябва да купиш агнешка плешка за обед, ще знаеш ли как да сториш това?

Лицето на хубавата ми малка Дора се намръщваше и тя отново свиваше устицата си във форма на розова пъпка, сякаш би предпочела да затвори моята с целувка.

— Би ли знаела как да го сториш, миличка! — питах повторно аз, ако бях настроен да се държа непреклонно.

Дора се замисляше малко и след това отговаряше с ликуване:

— Ако аз не знам как да го купя, то месарят ще знае как да го продаде, така че какъв смисъл има да се уча? Ах, ти, глупаво момче такова!

А когато веднъж я запитах, с едното си око върху готварската книга, какво би направила, ако сме женени и ако ѝ поискам да ми направи овнешко, задушено с картофи и лук, тя отвърна, че ще накара слугинята да го сготви, а след това плесна ръката ми с мъничките си длани и се изсмя така възхитително, че бе по-очарователна отвсякога.

Впоследствие главната употреба на готварската книга се ограничи в това, че бе сложена в ъгъла, за да може Джип да застава върху нея на задните си крака. Но Дора беше така щастлива, когато успя да го научи да стои върху нея, без да пада, и през това време да държи в уста кутийката за моливи, че истински се зарадвах, задето я бях купил.

Така че отново се върнахме към китарата, към рисуването на цветя и към песните, в които се казваше, че в никакъв случай не трябва да преставаме да танцуваме, тра-ла-ла, и прекарваме весело дните си. Понякога си мислех, че би трябвало да загатна на мис Лавиния да не гледа на любимата ми като на играчка, а понякога откривах с учудване, че и самият аз изпадам в общия порок и също така се отнасям с нея като с играчка. Това обаче не беше много често.

XLII ГЛАВА

ЗЛОДЕЯНИЕ

Макар този ръкопис да е предназначен само за моите очи, чувствавам, че не аз трябва да разкажа колко усърдно се занимавах с ужасната стенография и какъв успех постигнах във връзка с нея благодарение на чувството ми за дълг към Дора и нейните лели. Ще прибавя само към онова, което вече споменах за постоянството си през този период на своя живот, че като поглеждам назад към миналото си, виждам колко много дължа именно на това постоянство. То, както и непрестанната енергия, започнала тогава да узрява вътре в мен, са белезите, които съставляват силата на характера ми — ако изобщо той притежава такова качество. Те са източникът на успеха ми. Мога да кажа, че съм бил щастлив в житейските постижения; мнозина са работили много по-упорито, без да са постигнали и половината от моето, обаче никога не бих имал успехите си, ако тогава не се бях приучил на точност, ред и усърдие, на способността да се съсредоточавам само в една цел през дадено време, макар и следващата да е напирала веднага след нея. Бог ми е свидетел — пиша тези редове не за да се възхвалявам. Когато човек прелиства страниците на живота си, както правя това сега, трябва наистина да е много примерен, ако бъде пощаден от острото чувство, че е похабил много свои способности, че е пропуснал много възможности, че е изпитал много противоречиви и изопачени чувства, постоянно в борба едно с друго, по-силни от добрите му намерения. Смея да заявя, че не съм имал нито една природна дарба и да съм злоупотребил с нея. Искам да кажа, че всичко, което съм желал да осъществя в живота си, старал съм се с цялото си сърце да го направя добре; че на каквото и да съм се посвещавал, вършил съм го изцяло; че както при постигането на съществените си цели, така и при по-маловажните винаги съм действувал прилежно и всеотдайно. Никога не съм вярвал, че човек може да разчита на успех само благодарение на естествените или придобитите си способности, без за това да е нужно постоянство и

упорита работа. На този свят подобно нещо е немислимо. Никога да не се залавям с нещо, ако не мога да му се отдам напълно; никога да не презирам работата си, каквато и да бъде тя — това са били моите златни правила.

Няма отново да повтарям колко много дължа за всичко това на Агнеса. С благодарност и любов продължавам разказа си за нея.

Тя дойде на гости на семейството на доктора, където остана в продължение на две седмици. Мистър Уикфийлд беше стар приятел на доктор Стронг и той желаше да поговори с него и да му помогне. Беше разговарял с Агнеса по този въпрос при последното ѝ посещение и нейното идване беше резултат на този именно разговор. Тя пристигна заедно с баща си. Не се учудих много, когато разбрах от нея, че трябвало да намери жилище някъде в околността за мисис Хийп, чиито ревматични болки се нуждаели от промяна на въздуха и която с удоволствие би живяла близо до такава приятна компания. Нито пък се изненадах, когато още на следния ден Юрая, бидейки примерен син, доведе майка си да се настани в наетата квартира.

— Видите ли, мастър Копърфийлд — каза той, като ми натрапи присъствието си и дойде да се разхожда с мен в градината на доктора, — когато човек обича, той не може да не е малко ревнив — най-малкото би желал да не изпуска из око любимата си.

— От кого я ревнуваш сега? — запитах го аз.

— Благодарение на вас, мастър Копърфийлд — отвърна ми той, — точно сега не я ревнувам от никого — поне не от някой мъж.

— Да не би да искаш да кажеш, че я ревнуваш от жена?

Той ме погледна косо със зловещите си червени очи и се изсмя.

— Боже мой, мастър Копърфийлд — би трябвало да кажа, мистър, но това ми е толкова по-естествено, — вие правите такива намеци, че сякаш измъквате думите ми като с тирбушон. Няма защо да крия от вас — продължи той, като сложи приличната си на риба ръка върху моята, — общо взето, нямам голяма слабост към жените, особено към мисис Стронг.

Очите му, вперени в моите, сега изглеждаха зелени и бяха изпълнени с лукавство.

— Какво искаш да кажеш с това? — запитах го аз.

— Макар и да съм адвокат, мастър Копърфийлд — отвърна той, като се ухили, — поне сега казвам точно това, което мисля.

— А какво искаш да изразиш с погледа си? — попитах го тихичко аз.

— С погледа си ли? Боже мой, Копърфийлд? Що за въпрос? Какво искам да изразя с погледа си ли?

— Да — казах аз. — С погледа си.

Това, изглежда, много го забавляваше и той се засмя толкова сърдечно, колкото беше в природата му. След като почеса с ръка брадичката си, каза много бавно, със сведени надолу очи, продължавайки да се почесва:

— Когато бях само скромен стажант, тя винаги гледаше на мен с презрение. Постоянно викаше Агнеса у дома си, а беше много добра приятелка и на вас, мастър Копърфийлд. Аз обаче бях твърде нищожен за нея.

— Е? — казах аз. — И какво от това, дори и да е било така?

— Бях твърде нищожен и за него — продължи Юрая с голяма отчетливост и със замислен глас, като продължаваше да почесва брадата си.

— Нима толкова малко познаваш доктора, та да предполагаш, че той изобщо обръща внимание на съществуването ти, когато не си пред очите му? — казах аз.

Той отново ми хвърли кос поглед, като издаде напред брадичка, за да му е по-удобно да я почесва, и каза:

— Но думата ми съвсем не е за доктора! О, не, клетият човечец, говоря ви за мистър Молдън!

Сърцето ми замря. В миг видях, че всичките ми стари съмнения и зли предчувствия относно този въпрос и цялото щастие и спокойствие на доктора сега са предоставени на милостта на този лукав човек.

— Той не можеше да влезе в кантората, без да ми заповядва и да се разпорежда — каза Юрая. — И това вършеше вашият светски човек, няма що! Аз бях много смирен и скромн — а и сега съм такъв. Обаче това никак не ми се нравеше — нито пък сега ми се нрави.

Той престана да почесва брадата си и така всмука навътре бузите си, докато те сякаш се срещнаха, като през всичкото време не ме изпускаше от косия си поглед.

— Тя е една от тези, които вие считате за прекрасни жени, нали — продължи той, когато лицето му малко по малко бе придобило

естествената си форма, — и не може да бъде приятелка на хора като мен, знам това. Тя е точно този тип особа, която би научила моята Агнеса на най-различни трикове. Макар да нямам слабост към жените, мастър Копърфийлд, винаги съм имал очи на главата си, и то от твърде отдавна. Ние, нищите, си имаме очи и доста добре виждаме с тях.

Опитах се да изглеждам, че не разбирам нищо и че съм съвсем спокоен, обаче разбрах по лицето му, че не съм успял.

— Сега няма да се оставя да бъда тъпкан в калта, Копърфийлд — продължи той, като вдигна тази част от лицето си, където биха били веждите му, ако ги притежаваше, и каза със злобно задоволство. — И ще направя всичко, за да прекратя това приятелство. Аз не го одобрявам. Не ще се посвения да ви призная, че съм доста ревнив и не ще търпя никакви вмешателства. Не бих желал да рискувам да се плетат интриги зад гърба ми.

— Самият ти непрестанно плетеш интриги и затова си въобразяваш, че и другите вършат същото спрямо теб — казах му аз.

— Може и така да е — отвърна той, — обаче аз имам своята цел в живота, както се изразява моят съдружник, и съм готов със зъби и нокти да се боря, за да я постигна. Няма да позволя да се злоупотребява със смирението ми и не ще оставя да ми се пречкат на пътя. Да, мастър Копърфийлд, те трябва да ме оставят на мира!

— Не те разбирам — казах му аз.

— Наистина ли? — отвърна ми той с едно от обичайните си кълчения. — Като имам предвид вашата прозорливост, това твърде много ме учудва, мастър Копърфийлд. Друг път ще се старая да се изразявам по-просто. Този конник вън на вратата мистър Джек Молдън ли е, сър?

— Изглежда, че е той — отвърнах аз, колкото можех по-нехайно.

Юрая застана неподвижно, сложи ръце между костеливите си колене и се затресе от смях. От гърлото му не излизаше никакъв звук. Така бях отвратен от противното му държане, особено от последната му проява, че се отвърнах от него, без много да се церемоня, и го оставих превит на две в средата на градината подобно на плашило без подпорка.

Спомням си, че два дена подир това — денят бе събота — заведох Агнеса да види Дора. Предварително бях уговорил това посещение с мис Лавиния. Очаквах Агнеса за чая.

Бях изпълнен с гордост и разтреперан от безпокойство — гордост, че ще покажа малката си годеница, и безпокойство при мисълта дали Агнеса ще я хареса. През целия път до Пътни, докато Агнеса седеше в дилижанса, а аз вървах край него, представях си Дора в най-хубавия ѝ вид, като ту желаех тя да изглежда както еднкога си, ту пък ми се струваше, че може би ще е по-добре, ако изглежда не както тогава, а като някой друг път. Това ме караше да изпадам едва ли не в треска.

Не се съмнявах нито миг в красотата ѝ и стана така, че този път тя изглеждаше по-хубава отвсякога. Когато представих Агнеса на двете дребни жени, тя не беше в приемната, а свенливо се бе скрила някъде. Сега вече знаех къде мога да я намеря и наистина отново я заварих да запушва с ръце ушите си зад същата врата.

Отначало никак не искаше да излезе, а след това се замоли да я оставя още пет минутки. Когато най-сетне ме хвана подръка, за да я заведе в приемната, очарователното ѝ малко личице бе поруменяло и никога не я бях виждал по-хубава. Но когато влязохме в стаята, тя побледня и стана сто пъти по-красива.

Дора се страхуваше от Агнеса. Беше ми казвала, че както е чувала, Агнеса била „прекалено умна“. Но когато я видях така весела и дружелюбна, така сериозна и добра, тя възкликна, приятно изненадана, и веднага обвини Агнесината шия с детските си ръчички, като сложи невинната си буза до лицето ѝ.

Никога не се бях чувствувал толкова щастлив. Никога не бях изпитвал такова доволство, както когато ги видях да седят една до друга, когато видях милата ми годеница да поглежда неспринудено лъчезарните Агнесини очи, както и нежния, топъл поглед, който ѝ отправи Агнеса.

Мис Лавиния и мис Клариса споделяха по собствения си начин моята радост. Едва ли около друга чайна маса се е прекарвало по-приятно. Аз нарязвах и поднасях сладкия кейк с маково семе (подобно на птички, двете лели обичаха да кълват семена и захар); мис Лавиния ни гледаше великодушно-покровителствено, сякаш щастливата ни любов беше нейно дело; и всички бяхме напълно доволни от себе си и един от друг.

Милата веселост на Агнеса спечели сърцата на всички. Кроткият интерес, който проявяваше към всичко, интересуващо и Дора;

успешното ѝ сприятеляване с Джип (който веднага се показва отзивчив); ласкавият начин, по който уговаряше Дора да не се срамува да седне на обичайното си място до мен; скромната ѝ грация и лекота в държането, които караха Дора да поруменява и да отвръща на откровеността ѝ — всичко това правеше доволството ни още по-пълно.

— Толкова се радвам, че ме харесвате — каза ѝ Дора след чая. — По-рано това никак не ми се вярваше и сега, когато Джулия Милс си замина, искам повече отвсякога да бъда обичана.

Пропуснах по-рано да спомена за това събитие. Мис Милс бе отпътувала и Дора и аз отидохме в Грейвсенд, където се качихме на големия параход на Източноиндийската компания, за да я изпратим. Там ни гостиха със захаросан джинджифил, плодове от гуава^[1] и други подобни деликатеси. Оставихме мис Милс разплакана на едно походно столче на палубата, с голям нов дневник подръка, където щеше да записва и пази под ключ впечатленията и чувствата си, породени от съзерцанията и на океана.

Агнеса изрази опасението си, че навярно съм я представил в не много благоприятна светлина, обаче Дора веднага запротестира.

— О, не! — каза тя, като разлюля къдриците си срещу мен. — Той само ви е хвалил. Вашето мнение има такова значение за него, че то просто ме плашеше.

— Моето добро мнение не е нужно, за да засили привързаността му към хората, които той добре познава — каза с усмивка Агнеса, — така че то съвсем и не е необходимо.

— О, моля ви се, имайте добро мнение за мен, ако ви е възможно! — каза умолително Дора.

Взехме да се шегуваме с Дориното желание да бъде харесвана и Дора ми каза, че съм гъска и че никак не ме обича, и кратката вечер хвъркна, сякаш имаше крила. Дойде време за дилижанса, който щеше да се отбие да ни вземе. Бях застанал сам край огъня, когато Дора влезе тихичко, за да ми даде обичайната мила целувчица, преди да се разделим.

— Не мислиш ли, Доди, че ако тя ми бе приятелка от по-отдавна, щях да бъда може би по-умна? — каза Дора със светнали очи, като си играеше с едно от копчетата на жилетката ми.

— Любов моя — казах аз, — що за глупост!

— Наистина ли мислиш, че е глупост? — отвърна Дора, без да ме погледне. — Сигурен ли си?

— Разбира се!

— Забравила съм точно каква роднина ти е Агнеса, скъпо глупаво момченце — каза тя, като продължаваше да върти копчето ми.

— Не ми е кръвна роднина — отвърнах аз, — обаче сме отрасли заедно, като брат и сестра.

— Чудя се защо изобщо си се влюбил в мен — каза Дора, като се залови с друго копче.

— Навярно защото не ми е било възможно да те видя, без да те обикна, Дора!

— Ами ако никога не ме беше срещнал? — запита Дора, като продължи със следващото копче.

— Ами ако изобщо не се бяхме родили! — казах весело аз.

Чудех се какви са мислите ѝ, когато мълчаливо и с възхищение наблюдавах как малката ѝ мека ръчица се движеше по копчетата ми, буйната ѝ коса лежеше върху гърдите ми, а клепките на сведените надолу очи леко се повдигаха, като следваха движенията на пръстите ѝ. Сетне очите ѝ срещнаха моите и тя застана на пръсти, за да ми даде по-замислено от друг път прощалната си целувчица — веднъж, два, три пъти — и си излезе от стаята.

Не след дълго всички се завърнаха заедно и Дорината необичайна замисленост бе напълно изчезнала. Тя се смееше, решена да накара Джип да покаже всичките си трикове, преди да дойде дилижансът. Това ни отне доста време (не толкова благодарение на разнообразието на номерата на Джип, колкото поради нежеланието му да ни ги покаже) и все още представлението не беше свършило, когато на вратата се чу пристигането му. Дора и Агнеса се простиха забързано, но с обич, и Дора обеща да пише на Агнеса (която не трябваше да обръща внимание на Дорините глупости), а и Агнеса обеща да направи същото и при вратичката на дилижанса те отново се сбогуваха, а сториха това и трети път, когато Дора, въпреки протестите на мис Лавиния изтича още веднъж, за да напомни на Агнеса за писмата и да разлюлее към мен къдриците си.

Дилижансът трябваше да ни остави край Ковънт Гардън, откъдето щяхме да вземем друг дилижанс за Хайгит. Очаквах с нетърпение късата разходка между единия дилижанс и другия, за да

чуя Агнесините похвали за Дора. Ах, и какви похвали бяха те! С каква жар и с каква любов ми говореше тя за милото създание, което бях покорил, и за невинната прелест на държането ѝ! Колко грижливо и как деликатно ми напомняше тя, без да дава вид, че върши това, за дълга, който имах спрямо сирачето!

Никога, никога не бях обичал Дора така дълбоко и с такава вярност, както я обичах онази вечер. Когато отново слязохме и тръгнахме под лунната светлина по притихналия път, който водеше към дома на доктор Стронг, казах на Агнеса, че това е нейно дело.

— Когато седеше до нея — казах аз, — ти ми изглеждаше също така неин ангел хранител, както и мой, а на такъв ми приличаш и сега, Агнеса.

— Безсилен ангел — каза Агнеса, — обаче верен.

Ясният ѝ глас докосна самото ми сърце и ѝ казах съвсем естествено:

— Знаеш ли, Агнеса, днес ми се стори, че си възвърнала спокойната си веселост, свойствена само на теб и никому другиму, и това ме кара да вярвам, че сега животът ти вкъщи е по-щастлив.

— Вътрешно съм щастлива и на душата ми е леко — каза тя.

Погледнах спокойното ѝ, извърнато нагоре лице и ми се стори, че звездите го правят така благородно.

— Вкъщи няма никаква промяна — каза Агнеса след малко.

— Не е ли правен нов намек за... не искам да те тревожа, Агнеса, но не мога да не попитам... не е ли правен намек за онова, за което разговаряхме, когато се видяхме последния път? — запитах я аз.

— Не, никакъв — отвърна тя.

— Много съм размишлявал по този въпрос — казах аз.

— Не трябва да се тревожиш. Не забравяй, че вярвам в тържеството на правдата и на чистата любов. Не се безпокой за мен, Тротууд — прибави тя след малко. — Никога не ще предприема стъпката, от която се боиш.

Макар че когато разсъждавах хладнокръвно, никога не се страхувах от това, сега почувствувах неописуемо облекчение, когато ме увери със собствените си искрени устни, и ѝ го казах с жар.

— И когато това посещение свърши — тъй като може би друг път няма да имаме възможност да разговаряме сами, — колко време ще измине, преди отново да дойдеш в Лондон, скъпа ми Агнеса?

— Навярно няма да е скоро — отвърна ми тя. — Струва ми се, че ще е най-добре — заради татко — да си седя вкъщи. Изглежда, че за известно време не ще имаме възможност да се виждаме често; обаче редовно ще пиша на Дора и по този начин постоянно ще чуваме един за друг.

Бяхме дошли до малкия двор на вилата на доктора. Беше вече късно. В стаята на мисис Стронг светеше и като посочи нататък, Агнеса ми пожела лека нощ.

— Не се безпокой — каза тя, като ми подаде ръката си — за нашите грижи и тревоги. Нищо не може да ми достави такава радост, както твоето щастие. Ако някога ми е нужна помощта ти, можеш да бъдеш сигурен, че ще ти я поискам. Дано бог да е винаги с теб!

В лъчезарната ѝ усмивка и в тези последни звуци на веселия ѝ глас сякаш отново виждах и чувах моята Дора край нея. Застанах за малко, загледан през тераската към звездите, със сърце, изпълнено с любов и признателност, и сетне бавно си тръгнах. Бях наел легло в една прилична близка странноприемница и се бях запътил към портата ѝ, когато, обръщайки случайно глава, забелязах, че в докторовия кабинет свети. С угризение ми хрумна, че може би той работи върху речника без моята помощ. За да разбера дали наистина е така и най-малкото, да му пожела лека нощ, ако го намерех сред книгите му, се върнах и като прекосих преддверието, отворих полекичка вратата и влязох.

За мое учудване първият човек, когото забелязах под меката светлина на засенчената лампа, беше Юрая. Той беше застанал близо до нея, с едната си костелива ръка върху устата, а другата върху масата на доктора. Докторът седеше на работния си стол, закрил лице с двете си ръце. Мистър Уикфийлд, много разтревожен и развълнуван, се беше навел напред и нерешително докосваше ръката на доктора.

За миг предположих, че докторът е нещо болен. Под това впечатление бързо направих крачка напред, когато срещнах погледа на Юрая и разбрах каква е работата. Бих се оттеглил, обаче докторът ми направи знак да остана и аз го послушах.

— Най-малкото — забеляза Юрая, като изкълчи противното си тяло — бихме могли поне да затворим вратата. Няма защо да правим това достояние на целия град.

При тези думи той отиде на пръсти до вратата, която бях оставил отворена, и внимателно я затвори. Сетне се върна и зае предишното си положение. В гласа и в държането му се четеше прекалено подчертано съчувствие, по-непоносимо — поне за мен — от всяко друго поведение, което би възприел.

— Чувствувах се длъжен, мастър Копърфийлд — каза Юрая, — да посоча на доктор Стронг онова, за което двамата с вас разговаряхме. Но тогава вие сякаш не ме разбрахте.

Погледнах го, без да отговоря, и като се приближих до добрия си стар учител, промълвих няколко думи на утеха и облекчение. Той сложи ръка върху рамото ми, както имаше обичай, когато бях още малък, но не вдигна посивялата си глава.

— Тъй като вие не ме разбрахте — продължи Юрая със същия учтив глас, — аз си позволявам свободата да забележа смирено, понеже се намирам между приятели, че привлякох вниманието на доктора върху поведението на мисис Стронг. Уверявам ви, Копърфийлд, против обичая ми е да се занимавам с такива неприятни истории, обаче в живота тъй се случва, че всички се занимаваме с неща, с които не искаме да имаме нищо общо. Точно това исках да ви кажа, господине, когато вие не ме разбрахте.

Като си спомня сега за лисичия му поглед, чудя се как съм се стърпял тогава да не го хвана за гушата и да го разтърся, докато дъхът му спре.

— Изглежда, че не съм се пояснил както трябва — продължи той, — а и не разбрах добре вашите думи. И двамата, естествено, не бяхме много склонни да се задълбочаваме в такъв един въпрос. Както и да е, най-после реших да говоря открито и затова споменах на доктор Стронг, че... — казахте ли нещо, сър? — обърна се той към доктора, който простена. Този звук би трогнал всяко сърце, помислих си аз, освен Юрая.

— ... споменах на доктор Стронг — продължи той — за онова, което всеки може да забележи, а именно, че мистър Молдън и прекрасната и приятна съпруга на доктора са прекалено мили един към друг. Наистина дошло е време (тъй като всички сме замесени по един или друг начин в разни неприятни неща), когато трябва да се открие пред доктор Стронг това, което за всички беше ясно като бял ден още преди мистър Молдън да замине за Индия, за което той си намери

извинение да се върне оттам и което неотлъчно го държи тук. Когато влязохте, сър, тъкмо подканвах своя съдружник — каза той, като се обърна към него — да заяви под честна дума на доктор Стронг дали и той не е на същото мнение от дълги години насам. Хайде, мистър Уикфийлд! Ще бъдете ли така добър да ни го кажете? Да или не, сър? Хайде, продумайте!

— За бога, драги ми докторе — каза мистър Уикфийлд, като отново сложи нерешителната си ръка върху рамото му, — не отдавайте голямо значение на подозренията, които някога може би съм хранил.

— Ето! — извика Юрая, като поклати глава. — Какво печално потвърждение на думите ми! И това казва той, такъв стар приятел. Боже мой, Копърфийлд, когато бях прост стажант в кантората му, аз съм го чувал не един път да говори за това. И така много се тревожеше, знаете (нищо чудно, бидейки баща, човек не може да го обвинява), при мисълта, че мис Агнеса се обърква в нередни работи.

— Драги ми Стронг — каза мистър Уикфийлд с разтреперан глас, — добри ми приятелю, няма защо да повтарям, че моят недостатък винаги е бил да търся един едничък мотив, ръководещ действията на всеки човек, и да съдя за всички действия от това тясно гледище. Навярно съмненията, които са ме смущавали, са се дължали именно на тази моя грешка.

— Значи наистина сте имали подозрения, Уикфийлд — каза докторът, без да вдига глава. — Наистина сте имали подозрения.

— Проговорете, колега — настоя Юрая.

— Да, едно време имах, наистина — каза мистър Уикфийлд. — Мислех — да ми прости бог, — че и вие ги имате.

— Не, не, не! — отвърна докторът, обхванат от голяма душевна мъка.

— По едно време си мислех — каза мистър Уикфийлд, — че искате да изпратите мистър Молдън в чужбина, за да се постигне желана раздяла.

— Не, не, не! — отвърна докторът. — Направих го, за да доставя на Ани удоволствие, като се погрижа за приятеля ѝ от детинство. Нищо друго.

— Щом го казвате, не мога да се съмнявам в думите ви — каза мистър Уикфийлд, — но, знаете — моля ви да не забравяте тясното

гледище, от което съдя за нещата, — при наличиостта на такава разлика в годините...

— Да, от това произтича всичко, нали, мастър Копърфийлд! — забеляза Юрая с обидно съжаление в гласа си.

— Една такава млада жена, мислех си аз, и толкова привлекателна не е могла да не се ръководи от житейски съображения, когато е решила да се омъжи за вас, въпреки уважението, което е изпитвала към личността ви. Грешката ми е, че не съм взел под внимание и добрите чувства, които са могли да й окажат влияние. За бога, не забравяйте това!

— Каква деликатност има в думите му! — каза Юрая, като поклати глава.

— Повтарям, сигурно много съм грешил поради това, че съм търсил само един-едничък мотив в действията й — каза мистър Уикфийлд. — Заклевам ви, стари ми приятелю, в името на всичко, което ви е скъпо, никога не забравяйте това! Длъжен съм да призная, тъй като нямам друг изход.

— Така е, мистър Уикфийлд, вие действително нямате друг изход — забеляза Юрая, — щом работата е стигнала дотук.

— ... Вярно е, че подозирах — промълви мистър Уикфийлд, като хвърли разсеян и безпомощен поглед към съдружника си — и считах, че тя не изпълнява както трябва дълга си към вас. Понякога, трябва да призная, се противопоставях на приятелството й с Агнеса, тъй като виждах или си въобразявах, че виждам всичко това. Но никому не съм говорил за тази работа. И никога не съм искал друг да знае за нея. И колкото ужасно да е за вас да слушате всичко това — каза мистър Уикфийлд със съвсем притихнал глас, — вие истински бихте ме съжалили, ако знаехте колко е ужасно за мен да ви го разправам!

Добрият стар доктор протегна ръка към мистър Уикфийлд. Той я задържа малко в своята със сведена надолу глава.

— Не се съмнявам, че тази тема е неприятна за всички — каза Юрая, като се закълчи подобно на змиорка. — Но тъй като сме стигнали дотук, мога да си позволя свободата да спомена, че и Копърфийлд е забелязал същото.

Обърнах се към него и го запитах как се осмелява да намесва и мен.

— О, много е мило от ваша страна, Копърфийлд, да приказвате така — каза той и целият се загърчи. — Ние всички познаваме благородния ви характер. Но вие сам знаете, че когато онази вечер ви заговорих, много добре разбрахте какво искам да ви кажа. Да, Копърфийлд, отлично ме разбрахте, няма защо да отричате! Отричате го с най-добри намерения, но по-добре ще е да не вършите това, Копърфийлд.

Благите очи на доктора се обърнаха за миг към мен и почувствувах как всичките ми спомени и подозрения от миналото са изписани ясно върху лицето ми, така че беше излишно да се преструвам. Безсмислено беше да се гневя. Не можех да залича онова, което се четеше в израза ми. Думите ми не биха могли да ме опровергават.

Отново всички млъкнахме и останахме така, докато най-после докторът стана и прекоси веднъж-дваж стаята. Сетне се върна до стола си и като се опря на облегалката му, доближаваше сегиз-тогиз кърпата си до очите с такава простота и естественост, която му правеше по-голяма чест от всякакви преструвки, към които би прибегнал. След това каза:

— Аз имам голяма вина. Знам, че съм много виновен. Оставих любимото си същество да бъде подвергнато на изпитания и клевети — наричам ги клевети, макар и да са били само породени в нечие съзнание, — на които тя никога не би била изложена, ако не бях аз.

Юрая Хийп подсмъркна. Изглежда, за да изрази съчувствие.

— Да, Ани никога не би била изложена на тях, ако не бях аз — каза докторът. — Господа, както знаете, сега аз съм стар човек. Тази вечер чувствавам, че няма да живея дълго. Но съм готов с главата си да гарантирам, да, с главата си, за верността и честността на тази жена.

Струва ми се, че и най-блестящият образ на рицарството, най-пълният възплътител на благородството и романтиката, които някога художниците са създали, не би могъл да каже това с по-внушително достойнство от чистосърдечния стар доктор.

— Няма да отричам — и като че ли винаги съм бил несъзнателно готов да си призная, — че може би неволно съм въвлякъл тази жена в нещастен за нея брак. Аз съм човек, несвикнал да наблюдава, и не мога да не се убедя, че наблюденията на неколцина души с различна възраст

и положение, водещи до едно и също заключение, са по-верни от моите.

И друг път съм споменавал как съм се възхищавал от великодушното му държане към младата му съпруга; обаче почтителната нежност, с която се изразяваше за нея през време на настоящия ни разговор, и достигащото до благоговение чувство, с което отхвърляше и най-малкото съмнение за нейната вярност, го издигнаха неимоверно много в очите ми.

— Ожених се за тази девойка — продължи докторът, — когато беше още твърде млада. Взех я при себе си, когато характерът ѝ още не се беше оформил. И дотолкова, доколкото той изобщо се е изградил, мога да кажа, че аз съм имал щастието да сторя това. Познавах баща ѝ добре. Познавах добре и нея. Научих я на това, което можех, от любов към благородните ѝ и добродетелни качества. Ако, както се страхувам, съм ѝ навредил, поради това, че макар несъзнателно, съм се ползвал от нейното чувство на благодарност, моля, в сърцето си тази девойка да ми прости!

Той прекоси стаята и отново се върна на същото място. Сериозността на обзелото го чувство караше гласа му да потрепва, също както потрепваше и ръката, с която бе уловил стола.

— Считах, че за нея аз съм заслон срещу житейските беди и опасности. Убеждавах сам себе си, че макар много по-млада, тя ще живее при мен доволна и спокойна. Вярвайте ми, господа, никога не съм бил сляп за мисълта, че ще дойде време, когато ще я оставя, свободна и все още млада и привлекателна, но вече по-зряла.

Благородството и великодушието преобразяваха невзрачната му фигура. От всяка негова дума лъхаше сила, която никакво друго качество не би могло да ѝ придаде.

— Животът ми с тази девойка е бил много щастлив. До тази вечер никога не съм преставал да благославям деня, в който извърших такава несправедливост спрямо нея.

Гласът му, който при тези думи отпадале все повече и повече, пресекна за малко, след което той продължи:

— Веднъж събуден от мечтите си — а в един или друг смисъл винаги съм си бил мечтател, — виждам много добре колко е естествено за нея да изпитва съчувствие към равния ѝ по години приятел от детинство. Боя се, че действително е възможно тя да гледа

на него с невинно съжаление, без никакви лоши мисли, за онова, което би могло да стане, ако не съм бил аз. През тези горестни минути съзнавам много добре значението на много неща, които съм виждал, без да ги разбирам. Но след този разговор, господа, името на тази скъпа за мен жена не трябва да бъде докосвано от никаква дума, никаква мисъл на съмнение.

Известно време очите му блестяха и гласът му се носеше твърдо, сетне той замълча, а после продължи както по-рано.

— Едничкото нещо, което ми остава, е да понасям колкото мога по-смирено съзнанието за нещастията, което съм причинил. Тя е, която трябва да обвинява, не аз. Да я спася от жестоките подозрения, които дори приятелите ми хранят към нея, става мой дълг. Колкото по-единено живеем, толкова по-добре ще го изпълня. И когато дойде време — дано това да е скоро, ако е такава божията воля, — когато смъртта ще ме освободи от задължението ми, последният ми поглед ще се спре на чистото й лице с безкрайна любов и доверие и тогава ще я оставя без съжаление на една по-щастлива съдба и по-светли дни.

Не можех да го виждам, тъй като очите ми бяха замъглени от сълзите, които благородството и добротата му събудиха в очите ми. Той се доближи до вратата, когато прибави:

— Господа, аз ви разкрих сърцето си. Надявам се, вие ще уважите това. Никога вече не ще повтаряме думите, които се казаха тази вечер. Уикфийлд, подайте ми приятелската си ръка и ми помогнете да се кача горе!

Мистър Уикфийлд бързо се приближи до него. Без да разменят нито дума, те излязоха заедно от стаята, а Юрая ги проследи с поглед.

— Е, мастър Копърфийлд! — каза Юрая, като се обърна смирено към мен. — Работата не взе точно този обрат, който би могъл да се очаква, тъй като старият учен — такъв благороден човек — е сляп като прилеп. Но все едно, това семейство вече не е страшно!

Достатъчен ми беше само звукът на гласа му, за да изпадна в такава ярост, в каквата никога не съм изпадал нито преди, нито след това.

— Подлец такъв — казах аз, — как посмя да въвлечеш и мен в гнусните си интриги? Как смееш и сега да ми говориш, долен негоднико, и да даваш вид, че заедно сме разисквали сплетните ти?

Застанаха един срещу друг, съзрях в скритото тържество, изписано на лицето му, онова, което вече ми беше добре известно: той нарочно ми се бе доверил, само и само да ме огорчи, и умишлено ме беше уловил в капана си именно с тази цел. Не можах да понеса това. Мършавата му буза беше така изкусително близо до мен, че я ударих с разперената си длан с такава сила, че пръстите ми пламнаха, сякаш ги бях изгорил.

Той хвана ръката ми в своята и ние застанахме уловени така и загледани един в друг. Стояхме тъй дълго, достатъчно дълго, за да забележа как белите следи от пръстите ми се заличиха от лицето му, като вместо това оставиха червени белези, по-ярки и от зачервеното му лице.

— Копърфийлд — каза той най-после със задъхан глас, — да не би да сте се побъркали?

— Вече не ще имам нищо общо с теб — казах аз, като си измъкнах ръката от неговата. — Куче такова, отсега нататък няма да те погледна.

— О, нима? — каза той и сложи ръка върху свитата си от болка буза. — Но може би това няма да ви се удаде. Не мислите ли, че постъпвате неблагодарно?

— Достатъчно често съм ти давал да разбереш, че те презирам — казах аз. — А сега ти го показвах по-ясно от всякога. Нужно ли е да се страхувам, че би навредил на всеки, който е около тебе? Нима ти някога вършиш нещо друго?

Той отлично разбра намека за съображенията, които досега ме бяха въздържали в отношенията ми с него. Склонен съм да мисля, че нито бих го ударил, нито бих направил този намек, ако не бе уверението, което Агнеса ми беше дала тази вечер. Но това няма значение.

Последва ново дълго мълчание. Докато ме гледаше, очите му сякаш приемаха всички възможни цветове, които можеха да направят едни очи противни.

— Копърфийлд — каза той, като отмахна ръка от бузата си, — вие винаги сте били против мен. Знам, че винаги е било така, докато живеехте у мистър Уикфийлд.

— Можеш да мислиш, каквото си искаш — казах аз, все още изпълнен с усиливащ се гняв. — Ако не е вярно, толкова по-добре за

теб.

— И при все това винаги съм бил добре разположен към вас, Копърфийлд!

Благоволих да не му отговоря и като си взех шапката, упътих се да си изляза, когато той застана между мен и вратата.

— Копърфийлд — каза той, — за една кавга са нужни две страни. Аз не ще бъда едната.

— Можеш да вървиш по дяволите! — отвърнах аз.

— Не казвайте това! — заяви той. — Знам, че после ще съжалявате. Как можете да се показвате толкова по-низкостоящ от мен, че да проявявате такава зла воля спрямо личността ми? Но аз ви прощавам.

— Прощавах ми! — повторих презрително аз.

— Да, прощавам ви и вие не сте в сила нищо да направите — отвърна Юрая. — Като си помисля само, че нападате мен, който винаги съм ви бил приятел! Обаче за кавга са нужни две страни и аз няма да бъда едната. Ще си остана ваш приятел въпреки желанието ви. Така че сега знаете какво можете да очаквате.

Необходимостта да водим този диалог с нисък глас, за да не обезпокояваме къщата в късния час, никак не подобряваше настроението ми, макар и ядът ми да бе започнал да стихва. Като му казах само, че ще очаквам от него това, което винаги съм очаквал и в което той никога не ме е разочаровал, аз отворих вратата през него, сякаш той беше някакъв голям орех, сложен там, за да бъде счупен, и си излязох от къщата. Но и той спеше другаде — в жилището на майка си, така че преди да бях изминал няколко крачки, ме настигна.

— Вижте, Копърфийлд — каза той в самото ми ухо (аз не си обърнах главата), — сега вие не сте в много завидно положение — нещо, което и аз чувствавах и това ме разяряваше още повече. — Постъпката ви никак не е красива, а освен това не можете да ми забраните да ви простя. Не възнамерявам да спомена за това пред майка си, нито пък пред когото и да било. Но наистина ви се чудя как вдигате ръка срещу един човек, за когото знаете, че е толкова нищ!

Почувствувах се само малко по-малко подъл от него. Той ме познаваше по-добре, отколкото се познавах самият аз. Ако ми беше отвърнал със същото или открито се бе нахвърлил срещу мен, бих почувствувал облекчение, както и оправдание за постъпката си, обаче

той ме беше поставил на бавен огън, върху който лежах и се измъчвах в продължение на половината нощ.

На сутринта, когато излязох, ранните черковни камбани биеха и той се разхождаше с майка си. Обърна се към мен така, сякаш нищо не се беше случило, и не можех да сторя нищо друго, освен да му отговоря. Предполагам, че го бях ударил достатъчно силно, за да му причиня зъбобол, тъй като лицето му бе обвързано с черна копринена кърпа, която заедно с кацналата върху нея шапка никак не разкрасяваше външния му вид. Научих, че в понеделник сутринта отишъл в Лондон при зъболекар, за да му извади един зъб. Дано е бил с два корена.

Докторът събщи, че не се чувства много добре, и през останалата част на визитата прекарваше повечето часове от деня самичък. Агнеса и баща ѝ си бяха отишли вече от една седмица, когато подновихме работата си. Предишния ден докторът ми даде със собствените си ръце една сгъната, незапечатана бележка. Беше адресирана до мен и в нея той ме умоляваше с няколко мили думи никога да не засягам въпроса, върху който бяхме разговаряли нея вечер. Бях доверил това само на леля и никому другиму. Не беше тема, която можех да разисквам с Агнеса, и тя нямаше ни най-малко подозрение относно случилото се.

Тогава бях убеден, че и мисис Стронг не подозира нищо. Изминаха няколко седмици, преди да забележа и най-малката промяна у нея. Тя я обхвана бавно, подобно на облак, когато няма вятър. Отначало като че ли се учудваше на нежното съчувствие, с което докторът ѝ приказваше, както и на желанието му да извика при нея майка ѝ, за да облекчи еднообразието на живота ѝ. Често, когато бивахме заети с работата си, а тя седеше край нас, забелязвах как вдига очи и го поглежда така, както го бе погледнала през онази паметна вечер преди няколко години. След това понякога ставаше, с очи изпълнени със сълзи, и излизаше от стаята. Постепенно някаква сянка легна върху красотата ѝ и се задълбочаваше всеки ден. По това време мисис Марклъхъм беше редовна обитателка на вилата, обаче тя приказваше и приказваше и не забелязваше нищо.

Докато тази промяна обхващаше Ани, която едно време беше като слънчева светлина в дома на доктора, той застаряваше на вид и ставаше все по-задълбочен в себе си. Обаче благостта на нрава му,

добротата и великодушната грижливост, с която се отнасяше към нея, се увеличаваха все повече, ако изобщо това бе възможно.

Рано една сутрин на рождения ѝ ден, когато тя дойде да седне край прозореца, докато ние работехме (нещо, което тя винаги беше правела, но което сега бе започнала да прави много свенливо и колебливо и което ми се струваше много трогателно), видях го как взе лицето ѝ между ръцете си, целуна го и избърза от стаята, твърде развълнуван да остане. Видях я да стои, където я бе оставил, подобно на статуя, а сетне си наведе главата, вкопчи ръце една в друга и заплака — не мога да кажа колко жално.

Понякога след това все ми се струваше, че иска да ми заговори, когато се случвахме сами. Обаче никога не изрече нито една думичка. Докторът винаги измисляше най-различни планове, за да може тя да се забавлява във откъси, придружена от майка си. Мисис Марклъхъм, която много обичаше забавленията и много лесно се отегчаваше от всичко друго, приемаше това с отворени обятия, като гръмко изразяваше благодарността си. Обаче Ани, с бездушен и нещастен вид, просто отиваше, където я водеха, и, изглежда, нищо не ѝ правеше впечатление.

Не знаех какво да мисля. В същото състояние беше и леля, която, общо взето, сигурно бе извървяла стотици мили, обхваната от мислите си. Най-странно от всичко беше, че едничкото облекчение, което проникваше всред потайността на това семейно нещастие, проправяше там своя път в лицето на мистър Дик.

Какво мислеше той по въпроса или какви са били наблюденията му, ми е абсолютно невъзможно да кажа, също както и не би му било възможно да ми помогне да го разгада. Но както обясних и когато описвах училищните си дни, неговото преклонение пред доктора беше безгранично. В истинската привързаност, отправена към човека дори и от едно животно, има такава тънкость в разбирането, която е по-силна и от най-острия интелект. В този усет на сърцето у мистър Дик, ако мога така да го нарека, проблесна някакъв лъч на истината около трагедията на докторовото семейство.

Той с гордост бе възобновил привилегията си да се разхожда с доктора в градината му през време на многото си свободни часове, също както правеше това и в Кентърбъри. И когато работите достигнаха до описаното по-горе състояние, зачести тези разходки,

като дори ставаше по-рано от обикновено, за да има повече време. Ако преди биваше неописуемо щастлив, когато мистър Стронг му цитираше извадки от онова чудно за него съчинение — речника, сега той беше просто нещастен, ако докторът не го изваждаше от джоба си и не започваше да му чете. Когато старият учен и аз бяхме заети, мистър Дик възприе навика да се разхожда с мисис Стронг и да ѝ помага да се грижи за любимите си цветя или пък да скубе плевелите от лехите. Сигурен съм, че едва ли е произнасял повече от една дузина думи за един час, обаче кротката заинтересованост, изписана на замисленото му лице, проникваше в сърцата на двамата съпрузи. Всеки от тях знаеше, че другият обича мистър Дик и че Дик обича и двамата. И за тях той стана това, което никой друг не би могъл да стане — звено, което ги свързва.

И сега сякаш виждам мистър Дик със замисления си израз да се разхожда из градината с доктор Стронг. С какъв възторг се вслушваше в трудните, свършено непознати нему гръцки думи! А ето го как носи огромните лейки с вода подир Ани. Ето го как пълзи на четири крака по земята, с големи, прилични на лапи ръкавици, усърдно зает да изскубва миниатюрни тревички от лехите. И с всички свои действия ѝ показваше, с истинска деликатност и по-умело дори от философ, своята привързаност и преданост. Съчувствие, вяност и любов се лееха от него като водата от лейката му. Спомням си как инстинктивно почувствувах нещастieto в това семейство, той никога не загатваше за главата на злочестия крал Чарлс. Когато биваше в градината, с цялата си душа се старееше да бъде полезен, и смътно доловил, че между съпрузите Стронг нещо не е както трябва, той от все сърце желаше да поправи злото. Когато си спомня за всичко това, чувствавам едва ли не срам, че този човек, който не беше напълно с ума си, им беше полезен, отколкото бях аз със своя здрав разсъдък.

— Никой освен мен, Трот, не знае какво струва този човек! — с гордост забелязваше леля ми, когато разговаряхме за него. — Дик има още да се проявява!

Преди да завърша тази глава, трябва да засегна и един друг въпрос. Докато Агнеса и мистър Уикфийлд гостуваха у доктор Стронг, аз забелязах, че всяка сутрин пощаджията донасяше две или три писма за Юрая Хийп, който остана в Хайгит, когато другите си заминаха, тъй като тогава в кантората нямаше много работа, и че тези писма бяха

писани по делови начин от мистър Микобър, чийто почерк бе придобил истински адвокатски вид. С удоволствие заключвах от това дребно обстоятелство, че мистър Микобър навярно успява в работата си, и следователно бях много учуден, когато получих следното писмо от неговата симпатична съпруга:

„Кентърбъри, понеделник вечерта

Несъмнено ще се изненадате, драги ми мистър Копърфийлд, когато получите това писмо. Още по-вече ще ви учуди съдържанието му. И особено пък условието за пълна тайна, което си позволявам да ви наложам. Обаче моите чувства на съпруга и майка се нуждаят от утеха. И тъй като не желая да се отнеса до семейството ми (което е вече омразно на мистър Микобър), не познавам никой друг, от когото бих могла да потърся съвет, освен моя приятел и бивш наемател.

Вам е известно, драги ми мистър Копърфийлд, че между мен и мистър Микобър (когото аз никога не ще изоставя) винаги е съществувал дух на взаимно доверие. Може би понякога мистър Микобър е подписвал някоя полица, без да ме осведоми, или може да ме е заблуждавал относно нейния срок. Това действително се е случвало. Обаче, общо взето, мистър Микобър никога не е имал тайни от любящото го сърце — думата ми е за съпругата му — и неизменно, когато сме се оттегляли за почивка, той ми е разправял за случилото се през деня.

Вие можете да си представите, драги ми мистър Копърфийлд, каква е моята горест, когато ви съобща, че мистър Микобър напълно се е променил. Станал е потаен. Станал е скрит. Животът му е тайна за споделителката на скърбите и радостите му — думата ми е пак за съпругата му. И ако ви уверя как освен обстоятелството, че прекарва времето си от сутрин до вечер в кантората, знам за него по-малко, отколкото за някой чужденец, казвам самата истина.

Но това не е всичко. Мистър Микобър е станал мрачен. Той е суров. Отчуждил се е от по-големите ни син

и дъщеря, не се гордее с близнаците си и гледа с хладнокръвие дори и невинния младенец, който неотдавна стана член на нашето семейство. Паричните средства за разходите ни, намалени до най-необходимото, получавам от него с големи трудности и дори с ужасната заплаха, че ще свърши със себе си (употребявам собствения му израз). Освен това категорично отказва да даде каквото и да било обяснение за обезпокояващото си поведение.

Това е трудно за понасяне. Просто сломява сърцето ми. Ако ме посъветвате, познавайки добре скромните ми сили, как смятате, че ще е най-добре да разреши тази така трудна задача, ще прибавите още една приятелска услуга към многото, които вече сте ми направили.

Като ви изпращам приветите на по-големите си деца, както и усмивката на щастливия в неведението си младенец, оставам, драги мистър Копърфийлд,

Ваша нещастна Ема Микобър.“

Какво друго можех да кажа на такава опитна и предана съпруга като мисис Микобър, освен да я посъветвам да се постарее с търпение и благост да си възвърне мистър Микобър — нещо, което, уверен бях, тя би сторила и без моите думи. Обаче писмото ѝ ме накара да се замисля доста за него.

---

[1] Гуава — тропическо плодно дърво. Бел.пр. ↑

XLIII ГЛАВА

ОЩЕ ЕДИН ПОГЛЕД КЪМ МИНАЛОТО

Нека още веднъж спра поглед на един паметен период от живота си. Нека застана отстрани и видя как сенките от миналото минават край мен в мъглява процесия, придружаващи собствената ми сянка.

Изминават седмици, месеци, сезони. Те ми се струват като нещо малко повече от летен ден и зимна вечер. Ту полето, по което се разхождам с Дора, е потънало в цветя и грее като злато; ту пък скритото от погледа изтравниче лежи на снопчета и могилки под снежната покривка. Рекичката, която тече през местата на неделните ни разходки, блещука под лятното слънце и сякаш само в един миг водата ѝ се разлюлява от зимния вятър или пък се вковава под носещите се късове лед. По-бързо и от река виденията пробягват и изчезват в далечината.

Нищо ни на косъм не се променя в къщата на двете стари, подобни на птички дами. Часовникът тиктака над камината, барометърът виси на стената в преддверието. Нито часовникът, нито барометърът са точни, обаче предано вярваме и на двата.

Имам вече законното право да се наричам мъж. Достигнал съм до благородството на двадесет и първата си годишнина. Но това благородство е само формално. Нека да видим какво действително съм постигнал.

Вече съм овладял стенографската мистерия. Чрез нея си докарвам един почтен доход. Ценен съм за постиженията си в тази област и заедно с други единадесет колеги записвам за един сутрешен вестник дебатите в парламента. Ден след ден записвам предричания, които никога не се сбъдват, обещания, които никога не се изпълняват, обяснения, дадени само за да заблуждават. Целият съм омотан в думи. Злощастната Британия стои винаги пред мен, подобно на препарирана птица, цялата набучена с канцеларски пера и обвързана с червения шнур на бюрокрацията. Имам добра възможност да следя политическия живот, така че му знам истинската стойност. Да, по

отношение на него съм същински неверник и винаги ще си остана такъв.

Добрият ми стар приятел Тредълс си опитва късмета в същото поприще, обаче стенографирането на парламентарните речи не е по силите му. Той се отнася твърде добродушно към този свой неуспех и не пропуска да ми напомни, че винаги се е считал за бавничък. От време на време сътрудничи на същия вестник, като събира суров материал за разни статии, които после се написват и украсяват от хора с по-изобретателни мозъци от неговия. Той става член на адвокатската колегия, като преди това успява с много труд и жертви да събере нови сто лири стерлинги, за да посрещне разноските по влизането в тази професия. По този щастлив случай изпиваме твърде голямо количество горещ портвайн.

Встъпил съм и в друго поприще. Със страх и трепет съм се заловил с писателството. Тайно написах нещичко и го изпратих в едно списание, където то беше напечатано. Това ми вдъхва кураж и се залавям да напиша още някои работи. Сега вече редовно ми плащат за тях. Общо взето, с доходите си съм добре.

Преместили сме се от Бъкингам Стрийт в една малка къщичка, близо до онази, която бях гледал, когато за първи път ме беше обхванало силното желание да работя и да се издигна. Обаче леля, която продаде на добра цена вилата си в Дувър, не възнамерява да остане тук, като смята да се пренесе в една още по-малка къщичка съвсем наблизко. Какво предвещава това? Женитбата ми ли? Да.

Да! Аз ще се женя за Дора! Мис Лавиния и мис Клариса са ми дали позволенията си и се вълнуват като същински канарчета. Мис Лавиния, самонагърбила се с приготвяването на гардероба на любимата ми, непрестанно се занимава да изрязва разни кройки от кафява хартия и да се препира с един млад човек, с твърде почтен изглед и с шивашки принадлежности под мишница. Една шивачка, вечно прободена в гърдите с вдяната игла, живее постоянно в къщата. Струва ми се, че дали яде, пие или пък спи, тя не маха напръстника от пръста си. Преобръщат годеницата ми в същински манекен. Непрестанно я викат да ѝ пробват нещо ново. Вечерно време не можем да бъдем щастливи заедно дори и за пет минутки, без някоя особа от женски род да почука на стаята и да каже: „Мис Дора, бъдете така добра да се качите за малко горе!“

Мис Клариса и леля преброждат целия Лондон, за да намерят необходимите мебели, които Дора и аз трябва да огледаме. Би било по-добре, ако купеха наведнъж всичко нужно, без тази церемония на оглеждането, понеже когато отидем да видим някоя скара за кухня или сандъче за месо, Дора съзира китайска къщичка за Джип, със звънчета на покрива, и предпочита да вземе нея. Минава доста време, докато Джип привикне към новата си резиденция; когато излиза от нея, всички звънчета започват да звънят и той страшно се изплашва.

Пеготи идва да помага и незабавно се залавя за работа. Изглежда, че длъжността, която сама си възлага, е да изчисти всичко наново. Всеки предмет, който подлежи на излъскване, тя излъсква дотолкова, че той започва да блести като честното ѝ чело. Виждам и самотната фигура на брат ѝ да минава вечер през тъмните улици и да се вглежда в лицата на минувачите. В такива минути никога не го заговарям. Фигурата му отминава напред и аз много добре знам какво търси той и от какво се страхува.

Защо Тредълс изглежда толкова важен, когато идва този следобед при мен в съда — където все още се мяркам само за форма, когато ми остане време? Сбъдването на младежкия ми блян е предстоящо. Ще си взимам позвоелително за венчавка.

Такъв малък документ, а върши такава голяма работа! Тредълс го разглежда, докато лежи върху писалището ми, полу с възхищение, полу със страхопочитание. Ето имената, за които толкова пъти съм мечтал, че ще се съединят — Дейвид Копърфийлд и Дора Спенлоу. Отгоре е печатът на службата по гербовите марки, без която никаква проява на човешкия живот не е възможна; в ъгъла пък стои печатът на Църковния съд, който сякаш с презрение гледа на нашия съюз; а ето и писмената благословия на кентърбърийския епископ, който ни я дава на възможно най-ниска цена.

Въпреки това аз се движа като насън — един объркан, щастлив сън. Не мога да повярвам, че това ще се случи, и все пак не мога да не вярвам, че всеки, край когото минавам на улицата, трябва да долавя по някакъв начин, че вдругиден ще се женя. Чиновникът по службата за полагане на клетва ме познава, така че там бързо свършвам работата си, сякаш между него и мен съществува някакво масонско разбирателство. Тредълс ни най-малко не е необходим за тази церемония, но ме придружава.

— Надявам се, че когато следния път дойдеш тук, драги ми приятелю, ще сториш това за самия себе си. И дано да стане скоро.

— Благодаря ти за добрите пожелания, драги ми Копърфийлд — отвръща той. — И аз се надявам за същото. Доволен съм, като знам, че тя би ме чакала, колкото и да закъснее работата, и че е най-милото момиче, което...

— Кога ще я посрещнеш? — запитвам го аз.

— В седем — отговаря Тредълс, като поглежда стария си сребърен часовник — същия, от когото един ден, когато бяхме още в училище, той извади едно колелце, за да направи воденица. — Горедолу по това време ще пристигне и мис Уикфийлд, нали?

— Не, тя ще дойде малко по-късно — в осем и половина.

— Уверявам те, драги Копърфийлд — казва Тредълс, — че се радвам почти толкова, колкото ако се женех самият аз. И съм толкова благодарен, че и Софи е свързана с това щастливо събитие, като е поканена заедно с мис Уикфийлд да бъде шаферка. Това наистина много ме радва.

Чувам думите му и му стискам ръката. Приказваме, вървим, обядваме и тъй нататък, но просто не мога да повярвам, че всичко това се случва. Нищо не ми изглежда действително.

Скоро след това Софи пристига в дома на Дорините лели. Тя има най-приятното лице на света — не изключително хубаво, обаче крайно приятно — и е едно от най-милите, естествени и чистосърдечни същества, които съм срещал. Тредълс ни я представя с голяма гордост. И когато отиваме да седнем на дивана в ъгъла и аз го поздравявам за избора му, той потрива ръцете си в продължение на десет минути (по часовник) и всяко косъмче на главата му щръква нагоре.

Довел съм Агнеса от спирката на кентърбърийския дилижанс и нейното весело и красиво лице за втори път е между нас. Агнеса има голяма слабост към Тредълс и е същинско удоволствие да ги види човек заедно и да наблюдава възхищението, с което Тредълс ѝ представя най-милото момиче в света.

Все още не мога да повярвам, че всичко това е истина. Прекарваме една чудесна вечер и всички сме крайно щастливи, но аз пак не го вярвам. Не мога да дойда на себе си. Не мога да осъзная щастията си. Чувствувам се като в мъгла; също като че ли съм станал още преди една или две седмици и оттогава не съм си лягал. Просто не

съм в състояние да определя кога е било вчера. Струва ми се, че позволителното за женитба лежи в джоба ми от много месеци насам.

Също така и на другия ден, когато всички вкупом отиваме да разгледаме къщата — нашата къща, — тази, която ще е за Дора и мен, — не мога да осъзная, че аз ще бъда нейният стопанин. Сякаш за да бъда там, ми е нужно позволениято на някой друг. Едва ли не очаквам да видя същинския й господар, който ще влезе след малко и ще ми изкаже радостта си, че се виждаме. А тя е такава хубава малка къщица и всичко в нея е ново и блестящо. Цветята на килимите приличат на току-що набрани, а листата по тапетите сякаш едва са покарали. Ето и безукорно чистите муселинени завеси, а Дорината градинска шапка със синя панделка — как много я бях харесал с подобна една шапка в началото на познанството ни — вече виси окачена на мъничка кука.

Там е и калъфът на китарата, сложен на колелцата си в ъгъла; и всички се спъват в пагодата на Джип, която изглежда твърде голяма за малката къщица. Спомням си за още една щастлива вечер, също така нереална, както и всичко, което се случва напоследък с мен. Преди да си отида, влизам крадешком в обичайната ни стая. Дора не е там. Изглежда, че още не са свършили с пробването. Мис Лавиния наднича и ми съобщава тайнствено, че Дора няма да се забави. Обаче въпреки това тя доста се забавя. След малко чувам шумолене до вратата и някой почуква.

— Влезте — казвам аз, обаче чуването продължава.

Отивам до вратата, като се чудя кой може да бъде. Отварям и виждам две светнали очи и едно поруменяло лице. Това са Дорините очи и Дориното лице. Мис Лавиния я е облякла в утрешната й рокля, шапка и всичко, за да я разгледам. Притискам мъничката си невеста до сърцето си; мис Лавиния изпищява, понеже смачквам шапката, а Дора едновременно изпищява и се смее, понеже всичко така много ми харесва. Сега всичко ми се струва още по-невероятно.

— Намираш ли я хубава, Доди? — казва Дора.

— Дали я намирам хубава! И как още!

— И уверен ли си, че наистина ти харесвам? — казва Дора.

Тази тема е свързана с такава опасност за шапката, че мис Лавиния отново изпищява и ме моли да разбера, че Дора трябва да бъде само разглеждана, но не и докосвана. Така че Дора, развеселена и объркана, застава мирно в продължение на една-две минути, за да мога

да ѝ се възхищавам. Сетне сваля шапката — без нея изглежда толкова естествена — и изтичва с нея в ръка. Сетне се връща, танцувайки, в обикновената си рокля и пита Джим дали съпругата ми е хубава и дали той ще ѝ прости, че ще се омъжва; след което коленичи, за да го накара да застане на два крака върху готварската книга за последен път през моминския ѝ живот.

Прибирам се в наблизо наетата си квартира, като наистина не мога да повярвам, че всичко това се случва с мен.

Никога не съм виждал леля толкова блестяща. Облечена е в сиво-лилава копринена рокля, с бяло боне и е наистина очарователна. Джанет я е облякла и е дошла да ме разгледа. Пеготи е готова за черква, с намерение да наблюдава церемонията от галерията. Мистър Дик, който ще ми предаде невестата пред олтара, е с накъдрена коса. Тредълс, с когото съм се срещнал на кръстопътя, представлява ослепителна комбинация от кремаво и светлосиньо. Както той, така и мистър Дик правят впечатление, че целите са облечени в ръкавици.

Без съмнение виждам всичко това, защото го знам, че е така. Но всъщност се намирам някъде в облаците и сякаш нищо не виждам. Нито пък съм в състояние да повярвам каквото и да било. Все пак, като седим в открития екипаж на път за черква, тази женитба е достатъчно действителна за мен, за да изпитам съжаление и учудване спрямо нещастните хорица, които не вземат участие в нея, а излизат от магазините и вършат всекидневната си работа.

През целия път леля държи ръката ми в своята. Когато спираме малко по-далеч от черквата, за да свалим Пеготи, която седи на капрата, тя ме притиска и ме целува.

— Да те благослови бог, Трот! Собствено момче да ми беше, нямаше да си ми толкова скъп. Тази сутрин все си мисля за клетата ти майчица.

— И аз си мисля за нея, лельо. И за всичко, което ти дължа.

— Мълчи, дете! — казва леля и подава сърдечно ръка на Тредълс, който се ръкува с мен и с мистър Дик, след което стигаме до черковната врата.

Знам, че в черквата е тихо, и все пак сякаш в нея бучи някаква машина. Нищо не е в състояние да ме успокои.

Останалото е повече или по-малко несвързан сън.

Като насън виждам как другите се появяват с Дора; черковната прислужница, подобна на фелдфебел на учение, ни наглася пред олтара, и аз дори в този момент съм в състояние да се чудя защо всички черковни прислужнички са най-грозните жени в света и дали религиозните закони се боят от доброто разположение, та изискват да се поставят съдове с оцет на пътя към рая.

Като в сън виждам как свещеникът и клисарят пристигат; как в черквата се появяват няколко лодкари и други хора; как някакъв стар моряк застава зад мен и разпространява из цялата черква дъх на ром; как свещеникът започва службата с дълбок глас и ние всички внимателно слушаме.

Ето и мис Лавиния, която играе роля на помощничка — шаферка. Тя първа започва да плаче и както си мисля, по този начин отдава дан на паметта на мистър Пиджър. Мис Клариса пуца в употреба шишенцето с ароматични соли; Агнеса се грижи за Дора; леля се мъчи да изглежда образец на суровостта, а по бузите ѝ текат сълзи. Малката Дора цяла трепери и отговаря на въпросите на свещеника с едва чут шепот.

Двамата коленичим един до друг; Дора трепери по-малко, обаче през всичкото време държи за ръка Агнеса. Службата протича тихо, по тържествено и когато свършва, всички се поглеждаме с априлски усмивки и сълзи. В преддверието младата ми съпруга изпада в истерия и заплаква за клетия си скъп татко.

Скоро обаче ѝ минава и всички се разписваме в регистъра. Отивам ѝ галерията, за да доведе Пеготи да се подпише и тя. Милата ми дойка ме прегръща в един ъгъл и ми разправя как е присъществувала и на майчината ми сватба. Всичко е свършено и ние си тръгваме.

Вървя по пътеката между черковните столове, изпълнен с любов и гордост; милата ми женица ме е хванала под ръка и аз се движа сред мъгла от полувидени хора, столове, статуи, скамейки, органи и черковни прозорци, навяващи ми смътни детински спомени за черквата в родното градче.

Когато минаваме, чувам как хората шепнат колко сме млади и каква хубавица е мъничката булка. В екипажа на връщане всички сме много весели и разговорливи. Софи ни разказва, че когато видяла как искат от Тредълс венчалното ни свидетелство (което бях поверил нему), едва не припаднала, тъй като била убедена, че той непременно

ще съумее да го изгуби или пък че ще му го измъкне някой от джоба. Агнеса се смее весело и Дора е така привързана към нея, че просто не изпуска ръката ѝ.

Спомням си и сватбената закуска с множество привлекателни и вкусни неща за ядене и пиене; и също както насън, вземам си от тях, без да имам някаква представа за вкуса им. Ако мога така да се изразя, храня се само с любовта и сватбата си, като нещата за ядене ми са също тъй недействителни, както всичко останало.

Ставам да произнеса реч и върша това в същото сънено състояние, без да имам идея какво искам да кажа, като оставам само с впечатлението, че изобщо нищо не съм казал. Всички сме настроени дружелюбно и сме много щастливи (но и това е като насън). Даваме и на Джип от сватбената торта, обаче след това стомахът му не я понася.

Идва и наетият файтон и Дора отива да се преоблече. Леля и мис Клариса остават при нас. Разхождаме се в градината и леля, която по време на закуската е произнесла много сполучлива реч в чест на Дорините лели, с жар се шегува с това, но също така и малко се гордее.

Дора е готова и мис Лавиния се навърта край нея, като не ѝ се иска да изгуби хубавата играчка, която ѝ е доставяла толкова приятни занимания. За свое най-голямо учудване Дора на няколко пъти открива, че е забравила цял куп вещи, и всички се разтичваме на разни страни да ги търсим.

Всички се събират около Дора, когато най-сетне тя започва да се сбогува, прилична на цветна леха с панделките и светлите си тонове. Скъпата ми любима почти се задушаваша от цветята и със смях и плач се скрива в жадните ми обятия.

Спомням си как искам аз да нося Джип, а Дора ми отвърща, че тя трябва да стори това, тъй като иначе той може да си помисли, че сега, когато е вече омъжена, тя не го обича вече, и това ще сломи сърцето му. Тръгваме си хванати за ръка, а Дора се спира, обръща поглед назад, като казва:

— Ако съм била неблагодарна или лоша към някого от вас, моля да го забравите! — и избухва в сълзи.

После махва с ръка и отново тръгваме. Но тя пак се спира и като изтичва към Агнеса, на нея и само на нея дава последните си прощални целувки.

Качваме се във файтона и си тръгваме и аз се събуждам от съня си. Най-сетне вярвам, че това е действителност.

XLIV ГЛАВА

НАШЕТО ДОМАКИНСТВО

Изпаднах в твърде чудновато състояние, когато меденият ни месец свърши, шаферките си отидоха вкъщи и се озовах самичък с Дора в моята собствена къщичка. Бях, така да се каже, лишен от приятната си стара длъжност да ухажвам Дора.

Толкова чудно ми изглеждаше да имам Дора винаги край себе си. Тъй особено беше, че не бях длъжен да излизам, за да я виждам, да не се измъчвам за нея, да не трябва да ѝ пиша, да не измислям разни начини и способности да оставам насаме с нея. Понякога вечер, когато вдигнех поглед от писането си и я виждах да седи срещу мен, аз се облягах назад в стола си и си размишлявах колко е странно, че сега ние сме заедно като нещо обикновено — това вече не е ничия работа, — сложили настрана романтиката на годеничеството ни, задължени да си доставяме удоволствие само един другиму и да вършим това цял живот.

Когато имаше дебати в парламента и бивах принуден да закъснея, така странно ми се струваше, когато си мислех, на път за дома, че Дора е там и ме чака! Така прекрасно беше, когато тя слизаше тихичко долу и стоеше до мен, докато аз изяждах вечерята си. Толкова поразяващо беше да знам с положителност, че тя навива косата си на книжки! Просто удивително беше да я гледа човек как върши това!

Съмнявам се дали две млади птички биха били по-неопитни в поддържането на домакинството от мен и хубавата Дора. Разбира се, имаме прислужничка. Тя се грижеше за домакинството ни. Така много си изпащяхме с нашата Мери-Ан, та и досега скрито вярвам, че тя трябва да е била преобразена дъщеря на мисис Круп.

Името ѝ беше Парагон.^[1] Когато я взехме на служба, увериха ни, че природата ѝ е представена донякъде във фамилното ѝ име. Тя носеше препоръчително писмо, дълго като прокламация, и според този документ имала способността да върши всички неща от домакинско естество, за които някога съм слушал, както и цял ред други работи, напълно непознати на мен. Беше жена в разцвета на младостта си;

имаше свиреп изглед и притежаваше склонност (особено по ръцете) към нещо подобно на вечна шарка с огнен цвят. Имаше един братовчед от лейбгвардията, с такива дълги крака, че приличаше на следобедната сянка на някого другото. Мундирът му беше толкова малък за него, колкото грамаден беше самият той за нашата къщичка. В отношение с нея беше толкова голям, че тя изглеждаше още по-мъничка. Освен това стените не бяха дебели, така, че когато той прекарваше вечерта у нас, винаги познавахме това по продължителното ръмжене, което се чуваше от кухнята.

Нашето съкровище ни бе препоръчано като особа трезва и честна. Поради това съм склонен да предполагам, че навярно е била припаднала, когато я намерихме под бойлера, и че липсата на чаените лъжички се е дължала на боклукчията.

Тази Мери-Ан ни държеше в постоянен страх. Съзнавахме своята липса на опитност и ни беше невъзможно да я превъзмогнем. Ако тя би имала милост, бихме били предоставени напълно на нея. Обаче Мери-Ан беше коравосърдечна жена и не притежаваше това качество. Тя стана причина за първото ни малко спречкване.

— Мила ми женице — казах аз един ден на Дора, — мислиш ли, че Мери-Ан има някаква представа за точност?

— Защо, Доди? — запита Дора, като вдигна невинно поглед от рисунката си.

— Защото, любов моя, часът е три, а трябваше да обядваме в два.

Дора погледна тъжно часовника и изрази опасението, че навярно е отишъл напред.

— Тъкмо обратното, миличка — казах аз, като го сверих със собствения си часовник, — останал е няколко минути назад.

Малката ми женица дойде и седна на коленете ми, за да ме придума да се успокоя, като нарисува една линия с молива си по средата на носа ми. Но това не можеше да ми послужи за обед, макар и да беше твърде приятно.

— Не мислиш ли, скъпа моя, че би било добре, ако направиш бележка на Мери-Ан? — казах аз.

— О, не, моля ти се, Доди. Не мога да сторя това! — заяви Дора.

— Защо не, любов моя? — запитах мило аз.

— О, защото съм такава глупава гъска и тя го знае! — отвърна Дора.

Това мнение на прислужничката за жена ми ми се стори съвсем несъвместимо с възможността Дора да ѝ въздействува, поради което се понамръщих.

— О, какви грозни бръчки има на челото си моето лошо момче! — каза Дора и тъй като продължаваше да седи на коленете ми, проследи бръчките ми с молива, който намокряше с розовите си устни, за да пише по-черно, давайки вид, че е усърдно заета с работата си. Това беше много приятно и неволно се разсмях.

— Ето това се казва добро дете — каза Дора. — Колко по-приятно става лицето му, когато се засмее!

— Но, любов моя!

— Не, не, моля ти се! — извика Дора с целувка. — Не бъди страшен като Синята брада! Не бъди сериозен!

— Скъпа ми женице — казах аз, — понякога е необходимо да сме сериозни. Хайде! Седни на този стол близо до мен! Дай ми молива! Така! Хайде сега да поговорим разумно. Ти знаеш, миличка (каква дребна беше ръчичката ѝ, като я държах в своята, и какъв мъничък беше венчалният ѝ пръстен), че не е особено приятно да излезе човек, без да е обядвал. Кажи, нали е така?

— Н-н-наистина, не е приятно! — отвърна тихичко Дора.

— Любов моя, как трепериш!

— Защото знам, че ще ми се караш — възкликна Дора с жален глас.

— Миличка, само ще разисквам.

— О, но разискването е по-страшно и от карането! — възкликна Дора с отчаяние. — Аз не се омъжих, за да разискват с мен. Ако си имал намерение да разискваш с такова безпомощно същество като мен, трябваше да ми го кажеш предварително, жестоко момче!

Опитах се да я успокоя, но тя си извърна лицето, тръсна къдриците си и каза: „Ах ти, жестоко, жестоко момче такова!“ И го повтори толкова пъти, че просто не знаех какво да направя, поради което повървах малко из стаята и отново се върнах на мястото си.

— Дора, любов моя!

— Не, аз не съм твоята любов. Защото ти без друго съжаляваш, че си се оженил за мен. Иначе не би искал да разискваме заедно! — отвърна тя.

Почувствувах се така наранен от несправедливото обвинение, че то ми даде достатъчно сила да бъде сериозен.

— Виж какво, скъпа моя Дора — казах, — ти си същинско дете и говориш безсмислици. Сигурно си спомняш как вчера трябваше да изляза, преди обедът да бе наполовина свършен, и как предишния ден не се чувствавах добре поради това, че трябваше да ям набързо недопечено говеждо; днес изобщо не ми се дава да обядвам, а просто се боя да спомена колко дълго бяхме принудени да чакаме за закуската — и дори и тогава водата за чая не вреше. Не искам да те укорявам, скъпа моя, но това никак не е приятно.

— О, жестоко, жестоко момче, да ми казваш, че не съм ти приятна! — проплака Дора.

— Не, скъпа ми Дора, ти много добре знаеш, че не съм казал подобно нещо!

— Каза ми, че не съм ти приятна! — каза Дора.

— Казах, че чакането за обета не е приятно!

— Та то е едно и също! — извика Дора.

И, изглежда, наистина мислеше така, тъй като се разплака горчиво.

Отново обиколих стаята, изпълнен с любов към хубавата ми малка женица, и така много се ядосах на себе си, че просто ми идеше да си ударя главата във вратата.

— Аз не те обвинявам, Дора. Ние и двамата имаме още много да се учим. Само се опитвам да ти покажа, миличка, че трябва — наистина трябва (бях решил да настоявам за това) — да свикнеш да надзираваш Мери-Ан. Също така необходимо е да се грижиш малко повече за себе си и за мен.

— Просто се учудвам, че ми говориш с такава неблагодарност — простена Дора, — когато много добре знаеш, че онзи ден, когато каза, че ти се иска малко риба, аз самичка извървах сума път, за да я поръчам и да те изненадам.

— И това наистина беше много мило от твоя страна, любов моя — казах аз. — То така ме трогна, че в никакъв случай не исках дори да споменавам, че беше купила цяла съомга — която е твърде много за двама души. Нито пък, че струваше една лира и шест шилинга, което е повече, отколкото можем да си позволим.

— Но ти много я хареса. И ме нарече мишле.

— Та аз и сега бих го повторил, любов моя — отвърнах аз. — Бих го повторил хиляди пъти!

Аз обаче бях наранил нежното Дорино сърчице и тя не можеше да се утеши. Изглеждаше ми така жаловита, като плачеше и хълцаше, че просто се почувствувах същински убиец. Трябваше да изляза. Принуден бях да се върна късно и цяла вечер бях разкъсван от угризения. Непрестанно ме гнетеше съзнанието, че съм много лош.

Беше два или три часът след полунощ, когато стигнах вкъщи. У дома намерих леля, седнала да ме чака.

— Случило ли се е нещо, лельо? — запитах разтревожено аз.

— Няма нищо, Трот — отвърна тя. — Седни, седни. Малкото цветенце беше малко разтревожена и останах да ѝ правя компания. Нищо друго.

Облегнах глава на ръката си. Седях загледан в огъня и бях поточаян и унил, отколкото можех да предполагам, че ще се чувствам така наскоро след сбъдването на най-светлата ми надежда. Като седях така и мислех, случайно срещнах лелиния поглед, който беше отправен върху мен. В него се четеше загриженост, но тя веднага изчезна.

— Уверявам те, лельо — казах аз, цяла вечер съм бил много нещастен при мисълта, че и Дора се чувства така. Но нямах никакво друго намерение, освен да ѝ поговоря нежно и с любов за нашите семейни работи.

Леля кимна окуражително.

— Трябва да имаш търпение, Трот! — каза тя.

— Разбира се. Бог ми е свидетел, съвсем не искам неразумни неща, лельо!

— Да, така е — каза леля. — Обаче Малкото цветенце е наистина едно нежно малко цвете и вятърът трябва да бъде внимателен с него.

Поблагодарих в сърцето си на леля за това, че е толкова мила към съпругата ми; и бях уверен, че тя чувствава признателността ми.

— Не намираш ли, лельо — казах аз, след като погледах още малко огъня, — че ти би могла да посъветваш малко Дора и я поучиш, за наше общо добро?

— Трот — отвърна леля с жар, — не! Не искам от мен такова нещо.

Това беше казано с такъв сериозен глас, че аз вдигнах учудено очи.

— Обръщам поглед назад към живота си, мое дете — каза леля, — и си мисля за някои хора, които вече почиват в гробовете си и с които бих могла да се разбирам по-добре. Ако съм съдила сурово за грешките в чуждите женитби, може би съм го вършила, защото имах горчиви основания да съдя сурово за собствената си женитба. Но нека да оставим това. В продължение на дълги години съм била намусена, смешновата и чудачка. Такава съм си и такава ще си остана. Но ти и аз сме си направили не малко добро, Трот — най-малкото, ти си ми направил добро, миличък, така че сега няма защо да си създаваме недоразумения.

— Недоразумения между нас двамата! — извиках аз.

— Дете, дете! — каза леля, като поглади роклята си. — И един пророк не би могъл да каже колко лесно могат да възникнат те и колко нещастна бих могла да направя Малкото цветенце, ако взема да се бъркам помежду ви. Искам нашата любимка да ме обича и да е весела като пеперудка. Спомни си за своя дом по време на втория брак на майка ти и никога вече не мисли за това, което би могло да донесе огорчение и на нея, и на мен!

Веднага схванах, че леля е права. Разбрах и до каква степен е изпълнена с добри чувства към скъпата ми съпруга.

— Сега сте още в началото Трот, и както казва поговорката, Рим не е построен за един ден, нито за една година. Ти сам направи избора си (стори ми се, че при тези думи някакъв облак мина през лицето ѝ) и си избра едно наистина хубаво и обичливо същество. Твой дълг и удоволствие трябва да бъде да я оценяваш за качествата, които притежава, а не за тези, които ѝ липсват. Не мисли, че искам да те поучавам. Ти самичък трябва да се опиташ да развиеш у нея липсващите ѝ качества, ако можеш. (Тук леля се почеса по носа.) А ако това не ти е възможно, трябва да свикнеш и без тях. Но помни, миличък, че бъдещето ви е само ваше. Никой не е в състояние да ви помогне. Вие сами ще трябва да си го извоювате. Това е бракът, Трот, и нека бог ви помага в него, тъй като и двамата сте същински безпомощни деца!

Леля изрече това с весел тон и подкрепи благословията си с целувка.

— А сега, запали ми фенерчето и ме изпрати до кутийката ми през градинската пътечка. Поздрави Малкото цветче от Бетси Тротууд,

когато се прибереш, и каквото и да правиш Трот, никога да не ти хрумва да си служиш с Бетси като с някакво плашило, тъй като когато и да погледна в огледалото, виждам, че и без това тя е достатъчно прашна!

С тези думи леля уви главата си с една кърпа, подобна на вързоп, както имаше обичай да прави в такива случаи, и аз я изпроводих до дома ѝ. Когато застана в градината си и вдигна малкото фенерче, за да ми освети пътя, стори ми се, че погледът, който ми отправи, беше отново изпълнен със загриженост, обаче не се опитах да го разгадавам, тъй като бях много зает да размишлявам върху думите ѝ, и за първи път ме поразяваше мисълта, че Дора и аз наистина сами трябва да си извоюваме бъдещето.

Дора слезе крадешком с малките си чехлички да ме посрещне тъй като вече бях сам, поплака на рамото ми, като каза, че аз съм бил коравосърдечен, а тя лоша, а и аз ѝ отвърнах с нещо подобно. След това се сдобрихме и решихме, че първото ни малко недоразумение ще бъде последно и че никога не ще предизвикаме друго, дори и сто години да живеем.

Следващото семейно изпитание, през което преминахме, беше причинено от слугинския въпрос. Братовчедът на Мери-Ан дезертира от казармите, като се укри в килера ни за въглища, и за наше най-голямо удивление беше измъкнат оттам от един патрул, негови колеги по оръжие, които го отведоха, окован във вериги, и тази процесия покри със срам нашия дом. Това ми даде смелост да се отърва от Мери-Ан, която си отиде така кротко, че просто останах учуден, докато открих липсващите чаени лъжички, както и обстоятелството, че бе заемала от мое име разни дребни суми от съседните търговци. След кратък интервал, през който бяхме обслужвани от мисис Кидгърбъри, най-старата обитателка на Тентиш Таун, която ходеше да чисти по домовете, обаче беше твърде немощна да изпълнява изискванията на това изкуство, ние си намерихме друго съкровище. То беше твърде обичлива жена, но имаше навика да пада по стълбите с подноса, било когато се качва, било когато слиза, и когато идваше да донесе таблата с чая, едва ли не се гмуркаше в столовата, също като в баня. Вредите, причинени от тази нещастна нейна привичка, ни наложиха да я сменим и тя бе последвана (с интервали от мисис Кидгърбъри) от цяла редица некадърници. Тази редица завърши с една млада особа с благороден

изглед, която отиде на Гриничкия панаир с Дорината шапка. След нея си спомням само за цял куп некадърници.

Всеки, с когото имахме някакво взимане-даване, ни измамваше. Появяването ни в кой и да е дюкян беше знак да се извадят веднага лошокачествени стоки. Ако купехме морски рак, беше пълен с вода. Месото ни винаги се оказваше твърдо, а хлябът ни почти никога нямаше кора. За да открия принципа, според който ростбифът би трябвало да се изпече, без да остане суров или да бъде препечен, самият аз се отнесох до готварската книга и открих, че за това е необходимо всеки фунт месо да се държи четвърт час във фурната, плюс още четвърт час. Но поради някаква чудновата фаталност този принцип при нас никога не сполучваше, така че никога не можахме да открием средното положение между сурово и прегоряло месо.

Имам основание да вярвам, че при всички тези неуспехи изразходвахме много повече средства, отколкото ако бихме успявали в начинанията си. Като преглеждах бакалските сметки, идвах до заключение, че бихме могли да покрием целия под на зимника с масло — толкова широка беше употребата на този артикул в нашето домакинство. Не ми е известно дали количеството пипер, което купувахме, е оказало някакво влияние върху пазара въобще, но ако не е било така, навярно няколко семейства е трябвало да се откажат да го употребяват. И най-чудно от всичко беше, че вкъщи никога нищо нямаше.

А колкото до обстоятелството, че перачката отмъкваше част от прането ни и след това пристигаше задъхана да се кае за прегрешението си — това, вярвам, се е случвало с всеки. А да говоря ли за честите случаи, когато коминът ни се запалваше? Но, струва ми се, най-зле ни провървя, когато наехме една прислужница с вкус към спиртните напитки, която неимоверно увеличи сметката ни при кварталния доставчик на този вид стоки. В разходния тефтер се появяваха такива необясними пера, като: „Четвърт литър ром (мисис К.)“; „Една осма джин с карамфил (мисис К.)“; „Чаша ром с мента (мисис К.)“. Според обясненията й писаното в скоби означаваше, че всички тези аперитиви са били изпивани от Дора.

Един от първите ни подвизи в домакинското поприще беше малката вечеря, която дадохме на Тредълс. Срегнах го в града и го поканих да се поразходи с мен. Той прие с удоволствие предложението

ми и аз пратих бележка на Дора, в която ѝ съобщих, че ще го доведе вкъщи. Времето беше приятно и по пътя темата на разговора ни беше семейното ми щастие. Тредълс не говореше за нищо друго и заяви, че не може да си представи по-голямо блаженство от това да има подобен дом и да знае, че Софи се грижи за него.

Не бих могъл да мечтая за по-хубава мъничка съпруга от тази, която седеше на другия край на масата, обаче положително бих желал да има малко повече пространство. Не знам как ставаше, но макар да бяхме само двама, винаги страдахме от липса на място и едновременно с това беше достатъчно просторно, за да съумяваме да губим всяка вещ, която ни потрѣбваше. Подозирам, че туй се дължеше на обстоятелството, че нито един предмет нямаше определено място, освен пагодата на Джип, която неизменно препречваше пътя ни. При този случай Тредълс беше така притиснат между пагодата, калѣфа на китарата, Дорините рисунки и моята работна маса, че сериозно се опасявах дали ще му е възможно да си служи с ножа и вилицата. Но той, със своето добро настроение, веднага запротестира:

— Имам цял океан място, Копърфийлд! Цял океан, уверявам те!

Имаше и друго нещо, което бих могъл да желая; а именно, Джип да не бе насърчаван да се разхожда по масата по време на яденето. Взех да си мисля, че има нещо нередно в присъствието му там, дори и ако той нямаше обичай да си слага лапата в солта или в топеното масло. Специално в този случай той, изглежда, смяташе, че е длъжен да държи Тредълс непрестанно нащрек, като лаеше срещу стария ми приятел и се втурваше към чинията му с такова упорство, че просто, може да се каже, завладя целия разговор.

Като обаче знаех колко нежна е моята Дора и колко чувствителна би била към всеки упрек, отправен към галеника ѝ, не му направих никаква забележка. Поради същата причина не споменавах нищо за съборените на пода чинии, нито пък за разпръснатите на всички страни прибори, или за чиниите със салата, които още повече притесняваха Тредълс. Когато гледах агнешкото бутче, преди да го нарежа, се чудех как се случва така, че купуваните от нас парчета месо винаги имат такава необикновена форма и дали месарят ни си доставяше всички деформирани агнета, които се раждаха на този свят; обаче запазих тези разсъждения за себе си.

— Любов моя — обърнах се към Дора, — какво си сложила в онази чиния?

Не можех да си представя защо Дора прави такива изкусителни гримаси насреща ми, сякаш искаше да ме целуне.

— Стриди, миличък — отвърна свенливо тя.

— Сама ли се сети за тях? — запитах зарадван аз.

— Дд-да, Доди — каза Дора.

— Чудесна идея! — възкликнах, като сложих настрани вилицата и ножа за сервиране. — Тредълс не обича нищо така както стриди.

— Дд-да, Доди, затова купих едно хубаво буренце стриди и продавачът каза, че били чудесни. Но се страхувам, че нещо не е в ред. Не ми изглеждат както трябва. — Тук Дора поклати глава и в очите ѝ блеснаха диаманти.

— Навярно са полуотворени — рекох — и само ще трябва да ги доотворим.

— Но те не искат да се отворят — оплака се Дора, като се мъчеше с всички сили да стори това, и изглеждаше много опечалена.

— Знаеш ли, Копърфийлд — каза Тредълс, като разгледа весело чинията, — смятам, причината е, че — те, разбира се, са прекрасни стриди, — но причината е, че никога не са били отваряни.

Да, те не бяха отваряни и тъй като нямахме ножове за стриди — пък и не бихме могли да ги употребим, дори и да имахме, само гледахме стридите и ядохме агнешко. Най-малкото, изядохме тази част от него, която беше опечена, и си допълнихме обед с шегги. Ако бях му позволил, Тредълс би се направил на същински дивак и би изял цяла чиния сурово месо само за да изрази задоволство от вечерята, обаче аз не исках да се принасят такива жертви на олтара на приятелството. Вместо това завършихме яденето с шунка, тъй като за голямо щастие в килера се намери такава.

Домакинството ни

Като си мислеше, че мога да се разсърдя, клетата ми малка женица се чувствуваше толкова нещастна и така много се зарадва, когато разбра, че нямам никакво подобно намерение, че наистина вечерта мина много приятно. Дора седеше на облегалката на стола ми, докато Тредълс и аз разговаряхме пред чаша вино, и се възползуваше от всеки удобен случай да ми пришепне на ухото, че е много мило от моя страна, дето не се държа като жестоко и сърдито момче. След това тя и ни направи чай и беше толкова мило да я гледа човек как нарежда чаените прибори, сякаш те бяха играчки, че не бях много взискателен относно качеството на пиетието. Сетне Тредълс и аз поиграхме на карти, и през това време Дора ни пееше и свиреше на китарата и ми се струваше, че годеничеството и бракът ни са само някакъв сън и че първата вечер, когато я чух да пее, още не е изминала.

Когато Тредълс си отиде и аз се върнах в гостната, след като го бях изпратил, жена ми сложи стола си до моя и седна край мен.

— Много ми е мъчно — каза тя. — Ще се опиташ ли да ме научиш, Доди?

— Най-напред ще трябва да науча себе си, Дора — казах аз. — Аз съм също такъв невежа като теб, любов моя.

— Да, но ти можеш да схващаш — отвърна тя. — Ти си такъв умен мъж!

— Говориш безсмислици, мишле! — казах аз.

След дълго мълчание жена ми подхвана:

— Бих желала да бях прекарала една цяла година с Агнеса в провинцията!

Ръцете ѝ бяха вкопчени в рамото ми, брадичката ѝ почиваше върху тях, а сините ѝ очи гледаха кротко в моите.

— Защо така? — запитах я аз.

— Мисля си, че тя би ме поправила и бих могла да се поуча от нея — каза Дора.

— С време и това ще стане, любов моя. Агнеса е трябвало да се грижи за баща си от ранни години, не бива да забравяш това. Дори и когато беше малка, тя си беше пак тази Агнеса, която сега познаваме.

— Би ли ме наричал с едно име, което желая? — запита Дора, без да мръдне.

— Кое е то? — попитах я с усмивка аз.

— Глупаво име е — каза тя, като тръсна за миг къдриците си. — Дете съпруга.

Смееешком запитах своята дете съпруга откъде ѝ бе хрумнало да си измисли такова име. Без да се помръдне и сякаш само сините ѝ очи се приближиха още повече към моите, докато ѝ държах ръката, тя каза:

— Глупаво момче такова, аз не искам да кажа, че трябва да ми викаш така вместо „Дора“. Искам само да мислиш за мен по този начин. Когато се ядосаш нещо на мен, кажи си: „Та това е моята дете съпруга!“ Когато те разочаровам в нещо, кажи: „Винаги съм си знаел, че тя ще е дете съпруга!“ Когато не смогна да бъда такава, каквато желая и каквато, мисля си, никога не ще мога да бъда, кажи: „Все пак моята глупавичка дете съпруга ме обича!“ Защото аз наистина те обичам.

В първия момент не се отнесох сериозно към тези нейни думи, понеже предположих, че се шегува. Но когато от цялото си сърце обещах, че ще изпълня молбата ѝ, тя така се зарадва, че по лицето ѝ отново цъфна усмивка, преди още очите ѝ да бяха напълно изсъхнали. Скоро наистина се прояви като дете съпруга. Седнала на пода до

Джиповата китайска къщичка, разлюляваше всички звънчета едно по едно, да го накаже за неотдавнашното му лошо поведение. А в това време Джип лежеше на прага с извадена навън глава и примигваше, твърде ленив дори да се дразни.

Тази Дорина молба ми направи много дълбоко впечатление. Обръщам поглед към времето, за което сега пиша. Извиквам в съзнанието си невинната фигура на тази, която така предано обичах, извиквам я от мъглите и сенките на миналото и отново извърщам милата ѝ главица към себе си; и все още съм в състояние да заявя, че тези нейни думи винаги са стояли в паметта ми. Може би не винаги съм изпълнявал както трябва изразеното в тях желание — тогава бях млад и неопитен, обаче ухото ми никога не е било глухо за наивната ѝ молба.

Скоро след това Дора ми каза, че ще стане чудесна домакиня. И действително тя си наостри молива, купи грамадна сметководна книга, грижливо прикачи с игла и конец всички листове на готварската книга, които Джип бе откъснал, и направи истинско отчаяно усилие да „бъде добра“, както сама тя се изразяваше. Обаче цифрите имаха своя стар упорит навик да не се събират. Когато усърдно вписваше две или три пера в сметководния тефтер, Джип стъпваше върху страницата, поклащаше опашката си и всичко зацапваше. А собственият ѝ мъничък среден пръст на дясната ръка се потапяше цял в мастило. И това, струва ми се, беше едничкият видим резултат на усилията.

Понякога вечер, когато си бях вкъщи, зает с писане — тъй като по него време пишех доста и вече бях започнал да ставам известен като писател — аз оставях писалката и наблюдавах как моята дете съпруга се мъчеше да бъде добра. Най-напред изваждаше грамадния сметководен тефтер и го слагаше на масата с дълбока въздишка. Сетне го отваряше на мястото, където предишната вечер Джип го бе направил нечетлив, и го повикваше да види белята си. Това му доставяше развлечение, а носът му беше намазван с мастило, навярно за наказание. После казваше на Джип веднага на легне на масата „като лъв“ — което беше един от триковете му, макар и да не мога да кажа, че сравнението беше особено сполучливо — и ако се случваше да бъде в настроение да слуша, той слушаше. Тогава тя вземаше едно перо и се залавяше да пише, обаче намираше по него някакъв косъм. След това вземаше друго перо и пак започваше да пише, като казваше: „О, това перо скърца и ще безпокои Доди!“ Най-накрая изоставяше работата

като невъзможна и прибираще смеководния тефтер, след като даваше вид, че смазва с него „лъва“.

Или пък, ако беше в много сериозно разположение на духа, тя сядаше с една кошничка, пълна със сметки и други документи, прилични по-скоро на книжки за къдрене, отколкото на каквото и да било друго, и се опитваше да получи някакъв резултат. Като ги сравняваше щателно, тя вписваше необходимите сведения в тефтера, после ги занимаваше и пресмяташе по пръстите на лявата си ръка напред и назад, и добиваше такъв унил и огорчен вид, че истински ме заболяваше да гледам светлото ѝ лице така помрачено — и то заради мен, — затова отивах кротко до нея и казвах:

— Дора, какво има?

Тя ме поглеждаше безнадеждно и отговаряше:

— Нищо не излиза. Главата ме заболява от тези сметки и те съвсем не правят това, което искам от тях!

Тогава казвах:

— Хайде да опитаме заедно. Аз ще ти покажа.

Залавях се за практическа демонстрация, в която Дора внимаваше усърдно в продължение на може би пет минути, след което се чувствуваше крайно изморена и облекчаваше изпитанието си, като къдреше косата ми или пък опитваше да види как ще ми стои, ако обърне яката ми надолу. Ако мълчаливо спирах тази игра и настоявах да продължим, тя добиваше такъв изплашен и безутешен вид, като се объркваше все повече и повече, че аз изведнъж си спомнях за природната ѝ веселост и за това, че е моята дете съпруга, и оставях настрана молива, като я карах да вземе китарата.

Бях зает с много работа и имах доста грижи, но поради същите причини не ги споделях с нея. Сега вече далеч не съм сигурен, че е трябвало да постъпвам така, но тогава го вършех само за доброто на моята дете съпруга. Откривам сърцето си в тези редове, без да тая нищо. Чувствувах горчива загуба или липса на нещо, обаче то не утежняваше живота ми. Когато се разхождах самичък през някой хубав ден и си мислех за летните часове, когато сякаш и самият въздух беше изпълнен с младежкия ми възторг, усещах, че има нещо, което липсва в сбъдването на мечтите ми. Понякога чувствувах, че бих желал да виждам в лицето на жена си своя съветничка, с по-силен характер и по-голяма твърдост, да ме подкрепя и да ми дава сили. Желаех тя да беше

способна да запълни празнотата, която усещах около себе си. Но ми се струваше, че такова щастие е невъзможно на този свят.

По години бях още съвсем млад. Не бях познал омекотяващото влияние на никакви други горести, на никаква друга опитност освен тези, които съм разказал в настоящите страници. Ако съм причинил някое зло, за което наистина се боя, сторил съм го от прекалена любов и от липса на мъдрост. Пиша самата истина. Нищо не би ми помогнало, ако сега се опитам да я смекча.

И тъй, аз самичък поех грижите и тревогите на живота ни, без да имам с кого да ги споделя. Домакинството ни продължаваше да върви така, както го описах, обаче аз свикнах и с радост виждах, че сега Дора много по-рядко се тревожи. Беше детински весела и безгрижна, обичаше ме нежно и беше щастлива с предишните си дребни забавления.

Когато дебатите бяха тежки — искам да кажа по отношение на дължината им, тъй като по съдържание те почти винаги бяха такива — и се прибирах вкъщи късно, Дора винаги слизаше да ме посрещне, когато чуеше стъпките ми. Когато вечерите ми не бяха запълнени със заниманието, за което се бях подготвил с такова голямо усърдие, а се залавях да пиша вкъщи, тя сядаше кротичко край мен, колкото и късно да беше, и биваше толкова тиха, че често я мислех за заспала. Но обикновено, когато вдигнех глава, виждах сините ѝ очи да ме гледат с онова кротко внимание, за което вече съм говорил.

— О, какво изморено момче! — каза една вечер Дора, когато затварях писалището си и срещнах погледа ѝ.

— Какво изморено момиче! — казах аз. — Това е по-важно. Друг път ще трябва да си лягаш по-рано, любов моя. Този час е твърде късен за теб.

— О, не ме пращай да си лягам! — замоли ме Дора, като се доближи до мен. — Моля ти се, недей!

— Дора!

За голямо мое учудване, тя хълцаше на рамото ми.

— Не си ли добре, миличка! Не си ли щастлива!

— О, да! Много съм добре и съм много щастлива! — каза тя. — Но обещавай ми, че ще ме оставяш да седя до тебе и да те гледам, докато пишеш.

— Та това ли е гледка за такива хубави очички посред нощ! — отвърнах ѝ аз.

— Наистина ли са хубави? — запита ме Дора смееешком. — Много се радвам, че са хубави.

— Ах, каква суета! — възкликнах аз.

Но това не беше суета. То беше само искрена радост, породена от възхищението ми. Знаех си го и без тя да ми го казва.

— Ако наистина ги мислиш за хубави, кажи, че мога да оставам и да те гледам, докато пишеш! — каза Дора. — Повтори, наистина ли са хубави?

— Много хубави!

— Тогава нека седя и те гледам.

— Боя се, че това няма да увеличи красотата им, Дора.

— О, да, ще я увеличи! Защото в такъв случай, ти, мъдро момченце, няма да ме забравяш, докато се унасяш в непознатите си за мен мисли. Ще ми се разсърдиш ли, ако кажа нещо много, много глупаво? По-глупаво от обикновено? — запита Дора, като ме погледна иззад рамото ми.

— И какво ще е това чудесно нещо? — казах аз.

— Моля ти се, нека да ти държа перата. Бих искала и аз да върша нещо през всички тези часове, когато ти така усърдно работиш. Кажи, мога ли да ги държа?

Споменът за радостта ѝ, когато казах „да“, докарва сълзи в очите ми. Следния път, когато седнах да пиша, както и редовно подир това, тя заемаше старото си място, с вързоп пера край себе си. Радостта, че по този начин се свързва с работата ми, и удоволствието, което изпитваше, когато ѝ исках ново перо — което често вършех, — ме накараха да измисля нов способ да доставя радост на моята дете съпруга. Понякога казвах, че уж се нуждая да ми се препишат една-две страници от някой ръкопис. Тогава Дора не можеше да си намери място от радост. Какви приготовления правеше тя за това велико дело! Нахлузваше си една кухненска престилка, за да не се изцапа с мастило, спираше се безброй пъти, за да се посмее с Джип, сякаш той всичко разбираше, и беше убедена, че работата ѝ не би била свършена, ако не се подпише накрая. Сетне ми я донасяше като някое домашно упражнение и когато я похвалех, прегръщаше ме около шията. За мене това са трогателни спомени, макар и за други да изглеждат наивни.

Скоро след това тя събра всички ключове и се разхождаше из къщи с цялата връзка в една малка кошничка, привързана на деликатния ѝ кръст. Рядко откривах, че местата, на които принадлежаха, бяха заключвани или пък че служеха за нещо друго освен за играчка на Джип — обаче това радваше Дора и затова не можеше да не радва и мен. Тя беше много доволна, като смяташе, че с тази игра на домакинство се върши много работа, и беше толкова весела, сякаш на шега поддържахме някаква кукленска къщичка.

Така продължавахме да си живеем. Дора беше почти тъй мила към леля, както и към мен, и често ѝ казваше за времето, когато се е бояла, че тя е „някаква навъсена старица“. Никога не бях виждал леля да проявява такава отстъпчивост към някого, както към Дора. Тя правеше мили очи на Джип, макар той да не ѝ отвърщаше със същото; ден след ден слушаше китарата, при все че едва ли имаше голяма слабост към музиката, и никога не нападаше негодните ни прислужнички, въпреки че трябва много да се е изкушавала да го стори. Често пъти изминаваше дълги разстояния, за да ни изненада, като ни купи някаква дреболия, която беше открила, че Дора би желала. Когато идваше откъм градината, никога не пропускаше да застане на стълбата и да извика весело:

— Къде е Малкото цветче?

---

[1] Парагон — образец. Бел.пр. ↑

XLV ГЛАВА

МИСТЪР ДИК ИЗПЪЛНЯВА ЛЕЛИНОТО ПРЕДСКАЗАНИЕ

Бе изминало доста време, откакто бях престанал да работя при доктор Стронг. Но тъй като живеехме близо до него, често ги виждах. На няколко пъти всички ходихме у тях на вечеря или на чай. Стария воин беше на постоянна квартира под неговия покрив. Тя си беше все същата и все същите безсмъртни пеперуди се рееха над шапката ѝ.

Подобно на много други майки, които съм срещал през живота си, мисис Марклъхъм обичаше удоволствията повече, отколкото ги обичаше Ани. Тя се нуждаеше от много забавления и (хитър стар воин) даваше вид, като се вслушваше в собствените си желания, че проявява преданост към дъщеря си. Така че докторовото желание Ани да се забавлява, беше особено добре дошло за тази превъзходна майка, която превъзнасяше до небесата благоразумието на зетя си.

Не се съмнявам, че без да съзнава, тя разлютяваше душевната рана на доктора. Без да проявява друго освен известно лекомислие и себелюбие, не винаги липсващи в твърде зряла възраст, тя, струва ми се, утвърждаваше у него опасението, че той ограничава младата си съпруга и че между тях няма душевна близост.

— Душице скъпа — каза му тя един ден в мое присъствие, — вие знаете без съмнение, че на Ани ѝ е скучно да седи все тук като затворница.

Докторът кимна благодушно.

— Когато дойде на майчината си възраст — продължи мисис Марклъхъм, като развя ветрилото си, — тогава работата ще е съвсем друга! Сложете ме в затвор, всред добро общество и с колода карти — а аз не бих мечтала да изляза оттам. Но аз не съм Ани и Ани не е майка си!

— Разбира се, разбира се — съгласи се докторът.

— Вие сте най-доброто създание — не, моля ви, така е — каза тя, тъй като докторът махна с ръка да отрече думите ѝ, — трябва да кажа в самото ви лице, също както казвам и зад гърба ви, че вие сте най-благородното същество. Но, разбира се, не можете да имате същите интереси и вкусове като Ани, пък и не може да се очаква това от вас.

— Така е — каза докторът с печален глас.

— Именно така — повтори и Стария воин. — Вземете например речника ви. Каква полезна работа е един речник! Колко необходима! Значенията на думите без доктор Джонсън^[1] и хора като него ние бихме наричали италианското желязо креват или нещо подобно. Но не можем да очакваме един речник — особено когато той още се съчинява — да заинтригува Ани, нали?

Докторът си поклати главата.

— И тъкмо затова решително одобрявам вашето благоразумие — каза Стария воин, като го потупа по рамото със затвореното си ветрило. — Това само показва, че за разлика от много възрастни хора вие не искате да вградите стари глави на млади рамене. Проучили сте Аниния характер и го разбирате. Според мен това е наистина възхитително.

Дори и спокойното и търпеливо лице на доктора в този момент показва известна болка под тежестта на тези комплименти.

— Следователно, драги ми докторе — каза Стария воин, като го потупа с обич няколко пъти, — можете винаги да разчитате на мен. Аз съм напълно на ваше разположение. Готова съм да ходя с Ани на опери, концерти, изложби, всичко. И вие никога не ще ме видите изморена. Дългът преди всичко друго на този свят, драги ми докторе!

И тя никак не измени на думата си. Бидейки една от тези личности, които могат да се справят с много развлечения, тя никога не се отказваше от преследването на тази цел. Мисис Маркълхъм имаше обичай всеки ден да се настанява в най-мекото кресло и в продължение на два часа да чете вестника през очилата си, като никога не го взимаше, без да намери съобщение за нещо, което Ани с удоволствие би посетила. Ани напразно протестираше, че подобни работи са ѝ омръзнали. Майка ѝ винаги се противопоставяше със следното възражение:

— Скъпата ми Ани, вярно, че ти можеш да съдиш по-добре от мен, обаче трябва да ти кажа, моя любов, че по този начин не

отвърщаш както трябва на любезността на доктор Стронг.

Това обикновено се казваше в присъствието на доктора и, както ми се струваше, беше главната причина, която принуждаваше Ани да оттегли отказа си, когато направеше такъв. Общо взето, тя отстъпваше на майчините си желания и отиваше там, където Стария воин я водеше.

Сега рядко се случваше да ги придружава мистър Молдън. Понякога канеха леля и Дора, които приемаха поканата. Понякога викаха само Дора. Бе имало моменти, когато аз не бих бил спокоен, ако тя отидеше, но споменът за това, което се бе случило през онази вечер в кабинета на доктора, ме бе накарало да променя отношението си. Вярвах, че докторът беше прав, и престанах да подозирам съпругата му.

Когато се случваше да остане насаме с мен, леля понякога почесваше носа си и казваше, че нищо не може да разбере. Тя изразяваше желанието да ги вижда по-щастливи и изказваше опасението, че нашият войнствен приятел (както винаги наричаше Стария воин) никак не поправя работата. Тя беше на мнение, че ако нашият войнствен приятел изреже пеперудите от шапката си и ги даде на коминочистача да се накичи с тях на майското тържество, ще покаже, че е станала по-разумна.

Обаче главното й упование беше мистър Дик. Тя смяташе, че той има някаква идея в главата си и ако някога съумее да си я уточни и изрази, което беше най-голямата му трудност, ще извърши нещо необикновено.

Без да подозира това предсказание, той продължаваше да се държи с доктора и съпругата му както преди. В отношенията си към тях той нито напредваше, нито се отдръпваше. Беше се залостил като скала; и трябва да си призная, вярата ми, че ще направи някога нещо в това направление, не беше по-голяма, отколкото ако беше някакво здание.

Но една вечер, няколко седмици след женитбата ми, мистър Дик показва глава във всекидневната, където пишех самичък (Дора беше отишла с леля на чай у двете канарчета), и каза с многозначително покашляне:

— Бих ли те безпокоил много, Тротууд, ако поприказвам малко с теб?

— Съвсем не, мистър Дик, заповядайте! Заповядайте!

— Тротууд — каза мистър Дик, като постави единия си показалец отстрани на носа си, след като се бе ръкувал с мен. — Преди да седна, бих искал да отбележа нещо. Ти познаваш леля си, нали?

— Горедолу.

— Тя е най-чудесната жена на света!

След като направи това съобщение така, сякаш го изстреля от себе си като от пушка, мистър Дик седна с по-голяма тържественост от обикновено и ме погледна.

— А сега, мое момче, ще ти задам един въпрос — каза мистър Дик.

— Можете да ми зададете колкото си искате въпроси — отвърнах аз.

— Как гледаш на мен, мое момче? — запита ме той, като скръсти ръце.

— Като на скъп, стар приятел — казах аз.

— Благодаря ти, Тротууд — каза мистър Дик, като се засмя и протегна ръка през масата да стисне моята в радостта си. — Обаче, моето момче — продължи той отново сериозно, — бих искал да знам как гледаш на мен в това отношение — и той докосна челото си.

Бях озадачен какво да му отговоря, но той ми помогна с една дума.

— Слабоват, нали?

— Е, да, до известна степен — отвърнах колебливо аз.

— Точно така! — извика мистър Дик, който изглеждаше очарован от отговора ми. — Виждаш ли, Тротууд, когато вземат безпокойствата от главата на едичого си и ги сложат знаеш къде, тогава се получава истинска — и тук той завъртя бързо двете си ръце една около друга, за да изрази бъркотия. — Сториха ми това по някакъв начин и ето резултата.

Кимнах му и той ми отвърна с кимване.

— С една дума, момчето ми — каза мистър Дик, като сниши гласа си до шепот, — аз съм глуповат.

Исках да протестирам, обаче той ме спря.

— Да, такъв съм! Тя иска да покаже, че не съм, и не желае да чуе подобно нещо, обаче аз си знам, че съм глупав. Ако не беше тя, щяха да ме затворят в болница и щях да водя окаяно съществуване. Но аз ще

се погрижа за нея. Не съм изразходвал нищо от парите, които получавам за преписването. Слагам си ги в една кутия. Направил съм ѝ завещание. Всичките ще ги оставя на нея. Тя ще бъде богата, знатна!

Мистър Дик си извади носната кърпичка и си избърса очите. Сетне я сгъна много грижливо, оглади я с ръцете си, сложи я в джоба си и сякаш заедно с нея прибра там и леля.

— Ти си образован човек, Тротууд — каза мистър Дик. — Много образован. И знаеш много добре какъв голям учен и какъв благороден човек е доктор Стронг. Знаеш също така каква голяма чест ми е оказвал винаги. Не се гордее с мъдростта си. Скромен е, много скромен — и е снизходителен дори към клетия Дик, който е глуповат и невежа. Написал съм името му на парче хартийка и съм го отправил с хвърчилото във висините, между чучулигите. Хвърчилото с радост прие, а небето просто засия.

Зарадвах го, като казах най-сърдечно, че докторът заслужава най-дълбока почит.

— А красивата му жена е истинска звезда — каза мистър Дик — сияйна звезда. Виждал съм сиянието ѝ. Но... — тук той приближи стола си и каза, като сложи ръка на коляното ми: — Облаци, моето момче, облаци...

Поклатих съчувствено глава.

— И от какво са тези облаци? — запита мистър Дик.

Той ме загледа така жално и така жадуваше да разбере нещо, че се постарях да му отговоря колкото можех по-бавно и отчетливо, както бих обяснил на едно дете.

— Между тях има за нещастие известно недоразумение, злополучен повод за охлаждане един към друг, някаква тайна. Може би се дължи на разликата в годините им. Може да е възникнало просто от нищо.

Мистър Дик, който кимаше замислено след всяко мое изречение, спря, когато и аз спрях, като продължаваше да седи замислен, с очи върху лицето ми и ръка върху коляното ми.

— Да не би докторът да ѝ е сърдит, Тротууд? — запита той след малко.

— Не. Много ѝ е предан.

— Тогава, момчето ми, разбирам каква е работата! — каза мистър Дик.

Обхванат от внезапен порив, той ме цапна по коляното и се облегна назад на стола си, като вдигна нагоре вежди, колкото му беше възможно, и това ме накара още повече да се усъмня в разума му. Той изведнъж стана отново сериозен и като се наклони напред както по-рано, каза, изваждайки почтително кърпичката си, сякаш тя наистина представляваше леля Бетси:

— А най-чудесната жена на света, Тротууд? Защо тя не е сторила нещо да оправи работата?

— Този въпрос е твърде деликатен за чието и да било вмешателство — отвърнах аз.

— Ами този високообразован човек? — каза мистър Дик, като ме докосна. — Защо той не направи нещо?

— Поради същата причина — отговорих аз.

— Тогава аз ще го направя! — каза мистър Дик.

И той стоеше пред мен ликуващ, като кимаше с глава и се удряше в гърдите, докато човек би си помислил, че се е задушил от удряне и кимане.

— Един клет, побъркан човек — каза мистър Дик, — един слабоумен — и отново се удари по гърдите — може да направи това, което и най-чудесните хора не са в състояние да сторят! Аз ще ги събера, момчето ми. Ще се опитам. Мен няма да обвиняват. На мен няма да възразяват. На мен няма да се сърдят, ако сбъркам нещо. Аз съм само мистър Дик. И кой обръща внимание на Дик? Дик не представлява нищо! Пфу! — духна презрително той, сякаш издихваше самия себе си.

Добре стана, че не успя да се доизкаже, тъй като в това време чухме файтона, който доведе леля и Дора, да спира до портата.

— Нито дума, момчето ми! — продължи той шепнешком. — Хвърли цялата вина върху Дик — глупавия Дик, лудия Дик! Аз и по-рано си мислех, че схващам каква е работата, но сега вече съвсем ми е ясно. След всичко, което ми каза, напълно ми е ясно, че добре съм схванал. Всичко ще се нареди!

Мистър Дик не продума вече нищо по този въпрос, обаче в продължение на следващите няколко минути направи от себе си същински телеграф, като се мъчеше чрез разни знаци (за най-голяма лелина тревога) да ми даде да разбера да не издавам тайната му.

За мое удивление в продължение на следващите няколко седмици не чух нищо по въпроса, макар че бях много любопитен да узная дали той успяваше в усилията си. В заключението, до което беше стигнал, виждах проблясък на здрав смисъл — да не говоря за доброто чувство, което той винаги проявяваше спрямо доктора и жена му. Най-сетне взех да мисля, че в нездравото и объркано състояние на разсъдъка си беше или забравил, или изоставил намерението си.

Една хубава надвечер, когато Дора не беше склонна да излиза, леля и аз се разходихме до къщата на доктора. Беше есен, когато нямаше парламентарни дебати, които да отровят вечерния въздух; и аз си спомням как под стъпките ни листата дъхаха аромата на градината ни в Блъндърстоун и вятърът навяваше старата печал.

Стигнахме до къщата по мрак. Мисис Стронг тъкмо излизаше от градината, където мистър Дик все още се помайваше, зает с ножа си да помага на градинаря да остри някакви калеми. Докторът беше зает с някого в кабинета си, обаче мисис Стронг каза, че посетителят скоро ще си отиде, и ни помоли да останем да се видим и с него. Влязохме заедно с нея в гостната и седнахме край потъмняващия прозорец. В посещенията на такива стари приятели и съседи като нас никога нямаше официалности.

Не бяха изминали много минути, когато мисис Марклъхъм, която почти винаги беше възбудена за нещо, влезе забързано с вестника си и каза задъхано:

— За бога, Ани, защо не ми каза, че има някой в кабинета?

— Скъпа майко — отвърна тихо тя, — откъде мога да знам, че ти би желала да бъдеш осведомена за това?

— Дали съм желала да бъда осведомена! — каза мисис Марклъхъм, като се отпусна на дивана. — Никога през живота ми не ми се е случвало подобно нещо!

— Беше ли в кабинета, мамо? — запита Ани.

— Дали съм била в кабинета! — повтори натъртено тя. — Разбира се, че бях! И заварих обичливото същество — мис Тротууд и вие, Дейвид, ако само можете да си представите чувствата ми! — заварих го да си изготвя завещанието.

Дъщеря ѝ се извърна бързо от прозореца.

— Да, моя мила Ани, в момента, когато изготвяше последната си воля — повтори мисис Марклъхъм, като простря вестника върху

масата подобно на покривка и го поглади с ръка. — Каква предвидливост от страна на милия човечец! Каква любов! Трябва да ви уведомя какво точно се случи. Наистина трябва — за да бъде справедлива към този прекрасен човек, — защото той действително е такъв! Може би вие знаете, мис Тротууд, че в този дом не се пали никаква свещ, докато очите ви буквално не изтекат, и че в цялата къща няма никъде удобен стол да си прочете човек вестника освен в кабинета. Това ме принуди да отида там, тъй като видях, че светеше. Отворих вратата. При доктора имаше други двама души — служебни лица, — вероятно от юридическия бранш, като и тримата бяха насядали около масата и скъпият доктор беше с перо в ръка. „Това просто изразява — каза докторът — Ани, моля ти се, внимавай само в думите му, — това, господа, само изразява моето доверие спрямо мисис Стронг, поради което ѝ оставям безусловно цялото си състояние.“ Едно от служебните лица повтори: „Давате безусловно цялото си състояние?“ При които думи аз казах, обхваната от майчинските си чувства: „Боже мой, моля да ме извините!“ Спънах се в прага и се измъкнах през задното коридорче, където е килерът.

Мисис Стронг отвори вратата и излезе на верандата, като се облегна на една колона.

— Кажете, мис Тротууд, кажете и вие, Дейвид, не е ли радостно — каза мисис Марклъхъм, като механично проследи с очи дъщеря си, — не е ли радостно да видите един човек на възрастта на доктора да има силата да постъпи по този начин? Това само показва колко права съм била. Когато докторът ме поласка с посещението си и ми направи предложение относно Ани, аз ѝ казах: „По мое мнение няма никакво съмнение, че доктор Стронг ще се погрижи добре за теб, като направи дори повече от това, което е длъжен“.

В този момент иззвъня звънецът и чухме посетителите да си излизат.

— Навярно всичко е свършено — забеляза Стария воин, след като се ослуша. — Милият човечец е подписал завещанието си, подпечатал го е и го е дал на съхранение и сега вече е спокоен. Какъв ум! Каква предвидливост! Ани, скъпа моя, аз отивам в кабинета с вестника си, тъй като без новини се чувствавам буквално нещастна. Мис Тротууд, Дейвид, елате, моля, да се видите с доктора.

Спомням си, че когато се отправихме след нея в кабинета, забелязах в полумрака на стаята мистър Дик, който в този момент си затваряше ножа. А леля, за да даде поне слаб израз на гнева си към войнствения ни приятел, яростно почесваше носа си. Обаче кой влезе пръв в кабинета, как мисис Марклъхъм в миг се настани в креслото, как се случи така, че леля и аз се намерихме сами до вратата — всичко това вече съм забравил, ако изобщо ми е било ясно. Знам само, че ние видяхме доктора, преди той да ни види. Беше седнал до работната си маса, между любимите си томове, спокойно подпрял глава на ръката си. В същия миг видяхме и мисис Стронг да влиза безшумно в стаята, бледа и треперееща. Мистър Дик я подкрепяше с ръка. Той сложи другата си ръка на рамото на доктора, като с това го накара да вдигне разсеяно глава. Жена му се отпусна на едно коляно до нозете му, с ръце, вдигнати умолително нагоре, и с онова паметно за мен изражение, което никога не можех да забравя. При тази гледка мисис Марклъхъм изпусна вестника и ококори очи, прилична по-скоро на статуя на носа на кораб, наречен „Удивление“, отколкото на каквото и да било друго.

Каква ласкавост и изненада се изписаха по лицето на доктора! Какво достойнство имаше в умоляващата поза на жена му! С каква обич и загриженост се държеше мистър Дик! И с каква сериозност леля прошепна:

— Та този човек ли е луд!

Докато пиша настоящите редове, сякаш отново виждам и чувам всичко това.

— Доктор Стронг! — обърна се мистър Дик към него. — Има ли нещо не както трябва? Погледнете тук.

— Ани! — извика докторът. — Не при нозете ми, скъпа!

— Да! — каза тя. — Моля ви никой да не напуска стаята. О, мой съпруге и татко, наруши това дълго мълчание. Нека и двамата разберем какво ни разделя!

Възстановила способността си да говори, мисис Марклъхъм възкликна, обхваната от семейна гордост и майчинско негодувание:

— Ани, веднага стани и не опозорявай близките си, като се унижаваш по този начин, освен ако не искаш веднага да полудея!

— Майко! — отвърна Ани. — Не си хаби напразно приказките с мен, тъй като молбата ми е отправена към съпруга ми и дори ти не

представляваш нищо тука.

— Не представлявам нищо! — възкликна мисис Марклъхълм. — Аз не представлявам нищо! Това дете се е побъркало. Моля, подайте ми чаша вода!

Вниманието ми беше всецяло насочено към доктора и жена му, така че не можех да се занимавам с молбата ѝ, пък и тя не направи никому впечатление, поради което мисис Марклъхълм остана да се задъхва, да гледа вперено и да си вее с ветрилото.

— Ани! — каза докторът, като взе нежно ръката ѝ. — Скъпа моя! Ако с течение на времето в семейния ни живот е настъпила някаква неизбежна промяна, не си ти виновна за нея. Грешката е моя и само моя. Моята преданост, възхищение и уважение са непроменени. Искам да те направя щастлива. Аз истински те обичам и почитам! Стани, Ани, моля те!

Но тя не стана. След като го погледа известно време, отпусна се още по-близо до него, сложи ръка на коляното му и като склони глава върху него, каза:

— Ако имам тук приятел, който може да пророни една думичка по този въпрос, за мен или заради съпруга ми; ако имам приятел, който да изкаже измъчващото ме понякога подозрение; ако имам приятел, който почита съпруга ми и ми е поне малко предан и който знае нещо, каквото и да било то, но само годно да помогне и на двама ни то аз умолявам този приятел да заговори!

Настъпи дълбока тишина. След няколко мига болезнено колебание наруших мълчанието:

— Мисис Стронг, зная нещо, което доктор Стронг горещо ме е молил да пазя в себе си и което до тази вечер действително съм скривал. Но струва ми се, дошло е време, когато би било само погрешна проява на деликатност и доверие, ако продължавам да го тая и когато вашата молба ме освобождава от задължението да мълча.

Тя извърна за миг лицето си към мен и разбрах, че съм прав. Не бих могъл да устоя на умоляващия ѝ поглед дори и ако увереността, която ми даваше, беше по-малка.

— Може би бъдещият ни мир и спокойствие са във ваши ръце — каза тя. — Дълбоко вярвам, че няма нищо да скриете. Предварително знам, че нищо, което вие или кой и да било друг би казал, ще разкрие

друго освен благородството на моя съпруг. А за мен не се бойте. Аз самичка ще говоря за себе си пред него и пред бога.

Под тежестта на тази молба аз не потърсих позволенията на доктора и без да правя друг компромис с истината, само като посмекчих грубостите на Юрая Хийп, разправих открито какво се бе случило в същата тази стая нея вечер. Зяпналият поглед на мисис Марклъхъм и острите, прегракнали възклицания, с които тя ме пресичаше от време на време, не подлежат на никакво описание.

Когато свърших, Ани остана безмълвна в продължение на няколко минути, със сведена надолу глава, както вече я описах. След това взе ръката на доктора (той седеше все в същото положение, в което го бяхме заварили, когато влязохме в стаята), притисна я до гърдите си и я целуна. Мистър Дик я привдигна грижливо и когато заговори, тя стоеше облегната на него, вперила поглед в съпруга си — от когото нито веднъж не извърна очи.

— Ще ви открия всичко, което е било в ума ми, откакто съм се омъжила — каза тя с нисък, покорен, нежен глас. — Не бих могла да продължавам да живея, след като чух всичко това, ако крия и най-малкото нещо.

— Ани, дете мое, никога не съм се съмнявал в теб — каза ласкаво докторът. — Не е нужно да казваш каквото и да било. Наистина не е нужно.

— Напротив, много е необходимо — каза тя със същия глас. — Аз трябва да открия цялото си сърце пред този, който представлява самото благородство и вяност и когото, бог ми е свидетел, обичам и почитам все повече и повече с всяка година, с всеки ден.

— Наистина! Ако изобщо мога да разбера нещо! — прекъсна я мисис Марклъхъм.

(— Нищо не можеш да разбереш, стара бърблице! — с негодувание прошепна леля.)

— ... Трябва да ми се позволи да отбележа, че не е необходимо да се влиза в тези подробности.

— Никой освен съпругът ми не може да съди за това — каза Ани, без да отмества очи от лицето му, — и той ще ме изслуша. Ако кажа нещо, което ще ти причини болка, мамо, трябва да ми простиш. Самата аз често и дълго съм страдала.

— Бога ми! — задъхано възкликна мисис Марклъхъм.

— Когато бях много млада — каза Ани, — когато бях още дете, аз черпех първите си сведения за всичко, което ме обкръжава, от търпеливия другар и учител — приятеля на татко, — който винаги ми е бил скъп. Не мога да си спомня за нищо от това, което знаях, без да си спомня за него. Той беше, който обогати ума ми с неговите първи съкровища и им даде своя отпечатък. Те никога не биха имали този характер, струва ми се — ако не ги бях получила от неговите ръце.

— Значи не счита майка си за нищо! — възкликна мисис Марклъхъм.

— Не е така, мамо — каза Ани. — Аз само му отдавам заслуженото. Дължна съм да го сторя. Когато израснах, той продължаваше да заема същото място. Гордеех се, че се интересува от мен. Бях дълбоко, нежно, благородно привързана към него. Гледах на него като на баща, като на ръководител. Неговата похвала ми беше поскъпа от всички други похвали, а вярата ми в него беше така дълбока, че дори и в целия свят да бих се усъмнила, нямаше да престана да вярвам в него. Ти сама знаеш, мамо, колко млада и неопитна бях, когато ти изведнъж ми го представи в качеството на кандидат за ръката ми.

— Разправяла съм за това събитие на всички присъстващи поне петдесет пъти! — каза мисис Марклъхъм.

(— Тогава, за бога, дръж си езика и не го разправяй повече! — измърмори леля.)

— Това беше такава голяма промяна, такава голяма загуба, както ми се струваше тогава — каза Ани, запазила все същия поглед и все същия тон, — че аз не можех да не се развълнувам и смутя. Тогава бях още малка девойка и просто ми беше мъчително да изменя привичното си отношение към него. Нищо обаче не можеше да върне назад миналото. Все пак аз се гордеех, че той ме бе счел достойна за себе си, и ние се оженихме.

— В Сейнт Алфадж, Кентърбъри — забеляза мисис Марклъхъм.

(— Дявол да я вземе тази жена, просто не млъква! — каза леля.)

— Никога не съм мислила за облагите, които този брак би ми донесъл — продължи Ани поруменяла. — В младото ми сърце нямаше място за такива долни съображения. Майко, прости ми, ако кажа, че ти беше, която първа ми внуши как хората могат да оскърбят и него, и мен с жестокото подозрение, че в нашия брак играят роля парите.

— Аз! — възкликна мисис Марклъхъм.

(— Разбира се, ти! И съвсем не можеш да премахнеш вината си с ветрилото! — каза леля.)

— Това беше първото нещастно обстоятелство в новия ми живот — каза Ани. — Да, първият повод да се чувствам нещастна. Тези моменти напоследък са много чести; но не, великодушни ми съпруге — не поради причината, която ти предполагаш, тъй като в сърцето ми няма никаква мисъл, никакъв спомен, никаква надежда, които някоя сила да може да отдели от тебе!

Вдигна очи, вкопчи ръцете си една в друга и това я правеше да изглежда като самото vyplъщение на красотата и верността. От този момент нататък докторът не си отделяше погледа от нея, както и тя не сваляше очи от него.

— Аз не упреквам мама: тя нищо не ти е искала за себе си и намеренията ѝ винаги са били най-добри, в това съм уверена, но аз жестоко страдах, когато виждах, че беше обсипван с молби от мое име, че беше използван, и какво благородно великодушие проявяваше винаги. Измъчвах се от неприязненото чувство на мистър Уикфийлд, който не е преставал да ти мисли доброто, както и от чувството, че съм изложена на ниското подозрение, че нежността ми е била продадена и откупена от тебе — най-благородния човек на света. За мен това беше незаслужен позор, в който беше въвлечен и ти. Не съм в състояние да ти опиша — и мама не е в състояние да разбере — каква мъка е било за мен вечно да ме прояжда тази заплаха, когато в дъното на душата си винаги съм знаела, че със сватбата си аз увенчах своята вярна любов и почит към теб!

— И това е благодарността, която човек получава за всички грижи, полагани за собственото семейство — проплака мисис Марклъхъм.

— Точно по това време мама беше най-загрижена за братовчед ми Молдън. Едно време бях много привързана към него, твърде много. — Тя говореше тихо, но без никакво колебание. — В детинството си бяхме влюбени един в друг. Ако обстоятелствата се бяха стекли иначе, може би щях да убедя сама себе си, че наистина го обичам, и навярно щях да се омъжа за него, за да бъде действително нещастна. Нищо не може да бъде по-печално за един брак, отколкото несъответствието във възгледите и целите на съпрузите.

Тези думи така силно ме поразиха, сякаш в тях имаше особено значение, което не можах да отгатна. „Нищо не може да бъде по-печално за един брак от несъответствието между възгледите и целите на съпрузите — нищо не може да бъде по-печално от несъответствието между възгледите и целите на съпрузите“ — мислено си повтарях аз.

— Между мен и братовчед ми няма нищо общо. Отдавна съм се убедила в това — каза Ани. — Дори и да нямам никакъв друг повод да благодаря на съпруга си, достатъчно ще е да му бъде признателна за това, че ме е спасил от първия погрешен порив на необузданото ми сърце.

Тя стоеше съвсем неподвижна пред доктора и говореше с жар, който ме поразяваше, макар гласът ѝ да беше също така тих като преди.

— Страдах, когато виждах как той чака да бъде облагодетелстван от теб, страдах, защото бях принудена да понасям да бъдеш използван, и си мислех колко по-достойно би било от негова страна самичък да се беше заел да си пробие път. Мислех си, че ако бях на негово място, щях да се помъча да сторя това с цената на каквито и да било трудности. Обаче все пак аз се примирявах с това до вечерта преди тръгването му за Индия. Тогава разбрах неговата неблагодарност и вероломство. Тогава именно забелязах недоверието в очите на мистър Уикфийлд и за първи път прочетох в погледа му онова подозрение, което помрачи целия ми живот.

— Подозрение ли, Ани! — каза докторът. — Не, не, не!

— Знам, скъпи ми съпруге, че у теб нямаше никакво подозрение — отвърна тя. — И когато нея вечер дойдох при теб, да сваля от плещите си целия товар от срам и мъка, да ти кажа, че под твоя покрив един от моите роднини, когото ти беше облагодетелствал от любов към мен, ми е отправил думи, които не би трябвало да се изрекат дори и ако аз действително бях онова слабо и користолюбиво същество, за което ме е смятал — в мен не се намериха сили да ти нанеса този удар и замълчах. Мълчах до настоящия момент.

Мисис Марклъхъм леко простена и като се облегна назад в креслото си, закри лице зад ветрилото си, сякаш нямаше намерение да излиза оттам.

— Оттогава нататък не съм разменила нито дума с него освен в твоє присъствие. А и тогава върших това само за да избягна

настоящото обяснение. Така изминаха много години. Великодушието, с което ти тайничко помагаше за напредъка в кариерата му, а след това ми съобщаваше за успеха му, за да ме зарадваш, само увеличаваше страданието ми.

Тя коленичи кротко при нозете на доктора, при все че той по всякакъв начин се мъчеше да ѝ попречи да стори това, и каза със сълзи на очи, като го погледна в лицето:

— Не ми говори! Нека да кажа още няколко думи! За добро или лошо, ако би трябвало отново да направя това, аз не бих се поколебала пак да го сторя. Не можеш да си представиш какво значи да обичаш някого, а да те считат невярна, и да не можеш да се отървеш от едно подозрение, което на пръв поглед изглежда правдоподобно. Бях много млада и няхах никакъв съветник. Мама и аз напълно се различаваме във всичко, което се отнася до теб. Бях принудена да се свия в себе си и ако скривах от теб преживяното разочарование, върших това, защото много те почитах и желях и ти да ме почиташ!

— Ани! Чиста душа! Скъпото ми момиче! — каза докторът.

— Още малко! Само още няколко думи! Мислех си, че има толкова други жени, за които ти би могъл да се ожениш, които не биха ти донесли такива грижи и огорчения и които биха направили дома ти по-достоеен за теб. Боях се, че щях да направя по-добре, ако бях останала само твоя ученичка и едва ли не дъщеря. Страхувах се, че съм неподходяща за твоите знания и мъдрост. И ако това ме караше да се крия в себе си (което действително върших), когато всъщност би трябвало да проговоря, правех го пак, защото много те почитах и се надявах, че някой ден и ти ще ме почиташ.

— Този ден продължава вече толкова години, Ани, и ще завърши само с една безкрайно дълга нощ, скъпа моя — каза докторът.

— Още една думичка! След това реших най-непреклонно сама да нося товара, причинен от съзнанието за недостойната природа на оногова, към когото ти се показва толкова благороден. А сега само една дума. Тази вечер, скъпи ми приятелю, открих причината на промяната, която бе настъпила напоследък в теб. С болка и мъка гледах на тази промяна, като ту смятах, че тя се дължи на старите ми тревоги и огорчения, ту пък долавях това, което е било самата истина. Също така, тази вечер случайно разбрах колко голямо е доверието ти спрямо мен дори и при съществуването на погрешните подозрения. При

всичката си любов и почит към теб, аз не се надявам, че ще мога да бъда достойна за такова доверие от твоя страна. Но действително съм в състояние да вдигна очи към това скъпо лице, което почитам като бащинско и обичам като съпружеско и което в детинството си съм гледала като на приятелско, и тържествено заявявам, че никога, дори и в мислите си, не съм била несправедлива към тебе и че никога не съм се колебала в любовта и верността, които ти дължа!

Тя бе обгърнала с ръце шията на доктора и той бе свел главата си над нейната, смесвайки посивелите си коси с тъмнокестеняваните ѝ къдри.

— Дръж ме до сърцето си, скъпи съпруге! Никога не ме оставяй! Никога не мисли и не казвай, че между нас съществува някакво неравенство, то е само в недостатъците ми. Всяка година съзнавам това все по-ясно и почитта ми към теб се увеличава все повече и повече. Дръж ме до сърцето си, скъпи, защото любовта ми е непоколебима като скала!

Всред настъпилата тишина леля се приближи тържествено до мистър Дик и без да бърза, прегърна го и го целуна звучно. Добре стана, че тя стори това, тъй като, подозирам, в този момент той бе наклонен да застане на един крак, за да изрази радостта си от случилото се.

— Ти си наистина прекрасен човек, Дик! — с възхищение заяви леля. — И никога не се преструвай, че си нещо друго, тъй като аз те познавам по-добре!

При тези думи леля го дръпна за ръкава и ми кимна. След това и тримата тихичко излязохме от стаята.

— Във всеки случай хубавичко наредиха войнствения ни приятел — каза леля по пътя за вкъщи. — Дори и да нямаше друго, което да ме радва, това би ми било достатъчно, за да спя добре тази нощ!

— Боя се, че тя страшно много се огорчи! — каза мистър Дик дълбоко съчувствие.

— Какво! Огорчила ли се е! Виждал ли си някога крокодил да се огорчава? — запита леля.

— Не мисля, че изобщо някога съм виждал крокодил — отвърна меко мистър Дик.

— Нищо не би се случило, ако не беше тази дъртуша — каза натъртено леля. — Много е желателно някои майки да оставят на мира дъщерите си след женитбата им и да не проявяват така бурно майчината си обич. Те, изглежда, смятат, че едничкото нещо, което трябва да получат в замяна на това, че са ги довели на този свят — и да ми прости бог, като че ли нещастните създания са искали да ги раждат! — е пълната свобода да ги махнат от него посредством мъките, които им създават. Какво ще кажеш за това, Трот?

Мислех си за всичко, което бях чул. В ума ми непрестанно се въртяха думите: „Нищо не може да бъде по-печално за един брак от несъответствието във възгледите и целите на съпрузите.“ „Първият погрешен порив на необузданото ми сърце.“ „Любовта ми е непоколебима като скала.“ Вече си бяхме стигнали вкъщи и утъпканите листа лежаха под краката ни, а есенният вятър вееше.

---

[1] Д-р Самюъл Джонсън, прочут английски лексикограф, критик, публицист. Бел.пр. ↑

XLVI ГЛАВА

ВЕСТ

Трябва да съм бил женен от около една година, ако мога да вярвам на несъвършената ми по отношение на дати памет, когато една вечер се връщах от самотната си разходка и си мислех за книгата, която тогава пишех. Усърдният ми труд бе помогнал за успеха ми и по това време бях зает с писане на първия си роман. Случи се така, че минах покрай къщата на мисис Стиърфорд. Често минавах оттам, тъй като живеях наблизко, макар и да вършех това само когато не можех да избира друг път. Все пак обаче понякога се случваше да не ми бъде възможно да мина от другаде, без да правя дълги обиколки, така че, общо взето, пътят ми честичко водеше натам.

Обикновено, когато минавах забързано край къщата, едва й хвърлях по някой поглед. Видът ѝ винаги беше мрачен и печален. Никоя от най-хубавите стаи не гледаше към пътя, а тесните, старомодни прозорци, обковани в тежки рамки, никога не изглеждаха весели. Винаги зловещи, те бяха постоянно затворени и със спуснати транспаранти. Имаше една пътека със свод през малък, постлан с плочки двор, която водеше до един никога неизползуван вход. Виждаше се и кръгъл стълбищен прозорец, който напълно хармонираше с всичко останало. Едничък той не беше засенчен от транспаранта, обаче имаше същия пуст изглед. Не си спомням да бях забелязал някога светлина в тази къща. Ако бях само случаен минувач, сигурно бих предположил, че вътре лежи умрял някой бездетен човек. Ако имах щастието да не познавам това място, навярно бих се отдал на въображението си и бих обкръжил къщата с най-фантастични мисли.

Но при съществуващите обстоятелства се стараех да мисля за нея колкото може по-малко. Съзнанието ми обаче не можеше да мине край нея и да я остави, както вършеше това тялото ми, и обикновено видът ѝ събуждаше в мен дълга редица мисли. И тази вечер, за която споменавам, в ума ми нахлуха заедно с детинските спомени и по-късните мечти. Мяркаха ми се призраците на полуоформени надежди,

разкъсаните сенки на смътно осъзнати разочарования, както и причудливата смесица от изживяната действителност и образите на героите от романите ми. Докато вървах така, погледът ми се спря на една кафява фигура и един глас отстрани ме сепна.

Гласът беше на жена. Скоро познах малката камериерка на мисис Стиърфорд, която по-рано носеше сини панделки на бонето си. Сега тя ги бе махнала, като вместо тях си беше сложила няколко тъжни кафяви ленти, навярно за да бъде в тон с променения характер на къщата.

— Моля, господине, ще бъдете ли така добър да влезете и да поговорите с мис Дартъл?

— Мис Дартъл ли ви изпрати при мен? — запитах я аз.

— Не тази вечер, господине, обаче това е все едно. Преди два или три дни тя ви видя да минавате и нареди да работя на стълбата, та когато ви видя отново, да ви помоля да влезете за малко при нея.

Обърнах се и тръгнах назад, като запитах спътничката си за мисис Стиърфорд. Тя ми отговори, че господарката ѝ не се чувства добре и е принудена да седи повече в стаята си.

Когато пристигнахме в къщата, девойката ми каза, че мис Дартъл е в градината, като ме остави самичък да ѝ се представя. Тя беше седнала на една скамейка, на нещо като тераска, обърната към големия град. Вечерта беше тъжна, а небето бе обляно с мъртвешка светлина. Като гледах просналия се пред мен смръщен град, струваше ми се, че по-високите здания, прорязващи тук-там зловещата светлина, бяха в пълна хармония с мрачната душа на тази свирепа жена.

Тя ме видя, когато се приближих, и стана за миг да ме посрещне. Стори ми се още по-безцветна и по-слаба, отколкото я бях видял последния път, с още по-блестящи очи и по-ясно очертан белег.

Срещата ни не беше сърдечна. Последния път се бяхме разделили ядосано и от цялото ѝ същество лъхаше презрение, което тя не се опитваше да скрие.

— Съобщиха ми, че сте желали да поговорите с мен, мис Дартъл — казах аз, като заставах близо до нея, с ръка на облегалото на скамейката.

С едно движение тя ме покани да седна, обаче аз отказах.

— Можете ли да ме осведомите дали са намерили онази девойка?

— Не — отвърнах аз.

— Защото тя е избягала!

Забелязах, че докато ме гледаше, тънките ѝ устни се движеха, сякаш жадуваха да обсипят с хули клетата Емилия.

— Избягала? — повторих аз.

— Да, от него! — каза със смях тя. — Ако не я намерят скоро, навярно никога изобщо не ще я открият. Може и да е умряла!

В ничие друго лице не бях срещал такава надменна жестокост, каквато се четеше в отправения ѝ към мен поглед.

— Да се желае смъртта ѝ е може би най-доброто пожелание, което една жена може да ѝ отправи — казах аз. — Радвам се, че времето така много е смекчило сърцето ви, мис Дартъл.

Тя не благоволи да отговори и като отново ми отправи злобната си усмивка, каза:

— Приятелите на тази превъзходна и дълбоко наранена девойка са и ваши приятели. Вие сте техен защитник и отстоявате правата им. Бихте ли желали да чуете онова, което се знае за нея?

— Да — отвърнах аз.

Тя стана, усмихната ехидно, и като пристъпи няколко крачки към близката, обрасла с бръшлян стена, отделяща моравката от зеленчуковата градина, каза с по-висок глас:

— Елате тук! — сякаш се обръщаше към някое нечисто животно. — Разбира се, в този дом вие ще се въздържите от всякакви прояви на рицарско благородство, мистър Копърфийлд, нали? — каза тя, като ме гледаше през рамото си с все същото изражение.

Кимнах с глава, без да знам какво иска да каже с това, и тя повтори:

— Елате!

Сетне се върна с благопристойния мистър Литимър, който ми се поклони със свойственото си достойнство и зае място зад нея. Изразът на злобно тържество, в който все пак имаше нещо женствено и привлекателно, колкото и странно да звучи това, и с който тя се облегна на скамейката помежду ни, беше достоен за някоя приказна царкиня на жестокостта.

— А сега — каза заповеднически тя, без да го поглежда, като докосваше с пръсти старата тупкаща рана и може би в този момент вършеше това по-скоро с радост, отколкото с болка — разправете на мистър Копърфийлд за бягството.

— Мистър Джеймс и аз, госпожице...

— Не се обръщайте към мен! — прекъсна го смръщено тя.

— Мистър Джеймс и аз, господине...

— Нито пък към мен, ако обичате — казах аз.

Без ни най-малко да се смущава, мистър Литимър кимна леко, за да покаже, че което е угодно на мен, е угодно и нему, и отново започна:

— Мистър Джеймс и аз отидохме в странство с младата девойка, веднага след като тя напусна Ярмут под негово покровителство. Живяхме на най-различни места и видяхме доста чужди страни. Посетихме Франция, Швейцария, Италия — обходихме кои ли не държави.

Той бе отправил поглед към облегалото на скамейката, сякаш говореше на него, като потрепваше с пръстите си също като върху беззвучно пиано.

— Мистър Джеймс беше необикновено привързан към девойката и в продължение на дълго време беше по-спокоен и установен, отколкото когато и да било друг път, откакто съм на служба при него. Младата жена беше твърде податлива към усъвършенствуване: тя научи езиците на страните, в които живяхме, и никой не би познал в нея предишната селска девойка. Забелязах, че където и да отидехме, хората навред й се възхищаваха.

Мис Дартъл сложи ръка на сърцето си, а Литимър крадешком й хвърли поглед, като се усмихна леко.

— Да, младата жена будеше всеобщо възхищение — продължи той. — Не знам дали поради хубавите дрехи, или под влиянието на свежия въздух и слънцето, или може би поради обкръжаващото я внимание, но действително изглеждаше много добре и привличаше очите на всички.

Той помълча малко, а мис Дартъл шареше неспокойно с поглед по прострения отсреща Лондон, като хапеше долната си устна, за да спре постоянното й потрепване.

Като махна ръцете си от облегалото и ги сложи една в друга, мистър Литимър застана на един крак и продължи със сведени надолу очи, извил малко на една страна достопочтената си глава.

— Младата жена продължи да живее известно време в това душевно разположение, като обаче понякога духът й се понижаваше, докато, както ми се стори, започна да тревожи мистър Джеймс с

лошите си настроения, така че животът им не беше тъй приятен, както по-рано. Мистър Джеймс отново стана неспокоен и колкото повече се увеличаваше нетърпението му, толкова по-зле се чувствуваше тя. И трябва да призная, че положението ми между двамата никак не беше лесно. Все пак работите се пооправяха за известно време и това трая, общо взето, повече, отколкото човек би могъл да очаква.

Мис Дартъл откъсна очи от далечината и отново ми хвърли по-раншния си поглед. Мистър Литимър се покашля благопристойно, след като сложи ръка пред устата си, премести се на другия си крак и продължи:

— Най-после, когато се изрекоха много думи и укори, една сутрин мистър Джеймс напусна околността на Неапол, където бяхме наели една вила (младата жена имаше голяма слабост към морето), като каза, че уж ще се върне след два-три дни. Той остави аз да ѝ съобщя, че заради щастieto на всички засегнати — тук Литимър отново се покашля благопристойно — си отива. Трябва обаче да отбележа, че мистър Джеймс постъпи крайно благородно, тъй като предложи младата жена да се омъжи за един много почтен човек, който беше напълно готов да забрави миналото и който най-малкото беше така добър за младата жена, както който и да било друг при обикновени обстоятелства, особено като се има предвид долният ѝ произход.

Той отново премести тежестта си на другия крак и намокри устни. Бях убеден, че мерзавецът говори за себе си, и видях подозрението ми отразено на лицето на мис Дартъл.

— Бях натоварен да ѝ съобщя и това. Бях готов да сторя всичко, за да облекча мистър Джеймс от трудностите му и отново да спечеля благоволенieto на любещата го майка, която беше изтърпяла толкова страдания заради него. Затова приех да ѝ предам поръчаното. Когато ѝ съобщих за заминаването на мистър Джеймс, младата жена припадна, а след като се свести, прояви буйност, която надмина всякакви очаквания. Беше просто като луда и трябваше да употребя сила, за да я задържа. Иначе сигурно би свършила със себе си, като се прободеше с нож или като се удави, или ако ѝ се попречеше за това, като разбие главата си в мраморния под.

Мис Дартъл се беше облегнала на скамейката със сияещо лице. Просто пиеше с възхищение всяка дума, която излизаше от устата му.

— Но когато стигнах до втората част на съобщението, което бях натоварен да ѝ предам и което всеки би взел най-малкото за проява на добро намерение — продължи мистър Литимър, като неспокойно триеше ръцете си, — тогава младата жена се показва в истинската си светлина. Никога през живота си не бях виждал по-разбеснял човек. Поведението ѝ беше наистина скандално. Тя се показва по-неблагодарна, по-безчувствена и по-неблагодарна дори и от камък. Ако не бях взел предпазни мерки, просто би ме убила.

— И това би ѝ направило чест! — казах с възмущение аз.

Мистър Литимър наклони глава, сякаш искаше да каже: „Наистина ли мислите така, господине? Но вие сте още толкова млад!“ След което продължи разказа си.

— С една дума, за известно време беше необходимо да се махне от нея всичко, с което би могла да нарани себе си или другото и да се държи затворена. Въпреки това тя избяга през нощта, като счупила дървения капак на прозореца, закован от самия мен, слязла по стъблото на една лоза под прозореца и, доколкото знам, оттогава насам никой не я е чул, нито видял.

— Навярно е умряла — забеляза мис Дартъл усмихнато и с такъв израз, сякаш със собствените си ръце би извила тялото на клетата девойка.

— Може да се е удавила, госпожице — отвърна мистър Литимър, доволен, че има повод да се обърне към някого. — Твърде е възможно. Или пък може да са ѝ помогнали лодкарите и техните жени и деца. Свикнала на долно общество, тя имаше обичай да разговаря с тях, когато биваше на брега, мис Дартъл, често седаше край лодките им. Виждал съм я да прави това по цели дни, когато мистър Джеймс беше далеч. Той никак не остана доволен, когато откри как веднъж тя разправила на децата, че е лодкарска дъщеря и че много отдавна и тя е скитала в родината си край брега също като тях.

Емилия! Нещастна хубавице! Виждам като на картина как седиш на далечния бряг, между децата, подобни на теб в невинността ти, заслушана в гласчетата, които можеха да те назоват с името „майко“, ако беше станала съпруга на бедния лодкар. Чувам и бурния глас на морето с неговото вечно: „Нивга веч“!

— Когато, мис Дартъл, стана ясно, че нищо не може да се направи...

— Не ти ли казах да не се обръщаш към мен? — извика тя презрително.

— Вие първа ми заговорихте, госпожице — отвърна той. — Моля да ме извините. Мой дълг е да ви се подчинявам.

— Тогава изпълни дълга си. Свърши разказа си и си върви! — каза тя.

— Когато стана ясно, че не може да бъде намерена — каза той с безкрайна благопристойност, като се поклони покорно, — отидох при мистър Джеймс, където той ми беше казал да препращам писмата му, и му съобщих за случилото се. Тогава между двамата ни възникна стълкновение и достойнството ми ме принуди да го напусна. Аз можех да понасям и действително понасях твърде много от мистър Джеймс, но този път той ме обиди прекалено много. Удари ме. Като знаех за печалното недоразумение между него и майка му, както и тревогата, която тя навярно изживява, си позволих свободата да се върна в Англия и да разкажа...

— За парите, които му платих — обърна се към мен мис Дартъл.

— Точно така, госпожице, и да разкажа каквото знаех. Доколкото си спомням, друго няма — каза мистър Литимър след кратък размисъл. — Понастоящем съм без работа и ще бъда щастлив да си намеря подходяща служба.

Мис Дартъл ме погледна, сякаш да ме запита дали искам да чуя още нещо. Тъй като ми беше хрумнала една мисъл, отвърнах:

— Бих желал да узная от — от това същество (не ми бе възможно да употребя по-мек израз) дали са видели някое писмо, изпратено от дома й, или пък дали той предполага, тя да е получила подобно.

Той остана безмълвен и спокоен, с очи, приковани в земята, и с върха на всеки един пръст на дясната си ръка, опрян на върха на всеки един пръст на лявата.

Мис Дартъл обърна презрително глава към него.

— Моля да ме извините, госпожице — каза той, като се събуди от вцепенението си, — но каквото и подчинение да дължа вам, аз имам свое положение, макар и да съм слуга. Мистър Копърфийлд и вие, госпожице, сте две различни личности. Ако мистър Копърфийлд желае да узнае нещо от мен, си позволявам свободата да напомня на мистър

Копърфийлд, че може да зададе въпроса си на мен. Аз трябва да поддържам репутацията си.

След известна вътрешна борба обърнах очи към него и казах:

— Вие чухте въпроса ми! Можете да считате, че е бил отправен към вас, ако намерите за добре. Какъв е отговорът ви?

— Сър — отвърна той, като присвиваше и разделяше деликатните си устни, — ще ви отговоря донейде неопределено. Да съобщя мистър Джеймсовите тайни на майка му и на вас — това са две различни неща. Смятам, че не е много вероятно мистър Джеймс да е поощрявал получаването на писма, които биха увеличили лошото настроение и неприятностите; обаче, господине, по-далеч от това не бих желал да отивам.

— Това ли е всичко? — обърна се към мен мис Дартъл.

— Ще прибавя само — казах аз, когато го видях да си тръгва, — че разбирам каква е била ролята му в тази отвратителна история и ще разкажа всичко на онзи добър човечец, който ѝ е бил като баща още от най-ранно детство. Бих му препоръчал да не се явява много пред хора.

Той се спря в момента, когато заговорих, и остана да ме изслуша с обичайното си спокойствие.

— Благодаря ви, господине. Но вие трябва да ми простите, ако ви кажа, че в тази страна няма нито роби, нито робовладелци и че не е позволено на хората сами да взимат закона в ръцете си. Ако сторят това, работите се обръщат по-скоро в тяхна вреда, отколкото във вреда на другите. Така че, господине, не се боя да ходя, където ми е угодно.

С тези думи той ми се поклони учтиво, а след това и на мис Дартъл и се отдалечи през свода на обраслата в бръшлян стена, откъдето беше дошъл. Мис Дартъл и аз се изгледахме мълчаливо. Изразът ѝ беше същият, с който беше повикала Литимър.

— Той казва освен това — забеляза тя, като изви долната си устна, — че доколкото му е известно, господарят му сега обикаля Испанския бряг и след това ще продължи, докато задоволи жаждата си за пътуване по море. Това обаче не е интересно за вас. Между тези две горди особи — майката и сина, пропастта е още по-широка и няма никакви надежди да се сдобрят, тъй като много си приличат и времето ги прави все по-упорити и надменни. И това не е интересно за вас, но го казвам само като увод на следващите ми думи. Този дявол, когото вие искате да изкарате ангел — думата ми е за онази проста девойка,

която той извади от калта (тук тя цял ме обхвана с пламналия си поглед и вдигна застрашително пръст), може да е жива — смятам, че низшите същества не умират лесно. Ако е така, вие сигурно бихте желали да се положат добри грижи за това съкровище. Същото желаем и ние, за да не би той отново да стане нейна жертва. Така че дотук интересът ни е общ. И тъкмо затова аз, която бих желала да й причиня най-голямото зло, способно да нарани такова грубо създание, ви повиках да чуете настоящия разказ.

По настъпилата в лицето ѝ промяна отгатнах, че някой се приближава зад мен. Беше мисис Стиърфорд, която ми подаде ръката си по-студено, отколкото в миналото, а държането ѝ беше по-властно, обаче не можех да не забележа, че бе запазила спомена за миналата ми привързаност към сина ѝ, и това истински ме трогна. Тя беше много променена. Величествената ѝ осанка сега съвсем не беше така стройна, по хубавото ѝ лице имаше бръчки, а косата ѝ беше почти бяла. Но когато седна на скамейката, все още правеше впечатление на красива жена, със същия блясък във властния поглед, който светеше в детските ми мечти.

— Всичко ли е известно на мистър Копърфийлд, Роза?

— Да.

— От Литимър ли го научи той?

— Да. Обясних му защо желанието ви беше такова.

— Вие сте добро момиче, Роза — каза тя, след което се обърна към мен: — От време на време си кореспондирам с бившия ви приятел, господине, но той не си е възвърнал съзнанието за синовен дълг. Така че нямам друга цел освен тази, за която ви е говорила мис Дартъл. Би било много добре, ако работата се нареди така, че това да понесе утеха на почтения човек, когото доведохте тук и когото истински съжалявам, и да спаси сина ми от онази подла интригантка.

— Разбирам ви, госпожо — казах почтително аз. — Уверявам ви, че не придавам погрешно значение на мотивите ви. Обаче трябва да ви обясня, тъй като познавам това семейство от детинство, че много грешите, ако предполагате, че това така дълбоко наранено момиче не е било горчиво измамано и не би предпочело да умре хиляди пъти, отколкото сега да получи дори чаша вода от ръцете на сина ви.

— Оставете, Роза, оставете! — каза мисис Стиърфорд, когато другата се готвеше да се намеси. — Това няма значение. Както

разбирам, господине, вие сте женен, нали?

Отговорих ѝ утвърдително.

— И имате успех? Аз живея в уединение, обаче чувам, че започвате да ставате известен.

— Щастieto ми се усмихна — отвърнах аз — и името ми наистина се чува тук-там.

— Нямате майка, нали? — запита тя с по-мек глас.

— Не.

— Жалко. Тя би се гордяла с вас. Лека нощ!

Поех ръката, която тя ми подаде с величествено и непреклонно движение, сякаш в гърдите ѝ царуваше пълно спокойствие. Като че ли гордостта на тази жена влияеше дори на самия ѝ пулс и спущаше някаква спокойна завеса пред погледа, с който обхващаше просналата се пред нея далечина.

Като се отдалечих от тях по терасата, не можех да не забележа с каква напрегнатост двете жени бяха обърнали взор към гледката пред тях и как мракът ги обхващаше малко по малко. Тук-там ранните лампи блещукаха в далечния град, а мъртвешката светлина все още надвисваше над източната четвъртина на небето. Но от по-голямата част на широката долина се издигаше мъгла, подобна на море, която, слята с мрака, сякаш се готвеше да ги погълне. Имам причина да си спомням тази картина и да си мисля с трепет за нея, защото, преди да видех отново тези жени, едно бурно море щеше да се извиси пред нозете им.

Като размишлявах върху това, което ми бе разказано, реших, че е редно да го съобщя на мистър Пеготи. Следната вечер отидох в Лондон да го потърся. Той непрестанно скитахе от място на място, обладан единствено от целта си да намери Емилия, обаче се мяркаше повече в Лондон, отколкото където и да било другаде. Често го виждах да прекосява в пустата нощ улиците, за да се оглежда между малцината, които се скитаха в този късен час, и да търси това, от което се страхуваше.

Той пазеше квартирата си над малкия свещарски дюкян в Хънгърфорд Маркет, за която неведнъж съм споменавал и от която за първи път тръгна да изпълни милосърдното си дело. Отправих натам стъпките си и като запитах за него, научих от обитателите на къщата, че още не бил излязъл и ще го намеря горе в стаята му.

Той седеше край един прозорец, където имаше няколко саксии, и четеше. Стаята беше много чиста и спретната. Веднага разбрах, че тя винаги беше готова да я приеме и че той никога не излизаше оттам, без да си помисли, че би могъл да я доведе. Мистър Пеготи не бе чул почукването ми и вдигна глава едва когато сложих ръка на рамото му.

— Мастър Дейви! Благодаря ви, господине! Благодаря ви най-сърдечно за това посещение! Седнете, седнете. Приветствувам ви от все сърце!

— Мистър Пеготи — казах аз, като взех подадения ми от него стол, — не очаквайте нещо много! Научих някои новини.

— За Емилия!

Той сложи нервно ръка на устата си и целият побледнял, обърна поглед към мен.

— Нямам улики къде се намира тя сега, обаче не е при него.

Той седна, впери поглед в мен, като слушаше с най-голямо внимание всичко, което имах да му съобщя. Много добре си спомням достойнството, красотата дори, с които търпеливата тържественост на лицето му ме порази, когато извърна постепенно очи от моите и остана с поглед, прикован надолу, облегнал на ръка челото си. Не ме прекъсна нито веднъж, като през целия ми разказ остана напълно безмълвен. Сякаш мислено следеше само нея, изхвърлил всичко друго от съзнанието си.

Когато свърших, той засенчи лицето си и продължи да мълчи. Погледнах за малко от прозореца, като се занимавах със саксиите.

— Какво заключавате от всичко това, мастър Дейви? — запита ме най-после той.

— Смятам, че е жива — отвърнах аз.

— Не знам. Може би първият удар е бил много силен и в голямото отчаяние тя... Синята водна шир, за която толкова често приказваше... Дали не е мислила тъй много за нея, защото там е трябвало да намери гроба си!

Той каза това замислено, с тих, изплашен глас, като се разхождаше из малката стаичка.

— И все пак, мастър Дейви — прибави той, — винаги съм чувствувал такава увереност, че тя е жива! Буден или заспал, винаги съм знаел, че ще я намеря... И това ме е ръководило и поддържало... така че не вярвам да съм се лъгал. Не, не! Емилия е жива!

Той сложи тежко ръка върху масата и по обгорялото му от слънцето лице се изписа сурова решителност.

— Моята племенница, Емилия, е жива, господине! — каза уверено той. — Не знам кое ми дава тази сигурност и откъде идва тя, обаче нещо ми казва, че е жива!

Като изрече тези думи, той изглеждаше едва ли не подобно на човек, осенен от някакъв дух. Почаках няколко минути, докато можа да ми отдаде вниманието си, след което му заговорих за предпазните мерки, които миналата вечер бях намислил, че е разумно да се вземат.

— Вижте какво, драги приятелю... — започнах аз.

— Благодаря ви, благодаря ви, любезни господине — каза той, като грабна с двете си ръце моята.

— Ако тя дойде в Лондон, което е допустимо, тъй като къде другаде би й било лесно да се изгуби, ако не в този голям град, и какво друго ще пожелае да стори, ако не да се крие някъде в случай, че не си отиде вкъщи?

— Положителен съм, че няма да си отиде вкъщи — прекъсна ме той, като поклати печално глава. — Може би би го сторила, ако го беше напуснала по своя воля, но не и сега.

— Ако дойде тук — казах аз, — струва ми се, че има едно лице, което повече от всеки друг има вероятност да я открие. Спомняте ли си за... изслушайте ме с твърдост, мислете само за единствената си цел... спомняте ли си Марта?

— От нашия град?

Достатъчно беше да видя лицето му, за да разбере какво щеше да ми отговори.

— Знаете ли, че тя е в Лондон?

— Виждал съм я по улиците — каза той, като потрепера.

— Но вие не знаете какво добро й стори Емилия с помощта на Хам дълго преди да избяга от къщи. Нито пък ви е известно, че една вечер, когато се срещнахме двамата в онази там странноприемница през пътя и приказвахме, тя ни слушаше до вратата.

— Мастър Дейви! — каза удивен той. — Онази вечер ли, когато валеше силно сняг?

— Точно тогава. И след това не съм я виждал. Отидох да я потърся, след като си тръгнахме, но бе отминала. Тогава не желяех да

ви спомням за нея, пък и сега не ми се иска, обаче тя е лицето, за което загатнах, и смятам, че трябва да влезем във връзка с нея. Разбирате ли?

— Твърде добре разбирам, господине — отвърна той.

Бяхме принизили гласовете си до шепот и продължихме да приказваме така.

— Казвате, че сте я виждали. Мислите ли, че бихте могли да я намерите? Аз мога да се надявам да я видя само случайно.

— Струва ми се, мастър Дейви, че знам къде да я търся.

— Сега е тъмно. Щом като сме заедно, бихме могли да излезем и да я потърсим още тази вечер.

Той се съгласи и се приготви да ме придружи. Без да давам вид, че го забелязвам какво прави, видях как внимателно подреди стаята, как приготви свещта за запалване, оправил леглото и най-после извади една от роклите ѝ (спомних си, че я бях виждал да я носи), грижливо сгъната с други някои дрехи, както и една шапка, и ги сложи на един стол. Не направи никакъв намек за тези дрехи, нито пък аз сторих това. Навярно те я бяха чакали на този стол много, много вечери.

— Беше време, мастър Дейви — каза той на слизване по стълбата, — когато смятах, че тази девойка е пръстта под краката на моята Емилия. Да ми прости бог, сега вече е съвсем друго!

Когато вървахме по улицата, запитах го за Хам, отчасти да поддържам разговора, отчасти да задоволя любопитството си. Той ми отговори почти със същите думи, както и по-рано, че Хам си е все същият и че кара живота си само ей така, без да полага някаква грижа за себе си, но никога не се оплаква и всички го обичат.

Попитах го какво смята, че мисли Хам за виновника на нещастията им, и дали предполага, че животът на Стиърфорд е в опасност. Какво например, мисли той, би се случило, ако Стиърфорд и Хам някога се срещнат?

— Не знам, господине — отвърна мистър Пеготи. — Често съм мислил за това, но самичък не знам какво да си отговоря. Пък и не е важно.

Припомних му за утрото след бягството ѝ, когато и тримата вървахме край брега.

— Спомняте ли си необуздания поглед, с който той гледаше морето и за думите му, че „оттам ще дойде краят“?

— Разбира се, че си спомням! — отвърна той.

— Какво, предполагате, е искал да каже с това?

— Често пъти съм се питал, мастър Дейви, и никога не съм могъл да си отговоря. А има и нещо друго. Макар и винаги да е дружелюбен, никога не бих се решил да го попитам. Той всякога ми е говорил само с най-голяма почит и не вярвам отсега нататък да започне да ми говори иначе, но думи като тогавашните не лежат на повърхността, а имат дълбоки корени, които аз съвсем не мога да прозря, и не смея да му заговоря за тях.

— Прав сте — казах аз, — и това често ме е карало да се безпокоя.

— Също и мен, мастър Дейви — прибави той. — Тревожи ме повече от нехайството към собствения му живот. Не знам дали Хам е способен да отмъсти на злосторника, обаче бих желал никога да не се срещат.

Бяхме навлезли през Темпъл Бар в града. Престанал да разговаря, мистър Пеготи вървеше безмълвно край мен, погълнат от едничката си цел в живота, и цялата му личност беше така погълната, че това би издало у него самотника, дори и ако би бил всред много хора. Не бяхме далеч от Блекфрайърз Бридж, когато той извърна глава и посочи една самотна женска фигура, пробягваща по отсрещната страна на улицата. Веднага разбрах, че това бе фигурата, която търсехме.

Пресякохме пътя и тъкмо се приближавахме към нея, когато ми хрумна, че тя би била по-склонна да съчувствува на загубената девойка, ако ѝ заговорехме на някое тихо място, далеч от тълпата, където по-малко би била изложена на хорските погледи. Посъветвах спътника си да не я спираме още, а да я проследим. За това ме подтикваше и смътното желание да узная къде отива.

Той се съгласи и ние тръгнахме на известно разстояние от нея, като не я изгубвахме от погледа си, но и не се приближавахме много, тъй като тя често се озърташе назад. По едно време се спря и се заслуша в някаква минаваща музика. Тогава се спряхме и ние.

Марта продължи да върви по-нататък. Продължихме и ние. От начина, по който вървеше, беше ясно, че отива на определено място. Това, вървенето ѝ по шумните улици, както и, предполагам, тайнствеността да следиш някого ме накараха да се придържам към

първоначалното си намерение. Най-сетне тя сви в една мрачна, тъмна уличка, където нямаше нито шум, нито хора, и аз казах:

— Сега вече можем да я заговорим — след което усилихме стъпките си.

XLVII ГЛАВА

МАРТА

Сега бяхме в Уестминстър. От светлините и шума на широките улици Марта мина край Уестминстърското абатство. Вървеше така бързо, след като се освободи от двата потока минувачи, устремени към и от моста, че вече беше тръгнала по тясната крайбрежна уличка до Милбанк, когато успяхме да я настигнем. Тогава тя пресече пътя, навярно за да отбегне стъпките, които бе чула наблизко зад себе си, и без да се извъръща, продължи да върви дори още по-бързо.

Хвърлих поглед към реката през един мрачен свод, където няколко коли бяха разпрегнати за нощуване. Тази гледка сякаш прикова нозете ми. Докоснах с ръка спътника си, без да му продумам, след което и двамата я оставихме да пресече пътя и продължихме да я следваме от другата страна на улицата. Вървахме съвсем тихо под сянката на къщите, като се движехме близо до нея.

Както тогава, така и сега съществува една стара, разкъртена малка дървена постройка на края на тази мизерна уличка. Трябва да е някаква изоставена, негодна вече сграда, служила някога за убежище на лодките, които прекосяват реката. Намира се точно там, където уличката свършва и започва една пътека между редица къщички и реката. Щом стигна дотам и видя водата, тя спря, сякаш беше дошла на предназначението си.

Сетне тръгна бавно край самия бряг на реката, с вперен в нея поглед.

През целия път дотук предполагах, че се беше запътила за някоя къща. И дори хранех смътна надежда, че тази къща ще е свързана по някакъв начин с изгубената девойка. Но когато зърнах за миг реката през стария свод, инстинктивно разбрах, че тя няма да отиде по-далеч.

По онова време околността беше пуста и мрачна. Нямах нито кейове, нито къщи по тази тъжна улица близо до големия затвор. Един ленив мътен поток наслаяваше калта си край стените на затвора. Груба трева и избуяли бурени се влачеха по мочурливата околна площ. От

едната страна гниеха скелетите на злополучно започнати и никога недовършени къщи. От другата — земята беше покрита с ръждясали железни парни котли, прилични на чудовища, колела, скоби, тръби, пещи, весла, котви, спасителни пояси, перки на вятърни мелници и какви ли не други ръждясали предмети, насъбрани от някой търговец, търкалящи се в праха и затънали в калта под натиска на собствената си тежест, където сякаш напразно искаха да се скрият. Пукотът и блясъкът на няколко пещи по брега обезпокояваха нощния покой. Тинести дупки и пътеки, извиващи край куповете стари дъски, с полепнало по тях мръсно вещество, прилично на зеленикава коса, както и разпарцалените остатъци на миналогодишни обяви, предлагащи награда за удавени тела, се виждаха всред тинята до самата река. Носеше се слух, че наблизо се намира една от ямите, изкопана по време на голямата чума за заравяне на трупове, и сякаш от нея вееше някакъв смразяващ дух, поразяващ цялата околност. Човек добиваше впечатление, че това кошмарно място е добило този си вид от наслояванията на мръсната река.

Сякаш самата тя част от изхвърлената мръсотия, оставена да гние и се разтлява, девойката, която бяхме проследили, кривна по речния бряг и застана всред това нощно зрелище, самотна и неподвижна, загледана във водата.

В калта бяха разпръснати няколко лодки и варки,^[1] които ни помогнаха да се приближим до нея, без да бъдем забелязани. Тогава направих знак на мистър Пеготи да застане, където беше, и излязох от прикрилия ме мрак да я заговоря. Приближих разтреперан самотната ѝ фигура, тъй като този мрачен завършек на предварително решената ѝ разходка и начинът, по който беше застанала там, почти в зловещата сянка на железния мост, загледана в нагърчените образи на отразените в мощния поток светлини, ми навяваше страх и ужас.

Стори ми се, че говори сама на себе си. Загледана унесено във водата, тя беше смъкнала шала от раменете си и с нервни движения увиваше в него ръцете си, прилична по-скоро на сомнамбул, отколкото на буден човек. Във вида ѝ на обезумял човек имаше нещо, което никога не ще забравя и което ясно ми казваше, че тя ще потъне пред очите ми, ако не ѝ попреча. Хванах здраво ръката ѝ и казах:

— Марта!

Тя нададе изплашен вик и взе да се дърпа от мен с такава сила, че се съмнявам дали бих могъл да я задържа. Но една по-силна от моята ръка се сложи върху рамото ѝ и когато тя вдигна изплашените си очи, видя чия беше, направи само още едно усилие и падна между нас. Занесохме я настрани от водата на едно място, където имаше няколко сухи камъни, и тя остана да лежи там, като плачеше и стенеше. След малко седеше между камъните, хванала клетата си глава с две ръце.

— О, тази река! — извика горестно тя. — О, тази река!

— Полека, полека! — казах аз. — Успокойте се.

Но тя не престана да повтаря все същите думи.

— Знам, че тя е като мен! — възкликна Марта. — Знам, че ѝ принадлежа. Знам, че е естественият другар на такива като мен! Идва от полето, където някога е била чиста и безвредна — и сега криволичи през мрачните улички, измърсена и нещастна — и свършва пътя си, подобно на моя живот, във винаги неспокойното широко море — и аз чувствавам, че трябва да отида с нея!

Никога не бях чувал такова отчаяние, каквото звучеше в думите ѝ.

— Не мога да се отделя от нея. Не мога да я забравя. Тя ме преследва денем и нощем. Тя е едничкото нещо в света, което ми подхожда и на което подхождам и аз. О, тази ужасна река!

Стори ми се, че в безмълвния поглед, който спътникът ми ѝ бе хвърлил, можех да прочета историята на племенницата му, дори и да не знаех нищо за нея. Никога не бях виждал, нито в действителност, нито на картина, такава поразителна смесица от състрадание и ужас. Той трепереше, сякаш щеше да падне. А ръката му — докоснах я с моята, защото видът му ме изплаши — беше мъртвешки студена.

— Сега е като луда — прошепнах му аз. — След малко ще приказва иначе.

Не знам какво би ми отговорил, ако продумаше. Той направи някакво движение с уста и сякаш мислеше, че приказва, но само я посочи с протегнатата си ръка.

Тя отново избухна в плач, скрила глава между камъните, и лежеше пред нас като същински образ на унижението и падението. Като виждах, че не бихме могли да ѝ говорим, преди това състояние да отмине, аз го дръпнах, когато понечи да я вдигне, и застанахме мълчаливо отстрани, докато тя се поуспокои.

— Марта — казах тогава аз, като ѝ помогнах да стане. Тя сякаш искаше да се привдигне, с намерение да си върви, обаче беше много слаба и се облегна на една лодка. — Знаете ли кой е този човек с мен?

— Да — отвърна със слаб глас тя.

— Знаете ли, че тази вечер дълго ви следихме?

Тя поклати глава. Не поглеждаше нито него, нито мен, като продължаваше да стои в смирената си поза, хванала в една ръка бонето и шала си, без да съзнава, че са в ръката ѝ, и притиснала другата до челото си.

— Достатъчно ли се успокоихте, за да поговорим по въпроса, който така много ви интересуваше — дано бог не забрави това! — през онази шеговита нощ?

Стенанията ѝ отново избухнаха и тя промърмори нещо, благодарейки ми, че тогава не я бях изпъдил.

— Не искам нищо да говоря за себе си — каза тя след малко. — Аз съм лоша, загубена. Нямам никаква надежда. Но кажете му, господине — продължи тя, като се сви настрани от мистър Пеготи, — ако не сте настроен зле към мен, че не аз съм причина за нещастieto му.

— Никой не е мислил това за вас — горещо ѝ възразих аз.

— Ако не се лъжа — продължи тя с глух глас, — вие бяхте в кухнята, когато тя се смили и не се отдръпна от мен, както всички други, и така много ми помогна! Кажете, господине, нали и вие бяхте там?

— Да, бях — отвърнах аз.

— Отдавна бих се хвърлила във водата, ако по някакъв начин нещастieto ѝ тежеше на съвестта ми — каза тя, като отправи изпълнен с ужас поглед към реката. — Ако имах някакъв дял в него, нямаше да преживея дори една нощ!

— Причината на бягството ѝ е много добре известна — казах аз. — Ние вярваме — сигурни сме, че вие сте невинна за бедата ѝ.

— Ако имах по-добро сърце, и за нея щеше да бъде по-добре! — възкликна отчаяно девойката. — Тя беше тъй великодушна към мен! Всяка нейна дума към мен е била ласкава и справедлива. И тогава бих ли се опитала да я направя подобна на себе си, когато самата аз много добре знам каква съм? Когато загубих всичко, което прави живота скъп, най-горчивата ми мисъл беше, че завинаги се разделям с нея.

Сложил едната си ръка на страничната гредка на една ладия и свел надолу очи, мистър Пеготи опря другата ръка на лицето си.

— И когато преди онази снеговита вечер научих от един наш земляк какво се е случило, най-мъчителната ми мисъл беше, че хората ще си спомнят за едновременното й приятелство с мен и ще кажат, че аз съм я покварила! — проплака Марта. — А бог ми е свидетел, че бих умряла, стига да можех да й върна доброто име!

Отдавна отвикнала да се владее, тя се отдаде на пронизващата я мъка и на горчивите си угризения.

— Да умра, това не би значело нищо — какво да кажа, — бих живяла! — провикна се тя. — Бих живяла, докато грохна на улицата, да се скитам бездомна, отбягвана, в мрака — да виждам как зората се пуква над призрачните очертания на къщите и да си спомням как същото слънце е греело едно време в стаята ми и ме е събуждало! Бих сторила и това, стига да можех да я спася!

Като се отпусна върху камъните, тя взе от тях в двете си ръце и ги стисна, сякаш искаше да ги стрие. Непрестанно правеше някакви движения: ту вцепеняваше ръцете си, ту ги извиваше пред лицето си, като че ли искаше да махне от погледа си и малкото околна светлина, ту отпускате надолу глава, натежала сякаш от непоносими спомени.

— Какво трябва да правя! — каза тя, борейки се с отчаянието си. — Как мога да продължавам да живея, такава каквато съм — проклетие за самата себе си и жив позор за всеки, до когото се приближа! — Внезапно тя се обърна към мистър Пеготи: — Смажете ме, убийте ме! Когато тя беше ваша гордост, вие смятахте, че ще й навредя, дори и ако само я докоснех на улицата. Не се оплаквам. Не казвам, че сега двете сме еднакви. Знам, че не можете да вярвате на нито една моя дума — пък и защо ли бихте ми вярвали? Даже и сега бихте почувствували срам, ако двете разменим дори една думичка. Знам, че помежду ни има голяма пропаст. Искam само да кажа, че колкото и паднала и клета да съм, аз съм й благодарна от цялата си душа и я обичам. О, не мислете, че съм изхабила способността си да обичам! Изхвърлете ме, както ме е изхвърлил и светът. Убийте ме заради това, което съм, и затуй, че съм я познавала, но не мислете това за мен!

Мистър Пеготи я гледаше тревожно, докато тя се молеше така, и когато млъкна, той я вдигна кротко.

— Марта — обърна се той към нея, — да ме пази бог да те съдя. Най-малко аз трябва да правя това, мое момиче! Ти не знаеш колко много съм се изменил. — Той млъкна за малко, след което продължи: — Ти не знаеш какво искаме да ти кажем с този господин. Не ти е известно какво ни предстои. Слушай сега!

Думите му ѝ оказаха удивително въздействие. Тя застана свита пред него, сякаш се страхуваше да срещне погледа му. Раздиращата я мъка бе стихнала и занемяла.

— Ако си чула за какво разговаряхме с мастър Дейви през онази снеговита вечер, знаеш къде съм ходил — къде ли не — да търся своята скъпа племенница. Своята скъпа племенница — повтори той. — Тъй като сега тя ми е също тъй скъпа, Марта, както и преди.

Тя закри лицето си, но остана безмълвна.

— Чувал съм я да казва — продължи той, — че още от ранни години си останала без баща и без майка и без да има някой грубоват моряк да се грижи бащински за теб. Разбираш, нали, че ако имаше такъв защитник и приятел, ти щеше да се привържеш към него. И разбираш защо племенницата ми беше като същинска дъщеря.

Тъй като тя трепереше, той взе от земята шала ѝ и я загърна грижливо с него.

— И затова съм уверен, че стига да ме види отново, тя ще отиде с мен и накрай света. Но знам и това, че би отишла накрай света само да не ме срещне. Защото макар да няма основание да се съмнява в любовта ми, не, тя не се съмнява, не се съмнява — повтори той, уверен в истинността на думите си, — срамът е застанал помежду ни и ни разделя.

Във всяка дума на простата му, но внушителна реч се четеше ново доказателство, че е обсъдил този въпрос от всички страни.

— И двамата с мастър Дейви предполагахме — продължи той, — че някой ден тя навярно ще отпрати самотните си стъпки към Лондон. Ние всички сме убедени, че ти нямаш никаква вина в сполетялата я злочестина. Казваш ни, че е била мила, любезна и добра с теб. Да я благослови бог, аз си знам, че е такава! И съм знаел, че винаги ще бъде такава към всички! Ти си ѝ признателна и я обичаш. Помогни да я намерим и дано бог те възнагради!

Тя му хвърли бърз поглед за първи път и, изглежда, повярва на думите му.

— Ще имате ли вяра в мен? — запита тя с нисък, учуден глас.

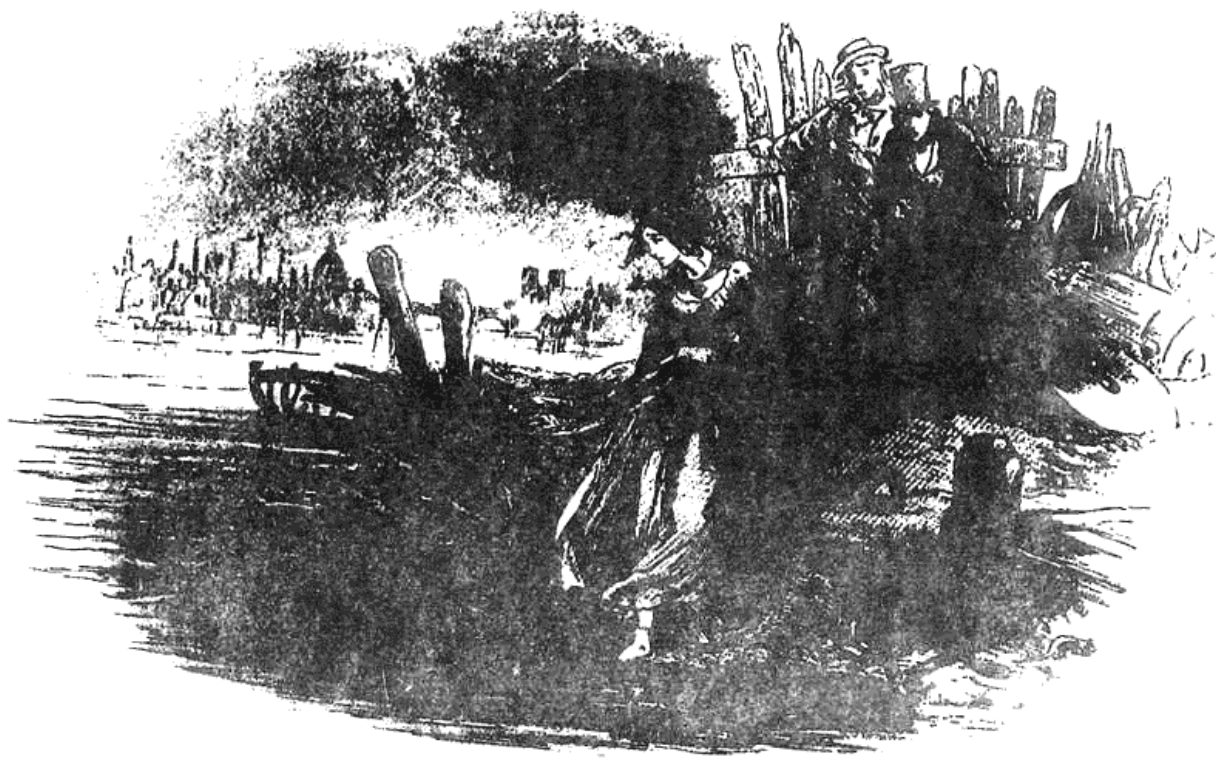
— Напълно! — отвърна мистър Пеготи.

— Искате да ѝ говоря, ако някога я намеря; да я подслоня, ако имам и за себе си покрив; и после, без да ѝ казвам, да я доведа при вас, така ли? — запита забързано тя.

И двамата отговорихме едновременно:

— Да!

Тя вдигна очи и тържествено заяви, че вярно и с жар ще отдаде силите си за тази цел. Че докато съществува и най-малката надежда, няма нито за миг да се отклони от нея, нито пък ще я изостави. И ако не изпълни този благороден свой дълг, нека я обхване по-черно отчаяние, ако това е възможно, от онова, което бе изпитала днес на речния бряг, и нека всяко благоволение — божие и човешко, да ѝ бъде завинаги отказано.

Реката

Тя говореше шепнешком, като се обръщаше не към нас, а към нощното небе. Сетне застана безмълвна, загледана в мрачната вода.

Тогавя решихме, че е разумно да ѝ разкажем всичко, каквото знаехме, и аз ѝ го обясних най-подробно. Тя слушаше с дълбоко

внимание и с лице, което често се изменяше, но в което се четеше една и съща неизменна цел. Понякога очите ѝ се пълнеха със сълзи, които обаче тя възпираше.

Когато свърших, тя ме запита как ще можем да влизаме във връзка, ако възникне случай за това. Под една мътна улична лампа ѝ написах два адреса върху лист от бележника си, който откъснах и ѝ подадох и който тя скри в пазвата си. Запитах я къде живее. След като помълча малко, тя отговори, че не се задържа дълго на едно място. По-добре било да не зная.

Мистър Пеготи ми пошепна нещо, което и на мене беше хрумнало и аз извадих кесията си. Обаче не можах да я убедя да приеме никакви пари, нито пък успях да изтръгна от нея обещание да стори това друг път. Обясних ѝ, че за човек в неговото положение мистър Пеготи не може да се нарече беден. Освен това казах ѝ, че не можем да я оставим да харчи от собствените си средства, докато е заета да търси Емилия. Но тя остана непреклонна. Тук неговото влияние беше също така безсилно, както и моето. Тя му поблагодари, но беше неумолима.

— Може би ще си намеря някаква работа — каза тя. — Ще се опитам.

— Поне приемете известна помощ, докато се заловите с нещо — отвърнах аз.

— Не мога да направя това, което обещах, за пари — настоя тя. — Дори и да гладувам, пак не бих взела нищо. Да ми дадете пари, това значи да ми отнемете доверието си, да ме лишите от целта, към която ме насочихте, да ме лишите от едничкото нещо, което може да ме спаси от реката.

— В името на най-големия съдник — казах аз, — пред когото и вие, и всички ние ще застанем в страшния час, махнете от себе си тази ужасна мисъл. Всеки от нас би могъл да направи нещо добро, ако пожелае.

Тя се тресеше и устните ѝ трепереха, когато отговори с още по-бледно лице:

— Може би ви е било писано да спасите едно клето създание, за да може то да се разкае. Боя се да мисля това — то ми се струва прекалено смело. Ако излезе нещо добро от мен, може би ще захвана да се надявам, тъй като досега делата ми са носили само злини. С това,

което ми възлагате, аз получавам доверие за първи път от дълги години насам. Нищо повече не знам и нищо повече не казвам.

Тя отново потисна сълзите, които закапаха от очите ѝ. И като докосна с треперещата си ръка мистър Пеготи, сякаш той беше самото възплъщение на добродетелта, тръгна по пустия път. Изглежда, че дълго време бе лежала болна. Когато стоеше наблизо до мен и имах по-голяма възможност да я наблюдавам, забелязах, че е изпита и изтощена и че хлътналите ѝ очи свидетелствуват за мъки и лишения.

Тъй като пътят ни беше в същата посока, вървахме известно време след нея, докато отново стигнахме осветените и шумни улици. Имах дълбока вяра в обещанието ѝ и затова намекнах на мистър Пеготи, че би било проява на съмнение от наша страна, ако продължаваме да я следим. Тъй като и той беше на същото мнение и напълно разчиташе на нея, ние я оставихме да върви по пътя си и поехме нашия, който водеше към Хайгит. Извървахме заедно доста голяма част от пътя и когато се разделихме с пожелание да успеем с това ново начинание, той беше изпълнен със състрадание, което никак не ми беше трудно да си обясня.

Беше вече полунощ, когато стигнах къщи. Бях дошъл до портата ни и се бях спрял, заслушан в ударите на часовника на катедралата „Сейнт Пол“, чийто дълбок звук стори ми се, че различавам между биенето на другите часовници, когато с учудване видях вратата на лелината къщичка отворена. Слабата светлина от преддверието светеше през пътя.

Помислих си, че леля е отново обхваната от стария си страх и навярно сега наблюдава въображаем пожар в далечината. Тръгнах да ѝ се обадя и за най-голямо мое удивление видях един човек да стои в малката ѝ градинка.

В ръцете си държеше чаша и бутилка и пиеше. Спрях се изведнъж между гъстия храсталак вън, тъй като луната бе изгряла, макар и замъглена, и тогава познах човека, когото едно време бях сметнал за халюцинация на мистър Дик и когото веднъж бях срещнал с леля на улицата.

Той не само пиеше, но и ядеше, като вършеше това с голяма охота. Правеше впечатление, че наблюдава къщичката с любопитство, сякаш я вижда за първи път. След като се наведе да остави бутилката на

земята, той вдигна очи към прозорците и се огледа. Направи това скритом и нетърпеливо, като че ли бързаше да се махне.

За миг светлината в преддверието се затъмни и леля ми се показа. Беше възбудена и сложи някакви пари в ръката му. Познах, че направи това, по звъntenето им.

— За какво ми са само толкова? — запита той.

— Не мога да отделя повече — отвърна леля.

— Тогава няма да си отида — каза той. — Ето! Можеш да си ги вземеш обратно.

— Лоши човече — отвърна леля развълнувана, — как можеш да злоупотребяваш така с мен? Но защо ли питам? Правиш го, защото знаеш колко съм слаба! Какво трябва да сторя, за да се отърва от тези посещения и да те оставя на собствената ти съдба?

— Е, и защо не ме оставиш на собствената ми съдба? — каза той.

— Ти ме питаш за това! — отвърна леля. — Как имаш сърце да говориш така!

Той стоеше намусен и подрънкваше с парите, клатейки глава, докато най-после каза:

— Това ли е всичко, което възнамеряваш да ми дадеш?

— Това е всичко, което мога да ти дам — каза леля. — Ти знаеш, че претърпях загуби и сега съм по-бедна от по-рано. Казвала съм ти го. След като вече си взел парите, защо ми причиняваш болка, като ме караш да те гледам и да виждам на какво си заприличал?

— Вярно, доста съм раздърпан, ако това искаш да кажеш — рече той. — Водя бухалски живот.

— Ти ми отне голяма част от онова, което някога имах — каза леля. — Затвори сърцето ми срещу целия свят в продължение на дълги години. Отнесе се към мен измамнически, неблагодарно и жестоко. Махни се и се покаяй! Не прибавяй нови рани към многото, които си ми нанесъл!

— Да, всичко туй е чудесно! Е, добре, засега, изглежда, че ще трябва да се задоволя само с толкова.

Пряко волята си, той изглеждаше сконфузен от лелините сълзи на възмущение и се измъкна приведен от градината. Като пристъпих бързо напред, сякаш току-що бях дошъл, влязох тъкмо когато той излизаше от портичката. Когато се разминавахме, и двамата се изгледахме вторачено и недружелюбно.

— Лельо — казах забързано аз, — този човек отново те тревожи! Нека да поговоря с него. Кой е той?

— Дете — отвърна леля, като взе ръката ми, — влез вътре и не ми приказвай в продължение на десет минути.

Седнахме в малката ѝ гостна. Леля се оттегли зад старото зелено параванче, което беше завинтено на облегалото на един стол, и отвреме-навреме бършеше очите си. Сетне дойде и седна до мен.

— Трот — каза тя спокойно, — това е съпругът ми.

— Твоят съпруг ли, лельо? Мислех, че е умрял!

— За мен наистина е умрял, обаче е жив — отвърна леля.

Седях в безмълвно учудване.

— Бетси Тротууд не изглежда подходящ обект за нежни чувства — забеляза спокойно леля, — обаче, Трот, беше време, когато тя напълно вярваше на този човек. Когато истински го обичаше. Когато не съществуваше доказателство за предаността и любовта ѝ, което не би му дала. Той ѝ се отплати, като я разори и едва не разби сърцето ѝ. И тогава тя веднъж завинаги изкопа гроб за всички чувства, зарови ги там и изравни пръстта отгоре им.

— Мила ми, добра лельо!

— Постъпих с него великодушно — продължи леля, като сложи по обичая си ръката си върху моята. — Да, сега мога да кажа, че постъпих великодушно. Той се бе държал така жестоко с мен, че можех да получа развода си при много благоприятни за мен условия, обаче не го направих. Той скоро пропиля всичко, което му дадох, затъна все по-ниско и по-ниско, ожени се за друга, стана авантюрист, картоиграч и измамник. А сам виждаш сега какъв е. Но когато се омъжих за него, той беше красив човек — каза леля с глас, в който звучеше старата ѝ гордост и възхищение. — И тогава вярвах — глупачка такава, — че е самият образ на почтеността!

Тя стисна ръката ми и поклати глава.

— Сега той не представлява нищо за мен Трот, абсолютно нищо. Но вместо да го оставя да понесе наказанието за долните си постъпки (което неминуемо би станало, ако се скита из тези места), аз му давам повече пари, отколкото мога да си позволя, когато от време на време се появява само за да го махна от себе си. Бях глупачка, когато се омъжих за него, а и сега съм такава, защото в името на старите си илюзии не

оставям тази сянка от миналото ми да получи заслуженото си. Да, Трот, тогава аз наистина го обичах.

Леля изостави този въпрос с тежка въздишка и поглади роклята си.

— Ето, драги мой — продължи тя. — Сега ти знаеш началото, средата и края на тази история. Вече няма да пророним ни дума по този въпрос, нито пък, разбира се, ще говориш за него на когото и да било. Това е моето минало и ние ще го запазим за себе си, Трот.

---

[1] В оригинала barges (шлеп). Бел.Alegria ↑

XLVIII ГЛАВА

СЕМЕЙНИЯТ НИ ЖИВОТ^[1]

Работех усърдно над книгата си, без да оставя това да пречи на репортерските ми занимания. Тя излезе от печат и има голям успех. Не бях смаян от похвалите, които звучаха в ушите ми, макар и да не бях безчувствен към тях, обаче нямах такова високо мнение за произведението си, както другите хора. Наблюденията ми върху човешката природа винаги са ми показвали, че когато някой има основание да вярва в себе си, не парадирва с това пред другите, за да вярват и те в него. Поради тази причина се отнесох скромно към успеха си и колкото повече похвали получавах, толкова повече се стараех да ги заслужа.

Целта ми не е да излагам в това повествование историята на белетристичните си произведения, макар и да разказвам историята на живота си. Нека те сами говорят за себе си. Ако ги споменавам мимоходом, върша това само защото представляват част от разказа ми.

Тъй като вече имах основание да вярвам, че природата и обстоятелствата са ме направили писател, аз се отдадох с вяра на своето призвание. Без тази увереност бих го изоставил и бих вложил енергията си другаде.

Като писател и вестникарски дописник имах такъв успех, че когато се прибави и тази нова сполука, реших, че е разумно да се отърва от скучните дебати. Така че в една весела за мен вечер записах за последен път досадната музика на парламентарните прения и никога оттогава не съм се вслушвал в нея, макар и понякога да долавям стария ѝ неизменен напев във вестниците.

Предполагам, че се бе изминало година и половина от женитбата ми. След няколко несполучливи опита за водене на домакинството изоставихме тази работа като напълно безуспешна. Къщата сама се поддържаше, а ние поддържахме един слуга. Главната длъжност на

това наемно лице беше да се кара с готвачката, в което той беше същински Уитингтън, обаче без котката му, както и без всякаква вероятност да стане кмет.^[2]

Както ми изглеждаше, той живееше под непрестанна градушка от капаци на тенджери. Цялото му съществуване представляваше битка. Той имаше обичай да вика за помощ при най-неподходящи случаи — когато например имахме гости на вечеря или когато се събирахме с приятели след ядене — и тогава се изтъркулваше от кухнята, а подир него хвърчаха всякакви съдове. Искяхме да се отървем от него, обаче той беше много привързан към нас и не желаше да се махне. Беше плачливо момче и когато се правеше намек за възможността да се разделим, така се разплакваше, че се чувствувахме длъжни да го задържим. Нямаше майка, нито пък можах да открия какъвто и да било негов роднина освен една сестра, която забягна за Америка в момента, когато я отървахме от него. Така той остана на нашите ръце като ужасен храненик. Имаше много ясна представа за злочестото си положение и непрестанно триеше очи с ръкава на жакета си или пък си бършеше носа със самото тъгълче на малка носна кърпичка, която никога не изваждаше напълно от джоба си и винаги икономисваше.

Този клет слуга, нает в лош час за сумата от шест лири годишно, беше за мен непрестанен източник на безпокойства. Наблюдавах го как расте — а той растеше като бобено стъбло — с мъчителното очакване на времето, когато ще захване да се бръсне; представях си дори и дните, когато косата му ще окапе или посивее. И като отправях поглед напред в бъдещето, имах обичай да си мисля какво неудобство би бил той, когато остарее.

Не можех да си представя никакъв друг начин да се избавя от тревогите, които ми създаваше. Той открадна Дориния часовник, който подобно на всяка наша вещ нямаше свое определено място. След като го преобърна в пари, изразходва получената сума (бидейки момче със слабо въображение), като непрестанно се возеше, седнал на покрива на дилижанса, между Лондон и Ъксбридж. Най-после го хванаха, доколкото си спомням, на петнадесетия му тур и намериха в него четири шилинга и шест пенса, както и една второразредна флейта, на която не можеше да свири.

Тази изненада и нейните последици биха ми били много помалко неприятни, ако не се беше разкажал. Но той действително изпитваше истински угризения, при това по твърде особен начин — като признаваше греховете си не изцяло, а на части. Така например в деня, когато бях длъжен да се явя в съда против него, той направи известни разкрития относно една кошница в зимника ни, за която ние си въобразявахме, че е пълна с бутилки вино, но в която се оказаха само празни шишета и тапи. Решихме, че вече е облекчил съвестта си и е казал най-лошото, което знаеше за готвачката, обаче един или два дни след това съвестта му отново го замъчи и той ни откри, че тя имала едно малко момиче, което всяка сутрин изнасяло от хляба ни, както и обстоятелството, че той бил длъжен да поддържа млекаря ни с въглища. След още два-три дни бях уведомен от властите, че дал сведения за наличността на говежди бутове между кухненските кърпи в килера. Малко подир това насочи разкритията си в друго направление, като призна, че е знаел за известни разбойнически намерения спрямо къщата ни от страна на келнера на близката гостилница, който веднага беше заловен. Аз така се засрах, като разбрах каква жертва съм бил, че бих му дал колкото пари би пожелал само за да мълчи, или пък бих предложил подкуп, стига да го оставят да избяга. Работата се утежняваше от обстоятелството, че той ни най-малко не подозираше това, като смяташе, че ми прави услуга с всяко ново разкритие.

Най-после самият аз взех да бягам, когато видех някой полицейски чиновник да се приближава с ново известие, и живеех скрито, докато го разследвах и осъдиха на затвор. Но дори и тогава той не се успокои и непрестанно ни пишеше писма. Имаше такова желание да се види с Дора, преди да го отведат другаде, че тя отиде да го посети и припадна, когато го намери зад железните решетки. Накъсо казано, не се успокоих, докато не го изпратиха там, където го въдворяваха на местожителство и където научих, че впоследствие станал овчар.

Всичко това ме накара сериозно да се замисля и да видя нашите грешки в нова светлина. Не можах да не споделя това с Дора, въпреки нежността си към нея.

— Любов моя — казах ѝ една вечер, — много ми е мъчително, като си помисля, че нашата липса на системност и уредност засяга не

само нас (на което вече сме свикнали), но и други хора.

— Ти мълча доста време, а ето че сега ще се разсърдиш! — каза Дора.

— Нищо подобно, скъпа моя! Нека ти обясня какво искам да кажа.

— Но аз не желая да го зная — отвърна тя.

— Обаче аз го желая, любов моя. Сложи Джип долу.

Дора си доближи носа до моя и каза:

— Бох! — за да отклони сериозните ми намерения.

Но като не успя да стори това, му заповяда да отиде в пагодата си и седна, загледана в мен, със скръстени ръце и с най-безпомощен израз на лицето.

— Работата е там, скъпа моя — започнах аз, — че у нас сякаш има някаква зараза. Всеки, който е наоколо, я прихваща.

Щях да продължавам да се изразявам по този картинен начин, ако Дориното лице не ми беше дало да разбера, че тя се чуди дали се готвя да предложи някоя нова ваксинация, или пък някое друго лекарство за нашето нездравословно състояние. Така че трябваше да спра и да ѝ обясня работата по-просто.

— Миличка, като не привикваме да бъдем по-грижливи, ние не само губим пари и спокойствие и си хабим понякога нервите, но си навличаме и отговорност, като разваляме всеки, който дойде на служба при нас или пък има някакво вземане-даване с къщата ни. Започвам да се боя, че грешката не трябва да се търси само на едно място и че тези хора все се оказват лоши, защото и ние не сме съвсем както трябва.

— Ах, какво обвинение! — възкликна Дора, като отвори широко очи. — Значи ти казваш, че си ме виждал да крада златни часовници, така ли!

— Скъпа моя — възпротивих се аз, — не приказвай такива безсмислици! Кой е направил и най-малкия намек за златни часовници?

— Ти — отвърна Дора. — Много добре знаеш, че ти го направи. Каза, че не съм жена на място и ме сравни с него.

— С кого? — запитах я аз.

— Със слугата — проплака Дора. — Ах ти, жесток човек, да сравняваш милата си жена с един затворен слуга! Защо не ми каза мнението си, преди да се оженим? Защо не ми призна, безсърдечно

същество, че ме мислиш за нещо по-лошо от един затворен слуга? О, какво лошо мнение имаш за мен! О, боже мой!

— Дора, любов моя — отвърнах аз, като кротко се опитвах да отмахна кърпичката, която тя притискаше върху очите си, — това е не само смешно от твоя страна, но и съвсем погрешно. Най-напред то не е вярно.

— Винаги си казвал за него, че е лъжец — простена Дора. — А сега казваш същото и за мен! О, какво ще правя! Какво ще правя!

— Мило ми момиченце — отвърнах аз, — моля те да бъдеш разумна и да чуеш какво съм казал и какво казвам. Скъпа ми Дора, ако не се научим да изпълняваме дълга си към тези, които вземаме на работа, и те никога не ще се научат да изпълняват дълга си спрямо нас. Боя се, че създаваме на тези хора възможност да постъпват зле, както никога не би трябвало да допускаме. Дори и ако сме небрежни в работите си по собствено желание — което не е така, — дори и ако то ни прави удоволствие и ако ни е приятно да го вършим — което също не е така, — убеден съм, че нямаме право да постъпваме по този начин. Ние просто разваляме хората. Дължни сме да мислим за това. Аз не мога да не го имам предвид, Дора. Тази мисъл не ме напуска и понякога много ме тревожи. Ето, миличка, това е всичко. Ела сега. Не бъди глупавичка!

Дора дълго не ми позволяваше да махна кърпичката. Хълцаше зад нея, като казваше, че ако се тревожа, защо тогава съм се оженил. Защо не съм ѝ казал дори в деня преди сватбата, че съм знаел колко ще се тревожа и че предпочитам да не се женим? Ако не мога да я търпя, защо не я изпратя при лелите ѝ в Пътни или пък при Джулия Милс в Индия? Джулия с радост ще я приеме и никога не ще я оприличава на един слуга затворник. Джулия никога не я е наричала с подобно име. Накъсо казано, Дора беше толкова развълнувана и така много развълнува и мен с това свое състояние, че почувствувах колко е безполезно да продължавам този разговор, макар и да говорех съвсем кротко, и реших да предприема нещо друго.

Но какво трябваше да предприема? Да се заема с развитието ѝ ли? Това звучеше красиво и обещаващо и реших веднага да пристъпя към действие.

В резултат на това свое решение, когато Дора се държеше много детински и аз не исках да разваля настроението ѝ, стараех се въпреки

това да се държа сериозно — и разстройвах както нея, така и себе си. Приказвах ѝ за нещата, които ме занимаваха, и ѝ четях Шекспир, с което я изморявах до последна степен. Приучих се да ѝ подхвърлям мимоходом разни полезни сведения или разумни мисли, но тя бягаше от тях като от пистолетни изстрели. Колкото и уж случайно и естествено да се стараех да обработя ума на малката си женица, не можех да не забележа, че тя инстинктивно долавяше намеренията ми и ставаше жертва на какви ли не страхове.

Особено Шекспир тя считаше за ужасен човек. Формирането на ума ѝ напредваше много бавно.

Въвлякох и Тредълс в това начинание, без той да подозира. Когато идваше да ни види, просто го подлагах на обстрелване, за да може Дора да се поучи от втора ръка. Количеството практическа мъдрост, с която обсипвах по този начин Тредълс, беше огромно и от най-високо качество. Но не оказваше никакво друго въздействие на Дора, само потискаше духа ѝ и я караше да се бои, че следния път може би ще дойде нейният ред. Видях, че съм се превърнал в учител, капан, примка. Все едно че бях паяк, а Дора — муха, и непрестанно я дебнех от дупката си за нейно най-голямо безпокойство.

И все пак, като хвърлях поглед напред през този междинен стадий, когато вече ще съм „оформил ума ѝ“ дотолкова, че да ме задоволи, постоянствах в същото направление в продължение на месеци. Когато обаче най-после открих, че добрите ми намерения стърчат от мен като бодли на таралеж и въпреки това нищо не съм постигнал, започнах да си мисля, че може би Дориният ум е бил формиран и обработен още преди да съм се заел с него.

Когато поразмислих, това ми се видя толкова вероятно, че изоставих плана си, който на думи беше много по-обещаващ, отколкото на дело. Реших отсега нататък да приемам моята детесъпруга такава, каквата си беше, и да не се опитвам да я променям. Бях се изморил от усилието да бъда мъдър и благоразумен, и да виждам любимата си потисната и напласена. Поради това ѝ купих едни хубави обеци и един гердан за Джип и се прибрах вечерта вкъщи с намерение да бъда приятен.

Дора много се зарадва на тези малки подаръци и ме целуна весело, обаче помежду ни бе легнала сянка, макар и лека, и реших, че в никакъв случай не трябва да бъде така. Ако някъде трябва да

съществува сянка, в бъдеще ще трябва да я държа само в собствената си душа.

Седнах на дивана до жена си, сложих обещите на ушите ѝ и ѝ изказах опасението си, че напоследък не сме били така мили един спрямо друг както преди и че вината е моя. Чувствувах това най-искрено и действително беше така.

— Истината е, мила ми Дора — казах аз, — че се опитвах да бъда мъдър.

— И да направиш и мен мъдра, така ли? Нали това искаше да постигнеш, Доди? — запита Дора свенливо.

Кимнах утвърдително на мило вдигнатите веждички и целунах разтворените устни.

— Това е съвсем безполезно — каза Дора и поклати глава, докато обещите започнаха да звънтят. — Ти знаеш какво представлявам и как те помолих да ме наричаш в началото. Ако не можеш да направиш това, боя се, че никога не ще успея да ти се понаравя. Не си ли мислиш понякога, че би било по-добре, ако...

— Какво, мила моя? — запитах я аз, тъй като тя не направи усилие да продължи.

— Нищо! — каза Дора.

— Нищо? — повторих аз.

Тя обви с ръце шията ми, засмя се, нарече ме с любимото си име — гъска, и скри лицето си на рамото ми между толкова много къдрици, че беше наистина трудно да ги отмахна и да го видя.

— Питаш дали не мисля, че би било по-добре, ако не се бях заел да оформям ума на малката си женица, така ли? — казах аз, като се засмях сам на себе си. — Този ли беше въпросът ти? Да, аз действително мисля така.

— Значи това си се опитвал да правиш? — извика Дора. — Ах ти, ужасно момче!

— Но никога вече няма да го повтарям — казах аз. — Тъй като обичам малката си женица такава, каквата е.

— Наистина ли? — запита Дора, като се приближи по-близо до мен.

— Защо ще искам да променям нещо, което ми е тъй ценно от толкова време насам? Скъпа ми Дора, ти си най-привлекателна, когато

показваш истинската си природа. Вече няма да правим разни надутни опити, а ще се върнем към стария си живот и ще бъдем щастливи.

— И ще бъдем щастливи! — повтори Дора. — Да! По цял ден! И няма да се сърдиш, ако понякога работите не вървят както трябва, нали?

— Няма, няма — заявих аз. — Ще вършим това, което е по силите ни.

— И вече няма да ме укоряваш, че правим и другите хора лоши, нали? — замоли се Дора. — Това е тъй неприятно!

— Не, не — казах аз.

— По-добре е да бъда глупава, отколкото разтревожена, нали? — каза Дора.

— По-добре е да си естествената Дора, отколкото каквото и да било друго.

— О, Доди, наистина ли си убеден в това?

Тя поклати глава, обърна радостните си светнали очи към мен, целуна ме, изсмя се звънко и побягна да сложи новия гердан на Джип.

Така завърши първият ми опит да променя Дора. Когато го правех, бях нещастен. Не можех да понасям да упражнявам самичък мъдростта си. Не можех да съчетая това с предишната ѝ молба да я считам за дете-съпруга. Реших, че трябва сам да се заема да оправя неуредиците ни, но да върша това незабелязано. Предвиждах обаче, че и с най-големите си усилия ще постигна много малко или пък ще трябва отново да се превърна в паяк, който дебне жертвата си.

И сянката, за която споменах и която не трябваше да стои повече помежду ни, остана да се таи само в моите гърди.

Животът ми се просмукваше от старото тягостно чувство. Промяната в него бе тази, че сега то беше още по-дълбоко. Но си оставаше все така мъгляво както по-рано и ме обхващаше като тъжна музика, прозвучала неясно в нощта. Обичах предано жена си и бях щастлив, но щастието, което някога смътно желях, не беше щастието, на което се радвах, и винаги имаше нещо, което ми липсваше.

За да изпълня обещанието, което дадох сам на себе си — да разкрия напълно сърцето си в този разказ, отново се вирам в него и изнасям на показ тайните му. Това, което ми липсваше, беше осъществяването на юношеските ми блянове. Бе невъзможно те да се сбъднат някога. Както всички хора, открих това с болка. Но знаех, че за

мен щеше да бъде много по-добре, ако жена ми би могла повече да ми помага и ако споделяше мислите, за които нямах другар. А това би могло да се осъществи.

От една страна, долавях, че това, което чувствавам, е общо и неизбежно; от друга ми се струваше, че то засяга само мен и би могло да бъде различно. Люшках се между тези две непримирими заключения, без да имам ясно съзнание за несъвместимостта им едно с друго. Когато си мислех за въздушните юношески мечти, които никога не могат да се сбъднат, аз отправях взор към времето, предшестващо възмъжаването ми, което вече бях надживял. Сетне мислите ми литваха към блажените дни с Агнеса в скъпата стара къща и те се възправяха пред мен като видения, които може би щяха да станат действителност в един друг свят, но никога нямаше да се осъществят тук.

Понякога си мислех: какво би се случило, ако Дора и аз никога не се бяхме срещали? Но тя беше така свързана със съществуването ми, че тази най-празна от всички мои мисли бързо изчезваше, сякаш литваше на прозрачни крила.

Не преставах да обичам Дора. Това, което описвам, дремеше, събуждаше се едва-едва и отново заспиваше в най-скритите гънки на съзнанието ми. Външно не се проявяваше нито в делата, нито в думите ми. Понасях товара на всичките ни дребни грижи, както и на всичките ни планове. Дора държеше вечер перата ми, като с това и двамата считахме, че всеки изпълнява своя дял. Тя действително ме обичаше и се гордееше с мен. И когато Агнеса й каза в едно от писмата си с каква гордост и интерес старите ми приятели следят растящата ми слава и как сякаш чуват гласа ми, когато четат книгите ми, Дора прочете това с радостни сълзи в светналите си очи и каза, че аз съм нейното скъпо, умно, знаменито момче.

„Първият погрешен порив на необузданото ми сърце.“ По това време тези думи на мисис Стронг постоянно звучаха в ума ми. Често пъти нощем се събуждах с тях и дори си спомням, че в сънищата си ги виждах написани по стените на къщите. Защото сега знаех, че и моето собствено сърце беше необуздано, когато срещнах Дора за първи път, и че ако не беше така, след женитбата ни никога нямаше да изпитам смътното тревожно чувство, което се таеше в гърдите ми.

„Нищо не може да бъде по-печално за един брак от несъответствието в целите и намеренията.“ Много добре си спомнях и тези думи. Бях се опитал да приспособя Дора към себе си, но не успях. Оставаше ми аз да се приспособя към нея, да споделям с нея каквото можех и да се чувствавам щастлив; да нося на плещите си, каквото беше необходимо, и пак да се чувствавам щастлив. Размишлявах и виждах, че по този начин трябваше да обуздавам сърцето си. Това направи втората ми година след женитбата много по-щастлива от първата. И най-хубавото беше, че така Дора сияеше от щастие.

Но през тази година Дориното здраве взе да отслабва. Бях се надявал, че ръце, по-нежни от моите, биха укрепнали характера ѝ и че една бебешка усмивка до гърдите ѝ може би ще превърне моята детесъпруга в жена. Но това не можа да се осъществи. Духът запърха за миг с криле на прага на мъничкия си затвор и несъзнаващ оковите си, литна нагоре.

— Когато отново захвана да тичам както по-рано, леля — каза веднъж Дора, — ще науча Джип да се надбягва. Взел е да става много бавен и ленив.

— Подозирам, че работата е по-сериозна от обикновен мързел — каза леля, която кротко работеше нещо край нея. — От възрастта е, миличка.

— Мислиш ли, че е стар? — запита Дора удивена. — Колко чудно ми изглежда, че Джип може да е стар!

— Всеки от нас е склонен към такива оплаквания, когато минат годинките, мъничката ми — каза весело леля. — Мога да те уверя, че и аз не се чувствам както по-рано.

— Но, Джип, дори и малкият Джип! — каза Дора, като го загледа със съчувствие. — О, клетичкият!

— Предполагам, че ще живее още дълго, Цветенце — каза леля, като потупа Дора по бузата, когато тя се наведе от дивана да погледне Джип. Той ѝ отвърна, като застана на задните си крака и направи няколко астматични опита да се търкули презглава. — Тази зима трябва да сложим парче фланела в къщичката му, така че, вярвам, отново ще го видим свеж и бодър с идването на пролетните цветя. Милото кученце! — възкликна леля. — Дори и да имаше няколко живота, както котките, и да свършваше с последния, той пак би залаял срещу мен със сетния си дъх!

Дора му помогна да се качи на дивана, където той наистина се опълчи срещу леля с такава ярост, че просто не можеше да стои насочен напред, а лаеше отстрани. Колкото по-дълго го гледаше леля, толкова по-ядосано я укоряваше той. Напоследък тя беше захванала да носи очила и по някаква непонятна причина кучето съзираше в тях лична обида.

Дора го накара да легне, като трябваше дълго да го увещава. Когато той се успокои, тя издърпа дългото му ухо, като го въртеше с пръсти и замислено повтаряше:

— Дори и малкият Джип! Клетичкият!

— Дробовете му работят добре, а и омразата му съвсем не изразява слабост — каза весело леля. — Както изглежда, ще живее още дълги години. Но, Малко цветче, ако искаш куче, с което да се надбягваш, ще ти дам друго, тъй като в това отношение той си е изпял песента.

— Благодаря, лельо — каза тихичко Дора, — но моля те, не ми давай друго куче!

— Не? — каза леля, като свали очилата си.

— Не бих могла да имам друго куче освен Джип — каза Дора. — Ще бъде толкова жестоко спрямо него! Освен това с никое друго куче не бих могла така да се сприятеля, тъй като то няма да ме е познавало преди женитбата ми и няма да е лаело срещу Доди, когато той дойде за първи път у нас. Не, лельо, боя се, че не бих могла да обичам никое друго куче освен Джип.

— Разбира се! — каза леля, като отново погали бузата ѝ. — Имаш пълно право.

— Ти не се обиждаш, нали? — запита я Дора.

— Я виж какво чувствително дете! — извика леля, като се наклони с любов към нея. — Как може да си помислиш, че ще се обидя!

— Не, не, не мислех така наистина, но съм малко уморена и това ме направи за миг глупава — знаеш, аз винаги съм си малко глупавичка; и приказките около Джип ме направиха още по-глупава. Той ме познава така отдавна, нали, Джип? И не бих понесла да го пренебрегна само защото — защото малко се е поизменил, нали, Джип?

Джип се сгуши по-близо до господарката си и лениво зализа ръката ѝ.

— Ти не си още толкова стар, че да напуснеш господарката си, нали, Джип? — запита го Дора. — Все още ще можем да си правим компания за известно време!

Хубавата ми Дора! Когато следната неделя слезе за обяд, тя много се зарадва, че ще види добрия Тредълс, който неделен ден винаги обядваше у нас, и ние решихме, че тя ще се оправи в най-скоро време. Но все казваха: почакайте още няколко дни и след това още няколко, а тя все не можеше нито да тича, нито да върви. Изглеждаше много хубава и беше много весела, обаче малките крачка, които така пъргаво се въртяха, когато Джип танцуваше, сега бяха неподвижни.

Вече всяка сутрин я свалях долу на ръце и всяка вечер отново я качвах горе. Тя ме прегръщаше около шията и през всичкото време се смееше, като че ли го правех за някакъв облог. Джип лаеше и подскачаше край нас, подтичваше напред и се оглеждаше задъхано, когато стигнеше до площадката, да види дали идваме. Леля, най-грижливата и най-веселата от всички милосърдни сестри, се тътреше зад нас, прилична на същинска маса от шалове и възглавници. Мистър Дик не би отстъпил длъжността си на факлоносец за нищо на света. А Тредълс често стоеше в подножието на стълбата, загледан към нас, докато Дора изпращаше по него поздрав на най-милото момиче в света. Така всички представлявахме весела процесия, а моята детесъпруга беше най-весела от всички.

Но понякога, когато я вземах на ръце и усещах колко беше олекнала, обхващаше ме мъчително чувство, сякаш приближавах до някаква заледена област, която още не бях зърнал, но чието мразовито дишане ме сковаваше. Избягвах да назова това чувство с някое определено име, както и да го свързва със себе си. Но една вечер, когато ме бе обхванало особено силно, след като леля я беше оставила с думите: „Лека нощ, малко Цветенце“ — седнах самичък край писалището си и горко заплаках. Колко фатално беше това име и как вехнеше малкото цветче на стъблото си!

---

[1] В оригинала — Domestic. Бел.Alegria ↑

[2] Прави се намек за един много известен разказ за едно момче, слуга, който спечелва цяло състояние благодарение на котката си и

впоследствие става кмет. Бел.пр. [↑](#)

XLIX ГЛАВА

ВЪВЛЕЧЕН СЪМ В ЕДНА МИСТЕРИЯ

Една сутрин получих по пощата следното писмо, изпратено от Кентърбъри и отправено до съда. Прочетох го с доста голямо учудване.

„Уважаеми господине,

По независещи от мен причини дружеските ни отношения напоследък трябваше да прекъснат за известно време. А между това, когато ми се удаде рядък случай, сред множеството ми служебни задължения, извърщам взор назад към сцените и събитията на миналото, оцветени от краските на паметта, и нашите дружески отношения винаги събуждат в мен и винаги ще събуждат най-приятни, неподдаващи се на описание чувства. Това обстоятелство, уважаеми господине, както и високото положение, до което са ви издигнали вашите дарби, ме възпира да се обърна свойски към другаря на младостта ми и да го нарека просто Копърфийлд! Достатъчно е да отбележа, че името, което ми е чест да спомена, винаги ще бъде пазено като съкровище в нашата семейна архива (думата ми е за архивата, където мисис Микобър пази всичко, имащо някаква връзка с бившите ни наематели) и навеки ще бъде обкръжено от чувство на любов и уважение.

Не е подходящо за човек, който благодарение на собствените си грешки и на нещастно стеклите се обстоятелства прилича на заседнала в пясъка ладия (ако ми позволите това мореплавателно сравнение), да изказва поздравления или да прави комплименти. Той оставя това на по-способни и по-чисти ръце.

Ако вашите важни занимания ви позволят да дочетете дотук моето несъвършено умотворение и дали ще

сторите това, зависи от обстоятелствата, навярно ще си зададете въпроса: какво ме е накарало да ви изпратя настоящото послание? Позволете ми да кажа, че намирам напълно основателен подобен въпрос и ви предупреждавам, че целта на писмото ми не е от парично естество.

Без да намеквам за някаква дремеща моя способност да поразявам когото и да било с мълниците на отмъщението, позволете ми да отбележа мимоходом, че най-светлите ми мечти са навеки рухнали. Душевното ми спокойствие е нарушено, жизнерадостта ми е убита, сърцето ми не е на мястото си и аз вече не съм в състояние да вървя гордо изправен сред своите ближни. В цветето се е загнездил червей. Чашата е препълнена. Червеят непрестанно гризе жертвата си и скоро ще я довърши. Колкото по-скоро, толкова по-добре. Но нека не се отклонявам.

Намиращ се в особено болезнено душевно състояние, което не може да разсее дори и тройното влияние (като жена, съпруга и майка) на мисис Микобър, реших поне за кратко да избягам от самия себе си и в продължение на четиридесет и осем часа отново да посетя някои столични места, свързани с весели възпоменания от миналото ми. Между другите гнезда на домашно спокойствие и душевно благоразположение стъпките ми, естествено, ще се отправят към затвора «Кралската скамейка». Като заявявам, че вдругиден, точно в седем часа вечерта, ще бъда край южната стена на това място на изгнание, аз постигам целта на настоящето си писмо.

Не мога да изисквам от своя стар приятел, мистър Копърфийлд, и от бившия ми наемател, мистър Томъс Тредълс, от адвокатската колегия (ако този джентълмен все още съществува и преуспява) да благоволят да се срещнат с мен и да възобновят (доколкото е възможно) нашите пораншни отношения. Ограничавам се само да отбележа, че на уреченото място и време ще може да се види това, което е останало от

Рухналата Кула, Уилкинс Микобър.

П.П. Няма да бъде излишно да прибавя, че мисис Микобър не е посветена в това мое намерение.“

Прочетох писмото няколко пъти. Взех под внимание високия стил на мистър Микобър, както и необикновеното удоволствие, с което той пишеше писма при всички възможни и невъзможни случаи, и все пак виждах, че в дъното на това написано със заобикалки послание се крие нещо важно. Сложих го настрана, за да поразмисля върху него, сетне го взех отново и пак захванах да го преглеждам, когато Тредълс дойде и ме завари на върха на учудването ми.

— Драги ми приятелю! — възкликнах аз. — Никога не съм се радвал толкова на присъствието ти, както в тази минута. Идваш тъкмо навреме, за да ми помогнеш със здравия си разум. Получих едно твърде особено писмо от мистър Микобър.

— Така ли? — провикна се Тредълс. — Истина ли говориш? Аз пък получих от мисис Микобър!

С тези думи Тредълс, който се беше запъхтял от вървенето и чиято коса под двойното влияние на движението и на възбудата стърчеше нагоре, сякаш бе видял някое весело привидение, ми подаде писмото си и взе моето. Наблюдавах го как чете съчинението на мистър Микобър и също като него вдигнах озадачено вежди, когато той каза:

— „Да поразявам с мълниите на отмъщението!“ Бога ми, Копърфийлд! — след което се залови да препрочита и писмото на мисис Микобър. То имаше следното съдържание:

„Изпращам искрените си почитания на мистър Томъс Тредълс и моля за няколко минути от свободното му време, ако той все още си спомня за тази, която едно време беше имала удоволствието да бъде негова позната. Уверевям мистър Т.Т., че не бих злоупотребявала с добрината му, ако не се намирах на границата на умопомрачението.

Мъчително ми е да призная, че причината, поради която отправям този тъжен повик към мистър Тредълс и го моля за вниманието му, е отчуждаването на мистър Микобър (който едно време беше така привързан към

семейството си) от жена му и децата му. Мистър Т. не може да си представи каква промяна е настъпила с мистър Микобър, колко необуздан и раздразнителен е станал той. Всичко това така се усилва у него, че напоследък е взело форма едва ли не на побъркване. Мога да уверя мистър Тредълс, че едва ли минава ден без припадък от ярост. Мистър Тредълс сигурно няма да изисква от мен да му описвам чувствата си, когато му съобща как мистър Микобър има обичай да заявява, че е продал душата си на дявола. Отдавна вече скритостта и тайнствеността са станали негови характерни особености и са заместили безграничното му доверие към мен. И най-малкото раздразнение, дори въпросът какво би желал за обяд, го кара да говори за раздяла. Снощи, когато близначетата го помолиха за два пенса да си купят лимонови сладкиши (едно местно лакомство), той им показва нож!

Умолявам мистър Тредълс да ми прости, че влизам в тези подробности. Без тях ще му бъде много трудно да получи дори най-слаба представа за сърцераздирателното ми положение.

Мога ли сега да доверя на мистър Т. целта на писмото ми? Би ли ми позволил той да разчитам на приятелското му съчувствие? О, да, уверена съм в това, защото познавам доброто му сърце!

Любещото око не се заблуждава лесно, особено когато е око на жена! Мистър Микобър възнамерява да отиде в Лондон. Макар че тази сутрин той ревностно криеше какво пише върху етикета на малкия кафяв куфар, който е бил свидетел на по-щастливи дни, орловият поглед на разтревожената съпруга успя да различи ясно окончанието «д-о-н». Дилижансът, с който ще пътува мистър Микобър, ще спре в Уест Енд, край гостилницата «Златният кръст». Смея ли да помоля горещо мистър Т. да се срещне с моя заблуден съпруг и да се помъчи да поговори разумно е него? Смея ли да поискам от мистър Т. да се опита да посредничи между мистър Микобър и

неговото погиващо семейство? О, не! Това би било прекалено много!

Ако мистър Копърфийлд все още си спомня за моята недокосната от славата особа, мистър Т. би ли му предал неизменната ми почит и би ли помолил и него за същото нещо? Във всеки случай моля мистър Т. да има добрината да счита това писмо за строго доверително и в никакъв случай да не прави дори и най-далечен намек за него в присъствието на мистър Микобър. Ако мистър Т. благоволи да ми отговори (на което аз почти не мога да се надявам), то писмото му, адресирано: «Кентърбъри, М.Е., до поискване», ще има по-малко болезнени последици, отколкото, ако е отправено направо до тази, която в дълбокото си отчаяние почтително моли за приятелското съчувствие на мистър Тредълс:

Ема Микобър“

— Какво мислиш за това писмо? — попита Тредълс, поглеждайки ме, след като го бях прочел два пъти.

— Какво мислиш за другото? — казах аз.

Той продължаваше да го чете със сбръчкани вежди.

— Мисля, Копърфийлд, че взети заедно, двете писма имат по-дълбоко значение от онова, което мисис и мистър Микобър обикновено влагат в кореспонденцията си — но какво е то, не ми е известно. Не подлежи на съмнение, че и двете са написани съвсем искрено и без съпрузите да са уговаряли това един с друг. Горката жена! Ще бъде истинска милост за нея, ако поне ѝ пишем и ѝ съобщим, че няма да пропуснем да се видим с мистър Микобър — каза той, сочейки писмото на мисис Микобър, което ние сравнихме с това на съпруга ѝ.

Съгласих се с готовност, тъй като сега се укорявах, че се бях отнесъл леко към предишното ѝ писмо. Както споменах своевременно, то ме беше накарало да се замисля обаче поради това, че бях погълнат в собствените си работи, миналият ми опит с това семейство, както и обстоятелството, че след това не чух нищо повече, ме бяха накарали да изоставя този въпрос. Често си бях мислил за Микобърви, но само дотолкова, доколкото търсех да си обясня как стояха „паричните им

въпроси“ в Кентърбъри и защото мистър Микобър се беше отдръпнал от мен, след като бе станал чиновник при Юрая Хийп.

Сега написах едно утешително писмо до мисис Микобър и двамата го подписахме. Докато отивахме към града да го пуснем, Тредълс и аз надълго се съвещавахме и разменихме най-различни предположения, които няма защо да повтарям. Следобед доверихме всичко на леля, но едничкото решение, до което стигнахме, беше да бъдем точни на определената от мистър Микобър среща.

Макар че стигнахме на уреченото място четвърт час по-рано, заварихме мистър Микобър вече там. Беше застанал до зида със скръстени ръце, загледан в зъбците на стената със сантиментално изражение на лицето, сякаш те бяха сплитащите се клонки на дърветата, които са засенчвали младостта му.

Когато се приближихме към него, той ни се видя по-смутен и не така елегантен както в миналото. За това пътуване беше заменил черния си адвокатски костюм със стария си сюртук и пристегнатите панталони, които обаче сега нямаха по-раншния си вид. По време на разговора той успя да си възвърне малко по малко старата си изящна самоувереност, обаче все пак сега лорнетът му висеше по-небрежно и нагръдникът му, макар и да имаше старите си огромни размери, беше провиснал надолу.

— Господа! — обърна се към нас мистър Микобър, след като разменихме поздравите си. — Вие действително сте приятели, които в нужда се познават. Позволете ми да запитам за здравословното състояние на настоящата мисис Копърфийлд и на бъдещата мисис Тредълс — като предполагам, че мистър Тредълс още не е свързал съдбата си, за добро и за лошо, с обекта на нежните си чувства.

Поблагодарихме за любезността и му отговорихме, както подобаваше. След това той насочи вниманието ни към стената, като започна с думите: „Уверявам ви, господа...“ Но аз го прекъснах и го помолих да не ни говори така церемониално, а да се обръща към нас както в миналото.

— Драги ми Копърфийлд — отвърна той, като ми стисна ръката, — вашата сърдечност ме трогва. Това държане спрямо отрепката, която някога се е наричала човек — ако ми позволите това сравнение, — говори за едно сърце, което е гордост за човешкия род. Искях да отбележа, че отново имам възможност да хвърля поглед към

спокойното кътче, където отлетяха във вечността някои от най-щастливите часове на моето съществуване.

— И сигурен съм, че е било така благодарение на мисис Микобър — казах аз. — Как е тя?

— Благодаря — отвърна мистър Микобър, чието лице се помрачи при този намек. — Средна работа. Ето това е затворът „Кралската скамейка“ — каза той, кимайки печално с глава. — Това е мястото, където за първи път от много години можах да се отърва от тежкия гнет на паричните задължения; на чиято врата нямаше чукче за кредиторите, които ме обезпокояваха, докато живеех у дома. Там нямаше защо да се опасявам от тях, тъй като началството не ги допускаше да влязат вътре. Господа — продължи мистър Микобър, — когато сянката на железните зъбци на тази каменна стена падаше върху посипаната с пясък алея, служеща за място за разходка на затворниците, виждал съм как децата ми си играят по нея и избягват да стъпят на тези сенки. Познато ми е всяко камъче на това място. Ако сега показвам известна слабост, вие разбирате причината ѝ и можете да ми простите.

— От тогава насам всички сме изминали доста по пътя на живота — казах аз.

— Мистър Копърфийлд — обърна се към мен мистър Микобър, — когато бях сред обитателите на това убежище, можех да гледам моя ближен право в очите и да го ударя по главата, ако ме обидеше. Обаче между мен и ближния ми сега не могат да съществуват такива славни отношения!

Като изви тъжно поглед от зданието на затвора, мистър Микобър хвана подръка двама ни и тръгна помежду ни.

— По пътя към гроба има известни места — забеляза мистър Микобър, като извърна с нежност поглед назад, — с които, ако това не би било грешно, човек не би желал да се раздели. Едно от тези важни в тревожния ми живот места е този именно затвор.

— О, мистър Микобър, вие сте в тъжно настроение.

— Да, господине, така е — съгласи се мистър Микобър.

— Надявам се, не защото сте придобили ненавист към юриспруденцията — каза Тредълс. — Знаете, самият аз съм юрист.

Мистър Микобър не отговори нито дума.

— Как е нашият приятел Хийп? — запитах го след малко мълчание.

— Драги ми Копърфийлд — отвърна мистър Микобър, силно развълнуван и цял побледнял, — ако назовавате моето началство ваш приятел, мога само да съжалявам; ако го наричате мой приятел, просто се усмихвам иронично. Както и да гледате на него, с ваше позволение ще огранича отговора си до следното: каквото и да е здравословното му състояние, видът му е лисичи, да не кажа дяволски. Позволете ми като частен индивид да отклоня разговора от една тема, която в качеството ми на чиновник ме е довеждала до крайно отчаяние.

Изразих съжалението си, че без да искам, съм докоснал един толкова деликатен за него въпрос.

— Мога ли да запitam — продължих без никакво намерение да проявявам втора подобна нетактичност — как са моите стари приятели, мистър и мис Уикфийлд?

— Мис Уикфийлд е и винаги ще бъде образец на съвършенството — отвърна мистър Микобър, като сега пък почервения. — Драги ми Копърфийлд, тя е едничкият светъл лъч в едно мрачно съществуване. Как уважавам тази девойка, как се възхищавам от характера ѝ, как съм ѝ предан за нейната любов, искреност и доброта!... Ах, боже мой, отведете ме някъде, защото просто не мога да се владеея!

Заведохме го на една тясна уличка, където той си извади носната кърпичка и застана с гръб към една стена. Ако аз го гледах така мрачно-тържествено както Тредълс, присъствието ни съвсем не би било ободряващо за него.

— Участта ми, господа, очевидно е такава — каза мистър Микобър, като не се посвени да се разплаче, и с отсенка от старото си изискано държане, — участта ми навярно е такава, господа, че съм принуден да бъда укоряван от самите благородни чувства на човешката природа. Преклонението ми пред мис Уикфийлд е като сноп стрели в сърцето ми. Моля ви, оставете ме да бродя по земята като скитник. Червеят ще се справи с мен двойно по-бързо.

Без да обръщаме внимание на тази негова молба, ние стояхме мълчаливо край него, докато той прибра кърпичката си, оправи нагръдника си и като накриви на една страна шапката си, затананика една модна мелодийка, навярно за заблуда, ако някой минувач би забелязал сълзите му. Сетне аз споменах — като не знаех какво

можеше да се загуби, ако го изпуснехме от очи, — че ще ми достави голямо удоволствие да го представя на леля и го поканих в Хайгит, където казах, ще има легло на негово разположение.

— Ще ни пригответе по чашка от превъзходния ви пунш, мистър Микобър — казах аз, — и в старите възпоминания ще забравите грижите, които ви тежат.

— Или пък, ако ще почувствувате облекчение, като ги споделите с близки приятели, ние ще ви изслушаме — прибави благоразумно Тредълс.

— Господа — отвърна мистър Микобър, — правете с мен, каквото желаете! Аз съм сламка на повърхността на океана и природните стихии ме подхвърлят на всички страни.

Продължихме да вървим, хванати подръка. Пристигнахме в Хайгит, без да срещнем по пътя други трудности.

Бях много неспокоен и блъсках ума си да измисля как ще е най-добре да постъпим, а виждах, че Тредълс е в същото положение. Мистър Микобър почти през цялото време изглеждаше обхванат от дълбока печал. Сегиз-тогиз правеше опит да се поободри, като запяваше някаква мелодия, но почти веднага отново изпадаше в меланхолия. Неговото състояние поразяваше още повече, като се вземеше предвид смешно килнатата му на една страна шапка и вдигнатия му почти до очите нагръдник.

Предпочетох да отидем в лелината къщичка вместо в моята, тъй като Дора не беше добре. Леля се появи, когато пратихме за нея, и прие мистър Микобър много сърдечно. Той ѝ целуна ръка, оттегли се до прозореца, извади носната си кърпичка в знак на това, че в душата му бушува битка.

Мистър Дик си беше вкъщи. По природа той беше толкова отзивчив към всеки, който се намираше в неловко положение, и тъй лесно долавяше кой се чувства така, че сега се ръкува с мистър Микобър най-малко половин дузина пъти за пет минути. За разтревожения мистър Микобър тази проява на съчувствие от страна на един непознат беше толкова трогателна, че при всяко последователно ръкуване той можа само да каже:

— Драги ми господине, вие истински ме вълнувате!

И това така много радваше мистър Дик, че той продължи да се ръкува още по-пламенно от преди.

— Добродушието на този господин е просто поразително — обърна се мистър Микобър към леля. — За човек, над когото тегне товарът на много грижи и тревоги, подобен прием е наистина пряко силите му, уверявам ви.

— Моят приятел мистър Дик не е обикновен човек — отвърна гордо леля.

— Убеден съм в това — каза мистър Микобър. — Драги ми господине — обърна се той към мистър Дик, тъй като той пак беше протегнал ръка да хване неговата, — аз дълбоко чувствавам вашата сърдечност!

— Как сте? — запита го загрижено мистър Дик.

— Средна работа, драги ми господине — отвърна мистър Микобър с въздишка.

— Не трябва да падате духом — каза мистър Дик, — а да се постараете да се развеселите и да се почувствувате добре.

Мистър Микобър много се трогна от тези приятелски думи, както и от това, че отново усети ръката на мистър Дик в своята.

— Участи ми е — забеляза той — да срещам в разнородната панорама на човешкото съществуване по някой и друг оазис, но никога не съм виждал толкова зелен и толкова свеж като настоящия!

Друг път това би ме забавлявало много, но сега всички се чувствахме потиснати и разтревожени, и аз така загрижено наблюдавах мистър Микобър в люшкането му между явния му порив да разкрие нещо и противоположното му желание нищо да не казва, че просто изпадах в треска. Тредълс, седнал на крайчеца на стола си, с широко отворени очи и с коса, по-високо щръкнала от всеки друг път, вперваше поглед ту в пода, ту в мистър Микобър, като дори не правеше опит да продума нещо. Леля, макар да беше съсредоточила вниманието си само върху новия си гостенин, се владееше най-добре от всички ни. Увеличаше го в разговор и по този начин го принуждаваше да говори, независимо дали той желаше, или не.

— Вие сте много стар приятел на моя племенник, мистър Микобър — каза тя. — Бих желала да бях имала удоволствието да се запозная с вас по-рано.

— Госпожо — отвърна й той, — и аз бих желал да бях имал честта да ви познавам през един по-раншен период от живота ми. Не винаги съм бил развалината, която виждате сега пред себе си.

— Надявам се, че мисис Микобър и децата ви са добре, господине — каза леля.

Мистър Микобър се поклони леко.

— Те са толкова добре, госпожо — забеляза отчаяно той след кратко мълчание, — колкото това е възможно за хора, които живеят немили-недраги.

— Да ви благослови бог, господине! — възкликна сопнато леля, както си имаше обичай. — За какво ми приказвате?

— Съществуването на семейството ми, госпожо, се намира в критично положение. Моето началство...

Тук, на най-интересното място, мистър Микобър се спря и започна да бели лимоните, които по мое нареждане бяха сложени пред него заедно с другите неща, необходими му за приготвянето на пунша.

— Бяхте захванали да говорите за началството си — обади се мистър Дик, като дръпна лекичко ръката му да го подсети.

— Драги ми господине, благодаря, че ми напомнихте. Много съм ви задължен. — И те отново се ръкуваха. — Моето началство, госпожо — мистър Хийп, — веднъж благоволи да забележи, че ако не получавам финансова поддръжка благодарение на заеманата при него служба, навярно ще бъда пътуващ циркаджия, който гълта огън и вкарва в устата си острието на саби. А също така твърде е вероятно децата ми да изкарват препитанието си, като кривят и кълчат телата си, докато мисис Микобър ще придружава противоприродните им движения със свирене на ръчна хармоника.

С едно наслуки отправено, но изразително замахване на ножа си мистър Микобър даде да се разбере, че това ще се случи след неговата смърт. Сетне продължи да бели с отчаяние лимоните.

Леля облегна лакът на малката кръгла масичка, която обикновено държеше край себе си, и го гледаше съсредоточено. Макар и да не ми бе приятно да го подведа да каже неща, които не беше готов да ни открие, все пак бих използвал този негов намек да го накарам да продължи, обаче не можах да сторя това поради чудноватата работа, с която се бе заел. Той сложи лимонената кора в една тенджерка, захарта в подноса за захарните щипци, спирта в чаша за пунш и се мъчеше да налее вряла вода в една свещ. Всичко това говореше за приближаването на някаква криза и тя действително дойде. Той скочи, блъсна всички съдове и като измъкна носната си кърпа, избухна в плач.

— Драги ми мистър Копърфийлд — каза мистър Микобър иззад кърпичката си, — това занимание повече от всички други изисква спокойствие и самоуважение. Аз не мога да се съсредоточа в него. Съвсем немислимо е.

— Мистър Микобър, какво се е случило? — запитах аз. — Говорете. Намирате се сред приятели.

— Сред приятели, сър! — повтори той и всичко, което беше спотайвал, изблизна. — Боже мой, та тъкмо защото съм сред приятели, се намирам в такова състояние. Какво се е случило ли, господа! Какво не се е случило? Злодейство, подлост, измама, фалшификация, заговорничество. Ето това се е случило. И името на всичко, взето заедно, е — Хийп!

Леля плесна с ръце и ние всички скочихме като обхванати от духове.

— Но борбата вече е свършена! — каза мистър Микобър, като жестикулираше буйно с носната си кърпичка и размахваше двете си ръце, сякаш плуваше при непреодолими препятствия. — Вече няма да водя този живот. Аз съм едно злочесто създание, откъснато от всичко, което прави живота поносим. Да служиш при това дяволско изчадие — значи да бъдеш окован във вериги. Върнете ми отново моята съпруга, върнете ми децата. Превърнете в предишния Микобър жалкото същество, което сега броди по земята с моите нозе. И ако след това ме заставите да глътна цяла сабя, ще го сторя. Да, ще го сторя с охота!

Никога през живота си не бях виждал толкова разпален човек. Опитах се да го успокоя, за да решим нещо разумно, обаче той нищо не чуваше.

— Никому не ще подам ръка — крещеше мистър Микобър, като се задъхваше, пъхтеше и стенеше до такава степен, че приличаше на човек, върху когото са плиснали студена вода, — докато не разкъсам на парчета... тази... отвратителна змия... Хийп! Не ще приема ничие гостоприемство, докато не... излея... лавата на Везувий... върху главата на презрения негодник... Хийп! Да бъда гощаван в този дом... особено с пунш... това значи да се задавя... освен ако преди това не съм изтърбушил очите... на безпримерния лъжец и измамник... Хийп! Не ще общувам... с никого... и не ще живея никъде... докато не смажа на невидими атоми... лицемера и клетвопрестъпника... Хийп!

Действително се уплаших, че мистър Микобър може да умре тук, на самото място. Страхотна беше борбата, която той водеше с тези несвързани изречения, и когато стигнеше до думата Хийп, нахвърляше се върху ѝ като в припадък и я изричаше с небивала ярост. А сетне, когато се отпусна на стола, цял потънал в пот, и ни погледна с лице, обагрено от какви ли не цветове, докато някакви буци се движеха нагоре по гърлото му и сякаш след това избиваха на челото му, той наистина имаше вид на човек, който поема последния си дъх. Пристъпих да му помогна, но той ми махна с ръка да се отдръпна и не искаше нищо да чуе.

— Не, Копърфийлд! Нито дума... докато... не се премахне злото... причинено на мис Уикфийлд... от безподобния мерзавец... Хийп (убеден съм, че в това свое състояние мистър Микобър не би могъл да изрече и три последователни думи, ако ненавистното за него име не му придаваше удивителна енергия). Това е неприкосновена тайна... за всички... без изключение... Моля всички присъстващи... включително леля ви... и този крайно великодушен джентълмен... да дойдат точно след една седмица... в онази гостилница в Кентърбъри... където, Копърфийлд, пяхме веднъж заедно... онази шотландска песен за възхвала на приятелството... и където ще разоблича нетърпимия злодей... Хийп! Не ще кажа ни дума повече... нито мога да слушам... каквото и да било... Не съм в състояние да понасям... чието и да било общество... докато се намирам по стъпките на проклетия... предател... Хийп!

Като изрече за последен път магичната дума, от която черпеше сили, Микобър се втурна навън и си отиде, оставяйки ни в състояние на възбуда, надежда и удивление, и не по-малко развълнувани от него. Но дори и в такъв момент страстта му за писане на писма беше толкова силна, че не можеше да я овладее. Още не бяхме дошли на себе си, когато получих следното послание, изпратено от съседната странноприемница, където се беше отбил, за да го напише:

„Във висша степен тайно и доверително.

Уважаеми господине,

Позволете ми да изпратя чрез вас извиненията си на вашата превъзходна леля за възбудата, в която си позволих

да изпадна. Това изригване на тлеещ вулкан, дълго подтискан, беше резултат от вътрешна борба, която е по-лесно човек да си представи, отколкото да опише.

Вярвам, успях да ви поясня, че ще ви очаквам точно след една седмица, рано сутринта, в онази гостилница в Кентърбъри, където мисис Микобър и аз веднъж имахме честта да слеем гласовете си с вашия в добре познатата песен на безсмъртния поет, живял отвъд река Туид.

Когато изпълня дълга си и след като се поправи нанесеното зло, което едничко ще ми позволи отново да погледна своя ближен в очите, ще изчезна завинаги. Тогава ще искам само едно: да бъде положен в онова място на вечен покой, където

«Суровите селски праотци спят непробудно в тесните гробове» и където ще пожелае да се вижда скромният надпис:

Уилкинс Микобър.“

I ГЛАВА

МЕЧТАТА НА МИСТЪР ПЕГОТИ СЕ СБЪДВА

Бяха изминали няколко месеца след срещата ни на речния бряг с Марта. Не я бях видял нито веднъж след това, но тя се беше обаждала няколко пъти на мистър Пеготи. Нищо не бе излязло от ревностната ѝ намеса, нито пък можах да заключа от това, което ми беше казал, че са се добрали до някакви улики за участието на Емилия. Признавам, бях започнал да се отчайвам, че ще я намерят, и убеждението, че е мъртва, засядаше в мен все по-дълбоко.

Неговата увереност оставаше непоклонима. Доколкото знам — а вярвам, че познавах честното му сърце, — той нито за миг не се отклоняваше от дълбокото убеждение, че ще я намери. Търпението му никога не отслабваше. И макар да потрепвах при мисълта какъв удар би бил за него, ако някой ден неговата увереност рухнеше, тя се беше така здраво вгнездила в честната му душа, в нея имаше нещо толкова свято и трогателно, че уважението, което изпитвах към този човек, растеше всекидневно.

Той не беше от онези хора, които само вярват, без да вършат нищо. През целия си живот се бе проявявал като човек на енергичното действие и знаеше, че във всичко, за което искаше помощ, трябваше да изпълни собствения си дял и самичък да си помогне. Знам, че е имало случаи, когато е тръгвал нощем за Ярмут, обладан от предчувствието, че нещо може да е попречило да сложат свещта на прозореца на старата ладия. Знам, че когато е прочитал нещо във вестника, което би могло да има някаква връзка с нея, е вземал бастуна си и се е отправял на път, като е извървявал шестдесет или осемдесет мили. След като чу разказа, който мис Дартъл ми бе помогнала да науча, той отиде и се върна от Неапол по море. Всичките му пътувания бяха скромни, тъй като ревностно пестеше парите си за Емилия. И през цялото това дълго

търсене не го чух нито веднъж да роптае; нито веднъж не чух да се оплаква, че е изморен или обезсърчен.

Дора го бе срещала на няколко пъти след женитбата ни и много го бе обикнала. И сега го виждам пред себе си, застанал край дивана ѝ, с грубата си шапка в ръка. Виждам и сините очи на моята детесъпруга, вдигнати в свенливо удивление към лицето му. Понякога надвечер, по здрач, когато идваше да поговори с мен, го завеждах да изпуши лулата си в градината, където двамата бавно се разхождахме напред-назад. И тогава в паметта ми най-ясно изплуваше образът на напуснатия му дом и уютната атмосфера, с която той облъхваше детската ми душа, когато надвечер огънят гореше и вятърът стенеше навън.

Една вечер, по този час, той ми каза, че видял предишния ден Марта да се навърта край жилището му, когато излизал, и тя настояла в никакъв случай да не напуска Лондон, преди отново да му се е обадила.

— Каза ли ви защо? — запитах го аз.

— Попитах я, мастър Дейви — отвърна той, като прокара замислено ръка по лицето си, — но тя никога не казва повече от няколко думи и само изтръгна обещанието ми, след което си отиде.

— А каза ли ви кога можете да очаквате да я видите пак?

— Не, мастър Дейви — отвърна той. — И това я запитах, но тя каза, че не е в състояние да ми отговори.

Тъй като отдавна си бях поставил за правило да не го окуражавам с несигурни надежди, не намерих за нужно да разкрия мислите си, само изказах предположението, че тя скоро пак ще го потърси. Очакванията, които думите събудиха в душата ми, предпочетох да запазя за себе си, пък и те съвсем не бяха сигурни.

Около две седмици след това се разхождах една вечер самичък в градината. Спомням си много добре тази вечер. Беше валило през целия ден и въздухът бе пропит с влага. Листата по дърветата натежаваха от капките, но дъждът бе спрял, макар и небето да беше все още мрачно, а обнадеждените птички чуруликаха весело. Докато се разхождах напред-назад и здрачът се сгъстяваше наоколо ми, малките им гласчета взеха да стихват. Възцари се особената тишина, която се чувства през такива вечери на полето, когато дори листата не помръдват и се чуват само капките, които от време на време се

отронват от тях. В градината, където се разхождах, имаше един навес от летви, обрасъл с бръшлян, през който можех да виждам пътя край портата ни. Бях обърнал поглед нататък, обхванат от мисли, когато забелязах една женска фигура, наметната със скромна дреха и с очи към градината, да ми прави знаци да се приближа към нея.

— Марта! — възкликнах аз, като отидох натам.

— Можете ли да дойдете с мен? — запита ме тя с тревожен шепот. — Отидох при него, обаче го нямаше вкъщи. Оставих му бележка къде да ме намери и със собствената си ръка я сложих на масата му. Казах ми, че няма да се забави много! Имам новини за него. Можете ли веднага да дойдете?

Вместо отговор незабавно я последвах. Тя направи бързо движение с ръка, сякаш ме умоляваше да имам търпение и да мълча, и тръгна по посока към Лондон, откъдето, както свидетелствуваше дрехата ѝ, бе дошла пешком.

Попитах я дали отиваме там и като ми отговори утвърдително със същото бързо движение както преди малко, спрях един празен екипаж, който минаваше край нас, и влязохме в него. Когато я запитах къде трябва да ни заведе, тя отвърна:

— Някъде край Гоулдън Скуеър! Само че бързо!

Сетне се сви в ъгъла, покри лицето си с разтрепераната си ръка, а с другата направи предишното движение, сякаш не можеше да понася ничий глас.

Бях много развълнуван. В душата ми се бореха проблисъци на надежда и страх и я погледнах, да ми даде някакво обяснение. Но като видях колко упорито беше желанието ѝ да бъде оставена на мира и като чувствавах, че в този момент и аз искам същото за себе си, не се опитах да наруша мълчанието. Екипажът продължи да ни носи, без да продумама ни думица. Понякога тя поглеждаше през прозорчето, като че ли ѝ се струваше, че се движим бавно, макар всъщност кочияшът да караше доста бързо. Вън от това обаче тя си остана такава, каквато беше в началото.

Слязохме на площада, който беше споменала. Казах на кочияша да ни чака, в случай че ще ни трябва по-късно. Тя сложи ръката си върху моята и забързано ме поведе по една от мрачните улички, каквито имаше няколко наоколо и чиито къщи едно време са били хубави жилища за цели семейства, обаче от дълги години вече се бяха

изродили в квартири за отделни наематели. Влязохме в отворената врата на една от тях и след като освободи ръката ми, тя ми кимна да я последвам по общата стълба, която приличаше на някакъв страничен канал на уличката.

Къщата гъмжеше от наематели. Докато се качвахме нагоре, вратите на отделните стаи се отваряха и оттам се показваха разни глави. Също така трябваше да се разминем с доста много хора, които слизаха надолу. Като погледнах нагоре отвън, преди да бяхме влезли, забелязах по прозорците жени и деца, зяпнали към нас иззад саксиите с цветя. Изглеждаше, че бяхме събудили любопитството им, тъй като главно те бяха наблюдателите, които надзъртаха от вратите си. Широката, с дървена облицовка стълба имаше масивни перила от тъмно дърво, а над вратите се виждаха корнизи, украсени с резба на плодове и цветя. Край прозорците имаше широки пейки. Но всички тези белези на минало величие бяха много прогнили и мръсни. Времето, гнилотата и влагата бяха разхлабили пода, който на много места беше разкъртен и дори опасен за стъпване. Забелязах, че бяха правени опити да се влее нова кръв в тази разкапваща се структура: скъпият стар паркет бе закърпен тук-там с обикновени дъски, но това приличаше на бракосъчетание между обеднял стар благородник с долна просякия и всеки един член на тази зле подбрана двойка се свиваше настрани от другия. Няколко от задните прозорци на стълбището бяха затъмнени или обковани с дъски, а по останалите едва можеха да се видят стъкла. През ронещите се рамки, от които, изглежда, лошият въздух непрестанно влизаше и никога не излизаше, забелязах други прозорци без стъкла, в други подобни къщи, и като погледнах надолу към жалкия двор, където се изхвърляше боклукът на цялата къща, главата ми се замайваше.

Изкачихме се до последния етаж. Докато вървахме нагоре, стори ми се на няколко пъти, че виждам в мътната светлина полите на женска фигура пред нас. Като извихме, за да преминем от предпоследната площадка нагоре, зърнахме цялата фигура, спряла за миг пред една врата. Сетне тя натисна дръжката и влезе.

— Какво е това! — възкликна шепнешком Марта. — Влезе в моята стая. Аз не я познавам!

Аз обаче я познах. С учудване видях, че това е мис Дартъл.

Смотолевих, че и по-рано съм виждал тази дама, и едва бях сторил това, когато чух гласа ѝ в стаята, макар и от мястото, където бяхме застанали, да не можех да различа думите ѝ. Удивена, Марта повтори предишното си движение и безшумно ме поведе нагоре. През една малка задна вратичка, която изглеждаше без ключалка и която тя отвори само с едно бутване, влязохме в малко таванско помещение с нисък наклонен таван. Между това място, малко по-голямо от долап, и нейната стая имаше малка обща вратичка, която стоеше полуотворена. Заставахме там, задъхани от изкачването, и тя сложи леко ръка на устните ми. Едничкото нещо, което можах да забележа от отвъдната стая, беше, че е доста голяма, че в нея има легло и че по стените висят няколко обикновени картини, представляващи кораби. Не можех да виждам нито мис Дартъл, нито лицето, към което я чухме да се обръща. И Марта не можеше да стори това, тъй като моето място беше по-удобно.

Няколко минути цареше мъртва тишина. Марта продължаваше да държи ръката си върху устните ми и вдигна другата, внимателно заслушана.

— За мен няма никакво значение дали тя е тук, или не — каза надменно Роза Дартъл. — С нея не се познавам. Дошла съм за вас.

— За мен? — попита един тих глас.

Когато го чух, тръпки преминаха по тялото ми. Беше гласът на Емилия!

— Да — отвърна мис Дартъл, — дошла съм да ви видя каква сте. Не се ли срамувате от лицето си, станало причина за толкова злини?

Като долових безпощадната ненавист и хладната суровост, звучащи в гласа ѝ, сдържания ѝ гняв, си я представих така ясно, сякаш я гледах пред очите си. Виждах бляскащите черни очи, изтънялото от страсти тяло и бялата следа на белега, прорязващ устните ѝ и потрепващ, когато говореше.

— Дошла съм да видя прищявката на Джеймс Стиърфорд — продължи тя, — девойката, която избяга с него и стана предмет за приказки и на най-долните хора в градчето ѝ; дойдох да видя дръзката, нагла, опитна сподвижничка на един човек като Джеймс Стиърфорд. Искam да видя какво представлява такава една твар.

Чу се шумолене, сякаш нещастната девойка, върху която Роза Дартъл сипеше тези хули, се завтече към вратата и тя бързо ѝ препречи

пътя. Последва минутно мълчание.

Когато мис Дартъл заговори отново, думите излизаха между стиснатите ѝ зъби и кракът ѝ потропваше на пода.

— Останете тук! — каза тя. — Иначе ще разправа на цялата къща, на цялата улица каква сте! Ако се опитате да избягате от мен, ще ви спра на всяка цена, дори и ако трябва да ви държа за косата и да вдигна срещу вас камъните на тази къща!

Изплашен шепот беше едничкият отговор, който достигна до ушите ми. Последва мълчание. Не знаех какво да правя. Колкото и да желях да прекъсна тази среща, чувствувах, че нямам право да се показвам. Мистър Пеготи беше този, който трябваше да я види пръв и да ѝ помогне. Нямаше ли той никога да дойде? — мислех си нетърпеливо аз.

— Така значи! — каза Роза Дартъл с презрителен смях. — Виждам я най-после! Трябва да е бил много наивен, за да се увлече по тази лъжлива скромност и тази жално отпусната глава!

— За бога, пощадете ме! — възкликна Емилия. — Която и да сте, вие знаете жалката ми история и ме пощадете, в името на бога, ако искате и вие да бъдете пощадена.

— Ако искам и аз да бъда пощадена! — отвърна яростно другата. — Та мислите ли, че помежду ни може да има нещо общо?

— Нищо друго освен това, че и двете сме жени — каза Емилия, като избухна в сълзи.

— И това е нещо толкова силно — каза Роза Дартъл, — че ако в душата ми имаше за вас друго освен отвращение и ненавист, то щеше да се пресуши. Това, че сме жени! Вие наистина правите чест на жените!

— Наистина аз заслужавам всичко това — каза Емилия, — но то е ужасно! Драга, драга миледи, помислете си какво съм изстрадала и как е трябвало да падна така ниско! О, Марта, върни се! О, как бих желала да си бях у дома!

Мис Дартъл седна на един стол, който се виждаше от вратата, и погледна надолу, сякаш Емилия се беше отпуснала на пода пред нея. Тъй като сега Роза беше между мен и светлината, аз можах да видя извитата ѝ нагоре устна и жестоките ѝ очи, вперени в жадно тържествуване...

— Чуйте какво ще ви кажа — продължи тя — и запазете преструвките си за тези, които можете да подведете с тях. Нима се надявате мен да трогнете със сълзите си? Нито пък ще ме очаровате с усмивките си, вие, купена робиня!

— О, имайте милост към мен! — проплака Емилия. — Покажете ми малко съчувствие, иначе ще умра луда!

— И то не ще е голямо наказание за престъпленията ви — каза Роза Дартъл. — Знаете ли какво сторихте! Мислите ли си понякога за дома, който опустошихте?

— Няма нито ден, нито нощ, когато да не мисля за него! — извика Емилия и сега вече можах да я видя, на колене, с отхвърлена назад глава, с извърнато нагоре бледо лице, с прострени напред, страстно вкопчени една в друга ръце и с разпусната по раменете ѝ коса. — Нима е имало и минутка, когато, будна или заспала, да не съм го виждала пред себе си, какъвто си беше в онзи миг, когато завинаги му обърнах гръб! О, моят дом, моят дом! О, скъпи, скъпи ми вуйчо! Ако можеше да знаеш какви душевни мъки ми носеше споменът за твоята любов, когато свърнах от правия път, навярно никога не би я проявил към мен, колкото и силно да си я изпитвал; а вместо това би се разгневил срещу мен, поне веднъж в живота си, за да имам поне малко утеха! Но на този свят за мен никога не ще има утеха, защото всички така много ме обичаха! — Тя падна по лице пред властната фигура на стола с умоляващо усилие да хване полите на роклята ѝ.

Роза Дартъл седеше и я гледаше безчувствено като бронзова фигура. Устните ѝ бяха здраво стиснати, сякаш чувствуваше, че трябва много да се владее — пиша това, което искрено вярвам, — за да не удари с крака си хубавата девойка. Виждах я много ясно и изразът на цялото ѝ тяло сочеше това. О, нямаше ли той никога да дойде?

— Какво жалко тщеславие имало у тези земни червеи! — каза тя, успяла дотолкова да овладее яростта в гърдите си, че да продължи да говори. — Вашият дом! Нима си представяте, че мога да мисля за него или пък допускате, че сте в състояние да увредите на този жалък наш дом, чийто позор може да се заплати с пари, и то твърде добре? Нашият дом! Та в него вие сте били също такава продажна вещ, както и другите неща, с които са търгували близките ви!

— О, не казвайте това! — извика Емилия. — За мен можете всичко да говорите, но не хвърляйте моя срам и позор, дори повече

отколкото съм го заслужила, върху хора, които са така почитени, каквато сте и вие! Ако за мен нямате милост, уважавайте поне тях от чувство за собствено достойнство.

— Аз говоря — каза тя, без да удостои с отговор молбата ѝ, и като издърпа роклята си от гнусния за нея допир на Емилината ръка, — аз говоря за неговия дом — където живея. Ето я — каза тя, протягайки презрително ръка, — ето достойната причина за раздялата между знатната дама — майката, и нейния благороден син. И тя, която не биха допуснали там като кухненска прислужничка, обсипа този дом с мъки и огорчения! Това е мръсната отрепка, измъкната от морския бряг, да послужи за мигновено забавление, и после отново да бъде захвърлена там, откъдето е дошла!

— Не! Не! — извика Емилия, като закърши отчаяно ръце. — Когато той се появи за първи път на пътя ми — да не бях доживявала никога този ден и да беше ме видял да ме носят към гроба ми! — бях така непорочна като вас, както която и да е благородна девойка, и се готвех да стана съпруга на един великодушен човек, достоен за вас и за която и да е друга лейди в света. Ако живеете в дома му и го познавате, може би знаете какво влияние може да окаже той на едно слабо, суетно момиче. Не се защитавам, но знам много добре, а и той го знае или ще го узнае в смъртния си час, когато съвестта го замъчи, че упражни всичката си сила, за да ме измами, и че аз му повярвах, доверих му се и го обикнах!

Роза Дартъл скочи от мястото си, отдръпна се назад и понечи да я удари с лице, обладано от такава ненавист, така разкривено от ярост и злоба, че едва се удържах да не се хвърля помежду им. Ръката ѝ удари по въздуха. Като я виждах така задъхана, загледала Емилия с най-голямото отвращение, което можеше да изрази, и цяла разтреперана от ярост и презрение, си мислех, че никога не съм бил свидетел на подобна гледка и никога вече не ще видя такова нещо.

— Вие сте го обичали? Вие? — крещеше тя със стиснат юмрук, на който сякаш липсваше само оръжие, за да прободете с него ненавистната ѝ девойка.

Емилия се беше отдръпнала от погледа ми. Не последва никакъв отговор.

— И казвате това на мен — прибави тя — с безсрамните си устни? Защо няма обичай да се бият подобни твари? Ако можех да

заповядам това, щях да накарам да бият тази девойка до смърт.

Не се съмнявам, че действително би го сторила. В очите ѝ гореше такава омраза, че сама би ѝ станала палач, ако имаше възможност.

Бавно, много бавно тя избухна в смях и посочи към Емилия, сякаш тя беше някакво позорно зрелище за хората и за боговете.

— Тя да обича! — крещеше Роза Дартъл. — Тази мърша! И ме уверява, че той я е обичал! Ха, ха! Какви лъжци са тези продажни твари!

Насмешката ѝ беше по-страшна от непристорената ѝ ярост. От двете бих предпочел да съм жертва на втората. Но тя се бе отдала на това чувство само за миг. Сетне отново го овладя и колкото и силно да бушуваше вътре в нея, вече не го остави да се прояви външно.

— Дойдох при вас, чисто изворче на любовта — каза тя, — за да видя — както ви казах в началото — как изглежда едно такова същество. Бях любопитна. Сега съм задоволена. Също така дойдох да ви кажа, че ще направите най-добре да се приберете, колкото може по-скоро в родния си дом, и да скриете главата си между онези превъзходни хора, които ви очакват и които ще се утешат с парите ви. И когато свършите тези пари, вие отново ще можете „да вярвате, да се надявате и да обичате“! Мислех ви за счупена играчка, изпълнила предназначението си и захвърлена настрани, с излющена позлата. Но като ви виждам какво чисто злато сте, същинска знатна дама, поругана невинност, с непорочно сърце, изпълнено с любов и доверие — каквато изглеждате и каквато ви рисува историята ви, — ще ви кажа още нещо. Внимавайте добре, защото, което кажа, аз го върша. Чувате ли ме, приказна фейо? Аз изпълнявам това, което казвам!

За миг яростта отново я завладя, но тя премина през лицето ѝ като спазъм и я остави усмихната.

— Скрийте се — продължи тя, — ако не у дома си, то другаде. Нека бъде далеч, в неизвестно място, или още по-добре, в неизвестна смърт. Чудя се как любещото ви сърце още не се е сломило и как сама не сте му помогнали да се успокои! Чувала съм, че има средства за това. Вярвам, че лесно могат да се намерят.

Прекъсна я глухият плач на Емилия. Тя спря и се заслуша в него, сякаш той беше музика.

— Може би съм чудновата — продължи Роза Дартъл, — обаче не съм в състояние да дишам свободно въздуха, който вие дишате. Намирам го болезнен. Затова ще го освежа, ще го очистя от вас. Ако утре продължавате да стоите тук, то на цялата тази къща ще стане известна и историята ви, и това, което представлявате самата вие. Чувам, че в този дом има порядъчни жени; и е жалко, че такъв светъл лъч като вас може да стои скрит между тях. Ако след като си излезете оттук, потърсите убежище в този град под някакъв друг образ, а не под истинския ви (който спокойно можете да носите, без да ви обезпокоявам), то ще ви направя същата услуга, когато науча къде сте се скрили.

Нямаше ли той никога да дойде? Докога ще трябва да понасям всичко това? Колко още щях да имам сили да го понасям? — с ужас си мислех аз.

— О, боже мой! — възкликна нещастната Емилия с глас, който би трогнал и най-коравото сърце; обаче в усмивката на Роза Дартъл нямаше никакво съчувствие. — Какво да правя! Какво да правя!

— Какво да правите ли? — отвърна другата. — Да живеете щастливо със спомените си. Посветете съществуването си на възпоменанията за нежността на Джеймс Стиърфорд — той искаше да ви направи съпруга на лакея си, нали? Или пък отдавайте живота си на мисли за благодарността, която дължите на онова великодушно същество, което би ви взело като подарък от него. А ако ли тези скъпи спомени и съзнанието за собствените ви добродетели, както и почтеното положение, до което ви издигнаха в очите на всички хора, не са в състояние да ви подкрепят и да ви дадат сили, тогава омъжете се за онзи великодушен човек и бъдете щастлива с благоволението му. Ако пък и това не ви помогне, тогава умрете! Има прагове и купища за смет, годни за такава смърт и за такова отчаяние — намерете един и литнете към рая!

Чух далечни стъпки по стълбището. Познах ги. Уверен бях чии са. Слава богу, това беше той!

Като каза това, тя се измести от вратата и се скри от погледа ми.

— Но запомнете — прибави тя бавно и сурово, като отвори другата врата да си излезе, — не забравяйте, че съм решила по лични мои съображения и от ненавистта, която питая към вас, безпощадно да ви преследвам, ако не изчезнете от погледа ми и ако не захвърлите

хубавата си маска. Това е, което имах да ви казвам; а което казвам, аз го върша!

Стъпките отвън дойдоха по-близо, по-близо — отминаха я, като слизаше, — втурнаха се в стаята!

— Вуйчо!

Страхотен писък последва тази дума. Спрях се за миг и като погледнах вътре, видях го да крепи безжизнената ѝ фигура в ръцете си. Няколко секунди той гледаше вперено лицето ѝ; сетне се наведе да го целуне — о, с каква нежност! — и го покри с носната си кърпичка.

— Мастър Дейви — каза той с нисък разтреперан глас, след като го бе покрил, — благодаря на небесния ни баща за това, че постигнах мечтата си! Благодаря му от сърце, че доведе стъпките ми до любимата ми племенница!

С тези думи той я взе в обятията си и като положи на гърдите си закритото ѝ лице, обърнато към неговото, понесе я неподвижна и безчувствена надолу по стълбата.

LI ГЛАВА

НАЧАЛОТО НА ЕДНО ПО-ДЪЛГО ПЪТЕШЕСТВИЕ

Беше още рано на другата сутрин и аз се разхождах в нашата градина с леля (която сега не правеше други разходки, тъй като непрестанно се грижеше за милата ми Дора), когато ми казаха, че мистър Пеготи искал да говори с мен. Тръгнах към портата и го видях, че идва да ме пресрещне насред път. Както правеше винаги пред леля, която много уважаваше, той веднага свали шапката си. Предишната вечер ѝ бях разправил всичко, което се бе случило. Без нито една дума тя се запъти сърдечно към него, ръкува се и го потупа по ръката. Всичко това беше сторено така изразително, че тя нямаше нужда да казва нито една дума. Мистър Пеготи я разбра тъй добре, сякаш беше казала хиляди.

— Сега ще си вляза, Трот — каза леля, — и ще се погрижа за Малкото цветче, което навярно скоро ще стане от сън.

— Надявам се, че не си отивате заради мен, госпожо — каза мистър Пеготи. — Освен ако днес не съм се побъркал съвсем, струва ми се, че ни напущате, защото аз съм тук.

— Вие имате да казвате нещо, добри човече — отвърна леля, — и ще сторите това по-добре без мен.

— С ваше позволение, госпожо, бих ви помолил да останете, ако не ви е неприятно.

— Така ли? Тогава ще остана — каза добродушно леля.

И тя хвана подръка мистър Пеготи, заведе го в една обрасла със зеленина беседка в дъното на градината и седна на една пейка. Аз седнах до нея. Имаше място и за мистър Пеготи, но той предпочиташе да стои прав, с ръка, облеганата на малката селска масичка. Като стоеше така, загледан за миг в шапката си, преди да започне да говори, не можех да не забележа каква сила и душевна мощ се излъчваше от

мазолестата му ръка и колко подходдаше тя, подобно на верен и добър приятел, на честното му чело и на желязносивата му коса.

— Снощи заведох скъпото си дете в жилището си — започна мистър Пеготи, като вдигна очите си към нашите, — където отдавна бях приготвил всичко за нея. Трябваше да изминат часове, преди да дойде на себе си и да ме познае. И когато ме позна, коленичи пред нозете ми и каза, като че ли се молеше, че се чуди как всичко това е възможно. Вярвайте, когато чух гласа ѝ, същият, който у дома бе звучал така игриво, и като я видях да се валя сякаш в праха пред Исусовите нозе, сърцето ми се сви от болка въпреки благодарността ми към всевишния.

Той покри лице с ръкава си, без да скрива защо го е направил, и сетне гласът му се проясни.

— Почувствувах го само за миг, защото тя вече беше намерена. Трябваше само да си помисля, че съм я намерил, и всякакво друго чувство изчезна. Не знам защо ви споменавам за това — преди малко съвсем не ми беше на ума да приказвам за себе си, но то ми дойде така естествено, че го изрекох, преди да съзная какво правя.

— Вие сте себеотрицателен човек и ще получите наградата си — каза леля.

Мистър Пеготи наклони към леля лицето си, по което пробягваха сенките на листата, за да ѝ поблагодари за добрите думи, и отново подхвана нишката на разказа си.

— Когато моята Емилия избягала от дома, където е била затворена от онази змия — дано бог го накаже! — каза той с мигновен проблясък на ярост, — било нощ и звездите светели. Била като обезумяла. Тичала край морския бряг, като мислела, че ще види там старата ладия и викала към нас да си извърнем настрани лицата, защото тя се приближава. Чула собствения си вик, който излизал сякаш от друго. Острите камъни и скали я наранили, но тя не ги усещала — като че ли и самата тя била скала или камък. Тичала напред, а ушите ѝ бучели и пред очите ѝ избухвали пламъци. Внезапно — или поне така ѝ се сторило — съмнало, денят се показал влажен и ветровит и тя се видяла да лежи до някаква купчина камъни на брега, а една жена ѝ говорела нещо, като я питала на езика на онази страна, какво толкова страшно се е случило.

Той виждаше всичко, което разправяше. Докато говореше, то се рисуваше така живо пред погледа му, че той ми го описваше по-ясно, отколкото мога сега да го изразя. Тези картини са тъй ярко запечатани в паметта ми, че когато ги описвам в настоящия момент, толкова години по-късно, струва ми се, че самият аз съм ги видял.

— Когато погледът на Емилия се прояснил и видяла жената, тя познала в нея една от онези, с които често била разговаряла на брега. Преди това нерядко обикаляла морския бряг било с лодка и екипаж, било пешком, така че, макар и сега да се била доста отдалечила, местността наоколо ѝ била добре позната. Тази жена била неотдавна омъжена и нямала дете, обаче скоро очаквала такова. И дано бог послуша молбата ми то да ѝ донесе щастие, утеха и почести през целия ѝ живот! Дано да я обича и да изпълни дълга си към нея, когато тя остарее, да ѝ помага до последното ѝ издихание и да бъде с нея ангел както тук, така и на небето.

— Амин! — каза леля.

— Тя била свенлива жена и когато Емилия приказвала с децата по брега, седяла настрани и предяла или си работела нещо друго. Но Емилия я забелязала и веднъж отишла да я заговори. И тъй като и жената обичала деца, двете скоро се сприятелили. Когато Емилия отивала нататък, тя винаги ѝ давала цветя. Тази именно била жената, която сега я попитала какво се е случило. Емилия ѝ разправила и тя я завела в дома си. Да, наистина сторила това — каза мистър Пеготи, като си покри лицето.

Тази милостива постъпка го беше трогнала повече от всичко, което се бе случило след бягството ѝ. И двамата с леля мълчахме, да му дадем възможност да се успокои.

— Къщичката ѝ била малка — продължи той, — но тя намерила място за Емилия. Съпругът ѝ бил отишъл навътре в морето за риба и тя запазила всичко в тайна, като помолила и съседите си (наоколо не живеели много хора) и те да мълчат. Емилия се разболяла тежко от треска и чудното е — може би за учените то съвсем да не е чудно — че забравила тамошния език, а приказвала само на нашия, така че никой не могъл да я разбере. Тя си спомня сякаш насън, че лежала и през всичкото време приказвала на собствения си език, като все си въобразявала, че старата ладия е някъде наблизо в залива. Молела се да изпратят някого там да съобщи, че е на умиране, и да ѝ донесе

прошка, макар и само една думичка. Почти през цялото време ту си мислела, че онзи, за когото споменах, дебнел под прозореца, ту пък, че е при нея в стаята, и молела жената да не го оставя да я вземе, макар и едновременно с това да съзнавала, че не може да я разбере. Също така и огънят бил непрестанно пред очите ѝ, а ушите ѝ бучали. Не можела да различи кое е днес, кое вчера и кое — утре. Всичко, което някога се е случвало в живота ѝ или което би могло да се случи, както и много неща, които никога не са ставали и никога не са могли да станат, се въртели едновременно в главата ѝ, въпреки това тя пеела и се смеела! Колко е траело това, не знам, обаче после изпаднала в сън. През време на съня си проявила несвойствена за самата нея сила, но когато се събудила, била слаба като малко дете.

Тук той спря, сякаш да си отдъхне от страшните неща, които описваше. След като помълча няколко минути, продължи разказа си.

— Когато се събудила, било слънчев следобед. В тишината се чувал само шепотът на синьото море, чиито вълни леко плискали брега. Отначало вярвала, че се намира у дома си и че е неделя сутрин, но лозовите листа, които виждала от прозореца и хълмовете отвъд, ѝ казвали, че не е вкъщи. Сетне при нея влязла приятелката ѝ да я види. Тогава тя разбрала, че старата ладия съвсем не била в близкия залив, а далеч, далеч. Станало ѝ ясно къде се намира и защо и като се хвърлила в обятията на младата жена (надявам се, че сега там лежи детенцето ѝ и я развеселява с хубавите си очички), избухнала в плач.

Той не можеше да заговори за добрата приятелка на Емилия, без да му потекат сълзи. Би било напразно да се опитва да ги спира. Сега, като я благославяше, той отново се разплака.

— Когато Емилия се наплакала, станало ѝ по-леко — заговори отново той, овладял най-последното вълнение си (което се предаде и на мен), а колкото се отнася до леля — тя плачеше с цялото си сърце — и започнала да се поправя. Обаче езикът на онази страна съвсем бил излязъл от паметта ѝ и тя се принудила да разговаря чрез знаци и жестове. Бавно, но сигурно здравето ѝ се подобрявало от ден на ден и тя захванала да учи имената на обикновените предмети — имена, които ѝ се струвало, че никога по-рано не била чувала. Докато една вечер, когато седяла край прозореца и гледала как едно момиченце си играе на брега, детето простряло внезапно ръчичка и казало нещо, което на английски значело: „Рибарска щерко, ето ти една раковина“.

Трябва да знаете, че отначало се обръщали към нея с думите: „Хубава госпожо“ — както бил там обичаят, но тя ги научила да ѝ викат „Рибарска щерко“. И когато детето казало: „Рибарска щерко, ето ти една раковина“ — тя изведнъж го разбрала и му отговорила на същия език. Оттогава той се върнал в паметта ѝ!

— Когато Емилия стъпила на крака — продължи мистър Пеготи след ново мълчание, — тя решила да напусне благородната си млада приятелка и да се отправи за родината си. До това време съпругът ѝ си бил дошъл и двамата я качили на един малък търговски кораб на път за Ливорно, а оттам за Флоренция. Емилия имала малко пари, но добрите хорица се съгласили да вземат много малко за стореното от тях добро. Едва ли не съм доволен, че са постъпили така, макар да са били бедни, тъй като направеното от тях е струпано там, където ръжда не може да го разяде, където крадци и разбойници не могат да го отнемат и където, мастр Дейви, то ще надживее всички съкровища в света.

Емилия стигнала във Франция и отишла да работи в една странноприемница на пристанището, където прислужвала на пътуващите дами. Един ден там спряла онази змия. О, дано той никога не се приближи към мен, защото не знам какво зло съм в състояние да му сторя! Щом го видяла, без той да я забележи, старият ѝ страх отново я обхванал и тя избягала оттам, за да не диша един и същи въздух с него. Пристигнала в Англия и слязла на брега на Дувър.

— Не знам кога е започнала да отпада духом — продължи мистър Пеготи, — но през целия път към Англия тя възнамерявала да се върне в скъпия си дом. Щом като стъпила на английска земя, я обхванал страх. Бояла се, че няма да получи прошка, че всички ще я сочат с пръст, че някои от нас може да са умрели и всичко това я възпряло и сякаш насила приковало стъпките ѝ. „Вуйчо, вуйчо — каза ми тя, — страхувах се най-много, че не съм достойна да направя това, което изстрадалото ми и ранено сърце най-вече жадуваше да стори! Върнах се назад, а в същия миг се молах да мога да допълзя нощем до стария праг, да го целуна, да положа върху него горещото си лице и там да ме намерят сутринта умряла.“ — Дошла в Лондон — каза мистър Пеготи, като сниши гласа си до уплашен шепот, — в Лондон. Тя — която никога в живота си не го е виждала, — самичка — без петаче — млада — хубава — в Лондон. Почти веднага щом стъпила на брега, запознала се с една жена, в чието лице помислила, че вижда

приятелка. Тя имала почтен изглед, заговорила ѝ за шиене, обещала, че ще може да ѝ намери достатъчно такава работа, с каквата Емилия още от малка е свикнала, казала, че ще и даде подслон за през нощта, а на другия ден ще запита тайно за мен и за всички у дома ѝ. И тъкмо когато детето ми — продължи той с глас, изпълнен с признателност, която караше цялото му тяло да трепери — било изправено на брега на страшна пропаст, за която не смея нито да си помисля, нито да говоря, Марта я спасила, върна на обещанието си.

Не можах да удържа радостния си вик.

— Мастър Дейви! — каза той, като сграбчи със силната си ръка моята. — Вие пръв ми споменахте за нея. Благодаря ви, сър! Тя ревностно се била заела за работа. Знаела е с горчивия си опит кои места да наблюдава и какво да прави. Да, това сторила. И господнята десница я е ръководила. Заварила Емилия, като спяла. Бледна и забързана, ѝ казала: „Махни се оттук, където е по-лошо от смърт, и ела с мен!“ Обитателите на къщата, в която се намирала Емилия, се помъчили да я спрат, но по-лесно било да спрат разбушуваното море. „Махнете се от мен — казвала им тя, — аз съм призрак, който идва да я спаси от разтворения ѝ гроб!“ Разправила на Емилия, че ме е видяла. Уверила я, че продължавам да я обичам и съм ѝ простил. Облякла я бързо с дрехите ѝ и я взела подръка, а горката Емилия цяла треперела и едва се държала на нозе. Като не обръщала никакво внимание на думите на околните, сякаш била глуха, Марта я повела навън, като мислела само за нея, и така я спасила посред нощ от този мрачен вертеп! През цялата нощ — продължи мистър Пеготи, като освободи ръката ми и сложи своята върху тежко дишащите си гърди — и на следния ден тя се грижила за Емилия, която била съвсем отслабнала и лежала изтощена. Късно вечерта тръгнала да търси първо мен, а след това вас, мастър Дейви. Не казала на Емилия от какво място се е отървала, за да не би това да ѝ причини удар и да я накара да се крие. Как е узнала онази жестока дама, че Емилия е там, не мога да кажа. Може би онзи, за когото говорих, ги е видял случайно да отиват там или пък по-вероятно научил е за това от онази жена. Но не ме интересува — племенницата ми е намерена. Емилия и аз стояхме будни цяла нощ — продължи мистър Пеготи. — Думите ѝ излизаха сякаш от самото ѝ разбито сърце и през сълзите ѝ и всъщност тези нейни думи не ми казаха много нещо. Едва можех да виждам милото ѝ

личице, което израсна в моя дом и там от детско стана женско. Но през цялата нощ ръцете ѝ бяха обвити около шията ми и главата ѝ почиваше на гърдите ми, и тогава и двамата разбрахме, че отново можем да се доверим един на друг.

Той спря да говори и ръката му спокойно почиваше върху масата с решителност, която беше в състояние да побеждава лъвовe.

— За мен, Трот, беше истински лъч на щастие — каза леля, като бършеше очите си, когато реших да стана кръстница на сестричката ти, Бетси Тротууд, която ме разочарова. Но от всичко друго, което може да ми достави удоволствие, най-много бих се радвала, ако мога да кръстя детенцето на онази добра италианка!

Мистър Пеготи кимна с глава в знак на това, че разбира много добре лелините чувства, но се побоя да каже нещо, да не би отново да му потекат сълзи. Всички мълчахме, обхванати от собствените си чувства, а леля ту бършеше очите си, ту хълцаше конвулсивно, ту се смееше и се наричаше глупачка. Най-сетне аз заговорих.

— Добри ми приятелю, вие навярно сте решили какво ще предприемете за в бъдеще? — обърнах се аз към мистър Пеготи. — Едва ли е необходимо да ви питам за това.

— Да, мастър Дейви, решил съм — отвърна той — и го казах на Емилия. Далеч оттук има много страни. Бъдещият ни живот лежи отвъд морето.

— И двамата ще се изселят от Англия, лельо — казах аз.

— Да! — каза мистър Пеготи, като се усмихна с озарено от надежда лице. — Никой няма да укорява скъпото ми дете в Австралия. Там ще започнем нов живот!

Запитах го дали е решил кога ще тръгнат.

— Рано тази сутрин бях на доковете, сър — отговори той, — за да попитам кога ще има кораб за там. Един ще тръгне след около шест седмици или два месеца. Видях го тази сутрин — качих се на борда и реших, че ще отплуваме с него.

— Съвсем самички ли? — попитах го аз.

— Да, мастър Дейви! Знаете, сестра ми е така привързана към вас и е тъй свикнала да мисли само за собствената си страна, че едва ли би било справедливо да я взема със себе си. Освен това, мастър Дейви, има един човек, за когото тя трябва да се грижи и когото не трябва да забравяме.

— Клетият Хам! — казах аз.

— Видите ли, госпожо — обясни той на леля, — добрата ми сестра гледа къщата му и той е много привързан към нея. С нея той спокойно разговаря, когато пред други не е в състояние да открие сърцето си. Клетият момък! — каза мистър Пеготи, като поклати глава. — Животът му е оставил толкова малко, че не трябва и него да му отнемаме.

— Ами мисис Гъмидж?

— Мислил съм и за нея — отвърна мистър Пеготи със смущение, което после се разсея. — Знаете ли, когато започне да мисли за стария, тя не е много приятна компания. Между нас казано, мастър Дейви, когато мисис Гъмидж се разхленчи на хората, които не знаят за стария, тя може да се стори недотам поносима. Аз обаче го познавах — каза мистър Пеготи, — известни ми бяха добрите му качества и затова я разбирам, но, естествено, от другите това не може да се изисква!

И двамата с леля се съгласихме с него.

— Затова, мисля си, понякога мисис Гъмидж може да досади на сестра ми. Така че не възнамерявам да я оставя при тях, а да ѝ намеря друго място, където да се подслони и препитава. Смятам да ѝ оставя известна сума пари, с която да се поддържа, и така ще знам, че когато замина, ще ѝ бъде добре. Тя е най-вярното и предано същество, но при нейната възраст и след като толкова е изстрадала, не можем да я караме да се блъска по разни кораби и из горите и пустините на една далечна страна. Затова съм решил да се погрижа за нея тук.

Той не забравяше никого. Мислеше за изискванията и нуждите на всички други освен за своите собствени.

— Емилия ще стои при мен до тръгването ни; клетичката, тя така се нуждае от отдых и покой. Ще си приготви необходимите за път дрехи и вярвам, когато отново се намери край обичайния я грубоват вуйчо, малко по малко ще позабрави мъките и страданията си.

Леля кимна с глава, да го подкрепи в надеждата му, и това много го зарадва.

— Има още едно нещо, мастър Дейви — каза мистър Пеготи, като мушна ръка в пазвата си и тържествено извади малкия пакет, който бях виждал и по-рано и който той разгърна на масата. — Ето тези банкноти — петдесет лири стерлинги и десет шилинга. Към тях искам да прибавя и парите, с които е пътувала. Попитах я колко са (без

да казвам защо) и сложих и тях. Не съм много силен в сметките. Ще бъдете ли тъй добър да ги проверите?

И той ми даде лист хартия, като се извини за невежеството си, и ме гледаше, докато ги проверявах. Сметката излезе точна.

— Благодаря ви, господине — каза той, като си прибра листа. — Ако не виждате в това нищо лошо, мастър Дейви, ще сложа тези пари в един плик, адресиран до него; а после пък ще го пхна в друг — до майка му, и ще ѝ обясня само с няколко думи, както обясних и на вас, за какво са тези пари, както и това, че в никакъв случай не ще ги приема обратно, тъй като заминавам.

Казах му, че щом смята така да постъпи, и аз го намирам за напълно редно.

— Споменах, че има само още едно нещо — продължи той със сериозна усмивка, след като завърза пакета и го прибра в джоба си, — но ето, че били две. Не бях сигурен, когато излязох тази сутрин, дали ще имам сили да разправя самичък на Хам всичко, което се случи. Така че им написах писмо, което пратих по пощата и в което им съобщих за благополучно станалото, и че утре ще отида там, да уредя необходимото и най-вероятно да си взема сбогом с Ярмут.

— И бихте желали и аз да ви придружа, така ли? — запитах го аз, като видях, че остави нещо недоизказано.

— Ако бъдете така любезен да го сторите, мастър Дейви — отвърна той, — знам, че ако ви видят, ще се поразвеселят.

Тъй като малката ми Дора беше в добро настроение и много искаше да отида, което разбрах, когато поприказвах с нея, с готовност му обещах да го придружа. На следното утро взехме дилижанса за Ярмут и отново поехме по стария път.

Когато вечерта минахме по добре познатата ни улица — мистър Пеготи носеше чантата ми въпреки моите протести, — хвърлих поглед към дюкяна на Оумър и Джорам и видях стария си приятел мистър Оумър да пуши лулата си. Не исках да присъствувам на първата среща между Пеготи, сестра му и Хам и затова, под предлог, че искам да се видя с мистър Оумър, влязох в дюкяна му.

— Как сте, мистър Оумър? Не съм ви виждал толкова отдавна — казах аз, като пристъпих към него.

Той отпъди с ръка пушека на лулата си, за да ме види по-добре, и скоро ме позна за голяма своя радост.

— Би трябвало да стана, сър, за да приветствувам такъв почетен гост, само че краката не ме държат и затова се движа на колела. С изключение на болните ми крака и на задуха ми, слава богу, съм добре, благодаря на бога.

Поздравих го за добрия му изглед и за хубавото му настроение и тогава забелязах, че на креслото му има колелца.

— Остроумно изобретение, нали? — каза той, като проследи погледа ми и поглади ръчката на стола си. — Леко е като перце и се носи като дилижанс. Ей богу! Малката Мини — внучката ми — го засилва, като бутне облегалато, и то тръгва — да ти е драго да го гледаш! И да ви кажа ли — много е удобно да си пуши човек лулата в него.

Не бях виждал друг човек, който така да умее да извлича доброто от всяко нещо и така да му се радва. Той тъй сияеше, сякаш креслото му, астмата му и скованите му крака бяха само прекрасни способности за усиляване на удоволствието му от лулата.

— Уверявам ви, че когато съм в този стол, виждам повече свят, отколкото съм от него. Просто ще се учудите, ако ви кажа колко много хора минават тук всеки ден да си побъбрим. Наистина ще се учудите! А и във вестника сега намирам много повече неща за четене, отколкото по-рано. Пък колкото се отнася до други книги — не може да си представите колко много ми минават през ръцете! И знаете, тъкмо затова се чувствам тъй бодър! Ами ако очите ми бяха болни, какво щях да правя? А краката — ех, когато си служех с тях, те само увеличаваха задуха ми. Сега, щом поискам да се поразходя на улицата или по дюните, достатъчно е да повикам Дик, най-младия чирак на Джорам, и се качвам в собствения си екипаж, все едно, че съм кметът на Лондон!

При тези думи той едва не се задуши от смях.

— Бога ми! — продължи мистър Оумър, като отново се залови за лулата си. Човек трябва да приема както доброто, така и лошото. Иначе този живот не може да се кара. А Джорам много преуспява в работата. Наистина много!

— Радвам се да чуя това — казах аз.

— Знаех си, че ще се радвате — каза мистър Оумър. — А освен това Джорам и Мини са още като двама влюбени. Какво повече мога да желая? Какво значат едни болни крака в сравнение с всичко това!

Това пълно пренебрежение към собствените му крака ми се стори едно от най-забавните чудачества, които някога съм наблюдавал.

— И както аз съм се отдал на четене, така вие сте се отдали на писане, а, господине? — каза мистър Оумър, като ме гледаше с възхищение. — Колко прекрасна беше онази ваша книга! Какви изрази! Прочетох всяка нейна дума — всяка! И никак не ми се доспа — никак!

Като се засмях, изразих удоволствието си, макар и, да си призная, тази връзка между приспиването и книгата ми да ми се стори доста особена.

— Давам ви честната си дума, сър — продължи мистър Оумър, — че когато прочетох книгата и я оставих на масата, при вида на трите тома, аз действително се почувствах горд, че съм имал честта да познавам семейството ви. И, боже мой, колко отдавна беше това — в Блъндърстоун. Едно мъничко бебче наред с мъртвата клиентка. А и вие — колко малък бяхте тогава. Божичко, божичко!

Промених темата и заговорих за Емилия. Като се уверих, че знам колко много се е интересувал винаги за нея и колко мило се е отнасял, описах му в общи краски как се е прибрала при вуйчо си благодарение на Мартината помощ. Знаех, че това ще зарадва стария човек. И наистина той слушаше с най-голямо внимание, както каза развълнувано, когато свърших:

— Много се радвам, господине! Това е най-хубавата новина, която научавам от дълго време насам, боже мой, боже мой! И какво ще се предприеме сега за онази клета млада жена, Марта?

— Засягате един въпрос, който от вчера ме занимава — казах аз, — но върху който засега не мога да ви дам никакви сведения, мистър Оумър. Мистър Пеготи не е споменавал нищо, пък и аз се чувствавах неловко да го сторя. Сигурен съм, че не я е забравил. Той никога не забравя, когато трябва да направи нещо великодушно.

— Защото, знаете ли — подхвана отново мистър Оумър, — каквото и да се направи за нея, и аз бих желал да участвувам в него. Имайте ме предвид, когато решите нещо, и ме уведомете. Никога не съм мислил само лошо за тази девойка и се радвам, че действително е добра. И дъщеря ми Мини ще се зарадва. В известни неща младите жени са противоречиви създания — и майка ѝ беше като нея, — обаче сърцата им са добри и благородни. Тя се възмущава от Марта само

външно, макар и да не мога да ви кажа защо постъпва така. Но така си е прави го само външно. А тихомълком с всичко би ѝ помогнала. Та, имайте предвид, каквото и да предприемете. И ми обадете с няколко реда къде да го изпратя. Боже мой, когато човек изпадне в такова състояние, че е принуден втори път да го возят в количка като малко дете, той трябва да се чувства много щастлив, ако може да направи някое добро. Не казвам само за себе си — продължи мистър Оумър. — Изобщо смятам, че когато започнем да слизаме надолу по хълма, не ни остава много време за губене, на каквато възраст и да сме, тъй като времето не спира нито за миг. И затова нека не пропускаме да направим по някоя и друга добрина и тя ще ни донесе радост!

Той изтърси пепелта от лулата си и я сложи на една поличка на облегалката на стола, поставена там специално за тази цел.

— Ето и братовчеда на Емилия — онзи, за когото тя щеше да се омъжва — каза мистър Оумър, като потърка немошно ръце, — най-добрия момък в Ярмут! Надвечер той идва при мен, да си поприказваме и да ми почете, и понякога остава цял час. Ето това също наричам добро дело. Целият му живот е изпълнен с добрини.

— Сега отивам при него — казах аз.

— Така ли? Кажете му, че съм добре и го поздравявам. Мини и Джорам са на вечеринка. Ако си бяха вкъщи, и те щяха да се гордеят да ви видят. Мини рядко излиза от дома, „заради татко“, както сама се изразява. И затова тази вечер се заклех, че ако не излязат, ще си легна още в шест часа. В резултат на което двамата с Джорам отидоха на вечеринка — каза мистър Оумър, като залюля и себе си, и креслото от смях при мисълта за сполучливата си измислица.

Подадох му ръка и му пожелах лека нощ.

— Една минутка, сър — каза мистър Оумър. — Ако си отидете, без да сте видели малкото ми слонче, ще пропуснете едно истинско зрелище. Подобен случай не се удава често! Мини!

Едно музикално гласче се обади от горния етаж:

— Идвам, дядо!

И едно хубаво малко момиче с дълга къдрава руса косица, се завтече след малко в дюкяна.

— Това е моето слонче, сър — каза мистър Оумър, като погали детето. — Сиамска порода. Хайде, малко ми слонче!

Малкото слонче разтвори вратата на вътрешната стая, което ми даде възможност да видя, че сега беше превърната в спалня на мистър Оумър, който не можеше лесно да бъде пренасян горе. Сетне скри хубавото си чело зад разрошената си коса, като се наведе да бутне облегалката на креслото.

— Нали знаете, сър, че слонът преодолява всички препятствия с главата си — забеляза мистър Оумър, като ми намигна. — Едно, слонче. Две. Три.

При този сигнал малкият слон бутна креслото и го запрати в другата стая така изкусно, че то дори не докосна рамката на вратата. Екипажът се затъркаля и затрака за най-голямо удоволствие на мистър Оумър, който беше извърнал глава и ме гледаше с такова сияещо лице, сякаш това возене беше най-същественото му житейско постижение.

След като се поразходих из градчето, отидох в къщата на Хам. Пеготи се бе преместила тук за постоянно и беше дала под наем собствената си къщичка на човека, който заместил мистър Баркис в преносваческата му дейност и ѝ заплатил добре за коня и колата. Предполагам, че същият бавен кон, който караше каруцата на мистър Баркис, работеше и сега.

Заварих ги в спретната кухня. При тях беше и мисис Гъмидж, която мистър Пеготи самичък беше довел от старата ладия. Съмнявам се дали някой друг би могъл да я принуди да напусне поста си. Изглежда, той им бе разправил всичко. Пеготи и мисис Гъмидж бяха покрили лице с престилките си, а Хам беше излязъл „да се поразходи по дюните“. Сега той се прибра вкъщи и много се зарадва, като ме видя. Надявам се, че присъствието ми повлия благотворно и на четиримата. Като се опитахме да влеем известна веселост в разговора, ние си приказвахме как мистър Пеготи ще забогатее в далечната страна и как ще ни пише чудеса за там. Не споменахме нито веднъж името на Емилия, макар разговорът ни да се въртеше около нея. Хам беше най-мълчалив от всички ни.

Но Пеготи ми каза, когато ме заведе със свещта в малката стаичка, където на масата ме очакваше книгата за крокодилите, че той все си бил такъв. И тя считаше (говореше ми със сълзи на очи), че макар винаги да бил ласкав и сърцат и да работел по-добре от най-способния строител на кораби в околността, сърцето му било разбито. Имало моменти надвечер, разказваше тя, когато говорел за стария им

живот в ладията и споменавал за детските години на Емилия. Обаче никога не говорел за нея като девойка.

Стори ми се, че прочетох в очите му желание да поговори с мен насаме. Затова реших следната вечер да му дам възможност, когато се прибере от работа. Тази вечер, за първи път от толкова дни насам, свещта не бе сложена на прозореца, мистър Пеготи върза хамака си в старата ладия и вятърът шепнеше като едно време край главата му.

През целия следващ ден той беше зает да разпродава рибарската си лодка и риболовните си принадлежности; да опакова и да изпраща в Лондон онези от вещите, които смяташе, че ще му са необходими. Останалите раздаде или подари на мисис Гъмидж. Тя беше с него през целия ден. Изпитвах тъжното желание да видя стария дом, преди да са го заключили, и се уговорихме да се срещна там с тях вечерта. Но наредих така, че най-напред да се видя сам с Хам.

Лесно беше да попадна в стъпките му, тъй като знаех къде работи. Срещнах го в една отдалечена част на дюните, която знаех, че ще прекоси, и се върнах с него, за да може той да ме заприказва, ако действително желаете това. Не бях се излъгал в израза на лицето му. Бяхме повървели заедно само няколко крачки, когато той каза, без да ме поглежда:

— Мастър Дейви, вие видяхте ли я?

— Само за миг, когато беше припаднала — тихо отвърнах аз. Повървахме още малко, след което той отново подхвана:

— Мастър Дейви, смятате ли, че пак ще я видите?

— Може би това би й причинило голяма болка — казах аз.

— Мислил съм за това — отвърна той. — Навярно много ще я заболи, сър, много.

— Но, Хам — казах аз кротко, — ако има нещо, което бих могъл да й пиша от твое име, в случай че не ми е възможно да й го кажа устно, и ако изобщо трябва да й съобща нещо от теб, за мен ще бъде дълг да го изпълня. Можеш да ми се довериш.

— В това съм уверен. Благодаря ви, сър, много сте любезен! Мисля, че има нещо, което бих желал да й се каже или да й се съобщи в писмо.

— Какво е то?

Повървахме още малко в мълчание, след което той каза:

— Не е толкова това, че ѝ прощавам, а по-скоро — че я моля да ми прости, задето съм ѝ натрапвал чувствата си. Понякога съм си мислил, че ако не бях искал от нея да ми обещае да се оженим, тя имаше такова доверие в мен и бяхме такива добри приятели, че навярно би ми казала какво я измъчва, би се посъветвала с мен и може би тогава щях да я спася.

Стиснах ръката му.

— Това ли е всичко?

— Има и още нещичко — отвърна той, — ако мога да ви го кажа, мастър Дейви.

Повървахме малко, преди да заговори. Когато се поспирваше след някои свои думи, той не плачеше. Правеше това, за да събере мислите си и да приказва по-ясно.

— Обичах я... и обичам спомена за нея... твърде дълбоко... за да мога да я накарам да повярва, че съм щастлив. Мога да бъда щастлив само... като я забравя... но боя се, не бих могъл да понеса да ѝ се каже, че съм я забравил. И ако вие, мастър Дейви, бидейки такъв учен човек, измислите да ѝ кажете нещо, което да я накара да повярва, че не съм страдал много, макар и да я обичам и да скърбя за нея, че животът не ми е омръзнал и че се надявам да я видя чиста и непорочна там, където няма никакви злини и където опечалените получават утеха... ако може да ѝ се каже нещо, което да облекчи мъката ѝ и все пак да не я накара да помисли, че бих могъл да се ожения или че някоя друга е в състояние да я замести в сърцето ми... ако измислите нещо такова... бих ви помолил да ѝ го кажете... както и че се моля за нея... за тази, която ми беше толкова скъпа!

Отново стиснах мъжествената му ръка и му обещах, че се натоварвам да изпълня неговото желание, колкото ми е възможно по-успешно.

— Благодаря ви, сър — отвърна той. — Много любезно беше от ваша страна, дето дойдохте да ме посрещнете. Мило беше и това, че ме придружихте. Мастър Дейви, знам много добре, че леля ще отиде в Лондон, преди да отплуват, и те отново ще се видят, обаче аз едва ли ще го видя вече. В това съм положителен. Не приказваме за това, но така ще бъде и може би е по-добре. И когато, мастър Дейви, вие го видите за последен път — в сетната минута, — предайте му дълбоката почит и благодарността на сирака, на когото той беше повече от баща.

Обещах му тържествено.

— Отново ви благодаря, господине — каза той, като ми стисна ръката сърдечно. — Знам къде отивате. Сбогом!

Като махна леко с ръка, сякаш за да ми каже, че не може да влезе в стария дом, той свърна настрани. Като погледнах подир него, докато прекосяваше пустите дюни под лунната светлина, видях го да извърща лице към сребристата пътека върху морето и да отминава нататък, загледан в нея, докато се превърна на сянка в далечината.

Когато се приближих, видях, че вратата на старата ладия стои отворена. Влязох и забелязах, че е изпразнена от покъщината и са останали само няколко стари сандъка, където мисис Гъмидж беше седнала с кошница в ръка и гледаше мистър Пеготи. Той бе облегнал лакът на грубата камина, вперил очи в малкото загасващи въгленчета в огнището. Но когато влязох, вдигна бодро глава и заговори весело.

— Обещахте и ето че дойдохте да си вземете сбогом със старата ладия, е, мастър Дейви? — каза той, като взе свещта. — Съвсем е оголена, нали?

— Добре сте използвали времето си — рекох аз.

— Вярно, не стояхме със скръстени ръце, сър. Мисис Гъмидж работи като... и аз не знам като какво — каза мистър Пеготи, като я погледна, без да може да намери подходящо сравнение.

Мисис Гъмидж се облягаше на кошницата си и не каза нищо.

— Ето и самото сандъче, на което имяхте обичай да седате до Емилия! — каза шепнешком мистър Пеготи. — Ще го взема със себе си. А ето и мъничката ви спалня. Виждате ли я, мастър Дейви? Съвсем гола и празна.

И наистина вятърът, макар и слаб, шумеше някак тържествено и пълзеше край пустата къща с плачевен, навяващ тъга шепот. Всичко беше махнато, дори и огледалото с рамка от раковина. Мислех си за времето, когато лежах там, при първата голяма промяна у дома. Мислех си за синеокото момиченце, което ме беше обаяло. Мислех си за Стиърфорд и в главата ми нахлу страшната, нелепа мисъл, че той е тук наблизко и мога всеки миг да го видя.

— Навярно ще мине много време, преди старата ладия да види нови наематели. Тук гледат на нея като на къща, която носи нещастия.

— На някой от съседите ли принадлежи? — запитах аз.

— На един корабостроител от градчето — отвърна мистър Пеготи. — Тази вечер ще му предам ключа ѝ.

Надзърнахме в другата малка стаичка и се върнахме при мисис Гъмидж, която продължаваше да седи на сандъка. Мистър Пеготи сложи свещта на камината и я помоли да стане, за да изнесе във сандъка, преди да е изгасил свещта.

— Даниъл — каза мисис Гъмидж, като внезапно пусна кошницата и го хвана за ръката. — Драги ми Даниъл! Последните думи, с които се прощavam с този дом, са: „Не ме оставяй! Моля ти се, Даниъл, не го прави!“

Смаян, мистър Пеготи погледна първо нея, сетне мен, а после пак нея, подобно на човек, когото току-що са събудили от сън.

— Не ме оставяй, Даниъл! Не ме изоставяй! — извика мисис Гъмидж с жар. — Вземи ме със себе си, Даниъл. Вземи ме със себе си и с Емилия! Ще ви бъда най-вярната и най-преданата слугиня. Ако в онази страна има роби, ще ти стана и робиня и ще бъда щастлива, но не ме оставяй тук, Даниъл! Недей, миличък!

— Мила душице — каза мистър Пеготи, като поклати глава, — ти не знаеш какво значи дълго пътуване и колко труден ще бъде там животът!

— О, да, Даниъл, знам това! Мога да си го представя! — извика мисис Гъмидж. — Но последните ми думи под този покрив са: „Ще вляза в къщата и ще умра, ако не ме вземете“. Аз мога да копая, Даниъл. Мога да работя. Мога да живея в оскъдица. Мога да бъда любеща и търпелива сега — повече, отколкото предполагаш, Даниъл, само ако ме оставиш да ти го докажа. Няма да се докосна до сумата, която ми оставяш, Даниъл Пеготи, дори и ако умирам от лишения. Но ще дойда с теб и Емилия накрай света, стига да ме вземете! Знам каква е работата. Знам, че ме мислиш клета и самотна и опака; но, миличък, вече не съм такава! Не съм седяла тук толкова дълго, да чакам и да мисля за изпитанията ти, без това да ми принесе някаква полза. Мистър Дейви, застъпете се за мен! Познавам всичките му привички и тези на Емилия, знам мъките им и ще мога да им помагам и винаги да работя за тях! Даниъл, миличък Даниъл, нека да дойда с вас!

И мисис Гъмидж взе ръката му, целуна я с наивния си патос и любов, обладана от простичката си преданост и признателност, които той напълно заслужаваше.

Той изнесе сандъка, изгаси свещта, зарези вратата отвън и остави старата ладия сама и заключена, подобна на тъмно петно в облачната нощ. На следния ден, когато се връщахме към Лондон, на покрива на дилижанса мисис Гъмидж и кошницата ѝ седяха на задната седалка и мисис Гъмидж беше щастлива.

ЛІІ ГЛАВА

ПРИСЪСТВУВАМ НА ЕДНО ИЗБУХВАНЕ

Когато останаха двадесет и четири часа до времето, така тайнствено определено от мистър Микобър, леля и аз се посъветвахме как да постъпим, тъй като на нея не ѝ се искаше да остави Дора. Ах! С каква лекота носех сега Дора по стълбите!

Въпреки мистър Микобъровото условие за лелиното присъствие ние бяхме наклонни тя да си остане вкъщи и да бъде представлявана на срещата от мистър Дик и мен. С една дума, бяхме вече взели това решение, когато Дора развали плановете ни, като каза, че никога няма да си прости, нито пък на своето лошо момче, ако леля остане вкъщи под какъвто и да било предлог.

— Няма да ти приказвам — каза Дора, като тръсна къдриците си срещу леля. — Ще се държа неприятно! Ще накарам Джип да те лае цял ден. И наистина ще те принудя да станеш стара мърморана, ако не отидеш!

— Мълчи, Цветенце! — засмя се леля. — Много добре знаеш, че не можеш без мен!

— О, да, мога! — каза Дора. — Та каква нужда имам от теб? Никога не тичаш нагоре-надолу по стълбата заради мен, никога не ми разказваш как Доди се появил в градината ти със скъсани обувки и целият покрит в прах — горкото момченце! Никога не правиш нищо да ми доставиш удоволствия, нали, миличка? — и Дора побърза да целуне леля и да каже: — О, да, правиш го! Аз само се шегувам! — за да не би леля да си помисли, че говори сериозно. — Но, лельо, чуй ме — продължи Дора галено. — Ти трябва да отидеш. Ще настоявам, докато стане, както искам. Ако моето непослушно момченце не те накара да отидеш, аз просто ще му отровя живота. Двамата с Джип ще се държим отвратително и ти ще проклинаш съдбата си, ако не заминеш. Освен това — продължи Дора, като отмахна назад косата си и като поглеждаше въпросително ту мен, ту леля — защо пък да не отидете и двамата? Аз не съм много болна. Нали?

— Що за въпрос! — извика леля.

— Какво въображение — възкликнах аз.

— Да! Знам, че съм глупачка! — каза Дора бавно, като оглеждаше и двамата ни, и ни подаде устните си за целувка, докато лежеше на дивана. — Значи в такъв случай трябва и двамата да отидете, иначе няма да ви вярвам, че не съм много болна. И тогава ще заплача!

Познах по лелиното лице, че е готова да отстъпи, а и Дора отново светна, като забеляза това.

— Когато се върнете, ще има да ми разправяте толкова много неща, че ще ми трябва поне една седмица, за да ги разбера! — каза Дора. — А пък знам, че ако се касае до делови работи, каквито сигурно ще има, ще ми е необходимо доста време, докато ги проумея. А ако има да се правят сметки, не знам кога ще мога да ги свърша. И тогава моето лошо момче ще придобие такъв печален изглед! Хайде, ще отидете, нали? Ще отсъствувате само една нощ, а докато ви няма, Джип ще се грижи за мен. Преди да заминете, Доди ще ме качи горе и аз няма да слизам, докато не се върнете. И ще занесете на Агнеса едно много сърдито писмо от мен за това, че нито веднъж не е дошла да ни види!

Без повече приказки съгласихме се, че и двамата ще заминем и че Дора е същинска малка измамничка, която само се преструва на болна, защото обича да ѝ обръщат внимание. Това много я зарадва и така четиримата — леля, мистър Дик, Тредълс и аз, тръгнахме за Кентърбъри с Дувърската пощенска кола още същата вечер.

В хотела, където мистър Микобър ни беше помолил да го чакаме и където влязохме посред нощ не без известни трудности, намерих писмо, в което той ни съобщаваше, че ще се появи на другата сутрин, точно в девет и половина. След това всички се запътихме треперещи в късния час към леглата си, като преминахме през разни задушни коридорчета, миришещи така, сякаш в продължение на векове са киснали в някакъв разтвор от супа и дъх на конюшни.

Рано сутринта тръгнах да побродя през милите стари тихи улици и отново прекосих сенките на древните сводове и черкви. Гарваните се носеха край катедралните кули; а самите кули, извисени над просналите се в далечината плодородни полета и весели ручейчета, прорязваха свежия утринен въздух, сякаш на земята нищо не се променяше. И все пак звънът на черковните камбани ми напомни с тъга за промените, които се извършват с всичко; напомняха ми за тяхната

собствена възраст и за младостта на скъпата ми хубава Дора; за мнозината, които никога не са остарели, които са живели, любили и умрели, докато камбанният звън е отеквал през ръждивата броня на окачения вътре Черен принц,^[1] и са изчезвали в недрата на времето като кръгове във вода.

Погледнах към старата къща от ъгъла на улицата, но не се приближих повече, за да не би, без да искам, да попреча на работата, за която бях дошъл да помогна. Ранното слънце изпращаше косо лъчите си върху извитите ѝ сводове и прозорци, като че ли ги поръсваше със злато; и сякаш няколко лъча от старото ѝ спокойствие докоснаха сърцето ми.

Поразходих се из околността в продължение на около един час и сетне се върнах по главната улица, която междувременно се бе отърсила от нощния си сън. Между тези, които се движеха из дюкяните, видях моя стар неприятел, касапина, с високи ботуши на нозе и с бебе в ръце. Сега той беше собственик на касапницата и всичко това, изглежда, го беше направило мирен член на обществото.

Когато седнахме да закусим, всички бяхме много загрижени и нетърпеливи. Колкото повече уреченият час наближаваше, толкова повече се усилваше и любопитството, с което очаквахме мистър Микобър. Най-после престанахме да даваме вид, че сме заети със закуската, която за всички ни освен за мистър Дик беше само формалност още от самото начало. Леля се разхождаше напред-назад из стаята, Тредълс седеше на дивана, като уж четеше вестник, а всъщност очите му бяха отправени към тавана, а аз гледах от прозореца, за да забележа мистър Микобър още щом се покаже. Не трябваше да чакам дълго, тъй като при първия удар на половината час той се появи на улицата.

— Ето го — казах аз, — и не е облечен с адвокатския си костюм!

Леля завърза панделките на бонето си (тя беше дошла на закуска с него) и се наметна с шала си, сякаш по този начин се подготвяше за някакво важно и неизбежно събитие. Тредълс закопча жакета си с решително движение. Мистър Дик, обезпокоен от сериозния ни изглед, обаче чувствайки се задължен да ни подражава, дръпна шапката си върху ушите с двете си ръце и веднага пак я свали, за да поздрави мистър Микобър.

— Господа и госпожо — каза мистър Микобър, — добро утро! Драги ми господине — обърна се той към мистър Дик, който бурно се здрависа с него, — вие сте крайно добър.

— Закусвали ли сте? — запита го мистър Дик. — Поръчайте си един котлет!

— За нищо на света, добри ми господине! — извика мистър Микобър, като препречи пътя му към звънеца. — Апетитът ми и аз, мистър Диксън, отдавна са се разделили.

„Мистър Диксън“ така много се зарадва на новото си име и счете за такава голяма чест да бъде наречен тъй от мистър Микобър, че отново се ръкува с него, като се засмя детински.

— Дик — обади се леля, — внимавай!

Мистър Дик се сепна и поруменя.

— А сега, сър — обърна се леля към мистър Микобър, като сложи ръкавицата си, — готови сме за изригването на Везувий или каквото изобщо ще бъде, така че благоволете да започнете.

— Госпожо — отвърна ѝ мистър Микобър, — вярвам, че скоро ще присъствувате на едно избухване. Мистър Тредълс, надявам се, ще ми позволите да съобщя, че вие и аз сме били във връзка един с друг.

— Да, Копърфийлд, това е самата истина — каза Тредълс, когато погледнах учудено. — Мистър Микобър се посъветва с мен относно намеренията си и му помогнах, доколкото беше по силите ми.

— Освен ако се лъжа, мистър Тредълс — продължи мистър Микобър, — това, което възнамерявам да направя, е едно много важно разобличение.

— Крайно важно — потвърди Тредълс.

— Може би при тези обстоятелства, господа и госпожо — заяви мистър Микобър, — вие ще ми окажете милост и ще се съгласите в дадения момент с указанията на човека, който макар и да се чувства като кораб, разбит в бреговете на живота, но все пак е ваш близък, въпреки че е съкрушен от собствените си грешки и нещастно стеклите се обстоятелства.

— Ние имаме пълно доверие във вас, мистър Микобър — казах аз, — и ще сторя това, което смятате за необходимо.

— Мистър Копърфийлд — отвърна мистър Микобър, — при съществуващото положение на нещата вашето доверие не е оказано напразно. Ще ви помоля да ми позволите да тръгна пет минути преди

вас и след това да приема всички ви и мис Уикфийлд в кантората на „Уикфийлд и Хийп“, където съм на служба.

Леля и аз погледнахме към Тредълс, който с кимване ни даде съгласието си.

— Засега няма какво друго да кажа — забеляза мистър Микобър.

За мое най-голямо удивление с тези думи той се поклони дълбоко на всички ни и изчезна. Държането му беше крайно резервирано, а лицето му съвсем бледо.

Тредълс само се усмихна и поклати глава (а косата му стърчеше право нагоре), когато го погледнах за обяснение. Така че извадих часовника си като последно средство и преброих изтичането на петте минути. Леля стори същото със собствения си часовник в ръка. Когато уреченото време изтече, Тредълс ѝ предложи ръката си и всички се запътихме към старата къща, без да си кажем нито една дума по пътя.

Заварихме мистър Микобър до писалището си в кръглата канцелария на приземния етаж. Той или пишеше усърдно, или просто даваше вид, че върши това. Голямата канцеларска линия беше мушната в жилетката му, като се подаваше с около цял фут от пазвата му подобно на някакъв особен нагръдник.

Тъй като разбрах, че от мен се очаква да заговоря, казах високо:

— Здравейте, мистър Микобър.

— Мистър Копърфийлд — заяви тържествено мистър Микобър, — надявам се, че сте добре.

— Мис Уикфийлд вкъщи ли си е? — запитах аз.

— Мистър Уикфийлд не се чувствава добре — има пристъп на ревматична треска, поради което е на легло — отвърна той. — Но мис Уикфийлд без съмнение ще бъде щастлива да види старите си приятели. Ще влезете ли, сър?

И той ни поведе към обедната — първата стая, в която бях влязъл при идването си в този дом — и като отвори широко вратата на бившата кантора на мистър Уикфийлд, каза със звучен глас:

— Мис Тротууд, мистър Дейвид Копърфийлд, мистър Томъс Тредълс и мистър Диксън!

Не бях виждал Юрая Хийп от деня, когато го бях ударил. Очевидно нашето посещение го изненада: още повече, смея да кажа, защото то изненада и самите нас. Той не сбра веждите си, понеже не притежаваше такива, обаче се намръщи до такава степен, че почти

затвори малките си очи, докато забързаното вдигане на кокалестата му ръка до брадичката му показва известно трепване и учудване. Но това стана само за миг, в момента, когато влизахме в стаята и когато му хвърлих поглед над лелиното рамо. Веднага след това той възприе обичайното си лигаво и смирено държане.

— Какво неочаквано удоволствие! — каза той. — Какво удоволствие е, когато всички приятели се съберат наведнъж около катедралата „Сейнт Пол“! Мистър Копърфийлд, надявам се, че сте добре — и ако мога смирено да заявя, — приятелски настроен спрямо тези, които винаги са били ваши приятели независимо от всички други обстоятелства. Вярвам, че и мисис Копърфийлд сега е по-добре. Уверявам ви, напоследък всички бяхме обезпокоени от тревожните новини относно нейното здраве.

Срамувах се да го оставя да се ръкува с мен, но не виждах какво друго можех да сторя.

— Тази кантора доста се е променила, мис Тротууд, от времето, когато аз бях само скромен чиновник и държах юздите на вашето пони, нали? — каза Юрая е най-отвратителната си усмивка. — Обаче самият аз не съм се променил, мис Тротууд.

— Е, господине, да ви кажа право — отвърна леля, — не знам доколко това ще ви се понрави, обаче вие никак не изменихте на очакванията ми.

— Благодаря ви, мис Тротууд, за доброто мнение! — каза Юрая, кълчейки се по своя противен обичай. — Микобър, обадете за това посещение на мис Агнеса — и на мама. Майка ми истински ще се зарадва, когато види тази компания! — каза Юрая, като нареждаше столовете.

— Да не би да сте зает, мистър Хийп? — каза Тредълс, като улови с погледа си хитрото червено око, което едновременно ни наблюдаваше и ни отбягваше.

— Не, мистър Тредълс — отвърна Юрая, като зае предишното си място и изви една в друга кокалестите си ръце, сложени длан до длан между коленете му. — Не съм толкова зает, колкото бих желал. Но, както казват, адвокатите, акулите и гъсениците не се задоволяват лесно! Не че Микобър и аз нямаме изобщо доста работа поради това, че мистър Уикфийлд не е особено годен за каквото и да било. Обаче за мен е не само дълг, но и удоволствие да работя за него. Доколкото знам,

мистър Тредълс, вие не сте близък с мистър Уикфийлд, нали? И струва ми се, че и самият аз само веднъж съм имал честта да ви срещна.

— Не, не съм близък с мистър Уикфийлд — отвърна Тредълс, — иначе, мистър Хийп, щях да се появя тук доста по-рано.

Имаше нещо в тона му, което накара Юрая да погледне събеседника си още веднъж с много зъл и подозрителен вид. Но като забеляза само добродушното му лице с неговото простичко държание и щръкнала нагоре коса, той се успокои и изви цялото си тяло, особено шията си, подир което каза:

— Много жалко, мистър Тредълс. Вие бихте се възхищавали от него, както се възхищаваме и ние. Малките му слабости само биха ви го направили още по-мил. Но ако желаете да чуете добри думи за моя съдружник, бих ви препоръчал да се отнесете към Копърфийлд. Ако не знаете, ще ви кажа, че семейство Уикфийлд е една тема, на която той е много силен.

Бях възпрепятствуван да възразя на комплимента му (ако изобщо щях да го сторя) от влизането на Агнеса, въведена сега от мистър Микобър. Стори ми се, че в държането ѝ не се четеше обикновеното ѝ самообладание; и навярно бе преживяла доста грижи и умора. Но поради това сърдечната ѝ приветливост и спокойната ѝ красота сега блестяха още по-силно.

Юрая я наблюдаваше, когато тя ни поздравяваше, и видях в него грозен и зъл дух, впил поглед в приказна фея. Междувременно мистър Микобър и Тредълс си направиха някакъв таен знак и Тредълс, забелязан само от мен, излезе вън.

— Няма защо да чакате, Микобър — каза Юрая.

Мистър Микобър, с ръка върху линията в пазвата си, стоеше изправен до вратата, гордо погледнал ближния си, в лицето на своето началство.

— За какво чакате? — запита го Юрая. — Микобър! Не ви ли казах, че не е нужно да чакате.

— Да! — отвърна непоклатимият мистър Микобър.

— И тогава защо чакате? — повтори Юрая.

— Защото — накъсо казано, защото така ми е угодно! — отговори избухливо мистър Микобър.

Бузите на Юрая изгубиха цвета си и една болезнена бледност, все още леко обагрена от присъщата му червенина, обхвана лицето му. Той

се вторачи в мистър Микобър, като се задъхваше и всичките му черти потрепваха.

— Вие сте безпътен човек, цял свят знае това — заяви той, като се помъчи да се усмихне — и, боя се, ще ме принудите да ви изпъдя. Махнете се! Ще приказвам с вас по-късно.

— Ако на тази земя съществува негодник — избухна с най-голяма ярост мистър Микобър, — с когото съм приказвал повече, отколкото трябва, името на този негодник е — Хийп!

Юрая се дръпна назад, сякаш го бяха ударили или проболели. Като изглежда бавно всички ни с най-мрачното и най-злото изражение, което можеше да се появи на лицето му, той каза с по-нисък глас:

— Охо! Значи това е заговор! Предварително сте се уговорили да се срещнете тук! Вие, Копърфийлд, сте се съюзили с чиновника ми, така ли? Внимавайте. С това нищо няма да спечелите. Вие и аз се разбираме добре. Никога не е имало любов помежду ни. Винаги сте били горделиво паленце, още от първото ви идване тук; и ми завиждате, задето съм се издигнал, нали? Но спрете с интригите си; аз ще ви надвия с по-големи! Микобър, махнете се! С вас ще говоря по-късно.

— Мистър Микобър — казах аз, — в този човек има промяна и поради това, противно на обичая си, сега каза истината. То сочи, че е притиснат до стената. Отдайте му заслуженото!

— Всички вие сте много свестни хора, нали? — каза Юрая със същия нисък глас, като изтри с мършавата си ръка избилата по челото му студена пот. — Много добре постъпвате, като подкупвате чиновника ми — самата отрепка на обществото, — какъвто бяхте и вие, Копърфийлд, преди да се смилят над вас — за да ме опозорите с лъжи! Мис Тротууд, добре ще направите да спрете всичко това, иначе знам какво да направя със съпруга ви и то никак няма да ви хареса. Ненаправно, госпожо, познавам добре състоянието на работите ви! Мис Уикфийлд, ако обичате поне малко баща си, не се присъединявайте към тази шайка. Ако го сторите, ще ви съсипя. Хайде! Аз държа някои от вас в ръцете си. Помислете си, преди да е станало късно. Помислете си и вие, Микобър, ако не искате да ви погубя. Препоръчвам ви да се махнете оттук, а после ще разговаряме, глупак такъв! Махнете се, докато все още има място за отстъпление! Къде е майка ми? — запита той, като откри внезапно отсъствието на Тредълс и тревожно дръпна

звънеца. — Няма що да се каже, добре ме нареждате в собствения ми дом!

— Мисис Хийп е тук, сър — каза Тредълс, като се върна с достойната майка на достойния син. — Позволих си свободата да ѝ се представя.

— А кой сте вие, та да ѝ се представяте? — отвърна Юрая. — И защо сте дошъл тук?

— Аз съм довереник и приятел на мистър Уикфийлд, господине — каза Тредълс със спокоен, делови глас. — И в джоба си имам пълномощно, което ми дава право да действам от негово име.

— Очевидно старото магаре се е побъркало от пиянство — каза Юрая, като стана още по-грозен отпреди — и това пълномощно е получено от него чрез измама!

— Нещо действително е получено от него чрез измама, знам това — отвърна тихо Тредълс, — а и вие го знаете, мистър Хийп. Ако обичате, ще отнесем този въпрос до мистър Микобър.

— Юри...! — извика мисис Хийп с тревожно движение.

— Дръж си езика, майко — отвърна той, — колкото по-малко се говори, толкова по-лесно се оправят работите.

— Но, мой Юри...

— Майко, ще млъкнеш ли и ще оставиш ли всичко на мен?

Макар отдавна да знаех, че раболепието му е фалшиво и че е мошеник, който си служи с празни преструвки, аз нямах ясна представа за степента на лицемерието му, докато не го видях сега със свалена маска. Но макар да го познавах от много години и да питаех истинско отвращение към него, бързината, с която сега свали маската си, съобразявайки, че вече не му е нужна; злобата, ненавистта и наглостта, с която стори това; дяволското му ликуване при съзнанието, че му се удава възможност да ни причини зло дори и в тази минута, когато е отчаян и се чуди как да се справи с положението — всичко това, признавам, отначало смути даже и мен, на когото природата му беше така добре известна.

Не казвам нищо за погледа, който ми хвърли, докато стоеше и оглеждаше всички ни подред, тъй като винаги съм знаел, че ме мрази, пък и си спомнях за белезите от пръстите ми по бузата му. Но когато взорът му премина върху Агнеса и видях яростта, с която той почувствува как властта му върху нея се изплъзва, ужасих се от самата

мисъл, че е могла дори един час да живее под един покрив с такъв човек и добродетелите ѝ да събудят в него отвратителната му страст.

След като потърка долната част на лицето си, без да ни изпуска от злия си поглед, той се обърна още веднъж към мен е полуунизен, полудързък вид:

— И вие, Копърфийлд, който така много се гордеете със своята чест, благородство и тъй нататък, не се срамувате да влизате крадешком в дома ми и да подслушвате заедно с моя чиновник? Ако аз бях сторил това, нямаше да бъде никак чудно, макар и никога да не съм претендирал, че съм джентълмен (въпреки че никога не съм бил уличен скитник като вас според думите на Микобър), но да направите това вие! — и дори не се страхувате! Не мислите ли какво бих могъл да ви сторя за отплата? Не смятате ли, че ще си изпатите за това, че заговорничите? Много добре. Ще видим! Господин — как ви беше името, — вие пък щяхте да отнесете един въпрос до Микобър. Ето го и него. Защо не го накарате да говори? Виждам, че е научил добре урока си.

Като видя, че думите му не оказаха никакво въздействие на мен, нито на останалите, той седна на крайчеца на писалището си, с ръце в джобовете, обвинил единия си костелив крак около другия, упорито зачакал да види какво ще последва.

Мистър Микобър, който досега мъчно задържаше бурния си порив и непрестанно ни прекъсваше с първата сричка на думата „мошеник“, без обаче да стигне до втората, сега се втурна напред, издърпа линията от пазвата си (вероятно като защитно оръжие) и извади от джоба си документ, сгънат във формата на голямо писмо. Като го разгъна с по-раншния си победоносен вид и като хвърли поглед върху съдържанието му, явно възхитен от стила му, той зачете:

— Уважаема мис Тротууд и господа...

— Господи, помилуй този човек! — възкликна с тих глас леля. — Той би писал писма дори и ако това се наказва със смърт!

Без да я чуе, мистър Микобър продължи:

— „Като се явявам пред вас да разоблича най-изкусния измамник, който някога е съществувал — и без да вдига поглед от написаното, мистър Микобър посочи с линията към Юрая Хийп като с вълшебен жезъл, — не искам от вас да удостоите с вниманието си собствената ми личност. Още от люлка жертва на парични затруднения, с които не съм могъл да се справя, аз винаги съм бил играчка на унижителни

обстоятелства. Позор, нужда, отчаяние и безумие са били, заедно или поотделно, непрестанни спътници на моята кариера.“

Наслаждението, с което мистър Микобър се описваше като жертва на всички тези мрачни бедствия, можеше да се сравни само с патоса, с който четеше писмото си, както и с почитта, която му отдаваше, като поклащаше глава, когато смяташе, че е произнесъл някой ефектен израз.

— „...Под гнета на нуждата, отчаянието, позора и умопомрачението аз постъпих във фирмата, или както остроумните ни съседи, галите, го наричат бюрото, номинално принадлежащо на Уикфийлд и — *Хийп*, а в действителност ръководено единствено от — *Хийп*. *Хийп* и само *Хийп* е главната ос на тази машина, *Хийп* и само *Хийп* е подлецът и измамникът...“

При тези думи Юрая, по-скоро син, отколкото бледен, се нахвърли, навярно с намерение да скъса писмото. Обаче мистър Микобър удари ловко протегнатата му ръка с линията и тя клюмна като попарена. Ударът прозвуча тъй, сякаш беше попаднал върху дърво.

— Дявол да те вземе! — каза Юрая, като се закълчи, този път от болка. — Аз ще ти отмъстя!

— Приближи се още веднъж до мен, ти, ти... *Хийп*, подло куче — извика мистър Микобър, задъхан от ярост, — и ако имаш човешка глава, аз ще ти я счупя. Хайде, ела, ела!

Струва ми се, никога през живота си не бях виждал нещо по-комично от това — то ме порази дори и тогава. Мистър Микобър размахваше нашироко линията и повтаряше: „Хайде, ела, ела“ — докато Тредълс и аз го тласкахме в един ъгъл, откъдето той непрестанно изскачаше напред веднага след като успяхме да го набутаме там.

Неприятелят му си мърмореше нещо и след като си потърка ударената ръка, издърпа бавно завързаната си около врата кърпа и я обви с нея; сетне, като я хвана със здравата си ръка, седна върху писалището със сърдитото си лице, сведено надолу.

След като се успокои достатъчно, мистър Микобър продължи да чете посланието си:

— „Условията, при които постъпих на служба при *Хийп* (той винаги се поспирваше при тази дума и я изричаше с удивителна енергия), не бяха точно определени, освен колкото се отнасяше до

нищожната заплата от двадесет и два шилинга седмично. Това, което щях да получавам свръх посоченото, беше поставено в зависимост от проявеното от мен усърдие по отношение на длъжността ми. Или по-красноречиво казано, въз основа на моята подлост, алчност, нищетата, в която се намираше семейството ми, изобщо — моралните принципи (или по-скоро неморалните такива), общи на мен и на — *Хийп*. Нужно ли е да казвам, че скоро стана необходимо да се обърна към — *Хийп* с молба да увеличи възнаграждението ми, за да осигуря издръжката на мисис Микобър и нашето нещастно подрастващо поколение?“

„Нужно ли е да добавям, че тази необходимост беше предвидена от — *Хийп*? Че тези молби бяха удовлетворени чрез полици и други подобни документи, познати на нашата юриспруденция? И че по този начин се омотах в паяжината, която той беше изплел, за да ме измами?“

Удоволствието, което мистър Микобър извличаше от съзнанието за съчинителските си способности при описанието на тези злочести за него обстоятелства, изглежда, беше по-силно от загрижеността, която те са могли да му причинят. Той продължи да чете:

— „Тъкмо тогава — *Хийп* — захвана да ми оказва дотолкова доверие, доколкото му беше необходимо за изпълнението на адските му замисли. Тъкмо тогава и аз започнах — ако мога да се изразя с думите на Шекспир — да чезна, да линейя и да крея. Убедих се, че моите служебни услуги бяха насочени към подправяне на работата в кантората и към мамене на една личност, която ще назова с името мистър У. Този мистър У. бе лъган, държан в неведение и измамван по всички възможни начини. И през всичкото това време подлецът — *Хийп* — се преструваше, че изпитва безгранична признателност и безкрайна обич към нещастната си жертва мистър У. Това вече беше достатъчно подло, но както философски забеляза датският принц Хамлет с универсалната значимост на мисълта си, отличителен белег на знаменитото Шекспирово произведение — бисер на епохата на кралица Елизабет — «след това идваше и по-лошо!»“

Мистър Микобър беше така поразен от този толкова сполучлив цитат, че за свое и наше удоволствие го прочете втори път под предлог, че е загубил мястото, докъдето беше стигнал.

— „Моето намерение не е — продължи да чете той — да давам подробен списък (макар че той е изготвен другаде) в рамките на настоящото послание за различните подлости от по-дребен характер,

засягащи личността, която назовах с името мистър У., на които и аз съм бивал мълчалив съучастник. Когато приключих вътрешната си борба между мисълта за наличност на заплата и липса на заплата, с препитание и без препитание, съществуване и несъществуване — когато, казвам, приключих тази душевна борба, реших да използвам благоприятния за мен случай, да открия и изложя по-големите вреди, нанесени на този джентълмен от Хийп. Подбутван от мълчаливия си вътрешен подтик, именно своята съвест, както и от един не по-малко трогателен и убедителен външен подтик — когато за по-кратко ще назова с името мис У., — аз предприех трудния път на тайното изследване, проточено, както съм изчислил, повече от дванадесет календарни месеца.“

Той прочете този пасаж по такъв начин, сякаш беше извадка от парламентарен акт, като се опиваше от звука на собствените си думи.

— „Моите обвинения срещу — *Хийп* — продължи да чете той, като му хвърли един поглед и пъхна линията на по-удобно място, под лявата си мишница, в случай на нужда — се състоят в следното:“

Всички слушахме със затаен дъх, особено Юрая.

— „Първо: Когато по причини, в които не считам за необходимо да навлизам, мистър У. загуби до голяма степен способността си да направлява делата и паметта си — *Хийп* — умишлено и злонамерено се стараеше да усложни и забърка работата на кантората. Когато мистър У. биваше най-малко годен да се занимае със служебните си дела — *Хийп* винаги съумяваше да го принуди да върши това. По този начин той успя да си осигури подписа на мистър У. върху много важни документи, които представи за маловажни. Така той веднъж накара мистър У. да го упълномощи да изтегли известна вложена на съхранение сума, възлизаща на дванадесет хиляди шестстотин и четиридесет лири стерлинги, два шилинга и десет пенса под предлог, че са необходими за посрещането на някакви разноски и дългове на фирмата, които или вече бяха изплатени, или изобщо не съществуваха. И при това той така постави работата, та от всичко туй да излезе, че намеренията на самия мистър У. са били безчестни и той именно е извършил незаконното действие. Благодарение на тази уловка впоследствие го държеше в ръцете си, мъчеше го и го тормозеше.“

— Това трябва да доказвате вие, Копърфийлд! — каза Юрая, като заклати заплашително глава. — Но да почакаме. Всичко идва с времето

си!

— Мистър Тредълс, попитайте моля — *Хийп* — кой живя в квартирата му след него — обърна се мистър Микобър към Тредълс, като се отклони от писмото.

— Там се засели самият този глупак и продължава да живее на същото място и сега — каза презрително Юрая.

— Попитайте — *Хийп* — дали някога си е държал някакъв бележник в тази къща — каза мистър Микобър.

Забелязах, че Юрая неволно спря да чеше брадичката си с мършавата си ръка.

— Или пък го запитайте — продължи мистър Микобър, — дали е изгарял там такъв бележник. Ако ви отговори утвърдително и ви запита къде е пепелта му, пратете го при Уилкинс Микобър и тогава ще чуе нещо, което съвсем няма да е от полза за него!

Ликуващият тон, с който мистър Микобър произнесе тези думи, оказа такова силно въздействие върху майката на Юрая, че тя завика разтревожено:

— Юри, Юри! Смири се, миличък, и се опитай да се спогодите!

— Майко отвърна той, — няма ли да млъкнеш? Изплашена си и не знаеш нито какво казваш, нито какво мислиш. Да се смиря! — повтори той, като ме погледна с ръмжене. — Било е време, когато въпреки всичкото си смирение съм принуждавал и някои от тях да се смирят!

Мистър Микобър намести с изящно движение нагръдника си и продължи да чете:

— „Второ: Както самичък съм видял, забелязал и запомнил, *Хийп* на няколко пъти е подправял подписа на мистър У. в разни документи и книжа. Впрочем наличността на един такъв документ мога да докажа по безспорен начин със следното...“

Тук мистър Микобър едва ли не мляскаше върху думите си, сякаш усещаше вкуса им.

— „Когато мистър У. беше болен и можеше да се предвиди, че в случай на смърт много неща ще се разкрият и тогава властта на *Хийп* върху семейство У. би рухнала, горепосоченият — *Хийп* — счете за нужно да се снабди с писмен документ за преди споменатата сума от дванадесет хиляди шестстотин и четиридесет лири стерлинги, два шилинга и девет пенса заедно с лихвите, който да посочва, че тази сума

е била дадена от *Хийп* на мистър У., за да се спаси последният от безчестие, макар че той никога не е дал и не е могъл да даде тази сума. Подписът на мистър У. върху посочения документ, както и този на Уилкинс Микобър сложен там, за да засвидетелствува първия, са подправени от — *Хийп*. В съхранения у мен бележник се намират няколко такива наподобявания на подписа на мистър У., заличени тук-там от огъня, обаче все пак годни да бъдат разчетени от всекиго. Никога не съм свидетелствувал при изготвянето на такъв документ; и той именно се намира в моите ръце.“

Юрая Хийп скочи от мястото си, извади от джоба си връзка ключове и отвори едно чекмедже. Но като се сети изведнъж какво се готви да направи, той отново се обърна към нас, без да погледне вътре.

— „И този именно документ се намира в моите ръце — повтори мистър Микобър, като се огледа наоколо по такъв начин, сякаш произнасяше проповед, — или по-право намираше се в моите ръце до тази сутрин, когато пишех настоящето, обаче след това го предадох на мистър Тредълс.“

— Това е напълно вярно — потвърди Тредълс.

— Юри, Юри! — извика майката. — Смири се и се спогоди с тях. Сигурна съм, господа, че моят син отново ще стане смирен, стига само да му дадете време да си помисли. Мистър Копърфийлд, вие знаете, уверена съм, че той винаги е бил смирен, сър!

Удивително беше как майката продължаваше да се придържа към стария трик за смирението, когато синът напълно го беше изоставил като безполезен.

— Майко — обади се той, като захапа нетърпеливо кърпата, в която беше обвил ръката си, — по-добре да вземеш една пушка и да ме застреляш.

— Но, Юри, аз те обичам — извика мисис Хийп. И не се съмнявам, че беше така. Не се съмнявам, че и той я обичаше, колкото и чудно да изглеждаше това, макар и двамата да си бяха напълно достойни един за друг. — И не мога да понеса да чувам как предизвикваш господина, като само си навличаш беля. Когато господинът ме предупреди горе, че всичко ще се разкрие, аз му обещах, че ще отговарям за смирението ти, както и че ще поискаш извинение. О, господа, вижте колко съм смирена и не му обръщайте внимание.

— Ех, майко! Копърфийлд би ти дал сто лири стерлинги, за да кажеш дори и по-малко от това, което издърдори — отвърна й ядосано той и насочи към мен мършава си пръст. Цялата му омраза беше отправена към мен, като смяташе, че аз съм подбудителят на тези разкрития, в което не го опровергах.

— Не мога да се сдържа, Юри! — извика майка му. — Не мога да гледам как сам бягах към опасността, като държиш главата си така високо. По-добре да бъдеш смирен, какъвто си бил винаги.

Той пак загриза кърпата си, след което се обърна към мен с ръмжене:

— Какво още имате да изнасяте? Ако е останало нещо, кажете го. Защо ме гледате така?

Мистър Микобър с готовност се залови отново с писмото, доволен, че се връща към едно занимание, което му доставяше истинско удоволствие.

— „Трето: И последно. Сега вече съм в положение да покажа посредством подправените книжа на — *Хийп*, както и чрез истинските му бележки, начело с отчасти повредения от огъня бележник (случайно намерен от мисис Микобър в кофата, предназначена за пепелта от домашното огнище), че в продължение на дълги години — *Хийп* е злоупотребявал със слабостите, грешките и дори със самите добродетели, бащински чувства и чест на нещастния мистър У., за да изпълни по този начин подлите си намерения. Че в продължение на дълги години мистър У. е бил мамен и обирач чрез всички възможни способности, за да се постигне финансово обогатяване от страна на алчния, лъжлив и хищен — *Хийп*. След което главната цел на — *Хийп* — е била да подчини напълно под властта си мистър и мис У. (не говоря за далечните му намерения относно мис У.). Че неговото последно деяние, завършено само преди няколко месеца, е имало за цел да принуди мистър У. да му отстъпи собствения си дял от фирмата и дори да му даде акт за продажбата на самата покъщнина на този дом, за което ще получава от — *Хийп* — годишна рента, платима всеки три месеца. Цялата тази верига от измами, началната брънка на която е била преувеличеното представяне на подправени данни за уж обърканото състояние на сметките на мистър У., е започнала да се плете в момент, когато мистър У. се е бил впуснал в неблагоприятния и зле преценени финансови сделки и навярно е имал налице парите, за които е бил

морално и юридически отговорен. Поради това той се е видял принуден да прави заеми с огромни лихви, за чието получаване или неполучаване под разни лъжливи предлози е бил отговорен сам — *Xuñ*. Тази верига от безчестни деяния е растяла, докато най-последно злочестият мистър У. се видял в безизходно положение. Смятайки се за разорен, той дори не се надявал да спаси честта и името си. Единственото спасение в неговите очи било това чудовище в човешки образ (мистър Микобър особено наблегна на този израз, който счел за крайно сполучлив), самото това чудовище, което бе успяло да му стане необходимо и по този начин го бе довело до гибел. Натовазвам се да докажа всичко това, а навярно и още много повече!“

Пошепнах няколко думи на Агнеса, която плачеше до мен едновременно от радост и от мъка, и всички се размърдахме, мислейки, че мистър Микобър е свършил. Но като забеляза това, той се обърна към нас с крайно сериозен вид и каза:

— Моля да ме извините — подир което пристъпи към заключителната част на писмото си, обхванат от смесено чувство на подтиснатост и на радост.

— „Вече свършвам. Сега ми остава само да приведа доказателствата в подкрепа на обвинението си. А сетне заедно със злочестото си семейство ще изчезна от този пейзаж, върху който, изглежда, ние сме истински товар. Това ще бъде сторено наскоро. Лесно е да се предположи, че бебето ни, като най-крехкия член на нашето семейство, първо ще погине от лишения и че близнаците ще го последват. Така да бъде! Колкото до мен, мога да кажа, че кентърбърийското ми поклонничество ми е струвало твърде много. Затворът за дългове и нуждата ще допринесат своя дял да ме довършат. Надявам се, че усилията и рискът, с който разследвах данните по това обвинение, чиито най-дребни резултати са сглобени в едно цяло, под натиска на тежките ми служебни задължения и при угрозата на наказателна заплаха, ще бъдат като капчици светена вода върху мъртвешкия ми ковчег. Също така трябва да се има предвид, че усилията ми се протакаха от ранно утро до късна вечер и през нощната тъма, под зоркото око на този, за когото е излишно да бъде наречен демон, и че едновременно с това трябваше с бащинска грижа да се боря срещу беднотията, за успешното довършване на започнатото разследване. Не искам нищо повече. Нека просто да се каже за мен,

както бе казано и за един смел и бележит флотски герой, с когото нямам претенцията да се сравнявам, че сторих това не от корист и себелюбиви подбуди,

«За Англия, за домашното огнище и за красотата». Оставам с уважение ваш и т.н.

Уилкинс Микобър.“

Много развълнуван, но и крайно доволен, мистър Микобър сгъна писмото си и го връчи с поклон на леля като нещо, което тя можеше да си запази за спомен.

Както бях забелязал и при първото си посещение тук преди много години, в стаята се намираше една желязна каса. Ключът ѝ беше на вратичката. Някакво подозрение мина бързо през ума на Юрая и като хвърли поглед към мистър Микобър, той отиде до нея и шумно я разтвори. Касата беше празна.

— Къде са книгите? — извика той с лице, обладано от ярост и уплаха. — Някой крадец е измъкнал книгите!

Мистър Микобър се тупна с линията.

— Аз сторих това, когато взех ключа от вас както обикновено — само че малко по-рано, — и я отключих тази сутрин.

— Не се безпокойте — обади се Тредълс. — Книгите са у мен. Ще се грижа за тях по силата на пълномощното, за което ви споменах.

— Значи прибирате крадени вещи, така ли? — извика Юрая.

— При наличността на подобни обстоятелства — да — отвърна Тредълс.

Какво беше удивлението ми, когато съзрях леля, досега безмълвна и внимателно заслушана, да се втурва към Юрая Хийп и да го сграбчва за яката с двете си ръце!

— Вие знаете какво аз искам, нали? — извика леля.

— Усмирителна риза — отвърна ѝ той.

— Не. Моето имущество! Агнеса, скъпа моя, докато смятах, че парите ми са пропилены от баща ти, аз не казах никому — дори на Трот, че тук именно ги бях вложила. Но сега знам, че този негодник е отговорен за тях и ще си ги взема обратно! Трот, ела и ги измъкни от него!

Не съм сигурен дали тогава леля предполагаше, че Юрая държи парите ѝ в кърпата си около врата, обаче тя така я задърпа, сякаш действително мислеше това. Побързах да застана помежду им и да я

уверя, че ще направим всичко възможно да го принудим да възстанови всичко, което е отнел незаконно. След като ме изслуша и поразмисли малко, тя се успокои. Но ни най-малко не се смути от това, което бе направила (за бонето ѝ не мога да кажа същото), и спокойно зае предишното си място.

През последните няколко минути мисис Хийп непрестанно умоляваше сина си „да се държи смирено“ и падаше на колене пред всекиго от нас поотделно, като даваше какви ли не обещания. Синът ѝ я бутна в стола си и като застана намръщено край нея, хванал с ръка рамото ѝ, но не грубо, се обърна към мен със свиреп израз:

— Какво искате да бъде сторено?

— Аз ще ви кажа какво трябва да бъде сторено — каза Тредълс.

— Този Копърфийлд няма ли език? — промърмори Юрая. — Бих дал мило и драго да знам с положителност, че някой му го е отрязал.

— Моят Юрая е готов да се смири! — извика майка му. — Не обръщайте внимание на думите му, добри господа!

— Ето какво трябва да се направи — каза Тредълс. — Най-напред актът за прехвърлянето на съдружническите права, за който се спомена, трябва да ми бъде предаден сега тук.

— А ако не е у мен? — прекъсна го Юрая.

— Тъй като е у вас, няма защо да питате — каза Тредълс. (Не мога да не призная, че този беше първият случай, когато оцених справедливо бистрия ум и здравия практически смисъл на своя стар приятел.) — И следователно — продължи Тредълс — трябва да се пригответе да възвърнете всичко, което сте погълнали с алчността си, и да го възстановите до последното петаче. Всички книжа и документи на фирмата трябва да останат в нас, също така и всички лично ваши книжа, документи и сметки. С една дума, всичко, което се намира тук.

— Нима? Не съм много сигурен в това — каза Юрая. — Трябва да имам време да си помисля.

— Разбира се — отвърна Тредълс, — обаче междувременно и докато всичко се извършва така, както го желаем, посочените неща ще държим в наши ръце. И ще ви помолим, по-право ще ви принудим — да не излизате от стаята си и да не общувате с никого.

— Няма да направя това! — извика Юрая, като взе да проклина.

— Мейдстоунската тъмница е по-подходящо място за задържане забеляза Тредълс — и макар че по съдебен ред по-бавно и може би не

така пълно ще бъдат удовлетворени исканията ни, отколкото ако се споразумеем с вас, но все пак ще получите наказанието си. Та вие знаете това така добре, както и аз! Копърфийлд, отиди, моля ти се, в близкия участък и повикай двама полицаи.

Тук мисис Хийп се втурна към Агнеса и като падна на колене, захвана да я моли да се застъпи за нея, заявявайки с плач, че е много смирена, че всичко изнесено е вярно и че ако синът ѝ не направи това, което искаме от него, ще го направи самата тя, и даже още повече. Уплахата за милото ѝ синче я беше едва ли не побъркала. А да се пита човек какво би направил той, ако имаше малко смелост, беше все едно да поискаме да узнаем как би постъпило едно паленце, ако притежаваше мъжествеността на тигър. Той беше страхливец от глава до пети, и проявяваше подлата си душица чрез сърдитото си и унижено държание, както бе вършил това през целия си живот.

— Чакайте! — изръмжа към мен той и избърса с ръка зачервеното си лице. — Майко, престани да вдигаш шум. Добре, нека да им дадем акта. Върви да го донесеш!

— Мистър Дик, отидете, моля ви, да ѝ помогнете — каза Тредълс.

Горд с мисията си, която схвана много добре, мистър Дик я придружи по същия начин, както едно овчарско куче би съпроводило някоя овца. Обаче мисис Хийп не му създаде никакви трудности. Тя не само се завърна с акта, но дори и с кутията, в която беше сложен, където намерихме една сметководна книга, както и други някои книжа, които после се оказаха полезни.

— Добре! — каза Тредълс, когато всичко това беше понесено. — А сега, мистър Хийп, можете да се оттеглите, за да поразмислите, като бих ви помолил особено да внимавате върху това, което ви заявявам от името на всички присъстващи: остава ви само едно нещо: да направите всичко, което се иска от вас, и да го направите без забавяне.

Без да вдига очите си от земята, Юрая се затътри напред с ръка върху брадата си и като се спря до вратата, каза:

— Копърфийлд, винаги съм ви мразил. Винаги сте били фанфарон и винаги сте се обявявали против мен.

— Както, струва ми се, съм ви казвал и по-рано, вие сте този, който поради алчността и подлостта си сте се опълчвали против всички. Може би за в бъдеще ще ви е позволено да поразмислите върху

обстоятелството, че на този свят низостта и коварството винаги са надхвърляли мерника си. Това е така положително, както и смъртта.

— Или както ни учеха в училище (същото, в което придобих смирението си) от девет до единадесет, че трудът е проклятие, и от единадесет до един, че той е благословия и радост, че е благороден, и не знам още какво, така ли? — каза той с презрителна насмешка. — Вашите проповеди са толкова последователни, колкото и техните. Вие казвате, че смирението никъде не може да отведе човека, а ето че ако не бях смирен, нямаше да постигна нищо със службата си при своя благороден съдружник. А с теб, Микобър, стари нахалнико, добре ще се разплатя!

С велико презрение и изпъчил гордо гърди, мистър Микобър гледаше Юрая и протегнатия му пръст, докато той се измъкна от вратата, а сетне се обърна към мен и ми предложи удоволствието да присъствувам на „възстановяването на взаимното доверие между него и мисис Микобър“. След което покани и останалата част от компанията да видят трогателното зрелище.

— Завесата, която отдавна бе спусната между мисис Микобър и мен, сега е отдръпната — каза мистър Микобър — и децата ми, и техният създател отново могат да встъпят в общуване едни с други!

Всички бяхме много благодарни на мистър Микобър и много ни се искаше да му изразим признателността си, доколкото позволяваше вълнението ни, така че с удоволствие бихме отишли, но Агнеса трябваше да се върне при баща си, да му вдъхне поне малко надежда, а освен това беше необходимо някой да остане да пази Юрая. С това се натовари Тредълс, който впоследствие щеше да бъде сменен от мистър Дик. Към Микобърови тръгнахме само леля, Дик и аз. Когато се разделих набързо с милата девойка, на която дължах толкова много, и си помислих от какво беше спасена тази сутрин, аз почувствувах дълбока благодарност за миналите си неволи, които ме бяха сближили с мистър Микобър.

Домът му не беше далеч. И тъй като пътната врата се отваряше направо във всекидневната, където той се втурна със собствената си енергия, ние изведнъж се озовахме сред семейството му.

— Ема! Живот мой! — възкликна той и се впусна в обятията на мисис Микобър. Тя изписка и го притисна в прегръдките си. Мис Микобър, взела в ръце „невинния младенец“, за когото ми бе споменала

в писмото си мисис Микобър, стоеше трогната и развълнувана. „Невинният младенец“ подскочи в ръцете ѝ. Близнаците изразиха радостта си чрез няколко не съвсем редни, обаче невинни движения. Мистър Микобър младши, чийто нрав бе станал кисел поради ранни житейски разочарования и който имаше мрачен изглед, сега отстъпи на по-благородните пориви на природата си и така се разчувствува, че се разплака.

— Ема! — възкликна мистър Микобър. — Облакът от съзнанието ми е разсеян. Взаимното доверие, така дълго съществувало помежду ни в миналото, отново е възстановено и вече никога няма да се наруши. А сега добре дошла, бедност! — извика мистър Микобър, като зарони сълзи. — Добре дошли и вие, нищета, безприютност, несгоди, глад и лишения! Взаимното доверие ще ни поддържа докрай!

С тези възклицания мистър Микобър сложи съпругата си в един стол и прегърна всичките си деца подред, като приветствуваше мрачните изгледи на бъдещето, които според моята преценка никак нямаше да бъдат добре дошли за тях. Сетне ги подкани да тръгнат по улиците на Кентърбъри и всички да запяят в хор, за да изкарват препитанието си, тъй като нищо друго не им е останало.

Но понеже поради силните вълнения мисис Микобър беше припаднала, налагаше се преди всичко, дори и преди организирането на хора, да я свестят. С това се заеха леля и мистър Микобър, след което ѝ представиха леля. Мисис Микобър веднага ме позна.

— Моля ви да ме извините, драги ми мистър Копърфийлд — каза нещастната жена, като ми подаде ръка, — но съм доста слаба и разпръсването на недоразуменията между мистър Микобър и мен се оказа не по силите ми.

— Всички тези деца ваши ли са? — запита леля ми.

— Засега нямаме повече — отвърна ѝ мисис Микобър.

— Боже мой, не исках това да кажа, госпожо — каза леля. — Питам ви дали всичките са ваши?

— Госпожо — отвърна мистър Микобър, — това е наистина нашето потомство.

— А кажете ми, за какво поприще е подготвен този млад господин?

— Когато дойдох тук, надеждата ми беше да посветя Уилкинс на черквата — заяви мистър Микобър, — или по-скоро, трябва да кажа, на

черковния хор. Обаче във величествената катедрала, с която се слави този град, не се оказа свободно място за тенор, поради което той — накъсо казано, придоби навика да пее по-скоро в увеселителни заведения, отколкото в черква.

— Но той има добри намерения — каза мисис Микобър с нежност.

— Не се съмнявам, че е така, любов моя — съгласи се мистър Микобър, — но досега не съм видял да е осъществил тези свои намерения в никаква насока.

Доверието между мистър и мисис Микобър е възстановено

Мистър Микобър младши отново възприе мрачното си изражение и запита с остър тон какво трябва да направи. Както не е възможно да се е родил птица, също така е невъзможно да се е родил дърводелец или бояджия на екипажи. А би ли могъл да отиде на съседната улица и да си отвори аптека? Ами може ли да се втурне в близкия съд и да заяви, че е адвокат? И нима е възможно да влезе насила в операта и да застави публиката да му аплодира? Изобщо как може да се заеме с нещо, без да е бил подготвен за него?

Леля помисли малко и сетне каза:

— Мистър Микобър, чудно ми е защо никога не сте мислили за емигриране.

— Госпожо — отвърна ѝ той, — това беше мечтата на младостта ми и неосъщественото желание на по-зрелите ми години.

Искрено казано, бях дълбоко убеден, че никога в живота си той не бе помислял подобно нещо.

— Наистина ли? — каза леля, като ме погледна. — И колко добре би било за вас и за децата ви, мистър и мисис Микобър, ако сега се преселите някъде.

— Презреният метал, госпожо, презреният метал ще ни е необходим — каза мрачно мистър Микобър.

— Това е главната, бих казала, едничката трудност, драги ми мистър Копърфийлд — съгласи се съпругата му.

— Пари? — възкликна леля. — Но вие ни оказвате или по-право вече ни оказахте голяма услуга, тъй като навярно благодарение на вас ще си възвърнем голяма част от загубеното — и как по-добре бихме ви се отплатили, ако не да ви снабдим с необходимите за емигрирането пари?

— Не бих могъл да ги приема като подарък — каза с жар мистър Микобър. — Но ако ми заемете една достатъчна сума, да речем с пет процента годишна лихва, платима под моя лична отговорност, след дванадесет, осемнадесет и двадесет и четири месеца, за да се даде време нещо да изскочи...

— Вие питате дали би могло? Разбира се, че може и ще бъде, при условия, които сам вие ще определите, стига само да искате — отвърна леля. — Помислете си и двамата върху това. Дейвид познава едни хора, които скоро ще заминават за Австралия. Ако решите да отидете, защо да не отплавате със същия кораб. Може би ще си бъдете полезни едни на други. Помислете си сега по този въпрос, мистър и мисис Микобър. Не бързайте и преценете добре всичко.

— Има само един-единствен въпрос, скъпа госпожо, който бих искала да задам — обади се мисис Микобър. — Надявам се климатът е здравословен, нали?

— Най-хубавият в света — потвърди леля.

— Точно така — отвърна мисис Микобър. — В такъв случай възниква моят въпрос: условията на страната ще благоприятствуват ли

на един човек с мистър Микобъровите способности да се издигне по стъпалата на обществената стълба? Засега, разбира се, не говоря за губернаторски пост или нещо подобно, но питам се, ще има ли той възможност достатъчно да развие и прояви дарбите си?

— Никъде другаде няма по-големи възможности за човек, който е работен и се държи добре.

— За човек, който се държи добре — повтори мисис Микобър с най-ясния си делови тон — и е работен. Точно така. За мен е явно, че Австралия е подходящото поле на действие за мистър Микобър.

— При съществуващите обстоятелства моето убеждение, госпожо, е, че тъкмо Австралия е страната, едничката страна, годна да приюти мен и семейството ми, и че нещо удивително ще изскочи за нас на нейните брегове. И разстоянието сравнително не е много голямо. Вярно, че е необходимо да поразмислим върху вашето любезно предложение, но това ще бъде по-скоро една формалност.

Никога няма да забравя как в един миг мистър Микобър се превърна в човек, обладан от светли надежди за бъдещето; нито пък как мисис Микобър се залови да разисква върху навиците на кенгурото! И нима мога някога да си спомня онази улица в Кентърбъри, без да си представя как той се връщаше с нас и говореше със своя пренебрежителен тон като човек, който е само временен обитател на Англия, и как гледаше минаващите покрай нас бикове с очите на австралийски фермер!

---

[1] Черният принц — принц Едуард, наречен така поради черните му дрехи; живял през XIV век. Бел.пр. ↑

ЛІІІ ГЛАВА

НОВ ПОГЛЕД КЪМ МИНАЛОТО

Отново трябва да спра повествованието си. О, моя дете-съпруго!

Сред многото минаващи през паметта ми образи има един притихнал и спокоен. В своята чиста любов и детинска красота той ми казва: „Спри се и помисли за мен! Върни погледа си към Малкото цветенце, което се отронва към земята!“

Да, аз правя това. Всичко друго потъмнява и изчезва. Отново съм с Дора в мъничката ни къщичка. Не знам колко време е боледувала тя. Така съм привикнал с това, че нямам представа за дните. Всъщност, броена в седмици и месеци, болестта ѝ не трае дълго, но във всекидневните ми преживявания това време ми се струва безкрайно дълго и тежко.

Вече не ми казват: „Почакайте още няколко дни“. И все повече и повече започвам да се боя, че никога няма да дойде денят, когато отново ще видя моята дете-съпруга да тича всред слънчевите лъчи със стария си приятел Джип.

Той е остарял много, сякаш изведнъж. Може би чувствава, че на господарката му липсва нещо, което го оживяваше и подмладяваше. Сега той е унил, с отслабнало зрение, немощен и на леля много ѝ е мъчно, че вече не ѝ се противопоставя, а пропълзява към нея, когато тя се приближи до Дорината постеля (той лежи там през всичкото време) и кротко лиже ръката ѝ.

Дора си лежи и ни се усмихва. Много е красива и не изрича нито една прибързана дума, нито едно оплакване. Казва, че сме много добри към нея. Знае, че милото ѝ грижливо момче се изморява и че леля не спи и при все това винаги е нащрек, бодра и внимателна. Понякога двете птичкоподобни дами идват да я видят и тогава разговаряме за деня на сватбата ни и за онова щастливо време.

Какъв чудноват покой изглежда, че цари в моя живот и в живота изобщо — вкъщи и навън, — когато седя в тихата, уютна, полутъмна стая, а сините очи на моята дете-съпруга са обърнати към мен и

малките ѝ пръстчета се обвиват около ръката ми! Дълги часове седя аз така, но има три момента, които са се запазили най-свежи в паметта ми.

Утро. Леля е нагласила и подредила Дора и милата ми жена ми показва как хубавата ѝ, дълга, светла коса все още се къдри върху възглавницата и колко обича тя да я разпуска в мрежата, която сега си слага.

— Не ми се подигравай, че съм суетна — казва тя, когато ме вижда да се усмихвам. — Харесвам косата си, защото едно време ти я намираще много красива и защото, когато за първи път почнах да мисля за тебе, имах обичай да хвърлям поглед към огледалото и да се питам дали би желал да имаш една къдрица от нея. О, какво глупаво момче беше, Доди, когато ти дадох къдрицата!

— Това беше в деня, когато те заварих да рисуваш подарените от мен цветя и ти казах колко много те обичам.

— Ах! Но тогава не исках да ти призная колко много бях плакала над тези цветя при мисълта, че ти действително ме обичаш! Когато, Доди, пак почна да тичам както по-рано, нека да посетим отново онези места, където се държахме като глупава влюбена двойка. И ще се поразходим както тогава, нали? И нали няма да забравим клетия татко?

— Да, ще го направим и ще бъдем много щастливи. Но затова ти трябва да побързаш да станеш по-добре, скъпа моя.

— О, аз скоро ще се поправа. Ти просто не знаеш колко по-добре съм сега!

Надвечер. Седя на същия стол, край същото легло и същото лице е извърнато към мен. Умълчали сме се и върху лицето ѝ грее усмивка. Вече не нося лекия си товар нагоре и надолу по стълбите. Тя лежи тук цял ден.

— Доди!

— Да, миличка?

— Нали си спомняш, Доди, неотдавна ти ми каза, че мистър Уикфийлд не бил много добре. И нали няма да сметнеш за неразумно това, което сега ще те помоля? Искам да се видя с Агнеса, много искам.

— Ще ѝ пиша, миличка.

— Настина ли?

— Още сега.

— Какво мило и добро момче! Доди, вземи ме на ръце. Наистина, миличък, не е каприз, аз действително много искам да видя Агнеса!

— Вярвам, миличка. Трябва само да ѝ пиша, и тя веднага ще се отзове.

— Сега си много самотен, когато отиваш самичък долу, нали? — шепне Дора с ръка около шията ми.

— Как бих могъл да не съм самотен, когато гледам празния ти стол, любов моя?

— Празния ми стол! — И тя се притиска мълчаливо към мен. — И аз наистина ти липсвам, Доди, нали? — казва тя с усмивка, като вдига поглед. — Липсвам ти, макар да съм немоощна и глупава, нали?

— Скъпа моя, нима на този свят има някой друг, който така много да ми липсва?

— О, милият ми съпруг! Толкова се радвам и все пак толкова ми е мъчно! — продумва тя и се промъква по-близо до мен, като ме прегръща с двете си ръце. Тя се смее и хълца, а след това притихва и е много щастлива — Много съм щастлива! — повтаря тя. — Само поздрави Агнеса от мен и ѝ кажи, че много искам да я видя. Тогава нищо повече няма да желая.

— Освен да оздравееш, Дора.

— Ах, Доди! Понякога си мисля — знаеш, аз винаги съм била глупавичка, — понякога си мисля, че никога няма да стана по-добре!

— Не казвай такова нещо, Дора! Скъпа моя, не трябва дори и да си го помислиш!

— Няма, стига да мога, Доди. Но аз съм много щастлива, макар че моето скъпо момче се чувства самотно пред празния стол на своята дете съпруга!

Нощ. Все още съм при нея. Агнеса е пристигнала. При нас е вече от цял ден. Тя, леля и аз сме стояли при Дора от сутринта. Не сме разговаряли много, обаче през всичкото време Дора е била много весела и доволна. Сега сме самички.

Знам ли, че моята дете-съпруга скоро ще ме напусне? Вече са ми го казвали. Но за мен то не е ново. И все пак не знам дали съм го приел като истина. Не мога да възприема тази мисъл. Днес цял ден на няколко пъти съм се уединявал да плача. Спомнял съм си кой е плакал за раздялата между живите и мъртвите. Мислил съм си за тази

трогателна история. Опитвал съм се да се примиря и да се утеша, но не ми се е удало. Не мога да се помиря с мисълта, че края действително е дошъл. Държа ръката ѝ в своята и чувствавам колко е силна любовта ѝ към мен. Не мога да отхвърля слабата надеждица, че може би тя все още ще бъде пощадена.

— Искам да ти говоря, Доди. Искам да ти кажа нещо, за което напоследък много съм мислила. Няма да имаш нищо против, нали? — запитва ме тя с мил поглед.

— Да имам нещо против ли, миличка?

— Защото не знам какво ще си помислиш или какво може да си си помислил понякога. Може би ти си мислил същото. Доди, миличък, боя се, че бях твърде млада.

Слагам лицето си до нейното на възглавницата, тя ме поглежда в очите и приказва много тихо. Постепенно, докато приказва, чувствавам с болка в сърцето, че говори за себе си като за човек, който е свършил с живота.

— Боя се, мили, че бях твърде млада. Не искам да кажа само по години, но и по опит, по размисъл, по всичко. Бях такова едно малко, глупаво създание! Боя се, че по-добре би било, ако се бяхме обичали само като момче и момиче и всичко да бе свършило с това. Започнах да мисля, че не бях годна за съпруга.

Опитвам се да спра сълзите си и да отвърна:

— О, Дора, любов моя, толкова си била годна за съпруга, колкото и аз за съпруг!

— Не знам — казва тя, като тръсва къдрите си по старому. — Може би. Но ако аз бях по-годна за женитба, навярно щях и теб да направя по-годен. Освен това ти си много умен, а аз никога не съм била.

— Но ние бяхме много щастливи, сладка моя Дора.

— О, да, аз бях много щастлива, много. Но с минаването на годините моето скъпо момче щеше да се измори от своята дете-съпруга. С течение на времето тя нямаше да му бъде такава добра приятелка, както в началото. Все повече и повече щеше да чувства той какво му липсва вкъщи. Тя не би се поправила. Затова така е по-добре.

— О, Дора, скъпа моя, не ми говори така. Всяка дума е като упрек!

— Не, никакъв упрек! — отвърща тя, като ме целува. — Миличък, та ти не заслужаваш да те упреквам и аз те обичах твърде много, за да те укорявам сериозно. Това беше едничката ми заслуга — освен тази, че бях хубава или поне ти ме мислеше такава. Пусто ли е долу, Доди?

— Много пусто. Много!

— Недей плака. Моят стол там ли е?

— Да, на старото си място.

— О, клетото ми момче, как плаче! Недей, недей! А сега, обещавай ми нещо. Искам да говоря с Агнеса. Когато слезеш долу, кажи ѝ това и я изпрати при мен. И докато ѝ говоря, нека никой да не идва — нито дори леля. Искам да говоря само с Агнеса. Искам да ѝ говоря съвсем насаме.

Обещавам ѝ веднага, но така ми е мъчно, че не мога да я оставя.

— Казах, че така е по-добре! — шепне тя и ме държи в обятията си. — Доди, след като изминат още няколко години, ти не би могъл да обичаш толкова своята дете-съпруга; а още след няколко тя така би те разочаровала, та не би могъл и наполовина да я обичаш! Знам, че бях прекалено млада и глупава. Така е много, много по-добре.

Когато слизам долу, намирам Агнеса в приемната. Предавам ѝ Дориното желание. Тя изчезва, оставяйки ме сам с Джип.

Неговата пагода е край камината и той лежи в нея на постланото си с фланела легло, като стене жално и се мъчи да заспи. Светлата луна е висока и ясна. Гледам в нощта, а сълзите ми капят бързо и на сърцето ми е тежко, тежко.

Седя край огъня и си мисля с горчиво угризение за онези чувства, които таях в сърцето си след женитбата си. Мисля си за всички дребни събития, станали между Дора и мен, и се убеждавам колко вярно е това, че животът се състои от дреболии. От морето на възпоминанията ми се издига образът на скъпото дете — такова, каквото го бях видял най-напред, окръжен от прелестта на младежката ни любов и нейното очарование. Наистина ли би било по-добре, ако се бяхме обичали само като момче и момиче и всичко се бе свършило с това? Необуздано сърце, отговори!

Не знам колко време седя така край камината. Старият приятел на моята дете-съпруга ме сепва от унесеността ми. Още по-неспокоен,

той изпълзява от къщичката си, поглежда ме, отива до вратата и виейки, иска да се качи горе.

— Не тази вечер, Джип! Не тази вечер!

Той се връща много бавно при мен, ближе ръката ми и вдига замъглените си очи към лицето ми.

— О, Джип, може би никога вече!

Той ляга до нозете ми, протяга се, сякаш се готви да спи, завива жално и умира.

— О, Агнеса! Погледни, погледни!

Това лице, по което са изписани мъка и жал, тези рукнали сълзи, този мълчалив поглед, отправен към мен, тази тържествено вдигната към небето ръка!

— Агнеса?

Свършено е. Пред очите ми пада мрак и за известно време не съзнавам нищо.

LIV ГЛАВА

МИСТЪР МИКОБЪР ДЕЙСТВУВА

Товарът на скръбта ми не ме подтисна отведнъж. Стигнах до състояние, при което ми се струваше, че между мен и бъдещето се е изправила стена, че всичката ми енергия е изсмукана и че никъде не ще намеря убежище освен в гроба. Казвам, че стигнах до това състояние, но не в момента на удара. То ме завладя постепенно. Ако събитията, за които ще разкажа, не ме бяха окръжили така плътно, като отначало смутиха, а после увеличиха скръбта ми, може би (макар и, струва ми се, невероятно) щях да изпадна в това състояние изведнъж. Но при съществуващото положение трябваше да измине известно време, преди да осъзная напълно нещастieto си; известно време, през което дори предполагах, че най-острата болка е преминала. И тогава мъката ми се облекчаваше от спомена за всичко онова, което беше най-невинно и най-прекрасно в нежната история, която беше завинаги свършена.

Дори и сега не ми е ясно кога за първи път бе предложено да замина за чужбина, нито пък как стигнахме до решението, че трябва да потърся утеха в промяна и пътуване. В онези скръбни дни духът на Агнеса господстваше над всичко, което мислехме, казвахме и вършехме, така че навярно трябва да отдам този план на нейното влияние. Но нейното влияние се проявяваше така незабелязано, че не мога да кажа нищо повече.

И сега действително взех да мисля, че когато едно време свързвах образа ѝ със стъклописния черковен прозорец, съм предчувствувал какво ще бъде тя за мен в нещастieto, което е щяло да ме сполети след време. И сред цялата тази скръб от незабравимия миг, когато стоеше пред мен с вдигната нагоре ръка, тя беше добрият гений на моя опустял дом. После ми разправиха, че когато ангелът на смъртта кацнал вкъщи, моята дете-съпруга била заспала с усмивка на гърдите ѝ. След като се свестих, първото нещо, което достигна до съзнанието ми, бяха състрадателните ѝ сълзи, утешителните ѝ и

успокояващи думи и милото ѝ лице, сведено сякаш от някакво сияйно царство, по-близо до небето, над моето необуздало сърце, успокояващо болката му.

Но нека продължа разказа си.

Решено беше да замина за чужбина. Изглежда, че се бяхме спрели на това още в началото. Сега пръстта покриваше всичко тленно, което беше останало от покойната ми жена, и аз чаках само това, което мистър Микобър наричаше „окончателното разпръсване на Хийп“ и заминаването на преселниците.

По молба на Тредълс, най-нежния и предан приятел в скръбта ми, ние се върнахме в Кентърбъри. Думата ми е за леля, Агнеса и мен. Беше наредено да отидем направо в дома на мистър Микобър, където, както и у Уикфийлдови, моят приятел беше работил непрестанно още от момента на избухването. Клетата мисис Микобър видимо се разстрои, когато ме видя да влизам, облечен в черните си дрехи. Сърцето ѝ беше изпълнено е доброта, която тежките години не бяха успели да убият.

— Е, мистър и мисис Микобър, кажете, моля, мислили ли сте върху предложението ми за емигриране? — бяха първите лелини думи, след като седнахме.

— Скъпа госпожо — отвърна мистър Микобър, — едва ли бих изразил по-добре заключението, до което мисис Микобър, покорният ви слуга и — трябва да прибавя — децата ни заедно и поотделно стигнахме, отколкото ако си послужи с думите на един бележит поет: „Ладията ни е на брега, а варката^[1] ни в морето“.

— Прекрасно — каза леля. — Предричам, че вашето разумно решение ще доведе до много добри резултати.

— Госпожо, вие ни правите голяма чест — заяви мистър Микобър, подир което хвърли поглед към бележника си. — Относно паричната помощ, която ще ни даде възможност да пуснем крежката си лодка по океана на новото начинание, считам за необходимо да оформим предлагания заем по всичките правила на търговските сделки, като дадем точни указания за сроковете на плащането: осемнадесет, двадесет и четири и тридесет месеца. Първоначалното ми предложение беше за дванадесет, осемнадесет и двадесет и четири месеца, обаче се боя, че подобен срок няма да позволи нещо да изскочи. Може би, когато настъпи първият падеж, реколтата ни не ще

бъде сполучлива или може би няма да сме я прибрали — каза той, като хвърли такъв поглед около стаята, сякаш тя представляваше площ от няколко стотици акра обработена земя. — Доколкото знам, не е много лесно да се намери работна ръка в онази част на земната твърд, където ще бъде нашата участ да се борим с плодородната почва.

— Наредете всичко, както намерите за добре, господине — каза леля.

— Госпожо — продължи той, — мисис Микобър и аз дълбоко чувствуваме трогателната доброта на нашите приятели и покровители. Това, което желая, е да бъда прецизен и да действам според търговските правила. Както се казва, ние ще обърнем нова страница и ще навлезем в нова, благоприятна за нас ера^[2] поради което бих искал, от чувство за самоуважение, а и за да дам достоен пример на сина си, да сключим сделка, както подобава на делови хора.

Не знам дали мистър Микобър придаваше някакво значение на последната си фраза; не знам дали изобщо някой ѝ придава, или ѝ е придавал особено значение, обаче изглежда, че тя много му се нравеше, поради което я повтори с внушително покашляне:

— Както подобава на делови хора.

Леля забеляза, че когато и двете страни са готови да се съгласят, не вижда никаква трудност в уреждането на този въпрос. И мистър Микобър беше на нейното мнение.

— А сега, госпожо — продължи той не без известна гордост, — позволете ми да ви открия семейните ни приготовления за посрещане на доброволно възприетата от нас участ: всяка сутрин в пет часа най-голямата ни дъщеря посещава съседното стопанство, за да се запознае с процеса (ако той наистина може да се нарече процес) на доенето на кравите. По-малките ми деца са получили нареждане да наблюдават — доколкото обстоятелствата позволяват това — навиците на прасетата и на домашните птици, отглеждани в по-бедните квартали на този град. При тази своя дейност те на два пъти бяха довеждани вкъщи, след като едва не са били прегазвани от превозни средства. Самият аз в последните две седмици съм отдавал доста внимание на хлебопекарството. А синът ми Уилкинс, въоръжен с пръчка, доброволно е карал на паша домашни животни, когато това му е било позволявано от грубите пастирчета, наети за тази цел — нещо, което за

съжаление не се е случвало често, тъй като обикновено е бил предупреждаван да стои настрана.

— Всичко това е много добре — каза леля насърчително. — Не се съмнявам, че и мисис Микобър е предприела нещо в това направление.

— Скъпа госпожо — отвърна мисис Микобър със своя деловитон, — осмелявам се да призная, че досега не съм се заела с работа, която да има пряка връзка със земеделието или скотовъдството, макар и ясно да съзнаваме, че и двете дейности ще се наложат на вниманието ми, когато се озовем на чуждия бряг. Когато имам възможност да се откъсна от домашните си задължения, посвещавам времето си на обширна кореспонденция с членовете на семейството ми. Аз съм на мнение, драги мистър Копърфийлд — обърна се тя към мен по стар навик, макар първоначално да бе отправила думите си към леля, — че е дошло време да покрием миналото със забвение: членовете на семейството ми да си подадат ръка със съпруга ми, лъвът да легне до агнето и близките ми да се сдобрят с мистър Микобър.

Отвърнах ѝ, че и аз мисля същото.

— Най-малкото, мистър Копърфийлд — продължи мисис Микобър, — в такава светлина виждам този въпрос. Когато си живееш у дома, при татко и мама, татко имаше обичай да казва, когато в нашия ограничен кръг се разискваше нещо: „В каква светлина вижда този въпрос моята Ема?“ Знам, че татко беше прекалено пристрастен. Но все пак относно въпроса за студенината, която винаги е съществувала между семейството ми и мистър Микобър, аз бездруго съм си съставила мнение, може би погрешно.

— Без съмнение, сте си съставили мнение, госпожо — съгласи се леля.

— Точно така — съгласи се и мисис Микобър. — Може и да се лъжа в заключенията си; твърде е вероятно да се лъжа, обаче личното ми впечатление е, че пропастта между семейството ми и мистър Микобър се дължи на това, че те се опасяват той да не би да им иска финансова подкрепа. Не мога да се удържа да не смятам — заяви мисис Микобър с твърде мъдър вид, — че има членове от семейството ми, които се страхуват, че мистър Микобър ще ги помоли за имената им. Не искам да кажа, че ще му трябват, за да кръщава с тях децата ни, а за да му послужат като поръчители.

Дълбокомъдрият поглед, с който мисис Микобър направи това разкритие, сякаш никой не бе помислял за него преди това, изглежда, удиви леля, която каза рязко:

— Общо взето, госпожо, не бих се учудила, ако имате право!

— Тъй като сега мистър Микобър се намира пред възможността да захвърли веригите на паричните затруднения, които така дълго го сковаваха, и да се залови с ново поприще, достатъчно широко за способностите му — и което по мое мнение е твърде важно, тъй като мистър Микобървите способности се нуждаят от простор, — струва ми се, че семейството ми трябва да ознаменува този случай, като му подаде ръка. Това, което искам да видя, е едно угощение на разноски на семейството ми, на което някой от по-изтъкнатите му членове ще пие наздравица за дълголетието и благоденствието на мистър Микобър, а той ще има случай да разкрие пред тях възгледите и намеренията си.

— Скъпа моя — обади се разгорещен мистър Микобър, — смятам за по-добре още сега да заявя, че ако разкрия намеренията си пред такова едно събрание, навярно ще ги намерят за осъдителни. Моето впечатление е, че членовете на семейството ти, взети вкупом, представляват сбор от дръзки сноби, а пък поотделно — неумолими грубияни.

— Микобър — каза жена му, като поклати глава, — не! Ти никога не си ги разбирал и те никога не са те разбирали!

Мистър Микобър се покашля.

— Да, те никога не са те разбирали, Микобър — повтори тя. — Изглежда, не са способни за това. Ако е така, толкова по-зле за тях. Мога само да ги съжалявам.

— Много ми е мъчно, скъпа ми Ема — каза с разкаяние мистър Микобър, — че от устата ми се изплъзнаха изрази, които могат да създадат впечатление, макар и далечно, че са били доста силни. Едничкото нещо, което казвам, е, че мога да отида в чужбина и без благоволението на семейството ти, накъсо казано — без да имат възможност да ми обърнат студено гръб и че, общо взето, бих предпочел да напусна Англия със собствения си порив, без да чакам вдъхновение и от тях. Но едновременно с това, скъпа моя, ако те благоволят да отговорят на писмата ти — което от дружен опит можем

да считаме за малко вероятно, — далеч съм от мисълта да бъда пречка на желанията ти.

Като постигнаха по този начин съгласие, мистър Микобър предложи ръка на жена си и като хвърли поглед върху купа книги и документи, лежащи на масата пред Тредълс, каза, че ще ни оставят сами — нещо, което церемониално сториха.

— Драги ми Копърфийлд — каза Тредълс подир тяхното излизане, като се облегна назад в стола си и ме погледна с обич, която накара очите му да почервеният и косите му да щръкнат по всички посоки, — не ти искам извинение за това, че те занимавам с делови работи, защото знам, че дълбоко те интересуват и може би ще те откъснат от мислите ти. Драги ми приятелю, да се надявам ли, че това не те преуморява?

— Чувствувам се както обикновено — казах аз след малко мълчание. — Имаме основание да мислим по-скоро за леля, отколкото за когото и да било друго. Ти знаеш колко много направи тя.

— Разбира се, разбира се — отвърна — Тредълс. — Та кой ли би го забравил!

— Но дори и това не е всичко — казах аз. — През последните две седмици възникна за нея една нова тревога и тя трябваше да ходи и се връща от Лондон всеки ден. На няколко пъти тръгваше за там рано и отсъствуваше до вечерта. Снощи, макар че ѝ предстоеше пътуване и дотук, тя се прибра вкъщи почти в полунощ. Знаеш колко е внимателна към другите. Не иска да ми каже какво се е случило, та да я разтревожи толкова много.

Много бледа и с дълбоко врязани в лицето ѝ бръчки, леля седеше неподвижна, докато свърших. Тогава няколко сълзи се отрониха по бузите ѝ и тя сложи ръката си върху моята.

— Няма нищо, Трот, нищо. Вече няма какво да се случва. С времето всичко ще узнаеш. А сега, мила Агнеса, нека се позанимаем с тези работи.

— Трябва да бъда справедлив към мистър Микобър и да кажа — обади се Тредълс, — че макар да не дава вид на човек, който се труди за собствените си работи, той е действително неуморим, когато действа за другите. Никога не съм виждал подобен на него. Ако винаги е карал така, понастоящем трябва да е на двеста години! С такъв жар и напрежение е работил! Как се е ровил ден и нощ между

разни книжа и документи! А какво да кажем за невероятното количество писма, които ми изпращаше оттук в дома на мистър Уикфийлд и които ми е давал през масата насреща ми, когато много по-лесно би могъл да ми каже това, което бе изложил в тях!

— Писма! — извика леля. — Предполагам, че и сънищата му са във вид на писма!

— А и мистър Дик също така — каза Тредълс, — и той направи чудеса! Веднага след като беше освободен от длъжността да наблюдава Юрая Хийп, когото пазеше с ненадминато усърдие, той се отдаде в помощ на мистър Уикфийлд. И с право мога да заявя, че жаждата му да ни помогне в разследванията и несъмнената полза, която ни оказа, като изпълняваше разнообразните ни поръчения, действително усилваше енергията ни.

— Дик е забележителен човек! — възкликна леля. — И винаги съм повтаряла това. Трот, ти го знаеш много добре.

— Щастлив съм да кажа, мис Уикфийлд — продължи Тредълс едновременно меко и сериозно, — че във ваше отсъствие състоянието на мистър Уикфийлд много се подобри. Освободен от товара, който така дълго му е тежал, и от преследващите го страхове, той вече е друг човек. Понякога дори нахърнената му способност да съсредоточава паметта и вниманието си върху отделни делови въпроси се възстановяваше до голяма степен и той можа да ни помогне да си изясним много неща, което без неговото участие би било много трудно, ако не безнадеждно. Но вместо да продължавам да клюкарствувам върху това и онова, по-добре ще е да се спра на резултатите, иначе никога няма да свърша.

Естественото му държание и приятната му простота ни дадоха да разберем, че той каза всичко това, да ни ободри и да даде възможност на Агнеса да чуе да се говори за баща ѝ с по-голямо доверие. Но дори и да не беше така, думите му биха ни доставили голямо удоволствие.

— А сега да видим в какво състояние са работите — продължи Тредълс, като взе да се рови из намиращите се на масата книжа. — След като приведохме в порядък приходите и разходите и се справихме най-напред с неумишлено създадените неразбории и на второ място — с умишлените подправки и измами, ние сме в състояние да заявим, че сега мистър Уикфийлд може да ликвидира работата си, без да нахърни интересите на клиентите си.

— О, слава богу! — възкликна с жар Агнеса.

— Но — каза Тредълс — сумата, която ще му остане като средство за поддръжка, е толкова малка, вероятно не повече от няколкостотин лири стерлинги, че дори и да се продаде къщата, смятам, може би не би било зле той да продължава да управлява имуществото, на което толкова отдавна е пълномощник. Приятелите му биха могли да му дават съвети, щом като сега вече е свободен. Самата вие, мис Уикфийлд, Копърфийлд, аз...

— И аз съм мислила по този въпрос, Тротууд — каза Агнеса, като вдигна поглед към мен, — но това не бива да става, макар и да го препоръчва един приятел, комуто съм така признателна и на когото всички дължим толкова много.

— Не казвам, че го препоръчвам — забеляза Тредълс. — Само смятам, че е редно да спомена за тази възможност. Нищо повече.

— Радвам се да чуя, че казвате това — отвърна твърдо Агнеса, — тъй като то ми дава надежда, едва ли не увереност, че мислим еднакво. Драги мистър Тредълс и Тротууд, какво повече бих желала, щом татко може с чест да ликвидира! Винаги съм си мечтала, ако имам възможност да го освободя от грижите, които го сковаваха, да му възвърна поне част от любовта и грижите, които му дължа, и да посветя живота си на него. В продължение на дълги години това е била най-свидната ми надежда. Да поема бъдещето ни в свои ръце ще бъде следващата ми голяма радост — следващата подир освобождаването му от всякакво усилие и отговорност.

— Мислила ли си как ще осъществиш това, Агнеса?

— Често! Аз не се боя, драги Тротууд. Сигурна съм, че ще успея. Толкова хора тук ме познават и имат добри чувства към мен, че съм положителна в това. Имайте доверие в мен. Нашите нужди не са много. Ако дам под наем скъпия стар дом и открия училище, ще бъде полезна и щастлива.

Спокойният ѝ и весел глас така живо ми припомни за скъпия стар дом и за моето самотно жилище, че натежалата на сърцето ми мъка не ми позволи да кажа нищо.

В продължение на няколко минути Тредълс си даде вид, че е зает с книгата си.

— Следващият въпрос, мис Тротууд — подхвана Тредълс, — е относно вашето имущество.

— Да, господине — въздъхна леля. — Едничкото нещо, което мога да кажа, е, че бих могла да понеса, ако не е оцеляло; ако ли пък е възможно да си го възвърна, ще го приема с удоволствие.

— Струва ми се, че в началото то се е състояло от осем хиляди лири стерлинги, вложени в ценни книжа, нали? — каза Тредълс.

— Точно така — отвърна леля.

— Не мога да ви дам отчет за повече от пет — каза Тредълс смутено.

— Искате да кажете пет хиляди, или пет лири стерлинги? — запита леля с необикновено спокойствие.

— Пет хиляди лири стерлинги — отговори Тредълс.

— Та това беше всичкото — каза леля. — Аз сама продадох ценни книжа за три хиляди. Хиляда платих за встъпването ти в Църковния съд, драги ми Трот, а останалите две са у мен. Когато изгубих онези, сметнах за разумно да не казвам нищо за тази сума, а да я пазя тайно за черни дни. Искях да видя как ще излезеш от изпитанието, Трот; и ти стори това благородно — с постоянство, уверен в себе си и самоотвержен! Същото направи и Дик. Не ми говорете, защото нервите ми са малко разстроени.

Като я виждахме да седи съвсем изправена, със скръстени ръце, никой не би помислил това. Тя обаче беше жена с удивително самообладание.

— Тогава е удоволствие мога да кажа — провикна се Тредълс със светнало от радост лице, — че цялото ви имущество е възстановено!

— Няма защо да ме поздравявате за това! — възкликна леля. — Кажете ми как е станала цялата работа, господине.

— Вие смятахте, че сумата е злоупотребена от мистър Уикфийлд, така ли? — запита Тредълс.

— Разбира се, че смятах, и затова мълчах — каза леля. — Агнеса, нито дума!

— И действително — каза Тредълс, — ценните книжа са били продадени по силата на пълномощното, което той е притежавал от вас; обаче няма нужда да казвам кой е извършил продажбата, нито кой е сложил подписа на мистър Уикфийлд. След това този мошеник е заявил пред мистър Уикфийлд и дори е доказал с цифри, че е използвал тази сума (като е заявил по силата на общи нареждания), за да прикрие други липси и недоимъци. Бидейки слаб и безпомощен в

ръцете му, мистър Уикфийлд ви е заплащал след това лихви върху капитал, за който е знаел, че не съществува, и по този начин за нещастие сам е станал участник в измамата.

— И най-после взе вината върху себе си — прибави леля, — като ми написа едно побъркано писмо, в което сам се обвиняваше в обир и в какви ли не злодеяния. След това рано една сутрин аз го посетих, поисках една свещ, изгорих писмото му и му казах, че ако някога успее да ми възстанови парите и да си възвърне честта, нека го стори; а ако не успее, да запази всичко в тайна заради дъщеря си... Ако някой продума нещо, веднага ще напусна къщата!

Всички замълчаха, а Агнеса покри лице с ръцете си.

— Е, драги приятелю — каза леля след малко, — значи вие наистина изехте парите от онзи, така ли?

— Мистър Микобър така го бе притиснал до стената — каза Тредълс — и беше приготвил толкова нови доказателства, ако някое от вече представените се окажеше недостатъчно, че той не можеше да ни избяга. И най-удивителното е, че както ми се струва, той е взел тази сума не толкова за да задоволи алчността си, която съвсем не е малка, а по-скоро от омраза към Копърфийлд. Каза ми това съвсем ясно. Прибави също така, че би изхарчил тази сума само за да ощети и навреди на Копърфийлд.

— Ха! — възкликна леля, като сбра замислено вежди и хвърли поглед към Агнеса. — И какво стана с него?

— Не знам. Махна се оттук заедно с майка си, която през всичкото време се вайкаше, молеше и се разкайваше. Отидоха си с един от вечерните лондонски дилижанси и не знам за тях нищо повече от това, че ненавистта му към мен е голяма. Той ме счита също така виновен за злочестината си, както и мистър Микобър. Както му заявих, сметнах това за ласкателство.

— Предполагаш ли, че той има пари, Тредълс? — запитах аз.

— О, да, навярно има — отвърна той, като поклати сериозно глава. — Смятам, че по един или друг начин е успял да прибере значителна сума. Обаче, Копърфийлд, ако си имал възможност да наблюдаваш постъпките му, смятам, че ще дойдеш до заключението, че парите никога няма да попречат на този човек да върши мошеничества. Той е такова възплъщение на лицемерието, че каквато и цел да преследва, ще върши това престъпно. То е едничката отплата,

която получава за външните спирачки, които си налага. Винаги ще пълзи по земята, за да постигне някоя едра или дребна цел, и винаги ще преувеличава всяка пречка на пътя си, както ще мрази и подозира всеки, който по най-невинен начин застане между него и целта му. Така престъпните му домогвания всеки миг ще стават още по-престъпни при наличността и на най-малката причина или изобщо без всякаква причина. Достатъчно е да имаме предвид нашата история, за да разберем това — каза Тредълс.

— Той е просто чудовищно подъл! — каза леля.

— Не знам — забеляза замислено Тредълс. — Мнозина могат да бъдат много подли, когато решат да станат такива.

— А как стои работата с мистър Микобър? — запита леля.

— Действително, трябва още веднъж да отдам заслуженото на мистър Микобър — каза весело Тредълс. — Ако не беше неговото търпение и настойчивост в продължение на толкова време, ние никога не бихме се дори надявали да се доберем до тези резултати. И струва ми се, че е направил всичко това само заради възтържествуването на справедливостта. Достатъчно е да си помислим какви облаги би могъл да получи от Юрая Хийп за мълчанието си.

— И аз мисля същото — казах аз.

— Какво смятате, че трябва да му дадем? — запита леля.

— О, преди да стигнем дотам, има още две неща — каза малко смутено Тредълс. — Най-напред съществуват няколко полици, които мистър Микобър му е давал за авансите, получавани от него...

— Е, добре, те трябва да се заплатят — каза леля.

— Да, но не знам къде са, нито пък кога Юрая ще ги използва срещу него — прибави Тредълс, като разтвори широко очи. — Предполагам, че докато замине, мистър Микобър непрестанно ще бъде арестуван или пък ще бъде затварян за дългове.

— В такъв случай ще трябва непрестанно да го освобождаваме и изваждаме от затвора — каза леля. — На какво възлиза дължимата от него сума?

— Мистър Микобър е вписал тези сделки — тъй като той ги нарича най-церемониално „сделки“ — в една книга и според изчисленията му сумата възлиза на сто и три лири стерлинги и пет шилинга — каза усмихнато Тредълс.

— И какво смятате, че трябва да му дадем, включително и тази сума? — запита леля. — Мила моя — обърна се тя към Агнеса, — ти и аз после ще се споразумеем как ще си я поделим. Колко да я направим? Петстотин лири стерлинги?

Тук и двамата с Тредълс се намесихме. Препоръчахме да му се даде една малка сума в наличност и да заплатим дължимото му на Юрая, без да се отнасяме за това до него, като посрещаме падежите на полиците му, когато настъпи срокът им. Предложихме да заплатим пътя и екипировката на семейството и да им дадем на ръка сто лири стерлинги, като вземем сериозно обещанието на мистър Микобър за плащането на направените му от нас аванси, понеже за него ще е благотворно да смята, че ни е задължен. Освен това предложих да обясня характера и миналото му на мистър Пеготи, на когото знаех, че мога да разчитам, и да му поверя една сума от други сто лири стерлинги, от които да му дава, когато намери за необходимо. Също така предложих да разкажа на мистър Микобър толкова от историята на мистър Пеготи, колкото смятам, че ще е удобно, за да могат да се заинтересуват един от друг и да си помагат взаимно. Всички възприеха горещо тези предложения и трябва веднага да спомена, че двамата скоро се опознаха и сприятелиха.

Като забелязах как Тредълс отново поглежда загрижено леля, му напомних, че както беше споменал, има още една точка, върху която трябва да ни осветли.

— Ти и леля ти трябва да ми простите, ако засегна един болезнен въпрос, тъй като боя се, че той действително е такъв — каза Тредълс колебливо, — но смятам, че е необходимо да ви го припомня. В деня на паметното разобличение на Юрая Хийп от страна на мистър Микобър Юрая изказа известна заплаха относно лелиния ти... съпруг.

Леля, запазила вцепенената си стойка и външното си спокойствие, кимна утвърдително.

— Може би това е било само една безцелна дързост от негова страна — забеляза Тредълс.

— Не — отвърна леля.

— Наистина е съществувал такъв човек — простете ми за въпроса — и той е бил подчинен на волята на Юрая, нали?

— Да, добри ми приятелю — каза леля.

Лицето на Тредълс видимо се удължи и той обясни, че не е могъл да засегне този въпрос, че подобно на задълженията на мистър Микобър към Юрая последният не е включил и него в условията си, че вече нямаме никаква власт над Юрая, който без съмнение би ни нанесъл всяка вреда, ако му се удаде случай.

Леля продължаваше да мълчи, докато няколко сълзи се търкулнаха по бузите ѝ.

— Вие сте напълно прав — каза тя. — Проявявате истинска грижливост, като споменавате и този въпрос.

— Мога ли аз или пък Копърфийлд да направим нещо? — запита мило Тредълс.

— Нищо — отвърна леля. — Благодаря ви много. Това е напразна заплаха, драги ми Трот. Нека повикаме мистър и мисис Микобър. И никой от вас да не ми приказва! — С тези думи тя поглади роклята си и седна изправена, като се загледа към вратата.

— Е, мистър и мисис Микобър! — каза леля, когато двамата съпрузи влязоха. — Прощавайте, че тъй дълго ви държахме вън, обаче трябваше да разискваме върху изселването ви и сега ще ви кажем какво смятаме, че трябва да се направи.

За най-голямо удоволствие на цялото семейство (присъствуваха и децата) тя даде на мистър Микобър подробни обяснения, които така много отговаряха на схващанията му относно изискванията на търговските сделки, че не можахме да го удържим да не изтича навън, за да купи необходимите формуляри за полици. Обаче радостта му бе помрачена от един внезапен удар, тъй като след пет минути той се върна придружен от един полицай и ни заяви всред поток от сълзи, че всичко е загубено. Напълно подготвени за това събитие, което беше безспорно дело на Юрая Хийп, незабавно заплатихме сумата и след още пет минути мистър Микобър седеше до масата, попълваше полиците с израз на съвършено доволство, което само тази обична за него дейност или правенето на пунш можеха да изпишат по светналото му лице. Истинско зрелище беше да се наблюдава как той работи върху полиците с радостта на художник, докосва ги като картини, поглежда ги отстрани, вписва в бележника си дати и суми, разглежда ги, след като ги свърши, обладан от съзнанието за голямата им значимост.

— Най-доброто, което можете да направите, господине — обади се леля, — ако желаете да послушате съвета ми, е да изоставите

завинаги тази дейност.

— Госпожо — отвърна мистър Микобър, — моето намерение е да впиша това в девствената страница на бъдещето. Мисис Микобър ще го засвидетелствува. Надявам се, че синът ми Уилкинс никога не ще забрави, че е по-добре да сложи ръката си в огъня, отколкото да държи в нея змиите, които отровиха живота на нещастния му родител! — Дълбоко развълнуван и в миг придобил трагичен вид, мистър Микобър загледа змиите с мрачно отвращение (в което следите от предишното му възхищение към тях не бяха съвсем изчезнали), сгъна ги и ги прибра в джоба си.

Това сложи край на тази вечер. Бяхме изтощени от скръб и умора и леля и аз възнамерявахме да се завърнем в Лондон на другата сутрин. Микобърви щяха да ни последват, след като продадат покъщнината си на някой търговец. Работите на мистър Уикфийлд щяха да бъдат доуредени под ръководството на Тредълс, а след като това се свършеше, и Агнеса щеше да дойде в Лондон. Прекарахме нощта в старата къща, която, освободена от присъствието на Хийпови, изглеждаше прочистена от зараза. Легнах в старата си стая подобно на корабокрушенец скитник, прибрал се у дома си.

На следния ден отидохме в лелината къща — не в моята; и когато седяхме сами, както едно време, преди да си легнем, тя каза:

— Трот, наистина ли желаеш да узнаеш какво ми тежеше напоследък?

— Наистина, лелю. Ако някога е имало момент, когато съм искал да споделя скръбта и мъката ти, той е настоящият.

— Самият ти преживя достатъчно силна скръб, мое дете — каза тя с обич, — без да прибавям и своите малки огорчения. Нищо друго, Трот, не би ме накарало да ги скрия от теб.

— Знам това много добре — казах аз. — Но открий ми ги сега.

— Би ли дошъл с мен утре сутринта?

— Разбира се.

— В девет часа. Тогава ще ти кажа.

И наистина в девет часа на другото утро ние наехме един файтон, който ни закара в Лондон. Продължихме доста по улиците, докато стигнахме до една от големите болници. Точно до зданието беше спряла една обикновена погребална кола. Кочияшът позна леля и

след като тя му махна с ръка от прозореца на файтона ни, той подкара бавно напред. Ние го следвахме.

— Сега разбираш, Трот, нали? — каза леля. — Той свърши...

— В болницата ли почина?

— Да.

Тя седеше неподвижна до мен, но аз отново видях сълзи по лицето ѝ.

— Той и по-рано беше тук веднъж — каза леля. — Боледуваше от дълго време — през последните години организъмът му беше съвсем отслабнал и разстроен. Когато напоследък разбра какво е състоянието му, изпрати да ме повикат. Тогава разстоянието го замъчи, много го мъчеше.

— Знам, че ти отиде, лельо, нали?

— Да, отидох и след това доста често го виждах.

— Нали той почина вечерта преди да заминем за Кентърбъри? — казах аз.

Леля кимна.

— Никой не може да му навреди сега — каза тя. — Онова беше само празна заплаха.

Погребалната кола и файтонът ни излязоха от града и се спряха на гробището при Хорнзи.

— По-добре тук, отколкото на улицата — каза леля. — Тук се е родил.

Слязохме и последвахме простичкия ковчег до едно кътче, което добре си спомням и където прочетоха погребалната служба, отдаваща мъртвеца на пръстта.

— Преди тридесет и шест години, на този ден, мое момче, ние се венчахме — каза леля, когато се връщахме към файтона. — Дано бог прости на всички ни!

Мълчаливо заехме местата си. Тя дълго седя, без да проговори, взела ръката ми в своята. Най-после избухна внезапно в сълзи и каза:

— Когато се омъжих за него, Трот, той беше много хубав човек — и колко много се измени оттогава!

Това не трая дълго. След като сълзите я облекчиха, тя скоро се успокои и дори се развесели. Каза ми, че нервите ѝ били малко разстроени, иначе никога нямало така да избухне. Дано бог прости на всички ни!

Върнахме се в къщичката ѝ в Хайгит, където намерихме следната къса бележка, която беше пристигнала със сутрешната поща, от мистър Микобър:

Кентърбъри, петък

„Скъпа госпожо и Копърфийлд,

Прекрасната обетована земя, появила се напоследък на хоризонта ни, е отново обвита в непроницаеми мъгли и е завинаги скрита от очите на клетника, чиято съдба е решена!

Издадена е нова заповед за задържането ми в затвора «Кралската скамейка» в Уестминстър по причина на една неплатена моя полица, чийто кредитор е Юрая Хийп. Понастоящем ответникът на процеса Хийп — Микобър е жертва на прокурора, който го е взел под своята юрисдикция.

Настъпил е денят, настъпил е часът.

И битката вече наближава,

виж, задават се войските на гордия

Едуард,

идва часът на робство и вериги!

И тъй като има една точка, след която душевните мъки стават вече непоносими, а аз чувствавам, че съм я достигнал, поради което краят ми наближава и земният ми път е към своя завършек. Бог да ви благослови, бог да ви благослови! Ако в бъдеще някой пътник, подтикван от любопитство, и, нека се надяваме — от съчувствие, посети мястото, определено за задържане на длъжници в този град, може би ще се замисли, като проследи върху стените на затвора издрасканите с ръждясал гвоздей непознати инициали:

У.М.“

„П.П. Отварям наново настоящото, за да ви съобщя, че нашият общ приятел мистър Томъс Тредълс (който все още не ни е напуснал и който изглежда необикновено добре) заплати дълга и разноските от името на благородната мис Тротууд и че семейството ми и аз сме на върха на земното блаженство.“

---

[1] В оригинала — bark. Бел.Alegria ↑

[2] В оригинала — Turning over, as we are about to turn over, an entirely new leaf. Бел.Alegria ↑

LV ГЛАВА

БУРЯ

Сега приближавам до едно събитие от живота ми, толкова страшно, така неизгладимо врязано в съзнанието ми, така неразривно свързано с всичко предшествуващо, описано в тези страници, че още от началото на разказа ми го виждах да става все по-голямо и по-голямо, колкото повече повествованието ми напредваше, подобно на кула в поле, и да хвърля сянката си дори върху случките от детските ми дни.

Години след това често го сънувах. И когато, страшно потресен от този кошмар, се сепвах, струвало ми се е, че в спокойната ми стая всред нощната тишина все още бушува неговата ярост. Понякога го сънувам дори и до този час, макар и на по-редки и несигурни промеждутъци от време. Бурният вятър и най-беглото споменаване на морския бряг по силата на асоциацията веднага го възкресяват в паметта ми. Ще се постарая да го опиша така, както се случи. Не си го спомням, а просто го виждам пред очите си, тъй като то сякаш отново се случва пред погледа ми.

Часът за отплаването на емигрантите бързо се приближаваше и моята добра стара дейка (която беше много сломена от нещастията ми) пристигна в Лондон. Срецах се непрестанно с нея и брат й, както и с Микобърови (много често те биваха заедно), обаче никога не се виждах с Емилия.

Една вечер, когато времето за тръгване беше почти дошло, седях самичък с Пеготи и брат й. Заговорихме за Хам. Тя ни описа как нежно се сбогувал той с нея и как мъжествено и ласкаво се държал. Особено проличавало това напоследък, когато, както смятала тя, той бил крайно изморен. Това беше една тема, която никога не омръзваше на милата Пеготи, а когато я слушахме да разправя всички тези неща, почерпани от живота й при него, и ние споделяхме чувствата й.

По това време леля и аз бяхме освободили двете къщички в Хайгит, понеже възнамерявахме аз да отида в чужбина, а тя да се върне

във вилата си в Дувър. Имахме временна квартира в Ковънт Гардън. Като се връщах вкъщи след тазвечерния разговор и размишлявах върху случилото се между мен и Хам при последното ми посещение в Ярмут, отхвърлих първоначалното си намерение да оставя писмо до Емилия, когато се сбогувам с вуйчо ѝ на парахода, и реших, че ще е по-добре да ѝ пиша още сега. Помислих си, че след като го получи, може би ще пожелае да изпрати няколко прощални думи на нещастния момък, който така много я обичаше. Би трябвало да ѝ дам тази възможност.

Така че, преди да си легна, седнах в стаята си да ѝ пиша. Казах ѝ, че съм се видял с него и че той ме е помолил да ѝ разкажа онова, което вече съм предал в тези страници. Повторих ѝ го дословно. Излишно бе да разисквам върху него, даже и да имах право да го сторя. Изразените в него доброта и дълбока привързаност нямаха нужда да се украсяват нито от мен, нито от другия. Оставих го да бъде изпратено сутринта, като драснах един ред на мистър Пеготи, с който го молах да ѝ го предаде.

Легнах си на разсъмване. Тогава бях по-слаб, отколкото си мислех, и като заспах едва след като слънцето беше изгряло, спях до късно на другия ден и станах неотпочинал. Събуди ме безмълвното присъствие на леля край леглото ми. Почувствувах го в съня си, както, предполагам, всички чувствуваме тези неща.

— Трот, миличък — каза тя, когато отворих очи. — Не можех да реша дали да те безпокоя. Мистър Пеготи е тук. Да се качи ли горе?

Отговорих утвърдително и той скоро се появи.

— Мистър Дейви — обърна се той към мен, след като се ръкувахме, — предадох писмото ви на Емилия и тя написа това, като ме помоли да го прочетете и ако намерите, че няма да му причини болка, да бъдете тъй добър да му го препратите.

— Вие прочетохте ли го? — запитах аз.

Той кимна тъжно. Отворих го и прочетох следните думи:

„Получих известието ти. Какво ли бих могла да напиша, за да ти благодаря за добрината и предаността ти към мен!

Думите ти проникнаха дълбоко в сърцето ми. Ще ги помня, докато умра. Те са като остри тръни, но са също и

утешение. Молих се над тях. О, така се молих. Като виждам какъв си ти и какъв е вуйчо, разбирам какъв трябва да е и бог и мога да плача пред него.

Сбогом завинаги. Скъпи мой приятелю, сбогом завинаги в този свят. Може би, ако ми е простено, ще се събудя в друг един свят като малко момиче и ще дойда при теб. Благодаря ти и те благославям. Сбогом завинаги.“

Това беше писмото, зацапано със сълзи.

— Мога ли да ѝ кажа, че не намирате в него нищо обидно и ще му го препратите? — каза мистър Пеготи, след като го бях прочел.

— Безсъмнено — отвърнах аз, — само че си мисля...

— Да, мастър Дейви?

— Мисля си, че сам бих могъл да отида в Ярмут. Има достатъчно време да отида и да се върна, преди параходът да е отплавал. Умът ми е непрестанно обърнат към него в самотата му. Да му предам лично това писмо, излязло от ръката ѝ, и да ви дам възможност да ѝ кажете в момента на тръгването, че го е получил, ще бъде благодеяние и за двамата. Милият, добър момък, най-искрено му обещах, че ще изпълня поръченията му, и искам на всяка цена да свърша всичко докрай. Пътуването не е нищо за мен. Никъде не мога да си намеря място и движението ще ми подействува добре. Ще тръгна довечера.

Макар че всячески се стараеше да ме разубеди, виждах как и той мисли като мен. И ако се нуждаех от подтик за намерението си, това би ми оказало въздействие. По моя молба той отиде в агенцията и ми ангажира място за покрива на пощенската кола. Тръгнах с нея вечерта, като отново поех пътя, който бях преминавал при толкова много превратности.

— Не намирате ли, че небето е твърде особено? — запитах аз кочияша. — Не си спомням да съм го виждал такова друг път.

— Нито пък аз — никога не съм го виждал точно такова — отвърна той. — От вятъра е, сър. Предполагам, че не след дълго по морето ще има беля.

Небето представляваше някакъв мрачен хаос. В страшен безпорядък по него се носеха облаци, прилични по цвят на пушек от влажни дърва. Те се сбираха в причудливи купове, като изглеждаха по-

дълбоки дори от самата вътрешност на земята. Обезумялата луна като че ли се плъзгаше шеметно през тях, сякаш в страхотния смут на природните стихии бе изгубила пътя си и се бе изплашила. През целия ден бе дуhal вятър и сега се беше усилил с необикновено свистене. След около час се усили още повече и облаците по небето се стелеха още по-гъсто.

С напредването на нощта облаците се събраха и покриха цялото небе и стана съвсем тъмно. Вятърът духаше все по-остро и по-остро. Той така се усили, че конете ни едва вървяха. На няколко пъти, когато беше най-тъмно (беше късно през септември и нощите не бяха къси), предните коне се извъръщаха или пък съвсем спираха; и ние сериозно се бояхме, че дилижансът ще се прекатури. Преди да се разрази бурята, вълни от дъжд, приличен на стоманен порой, ни удряха в лицата и бидейки в невъзможност да продължаваме борбата, спирахме, където имаше дървета или запазени от вятъра стени, за да се подслоним.

Когато пукна зората, вятърът се усили още повече. Веднъж като бях в Ярмут, моряците казваха, че събарял цели топове, но никога не бях виждал нещо като сегашното. Пристигнахме в Ипсич твърде късно, тъй като след изминаването на десет мили от Лондон трябваше да се борим за всеки инч от пътя си. Там заварихме група хора, събрани на пазарния площад, напуснали среднощ леглата си, изплашени от застрашените да паднат комини. Някои от тях, разпръснати из двора на хана, ни разказваха, докато сменяхме конете си, как цели листове олово били вдигнати от високата черковна кула и били захвърлени в една малка улица, като съвсем я задръстили. Други пък разправяха как хора, идващи от съседните села, видели изкоренени дървета, легнали на земята и разпръснати из шосетата и полето край селото. Но бурята не само че не стихваше, а продължаваше да бушува.

Когато с мъка си пробивахме път напред, все по-близо до морето, откъдето ураганът духаше към брега, силата му ставаше все по-ужасна. Доста преди да видим океана, усещахме солените му пръски върху устните си, а идващата от него влага ни мокреше. Водата се беше разляла върху дълги мили от пуста равна площ, проснала се край Ярмут, и плискаше с вълните си колелата на нашия дилижанс. Когато морето се откри пред очите ни, мяркащите се на хоризонта вълни, които се виждаха от време на време над разбунтувалата се стихия,

приличаха на кули и здания от друг някой бряг. Когато най-после стигнахме в града, хората се запознаваха на изкривените си порти, чудейки се на пощенската кола, която беше дошла през такава нощ.

Отседнах в старата странноприемница и слязох да погледам морето. Залитах из посипаните с пясък и постлани с водорасли улици, из които се виждаха локви морска пяна, като се страхувах да не ме удари някоя плоча или тухла. На уличните ъгли, където вятърът духаше най-силно, се залавях за случайните минувачи. Като приближих до брега, видях не само лодкарите, но и половината жители на градчето, надничащи иззад постройките. Някои се опитваха да надвият яростта на бурята, за да хвърлят поглед към морето, обаче бяха изблъсквани от пътя си и се връщаха, криволичейки назад.

Приближих се до тези групи хора, wśród които имаше вайкащи се жени, чиито съпрузи биха излезли с лодки из морето да ловят херинга или стриди. Нямаше да бъде никак чудно, ако бяха потънали, преди да намерят някъде завет. Побелели стари моряци се движеха сред хората, поклащаха глави, като местеха поглед от небето към морето, и си шепнеха един на друг. Корабопритежатели се движеха неспокойни; деца се сгушваха едно до друго и се взираха в лицата на по-възрастните; дори яки моряци, обезпокоени и загрижени, гледаха с бинокли към морето иззад някой подслон, сякаш наблюдаваха неприятел.

Вятърът подемаше камъни и пясък, духаше с оглушителен рев право в лицето и когато в един промеждутък на страшния му вой надзърнах към морето, останах поразен. Високите водни стени се приближаваха с рев и когато бяха най-големи, сгромолясваха се в бездната и изглеждаха толкова грамадни, сякаш и най-малката от тях би могла да погълне градчето. Всяка оттегляща се вълна се отдръпваше назад с груб рев и издълбаваше огромни дупки в крайбрежния пясък, като че ли искаше да подкопае земята. Покритите с бели пенести гребени водни планини се разбиваха на парчета, преди да достигнат брега. Всяка частица от тях носеше в себе си мощната ярост на цялото и се впускаше да се влее в друго чудовище. Огъващи се хълмове се превръщаха в долини; извиващи се долини, през които се плъзгаха понякога самотни буревестници, се вдигаха нагоре във форма на хълмове. Цели маси вода се тресяха и разлюляваха брега със страшния си тътен. Току-що приела някаква форма, вълната с рев се търкаляше и

веднага приемаше други очертания. Въображаемият бряг на хоризонта с неговите кули се надвесваха бързо надолу. Сякаш цялата природа се раздираше и повдигаше нагоре.

Като не намерих Хам сред хората, които тази паметна буря беше събрала — там те още я помнят като най-страшната, която брегът някога е виждал, — аз се запътих към дома му. Къщата беше затворена и понеже никой не отговори на чукането ми, отидох през разни задни улички и пътеки в корабостроителницата, където работеше. Там се научих, че бил отишъл в Лоустофт да помогне за неотложната поправка на някакъв кораб, за което била нужна неговата опитност и изкусност. Казаха ми, че щял да се върне утре сутринта.

Прибрах се в странноприемницата и когато се измих, облякох и се опитах напразно да поспя, бе вече пет часът следобед. Не бях седял повече от пет минути край огъня в обедната, когато прислужникът влезе да го стъкне, за да има повод да поговори, и ми каза, че две товарни ладии с целия си екипаж се намирали на около две мили надолу и че няколко други кораба били забелязани да се борят с бурята и в много тежко положение се мъчели да се държат далеч от брега.

— Господ да ги пази! Тях и всички злощастни моряци — каза той, — ако имаме още една нощ като тази!

Бях много потиснат духом. Чувствувах се самотен и отсъствието на Хам ме тревожеше повече, отколкото трябваше. Последните събития много ме бяха разстроили, а и дългото стоене на свирепия вятър ми се беше отразило твърде зле. Мислите и спомените ми бяха така объркани, че бях загубил ясна представа за времето и разстоянието.

Така, ако бях тръгнал из града, струва ми се, не бих се учудил, ако срещнех някого, за когото знаех, че е в Лондон. По отношение на тези неща съзнанието ми беше в безпорядък. То обаче беше запълнено от всички спомени, които това място събуждаше в мен, и те изпъкваха необикновено живо и ярко.

В това състояние, без каквото и да било напрежение на волята, свързах мрачното известие на прислужника с безпокойството си относно Хам. Имах сигурното предчувствие, че той ще се завърне от Лоустофт по море и ще загине. Тази мисъл така ме беше обхванала, че реших да отида отново в корабостроителницата, преди да съм вечерял, и да запитам собственика дали смята за вероятно Хам да се върне по

море. Ако ми дадеше и най-малкото основание да мисля така, щях да отида до Лоустофт и да предотвратя това, като го взема със себе си.

Поръчах набързо вечеря и отидох в корабостроителницата. Стигнах тъкмо навреме, тъй като собственикът, с фенер в ръка, заключваше вече вратата на работилницата. Той много се смя, като му зададох въпроса си, и каза, че няма защо да се боя от подобно нещо. Никой човек, който е с ума си, та дори и да е безумен, няма да тръгне в такава буря, а най-малко Хам Пеготи, който е моряк по рождение.

Сам знаех това и действително се засрах от постъпката си, но нещо ме бе принудило да я извърша. Върнах се в странноприемницата. Ако бушуващият вятър още можеше да се засили, стори ми се, че той действително увеличи мощта си. Ревът и тътенът, тракането на вратите и прозорците, бученето в комините, люлеенето на самата къща, която ме подслоняваше, както и грохотът на морето бяха по-страшни, отколкото сутринта. Но сега освен това царуваше и дълбок мрак, който придаваше на бурята нови ужаси — истински и въображаеми.

Не можех да се храня, не можех да седя на едно място, не можех за дълго да се съсредоточа в нищо. Нещо вътре в мен, смътно откликващо на бурята навън, разтърсваше из дълбини спомените ми и правеше от тях хаос. И все пак всред шеметно пробягващите в съзнанието ми мисли бурята и тревогата ми за Хам господствуваха през цялото време.

Върнах вечерята си почти недокосната и се опитах да се освежа с една-две чаши вино. Напразно. Изпаднах в тъпа дрямка пред огъня, без да губя съзнание за грохота вън, нито за мястото, където се намирах. Към всичко това се прибави нов и неопределен ужас. Когато се пробудих, или по-право когато се отърсих от приковаващата ме към стола летаргия — цялото ми тяло тръпнеше от неопределен, непонятен страх.

Заразхождах се напред-назад, опитах се да чета един стар вестник, заслушах се в страшните шумове, виждах в огъня разни лица, случки, фигури... Най-последно, като няхах повече сила да понасям еднообразното тиктакане на безгрижния часовник, реших да си легна.

Успокоително ми подеждуваше, когато се научих, че някои от прислужниците на странноприемницата се сговорили да бодърствуват до сутринта. Легнах си крайно изтощен и подтиснат, но щом се

намерих в леглото, всички подобни усещания изчезнаха като по магия и аз лежах съвсем буден, с удивително изострени сетива.

Прекарах така дълги часове, заслушан във вятъра и водата, като от време на време си представях, че чувам ту писъци от морето, ту гърмежите на сигналните оръдия, ту рухването на къщи в градчето. Станах на няколко пъти и погледнах навън, обаче не можах да различа нищо друго освен отражението в прозорците на малката свещ, която бях оставил да гори, както и собственото си посърнало лице, поглеждащо ме от тъмната празнота.

Най-после безпокойството ми взе такива размери, че се облякох набързо и слязох долу. В голямата кухня, където смътно видях парчета бекон и сплитове лук да висят от гредите, бодърстващите се бяха събрали заедно в различни пози край масата, нарочно преместена настрани от големия комин и сложена близо до вратата. Една хубава девойка, затъкнала уши с престилката си и приковала очи към вратата, изпищя, когато се появих, помислила ме за привидение. Другите обаче бяха запазили присъствие на духа и се зарадваха, че компанията им се е увеличила. Един от мъжете, който видимо продължаваше захванатия разговор, ме запита дали смятам, че душите на хората от екипажа на двете потънали товарни гемии бродят навън в бурята.

Предполагам, че останах там около два часа. Веднъж отворих дворната порта и погледнах към пустата улица. По нея се носеха пясък, морски водорасли и бризги от морска пяна. Трябваше да повикам някого да ми помогне, за да затворя отново вратата и да я зарезя срещу вятъра.

Когато най-после се прибрах в стаята си, тя ми се видя пуста и мрачна, но сега вече бях изморен и когато си легнах отново, потънах в дълбок сън, сякаш пропадах от някоя кула в дълбока пропаст. Имах впечатлението дълго време, макар и да сънувах, че се намирам другаде, при най-разнообразни обстоятелства и че около мен непрестанно духа вятър. Най-после изгубих и тази слаба връзка с действителността и заедно с двама приятели — но кои бяха те, не ми беше известно — се заех да обсаждам някакъв град всред грохота на топовни гърмежи.

Този топовен тътен беше тъй силен и непрестанен, че ми бе невъзможно да чуя нещо, което много исках да доловя, докато най-сетне направих голямо усилие и се събудих. Беше вече ден — осем или

девет часът. Вместо топовете бушуваше бурята и някой викаше пред вратата ми.

— Какво има? — извиках аз.

— Корабокрушение! Съвсем наблизо!

Скочих от леглото и запитах:

— Какво корабокрушение?

— Една шхуна, от Испания или Португалия, натоварена с плодове и вино. Побързайте, господине, ако искате да я видите! На брега предполагат, че всеки миг ще се разруши на парчета.

Възбуденият глас се понесе надолу по стълбите. Намъкнах дрехите си колкото можах по-бързо и изтичах на улицата.

Пред мен имаше доста хора, всички бягащи по посока на брега. И аз хукнах нататък, като надминах мнозина от тях, и скоро се изправих пред разбеснялото море.

По това време вихърът бе стихнал, но толкова незабележимо, сякаш канонадата, която бях сънувал, беше намаляла с около половин дузина оръдия от стотици. Обаче морето, чието бушуване бе засилено от вълнението през цялата нощ, сега беше много по-ужасно, отколкото го бях видял последния път. Всичко по него изглеждаше издуто. Страшно беше да се види как огромните вълни се издигаха до грамадна височина, надвесваха се една над друга, сгромолясваха се и с чудовищен, оглушителен шум се разбиваха в брега.

Отначало бях така зашеметен от воя на вятъра и вълните, от шума на тълпата и неописуемата бъркотия, че трябваше да се задъхвам и да правя усилия да се задържа на крака срещу вятъра. Така че, когато погледнах към морето да видя разбития кораб, отначало не съзрях нищо друго освен пенестите гребени на грамадните вълни. Един полуоблечен лодкар, застанал до мен, посочи с голата си ръка (върху която беше татуирана стрела, показваща към същата посока) наляво. И тогава, о, боже, аз го видях съвсем близо до нас.

Едната мачта беше пречупена на шест или седем фута от палубата, и лежеше над едната страна, замотана в мрежа от платна и въжета. При непрестанното люшкане и блъскане на кораба счупената мачта удряше страната, върху която се бе наклонила, с неописуема буйност, сякаш искаше да я пробие. Дори в същия миг на шхуната правеха усилия да отцепят тази част на разбития кораб. Когато вълните обърнаха широката ѝ страна към нас, ясно видях, че хората ѝ работеха

с брадви, особено една енергична фигура с дълга къдрава коса, хвърляща се на очи всред другите. Не един силен вик, издигнал се дори над вятъра и водата, се изтръгна в този момент откъм брега. Морето връхлетя над люшкащата се разбита шхуна, смете хора, мачти, сандъци, дъски и други вещи и подобно на играчки ги захвърли в кипящата бездна.

Втората мачта все още се държеше. По нея висяха парцалите на раздраното платно и яростно преплетени едно в друго парчета от въже, удряйки с плясък по всички страни. Същият лодкар прошепна прегракнало в ухото ми, че шхуната се била ударила веднъж, а след това се вдигнала нагоре и се блъснала още един път. Чух го да прибавя, че се била сцепила по средата, което лесно можех да предположа, тъй като люлеенето и блъскането бяха толкова ужасни, че никое човешко творение не би могло да устои дълго. Докато той говореше, нов вик на състрадание се изтръгна от брега. Вълните издигнаха четирима от корабокрушенците, вкопчили се за въжетата на задържалата се мачта, като най-отгоре се виждаше дейната фигура с къдравата коса.

На борда имаше камбана. И докато корабът се клатеше и блъскаше подобно на някакво отчаяно, обезумяло същество, докато се мяташе и завъртваше бясно, показваше ни ту палубата си, ту основните си греди, а камбаната непрестанно звънеше. Звукът ѝ, погребалният звън за нещастните хора от шхуната, се носеше от вятъра към нас. Отново я изгубихме от поглед и отново я видяхме да се появява. Двама от корабокрушенците бяха изчезнали. Отчаянието сред тълпата на брега са усили. Мъже стенеха и кърсеха ръце, жени пищяха и извъръщаха настрани лицата си. Някои тичаха обезумели нагоре-надолу по брега, като молеха за помощ за нещастниците, които никаква помощ не беше вече в състояние да спаси. И аз отчаяно умолявах група моряци, мои познати, да не оставят двамата нещастници да погинат пред очите ни.

Те ми казваха развълнувани (само не знам как можах да ги разбера, тъй като не бях в състояние да доловя и малкото, което достигаше до ушите ми), че спасителната лодка смело е била пусната във водата още преди един час, но не могла да направи нищо; и тъй като не би могъл да се намери безумен смелчага, който да се обвърже с въже и да се опита да стигне до шхуната, то спасението на тези клетници било безнадеждна работа. Изведнъж забелязах ново

вълнение сред хората на брега и ги видях да правят път на Хам, който се промъкваше напред. Спомням си, че изтичах при него да го помоля да спаси давящите се. Но колкото и да бях разстроен от страшната и нова за мен гледка, изписаната по лицето му решителност и отправеният му към морето поглед — съвсем същият, както на сутринта след бягството на Емилия — ми подсказаха, че го грози опасност. Хванах се за него с двете си ръце и умолявах мъжете, с които бях говорил, да не го слушат, да не помагат на самоубийството му и да не го оставят да мръдне от пясъка.

От брега се чу нов вик и като погледнахме към потъващия кораб, видяхме жестокото платно да сипе удар след удар върху по-ниско хваналия се човек, сетне с ликуване да се увива нагоре около енергичната фигура останала сама върху мачтата.

Почувствувах, че в такъв миг, при тази решителност на спокойния, обхванат от отчаяние Хам, привикнал да налага волята си на половината от присъстващите тук хора, молбите ми биха били така безсилни, както ако ги бях отправил към вятъра.

— Мастър Дейви — каза той весело, като ме сграбчи с двете си ръце, — ако ми е съдено да умра, нека да умра! А ако не, ще чакам понататък своя край. Нека бог да ви благослови! Да благослови всички! Другари, пригответе всичко необходимо! Тръгвам!

Отдръпнаха ме, но не грубо, на известно разстояние, където ме заобиколиха и не ме пускаха да направя и крачка, като се мъчеха да ме убедят, че той е решен да отиде дори и ако никой не тръгне с него, и аз само бих попречил на приготовленията им за неговата безопасност, като тревожа хората, които трябваше да се заемат с това. Не си спомням какво отговорих, нито какво ми възразиха. Видях само как народът се суетеше по брега и мъже тичаха с въжета, но толкова много се бяха насъбрали около Хам, че го скриха от погледа ми. Сетне го забелязах, застанал самичък, с моряшки дрехи и с въже, омотано около китката му. Друго въже бе обвило тялото му. Няколко от най-силните моряци се държаха на малко разстояние един от друг за същото въже, по-голямата част от което лежеше, хлабаво развито, в краката на Хам.

Дори и моето неопитно око долавяше, че шхуната погива. Видях, че се разцепва по средата и че животът на единствения човек на мачтата виси на косъм. Той обаче продължаваше да се държи. На главата му имаше една особена червена шапчица — не като на

моряците, а по-хубава — и докато няколко останали дъсчици, които го деляха от гибелта, се люлееха и огъваха, а погребалната му камбана предварително биеше, всички гледахме как той я размахва. Като съзрях това, помислих, че съм се побъркал: движенията му ми напомниха някогашния ми скъп приятел.

Хам наблюдаваше морето, застанал самичък с притаения дъх на очакването зад него, и бурята отпред, докато се появи една голяма оттегляща се вълна. Тогава, като обърна поглед назад към хората, хванали в ръце омотаното около кръста му въже, той се хвърли след нея и поведе борба с водата. Вълните веднага го заподмятаха. Издигаше се с хълмовете, падаше с долините, губеше се под пяната, сетне беше блъснат към сушата. Мъжете дърпаха бързо.

Беше ранен. От мястото си виждах кръвта по лицето му, но той не й обръщаше внимание. Изглежда, им даде някакви нареждания да го оставят по-свободен — поне така разбрах от движенията на ръката му — и отново се впусна напред както преди.

Сега той се отправи към шхуната и отново се издигаше с хълмовете, падаше с долините, губеше се под буйната пяна, носеше се към брега, към кораба, бореше се мъжествено и смело. Разстоянието беше съвсем малко, обаче силата на морето и вятъра правеха борбата страхотна. Най-после той почти достигна разрушения кораб. Толкова се беше приближил, че само с още едно от енергичните си движения би се хванал за него, когато една чудовищна зелена водна стена, впуснала се към брега иззад шхуната, врхлеть върху Хам, който сякаш скочи в нея. Чу се трясък и... шхуната изчезна.

Като тичах към мястото, където дърпаха въжето, видях разни останки, пръснати из морето, сякаш само някакъв сандък беше разтрошен. Ужас се четеше по всяко лице. Издърпаха го пред самите ми нозе — безжизнен, мъртъв. Занесоха го в най-близката къща. И тъй като сега никой не ме спираше, останах при него. Опитахме всички възможни средства да го възвърнем към живот, обаче вълната го беше блъснала смъртоносно и благородното му сърце бе спряло завинаги.

Когато седях край леглото, след като всяка надежда беше изоставена и всичко бе свършено, един рибар, който ме познаваше още когато с Емилия бяхме деца, прошепна името ми на вратата.

— Сър — каза той с разтреперани устни и сълзи се стичаха по задебелялото му от времето пепелявобледо лице, — можете ли да

дойдете за минутка?

Старият ми събуден спомен се четеше в погледа му. Запитах го, обхванат от ужас, облегнал се на протегнатата му ръка:

— Някакво тяло ли е изхвърлено на брега?

— Да — каза той.

— Познавам ли го? — попитах го тогава аз.

Той не ми отговори нищо.

Обаче ме заведе на брега. И точно там, където тя и аз бяхме търсили раковини като деца — там, където някой по-леки останки от старата ладия, разрушена нощес от бурята, лежаха пръснати наоколо от вятъра, между развалините на дома, който той бе почернил, го видях да лежи с глава върху ръката си, както често го бях виждал да лежи в спалнята ни в Салем Хаус.

LVI ГЛАВА

НОВАТА И СТАРАТА РАНА

Нямаше защо да казваш, Стиърфорд, когато говорихме за последен път (как далеч беше от мен мисълта, че това ще бъде сетното ни виждане), нямаше защо да казваш: „Мисли си само за най-хубавото в мен!“ Защото винаги съм си спомнял за теб само така! И нима сега с тази гледка пред очите ми можех да сторя иначе?

Донесоха една носилка, положиха го върху нея, покриха го с едно знаме и го понесоха към градчето. Всички мъже, които го носеха, го бяха познавали, бяха ходили с него по море и бяха видели колко горд и смел беше той. Носеха го през дивото бучене и го оставиха в малката къща на Хам, посетена вече от смъртта.

Но когато положиха носилката пред прага, те се спогледаха един друг, а после погледнаха и мен. Знаех защо. Чувствувах, че не е редно да го оставят да лежи в същата тиха стая.

Отидохме по-далече в града и занесохме товара си в странноприемницата. Веднага след като можах да събера мислите си, пратих за Джорам и го помолих да ми намери превозно средство, с което да пренесе тялото в Лондон през нощта. Знаех, че мой печален дълг беше да се погрижа за него и да подготвя майка му да го посрещне. Горещо желях да изпълня това задължение, колкото можех по-добре.

Избрах нощта за пътуване, за да събудя по-малко любопитство, когато напусна градчето. Но макар да беше почти полунощ, когато излязох с файтон от двора на хана, следван от катафалката, вън чакаха много хора. Такива имаше и по-нататък по улиците, и дори вън от градчето. Но най-после се озовах сам в пустата нощ и на откритото поле, придружен от праха на юношеското ми приятелство.

Когато пристигнах в Хайгит, беше прекрасен есенен ден. Земята беше пропита с аромата на падналите листа, а слънцето осветяваше онези от тях — обагрени с жълти, червени и кафяви краски, които все още бяха останали по дърветата.

Последната миля извървах пешком, мислейки си по пътя какво трябва да направя. Дадох нареждане на кочияша на катафалката да чака, докато го повикам да ме последва.

Къщата, когато я наближих, изглеждаше все същата. Нито един транспарант не беше вдигнат, нито един знак на живот не се забелязваше в пустия, постлан с плочи двор с неговата покрита пътека, водеща към винаги затворената врата. Вятърът беше съвсем стихнал и нито един лист не потрепваше.

Отначало нямах смелост да позвъня на портата. И когато надвих нерешителността си, сякаш по самия звук на звънеца се позна защо съм дошъл. Малката прислужничка се показа с ключ в ръка и като ме загледа загрижено, докато отключваше портата, каза:

— Извинете, господине, да не би да сте болен?

— Претърпях много тревога и умора — отвърнах ѝ аз.

— Да не се е случило нещо, сър?... Мистър Джеймс?...

— Тихо! — казах аз. — Да, нещо се е случило и трябва да го съобщя на мисис Стиърфорд. Тя вкъщи ли си е?

Момичето отговори загрижено, че мисис Стиърфорд сега много рядко излиза, дори и с екипаж. Повече седяла в стаята си, не приемала гости, но мен щяла да приеме. Каза ми също така, че господарката ѝ била горе заедно с мис Дартъл. След това ме запитва какво трябва да съобща.

Като ѝ поръчах строго да внимава за държанието си, ѝ дадох визитната си картичка с нареждането да съобща, че чакам долу. Седнах в приемната, където бяхме стигнали, докато момичето се върнеше. Стаята имаше вид на необитавана и капациите на прозорците бяха полузатворени. Никой не си бе служил с арфата от много, много дни. Там беше и портретът му като момче. Виждаше се и шкафчето, в което майката пазеше писмата му. Чудех се дали тя ги четеше и сега и дали ще ги препрочита и в бъдеще!

Къщата беше толкова тиха, че чувах леките стъпки на момичето горе. Когато се върна, тя ми съобщи, че тъй като мисис Стиърфорд не е здрава, не би могла да слезе долу. Но ако я извиня, че е в стаята си, с удоволствие ще ме приеме там. След няколко минути вече стоях пред нея.

Тя беше в неговата стая; не в своята. Разбрах, естествено, че сега заемаше нея, тъй като ѝ напомняше за сина ѝ, и че вещите му, останали

като знаци на спортните му и други постижения, бяха там, на старите си места, поради същата причина. Но когато ме посрещна, тя каза шепнешком, че седи в тази стая, защото гледката, откриваща се от нейната собствена, не е подходяща за болестта ѝ и с величествения си поглед отблъсна и най-малкото съмнение относно истинността на думите си.

Край нея, както обикновено, стоеше Роза Дартъл. Още от първия миг, когато тъмните ѝ очи ме докоснаха, разбрах, че очаква от мен лоша вест. Белегът ѝ изведнъж изпъкна по-ясно. Тя се отдръпна зад стола на мисис Стиърфорд, за да не би да види лицето ѝ, като впери в мен пронизващ поглед, който нито трепна, нито се отмести.

— Много ми е мъчно да ви видя в жалейни дрехи, сър — каза мисис Стиърфорд.

— За нещастие овдовях, госпожо — казах аз.

— Твърде сте млад за такава голяма загуба — отвърна тя. — Много съм огорчена да чуя това. Надявам се, времето ще ви донесе облекчение.

— Надявам се, че времето ще донесе облекчение на всички ни — казах аз, като я погледнах. — Драга мисис Стиърфорд, ние всички трябва да вярваме в това, дори и при най-тежките си нещастия.

Сериозния ми тон и сълзите в очите ми я разтревожиха. Види се, целият ред на мислите ѝ промени насоката си.

Опитах се да се овладеея, когато тихичко произнесох името му, обаче гласът ми потрепера. Тя го повтори сама на себе си два или три пъти с нисък глас. Сетне, обръщайки се към мен, каза с насила наложено спокойствие:

— Синът ми болен ли е?

— Много болен.

— Видели ли сте го?

— Да.

— Сдобрихте ли се?

Не можех да кажа нито „да“, нито „не“. Тя извърна леко глава към мястото, където Роза Дартъл бе стояла по-рано, и в този миг само с движение на устните си аз казах на Роза:

— Мъртъв!

Бързо погледнах мисис Стиърфорд, за да не ѝ дам възможност да хвърли поглед назад и да познае по лицето на Роза Дартъл онова, за

което още не беше подготвена. Но Роза Дартъл вдигна ръце в ужас и отчаяние и затули с тях лицето си.

Донасям лоши новини

Красивата дама (о, колко приличаше тя на сина си!) ме гледаше втренчено и вдигна ръка до челото си. Замолих я да бъде спокойна и да се приготви да понесе, каквото имам да ѝ кажа; обаче по-скоро би трябвало да я моля да заплаче, тъй като тя седеше като каменна фигура.

— Когато бях тук последния път — със заекване започнах аз, — мис Дартъл ми каза, че той пътувал тук-там по море. През онази нощ имаше страхотна буря. Ако тогава се е намирал в открито море, близо до един опасен бряг, както ми казаха, че действително е било, и ако корабът, който са видели, действително е бил същият, с който...

— Роза! — каза мисис Стиърфорд. — Ела при мен!

И тя отиде, без обаче да прояви никакво съчувствие, никаква топлина. Очите ѝ пламтяха като огън, когато застана пред майка му и избухна в страшен смях.

— Сега гордостта ти е удовлетворена, побъркана жено, нали? — закрещя Роза. — Сега, когато той заплати вината си пред теб с живота си! Чуваш ли, с живота си!

Мисис Стиърфорд, паднала вцепенена в креслото си, я гледаше вперено с широко отворените си очи, като само стенеше.

— Да! — извика Роза и удряше с жар гърдите си. — Погледни ме! Стени, ридай и ме погледни! Погледни тук! — и тя се удари по белега. — Виж какво е направила ръката на умрялото ти дете!

Стоновете, които майката издаваше от време на време, проникваха право в сърцето ми. Бяха все същите — сподавени, глухи, придружени с едно движение на главата, с неподвижно, застинало в мъкката си лице. Излизаха от вцепенената ѝ уста и стиснатите ѝ зъби, сякаш челюстите ѝ бяха сковани и лицето ѝ бе смразено от болка.

— Спомняш ли си кога той го направи? — продължи Роза. — Спомняш ли си как, наследил характера ти (а ти така тъпчеше гордостта му), той направи това и ме обезобрази за цял живот? Погледни ме — белязана до самата си смърт от неговата злоба! Стени и ридай за това, което ти направи от него!

— Мис Дартъл! — умолявах я аз. — За бога!...

— Не, ще говоря! — каза тя, като ме погледна със святкащите си очи. — Млъкнете вие! Погледни ме, надменна майко на вероломен и надменен син! Оплаквай го, че си го откърмила такъв. Оплаквай го за

това, че развали характера му! Оплаквай загубата си, оплаквай и моята загуба!

Стисна в юмрук ръката си и цялото ѝ слабо, изсушено тяло потрепваше, сякаш страстта ѝ малко по малко я убиваше.

— Ти никога не можа да простиш упорството му! — крещеше тя. — И ти беше тази, която се чувствуваше оскърбена от надменния му характер! И когато беше вече с посивяла коса, въстана против тези две негови качества, които сама ти му внедри, когато го роди! Ти, която още от люлка го приучи да бъде това, което впоследствие стана, и попречи на онова, което би могло да излезе от него! Чувствуваш ли се сега възнаградена за усилията си?

— Мис Дартъл, засрамете се! Каква жестокост!

— Не! Ще продължавам да ѝ говоря! Никоя земна сила не е в състояние да ме спре! Мълчала съм толкова години! Та и сега ли ще мълча? Обичах го много по-силно, отколкото ти някога си го обичала! — обърна се тя свирепо към нея. — Бих могла да го обичам, без да искам за това никаква награда. Ако бях негова жена, щях да търпя робски капризите му дори и само за една блага думичка в годината. Да, така щеше да бъде. Та кой знае това по-добре от мен? Ти беше възискателна, надменна, себелюбива. А моята любов би била предана и би го възнаградила за всичко, което той търпеше от теб! Погледни! — каза тя, като отново се удари безмилостно по белега. — Когато разбра какво е сторил, той се разкая! Аз му пеех, приказвах му, с живо участие следях всичко, което той вършеше, правех усилия да изуча онова, което го интересуваше. И го привлякох. Когато чувствата му бяха най-свежи и най-верни, той ме обичаше. Да, обичаше ме! И много пъти, когато биваше груб с теб, мен държеше до гърдите си!

Тя изрече това с предизвикателна надменност, обхванала я сред лудостта ѝ — защото това наистина бе лудост. И все пак едно по-нежно чувство за миг подпали мъждеещите въглени на сладостното възпоминание.

— Но той ме унизи — бих могла да предвидя това, ако не бях заслепена от младежкото му ухажване — и ме превърна в кукла, с която можеше да си поиграе в някоя празна минута, да я захвърли и отново да я вземе, когато непостоянството му го караше да прави това. Когато му омръзна, то омръзна и на мен. И когато прищявката му мина, не се опитах да се наложа със силата, която имах върху него,

също както и не бих се омъжила за него само защото той би се чувствувал длъжен да ме вземе за жена. Отдръпнахме се един от друг без нито една дума. Ти може би забеляза това и не съжаляваше. Оттогава аз бях за вас само едно повредено парче покъщнина — без очи, без уши, без чувства, без спомени. Ти ридаеш? Ридай за това, което направи от него, не за любовта си. Казвам ти, имало е моменти, когато съм го обичала много повече, отколкото ти някога си го обичала!

Тя бе впила бляскавите си злобни очи във вцепененото лице с вперен поглед. Стенанията не я трогваха повече, отколкото ако лицето беше нарисувано.

— Мис Дартъл — обърнах се аз към нея, — как можете да сте толкова жестока и да не жалите тази нещастна майка...

— А мене кой жали? — отвърна тя остро. — Тя сама си е посяла това. Нека сега стене за жътвата, която днес жъне!

— И ако недостатъците му... — започнах аз.

— Недостатъци! — извика тя, избухвайки в страстни сълзи. — Кой смее да злослови против него? Душата му струваше милиони пъти повече от приятелите, с които благоволяваше да дружи!

— Никой не би могъл да го обича повече от мен, нито пък да пази по-скъпи спомени от моите за него — отвърнах аз. — Искях само да кажа, че ако нямате състрадание към майка му или пък недостатъците му, които все още ви огорчават...

— Това е лъжа — извика тя, дърпайки черните си коси, — аз го обичах!

— Ако недостатъците му — продължих аз — не могат да бъдат изгонени от паметта ви дори и в тази минута, погледнете тази скована фигура, както бихте погледнали на нея, ако я виждахте за първи път, и ѝ помогнете!

През всичкото това време мисис Стиърфорд стоеше неподвижна, вцепенена, с широко отворени очи. От време на време простенваше по същия ням начин, със същото безпомощно движение на главата, без обаче да дава други признаци на живот. Изведнъж мис Дартъл коленичи пред нея и започна да разкопчава роклята ѝ.

— Проклет да бъдете! — обърна се тя към мен със смесица от гняв и мъка. — В лош час стъпихте тук първия път! Проклет да бъдете! Вървете си!

След като си излязох от стаята, аз се върнах отново, да позвъня по-скоро за прислугата. Тя беше взела безжизнената фигура в ръцете си и все още на колене, плачеше над нея, целуваше я, викаше я, люлееше я напред-назад в обятията си като малко дете и най-нежно се мъчеше да събуди заспалите сетива. Вече не се страхувах да я оставя сама и затова вдигнах на крак слугите, след което си излязох.

Върнах се по-късно през деня и го положихме в майчината му стая. Казаха ми, че положението ѝ било все същото. Повикали лекари, опитали много средства, обаче тя продължавала да лежи като статуя и само от време на време издавала по някой глух стон.

Обходих мрачната къща и затъмних прозорците. Тези на стаята, където той лежеше, затъмних последни. Вдигнах студената му ръка и я задържах до сърцето си. Сякаш целият свят беше изпълнен с тишина и мъртвило, нарушавани само от майчините му стенания.

LVII ГЛАВА

ПРЕСЕЛНИЦИТЕ

Оставаше ми да направя още едно нещо, преди да се отдам на преживяванията си. Трябваше да скрия случилото се от заминаващите и да ги изпратя в щастливо неведение. Не трябваше да губя нито минута.

Още същата вечер взех настрана мистър Микобър и го натоварих да попречи на мистър Пеготи да научи за бедствието. Той ревностно се зае да го стори, като каза, че няма да допусне да попадне в ръката му нито един вестник, от който би могъл да разбере за случилото се.

— Ако достигнете до него, сър — каза мистър Микобър, като се удари по гърдите, — първо ще трябва да минете през това тяло!

Трябва да забележа, че в старанието си да се приспособи към новото си обществено положение мистър Микобър бе възприел държанието на морски разбойник — без самият да бъде нападателен, беше станал бдителен, готов да отблъсне всякаква атака. Човек можеше да го вземе за син на пустите гори, отдавна свикнал да живее вън от границите на цивилизацията, готов да се върне в родните си дебри.

Освен с други неща той се беше снабдил с един мушамен костюм и с насмолена сламена шапка, много плитка, която се носеше килната назад. С това грубо облекло, с моряшки телескоп под мишница, той беше придобил обичая да поглежда вещо към небето, сякаш за да види дали идва буря, и по този начин видът му беше станал много поморяшки, отколкото този на мистър Пеготи. Цялото му семейство бе, ако мога така да се изразя, готово за бой. Мисис Микобър носеше съвсем скромно закрито боне, стегнато под брадичката ѝ, и бе обвързана с шал (също както и мен бяха обвързали, когато леля ми ме видя за първи път), подобно на вързоп, със здрав възел отзад на кръста. По същия начин и мис Микобър беше грижливо приготвена за бурно време — без нищо излишно в облеклото. Микобър младши едва се виждаше в моряшката си риза и в най-рошавия костюм, който някога

съм срещал. А децата, подобно на месни консерви, бяха опаковани в непромокаеми парчета брезент. Както мистър Микобър, така и най-големият му син носеха ръкавите на блузите си запретнати, сякаш всеки миг бяха готови да помогнат нещо на палубата, с моряшка песен на уста.

Така облечени ги заварихме една надвечер с Тредълс, събрани на стъпалата на пристанището откъдето изпращаха един кораб с част от багажа си. Бях разправил на Тредълс за ужасната случка и тя много го беше поразила, обаче не се съмнявах, че ще я запази в тайна, като дори бе дошъл, за да ми помогне в това отношение. Именно тогава говорих с мистър Микобър и получих обещанието му.

Микобърови сега живееха в малка, мръсна, разклатена странноприемница близо до стълбището. Дървените ѝ, издадени навън, стаички бяха надвесени над реката. Като преселници те бяха обект на любопитството на мнозина във или около Хънгърфорд (така се наричаше мястото, където живееха) и сега бяха привлекли толкова наблюдатели, че с удоволствие потърсихме убежище в стаята им. Леля и Агнеса бяха там, заети с ушиването на още дрешки за децата. Пеготи им помагаше мълчаливо със старата работна кутия, метъра и парчето восък, които бяха надживели толкова много.

Не беше лесно да отговоря на въпросите ѝ, а още по-малко да прошепна на мистър Пеготи, когато мистър Микобър го въведе вътре, че съм предал писмото и че всичко е минало благополучно. Обаче сторих и двете и това много ги зарадва. Ако показвах някакви следи от това, което чувствах, собствените ми мъки бяха достатъчни да го обяснят.

— И кога ще отплава корабът, мистър Микобър? — запита леля.

Мистър Микобър счете за нужно да подготви било леля, било жена си и затова отвърна, че това ще стане по-скоро, отколкото е очаквал вчера.

— Навярно от кораба са ви съобщили, нали? — каза леля.

— Да, госпожо — отвърна той.

— Е, добре, и в такъв случай кога ще отплава?

— Госпожо — отговори той, — съобщено ми е, че непременно трябва да бъдем там утре, преди седем часа сутринта.

— Я виж ти! — възкликна леля. — Много скоро. Значи корабът утре действително тръгва, мистър Пеготи.

— Да, госпожо. Ще тръгне по реката с отлива. Ако мистър Дейви и сестра ми дойдат вдругиден в Грейвсенд, ще могат да се сбогуват с нас на кораба.

— Непременно ще сторим това — казах аз, — бъдете сигурни!

— Дотогава и докато тръгнем — забеляза мистър Микобър, като ми хвърли многозначителен поглед, — мистър Пеготи и аз непрестанно ще държим вещите си под наблюдение. Ема, любов моя — обърна се той към жена си, като се изкашля величествено, — моят приятел мистър Томъс Тредълс бе така любезен да ми пришепне, че би искал да има честта да поръча продуктите, необходими за приготвянето на умерено количество от онова питие, което е така неразривно свързано в съзнанието ни с прочутото говеждо печено на стара Англия. Думата ми е, накъсо казано, за пунш. При обикновени обстоятелства бих се посвенил да помоля мис Тротууд и мис Уикфийлд за тяхното участие, но...

— Мога да кажа за себе си, че с най-голямо удоволствие ще вдигна на здравица за вашето щастие и преуспяване, мистър Микобър — каза леля.

— Също и аз — потвърди с усмивка Агнеса.

Мистър Микобър веднага слезе долу, където, види се, се чувствуваше като у дома си, и скоро се върна с издигащата пара кана. Не можах да не забележа, че беше белил лимоните със собствения си джобен нож, който, както е прилично за ножа на един практичен заселник, беше дълъг около един фут. И не без известна показност той го изтри в ръкава на жакета си.

Открих, че мисис Микобър и двете по-възрастни деца бяха също снабдени с подобни внушителни инструменти, докато всяко едно от децата си имаше собствена дървена лъжичка, привързана със здрав канап за дрехите му. Също тъй, навярно в очакване на живота в кораба, както и в австралийските дебри, мистър Микобър не наля пунша на жена си и на по-възрастните си деца във винени чаши, което много лесно би могъл да направи, тъй като в стаята имаше цяла поличка, а стори това в едни противни на вид малки тенекиени канчета, като самият той през цялата вечер пи от едно половинлитрово канче, което най-после с голяма радост прибра в джоба си.

— Прощаваме се с разкошите на старата родина — заяви той с истинско доволство. — Жителите на горите не могат, разбира се, да

очакват да се възползват от удобствата на страната на изобилието.

В този момент в стаята влезе едно момче, което съобщи, че долу някой търси мистър Микобър.

— Имам предчувствието — каза мисис Микобър, като сложи на масата тенекиеното си канче, — че трябва да е някой член на семейството ми.

— Ако е така, скъпа моя — забеляза мистър Микобър с обичайния си жар по този въпрос, — понеже този член на семейството ти, който или която и да е, ни остави тъй дълго да ги чакаме, сега пък е наш ред да го оставим той нас да почака.

— Микобър — каза жена му с нисък глас, — в час като настоящия...

— „Не би трябвало да се отвърща на обидата с обида“ — каза мистър Микобър, като стана. — Ема, ти ме укоряваш.

— Ако не си се срещал с членовете на семейството ми, загубата е тяхна, не твоя — заяви жена му. — И ако са съзнали от какво са били лишени благодарение на поведението си в миналото... и сега желаят да ти протегнат ръка за сдобряване, недей ги отблъсква.

— Скъпа моя — отвърна той, — така да бъде!

— Ако не заради тях, направи го заради мен, Микобър — каза жена му.

— Ема, в такъв момент не мога да не погледна на въпроса в тази светлина. Дори и сега не бих могъл да дам дума, че ще се хвърля на шията на семейството ти, обаче този от тях, който ме очаква долу, няма да бъде посрещнат от мен с ледено държание.

Мистър Микобър излезе и се позабави, през което време мисис Микобър донякъде се опасяваше, че съпругът ѝ и членът на семейството ѝ може да са се поспречкали. Най-сетне се появи същото момче и ми подаде една написана с молив бележка, озаглавена по юридически маниер с думите: „Хийп срещу Микобър“. Научих от този документ, че бидейки арестуван, мистър Микобър бил обладан от отчаяние и ме моли да му изпратя ножа и канчето, които може би ще му потрябват за малкото му останали дни живот. Молеше ме също така, като последна проява на приятелство, да придружа семейството му до кварталния дом за бедняци и да забравя, че такова същество като него е живяло някога.

Разбира се, отговорих на тази бележка, като слязох долу с момчето да заплатя парите. Намерих мистър Микобър седнал в един ъгъл, мрачно загледал полицейския чиновник, който беше извършил ареста. Когато го освободиха, той ме прегърна с жар и вписа сделката в бележника си, като си спомням, че беше особено взискателен относно половината пени, което, без да искам, бях забравил, когато му казвах на каква сума възлиза уредената от мене сметка.

Този знаменит бележник му напомни за друга една сделка. Когато се качихме горе, в стаята (където той обясни отсъствието си, като каза, че е бил задържан от независещи от него обстоятелства), мистър Микобър извади голям лист хартия, сгънат много пъти и изпълнен с дълги, грижливо пресметнати сборове, като че ли бяха откъснати от училищна тетрадка. Това бяха изчисления, направени по принципа на сложната лихва, върху капитал от четиридесет и една лири стерлинги, десет шилинга и единадесет и половина пенса за различни срокове от време. След сложно пресмятане на приходите си той бе дошъл до заключението, че може да отдели тази сума, представляваща дължимото на леля за две години, два календарни месеца и четиринадесет дни от този ден нататък. За тази сума той беше приготвил необходимата полица, която връчи на Тредълс като изпълнение на задължението му, „както подобава на делови хора“.

— Все още имам предчувствието — каза мисис Микобър, като заклати замислено глава, — че семейството ми ще се появи на борда, преди да отпътуваме.

Очевидно и мистър Микобър имаше своите предчувствия относно същия въпрос, но се задоволи да ги сложи в канчето си и да ги изпие.

— Ако имате възможност да пращате писма в родината си, докато пътувате, мисис Микобър, трябва да ни се обадите — каза леля.

— Скъпа мис Тротууд, за мен ще бъде истинско щастие да знам, че има някой, който да очаква от нас писма. Няма да пропусна да ви се обадя. Вярвам, че мистър Копърфийлд като стар и близък приятел няма да има нищо против да получава от време на време вести от тази, която го е познавала, когато близнаците са били още бебета.

Отвърнах ѝ, че се надявам да получавам от нея писма винаги, когато има възможност да ми пише.

— Дано да имаме много такива случаи — каза мистър Микобър. — Понастоящем из океана се движат толкова много кораби, че навярно ще срещнем доста от тях. Пътуването не представлява нищо повече от едно прекосяване. Разстоянието е само въображаемо.

Мисля си сега: колко чудно беше, но и колко типично за мистър Микобър, че когато се местеше от Лондон в Кентърбъри, той приказваше така, сякаш отиваше до най-далечните граници на земята; а когато тръгваше от Англия за Австралия, смяташе, че отива на някакво малко пътуване през Ламанша.

— По време на пътуването ще им разказвам разни истории — продължи мистър Микобър — и съм уверен, че няма да имат нищо против, ако големият ми син ги забавлява с песните си, когато всички насядаме около корабния огън. А мисис Микобър ще им пее „Малкият Тафлин“. От носа на кораба често ще виждаме как играят делфините, а от старборда и ларборда,^[1] надявам се, ще се откриват и други интересни гледки. Накъсо казано — заяви мистър Микобър по стария си изящен маниер, — съществува голяма вероятност пътуването да бъде толкова забавно, че когато застаналият на мачтата наблюдател извика: „Земя!“, всички ще се изненадаме твърде много!

С тези думи той изпразни на един дъх канчето си, сякаш вече беше свършил пътуването и бе издържал блестящо изпита си пред най-висшите морски офицери.

— Това, за което се надявам най-много, мистър Копърфийлд — каза мисис Микобър, — е, че в лицето на някои членове на семейството ми ние отново ще живеем в старата родина. Не се мръщи, Микобър! Думата ми е не за собственото ми семейство, а за децата на децата ни. Колкото и жизнени да са издънките — продължи мисис Микобър, като клатеше глава, — аз не мога да забравя дървото майка и когато потомството ни придобие известност и богатство, признавам, че бих желала това богатство да се влее в съкровището на Британия.

— Скъпа моя — обади се мистър Микобър, — остави Британия да си живее, както намери за добре. Дължен съм да кажа, че тя никога не е направила нещо за мен и че нямам особено желание в тази насока.

— Микобър — отвърна жена му, — тук не си прав. Ти отиваш, Микобър, към тези далечни брегове не за да отслабиш, а да заякчиш връзките си с Албион.

— Тези връзки, любов моя — възрази мистър Микобър, — не са от такова естество, че да ми наложат да се отклоня от нови връзки.

— Микобър — пак каза съпругата му, — повтарям ти, че тук не си прав. Ти не познаваш силите си, Микобър. Те са именно, които ще заякчат чрез новото ти начинание връзките между самия теб и Албион.

Мистър Микобър седеше в креслото си с вдигнати вежди, като наполовина приемаше и наполовина отхвърляше изтъкваните от мисис Микобър перспективи.

— Драги ми мистър Копърфийлд — каза мисис Микобър, — бих желала мистър Микобър да осъзнае положението си. Смятам за твърде съществено още от часа на тръгването си мистър Микобър да осъзнае положението си. Вие ме познавате отдавна, драги ми мистър Копърфийлд, и ви е добре известно, че не притежавам мистър Микобъровия темперамент. Моят нрав е, ако мога така да се изразя, с преобладаващи практични наклонности. Знам, че пътуването ни ще бъде дълго. Знам, че то ще ни донесе много лишения и неудобства. Не мога да затворя очите си за тези обстоятелства. Но също така много добре съзнавам какво представлява мистър Микобър. Познавам скритите му сили. И следователно считам за жизнена необходимост той да почувствува положението си.

— Любов моя — обади се съпругът ѝ, — позволи ми да забележа, че е твърде възможно аз действително да съзнавам положението си в настоящия момент.

— Не мисля, че е така, Микобър — възрази тя. — Не го съзнаваш напълно. Драги ми мистър Копърфийлд, случаят с мистър Микобър не е обикновен. Мистър Микобър отива в една далечна страна със специалното намерение — да бъде напълно разбран и оценен за първи път. Бих желала да застане на носа на кораба и твърдо да каже: „Идвам да победея тази страна! Имате ли почести? Имате ли богатства? Имате ли доходни длъжности? Ако е така, предоставете ми ги. Те ми принадлежат!“

Мистър Микобър ни изглежда с такъв вид, сякаш искаше да каже, че думите на мисис Микобър могат да се вземат под внимание.

— Бих желала — продължи тя — мистър Микобър да бъде Цезар на собствената си съдба. Това, драги ми мистър Копърфийлд, е според мен истинското му положение. Още от първия миг на пътешествието си бих желала мистър Микобър да застане на носа на кораба и да се

провикне: „Стига бавене! Стига разочарования! Стига ограничени средства! Това беше в старата родина. Сега сме се отправили към новата и тя трябва да ме възнагради. Дайте ми тази награда!“

Мистър Микобър скръсти решително ръце, сякаш вече стоеше на носа на кораба.

— И като осъзнае положението си, нямам ли право да кажа, че по този начин той няма да разхлаби, а ще заякчи връзките си е Англия? Когато се издигне като важен обществен фактор в онова полукълбо, мога ли да приема, че влиянието му няма да се почувствува и в отечеството ни? Мога ли да бъда толкова малодушна, та да допусна, че мистър Микобър, след като разгърне силите и възможностите си в Австралия, не ще представлява нищо в Англия? Аз съм само жена, но бих била недостойна за самата себе си и за татко, ако проявя такава слабост.

Убеждението на мисис Микобър, че доводите ѝ са непоколебими, придаваше такава убедителност на гласа ѝ, каквато, струва ми се, никога по-рано не бях доловил в него.

— И тъкмо това ме кара да желая още по-горещо в бъдеще отново да се върнем в родината си. Не мога да скрия от себе си вероятността, че мистър Микобър някой ден ще представлява страница от историята. И тогава той отново трябва да се появи в страната, която го роди, но не му даде препитание!

— Любов моя — забеляза мистър Микобър — не мога да не се трогна от чувствата ти. Винаги съм готов да отстъпя пред твоя здрав смисъл. Каквото е писано да стане, ще стане. Да ме пази бог да лиша родината си дори и от една частица от богатствата, които могат да съберат нашите потомци.

— Това е чудесно — каза леля, като кимна към мистър Пеготи, — и аз пия за всички вас, за вашия успех и благоденствие!

Мистър Пеготи свали децата, които беше сложил, едното на дясното си коляно, другото на лявото, за да се присъедини към мистър и мисис Микобър и да вдигне чаша за наздравица за всички ни. И когато той и Микобърови си стиснаха ръце като приятели и по загорялото му лице светна усмивка, бях уверен, че той би си пробил път, би си спечелил добро име и би бил обичан, където и да отиде.

Накараха дори и децата да си гребнат с дървените лъжички от пунша и да пият за наше здраве. След всичко това леля и Агнеса

станаха и се сбогуваха с преселниците. Раздялата беше трогателна. Всички плачеха, децата се държаха за Агнеса до последния миг, а мисис Микобър оставихме в твърде печално състояние — да хълца и ридае край мъждукащата свещ, която сигурно правеше стаята да изглежда от реката като мизерен морски фар.

Отново отидох там на другата сутрин, да видя дали са заминали. Научих, че се отправили за кораба още в пет часа. Почувствувах тогава каква празнота остава след подобна раздяла. Макар да ги свързвах с порутената странноприемничка едва от снощи, както тя, така и дървените ѝ стълби ми изглеждаха пусти и тъжни без тях.

Следобеда на другия ден старата ми бавачка и аз отидохме в Грейвсенд. Заварихме кораба в реката, заобиколен от множество лодки. Духаше попътен вятър, а на върха на мачтата се развяваше флаг, известяващ тръгването на емигрантите. Веднага наех лодка и като се промъквахме измежду многото плавателни съдове, скоро се качихме на борда.

Мистър Пеготи ни очакваше на палубата. Каза ми, че мистър Микобър току-що бил арестуван отново (и вече за последен път) в качеството на ответник по процеса на Хийп и че както го бях помолил, той заплатил дължимата сума, която веднага му върнах. Сетне ни заведе долу, където всичките ми опасения да не би да е дочул някакви слухове относно случилото се веднага бяха разпръснати от мистър Микобър. Той излезе от мрака, пое ръката му приятелски и покровителствено и каза, че от два дни насам почти не са се разделяли.

Наоколо беше така тясно и тъмно и гледката беше така нова за мен, че отначало не видях почти нищо. Постепенно очите ми свикнаха с мрачината и останах с впечатлението, че се намирам пред някоя картина от Остад.^[2] Между големите греди и болтове на кораба, между наровеите, сандъците, вързопите, варелите и купищата багаж на емигрантите, осветени тук-там от люлеещи се фенери, а някъде от жълтеникавата дневна светлина, промъкваща се през някой от входовете за долната палуба, се намираха група хора, заети с най-различни неща: свързваха нови приятелства, вземаха си сбогом едни с други, приказваха, смееха се, плачеха, ядяха и пиеха. Някои вече се бяха настанили в определеното им място от няколко фута, бяха нагласили малките си домакинства и бяха сложили дечицата си на мънички столчета. Други пък още не можеха да си намерят място и

скитаха отчаяно наоколо. В тясното пространство на долната палуба бяха набутани представители на всяка възраст и всеки занаят: от бебета с няколкоседмичен живот зад себе си до прегърбените старци и баби с няколкоседмичен живот пред себе си; и от орачи, носещи със себе си пръстта на Англия по ботушите си, до ковачи, взели частици от саждите и пушека ѝ по кожата си.

Когато погледът ми се плъзна наоколо, стори ми се, че видях една фигура, прилична на Емилия, седнала до едно от децата на Микобърови. Отначало тя привлече вниманието ми посредством друга една фигура, която се разделяше от нея е целувка. И като се оттегляше спокойно посред бъркотията, тя ми напомни за Агнеса! Но в общата неразбория и глъч, както и всред хаоса на собствените ми мисли, отново я изгубих от очи. Знаех само, че е дошло време всички изпращачи да напуснат кораба; че старата ми дойка плаче на един сандък до мен и че мисис Гъмидж, подпомогната от една млада жена в черно, коленичила до нея, е заета да нарежда багажа на мистър Пеготи.

— Има ли да ми кажете още нещо, мастър Дейви? — запита ме той. — Има ли нещо, което да сме забравили, преди да се разделим?

— Да — казах аз. — Марта!

Той докосна по рамото по-младата жена, за която споменах, и Марта застана пред мен.

— Бог да ви благослови, добри човече! — извиках аз. — Вземате я със себе си!

Тя отговори вместо него, като избухна в сълзи. В този момент не можах да кажа нищо, само стиснах ръката му; и ако някога съм обичал и почитал някой човек, аз действително обичах и уважавах в душата си мистър Пеготи.

Изпращачите бързо изпразваха кораба. Беше останало най-голямото ми изпитание. Казах му това, което отлетелият дух на благородния му племенник ми бе поръчал да му съобща при раздялата. То го трогна дълбоко. Но когато и той на свой ред ме натовари да предам на този, който вече нищо не можеше да чуе, колко много го обича и жали, аз се развълнувах още повече.

Моментът на раздялата бе настъпил. Прегърнах го, взех подръка разплаканата си дойка и забързах навън. На палубата се сбогувах с клетата мисис Микобър. Дори и в този миг тя се оглеждаше за

разпръснатата си челяд. Последните ѝ думи към мен бяха, че никога няма да изостави своя Микобър.

Качихме се в лодката и се установихме на не голямо разстояние от кораба, за да го видим, когато отплава. Беше спокоен, ясен залез. Корабът лежеше между нас и червената светлина и с всичките си очертания се открояваше на фона на пламналото небе. Никога не бях виждал такава гледка — едновременно тъжна, красива и изпълнена с надежди!

За миг настана тишина. Платната се издигнаха срещу вятъра, корабът започна да се движи и тогава от всички лодки се изтръгна трикратно „ура“, подхванато от хората на палубата, което дълго ехтеше над водата. Сърцето ми бързо заби, като чух тези викове и видях разветите шапки и кърпички. Тогава видях и нея!

Видях я застанала до вуйчо си, трепереща на рамото му. Той посочи с ръка към нас, тя ни забеляза и ми замахна за последно сбогом. Емилия, прелестно, клюмнало цвете, прислони се до него с всичката вяра на нараненото си сърце, защото и той ти бе верен с великата си любов!

Застанали всред розовата светлина, високо на палубата и настрани от другите, тя се опираше о него, а той я подкрепяше. Така тържествено се скриха от очите ни. Нощта се бе спуснала над Кентските хълмове, когато слязохме на брега, и се бе възцарила и в моята душа.

---

[1] Старборд и ларборд — отделни части на кораба. Б.пр. ↑

[2] Остад — холандски художник от XVII век, живо изобразяващ сцени от народния бит. Бел.пр. ↑

LVIII ГЛАВА

В ЧУЖБИНА

Над мен се спусна нощ, дълга и мрачна, изпълнена с призраците на много надежди, на много скъпи възпоминания, много грешки, много безполезни горести и съжаления.

Напуснах Англия, като дори и тогава не съзнавах какъв тежък удар се е стоварил върху мен. Оставих всички, които ми бяха скъпи, и се отправих да пътешествувам. Мислех си, че скръбта ми е вече преминала, че съм я надживял. Също както смъртно раненият войник на бойното поле почти не усеща раната си, така и аз, когато останах самичък с необузданото си сърце, не съзнавах колко дълбоко беше засегнато то.

Осъзнах това не изведнъж, а малко по малко, стъпка по стъпка. Отчаянието, с което тръгнах за чужбина, се увеличаваше и задълбочаваше всекичасно. Отначало изпитвах само някакво чувство на липса и мъка, в което не можех да различа нищо друго. Постепенно то се превърна в безнадеждно съзнание за всичко онова, което бях загубил — любов, приятелство, интерес към живота. Имах чувството, че всичко е разрушено — първата ми вяра, първата ми обич, цялата въздушна кула на живота ми. Останали ми бяха само пустота и развалини, обкръжили ме от всички страни, проснали се до мрачния хоризонт напред.

Ако в тъгата ми имаше себичност, не я долавях. Скърбях за своята дете-съпруга, изкубната така млада от нейния цъфтящ свят. Скърбях за оногова, който би могъл да спечели любовта и възхищението на хиляди, както бе спечелил и моите преди години. Скърбях за разбитото сърце, което бе намерило покой в бурното море; и за отнесените останки на простичкия дом, където се бях вслушвал в нощния вятър, когато бях дете.

Нямах надежда да се изтръгна някой ден от подтискащата ме мъка. Скитах от място на място и навсякъде носех със себе си своя

товар. Сега вече усещах цялата му тежест, превивах се под нея и си казвах, че никога не ще ми олекне.

Когато унинието ми беше най-силно, вярвах, че ще умра. Понякога си мислех, че бих желал да умра в родината си, и дори тръгвах нататък, за да стигна там по-скоро. Друг път пък продължавах да скитам от град на град, търсейки и аз не знам какво и опитвайки се да изоставя сам не знам що.

Не е по силата ми да проследя отново всички фази на тягостното душевно състояние, обхванало ме тогава. Има някои сънища, които могат да се опишат само бегло и несъвършено. И когато обърна поглед към този период от живота си, сякаш си спомням подобен сън. Виждам се как преминавам през новите, чужди за мен градове, дворци, катедрали, храмове, картинни галерии, замъци, гробници, фантастични улици — стари убежища на историята и фантазията, — също както би сторил това един сомнамбул. И навсякъде носех болезнения си товар почти без да виждам това, което минаваше и изчезваше пред очите ми. Безразличен към всичко освен към тежката си скръб, бях обвит от мрачната нощ, надвесила се над необузданото ми сърце. Но най-после, слава богу, всред този тъжен, мрачен сън се появи и зората.

В продължение на дълги месеци пътувах всред този сгъстяващ се тъмен облак. Някакви слепи сили се бореха в мен, мъчеха се да добият по-ясни очертания и не ми позволяваха да се върна в отечеството ми, като ме принуждаваха да продължавам скитанията си. Ту преминавах бързо от едно място в друго, ту се застоявах някъде, без да имам цел или нещо, което да ме подкрепя.

Озовах се в Швейцария. Бях отишъл там от Италия през един от големите Алпийски проходи и странствувах с един водач из различните планински пътечки. Може би тези пустинни места са нашепвали нещо на сърцето ми, но не го долавях. Страхотните върхове и пропасти, бучащите потоци, ледниците и снежните пространства ме удивляваха и смайваха, обаче още не бях в състояние да разбера говора им.

Една вечер преди залез слязох в една долина, където трябваше да си отпочина. Като отивах към нея по виещата се планинска пътечка, откъдето я виждах да блести отдолу, стори ми се, че някакъв отдавна чужд за мен усет към красотата и покоя, някакво омекотяващо влияние, събудено от спокойствието ѝ, се раздвижи слабо в гърдите

ми. Спомням си, че поспрях, обхванат от мъка, която не беше напълно подтискаща, не съвсем изпълнена с отчаяние. Спомням си, че ме бе обзела надежда, че и за мен могат да настъпят по-добри времена. Спуснах се в долината, когато вечерното слънце осветяваше далечните снежни върхове, които я ограждаха подобно на вечни облаци. Полите на планината, в които беше приютено селцето, бяха сочно зелени, а високо над тази по-крехка растителност се простираха гори от тъмнозелени ели, които се врязваха като клинове в снежните преспи и страшните лавини. Над тях се издигаха вериги назъбени върхове, сиви скали, бляскав сняг и равни пасища и всичко това се сливаше постепенно с ослепително белия сняг. Разпръснати тук-там из планинския склон, подобни на точици, се виждаха самотни дървени къщички, така смалени от издигащите се наоколо върхове, че изглеждаха по-дребни от играчки. Такова беше дори и сгушеното в долината село с дървения мост над потока, който се спускаше над начупени скали и изчезваше с рев между дърветата. В тихия въздух се носеше звукът на далечно пееие — бяха овчарски гласове. Но когато един светъл вечерен облак заплува по средата на планината, почти повярвах, че музиката не е земна и идва оттам. И изведнъж със своето безметежно спокойствие великата природа ми заговори, смекчи сърцето ми и сложил морната си глава на тревата, заплаках, както не бях плакал от смъртта на Дора!

Бях намерил един пакет писма само преди няколко минути, пристигнали за мен в селото, и бях излязъл да се поразходя и ги прочета, докато приготвят вечерята ми. Напоследък доста писма не бяха стигнали до мен и отдавна не бях получавал новини от близките си. Самият аз не бях имал нито смелостта, нито постоянството да пиша, а се бях ограничил да изпращам по един-два реда, с които съобщавах, че съм добре и че съм пристигнал еди-къде си.

Пакетът беше в ръцете ми. Първото писмо, което ми попадна, беше от Агнеса. Тя ми съобщаваше, че била щастлива, чувствувала се полезна и преуспявала, както и се надявала, че ще бъде. Това беше всичко, което ми казваше за себе си. Останалата част от писмото се отнасяше за мен.

Тя не ми даваше никакви съвети, не ми налагаше никакъв дълг. Само ми разкриваше със свойствената си жар вярата си в мен. Казваше ми, че при характер като моя скръбта ще ми донесе добро, изпитанията

и горестите ще ме възвисят и ще ми дадат повече сили. Говореше с гордост за славата ми, като изказваше дълбокото убеждение, че ще продължа да работя и още повече ще наложа името си. Беше уверена, че скръбта ми изразява не слабост, а сила. Също както изпитанията през детските ми години са ми помогнали да стана това, което съм, така и по-големите нещастия ще ме калят, за да стана още по-добър; и каквото те са ме научили, и аз ще науча другите. Предоставяше ме на милостта на бога, който бе прибрал в покоя си невинната ми любима, а тя, със своята сестринска обич, ще бъде винаги до мен, където и да отида, и ще се гордее с това, което съм предопределен да постигна.

Скрих писмото във вътрешния си джоб, мислейки си за това, което представлявах преди един час! Когато гласовете замряха и спокойният вечерен облак потъмня, а всички багри на долината избледняха и златистият сняг по планинските върхове се сля с бледото вечерно небе, почувствувах, че надвесилата се над мен нощ е започнала да отминава и сенките ѝ да изчезват, и тогава разбрах колко много обичам Агнеса и как отсега нататък тя ще ми бъде по-скъпа, отколкото ми е била досега.

Прочетох писмото ѝ няколко пъти. Отговорих ѝ, преди да легна да спя. Казах ѝ, че винаги страшно много съм се нуждаел от помощта ѝ, че без нея не съм и не бих могъл да бъда това, за което ме мисли, и че именно тя ме вдъхновява да бъда такъв, какъвто ще се постарая да стана.

И действително се постарях. След около още три месеца щеше да измине една година от Дорината смърт. Реших да не предприемам нищо до тяхното изтичане, а да се вслушам в Агнесините думи и да се стресна. През всичкото това време живях в долината и нейната околност.

След като минаха трите месеца, реших да не се връщам още в отечеството си, да се установя засега в Швейцария, която ми бе станала скъпа поради спомена за онази вечер, да взема отново перото и да се заловя за работа.

Смирено се отдадох на божията милост, на която ме предоставяше и Агнеса. Потърсих утеха в природата и тя не ми я отказа. Отново разтворих сърцето си за живота и хората, от които напоследък се бях извърнал. Не мина много време и си спечелих почти толкова приятели в долината, колкото в Ярмут. И когато, преди да

настъпи зимата, я напуснах, за да отида в Женева, и отново се прибрах през пролетта, сърдечните приветствия ми звучаха като нещо близко и родно, при все че не бяха изказани с английски думи.

Работех от ранно утро до късна вечер, търпеливо и усърдно. Написах една повест, близка по съдържание на собствените ми преживявания, и я изпратих на Тредълс. Той уреди тя да бъде издадена при много благоприятни за мен условия и вести за растящата ми слава достигаха до мен посредством случайно срещнати пътници. След малко промяна и почивка отново се залових трескаво за работа върху едно ново свое хрумване, което ме беше обсебило. Колкото повече напредвах, толкова по-силно се събуждаше енергията ми и старанието да го направя хубаво. Това беше третото ми белетристично произведение. Не бях го завършил и наполовина, когато в едни промеждутък на почивка реших да се прибера в родината си.

В продължение на дълго време, макар и зает с работа и писане, бях привикнал на физически упражнения. Здравето ми, доста накърнено, когато напуснах Англия, бе вече възстановено. Бях видял много. Бях посетил много страни и, надявам се, бях увеличил доста познанията си.

Смятам, че съм възкресил в паметта си всичко, което е необходимо да се запомни за живота ми в странство. Пропуснал съм само едно. Направих го не с намерение да скрия някои от мислите си, тъй като и другаде съм споменава, това повествование представлява самите ми спомени. Желаех само да запазя най-скритите си преживявания и да ги разкажа най-последни. И сега ето ги.

Не мога напълно да проникна в загадъчността на собственото си сърце, за да разбера кога за пръв път започнах да си мисля, че първата ми най-светла надежда трябва да е била Агнеса. Не мога да кажа в кой стадий на скръбта ми за пръв път ме порази мисълта, че като капризен юноша бях захвърлил съкровището на нейната любов. Може би бях доловил тази смътна и далечна мисъл в старото мъчително чувство, че ми липсва нещо, че нещо съм пропуснал. Но тя влезе в съзнанието ми като нов упрек и ново съжаление, когато бях останал тъжен и самотен в света.

Ако през това време бях прекарал по-дълго с Агнеса, сигурно в слабостта и отчаянието си щях да издам тайната си. От това именно смътно се страхувах, когато първия път реших да стоя далеч от

Англия. Не можех да понеса да изгубя и най-малката частица от сестринската ѝ любов, а ако издадах тези свои чувства, щях да създам помежду ни преграда, каквато досега не бе съществувала.

Не можех да забравя, че чувството, с което тя сега гледаше на мен, бе възникнало по моя свободен избор. Че ако някога бе изпитвала към мен друга любов — и понякога си мислех, че е имало такива моменти, — аз бях този, който я беше отхвърлил. Сега вече нямаше значение, че бях свикнал още от времето, когато и двамата бяхме деца, да гледам на нея като на сестра. Бях отдал страстната си нежност на друга и не бях сторил това, което можех да сторя. И ако тя се отнасяше с мен като с брат, това беше резултат на моето желание и нейното благородство.

В началото на промяната, която постепенно се извършваше в мен, когато се опитвах да разбера по-добре сам себе си и да стана потвърд, взех да си рисувам възможността след дълги изпитания да поправам сторената от мен грешка в миналото и да имам щастието да се ожения за нея. Но колкото повече минаваше времето, толкова по-далечна ставаше тази призрачна надежда, докато най-после съвсем изчезна. Ако някога тя ме бе обичала, сега образът ѝ трябваше да бъде още по-свят за мен, защото на нея бях доверявал най-съкровениите си тайни и ѝ бях разкривал сърцето си, докато самата тя бе направила истинска жертва да ми бъде сестра и приятелка и така беше победила чувствата си. А ако никога не ме бе обичала, можех ли да се надявам, че сега би ме обичала?

Винаги бях съзнавал собствената си слабост в сравнение с нейното постоянство и сила на характера и сега чувствавах това все по-ясно и по-ясно. Каквото и да съм бил за нея в миналото или тя за мен, сега вече не бях достоен за нея. Бях пропуснал мига. Бях го оставил да ми се изплъзне и заслужено я бях загубил.

Естествено, всички тези безплодни съжаления много ме измъчваха. Съвестта ми казваше, че моите чест и дълг не ми позволяват сега, когато всичките ми надежди са вече пресъхнали, да се обърна към скъпата за мен девойка, от която лекомислено се бях отвърнал, когато вярата ми в живота беше най-свежа и най-светла. Сега не правех усилие да скривам от себе си, че я обичам, че съм ѝ предан; обаче бях проникнат от увереността, че е твърде късно и че досегашните ни отношения не трябва да се развалят.

Често и дълго си мислех за това, което Дора ми намекваше, че би могло да стане. Мислех си как нещата, които никога не се случват, често пъти са също така реални за нас поради въздействието си, както и действително случилите се. Мъчех се да си представя какво би станало между Агнеса и мен и да го превърна в средство, чрез което да бъда по-себеотрицателен, по-решителен, по-добре да познавам себе си, грешките и недостатъците си. Така, чрез размишленията за това, което би могло да се случи, стигнах до заключението, че то никога не ще може да се осъществи.

Тези мисли, объркани и непоследователни, вълнуваха съзнанието ми подобно на движещи се пясъци от самото ми тръгване до пристигането ми в отечеството, три години след това.

Три години бяха изминали от заминаването на емигрантския кораб, от момента, когато в същия този час, по залез, и на същото това място стоях на палубата на пакетбоута,^[1] който ме доведе в родината, загледан в розово обградената вода там, където бях видял отразен образа на кораба, отнесъл приятелите ми в Австралия.

Три години... Колко дълги изглеждат, когато човек ги спомене наведнъж, и колко къси ми се сториха, когато ги преживях. И сега отечеството ми беше много скъпо и Агнеса също така — но тя не беше моя и никога нямаше да бъде. Би могла, но това бе отдавна минало!

---

[1] В оригинала е използван термина packet vessel, а не packet-boat. Бел.Alegria. ↑

LIX ГЛАВА

ЗАВРЪЩАНЕ

Пристигнах в Лондон през ветровита есенна вечер. Беше тъмно и валеше дъжд. В една минута видях повече мъгла и кал, отколкото бях видял в продължение на цяла година. Трябваше да извървя разстоянието от митницата до обелиска, преди да намеря файтон. И макар самите лица на къщите, обърнати към препълнените водосточни канавки, да бяха за мен като стари приятели, не можах да не призная, че те бяха твърде мизерни приятели.

Много пъти съм забелязвал — както всички хора, — че когато човек се отдели от някое познато място, това като че ли е знак да се извършат редица промени. Като гледах от прозореца на затворения файтон и видях, че една стара къща на Фиш Стрийт Хил, която бе стояла недокосната от бояджията, дърводелеца и зидаря в продължение на цял век, беше съборена през моето отсъствие и как една съседна улица, нечиста и неудобна от дълги години насам, сега бе разширена и пресушена, едва ли не очаквах да видя катедралата „Сейнт Пол“ застаряла.

Бях подготвен за някои промени в участта на близките ми. Лея отдавна се беше установила отново в Дувър, а Тредълс бе започнал да практикува като адвокат. Сега бюрото му беше в Грейс Ин; и ми беше казал в последните си писма, че храни надежди скоро да се събере с най-милото момиче в света.

Очаквах ме вкъщи пред Коледа, но не предполагаха, че ще се завърна така рано. Нарочно ги бях заблудил, за да имам удоволствието да ги изненадам. И все пак бях достатъчно непоследователен да почувствувам хлад и разочарование, когато никой не ме посрещна. Мълчалив и сам, преминах с топулкащия файтон през лондонските улици.

Обаче добре познатите ми магазини с техните весели светлини ме поободриха и когато спрях пред вратите на странноприемницата на Грейс Ин, бях подобрил настроението си. Отначало това ми припомни

времето, така различно от сегашното, когато бях отседнал в „Златният кръст“, както и промените, настъпили по-късно. Но това беше съвсем естествено.

— Знаете ли къде живее мистър Томъс Тредълс? — запитах аз прислужника, докато се топлех край огъня.

— Хобърн Корт, сър. Номер две.

— Надявам се, че се ползува с добро име сред адвокатите — казах аз.

— Може би е така, сър — отвърна той, — но това не ми е известно.

Този прислужник, слабичък и на средна възраст, се обърна за помощ към друг келнер, с по-голяма от неговата власт — едър здрав стар човек с двойна брадичка, с черни бричове и чорапи, който дойде от нещо, подобно на черковна скамейка в дъното на обедната зала, където имаше и каса, указател, списък на адвокатите и други книжа.

— Мистър Тредълс — каза мършавият келнер. — Номер две в Хобърн Корт.

— Питам, дали мистър Тредълс се ползува с добро име сред адвокатите? — поясних аз.

— Никога не съм чувал името му — каза келнерът с дебел, хрипкав глас.

Почувствувах се твърде неловко заради Тредълс.

— Навярно е млад човек — каза внушителният келнер, като спря строго очи върху мен. — От колко време практикува?

— Не повече от три години — казах аз.

Келнерът, който сигурно живееше тук от четиридесет години, не продължи да разговаря по такъв незначителен въпрос. Попита ме какво бих желал за вечеря.

Почувствувах, че отново съм в Англия, и действително бях много подтиснат по повод на Тредълс. Изглежда, че за него нямаше никаква надежда. Смирено си поръчах малко риба и печено и застанах пред слабия огън.

Докато проследявах с очи келнера, не можах да не си помисля, че градината, в която той постепенно се бе развил като цвете, беше трудно за преуспяване място. Тя имаше такъв строго установен, вкаменен, тържествен, отживял времето си вид!

Хвърлих поглед из стаята, чийто под без съмнение е бил покриван с пясък точно по същия начин и когато главният келнер е бил момче — ако изобщо някога е бил момче, което ми се виждаше твърде невероятно. Погледнах излъсканите маси, където видях отразен образа си в спокойните дълбочини на старото махагоново дърво; безупречно изчистените и с подрязани фитили лампи; уютните зелени завеси с техните чисти пиринчени корниз, ограждащи отделните маси; двете големи камини, където в буен огън горяха въглища; редицата чаши, важни сякаш със съзнанието за буретата скъп стар портвайн под тях — и ми се стори, че както Англия, така и нейната юриспруденция мъчно биха станали жертва на някаква буря. Качих се в стаята си, да си сменя влажните дрехи; и обширните размери на този облицован с дърво апартамент (който, спомням си, беше над свода, водещ към помещенията на адвокатската колегия), спокойният вид на огромното, оградено с четири дървени колони легло, и ненакърнимата тържественост на скрина — всичко това сякаш се сплотяваше, за да погледне смръщено към бъдещето на Тредълс и на всеки друг младеж, дръзнал да постъпи там. Слязох долу да вечерям, и дори спокойното и вещо обслужване и тишината на заведението — в което нямаше посетители, тъй като голямата ваканция не беше още приключила, — сякаш и те изтъкваха дързостта на Тредълс и слабите му надежди за препитание в продължение на следващите двадесет години.

Не бях видял нищо подобно, след като напуснах Англия, и то разруши всичките ми надежди относно моя приятел. Главният келнер беше решил, че достатъчно се е занимавал с мен. Той вече не ме и погледна, като цял се посвети на един стар джентълмен с дълги гетри, чиято чаша специален портвайн сякаш излезе от килера по собствен почин, тъй като той не беше направил никаква поръчка. Вторият келнер ме осведоми шепнешком, че този стар джентълмен е оттеглил се от служба адвокат с доста пари, които навярно щял да остави на дъщерята на перачката си. Също така мълвяло се, че в едно бюро имал скрит сервиз, потъмнял от неупотреба, и никой смъртен не бил виждал повече от една вилица и лъжица в стаята му. След всичко това дойдох до заключението, че работата на Тредълс е загубена и положението му е съвсем безнадеждно.

Тъй като бях много нетърпелив да се срещна по-скоро със скъпия си стар приятел, свърших набързо вечерята си, което никак не ме

издигна в очите на главния келнер, и излязох от задния вход. Скоро намерих номер две в двора и един надпис на вратата ме осведоми, че мистър Тредълс заема квартирата на най-горния етаж. Изкачих старото стълбище, слабо осветено на всяка площадка от едва мъждукащи, покрити с нечисто стъкло газеничета.

Докато се изкачвах, стори ми се, че чух приятен смях, и то не смеха на някой адвокат или адвокатски чиновник, а на две или три весели момичета. Когато обаче спрях, да се заслушам, стъпих случайно в една дупка, където почитаемото адвокатско общежитие беше оставило да липсва една дъска, и паднах доста шумно, а когато станах, вече не се чуваше никакъв звук.

Слепешком и внимателно продължих пътя си и сърцето ми заби бързо, когато видях външната врата, на която беше написано името „Тредълс“, отворена. Почуках. Отвътре се чу шумолене, обаче нищо друго. Така че почуках отново.

Появи се един момък, полуприслужник и полуписар, твърде много задъхан, който обаче така ме погледна, сякаш ме предизвикваше да докажа това юридически.

— Мистър Тредълс у дома ли е? — запитах аз.

— Да, господине, но е зает.

— Искam да го видя.

След като ме изгледа за миг, момъкът реши да ме пусне и като отвори по-широко вратата, въведе ме най-напред в малко преддверие, а подир това в малка всекидневна, където видях стария си приятел (също задъхан), седнал до една маса, надвесен над някакви книжа.

— Велики боже! — извика Тредълс, вдигайки поглед. — Та това е Копърфийлд! — и се спусна в прегръдките ми, където аз здраво го задържах.

— Всичко ли е благополучно, драги ми Тредълс?

— Всичко, всичко, скъпи Копърфийлд! Имам само добри новини! И двамата се разплакахме от радост.

— Драги човече — каза Тредълс, разчорляйки във възбудата си косата си — нещо, което никак не бе необходимо, и без това беше достатъчно чорлава. — Скъпи ми Копърфийлд, отдавна загубен и отново намерен приятелю, колко се радвам да те видя! Какъв си загорял! Как ми е драго! Честна дума, обични ми Копърфийлд, никога не съм се радвал така много!

И аз също просто не можех да намеря думи за чувствата си. Отначало ми беше невъзможно да проговоря.

— Драги приятелю! — възкликна Тредълс. — И вече така известен! Славни ми Копърфийлд! За бога, кажи кога пристигна, откъде идваш, какво си правил?

Без да спре, за да му отговоря на въпросите, Тредълс ме бутна в едно кресло край огъня, като с едната си ръка побутваше главните, а с другата дърпаше вратовръзката ми, представяйки си, че тя е връхната ми дреха. Без да оставя машините, той отново ме прегърна и аз сторих същото. И двамата се смеехме, и двамата бършехме очите си, и двамата седнахме и си стиснахме ръце през огъня.

— Като си помисля само, че си бил вече на път, скъпото ми момче, и не можа да присъствуваш на церемонията!

— Каква церемония, драги ми Тредълс?

— Велики боже! — извика той, като разтвори широко очи по обичая си. — Не получи ли последното ми писмо?

— Ако в него се е съобщавало за някаква церемония, не съм го подучил.

— Драги ми Копърфийлд — каза Тредълс, като мушна и двете си ръце в косата, изправяйки я нагоре, а след това ги сложи на колената ми, — аз съм женен!

— Женен! — провикнах се весело аз.

— Да ме благослови бог, да! — каза Тредълс. — Венча ме преподобният Хорас — за Софи — долу в Девъншиър. Милото ми момиче, та тя е зад завесата на прозореца! Погледни!

За мое удивление в същия миг най-милото момиче в света се появи от мястото, където се бе скрило, като се смееше и руменееше. Вярвам, светът никога не беше виждал по-весела, по-приятна, по-честна, по-щастлива и по-светнала младоженка и аз не можах да се удържа да не го кажа. Целунах я, както подobaваше на стар приятел, и от цялото си сърце им пожелах щастие.

— Колко прекрасно е, че отново се събираме! — каза Тредълс. — Ти така много си загорял, драги ми Копърфийлд! Божичко, колко съм щастлив!

— Също и аз.

— А положително и аз! — каза порумениялата и смееща се Софи.

— Всички сме много щастливи! — каза Тредълс. — Дори и момичетата. Боже мой, аз съвсем ги забравих.

— Кого си забравил? — запитах аз.

— Момичетата — отвърна той. — Сестрите на Софи. Сега те са при нас. Дойдоха да поразгледат Лондон. И знаеш ли, когато... ти ли падна по стълбите, Копърфийлд?

— Да — казах аз, смеейки се.

— Значи, когато падна, точно тогава аз се гонех с момичетата Играехме на котка и мишка. Но тъй като това не е подходящо за Уестминстър Хол и не би било напълно според изискванията на професията ми, ако ги видеше някой клиент, трябваше да се оттеглят. И сега не се съмнявам, че подслушват — каза Тредълс, като хвърли поглед към вратата на съседната стая.

— Съжалявам, че съм станал причина да се разпръснете — казах аз, като се засмях отново.

— Честна дума — продължи Тредълс, целият светнал, — как се разбягаха, когато ти почука, как отново се втурнаха да си търсят изподадалите гребени и как тичаха като побеснели! Ако ги беше видял, нямаше да приказваш така. Любов моя, би ли довела момичетата?

Софи излезе и ние чухме с какви изблици на смях я посрещнаха от съседната стая.

— Колко музикално, нали, Копърфийлд? — каза Тредълс. — Много е приятно за слуха. Тези стари стаи така се оживяват. За един нещастен ерген, който е живял самичък през целия си живот, това е наистина прекрасно. Очарователно. Клетичките, омъжването на Софи е такава загуба за тях. А тя, Копърфийлд, уверявам те, е и винаги е била най-милото момиче на света. И аз просто не мога да изразя радостта си, като ги виждам в такова весело настроение. Да бъде човек в общество на момичета е много приятно нещо, Копърфийлд. Не е според професионалните изисквания, но е много приятно.

Като забелязах, че той се посмути, и като схванах, че доброто му сърце го кара да мисли, че може би ми е причинил болка с думите си, побързах да се съглася с него. Сторих това най-сърдечно и очевидно той се облекчи и зарадва.

— Но пък и цялата ни домашна обстановка, искрено казано, съвсем не е в тон с професията ми, драги Копърфийлд. Дори и

присъствието на Софи тук не е според порядките на колегията. А нямаме никакво друго жилище. Впуснали сме се в океана с малка лодчица, но сме готови всичко да понасяме. И Софи е удивителна домакиня! Просто ще се учудиш, като видиш как е нагласила момичетата. Самият аз не знам как е успяла да го стори!

— Много ли от младите дами са при вас? — запитах аз.

— Тук е най-възрастната, красавицата — каза Тредълс с нисък, доверителен глас. — Каролина. И Сара — тази, за която ти бях споменал, че има някакво страдание в гръбначния стълб. Сега е много по-добре! И двете, най-малките, които Софи обучава, са също при нас. И Луиза.

— Така ли! — провикнах се аз.

— Да — каза Тредълс. — И знаеш, цялото ни жилище се състои само от три стаи, обаче Софи така съумява да нареди момичетата, че те спят съвсем удобно. Три в тази стая — посочи Тредълс — и две в тази.

Не можех да не се огледам, за да видя какви удобства бяха създадени за мисис и мистър Тредълс. Той ме разбра.

— А колкото до нас двамата, нали ти казах, че сме готови на всичко. Миналата седмица си импровизирахме едно легло тук на пода. Обаче на тавана има една стаичка, която Софи самичка нареди, да ме изненада; и засега тя е нашата спалня. Представлява чудесно малко циганско свърталище с великолепен изглед.

— Значи най-после ти си щастливо задоволен, драги ми Тредълс! — казах аз. — Колко се радвам!

— Благодаря, Копърфийлд — каза той, когато отново си стиснахме ръцете. — Да, действително съм щастлив. Ето там стария ти приятел — каза Тредълс, като кимна възторжено към саксията и подставката. — А ето и масата с мраморната плочка! Другите мебели, както забелязваш, са семпли и полезни. А колкото до сервизи, бог да ни е на помощ, едва ли имаме нещо повече от чаени лъжички.

— Малко по малко и тях ще си доставите — весело казах аз.

— Точно така — съгласи се той. — Естествено, имаме нещо като чаени лъжички, тъй като разбъркваме чая си, обаче са от бял метал.

— Тогава още по-силно ще блестят сребърните, когато дойдат — забелязах аз.

— Същото си казваме и ние! — извика Тредълс. — Знаеш ли, драги ми Копърфийлд — отново подхвана доверително той, — когато

свърших процеса, който ми оказа такава услуга в адвокатската ми професия, отидох в Девъншиър, за да поговоря сериозно и насаме с преподобния Хорас. Подчертах обстоятелството, че Софи — която, уверявам те, Копърфийлд, е най-милото момиче!...

— В това съм положителен! — казах аз.

— Действително, така е! Обаче боя се, че се отклонявам от въпроса. Нали ти споменах за преподобния Хорас?

— Каза, че си наблегнал на обстоятелството...

— Именно. Наблегнах на обстоятелството, че Софи и аз сме годени доста отдавна и че Софи, с позволението на родителите си, е повече от съгласна да ме вземе. С една дума — прибави Тредълс със старата си откровена усмивка, — тя възприема положението на тенекиените чаени лъжички. Много добре. Тогава предложих на преподобния Хорас (уверявам те, Копърфийлд, той е превъзходен свещеник и би трябвало да стане епископ или най-малкото да му се даде възможност да живее, без да става нужда да се стиска), предложих му да се венчаем със Софи, щом като се посдобия с доход от, да речем, двеста и петдесет лири стерлинги годишно с надежда следната година да прибавя още нещо, както и че бих могъл да наредя скромно едно подобно жилище. Позволих си да му припомня, че Софи и аз търпеливо сме чакали в продължение на доста години и че нуждата, която имат от нея въкъщи, не би трябвало да кара домашните ѝ да се противопоставят на правото ѝ да си уреди живота. Прав съм, нали?

— Разбира се — съгласих се аз.

— Доволен съм, че и ти мислиш така, Копърфийлд — каза Тредълс, — защото, без да обвинявам преподобния Хорас, действително съм на мнение, че родителите, братята и тъй нататък са понякога доста големи егоисти при подобни случаи. Е, добре, обясних му след това, че най-съкровено ми желание е да бъда полезен на семейството и че щом като напредна в живота, в случай че нещо се случи с преподобния Хорас...

— Разбирам — казах аз.

— ... или пък с мисис Крулър — най-съкровено ми желание ще е да бъда като родител за момичетата. Той ми отговори по твърде благороден начин, като напълно зачете чувствата ми, и се нае да

изтръгне съгласието на мисис Крулър. Ужасно трудно беше да се справят с нея. Покачи се от краката в гърдите ѝ, а сетне в главата...

— Какво се е покачило? — запитах аз.

— Мъката ѝ — отвърна Тредълс със сериозен вид. — Преживяванията ѝ, изобщо както съм ти споменавал и по-рано, тя е превъзходна жена, но не може да си служи с крайниците си. Когато се случи да има някакви тревоги, те засягат краката ѝ. Обаче в този случай те са качиха в гърдите ѝ, после в главата ѝ, накъсо казано, проникнаха в целия ѝ организъм. Но грижите и нежното внимание на близките ѝ облекчиха положението ѝ, така че вчера станаха шест седмици, откакто се оженихме. Нямах представа, Копърфийлд, как се чувствах, като същинско чудовище, когато видях цялото семейство да плаче и да припада на всички страни! Мисис Крулър не можеше да ме погледне, преди да заминем — не можеше да ми прости, че я лишавам от детето ѝ, — но тя е добро същество и след това ми даде прошката си. Дори тази сутрин получих от нея едно много приятно писмо.

— Накъсо, драги приятелю — казах аз, — ти се чувствуваш така блажен, както заслужаваш!

— О, колко си пристрастен — засмя се Тредълс. — Но действително аз съм в много завидно положение. Работя усърдно и жадно чета юриспруденцията. Ставам сутрин в пет часа и това никак не ми тежи. Денем крия момичетата, а вечер се веселя с тях. И, уверявам те, много съжалявам, че си отиват вкъщи във вторник. Но — каза Тредълс, като изостави доверителния си тон и заприказва високо — ето ги и тях! Мистър Копърфийлд, мис Крулър — мис Сара — мис Луиза — Маргарет и Люси!

Бяха толкова здрави и свежи, че приличаха на розов храст. Всичките бяха хубави, а мис Каролина беше наистина красива, но у Софи имаше нещо весело, обичливо и домашно, което струваше повече от красотата и което ме увери, че приятелят ми е направил отличен избор. Всички седнахме около камината, докато прислужникът, който разбрах, че се бе задъхал от бързото разчистване и прибиране на книжата, сега отново ги вдигна и сложи за чая. След това се оттегли за през нощта, като шумно затвори външната врата. Мисис Тредълс, от чиито очи струеше истинско удоволствие и

спокойствие, приготи чая, а след това и препечения хляб, седнала тихичко в ъгъла край огъня.

Докато вършеше това, тя ми каза, че се била виждала с Агнеса. „Том“ я завел на сватбено пътешествие в Кент и там видяла също и леля. Както тя, така и Агнеса били добре и през цялото време приказвали само за мен. Тя била положителна, че „Том“ непрестанно мислел за мен, докато съм бил в чужбина. „Том“ беше авторитет по всеки въпрос: „Том“ беше очевидно идолът на живота ѝ и нищо не можеше да го разклати от пиедестала му. И безсъмнено тя би му отдавала любовта и почитта си винаги, каквото и да се случи.

Много ми се понрави уважението, с което и тя, и Тредълс се отнасяха към „красавицата“. Не знам дали намирах това за много разумно, но ми се струваше наистина забавно и напълно в тон с характера ѝ. Ако някога Тредълс съжеляваше, че още не е в състояние да купи сребърните лъжички, то беше безспорно в момента, когато подаваше чая на красавицата. И ако благонравната му съпруга чувствуваше някога надмощие над другите хора, то беше само защото е сестра на красавицата. Леките прояви на капризност и разглезеност, които забелязах у красавицата, очевидно се считаха от Тредълс и жена му като нейно рождено право, дадено ѝ от природата. Ако тя бе родена като царица на пчелите, а те като пчели работници, това не би им доставяло по-голямо удоволствие.

Очароваше ме добротата, с която просто забравяха себе си. Това, че така се гордееха с момичетата и се подчиняваха на всичките им прищевки, само свидетелствуваше за собствените им достойнства. Най-малко дванадесет пъти в час някоя от сестрите се обръщаше към Тредълс, наричайки го „миличък“, и го молеше да донесе нещо тук, да отнесе нещо там, да качи едно, да свали друго, да премести това, да махне онова. Нито пък можеха да направят нещо без Софи. На една косата се разпущаше и никой освен Софи не беше в състояние да я среши. Друга забравяше известна мелодия и само Софи можеше да им я припомни. Някоя искаше да се досети за някакво наименование на място в Девъншиър и само Софи го знаеше. Някоя заявяваше, че трябва да пишат вкъщи и само на Софи можеше да разчитат, че ще стори това преди закуска на другия ден. Някоя си бе объркала плетката и никой друг освен Софи не беше годен да я оправи. Те бяха пълни господарки на къщата, а Софи и Тредълс само изпълняваха желанията

им. Не мога да си представя за колко деца би могла да се грижи Софи, обаче, изглежда, че тя беше известна с това, че знае всяка детска песен, съществуваща на английски език, и по заповед изпя дузини от тях с ясният си глас. (Всяка от сестрите даваше нареждания за различни мелодии, като красавицата обикновено се обаждаше последна.) Най-мило от всичко беше, че всред всичките си изисквания сестрите се отнасяха с голямо уважение и нежност както към Софи, така и към Тредълс. Когато си взех сбогом и той дойде да ме изпрати до близкото кафене, положителен съм, че никога не бях виждал друга коса да бе разчорляна от толкова много целувки.

Дълго след като се разделих с Тредълс и се прибрах, не можех да забравя приятните сцени, на които бях свидетел. Ако бях видял хиляда рози, цъфнали в най-горния етаж на онзи повехнал Грейс Ин, не биха могли повече да го оживят. Като си мислех за тези девъншиърски девойки сред сухите законници и адвокатските кантори, както за чая и препечения хляб и детските песнички в мрачната атмосфера, наситена с дъха на прашни досиета, мастилници, хартии, доклади и изложения, ставаше ми така приятно, сякаш сънувах как семейството на султана от приказките нахълтва сред адвокатите, като донася в Грейс Ин говорещата птичка, пеещото дърво и златната вода. След като се прибрах в странноприемницата и поседях там, всичко това ме беше накарало да си мисля с по-голяма лекота за участието на Тредълс. Взе да ми се струва, че положението му не е толкова отчайващо и че той ще напредне въпреки всички главни келнери в Англия.

Като притеглих стола си до една от камините, за да размишлявам по-свободно за него и щастието му, постепенно мислите ми взеха друга насока и наблюдавайки пламтящите въглени и промените, които ставаха с тях, в съзнанието ми се рисуваха всички превратности на живота ми. Не бях виждал да горят въглища от времето, когато напуснах Англия преди три години, макар и да бях седял пред множество накладени с дърва огньове, които се превръщаха в пухкава пепел и загаснали въглени и които в отчаянието си оприличавах на собствените си умрели надежди.

Сега можех да мисля за миналото с тъга, но без горчивина и можех да си представям бъдещето със смел дух. Дом, в неговия най-добър смисъл, за мен вече не съществуваше. Тази, у която бих могъл да събудя истинска любов, бях принудил да гледа на мен като на брат.

Тя ще се омъжи и други ще имат право на нежността ѝ. Така тя никога не ще отгатне любовта, която бе узряла в сърцето ми за нея. Справедливостта изискваше да заплатя за безразсъдната си страст. Сам си бях посял това, което сега жънех.

Седях и си мислех дали наистина сърцето ми е готово за това, дали мога да го понеса и да заема кротко онова място в нейния дом, което тя бе заела в моя. И в този момент погледът ми се спря на едно лице, което спокойно би могло да излезе от огъня, така свързано беше с ранните ми възпоменания.

Дребничкият доктор Чилип, който ми беше оказал такава услуга при появяването ми на света, седеше в сянката на противоположния ъгъл и четеше вестник. Беше вече в доста напреднала възраст, но тъй като бе кротък, смирен и спокоен човечец, беше понесъл тъй леко годините, че, стори ми се, сега изглеждаше така, както трябва да е изглеждал, когато е седял в гостната ни и е чакал да се родя.

Мистър Чилип бе напуснал Блъндърстоун преди шест или седем години и оттогава не го бях виждал. Той седеше и прелистваше спокойно вестника, изкривил на една страна малката си глава, с чаша топло шери пред себе си. Беше толкова смирен в държането си, че сякаш се извиняваше дори и на вестника, задето си е позволил да го чете.

Приблжих се до мястото, където беше седнал, и казах:

— Здравейте, мистър Чилип. Как сте?

Той се смути твърде много от тези неочаквани думи от страна на един непознат и отговори по своя бавен начин:

— Благодаря ви, сър, много сте любезен. Благодаря ви, сър. Надявам се, че и вие сте добре.

— Не си ли спомняте за мен?

— Знаете ли, господине — отвърна мистър Чилип, като се усмихваше много смирено и поклащаше глава, докато ме разглеждаше, — имам чувството, че нещо от външността ви ми е познато, сър, обаче не мога да се сетя как е името ви.

— И все пак вие сте го знаели доста преди сам аз да съм го знаел — казах аз.

— Наистина ли, сър? — запита мистър Чилип. — Възможно ли е да съм имал честта, сър, да изпълнявам дълга си, когато...

— Да — потвърдих аз.

— Боже мой! — възкликна мистър Чилип. — Но безсъмнено вие доста сте се изменили оттогава, нали?

— Навярно — съгласих се аз.

— В такъв случай, сър, надявам се, ще ми простите, ако ви помоля да благоволите да си кажете името?

Когато му го казах, той действително се развълнува и дори разтърси ръката ми — което за него беше истински буйно действие, тъй като обикновено се задоволяваше да протегне десницата си на около един-два инча от бедрото си, подобно на студена риба, и му ставаше твърде неудобно, когато някой я хванеше по-здраво. Дори и сега я мушна в джоба си веднага след като можа да я отдръпне и изглеждаше облекчен, когато успя благополучно да стори това.

— Боже мой! — промълви мистър Чилип, като ме оглеждаше с наклонена на една страна глава. — Значи това е мистър Копърфийлд, така ли? Господине, мисля, че непременно бих ви познал, ако си бях позволил да ви разгледам по-настойчиво. Има голяма прилика между вас и клетия ви баща, сър.

— Никога не съм имал щастието да видя баща си — забелязах аз.

— Съвършено вярно, сър — каза мистър Чилип успокоително. — И това наистина е много жалко във всяко отношение! Вашата слава, сър, е проникнала и до нашия край — каза той, като поклащаше бавно малката си глава. — Навярно цари доста силна възбуда тук — и той се чукна с пръст по челото. — Навярно професията ви е доста изморителна, сър!

— Къде сте се установили сега? — запитах аз, като седнах до него.

— На няколко мили от Бъри Сент Едмъндс, сър. Мисис Чилип получи там едно малко наследство след смъртта на баща си. Установих се на практика и, вярвам, ще се зарадвате, като ви кажа, че добре ми върви. Дъщеря ми е вече доста височка — каза мистър Чилип, като пак поклати глава. — Миналата седмица майка й пак й отпусна роклите. Така лети времето, сър.

Когато направи тази забележка, дребничкият човек сложи до устата си изпразнената чаша и аз му предложих да я напълни отново, за да му правя и аз компания.

— То ще е повече от това, на което съм свикнал, сър — каза той по свойствения си бавен начин, — обаче не мога да се лиша от

удоволствието да поприказвам с вас. Струва ми се, като че ли беше вчера, когато имах честта да ви лекувам от морбили. И вие така прекрасно се справихте с нея, сър!

Поблагодарих му за комплимента и поръчах горещото шери, което скоро ни донесоха.

— Съвсем необичайно за мен лекомислие! — каза мистър Чилип, като го разбъркваше, — но не мога да се противопоставя на такъв чудесен случай. Нямате семейство, сър, нали?

Поклатих глава.

— Разбрах, че преди известно време сте претърпели голяма загуба — каза мистър Чилип. — Научих това от сестрата на втория ви баща, сър. Много решителен характер, нали?

— Да — отвърнах аз, — твърде решителен. А къде се видяхте с нея, мистър Чилип?

— Не знаехте ли, сър — отвърна мистър Чилип с най-спокойната си усмивка, — че вашият втори баща пак ми е съсед?

— Не — отвърнах аз.

— Да, наистина ми е съсед, сър! Той се ожени за една млада дама от околността, с доста хубав имотец, клетичката... А вашата умствена работа не ви ли изморява, сър? — каза мистър Чилип, като ме погледна подобно на червеношийка, която се възхищава.

Махнах с ръка на този въпрос и се върнах към Мърдстоунови.

— Знаех, че се е оженил втори път. Семейството му ли лекувате? — запитах аз.

— Не редовно. Викат ме от време на време — отвърна той. — У мистър Мърдстоун и сестра му френологичният център на твърдостта е много развит, сър.

Отвърнах му с такъв изразителен поглед, че той, окуражен от него, както и от питието, тръсна няколко пъти глава и възкликна замислено:

— Ох, боже мой! Добре си спомняме с вас старите времена, мистър Копърфийлд.

— Братът и сестрата навярно са останали верни на себе си, нали? — забелязах аз.

— Знаете ли, господине, един лекар, който така често има възможност да вижда семейния живот на хората, не трябва да има нито очи, нито уши за нещо друго освен професионалните си задължения.

Все пак не мога да не кажа, че са твърде строги хора, сър, както относно този живот, така и относно бъдещия.

— Бъдещият ще бъде устроен, без да се допитват до тях — отвърнах аз. — А що се касае до този, какво правят?

Мистър Чилип поклати глава, разбърка питието си и отпи няколко глътки от него.

— Тя беше очарователна жена — забеляза плачевно той.

— Настоящата мисис Мърдстоун ли?

— Да, господине, очарователна и много обичлива! Мисис Чилип е на мнение, че от женитбата ѝ насам духът ѝ е съвсем сломен и че е вече едва ли не побъркана. А дамите — забеляза свенливо мистър Чилип — са много наблюдателни същества.

— Предполагам, че и тя е трябвало да се подчини и да стане такава, каквато те са я желали. Бог да ѝ е на помощ! — казах аз. — И навярно са успели.

— Ех, господине, отначало имаше бурни кавги, уверявам ви, обаче сега тя е същинска сянка. Между нас да си остане, осмелявам се да забележа, че откакто сестрата дойде да помага, двамата просто я доведоха до видиотяване.

Казах му, че лесно мога да повярвам това.

— Не ще се поколебая да кажа, между мен и вас само — заяви мистър Чилип, като се окуражи посредством нова глътка шери, — че майка ѝ почина от същата тирания, мрак и грижи, от които и мисис Мърдстоун почти се побърка. Преди женитбата си, сър, тя беше жива и весела девойка, обаче тяхната мрачност и жестокост я съсипаха. И сега се държат към нея не като съпруг и зълва, а като пазачи. Точно това ми спомена мисис Чилип миналата седмица. А аз ви уверявам, мистър Копърфийлд, дамите са много наблюдателни същества. Самата мисис Чилип е много, много наблюдателна.

— Той все още ли се хвали, че е религиозен? Просто се срамувам да употребя тази дума във връзка с него.

— Мистър Копърфийлд, вие повтаряте една от най-внушителните забележки на мисис Чилип — каза той, а очите му се бяха зачервили от необичайния за него алкохолен стимул. — Мисис Чилип ми обясни — продължи той по своя най-бавен и най-спокоен начин, — че мистър Мърдстоун представя себе си в образа на някаква

свещена природа. Просто щях да падна от удивление, когато мисис Чилип ми каза това. Дамите са много наблюдателни същества, сър.

— Интуитивно — казах аз за голямо негово удоволствие.

— Много съм щастлив, че и вие поддържате твърдението ми. Уверявам ви, не се осмелявам често да изказвам мнения, които не са свързани с медицината. Понякога мистър Мърдстоун държи проповеди пред хората и казват — мисис Чилип казва, — че колкото по-тираничен е станал напоследък, толкова по-свирепа е и доктрината му.

— Не се съмнявам, че мисис Чилип е напълно права — съгласих се аз.

— Мисис Чилип отива още по-далеч в разсъжденията си, като смята — продължи окуражен смиреният човечец, — че този вид хора погрешно наричат своя религия това, което всъщност е само проява на собствената им жестокост и студенина. И знаете ли, сър, трябва да забележа — промълви той, като леко наклони главата си на една страна, — че не намирам никаква подкрепа на принципите на мистър и мис Мърдстоун в Новия завет.

— Нито пък аз можах някога да намеря такава! — казах аз.

— Всички наоколо ги ненавиждат и тъй като те си позволяват да казват, че всички, които са против тях, са осъдени на вечно проклятие, в околността ни изобщо се носят доста проклетия! Както обаче казва и мисис Чилип, те са принудени да търпят непрестанно наказание, тъй като се съсредоточават само в себе си и се хранят изключително от собствените си сърца, а последните представляват твърде лоша храна. Но, господине, да се върнем към мозъка ви, ако ми простите. Не го ли излагате на твърде голяма възбуда, сър?

Не ми беше трудно при наличието на собствената му възбуда, причинена от пиетието, да отвлека вниманието му от тази тема и да го насоча към неговите работи, за които в продължение на следващия половин час с охота ми разказваше. Между другото той ми даде да разбере, че понастоящем се намира в Грейс Ин, за да свидетелствува професионално пред някакъв комитет относно разклатеното умствено състояние на един пациент, който се бил побъркал от прекалено пиене.

— И ви уверявам, сър — каза той, — че при такива случаи съм крайно нервен. Просто не мога да търпя да ме хокат. Това истински ме обезсърчава. Знаете ли, доста време трябваше да измине, преди да се

свестя от въздействието, което ми оказа държането на онази страшна дама вечерта на вашето раждане, мистър Копърфийлд?

Казах му, че рано на другата сутрин отивам тъкмо при това плашило от онази нощ и че тя е една най-нежна и прекрасна жена, както сам би открил, ако би могъл да я опознае по-добре. Самата мисъл за възможността да я срещне отново видимо го изплаши. И той отвърна с бледа усмивка:

— О, действително ли е такава? Наистина ли? — и почти веднага поръча да му донесат свещ и отиде да си легне, сякаш само в леглото можеше да се почувствува в безопасност. Не мога да кажа, че се клатушкаше под влияние на шерито, но навярно мъничкият му спокоен пулс правеше един-два удара в минута повече, отколкото бе правил след паметната вечер, когато леля го беше ударила с бонето си.

Бях съвсем изморен и си легнах в полунощ. Следния ден прекарах в дилижанса за Дувър, втурнах се благополучно в старата лелина гостна, където тя пиеше чая си (сега тя носеше очила), и бях приветствуван с разтворени обятия и радостни сълзи от нея, от мистър Дик и от милата стара Пеготи, която сега беше там икономка. Леля много се забавляваше, когато заприказвахме спокойно и ѝ разправих за срещата си с мистър Чилип и за страха, който той изпитва от нея. Както тя, така и Пеготи надумаха сума приказки за втория съпруг на клетата ми майка и за „онази проклета негова сестра“, която леля за нищо на света не би нарекла с някакво християнско име.

LX ГЛАВА

АГНЕСА

Когато останахме сами с леля, приказвахме до късно през нощта: как емигрантите пишели само весели неща; как мистър Микобър изпращал дребни суми пари за „погасяване на финансовите си задължения“; как Джанет се върнала на служба при леля, когато тя се прибрала в Дувър и изпълнила политиката си на отричане от мъжете, като се омъжила за един преуспяващ търговец на вина; и как леля затвърдила собствените си принципи по този въпрос, като подпомогнала и насърчила булката и почела сватбеното тържество с присъствието си. Това бяха главните ни теми на разговора, макар те да ми бяха повече или по-малко известни чрез писмата, които бях получил. Както обикновено, не забравихме и мистър Дик. Леля ме осведоми как той непрестанно преписвал всичко, до което можел да се добере, и по този начин се държал настрана от крал Чарлс Първи; как мисълта, че е щастлив и свободен, била една от най-големите й радости в живота и как (като че ли това беше ново за нея заключение) никой освен нея не можел да разбере какво представлява той всъщност.

— А кога възнамеряваш да отидеш в Кентърбъри, Трот? — запита леля, потупвайки ме по ръката, докато седяхме пред огъня, както си имахме обичай.

— Ще си наема утре кон и ще отида там сутринта, лельо, освен ако и ти не искаш да дойдеш с мен.

— Не! — каза късо и отсечено леля. — Намерението ми е да седя там, където съм се установила.

— Тогава ще отида самичък. Ако днес не бързах да те видя, нямаше да мина през Кентърбъри, без да се отбия при приятелите си.

Това много я зарадва, обаче тя каза:

— Ех, Трот, старите ми кости можеха да почакаат и до утре! — а след това отново поглади ръката ми, докато аз седях замислен и гледах огъня.

Да, бях замислен, защото не можех да бъда пак тук и така близко до Агнеса, без да се събудят в душата ми съжаленията, които от толкова време ме терзаеха. Може би сега те бяха по-омекотени, като ме приучваха на това, което бях пропуснал да разбера, когато животът беше все още пред мен, но все пак бяха съжаления. „О, Трот — сякаш чувах леля отново да казва, — ти си сляп, сляп, сляп!“ И сега я разбирах по-добре.

В продължение на няколко минути и двамата мълчахме. Когато вдигнах очи, видях, че тя зорко ме наблюдава. Може би беше проследила пътя на мислите ми, тъй като сега те ми се струваха лесни за отгатване, колкото и своеволни да бяха в миналото.

— Ще намериш Агнесиния баща съвсем остарял и побелял — каза леля — но изобщо той много се е изменил за по-добро и може да се каже, че сега е възроден човек. Също така вече не мери всички човешки прояви, радости и скърби със собственото си мерило. Вярвай ми, дете, тези неща трябва действително много да се смаят, за да ги мерим по този начин.

— Наистина, лельо — казах аз.

— А пък Агнеса — продължи тя — е така добра, красива, сериозна и отзивчива, каквато си е била винаги. Нямам достатъчно думи, с които да я похваля.

Да, за нея нямаше достатъчно голяма похвала, както и достатъчно остър укор за мен. О, как можах толкова много да се заблудя!

— Ако тя възпитава младите момичета, които са около нея, така, че да приличат на учителката си — каза леля и очите ѝ се наляха със сълзи, — бог е свидетел, че животът ѝ ще бъде наистина ценен. Полезна и щастлива, както каза тя тогава! А и как ли би могла да бъде друга освен полезна и щастлива!

— Има ли Агнеса някой... — по-скоро си мислех на глас, отколкото приказвах.

— Е? Какво? Какъв някой? — запита леля остро.

— Някакъв обожател — казах аз.

— Да, множество — извика леля с възмутена гордост. — Тя би могла да се омъжи двадесет пъти, миличък, след като ти замина!

— Не се съмнявам — казах аз, — не се съмнявам. Обаче има ли някой, който да е достоен за нея? Агнеса не би могла да обича

недостоеен човек.

Леля поседя малко замислена, с брадичка, опряна на ръката си. Като вдигна бавно очите си към мен, тя каза:

— Подозирам, че обича някого, Трот.

— И дали любовта ѝ е споделена? — запитах аз.

— Трот — отвърна леля сериозно, — не бих могла да кажа. Нямам право да ти кажа дори и толкова. Тя никога не ми се е доверявала, обаче аз подозирам това.

Тя ме гледаше така внимателно и така загрижено (дори я видях да потрепва), че сега бях по-уверен отвсякога, че е проследила мислите ми. Призовах всички решения, които бях взел през многото минали дни и нощи, както и всички конфликти на сърцето си.

— Ако е така — започнах аз, — и надявам се, че е така...

— Нищо не знам — обади се леля остро. — Не бива да се водиш от моите подозрения. Трябва да ги пазиш в тайна. Може би са неоснователни. Нямам никакво право да говоря.

— Ако е така — повторих аз — Агнеса сама ще ми каже. Една сестра, на която така много съм се доверявал, лельо, не би се поколебала да ми отвърне със същото.

Леля отдръпна очите си от моите тъй бавно, както ги бе насочила към мен, и замислено ги покри с ръка. След малко сложи другата си ръка на рамото ми и двамата седяхме така, загледани в миналото, без да кажем повече нито дума, докато дойде време да се разделим за през нощта.

Рано сутринта тръгнах с кон за мястото, където бяха преминали училищните ми дни. Не мога да кажа, че бях щастлив поради надеждата, че съм започнал да побеждавам себе си, дори не и заради това, че още малко, и щях да зърна лицето ѝ.

Скоро преминах добре познатия ми път и навлязох в тихите улици, където всеки камък беше като отворена книга за мен. Отидох пешком до стария дом и го отминах — сърцето ми бе така препълнено, че не можах да вляза. Върнах се и като погледнах, минавайки, към ниското прозорче на кръглата стая, където най-напред беше работил Юрая Хийп, а след това мистър Микобър, видях, че сега е наредена като малка гостна. Иначе солидната стара къща беше също така чиста и подредена, както когато я бях видял за първи път. Помолих новата прислужница, която ми отвори, да съобщи на мис Уикфийлд, че иска

да я види един джентълмен, който идва от страна на неин приятел в чужбина. Поведоха ме по тържественото старо стълбище в непроменената приемна. Книгите, които Агнеса и аз бяхме чели заедно, седяха по рафтовете си; и писалището, където много вечери бях готвил уроците си, се виждаше в същия стар ъгъл край масата. Всички малки изменения, които се бяха промъкнали, когато тук живеяха Хийпови, сега бяха изчезнали. Всичко си беше така, както в щастливите минали времена.

Застанах край един прозорец и се загледах към старата улица и отсрещните къщи, спомняйки си как ги бях наблюдавал през влажните следобеди, когато дойдох тук най-напред; и как имах обичай да си фантазирам за хората, които се появяваха на някои от прозорците, как ги проследявах с очи да се качват и слизат по стълбите и как наблюдавах жените да потропват с токовете си по плочника, а дъждът падаше косо, изливаше се от отсрещния водоскок и потичаше по улицата. Чувството, с което се вирах в скитниците, които минаваха във влажните надвечери през града и изчезваха, накуцвайки, понесли с пръчка на рамо вързопите си, ме обхвана и сега. И в този миг до мен достигаше дъхът на влажната пръст, на мокрите листа и шипкови храсти, като дори усещах и вятъра, който ме облъхваше при собственото ми тежко скитничество.

Отварянето на вратата в облицованата с дърво стена ме стресна и ме накара да се извърна. Прекрасните ѝ спокойни очи срещнаха моите, когато се отправи към мен. Тя се спря, сложи ръка върху гърдите си и аз я взех в прегръдките си.

— Агнеса! Скъпото ми момиче! Появявам се така внезапно пред теб!

— Не, не! Тъй се радвам да те видя, Тротууд!

— Скъпа Агнеса, какво щастие е за мен да те видя отново!

Притиснах я до сърцето си и за малко и двамата мълчахме. Сетне седнахме един до друг и ангелското ѝ лице се извърна към моето с онова приветствие, изразено на него, за което бях бленувал денем и нощем в продължение на цели години.

Тя беше така вярна, толкова красива, толкова добра — дължах такава благодарност, беше ми тъй скъпа, че не можех да намеря думи, с които да изразя чувствата си. Помъчих се да я благословя, помъчих се да ѝ благодаря, помъчих се да ѝ кажа (както често бях правил в

писмата си) какво е въздействието ѝ върху мен, обаче всичките ми усилия бяха напразни. Любовта и радостта ми бяха неми.

Със своето собствено сладостно спокойствие тя успокои възбудата ми; върна ме към момента на раздялата ни; заговори ми за Емилия, която често пъти тайно посещавала; говореше ми с нежност за Дориния гроб. С непогрешимия инстинкт на благородното си сърце тя докосна струните на спомените ми така ласкаво и хармонично, че нито една от тях не изскърца. Можех да слушам тъжната далечна музика, без да желая да заглуша нито един от тоновете ѝ. А и как бих могъл да сторя това, когато във всичко се преливаше духът на моя ангел хранител?

— Ами ти, Агнеса — казах по-после аз. — Разкажи ми за себе си. Почти нищо не чух за собствения ти живот през тези години!

— Какво ли пък има да разправам? — отвърна тя с лъчезарната си усмивка. — Татко е добре. Виждаш ни тук спокойни в собствения ни дом; тревогите ни са уталожени, домът ни е отново наш; и като знаеш това, драги Тротууд, знаеш всичко.

— Всичко ли, Агнеса? — запитах аз.

Тя ме погледна и по лицето ѝ затрептя учудване.

— Няма ли нещо друго, сестрице? — запитах аз.

Руменината ѝ, която за миг бе изчезнала, отново се върна и пак изчезна. Тя се усмихна — със спокойна тъга, както ми се стори, и поклати глава.

Мислех да я подбудя да заговори за това, което ми беше загатнала леля. Защото, макар и да ми причинеше остра болка, ако ми довереше тайната си, аз трябваше да обуздая сърцето си и да изпълня дълга си спрямо нея. Видях обаче, че това я вълнува, и я оставих на мира.

— Имаш ли много работа, скъпа Агнеса?

— С училището ми ли? — каза тя, като отново вдигна светлия си спокоен поглед.

— Да. Много ли трябва да се трудиш?

— Работата ми е така приятна — отвърна тя, — че едва ли би трябвало да я назовем с подобно име.

— Нищо полезно не е трудно за теб — казах аз.

Руменината ѝ отново се появи и изчезна; и когато пак сведе глава, отново видях същата скръбна усмивка.

— Ще почакаш да се видиш с татко и да прекараш деня с нас, нали? — каза Агнеса весело. — А може би ще пожелаеш да прекараш нощта в твоята стая? Ние винаги я наричаме твоя.

Не ми бе възможно да сторя това, тъй като бях обещал да се върна вечерта у лелини. Обаче с радост приех да прекарам деня при тях.

— Трябва за малко да те напусна — каза Агнеса, — но тук са старите книги, Тротууд, и музиката на старите спомени.

— Дори предишните цветя са тук — казах аз, като се огледах, — или най-малкото предишният вид цветя.

— Правеше ми удоволствие — отвърна засмяно Агнеса, — докато те нямаше, да поддържам всичко така, както беше в детинството ни. Защото тогава бяхме щастливи, нали?

— Бог е свидетел, че бяхме много щастливи!

— И всяка дреболия, която ми е напомняла за брат ми, ми беше скъп другар — каза Агнеса, обърнала прямите си очи весело към мен. — Дори и това — посочи ми тя кошничката играчка, пълна с ключове, все още окачена на колана й. — Дори и тя сякаш ми подрънква някаква стара мелодия!

Усмихна се отново и излезе през вратата, от която беше влязла.

Трябваше да пазя тези сестрински чувства с религиозна загриженост. Това беше едничкото нещо, което ми бе останало, и то беше истинско съкровище. Ако дори само веднъж разклатех основите на светото доверие и установените помежду ни отношения, върху които се бе изградило, щях да го загубя и никога вече нямаше да си го възвърна. Това трябваше да бъде ръководната ми цел. Колкото повече я обичах, толкова повече бях длъжен никога да не го забравям.

Тръгнах да се поразходя из улиците. Отново видях стария си противник, месаря, който сега беше станал пристав, и късичкият жезъл, символът на тази негова длъжност, висеше в дюкяна му. Отидох да разгледам мястото, където се бях сражавал с него, и там размишлявах за мис Шепърд и старшата мис Ларкинс, за всички празни увлечения и омрази от онова време. Изглежда, нито едно от тях не бе оцеляло през годините освен Агнеса. И подобно на звезда над мен тя светеше по-силно и се издигаше по-нагоре.

Когато се върнах, мистър Уикфийлд се беше прибрал вкъщи от една своя градина, на няколко мили вън от града, където сега той

прекарвал почти всеки ден. Намерих го такъв, какъвто ми го бе описала леля. Седнахме да обядваме заедно с около половин дузина малки момичета, и той изглеждаше просто като сянката на хубавия си портрет на стената.

Покоят и тишината, които бях запазил в паметта си за това място, го бяха обхванали и сега. Когато свършихме обед, мистър Уикфийлд не пи вино, нито пък го пожела и всички се качихме горе. Там Агнеса и малките ѝ възпитанички пяха, свиреха и работиха. След чая децата ни напуснаха; тримата останахме сами и разговаряхме за миналите дни.

— Има много неща в миналото, за които трябва да съжалявам и да се разкайвам — каза мистър Уикфийлд. — Ти добре знаеш това, Тротууд. Но не бих ги зачеркнал, дори и да имах сила да го сторя.

Като гледах лицето до него, лесно можех да повярвам това.

— Защото заедно с тях бих зачеркнал и такова търпение, такава преданост, такава вярност, такава детска обич, които никога не трябва да забравям. Дори и ако то е нужно, за да забравя себе си.

— Разбирам ви, сър — казах меко аз. — Винаги съм се отнасял с благоговение към бащинските ви чувства.

— Но никой не знае, нито дори ти, колко много е направила тя за мен, какво е понесла, каква борба е трябвало да води. Милата Агнеса!

Тя беше сложила галъовно ръка върху неговата, да го спре, и изглеждаше много, много бледна.

— Добре, добре! — промълви с въздишка той, отказвайки се, както ми се стори, от намерението си да разправи за тежките преживявания на дъщеря си, които може би имаха връзка с това, за което ми беше намекнала леля. — Тротууд, никога не съм ти разказвал за майка ѝ. Някой говорил ли ти е за нея?

— Никога, сър.

— Разказът не е дълъг, макар и страданията ѝ да бяха много. Тя се омъжи за мен против волята на баща си и той се отрече от нея. Тя го молеше да ѝ прости, преди моята Агнеса да се бе появила на света. Той беше много твърд човек и майка ѝ отдавна беше умряла. Той я отблъсна. Това съкруши сърцето ѝ.

Агнеса се наклони до рамото му и обви с ръка шията му.

— Тя имаше нежно и любещо сърце — каза той, — и то бе сломено. Познавах крехката му природа много добре. Никой не

можеше да го познава по-добре от мен. Тя ме обичаше нежно, обаче никога не беше щастлива. Непрестанно страдаше тайно, притисната от тази мъка. И понеже беше много деликатна, последният му отказ — а той не беше единственият — я съкруши съвсем, тя залийа и почина. Остави ми Агнеса едва двуседмично бебе, както и посивялата коса, с която ме помниш, когато за пръв път дойде тук.

Той целуна Агнеса по бузата.

— Любовта към детето ми беше болезнена, но тогава цялото ми съзнание беше болно. Няма да приказвам повече за това. Не говоря за себе си, Тротууд, а за майка ѝ и за нея. Ако ти давам някаква улика за онова, което съм сега или пък съм бил в миналото, ти сам ще го откриеш, уверен съм. А какво представлява Агнеса, няма защо да ти казвам. У нея винаги съм виждал следи от майчиния ѝ характер. Именно затова исках да ти разправам за нея сега, когато тримата отново сме се събрали след толкова много промени. Тъкмо това е, с което исках да ознаменувам новото ни събиране.

Не след дълго Агнеса стана от мястото си и като отиде кротко до пианото, засвири някои от старите мелодии, които бяхме свикнали да слушаме на това място.

— Имаш ли някакво намерение пак да отиваш в чужбина? — запита ме Агнеса, когато застанах край нея.

— Какво ще каже за това моята сестрица?

— Надявам се, че вече няма да заминаваш.

— Значи нямам такива намерения, Агнеса.

— Щом като ме питаш, смятам, че не би трябвало да напускаш Англия, Тротууд — каза тя кротко. — Растящата ти известност и успех увеличават способността ти да принасяш добро. И ако сестра ти може да чака, то не значи, че и времето ще спре полета си и ще чака — каза тя е поглед, отправен към мен.

— Ти ме направи това, което съм, Агнеса. Затова ти най-добре знаеш как трябва да постъпя.

— Аз ли, Тротууд?

— Да, Агнеса, скъпо мое момиче! — казах аз, като се наклоних над нея. — Когато се срещнахме днес, опитах се да ти кажа нещо, което е в мислите ми от момента на Дорината смърт. Спомняш ли си, когато дойде при мен в малката ни стая — посочила с ръка нагоре, Агнеса?

— О, Тротууд! — отвърна тя и очите ѝ се напълниха със сълзи. — Така любеща, така доверчива и толкова млада! Нима бих могла някога да забравя?

— Много пъти оттогава съм си мислил, че каквато се появи в онзи миг, ти си била такава за мен винаги. С ръка, отправена нагоре, винаги си ме водила към нещо по-добро, винаги си ме направлявала към по-висши неща!

Тя само поклати глава. През сълзите ѝ виждах тъжната, кротка усмивка.

— И съм ти така благодарен за това, Агнеса, толкова съм ти задължен, че просто нямам думи да изразя чувствата си. Искам да ти кажа, макар да не знам как да го сторя, че през целия си живот ще гледам на теб като на пътеводна звезда — това, което си била винаги за мен в мрачните минали дни. Каквото и да се случи, каквито и нови връзки да завържеш, каквито и промени да настъпят помежду ни, ти винаги ще бъдеш пътеводната ми звезда, винаги ще те обичам така, както те обичам сега и както винаги съм те обичал. Винаги ще бъдеш моята утеха и поддръжка. Любима сестрице, до самата ми смърт ти ще стоиш пред мен, отправила нагоре ръка!

Тя сложи ръката си в моята и ми каза, че се гордее с мен и с това, което казвам, макар да я възхвалявам повече, отколкото заслужава. Сетне продължи да свири тихичко, без да сваля очи от мен.

— Знаеш ли, Агнеса, това, което чух тази вечер, много странно се свързва с чувството, с което гледах на теб, когато те видях за първи път — с което седях край теб през бурните си ученически дни.

— Ти знаеше, че нямам майка, и това те настройваше мило към мен — отвърна ласкаво тя.

— Не, Агнеса, в него имаше нещо повече. Чувствувах, сякаш съм знаел майчината ти история, че в теб съществува нещо неизказано нежно и кротко, което у другия освен у теб би се изразило в тъга.

Тя продължаваше да свири тихичко, все още отправила очи към мен.

— Смейш ли се на тези мои фантазии, Агнеса?

— Не!

— Или ако ти кажа, че винаги съм знаел как ти можеш предано да обичаш въпреки всички пречки и никога не ще престанеш да бъдеш такава, докато живееш? Смейш ли се на тези бълнувания?

— О, не! О, не!

За миг тъжна сянка премина през лицето ѝ, но изчезна така бързо, както се появи, и ме сепна. Агнеса продължаваше да свири и да ме гледа със спокойната си усмивка.

Връщах се с коня в глухата нощ. Вятърът шепнеше край мен като неспокойна памет. Мислех си за тъжния ѝ поглед и се боях, че не е щастлива. И аз не бях щастлив. Но поне досега бях успял да сложа печат върху миналото и като си мислех за нея, отправила ръка нагоре, струваше ми се, че ми сочи небето, където в непонятното бъдеще може би ще я обичам с любов, непозната тук на земята, и ще ѝ разправам за борбата, която е трябвало да вода със себе си, когато съм я обичал тук, на този свят.

LXI ГЛАВА

ПОКАЗВАТ МИ ДВАМА ИНТЕРЕСНИ КАЕЩИ СЕ ГРЕШНИЦИ

За известно време — най-малкото, докато завърша книгата си, което щеше да ми отнеме няколко седмици — се установих в лелината къща в Дувър. И там, седнал край прозореца, откъдето имах обичай да гледам лунната светлина върху морето, когато за пръв път намерих убежище под този покрив, спокойно се отдадох на работата си.

Верен на намерението си да споменавам за собствените си произведения само когато са случайно свързани със събитията на настоящия разказ, няма да описвам въодушевлението, удоволствието, грижите и постиженията на моето изкуство. Вече казах, че му се бях отдал с цялата си сериозност и че му бях дарил всички сили на душата си. Ако книгите, които съм написал, имат някаква стойност, те сами ще кажат останалото. Инак създаването им би било безполезно и всичко друго, отнасящо се до тях, не би било интересно за никого.

От време на време отивах в Лондон, да се забравя в кипящия живот там или пък да се посъветвам с Тредълс по някоя делова работа. През време на отсъствието ми той се бе грижил разумно за интересите ми и материалното ми положение процъфтяваше. Тъй като известността ми беше започнала да ми носи огромни количества писма от непознати хора — повечето безсъдържателни и крайно трудни за отговаряне, — съгласих се с Тредълс да напишат и моето име на вратата му. Там преданият пощаджия изсипваше цели купища писма за мен; и там от време на време се занимавах с тях подобно на главен министерски секретар, без неговата заплата.

Когато името ми цъфна на вратата на Тредълс, девойките Крулър си бяха отишли. Момъкът прислужник даваше вид, че никога не е чувал за Софи, която седеше по цял ден затворена в една задна стая, и докато си гледаше работата, надзърташе към една малка, посипана със сажди градинка, с една помпа в нея. Но тя си беше все същата весела

домакия. И когато ничии чужди стъпки не се чуваха по стълбите, весело си тананикаше девъншиърските си балади.

Отначало много се чудех защо все заварвах Софи да пише нещо в една тетрадка и защо я скриваше в едно чекмедже веднага щом като се появях. Обаче тайната скоро се разкри. Един ден Тредълс (който току-що се бе завърнал през мразовития дъждец от съда) взе един лист хартия от писалището си и ме запита какво мисля за почерка, с който той беше изпълнен.

— О, Том, недей! — извика Софи, която топлеше чехлите му пред огъня.

— Мила моя — отвърна Том със светнало лице, — защо не? Кажи, Копърфийлд, как намираш този почерк?

— Има удивително адвокатски вид! — казах аз. — Просто не съм виждал такъв строг почерк.

— Не прилича на дамски, нали?

— Дамски ли? — повторих аз. — В никакъв случай!

Тредълс избухна във весел смях и ме осведоми, че това е писано от Софи; тя тържествено заявила, че тъй като той скоро ще се нуждае от секретар, тя ще изпълнява тази служба; била видяла този почерк в един учебник по краснопис, усвоила го и можела да препише не знам колко страници за един час. Софи много се смути, като ми разказваха всичко това, и заяви, че когато „Том“ стане съдия, няма да го признава с такава готовност. Обаче „Том“ възрази и ни увери, че винаги ще се гордее с него, при всякакви обстоятелства.

— Каква чудесна и очарователна жена имаш, драги ми Тредълс! — казах аз, когато тя си излезе смеешком от стаята.

— Драги ми Копърфийлд — отвърна той, — без всякакво съмнение тя е най-милото момиче на света! Да знаеш само как домакинства, колко е точна, колко е изкусна в домашната работа, каква е пестелива и прибрана, колко е весела!

— Наистина имаш основание да я хвалиш! — отвърнах аз. — Щастливец си ти, Тредълс. Не се съмнявам, че и двамата сте най-щастливите хора на този свят!

— Положително сме такива — отвърна Тредълс. — Признавам това. Боже мили, когато я видя да става още в тъмно, да се залавя за домакинството, да отива на пазар, преди чиновниците да са пристигнали в съда, без да я е грижа какво е времето. Като я виждам

какви чудесни обеда приготвява от най-простите продукти, какви пудинги и баници прави, как държи всяко нещо на мястото си, как самата тя е винаги прибрана и хубава, как седи вечер с мен, колкото и късно да е, винаги сладконравна и ободряваща, и как върши всичко това заради мен — просто понякога не мога да повярвам, че това е възможно, Копърфийлд!

Той се трогваше дори от чехлите, които тя му бе затоплила и които сега той обуваше, и с доволство протягаше крак над решетката пред камината.

— Понякога просто не мога да го повярвам — повтори Тредълс. — Пък и как се забавляваме! Удоволствията ни са евтини, но са прекрасни! Никъде не можем да се чувствуваме така уютно, както тук, когато си седим вечер вкъщи, затворили външната врата и спуснали тези завеси, които тя самичка направи! А при хубаво време отиваме на разходка и тогава улиците ни предлагат какви ли не забавления! Поглеждаме в блещукащите витрини на магазините за скъпоценности и аз показвам на Софи коя от змиите с диамантени очи, свили се върху белите си атлазени поставки, бих ѝ купил, ако можех да си го позволя. А пък тя ми посочва кой от златните часовници би ми подарила, ако имаше възможност. Сетне си избираме лъжиците, вилиците, рибните сервизи, ножовете за масло и щипците за захар, които и двамата бихме предпочели, ако ни отърваше да ги купим. Отиваме си така весели, сякаш наистина сме ги взели! А пък когато се разхождаме из улиците и видим някоя къща да се дава под наем, поглеждаме я и си казваме: „Не би било зле да я наемем, ако ме направят съдия“. Сетне си разпределяме стаите ѝ — тази за нас, тези за момичетата и тъй нататък, докато решим дали заслужава да я вземем, или не. Понякога отиваме на евтините представления в театъра, където дори самият въздух, струва ми се, е на половин цена, и там славно се забавляваме. Софи вярва в истинността на всяка дума на драмата, а и аз също. И когато се прибираме вкъщи, купуваме си нещо от някоя гостилничка или малко омар от някой рибар, носим си го тука и си устройваме чудесна вечеря, като разговаряме за това, което сме видели. Ако бях министър на финансите, Копърфийлд, много добре знаеш, че не бих могъл да си позволя всичко това!

„Ти би съумял да си доставиш удоволствие, какъвто и да си“ — помислих си аз и казах гласно:

— Между другото, предполагам, че сега никога не рисуваш скелети, нали?

— Не мога напълно да го отрека — отвърна Тредълс, като се засмя и порумения. — Онзи ден бях на един от задните редове в съда „Кралската скамейка“, с перо в ръка, и изведнъж ми хрумна да видя дали съм запазил тази своя способност. Боя се, че на крайчеца на писалището сега има един скелет — с перука.

След като и двамата се засмяхме сърдечно, Тредълс се загледа усмихнато в огъня и каза опрощаващо, както си имаше обичай:

— Старият Крийкъл!

— Имам тук едно писмо от този стар негодяй — казах аз.

Никога не съм бил по-малко склонен да му простя побоищата, които нанасяше на Тредълс, отколкото в този миг, но видях, че самият Тредълс е готов да го стори.

— От Крийкъл? Директорът ни? — възкликна Тредълс. — Невъзможно!

— Между хората, привлечени от растящата ми известност — казах аз, ровейки се из писмата си — и които откриват, че винаги са били привързани към мен, е самият този Крийкъл. Сега той не е възпитател. Оттеглил се е от службата си. Сега е член на градската магистратура в Мидълсекс.

Очаквах Тредълс да изрази учудване, но той ни най-малко не се смая.

— Как, предполагаш, е стигнал до такъв пост? — запитах го аз.

— Боже мой, та съвсем не е мъчно да си отговори човек. Може би е гласувал за някого или е заел пари на някого, или е купил нещо за някого, или по друг начин е услужил на някого, който е познавал друг, който пък от своя страна е съумял да му помогне за тази работа.

— Така или иначе, сега е член на Мидълсекската магистратура — казах аз. — И ми пише в това писмо, че с удоволствие би ми показал едничката истинска система на затворническа дисциплина в действие; едничкия неспорим способ да се предизвика искрено и трайно разкаяние у затворниците. Какво ще кажеш?

— Относно системата ли? — запита със сериозно лице Тредълс.

— Не, относно това, дали да приема предложението му и да отидем там заедно.

— Нямам нищо против — отвърна Тредълс.

— Тогава ще му отговоря в този смисъл. Спомняш ли си как същият този Крийкъл изпъди от къщи собствения си син и как измъчваше жена си и дъщеря си, а няма защо дори да споменавам за начина, по който се отнасяше с нас?

— Отлично си спомням — каза Тредълс.

— И въпреки това, ако прочетеш писмото му, ще откриеш, че той е най-нежният човек към всички затворници, осъдени за всевъзможни престъпления — казах аз, — макар и да не намирам, че нежността му се простира до друг вид живи същества.

Тредълс повдигна рамене и съвсем не изглеждаше учуден. Не очаквах той да се учуди, пък и самият аз не бях удивен; иначе наблюденията ми за подобни сатирични прояви нямаше да бъдат верни. Решихме кога да направим посещението си и писах на мистър Крийкъл още същата вечер.

На уречения ден Тредълс и аз се отправихме към затвора, управляван от мистър Крийкъл. Зданието беше грамадно и солидно и изглеждаше построено с доста големи средства. Когато приближихме портата му, не можах да не си помисля какъв смут би се повдигнал, ако някой заблуден човек бе предложил да се употребят половината от вложените там пари за построяването на промишлено училище за младежи или пък дом за заслужаващи милосърдие старци.

В една канцелария, която беше толкова масивна, че би могла да се помещава на приземния етаж на Вавилонската кула, ни представиха на стария ни директор. Той беше в една група на неколцина магистрати с твърде зает вид, както и на няколко посетители, доведени от тях. Посрещна ме като човек, който в миналото е формирал ума ми и винаги нежно ме е обичал. Когато му представих Тредълс, мистър Крийкъл потвърди по същия начин, но в по-низша степен, че винаги е бил ръководител, философ и приятел на Тредълс. Почитаемият ни преподавател беше доста остарял и видът му никак не бе се подобрил. Лицето му беше огнено, както в миналото; очите му и сега си бяха малки и хлътнали навътре. Рядката му, влажна на вид, посивяла коса, с която го бях запомнил, беше почти съвсем изпадала. А дебелите вени на плешивата му глава не бяха по-приятни за гледане отпреди.

След като поразговоряхме известно време с присъстващите там господа, от чиито думи човек би предположил, че в света няма нищо по-важно от благоденствието на затворниците, което трябва да се

постигне на всяка цена, и нищо по-съществено от вършеното зад вратите на затвора, ние започнахме обиколката си. Тъй като беше тъкмо по обед, влязохме най-напред в голямата кухня, където обедът на всеки затворник беше отделен и всеки щеше да си го получи в килията с точността на часовник. Казах настрани на Тредълс, че се чудя дали хрумва на някого за поразителната разлика, съществуваща между тези отбрани ястия и обедите не на просяците, а на войниците, моряците, работниците, голямата маса от честните трудещи се, от които нито един на петстотин не обядва и наполовина така добре. Обаче научих, че „системата“ изисква високо жизнено равнище и че никому не минава през ум, че могат да съществуват съмнения относно достойнствата на тази „система“.

Когато минавахме през някои от величествените коридори, попитах мистър Крийкъл и приятелите му кои са според тях преимуществата на тази най-съвършена от всички системи. Разкриха ми, че те са безупречното изолиране на затворниците — така че нито един от тях да не знае нищо за другите, — както и възможност за култивиране на здрав дух, което води до искрено разкаяние.

Направи ми впечатление, когато посещавахме отделните затворници в килиите им и когато преминавахме през коридорите, както и когато ни обясниха как ги водят да слушат черковните проповеди и тъй нататък, че обитателите на затвора имат голяма възможност да се опознават добре един друг и да си създават условия за пълна общност. По времето, когато пиша тези редове, това е доказано като неоспоримо, но тъй като би било просто светотатство да се изрази подобно съмнение, когато разглеждах затвора, постарях се най-усърдно да открия проявите на разкаяние.

В това отношение също така имах доста големи съмнения, тъй като споменатото разкаяние се изразяваше в почти еднакви изповеди от страна на всички и дори в почти едни и същи думи. Открих преди всичко, че най-дълбоко разкайващите се бяха тези, към които се проявяваше най-голям интерес, и че тяхната надменност, суета, равнодушие и любов към измамата (която мнозина от тях притежаваха до неимоверна степен, както показваха историите им) — всичко това ги подтикваше към откровено признаване на престъпленията им, което обстоятелство твърде много ги ползуваше.^[1]

Докато разглеждахме помещенията, толкова често се говореше за някой си номер Двадесет и седем, всеобщ любимец, който, изглежда, беше модел на затворник, че реших да запазя всички свои заключения за след като го видя. Разбрах, че и Двадесет и осми номер също така бил една от звездите, но за него било почти нещастие, че славата му малко се затъмнявала от необикновения блясък на Двадесет и седем. Толкова много неща чух за Двадесет и седми, за това, какви благочестиви проповеди държи прел всички наоколо и какви прекрасни писма пише на майка си (която той считал, че е твърде зле), че очаквах с голямо нетърпение да го видя.

Трябваше обаче да потисна нетърпението си за известно време, тъй като пазеха Двадесет и седми за заключителен ефект. Но най-сетне дойдохме до вратата на килията му и мистър Крийкъл, като погледна през една дупка, ни осведоми, изпълнен с възторг, че човекът вътре чете молитвеник.

Изведнъж всички така се втурнаха да видят как Двадесет и седем чете молитвеника, че дупката се затули от шест-седем глави. За да отстрани това неудобство и да ни даде възможност да разговаряме с Двадесет и седем в цялата му душевна чистота, мистър Крийкъл нареди да отключат вратата на килията и да поканят Двадесет и седем вън на коридора. Сториха това и кого, мислите, видяхме с Тредълс за най-голямо наше удивление? Превърнатият в номер Двадесет и седем беше самият Юрая Хийп!

Той веднага ни позна и когато излизаше, ни каза със старото си кълчене:

— Здравейте, мистър Копърфийлд! Здравейте, мистър Тредълс!

Това познанство събуди общо възхищение. На всички сякаш направи впечатление, че той не се държи гордо и забелязва присъствието ни.

— Двадесет и седем — обърна се към него мистър Крийкъл с жалейно възхищение. — Как се чувствувате днес?

— Аз съм твърде нищ, сър! — отвърна Юрая Хийп.

— Вие сте винаги такъв, Двадесет и седем — потвърди мистър Крийкъл.

Тук друг един джентълмен запита с крайна загриженост:

— Имате ли всички удобства?

— Да, благодаря ви, сър! — каза Юрая Хийп, като погледна към мястото, откъдето се задаваше въпросът. — Тук имам много повече удобства, отколкото съм имал където и да било навън. Сега виждам своите заблуди, сър. Това е, което ме кара да се чувствам добре.

Няколко от господата много се трогнаха и трети джентълмен мина напред, като каза много прочувствено:

— Как намирате говеждото месо?

— Благодаря ви, сър — отвърна Юрая, като хвърли поглед към посоката, откъдето идваше гласът, — вчера то беше по-твърдо, отколкото бих желал, обаче дългът ми е да търпя. Аз съм вършил недобри работи, господа — каза той, оглеждайки се наоколо със смирена усмивка, — и трябва да си нося последиците, без да се оплаквам.

Чу се шепот, изразяващ възхищение пред небесното състояние на душата на Двадесет и седем, както и възмущение срещу домакина, който му бе дал основание да се оплаква. (Мистър Крийкъл веднага си взе бележка.) Сетне Двадесет и седем застана сред нас, сякаш имаше усещането, че е най-ценната вещ в музей от крайно отбрани находки. И за да можем ние, новопокръстените, да бъдем облени от още по-силна светлина, даде се нареждане да изведат и номер Двадесет и осем.

Бях вече толкова удивен, че когато се появи мистър Литимър, зачетен в една нравоучителна книга, вече нямах сили повече да се смайвам.

— Двадесет и осем — каза един джентълмен с очила, който досега не бе проговорил, — миналата седмица се оплаквахте, добри ми човече, че какаото не е по вкуса ви. Как е то оттогава?

— Благодаря ви, сър — каза Двадесет и осем, — сега го приготвяват по-добре. Ако ми позволите свободата да изкажа мнението си, сър, ще забележа, че млякото, което слагат в него, не е съвсем лишено от вода, обаче ми е известно, сър, че в Лондон много го примесват и че е твърде трудно да се намери в чисто състояние.

Направи ми впечатление, че господинът с очилата противопоставяше своя Двадесет и осем на мистър Крийкълвия Двадесет и седем, тъй като всеки един от тях беше хванал за ръка съответното си протеже.

— Как е душевното ви разположение? — запита джентълменът с очилата.

— Благодаря ви, сър — отвърна Литимър, — сега виждам заблудите си, сър. Много съм съкрушен, когато си помисля за греховете на бившите си другари, сър, обаче се надявам, че те ще намерят всеопрощение.

— А самият вие напълно ли сте щастлив? — запита господинът, като му кимна окуражително.

— Много съм ви задължен, сър — отвърна мистър Литимър, — напълно съм щастлив.

— Има ли нещо, което да ви тревожи? Ако е така, кажете го, Двадесет и осем.

— Сър — започна мистър Литимър, без да вдига поглед нагоре. — Ако не ме лъжат очите ми, тук присъствува един джентълмен, който ме познава от предишния ми живот. Може би ще е полезно за този джентълмен да узнае, сър, как аз отдавам миналите си заблуди на обстоятелството, че съм живял лекомислено на служба при млади господа и че съм се оставял да бъда подвеждан от тях към известни слабости, на които не съм имал сили да противостоя. Надявам се, този джентълмен ще чуе предупреждението ми и няма да се обиди от свободата, която си позволявам. Това е само за негово добро. Съзнавам много добре миналите си заблуди. Надявам се, че ще се разкае за всички злини и грехове, в които и той е вземал участие.

Забелязах, че неколцина от присъстващите господа си засенчваха с ръка очите, сякаш току-що бяха влезли в черква.

— Тези думи ви правят чест, Двадесет и осем — заяви джентълменът с очилата. — Би трябвало да очаквам подобно нещо от вас. Има ли нещо друго?

— Сър — отвърна мистър Литимър, като леко вдигна веждите, но не и очите си, — имаше една млада жена, която тръгна по лош път и която се опитах да спася, сър, обаче не успях да го сторя. Моля този господин, ако му е възможно, да уведоми тази млада жена, че ѝ прощавам лошото държане спрямо мен и че я приканвам към разкаяние — ако е така добър да го направи.

— Не се съмнявам, Двадесет и осем — отвърна джентълменът, — че господинът, за когото споменавате, е вникнал в дълбокото значение на думите ви — както сме сторили и всички ние. Няма повече да ви задържаме.

— Благодаря ви, сър — каза мистър Литимър. — Господа, пожелавам ви всичко най-хубаво и се надявам, че както вие, така и семействата ви също ще осъзнаете заблудите си и ще се покаете.

С тези думи номер Двадесет и осем се оттегли, след като си размени един поглед с Юрая, което показва, че бяха успели по някакъв начин да се опознаят един друг. Когато затвори вратата му, между групата господа се зашепна, че той е един наистина почтен човек и чудесен затворник.

— А сега, Двадесет и седем, има ли нещо, което някой да стори за вас? — обърна се мистър Крийкъл към своя човек. — Ако има, кажете го.

— Бих помолил смирено, сър — отвърна Юрая, като изви злюбната си глава, — да ми позволите отново да пиша на майка си.

— Непременно ще ви бъде позволено — каза мистър Крийкъл.

— Благодаря ви, сър! Много съм загрижен за майка ми. Боя се, че не е в безопасност.

Някой запита непредпазливо:

— От какво?

Чу се обаче възмутено шъткане.

— Боя се, че нравствено не е в безопасност, сър — отвърна Юрая, кълчейки се по посока на гласа. — Бих желал тя да бъде в моето състояние. Никога не бих могъл да изпадна в него, ако не бях дошъл тук. Искан ми се и тя да е тук. За всекиго би било по-добре, ако бъде доведен на това място.

Тези думи доставиха безкрайно задоволство на присъстващите — по-голямо, струва ми се, отколкото всичко, което се бе случило досега.

— Преди да дойда тук — каза Юрая, като ми хвърли такъв поглед, сякаш, ако можеше, би погубил света, на който принадлежахме, — аз се бях отдал на безразсъдност, обаче сега напълно съзнавам това. Навън има много греховност. Греховност има и в майка ми. Греховност цари навред — освен на това място.

— Напълно ли сте се променили? — запита мистър Крийкъл.

— Боже мой, да, сър! — извика каещият се грешник.

— Ако излезете оттук, няма да се върнете към миналото си, нали? — запита някой друг.

— Боже мой, не, сър!

— Е, добре, това е много похвално — заяви мистър Крийкъл. — Видях, че се обръщате към мистър Копърфийлд. Бихте ли желали да му кажете още нещо?

— Вие ме познавате отдавна, преди да попадна тук и да се променя, мистър Копърфийлд — каза Юрая, като ме погледна с такъв злобен поглед, какъвто не бях виждал досега дори и на неговото лице. — Познавате ме от времето, когато въпреки заблужденията ми бях смирен сред горделивците и нищ сред грубите — самият вие сте били груб спрямо мен, мистър Копърфийлд. Веднъж ме ударихте по лицето.

Общо съчувствие. Няколко възмутени погледи, отправени към мен.

— Но ви прощавам, мистър Копърфийлд. Прощавам на всички. Никак не би ми подходило, ако храня злопаметност. От сърце ви прощавам и се надявам, че за в бъдеще ще обуздаете страстите си. Надявам се, че и мистър У. ще се разкае, и мис У., и всички онези грешници. Вас ви постигна нещастие и, вярвам, това ще ви принесе добро, но по-хубаво би било, ако бяхте дошли тук. Същото би било за мистър У. и за мис У. Това е най-доброто пожелание, което мога да ви отправя, мистър Копърфийлд. Също и на вас, господа. Когато си помисля за миналите си заблуди и за сегашното си състояние, уверен съм, че би било най-добре, ако можехте и вие да дойдете тук. Жаля всички, които нямат тази възможност.

Той се вмъкна отново в килията си, последван от цял хор хвалебствия. Както Тредълс, така и аз изпитахме истинско облекчение, когато го заключиха.

За да разбера характера на разкаянието на тези двама грешници, трябваше да запитам какво ги бе довело тук. То, изглежда, беше последното нещо, за което имаха желание да заговорят. Обърнах се към единия от двамата тъмничари, като от израза на лицето им подозирах, че прекрасно знаеха цената на тази комедия.

— Знаете ли какво престъпление е било последното „заблуждение“ на номер Двадесет и седем? — запитах го аз, когато вървахме по коридора.

Отговорът беше, че се касаело за банкова злоупотреба.

— Злоупотреба с Английската банка?

— Да, сър. Измама и фалшификация. Извършени заедно с други хора. Той бил подстрекателят. Отнасяло се за доста голяма сума.

Присъдата му е за цял живот. Двадесет и седем беше най-хитрият от съучастниците и почти се бе измъкнал; но не съвсем. Банката едва успя да залови и него, просто едва.

— А знаете ли какво е било престъплението на Двадесет и осем?

— Двадесет и осем бил на служба при един млад човек, от когото откраднал пари и ценности на стойност двеста и петдесет лири стерлинги в навечерието на заминаването им за чужбина — каза с нисък глас човекът, като се оглеждаше над рамото си, докато вървахме по коридора, да не би Крийкъл и останалите да го чуят, че приказва така за двамата „безупречни“ затворници. — Спомням си много добре този случай поради това, че го беше заловило едно джудже.

— Едно какво?

— Една дребна женица. Забравих името ѝ.

— Да не би да е Маучър?

— Точно тя! Успял да се изплъзне от преследвачите си и тъкмо се канел да потегли за Америка със светла перука, бакенбарди и така дегизиран, че никой не би могъл да го познае. Малката жена била в Саутамптън, срещнала го, когато вървял по улицата, в миг го забелязала със зорките си очи, изтичала между краката му да го събори, и се вкопчила в него като самата смърт.

— Прекрасната мис Маучър! — извиках аз.

— Така бихте я нарекли, ако я бяхте видели застанала върху един стол в свидетелската ложа, както я видях аз — каза приятелят ми. — Когато го пипнала, той издрал лицето ѝ и я удрял най-жестоко, но тя не го изпуснала от ръцете си, докато не го завели в затвора. И дори така здраво го държала, че полицаите се принудили да откарат и двамата. Когато се разглеждаше делото, тя даде показанията си тъй смело, че заслужи похвалата на съдиите, а публиката ѝ направи овации и я изпроводи чак до жилището ѝ. Каза пред съда, че би го хванала собственоръчно (поради това, което знае за него) дори и ако е бил Самсон. И вярвам, че би го сторила!

И аз също вярвах и това още повече увеличи уважението ми към мис Маучър.

Двама каети се грешници

Разгледахме всичко, което заслужаваше да се види. Съвсем напусто би било да се убеждава такъв човек като мистър Крийкъл, че Двадесет и седем и Двадесет и осем са напълно верни на себе си и съвсем не са се променили; че сега са точно такива, каквито са си били винаги, че тези лицемерни негодници са способни тъкмо на такъв вид разкажание в подобно учреждение; че познават цената му поне така добре, както и ние по отношение на ползата, която ще имат от това свое разкажание. С една дума, напразно би било да доказваме, че всичко, което видяхме, беше отвратително, фалшиво и крайно непристойно. Оставихме ги заедно със „системата“ им и си тръгнахме смаяни.

---

[1] В оригинала — gratified (gratification — задоволяване, удовлетворяване) Бел. Alegria. ↑

LXII ГЛАВА

ЖИЗНЕНИЯТ МИ ПЪТ, ОГРЯН ОТ СВЕТЛИНА

Наближи Коледа, бях се върнал в отечеството си преди повече от два месеца. Виждах се често с Агнеса. Колкото и големи да бяха насърченията, които получавах отвред, колкото и жарки да бяха чувствата и усилията, които те будеха в мен, нейната най-слаба похвала ми струваше повече от всичко друго.

Най-малко веднъж седмично, а понякога по-често отивах на кон в Кентърбъри и прекарвах там вечерта. Обикновено през нощта се прибирах в Дувър, тъй като бях непрестанно преследван от мъчително усещане — най-тежко, когато я напусках — и затова предпочитах да яздя, отколкото да се връщам с мислите си към миналото, да лежа в постелята и да се терзя с безплодни съжаления или в тягостни сънища. Често пъти прекарвах в яздене по-голямата част на много тежки и тъжни нощи, като съживявах мислите, които ме бяха занимавали през дългото ми отсъствие.

Всъщност бих изразил по-точно истината, ако кажа, че по-скоро слушах ехото на тези мисли. Те ми говореха отдалеч. Бях ги отдалечил от себе си и бях приел неизбежната си участ. Когато четях на Агнеса написаното от мен, когато виждах заслушаното ѝ лице, когато думите ми я караха да се смее или да плаче и когато тя с жар говореше за героите и произшествията на въображаемия свят, в който живеех — мислех си тогава каква би могла да бъде съдбата ми, но само си мислех това, също както си бях мислил, след като се бях оженил за Дора, каква бих желал да бъде жена ми.

Чувствах, че мой дълг към Агнеса е да не злоупотребявам със сестринската ѝ любов към мен. Нямах право да се оплаквам и да роптая срещу участта, която сам си бях избрал. Но я обичах и за да се утеша, рисувах си далечния утрешен ден, когато ще мога без угризение на съвестта да ѝ го призная и да ѝ кажа: „Агнеса, ето какво преживях,

когато се върнах от чужбина; сега съм вече стар и никого не съм обичал подир теб!“

Самата тя оставаше непроменена. Продължаваше да бъде към мен такава, каквато си беше винаги.

От вечерта на завръщането ми по този въпрос между мен и леля съществуваше нещо, което не мога да нарека натегнатост, но като че ли по взаимно съгласие и двамата мислехме за това, но не изказвахме мислите си с думи. Когато според стария си обичай седяхме вечер край огъня, това усещане често ни обхващаше. И за нас то беше така ясно, сякаш откровено си го бяхме споделили. Но и двамата мълчахме. Бях уверен, че онази вечер тя бе прочела изцяло или отчасти мислите ми и много добре схващаше защо не ти бях изрекъл гласно.

Коледа наближаваше, а Агнеса още не ми бе открила сърдечната си тайна. В мен се събуди подозрението, че може би е доловила истинските ми чувства и това я кара да не ми говори за собствените си преживявания, за да не ми причинява болка. Тази мисъл много ме подтискаше. Ако беше така, жертвата ми бе напразна, най-очевидното ми задължение към нея оставаше неизпълнено и значи вършех това, което всячески се стараех да избягна. Реших, че трябва да сложа край на всички съмнения и ако действително съществува помежду ни някаква преграда, да я съборя със смела ръка.

Беше студен, остър, зимен ден. Как добре си го спомням! Преди няколко часа бе валил сняг и сега лежеше замръзнал върху земята. Гледах от прозореца си морето, над което бушуваше суровият северен вятър. Мислех си как беше духал той над снежните планински пустини в Швейцария, недостъпни за човешки крак, и се чудех дали те са по-самотни, или безлюдният океан.

— Ще яздиш ли днес, Трот? — каза леля, като подаде глава от вратата.

— Да — отвърнах аз. — Отивам в Кентърбъри. Денят е подходящ за яздене.

— Дано и конят ти да мисли така — каза леля, — но сега той е навел глава и ушите му са тъй увиснали, докато стои до портата, сякаш му се струва, че конюшната е за предпочитане.

Трябва да отбележа, че леля позволяваше на коня ми да тъпче забранената моравка, макар и да бе непреклонна срещу магаретата.

— Скоро ще се ободри — казах аз.

— Язденето ще бъде от полза поне за господаря му — забеляза леля, като хвърли поглед към листовите хартия върху масата ми. — Дете, дете, много часове прекарваш тук! Когато четях книги, никога не ми е хрумвало колко труд се изисква да се напишат.

— Понякога се изисква труд и да се четат — отвърнах аз. — А колкото до писането им, и то си има своите привлекателни страни, лельо.

— А, така значи! Разбирам какво искаш да кажеш: честолюбие, жажда за похвала, съчувствие и навярно още много други неща. Е, добре! На добър час!

— Знаеш ли нещо ново относно Агнесината любов, за която ми беше загатнала веднъж? — запитах аз, застанал спокойно пред нея. (Тя беше седнала в креслото ми, след като ме бе потупала по рамото.)

Тя ме погледна право в лицето, преди да отговори:

— Струва ми се, че знам, Трот.

— Догадките ти потвърдиха ли се?

— Мисля, че да, Трот.

Тя ме гледаше така съсредоточено и в погледа ѝ се четеше такава жалост, безпокойство и нерешителност, че трябваше да положа най-големи усилия да се покажа весел.

— А освен това, Трот...

— Да, лельо?

— Мисля, че Агнеса ще се омъжва.

— Господ да я благослови! — казах весело аз.

— Господ да я благослови! — повтори и леля. — А също и съпруга ѝ!

Присъединих се към това пожелание, разделих се с леля, слязох бодро долу, яхнах коня и тръгнах. Сега имах още по-голямо основание да направя това, което бях намислил.

Как добре си спомням тази зимна разходка! Спомням си заледените снежинки, които вятърът вдигаше от сухата трева и навяваше върху лицето ми; звънкото потрепване на конските копита сякаш в такт на някаква мелодия; замръзналата земя; снежните преспи, леко раздухвани от вятъра; димящата каруца със старо сено, спряла на върха на хълма, за да си отдъхнат конете, подрънкващи приятно със звънците си; побелелите склонове на отсрещните хълмове, открити на тъмното небе, сякаш изрисувани върху огромна плоча!

Заварих Агнеса сама. Малките ѝ ученички си бяха отишли по домовете и тя седеше край огъня и четеше. Когато ме видя да влизам, сложи настрана книгата си и като ме приветствува, както обикновено, взе си кошничката с ръкоделието и седна в нишата на един от старомодните прозорци.

Седнах до нея на вътрешния перваз на прозореца и заговорихме за книгата ми, за това, кога ще я свърша, и за напредъка, който бях направил по отношение на нея, след като се бяхме видели последния път. Агнеса беше много весела и смеешком ми предрече, че скоро славата ми ще ѝ попречи да ми говори по тези въпроси.

— Както виждаш, аз добре използвам настоящите моменти, за да ти говоря за произведенията ти, докато все още мога — каза тя.

Гледах красивото ѝ лице, наклонено над работата ѝ, и като вдигна кротките си ясни очи, тя забеляза, че съм я загледал.

— Много си замислен днес, Тротууд.

— Агнеса, да ти кажа ли защо? Тъкмо за това съм дошъл.

Тя остави ръкоделието си, както правеше, когато сериозно разисквахме нещо, и ми отдаде цялото си внимание.

— Скъпа ми Агнеса, съмняваш ли се във верността на приятелството ми към теб?

— Не! — отвърна тя с учуден поглед.

— Съмняваш ли се, че и сега съм това, което съм бил винаги към теб?

— Не! — отвърна тя както по-рано.

— Спомняш ли си какво се мъчех да ти кажа, когато се завърнах от чужбина, как исках да изразя дълбоката благодарност, която изпитвам към теб, скъпа ми Агнеса?

— Спомням си много добре — отвърна ласкаво тя.

— Ти имаш някаква тайна — казах аз. — Сподели я с мен, Агнеса.

Тя сведе очи и потрепера.

— Не бих могъл да не доловя, дори и ако не бях чул — макар и не от твоите устни, Агнеса, което ми се струва така чудно, — че има някой, когото си дарила със съкровището на любовта си. Не крий от мен онова, което така тясно е свързано с щастието ти! Ако ми вярваш тъй, както казваш и както знам, че можеш, нека ти бъда брат, приятел, сега повече, отколкото всеки друг път!

С умоляващ, почти укоряващ поглед тя стана от прозореца и направи няколко бързи крачки, сякаш без да знае къде, сетне покри с ръце лицето си и така заплака, че сърцето ми се късаше.

И въпреки това сълзите ѝ събудиха някакво обещание в мен. Без да знам защо, ги свързах с кротката тъжна усмивка, така дълбоко запечатана в паметта ми, и ме изпълниха по-скоро с надежда, отколкото със страх или мъка.

— Агнеса! Сестрице! Скъпа! Какво съм сторил?

— Остави ме да си отида, Тротууд. Не съм добре. Не съм на себе си. Ще ти кажа всичко по-нататък — друг път. Ще ти пиша. Не ми говори сега. Недей! Недей!

Поисках да си спомня какво бе казала тя, когато ѝ говорех онази вечер за несподелените ѝ чувства. Сякаш за миг трябваше да претърся цял един свят.

— Агнеса, не мога да понасям да те виждам така и да мисля, че аз съм причината на сълзите ти. Мило мое момиче, ти си ми по-скъпа от всичко в живота. Ако си нещастна, нека и аз да споделя нещастията ти. Ако се нуждаеш от помощ или от съвет, нека се опитам да ти ги дам. Ако някакъв товар е притиснал сърцето ти, нека се помъча да го премахна. За кого живея сега, Агнеса, ако не за теб?

— О, пощади ме! Аз не съм на себе си! Друг път! — това бяха едничките думи, които можах да доловя.

Някакъв себичен подтик ли ме караше да говоря? Дали пък имах някаква искрица надежда, дали не ми се разкриваше нещо, за което не смеех дори да помисля?

— Трябва да ти кажа още нещо. Не мога да те оставя да ме напуснеш така! За бога, Агнеса, нека не правим сега грешка след всички тези години и след всичко, което дойде и си отиде с тях! Трябва да говоря открито. Ако съществува в теб дори и най-бегла мисъл, че мога да завиждам на щастието, което си в състояние да дадеш; че не мога да отстъпя мястото си на някой по-скъп за теб защитник, когото сама ти си избрала; че не мога отдалеч да се радвам на щастието ти — отхвърли тези съмнения, защото не ги заслужавам! Аз не съм страдал съвсем напразно. Това, което си ме научила, не е отишло напусто. В чувствата ми към теб няма никаква себичност.

Тя се беше успокоила. След малко обърна бледото си лице към мен и каза с нисък глас, сподавен, но много ясен:

— Длъжна съм, Тротууд, поради чистото ти приятелство, в което никога не съм се съмнявала, да ти кажа, че грешиш. Това е всичко. Ако някога, през всички тези години, съм се нуждаела от съвет или помощ, аз съм ги получавала. Ако понякога съм бивала нещастна, горестта ми е преминавала. Ако някакъв товар е тежал на сърцето ми, олеквало ми е. Ако имам някаква тайна, тя не е нова; и не е това, което предполагаш. Не мога да я открия, нито пък да я споделя. Тя е моя от дълго време и моя трябва да си остане.

— Агнеса! Постои! Само една минутка!

Тя беше тръгнала да си излиза, обаче я задържах. Обхванах с ръка кръста ѝ. „През всички тези години!“ „Тайната ми не е нова!“ Нови мисли и надежди нахлуваха в съзнанието ми и всичките багри на живота ми се променяха.

— Скъпа ми Агнеса! Така те почитам и уважавам! Така предано те обичам! Когато дойдох днес тук, мислех си, че нищо не ще изтръгне това признание от мен. Мислех си, че ще го тая в гърдите си през целия ни живот, докато остареем. Но, Агнеса, ако имам някаква токущо разцъфнала надежда, че някога бих могъл да те нарека нещо повече от сестра, нещо съвсем различно от сестра...

Сълзите ѝ капеха бързо, но не бяха като онези, които бе ронила преди малко, и видях, че надеждата ми просветва в тях.

— Агнеса! Моя ръководна звезда и подкрепа! Ако бе мислила повече за себе си и по-малко за мен, когато растяхме заедно, струва ми се, че момчешкото ми въображение никога нямаше да се отдели от теб. Но ти беше толкова по-добра от мен, така охотно се вслушваше в разказите за юношеските ми увлечения и разочарования, че да ти се доверявам и да разчитам за всичко на теб, ми стана втора природа. И заради това любовта, която винаги съм изпитвал към теб, беше за известно време заглушена!

Тя все още плачеше, но не от мъка, а от щастие! Бях я прегърнал така, както никога досега и както никога не мислех, че ще я прегърна!

— Когато обичах Дора — нежно — ти най-добре знаеш това, Агнеса... — започнах аз.

— Да! — с жар възкликна тя. — И се радвах, че беше така!

— Когато я обичах — дори и тогава любовта ми би била непълна без твоето съчувствие. То правеше любовта ми по-съвършена. И когато я загубих, Агнеса, какво бих бил без теб!

По-здраво я държах в ръцете си, по-близко до, сърцето си. Треперещата ѝ ръка беше на рамото ми, а прекрасните ѝ очи светеха към моите през сълзите ѝ!

— Когато заминах в чужбина, Агнеса, аз те обичах. Стоях там и те обичах. Върнах се и пак те обичам!

И сега се помъчих да ѝ разкрия борбата, която бях преживял, и решението, до което бях стигнал. Опитах се да ѝ разкрия напълно душата си, как се надявах, че съм опознал по-добре себе си и нея; как се примирих с това, което това познаване ми налагаше, и как бях дошъл дори днес да ѝ докажа, че я обичам само като сестра и приятелка. Ако ме обичаш така, казах ѝ аз, че да ме вземеш за съпруг — това ще бъде не поради някаква моя заслуга, а само за това, че вярно те обичам и че страданието, в което узря моята любов, я направи такава, каквата е. Виждам как през твоите очи духът на моята детесъпруга ме поглежда и казва, че така трябва да бъде. Чрез теб споменът за малкото Цветче, така рано повехнало, ми става още по-скъп!

— Сега съм тъй блажена, Тротууд, сърцето ми е така изпълнено с щастие, но има едно нещо, което трябва да ти кажа.

— Какво, любима?

Тя сложи нежните си ръце върху раменете ми и ме погледна кротко в лицето.

— Досещаш ли се какво?

— Боя се дори да го изрека. Кажи ми го, скъпа моя.

— Обичала съм те през целия си живот!

Ах, колко щастливи бяхме и двамата! Ронехме сълзи не поради изпитанията (и колко по-големи бяха нейните), които ни бяха довели до това щастие, а от радост, че вече нищо няма да ни разделя!

Разхождахме се по полето тази зимна вечер и блаженият покой, който ни бе изпълнил, сякаш се носеше и в мразовития въздух. Ранните звезди се появиха, докато все още се помайвахме навън, и като ги гледахме, благодаряхме на бога, че ни е довел до този покой.

Вечерта, когато луната грееше, и двамата застанахме в нишата на същия старомоден прозорец, Агнеса вдигна към нея кротките си очи, а моят поглед проследи нейния. И тогава пред въображението ми се простря дълъг път; видях да се тътри едно изморено, парцаливо момче, изоставено и занемарено, което обаче беше стигнало толкова

далеч, че сега можеше да нарече свое сърцето, което туптеше до неговото.

Беше почти време за вечеря, когато на следния ден се появихме пред леля. Пеготи ни каза, че била горе, в кабинета ми — за нея беше гордост да го поддържа в порядък за мен. Намерихме я там, седнала с очилата си пред огъня.

— Боже мой! — възкликна тя, взирайки се в полумрака. — Кого водиш със себе си?

— Агнеса — казах аз.

Тъй като бяхме решили отначало да не казваме нищо, леля беше доста обезпокоена. Когато произнесох Агнесиното име, тя ми хвърли изпълнен с надежда поглед, но като видя, че изглеждам както обикновено, свали си отчаяно очилата и потърка с тях носа си.

Въпреки това тя поздрави сърдечно Агнеса и скоро слязохме в осветената гостна да вечеряме. Леля сложи очилата си два-три пъти, за да ме погледне отново, обаче веднага ги сваляше разочарована и потъркваше с тях носа си за най-голямо безпокойство на мистър Дик, който знаеше, че това е лош признак.

— Между другото, лельо — казах след вечеря — говорих с Агнеса за онова, което тя ти беше казала.

— Направил си грешка, Трот — отвърна тя, като поруменя. — Значи наруши обещанието си.

— Надявам се, че не си ядосана, лельо. Уверен съм, че няма да ми се сърдиш, когато научиш, че Агнеса не е нещастна в любовта си.

— Глупости и безсмислици! — каза леля.

Тъй като виждах, че е ядосана, реших накрая да пресека яда и. Взех подръка Агнеса и двамата се наклонихме към нея над облегалката на стола ѝ. Като плесна с ръце и хвърли поглед през очилата си, леля изведнъж изпадна в истерия — за първи и последен път, откакто я познавам.

Пеготи ѝ се притече на помощ. В момента, когато дойде на себе си, леля се нахвърли срещу Пеготи и като я нарече глупаво старо същество, я запрегръща с всички сили. Сетне прегърна и мистър Дик (който остана много поласкан, но и много учуден) и след това им каза защо прави това. Всички бяхме много щастливи.

Не можах да открия дали по време на краткия ми разговор леля нарочно ме бе заблудила, или наистина погрешно бе съдила за

душевното ми състояние. Достатъчно е, каза ми тя, че ми бе съобщила, че Агнеса ще се омъжва. А пък аз сега съм знаел по-добре от всеки друг колко вярно е това.

Венчахме се след две седмици. Тредълс, Софи, старият доктор и мисис Стронг бяха единствените гости на скромната ни сватба. Оставихме ги преизпълнени от радост и си тръгнахме с един екипаж. Държах до сърцето си източника на всяко свое вдъхновение, центъра на живота си, скъпата си съпруга. Любовта ми към нея беше яка като скала.

— Скъпи съпруже! — каза Агнеса. — Сега, когато мога да те нарека така, има само още едно нещо, което трябва да ти кажа.

— Нека да го чуя, любов моя.

— Това се случи през нощта на Дорината смърт. Тя те изпрати да ме повикаш, нали?

— Да.

— И ми каза, че ми оставя нещо. Можеш ли да се сетиш какво бе то?

Струваше ми се, че се досещам. Притиснах по-здраво до себе си съпругата, която тъй дълго ме бе обичала.

— Дора ми каза, че има една последна молба към мен, че ми оставя едно последно задължение.

— А то е...

— Че само аз мога да заема опустялото място.

И Агнеса сложи глава на гърдите ми и заплака. Заплаках и аз с нея, въпреки че бяхме толкова щастливи.

LXIII ГЛАВА

ГОСТ

Почти съм довършил това, което възнамерявах да разкажа. Има обаче една случка, ясно врязана в паметта ми, която често си припомням с радост и без която една нишка от паяжината, която съм изплел, ще остане недовършена.

Бях постигнал слава и богатство, семейното ми щастие беше съвършено, бях женен от десет години. Една пролетна вечер Агнеса и аз седяхме пред огъня в къщата ни в Лондон и три от децата ни си играеха в стаята, когато ни известиха, че някакъв странник искал да ме види.

Попитали го дали идва по работа, но той отговорил отрицателно. Бил дошъл само за удоволствието да ме види и пристигал от далечен път. Слугата ми каза, че бил стар човек и имал вид на фермер.

Това прозвуча тайнствено за децата, още повече, че напомняше една любима приказка, разказвана от Агнеса, за една стара зла вещица с наметка, която мразела всички хора. Така че съобщението породило всеобщо възбуждение. Едно от момчетата скри глава в майчиния си скут, за да се предпази от бедата, а малката Агнеса (най-голямото ни дете) остави куклата си на един стол, да я представя, и завря златокъдрата си главичка между завесите на прозореца, да види какво ще последва.

— Въведете го — казах аз.

Появи се един бодър посивял старец и се поспря в тъмния свод на вратата. Малката Агнеса, привлечена от вида му, бе изтичала да го доведе и още не бях видял лицето му, когато жена ми се сепна и извика развълнувано и радостно, че това е мистър Пеготи. Беше вече стар, но як, бодър и силен. Когато премина първото ни вълнение и той седна край огъня с децата на коленете си и с огряно от пламъците лице, той ми изглеждаше най-свежият, най-жизненият и най-хубавият стар човек, който някога бях виждал.

— Мастър Дейви — каза той. И предишното име, изречено с предишния тон, прозвуча тъй естествено в ушите ми! — Мастър Дейви, щастлив час е за мен да ви видя още веднъж заедно с вярната ви съпруга.

— Наистина, щастлив час е, стари приятелю! — извиках аз.

— А и тези хубави дечица — каза мистър Пеготи. — Каква радост е да види човек тези цветенца! Знаете ли, мастър Дейви, вие бяхте висок колкото най-мъничкото, когато ви видях за пръв път! Когато и Емилия не беше по-висока, а клетият ни момък беше само юноша!

— Оттогава времето ме е променило повече, отколкото вас — казах аз. — Но нека тези мили палавници отидат да си легнат и тъй като тази къща е единствената в Англия, където трябва да отседнете, кажете ми къде да изпратя за багажа ви (чудно, дали още носите със себе си старата черна чанта, която бе извървяла толкова път!) и тогава пред чаша ярмутски грог ще си разправим какво е станало през тези десет години!

— Сам ли сте? — попита Агнеса.

— Да, госпожо — отвърна той, като й целуна ръка, — съвсем сам. Сложихме го да седне помежду ни, като просто не знаехме как по-добре да го приветствуваме за добре дошъл. Когато се заслушах в тъй познатия му глас, едва ли не си представих, че той все още скита, да търси любимата си племенница.

— Колко вода трябваше да премина, за да дойда тук — каза мистър Пеготи, — и то за да постоя само един месец. Но тъй съм свикнал с водата, особено пък ако е солена, и приятелите ми са така скъпи, че сякаш неусетно кракът ми тук стъпи... Я виж ти, приказвам в стихове — учуди се той, — макар и да нямах такова намерение.

— Толкова ли скоро ще прекосите обратно всички тези хиляди мили вода? — попита Агнеса.

— Да, госпожо — отвърна той. — Обещах това на Емилия, преди да тръгна. Знаете ли, с годините съвсем не ставам по-млад и ако не бях потеглил сега, едва ли щях да го сторя по-нататък. А все си мислех, че трябва да видя мастър Дейви и вас, прекрасна госпожо, в щастливия ви брак, преди да остарея съвсем.

И той така ни погледна, сякаш не можеше да ни се насити. Агнеса отмести смеешком няколко кичура от посивялата му коса, за да

ни вижда по-добре.

— А сега разкажете ни подробно за живота си — подканих го аз.

— Нямам много за разказване, мастър Дейви — отвърна той. — Отидохме там не за да стоим със скръстени ръце, а да работим и наистина работихме. И винаги имаше с какво да преживяваме. Отначало животът ни може би беше малко труден, но винаги преуспяхме. Било със земеделие, било с отглеждане на овце и говеда, доста добре живеем. Сякаш някаква благословия има над главите ни, та добре ни върви и процъфтяваме — каза мистър Пеготи, като благоговейно сведе глава. — Ако вчера не ни е провървяло, провървява ни днес, ако не днес — утре.

— А как е Емилия? — запитахме едновременно с Агнеса.

— Откакто се сбогувахте с нея, госпожо, нито веднъж не я чух да казва вечер молитвите си от другата страна на кеневирения параван, без да спомене името ви. След като изгубихме от погледа си и мастър Дейви в онази вечер, когато слънцето залязваше, отначало ѝ беше много мъчно и уверен съм, че не би могла да издържи, ако знаеше онова, което той беше така грижлив и внимателен да скрие от нас. Но наоколо имаше няколко клетки болни хорица и тя се грижеше за тях; а в компанията ни нали имаше и деца — тя и за тях се грижеше; и така времето ѝ се запълни, а добрините, които вършеше, ѝ помагаха да се успокои.

— Кога научи тя за пръв път за нещастieto? — попитах аз.

— След като го узнах, пазих го в тайна от нея почти цяла година — каза мистър Пеготи. — Тогава живеехме в едно усамотено място сред прекрасни дървета, а рози покриваха къщичката ни чак до покрива. Веднъж, когато бях на полето, при нас дошъл един пътник от Англия — от Норфък или Съфък, не помня точно отде — и, разбира се, ние го подслонихме, нахранихме го и го настанихме удобно. В нашата колония там всички правим така. Той носеше със себе си един стар вестник и разни други печатни описания на бурята. Ето откъде е узнала. Когато се прибрах вечерта вкъщи, разбрах, че знае.

Той сниши гласа си, като произнесе тези думи, и тъжната тържественост, която така добре познавах, се разля по лицето му.

— Промени ли я много новината? — попитахме ние.

— Да, в продължение на дълго време — каза той, като поклати глава, — ако не и до този час. Но мисля, че усамотението доста ѝ

помогна. Пък беше и много заета с домашните птици и другите животни, та и работата ѝ дойде на помощ. Чудя се — каза замислено той, — ако видите сега Емилия, мастър Дейви, дали ще я познаете!

— Толкова ли се е променила? — попитах аз.

— Не знам. Виждам я всеки ден и не знам, но понякога си мисля, че наистина много се е изменила Тъничка фигурка — каза мистър Пеготи, като се загледа в огъня, — някак си изтощена; кротки, тъжни сини очи, деликатно лице, хубава главица, сведена малко надолу; кротък глас и държане дори плахо. Това е Емилия!

Наблюдавахме го мълчаливо, докато той стоеше, загледан в огъня.

— Някои мислят, че е преживяла нещастна любов, други — че е овдовяла. Никой не знае истината. Имаше много случаи за женитба, но, вуйчо — казва ми тя, — за мен това е вече свършено завинаги... Весела, когато е с мен, сдържана с другите; готова да измине дълъг път само за да се занимае с някое дете, да нагледа болен или да помогне за сватбата на някоя девойка (макар че собственият ѝ сватбен ден никога няма да дойде); предано обичаща вуйчо си, търпелива, обичана от млади и стари; търсена от всички, които са в беда. Това е Емилия!

Той прекара длан по лицето си и с полузадушена въздишка вдигна поглед от огъня.

— А Марта още ли е при вас? — попитах аз.

— Марта се омъжи — отвърна той. — Омъжи се през втората година, мастър Дейви. Един млад човек, фермерски работник, мина край нас на път за пазара, като трябваше да извърви над петстотин мили на отиване и връщане — и ѝ предложи да му стане жена (жените там са голяма рядкост). Тя ме помоли да му разправа историята ѝ и аз го сторих. Ожениха се и на четиристотин мили от жилището им няма никакви хора — слушат само собствените си гласове и птичите песни.

— А мисис Гъмидж? — запитах аз.

Споменаването на името ѝ, изглежда, развесели мистър Пеготи, тъй като изведнъж избухна в смях и взе да потрива с ръце бедрата си, както имаше обичай да прави, когато се смееше в отдавна разрушената ладия.

— Ще повярвате ли! — каза той. — Дори и тя получи предложение за женитба! Един корабен готвач решил да става заселник и ѝ предложи да му стане жена. Ха! Ха! Ха!

Никога не бях виждал Агнеса така да се смее. Съобщението на мистър Пеготи и начинът, по който ни го предаде, така много я възхитиха, че тя просто не можеше да се овладее. И колкото повече се смееше, толкова повече разсмиваше и мен, и толкова по-гръмък ставаше хохотът на мистър Пеготи, който още по-силно търкаше бедрата си.

— А какво му отговори мисис Гъмидж? — попитах, когато се поуспокоихме.

— Ако ми повярвате, вместо да му каже: „Благодаря ви, много съм ви задължена, но на тези години не възнамерявам да променя живота си“, тя просто грабна едно ведро, което беше изправено наблизко, и го захлупи върху главата на готвача, докато той взе да вика за помощ, та трябваше да отивам да го спасявам.

Мистър Пеготи отново избухна в смях, а Агнеса и аз го последвахме.

— Но трябва да кажа за това добро същество — подхвана мистър Пеготи, триейки лице, след като се бяхме изтозили от смях, — че тя е за нас това, което обеща, дори повече. Тя е най-работната, най-вярната и най-честната помощничка на този свят. Нито веднъж не съм я виждал „самотна и клета“, мастр Дейви, дори и когато бяхме съвсем нови за колонията. И уверявам ви, след като напуснахме Англия, нито веднъж не се е сетила за „стария“!

— А разправете ни как се чувства мистър Микобър — казах аз. — Той си изплати всички дългове — дори и полицата на Тредълс, спомняш ли си, мила Агнеса? И от това заключаваме, че добре му е потръгнало. Но какви са най-последните новини за него?

Мистър Пеготи се усмихна, пхна ръка в джоба си и извади плосък книжен пакет. Като го разтвори грижливо, той взе от него един стар вестник.

— Трябва да ви обясня, мастр Дейви, че след като работите ни потръгнаха, преместихме се от фермата в порт Мидълбей Харбър, което ние наричаме град.

— Значи преди мистър Микобър живееше при вас, в чифлика?

— Разбира се! — отвърна мистър Пеготи. — И да знаете само с какво усърдие работеше! Никога не бях виждал джентълмен така да се труди. Плешивата му глава тъй лыщеше на слънцето, че просто ми се струваше, че ще се стопи. А сега той е съдия.

— Съдия ли? — възкликнах аз.

Мистър Пеготи посочи един пасаж във вестник „Порт Мидълбей Таймс“, където прочетох на глас:

— „Вчера в големия салон на хотела, препълнен до задушаване, се състоя вечерята, дадена в чест на нашия знатен съотечественик — колонист и съгражданин, Уилкинс Микобър, ескуайър, окръжен съдия. На трапезата присъствуваха не по-малко от четиридесет и седем души, без да се смятат хората в коридора и по стълбището. Цветът на красивото, светско и изискано общество на Порт Мидълбей се стече да почете един така заслужено уважаван, така надарен и тъй популярен наш съгражданин. Банкетът се председателствуваше от доктор Мел (директор на колониалната гимназия «Салем Хаус»), а от дясната му страна седеше бележитият гост. След раздигането на блюдата и изпяването на «Non Nobis» (прекрасно изпълнение, в което лесно можеха да се различат звънките нотки на гласа на даровития любител певец Уилкинс Микобър младши, ескуайър) се произнесоха обичайните патриотични наздравици, възторжено посрещнати от всички. После в прочувствено слово доктор Мел предложи на гостите да пият за здравето на «нашия бележит гост, украшението на града ни». Той каза: «Дано той никога не ни напусне, освен ако това е необходимо за преуспяването му, и дано успехът му сред нас е такъв, че никога да не стане нужда да търси преуспяване другаде!» Приветствените викове, с които се посрещна това пожелание, не подлежат на описание. Те се вдигаха и снишаваха като вълните на океана. Най-сетне всичко стихна и Уилкинс Микобър, ескуайър, се изправи да произнесе благодарствената си реч. Поради сравнително ограничените средства, с които разполага редакцията ни, не сме в състояние да предадем гладко леещите се периоди на изящното му и картинно слово! Достатъчно е да отбележим, че то беше образец на ораторско изкуство и че пасажите, в които той с по-голяма изчерпателност проследи успешната си кариера от самото ѝ начало и се обърна с предупреждение към по-младите си слушатели да отбягват тресавищата на паричните задължения, които не са в състояние да посрещнат, предизвикаха сълзи в очите и на най-мъжествените слушатели. Останалите наздравици бяха за доктор Мел; мисис Микобър (която грациозно се поклони за благодарност от вратата на съседната стая, където цял куп красавици се бяха покачили на столове,

за да наблюдават и украсяват вълнуващата сцена); мисис Риджър Бегс (бивша мис Микобър); мисис Мел; Уилкинс Микобър младши, ескуайър (който разсмя всички, като каза, че му е невъзможно да отговори на тоста със слово, но с тяхно позволение ще стори това с песен); както и семейството на мисис Микобър (което, излишно е да споменаваме, е добре известно в майката родина) и тъй нататък. Накрая като по магия всички маси и столове изчезнаха и започнаха танците. Сред поклонниците на Терпсихора,^[1] които се отдадоха на веселие, докато слънчевите лъчи дадоха знак за разотиване, особено се проявиха Уилкинс Микобър младши, ескуайър, и прелестната и благовъзпитана мис Хелена, четвъртата дъщеря на доктор Мел.“

Очите ми пробягваха по местата, където се споменаваха за мистър Мел, и се радвах, че бившият беден възпитател в училището на настоящия попечител на Мидълсекския затвор сега се намира при много по-благоприятни обстоятелства, когато мистър Пеготи посочи друг пасаж от вестника и зърнах собственото си име. Прочетох следното:

ДО ДЕЙВИД КОПЪРФИЙЛД, ЕСКУАЙЪР,
бележит писател

Скъпи ми господине,

Години изминаха, откакто имах възможност със собствените си очи да виждам оногова, чийто портрет сега е известен на значителна част от цивилизования свят.

Но, скъпи ми господине, макар отдалечен (по независещи от мен причини) от възможността за лично общуване с приятеля и другаря от младостта си, аз съм следил с внимание полета на неговия гений. И въпреки че „... морета помежду ни са се простирали с рев“ (Бърис), не съм възпрепятствуван да участвувам в духовните пиршества, които той ни предлага.

Ето защо, като знам, че оттук към метрополията на майката родина ще се отправи едно лице, което ние с вас почитаме и уважаваме, не мога, скъпи ми господине, да не се възползувам от този случай, за да ви изкажа чрез нашия вестник своята лична благодарност, както и тази на всички

жители на Порт Мидълбей за духовните наслади, които ни даряват.

Продължавайте в същия дух, драги ми господине! Вие не сте непознат тук, дарбата ви не е неоценена. Макар и така далеч от вас, ние се възхищаваме от таланта ви. Продължавайте орловия си полет! Жителите на Порт Мидълбей го следят с жар, възторг и голяма полза за себе си!

Сред очите, устремени към вас от това полукулбо, винаги, докато се затворят навеки, ще бъдат и тези на

Съдията Уилкинс Микобър.

Като хвърлих поглед на останалото съдържание на вестника, открих, че мистър Микобър е ревностен и уважаван негов дописник. Там имаше още едно писмо от него относно някакъв мост. Имаше също така и съобщение за цял сборник от подобни негови писма, които щели да бъдат преиздадени в скоро време в спретнато томче „със значителни допълнения“, и ако не се лъжа, уводната статия беше също негова.

Говорихме доста за мистър Микобър много други вечери, докато мистър Пеготи беше при нас. Той прекара в дома ни целия си престой — около един месец — и сестра му и леля дойдоха в Лондон да го видят. Агнеса и аз се сбогувахме с него на кораба, с който щеше да отплава. Прекрасно знаехме, че никога вече няма да го видим.

Но преди да си тръгне, той отиде с мен в Ярмут да види малката каменна плоча, която бях поставил в гробището в памет на Хам. Докато му преписвах скромния надпис, както ме бе помолил, видях го, че се навежда и взема от гроба снопче трева и малко пръст.

— За Емилия — каза той, като ги сложи в пазвата си. — Обещах й, мастър Дейви.

---

[1] Терпсихора — музата на танца и песните. ↑

LXIV ГЛАВА

ПОСЛЕДЕН ПОГЛЕД КЪМ МИНАЛОТО

Това е краят на моето повествование. Още веднъж за последен път хвърлям поглед назад, преди да затворя тези страници.

Виждам се с Агнеса край мен да вървя по житейския път. Виждам децата и приятелите ни около нас; чувам много близки гласове, придружаващи стъпките ни.

Кои образи съзирам най-ясно от всички, които ни заобикалят? Ето ги, сами се обръщат към мен, когато задавам този въпрос!

Ето леля с по-силни очила, стара жена на повече от осемдесет години, но все още изправена, способна да извърви наведнъж шест мили дори в мразовито време.

Винаги с нея пред погледа ми се появява и Пеготи, старата ми бавачка, също с очила, придобила навика да работи вечер много близо до лампата, а край нея неизменно се намират парче восък, метър в една къщичка и работна кутия с катедралата „Сейнт Пол“ на капака.

Бузите и ръцете на Пеготи, така твърди и червени в детството ми, когато се чудех защо птичките не ги кълват вместо ябълки, сега вече са сбръчкани. А очите ѝ, от които дори лицето ѝ около тях изглеждаше тъмно, не са така черни (макар още да блестят); но грапавият ѝ показалец, който оприличавах на ренде, си е все същият и когато видя как най-малкото ни дете го хваща, когато пристъпва от нея към леля, спомням си за малката ни гостна в Блъндърстоун, когато самият аз едва можех да вървя. Леля вече не е жертва на старото си разочарование — тя е кръстница на една истинска, жива, Бетси Тротууд и Дора (следващата по ред) казва, че много я глези.

А какво е това издуто нещо в джоба на Пеготи? То е не друго, а книгата за крокодилите, вече доста раздърпана, с откъснати и пришити с конец страници, но Пеготи я показва на децата като ценна реликва. Така ми е чудно да видя собственото си детско лице да ме поглежда над страниците ѝ и да си спомня времето, когато ме бяха нарекли Брукс от Шефилд.

Тази лятна ваканция виждам сред синовете си един старец, който прави грамадни хвърчила и с неописуемо удоволствие ги следи с поглед, докато отлитат нагоре във въздуха. Той ме поздравява възторжено и прошепва, като ми кима и намига: „Тротууд, вярвам, че ще се зарадваш да узнаеш, че в свободното си време ще довърша мемоарите си и че леля ти е най-чудесната жена на света!“

Коя е приведената дама, подпираща се на бастун, с лице, по което още личат следи от хубост и гордост, но на което душевното разстройство е сложило отпечатъка си? Тя се намира в една градина, край нея стои припряна, мургава, повехнала жена с бял белег върху горната устна. Нека да чуя какво говорят.

— Роза, забравила съм името на този господин.

Роза се навежда към нея и ѝ извиква:

— Мистър Копърфийлд.

— Радвам се да ви видя, господине. Много съжалявам, че ви виждам в жалейни дрехи. Надявам се, че времето ще ви утеши.

Нетърпеливата ѝ придружителка я упреква, казва ѝ, че не съм в траур, подканва я отново да ме погледне, да дойде на себе си.

— Вие сте се видели със сина ми, сър — казва старата дама. — Сдобрихте ли се?

Като ме гледа вторачено, тя слага ръка на челото си и простенва. Изведнъж извиква ужасено:

— Роза, ела при мен. Той е мъртъв!

Роза коленичи в нозете ѝ и ту я милва, ту ѝ се кара, ту ѝ вика свирепо:

— Аз го обичах повече, отколкото ти някога си го обичала!

Ту я държи до гърдите си и гальовно я приспива като болно дете. Тъй ги оставям, тъй винаги ги намирам, тъй тези две жени влачат съществуването си от година на година.

Какъв е този кораб, който идва в родината си от Индия, и коя е английската лейди, омъжена за застаряващ крез^[1] с грамадни клепнали уши? Нима това е Джулия Милс?

Действително е Джулия Милс, разглезена и величествена. Един индус ѝ подава визитни картички и писма на златен поднос, а една бакъреночервена жена с памучна рокля и пъстра кърпа на главата ѝ поднася закуската в будоара. Но сега Джулия не води дневник, никога не пее песента за „погребаната любов“, непрестанно се кара със стария

шотландски крез, който прилича на жълта мечка с прегоряла от слънцето козина. Джулия е потънала до гуша в пари и не говори и не мисли за нищо друго. Харесваше ми много повече в пясъците на Сахара.

А може би тъкмо това да са пясъците на Сахара! Тъй като, макар Джулия да има разкошна къща и блестящо общество и всеки ден да дава пищни вечери, около нея не забелязвам никакви зелени издънки, нищо, което би могло да разцъфне или да даде плод. Виждам кое тя нарича „общество“. Сред гостите ѝ винаги е мистър Джек Молдън, който все още заема службата, дадена му благодарение на доктор Стронг. Той все още говори подигравателно за ръката, която му я поднесе, и ми казва, че докторът е „такава очарователна антика“. Но, мисля си аз, ако „общество“ се нарича такава сбирщина от празни господа и дами и ако главната им отличителна черта е ясно подчертаното безразличие към всичко, което може да донесе напредък или забавяне на човешкото развитие, струва ми се, че наистина сме се изгубили в пясъците на Сахара и трябва да потърсим начин да се измъкнем оттам.

А ето и стария доктор, винаги наш добър приятел, зает с речника си (стигнал някъде до буквата „Д“) и щастлив с жена си и семейния си живот. Ето и Стария воин, далеч не така властен и влиятелен, както в миналото!

Най-после идвам и до скъпия си стар приятел Тредълс. Той работи с делови вид в кантората си в Темпъл и косата му (където не е окапала) сега се чорли повече отвсякога поради триенето на адвокатската му перука. Писалището му е покрито с множество книжа и като се оглеждам наоколо, казвам:

— Ако сега беше твой секретар, Софи щеше да има доста работа, Тредълс!

— Можеш да ми се надсмиваш, драги ми Копърфийлд! Но дните ми в Хобърн Корт бяха наистина славни! Кажи, не бяха ли?

— Когато тя ти предричаше, че ще станеш съдия ли? Но тогава не се говореше в града за това, както сега!

— Във всеки случай — казва Тредълс, — ако някога стана такъв...

— Много добре знаеш, че ще станеш.

— Е, добре, Копърфийлд, Когато действително стана съдия, на всекиго ще разправам как Софи ми помагаше, когато започвах адвокатската си дейност.

Излизаме хванати подръка. Поканен съм на семейна вечеря у Тредълс по случай рождения ден на Софи. По пътя Тредълс ми разказва за житейските си успехи.

— Драги ми Копърфийлд, наистина успях да осъществя най-съкровениите си желания. Ето на, преподобният Хорас взима пожизнена пенсия от четиристотин и петдесет лири стерлинги годишно, двамата ни синове получават възможно най-доброто образование и се отличават като прилежни ученици и добри момчета; три от момичетата са добре омъжени; три живеят при нас, а останалите три гледат домакинството на преподобния Хорас след смъртта на мисис Крулър. И всички са щастливи.

— Освен... — намеквам аз.

— Освен красавицата — допълва Тредълс. — Да. Жалко, че се омъжи за такъв нехранимайко. Вярно, че беше толкова блестящ и изящен, че не можеше да не я привлече. Но както и да е, сега тя живее благополучно у дома, отървала се е от него и ние трябва отново да я развеселим.

Къщата на Тредълс е една от тези или подобна на същите къщи, които той и Софи имаха обичай да си избират по време на вечерните си разходки. Тя е голяма, но Тредълс държи книгата си в тоалетната си стая при обувките. Дватама със Софи живеят в тесните стаички на горния етаж, като оставят хубавите спални за красавицата и момичетата. В цялата къща няма нито една свободна стая, тъй като по-голямата част от „момичетата“ живеят при тях, а другите непрестанно отиват там под един или друг предлог. Ето и сега, когато влизаме, цяла тълпа от тях изтичват до вратата, дърпат Тредълс от всички страни да го целуват, докато той се задъхва. Установена за постоянно в дома им е клетата красавица, вдовица, с едно момиченце. На вечерята по случай рождения ден на Софи присъствуват и трите омъжени момчета с тримата си съпрузи, братът на единия от съпрузите, братовчедът на другия и сестрата на третия, която като че ли е сгодена за братовчедата. Тредълс, все същия откровен и простодушен момък както в миналото, седи на края на голямата маса, подобно на патриарх. Софи му се

усмихва от челното място над блясъка над приборите, които сега съвсем не са от най-евтините.

А сега, като завършвам този свой труд, подтискайки желанието си да се побавя още малко, тези лица постепенно избледняват и изчезват. Над всички тях се извисява едно лице, което ме огрява като небесна светлина, пръскаща блясъка си върху всичко наоколо. Единствено това лице остава.

Извързвам глава и го виждам до себе си в прекрасната му ведрина. Лампата ми догаря, писал съм до късна нощ, но тази, без която не бих представлявал нищо, седи край мен.

О, моя Агнеса, как бих желал да те виждам и когато свършвам жизнения си път, когато действителността ще изчезне от погледа ми подобно на виденията, с които сега се разделям; и дано тогава пак да си до мен, вдигнала към небето ръка.

---

[1] В оригинала — „growling old Scotch Croesus“. Бел.Alegria. ↑

НЕЛИ ДОСПЕВСКА ТОЗИ ЗАБАВЕН МИСТЪР ДИКЕНС!...

Днес на много читатели, дори в отечеството му, той може да не изглежда забавен. Защото не са малко онези хора, нервни, напрегнати, които нямат търпение да прочетат дори двадесет страници от който да е негов роман. Защото сега не е първата половина на деветнадесети век, когато трополящи пощенски дилижанси, карани от три чифта коне, са се придвижвали от един град до друг за цяло денонощие. Когато пасажерите са отсядали лениво в крайпътни ханчета и с часове са си разказвали жалостиви или хумористични истории. Когато красиви девойки дни наред са бродирали на гергеф. Мнозинството днешни хора не могат да си позволят лукса да седят уютно пред веселите пламъци в камината и спокойно да четат дебелия му романи. Времето на Чарлс Дикенс е текло бавно, както бавно тече и потокът на повествованията му, претрупани със сложни и заплетени сюжети, подсюжети, странични сюжети... Къде днес време да се следят внимателно криволиците им, да се изброждат предългите изречения, изпълнени със сравнения, метафори, епитети, чудновати обрати на речта, катерещите се едни върху други изрази, стълпени накуп думи. И все пак всичко това си има своя собствена, чисто Дикенсова художествена логика. Тя трудно се улавя от преуморения, компютърно кондициониран днешен читател. Но, от друга страна, този читател ще си отдъхне облекчено от умората, ако, преодолял плетениците на Дикенсовия стил, се остави на пълноводното течение на една белетристика, отдавна оценена от цял свят.

Преди всичко човек не може да се начуди на фантазията му, която богато облива неговите творби, понякога дори удавя някои техни страници. Построява, макар и тук-там хлабаво, сюжетните линии, изплита отделните ситуации, ражда и отглежда безбройните герои. Това пъстро множество от какви ли не образи, всички дълбоко индивидуални и неповторими, освен някои женски фигури, въсърни кукли, както сам той ги нарича, все хубави, все с кристални, нараняеми

души, примерни, добродетелни и затова доста скучнички, прилични на силно захаросани плодове. Но такива са те за днешния вкус на критици и читатели. Към средата на миналия век средният четящ човек, особено средната четяща жена тъкмо от тях са се възхищавали, обливали са със сълзи несретата им, а след това и сполуките им. И съвсем не случайно този увлекателен разказвач — за голям брой критици най-увлекателният английски белетрист — създава множество ангелски добри героини (нали такава е Агнеса от „Дейвид Копърфийлд“) и почти също такава множество дяволски зли антигерои (нали такъв е, пак там, Юрая Хийп). Само че поради една особеност на човешката ни психика като образ той ни е по-интересен от Агнеса, повече действа на въображението ни. Твърде честото строго разделяне на типажа на бели и черни служи на автора като инструмент за манипулиране на читателското пристрастие, за заинтригуване на хората, жадно очакващи ежемесечни го свитъци, на каквито са излизали произведенията на Дикенс. Но това разделяне служи и на социалните му цели. Нали така най-силно се порицава злото и се превъзнася доброто. Критикуват го мнозина за стъстената на много места сантименталност, за прекалената, пак на много места, патетичност. Но тези критици забравят не само целите му, но и драматичното начало в самата негова природа, човешка и творческа. Та няма да има в романите му патетичност ли? Няма да има по-големичка доза сантименталност и потресаващ драматизъм ли? Да, има ги и понякога те понакърняват художествената стойност на романите му, но тези негови склонности извират от същината му като личност и писател. Ами нали освен това Дикенс е бил и любител актьор, а в онези времена, особено в Англия, актьорската игра с въздействувала именно с прекалената си драматичност и театралност.

И главно, детските образи могат по-силно от всички други да дърпат сантименталната струна в гърдите на читателя. Те са и най-благодарният обект на покъртителния драматизъм, който буди отклик у по-чувствителните хора. Та сигурно затова толкова много деца вървят, тичат, накуцват, пълзят в Дикенсовите страници. Към тях той има специална слабост. Защото е милозлив, защото самият той има десет деца, но най-вече защото тъкмо те най-много събуждат умиление и жал, създават онази атмосфера на патетичност, която е едно от главните му белетристични оръжия. Социалният реформатор иска да

стресне общество, управници, отговорни фактори. Да ги принуди да променят безчовечните условия в „работилницата на света“, с което прозвище гордо се кичи Англия от началото на деветнадесетия век. И тя се прави, че не вижда как в тази огромна работилница пъплят стотици деца, които нямат сили дори да играят, след като дванадесет часа са се огъвали под товара на тежък труд, тежък дори за родителите им. А онези от тях, които имат големия късмет да попаднат в частните училища на разни крийкълъвци и скуирсовци, овладяват науките посредством най-ефикасното учебно помагало, дряновата пръчка. Но, не дай боже, да не знаеш кои и какви са родителите ти или пък те да са нищи и бедняци. Тогава си орисан да те отглеждат и възпитават в общински приют, където за съжаление дори няма да имаш щастието да умреш от глад, само ще се тътриш полужив и полуоглупял, докато успееш да избягаш или те осиновят добри и благородни хора... Но много тогавашни съотечественици на писателя, изпълнени със самодоволство и претенции за праведност, са си казвали покровителствено, когато са се сблъскали с острата му сатира: „Този пък мистър Дикенс колко е забавен!“

Пъстрото множество деца в творбите му е голямо. Той си ги обича всичките и до сълзи си ги жали, когато са нещастни, но дори и тогава успява да ги облее или поне да ги плисне със своя спасителен хумор. Този чуден негов хумор, безспорно най-силното и най-често употребяваното му оръжие! Колко малко са писателите реформатори, които прибъгват именно към него, за да предадат посланието си, да сторят нещо за премахване поне на някои социални язви, да накарат властимающите да подобрят участието на унизените и оскърбените. И Дикенс успява да постигне тъкмо това. Благодарение на неговите романи в Англия премахват затворите за длъжници, коригират мудността на законите, подобряват, макар само донякъде, положението на учениците в частните пансиони. Но Дикенсовият хумор е степенуван. Той се проявява ту като благодушна закачка, ту като остроумие, ту като весело разсмиване и умело надсмиване; като послаба или по-силна ирония, като остра и жлъчна подигравка, като безмилостно жигосване, като язвителен сарказъм. С този разнообразен инструментариум изобличителят Дикенс заклепява недостатъци, несправедливости, пороци независимо чии и какви са. Не щади ни черковни настоятели, ни съдии, ни адвокати.

Но нали споменах за многото Дикенсови деца, по-големи, по-малки, по-умни, по-наивни, по-късметлии, по-нещастни — всякакви. Обаче, както сам той казва, най-любимото му дете е Дейвид Копърфийлд — в прекия смисъл, като образ, и в косвения, като творба с неговото име за заглавие. А и как той да не е любимото му дете, щом образът му — още от малък, до младеж и възрастен мъж — е в много голяма степен образът на самия автор. Съдбата му е едва ли не огледало на съдбата не на друг, а на Чарлс Дикенс. И двамата още съвсем невръстни посещават затвора за длъжници, единият — за да се види с родителите и братчетата си, другият — да вдъхне малко кураж на мисис Микобър: и двамата залагат за пенсове семейни вещи; и двамата се скитат гладни и дрипави из мрачните, мръсни улици на лондонските покрайнини; и двамата изкарват сами прехраната си единият пълни кутии с вакса, другият мие празни винени бутилки... Но паралелът съвсем не спира дотук. Безподобният Уилкинс Микобър, този непоправим оптимист, чийто израз „все нещо ще изскочи“ става класически не само в английски език. Микобър е една от най-самобитните и живописни личности в „Дейвид Копърфийлд“, а и в цялото Дикенсово творчество. Негов почти пълен прототип е бащата на автора — лекомислен, весел, симпатичен прахосник.

Всъщност любимото дете на Дикенс е може би най-малко нещастно сред останалите му детски фигури. Или по-право, неговите нещастия отлитат като хвърчилото на добрия му приятел мистър Дик, оцветен от леко безумие и от идеята фикс за главата на Чарлс Втори. Мрачните, огъвани от вятъра клони на Гарвановото свърталище; тихото светло утро на морския бряг, сребърно докосван от звъна на неделните камбани; малката Емилия, още непробудена за голямото си нещастие — те всички са омотани в лека мъглица на поезия и романтика. Такива картини не са много чести у Дикенс. И защото са просмукани от горестна носталгия, в тях няма място за хумор, нито за гротескни преувеличения. Има само вековечен мир, но тъкмо той носи далечно предчувствие за бъдещи нещастия. Те не се струпват върху главата на Дейвид, а върху негови близки, обичани хора и затова двойно го измъчват. С тези, а и с много други неща тази творба с най-тясно свързана с живота на автора си. Ето причината тя да се отделя от останалите му романи, да стои някак си настрана от тях, като

същевременно представлява сгъстена есенция на всичко най-хубаво,
което е родил един тъй голям талант, домогващ се до гениалност.

Нели Доспевска

Издание:

„Народна младеж“, — Издателство на ЦК на ДКМС

ДП „Георги Димитров“ — София

Редактор: Анна Сталева

Художник: Х. К. Браун

Художествен редактор: Александър Стефанов

Технически редактор: Таня Янчева

Коректор: Емилия Кожухарова

С оригиналните илюстрации на Х.К. Браун („Физ“) от първото издание на романа в Англия през 1850 година.

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.